XIII 03 29

II 17419

Пол. II 186

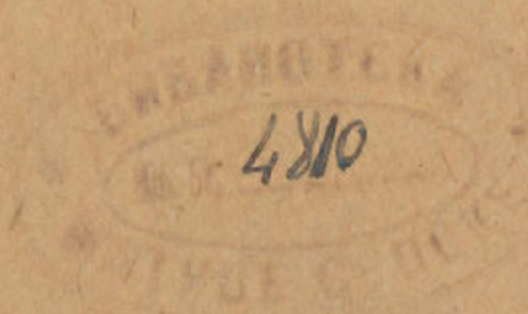

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

16052

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ
4810

МОНОМ САДР
МАТИЦЕ СРПСКЕ

16032

БИБЛИОТЕКА
Нов. бр. 4810
МАТИЦЕ СРПСКЕ

ИЗАБЕЛА.

Мукуле Бурдону и Орлеан
Здачена 1868

Пол. II 186

ПРОГНАНСТВО ШПАНСКЕ КРАЉИЦЕ

ИЗАБЕЛЕ

или

ТАЈНЕ ДВОРА МАДРИДСКОГ.

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

ИСТОРИЧНИ РОМАН.

4810

ПРЕВЕО

Н. М. Никшић.

У НОВОМ САДУ
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ПРТАР ПОПАДИЋ

ПАНЧЕВО.

БРЗОТИСКОМ ЈОВАНОВИЋА И ПАВЛОВИЋА.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
У НОВОМ САДУ
МАТИЦЕ СРПСКЕ

I.

БРАЋА.

Последњи сунчани зраци, једног топлог дана спуштаху се по колебицама неуморних раденика и пастира сеоца Делмонта, који се, постепено у некој тами изгубу и страшна запара наступи.

Црни облаци одпочну сумрачавати све више и више небо, и просусе наједунпут густи мрак по свој околини.

Једини сунчани зрачак, зрачак искрене љубави види се у једној маленој колебици.

Лепа Енрика стоји поред постеље једног веселог детенцета, а поред ње један млад човек. Његово богато и украшено одело јасно нам показује да је племић. — Енрика, сеоска девојка, негледа у злато и кадифу, она је своје плаве очи упрла на витежски стас и благородан поглед поред ње стојећег младића, који своје руке, са погледом пуним радости, к' умиљатоме и на њега смејућем се детету пружа — она клоне на тај призор — и кад је он њу за руку ухватио к' себи привукао и један пољубац ватрене љубави на њезина горећа уста притиснуо — осети како јој се прси усколебају и нехотице поцуре јој две сузе из умиљатих очију.

«Ти плачеш, Енрико? мора бити од радости, јер и ја сам потрешен и обузет силно овом срећом, гледајући на твоју искрену љубав и наше дете!«

«Ја плачем од радости а у исто време и од бриге и неке потајне туге!«

«Од бриге? Шта теби бригу задаје? Буди поносита мила моја! Зар ти ниси убеђена да сам ја твој срцем и душом и да сам ја твој бранилац? Тешко оном који би се усудио да тебе ожалости! Тиси мени све на свету, сва моја љубав и надежда у теби лежи — а Францишко зна то оценити, — својом крвљу а и својим животом бранити и поштовати оног, који њега љуби и кога он љуби!»

У том магновењу подиже лепи младић своју главу, његово одважно црно око засија се испод лепих трепавица, из његових очију могла се видити сјана витежка будућност — његов вити стас милина је било погледати поред одважне девојке, која је поред њега стајала и као у свога спаса гледала. Његове последње речи издавале су, неки претећи и одважни звук Францишко је био заиста леп! Његова мала и црвена устанца, његови мали и црни брци, румени образи, мало

савијен нос и високо чело, његов вити стас и милозвучни глас, све је то тако дивно на њему стајало, да није ни једне девојке нити жене било, која неби свој поглед с' неким узбуђењем на њега зауставила. На глави је имао шешир са богато извезеном пантљиком, а на прсима која се испод црног шпанског огртача, спазити могу, види се плава са златом украшена душанка, преко које се златан ланац с' расцјатијем христовим у драгом камењу, блиста, на ногама виде се, кратке до колена панталоне од црне кадифе, а од колена бели тозлуци с' плавим са златом извезеним подвезицама, а на ногама имао је лаке исечене ципеле.

Енрика погледи му у очи.

„Мене обузима све нека страшна мисао, мој Францишко! Кад си ти код мене, она се губи као магла од сунца — али кад сам ја усамљена с' детенцентом, онда ми се у срцу предсказује, као да ће нам неко дете украсти, и мене од тебе раставити! Опрости овим речма — али знај да женска душа осећа у напред, дрктајућом своје тегобе, које јој у будућности предстоје — ви пак људи никад на њих и немислите донде, док се пред вами не укажу!"

„Кад се пред нами укажу онда их знамо и победити! Ми смо људи Енрико, који на снове и предумишљаје и не пазимо, али смо људи који свакој опасности с' постојаним погледом на супрот стоимо, то нека ти буде утеха! Одбаци те мисли. — Ја те љубим тако ватрено. Енрико, да твоје сузе душу моју потресају, и као камен насрце падају, Помисли свагда на твога Францишка, који те дању и ноћу дубоко у свом срцу носи, помисли на наше дете, које с вечном свезом веже, па ће се то тужно предрасуђе у души твојој угасити!"

„Да, нека је сваки умишљај далеко од мене, умишљај који ми душу страшно мучи а и сам живот трује!"

Енрика загрли свог милог Француишка. Његово се чело и нехотице сумрачи — поглед му је такав био, као да су га ове речи, његове премиле Енрике, у срцу дирнуле, и ако је он њу с' ватреном љубављу тешио пи к је у његовој души растила нека узбуђеност све јаче и јаче. Он се трудио да на Енрикину тугу и речи заборави, али кад је ноћ наступила, кад је својој Енрики, може бити, последњи пут, с' Богом остај рекао и своје дете ватрено пољубио, осетио је у својим грудима неку бољу која му срце параше.

Енрика га, до вратница испрати — он се хитро баци на свога ватреног коња, ухвати за дизгине сребром искићене, и зажели својој. Енрики лаку ноћ.

Нека тама обузе јој срце, а и тама је ноћна покрила целу земљу!

Француишко одјезди, преко широких пустара к' дворцу отца свог. — Енрика је дуго за њиме гледала, док га није из вида изгубила. —

У околини дворца Делмонте, у ком је Француишко, по кратком свом путу приспео, пружа се надалеко лепа равница, до самих, снегом покривених планина »Сира Морена,« с којих се врхова види Мадрит, престолна варош шпаније, који с' јужне стране од дворца Делмонта

лежи, кад се мало даље у околину погледи виде се мноштво узвишених равница са саморасним биљем и лепом травом покривених, опет мало даље од истих, лево и десно указују нам се дивне њиве, забрани, и шуме.

Јак ветар, који се, по црним нагомиланим облацима, предвидети могао; одпочне дувати преко осушеног земљишта и изгорелих, од сунчане препеке, пустара, а издаљине чује се кад и кад подмукли тутањ грмљавине преко кршовитих, и до облака узвишених гора.

Обдан је била јака препека — у вече јака запара — а ноћ је постала тако страшна, да је свака жива душа, од силне грмљавине, која је кроз страшну олују продирала, дрктати морала.

На једноме расту, испред једне колебице, наслонио се, у тој страшној ноћи, један млад човек, увијен у свом црном огртачу. Свој је шешир дубоко на очи навукао, испод ког се ипак могло његово, од страсти бледо лице видети, које је црвенкастом но ретком брадом обрасло. Очи је тако отворио, као да је рад, да неког кроз густу помрчину угледа, а своје огртало с неким нестрпљењем на прси навукао. На дрктајућим усницама његовим могло се приметити да нешто говори. — — —

„Проклети! Да се још не чује! Казао ми је да ће ме овде изчекивати чим ноћ наступи. Мора сваки признати, да ја нисам кукавица као мој брат Францишко!“ Крупна киша одпочне јако падати и тако страшно грмити, да се на далеко рика разлеже. Усамљени уви се у своје покривало и легне, дрктајући од ладноће, испод стреје усамљене колебице.

„Нека ме сви ђаволи однесу, ако ја и њега и њу не упропастим — но шта се то чује!“ Мислим да ме моје уво невара.

Легне на земљу и пажљиво слуша. Ни се заиста преварио. Из даљине зачух се топот приближавајућег се коња. „Он је, јер који би се други и смео усудити у овој ноћи, у којој су сви ђаволи из пакла пуштени, преко ових планина и гудура прећи — али ипак треба бити предосторжан!“

Усамље и тргне мач, који као мућа кроз ваздух засија — но га одма с пусти доле, чим је са својим орловским очима угледао, к' њему јездећег, коњаника. —

„Барадас, је си ли ти? Викне он, ступајући пред долазећег.“

„Ја сам, благородни господине, Јозефу! Добро да сте овде, јер мени самом неби најбоље пријало!“

„Шта је теби? Ти изгледаш блед и збуњен а долазиш тако доцне!“

„Слушајте само, како мој вранац дува! Ја сам тако јурио да је блато с' подковица у облаке летило!“

„Ти си одјахао још у подне из дворца, а до Бедоја има само два часа!“

„Тако је, дон Јозефу,“ одговори Барадас, силазећи с' коња, на ког своје огртало баци, којим је његово украшено служитељско одело покривено било, „али ви ћете бити сав мокар као и ја, него хајдмо под кров!“

Киша одпочне све јаче и крупнија падати, а мућа за мућом севати, — грмљавина разлеже се преко удаљених стена тако силно да су од страха и сами њихови коњи одпочели дрктати.

Јозеф ступи под кров, пошто је Барадас узде свога коња за једно дрво закачио.

„Ја сам још у подне из Делмонте одјахао, пре, но што је ноћ наступила бијо сам у Бедоји, где сам поруку вашег светлог отца Дона Мигуела испоручио, одкуда сам се одма, за овамо, повратио, с' намером, да пре вас овде будем. Но у шуми, која се од Бедоја, до, на једну миљу овамо пружа, нађем на једну чету јадикујућих цигана!“

„Па — шта се они тебе тиче? Зар ти још до данас ниси никакову чету урлајућих цигана видио?“

„Послушајте ме само, дон Јозефу, и ви ћете се уплашити! Вампир се опет појавио!“

„Оставсе тог говора, ти још од лане о некоме вампиру бунцаш!“ рече Јозеф с' неким незадовољством.

„Тај грозни, који је од меса и крви као и ми, ухвати, прошле ноћи, најлепшу девојку из циганске черге, дете од десет година, које се играјући, од своје матере удалило, и — ух и сада од страха дрктим! и његову врелу крв попије! Бледо, ладно, и мртво тело данас су нашли!“

„Умукни једанпут!“ викне Јозеф на свог дрктајућег слугу! „да те не чујем више! Шта се нас тичу те циганске скитнице!“

„Ја вам само причам, да би знали из ког сам се узрока закаснио, ја сам морао слушати — морао сам мртво тело девојчице видети! Баш на левој страни на спрам срца сиротог детета, види се рана — то ме је задржало, и што признати морам страх задало!“

„Какав страх! На тебе дртино неће се тај вампир заиста зарадовати!“

„Богу хвала, то имате право Дон Јозефу, али ипак обузео ме неки страх, јасам јурио мога вранца што сам икда могао — било ми је све црно и необично около мене!«

»Ми немамо времена да губимо! Ти знаш, да мој брат Францишко служавку Енрику мени предпоставља — ти и то знаш, да ја — мога брата не љубим!“

„Али зато Енрика — ја знам!“

„С' тим боље! Ти си ми обећао, да ћеш ми, на само, неку тајну о Енрики одкрити, коју нико знати несме!“

„Догод ми је моја глава мила, несме се знаати Дон Јозефу! Јер Дон Францишко је горе љући и од самог вашег светлог отца!“

„То се тиче Енрике — јер иначе неби ја мој меки кревет, са овом колебом, заменуо, и у овој страшној ноћи тебе исчекивао!“

»То је љубав дон Јозефу, ја знам добро, да је све лако што се год ради љубави чини! Али не водите више о томе рачуна! Дон Францишко је вас тако предухитрио, да ви сада баш никакова изгледа на Енрику немате!“

„Дакле говори — казуј! Ти видиш да сам узнемирен!“

„Дакле чујте — Енрика је будна и пева над једном маленом постељом — у којој је — — —

„Ти си полудео — шта говориш!

„У којој једно умиљато детенце са умиљатим осмехом своје очице на њу упире!“

На ове речи, дон Јозеф скиде свој шешир, испод ког се указа разбарушена црвена коса, која му је на чело пала — његове руке почну дрктати — његове очи неком необичном ватром севати, а на лицу и усницама указа се неки ђаволски осмех. —

„Барадас — Барадас — ако ли ти лажеш!«

„Та ви се не морате толико о њој бринути!“

„Лудо! Знај да ја љубим ту жену! Само мерим твоје речи, да видим да ли исте за мене каковог значаја имаду. Ја љубим исту жену тако силно, као — што мога брата мрзим! Тај брат, тај несретник, који ми се од своје младости предпоставља — коме је једна скитница циганка при рођењу прорекла да ће круну носити, прореркла само зато, да је мој отац добро награди, — умео је и Енрику присвоити!“

Барадас, који није ни мислио, да ће та новост, на другог сина, таквог утицаја имати, желијо је сада, да се још исте ноћи у Делмонте поврати.

„Ти лажеш, несретниче! То није могуће! Ако ти је твој живот мио, то ми одма прибави доказа о истинитости тих речи!“

„Сутра пред ноћ одвешћу вас к' Енрикиној колеби!

„Не сутра, још ове ноћи!

„Смилутеј се Дон Јозефу!“ —

„Колебе не леже далеко од дворца — ја се морам још ове ноћи уверити!“,

У људској страсти пливајући син Дона Мигуела Серана, натуче свој шешир на разбарушену главу, убрише зној с' чела, и пође напред.

„Напред! да ме одведеш к' Енрики!

„Она сада спава, Дону Јозефу!“

„Умукни лупежу! Зар се бојиш од овога времена или девојке! Ја ти заповедам, да ме пратиш, јер ја незнам која је колеба Енрикина!“

Барадас је увидио, да не сме дуже оклевати, — није му био страх само од те грозне ноћи, и што грмљавина непрестано са страхотом тутњи и киша пада, — но и од Јозефа. Ми га познајемо од младости као одважног и у дивљој страсти огрезлог човека, који неке тајне путове и умишљаје има, и што је год бивао старији то је његово лице све бивало мршавије, тавније, и тако страшног погледа, да му се сваки радо с' пута уклањао. Његов седи, и пун поштења отац, чисто је с' тешком бригом о будућности свога сина Јозефа, мислио.

Често је стари Дон Мигуел Серано, по смрти своје супруге, коју је силно љубио, по више дана усамљен у својој соби проводио, и своју жену оплакивао, тако, да су синови, који су већ одрастли били, сами својој управи остављени. Францишко је био од двадесет и три а Јозеф од двадесет година. Дворац Делмонте бијо је тако велики са својим великим Парком, Вавилоном и осталим зградама, да су се браћа и нехотично врло ретко виђали, а камоли дружили — то је недружење и учинило те су браћа, један без другог, сваки својим путем у живот ступали, у својим мислима несложни бивали, док се нису завадили и омразили!

Обоје су љубили лепу Енрику.

Енрику је, још као петнајесто-годишњу девојку Дона Елвира, супруга Дона Мигуела, за служавку примила, а доцније, чрез њезиног доброг владања, умиљатог и учтивог понашања, сматрала је Дона Елвира Енрику као своју другарицу и пријатељицу. По смрти Доне Елвире, поклони Енрики Дон Мигуел, једну кућицу, у којој је живила, дајући јој, по жељи своје супруге, и месечно издржање. Она је била особите лепоте, разборитости и умиљатости била је са својим, доста сиротним, стањем задовољна, донде, док јој се не појави звезда њене среће, њен Францишко, њезина прва љубав, која је узрок била њезиноме страдању, гонењу, муки, и најпосле њезиној слави.

О тој је Енрики слуга Барадас причао Дону Јозефу — код исте Енрике заповеди бледи младић да га одведе.

»Доведи мог коња, тамоје из'а колебе!« викну нестрпељиво.

Барадас учини по заповести. Јозеф се вешто и хитро, као какав мачак баци на коња, Барадас с' кине с' коња и огрне свој с' кроз мокар огртач, да се у њиме, колико толико од тог страшног времена заклони, на које његов господар ни мислио није, — и потруди се да свог коња узјаха.

»Како ја видим теби се сан већ на очи попео. — хуљо немој да те ја разбудим!«

Барадасове ноге с' места постану лакше, и тако се вешто на коња баци, као да није ноћ но дан. Олуја не престаје а киша као да све јаче пада, а и грмљавина, као да жели, јездеће јахаће да уз'а стопце прати.

Барадас је с' великом муком морао јурити, тако, да је своме вранцу готово на врат усео, само да би могао са својим господаром корак држати.

Дворац Делмонте, укаже се у једанпут пред очима јездећи јахача — они поред њега пројуре. У даљини, на једну половину часа из'а дворца укажу им се колебице раденика и пастира. Дон Јозеф одједанпут заустави свог запенушеног коња, које у исто време и Барадас учини. Оба скоче доле и Барадас не далеко привеже за једно дрво коње.

»Замном Дон Јозеву,« рече он, »људи спавају истина сви али ви знате, да Шпањци као зечеви спавају!«

»Па шта би било, кад би се и разбудили? Али ипак хајдмо лагано, јер сам рад да се неопажен к' колебици прикрадем и уверим!— Ако ли си ми с'лагао онда тешко теби, јер ће те прескупо та обмана стати, — но ако се пак уверим да је све истина, онда ћу те богато наградити, тако богато, као штоДон Јозеф наградити уме!«

Барадас ступа лаким кораком напред, путем, који колебици води а Јозеф за њим — олуја с' грмљавином све јаче бесни, а киша пада као да се небо провалило.

У једанпут заустави се Барадас, са задовољним и победоносним погледом и махне руком своме господару, који се као неко страшило из'а свога вође, који није бољи од њега, укаже. —

Барадас пружи своју руку, показујући своме господару колебу која се не далеко од њих још осветљена видила, — он је већ и главу тражене девојке с'мотрио — Јозеф, који је од свог вође мањи био морао се к' колеби приближити, да оно види што је желио и што је Барадас видио.

Лукави осмех указа се на Јозефовим лицу, — изненађен овим призором тргне се натраг. — У колеби седила је лепа Енрика, весело осмејкујући се на дете, које на својем крилу држи. — Јозеф када је Енрику добро угледао, није знао, од радости и освете шта да учини. Окамењен њезином лепотом и умиљатошћу, није се могао с' прозора помаћи — за мало час опет је добро погледа и кад угледа њезин бели врат сав претрне од усхићења, но брзо се та усхићеност са злобом и једом помеша, при помислу: да та лепа и чаробна Енрика није његова — да та жељена Енрика држи на крилу своје дете: Његове се очи засветле и чисто испадну из својих упалих рупа, његово лице побледи и преобрази се тако, да се и сам Барадас поплашио и као од неког ђавола тргао. — Јозеф се није могао за доста те »проклете игре,« као што ју је Барадас звао, надгледати. — Са подмуклим осмејхом приближи се к' отвореноме прозору. —

Енрика га опази — дрекне поплашено и мете своје руке на очи, да невиди лице, које се њојзи познато учинило. Она само зачух неко подмукло ђаволско смејање, које јој срце потресе и баци се преко свог детета, као да би га имала бранити од зликоваца, који се на прозор појавише.

Дон Јозеф је доста видио. —

»Њему је круна проречена — а и она је његова! Они дакле морају обоје с' пута!« промрмља Јозеф, бацивши се на свог коња, које и његов верни слуга учини, и праћени страшном грмљавином нестане их у мраку.

II.

ЦРНИ ВАВИЛОН.

(Гвоздена кула.)

Дворац Делмонте лежи на једном узвишеном месту, који има два улазка. Један улазак главни, који води у унутрашњост — дворца, а други споредни, који служи за улазак раденика и послужитеља дворца, к' њиховим обиталиштама.

Тај стари и дуговремени дворац са својим округластим но узаним прозорима и художествено изрезаним вратима причињава, на мимо пролазећих путника неки утисак. На сва четири краја истог дворца подижу се, од камена вешто изидани и оловом покривени тороњи са малим у камену усеченим прозорима у који ма се по један, к' лицу окренути топ види, који су некада својим непријатељу претили а данас у њима сове и савуљаге, од непогоде времена, заклона налазе. Дојни спрат истог, служио је за обиталиште господару дворца, Дону Серану и његовим синовима, а горњи, са богато украшеним собама и величанственом двораном (салом) за посјешћавајуће госте. У средини двора виде се, од гранадског камена степенице, које к' горњем боју воде, и које су скупоценим простиркама застрте. На отвореним прозорима дворане виде се послужитељи, који се са спремом, и брисањем узвишених и златом украшених стубова баве. Кад се у унутрашњости богато накићене дворане, погледи, може се одма приметити да је иста неког шпаиског великаша, у којој су чешће важни зборови држани и где се по кад и кад јасна реч, противу незадовољства шпанске круне, која толиких година под јармом Инквизиције стење, — чула, — где се млога витежка рука са стиснутом песницом, у освету Инквизиције и њезиних саучасника дизала, — и данас ће иста дворана у својој старој и силној слави заблистати и отмене госте Дона Мигуела Серана примити, којима он за углед служи. Величанствена глава старог Серана, покривена је с' црним шеширом на коме се пера старе славе, у драгом камењу, блистају, преко плећа пребацио је са златом извезени огртач, а на грудима блистају се небројена одличија. Он је висок, поштовања достојни муж, са озбиљним погледом и седом брадом, а његово лице показује и данас у себи неку охолост и моћ.

Док је лупа улазећих кола, кроз висока отворена врата у унутрашњост дворца продирала, укаже се сестра Дона Мигуела, која је пре један дан приспела, да као домаћица долазеће високе госте дочека, а и Францишко појави се из унутрашње одаје. — Дон Јозеф није хтео близу свога брата бити, и зато остане удаљен.

Високодостојници са својим женама приближују се — од тешке свиле хаљине, шуште испод њихових лепршајућих се огртача, а на прсима и у коси блиста се драго камење. Гости, с' њиховим домаћином и присуствујућима поздраве, се. — Госпе поседају на узвишене столице, а господа скупе се около узвишених стубова.

Служитељи одма, са особитом вештином и брзином, послуживаху госпе с' воћем и послатицама из свију земаља, а господу са ксерским вином. Дон Мигуел стајао је са својим старим ратоборцима и пријатељима, генералом Леоном и Борзом, на којима се могло приметити да о некој особитој важности говоре, што је и младог Дона Франциска к' њима ближе привукло, на кога су лепе госпе умиљате погледе почешће бацале.

»Будимо искрени, господо, и са овом садањом изменом задовољни,« рече на један мах стари дон Серано, »шта су наши краљеви принели — зато нека буде једанпут и краљица у Шпанији! Помислите само на Филипа II., који је Шпанију у пропаст водио — помислите на Фердинанда тог грозног краља са »тигарским срцем!«

»Проклета успомена,« у предградију Растро или улици Толдо, код јавни блудница, бијо је Фердинанд најбољи! рече Борзо.

»Тешко тој земљи, где се тако шта трпити мора, Дону Серано! Помислите на Рига, који је себе, међу хиљадама бајонета, у највећу опасност бацио, и краљу живот спасао. — Фердинанд му је за то витешко дело захвалио тиме, што га је, после неколико месеци, на најгнуснији начин убити дао!«

»И с' тога вам баш и кажем: нека је Богу хвала и слава, што се Шпанија курталиса краља Фердинанда!« рече озбиљно и охоло Дон Мигуел; »шта дакле имамо да исчекујемо од Карла његовог брата? Зар се он неби држао правца Фердинандовог, и наше мило отачаство упропастио? Не, не господо, и ако се Карло са својим четама, противу привремене регентовице Марије Кристине бори и у том боју млогу благородну крв шпанских синова пролива, ипак ће Кристина остати своме обећању верна, које нам је, по смрти свога мужа Фердинанда, када је узде земаљске управе у своје руке узела, изјавила, а то је: »Слободан дух и људско достојанство нек се у Шпанију усели!

»Лепе речи, дон Серано, слободан дух и људско достојаноство — обоје је било изумурло, рече Леон — али —

»Ја сам за регентовицу, заузет исто тако, као и мој друг Борзо — а то сведочи наша проливена крв за њену ствар! Али Еспартеро, Сурегент и Херцог од Лухане — није шпански избавитељ!«

Дон Мигуел и Франциско за чуде се овим речима.

»Он је велики војсковођа — а не регент!« настави Леон даље, он се брине само о војни, води рат и држи да ће се све остало само вршити. Будите уверени, — да ће Инквизиција, то проклетство Шпаније, за кратко време све поплавити, и да ће попови, свој заповедајући и кужни глас опет подићи!«

»Марија Кристина не држи с' Језуитима!«

»Али ће попови с' њоме да држе, ако се сама у себе не узда!« рече генерал Леон раздражено.

»Ви сте мало угрејани,« рече Серано — »Дон Еспартеро је мој пријатељ! Али преко свега — Марија Кристина, није краљица, но само регентовица донде, докле млада краљиц Изабеаа не постане пунољетна!“

»Краљици је тек сада дванајест година, а до њеног пунољетства може се још̀те млого којешта збити!«

»Ви сте мој пријатељ дону Леоне — а и Еспартеро је такође мој пријатељ — ви ме разумете шта сам рад тиме казати! До данас нисмо се имали жалити! Ми смо се у времену, од када Марија Кристина влада, већој слободи, и млого бољој управи више пута зарадовали! Будите благодарни дону Леоне, и признателни, као што сам и сам!“ рече стари Дон Серано, и пружи генералу своју руку.

Милозвучна свирка прекиде им разговор, за којом одпоче игранка, — Францишко се разговарао с' једним младим официром од гарде краљичине. Дон Алосаго о разним бојевима, који је он противу сакупљених чета дона Карла, названог »Краља Шума,« водио, и ослав ном војничкоме животу, који је говор Францишко с' неком ватром и сообитим задовољством слушао. —

Стари ратоброци испију своје чаше у славу слободног духа и људског достојанства, а Дон Аласаго и Францишко, у здравље младе краљице.

У углу дворане, на једноме ступцу у присену, стоји наслоњен један млад човек, на коме се приметити може, да га ова милозвучна свирка и веселост присуствујућих, слабо усхићава. — Његова црна и паклена душа била је од свега, што је лепо и племенито, удаљена! Његова крв текла је само за осветом, а његова гадна мисао пратила је са оштрим погледом витешки збор.

Дон Јозеф је с' пазио лепу Енрику у дворцу, али се чувао да га она не види.

Јозеф тако стајајући у присену дворане, пратио је пажљиво свако движење брата свог Францишка — као муњ̀ указа се победа на његовоме лицу, када је опазио свога брата из дворане излазити, преко високих степеница, кроз слабо осветљени ходник, и преко широке дворске стазе у парк отићи. —

Фрацишко је с горећим срцем хитио к' Енрики, коју је у том времену и у путу водећем к' парку, сусрести морао. — Он је морам с' њоме говорити, пређе, но што се у своју колебицу поврати, он је морао видити његову верну Енрику којој нема, за њега, под небом равне! У мраку зелених и цветајућих палмових дрва сусретну се. — Енрикино је срце свагда ватрено и радосно куцало, кад год је свога Францишка опазила. Његов је мили глас свагда с' неким усхићењем слушала. Његовим је сладким речма свагда веровала, никад се није освојој будућности бринула, јер је била уверена, да ју Францишко свагда једном ватром љуби, да јој је веран и да ће ју, ма кад било, з. жену узети!

Францишко је своју Енрику до једне осветљене стазице допратио — сада мора да се у двору врати — а она у њезину колебу! — Још̀т један ватрени пољубац искрене љубави претисне на горећа устанца Енрикина.

»С' Богом пошао — до виђења!«

Францишко се удали брзим кораком преко парка к' степеницама водећим к' дворани, но примети да неко за њим корача.

Енрика је у намери била, да се што пре, између густог грана, неопажена кроз капију дворца удаљи — али, и за њом се зачуше неки брзи кораци — али ко би тако доцне по парку ходао? — мора да се преварила.

»Мора да је нека трула гранчица одпала! рече сама у себи и двогубим корацима пође на пред. — У тај пар укаже се из'а џбуна један човек, који пред њу стане, — она се тргне — диже главу — страшан страх обузе јој цело тјело — то је Јозеф!

Она је хтела викати свог Францишка у помоћ, али је глас изда — у том магновењу указа се из' густих грана још један човек — Францишков отац!

Дон Јозеф стаде победоносно пред њу — он се ни надао није, да ће му овај план тако за руком испасти. «Ево је отче», рече лагано, но таковим гласом, да је Енрику до срца тронуо — «Ево љубазнице мога лицомерног брата, који је тако вешто умео, пред тобом опадати ме — ми смо их пришлушкивали, да би се уверио, да није обмана! Погледај, то је Енрика, невина твоја служавка!»

Дон Мигуел Серано бијо је силно потрешен овом тајном — но ипак, упрвом магновењу, није смео своме сину Јозефу у коме није поверења имао, веровати! Худи Јозеф, познавајући с' кроз отца свог, припремио му је удар, ког ће дејство све његове жеље морати испунити.

»А да би отче,« рече он с' потресајућим гласом, о предстојећем све дознао и по томе нуждне кораке чинио, имам, на жалост. још с' нечим чудноватим да те изненадим — ја те само молим, мој отче, да при том призору не заборавиш, да нисам ја, но твој син Францишко, виновник тога дела.«

Јозеф је те последње речи ладнокрвно но ударајућим гласом изговорио, од коих је Енрика дрктала.

»Погледај тамо, шта ти Барадас носи!« рече даље, давши Барадасу знак, који је не далеко стајао, да ближе ступи.

Барадас, носећи нешто плаштом покривено, на својим рукама и ступи ближе.

Стари Дон Мигуел није бијо у стању ни речице проговорити. — Он је не стрпељиво изчекивао на други удар, који му се спремао.

У тај пар погледи Енрика Барадаса и терет који на рукама држи — усправи се — страшна мисао проби јој мозак — али то је не могуће — тако бездушни, ђаволски неможе бити Јозеф нити његов позвани Барадас!

Али шта би тај плашт могао покривати? Ако би ипак њезино дете било, које јој је из колебе украдено — ако је то њезина драгоценост, што је плашт покрива.

Енрика подиже косу с' чела, са ког јој ладни зној капаше, смртни страх указа се на њезином лицу — кад би то њезино дете било! Слаба жена осети у себи неку чудноватуснагу — она мора томе двоумљу крај учинити!

Као лафица прискочи к' долазећем слузи, и скине плашт с' Бараласових руку — страшан глас зачух се с' њених дрктајућих усница, а њено лепо лице од ужаса позелени:

„Моје дете — моје дете!“ викну очајним гласом, и устреми се чудноватом снагом на крадљивца свога детета, које му из шака изтргне, и повика „радите са мном што хоћете, убите ме — удавите ме — само поштедите моје дете!“

Дону Јозефу превуче се победоносни осмех преко лица, који даде слузи знак, да се удали — његовог се срца слабо коснуо страх, који је мученичко створење трпило!

Никакове помоћи! Да се њен Францишко бар надао том невољалом поступку, брата свог, он би већ у магновењу бијо ту — он би заиста морао заборавити да му је Јозеф брат!

„Блудница ова држи у наручија дете твога првенца“, рече Јозеф ладнокрвно, окренувши се к' своме отцу, који је тронут материском љубављу, назад ступио, „сада суди отче!“

Стари Дон Мигуел бијо је од те исненадности и вике очајне жене, чисто поплашен, он осети како га свака реч, јадикујуће матере, у срце дира.

Само за једно магновење стајао је тако стари Дон Мигуел, док му не пројури та мисао кроз мозак: Да је његов првенац, понос његове старости, — његов син Францишко, у кога је он сву наду полагао, за ово не дело обтужен.

Силан јед подиже му се у прсима, а очи му се чудновато засветле, што је Јозеф са задовољством приметио.

„Он ће ме памтити“, рече дрктајућим гласом, — „блудни син.“ А ти девојко, да си проклета, ти, која си под видом поштења, примамљиву змију покривала, и нас са предрачуњеним лукавством варала! Ти приморавaш отца, да најмилије презре и од себе одбаци, ти си му то отргла у лукавој нади, да Доном од Делмонте постанеш! Проклета нек је твоја нада, коју ћу ја знати уништити, па ма ме и живота стало! Проклет нека је плод ваше незагоните љубави. — Ја ћу непоколебим остави, и вас, овом челичном руком, за свагда, раздвојити!“

Енрика је са све већим страхом слушале речи Дона Мигуела, — она осети да јој тело дркти и ноге клецају — она осети како јој се крв у жилама с' леди, и како јој се глава збуни — у неком незнању, као да тако мора бити, и као да јој сама душа говори, викну, падши на колена:

„Прокуните мене, хиљаду пута прокуните мене — само ми дете поштедите! Ништа више није било у мени осим чисте љубави — никакове жеље, никакове наде, осим само, да будем љубљена!“

„Иди, блудницо, испред моих очију!“ викну Дон Серано у највећој јарости.

То је било и одвише за једну жену, она претиште благо на своја прса, и падне онесвешћена на земљу!

Јозевф је стајао не поколебим са осмејкућим погледом, — тај осмех био је страшан. —

„Ми ћемо ту служавку заједно с' позивом њезиног насљедственог права, које она, као што видимо, са великом бригом храни, у гвозденом вавилону затворити, где неће имати времена ни прилике, да мог лакомисленог брата, противу отца свог узбуни — такове змије морају се на добра места затварати, јер би нам оне и веће беде нанети могле!“ рече Јозеф заповедајућим Потом викну Барадаса, тог пакленог вршиоца злих дела, свога у страсти огрезлог господара.

„Одвуци ову жену и њезино дете у црни вавилон, ти одговараш твојим животом за њу: побрини се дакле, да се врата и прозори добро затворе. А ти, мој отче, допусти ми, да те у твоју одају одведем. Ја видим, да те је ова изненађеност силно тронула, коју сам ти бијо дужан одкрити.

„Ја хоћу да будем сам!“ рече Дон Мигуел, док се Барадас приближавао и опремао, да издати му налог изврши.

Јозеф, удаљавајући се са својим отцем, баци још један поглед, на бедну и лежећу Енрику, и рече у себи:

„Сад си у мојој власти, лепа девојко — и ти и твоје дете!“

Кад је Барадас већ у намери био да заповест изврши, и руке около паса Енрикиног увије, да је у гвоздену кулу — црни вавилон — одвуче — кад је већ и његов гадни задах Енрикино и њезиног детета лице додирнуо, тргне се Ерика, осетивши претисак около свог тела, и ћипи јаросно — сва снага, коју само жена и једна мати у очајању имати може, подиже се у њој — она мора себе и своје дете да спасе.

Енрика се свом снагом одупре, да се из руку, које су је снажно обавиле изчупа — али јадница мора своје дете да чува и с' тога јој не могуће било с' половином снаге одбранити се — она се отимала — она се дуго бранила — док јој рука и снага није и вукао, к' црноме вавилону.

У једном неупотребимом, и усамљеном и у сао : мшибљу поменутог парка, лежи од ливеног гвожђа склопљени вавилон, око ког се разна сама себи напуштена дрва у вис подижу. Црни вавилон, склопљени, на подобију џамије, над којим се четири мала торона подижу, да је умислити, да је у прошлом времену своје славе и снаге, као тавница служити морао, из ког се и данас, као што се говори, тужни уздисаји чују. К ко на вратима тако и прозорима црног вавилона виде се јаке гвоздене полуге.

У том усамљеном и страховитом црном вавилону, затвори Барадас, по заповести свога младог, у страсти огрезлог господара, јадну Енрику и њезино невино детенце.

III.

ОТАЦ И СИН.

Францишко и не сањ о предучињеноме.

Безбрижно умеша се међу гостима, који су се тек у зору својим кућама кренули. Он опази свога брата, а доцније и свог отца који је узнемирен и озбиљнији но обично изглед о, и који је у дворану ступио да своје госте испрати. — Своме сину, ни речице није рекао, нити га је и самог погледа удостојити хтео.

Док је Францишко са озбиљним лицем стајао и мислио, шта се то догодити морало, приближи му се стари слуга Доминго, који га је као сина поштовао и љубио, и свагда се о њему као отац старао. Он га је још малена на својим рукама носио и с' тога је, у свом младом господару подпуног поверења уживао.

»Дону Францишко,« рече стари дрктајућим гласом, »одпочела је страшна бура, с'премите се за исту! Ваш је светли отац јако узнемирен и хода горе доле по својој одаји. Пре тога, кад сам кроз одају пролазио с' пазио сам где једно дугачко писмо писаше. Он ми баш сад заповеди, да вас замолим, да к њему одете!«

»Но, мој добри Доминго, зашто да ме молиш? види се да ти је већ у крв прешло оно страхопоштовање, које моме отцу одајеш, но које ја од тебе, као највернијег чувара незахтевам! Ти, с' неким страхом велиш да је мој отац узнемирен, — али ти знаш да ме љуби, и да сам ја с' радошћу своме отцу свагда услужан бивао! За то ћу и сада отићи к' њему безбрижно, Доминго! Иди дакле, и реци му, да ћу одма по заповести учинити. —

»Ако и са вашим светлим отцем с'таквом мирноћом узр зговарали будете, онда ће опет све добро бити!« рече стари Доминго с' одважним погледом, и оде да староме господару свога првенца пријави. Домниго је познао по лицу свога господара, да му се нешто неповољно догодити морало. —

»Дон Францишко долази за мном!« рече Домниго своме господару, који му даде знак да се удали. —

Дон Мигуел, који се, поред своје дубоке старости још круто држао, скине свој лаки шешир, испод ког му се његова седа глава заблиста. Потом се приближи свом писаћем асталу, узме неко писмо и одпочнега пажљиво савијати па пошто то учини запечати га својим прстеном. —

У том магновењу уђе, као што је обично чинио, Францишко метнувши руке на прси дубоко се, с' неким страхопоштовањем, поклони и стане уз врата, јер се Дон Мигуел при његовом уласку није хтео ни окренути к' вратима а камо ли да га је по обичају поздравио. Францишко је очекивао да га отац к' себи ближе позове.

Дон Мигуел, претурајући неке папире, као да би тиме хтео своје усколебано срце умирити, и немислећи што је целу ноћ у неспавању провео, и што се већ јутрењи зрачак кроз прозор указује и горећој свећи светлост одузима. У једанпут се окрене к' Франциишку и рече:

»Чим се дан укаже, ти ћеш се са Домингом, који ће уз тебе бити, без оклевања за у Мадрид, кренути, где ћеш ово писмо моме пријатељу и Генералноме капитену трупе краљичине, Дону Еспартеру предати. Из дворца да се ниси макао, док коњи не буду оседлани. — то је моја заповест!«

»Отче мој — та је заповест одвећ строга!«

„А зашто? — Дон Мигуел окрену се к' своме сину с погледом пуним јарости и нерасположења — »тешко теби ако се усудиш мојој заповести успротивити — и ону блудницу потражити, која је умела, једног лакомисленог лудака, у своју мрежу уплести!«

Дон Франциишко побледи, — сада је све знао. Он се усправи и осети како његове лагане речи дрхте — он осети, како му се прсти, од љутине и страха стиишкавају и за мач пружају, који је испод огртача висио — »он је твој отац,« опомену га неки тајни глас и стиснута песница клоне с' мача. —

»Ја сам се до данас,« рече по том, тихим гласом, с' радошћу, свакој твојој заповести покоравао и твојим жељама повиновао, — али овој, коју си сада изговорио, немогу се повиновати, па ма ме и живота стало.«

»Дериште — шта се ти смеш усудити противу оног, који ти је живот дао, и који те опет до ничега довести може.«

»Овај, који код тебе стоји, није више дете, но човек који уме зрело мислити и сам собом располагати.«

»Ти остајеш моје дете, докле год ја живим, и твоја будућност лежи у мојим рукама.«

„То ме онда боље овде уби, но што ме гониш, да безчестан будем. Ја љубим Енрику, ја сам се њој, за довека, мојом заклетвом обвезао, и остаћу јој веран догод у мени срце куца, па ма се удалио још тако далеко колико ме твоја жеља удалити може! Ти си мој отац! Ти ме можеш убити, — али ме никад неможеш нагонити, да издајица моје љубави будем.“

Дон Мигуел, слушао је са обореном главом слободне и одважне речи, свога сина.

„Ми немамо више шта да говоримо“, рече он одсудним и оштрим гласом — „одлази испред моих очију у Мадрид; ја сам обмањен, ја сам преварен.“

„И то су последње речи, мој отче, с' којима твога сина, на дални пут шаљеш? Ја сам с' детињом љубављу и с' поштовање свагда тебе гледао. — Шта сам ти тако страшно с' грешио, те ме тако одбацујеш? — О мој отче, ја никаково зло учинио нисам, осим што сам једну побожну и лепу жену љубио, а и сада љубим — хоћеш ли зато да ме прокунеш? Погледај у твоје срце — потражи у прошле дане — обазри

се на она златна времена твога млађаног живота, када ти је бурна крв, као мени данас, кроз жиле текла и када ти је сва цветајуће весело у твојим очима играло — зар није онда на путу, кроз који си ти одважно корачао, овакова исте љубав цветала?

Стари Дон Мигуел трашаше с' дрктајућом руком астал, који је на страни стајао, да се на њега наслони — старац, са седом главом, дубоко се замислио, гледајући у одавну прошлост своје младости —

„ Бог, велики Бог наш, улијо је љубав у човечије срце, да би још на овоме свету познати могли, шта је блаженство и осетили капљицу сладости, која нас, тамо горе, очекује. — Пред Богом смо сви равни, бијо велик или мален, бијо силан или ништав, бијо богат ил' просјак — он је усадио у сваког, на равне части, и сви дакле имају подједнако право. Срце решава и — Богу хвала. — Моје је срце чисто, али Енрикина љубав надвишава све."

У том магновењу, зачу се у парку топот коњски — али се опет одма утиша. —

Францишко приступи к' дрктајућем старцу, са умиљатим погледом. —

„С' Богом остај, мој мили отче, кроз прозор с' пуштају се први јутарњи зраци, а твоја је заповест, да у зору оставим Делмонт, моје мило место рођења, ко ће знати, мој Отче, да ли ћу вас икада видети — ко ли ће знати, мој отче, да ли ћу икада моћи од тебе благослов примити. Твоја ме тврда воља у боиште шаље — ја то видим из овог наслова: — »Генералу капитену, целетрупе њиховог величества краљице, Дону Еспартеру.« — Сунце славе сјаими на сусрет, а ја ти се заклињем отче, да ћу се с' чашћу к' теби повратити, или као храбар витес погинути. Но Енрика остаје моја и ја њен па било на земљи или на небу.«

Дон Мигуел, био је, овим речма, силно тронут — и кад је његов одважни син на колена пао, и главу испред ногу отца свог оборио, мете, са одвратиим лицем, своје руке на главу свога првенца.

Францишко хитро устане. — Доминго га је очекивао у дворани, са свим за пут спреман.

»У Мадрид« викну он — »час је куцно. Напоље у светски метеж у лов за славом, — али најпре тамо у долу к' колеби, имам још две душе с' којима да се опростим.«

»А Дон Јозеф ваш брат?«

»Он се не може наћи — знам да ће баш слабо и марити за мој опроштај. Но овамо су душе које су за мој живот с' копчане.«

Они пројезде покрај зидина дворца. — У тај пар указа се па прозору стари Дон Мигуел, да бар с' очима свога сина, може бити — за навек, испрати.

Јутрењи трептећи сунчани зраци, с' пустише се већ по широким пустарама, кад су се оба јахача к' маленијем колебицама, сиротијех раденика, приближивали.

Са силно лупајућим срцем, приближавао се Францишко к' колебици Енрикиној — врата отворена — неки страх обузе му душу — шта се догодило? Он ступи у собицу — била је празна — постеља детиња празна — хаљине, столице, и све ствари леже разбацане по земљи — никакова гласа ни трага, о његовој Енрики и детету!

Страшан тренутак неизвесности! Францишко истрчи на поље — он сазове обитатеље осталих колебица — он мора дознати! Доминго се бадава трудио да очајавајућег умири. —

Нико незна да га извести!

Најпосле угледа преко широких пустара, близу дворца једну пастирку, којој одма одјезди и упита је; да ли она, буди шта, о Енрики знаде; која им рече: Да је Енрику видила пре зоре, где, држећи једно дете у наручија, од стране парка уплашено, и с' разбарушеном косом, брзо бежи к' шуми Бедоји, где је не стане!«

Францишко и Доминго, без оклевања, ободу своје коње, и не стане их испред очију лепе пастирке.

IV.

БЕГСТВО.

Енрика је заиста то била, коју је пастирка пре зоре, разбарушену у бегству видила.

Кад је Барадас у мрачноме вавилону Енрику одвукао, врата и прозоре добро затворио, сирота девојка, од туге и страха, стропошта се онесвешћена на земљу.

Колико је времена, на мокрој земљи и у необичноме простору лежала, незна — глас њезиног детета пробуди је! — На густи мрак, који ју је покривао, није задуго могла своје очи навикнути — она свуда окол себе погледи — простор, у ком се никакови зрачак невиди, бијо је празан — црни и влажни зидови, као у једну масу с' ливени, подижу се до горе тако, да је немогуће било на бегство кроз кров, ни мислити.

Зелене отровне жабе, велики пужеви и црви, пузе по зидовима и влажноме поду црнога вавилона. —

Енрика устане — и у пуном страху, пође, с' плачућим дететом, по мрачноме простору. —

Страшан положај! Мртвим страхом обузета, тражила је, окол себе помоћи — у залуду се трудила, да миловањем и љубљењем своје дете умири, које у овом, испарноме и нездравоме ваздуху и смрт нађи може.

Ладан зној и дрктање обузе је —» Помоћ, помоћ!« викну очајно, а после опет: »Све је изгубљено — о мој Францишко!«

Пажљиво и полако, пипајући приближи се к' прозору — она је покушавала, да бар свој прст, у пукотину прозора увуче — али у залуд сав труд. Она пође даље — никакове клупе, нити, буди какове ствари, где би се мало одморила, или бар своје дете положити могла, и по томе обема рукама, на утврђеним вратима, за ослобођење покушала, јер је већ смртни страх, цело тело обузео.

Ако се Јозеф овамо прикраде — ако тај грозни у црни вавилон, силом уђе. —

На ту мисао сва се узбуди, крв јој се у жилама с' леди, и већ се у њеној страхом обузетој души, учини, као да га види где се к' њој приближује. — Она види његово, од освете блистајуће се око, његово бледо од страсти лице и дрктајуће тјело, његове руке, које се к' њој и њеноме детету, пружаху. —

»Света Богоридице« и јецајући падне на колена, »зар нема помоћи у овој страшној ноћи!«

Енрикино бледо, и од смртног страха обамрло лице, било је к' небу подигнуто. Рукама је своје дете обавила, које је, као и она, од нездравог задаја, побледило.

»Света Богородице«, — буди од помоћи сиротој жени, која у овом часу, највеће своје нужде, к' теби очи подиже, помози матери, која своје дете гледи како у тавници вене, ни дана ми неће моћи овде живити, остави мене да умрем, само овом венућем и невином детету помози.«

Енрика очајно погледи још једанпут окол себе, као да тражи пут к' помоћи — у један пут је обузе нека мисао — њене очи поново оживе — она је клечала на једноме месту, које је мало сувље било — да ли је то бијо миг Божи, да она баш то место прокопа и себе спасе?«

»Дакле брзо на рад«, проговори сама себи »ноћ је окол тебе, само тако можеш твоје дете, а и себе спасти!«

Небринући се, што по пузећим створењама гази, одпочне по вавилону тумарати, тражећи, буди какову стварку, којом би могла Земљу копати. — Са отвореним очима и грозничавим потресом, није ни једно место, недодирнуто, оставила, — ништа није могла наћи што би јој од помоћи бити могло! Решително и одважно, стави своје дете, које је добро покривено било, покрај себе, и одпочне рукама земљу копати!

Мучан рад за онег, који је страхом обузет!

Са свом снагом, копала је све дубље и дубље поред гвозденог вавилона — одпочне тешко дисати — Образи јој се необичним црвенилом оспу — дете, које је тако дуго немирним сном обузето било, одпочне грозничаво јецати — Енрика ћипи — ужас обузе јој душу! Ако је већ доцне! Са необичном снагом одпочне даље копати — своје меке руке све је окрвавила — она на то и не пази — са севајућим очима позна, да јој посао напредује! У једанпут јој пређе страшна мисао, као што је то и могуће, да је овај гвозденн зид дубоко у земљу укопан, и да ће јој све њене жеље осујетити.

»Не, не,» рече уздишући она »Теби боже нек је хвала!« Њене крваве руке нису осетиле, да им буди шта, и даљем копању, на путу стоји, но јој снага малакса, — и тако је морала, за једно магновење одморити се. — Али љубав к' Франциши и к' свом детету снажила је — она је била мати, која је дужна помоћи тражити!

Са новом храброшћу одпочне земљу избацивати — и на једанпут — зрачак утехе указа јој се на лицу. — Мека земља, изван вавилона, одпоче у пучину падати, коју је она, с' неком лакошћу и брзо са својим крвавим рукама, избацивала.

»Ми смо спашени — спашени!« викну радосно, као да би тиме хтела и своје дете тешити, које се у грозничавоме бунилу налази — »крајње је време, скоро ће почети и сванивати!«

Свеж ваздух слободе, одпочне к' њојзи продирати, она ускликну и покуша, да ли би се њено вито тело, кроз тај узан прокоп, провући могло — нужда и смртни страх повика у њој, да „може!«

Хитро с' чепа бледу дрктајућу девојчицу, и пажљиво је стави, пошто је најпре ватрено пољуби, на шибље изван вавилона — по том се она одпочне за њом провлачити, и с' великом муком дочепа се слободе — мала отвори своје очице.

»Ми смо спашени!« проговори Енрика тешко дишући. У истоме магновењу зачух се неко шуштање између шибља — она слуша — шта то мора бити?

Мучни тренутак. — Брзо као мува узме у наручја своја дете, и погледа још једанпут к' месту, одкуда се шушањ зачух. — Њој је лако било кроз таму видити, јер су јој очи већ на мрак навикнуте биле.

Из'а џбуна приближаваху се, лаганим кораком један човек к' црноме вавилону — Енрика уздрхта — тешки унутрашњи јаук потресе јој уснице — приближавајући био је Јозеф, она је његово вребајуће лице познала.

Погнуто и брзо провуче се Енрика кроз густо шибље и одатле све даље к' вратима, која у слободу воде — у страху учини јој се као да неко за њом брзо корача — са двогубом снагом летила је гоњена, држећи своје дете, све даље, — као од фурија гоњена, бегала је необзирући се, све даље и даље, у мисли да ју Јозеф, чије подмукло смејање као да чује, гони.

С' тешком муком допре до простране и густе шуме Бедоја, у којој је, као што Барадас причаше, вампир свој грозни траг за собом оставио. — Она се кроз густо грање провлачила све даље, и неглеђајући, што јој трновити џбунови руке гребу и хаљине цепају.

У једанпут је остави и последња снага — она падне између шибља, на које је сунце већ свој први зрачак спустило. — Мртво-бледа лежала је удаљена од пута у овој усамљеној шуми са својим дететом. —

Кад је Дон Јозеф, пошто су се гости разишли, мислио, да је удесно магновење дошло, да већ једаред своју цел постигне и к' Енрики оде, — упути се, с' лаким кораком и врло пажљиво, кроз парк к' црноме вавилону.

Његово бледо лице радостно се осмејкивало, што јé, одавно жељену цил постигао — неможе га нико узнемиривати, јер је свога Барадаса у честацу наместио, да пази — са неком злобом ступи к‘ гвозденим вратима —. нестрпељиво окрене кључ полако у јакој брави и ступи, брзо за собом врата затварајући, у унутрашњост вавилона.

»Енрико — лепа Енрико!« — викну дрктајућим гласом.

По том с‘ отвореним очима погледи кроз густи мрак, и тражи — наједанпут отвори врата. —

Вавилон је бијо празан, — Енрика је побегла!

У једанпут се затресе у вавилону његов дивљи глас — његов рачун, на ком је тако основно зидао, бијо је, чрез несретног послужитеља, разорен. —

Неко га беснило обузе — Он мора својој бурној крви жртву принети — мач се, у његовој руци заблиста — појури к‘ оном џбуну у коме је верни Барадас прикривен стајао.

»Лупежу — твојим животом одговоран си за ону жену! Ти си је пустио да побегне — дакле у пакао с‘ тобом!

Јозеф је добро погодио, — слуга Барадас, не млого бољи од свога господара, примио је награду за свагда — он се, дивљим гласом, продере и стропошта се на земљу. — Јозеф, кои је, по свом рачуну држао, да се Енрика није могла далеко удалити, и даље ју моћи још и ухватити, појури кроз густо грање, као змија путем, где се надао Енрику достићи и ухватити. —

V.

МЛАДА КРАЉИЦА.

Величанствени Дворац Херцега Еспартера трепти у својој блистајућој и талазећој сјајности. Мадрид је славио неумрла дела, тога првог војсковође краличиног, — који је бијо у исто време и сурегент до пунољетства малољетне краљице Изабеле.

Прадо, Плаца Мајор и Пуерта дел Сол, те најлепше улице и места шпанске престолнице, разлегаху се од живе и радостне вике људства.

„Смрт противницима — живио Еспартеро, победиоц од Лухане!« захори се из хиљадама грла људских испред дивног дворца краљичиног:

„Да живи Изабела — живила Кристина.“

Еспартеро је истина велики војсковођа, али хрђав државник! Он је, као син једног сиротног возиоца (кочијаша) из Гранатуле, дошао с‘ његовом храброшћу и срећом, постепено до те славе и постао Херцегом од Лухане — он се осећао у својој снази, волео је, да се поред његове смирености, ипак укусно облачи и украшава.

Еспартеро је човек од петдесет годпна, снажног састава, висок, крут у ходу и одважног погледа. Његово богато са златом извежено и с' млогим одличијама украшено генералско одело, стоји на њему у самим борама од тешког терета злата и драгог камења, које нам јасно показује, да је у своме достојанству горд, да жели, да све пред њим клања и пузи и да је сасвим заборавио на своје порекло, своју колебицу у којо јсе родио, и да је син једног јадног и сиромашног возиоца из Гранатуле, Он очекује данас у своме дворцу , да му у посету дође млада краљица Изабела и њена мати регентовица Кристина, која, ни у једно прилици није пропустила да му своју оданост покаже.

Еспартеро и његови сајузници, бојали су се и данас Дона Карла, брата насилног Фердинанда, који се, са својим привржеиицима, оружаном руком противу Кристине и Изабеле подигао, доказивајући своје право на престо шпански, и који би, које из освете, које по својој породичној крви недела брата свог продужио.

Странка краљичина имала је дакле подпуно право, што је тим неделима крај учинила, јер Фердинанд VII. тај краљ са »тигарским срцем" бијо је страховит. Његов је укус бијо низак и прост а његове страсти скотске. Често је,у вече тумарао, и у своме огртачу увијен, ишао на обичне вечерње забаве. Прича се, да је често у улици Толедо у жалосноме положају долазио! На неколико година пред саму његову смрт, коју је народ, Богу хвалећи, поздравио, — добију командири од Севиле, Кадикс и Валенција, од војеног Министарства, као своје предпостављене власти, напрасни налог; да Генерале провинција (области) одма затвор ставе и с' њима по запечаћеноме писму поступе. Један од предименованих Генерала учини по заповести, — али шта је стајало у писму? да даде генерале, без оклевања убити! Овај паклени маневр, бијо је учињен, од једног, на Генерале мрзећег чиновника, чија је кћи, пре једног дана, краљеву спаваћу одају посетила.

Сва та зла дела Фердинандова живила су још у душам а мадридјана, па како би онда и помислити а камоли желити могли, да брата, таквог нечовечног краља на престо шпански виде.

Фердинанд је, нагоњен, — силним молбама његове супруге Марије Кристцне, која га је, и поред његовог жалостног живота страстно љубила — те је повратио силу старог закона шпанског, по ком и женска деца право насљедства имају, а то је учињено на дан рођења младе краљице Изабеле, чега ради је, по његовој смрти грађанска побуна букнула, којој су Дон Карло, брат Фердинандов, и његови приврженици, предњачили.

Државна управа лежала је, једино, до пунољества младе краљице Изабеле, у рукама матере Марије Кристине, једне жене, која је, као што ће мо видети, више водила рачуне о својој телесној страсти и интригама, не жели о благодарности и правичности. Њој је за подпору у државо-управи, придодат Дон Еспартеро Херцег од Лухане.

Сада да ступимо у велико предсобије Дворца Еспартеровог, у којем мложство послужитеља у сјајноме оделу горе-доле ходају. За-

слепљавајућа светлост предусрета нас. Један водомет, обложеним, од редкости шкољкама и биљем, распростире у томе предсобију свеж и пријатан ваздух. Из'а истог, воде широке, с' турским ћилимовима, застрте мраморске степенице у Дворану, у којој се виде; Генерали из општих струка, у пуној својој гали, Високодостојници двора, неки у народном шпанском оделу, у доста тесним белим чарапама, кратким и богато извезеним огртачима и огрљицама од брабандског веса, а неки у белим пршњацима и плавим капутима са златним дугметима, — где горе-доле ходају. Еспартеро је ступао од једног до другог госта с' поздравима, док је међутим, — његова супруга, која је поред своје старости, у свом укусном оделу од тешке свиле, богатоме везу, и драгоме камењу, још величанствено изгледала, — госпе забављала. И на госпама се види народно одело но с' француским кројем измешано.

Брилијанти, у разној величини и боји, разбацаху своје раскошне зраке, по великој и јако осветљеној Дворани. Из једног угља дворане с' галерије чује се милозвучна свирка, произведена од капеле краљичине гарде, која кроз цео дворац продире.

Зидови предсобија, обложени су разним и вешто израђеним сликама, које разне бојеве представљају, и у којима се Еспартеро, час погнут на своме коњу непријатеље нападајући, час између танадима као киша падајућим, види. Нека се предсобија виде у плавој, а нека у црвеној светлости, која је вештином произведена.

Двојица, од старијих Генерала, које смо већ у Делмонту познали, виде се у једноме од отијех предсобија, где горе-доле у неком важном говору ходају. — То су противници Еспартерови, Леон и Борзо.

»Ми нисмо смели од ове светковине изостати, јер би иначе могли на себе неко подозрење навући, рече први, »но надам се, да се наша намера, неће ради његовог гостопримства изменути!«

»Што год на путу развитка и благостања милог нам отачаства стоји, да се с' пута уклони!« одговори Борзо озбиљно.

»Ви ми у души говорите — и ради тог благостања, нуждно је, да се Еспартеро од престола шпанског удали!«

»Ради себичног интереса, продаје нас Енглеској, о томе имам доказа у рукама!«

»Говорите ли истину, Борзо? Он дакле мора пасти, па ма нас тај пад и живота стао! Устанак је лако подпалити, само ако ми и ви у том предузећу помогли будете!«

У исто време указа се, из'а непримегно подигнуте Завесе, која је ово предсобије од друге одаје делила, прислушкивајућа глава једног послужитеља Еспартеровог, кога Леон и Борзо нису приметили!

»Ево моје деснице, Дону Леоне,« рече генерал Борзо, полако по ипак тако јасно, да га је прислушкивајући чути могао.

»Благостање Шпаније захтева, да се он од престола удали — да се за једног бољег саветника краљичиног побринемо, — Но чујте! Краљица долази, хајдмо да се у Дворану повратимо!«

Послужитеља нестане из'а Завесе, — оба Генерала поврате се к' осталим гостима, и несањајући да је когод њихов говор слушао.

С' галерија чула се оживљавајућа краљичина песма (химна) док су, кроз отворена велика врата обе краљице улазиле, вођене Еспартером и његовом супругом, која је пред њих до њихови кола отишла била. — Краљичина мати Марија Кристина, поред своје тринајестогодишње кћери Изабеле, ступе у Дворану, праћене млоштвом дворкиња, и ађутантима.

Регентовици Марија Кристина била је средње величине, развијена тела, и имала је тридесет и пет година. Њезина је коса, у којој се драго камење на подобију круне блистало, смеђа и као обично уплетена. Њезин је поглед горд а уста не мала, која су је издавала гордом и набуситом. На њој је затворено плаве боје хаљина од тешког атласа, преко које је пребачен бели огртач, на подобију велике мараме.

Млада, тринајесто-годишња краљица Изабела, — чија је сестра Лоујза болешљива у Двору изостала, — имала је хаљину од беле свиле искићену са млогим ружицама црвенкасте боје, — велика мараме, од ружичне боје и тешке свиле, на подобију шала, види јој се преко плећа пребачена, а у њезиној смеђој коси блиста се крст од златног цвећа и са смарагдима украшени, и мала круна од драгог камења. Њезине плаве очи, које неку живост и допадљивост, у младом цветајућем и веселом лицу показују, прате весело цело сакупљено друштво. Још као дете имала је природни обичај да заповеда и захтевала је, да јој се свака жеља испуњава. Њезино чело није велико, а можда и чрез густих већа, мање изгледа — њезин је нос танак и прав — уста су јој примамљива и мало дебљих усница. Она се разговараше с' њезином дворкињом малом и црнооком Маркизом од Бевиле, а сада се забавља са капетаном Алосагом које га је Еспартеро, на последњем дворском балу, њојзи представио.

За то време, погледи регентовице Марије Кристине, прелазише оштро преко присуствујућих — она као да неког тражи! Њено се чело натушти.

Еспартеро је знао, да Регентовица неће баш најзадовољнија бити — али данас се мора одсудни корак учинити, одсудни за Еспартера, или оног кога Кристина у залуд тражаше.

Али Херцог од Лухане, бијо је навикнут побеђивати, зато је, и у овом часу, пуном опасношћу, тако извесно на сусрет ишао, као и у самом бою.

Старији и млађи генерали и остали почаствовани официри Гарде краљичине, приближаваху се у гомилицама. — Сваки је желио да се те среће удостоји, да од краљица виђен буде.

На заповест Регентонвице, захори милозвучна свирка с' галерије, која је изазивала присуствујуће на игру а служитељи послуживаху шампањом из богатог посуђа. Марија Кристина устане и удостоји генерала Нарваеца, — а не Херцега од Лухане, да с' њоме игру одпочне.

Сви остали следоваше првоме пару.

Марија Кристина, по свршеном свом игрању, повуче се из'а једне завесе, која је за њу смештена била и поред које је стајао Херцег од Лухане, који је такође престао с' младом краљицом играти. — Тренутак решења приближује се — Шампањ избациваше своје искрице из сребрних чаша, које су на столу из'а исте Завесе стајале, — Регентовица маши се за једну од истих чаша, а Еспартеро, који ближе к' њојзи ступи, понуди је воћем које се на једној грани, поврх ње, видило.

»Ви сте врло предосторожни домаћине и Херцеже,« рече регентовица полу-гласно, с' пустивши се на једну наслоњачу »ја имам да вам изјавим моје признање, за краљевски украс вашег дворца, који је нас ради учињен — али, преко свега, немогу вам признати да сте све учинили, јер између оволиких Високо-достојника невидим баш оног — кога сам се надала првог видити!«

»Моја сурегентовица као да се нешто мало љути, што сам једног ново-скалупљеног Херцега при позиву превидио.«

»Превидили? Ја мислим, да Херцег Ријанцарес треба да заузима овде прво место! ви се смешите, Генералу? Али тај осмех мене узнемирује!«

»Ваше Величанство, ја сам држао, да Херцег Ријанцарес, бивши тело-хранитељ Мунос, не спада у круг Генерала и Благородника!« рече Еспартеро охоло. —

»Он је као и ви Херцеже, мојом милошћу на тај степен подигнут, у ком сада као и остали племићи свако право ужива! Ако се не варам Тарансон и Гранатула, не леже у великом растојању једно од друго!«

Еспартеро побледи, — Регентовица хтела му је с' тим казати, да Мунос, син једног ситничара из Тарансона, исто право има да великим постане као и он, син једног возиоца из Гранатула.

Еспартеро у својој моћи, високој слави и уображењу осети, како му се крв у главу подиже, — како му рука дрхти, — Храбри човек држао је да је време сада, да и он с' владатељком отворено говори.

»Ваше Величанство — ја сам дужан на моје звање, захвалити једино само народу и овом мачу, на који, у овом тренутку, гордо руку метути смем!«

»Али је народ мадридски непостојан, Херцеже!«

«Не баш тако, као што ви држите, Ваше Величанство, јер народ мадридски знаде разликовати. — С' милујте се!« —

Еспартеро, претисне иза завесе прикривени федер, у ком магновењу друга завеса од зелене свиле покрије улазак. — Марија Кристина виде се усамљена са Еспартером, који пред њу клекне. —

»Шта је то, Херцеже?« проговори она.

»С' милујте се, ваше величество, — дигните руке од тога Муноса, који достојанство ваше круне у прах гази, који ће нам сваку наду, коју у вами имамо, са продрзљивом руком смрвити! Јасам овај час с' радошћу једва дочекао, да вас клечећи олпм: Забраните своки утицај томе човеку — не заборавити оне речи, које сте с' балкона дворца, са заклетвом народу изрекли!

Марија Кристина устане — њене, не баш црне очи севаху ватрено, које су казивале јасније и од самих речи, да су је Еспартерове речи дубоко дирнуле.

»Какови дакле савет имате у преправности, Херцеже, кад се показујете тако вашу вештину, за овакове шегачине?«

»Замену, — утиче; ког данас Мунос има, да имају духовници, посредством коих се, с' народом најлакше управљати може!«

Преко усницах Марије Кристине, превуче се подсмевателни осмех одважног предомишлења и признања.

»Јасам мати краљичина, и Регентовица Шпаније, Херцеже! Подигните завесу!«

Еспартеро се диже — полако дирну опет у постојећи федер — полако се диже зелена завеса, и као некаково волшебство указа им се опет дворана, у којој двоје и двоје по такту с' неком живошћу играју.

Херцег од Лухане увидио је, да је одпочету игру изгубио — он се осећао невољан и озлојеђен, што је његов предлог тако ладнокрвно одбијен, и одпоче га његов понос гонити, да тој Регентовици покаже, коме је она своју ладноћу, одвратност и неку мрзост указала.

Не престано чује се с' поља весела вика — Еспартеро се осмејхује — њему се нека утешавајућа мисао појави. —

»Нека дакле буде«, рече он тако јасно, да су около стојећи официри чули, »да народу мадридском изјавим моју благодарносг за ова унапређења!

Он узме своју чашу, у којој је половине шампања било, приступи к' првоме прозору и отвори га.

Млоштво опази победоночног Херцега, и радосна вика, која је горе допирала превозиће његова очекивања — он их поздрави — и пошто је своју чашу у здравље народа испио, буде одпоздрављен с' простора Плаца Мајор с' громовитим живио и пуцњавом.

Регентовица у једанпут побледи — она се сетила штаје хтео, Херцег од Лухане, са овим одпоздравом казати.

У том магновењу приближи се победоносном Еспартеру његов послужитељ и пружи му на једном сребрном послужавнику два писма — од коих Хорцег једно узме и одпечати. Извешће, да је каква битка изгубљена, неби га у овом победоносном часу тако уплашило, као што су га рочи овог писма уплашиле

»Леон и Борзо су ваше издаице и спремају вам удар, којим да вас оборе — ја сам њихове речи са заклетија чуо« — стајало је у писму, које је Еспартеро, к' себи дошавши, брзо у џеп стрпао, и узео потом, друго писмо, с' којим је желио да своју узбуђеност прикрије. Ово друго писмо добио је од његовог друга и ратног учасника Дона Мигуела Серана — Херцежево лице мало се разведри, и брзо упита

„Где се находи млади племић Серано?“

„Млади Племић чека у предсобију!“ одговори слуга.

„То га доведи овамо, ја се радујем што га примити могу!“ рече Еспартеро, корачајући од прозора к' вратима предсобним, из којих се

указа, к' њему ступајући, у мало прашном оделу, али витешког држења Дон Францишко Серано, који је оног магновења са својим послужитељем Домингом у Мадрид приспео и похитио, да писмену поруку отца свог Дона Мигуела, Херцегу од Лухане, преда.

Доминго стајао је доле, чудећи се на украшења која су га окружавела, — држећи уморене и прахом покривене коње.

„Добро ми дошли, Дону Серано¡ рече Еспартеро младоме, мало збуњеном Франциишку, пружајући му руку, но дозволте ми, да пре свега прочитам писмо вашег млогопоштованог отца!“

Франциишко је дакле имао мало времена да окол себе погледа, — каково га богатство окружава, — какова сјајна одела опази он! Шта је он био с' прођу ове господе? на сваки начин ништа, — морао је бити тронут као прости сеоски Племић, који је још к' тому, по у залудном тражењу своје Енрике, с' тешким срцем, и од неизвесности мучен, — на овај нови пут свога живота ступио.

Еспартеро савије полако прочитано писмо.

„ Мој добри Мигуел! — Ви се Дону Серану за иста поносити можете што име једног најпоштенијег мужа, носите!“

„Ја ћу се трудити да име отца мог свагда с' чашћу носим,“ одговори Франциишко одважно.

„Тако и треба мој млади пријатељу, ви ћете скорим временом имати прилике да се одликујете, — и како данас овде прилике имате, да све генерале Мадрида, видити можете, то вас позивам, да моју собу употребите, слуге вам стоје на расположене — и по томе к, мени у дворану повратите, да вас официрима краљичине гарде представим.

Еспартеро позове једног слугу, коме полако неки налог изда — Франциишко са зачуђењем примети, да је Херцег своме слуги свој прстен с' прста предао. — Франциишко усхићен тим дочеком дубоко се поклони Херцегу, и пође за служитељем к' намењеној му одаји. И заиста Франциишко је био тако дочекан, да је, на своју невољу која га је прошлог дана страшно мучила, мало и заборавио.

Кад се Франциишко са послужитељем удали, Еспартеро се окрене и баци свој поглед на ону с' противу стојећу, завесу, у којој је, мало пре Регентовицу у залуд молио, да се њеног љубимца Муноса, кога је за Херцега поставила, окане — и где јој се и претити усудио, која је претња у њему, када је на прозору стајао, задовољавајућег одзива нашла. —

Марија Кристина, седила је и сада из'а завесе, а до ње у углу стајао је — Нарваец, противник Еспартера, који, завидећи његовој слави, није никад мирно ни спавати могао, и коме су чувени усклици мадрићана, као мачеви у срце продирали.

Нарваец човек од своих четрдесет и три године, тромног тела, и готово четвороуголног лица. На том као, од камена истесаноме лицу, узалуд ће мо тражити какову племениту црту, и саме очи, та огледала душе, ладне су али стрељајуће.

Нарваец је стајао, са својом ладном озбиљношћу, спроћу Марије Кристине. У другом предградију поред њих, и из'а полу-спуштене Завесе, седила је млада краљица Изабела, из'а њених леђи стајала је Маркиза од Бевиле, са својим дражећим очима, а мало даље у једном углу уза зид Дон Алосаго, капетан гарде Краљичине.

На младој краљици могло се приметити да је задовољна са удварањем једног младог официра, ког су црте исто тако допадљиве као и његов умиљати говор. Млада се краљица више од једнот часа с' њиме забављала — а Алосаго није такође незадовољан стајао, јер је почешће осмејкујући се пратио примамљиве погледе лепе краљичине дворкиње.

У тај пар приближи им се, молећи за опроштај, Еспартеро, водећи испод руке младог Дон Серана, који је мимопролазеће Генерале Леона и Борза, поздравио.

»Ваше Величанство допусти ће ми, да младог племића Францишка Серана, представим, и потом га капетану Алосагу, за у гарду Вашег Височества препоручим!«

Изабела отвори своје лепе плаве очи и поздрави с' лаким покретом своје главе, младог и страног племића, којим је Алосаго с' радосним и пријатељским погледом на сусрет изишао и поздравио га.

»Добро ми дошао, мој љубезни Дону Серано, рече он с' тихим гласом.

Францишко, који се у тај пар с проћу полу-детиње краљице налазио, која ће после неколико месеци узде владе у руке узети, није баш равнодушно младу краљицу посматрао, која је, у једној руци држала лепезу а у другој једну црвену ружицу, коју је на своја румена усташца наслонила и листиће чупкала, — својим плавим очима пратила је мимоходајуће и заустављала их почешће на младог Дон Серана, који се у својим обичним хаљинама од осталих разликовао.

Укусни крој беле хаљине искићене с' цвећем младе краљице, увеличавао је њезин расвијен и диван стас, а њезину малу ногу покривале су свилене ципеле од ружичне боје.

Изабела испије чашу шампања и позове Серана да он тако слободан буде и с' истим пићем, по свом дугом путовању, мало подкрепи.

»Нека ми дакле буде дозвољено, да ову прву чашу испијем у здравље Вашег Величанства!« рече Францишко полу-гласно.

»Ја вам благодарим,« рече смешећи се Изабела, и ја испијам за вашу срећу у војни, јер сам разумела, да ће те под нашу заставу ступити,« — Заиста Маркизо, окренувши се младој и лепој дворкињи, »мени се све чини, као да смо Дон - - - -«

»Дон Францишка Серана, насљедника од Делмонте!« дода де клањајући се Дон Алосаго.

»Као да смо Дон Серана, негди видели, као да га већ познајемо, но то је ипак немогуће, јер сте ви тек данас амо приспели, а ми опет нисмо дворац Делмонте никад посетили!«

»То се више пута догађа Ваше Величанство, ја бих то као добар предсказивајући знак смастрао, кад бих смео!« рече Францишко,

»Имајте моје дозвољење!« проговори краљица младом и лепом Племићу, пријатним гласом.

Алосаго није ни слушао, за будућност тако важан оследњи говор краљичин и Серанов, којег би значај заиста својим оштрим погледом с' хватити могао, јер је његова сва пажња обраћена била на другу страну.

Алосаго је стајао, обративши сав свој слух к' танкоме предградију, који је њихову завесу од завесе Регентовице делио.

Алосаго зачух изнајпре нехотично неки говор, но доцније обративши сву своју пажњу, дозна јасно о чему се говори, и сав побледи јер је познао гласове говорника.

»Могу ли се са свим у вас поуздати, као што ми се заклињете, Генералу;« зачух он. »то вам ево са свим поверително кажем! Херцег од Лухане, који је себи уобразио да је Бог — мора пасти!«

»Регентовица заповеда — а Нарваец слуша!« рече други глас.

„Будете ли у том предузећу сретни и гордог оборите, онда је круна ерцештва ваша!«

»Од данас па за четири недеље Еспартеро је уклоњен!«

Алосаго, који је све чуо. дознао је нову тајну.

У тој одаји нечух се даље ништа.

После неколико минута поврати се Регентовица, весело осмејкивајући се, с' младом краљицом у дворац. Остали гости следоваше том примеру, опросте се с' бледим Херцегом од Лухаие, и поседају, сваки на своја кола.

Кад су се, Генерали Леон и Борзо, у исто време, на њихова кола попели, поседају хитро поред њих, ништа не говорећи, два снажна човека.

Леон и Борзо, могли су знати шта та пратња значи — противити им се било би без памети. — Телесни служитељи Херцега од Лухане наоружани су до зуба, који с' неком одважношћу одпрате Генерале у државни затвор.

VI.

КРАЉЕВА СЈЕН.

Млади Серано оде, — у неко доба ноћи са својим исчекивајућим га и верним слугом Домингом, у стан, — који му је Доминго у времену изчекивана на свог младог господара, познавши се са једним цигаро-продавцем код истог нашао.

Док је верни Доминго још шта припремао и наређивао, дотле је млади Серано о које чему размишљавао.

Под најам узети стан, од сувог и подрпаног цигаро-продавца, Ромола, бијо је много бољи но што је с' пољни изглед куће издавао. Две собе, — од којих прозори к' дивној и у самој ноћи живој улици »Прадо« воде, одговарале су подпуно својим гостима.

Пошто је Доминго све у свој ред довео, обрати се цигаро-продавцу Ромолу, који је с' неким чуђењем поновљени намештај посматрао, и одбројиму у злату, које је Ромолу радосно гледао, — уговорену кирију.

»Хе, хе, хе,« Овај је посао прави мишолов рече Ромоло! Нисам данас ни мислио, да ћу још ове ноћи добити тако отмјене госте — велика вам хвала, високородна господо!«

»Добро, добро!« рече Доминго одлазећем и клањајућем се Ромолу, и оде преко авлије у коњушницу, да се и за уморне коње побрине.

Серано, доста уморан оде у своју спаваћу одају и легне. Господар и слуга тако су, у своме новом стану добро спавали, као да су у самоме двору Делмонте.

Сутра дан, приповеди Францишко своме староме Домингу о Херцегу и младој Краљици, и да је у дружину најотменије краљичине гарде примљен, која постоји само од синова високородника, који су, за непосредну дужност и одбрану, дворца постављени.

»О, Дону Францишко, та ви сте од синоћ са свим другим постали! Богу нека је за то хвала! Ви пливате у нади пуној сјајности и славе — а зар има у свету и лепше наде за синове племића?«

„Охо, мој Доминго, ти ваљда не мислиш, да би у стању био, да поред све надежде и славе, моју Енрику заборавим? Ја држим, да ме требао боље познавати. Наше тумарање и тражење било је у залуд, али веруј ми, Доминго, да ће мо се опет, кад тад, видети. Енрика ће, ако ми још прво писмо отца мог не јави, да се у Делмонте повратила, пут за у Мадрид наћи'«

»Ваш ће Отац све учинити, само вам неће јавити, да ли се Енрика повратила или не!«

»Ти га осуђујеш, Доминго! Ако се он с' пољно тако напрасит и љут, показује, ипак ће он потајно о Енрики бригу водити; он је од мене

самог дознао, како ја Енрику силно љубим, и да се од ње никад растати нећу! Дан нашем састанку, мора ма кад доћи, и то што пре. Но тај наш растанак не сме задржавати ме, да ја као човек не тежим за напредком и великим делима, јер би ме сама Енрика презрети морала! Одважно дакле напред к сунцу славе!«

Сљедећег дана, ступи Дон Серано у ред Гарде краљичине, кад га је стари Доминго видио у дивном оделу од вишњаве кадифе са златним гајтанима, и са лаким шлемом на коме се мали златан лав блиста — није се од усхићења уздржати могао.

На скоро је већ био млади Серано са своим друговима, који ма се свагда пријатељства достојним показивао, и који су га, чрез његове вештине, одважности и трпељивости радо имали и с' њиме дружили се.

Њему се, од својих другова, највећма допао један млади официр, не само зато, што га је исти свагда са отвореним срцем, братиском љубављу и добрим саветима предусретао, но и с' тога, што му се његова решителност, отворени и одважни поглед допао. То је био подпоручик Дон Јуан Прим, који се изнајпре правној науци одао, но доцније, по својој природној жељи, у војену струку ступио.

Дон Јуан Прим, старији је неколико година од Серања, само што није тако висок и личан. Његове су прси широке а плећа јака, но је ипак, као што су поготову сви шпанци, хитар и окретан. Његово лице, на ком црте његово добро срце издају, тавне је боје, али његова велика црна коса и густа брада одговараху к' лицу тако дивно, да га је сваки, »лепим официром« назвати морао, с' тим пре, што су и саме његове велике црне очи показивале неку допадљивост и одважност, коју је у више прилика показао.

Таковог је пријатеља и друга млади Серано, свагда желио, и зато се међу њима, који к' једној и истој цељи тежиште, лако и брзо пријатељска свеза, скопча. С' њима се радо дружио и млади капетан Алосаго, који се својим дивним стасом одликовао. Алосаго је човек особитог дара и пун светског искуства, које му је његово путовање по страним земљама млого принело. Његово је лице нежно и лепо, косу и одело свагда је уредно држао, а његове нежне руке, којима чисто није веровати, да с' мачем управљати могу, нису никад без рукавица.

Једног дана, поседају ова три искрена пријстеља, но у своме чину неједнака војника, окол једног стола у великој одаји дворца, који је за гарду краљичину намењен. —

Пре, но што њихов говор саслушамо, морамо се, чрез велике важности и са самом унутрашњости дворца упознат.

Овај дивни четвороуголни дворац, који је озидан по најновијем укусу, и доста високо уздигнут опасан је јаким каменитим и вешто израђеним зидинама, и има три улазка, један главни с' лица и два споредна лево и десно. На главноме уласку виде се два грдна од камена вешто изтесана лава, који с' једне и друге стране уласка стражаре. Први споредни улазак с' леве стране води у »мали дворац,“ у ком дворски чиновници и послужитељи станују. Други споредни улазак с'

десне стране води у велико двориште у ком се главна стража налази. С' леве стране двора, поред дивно украшеног парка, протиче из далине речица »Мансанарес« која кроз цео Мадрид продире. Ступимо ли кроз главни унутрашњи улазак у ходник, — који, цели дојни спрат дворца на четири части дели, и који је на мраморним стубовима подигнут, мора нас неко необично осећање обузети. У том ходнику, који нас у накрст кроз целу унутрашњост води, види се између големих стубова по један стражар где горе-доле хода, и чији се ход, као из неке дубине одзива. У том полумрачно осветљеноме ходнику види се, час с једне стране где по неки погурени калуђер хода, час опет с' друге где по неки служитељ тамо амо тумари, а лево са свим у углу и мраку, једва се спазити могу врата која нас у парк воде. Чим на главни улазак ступимо, видимо лево и десно мраморне степенице између два стуба извијене и у стаклету затворене. Степенице с' десне стране воде нас на више, у одаје краљеве или садање регентовице Марије Кристине, а с' леве, у одаје младе краљице Изабеле. Између ове обе четвртине налази се велика и богато украшена Дворана, у којој се државне драгоцености чувају и у којој се краљевски престо за крунисање налази.

У трећем оделењу обитава млада Принцеза Лоујза са млогоб јним дворкињама и послужитељицама дворским, а у четвртом налази се дворска капела.

Тачан опис појединих одаја дворца, изоставља се за сада, јер овде имамо посла само са великом одајом, која је за гарду краљичину одређена, која се у крају дугачкога ходника види, и која двориште с' парком скопчава; Ту у близости налазе се једне споредне степенице, које су између два стуба подигнуте и у стаклету затворене и које такође к' одајама Марије Кристине воде, тако, како би, у случају нужде, брзу помоћ од своје гарде имати могла. У тој одаји гарде краљичине, видимо окол једног стола седеће: Алосага, Прима и Серана, испред којих по једна чаша, до половине испражњена, најбољег француског вина стоји.

Они се о нечем важном разговараху.

»Тако је, као што вам ја кажем Дону Серано, — Леон и Борзо.

»Генерали — пријатељи мога отца! —«

»Ухваћени су и у тавницу бачени Говори се, да се Херцег од Лухане, бојао неког сазаклетија!« приповедаше Прим зачуђеноме Францишку, док је Алосаго с' неком мирноћом предасе гледао као да не слуша о чему Прим приповедаше.

»Ако говорите озбиљно, Приму, то онда сумњам, да можемо но таковој висини бити сретни! Леон и Борзо су, једино својом храброћшу и заслугама до истог степена дошли, а сада, да на један само миг назови старијег, до ништа доћи могу?«

»Још се и то говори«, дода Прим с' неповољним гласом, „да је и смртна пресуда за оба Генерала већ и подисана!“

»Сада се баш подписује,“ додаде Алосаго,“ Еспартеро је код Регентовице“

»Та то је страшно, та то је немогуће, Господо,“ викну Серано, та јели можно, да живот тих славних људи, у рукама Херцега стоји, и имали он ту власт, да оне убија, који су другијех мисли од њега?“

»Не баш тако ватрено, млади пријатењу,“ рече Алосаго, устајући и метнувши руку на Сераново раме, не тако, јер исти, о коме ви говорите може у овом магновењу сићи и ваше речи чути! Не заборављајмо, да се несме баш све исказати што мислимо! Али будите утешени са овим што ћу вам одкрити,“ додаде Алосаго с' тихим гласом, »И Еспартерова је судбина већ при концу!«

Неки гласови и кораци допираше одозго до њих, Серано устане.

»Ја морам извесно знати!« рече Францишко зачуђеним пријатељима, потом узе свој шлем и оде кроз стаклена врата у ходник — светлост се приближаваше на степеницама — најпре се појави један служитељ с' фењером у руци, а за њим, полако корачаше Еспартеро Херцег од Лухане, држећи неку савијену хартију, а за овим следоваше његова два ађутанта.

Серано се постави по пропису војеном, извуче свој мач испред долазећег и спусти га доле тако, да врх истог земљу додирне.

Еспартеро сиђе са степеница и опази познатог му племића.

»А, Дону Серано, моја вам хвала на поздраву! Имате ли какову молбу?«

»Имам Херцеже, но не за мене но мога отца Дона Мигуела Серана!« рече Францишко одважно.

»Еспартеро даде знак ађутантима да напред иду — а послужитељ с' фењером одступи натраг.

»Говорите дакле, шта имате?«

»Мој отац има ту част, назвати се пријатеље модличних Генерала Леона и Борза. —

Херцежево се лице намршти, он погледи са зачуђењем младог Племића.

»Дужност је сина, да за пријатеље свога отца пита, јер се говори да су затворени?« продужи Францишко одважним гласом.

»Јавите вашем отцу, да се његови пријатељи находе онако, као што су заслужили! Они су подле издаице и као такови ће после два дана ступити на крваву скелу!« рече Еспртеро љутито. »Ово велим вашем поштованоме отцу, а не вами млади Племићу, у ком заборављам, што вас је ваша млађана крв далеко одвела!«

»У име отца мога, молим за милост, Вашу Племенитост.«

»После два дана, имаћете са подпоручиком Примом и с' капетаном Алосагом — јавите им ову заповест — да присуствујете извршењу ове пресуде, и то је мој одговор за вашу неразмисленост! Тиме ће те научити, крваву озбиљност у течају вашега живота, познавати!«

Еспартеро махне руком, за знак, да Францишко одступи и оде ходником до раскршћа, из'а ког савије и нестане га.

Францишко, тронут овим одговором, мало застане — он је увидио, да је из сажаљена за пријатељима отца свог изгубио добротвора, али

га је још већма тиштала заповест неумолимога, — дакле његова добра и племенита намера рђаво је примљена.

С тешким срцем врати се у одају, да својим пријатељима јави, шта им предстоји. Но Прим и Алосаго удалише се преко великог дворишта ка главној стражи, где их неколико официра дочекају и у своју одају уведу.

Францишко, видевши се усамљен у пространој одаји, испије остатак свога вина, стави свој мач преда се на сто, и седне на диван, који је наспрам тавно осветљеног ходника што води к стакленим вратима, стајао, тако, да је од туд сваког који долази спазити могао. Он није то чинио из каквог страха, јер је Серано припадао к оним људма, који одважно сваком на сусрет стоје, и који ни за какови страх не знају. Он је на то место сео само из једног узрока, да пази и да се увери, у колико је истинит онај говор, који се између чувара на дворцу проносио.

Појединн војници тврде, да од дужег времена, и то баш у поноћи виђају у великоме ходнику, што води из парка к одаји краљичине гарде, и к собама Марије Кристине неко створење, увијено у црни плашт, које, — као што они казиваху — није нико други но сен краља Фердинанда.

Францишко није ни на ум узимао, што су се војници тој појави, с неким страхом чудили, он је био озлојеђен, за што да се баш ни један између њих није тако одважан нашао, да тој појави на сусрет стане. Прим и Алосаго смејали су се тој причи о вампиру, а особито Алосаго, на ком се приметити могло, да је хтео Серану казаги: „ове су лењштине сигурно спавале,“ или „знам ја добро за чију се љубав таково шта појављује!“

Али Сераново љубопитство гонило га је да један пут ту краљеву сен дочека, упре, тако седећи свој поглед кроз стаклена врата к дугачкоме и тавно осветљеноме ходнику, од куда се имала, као што су војници казивали — краљева сјен појавити.

Тако усамљен седео је Францишко, мислећи о својој прошлости и милој Енрици — шта се с њоме догодило, и где

се сада налази? Та су питања занимала душу усамљеникову тако живо, да није ни чуо сахат, који поноћ обзнањиваше.

„Она се извесно повратила у Делемонте," рече Францишко у себи, „душа ми моја каже, да ме Енрика истом ватром и тако силно љуби, као што и ја њу љубим!"

Удубљен тако у мисли, зачу Францишко, да се не ка врата отварају. —

Францишко устане полако — какова је то лупа која се по ново зачу?

И ако је Францишко свагда и одважно сваком живом створењу на сусрет ишао, ипак је сада био узнемирен и у неком страху, кад је опазио у углу ходника, који је к изласку у парк водио, неку сен, неко живо створење. —

Он је знао, да су врата од парка свагда затворена, и да се ретко отварају. —

Да ли су дакле та врата отварана, чији је шкрипут мало пре чуо? —

Немогуће! Али ипак — Францишко се усправи полако, и усиљавајући се упре свој поглед кроз ходник. — Његове га очи не вараху. —

Из угла мрачнога ходника, долажаше лаким кораком све ближе и ближе неко чудовиште — Францишко извуче свој мач — нека га језа обузе, кад угледа то створење, које је у црни плашт увијено, а крај му један преко рамена пребацивши, црни шешир на очи навукло. —

Сви стражари, који су ту појаву опазили заклоне се поплашено иза стубова, прекрстивши се сваки по неколико пута.

Краљева сен упути се ходником управо к степеницама, које к одајама регентовице воде.

Ништа се не чу, ни један стражар не усуди се, да по дужности упита „ко иде", и да појави на сусрет изиђе. — Сен прође, и не обзирући се, поред њих, и упути се к одаји краљичине гарде.

Серано отвори врата, која су га од ње делила, ступи напред и викну:

„Ко си ти, што се усуђујеш, у ово доба овуде тумарати?

На тај глас, појава за једно магновење застане, но одма опет, као да га се то питање и не тиче, пође напред.

„Стој и дај одговора, јер ћу ти овај мач у прса забости, — ја нисам тај, који се вампира боји, говори ил ћеш с места погинути!“

Серано подиже свој мач и устреми се на њу:

Но у том магновењу, појава спусти пребачени крај свог плашта. — Њено, густом брадом обрасло лице могло се испод црног шешира видети — био је дакле човек а не вампир.

„С пута!“ викну полугласно и претећи непознати, чије се лице страховито намршти.

„Ни корака даље,“ викне Серано — „и ако ми не кажеш ко си ти, који такову гадну превару изводиш, онда знај да не ћеш с читавом кожом одавде изићи!“

Непознати, извуче испод огртача руку, у којој се револвер засија.

„Ево ти мој одговор, безобразниче!“ рече полу-гласно непознати, и опали на Серана.

Хитац из револвера и јаук Серанов, причине необичан одзив кроз дугачки ходник. Стражари задркте, али се ни један није усудити смео, да се ходнику приближи, од куд се тај страшни глас зачу.

Серано викну „Енрико“, и падне на земљу, зрно га је погодило, јер то показиваше крв, која му је из врата цурила. — Једини Прим и Алосаго притрче на тај глас, к месту, где је Серано лежао.

Док је Прим зачуђен, створење, које се у ходницима изгубило пратио, и нехотице: „Мунос херцег од Ријасарес!“ изговорио, дотле је Алосаго тронут поред Серана клечао.

На степеницама, што воде к одајама регентовице, укаже се светлост. Служитељи са светљацима хитише доле, да — по заповести регентовице Марије Кристине, — рањеног у њезино предсобије однесу, а један послужитељ оде брзо по дворског лекара. —

И сама регентовица није пропустила уверити се лично о стању свога „свагда на услузи племића,“ као што га

је она звала. Шта више! и сама млада краљица Изабела, која је о том несретном случају извештена, послала је свога ађутанта, да дозна, у каквом се стању Дон Серано налази.

„О, кажите само, да није опасно!“ одговори Францишко, к себи дошавши.

Францишко је био лако рањен. Зрно које је његову, златом извезену огрлицу пробило, очешало му је само врат. — Али кроз ту малу рану, изгубио је много крви и с тога је у несвест пао. Сада је лежао блед, но са отвореним и ведрим очима лепи млади племић у предсобију краљичином, где му је Прим, по наредби лекара, рану ладио. —

Серано с благодарношћу притиште му руку и баци умиљати поглед на Алосага, који је близу њега стајао, весео да рана није опасна. Он се приближи осмејкујући се рањеноме, и рече му с умиљатим но озбиљним гласом; „Мој млади пријатељу, у будуће не задржавај такова створења, но пуштај их нек тумарају, куд им је год воља!“

То је дакле прва тајна двора мадридског.

VII.

ГУБИЛИШТЕ.

На дан 5. септембра, 1843. год. рано из јутра, зачу се кроз улице Мадридске, брзо и јасно добовање, које је људе из њихова слатког сна као неко страшило будило. Тај звук пробијао је сваком, као мач кроз срце, јер је оглашивао, да се и данас страшно позорије спрема.

Мноштво уплашених и љубопитних мадрићана упуте се к простору названом „Плаца Педро“, на ком је те ноћи губилиште подигнуто.

Џелат мадридски, стари Фермудес, чији је мач више од дванаест стотина људских глава одрубио, — има данас да двогуби посао изврши.

Простор „Плаца Педро“ је велико, но с малим кућицама опасано место, у близини капије Толедо. Његова је средина толико људске крви попила, да је земља, два хвата дубљине њоме наквашена била. И то још не беше доста, још и данас морају се на том обележеном месту жртве себичности и славољубља но под видом политике, приносити. Ми роптамо противу насиља незнабожаца, али ми ћемо у течају овог дела увидети, да су незнабошци спрећу нас правовераца, много човечнији у поступку са својим жртвама! Противу тих назови незнабожаца хоћемо да се боримо, и да их у веру христову обраћамо? —

Ми ћемо имати и имамо у хришћанским земљама, које нас окружавају, и као што ћемо овде доцније видети, још много балвана да уклонимо, док по чистој стази тих од нас удаљених, и тако названих незнабожаца, пођемо! —

Са свим близу места „Плаца Педро“, лежи велико здање инквизиције, које је огромним зидинама опасано, у коме се његова мученичка одаја, — звоно смрти и тајно губилиште, које ћемо доцније с буктињама осветљено видети, — налази — ту се треба борити, ту треба у веру Христову обраћати! —

Слуге Фермудеса, са својим црвеним кошуљама, кратким панталонама с црвеним подвезицама и с голим ногама, биле су потпуно извежбане у подизању губилишта. Цео прибор губилишта био је од толиких година спреман, и по потреби имао се само склопити и подигнути, и за то је то подизање брзо ишло. Кад год је стари Фермудес налог примио, да се за своју жртву спреми, то је за једну ноћ губилиште подигнуто било, и џелатски мач спремљен.

Ово се губилишге састоји из четири, два хвата у вис подигнута стуба, који су даскама обложени и црном чохом застрти. На врху њихову налази се од тврдих дасака склопљени под у ширину од сто квадратних стопа, који је такође црном чохом застрт и на коме се једна узвишена клада (пањ) налази. Са све четири стране подигнуте су широке степенице, које су такође црном чохом, крвљу попрсканом, застрте. —

Звук добоша, који је кроз улице тужно и потресајући продирао, од један пут престане. Простор „Плаца Педро“ био је дупком пун светине мушког и женског пола. Све прозоре околних кућа, заузели су имућнији под закуп, и на самим крововима види се глава уз главу. —

Црно и крваво губилиште подиже се у њиховој средини и на том широкоме простору као неко страшило и тужна успомена. — И само сунце спустило је своје светле зраке на ово црно место.

У један пут се зачу из даљине поново то тужно добовање. — Једно војено одељење извело је сада из државног затвора на смрт осуђене генерале Леона и Борза, да их на последњи пут прати.

Грозни спровод приближаваше се.

Напред, на бесном коњу, види се гласоноша, који пресуду у руци држи, — за њим официр, вођа спровода, а уз њега званични сведоци: Дон Алосаго, Дон Прим и Дон Серано, чија је рана тако брзо излечена, да му је немогуће било изостати од овог тужног спровода, и не повиновати се Еспартеровој заповести.

За овима види се цео ред добошара, за којима једно одељење војске, у парадном оделу корача. Мало даље иза ових виде се три свештеника с ћелавим главама што се спрам сунца сјају, а за овима мноштво погурених калуђера. Страх обузе сакупљене, кад угледаше за њима ђенерале Леона и Борза, где чврстим кораком без страха и дрктања, следују. Њихови су погледи озбиљни, из којих се види да су за овај последњи пут спремни били; очи су им отворене, и слободно, без страха иду смрти својој, подигнутоме губилишту на сусрет.

За целим овим тужним спроводом, лаким кораком ступа један висок човек; на глави му је црна капа, а његово снажно тело увијено је црним огртачем, ког је крај преко десног рамена пребацио. Уз њега нико не иде, Фермудес џелат мадридски, корача за својим жртвама.

Једно војено одељење завршује овај спровод, који се к црној скели приближио.

Гласоноша сиђе с коња и преда га свом слузи, то исто учине сведоци и официри спроводног војеног одељења, и поставе се уз степенице.

Пошто се цео спровод к губилишту приближи, ступе гласоноша, Алосаго, Прим, Серано и официр преко степеница на одређено место, а њима следоваше калуђери и попови.

Кад се степенице рашчисте и сваки своје место заузме, стане Фермудес, са свим херојски на своје место. Џелатске слуге, чим свог господара угледаше да се к своме месту упутио, опколе оба ђенерала, — присутне обузе при том призору нека гроза и страх!

Леон и Борзо ступе, ухвативши се за руку са свим слободно, за џелатом, к свом последњем месту. —

Мртви страх и тишина обузе присутне; мртва тишина владаше докле год око допире. —

Гласоноша скине свој шешир; Фермудес, коме се исти окрете, учини то исто. Гласоноша, громовитим гласом прочита пресуду, која овако гласи:

„Ми Марија Кристина, регенткиња Шпаније, признајемо и заповедамо: да се на дан 5. септембра, 1843. год. у осам сахата пре подне, оба генерала Францишко Леон и Родригес Борзо, као издајници, који су у намери били да нас оборе и посредством буне земљу у опасност доведу, —...

„То није истина!“ прекиде Дон Леон весника јасним гласом, — „није наша намера била, да земљу у опасност доведемо, него намера да земљу од опасности избавимо, а за таково дело мирно ћемо умрети! Сад читајте даље!“

Роптање незадовољства, зачу се међу сакупљеном светином.

„и у намери били да земљу у опасност доведу посредством џелатског мача живота лише. Ово се утврђује у Мадриду 5. дана деветог месеца 1843. год. с нашим потписом и званичним печатом!“ —

По том Фермудес скиде свој огртач, и предаде га је-

дном слузи. Његово снажно тело виде се у дугачком пршњаку од кадиве, који је бела праша покривала, а чело му се тако натушти да су му се боре и по самој седој глави видети могле. Очи му беху велике и оштрог погледа, а нос јако савијен.

При читању пресуде, Фермудес је непоколебим стајао, ни једна честица његовог тела није се уздрктала, нити се једина цртица сажаљења на његову лицу видети могла. — Колико стотина пути је такове пресуде слушао, међу којима је само друго име стајало. — Он је равнодушно посматрао своје жртве, које су му данас у руке пале. — Он се поносио са својом вештином, и своју је дужност свагда ћутећи вршио, и тако ладнокрвно, као да му је божанство те жртве у руке дало а не зликовци, који су и од самог Фермудеса гори. У његовој десној руци зацрвенише се корице од кадиве, из којих се дугачак и углађен балчак мача видео.

„Извршиоче, погледајте потпис и печат," рече гласоноша, „и учините по заповести!"

Крваве слуге, већ су хтеле, по свом обичају, да жртве нападну, да им мараме с врата поскидају и к спремном пању (клади) поведу, — већ су се Серано, Алосаго и Прим окренули били, да не би са својим очима убијство видели, које ће се над два великодушна мужа извршити, — и то само за то, што су се усудили, да Сурегенту Еспартеру одважно, ради благостања земље, на сусрет пођу, — али у том тренутку подиже Леон руке к сакупљеноме народу за знак, да им још нешто казати има, — слуге хтедоше му то забранити, но ужасна вика сакупљеног народа натера Фермудеса, — коме су жртве предане, — да својим слугама да знак да се измакну.

Леон ступи један корак напред, ни једна честица његових удова није уздрктала, његов је глас био тако одважан и јасан, као да је у намери, да своме војинству неку заповест изда.

„Мадрићани, Борзо и Леон ступају на губилиште за вас! За вас, за Шпанију велимо ми: Еспар-

теро нек се од престола удали, јер он вас води к пропасти а не к слави! За вас, браћо, и за отачаство није нам толико главу испод џелатског мача пружити, — за то нек буде!“

Леон је био прави син отачаства, и гледајући смрти у очи, остао је непоколебим. — Неки метеж опази се међу сакупљенима. „Доле с Еспартером!“ зачу се громовито. — Регенткиња имала је дакле потпуно право кад је, као што знамо, на светковини победоносном херцегу казала: „Народ мадридски је непостојан!“ —

„Ни корака ближе,“ викну за тим Леон џелатским слугамэ, „вашу грозну дужност ја ћу сам над собом вршити, и пре но што ме џелатски мач погоди, пружићу с чистом савешћу своју главу на овај пањ; само се вама Фермудесу обраћам за последњу услугу, а то је: да добро погодите!“

„Будите без бриге — и помолите се богу!“

„И ви од мене даље, ви с тим вашим црним оделом и с цртама вечите побожности — ја могу сам с богом говорити! Оди, Борзо, да заједно овде клекнемо и богу се помолимо!“

Тужни плач и јецање зачу се међу сакупљенима. „То су витези!“ викну један, „они нек живе, доле с Еспартером!“ зачу се други глас.

Алосаго ухвати полако Серана за руку и додирне Прима. На његову лицу указа се ватра. Он рече:

„Тај глас из народа, глас је божији — то су витези!“

Леон и Борзо мољаху се богу. —

„Моја сирота жена“, рече Леон тужно, — „због ом брате Борзо, тамо горе где смо сви једнаки, тамо ћемо се видети!“ —

За тим се окрете к пању, крепко и одважно спусти свој врат на њега — Фермудес отвори црвене корице — нож се заблиста — зачу се кроз ваздух — једно магновење само — а Леонова глава откотура се до ногу тронутих сведока. — Црвена крв попрска и саму калдрму; људи и жене умакаше своје мараме у исту, и са сузама сажаљења, квасише крв витешког Леона. —

Борзо ступи за њим; његовој мирноћи и одважности морамо се још већма дивити, јер је свог верног друга гледао како без главе лежи. Он је с неописаним равнодушјем пружио свој врат на страховити пањ, пошто је најпре јасно рекао „Еспартеро, ја ти праштам,“ — Његове последње речи дирнуле су младог Серана дубоко у срце, а Прим и Алосаго стајали су непомични.

И глава витеза Борза откотрља се, једним ударцем — стари Фермудес био је у свом занату добро извежбан. —

„Много којешта може се с неком мирноћом гледати!“ рече Серано силазећи доле, — које Прим и Алосаго потврде.

Сакупљени народ ускомеша се, и у магновењу видимо на месту „Плаца Педро“ неке необичне људе који су се свагда радо скупљали онде, где је незадовољство и буна. Још се задуго чујаше из њихове средине:

„Да живи Леон и Борзо — доле с њиховим судијама — доле с Еспартером!“ —

VIII.

ПРОРОК САНТИЛО.

Следеће ноћи стајала је млада краљица Изабела у својој одаји, испред једног великог огледала, и док је с помоћу своје Маркизе од Бевиле облачила хаљину, дотле је стара и забринута дојкиња Марита, — стојећи у споредној одаји, — главом махала.

Као што ће се читалац опоменути, лево крило дворца, у ком млада краљица обитава, лежи поред парка.

Кроз отворене прозоре продире у краљичину одају пријатан мирис од разног цвећа, помешан с вечерњим хладом. Висока дрва, кроз која је сјајни месец своје зраке блистајући спустио, подижу се до самих високих прозора.

Одаја младе краљице блиста се примамљиво у својој источној красоти! Фотели и столице са позлаћеним лећима, дивани с малим асталима, скупоцене завесе, мноштво вештачких живописа, застрти зидови кадифом отворене плаве боје, а под богатим турским ћилимовима; све нам то причињава неки чудновати утисак, уз црвенкасту но тавну светлост, која се по овој одаји распростире. Али кад још помислимо, да се у тој примамљивој одаји сада налази млада краљица, мора нас обузети неко потајно и непоњатно узбуђење. У тој одаји забавља се најрадије млада и дражесна краљица, ту је најмилија осећања и мисли обузимају, ту слободно осећа оно, што на другоме месту дубоко и у тајности у срцу свом носи.

Маркиза од Бевиле, та млада и несташна францускиња, чије су веселе досетљивости младу краљицу Изабелу најрадије забављале, била је осталим дзоркињама претпостављена, да свагда уз младу као цвет краљицу буде. Она је била учасник сваког предузећа краљичиног, па и самих њених највећих тајана. Маркиза од Бевиле пристајала је

радо и с неком ватреном живошћу на све жеље срца које су се њеној заповедници особито допадале.

Док је дојкиња Марита разбачене књиге и разне новине по прозорима купила и на писаћи сто, — који је између оба прозора стајао, и на коме се распетије христово видело, остављала; дотле се Изабела с Маркизом са свим поверљиво разговараше и забављаше се са облачењем и украшавањем.

Краљица је своју црну свилену хаљину откопчала, и посматрала на великом огледалу своје вито тело, које је, свиленим пршњаком од ружичне боје, покривено, а Маркиза је поред ње стојећи, држала нови огртач.

На краљичином белом врату и пуначким плећима, види се златан ланац, на ком амајлија, сва драгим каменом обложена, преко свиленог пршњака, до половине прсију виси. Своју црну, густу и дугачку косу спустила је преко плећа. Њезине плаве очи, њезин полу горд полу весео поглед, и њезине умиљате црте издавале су је дивном и величанственом.

И заиста, ко би у том тренутку тако срећан био, да ову краљицу види, — коме би дозвољено било да ту примамљиву лепотицу погледи, морао би с неким усхићењем признати: да тај млади пупољак надвишава са својом лепотом сва земна створења.

Изабела се крадом осмејкивала, јер јој и огледало јасно показивало, да се њезино тело све лепше и лепше развија.

Маркиза од Бевиле, која је младу краљицу са чуђењем дуго посматрала, похити сада у своју одају, да се и она за овај ноћни поход спреми, и на свом огледалу увери, у колико се још цвет њена лица с младом краљицом сравнити може.

Несташна францускиња била је скроз мала кокета, и то је баш било, што се младој краљици најбоље допадало; али које је, што се признати мора, нехотице и постепено неки непробитачан утисак на млади цветак престола шпанског, причињавало.

Одело Маркизино, које је из Париза набављала, имало

је у себи неког несташног и примамљивог изазивања, које је јасно показивало, да је Маркиза желела, да је сваки види и да се сваком допадне.

Дојкиња Марита помагала је младој краљици да неку црну хаљину обуче, и да црни плашт намести тако, како би се њим глава и лице прикрити могло.

„Мене обузима неки страх краљице, боље би било кад би од овог ноћног пута изостали!“

„Како, Марито, зар ти још не познајеш дивљу Изабелу, коју си с толиком муком сачувала? Зар да од моје намере, којој се већ од два дана као дете радујем, одустанем? Не, не, добра Марито, све ишти од мене, само ме немој од овог предузећа задржавати!“

„Али ако вас ко год нападне“, рече плашљиво дојкиња, склопивши руке, мене би с проклетством и срамотом из двора истерали!“

„Буди без бриге, Марита, Изабела стоји за све добра, а ко би нас могао напасти?“

„Али регенткиња, краљичина мати може послати, — може и сама доћи!“ —

„То јој онда, без околишења слободно кажи, да се краљици допало, да мало кроз парк прошета,“ поучаваше Изабела стару дојкињу.

„Али ако томе буде противна; — ако се ужљути?“

„Моја добра мати, свагда ми је на вољу остављала, што је год знала да се мени допада и да ми не ће никакове незгоде причинити. — а пут овај Марита, к славноме Сантилу, причињава ми особито задовољство!“

Дојкиња махаше брижно главом, намештајући на краљици широко огртало.

Маркиза од Бевиле завири у одају, и она је навукла црну хаљину, снабдевену с покривалом (капом).

Јасни звук звонцета, на великом златном сахату, изби десет

„Јесте ли готови, Маркизо?, то хајдмо дакле брзо, само немојте заборавити кључ од врата која у парк воде!“

„К оном необичном предградију без пратње, без за-

штите“, рече дркћући дојкиња. „Света богородице, како ће се то окончати!“

Изабела и Маркиза ступе из одаје у предсобије. У углу једном виде се мраморне степенице, које доњем спрату и дугачком ходнику воде. Никаквог слуге; никакав стражар, од свуд тишина! Сретно магновење! Обе девојке упуте се, брзим кораком уз степенице, и од туд к вратима парка, кроз која је, не давно, улазио онај вампир, што је био налик на Муроса, Херцега од Ријасареса.

Маркиза, вешто и полако, окрене кључ у старој брави ових слабо употребљаваних врата. Брава зашкрипи, а врата се отворе.

Изабела послуша, по том сиђу обе девојке закључавши за собом врата, с узбуђеним срцем у мрачни парк; оне се тихо смејаше овој вечерњој забави која им предстоји, и корачаше широким путем, кестенима засађеним к водомету, који се спрам месечине светљаше, и упуте се к вратима што на улицу воде.

То је било особито задовољство, које млада краљица никад уживала није, и с тога је била узнемирена. — Маркиза корачаше вребајући, држећи у својој малој ручици кључ од других и последњих врата. —

У један пут зауставе се уплашено, оне су биле близу водомета где су приметиле једног човека, који би их морао опазити, кад би још који корак напред ступиле.

Брзо се увуку у пресен старих кестенових дрвета, од куд се јасно, на осветљеном простору свако познати могао. —

„Ако ме моје око не вара, тај је усамљени што тамо шеће, онај исти, нама представљени Дон Серано!“ рече Изабела.

„Он је“, потврђиваше Маркиза, „да ли да му се покажемо?“

„Без сваког предомишљања, то се баш добро десило, он нек нам буде чувар на овоме путу!“

„Али, ако нас ода?“ примети Маркиза сумњајући.

„За то ћу се ја побринути, Маркизо — он долази — добро дакле!“ —

Изабела изиђе из присена, што и млада дворкиња учини.

Серано, који одавно никакове живе душе у овом ретко посећеном парку видео није, погледи, — и опази као да су из земље изникла два створења, која је одма, и ако су увијена била, познао, да су женске.

„Ах — Доне Серано — зар и ви у ово доба још шетате?“ упита с милозвучним гласом и умиљатим осмехом млада краљица, скинувши покривало с главе.

„Краљица!“ рече зачуђено Францишко.

Баш она — али у овом магновењу Дона Изабела, која је на необичну вечерњу забаву изишла, и ту срећу има, да на једног кавалјера наиђе, који се не ће устезати, да њу и Маркизу прати и заштићава — заиста, наша тајна намера сад тек отпочиње ми све веће задовољство чинити!“

Серано се дубоко поклони.

„Ја стојим, својим телом, срцем и душом на служби мојој краљици!“ рече Францишко полугласно.

„Како умиљато ласкати знате, и како је баш то добро, што и ви огртало имате, које ће ваше војено одело прикрити; и то ми изгледа сада тако, као да сте и ви за ову тајну намеру дознали. — Маркиза вальда није —“ Изабела баци упитни поглед на своју зачуђену сапутницу.

„Ја нисам Дон Серана видела још од оног дана, кад је моја краљица с кавалјером говорила“, одговори Маркиза, метнувши, као доказ, руку на срце.

„Ја се само шалим, но сад брзо напред, Дон Серано — ви ћете нас к улици Толедо пратити!“

„У оно предградије, величанство, које није баш у најбољем гласу?“

„У вашој пратњи, мислим, да би могла и кроз најстраховитије пролазе инквизицијина здања проћи, без икакове сумње и страха! Ко с таковом одважношћу вампире предусрета, као ви“ —

„Мојој се краљици допада“, рече Серано мало пребацивајућим гласом и корачајући за Изабелом к вратима, „да ме исмејава!“

„То заиста не, Доне Серано, ја сам вас, мислим за

доста уверила да ме се интересујете, кад сам мог ађутанта к вама послала, дознавши о оном чудноватом случају. Маркизо, предајте господину с кључем нашу судбину!“

Маркиза учини по заповести.

„Ако се моја краљица не шали, то се онда могу од свију најсретнијим држати!“ рече Францишко пажљиво отварајући врата и ступајући први на у пола видну улицу, посматрајући около себе.

Изабела и Маркиза следоваху брзо. Францишко по том закључа врата, и пође са својим госпама кроз улицу.

То је био одважан пут. Ако ко краљицу узнемири! Ако се у том предградију са узаним улицама и буџацима какова кавга изроди, и изазове, да се краљица показати мора, што би Францишко мачем бранити морао? то би могло тешке посљедице произвести.

„Улицу Толедо“, рече Изабела осврнувши се, „просеца река Мансанарес; код тог просека лево води једна узана улица к предграђу. У тој узацкој улици налази се, као што ми је описано, једна крчма, како се она зваше?“

„Зверска крчма!“ рече полугласно Маркиза.

„За име божије!“ викну Францишко зачуђено. „Шта ће моја краљица у тој улици.

„Да посети знаменитог пророка Сантила, који у будућност гледати знаде! Ја сам љубопитна да чујем, шта ће мени казати, та ваљда вам није тај пут досадан, Доне Серано?“

„Боље ме упитајте, краљице, да ли сам спреман за вас умрети!“

„Дакле, иза исте крчме налази се Сантилов стан, до ког ћемо одма бити; пожуримо се.“

Ове три умотане личности корачаше брзо кроз улицу к удаљеном крају вароши, у ком се кућице пуке сиротиње налазе. Они пређу преко ужасног простора Плаца Педро, на ком се од прошлог дана, није ништа приметити могло, и дођу до дугачке, блатне и не осветљене улице Толедо.

Ниске и трошне кућице с малим продавницама, ракиџиницама и нездравим обиталиштима, напуњене су издрпа-

них људи и жена, просијачком децом и опасним пијаницама, то је било, што је краљица, с неким страхом и гнушањем пред собом опазила. Она се прильуби ближе к Серану, и хтеде се при том призору одма повратити, само да је није њезина гордост уздржавала, да предузету намеру изврши.

У том магновењу зачу се из једне мале даље улице нека вика — која је к њима све јаче допирала!

„Држите убицу — ухватите га — мора да се овде прикрио.“ —

Једна жена, средњих година, викаше очајним гласом: „Моје дете, — моје дете — био је човек у црном оделу. — Он је мом детету крв исисао! “

Краљица уплашено стане. Вика ојађене матере била је тако грозна, да је Изабела од страха дрктала и Серана за руку ухватила.

„Детету крв исисана?“ понови да се једва чути могло.

Сад се Францишко опомену, да је још у дворцу оца свог о том вампиру слушао, који је, са особитим задовољством младим, невиним девојчицама крв сисао. Нека гроза обузе му тело, видевши се тако близу том поновљеном и грозном неделу.

Једна гомила људи и њихових издрпаних жена, држећи буктиње у рукама вребајући и лармајући приближиваше се. Овај је призор грозан. Два човека чисто ричући трчаху напред, и викаху једнако: Тражите, држите вампира!“ Неколико људи држећи такође буктиње у рукама, које су неку необичну светлост на тај страшан призор распростирале, посматраху свуда у округ: за овима следоваше мноштво старих и младих жена, носећи једну мртву десетогодишњу девојчицу, на којој се виде, баш над срцем рана, а мноштво осталих људи и жена следоваше овоме грозном спроводу, који се кроз улицу Толедо к првој стражи упутио. — Моје дете, моје дете је убијено!“ викаше непрекидно очајна мати дерући са себе хаљине и падајући на земљу, а из сакупљеног мноштва зачу се огромна вика „Вампир је у Мадриду!“

Бледа краљица стајала је дркћући, пратећи овај спровод, а Маркиза непрестано крстећи се и као изван себе, од страха рече:

„Тај вампир да је човек, та то је немогуће и помислити!“

„И ипак се потврђује,“ рече Францишко, „али га нико не види нити га ухватити може. Нико не чује жртву која за помоћ виче, кад је из мноштва млађаних девојчица угради и однесе.“

„Пожуримо се, Дон Серано, ми морамо баш у ту улицу савити од куд је тај спровод дошао, јер баш у њој налази се та крчма и кућа пророка Сантила!

Испред кућа те необичне и нечисте улице, — као што смо одма опазили при ступању у улицу Толедо, — стоје у гомилицама сакупљени становници и приповедају: како су, од прилике пре два сахата, неко тихо јецање чули, али да на то нико ни пазио није. За тим одма појави се иста мати, тражећи и вичући своју лепу и красну десетогодишњу кћер. Слутећи о несрећи, као што се материнском срцу често предсказује, тражила је, обузета ужасним мислима, кроз целу улицу — у једанпут, недалеко од „зверске крчме“ близу улице Толедо, опази неку, у црноме плашту увијену сен, где се хитро са земље диже, и између кућа нестане је — са грозничавим ужасом, опази нешто на оној страни и месту, од куда се она црна сен подигла, које јој се као нека лешина учини — она ступи ближе — и позна своје дете, ужас је обузе, отпоче дрктати, очајно викну и стропошта се на бледу и мртву девојчицу.

Краљица и Маркиза, навуку своја покривала дубље на очи, и ступаху са Сераном поред сиротињских кућица све даље.

„На самом крају ове улице, стоји једна колебица, која није успоред са осталим кућицама, и тамо кад приспемо бићемо на мети,“ рече Изабела.

„Мени се чини, да ћемо одма бити тамо,“ рече Францишко с неком радошћу, опазивши широко поље — „Овде је ваше величанство та колебица!“

Млада краљица још једнако ганута ужасним призором, — кад је Францишко опомену, она стаде и погледи горе — са свим у присену, и од прилике на једну стотину стопа од улице, угледа усамљену малу кућицу, које су прозори са асурама затрпати били.

„Овде је — видите ли горе на крову оне одушке? то је доказ да ту Сантило обитава, не оклевајмо дакле Дон Серано! Изволите упитати: да ли ће моћи две женске од старог Сантила, још ове ноћи дознати, какова им будућност предстоји!“

„Ваше величанство — ја не марим ништа више да знам!“ рече Маркиза, која, од прошле ужасне сцене још никако није к себи дошла.

„То онда упитајте само за мене Дон Серано!“

Францишко приступи к ниским вратима усамљене колебице, — била су затворена. Францишко лупи неколико пута с неком справом, која је за ту цел о вратима висила.

На ту лупу зачу се неки ход из одаје који се к вратима приближиваше и неки не баш умиљати глас:

„Ко то лупа, па још у ово доба ноћи?“

„Јесте ли ви Сантило, знаменити пророк мадридски?“

„Ја сам, — но шта се то вас тиче?

„Једна госпа жели, да с вашом помоћу дозна, шта јој у будућности предстоји, — отворите!“

„Кажите вашој госпи да сутра дође, и то дању а не ноћу кад ја другог важнијег посла имам!“

„Она ће вас богато наградити!“ рече Францишко.

„Мени не треба ништа, јер само још десетину година, па ћу имати злата толико, колико ми неће моћи ни цео овај свет дати,“ рече Сантило врата отварајући — још десет година само ће сунце овако неједнако сијати — јер већ је бојадисано — а по том ће га са свим нестати!“

„Још само десет година!“ понови нехотично Францишко, посматрајући старца, који је, у црној, дугачкој и са широких рукави хаљини, пред њима стајао, „а колико година већ има од како ви ишчекујете?“

„Четрнаест година, страни младићу — ја сам израчунио, да ће се двадесет и четири године овако мешати! — Где је ваша госпа?“

Краљица, увијена у своме плашту, приближи се, — а Маркиза јој следоваше.

„Која је она друга женска, и шта хоће она?“ упита стари Сантило, намештајући своју белу браду, која му је преко прсију до појаса пала.

„То је пријатељица моје госпе, која жели да великог Сантила види!“

„Љубопитство! Стари Сантило није врач, који свакоме, као циганке, којекакове измишљотине, приповеда. — Стари Сантило бави се са звездама и њиховим утицајем. — Стари Сантило испитује природу, и многе је тајне до данас пронашао. — Дакле ви сте, госпо, која сте ради да у вашу будућност погледите,“ рече он даље, без да су се црте његовог старог лица измениле, из ког се виде очи, које још ватрено севаху. — Пођите за мном!

„Зар ја сама?“ упита Изабела брижно.

„Ви сами, госпо, или може бити хоћете да вам пратилац моје речи чује и моје слике види?“

„Како ова госпа, тако и овај кавалер, који ме прате, могу ваше речи чути, и видети све оно што ћете ми показати!“ — рече, без размишљања млада краљица, која се не би смела, ни за какову цену, усудити да сама за њиме следује.

„Кад је вама по вољи, да они чују шта ћу вам казати то је онда и мени, дакле изволите! Кад ваша нога праг ове свете обитељи преступи, мораћете чинити све оно, што вам ја казао будем, али не смете ни једне речице проговорити, ако вам је живот мио. — Ви госпо, следоваћете са свим близу за мном, до округа, ког ћете обележеног видети — а ви госпо и кавалеру остаћете изван тог округа!“

Серано погледи, кад је Сантило врата своје усамљене и тајанствене кућице, закључао, около себе. Трем, у ком се он са обе госпе налазио, био је од самог камена склоп-

љен. Десно, виде се једна врата с неким чудноватим натписима, а лево мрачан ходник. У правцу, којим је Сантило с краљицом ступао, опази Францишко у висини неколико степеница, једна велика двокрилна врата, — која се, кад је пророк к њима ступио, — као неком невиђеном руком отворе, и с неком грмљавином и пуцкањем као кад вагра гори.

Сантило се поклопи, по том ступи с краљицом, која је за њим ишла, кроз њих у неки велики простор, који је неком паром испуњен био. Маркиза уплашено следоваше с нестрпљењем за Сераном. За њима се врата, са истом пуцњавом, тако брзо затворе, да је Франциишку, који је на сваки покрет Сантилов пажљиво мотрио, немогуће било приметити, одкуд то долази.

Никакове свеће, никакове лампе, није било у том тавно осветљеноме и магловитоме простору — и саме зидове било је немогуће распознати — гости пророкови налажаху се у неком необичном диму.

Сантило ступи слободно напред — Изабела следоваше за њим — она опази пред собом на поду неки светли круг који се као сребро блистао — и уђе с пророком у њега.

Маркиза и Франциишко стајаху с нестрпљењем уз врата, и видеше краљицу пред собом као у некој магли.

У истом магновењу зачу се у том простору нека грмљавина и ветар као да бура бесни. С оне стране, с које је Сантило као нека удаљена сен стајао, од једантут се засветли — пламен се кроз густу маглу укаже — за тим се зачу неко страховито шуштање и свирање, као да се све јестаство ускомешало, и постане све видније около престола, уз који је пророк стајао. — Велики пламен у разним и дивним бојама указа се, на чудо присутних у средини тога престола.

Сантило се сада приближи са свим уза светли овај пламен, и задуго је гледао у њега. Изабела стајала је с нестрпљењем а срце јој је лупало.

Мртва тишина, за једно магновење завлада у том великом простору -- само се још виде где и последња магла уза зидове нестаје.

„Овај ме пламен, с његовом чудноватом светлошћу не вара, ти си у порфиру умотана!“ отпоче стари Сантило с неким величанственим гласом, — круна се блиста на твојој глави, а твоја је прошлост чиста и сјајна као сунце. — Ја видим и твог мужа, ког ти је судба наменула — црне душе воде га страпутицом и заливају га отровом — тешко мени! — Ти си Изабела, кћи оног свирепог, који је мог оца удавити дао“ — викну уплашено Сантило — „ја видим, како ти са насилном ногом твоју круну газиш — како се проклетство родитељско над децом извршује — како се твој трули престо руши, испод руку оног узвишеног витеза, ког ћеш ти једном у огледалу видети да пред тобом клечи!“ —

„Доста, престани, — ти ужасни!„ Викну краљица с подигнутим рукама ступајући бледа и смртним страхом обузета на зад к Францишку. У том магновењу, угаси, неки громовити потрес, светлећи пламен. — Сантило је клонуо, — бледа ватра опет се укаже, испарење и магла распростре се опет по целој одаји и обузме све.

Серано се окрете — врата се, невиђеном силом отворише, он узевши обе, грозничавим страхом обузете госпе, испод руке, одведе их преко степеница доле к вратима, кроз која се слободе дочепају.

Страховита грмљавина зачу се за њиховим леђима. — Серано је био не мање од краљице и Маркизе тим чудноватим догађајем потресен, — он благодараше богу што се врата за њима затворише, и што их опет слободан и свеж ваздух окружаваше.

„Проклети,“ рече тихо и дркћућим гласом Изабела — „Вашу руку Дон Серано!“

Францишко осети како краљичина рука дркти, како се с неким страхом уз њега прислањаше. Маркиза ухвати с десне стране краљицу испод руке, и тако готово полу носећи је ступаше кроз исту улицу, кроз коју су ка Сантилу идући прошли.

Пролазећи тако поред „зверске крчме“ чују у њој вику и неко дивље певање, а поред њих пролажаху

све неки одрпани и необични људи. Из малених врата те крчме, у којој се сами лупежи и скитнице задржаваху, излазила је, баш у оном магновењу кад је Серано с краљицом и Маркизом пролазио, нека циганска дружина, која се, по кратком одмору, свирајући и певајући опет к шумама упутила. — Испред њих види се њихов кнез, снажна људа, који ношаше у десној руци дугачки и сребром оковани штап. Шешир му је обмотан пантљикама разних боја од којих су крајеви попадали преко беле кошуље, а на врату блисташе му се златан ланац. Уз њега корачаше полако у егеде свирајући његов син Аца. За њима иђаше мноштво жена носећи на леђима своју децу, које је опколила чета њихових људи, — намргођених безкућњака, који су час подвикивали, а час опет ћутећи и у мислима удубљени преда се гледали, и кад и кад својом разбаруженом главом махали.

Францишко у једанпут застане, он заборави где се налази и да краљицу узасе води; свој је поглед круто управио кроз густи мрак на цигане, јер је опазио у присену једну жену која ношаше у наручију дете! Неки унутрашњи глас потресе му уснице — његово срце отпоче силно куцати — она је била — она је морала бити! —

„Енрико“ викну он, и хтеде, за својом љубазницом коју из свег срца љубљаше, да пође. —

Уплашена краљица држаше га испод руке, она погледи с удивљењем свог пратиоца, који се хтеде од њих отргнути, — новим страхом обузета упита га:

„Шта вам се то у једанпут догоди Доне Серано? Та ваљда нас не ћете саме оставити и за оном примамљивом циганком отићи.

Францишко осети како га нека ладноћа обузе, он хтеде да на све заборави — хтеде да се отргне — да виче — он је мора стићи!

Ви сте се примили Доне Серано, да нас у дворац одведете — та то је немогуће да би нас ви могли овде на сред улице, међу овим простацима, у свакој опасности саме оставити! рече Изабела. —

На те речи Францишко клоне — уста му се затворе — глас му се у прсима угуши — он дакле мора да уз краљицу остане! Али га овај чудновати појав са свим трону и мисли му збунио и занео. —

„Опростите краљице, мени се учини, да сам опазио жену која је за мој живот скопчана.“ — Он би дао све своје имање, дворац Делмонте и половину свог живота, само да се могао у том магновењу отрести ланца, који га је везивао. — Он је обвезан да младу краљицу, која му се са свим поверила у дворац одведе! Све бржим кораком ступаше напред, и кад је до зидина дворца приспео, брзо откључа врата и упуте се с краљицом и Маркизом кроз парк к дворцу. Кад су у сам дворац ступили, допрати краљицу до сами степеница, које у одаје воде и чисто озлојеђен опрости се и не пазећи, шта му је Изабела с њезиним умиљатим, плавим и примамљивим очима казати хтела,

„Велика вам хвала Доне Серано, ми остајемо ваше дужнице!“

Францишко је једнако мислио о Енрици коју је видео! —

„Као што се у двору говори, ових дана ће наша гарда предводити трупу противу устанка и генерала Кабрера, — то ћете дакле морати и ви у бој ићи а ја бих вам радо на овај опасан пут једног пратиоца и хранитеља дала, — ево, понесите ову моју медаљу!“

Изабела још једнако у великој узбуђености раскопча своју горњу хаљину, прекине златан ланчић, који јој о врату вишаше, и преда га зачуђеном, као знак благодарности и особитог уважења.

„За спомен, ради ваше данашње услуге! рече она ступајући брзим кораком преко степеница, поздрављајући с умиљатим погледом Серана, и нестане је с Маркизом.

„Топла вам хвала краљице!“ једва изговори Серано — по том се још за једно магновење заустави, у мислима; на шта да се реши — за тим пројури брзим кораком кроз дворац и парк и упути се, кроз мрачну улицу оном предграђу где је мало пре Енрику и њезино дете — своје дете — видео. — Он приспе, тешко дишући до исте улице и ме-

ста где ју је видео — он је питао слуге у зверској крчми за Енрику, за једну девојку која је једно дете у наручија носила.

Нико га није могао известити, — он појури даље; тражио је кроз све улице и буџаке предградија Толедо — али све у залуд.

Већ је отпочело свањивати, кад се Францишко уморан, кањав и прашан у свој стан у кућу ситничара Ромола повратио, где га је верни слуга Доминго са страхом ишчекивао и одма јавио; да су га, Дон Алосаго и Прим тражили, да га известе што им предстоји, јер су се већ и саме уводе и предстраже предводника Карлове трупе, ђенерала Кабрера у близини саме престонице појавиле.

„Да ли си ти наше мале пушке очистио и напунио?“

„Све је у свом реду,“ одговори стари Доминго.

IX.

ЗВЕРСКА КРЧМА.

Кад је оно Енрика после оне страшне ноћи у шуми Бедоји од страха и умора у несвест пала и поред свог дететa лежала, прође истом шумом једна чета скиталица цигана, којих у Шпанији много више, но у осталим земљама има. —

Полу нага и од сунца опаљена деца ових бескућњака, опазе Енрику где лежи, и лагано машући рукама викну стару и погурену циганку (њихову управитељку) коју су матером звали, и која се на штап ослањајући к њима приближаваше.

„Сира, ходи да видиш шта смо нашли“, викну они.

Стара Сира, окорелих и тавних образа, замотана у велику мараму, пође за њима џбуну где опази својим црним и оштрим очима Енрику и поред ње малу девојчицу.

Она се пригне, наслони ухо на Енричина уста слушајући да ли дише, потом устане и набере разног мирисавог биља, које међу дланове растре, и стави непомичној Енрици на лице.

Не прође неколико минута, а Енрика се пробуди, усправи се и седне склањајући разбарушену косу, која јој је по челу попала — Она је била још у некој забуни, њојзи се чинило као да ју је неки дуги и тешки сан обузео био! она обори очи и опази своје дете поред себе, узме га с неким спокојством у наручија, тргне се — у души јој се са страхом појави сва прошлост! — Проклетство старог Серана — страшно проклетство, које, не само њу но и њезино невино детенце прати, — злобно лице оног злочинца Јозефа, оног безбожника, који ју је од њезиног милог створа њезиног Франциша отргао, који је на њу и њезино дете проклетство навукао, и који је у црни вавилон затворио, где би може бити, заједно с дететом пропала, да је није промисао творчев избавио — бегство — њезине руке су још биле крваве од очајног посла — она погледи уплашено око себе — исти Јозеф може се у један пут кроз ово густо шибље појавити!

„Ти се плашиш, моје дете“, рече умиљатим гласом стара Сира, „ко ли ти је тако страх задао?“

„Ја сам невина страдалница — мене и моје дете гоне!“

„То хајде к нашим људма, они ћете од свака зла, бранити, ако хоћеш да с нама путујеш!“

„А куда ви путујете?“ упита Енрика.

„У Мадрид, — тамо ћемо се један дан одмарати! Хајде с нама, па ако си без куће и кућишта, као што смо и ми, то онда можеш с твојим дететом при нама за свагда остати!“

„Примите ме, да с вама само до Мадрида путујем, а када тамо приспемо, ја ћу наћи себи помоћи!“ рече Енрика благодарећи Сири, што јој је устати помогла.

„О, јадна жено, како жалосно изгледаш, — како су ти руке изгребене и хаљине подрте!“ сажаљеваше је стара

Сира, — док је Енрика своје дете подигла. — О, сирота жено, како си још млада!“

По том пођу за чергом, која је кроз шуму путовала. Краљ њихов, коме су путови врло добро познати, корачао је први, а остали за њим следоваше.

Кад их стара Сира са Енриком стигне: сакупе се сви около њих, с љубопитством, од куд они међу њима; стара Сира им брзо, са својим чудноватим итрим говором, који осим овог расејаног и бескућног народа нико не разумеваше; да је и Енрика без куће и кућишта и да је гоњена.

Циганке, чије се црне и дугачке витице спуштаху преко рамена и прсију, чије црне очи жељно и ватрено севаху, — радовале се Енрици и њезином детету. Снажни и стари краљ ступи пред Енрику и поздрави је с пољупцем у чело. Поред њега стајао је његов син; отресан и дивног узраста младић, ког су црте сажаљења и ватрене очи Енрици при првом погледу, у очи пале.

„И Аца те поздравља, бела жено! рече кнез пријатељским гласом.

Енрика је, као што су обично шпањолке, црномањасте боје, али је ипак много бља од својих ових сапутница — и с тога су је „белом женом“ називали. Жене и девојке, на чијем се опаљеном и црном лицу нека раскалашност и дивља простота примешавала, ношаху кратке до колена сукње, разним закрпама обложене, од колена доле ноге су им голе, прљаве и изгребене. У коси види се уплетено разно пољско цвеће, и пантљике разних боја, које су им, преко прсију, до колена спуштене. Људи имаху такође до колена кратке панталоне с разним гајтанима украшене, кошуље с раздрљеним грудма, испод којих им се гола црна прса, од сунца опаљена виде. Само њихов краљ ношаше шпањолски шешир, а сви остали плетене капе, црвенкасте и беле боје. Аца, син краљев ношаше у руци егеду, а остали кратке луле, из којих дим, као из димњака пуштаху. Њихова је коса нечиста и разбарушена, и вишаше им преко леђа и образа. Очи су им ватрене и лукавог погледа, лица су невесела и увенулих црта — час подвикиваху на глас

егеде, час опет спаваху суморио у хладу испод букових и кестенових дрвета, сањајући о свом удаљеном отачаству, које их је из свог крша истресло и прогнало — о лотовом цвећу, Нилу и о старим гаткама бурне прошлости и својој расејаној скиталачкој браћи.

Кад ноћ наступи, која својом тамом зелене шуме покрије, онда поседају уз ватру, која њиховим очима и души неку радост причињаваше, и пажљиво слушаху волшебне мелодије, које им Аца, син краљев, својом милозвучном егедом произвођаше.

Тако и ово прво вече Енричиног путовања поседају поред ватре, а Аца погледајући у Енрику свираше им, па пошто се мало тог свежег ноћног ваздуха напојише, поустају сви и отпочну поред упаљених лучева с девојкама несташно играти и окретати се, док међу тим старије циганке вечеру им спремаху.

Енрика сећаше са свим одвојено од осталих, држећи у наручју своје дете, и занела се у мислима о свом Францишку, о својој прошлости и сретнијим данима, — по том склопи руке, и молећи се богу, погледи на своје благо, на залогу своје верне љубави.

Кад подиже главу, опази да Аца пред њоме стоји — вити циганин с црном и разбарушеном косом и не углађеним брцима — његово свегло око почиваше тако мирно на умиљатој Енрици, као да би казати хтео:

„Ја те страсно љубим, ја те обожавам, бела жено од оног магновења, кад је твоја нога међу нас ступила и када сам те први пут видео.“ Он није имао речи, но хтеде по циганском обичају да је загрли, да је испод густих кестенових дрвета однесе, и тамо да јој супружески пољубац, у место ладних речи, на румена усташца притисне.

А шта га је од тог уздржавало? —

Он је намислио, и хоће да јој други доказ своје ватрене љубави да.

„Ми смо богати, бела жено, и цело благо ја ћу наследити, чим мој отац између џбунова у ладни гроб легне. Ти не знаш, а и нико не сања о том нагомиланоме благу,

— злату, сребру и драгом камењу, за које ја само знам где је, — и над овим благом само ћу ја господарити — ево, узми овај мој ланац и носи га, нека сви виде, да сам те ја за своју заручницу изабрао!“

Аца пружи Енрици, која га је зачуђено гледала, један дугачак низ сребрних круглица у разним бојама, који само цигански краљеви о великим празницима носе. Енрика отискивајући га махала је смешећи се главом.

„Задржи тај дар, краљев сине, и подај га којој лепшој у твоме племену,“ рече она, „ја не могу никад твоја бити!“

У близини њиховој стајала је иза дебелог грма прикривена једна жена, и прислушкивала их, — она је од неколико часова пазила с тужним погледом на учешће, које је Аца Енрици показивао.

Аја, не принадлежи од свог рођења циганима, и она се само њиховој чети придружила изговором да је гоне. За то време, од кад с циганима путује, тако је њихов обичај и њихову боју примила, да је сваки за праву циганку сматрати морао. Аја није више тако млада али њезин је стас примамљив, а лице још допадљиво и лепо. Њезине су очи црне и дугим трепавицама покривене, — коса јој је црна и у више витица уплетена, која јој је преко голог врата и преко прсију пала. Она љуби сина свога краља, и с тога је непрекидно бацала своје примамљиве погледе за младим и угледним Ацом, који, као што она сада с неким болом и чуђењем виде, другу љуби, и то ону страну жену, која дете имаше; злобљиви и ладни осмех превуче јој се преко лица, кад је опазила, да је Енрика Ацину понуду одбила. Али ипак, обузета страшћу осећала је, да бодрим оком пазити и вребати мора, јер што данас учињено није, то може прво следеће вече за Ацу сретније испасти. „Та бела жена, само га већма својим оклевањем дражи“, прошапта она, по том враћајући се к осталима, баци примамљиви и нехотично злобни и презрителни поглед на сина краљева.

Следећег дана приспе циганска чета у Мадрид.

Стара Сира и краљ цигански, као што се приметити могло, имали су да изврше неку важну куповину и набавку; и за то су морали какову крчму потражити где би своју чету сместили да се одмори, и баш се деси, да она жалосна и извикана крчма у споредној улици предградија Толедо за одмор одређена буде, којој се дакле, цела чета упути.

Над ниским и прљавим вратима исте крчме виси слика једног риса (звера).

Кад су се цигани у горње одељење те крчме сместили били, и кад је Енрика са својим дететом на праг стала, пројури поред ње један омален човек са уплашеним и лукавим погледом, и брзо изиђе на улицу. За овим трчаху вичући неколико људи и жена.

„Ослар (који магарце тера) је тај лопов, држите га!“ викне један од гонитеља, који је еспап (робу) по кућама продавао, јурећи за крадљивцем.

„Овамо, крадљивче; — лупежу, ко си ти?“ рече, оборивши ухваћеног на земљу.

„Говори, лупежу, ти си моје мараме покрао, ко си ти и како ти је име?“

„Смилујте се, љубазни господине, нужда ме на то нагони!“ викне мали дебељушко, а лукаве му се очи засветле.

„Лупежу! ето ти се расипа сребрни новац из твога џепа, од куда си у нужди и сиротињи! ко си ти?“

„Ја се зовем Кларет; немојте ме власти предати!“

„Проклети ослару, та ја ћу ти шију завртнути!“

„Ја вам се обећавам, да никад красти не ћу, да ћу се од сада поштено владати; само се сада смилујте!“ мољаше лукави лажљивац претварајући се и извлачећи испод горње хаљине мараме, и дајући их покућару, који га на то пусти, и од себе одгурне.

Такова појава није била прва, која се у тој „зверској крчми“ и њезиној околини догађала, за које је крчмар довољно вештине имао, да у нужди једног или другог од својих гостију прикрије или пропусти да умакне. Он је, и ако се чинио да ништа не чује и не види, као да се то све њега ништа не тиче, ипак на све добро мотрио, и до-

звољавао је својим гостима чинити, шта који воли, само кад на његову штету није, и кад му се добро и уредно плаћа. Његове обе раскалашне ћерке понашале су се с издашним гостима, како су хтеле, а он на све то није пазио пити је марио!

Он је баш данас неколико речи од велике важности дознао. Неки човек у црно одело умотан, с бледим лицем и брођастом брадом, разговараше се с двојицом, за вешала сазрелих скитница, а он их прислушкиваше. — Али шта се то њега тиче, кад тај с брођастом брадом и тавним лицем три бутеље најбољег вина потроши, за то нека говори што воли са она два обешењака. Он је само од прилике толико дознао, да је тај млади човек ступио у чету Карла, „краља шума“, и да му је ђенерал Кабреро наложио, да по Мадриду врбује и шпијонира.

Али шта је то крчмара стало, кад му он полу попијено вино кованим новцем плаћа; он, као крчмар на свом месту, сматра за своју дужност, да сваког без разлике с равном услугом дочека и испрати, њему је дакле све једно био господар или слуга, био привржeник краљичин или Дон Карла, само кад добро плаћа.

Исти млади у црни огртач увијени човек сеђаше до саме ноћи, но га за тим у један пут нестане.

На једном узвишеном месту у углу крчме навукоше цигани сламу и наместише постеље. Стара Сира и кнез отишли су у варош. Аца је лежао удубљен у мисли и дражећи своју егеду близу једног прозора, поред ког је Енрика стајала; остали цигани лежаху у наоколо поред зида, неки већ рчући, а неки пушећи; но иза ових, у једном неосветљеном углу, стајала је, као какав кип невесела Аја; она је своје лепе руке, које је свагда брижљиво чувала и умотане држала, прекрстила, и упрла свој оштри и пламенити поглед на издрпаног сина краља циганског, који је своје црне очи у Енрику упрьо. Он је знао, да ће се та бела жена, пошто у Мадрид приспеду, од њих растати; и та мисао није му дала мира.

Енрика је брижљиво упрла своје очи на узану и блатну

улицу; она је мислила да ли у том широком свету има каковог човека, код кога би се прикрити могла, и који би јој о Францишку буди какови глас донети могао. —

У том магновењу учини јој се као да види у присену ниских кућица неког човека, који је страшно уплаши, она осети како јој се коса од страха диже; али мора да се преварила. Од куд ће Јозеф, брат Францишков у ову улицу доћи? На сваки начин је једноличност поплашила, али та једноличност јој крв у жилама следила. Она притисне са страхом и срдачним жаром своје дете, повуче се пажљиво корак по корак од прозора натраг к верном Аци који је на њу пазио, и који је ради ње на све спреман био, чучне доле и викну уплашено „недај ме! ено мог заклетог непријатеља на улици!“

Она се морала преварити, и да је баш то Јозеф био он је сигуно није спазио, јер се нико не приближи к вратима „Зверске крчме“.

Аја је пратила с неким сажаљењем, које јој се само из очију читати могло, сваки Енричин покрет, али њезине црте биле су мирне, и стајала је непомична. Она је видела где Енрика Аци побеже, она виде, где се на његовом дивљем и узнемирсном лицу нека утеха указа.

У том се зачу онај необични глас, она вика и ускомешано урликање, које је краљицу Изабелу оно вече, кад је с Маркизом од Бевиле и Дон Сераном кроз улицу Толедо к Сантилу идући пролазила, као што је већ познато, страх задало.

Енрика дршћући усправи се, — поспали цигани уплашено пођипају; али одма примете да се та вика од крчме удаљава; но Енрика ипак није смела на поље изаћи, да дозна шта се то збило. Неки унутарњи глас у души јој говораше, да она овде у Мадриду није са својим дететом обезбеђена и да мора даље ићи, даље у неизвесност, само даље, тако далеко докле је ноге однети могу.

Аја је бадава ишчекивала, да се Енрика с њима опрости, као што јој је казала, да ће се у Мадриду од цигана одвојити. Та „бела жена“ била је устрашена, и не смеде се ни на улицу помолити, не знађаше где да се спасе!

Тек по поноћи поврати се стара Сира у зверску крчму. На први поглед опази Енрику, где погнуто и уплашено седи, и пуна материнског сажаљења узме је за руку и одведе је у један угао тог мрачног простора; намести јој уза се постељу, легне и сави јој главу на своју руку. Стара Сира, прљубљаше од срца белу жену, може бити с тога што је приметила да је Аца љуби.

Енрика и њезино дете спаваху тако неколико часова, и ако се Енрика почесто иза сна уплашено трзала.

Али Аја, — поред свег усиљавања, које јој њезина женска снага принети могла, — није ни ока склопила. Она је истина себи постељу између девојака спремила, али њезини погледи једнако су кроз мрачни прозор продирали; у њој се усколебале мисли, које су јасно показивале, да је та страна жена, која с циганима путује, у свом поводљивом телу носила душу, која никаково средство не штеди само да своје цели постигне. — Од куд је Аја овамо дошла, и којој мети тежи? Нека густа тајна покриваше је. — Стара Сира тврђаше да Аја, с краљевима и кнежевима у неком сношају стоји, што је већ два пут и из самих њезиних уста чула; један пут је о томе у сну говорила, а други пут без да је и мислила да ће је стара Сира чути, викала је: „принче Францешко, сад да видите вашу пријатељицу у каковом је стању и положају и кога љуби,“ по том се тако јасно и лукаво засмејала, да је старој Сири са свим необична била. Аја је дакле своје очи само на кнежевог сина упрла, ваљда што је хтела да свагда само с кнежеви посла има, па ма они и шумски били, а може бити и с тога што је дознала за небројено благо, над којим је отац Ацин, као краљ свију шпањолских цигана, господар. Она је наумила, да тога младића Ацу, на сваки начин у своју мрежу улови, и да сваког оног упропасти, који би је сметао. Кад је отпочело свањивати пробуди се Енрика а и стара Сира устане; Ацин јој отац заповедио, да се с циганима пре зоре на пут крене, а и он ће сам заједно с њима на извесни пут поћи.

Енрика дакле узме у наручја своје дете, и хтеде ста-

рој и доброј Сири, да рекне због ом пошла, па да по том сама пут даље предузме, или да се у Делмонте поврати.

У том је ухвати стара мати циганска за руку.

„Остани код нас," рече јој она, „пођи и ти с нама, кад си и онако без домовине као и ми, а проклетство те гони, тебе и твоје дете, као и нас; ми ћемо те бранити и са свим нама равном сматрати, јер и ти си циганка и ако је твоја кожа од наше беља!

„Без домовине, а проклетство ме прати као и вас!" понови Ерника гласом, који јој дубоки уздисај несретне љубави потресе.

У том магновењу зачу се глас милозвучне Аципе егеде. Он је свирао тако тихо и тужно, као да је био рад да све беде и проклетство свога народа у ту свирку уплете, за тим опет неку циганску мелодију тако благо и нежно, као што су речи каковог умиљатог детенцета, или љубави, — која дубоко дира рањено срце. —

Из благих Енричиних очију капале су сузе тежње и туге, падаху ватрено на сирото и невино детенце, које се и на саме сузе материнске смеје, и к њојзи радосно ручице подиже.

„Хоћеш ли и ти с нама, бела жено?" упита је Аца, који је неприметно до Енрике дошао и своју руку на њезино раме метнуо.

„Дакле нек буде, — ви имате право, — ја сам без домовине, а проклетство ме гони као и вас," рече тужно уздануvши Енрика.

„То ћу те дакле с мојим животом бранити, јер ти једног заклетог непријатеља имаш! људи говоре, да су цигани лукави и да су плашљивице, но знај, да је Аца дивља звер кад ону брани коју љуби!" рече син краљев, и на самом његовом дивљем, црном, и косом обраслом лицу, из ког црне очи севаху, могла се његова одважност и дрекост приметити. У том магновењу изгледао је син шума ипак тако леп да бисмо могли о Ајиној љубави њојма имати. Он се усправи, његове голе груди и мишице показиваху нам његову снагу, по изгореломе врату попадала му је црна и разбарушена коса, која га дивљим издаваше. Његово оз-

бильно црно-жућкасто лице с црним брцима, његова румена уста кроз која се бели зуби виде, показиваху нам неке озбиљне и изазивајуће црте; али кад се Енрици приближи, његово се чело разведри, и оштрих погледа нестане, онда је са свим друга ватра горела у његовом мушевитом погледу, који с беле жене не скидаше, кроз уснице његове продираху тихо тужне речи:

„Аца љуби лепу Енрику, а њезино је срце од камена!“

„Ја те не могу љубити, јер сам моје срце другом поклонила, а оно се само један пут поклонити може! Ако ме усхтеш бранити, бићу ти благодарна и поштоваћу те као што поштена душа поштовати знаде, а то је све, што ти Енрика обећати може, али више не смеш никада захтевати.“

Ацино се лице, које је обично озбиљно и непоколебимо било, превуче цртама задовољства.

Аца је задово ан са свачим што му год бела жена обећаваше! „следујмо дакле за осталима!“

При изласку сусретне се поглед Ацин с погледом љубоморне Аје, која је близу врата стајала и на све мотрила; она је стајала непомична, докле год нису сви па и сама Енона је стајала непомична, докле год нису сви па и сама Енона је стајала непомична, докле год нису сви на и сама Енона је стајала непомична, докле год нису сви на и сама Енона је стајала непомична, докле год нису сви на

X.

НАПАДАЊЕ.

Тог истог дана, кад су цигани Мадрид оставили, одјаха пред саму ноћ Серано, у друштву с Примом и Алосагом, праћени од својих послужитеља, као предстража противу Карлових приврженика и чете ђенерала Кабрера, који су се к престоници приближавали. Кад су при поласку богато одевени и јашући на бесним андалуским вранцима из двора излазили, стајала је на балкону млада краљица Изабела с маркизом од Бевиле пратећи их очима. Опазивши краљицу сва тројица поздраве је, при чем се Серано опомену на ону медаљу коју му је Изабела својеручно предала и која му на прсима вишаше.

Стари Доминго са оба млађа послужитеља следоваше им, носећи оружје и остале ратне потребе, а Алосаго није пропустио, да се за сваки случај мало и јестива понесе.

Ова три племића краљичине гарде, Прим као добар војник, Алосаго као најбољи вештак у предрачунима, а Серано као жељни ратобораџ и њихов добар друг, имали су налог да дознаду која су места чете Карлове заузеле, и какова је њихова моћ. Уводе краљичине трупе тврдиле су, да су предстраже ђенерала Кабрера близу престонице бусије похватале, и да су поједине худо одевене и оружане војнике виђали. По другом извештају налази се главна трупа плашљивог и грозног ђенерала Кабрера удаљена на једно тридесет миља од престонице.

Нужно је дакле било, да се пре, но што би се краљичино војинство, које је за тај поход спремно било, на пут кренуло; увере о истинитости тих навода, и баш тога ради изаслати су претпоменути витези, којима се није могла друга милија услуга указати.

Снажни Прим пливао је у задовољству; Серано, коме је верни Доминго мач наоштрио, и две кратке и добро на-

пуњене пушке за сваки случај у седло спремио, горео је од жеље за борбом; а Алосаго је поред њих јахао тако мирно, као да је поред прозора какове црнооке госпе пролазио.

Тако су они отпутовали, да најпре сву околину вароши промотре; а сутра дан, пред саму зору да узму правац к Сеговири, где би се имали о непријатељској предстражи и сили главне трупе, која се за њом повлачи уверити. —

Пред саму капију улице Толедо, застане пре сванућа циганска чета свог краља, који је на њих већ ишчекивао да их у густу букову шуму, која се на неколико миља до самих Сијера-Квадарамских граница пружаше, уведе.

Аца је корачао пред својим оцем, а за њима иђаху вичући и без сваког поретка остали цигани и циганке. Енрика је ишла уз стару Сиру, која, и ако се погурено на свој штап ослањала, јасно показује, да свако путовање са својим млађима издржати може. Аја следоваше с неколико циганака, које своју децу ношаху за њима, а за овима опет неколико цигана, који мазге натоварене с пртљагом водише. Тако се они приближаваху усамљеним путем к шуми.

У честацу шуме лежаху сакривени подрти и дивљег изгледа људи, који само своје главе кад и кад изнад џбунова подизаху, и које цигани пролазећи нису приметили, али један од прикривених добро промотри циганску чету, међу којом Енрику позна, он није својим очима веровао, но се са свим усправи и погледа још један пут за њима, — радосни осмех превуче му се преко тавном и рињастом брадом обраслог лица. Јозеф, који је у Карлову чету ступио; — позна заиста међу циганима Енрику и њезино дете, — Ернику, коју је он толико дана тражио коју му сада удесан случај, док је ту као увода вребајући лежао, у руке доведе. —

Чело Јозефово намршти се, — он је премишљао шта да отпочне — изброји на услугу му дате људе, било их је осморо, а он девети; а број за битку способних цигана, износио је, као што је он прегледао, више но двапут толико. Гледајући тако за њима, појави му се у души неки умишљај, којим ће жељну Енрику присвојити. Дакле и Фран-

цишко пије украдену му и изгубљену нашао, мишљаше он у себи, и та мисао тако је пријала тој црној Јозефовој души, да се јасно насмејао.

„Поделите се међу џбуновима овог одсека," заповеди он својим људма, „Ризо нека коње у густиш шуме одведе и прекрије тако, да нам нико преко дан у траг не уђе. Чим ноћ наступи, вратићу се к вама; и онда ће за вас бити посла, који ће Дон Јозеф добро платити.

Гнусна створења подигну неку радосну вику бацајући у вис своје шешире.

„Дон Јозеф наш воћа поштен је човек, — Дон Јозеф нек живи, — живео!" викаху они, додавајући један другом боцу с добрим вином.

„Не дерите се тако лупежи, и пазите да се не изопијате, јер вам ноћас снаге и памети треба!" рече им Јозеф ишчекујући да његову заповест изврше, а по том га несташе између шибља густе букове шуме правцем, ког су се цигани придржавали, и којима је дебели лад на страшној пипеци добро чинио. Они су се на једном месту само мало одморили, — јер по што се мало јелом поткрепише, продуже свој пут даље. За кратко време приспеју до саме обале брзе реке Монсанарес, која, као што нам је познато, кроз цео Мадрид тихо продире а овде преко брда тече. Они мирно путоваху све даље, час поред реке која кривудаше преко брда и долина, час опет кроз густу шуму не далеко од ње.

Кад је ноћ наступила, приспеју на једно место шуме, које је ређе дрвима засађено било, где им заповеди њихов кнез, да се зауставе и да лежишта за ноћиште спреме. Док су жене ложиле ватру, да вечеру готове, упуте се неколицина људи у густиш шуме да какову дивљач улове, који се на скоро врате носећи неколико дивијих птица, које су најрадије јели. Стара Сира побринула се и за белу жену, коју Аца љуби, да јој се ништа не умали, на што јој Енрика с умиљатим погледом и притиснувши јој руку, благодари. По што су вечерали оде те сваки себи изабере место и од маховине постељу испод ведрог неба и зелених дрвета, и полежу да се после трудног пута одморе, но Аца

узме своју милозвучну егеду да Енрику и њезино дете успава, и кад види да већ сви спавају, прикраде се белој жени, да, као што јој је обећао, ради сваког непредвиђеног случаја уз њу буде. Мач са старим и богато украшеним сребрним балчаком стави испод своје горње хаљине, а дугу пушку мете уза се на своју од маховине начињену постељу. По том баци још један поглед на уморену и заспалу Енрику, и пажљиво погледи остале успаване цигане. Сви спаваху; ватра се већ поче гасити, бацајући своју последњу светлост на њих; нико се не мицаше, и он најпосле склопи очи. Пред његовом узаврелом душом подизаху се слике задовољства. — Енрика лежи на његовим прсима, с усхићењем у сну види жељу свога срца испуњену; на лицу његову гораше ватра утехе и радости. —

Сви спаваху, само једно створење тумараше неспокојно између дрва усамљене шуме — Аја је то била, жена из циганске дружине; она се с постеље, на којој не имаше мира ни сна, крадом дигне, и корачаше узнемирена дивљом страшћу, кроз мрачну шуму, кроз коју се где где зрачак бледог месеца вијаше. Свуд у околини владаше тишина, само што се из далека чује кад и кад вика птица грабљивица, а уз обалу реке Мансанарес и жубор воде, што преко кршовитих стена, падаше. Ни један листак не покреташе се на гранама, али ипак Аја заустави се и слушаше, — ипак зачу она, да се некаково живо створење кроз густо шибље провлачи; она упре свој поглед месту од куда се шуштање приближаваше; она као одважна, решителна и на дело спремна жена није знала ни за каков страх, она опази, не далеко из једног џбуна човечију главу — једно бледо, увенуло, и с црвенкастом и ретком брадом обрасло лице, са необично светлим очима. Чим опази Aју, уплашено се прикрије.

Аја је непомична и без страха стајала.

„Страни човече, шта тражиш ти у ово доба ноћи овде?“ упита она полугласно но оштро.

„Ником од вас не ћу ништа учинити, тако ми бог помогао! но кажи ми само, да ли је још код вас она страна

жена, која дете са собом носи?“ упита Јозеф приближавајући се к Аји.

„Јеси ли ти отац тога детета?“ упита она подсмевајући се.

„Нисам, но то је копиле брата мог, обоје нек су проклети!“

„Скоро ће се за овим и друго родити, јер иста жена љуби циганина Ацу!“ рече Аја, чувши да је тај странац, горећи из освете ради Енрике дошао.

„Блудница! ха, ха, ха!“ смејаше се Јозеф полугласно „али ипак мора бити моја, она и њезино дете!“ додаде потом тако тихо, да Аја није чути могла.

„Циганин Аца не сме ову жену имати, догод је у мени душе!“ рече злобница таковим гласом — мржње, да је на Јозефа неки утисак учинила. Он види пред собом жену, која једној и истој мети тежи, и коју једна иста жеља гони. Лице се његово злобно насмеши, дакле да се с њоме погоди и удружи.

„Ко си ти жено? упита он.

„Циганке ме називљу Ајом, али знај: да ти ниси дошао, та би жена од моје руке пала; но како видим, ти имаш прече право на њу, чини дакле с њоме што си наумио, моја ти је помоћ извесна!“

„Хвала ти, а ако ти кад год какова помоћ устреба, сети се на Дон Јозефа Серана, који ће ти за ову услугу радо благодарити!

У том магновењу појаве се неколико страшила, — Јозефових људи. —

„Ти си дакле и помоћ уза се повео Доне Серано, то си добро учинио, јер Енрика спава уза стару Сиру, мајку цигана, и са свим близу ње налази јој се верни чувар Аца, кога ја силно љубим, и кога ти на сваки начин поштедити мораш. Ти можеш до Енрике само тако доћи, ако преко поспалих цигана прескакао будеш, — они ће се пробудити ако ти усхтеднеш ону жентурину из њихове средине украсти!“ рече Аја, погледавши на успаване, који се на једну

стотину коракљаја од њих удаљени налажаху, и између којих се и последњи пламен ватре угасио.

„То ћемо дакле на силу отети!“ одговори Јозеф у таковој позитури, из које је јасно ова издајица упознала, с каковом је жељом и нестрпљењем тај црни племић, с којим се она удружила, на ову мрску јој жену дошао. —

Преко њезиног мраморног лица, превуче се знак особитог задовољства, и изгледаше тако као да је казати хтела:

Ти ћеш ми још један пут требати, ти се никаковог дела не страшиш, и то је баш, што ми се највећма допада!“

Чим је спазила, да се Јозефови људи приближују она се удали. Ови лупежи, држаху пуне пушке и за појасом ножеве, а ишчекиваху на новац и заповест од свога вође.

Јозеф им раздели обоје. Он је дакле био у намери да успаване цигане с обе стране нападне, да их збуни и у том Енрику украде. Четворица од тих лупежа провуку се полако у округ к реци, а она остала четворица, које је Јозеф при себи задржао, мораху чекати док им удаљени дададу знак за нападање; он сам приближаваше се као као кав мачак к дрвећу, испод којих Енрика, као што му Аја рече, са својим дететом лежаше. Најпосле дођу до места, од куд је цело легалиште, на ком сви спаваху, превидети могао. С оне стране близу ватре лежаху жене и девојке, мало даље около ових лежаху људи; близу њега лежао је снажни циганскиј краљ, а са свим у близини стара циганка Сира, која је једну руку преко детета Енричиног пребацила. Енрика је лежала до свог детета. Јозеф је тако близу стајао, да је могао видети њезино лепо и слатким сном обузето лице, — њезине прси, које се испод танке хаљинице дизаху, она је мирно спавала. Тамо даље, што са свим одвојено лежи мора да је Аца, о ком је мало час она издајица говорила, он се овде прикрао, да својој љубазници у нужди од помоћи буде.

„Још један дакле супарник, Доне Франциишко; служи на част твоме укусу!“ рече Јозеф са злобним осмехом. Он се био својој жељеној жртви тако приближио, да му је требало само два скока, па да уз њу буде.

„Само стрiљења, јер нам оно потпаљује драж за уживање!“ рече сам у себи лакоми младић.

У тај пар зачу се знак с оне стране; у један пут с обе стране нападоше Јозефови људи. Први пушкомет зачу се од оне стране. С необичном виком разбуде се изненађени цигани из тврдог сна; у првом магновењу јуришили су један поред другог и отпочеше се између себе бити, а жене девојке и деца појурише са ужасном виком к месту, где је цигански краљ стајао и к себи их викао. Пушке се ново зачуше многобројније, — то је све било у једном магновењу. —

Док је с оне стране, на ону четворицу највише цигана навалило, стајао је с ове стране противу њих четворице сам Аца, коме је у тај пар и отац притрчао. Он испали своје пушке на једног од непријатеља који се на земљу стропошта, по том узме пушку наопачке и јурне међу остале који су снажно нападали и пуцали.

На то магновење је Јозеф и рачунао. Енрика је стајала, полуонесвешћена том изненадном пуцњавом и нападањем, које је са свију страна око ње беснило, поред Сире, која је из гласа запевала. Победоносни осмех указа се на Јозефовом дивљем и бледом лицу, — брзим кораком устреми се на онесвешћену — његове је руке обухвате — Енрика се окрете и познавши Јозефа, свог смртног непријатеља викну и отпочне дрктати. Она се није могла бранити, јер ју је грозни својим рукама силно обавио, покушавајући да је подигне и однесе.

Стара Сира од страха при том призору занеми. Енрика се виде изгубљена и викну што је игда могла „Аџо помагај!“

Аца чувши ту страшну за њега вику, и опазивши, где ће да му белу жену украду, добије зверску снагу. Док се његов отац противу двојице бранио, прободе он мачем једног од противника и појури у бесној јарости на Јозефа.

Са страховитом псовком, пусти Јозеф свој плен, који му је већ тако известан био, и појури к својим људма, који су се с циганима борили, да најпре све победи и поубија, па по том да са осталим на Аџу нападне и Енрику отме.

„Зар је то храброст, страшљивице,“ викне он, „двадесет дуплона*) у чистом злату сваком оном, који по једног од ових црних псију убије! Сложно напред!“

С дивљом виком устреме се на поплашене и полу оружане цигане.

Сира једва између њих раскрчи пут и побегне у шуму.

Аца подигне спасену жену у своја крвава наручија, која од страха није знала шта се с њоме ради. Она је само видела, да ју је онај грозни, који се заклео да је до краја света гони, пустио, и да је од Аце који је у наручја узео утекао.

„Повери ми твој живот, бела жено!“ проговори јој Аца, „Аца ће жртвовати свој живот за тебе; он ће те на добро место, за магновење, прикрити и опет повратити својој браћи у помоћ!“

Кнежев син упути се са својим милим теретом кроз шибље и честину да Енрику на добро место прикрије до коначног решења битке. Аца није марио умрети, само је желео да Енрику, које му живот тако драгоцен беше спасе.

У један пут на уснипама избављене указа се неки страх, — она се сва промену, смртни је зној обузе — отпоче дрктати и малаксавати, и викну очајним гласом, који је кроз све живце избавитеља продрьо:

„Моје дете -- ја сам моје дете на лежишту оставила, дете, без ког не могу живети!“ и отпоче се из Аџиних руку отимати.

„Остани ти овде, ја ћу ти дете донети!“ рече јој Аца озбиљно и постојано, за сваку услугу спреман.

„Пуштај ме, — с пута, ја морам дете наћи!“ викну у највећем очајању мати, — истргне се из Аџиних руку и појури с највећом брзином к лежишту, да своје дете, свој живот, своје највеће благо нађе и избави!

Ах, благи боже, ако су је убили, изгазили или украли. Страшна мисао, која срце мученице ове цепаше; ове матере која је још из далека свој уплашени поглед на место, где је дете оставила, упрла.

*) По нашем новцу 126 гр. или 13 форинта.

Непрестано је беснила страшна и дивља вика. Од цигана, отпочеше неки у бегству тражити спасења, али снажни њихов краљ, који је свагда предњачио, борио се с њих петорицом. Од његових људи падаше један за другим, остали кад то видеше, оставе свога краља, да се противу надмоћне силе сам бори, противу силе коју је немогуће одбити, јер му је снага отпочела већ да малаксава. —

У том магновењу промоли се уплашена Енрика једва дишући између шибља, које је од свог детета раздвајаше; викну радосно опазивши своје дете где неповредимо на истом месту, где га је оставила, лежи. Она се баци преко њега, обаспе га силним пољупцима, узме га у наручја и притисне га на своја прса, у мислима да га спасе или с њиме заједно погине. —

Јозеф опази усхићену матер. — —

Аца виде свог оца где се при последњем часу још очајно бори, оца кога спасти може ако му помогне; он није ни опазио, да је црни, паклени и крвљу попрскани Енричин заклети непријатељ своје људе напустио, да се с краљем сами боре и да се вешто и неприметно украо. — Аца појури брзо у помоћ своме оцу који се у крајњој опасности налазио, хотевши се за своје погинуле синове, што око њега у крви лежаху осветити.

Он је својим оштрим погледом увидео, да се са читавим остатком непријатеља борити има, и држао је, да за његови леђи Енрици и њезином детету никаква опасност грозити не може. Са дивљом снагом и стиснутим песницама баци се између лупежа и свог храброг оца; бој се понови, кад кроз густо грање већ први јутарњи зрачак продирати отпоче.

Сад се приближи по други пут, но још предосторожније Јозеф кроз шибље Енрици, која своје дете на прсима притиснуто држаше. Њезино лепо, но од страха бледо лице, изражавало је јасну радост, што је своје најмилије благо нашла, и баш се мољаше богу; своје очи, пуне суза, подигла је к небу и не мислећи на оно што се око ње збило

и што се још збива. Њезино дете пружаше јој умиљато своје ручице.

„Без домовине и проклетсвом праћена!“ рече она дрктућим гласом, „о мој Францишко, када ћу те опет наћи, кад ће, после оваких страховитих дана, о којима никад ни мислила нисам, куцнути час нашем састанку!“

У један пут опази, где се лишће пригиба, из ког Јозеф напрасно, као какав ђаво пред њу искочи, и с особитом вештином, пре но што је побећи могла, истргне јој из наручја дете, и појури у честац. Енрика у том страшном магновењу збуни се, и није имала времена ни мислити, шта ће тај грозник с њезиним дететом?

Она појури за њим с таквом снагом и брзином, какову само очајање у материнско срце у највећој нужди улити може; с таковом снагом јурила је она између шибља за Јозефом. — Она га је стигла и обема рукама ухватила за огртач; петља, којом је огртач око врата скопчан био, откине се, — Јозеф дивље смејући се стане и издигне своје руке у којима је Енричино дете снажно држао.

„Видиш, голубице, како сада и сама летиш на моја прса!“ рече Јозеф задувалој очајној жени, која је заиста, да би своје дете отела њему на прса летела. „Само мало стрпљења, а уз то и мало воље, лепа голубице, јер сад си у мојим рукама!“

Енрика се уплашено тргне. Грозник је далеко од места борбе одмамио, она је дакле усамљена с њиме.

„Смилуј се, и дај ми моје дете! Та зар нема у теби баш ни једне искрице човечанског срца, свирепниче!“ викне очајно и дрхћући Енрика, и склопивши руке падне пред њега на колена. „Окончај ми моју беду, убиј и моје дете и мене, само ме немој и даље мучити!“

„Како би се ти могла бојати, лепа голубице, да ћу те ја убити, кад те љубим а и љубити желим?“ рече с уздрталим од радости гласом Јозеф, посматрајући лепу пред собом на колени Енрику. „Не, не, лепа жено, ти си сад моја, и скорим ћеш ме исто тако љубити моћи, као што брата мог, оног лептира који о теби и не сања више, лу-

биш. — Ти се чудиш лудице? како би још могла и мислити, да онај Францишко, који се у великоме Мадриду с једних лепих устанца и прсију на друга обраћа, о теби сиротој девојци бригу води, кад је он твоју љубав већ прекомерно уживао?“

„Умукни, страшило, ти лажеш!“ викну Енрика, која устане и усправи се. „Твој је брат бог, а ти си син пакла, дете ми моје дај!“ До крајности разјарена и очајна мати, устреми се на свог гонитеља, да расплакало дете из његових руку истргне. Плач детета продираше дубоко у материнско срце и дули јој чудновату снагу.

Противу природни бој отпочне се при свитању зоре. Јозеф се имао дакле борити с очајним Енричиним покушајем да своје дете од њега отме, али је у један пут остави снага; посљедњи пут покуша да свог непријатеља надјача, но снага је са свим остави, и стропошта се на земљу с таковим тужним уздисајем, који би сваком другом морао душу потрести.

Јозеф се брзо сагне, и употребивши сву своју снагу, подигне с радосним осмехом матер и дете, и нестане га у густом шибљу близу реке Мансанарес. — —

Али у даљини стајаше непомично, као нека авет између магле и тавне ноћи која нас неким ужасом обузима, тајном прошлошћу окружена Аја. Њезино каменито ладно лице било је непомично при овом страшном позорију, које се пред њоме одиграло и које је она леденом мирноћом посматрала. Црта задовољства превуче јој се преко усница; њезина мрска супарница подлегла је дакле са свим оном дрском убици с којим је она, под плаштом тавне ноћи данас у погодбу ступила. „Аца је сада мој,“ промрмља она.

XI.

ПОМОЋ У НУЖДИ.

Кад су она три верна пријатеља из гарде краљичине са својим послужитељима целу околину Мадрида вребајући објахали, без да су на буди какове уводе или сумњиву чету наишли, упуте се к Сеговији, густој буковој шуми, и приспеју к реци Мансанарес. Цигани су тога дана с десне стране реке кроз исту шуму путовали.

Серано, Прим и Алосаго са својим послужитељима, налажаху се с леве стране реке Мансанарес, с које су полако све даље јахали.

Била је већ дубока ноћ, кроз коју је месец свој бледи зрак час овде час онде између дрвета спуштао, кад је ова мала четица од шест јахача ступила у густу шуму, у којој Алосаго својим друговима предложи, да се не би с коњма између густих дрвета провлачили, да би боље било, кад би се зауставили и ту одморили, док се дан не укаже.

„Добро дакле," рече Серано, „само ми морате дозволити, да ја, докле ви безбрижно спавали будете, стражарим, како нам се не би изненадно буди шта догодило; Доминго ће са мном стражарити!"

„Само под једним условом примамо твој предлог Серано!" рече Прим ухвативши за руку свог друга.

„Да чујем, ја сам љубопитљив!" —

„Да се на изменце стражари, да другу ноћ ја ту дужност вршим, а за тим опет ти Алосаго. Само тако пристајем."

„Заиста, господо, да сваки редом стражари, то је како правичан тако и пробитачан предлог, на који и ја радо при-

стајем! Дакле Серано нека отпочне тај ред, а стари ће Доминго му помагати; а ја ћу онда, увијен у свој огртач тако мирно и спокојно спавати, као да сам над собом стражарим, да још спокојније, јер су Серано и стари Доминго признати углед тачности и реда!“ хваљаше Алосаго, простирући за себе и Прима постељу на маховини.

Оба послужитеља полежу близу њих, како би их у нужди при руци имати могли, и после неколико минута спаваху Прим и Алосаго тако слатко, као што су њихове слуге хркале.

Француско је седео на једном пању удубљен у мисли о Делмонту и својој Енрици, док је међу тим стари Доминго, држећи њихове коње пажљиво слушао на неки шушањ који из шуме к њему допираше.

У један пут се зачу јасно пушчани хитац, и за овим следоваху и више један за другим.

То су били хици, које су карлове уводе, под предводништвом Јозефовим, и Цигани једно на друго избацивали.

Серано ћипи и послуша удвојеном пажњом, да би правац дознао, од куда та пуцњава долази, из које се јасно виде, да је нека борба.

„Доминго,“ викну он, „не оклевајмо! Устајте, господо! ми смо на прагу борбе, да ли чујете?“

Прим и Алосаго ћипе на тај позив.

„То је био кратак одмор,“ рече Алосаго, „шта је? гле, та то се баш пуца! не оклевајмо, на коње.“

„Ови спавају као мрљаци!“ викну Прим на слуге, који очи трљаху и похити сам к дрвету, где су коњи привезани били. „Пожуримо се дакле, на све стране, и то за један пушкомет у растајању један од другог, како би што пре дознали где та борба бесни; то густо шибље, река и одзив пуцњаве сметају нам, али ћемо се ипак сви, кад ближе дођемо, на једном месту састати.

После неколико секунада били су већ сваки на своме коњу, и јездише тако брзо у колико им је кроз шумски мрак могуће било, разним правцем к месту од куд се пуц-

њава чујаше, погурившн се на коње, а држећи сваки у десној руци запету пушку. —

Серано и Доминго зауставе се не далеко од реке. Доминго, који није могао више свог раздраженог коња задржати, пројури поред свог господара, и прорећаних дрвета, кроз која већ и јутарњи зраци продираху, напред. Пуцњава престане, али се ипак Доминго с неком унутрашњом радошћу осведочи, да га узети правац све ближе к бојном месту води. Дон Францишка Серана, свог господара, није више видео, који се можда другој страни у унутрашњост шуме упутио.

Тако је јурио стари Доминго сам, поред обале реке Мансанарес све даље, — у један пут спази не далеко у шуми једно чисто место, које је мало узвишеније од осталих лежало. Он се дакле успење на то, и баци оштар поглед на ону страну реке Мансанарес.

Унутарњи бол потресе му душу. Он опази преко у џбуну једно створење где чучи, које га јако уплаши: опази човека с јарошћу и страшћу изнуреним лицем, где се бацио на једну жртву, која је сваке помоћи лишена. Тај је човек био Јозеф. Његова црвенкаста брада и тавно лице с ђаволским погледом, није га преварило. Јозеф се пригне неком створењу, које је уз њега на маовини лежало; била је жена, — Доминго је добро при сјајној месечини видео, — са једним дететом.

Још већи страх и нека страшна слутња потресе му душу, он приђе са свим уз обалу, његове се очи укоче. Жртва, поред које је Јозеф као нека звер чучао, била је Енрика — Енрика и њезино дете. —

Страшни овај човек подигне главу; он се виде узнемирен. Познавши Доминга, с псовком, стави своју пушку на око — она плану — Доминго осети куршум у својим прсима.

То је све било у једном магновењу.

Домингов коњ скочи усправивши се на предње ноге, појури с рањеником у честац шуме; неко потмуло смејање зачу се с оне стране обале за његови леђи.

На тај хитац прискочи Серано, и наиђе на Доминга, који се на коњу љуљаше. Он спази крв где из његових прсију тече, и ухвати за узде поплашеног коња, док се Прим и Алосаго приближише.

Доминго малакше и падне с коња.

„Преко — тамо преко,“ рече он са слабим гласом, брзо — Јозеф — убија!“ поток крви угуши му глас; слуге притрче, и прихвате га у наруча.

Серано одјури, смртним страхом обузет, к именованом брежуљку; Прим и Алосаго следоваху са свим узнемирени за њим.

Преко чучаше Јозеф са свим уз Енрику и њезино дете.

Ужасно магновење за Францишка, који се виде брзом и дубоком реком раздвојен од своје, у највећој опасности љубазнице. Ободе свог непослушног вранца, да у бурну реку скочи, и на ону страну пређе.

„Не, тако ти имена божјег,“ викну Прим задржавши га, „ти би скочио смрти у наруча. Таласи би те заједно с твојим коњем однели и прогутали!“

Сад зграби Францишко, чисто изван себе овим призором дошавши, пиштољ, и осветом обузет упре га на Јозефа, и опали.

Кога је он погодио од њих троје? Страшна мисао, ако је он, у место оног ђаволског лупежа, који се његовим братом називље, своју Енрику или своје сопствено дете убијо? Ладна језа проби му кроз тело, лудило очајања приближавало се његовој души.

„Тамо је доле прелаз,“ викну Алосаго и ободе свог коња, „ја знам место, где се може преко узбуркане реке на ону страну прећи. Брзо, за мном!“

Сва три јахача појуре к месту које им је Алосаго показао; то је било једино место, на ком је с обе стране ниска обала, и тако плитко, да је брза вода коњма само до трбуха допирала, — а на против пак на оном месту, где хтеде Серано, у својој јарости, страху и ватреној жељи, да скочи талас би га заједно с коњем прогутао.

Јозеф је прорачунио колико оној тројици који су му се заклели и смрћу попретили, треба, да до прелаза дођу ако

и с пуштеним уздама језде. — Кад је куршум Францишков близу поред њега у једну букву ударио, неки дивљи осмех превуче му се преко лица, опазивши свога брата у занесеној јарости. Он је имао дакле довољног времена да над Енриком, која је још једнако изван себе уз њега лежала, своју гадну намеру изврши, и по томе с дететом, које је плачући к матери руке пружало, побегне, — с тим дететом с том умиљатом лепом девојчицом, која као и Енрика лепе и велике очи имаше, те мисли усколебаше му паклену душу. Сад јој је две године, али ако у добрим рукама, раздвојена од своје матере, добро и прилежно узнегована буде, онда — — Јозефови умишљаји и рачуни беху тако ужасни и неприродни, а за њега ипак тако значајни, да су му све честице тела уздрктале.

Већ беше у намери да се над онесвешћену нагне и своја ладна и отровна уста, на образ жртви своје несите страсти притисне и пробуди је.

Али, у том магновењу ухвати га једна снажна рука с леђа за јаку и отргне га од несретнице. Са страшном грдњом отимао се да устане, и свом непријатељу, који га је за гушу ухватио, на супрот стане, — непријатељу, кога он, тако лежећи, са својим избеченим очима још није могао видети. Отпочне тешко дисати, његово свагда бледо и од страсти увенуло лице, поцрвени; да ли је то Францишко што га дави? немогуће!

Он, опазивши свој мач уз себе сабере сву снагу, и истргне се из руку свог непријатеља — још само један минут у том положају, и земља би се једне наказе и страшила ослободила.

У јарости горећи, победоносним осмехом и дубоко узданувши, одскочи назад, и опази преда се подигнуту пушку, пред њим беше Аца, син циганског кнеза, који је заостале од своје чете по шуми опет сакупио. Аца је, све друге заборавивши, тражио Енрику с таковим смртним страхом, који нам само онакова топла и ватрена љубав причинити може, какову је пустињског краља син у прсима за Енриком носио.

Он је нађе испод руку Јозефових, и пре, но што је

овај са својом обичном гештином, свој мач противу новог непријатеља извући могао, Аца га кундаком жестоко по глави лупи.

Јозеф се стропошта. Аца је стајао као бог освете; његове очи севаху мутно испод дивље и по лицу попадале му косе, преко уздрхталих усница превуку му се црте највеће јарости и освете, а међу њима бељаху се стиснути зуби. Са својим голим и још крвавим рукама, хтеде највећег непријатеља беле жене да истроши.

Он клекне поред још једнако онесвешћене Енрике. На његовом се лицу указа нека радост, што је жену коју је без одмора тражио, нашао и спасао; заборави на Јозефа, заборави на сву ноћну беду и подигне бедницу. Пажљиво, — али ипак с брзим покретом, као да би му могао опет когод његово нађено благо украсти, — узме онесвешћену у своја наруча, и однесе је кроз густо шибље к удаљеном месту, где га је стара Сира, у пркос свима опасностима само о Енрици мислећи, ишчекивала, и где је његов отац спасене људе и жене опет около себе скупио.

Аца преда своју белу жену старој Сири, да би јој помоћи нашла и из несвестице је пробудила, док је међутим и сам говор оца свог слушао.

„Останите, док се не смркне сви овде," рече краљ, коме крв из једне ране на руци непрестано капаше, „како бисмо милу нашу браћу таласима реке Квадараме која се на једну четврт миље одавде налази, предати могли!"

„Куку", јаукнуше на те речи жене погинувших цигана, које су погурено плачући на страни седеле.

У то време привуче се неприметно, к оном месту, на ком је Аца белу жену спасао, и где је Јозеф лежао, Аја. Она је из далека кроз шуму видела, да је заљубљени син кнеза шумског крадљивца Енричиног надјачао, а њу саму у чергу однео; Али је она с радосним осмехом и то приметила да је Аца дете те беле жене оставио, — њезине прси подизаху се у нестрпљењу да ли ће Аца и дете однети.

Кад је Аца с Енриком у честац побегао, обазре се брзо и лукаво, но том појури к обали где је дете ручице

к њој пружајући, као да је ишчекивало, да га она својој матери однесе, још лежало, — она га узме у наруча.

Мало даље зачу се неко шуштање кроз шуму, и Јозеф, који је од јаког ударца онесвешћен и у крви лежао отпочне се мицати.

Аја, брзо као муња утече са својим пленом кроз шибље, у које се прикрије; она је Енричино дете стисла у своја наруча, забављајући га и шапћући му на уво, како је не би издало, и њезине намере осујетило.

Јозеф се пробуди, превуче руку преко чела и убрише крв, која му је из ране цурила; мисли му се усколебају, његова глава, обузета тешким болом, опет клоне, по том се опет мучно подигне, устане и упути се полако к обали реке Мансанарес да чело и рану водом разлади. Енрика и њезино дете отето му је, отео их Аца, кога је он, по жељи Ајиној од смрти поштедио.

„Проклета,“ помрмља он, „боље би било, да нисам ту непознату жену послушао но њему мач кроз прса пројурио, и тако би сада обоје моји били; блажена мисао о б о ј е, лепа Енрика и њезино дете! Али ипак морају моји бити, ма их кроз цео свет тражио, они морају моји бити, па ма је и целе трупе најхрабрији витези бранили. „Они долазе,“ промрмља Јозеф враћајући се с обале, „тебе гоне, то су она тројица од краљичине гарде!“

„Ако те твој брат у своје шаке докопа, он ће ти живот угасити, за то бежи, бежи што брже можеш,“ говораше Јозеф сам себи!

„Можда ће ми још за руком испасти, да са оном тројицом увода, који су ми још заостали и који ме у кланцу чекају, — господу тако далеко измамим, да нашој предстражи у руке падну, то би онда ствари с места, са свим други ток узеле, а Дон Франциишко са својим друговима био би у мојој власти. Ха.“ —

Јозеф зачује јасно све ближе долазак јахача, он се пажљиво прикраде к дрвету, за које је његов арапски вранац привезан био, и на ког се хитро баци.

У то време приспеју, после опасног јахања, Прим.

Серано и Алосаго с једним служитељем — јер је онај други заостао, да Доминга, ради лекарске помоћи у Мадрид однесе, — на место, на ком су, с оне стране реке угледали оног ђавола чучати. Серано скочи с коња, и појури к обали реке, — са грозничавим потресом тражаху његови погледи Енрику и дете као и оног грозног, који је мало час поред њих клечао.

По дугом тражењу једва наиђе на тражено место, он угледа преко реке, брежуљак, с ког је на ову страну пуцао, позна тражено место по угаженој маховини, корову и шибљу, али је било празно. Енрика и његово дете беху већ отишли, а с њима и Јозеф, — забадава их Францишко тражаше с укоченим очима, онај их је грозник дакле — одвукао.

Очајне мисли обузму га, — да ће Јозеф на другом месту своју жељу испунити и његову љубазницу осрамотити! — Он покрије својим грчевитим рукама своје очајно лице. —

„Боље би било да сам одма овде скочио,“ рече он, „за што сам се од тог уздржао? Место је празно, ми смо дошли доцне!“

Прим и Алосаго, који су од једног Циганина дознали, да су, Јозеф и његова дружина уводе и привржeници чете Карлове, дојуре псовајући са жељом да ће их јоште и ухватити моћи.

„Али ипак немогуће је учинити,“ рече Алосаго озбиљно.

„Погледајте тамо, видите ли преко поља оног јахача? викну Серано у један пут; он је, то је Јозеф са својим грабежем, ено га где залази иза шуме и јури к дољи, која се до Сијере пружа. Хајдмо, господо, да му пљен отмемо, — на коње! Закљињем вам се господо, да ми онај издајник умаћи не ће, па ма се ја с мојим вранцем, који је под мојим надзором одрањен, и кога ја као ванредног брзака сматрам, у пропаст сурвао.

„И ми пристајемо с тобом, на тај лов ретке зверке,“ викнуше радосно Прим и Алосаго и похите с Францишком к својим коњма, „јер онај лупеж што бежи не ће бити без другова и извесне бусије!“

Они се хитро као срне баце на своје ватрене и брзе вранце и праћени служитељем, појуре к чистој пољани, преко које је Јозеф бежао. —

XII.

ДИВЉИ ЛОВ КРОЗ ШПАНИЈУ.

Заиста, ни једна држава на земљи нема у својој области такову климу, као оно велико и с обе стране морем окружено полуострво, које ће нам у овој историчној причи, као главно позорие служити. У прошлом столећу једва се оно у ред Европе бројало јер је од европских путника врло ретко посећавано било; оно је од стране Африке, само једном узацком чести мора од Гибралтара раздвојено било, а сад, — сад сачињава једну чест наше тврде земље, на коју су сви народи своје очи управили.

Од стране Француске раздвојено је грдном планином, која се постепено кроз целу Шпанију пружа, — његови крајеви, које море запљускава, сачињавају неке природне тврдиње, састојећи се из стрмењитих и нагомилатих стена од плаве, жуте и црнкасте боје, кроз које само појединих пролаза има, а то су шире и уже пукотине. — То је онда било природно да је та велика држава затворена била, служећи се само својим сопственим и природним путовима, — страна култура тешко се придружавала, и с тога су нова уређења буди каквог рода, с неким неповерењем посматрана.

Тих година, када ова наша прича отпочиње, није било у Шпанији ватрених кола, и кад је једва једном, по завести краљице Изабеле, прва дуж, поред престонице подигнута била, разораваше више пута фанатични сељаци те „ђаволске путове“ вадећи шине и стављајући грдне кладе и камење на пут „дувајућег страшила.“ То су радили што су наговорени од калуђера и попова, који су се бојали, да би се због цивилизације и објашњења у вери, њихова

моћ, која је, као што ћемо у осталим свескама видети, још једнако с грозном, ужасном и крвавом тамом ову пространу и лепу земљу покривала, — умалила.

Северни део Шпаније, са својим снегом покривеним планинама и неизмерним узвишеним равницама, обузет је понајвише температуром као што је и у јужној Немачкој тако, да ладне и мразовите ноћи и студене олује нису ретке, и на против јужну страну Шпаније покрива вечито топло сунце, плаво небо и тако топал и равномеран ваздух, да лимунови, наранце и палме (финик) цветају. — Смокве и урме зру у зеленилу дрвета, густа алојева жива ограда окружава дивне вртове у којима гранатна дрва цветају, и међу којима се вите и свагда румене Шпањолке шећу.

Кордова, Севила, Гранада, те дивоте европског југа, које већ показују углед источног укуса и накита! Севиљани кажу:

Quien no ha vista la Sevilla,
No ha vista Moravilla!
(Ко Севилу није видео, није никаково чудо видео!)
Quien no ha vista la Granade,
No ha vista nada!
(Ко Гранаду није видео, није ништа видео!)

Дивне су обе! Од Арапа основане и подигнуте, чије се џамије и данас наћи могу, подигнуте по укусу источном, дугачке улице, у којима је свака кућа с богато украшеним вратима, од ливених шипака снабдевена, кроз која се провиди у дворану мраморним каменом разне боје обложену. Из оваке дворане ступа се у простор, који је опасан углађеним каменитим зидом, а под обложен углађеним мраморним плочама. Разно цвеће и саморасти украшавају те, шатором покривене просторе.

Прозори у јужној Шпанији, по готово су сви из оног прошлог времена, кад су Арапи господарили, шипкама обложени, а унутрашњи намештај, који се по одајама види од најсјаније је боје. Поред тога пространи око целе вароши вртови, са палмама, које је у Кордову некад последњи калифа Амајада, пресадио; сад се распростире

величанствено у небројеној множини по свима варошима на југу. —

Али данашњи Шпањолци су Арапима више обвезани за величанствене зграде. Мноштво вешто изведених и подељених извора наћи ћемо не само у тим варошима, но и на самим пољима и њивама, без којих би све од јаке припеке сагорело.

Па тако путујући по богатом и дивном овом земљишту, наћи ћемо сељаке с мноштвом стада, и то више црно-руних но белих, а ретко ћемо наићи на какови чопор говеда и коза. Али за то видимо на пољима мноштво мазага и магараца, који се употребљују за ношење терета по планинама и које по највише у двоколице прежу.

То је букова а не палмова шума, која се уз обалу реке Мансанарес на до самих пустиња „Сијера-Квадараме“ протеже, кроз коју су она три племића гарде краљичине Јозефа гонили.

Они су до саме долине дошли, где су мало час оног грозника видели, да широкој равној и дивљој пустињи савија, која се до самих подножија црних нагомиланих и високих планина пружа, и јурише преко широких и травом покривених равница за њим. Једва се дакле и они краја шуме докопаше, и своје коње пожуривши, лете преко узвишене ливаде к нижој пустари.

У том јурењу час Прим час опет Серано устрчи напред, а Алосаго држао се за њима неколико корачаја назад.

Француско је у залуд преко широке и великом травом обрасле и изгореле равнице мотрио; Јозеф се већ узацког пролаза преко брда дочепао пре, но што су његови гонитељи на саму пустару ступили, преко које су с отпуштеним уздама и дубоко на врат својим коњма пригнувши се тако, као да је између њих нека јахаћа опклада, јездили све даље! Наскоро се укажу пред њима голе планине с многобројним водопадима дукобим одсецима. У даљини између истих виде се развалине старих двораца између којих се на узвишеним и неприступним местима по н ко палмово дрво види.

Тако јурећи једва се докопају узацког пролаза названог „Де лос Пикос“, тог јединог места, којим је висока и широка планина пресечена; испред њих лежаху нагомилане стене које обилазити морадоше и које им сметаху далеком изгледу. Поред њих зијаше бездан, на коју ни мотрили нису, они хитише да се, што пре, равнице Сеговија дочепају. На месту, што лежи између брда и зелених поља, од један пут заустави Серано свог коња. Он је дотле непрестано за трагом Јозефовим, обележеним коњским копитама, јурио, но у један пут опази пред собом место, које се мноштвом коњских ногу потрвено види, и који се траг одатле на разне правце дели.

Станите, господо, овде су се уводе састале и договарале, а по том, како ми се чини, у разним одељењима разишли!“ викну Серано својим друговима, док је међу тим већ Прим са свога коња скочио, да нађене пресне трагове одма испита. Он је одма с вештим погледом и рачуном распознао знаке коњских потковица.

„Она три коњаника, састала су се с Јозефом овде,“ рече он убеђујући, „по кратком савету, упутио се један к главноме путу, који испред нас к Сеговији води, двојица десно к пољу, а посљедњи је преко стазом која к шуми води одјахао! И ми се сада морамо одма разделити, господо, сваки нека се придржава тачно трага, па по том ће мо се опет састати, јер се претпоставити може, да су се уводе само с тога раздвојиле да нас с пута заведу, па по том да се опет састану. За то сада нек сваки јури што игда већма узможе! То нек је одзив! Ти Францишко држаћеш се главног пута, Алосаго нека удари оном стазом преко а ја ћу, за трагом преко поља гонити. — Који од вас држи, да ће му мој послужитељ требати? — Ви ћутите, — то га онда морам сам повести, а и ко би знао, за што ће то добро бити!“

„Сад због пошли, господо, а ја се надам Јозефа стићи,“ рече Серано и одјезди путем к Сеговији.

„На добар лов,“ одговори Алосаго поздрављајући руком

своје пријатеље, и упути се стазом на којој, као ветар нестане.

„Хајдмо, Пепи,“ рече Прим своме слузи, „ми ћемо морати на лупеже нагазити, и с тога морамо нашим брзацима узде мало попустити! То је штогод за нас, Пепи, не ће нам сада бити првина, да лупеже гонимо, и не ће нам бити првина, што ће мо их ухватити!“

Пепи се смешаше задовољно као за знак споразумљења, јер одговарати није имао довољног времена. Они већ јежђаху преко поља, да их је било милина гледати. Земља с коњских потковица летела је у вис за њима!

„Ми смо се баш као што ваља разделили,“ викне Прим од један пут, „двојица лупежа овуде су преко поља одјурили, и ако ме око не вара то их онда ено и видим где се преко брдашца баш сада пењу; брзо, Пепи, нек и вранци наши знају, да се данас с највећим одушевљењем лови!“

Прим и његов слуга на скоро опазе десно поред пута, стару варош Сеговију, с њезином високом и готским начином изиданом црквом, њезиним зданьима и тврђавама; ретко су већ виђали каково село с маленим плетеним колебицама, а још ређе каковог тежака у затворено плавој хаљини разним тракама украшеној и до колена кратким панталонама; без оклевања јурише они све за трагом који се на мекој и кртој земљи све даље виђаше.

Већ беше ноћ наступила, а Пепин коњ отпоче малаксавати! Јахачи и не пазећи на то, јурише све брже даље.“

У један пут викне Прим радосно. Он опази обе уводе, не у великом растојању, они беху сјахали са својих коња — на сваки начин да се одморе!

„Ободи боље твог вранца,“ рече полугласно Прим своме слузи, „с места ћемо их достићи!“

Морало је већ поноћи бити, месец је сијао високо на плавоме небу, и спуштао своје зраке на јахаче, који су чудновато изгледати морали, а и оба, у малом растојању од њих Карлова војника, који су своје коње близу себе у пашу пустили; они као да своје гониteље и не виде или на њих и не пазе, јер тек онда, кад је Прим, опазивши их да се

коњма приближују први хитац с нестрпљењем на њих избацио, даду знак живости и презирући смејаху се. Прим поцрвенивши од јарости, без да је на свог слугу мотрио, појури за њима.

Од један пут коњ његов зазре, — Прим опази пред собом црне таласе Дуере.

„Лупежи покварише мост, ух, сто му мука,“ викне разјарено Прим, „и поред тога, ено где и Пепин коњ малакса и стаде! Сад треба помоћи тражити! Охо, ено лупеж, где се стропошта, оста лежећи, као да му је коњ ноге издробио, његов друг остави га судбини и побеже!“

Дуера, пред којом се Прим зауставити морао, чекајући на свог слугу, није широка на том месту где он стајаше, али је ипак тако широка, да се не би могло с коњи препливати, и то још с коњи, који су без престанка, готово четрнаест миља прејурили, уводе су дакле те пољске ћуприје покидале, тако, да су се само још неколике греде изван воде виделе. Очајни положај! Прелаз се мора набавити, јер обилазити требало би им пуних пет часова. Прим од нестрпљења мучен замисли се мало, по том баци свој поглед дуж обале, нека радост указа му се на лицу. Не далеко лежаше у присену месечине једна земуница, какову тежаци обично у време орања за употребу држе, ради заклона стоке и осталих ораћих потреба. Тамо дакле морају помоћи тражити.

„Поведи твог коња Пепи,“ заповеди он, „и хајде за мном к земуници!“

И Примов вранац, тешко би могао још једну миљу издржати, јер му се већ цело тело укрутило.

„Мој је добри вранац пропао,“ рече озбиљно сажаљевајући Прим, „ако га тежак добро узрани и негује може још добар за орање бити!“

Оба ноћна јахача, Пепи вукући свога вранца за собом, и Прим упуте се к земуници, — кад до исте дођоше лупне Прим у врата, — нико се не одзове.

„Проклети! Ми немамо времена да губимо,“ псоваше Прим, и отвори с једним ударцем врата. Никакове човечије

душе не беше у том простору, али за то опет беше, што је њему много милије било, — коња и волова, дасака и мотака.

„Брзо на посао, Пепи, најпре ћемо у замену ових наших вранаца, које ћемо уз јасла привезати, избирати од ових најбоља два коња, по том ћемо узети дасака, да прелаз преко Дуере направимо! — Само брзо, јер нас је Дон Серано, друмом јашући, заиста већ обишао, а и онај лупеж, који ће моћи с нама опет неку комендију изиграти, умаћи ће нам готово за једну миљу.

Прим и Пепи промене своје изнурене вранце с два снажна и здрава коња, узму неколико широких и дебелих дасака, и похитају натраг к месту, на ком се ступци од покваренога моста видеше.

Сад смо, богу хвала, постали тесачи и зидари а шта још од нас, на оваковом лову бити не ће,“ говораше Прим, размеравајући и склапајући даске за прелаз, „само предосторожно Пепи, кад твог коња за мном повео будеш, како, нам се не би какова несрећа догодила!“

Прелаз је склопљен био пре, но што се Прим надао, и ако није био чврст и сигуран, ипак је он са свим смело преко њега ступао, водећи свог коња за собом, који се изнајпре као млад и неук скачући отимао не хотећи на даске ступити, али га је Прим снажно за узде вукао пажљиво мотрећи где стаје, и тако се једва докопа, с тешким трудом и муком, оне стране обале.

Само пажљиво, Пепи, не мој мислити да је то штала код наше куће, — не тако брзо, Пепи, — само полако,“ опоминьаше га Прим, — „стој да ја твог коња поведем.

„Могу ја, могу, господине потпоручиче!“ рече Пепи, и повуче можно на прелаз свог дурновитог коња, који је зазирући скакао. Но тек што је неколико корачаја на мост ступио, отпочеше даске испод његових потковица лупатати од које се лупе поплаши, отпочне дивље скакати и појури к оној страни, на којој је Прим са својим коњом стајао.

„Пуштај га,“ повика Прим уплашено — али је било већ доцне, даске се поремете и Пепи, који је узде око своје

руке обмотао упадне с коњем заједно у воду. Јаук се зачу над водом, над којом уплашени Прим опази, како се коњ с валовима борећи се хити, и слугу у чело погоди, и по дугом окретању утопе се обоје, сирома Пепи и коњ.

„Ова је ноћ несретна,“ промрмља очајно Прим, но том клекне уз обалу, и помоли се богу: „Тешко вама, лупежи, ви ћете Примову песницу и пушку заиста познати. Ово рањено псето већ је своју судбу постигло а његовог ћу друга већ стићи!“

Одважни официр баци се на свог коња, и пусти се преко јутарњим мраком покривених, долина. Он није ни на шта друго мислио, осим да без одмора гони оног Карловог уводу, који је узрок смрти његовог верног слуге. Можда ће још и тако срећан бити, да јурећи тог уводу, и на Јозефа наиђе, који са Серановом Енриком бежи. —

„На сваки начин,“ рече у себи Прим, да је морао и он коња изменити, јер је немогуће да би могао с двогубим теретом још с првим коњем бежати.“ Он се налажаше сада, више од двадесет миља, удаљен од Мадрида. Већ се и сунце отпоче указивати и светлуцати позлаћени торањ цркве у Бургосу, а над њиме пустара Сиера де Ока, са својим снегом покривеним врховима.

Прима отпоче већ глад и жеђ мучити, па како је већ у велико дан забелео увиди он, да је, као што и његови другови, већ пуних двадесет и четири часа на путу.

Траг, ког се он једнако придржавао, савијао је лево поред вртова вароши Бургоса, а одатле све даље преко пустаре Сиера де Ока.

У једној маленој крчми, која је при излазу предградија вароши усамљена лежала заустави се Прим да се мало одмори и поткрепи, заповеди одма, да му се донесе флаша доброг вина, меса и воћа, које се и учини, па по што се ту мало поткрепи, добро плати и испраћен својим домаћином, који главом махаше, баци се на свог коња и одјезди даље. Та понуда, тако му је добро чинила, да је свој лов с неком лакошћу, као да га је сад тек отпочео, продужити могао,

само што му коњ, који није тако срчан као што му је вранац био, отпоче малаксавати.

У један пут опази иза једног шумарка, који је са стране пустаре лежао и неко сеоце окружавао, оног истог коњаника но на другом одморном коњу, који је мало пре свог рањеног друга за собом оставио, и ког је Прим гонио. Он није преда се Енрику носио, дакле није био Јозеф, но један од његових људи. Али ипак ободе Прим свог коња тако жестоко, да му је одма крв из меканог меса потекла. Убодени коњ као помаман и у неком беснилу јурио је са својим јахачем преко широких равница. Он се тврдо решио, да по што по то уводу стигне, који је од њега прилично далеко био, и на ком се приметити могло, да није баш тако извежбан јахач.

То је био заиста дивљи лов.

Кад Карлов увода опази све ближе свог гонитеља, употреби сву снагу свог коња, јер није ни сумњао да ће животом платити ако га осветом дишући официр Марије Кристине стигне.

Примов коњ, страшно уморен, отпоче тешко дувати, али с радошћу спази да се гоњенику све ближе примиче, они су били усамљени на широкој пустари, која се постепено све на више пружаше. Мртва тишина владаше у својој околини, само што један матори кобац кречаше преко јаруга високих планина, и што се чују удари копита преко осушеног корова.

С радошћу виде Прим, да је бегунца већ за један пушкомет стигао, тресање при брзом јахању смета нам гађању, и сама Примова рука, као што ће мо доцније видети, лако може коња у место јахача погодити, а коња, желео је он, да на сваки начин, поштеди.

Увода је употребио све силе, да свом гонитељу умакне, а Прим опет осети да му коњ све јаче малаксавати отпоче.

„Дакле ништа не помаже,“ гунђаше Прим, „ти се мораш у твоју руку поуздати!“

Он истргне свој, златом украшени двоцевни пиштољ

из седла, и управи га, увативши се своме коњу око врата, пажљиво на гоњеника.

Прву цев избаци, која се разлегаше преко широке пустаре издавајући хиљаду разногласних одзива с високих планина и кршовитих стена.

Увода, све даље погнуто бежећи, дигне за подсмех свој шешир с главе.

„До сто врага," викну громовито Прим, „тај ће ме лупеж изнети на хрђав глас!" прикупивши сву снагу, опружи по други пут своју руку да и други куршум за њим пошаље.

Опет испали, — но одма виде, како се пушчани дим око њега окружи, и како се увода на свом коњу отпоче љуљати.

„Један пут погрешити сме и најбољи, само не сме се та погрешка два пута догодити!" промрмља он. Но у тај мах куршум пројури уз њега, ког је бегунац пре, но што му је снага са свим малаксала и као покушај последње одбране избацио! али од један пут његов коњот поче све лакше бежати, он не имаде више снаге да га гони, јер је већ многу крв изгубио, која му једнако уз леђа цураше, и са свим малаксао, најпосле обори главу и падне из седла закачивши ногу за зенгију, — коњ га је тако још неколико корачаја вукао и најпосле стао. —

Прим се приближи к рањеном, сиђе са свог дркћућег и пеном покривеног коња, који ни с места није могао маћи, скине седло и узде и отпоче по други пут коња мењати. По том извуче ногу умирућег из зенгије, скине такође седло и узде с коња карловог војника, баци своје седло ни истог, намести му узде и добро прикопча.

Он није умирућег ни погледао, јер, и ако је Прим у свом ратном животу умируће равнодушно гледао, ипак овде то не хте чинити, јер овај призор проузроковаше на њему неко упечатљење. Кад се већ хтеде у седло попети, сети се од један пут, да би се могао од тог уводе известити на коју се страну Јозеф окренуо; али кад се к умирућем пригне, и да што жели, од њега чује, овај отпоче издисати; но у

џепу његове хаљине спази Прим неку записницу, коју узме да види, можда ће из ње какову вест дознати. Он је дуго претурао лист по лист док не наиђе на једну страну, на којој је, не баш јасно, написано било:

„Предстража је код Керверe, састанак у теснацу Сијера де Сејос, приступ од села Сејоса.“

Та вест мора да је била, коју је он с грозничавом брзином тражио. Предстража код Керверe! То се слаже с тврђењем, које је у главном стану у Мадриду о Карловим трупама распростртo било. Састанак у теснацу Сијера де Сејос, дакле тамо ће се уводе састати, тамо ће онда и Јозеф са својим грабежем отићи! Приступ од села Сејоса. То место било је два пута подвучено, оно опомиње на нека, са свим важна, условија! То је село лежало дубоко у планинама, као што се Прим опомињаше, али није никада чуо, да се отуд до теснаца доћи може, који шта више као и онај Делос Пикос, од пустаре пролаз имати мора, шта значе дакле те речи? У један пут обузе Прима нека слутња, да се на том обичном путу к теснацу може на неку опасност наићи, о којој његови другови ни појма немају; они су били дакле на путу своје пропасти, а он, који их спасти може, и ако и сам још ништа о тој опасности знао није, можда ће доцне доћи.

„Приступ од села Сејоса,“ прогунђа он, „не оклевај дакле но напред да се, пре њих, ако је можно теснаца докопам, и од извесне их пропати избавим!“

Прим се баци на свог новог ватреног коња, који земљу ногом копкаше, и одјезди да се села Сејоса које само пет миља удаљено од мора лежаше, ако је можно још пре наступајуће ноћи дочепа, он би онда простор од четрдесет миља прејахао.

Ми смо видели, кад су се она три племића гарде краљичине растајали, да се и Алосаго, по свом раскошном и углађеном поздраву, на свога пламенитог вранца бацио и одјездио стазом, која је лево од главног пута, идући к шумама обраслом пределу, водила. Он се побринуо и за своје

здравље, те је при поласку спремио једну флашу доброг вина и у једну торбу печене дивљачи, које му слуга с обе стране у седло метнуо, а напред два добра пиштоља као што и његови другови имаше. Тако спреман ступаше он стазом, и то с таковом сигурношћу и мирноћом, као да кроз улице Мадридске јаше, само с том разликом што је данас за трагом, — који се у тој ниској и блатној чести јесно познавао, са притегнутим уздама силно јурио, а не касом као што је он обично чинио. —

Он тако јурећи, остави са стране једно велико село и продужи свој пут преко у низи лежеће блатне пољане, која се од краја шуме повлачаше. Он је јурио с највећом брзином. Но кад је мрак наступио и сјајни месец своје зраке кроз дрва спустио држао је своје пиштоље запете у рукама, али се та предосторожност показала излишном јер му није никакова препрека на пут стављана. Али ипак је необично било, и ако се Алосаго није бојао, да се са сваким непријатељем мери који је довољно сдважности имао, ипак га је, у тој црној шуми у којој сваког магновења између џбунова по нешто шушташе и мицаше се, обузело неко необично расположење. Испред заседа мора и најодважнији страха имати, а особито у мраку има свагда вребајући непријатељ надмоћије.

Алосаго употреби дакле слободне и месецом осветљене путове, како би се лакше уверио, да ли још за правим траом гони, на ком је он, уверивши се на свом сахату већ двадесет миља за собом оставио. Али још једнако не могаше и ако је с највећом брзином јурио, о бежећем Јозефу или његовим друговима ништа дознати.

Ладан и влажан јутарњи ваздух долажаше му на сусрет, што је год даље јахао, и у један пут опази он с неком бригом, да му је вранац отпочео малаксавати, он га снажно ободе, али та употреба не беше му за дуго од помоћи, — шта да дакле на овоме, нездравим ваздухом обузетом путу отпочне, ако му се коњ, који је застајати отпочео, од умора стропошта? — коњ је још јурио, но са раширеним ноздрвицама, и са страховитом невољом магловити ваздух у себе увлачећи — напред, — мамузање је

од слабе помоћи било! У један пут загледа се Алосаго у неку слику која се испред њега вијаше, која га је с неком надом али и страхом испунила, он мало обустави свог тешко дишућег коња како би још боље и јасније видети могао оно, што је једва на једно сто коракљаја од њега стајало, и на које је у намери био, викати.

На једном празном простору, испарењем и маглом покривеноме путу, који преко пољана са свим у долини лежећем пределу води, опази неки поток или глиб, у који се виде два вранца који су скачући предње ноге над водом издигли а уз њих, на самој обали, једног погуреног старца, који се мучаше да коње заустави. — Алосагово срце кућаше јако, један од тих коња може га све беде избавити!

„Хеј ти,“ викну он, „ако не можеш сам вранце избавити то ћу ти и ја помоћи, а за то ћеш ми морати једног за добар новац продати! — Хеј ти, тамо погурени зар не чујеш? —

Никаког одговора. Коњи стајаху једнако са издигнутим предњим ногама. Алосаго осети, како му нека гроза обузе тело, кожа му се најежи а глава забуни, — смртни страх обузе га на један пут, где се сада налази? —

„Лудаче,“ рече по том сам себи, „зар се ти плашиш од оног озлојеђеног укротитеља бесних коња?“ — и ободе силом свог коња к месту, на ком је исти, још к земљи погурени узде држао. Сад је већ стајао тако близу глиба, да су се предње ноге његовог коња већ у блатиште увалиле биле; он се мора о том уверити! Али му се од један пут учини, као да се ти уплашени коњи с летећим гривама од њега удаљују. Он полегне, колико је год могао, преко свог дркћућег вранца и опази, да су исти коњи као и онај погурени старац неким плавим магловитим ваздухом и густом маглом обузети.

Алосаго не знађаше сада, куда да свог коња окрене; он је само осетио, да му смртно ладни зној с чела цурио, и да је своје руке, и нехотично около врата свога вранца обавио, који се полако, с њиме враћао к путу. Први јутарњи зраци пробијаху кроз грање букових и узвишених др-

вета, од куда дуваше тихи зефирић као неки чисти и поткрепљавајући ваздух преко збуњеног. Он скине шешир с главе и увлачаше у себе свеж ваздух, по том узме своју пољску флашу с добрим и знаменитим вином, да се мало поткрепи. Шта је то тако њему главу забунило, и готово памет одузело? Шта је његовом коњу, те му све тело дрктн, који клецати отпоче и од једанпут на земљу паде?

У том паду свог коња, скочи Алосаго хитро из седла очепа нехотично или по неком чудноватом нагону своје иштоље и трчаше колико је игде могао, путем к шуми. Као од фурија гоњен, и као да је неким тешким сном обузет, јуришао је Алосаго све даље стазом к пољу, по том се стропошта и он, без да је што о себи знао, на земљу. — —

Кад се пробудио, виде се у наручју једног тежака, који му је чело разлаћивао и вреле уснице лаћаним пићем квасио.

„За име божје,“ викну он усправивши се,„ шта се то са мном збило?“

„Ви сте к отровним глибовима Аранде близу дошли племићу гарде краљичине, само још за неколико магновења тамо доле у шуми, и ви бисте били за свагда изгубљени! Богу нек је хвала, који вам је толико снаге дао, те сте довде доћи могли, сад сте избављени!“

„А они вранци, онај погурени старац — —“

„То је дакле и вас она страшна измишљена нагрда преварила, због које је толико људи свој живот жртвовало?“ рече тежак прекрстивши се, „она отровна испарења и густа магла причињавају такове слике, које људе маме и упропашћују!“

Алосаго превуче руку преко чела, он је мислио о свом лову од кога је толико издангубио!

„Кажи ми још једно, добри човече и онда ћу ти из свег срца за твоју помоћ благодарити и труд твој за спасење мога живота, наградити! Да ли си видео јутрос рано каковог јахача да је овуда прошао?“

„Јесам, господине, у пет сахати био сам у пољу та-

мо преко, где сам опазио једног човека који бесно свога коња јури!“

„Носи ли он какову жену на коњу?“

„Не носи, но мени се чини, да он, и ако црно огртало шпанских племића преко рамена пребачено носи, припада Карловим уводама.

„Он је то био; до сто врага, што ме та отровна баруштина тако забуни; да сам био за њим тако близу, а сад је далеко измакао!“

„Он је, тамо преко, од једнога тежака новог коња у замену добио и одма даље одјездио!“

„То онда набави и ти мени једног коња и то од најбољих брзака, ја ћу ти га добро платити, ево вам новац, само гледајте да ми га што пре набавите!“

„Ја сам вам то дужан учинити и без новаца, јер сте официр краљичине гарде,“ рече тежак, „али како сте ви ради, да таковог коња имате, како би оног уводу, који вас је у отровни глиб одмамио гонити и ухватити могли, онда вам морам таковог за добар новац набавити. И ја сам привржeник Марије Кристине, и с тим ћу јој бар једно добро указати, што ћу јој моћи њезиног официра избавити!“

Док је Алосаго из своје флаше, која је уз њега у трави лежала по мало пио, оде брзим кораком услужни и одани тежак преко њива да обећаног коња набави, за кратко време врати се исти, водећи једнога арапског вранца, кога је Алосаго још из далека задовољно посматрао.

„На свему ти хвала, добри пријатељу,“ рече Алосаго дошавшем тежаку стиснувши му пријатељски руку у коју неколико талира спусти.

„Новац сам за коња примио и више ми не треба ни паре. — Бог нек вас благослови и од сваке беде и напасти сачува! Сад можете безбрижно за трагом поћи јер је опасност отклоњена!

Официр краљичин баци се на ватреног вранца и пријатељски поздрављајући тежака одјезди узаном стазом, која га је кривудајући тамо амо између поља и шуме, далеко одвела. Он је сад имао неколико сахати без одмора да јури,

ако жели оног лупежа да сустигне који га је у глиб одмамио. Искривудани пут између брежуљака тако га водио, да није могао у даљину гледати и оног лупежа видети и ако је на том путу цели дан, без одмора јурио.

Он израчуни, да је свега до сад више од тридесет миља за собом оставио и мислио је на своје верне другове Прима и Серана, који, удаљени од њега с истом ревношћу и ватром за непријатељима јуре.

Пред саму ноћ опази он једно од оних великих села, које расејано по плодоносноме пољу лежи. Укусним вртовима окружене мале плетене и рогозом покривене кућице причињавају на обитеље њихове неки задовољавајући утисак.

Алосаго осети, да би за њега нужно било, да се мало јелом поткрепи како би по том лов још снажније продужити могао. Он се дакле сврати у једну малену крчму, заиште једну флашу вина, а за јело није могао ништа друго добити осим говеђи паприкаш по шпањолском начину зачињен с карфијолом, сланином, луком, лавром и бибером, који Алосаго није баш најрадије јео, али после гладовања од тридесет и шест часова морао му је ипак пријати. Вино је било боље но што се надао; тако поткрепљен осећао је да је много снажнији и да сада лов поновити може.

Кад је он из сеоске крчме изван села на пут с дрвима обсађени излазио, опази од један пут на хиљаду корачаја испред себе, оног уводу, који се на сваки начин, као што је и он сам, к селу упутио да што за јело потражи, у нади, да је његов гонитељ у глибу окончао.

Алосаго се чисто од радости тргне, дакле не ће му лов на празно проћи! Он ободе свога коња, који је тако полетео, да се за час непријатељу свом, ког је већ за ухваћеног сматрао, приближио.

Увода се од један пут окрете, као да се томе надао, и позна кроз мрак који се преко шума и широких њива распростирао, да је приближавајући се коњаник његов гонитељ. Он ободе свог вранца и бежаше погнут тако, као да је за њега привезан био, путем, који се све више од

шуме раздвајаше и поред ниско лежећих и дивних усева кривудаше. У један пут бежећи препречи пут преко њива к узвишеним планинама Сијера де Сејос, које је Алосаго одма познао. Алосаго јурио је за њим, такође преко плодоносних усева, јер на таковом лову на живот и смрт слабо се на остале штете пази! Тако су јездили оба јахача као неки духови кроз месецом осветљену ноћ.

Све црње подизаху се каменита брда и одсеци к угаситоме плавом небу — све ближе приближиваху се к њима преко голих пустара, увода и његов гонитељ.

Мора да је већ пола ноћи прошло, кад је Алосаго опазио да је коњ уводе малаксавати отпочео, који је све употребио да га опет у своју пређашњу брзину доведе. Они се приближаваху мрачној планини с многим јаругама и одсецима, иза којих село Сејос лежи.

И Алосаго примети псовајући, да и његов коњ у снази попушћа, али је ипак признати морао да је доста и издржао, јер је готово, као и његов вранац, даљину од осамнаест миља с њиме прејурио! — Кад је он опет погледао, уводе је нестало, Алосаго се зачуди где се то могао тај лупеж тако брзо окренути. До неба узвишене и нагомилане стене лежаху испред њега, који су такови мрак проузроковале да је морао своје очи упињати да кроз исти шта тражи види. У један пут укаже се радост преко његовог, већ незадовољног лица, он виде уводу, чији се коњ под њиме сурвао, који се брзо и вешто на стене пење између којих се прикрити желео. Отуд је он хтео, на сваки начин да се просека Сијера де Сејоса докопа, који се на далеко месецем осветљеној пукотини те узвишене планине види.

„Сад си у клопци, лупежу,“ промрмља са задовољством Алосаго, „сад, или да ми покажеш ваше прикривено легало код ког ће и Јозеф приспети, или ћеш примити награду за твоју ђаволску намеру, којом си мене у глибу отровати хтео!“

Он пројури у том магвновењу поред лежећег коња бежећег уводе, опази близу пред собом узацак и дугачак пролаз, који је кроз распукнуту стену прикривен лежао, и којим

ударити мора, јер је било крајње време! Снага његовог коња била је са свим изнурена! Алосаго пребаци пушку преко рамена узме пиштоље из седла и скочи с коња, кога пусти. Са пажљивим погледом и брзим кораком следоваше за уводом преко узацке и по где — где месецем осветљене стазе, која се уза црни и неравни каменити зид пружаше, и поред које се, с друге стране дубоки одсек виђаше. Алосаго није мислио да би он на овом опасном месту изгубљен био, кад би увода помоћи нашао! — Ладнокрвно и своје пиштоље спремне држећи хитио је све даље. У један пут пред собом опази бежећег, који се вешто као мачка пењаше и тражаше какови буџак, у који би се прикрити могао.

„Један је изгубљен," промрмља Алосаго, „он или ја! А ја у напред велим, нек он то буде! Стој,! лупежу!" викну он громовитим гласом, који се из шупљина стена и дубоког одсека необично одзивао, „Стој, или ћу ти одавде послати толико куршума, да ће те један морати погодити!"

Позвани, који се у једној пукотини прикрио, одговорио је одма, по што је своју пушку, на свог претећег гонитеља испалио, — куршум се раздроби с противне стране о бок, а Алосаго не оклевајући приближавао се предосторожно опасноме лупежу; — он види смрт пред собом, али га то није ни најмање узнемирило, јер то му није првина, да јој одважно на сусрет иде! Увода дакле треба сад поново своју пушку да пуни, а то магновење мора се употребити. Алосаго опази раме свог непријатеља из једног одлома, и за то намисли да га убије, ако не жели да он убијен буде, или бар да га опасно рани и за свагда неспособним учини. — Дакле ступивши ближе, узме га добро на око, и опали — хиљадугласни одзив зачу се у околини. По том зачу неку страховиту псовку, он је дакле зликовца добро погодио, ступи неколико корачаја напред, и већ беше уз њега.

„Предај се, или си с места мртав!" викну Алосаго, „казуј лупежу, где је ваше легало, и где је Јозеф с украденом девојком и њезиним дететом?"

Увода, чије тавно лице неку ванредну јарост и освету показиваше, стајао је непомичан у узацкој пукотини, —

његове очи севаху необично, — у јарости заборавивши, да му је једна рука одузета, скочи као лав на Алосага; десна га рука послужи, но лева му је висила спремајући се на страшне болове, — али у тој десној руци опази Алосаго севајући нож.

„Охо, лупежу, — зар тако!“ викну официр краљичин и уклони се од ударца, „у пакао с тобом, сазрео си већ за њега!“

С тим речима скочи Алосаго на њега, вешто га шчепа за руку, у којој се нож блистао, и повуче са собом уз одсек; увода је зубима шкрипао и од бола и јарости чисто изван себе дошао. Овамо, тако: „То је за отров и хитац, лупежу, тако ће са свима бити!“

Оборени, посрћући шчепа се за Алосагов огртач у намери, да победиоца са собом у бездан одвуче, што је за једну длаку само фалило, и пријатељ Серанов био би се са својим непријатељем у дубину сурвао. Он хитро здере свој огртач и уводе нестане с кратким јауком испред њега. Алосаго осети како му нека гроза кроз тело прође мислећи на ту опасност коју је за сада сретно избегао.

„Сутра је можда ред на мене,“ рече он озбиљно, „на шта ли морамо свагда да смо спремни!“

По том нехотично на истом месту клекне и благодари богу за своје избављење.

Кад се подигао, сети се у један пут на своје другове, који су, може бити у том лову несретнији од њега! Где ће сад да их нађе! Без сумње да је место Сијера де Сејос за састанак уводама опредељено! али је то тако неизвесно, да је Алосаго врло мало наде имао, да ће се са своја оба друга моћи састати. У близости теснаца било је најбоље да их очекује, и с тога се брзим кораком упути преко узацке стазе, да се тог узвишеног места докопа, од куд би слободан изглед у околини имати могао.

Наскоро је стајао на једном вршку и управио је свој оштри поглед на обе стране којима је Прим и Серано уводе гонио. Ноћни ветар дуваше на тој узвишници тако хладан, да је Алосаго свој огртач са свим око себе умотати морао.

Оштро и нестрпељиво мотрио је преко равних долина. Тај узацак прелаз лежаше иза нагомиланих стена близу села Сејоса, којем се само обилазећи и преко одсека доћи може.

Бледа месечина распростирала се преко црних и нагомиланих стена и преко пространих и осушених долина.

У један пут се усамљеном учини, као да се приближава нека црна сен све ближе и ближе. Његово срце куцаше у нестрпљењу, неизвесност га мучаше, ко ће то бити? — Један је коњаник био, кога је могао наскоро на пустари, тавном месечином покривеној видети. Са запетом предосторожношћу гледаше Алосаго уза стене; нека радост укаже му се на лицу, — он познаде к њему јашућег.

„Серано,“ промрмља он, „он је, и он је дакле наишао на исти траг, он нешто размишљава; богу хвала, што и он на овај траг наиђе, ено га где се упутио к стази овамо горе! Какову то мрцину јаше? — ено где сиђе с коња — „Серано! Францишко!“ викну Алосаго пун радости и потрчи доле, да свом милом пријатељу на сусрет изађе. — —

XIII.

СЕРАНО ПРВИ ПУТ У БОЈУ.

„Свевишњем нек је хвала, што се ми опет, и то потпуно здрави после овог опасног лова видимо!“ викну радосно Алосаго! „али како ти изгледаш? Твоја хаљина је сва црна и изгорела, а твоје је лице тако чађаво да те чисто познати не могу! Од куда сад долазиш?“

„Ја долазим из пакла!“ одговори Серано мало ватренијим гласом, тресући пружену му руку свога друга, „и ипак ми је онај Јозеф, који од данас код мене никаковог сажаљења нема, и који престаје мојим се братом звати, са Енриком умакао! Он мора да је пре једног часа овамо на Сијера де Сејос стигао, јер његов траг допире до самих подножија ових стена.

Алосаго му приповедаше о вечерњем уводи.

„То гледајмо како би до просека доћи могли, ја морам тог лопова ухватити, па ма се тај лов одавде па до самог мора продужио! — Већ сам му био, по што сам у име краљичино четири пута коње мењао, уза стопце; али је он од један пут на свом бољем коњу, ког је од једнога, његовом руком убијеног војника отео, добро парче умакао, и чим је до полусрушеног ћумрука дошао, кроз који води улица у Бургос, запали га. Десно и лево је од те улице, као што ми је познато, дубоки глиб, дакле морао сам кроз горећи свод тог ћумрука проћи, како не би иначе морао, више од осам миља обилазити!“

„Ти су лупежи из ђаволске школе утекли!“ рече Алосаго; „дакле ти кроз ватру пројури?“

„Оно кљусе, на ком сам јахао, зазираше од пламена,

који се високо подизао, и ја сам не имадох у том магновењу одважности, кад сам цео простор пролаза у пламену видео; али по том ободем свог коња, који се збунио од дима и пламена, и појурим у једва видећи се пролаз, — ја се пригнем, запушим уста, зажмурим и препоручим моју грешну душу богу. — Само за једно магновење осетим око себе ватру и дим, који ме готово угушити хтео, ја по ново ободем свог коња и сретно се, богу хвала избавим! Моје се хаљине беху упалиле, но ја их брзо рукама погасим! Кључету изгори реп и грива, а моја се брада и коса, као што видиш опрљи! Но тек што ја пројурих, за моји леђи сурвају се греде горећне зграде, које су ме у магновењу саранити могле. Одатле појурим даље без оклевања трагом, и једва се докопам оне узвисице, где ту радост имадох, тебе наћи. Похитајмо дакле, јер немамо времена да Прима чекамо!“

Оба племића гарде краљичине корачаше брзо по узацкој стази, да би што пре, до узацког просека Сијере де Сејос дошли, кроз који је Јозеф, без сваке сумње са својим пленом и својим страшилима, гледао, да се што пре безбедности дочепа.

У један пут заустави се Алосаго, који је напред ишао, стаза је била једном пукотином пресечена, која је пукотина горе истина мала но доле је све шира. Ова пукотина беше мало више од два корака широка, дакле није било тешко прескочити је. Алосаго, који се слабо предомишљао, прескочи први, а Серано следоваше за њим. С усница обојих зачу се нека ужасна вика, јер испод ногу Францишкових попусти онај крај од стене, на коју беше скочио — са одважним присуством духа шчепа се падајући за шибље и трње, које је између пукотина израсло, од стране на којој је Алосаго стајао, — са громовитим потресом скотура се одваљени камен у бездну, а Серано обавивши своје руке грчевито око шибља и трња вишаше над провалом!

То је био тренутак такове страшне опасности, да је Алосаго сав претрнуо, по том хитро легне потрбушке и пружи обе руке над провалом висећем Францишку, помажући му, свом снагом. да га извуче.

Оба друга погледе назад на широку пукотину, која је иза њих остала.

„Пожуримо се,“ опомену Алосаго, „да би што пре до оног, не баш тако опасног одсека дошли — али слушај! — није ли то био човечији глас, који се зачу?“

Серано слушаше, и заиста се зачу подмукла вика која до њих допираше, и то баш одоздо с исте стазе којом они корачаху.

Ако је то Јозефов глас био, — ако се он сад на овом опасном и провалом претећем путу приближава, и ако он Енрику собом носи!

Серанова прса скакаху од узбуђења, његово срце куцаше силно, Алосаго гледаше пажљиво преко стазе и распукле стене, ко може то бити што за њима иде, и који тако гласно викаше? — —

„Серано,“ зачу се јасно, „Алосаго — дајте ми одговора, ако сте на овом опасном путу“ —

„Тако ми бога, то нико не ће други бити но Прим, он нас зове натраг — ми смо на опасном путу!“

Оба усамљена викну по том јасно Примово име, који се после неколико минута на оном, од њих раздвојеном месту полумртво озлојеђен и пун бриге појави.

„Ви сте се упутили к вашој пропасти, лупежи су вас на онај непролазни пут к теснацу примамили, — пред вама, а као што видим и иза вас зија бездан.

Серано и Алосаго згледе се уплашено. — Да је Прим пре једног часа амо приспео, не би сад имали два пут смрт пред очима!

„Ви морате без устезања и по што по то натраг к оном теснацу, кроз који је Јозеф, баш сад, к својој предстражи стигао, — само морамо прећи кроз село тамо преко — тако ми бога, ми смо пропали ако се не пожурите и овај затвор не оставите, јер ено чујте Јозеф зове своје људе који су близу теснаца смештени, да нам једини пут пресеку, па онда, или ту доле у бездан, или на бајонете лупешке, којих има педесет, ја сам њихово лежиште преко с оне стране видео!“

„То нам онда ништа не помаже Серано,“ рече Алосаго ухвативши га за руку као да се хтеде с њиме за сваки случај опростити, „ми морамо без оклевања натраг преко оне пукотине! Један само сретан скок и ми смо спасени.

„А за једну само длаку краће, и — — —“ умукне.

„Не треба доле гледати ни много предомишљавати, млади пријатељу, ми немамо шта за бирање!“ рече Алосаго својим спокојним гласом који је Серана чисто тронуо.

„Опомените се, да ноћ пролази!“ викну Прим.

„То дакле нек буде!“ промрмља Серано, и ступивши неколико коракљаја назад, како би бољег маха за скок имао, и у магновењу прелети преко пукотине — у наруча Примова.

„Неисказано, за Алосага се баш толико не бринем, он је лакши и окретнији од тебе; Алосаго се залети, ха, како скаче као сридаћ, — богу нек је хвала! — Сад се окрените и погледајте ону страшну пукотину! мени се чисто сва коса, од страха накострешила! За мном дакле сада без оклевања, да вам једно позорије покажем, које са свим друкчије, од ових проклетих одсека изгледа!“

Прим није имао ни довољног времена да своје избављене другове загрли, што је он иначе свагда радо чинио, а и они не имадоше времена да му за избављење благодаре. Сад им је било јасно, да би, да су и дуже на тој стази остали, која никаковог другог изласка нема, Јозефу и његовим војницима у руке пали! Прим никакав бол од јаког јахања и напрезања, да би што пре до својих пријатеља стигао, не осећаше, он је на свом коњу летео.

Сваки од ота три пријатеља и верна друга налажаше се спокојан, што своје другове около себе опет види, а то спокојство и безбедност улило им је сада нову, и неку необичну снагу.

За магновење оста за њима она узацка стаза, — они хитише, са својим напуњеним пушкама, к подножију поред одсека. — Ни један не говораше: с неким нестрпљењем следоваше Серано и Алосаго за Примом који их к селу Сејос

вођаше, и чије се очи одважно светљаху — та ноћ беше за њега нека наслада!

Мноштво малених колебица, које су између великог раставка планине лежале, остану им са стране, а они се упуте, преко једног широког и угаженог пута који их је к висини водио.

„Пре но што се теснацу окренемо,“ рече Прим громким гласом, „морам вас опоменути, да, с оне стране, и на долу мотрите, како не би Јозеф какову помоћ противу нас довео; но преко свега пазите да нас не смотре!“

Та три витеза, успузају се, ништ не говорећи, на висину, која између просека Сијера де Сејос и равнице лежаше! Кад је Прим на вршак тога узвишеног места приспео, даде својим друговима знак, да не иду даље од њега.

Серано и Алосаго погледе преко, они хтедоше од усхићења викнути, да их на то Прим не опомену метнувши прст на своја уста.

Са свим у близини на подножију планине између борових и разгранатих дрва, беху шест шатора разапета, између којих отпоче ситна киша падати. На скоро могаше вребајући и људе распознати, шта више Серано држаше да је и Јозефа познао, који је у некој забуни и послу од једног до другог шатора трчао — у један пут зачују се трубе, као знак на полазак. Карлови војници у својим плавим и до колена дугачким шињелима, који су кајишем опасани били и о ком је кратак ловачки нож висио, построје се у неки војени ред. Та предстража састајаше се из једно педесет људи, које Прим оштрим оком преброја, са два официра, који се по перјаницама на својим ниским клобуцима распознаваху.

Јозеф бејаше у свом обичном оделу, преко ког је свој црни огртач пребацио. Он се брзо нешто разговараше са свим официрима који су на коњма, као и он сам, били, док су се међу тим војници за полазак спремали, по том узе Јозеф предводништво.

„Они излазе, да нас похватају, преварени лупежи,“ рече Прим, „сад бар знам, да нас они оценити знају шта

вредимо, кад се ено цела стража на нас тројицу подигла! Пазите, господо, чим се овамо к овом одсеку приближе, треба најпре поубијати коње испод официра, и тек онда можемо бити сигурни да не ће никакову помоћ довести моћи!“ —

„То си дакле, као што ја видим у намери, да јавни бој с њима отпочнемо?“ упита Алосаго и нехотице погледавши чисто зачуђено у Прима и Серана, као да је хтео тиме казати: ми смо тројица противу педесет; „зар ти мислиш да ће ти Јозеф украдену Енрику својевољно повратити? Или, може бити, ти мислиш, да се ми после овог лова, ништ не свршивши кући вратимо?“

„Доне Салустијане Алосаго, капетане гарде краљичине, зар ти још што год размишљавати имаш?“

„Ја размишљавам, да одважност нема свагда среће, Приме,“ одговори полугласно Алосаго, „и да ће нас исти Јозеф, ако нас у своје шаке дочепа, сутра или још данас одерати дати?“

„Повратак нам исто тако опасан као и овде отворена битка! Ми имамо ванредну тачку, и на сваки начин боље стојимо од оних тамо у мишоловских стена. Пазите, — на нишан, командираше Прим, „пали!“

Учини се, као да је једна само пушка испалила, али се доле виде, да су та три племића краљичине гарде, добро нишанила, и да су заиста веште нишанџије; Јозефов коњ, као и коњи она два официра усправе се на предње ноге, и стропоштају се, сваки је тако добро у сред чела погодио, као да су у нишан гађали!

Бесна вика и забуна обвлада међу Карловим војницима, који у првом магновењу не знадоше, од куда тај изненадни напад долази, али им одма показа Јозеф висину, на којој су она три верна друга стајала пиштоље преда се метнувши, и пушке поново пунећи. —

Пушчани отпоздрави зачују се, којих куршуми преко њихових глава зазвиждаше, и о стене размрскаше се.

Овакову добру позицију нисам још у мом животу имао, господо,“ рече радосно Прим гађајући, — за његовим хицем

стропошта се и други од непријатеља на земљу, Серано и Алосаго опале такође у гомилу док су се официри с Јозефом саветовали.

С чудноватом мирноћом напуни Прим поново, избаци, и на пуни опет и то је све чињено по такту као сахат! Истина да су куршуми Карлових војника звиждали око њега, али га слабо узнемириваху. С неком извесном сигурношћу, као да му сви непријатељски хици ништа учинити не могу, стајао је он и пажљиво посматрао непријатеље, како не би, у пркос њихову подељењу, баш ни један хитац без цели прошао.

Али опази Серано, да један официр с једним одељењем, и брзим кораком кроз просек хити, да заклоњеним браниоцима краљичиним за леђа зађу; друго одељење под предводништвом Јозефовим збије се уза стене, да од туд, чим би који од њихових противника главу помолио, пуца, док се међутим треће и последње одељење под предводништвом другог официра такође к теснацу упути, да може бити сложно с једног, само њима познатог места ударе! —

Прим прегледа својим вештим погледом све, он виде, да је њихов положај сумњив. Осам људи лежаху већ на подножију стене, дакле састојало се свако оделење, осим предводника, од тринајест људи.

Алосаго, који се пређе само свог разума и рачуна придржавао, нађе се сада мало у забуни противу надмоћија, којем, као што он рече њих троје подлећи морају, па све, ма да се као лавови боре! Он дирне Серана за раме, и покажему к њима водећи пут, по ком су они мало пре дошли, и по ком би се могло у сваком магновењу, непријатељско одељење показати.

Прим пружи своју пушку преко одсека на једног непријатеља који се уза стену, мало ближе, прикрио и на њега пушку испалио, сви остали учинише то исто, у нади да ће га, од осам пушака, бар једна погодити; Прим је био неповредим, као што и сам више пута приповедаше и убеђењем да га куршум не бије, често се излагао највећим опасностима. И јесте заиста било за удивљење, куршуми изрешеташе му

шешир али га ни један не погоди, може бити с тога, што је одвећ предосторожан и слободан био.

У један пут се зачују и иза њега хици, које је Серано и Алосаго на појављено одељење избацио. Серано је био јако узнемирен и нагао, и с тога не погоди његов куршум ни једног; Алосаго пак, са својом мирноћом и ладнокрвношћу опази где се један од увода доле стропошта, остали појуре кроз широки пут на њих.

„Само мирно, са свим мирно, Серано,“ рече Алосаго свом ватреном другу, „то је први покушај! допусти им нек се мало приближе, па онда узмимо сваки по једног на око — шта, та то је за нас маленкост и играчка!“

Уводе су први пушчани поздрав на њих послали, на које Прим примети, да му се позиција сад изменила, он се дакле окрене и упре своју цев на нападаче.

Серано псоваше то проклето пуњење пушке, које им толико времена одузимаше, а рече шалећи се:

„За прву нашу битку, мораћемо изумети пушке, које се саме пуне, тако да ми само палимо!“

„Сад ми се допадаш,“ рече му Прим, „само свагда ладнокрвно, то је поглавито у таковом положају као што је сада овај, у ком имамо части налазити се — паф, тај у мало што се за мене не прилепи, погледај, Алосаго, баш уз раме оде кроз огртало! Чекај, лупежу, ти добро гађаш, но Прим ти не може помоћи!“. Он нанишани и опали, и као што каза, Карлов добар нишанџија мету руке на прса и скотура се низ брдо.

И ако су од целог одељења још њих шесторица заостали, ипак је двогуби број на њиховој страни, и за то ступаше одважно напред.

„Ти обешењаци нису баш тако рђави — проклети,“ прогунђа Прим, „ено где им долази потпора, друго одељење од села! Сто громова, — Алосаго, сад само одважно, треба живот скупо продати!“

Пушке запуцаше с обе стране.

Ова три друга стојаше у подједнакоме растојању један од другог, а непријатељу у једном реду, они подвикиваше

радосно опазивши где им помоћ долази, Прим пуњаше и пуцаше тако брзо, да му је зној с чела цурио. Серано се угледа на њега, те и њихови хици обораваше по једног од приближавајућих се непријатеља, и то тако вешто и хитро да му се Алосаго дивио, куршими отпочеше гомилама звиждати чим им се и друго одељење приближи.

Прим није још ништа за изгубљено сматрао, кад татове другове уза се има! Ваздух беше загушеи с праховитим димом, који се распростираше по високим планинама.

У том магновењу Серано мало посрну.

„Шта је?“ викну уплашено Алосаго „ти си погођен!“

„Није ништа, — само свагда ладнокрвно!“ одговори му осмејхујући се Серано, и ако је неке пробадајуће болове у својим прсима осећао, „ми немамо сада времена за испитивање!“

„С дивљом јарошћу пуцаше на приближавајуће, — но у један пут се зачу с непријатељске стране, тамо од одсека који к селу води, нека страшна вика.

„Напред, људи, та три малаксала непријатеља и приврженика краљичина, морају нам живи у руке пасти!“

То је био Јозефов глас, који их је са својим одељењем с бока напао.

Прим од јарости зашкрипи зубма, — они беху изгубљени, али нека мисао умири сву тројацу! Они хтедоше да нападајућим са свију страна непријатељима покажу, како племићи гарде краљичине умирати знају. Иза њих зијаше провала а испред њих запете пушке.

Јозеф се већ врх брда дочепао и својим војницима опкољен заустави се за неко време нерешитељан. Он се виде спрећу б р а т а свог, ког од детињства свог мрзи — једва један пут беше на својој мети, једва један пут могаше своју зликовачку крв задовољити! — Неки дивљи осмех превуче му се преко усница, — он је премишљао, да ли да мрске му живе у руке дочепа, или да их поубија, јер само тако могао би своју жеднећу освету задовољити! Умрети мора на сваки начин, јер онда, не само да би му

Енрика пала у руке, него би и цело, небројено наследије припало без деобе!

Францишко погледа с мржњом и презрењем ликујућег, који је његову Енрику, као што он држаше, сакрио — он беше већ у намери да Јозефа нападне и да га, негледајући на претеће оружије, својим рукама издроби. Примов глас који га викаше од тог га намерења уздржи.

„Ни сместа, Францишко, овде да се боримо, овде да заједно нападамо и умремо!“

„Пропаст тамо као и овде, мој Приме, но хајде да се опростимо! одговори Серано.

„За то нема се сад времена; тако, пуцајте, нека лупежи бар у беснило дођу да брже нападају!“ викну Прим, с ладнокрвношћу своју пушку пунећи и поново избацивајући.

Већ их с обе стране уводе опколеше, већ видеше племићи гарде краљичине извесну смрт пред очима, а Јозефови погледи светљаху победоносно. У једанпут појаве се, око села савијајући и к месту борбе приближавајући се два чудновата коњаника. Ови су долазили од страна пристаништа Сантандера, које је шест миља од Сејоса удаљено, и беху се упутили к Мадриду, но чујући у један пут пуцњаву пушака, и опазивши шаторе карлових предстража савију за брдо. Један од истих ношаше висок и на врху заошиљаст шешир, који је с великом белом перјаницом украшен. Преко његових рамена вишаше од црне кадифе огртач, који је његову доњу, богато украшену и нантљикама одличито искићену хаљину, покривао.

Јаки и снажни вранац имао је шта носити, јер његов господар беше необичне величине и снаге. Прса су му испупчена, плећа широка, ноге и руке дебеле и снажне и саме руке којима је узде држао, биле су од необичне величине, и кога ове дочепаду тај изгуби с места сваку наду да ће здрав и читав умаћи. —

Још снажнији и већи беше онај други јахач — један Црнац, који изгледаше да је првоме слуга и пратилац. Његова глава беше без покривала, а ноге до колена голе тако, да су се по њима могле видети јаке и дебеле жиле, којима

се сваки дивити морао, а око тела имаше обмотан широк — плави појас. Он је био висок најмање шест стопа и толико палаца. Његово је лице широко и сјајно црно као што је и сво његово тело, тако, да је оно около зеница бело у његовим играјућим и великим очима, чисто страшно на црном лицу изгледало. Чело му је ниско и јаких костију, нос широк и дебео а уснице, између којих се зуби, као слонова кост сјајаху, дебеле су и црвене. Он имађаше, као и његов господар два пиштоља пред — собом у седлу. Обојица упутише се к месту борбе.

„Ала је то гадно видети, кад се њих тридесет противу тројице боре!“ рече он покварено шпањски.

„И још к тому тридесет војника карлових, противу тројице од краљичине гарде!“ одговори звонећим гласом његов господар и појури к узвишици тако да се за час његов шешир с белом перјаницом могаше преко ње видети.

„Тако ми бога, то није нико други но Топете, капетан краљичине марине!“ викну Прим, кога су уводе снажно напале; бела перјаница то ми сведочи! само храбро, господо, то је Топете и његов црнац!“

Уводе не имадоше више кад пунити, но ухватише за цеви, да кундацима официре гарде краљичине нападну и за борбу их неспособним учине; њихов ђенерал Кабрера, можда би још од истих какову корист имао. Но у том магновењу опале две пушке с леђа, двојица одвећ кличућих непријатеља стропоштају се на земљу; и тек што изненађени имадоше времена окренути се, опале још две пушке и опет се њих двојица од увода стропоштају.

Она три друга имадоше сад времена да своје пушке напуне и да на поплашене испале. Примово се лице разведри, Алосаго се осмејкиваше а Серано опази на једанпут да Јозефови људи одступају.

„Бело перо — богу нек је слава!“ викну Прим и отпоче, по ново као на машину брзо пунити и на изненађене уводе пуцати. „Поштедите официре и оног тамо с рињастом брадом; лист се окренуо, сад их морамо живе у шаке докопати!“

Францишко опази, с радосним зађуђењем оба снажна човека, који су им од један пут, и то у највећој нужди у помоћ притекли, и који, како један тако и други изгледаше, да су добре нишанџије, јер нису ни један хитац у залуд на непријатеља избацили.

Јозеф погледа са шкрипећим зубма своју очајну чету и изгубљену битку, која му је тако извесна била! Он виде, да не може више на већ уплашене уводе рачунати, који су изненадно с две стране нападнути, и један за другим падали, и ако су, још једнако бранећи се, на нападаче пуцали. Јозеф се надаше, да ће у том страшном и поново отпочетом жестоком бoју, моћи неопажен измаћи, јер мора себе по што по то избавити, па ма сви остали до последњег човека изгинули; шта се то њега тиче, што су они њега ради пропали, он хтеде само још једанут да своју пушку испали, само један пут још и то на мрског му Францишка! Ако га срећа послужи, то је онда пре бегства свог себи још једну љубавну и драгоцену услугу учинио, која би све остале надвисила.

Топете и његов цриац пуцаху као у неку опкладу с Примом, али ипак не погађаше тако вешто као он, јер прво црнчев па по том и Топетом вранац попадаше испод њих погођени куршумима бранећих се увода. Оба снажна човека навале сада још силније на одступајуће непријатеље.

У том магновењу смотри Серано, да његов брат на њега нишани; он одскочи хитро на страну и појури на зликовца, који се к путу приближио којим се, мало пре, са својим одељењем к њима прикрао. Уводе, које су већ доста прорећене биле, отпочну сада бежати, само оба официра с неколико људи још се храбро држаше.

Серано шчепа грчевитом руком лукавог Јозефа; тргне га и погледа му у тавно и дркћуће лице, када крадом руку за мач пружаше.

„Где си Енрику прикрио, зликовче?“ викну Францишко, „казуј, тако ти бога, — јер знај да је ова пушка за тебе напуњена!“

У место одговора, истргне Јозеф, приближавајући се Францишку, свој мач.

„Ево ти одговора, мрски!“ но Францишко је за такав случај био спреман, те шчепа свог непријатеља за подигнуту руку и држаше је снажно.

„Сад је наш рачун свршен!“ викну Францишко, „узми се на ум, лупежу, јер држим сада за своју дужност, да ти живот угасим! Али најпре да ми кажеш, — где си несретну Енрику и моје дете прикрио?

Јозеф баци крадом још један пут свој поглед преко бојишта. Он спази где се највећа чест његових људи у крви ваља, да су неколико њих, за којима Прим и Топете пуцаше, већ бежали, и да су оба официра већ у намери били да пушке положе, — дакле не беше већ више за њега никакове наде. Дакле он се мораде на ту мисао задовољити, да је роб краљичин и још к тому роб брата свог!

„Казуј, зликовче, где је моја Енрика и дете?“ повтораваше нестрпељиво и претећи Францишко.

„Кад већ није другчије,“ рече Јозеф, позеленевши од једа, „то ћу те к њима одвести!“

„Где си их сакрио, доле у шатору?“

„Не, они су у једној шумској пећини, с оне стране квадарамских планина!“ рече с неком мирноћом и подбацивањем Јозеф, јер се једна мисао у њему засија, така мисао, да му је срце од задовољства уздрктало, а његове црте издаваху неку лажну очајност.

„Дакле у шумску пештеру близу Мадрида, тамо где сам ја на тебе пуцао, несретњиче?

„Где је мој брат на мене пуцао,“ одговори Јозеф с неким гласом, да би Францишка тронуо, чије је меко срце добро познавао, и на чију је благородну одважност рачунати отпочео, „да тамо су прикривени!“

„То ћеш нас дакле тамо одвести,“ рече Францишко, „следуј за мном к онима заробљенима!“

Јозеф виде да би отпор или бегство, у том магновењу, изван сваке памети било, јер би се на њега пет пушака избацило од којих заиста не би умакао. Он дакле корачаше

поред свог брата к месту, на ком је оба официра црнац чувао док је Топете и Прим, који се од више година познаваху, срдачно грлише.

„Даклем опет је бело перо у црном часу на време дошло!“ рече Прим, и нехотично једну сузу задовољства бришући. „Нек ме ђаво односе, ако нисам већ моје завештање спремио! Алосаго, Серано, одите амо, да и ви витешког капетана Топета познате, без ког би сва тројица, данас на најбољем путу вечности или у затвор ђенерала Кабрера били, загрлите се, ми смо сад сродници и прави другови боја!“ викну радосно Прим, док је међу тим Топето нежну руку Алосага држао, и младог Серана, чија му се храброст јако допала, на прса притиснуо.

„Са свим сродни, као што видите и по самој крви која нам у жилама подједнако тече!“ викну радосно Топете, но опазивши на прсима своје хаљине, која је притиснувши Серана црвена остала, „Ви сте рањени, млади пријатељу!“

„То није он ни приметио!“ рече Прим, „заиста Франциишко, ти си баш, као што сам и сам! — Кад сам у бој онда баш најмање водим о себи рачуна!“

Серано тек сада виде да је куршум његове хаљине пробио, те му ону бољу, мало пре проузроковао, на коју ни на ум узимао није. Прим му раскопча пробијену хаљину, куршум је ударио у велику каменити амајлију, коју је од краљице добио и која је златом дебело обложена била, камен је био разбијен и то с таквом снагом, да се неколико парчади од истог дубоко у месо његових прсиј заболо, и куршум дакле сву своју снагу на њему изгубио.

„То је промисао неба,“ рече Алосаго озбиљно, „но ипак допусти нам, да одма рану прегледамо и очистимо!“

Серано је био нем, амајлија (Amulet) младе краљице спасла му је живот, јер да њу није имао, кад је куршум у његова прса ударио, сад би већ може бити, душу испустио.

„Чудновато,“ промрмља он, док је Алосаго, са својом меком руком одломке вадио, и са брзо донесеном водом рану испирао, „теби нек је хвала, краљице Изабело!“

Нико није те речи, Серанове разумео, нико није знао какова тајна то чудновато избављење и ту амајлију обузима, и сам он још не знађаше, какове ће тешке посљедице ово магновење причинити у будућности!

Док је црнац ону тројицу с пуном пушком чувао, Прим и Топете беху отишли доле у село, да купе коње за повратак у Мадрид, јер дуже оклевање могло би их у руке Кабрерове одвести, чија је трупа, као што Топето приповедаше, на подножију пустара за полазак спремна. Нужни осам коња једва беху набављени.

„Ми молимо господу," рече Алосаго с неком учтивошћу одјахавши код оне тројице заробљеника, и показавши за њих спремне коње, — „да нас изволе пратити и да се од сваког покушаја к бегству уздрже, јер би нас таково, на жалост принудило, да нужне мере предузмемо, које би за обе стране, не баш радосне биле! Господа ће дакле тако добра бити, да ми са мном рукујући се своју часну реч зададу!"

Оба Карлова официра учине по захтевању, но само је Јозеф оклевао. „Ви заборављате поштовани господине, да сте ви нас *приморали* за вама ићи! рече он Алосагу, који га презрително погледи, „дакле и неприродно би било, кад не бисмо прву добру прилику за бегство употребили!"

Док се Алосаго к црнцу окренуо, чија снажна слика стражарећи у близини стајаше, да му налог изда, да на њих, а особито на Јозефа добро мотри, промрмља он:

„Шта ће им задата реч, бежати не ћемо, него ћемо се осветити и сатрти их!"

XIV.

УСАМЉЕНА КУЋА.

Био је заиста чудновати спровод, који друмом поред зачуђених сељака и варошана, пролажаше.

Прим и Топете јахаху напред, за њима оба заробљена официра, а у њиховој средини Јозеф, за овима јахаше црнац, а Серано и Алосаго закључише спровод.

У варош Аранди, у коју су они једва око по ноћи уморни и гладни приспели, зауставе се, не само да се мало поткрепе, и који час одморе, но и да своје коње, који су са свим малаксали, промене. Црнац се показао као углед предосторожности, спрећу пријатеља свога господара и особите пажње спрећу оне тројице, њему особито препоручених заробљеника.

Пре зоре опомене их Прим на полазак, и ако је он, као и оба његова пријатеља од тешког лова и боја сад тек умор осећао; природа иште своје! —

„Сутра смо у Мадриду, господо!“ рече Прим и те речи дејствоваше као нека волшебност. Алосаго ђипи с постеље на којој је, као и Серано обучен лежао, како би за сваки случај спремни били, — Топете, који је званичног посла у Мадриду имао, опружио је тек мало своје снажно тело, а Серано мишљаше једнако на Енрику чије ће место једва један пут од Јозефа дознати, — на Енрику и своје дете, од којих је он тако дуго растављен, али по том и на младу краљицу, чија га амајлија од смрти избавила, један остатак размрсканог камена висио је још на малом златном ланцу преко његових прсију, којим је рану кад год је можно било разлаћивати морао, да не би запаљење добио.

Топете бејаше неисказан сапутник, свагда весео и расположен, тако, да га је Серано обљубио. Нови купљени коњи корачаху брзо, и тако им следећи дан брзо прође, у који су скоро до квадарамских планина приспели, да су се зачудили.

Они беху дакле само још седам миља од Мадрида удаљени, још пре зоре, ако се само преко ноћ добро пожуре, моћи ће на друм, водећи к престоници, ступити.

У један пут оборише она три коња на којима су заробљеници јахали, тако своје главе, да су се једва покретали, ради чега Прим учини предлог: да та три господина са три официра гарде краљичине, своје коње промене, које ће они можда убрзити моћи.

Али оба официра изјасне се решително, да су јако уморни, да им је немогуће даље поћи, и да се, по што по то какова гостионица наћи мора, у којој би могли не само јести и пити, но и преноћити, — ако не желе с њима нечовечно поступати. Остатак пута до Мадрида, вељаху они, може се сутра дан, опет мирно наставити.

„Опростите господо, ако би и једна чест од нас имала право уморна бити, то бисмо онда то ми били. Не би баш било саветно, да на седам миља од престонице конака тражимо! За то имајте господо доброту, и ту кључад мало боље потерајте, а и сами се мало исправите па ће онда већ боље ићи. А мени и није познато да се у овој околини какова крчма налази!“

„Ми смо заробљеници, и морамо се повиновати,“ рече један од Карлових официра, „али ипак морам приметити, да племићи немају обичај, да са себи равнима тако поступају, чега ради примећавамо, какови глас у војсци Марије Кристине влада и којим данима ми на сусрет идемо!“

„С допуштењем, господо!“ викну Прим нестрпељиво, „држим за саветно, да ваш језик мало умерите! Кад сте ви баш тако гладни и уморни, да на том остајете да се крчма потражи — то дакле нек буде. Нек се не каже, да су официри гарде краљичине и противу самих непријатеља својих које су заробили строги. Ако знате ви за какову гостионицу

овде у планини, то нам је покажите, па ћемо вашу жељу испунити.“

Алосаго нађе у првом магновењу, да је ово обећање Примово мало пренагљено; он сам није знао, шта га је, кад је он свагда од својих пријатеља великодушнији бивао, у овом случају од одобрења уздржавало.

„Овде на овој узвишеној равници налази се, на сваки начин, какова гостионица,“ рече Јозеф, „ја је истина још нисам посећавао, и с тога управо не знам где је, мени је само тако описано!“

„То нас дакле води тамо!“ одговори Прим, без да је о каковом злу и сањао, и дозволи весело усправљеноме Јозефу, да уз њега јаши. Топете га је оштро посматрао који је у сваком магновењу спреман био, да коња Јозефовог, ако би за бегство покушао, за узде шчепа.

„Не треба баш на неколико часова гледати,“ рече Францишко, који је на то рачунао, да ће, по што се сутра из гостионице крену, с Јозефом Енрику тражити, „а осим тога не смемо ни мислити да ће ти официри покушати да беже, кад су нам поштену реч задали, а знају да побећи не могу!“

Топето, Јозеф и Прим савише од један пут с главног пута и пођоше преко једне узане, к Сијера квадарами, водеће стазе. Нападаја каквог немају се племићи краљичине гарде бојати, јер су они знали да увода тако близу нема, и за то јахаше безбрижно к једној подалеко од пута удаљеној светлећој тачци, коју је Јозеф као тражено место обележио.

Наскоро опазише у планини, на некој равници гостионицу која усамљена лежаше, и у којој намераваху преноћити. Та гостионица по новом укусу скројена беше на два боја са пространим коњушницама и мноштвом разних одаја, и имаше такав изглед као да је дневно од гостију посећавана. Но њезина околина беше необична и пуста. Цео простор те усамљене крчме лежаше раштркан уз стене, које се у ваздух подижу. Никакове куће, никаковог дрвета нити каковог комада обделане земље не беше у близини.

Примећава се, да у оној ноћи у којој су се познати путници тој усамљеној крчми упутили, никаквих гостију у њој није било, само што се из даљине виђаше фењер, који је улазак осветљавао. Прим сиђе са свог коња и упути се преко степеница вичући крчмара, а Јозеф и Топето који га пажљиво посматраше, ступаше за њим.

Крчмар, омален, дежмекаст, округлих и црвених образа и са лукавим погледом, укаже се на ту вику с фењером у руци, и опазивши племиће поклони им се дубоко и више од десет пута.

„Дали би нам могао, за ову ноћ конака дати, и с добрим јелом и пићем послужити нас“ ? упита га Прим.

„Лопец је сретан, што је у стању племениту господу примити. Цела његова кућа, са пространим и укусно намештеним собама стоји господи официрима на расположењу!“ рече мали дежмекасти крчмар, и бацивши хитри поглед на све остале, међу којима с места и Јозефа спази — разрогачи своје очи, и хтеде га поздравити, но Јозеф му оштрим погледом даде знак, да ћути.

„И мој подрум није хрђав, висока господо!“ дода̀де он, док се међу тим Прим и Алосаго по кући осврта̀ли.

Десно су водила једна врата у крчму, а лево као што се уверише, у спаваћу собу крчмареву.

Са свим назад у ходнику налажаху се још једне степенице, а поред истих једна врата, која беху закључана.

„Горе имам ја лепе и угодне собе (одаје) за такову господу!“ рече Лопец узнемирено.

„Нама је потребна једна одаја с добрим затвором и то за ова три племића, — наше заробљенике!“ рече Алосаго.

„И тим вас могу служити, висока господо, ево ова закључана одаја, од које ћу с места кључ донети, са свим је сигурна а поред тога, по вашој жељи пространа а и лепа!“ рече Лопец упутивши се у своју одају, његов се поглед опет, тако вешто и хитро сусретне са Јозефовим, који неко спорааумљење показиваше, без да их је и један од та четири племића приметити могао.

Само црнац, који је уз врата кућна, стајао, и свој се-

вајући и оштри поглед свуда бацао примети крадљиви поглед крчмарев, чега ради је сад, по што је коње за ступце испред коњушнице привезао, још пажљивије на све мотрио, шта ће се даље збити.

Мали дежмекасти Лопец, врати се с кључеви, и отвори, уза степенице лежећа врата.

Прим и Серано разгледаше собу а Топете и Алосаго посматраху пажљиво сав кућни затвор.

„Овде може поднети, прозори су високи и утврђени јаким шипкама, постеље и столица има, — ми дакле молимо господу, да овде у њи изволе," рече Прим гласно, „крчмар ће се за вас исто као и са нас с добрим јелом и пићем постарати и послужити вас у свем тако, како се не ћете заиста имати на официре краљичине гарде потужити!"

„А који се још до данас на официре краљичине гарде и потужити имао, благородна господо?" хваљаше мали крчмар. Па по што су по том оба заробљена официра Карлове трупе с Јозефом у одају ступила, која их са својим високим и шипкама обложеним прозорима на затвор опомену; окрете се Лопец Серану:

„Благородна господа могу сад без бриге бити, овде је више пута, по гдекоји проклети увода седео и у пркос свима покушајима ни један није умакао! врата су јака, прозори високи, а зидови дебели! Осим тога у целој кући нема никог осим нас двоје, ја и мој слуга! Моја добра жена умрла је пре три недеље", рече он с плачућим гласом бришући сузе са својом белом кецељом, „Али ко то опет може знати за што је то добро! Жене су обично у неким извесним приликама баш где не би требало, осетљиве и несносне, сад могу сам за све добар стајати, а и ви сад можете тако мирно спавати, висока господо, као да би овде уз врата спавели!"

Сва три племића гарде краљичине с капетаном Топетом ступе у крчму, оставивши црица у дворишту, и поткрепе се заиста добрим вином малога Лопеца, и добром сриетином. Па по што су се племићи уверили, да су и заробљеници добро послужени ступе горњем одељењу, да за њих

спремне постеље потраже, а Серано остане испред врата заробљеничких да стражари.

„Црнац нек се за коње побрине, како би могли већ једном у Мадрид стићи, а мене оставите да стражарим, јер само тако могу бити сигуран да ми ни један умаћи не ће,“ рече Францишко, желећи својим пријатељима „добру ноћ.“ Они то и не узимаху наум, за то их је Лопец, сваког за се, у одаје водио и раставио их јер су убеђени били, да је Серано будан и да их предосторожно чува. Сваки од племића нађе у својој одаји горећу ватру, која у оџаклији пуцкаше јер та ноћ беше доста ладна а и ладан ветар дуваше, једну удобну постељу, састојећу се из једног ћебета и неколико дебелих јоргана, и једну флашу доброг вина, из које се сваки још по мало без икакве сумње напије, по том се, умором свладани, увију у јоргане и спаваху тако тврдо и добро; као у својим раскошним одајама и постељама у Мадруду.

Серано, који је устумаралом Лопецу заповедио, да фењер у дворишту испред ходника запали, стајао је близу врата, мач вишаше му о бедрима, а кључ од врата заробљеника држаше у својим рукама. Никакав дремеж не обузе му очи јер је вина врло мало пио, он мишљаше једино о својој Енрици, коју је жељно видети желео.

„Где си сада — кад ћу те опет наћи, о моја Енрико,“ шапташе он, — „може бити још ове ноћи!“ Он ће Јозефа на то нагонити.

Могло је већ десет часова бити. Густи мрак беше на пољу, а мртва тишина владаше у усамљеној кући. Франциш ко стајаше увијен у свом огртачу уз зид поред степеница и врата оне одаје, у којој су заробљеници затворени, који су сигурно већ и поспали. Горећа свећа разбациваше црвенкасту светлост по зидинама, и од дасака склопљеном поду, а и закључаним вратима. Дебели Лопец беше већ давно, дубоко поклонивши се, у своју одају отишао, која је, као што је Серано приметио, из авлије поред ходника лежала, и која се са одајом затворених сучељаваше. Црнац је извесно већ у коњушници полу отвореној и близу куће лежећој спавао. Франциш ко дакле беше једини на ногама

у целој кући. Он стави своју руку на мач и упре свој поглед са запетом пажњом у врата и степенице.

У том магновењу угаси се од један пут горећа свећа. Кроз црни простор усамљене крчме, зачу се Серанов глас с неком виком која се из неке дубине одзиваше, по том нека лупа и од једанпут опет беше тако мирно као у гробу.

На кућним вратима стајао је црнац пажљиво слушајући.

Он је мало пре, као што знамо, приметио, како се Јозеф и онај гадни крчмар очима договараху и за то је на све добро пазио; кад је коње у коњушницу увео и наранио, није хтео лећи, но прикраде се полако к вратима која беху закључана, и кроз којих је кључаоницу са својим црним оком све видео. Он опази где се од једанпут прозори засветле, и то му ули још већу сумњу о Лопецу. С гвозденим стрпењем слушаше на врати; он не могаше у нутра, али је ипак морао на све мотрити, што тај крчмар ове усамљене гостионице с његовим господарем и пријатељима овог учинити намерава.

У један пут опази где светлости на авлијским прозорима нестане, по том чује неку вику и неко лупатање. Његова сумња обистини се са страхом! Он погледи у прозоре официра који беху такође шипкама обложени, ништа се не чује, они спаваху тврдо! Дали да вичe? Они беху сваки за се, а у кућу не може да би им помогао! Дали да лупа да му се отвори? Предосторожни и о свему добро судећи црнац помисли у себи да би онда сваки по особ од њих изгубљен био. Нико у кући и не сања, да он на све пази, да он помоћ довести може! Седам миља има до Мадрида; њему су путови добро познати, јер му то не беше сад првина да са својим госопдарем путује. За шест часова могао би се он с помоћу из Мадрида повратити и издате ослободити, који би се, за то време, као што се он надаше, бранити могли. С тихим кораком похита к коњма, пребаци најбољем коњу узде и одјезди, без да је на свој живот и мислио, и као да у самом једном тренутку лежаше његово блаженство, преко узацког пролаза Де лос Пикоса, и одатле све даље к шуми и докопа се обале реке Мансанарес.

XV.

КРАЉИЦА и ЦРНАЦ.

У двору мадридском беше последњих дана, тешких посљедица и промена.

Еспартеро је, због пренагљене пресуде, која је над оба генерала Леона и Борза извршена, тако много у свем народу изгубио, да је Нарваец с лакошћу оно испунити могао, што је на светковини Херцега од Лухане, озлојеђеној регенткињи Марији Кристини обећао. С помоћу грдног новца, који је регенткиња супарнику Еспартеровом давала, оснује Нарваец читаву чету нових привржепика, а и из војинства разног сталежа, с којом помоћу стави се дакле јавно на супрот победоносноме Херцегу од Лухане. Еспартеро се хтеде с помоћу народа томе одудрети; он није ни мислио да би их Нарваец могао распудити. — Он рачунаше у последњем магновењу на наклоност рдгенткињину, но одма се јасно увери да се јако у свом убеђеном рачуну преварио, јер беше, како наклоност народа тако и регенткиње Кристине изгубио. Дакле до мало час свуда слављени и победоносни Еспартеро остави с тужним и болним срцем Мадрид но остави за собом и своју последњу изјаву регенткињи и народу Мадридском, а та је:

Да краљицу Изабелу за пунољетну прогласе.

Еспартеро се дакле уклони, Нарваес, онај човек са готово четвороугоним лицем, и ладним пробадајућим очима, пресели се уз престолну столицу и буде од регенткиње Марије Кристине са свима знацима благоволења примљен.

Нарваес није морао регенткињу на оно обећање опо-

менути, које му је иза завесе у дворцу Еспартеровом дала. Марија Кристина преда му при првом састанку и пријему наименованье за Херцега од Валенсије. Али одма и јави министрима своју тврду намеру, да младу краљицу за пунолѣтну прогласити даду, и по том да се и она са херцегом Ријасаресом, негдашњим телесним гардистом Муносом, венча.

То се све последњих дана збило.

Млада краљица Изабела седела је оног вечера кад су оно племићи њезине гарде у усамљену крчму приспели, усамљена у својој одаји, која између писарнице јој и велике дворане лежаше, и у којој су се ађутанти, дворска господа, и неколико дворских госпођа на заповести ишчекивајући задржавали. Изабела је волела тај мали и укусно израђени кабинет ког су зидови затворено црвене боје кадифом обложени. Никаковог злата никакове раскошности немогаше се у њој наћи, али за то опет лепих дивана и столица са вешто изрезаним наслонима, који нас на слатке снове и мисли примамљују.

Краљица је своје дворкиње па и саму своју љубимицу Маркизу од Бевиле и дојкињу Мариту отпустила у њихове одаје; Изабела је лежала на једном од тих дивана, упревши своје погледе у слеме које је дивним живописима украшено. Она није о себи мислила, друга слика стајаше пред њезином поводљивом и примамљивом душом и пред њезиним сјајним и плавим очима.

Слика је та једног одважног и младог племића, која њезино, тек развијајуће се срце пара, — слика млада и лепа, витка стаса и висока погледа примамљива, одважна, али при том љупка и озбиљна опкољена сјајношћу и славном будућношћу младића тако, да је Изабела о њој мислила, само је њу у својим очима видела, и у самом слатком свом сну уплетена у своје умишљаје, с њом се само забављала.

„У сну најрадње,“ проговори тихо она, „кад све мирно почива и кад је све заборављено, шта између нас стоји! — За што неје он Краљев син? За што Франциш ко Серано,? зар га ја не смем с мојом топлом љубављу узвисити? Да, љубав је то, што за тобом осећам, и то прва

и топла љубав, ја је силно тек осећам, онда, кад знам да је одавде далеко у опасности! А за што ја ту љубав кријем и угушавам, за што да ја њега не узвисим љубављу и звањем над свима, и мојим не наименујем? — За то, што ја порфиру носим, за то што ја ту срећу имадох, те сам изабрана од милијона да Краљица будем? Жалосна је то срећа, која нам заповеда да ради круне наше срце прободемо!“

Један час после по-ноћи већ изби. Од један пут се зачу у сали неки говор који до Краљице допираше.

„Не оклевајте' јер ће мој господар и сви остали изгинути“

Те речи које су дркћућим и јасним гласом изговорене, продру и до Краљице...

„Дон Топете и Дон Серано су изгубљени, пуштај ме Краљици!“ викну опет исти глас мало покварено шпањски.

Изабела се тргне и устане, она је јасно име Серано чула!

— Шта се то догодило?

У том магновењу приближаваху се к вратима — Изабела гледаше с највећим нестрпљењем долазећима на сусрет. На лицу могао се јасно приметити страх, који јој је срце осећало.

Завеса се пажљиво отвори, и на вратима укаже се иза ађутанта снажна и црна људа.

„Опростите. Краљице! Црнац Капетана Топета доноси тако хитну и, као што он каже, важну и немилу вест, да се није уздржати могао, да — —.“

„Пустите га ближе,“ рече Изабела, неизвесношћу мучена: „ко вас шаље? — ваша вест?„

Топетов црнац метнувши руке на прса, клекне пред краљицу, и тако се дубоко поклони, да је готово с челом о под ударио.

„О, велика Фендо,“*) смрт ме шаље, која мом господару и твојим племићима прети! рече муцајући и уморен од брзог јахања, дркћућим гласом, Црнац.

*) Владатељко, краљицо.

„За име божије, устај и говори брзо! који су то племићи?“ упита га краљица, да себе увери, да ли је добро чула, или да нису је можда њезине узнемирене мисли о Серану преварile.

„Дон Топете и његови пријатељи, Дон Прим, Серано и Алосаго! Они су после опасне битке, три бунтовника карлова заробили. Тамо иза оних стена, одмамљени су у клопку својих непријатеља. Они ће сутра бити мртви велика Феидо, ако им са мном помоћи не пошаљеш!“

Млада краљица док је ту ужасну вест слушала, ступала је све ближе црнцу с неким све већим ужасом.

“Он сутра мртав — — и Дон Серано у тој клопци?“

„У битци је бијо спасен — куршум је о свету икону, која му преко прсију висаше у дарио — иначе би погинуо!“ рече црнац.

Моја амајлија! — хвала ти света богородице!„ рече краљица давши знак ађутанту, који је уз врата стајао, да ближе ступи.„ Наредите одма, да се једна чета добро извежбаних коњаника под предводништвом овог верног слуге стави, и кажите истим људма, да ће из моје кутије хиљаду златних дуплона добити, ако пре зоре до оне гостионице приспеју, до које ће их овај предводник одвести. А ти ишти шта желиш и похитај, да племићима помоћ што пре одведеш!„ рече краљица Црнцу.

Црнац је искао само једног доброг коња, јер је онај, на ком је дошао пред двориштем пао.

Изабела се насмеши на то захтевање.

„Да ће те овом верном слузи најбољег од мојих брзака,“ заповеди она, „ твоју богату награду примићеш од мене, кад се са племићима повратиш. Изабела не ће те заборавити!“

Црнац пољуби краљичину хаљину, по том хитро устане, и нестане га као муња у великом простору предсобија, док су међу тим у дворишту већ чула лупа коњских потковица. Обећана награда дејствоваше тако, да су после неколико минута коњаници под предводништвом Црнца већ преко улица јездили.

Млада краљица корачаше немирно по свом кабинету горе — доле, страх и нада мењаху се у њезиним узбуђеним осећајима. Све више сазреваше у њезином срцу сакривена наклоност за оним лепим и одважним племићем, о ком она сада прву бригу води. Дојкиња Ларијета отвори поново завесу, да види, да ли је млада краљица у њезину спаваћу одају отишла, Изабела ју није приметила, она је отворила прозор и погледала је често с особитом пажњом на поље, као да је већ рада била дознати, да ли је Францишко Серано избављен, или као да се у сваком магновењу боји новог јездећег гласника са страшним извештајем.

Све је било мирно, само се чују по кад и кад кораци стражара. С пролазећим часовима расло је неспокојство у младој краљици, која је први пут свога живота, с тешким и брижним срцем ноћ провела, без да је на своје свилене и златом извезене јастуке главу наслонила.

Францишко Серано и не сања, да једна краљица над њиме стражари, и да се за њега богу моли! —

Кад се оно од један пут около њега мрак, у оној усамљеној крчми распрострьо, расклопи се под испод његових ногу тако брзо, као да га нека невиђена рука растави.

Францишко не имаде времена да вичe и своје пријатеље о овом лукавом и изненадном нападу извести и да му је то баш и можно било, ипак је сумљиво, да ли би га они горе чути могли. Он викну од изненађења кад је пода испод ногу му од један пут нестало, и у истом магновењу падне, густим мраком окружен, готово двадесет хвати у дубину.

Страх, бол од ударца узацког простора на подобије бунара, у који је он пропао, јед што је тако љуто преварен све је то причинило, да је сав уздрктао и са тигровском снагом покушао, да се из црног подземног затвора избави.

„Они су зликовци с тим лупежем крчмарем у пријатељству; проклети!“ псоваше Франциишко.

„Само кад би могао једини зрачак у овој провали видети, у коју ме ти лупежи умамише! Дакле даске пода опет су се надамном склониле. Тај је лупеж Лопец дакле могао

из своје одаје, са свим безбрижно покретати, сад ми је све јасно! Ја сам богу хвала неповредим, али ипак морам мирно да гледам, како ће оне лупеже ослободити, Прим и Алосаго спавају и не сањајући о каквој опасности, и мој их глас не може довикати.“

Серано пипаше по целој околини тог узацког затвора, да би дознао, где се налази, и да ли би се какови излаз из ове гробнице наћи могао; Он је стајао на блатном и меком поду влажни и глатки беху зидови тог округлог простора, који је заиста у неко време за воду служио, какови се и код више њих у води оскудевајућих Шпањолаца налажаше, и у ком су с трудом прибављену воду у разним судовима држали, да се не би угрејала. Францишко се упре у једну страну тог узацког простора с леђма а у другу с ногама и пробаше да би се тако успети могао; но при сваком покошају опет је уз те влажне печуркама обрасле зидове склизао

У један пут указа му се одозго нека светлост, и даде му распознати гнусне и зелене зидове и блатни под тог, нездравим задахом испуњеног простора. Али Францишко опази кроз пукотину кроз коју та светлост продираше, да су се даске опет над њим склопиле, и да се сада безбрижно и слободно над његовом главом ићи може. Да, у истом магновењу ступаше неко на ту опасну ћуприју, и приближаваше се закључаним вратима заробљеника — беше Лопец онај дебели и лукави лупеж.

„Проклети издајниче!“ викну Серано, „зликовче! — живот ћу ти угасити ако ме с места не пустиш!“

„Дал, когод овде говори?“ одговори Лопец, као да ништа о месту Серановом не зна.

„Чекај, лупежу! ти хоћеш да уводе ослободиш, али ти си заборавио, да је кључ код мене! Дед отвори врата! откључај, лупежу! Ти ћеш морати врата обити, а то ће ипак моји другови морати чути — Прим! Алосаго! викну Серано, што је игда могао, „Топете! зар сте сви помрли?“

„Они су још сваки по мало оног вина пили, и сад тако добро и тврдо спавају, да би их заједно с јорганима однети могли!“ одговараше ми смејући се Лопец.

Серано сад слушаше како се исти са заробљеницима забавља и договара, без да им је шта чинити могао и шта више, дозволи им да врата обију. И ако је Лопец предострожан и вешт био, ипак се зачу лупа, по том се зачуше лаки кораци над главом, — и по том опет наступи свуда мрак као у гробу.

Она три официра спаваху у својим одајама безбрижно без и да сањају о оном, што се доле збива.

Морало је већ скоро поноћи бити кад се Алосаго у један пут из свога тврдог сна пробуди и на своју постељу седне; њему се учини као да неку лупу чује, тако, као да се неке даске цепаху, он слушаше пажљиво — да ли га је то сан тако живо преварио?

Мртва тишина владаше у његовој мрачној одаји, ватра у оџаклији беше се угасила, која мора да је неки нездрави задах по одаји распрострла, јер Алосаго осећаше да га глава боли. Сад му тек паде на памет да су они подељени а синоћ није на то ни на ум узимао, али, кад се сад од један пут пробудио, и виде се у тој усамљеној кући усамљен, обузе га мисао, да ту мора бити нешто удешено!

Шта би појединн од њих радио, кад би их од једанпут заробљеници напали?

„Но Серано је будан,“ промрмља Алосаго — па ипак требао си твоја врата закључаги!“

Алосаго устане —

„Будало, а за што да се закључаваш? Прим би те за то исмејао!

У том магновењу распозна усамљени неке тихе кораке доле у дворишту кроз ходник и на шкрипеће степенице, он се хтеде уверити, шта то на пољу бива и пође брзо к вратима да их отвори и напоље изиђе! — —

Врата беху закључана!

„Шта је то?“ викну Алосаго, „сад се све више подиже нека сумња у мени, — дакле треба свећу упалити и обући се!“

Он се приближи оџаклији, у којој су на једној даш-

чици палидрвца стајала, и покуша да упали, но забадава ни једна не хте примити.

Тај их је лупеж, тај Лопец покварио," рече он разјеђеним гласом и мало уплашено, „дакле нема сумње ми смо издати!"

Алосаго тражаше по мраку кроз који се ништа не могаше видети, своју хаљиду и мач, и пође одма к прозору, он га отвори и викне с громким гласом Црнца.

Нико му не одговораше, само преко степеница чују се кораци све ближе.

Алосаго приступи к зиду који га од друге одаје дели ше и лупаше, можда ће ког од својих пријатеља пробудити моћи.

У том магновењу зачује где се у вратима с поља кључ окреће, Алосаго истргне мач и беше с једним скоком уз врата.

„Први, који у овом ноћном часу у одају ступи, тај ће погинути!" викну он.

За магновење на ту претњу владаше тишина.

„Док смо ми у пакао зликоваца пали, то смо и људи да из истог опет изиђемо!"

„Тешко теби лупешки крчмару, ако у моје шаке паднеш!"

Кључ се међу тим полако окреташе, врата се од један пут отворе, и навале на њега пет људи. Изненађен тим нападом тргне се уплашено но одма се сили одупре.

„Где је Серано, ви разбојници и убице?" викну он, „натраг, илу ћу првом који ближе ступи, исто ово дати, што је и овај овде, који се као змија праћака, добио!"

„Доле с њима!" викну Јозеф, но полугласно, јер се бојао да се не би она два официра пробудила, и на њих напала, „они морају сви у ватру пакла!"

Док су остали Карлови официри и Јозеф са својима севајућим очима, а за овима Лопец и његов слуга са цидом и бајонетом на официра краљичиног, који је својим мачем тамо амо махао, нападали, зачује се из друге одаје нека дуна и псовка. Топете се на оно викнуто питање Алосаго-

во: „Где је Серано ви разбојници и убице!“ пробуди, а чувши неку лупу, као да се нека лешина стропошта, брзо се обуче. И он осећаше неку главобољу, на коју је слабо пазио, но се брзо навуче и појури с голим мачем к вратима која су га од дворишта делила.

„Где си, Хекторе? викаше он свога црица, „ко је врата закључао? То ми се ништа не допада, нити добра има!“

Топете тражаше у залуд кључ у врати, у том зачује неке гласове који му не дадоше дуже оклевати. — —

„Ђаво нек вас носи, лупежи, који сте ме закључали, ви мислите, да ћу ја чекати да и на мене ред дође? — Ви сте излаз нашли, али и ја ћу сад учинити као и ви!

По том се упре леђима у врата и избије их без напрезања тако да су парчад од њих и преко степеница попадала: по том се упути к ходнику и простору где се Алосаго противу четворице непријатеља, који на њега навалише, бранаше.

„Синови пакла, ја ћу вас брзо измирити!“ викну он, и устреми се, без да је у мраку шта распознати могао, на њих с неком јарошћу и беснилом. У једат пут Лопец јаукне и стропошта се на земљу, а слуга видевши свог господара оборена користи се мраком те умакне. Али Топете, ступаше напред, само да Алосага избави, који се са осталом двојицом у густом мраку на живот и смрт борио. Он опази у један пут пред собом погуреног Јозефа, који је свој мач на њега управио.

„Охо, нисам дакле ја бадава на те цели дан мотрио,“ викну Топете, то твоје тавно и рињом брадом обрасло лице није ми се баш ни у првом погледу допало, и ја би се смео заклети да си ти повод том лупешком делу, ето ти награда, надам се да ћети доста за твог живота бити!“

„Поштеди га, Топете поштеди га, он је Серанов брат! викну Алосаго, који је сву снагу употребио с том намером, да Јозефа жива ухвати.

„Сад је доцне, овај је лупеж брат Серанов? то онда мора да је љуљан у „колевци ђаволској“ рече Топете по-

гледајући на стропоштавшег се коме је мач кроз прси пројурио. „не оклевај с тим лупежем тамо, удри и — —.“

Топете мало застаде и послуша, у тим и Алосаго обори посљедњег уводу, глас трубе допираше из даљине.

„То је знак нападања трупе краљичине, шта ће то да значи? викну Алосаго зачуђено, „чујеш ли Примов глас, који се једва из своје занесености пробудио? Похитајмо да му отворимо! Но пре свега хвала вам за помоћ, Дон Топето, а и богу нек је не мала хвала, што вас у часу највеће нужде пробуди, ја би се смео заклети, да нам је овај лупеж Лопец нешто за спавање у вино стрпао. Али где се деде Серано?“ упита Алосаго уплашено, док је међу тим Топете Прима ослободио.

Глас труба и топот коњски зачу се све ближе.

„Ова су господа похватана, можда су већ и мртви!“ зачу се с поља неки громки и племићима познати глас.

Та то је Хектор, мој Црнац!“ викну Топете, који једва упали свећу у Примовој одаји и по том за Алосагом, који Серана тражаше, уза степенице следоваше.

Неки глас из дубине допираше до њих, глас, као да из гроба долази, помеша се с нестрпељивом виком, која с поља опет продираше, тако, да су племићи забуњено остали и слушали од куд тај први глас долази? Алосаго сишавши уза степенице и ступивши на дашчани под кроз који је Серано пропао, чује са свим јасно Серанов глас, који за помоћ викаше.

„Извуци даске ту горе, мој драги Алосаго, и помози ми да се овог смрада курталишем! Онај лупеж, она издајица, превари ме тако љуто као што још нико не учини!“

Топете помагаше са једном брзо прибављеном ћускијом да живо сарањеног из грозног места избави, и по том одупре се свом снагом и отвори капију, да свог Црица пусти. Хектор не беше мало изненађен кад је свог господара и његове слуге опет здраве угледао, а Топете опет посматраше с неким чуђењем и усхићењем Лансијере (коњанике) краљичине.

„О, господару, Хектор вам је помоћ довео!“

„Шта, ти се дакле био ноћас у Мадриду?“

„Да, господару, у Мадриду и опет натраг. Млада и лепа краљица послала вам је ову помоћ!“

Серано и Алосаго згледе се зачуђено.

„Ви сте доцне дошли, лансијери,“ рече им Топете, „са лупежима смо ми сами већ свршили!“

„О, сироти војници, ако доцне дођу не ће добити оних хиљаду дуплона од младе краљице!“ тужаше црнац, који је с неописаном радошћу посматрао положени труд ових коњаника, и који су заиста већ пре сванућа до усамљене крчме приспели.

„Оних хиљаду дуплона, добићете на сваки начин,“ рече Топете, „ви сте вашу дужност учинили, и ми смо вам само посао уштедили!“

Док се међу војинством неки радосни жубор разлегаше, упита Серано, поред њега стојећег Алосага:

„Ви сте са свима свршили? То је онда и Јозеф — —“

„И он је у мраку погођен, ја викнух но беше већ доцне! Ти ћеш се утешити Францишко, јер си се уверио да је и он наш непријатељ.“

Францишко похити праћен Примом и Алосагом горе преко степеница к месту крвљу поцрскаиоме, на ком већ први јутарњи зрачак четири лешине осветљаваше.

Јозеф не могаше дакле одвести Франциша к оном месту на ком се Енрика и његово дете налазаху! „Похитајмо у Мадрид пријатељу мој,“ опомену га Алосаго, „а ја ћу се већ побринути да се ова усамљена крчма војинством, као правитељствена сопственост заузме, и да се ови мртви пристојно саране!“

Францишко следоваше за својим другом. — И ако му је исти Јозеф многа зла и сметње чинио, ипак је осећао великодушни брат неку бољу у својим прсима.

Официр лансијера, поздрави с војничком почашћу официре гарде краљичине, који су на свом оделу носили довољни доказ муке и патње.

При појаву првог сунчаног зрака, већ јахаху они кроз теснац Делос Пикос, а одатле с летећом брзином к престолници, до које су после четири часа сретно приспели.

Кад су у двориште двора улазили, јави ађутант кра-љици Изабели, да су племићи гарде краљичине после побе-доносне борбе неповредими у Мадрид приспели.

„Теби мајко божија нек је хвала!“ рече млада краљица а по том природа мирним гласом:

„Ја сам рада да с витезима говорим, чим се дакле мало од прашине стресу, јавите им, моју жељу! Ја немам за доста снаге, да овим витезима такову част укажем, коју су заслужили!“

Али у усамљеној крчми на подножију планине, подиже се један од лежећих полако и предосторожно слушајући, а од бола натуштеним лицем, преко ког се неки болни но ђа-волски осмех превуче. Јозеф слушаше, да ли су се они офи-цири који га за мртва држаше удалили.

„Ја знам да вам мило беше што сте једног свог нај-жешћег непријатеља смирили лаковерне луде! Љуто сте се преварили, јер Јозеф има још млого посла на овом свету, а и нема још времена за умирање! — Но кад ви мени кадгод тако шака паднете, знаћу ја заиста боље погодити но што ви мене погодисте!“

Топетов мач није прошао, као што он држаше, Јозефу кроз прса, но само кроз раме; но болом обузет од снажног ударца падне онесвешћен на земљу, он је само осећао неку бољу, — његово тело отпоче дрктати као у некој грозници но рана није опасна и моћи ће се за неколико недеља из-лечити.

Но оба Карлова официра и дебели Лопец лежаху, ру-кама и ногама опружени и без икаквог знака живота.

„Шта ме је за вас стало, само кад сам ја моју кожу извукао и живот из ове клопке избавио — ха, ха, ха, како ће се мој отмени брат зачудити кад ме од један пут види да сам из мртвих васкрсао! Да, да, Јозефа мораіу на чет-воро раскомадати, па и онда не бисте били сигурни да је мртав!“ —

XVI.

АНЂЕЛСКА ПРОИЗВОДНИЦА.

Близу „Плаца Педро“, места губилишта мадридског, води једна узацка улица к црним таласима реке Мансанарес, која је у том предградију шира но на осталим местима Мадрида. Ова узацка улица уз обалу реке није какдрмисана нити се икада осветљава. Кад се њоме мало даље пође, виде се кућице удаљене једна од друге, а са свим при крају види се једна мала и трошна кућица, која је на средини места подигнута но коју високи каменити зид опасује, сијасет буџака у којима се мадридски зликовци и скиктнице преко дан, од мадридске полиције крију, и само ноћу одилазе у варош да своја недела под покривалом мрака врше.

Тај мртви, блатни и неосветљени узацки пролаз на реци Мансанарес, зове се „Прадо Фермудес“ а то је име добио из подсмеха, према оном простору „Прадо“ који се у средини престонице налази.

Та необична улица названа Прадо Фермудес, има свом имену захвалити с тога, што се на крају њену налази од памтивека кућа џелатске породице Фермудеса, — у којој је то крваво звање од оца на сина прелазило, где је свагда син од оца тај занат учио, и то не само теоретично но и практично, тако, да би сваког другог при самом погледу ове практичне науке гроза и страх обузети морала

Погледајмо пређе, но што бисмо усамљене куће прошли, у унутрашњост њезину, да се тим вежбањем упознамо, јер само тако можемо појме придобити, за што је Фермудес своје жртве тако ладнокрвно и равнодушно предусретао и обезглављивао.

Простор куће џелатске граничи с једне стране с црном реком Мансанарес, а оне три стране обграђене су високим зидинама на којима се виде јака врата свагда закључана, и која само стари Фермудес по потреби отвара и затвара. Кад ступимо у опасни простор води нас стаза преко њега к џелатском обиталишту, који на средини лежаше, и у којем је намештај такав да га заиста није бољег пожелети. На великим прозорима стајаше разно цвеће у богатим лонцима, у одајама виде се дивани и столице и остали укусни намештаји. — Довољно да је изглед у унутрашњости такав, који нам довољно показује, да обитељи исте куће ничег не беху жељни, — но ипак им је нешто недостојало, — а недостојало је оно што се никаковим златом купити не може, што том страшном дому никакови закон никакова сјајност дати не може, а то је: част и поштовање грађана. Џелат оста за свагда, страшило људи, а и био је челичног карактера и у свом занату вештак.

Ступимо ли кроз задња кућња врата у друго оградом развијено двориште, онда тек видимо код ког се налазимо.

Тамо и амо лежаху крвљу попрскане даске, direци, и скеле у потпуном свом поретку с једне стране, а на другој страни стајаху direци, више неупотребљаваних вешала, — углађени стубови, преко којих је црна и крвљу попрскана чоха пребачена да се суши. Поред њих леже конопци, лествице, и разне — друге гнусне справе.

На том истом простору налази се једна кућа подељена. У једном од тих одељења видимо около астала шесторо Фермудесових слугу, где се картају; та коштуњава, суморна и брадом обраста лица посматраше у картама промењливу срећу, и више пута мораде коштуњава снажна песница старог Фермудеса између њих се умешати да мир и ред опет поврати.

Друго одељење ове зграде састоји се из једне простране одаје, која служи за училиште сину џелатовом, овде је од постанка Фермудесове породице обучавао отац сина у свом крвничком занату. А и стари Фермудес, који је као што видесмо врло вешто обезглавио ђенерале; Леона Борза,

имаде једног сина ког он данас за вештог свог наследника спрема и обучава, којем он своју вештину ударца показује и својим тајнама посвећује, — а и заиста је то понос, вештим се извршиоцем назвати, исто тако, као што је и понос, — сваком по свом начину добар краљ бити!

Овај тавни и ниски простор јасно горећом лампом, која у средини вишаше, и која је како ноћу тако и дању горела, још нам се грознијим чини; јер су у истом само — убијени поред зидова усправљени по три дана стајали. Први дан по убијству узме их суд у претрес да о начину њихове смрти дозна, — други дан изложени су познаницима и сродницима да их гледе, а трећи дан предаду се џелату на расположење.

Фермудес ступи свог сина за руку водећи у тај грозни простор. Слуге утврдише један истесани и ниски пањ у средини истог, тако, како да светлост гореће лампе јасно на њ падне, и по том одвуку једног за другим од тих самоубица, на пањ, где им ставе врат између уреза и тако се син Фермудеса у присуству вештака и мајстора, оца свог, упражњаваше.

То је грозна наука у грозном занату џелатском! Али ипак мора бити, јер би иначе осуђеном, испод невеште руке, час смрти још страшнији био, а и мученик дуже муке подносио.

Стари Фермудес стајаше свагда непоколебим уза свог још плашљивог сина, непрестано понављајући му, да је он, ништа више, но једини вешт вршилац законитих пресуда. Стари Фермудес испуњаваше исту дужност свагда без икаковог страха и гриже савести. Милијонима да га нуде, да постане убицом или извршиоцем смрти без пресуде, он би одбацио! Још никад није његова рука какову неправду учинила, још никад га није ни сама мисао на каково зло навлачила, он је џелат, али му је поред тог карактер од највеће правичности.

Он је имао само јединог сина, а и сам је био једини у давно преминувшег му оца, само је једину сестру имао,

она и данас живи, живи са свим код њега близу и ипак је он свагда с гвозденом мирноћом казивао:

„Ја сам имао једну сестру!“

Пре но што се до куће џелатске дође, види се у средини реке Мансанарес једно острво. Оно је затворено ниским палмовим дрветима и алојевом живом оградом, кроз коју се с обале једва види једна колебица. На једном, мало даље од те колебице, равнијем месту обале тога острва, види се између шибља један чун. Нико се не вића а нико није баш ни пазио на то усамљено острво. „Прадо Фермудес“ беше празно, његова малина обитатеља беше сваки својим послом занесена, и с тога нико није ни обраћао пажњу на ту колебицу тога острва, у којој једноока Нопарда обитаваше, о којој никад више нико није чуо, нити је видео, и која своју свезу са овом обалом и људма само ноћу има.

Стара и једноока Нопарда је рођена сестра џелата Фермудеса, не, она је само била!

Марија Фермудес, сад једна нагрда и кукуљава бака, беше у својој младости лепа и умиљата девојка. Док је њезин брат од свог оца у наслеђственоме занату обучаван бивао, дотле је Марија уживала богато изображење тако, да се у њу наскоро заљуби ватрено један младић ког стање и положај њезиног отца није одвраћао од своје љубави и намере, шта више још се само лепој Марији за љубав одрече и пријатеља својих, а и свега што је донде с њиме у тесној свези стајало.

Млади и имућни Нопардо, узме дакле кћер џелатову, и живљаше с њоме више година сретно и задовољно, али обоје са зачуђењем и неутешно виде, да је њихов брак кроз више година без порода остао.

Стари Фермудес умре, а син истог, који је сада такође већ старац, прими његово звање, и тешише сестру у њезиној тузи за породом.

Али Марија Нопардо, осети, како сумња од дана на дан све јаче у њој расте, да јој је супруг неверан постао, и код друге жене тражио оно, што код ње не могаше наћи.

Једне ноћи обузме је нека зловољна мисао, а њезин

муж Нопардо врати се тек кући, кад је она већ рђавим убеђењима у највећој мери обузета била, и без сна на постељи преметала се, она је ишчекивала да и он легне, да је загрли и заспи. — Она се полако, горећи од освете, диже! — Да ли је то судбина да особита воља и наклоност за убијством од оца јој и на њу пређе. Она се дакле не могаше уздржати, — приближи се одважно но полако к постељи свога мужа, који јој, као што јој душа осећаше, не беше веран и — — удави га својим рукама.

По том побегне брату свом џелату мадридском староме Фермудесу, пред ким призна, с неким осветљивим задовољством своје грозно недело.

Пандури тражаху жену убијеног Нопарда. До тог дана тако тврдог карактера, виде озбиљни Фермудес сад страшан дан пред собом, дан, у који ће на јавном и силном светином опкољеном крвавом месту „Плаца Педро“ и над својом сестром пресуду извршити; он као да већ и чује грозне речи:

„Видите ли, како џелат своју рођену сестру обезглављује!“

То би била за Фермудеса поруга, коју није био рад да доживи, али она жена, која се његовом сестром називаше, која је само из једине слепе сумње у стању била свога доброг мужа удавити, она хијена не сме дакле своју казан избећи! — Кад се већ добро смркло, Фермудес огрне своју хаљину и нестане га из куће, а пандури међу тим чекаху у дворишту, да по његовом повратку убицу у затвор одвуку. Он је пре кратког времена од краља Фердинанда VII, који је џелата због дневних потреба волео, дозволу добио, да сме од њега кадкод жели буди какову милост тражити. Данас дакле ступи он, у неко доба већ ноћи пред грозног и најгаднијом страшћу овладаног владаоца, који му поново дозволи да иште шта жели.

„То вас онда за милост молим, да могу једну жену, која је прошле ноћи свога мужа удавила, не јавно на губилишту, но сам где ја хоћу и по својој жељи казнити!“

„Нек ти је дозвољено, но какову ћеш за њу казан изабрати?“

„Грозна жено, — да правичан будем! Ја ћу истој жени својом сопственом руком још ове ноћи очи ископати!“

„То је праведна казан,“ рече краљ, „а која је то жена?“

„Кћи мога оца,“ одговори Фермудес неповољно. Но Фердинанд VII, тај џелат на престолу смејаше се весело „тој досетљивости“ свога поштованог друга.

Још исте ноћи, чим су се пандури удалили, даде Фермудес Марију Нопардо кроз своје слуге, у онај необични лампом осветљени простор, одвући у коме је свог сина у крвавом занату поучавао, и где се и сам своме оцу заклео, да ће правди служити.

Он стајаше као неки осветник с оног света, ладнокрван и непомичан, док су његова четири момка, дивље бранећу се хијену, његову рођену сестру, к месту вукли, и у тужан простор довукли, који је и њој врло добро познат био.

Фермудес је са својом сестром закључио, с том женом коју слуге, у својим црвеним хаљинама, тврдо држе, — она не беше пред њим сад ништа више но Марија Непардо, — жена која је свог доброг мужа у спавању на својој постељи удавила, и на којој има он да сада праведну казан изврши.

„Скопчајте је за пањ, но с лицем горе окренутим! заповеди оштрим гласом Фермудес.

Слуге погледе зачуђено свога господара.

„Шта ћеш са мном, смилуј се човече каменитог срца!“ викну она дркћући од страха и одупирући се свом снагом, да се из шака грозних људи отме, „зар да видим како ћеш твој грозни мач над мојом главом подигнути, — зар да видим како ме мој брат убија?“

Фермудес не одговори ништа, његова рука покаже пањ испод лампе, која страшан простор осветљаваше. Слуге оборе беснећу на земљу, одвуку је к пању, и завуку јој врат у дубоки урез пања, да је тамо с горе окренутим лицем тврдо скопчају.

У том магновењу ступи у одају један слуга, који се брзо приближи своме мајстору, и преда му једно подугачко усијано гвожђе.

Страшна и грозна вика зачу се од један пут, Марија Нопардо, коју је један од слугу тврдо држао, виде сад шта ће се с њоме збити.

„Зликовче луди, ти хоћеш да ми очи изгореш?“ викаше она, тресући се од страха.

Фермудес прими од слуге усијано гвожђе, и држаше га мирно за ручице; изгледао је тако ладнокрван, као и да не чује речи очајне жене, — са сигурном руком и челичним срцем ступи ближе дигнувши усијано гвожђе, над главом тврдо држане Нопарде, управи га над десним оком, смртни јаук се зачује, и то тако силно да је и само каменито срце Фермудесово потресао!

Црна, грозна и крвљу обливена рана, остаде од један пут на оном месту, где се, до мало час, око блисташе! Но сад тек беше половина одређене казни извршена!

С необичном снагом и у највећем очајању и неописаном болу, ког у један пут мучена Нопардо осети, отргне се и каише покида, и тек што се хтеде с грчевитом снагом ослободити, али сијајуће гвожђе и по други пут, управљено Фермудесовом руком, падне и на лево око мученице.

Од бола, беснила и очајног страха, чисто умирућим страхом продере се као да је с ума сишла, слуге је већ не могаше а и не требаше дуже држати, она скочи, но заборави да јој је вид одузет, и тамом обузета падне опет на земљу, но брзо по ново устане бришући капајућу крв с образа, псоваше и викаше страховито, по том појури с раширеним рукама кроз двориште и дође до реке Мансанарес; она тек сад, поред страшних болова опази што пређе испод капајуће крви није познала, да јој Фермудес лево око није погодио, да јој усијано гвожђе само веђе (обрве) притисло и дубоко прогорело; Марија Нопардо поред још јаких болова викну од радости, кад своје једно око спасено виде!

Али Фермудес корачаше из те грозне извршиочке одаје с неком мирноћом, коју само онај имати може који је потпуно убеђен да је само дужност извршио, а ништа више!

Једно-ока пресели се после кратког времена на то острво реке Мансанарес, које је готово спрам куће делат-

ске лежало, — више пута с тог острва допираше у ограду дворишта старог Фермудеса неко смејање.

Марија Нопардо, показиваше тиме свом брату, да је још жива, да је она грозна рупа њезиног десног ока излечена, и светила му се смехом, што јој лево око, и противу његове воље оста неповредимо.

Десетак година од то доба прође. Смејање освете престане. Фермудес беше већ старац. Једно-ока Нопарда стара и погурена усамљеница, коју људи презираху, и на чији пустињачки живот нико и не пажаше. Она, некада тако лепа и примамљива Марија, беше сада страшило између старих и погурених баба, — шупљина њезиног десног ока беше се већ усушила, лице јој се у стотинама бора сабрало, нос јој чисто дошао већи и ближе бради, а лево око, преко ког се дубока изгорела црта виде, сијаше се грозно и лукаво.

Та једно-ока Нопарда, имала је, у извесним великим круговима Мадрида а и изван овог једно придодато име, које беше тако пуно тајне, као и незин страшни образ, — а то је: Анђелска производница.

А да би дознали од куда је то име добила, морамо се на оно острво, где једно-ока живљаше, и које у средини бурне реке Мансанарес лежи, обратити.

Било је дакле вече, кад је наша нога на обалу, опкољену зеленим шибљем и дрветима, ступила. Одма уз обалу у средини ладника лежи једна ниска од блата и камена подигнута, а рогозом покривена колебица. Врата су исте колебице узацка и ниска, тако да се мора кроз њих пролазећи, јако погнути, и само кроз њих упадаше у ту необичну колебицу светлост, поред које је свагда и жишком осветљена. Стара и једно-ока Нопарда, баш сад угаси жижак, јер се већ беше преко тог усамљеног острва густи мрак распрострьо. Тај густи мрак чинио јој је добро, ноћ је само њезино најмилије време, најмилије за ту анђелску производницу.

На једној сиротној постељи од сламе, која је у један угао исте колебице смештена била, види се, кроз тавну светлост, коју до мало час горећи жижак распростираше,

три четири замотане и мало узвишене ствари, где леже. Кад ближе ступимо, и прљави јорган подигнемо, познамо с ужасом, да су те узвишене ствари, још живе душе, — јадна деца, која на плеснивој и мокрој слами лежаше. Лица тих спавајућих створења беху мртво-бледа и упалих очију, и већ на сваком написано стоји, да ће их скорим, вечни санак из овог гнусног обиталишта спасти. Њихова мршава, од самих костију и кожом покривена тела не беху ничим покривена, осим тим прљавим и подрпаним јорганом, који им готово и дисање угушиваше. Неки нездрави и загушљиви смрад обузима цео простор те грозне колебице старе Нопарде. Она своје деце никад имала није. Она је свагда говорила, да с тим накнађује, што туђу децу прима и негује.

Најотменије госпе посећаваху стару једноочицу, да јој своју не сносну сведоџбу у приближеном последњем часу свом поднесу, и своје клизаве погрешке повере — да их она негује, — но од куда оне те малене сведоџбе, које од ничег другог, но једино од греха материнског живе, ни-када више не виде. Оне то све знају, али је ипак свака препоручивала с топлим речима, пријатним и осетљивим мољењем старој Нопарди велику бригу и пажњу за предато јој дете, у ком по једну кесицу са златом у вешту руку старе Хијене спуштаху.

Са несносним осмехом, који јој се на увенулом и грозном лицу виђао, обећаваше стара једноочица, свагда својима муштеријама, да ће се за новороче с најбољом негом побринути — и с мирном душом јављаше она матерама, које за своје дете питаху, — да га је на жалост мајка божја већ к себи одазвала, и мноштву осталих анђелака придодала. На такови одговор свагда беше једноочица поново с пуном кесом злата почаствована — у име труда и неге. — Час покајања беше брзо заборављен, као канда ни био није!

Судови сумњаху на њу, но ипак су се устезали да стару Нопарду за толику упропашћену децу на одговор узму, јер не имадоше законитих доказа, и тако продужаваше анђелска производница свој користан занат на том усамљеном острву реке Мансанарес.

Њезини суви и коштуњави прсти беху врло хитри које увуче у једну пукотину налазећу се поред огрњишта из које извади једну кесицу коју слабо горећем жишку принесе. Оно једино око Нопардино севаше, а преко њезиног увенулог образа превуче се црта љубопитног осмеха, кад је из те подеране кесице један златан новац за другим вадила и из једне руке у другу звекећући бројала, но у том магновењу јој се неки терет на ојађено срце свали што неимађаше оба ока но само једно, за посматрање овог сјајућег се блага!

„Баш чисто злато, овејано чисто,“ мумљаше она са својим без зуба устима, „све чисто, трептеће злато, за којим се цео овај свет лакоми! Хеј, ти целате тамо преко, ти свирепи Фермудесу, ти лупежу, шта си сад спроћу мене? — Просијак, поред свег твог клања? Ти се придржаваш одраслих и брзо свршаваш, а ја се држим мале деце и вршили полако, најпосле излази на једно исто! — Чисто злато, које гладну душу ситом чини, и никад јој неће за живота доста бити, нити ће се наситити, што више има, тим све да јој више, а и јесте највеће задовољство посматрати га.

Једно од немоћне деце, отпоче тужним гласом плакати, који је тако звонио, да би сваку живу душу на сажалење и најбржу помоћ покренуо, али једноочица пребаци само прљави јорган преко тужно плаћућег детета, како би му глас угушила.

„То је син Доње Елпардоса, — говори се, да му је отац онај побожни игуман Матија, онај силни Доминикан; лепа Доња из двора Марије Кристине живи с тим побожним оцем, — бар јој је опроштај греха при руци ако је какови учинила! Но, Доњо Елпардосова, још ове ноћи отпутоваће твој мали Матија к анђелима, о том се ја не варам!“

У том магновењу, и кад се једноочица к жишку повратити хтеде, да своје злато бројати продужи, учини јој се, као да је чула на води неко пљускање, она послуша, по том потрпа предосторожно злато у кесу и стрпа исту хитро у пукотину уз огњиште.

„То је заиста лупа весала, опет посета! Оне све могу стару Нопарду неисказано употребити!“

И заиста се неко лаким кораком приближавао колебици, — лаки кораци, дакле је извесно какова жена, за тим зашушти и хаљина. Једно-ока упре свој вребајући поглед уласку и ступи долазећој на сусрет, која се такође с поља укаже носећи нешто покривено. Ова долазећа беше умотана у црни и дугачки мантил, а копрену на лице навукла је тако, да ју једноочица не могаше познати. Но стара је ипак толико одма приметила, да ће с једном отменом и још младом госпом посла имати, а њезини коштуњави суви прсти већ отпочеше дрктати, при помислу на ново злато.

„Марије Нопардо, једна богата госпа, долазећи с једним налогом!“ рече страна умотана.

„Бог нека вам је у помоћи, племенита госпо, ви можете, слободно говорити, никог живог нема на овом усамљеном острову осим мене и оне лепе дечице тамо!“ рече једноочица с љубазним лицем и повереним гласом, водећи страну, к једној сламној столици врата за собом закључавши.

Доња рашири мало мантил и копрену и то само толико, да се њезин вити стас и њезино дивно лице врло мало приметити могло.

„Ако се могу у тебе поуздати, то ћу ти услугу, за коју ћу те молити, златом наградити, ево, прими ово, да би пажљивије моје речи слушала!“ рече страна ладнокрвним гласом, по ком се одма приметити могло да је само научила да заповеда.

Једно-ока прими не обично смешећи се, богати поклон.

„Заповедајте, казујте само шта желите, висока госпо, ма шта било, стара ће Нопарда извршити! О, како сте великодушни, ви дакле знате, да стара усамљеница гладује! Шта вас дакле мучи, олакшајте ваше срце, кажите ми све, ваше име, ваше жеље, и све, стара је Нопарда нема као гроб!“

„То дакле чујте! Ово дете које овде испод мантила држим, девојчица је.“ — — —

„Дакле да је ја на чување примим? О, то љубезно и лепо детенце!“ рече једно-ока, с не пријатним улагивањем, и пружајући руке да дете узме,„ дај те ми је!“

„Ово дете ми је неисплатимо, Маријо Нопардо, ја га препоручујем твојој бризи и нези, али не, да му буде, као оној копилади тамо што полумртви на слами леже, него да га ти, растављено од људи за мене овде сачуваш! Тешко теби, ако ја за кратко или дуже време од тебе њу устражим, а ти ми кажеш да је међу Ангелима. Тешко теби ако га ти не ушчуваш као своје! Дакле учиниш ли овако како ти заповедам, знај да ћу те богато наградити!“

„Све тако, како ви заповедате, висока госпо! Та је девојчица вами драга. а ја вас уверавам да ћете јој се радовати када је после године и више опет видите и однесете!“ увераваше стара једно-ока.

„Да ли ћу сама по њу доћи, и када не знам ти данас ништа казати,“ продужи страна,„ но чујме и добро утуби, Маријо Нопардо! — видиш овај прстен, добро га погледај да га не заборавиш, један смарагд, украшен с драгим камењем, и у том смарагду краљевска круна са словом „К“

„Краљевска круна, са словом „К!“ повтораваше једно-ока, и поклони се истом за знак почасти, јер сад тек чује и види да са једном високом госпом а може бити и са каковом краљицом посла има.

„Кад ти ко год, па ма који тај био, овај прстен донесе, онда ће ти то знак бити, да ја то дете не желим више видети — ти ме разумеш?“ —

„О, сваку реч, врло добро! Ослоните се на мене, стара ће се Нопарда тачно вашој вољи повиновати, висока госпо, но ипак — како је име остату?“

„Именују је Маријом, Марија Енрика! али је ти зови Маријом, тако ти заповедам , име оца не приноси к ствари, за тебе вреди само моја жеља и овај прстен, ког си видела! не заборави само смарагд с круном!

„И са словом „К“!“ додаде једно-ока, „моје је памтење још младо, висока госпо;„

Страна раствори огртало, одвије дете и преда га Нопарди, она погледа још један пут на лепу девојчицу, која је своје невине очице к њојзи упрла, по том се опет са свим увије и пође к вратима.

„До виђења Маријо Нопардо;“ рече она с оштрим гласом, махаше белом руком поздрављајући је, и нестане је преко прага колебице, коју је једно-ока до прага испратила без престанка за њоме клањајући се.

„Остани само;“ заповеди госпа, да је неби и даље Анђелска производница посматрала.

Месец спушташе своје зраке преко високог, лепог и витог тела, к обали хитеће непознате. Ваздух у колебици беше тако нездрав, да је морала, чим је из исте изишла своју копрену за магновење подићи и свежег ваздуха се нагутати, она се окрете, једно-ока беше у колебу ушла, она подигне копрену, месец осветли јасно кроз палмово грање лепо, и мраморно лице Ајино.

„Грофица од Генус, која је жигом целатским обележена, све ће вас у своју власт добити;„ рече она, једва да се чути могло, по том опет спусти копрену и приближи се брзо к чуну, који ће је у Мадрид пренети.

XVII.

ЕНРИКА И АЦА.

Оне исте ноћи, када су цигани своју изгинулу браћу с кукањем и чудно звонећим песмама у таласе реке квадараме, саранили, клечаше Аца са брижним погледом поред „беле жене,“ која, од кад је оно онесвештена пред Јозефом пала, још к себи није дошла. Врела грозница је Енрику тресла и њезино румено лице горело је у грозничавој ватри, а њезине уснице покретаху се грчевито тако, да је Аца, већ у сумњи био да ће икада к себи доћи; клечећи пред њом није ока с' умиљатог но болног лица скинуо. Он јој лађаше чело с' неком водицом, коју је стара Сира спремила и цеђаше јој по гдекоју кап и у осушена уста и горећи језик.

И стара Сира клечала је поред једне, од маовине начињене постеље, испод букових дрва; Стари Краљ цигана који је добивену рану од пушчаног зрна, запустио, осећаше тек сад страшне болове. Он сад подере рукав своје кошуље и пружи своју надувену руку, са шкрипећим зубма, Сири, да му рану превије.

Стара Сира, мајка цигана, викну уплашено, видевши рану, која је већ црнети почела; она дакле одвуче брзо Краља к постељи, и намести га тако, како би тело мирно лежало, па похити, да својом вештином, најбољи лек ради предупреде упаљења, набави. Стара Сира познаваше тајне природе, биле и корење врло добро. Ни једне болести није било противу које она незнађаше лека, но шта ће овде, где је опасност тако брзо наступила, где се крв већ тровати почела? ту се мора брзо помоћ наћи или је све изгубљено.

То је познала стара Сира, и за то није само за рану ладеће средство, но побринула се да и тој скува, који је, тражила

за сваки случај у приправности држала, иупо треби сву своју снагу и вештину да болове своме краљу утиша.

Али поред тог није пропустила и Аци давати упутства и неке ладеће капљице за Енрику, која је у тој страшној грозници већ и бунцати почела обузето страшним сновима и узбуђењем упаљене крви. Често је отварала своје очи но у незнању и изговарала неке речи којима значај Аца не могаше разумети.

„Смилујте се, Дон Мигујеле, смилујте се!“ говараше она ваша клетва прати уза стопце, мене и моје дете, и пратиће до краја света, ја ћу Делмонте оставити, ја ћу просити, само скините ту страшну клетву; То је моја светиња, онај ђаво, Јозеф, пружа к мени своје грабљиве руке, крв се по њиме црвени, он се пружа мом детету, Францишковим детету његови крвави прсти смилујтесе;„

Аца се сад тек још озбиљније замисли, јер се сети да јој детета нема; кад се она из ове страшне несвестице пробуди, биће њезино прво питање.

„Где је моје дете?“

Аца не би дакле имао одговора на то питање; он би јој морао одговорити:

„Бела жено! — Твоје је дете изгубљено!

То би био страшан удар за њу. Аца се замисли он га хтеде тражити, — у један пут се сети да је Енричино дете код онесвештеног Јозефа заборавио; тај заклети непријатељ болеснице отео га је. Аца у радости што је Енрику нашао и избавио, заборави да тог ниткова са свим смири.

Он похити дакле к месту на обалу реке, где је оног јутра онесвешћену нашао. Јозефа је нестало а с њиме и детета.

Он се поврати к черзи у дивљој јарости и очајању, да бар по што по то њу спасе, њу, коју љуби, за коју је он спреман био све дати, он је љубљаше више но свог оца, који се на другој страни у страшним боловима преметаше, љубљаше је више но сам живот свој. То он осећаше сад озбиљно са горећом снагом у својој ватреној циганској души.

Следећег дана, одведе с озбиљним погледом, и туж-

ним срцем, стара Сира, Аџу к постељи отца његова, она се мораде уверити, да су све вештине природне тајне, току упаљења, који је већ до плећа дошао, без помоћи остале; и да се краљ цигана, у пркос свом снажном телу и навици на неугодан живот, с брзим корацима смрти приближавао; он даде знак своме јединцу, — једином наследнику краљевске му лозе, чији је престо пропао, и који се сада без отачаства по туђој земљи потуца, да к постељи ближе ступи. Стара Сира донесе му његов предводни жезао он јој даде по том знак да одступи и да га са сином сама остави. Сира тужним срцем одѳ к Енрици. По том се стари краљ с тешком муком подигне и на руку наслони, а Аџа и нехотично неким природним нагоном обузет на колена падне.

„Кад су оно пре сто и опет сто година," рече умирући краљ цигана, „наши предци од истока Индуса, нападнути од бесних и крвожедних колена, своје отачаство земљу чиканску оставити морали, да у широком свету места потраже на ком би се станити и своје чадоре разапети, и колебе подићи могли; онда је владао Аџа над четама исељеника. Аџа беше дакле њихов краљ. Он узме своје благо и сакривено га ношаше на том великом и опасном путу, чувао га је како би у нужди свом народу помоћи могао!"

„И од тог Аџе, тог племена, који је нападнут у широки свет са својим народом тумарао, да прибежишта нађе постали смо ми? питаше син тешко болујућег и од бола дркћућег, кому је отров већ и прса обузео.

„Исти је Аџа мој и твој пра-отац! Он пређе преко јужних персијанских пустиња, које се од Макрана па до Еуфрата пружају чак преко пустиња арапских. Народ се подели. Неслога се изроди међу оним к номаду припадајућем колену, и ако је велики Аџа благо својих прадедова не штедећи трошио и за народ жртвовао, ипак га не задовољници напусте и свак изабере себи други пут. Тако расејани изгубе се на разним крајевима света, и тиме се изгуби и некадашње снажно Чиканско племе. Твој прадед са једним остатком верних му синова и заоставшим благом, приспе после млогог труда, гоњена, и свакојаких патања на

ову земљу. Овде нађе он шума и пештера, у којима се и ако раскомадан, са остатком свог народа задржати могао — —“

Стари краљ цигана застане за магновење, снага га отпоче остављати све више, он већ осећаше како му крв у жилама све лакше радити поче.

„И тај остатак се распе,“ настави он даље, „једна чест одвоји се к југу, једна у Француску пређе, а ја као насљедник великог Аце останем овде. Ти си мој син, за то чуј; остаци оног блага, које је наш прадед из нашег удаљеног отачаства овамо донео, и које сам се и ја трудио умножити, припада само теби не народу чинканском — теби припада оно благо, у старој шуми с оне стране Мадрида закопано! Ти га сам можеш имати и с њиме по твојој вољи располагати! Немој га штедити, — побрини се за насљеднике, побрини се да расејану браћу искупиш, ти си сад краљ цигана, с правом си насљедио твоје благо, твоје име, а и правицу.“

Умирући угледа ланац сребрних круглица на Ацином врату, који је он као знак краљевског достојанства носио, пружи своју немоћну руку и скине га, пољуби три пута у име благослова, и опет га мете свом сину око врата по том му пружи жезао, и баци неки тражећи поглед око себе. Већа чест његовог људства беше изгинула, дакле и остатак старе лозе, из даљине дошавшег краља беше се растопио, а оно мало људи и жена, што још заостадоше, скорим ће се са свим растурити, као што је то умирући већ осећао.

Аца пољуби свог оца у руку.

„Испод оног светог камена на подножију Ара-планине у честацу наше шуме, наћи ћеш ти двадесет стопа у дубину испод земље, један ковчег са златом и драгим камењем!“

„Ти си мени оно место показао још онда оче, кад сам половину твојих година доживео, као што нам и сам закон о том прописује, како не би, у случају напрасне смрти место за свагда сакривено, и благо сарањено остало,“ рече Аца.

„Онда је све испуњено, што сам при концу овог мог живота — испунити — и извршити имао — да си благословен — сине — белу жену — храни — ваздуха —!“ гово-

раше малаксалим гласом — „светлости — тешко мени, — црна ноћ -- покрива ме — —.“

Стари краљ клоне у наруча своме сину и испусти душу, — Аца се клечећи богу молио. Али стара Сира сећаше уз Енрику мирно и гледаше из даље умирућег свог краља, сад је само ишчекивала, да се Аца удали. По том расплете своју седу и дугачку косу, која јој беше необично преко рамена и увенулог лица попадала, и приближи се к умрлом. Она извуче иза појаса умршег краља онај оштри с три стране мач, и утврди га, врх горе окренувши, за постељу.

Стара сира осећаше, да је и за њу већ време дошло, да се овог бедног живота курталише и у царство небесно пресели, јер је и Ацин отац, краљ цигана пре ње тамо отишао. Без једне речице и икаковог предомишлења и страха, стропошта се стара ојађена Сира, преко мртвог тела, тако, да јој утврђени мач с кроз срце прободе. —

Ми више пута тврдимо, да су цигани у опште лукава, немилостива и страшљива створења, која ништа не поштују, и поштовања не заслужују, — но ипак се по гдегде уверавамо, да се и између њих налазило, а и налази се и данас благородних и одважних душа! Стара и изнемогла Сира увидела је, да без свога старог краља не може више живети, она виде својим очима коначни пад својих бескућних потомака, и волела је себи смрт задати, но и даље се тако потуцајући мучити.

У поноћи однесе Аца свог оца, и стару Сиру у густу шуму која квадарамској реци води, ту дакле нека у талассима с осталом својом браћом почивају, само у том влажном гробу, беше за њих мира.

Аца сад увиди, да се и она заоставша чест његове чете растурати отпоче, за коју он више ни марио није, његова душа живљаше само код беле жене, његов ум лебђаше око ње, а његово срце куцаше једино само за њу. Сијну му сада, после жалости за оцем,Сиром и браћом својом, сунце нове радости, коју му један тешки уздисај спавајуће Енрике указа као за знак спасења! Она отвори своје боне и упале очи, којих су погледи тако благи но ипак као звезде сјај-

ни, — али њезине уснице мицаху се, као да још сања.

„Остани — мој Францишко!“

По том се у једанпут усправи, погледи зачуђено око себе, сан престане, она виде поред себе са светлећим и у њу упрлим очима циганина. Сад јој се тек отпоче у души појављивати све више и више прошлост. Енрика пружи сретноме Аци своју руку, као да му тиме хтеде захвалити за негу и помоћ, по том опет погледа уплашено око себе, њезине очи нешто жељно тражаху — њезине уснице отпоче-ше дрктати. —

Енрика сад тек виде да јој детета нема! Аца то примети, он је дакле мора тешити, јер ако по ново у опасну грозницу падне, можда се више ни пробудити не ће.

Ја те несмем оставити бела жено, али ћу твоје дете тражити! Буди дакле само мирна и умерена, ја ћу све чинити, што год ти од мене захтевала будеш!“

„То ми онда дај моје дете — о тражи га, јер ћу без њега морати умрети!“

Енрика је својом болешћу тако малаксала, да је опет неки сан обузме. Аци набаву подкрепљавајућа јела, и спремаше се да к себи дошавшу приправи на удар, — да се дете није могло наћи.

„Јозеф га је украо, онај страшни злотвор!“ викну она подижући се уз Ацу —„ избави ме од њега — избави моје дете, тако ти свега на свету!“

„Аца те брани својим животом, а и тражиће твоје дете, но пре свега, пођи с њим до Ара-планине, тамо Аца има најпре нешто да изврши! Помоћу блага, које нам је од преке потрере све ће учинити моћи — све то благо ставља ти пред ноге, само да би га бела жена, једног љубавног погледа удостојила!“

„Ја морам Францишка тражити, Францишко ће нам помоћи!“ рече Енрика, корачајући полако путем, на који је прво јутро с Ацом пошла.„ Ти ми се мораш обећати да ћеш ме моме Францишку одвести! О ти кажеш, да сироту Енрику љубиш, ти си је неговао и живот јој повратио, али ти она не може захвалити, ако ли ти твоје запо-

чето великодушно дело не извршиш, и њу к Францишку не одведеш!

„Енрика ће те проклињати, ако си је с том намером избавио, да је удаљену од свог љубазника, од своје душе држиш. Енрика познаје само једну жељу, једну тежњу, и само једину мисао — хоћеш да јој то укратиш? но онда боље да си је у шуми оставио да пропадне! — О, обећај ми великодушни човече изврши, изврши твоје дело доброте над бескућницом и клетвом оптерећеном женом, одведи је у наручја њезиног живота, њезиног Францишка Серана!“

Ача слушаше с тужним погледом потресајуће и молеће речи лепе Енрике, он се тек сад виде убеђен да ће она, докле год Францишко живи, само његова остати, — и да само њему срцем и душом припадлежи.

Али ипак мора Аца по што по то ту белу жену имати. Он се надаше да ће Енрика после неколико година свог љубазника заборавити и најпосле опет његова бити, ако му само за руком испадне да Францишка с овог света уклони! — Тајно убити га, јер кад би Енрика дознала, да је његовом кривицом њезин љубазник од ње отргнут, онда би била она вечито од њега растављена.

„Добро дакле,“ рече Аца,„ ја ћу заједно с тобом Францишка Серана тражити, за то што га ти љубиш! Ја ћу заборавити, да Енричине мисли за другим човеком лебде али за то мораће ми једном бела жена обећати!“ додаде он са мутно севајућим очима, док је међу тим његово намргођено лице, љубавном тугом обузето, дрктало· —

„О, ти племенита душо, ти добри и најбољи човече на свету!“ рече радосно Енрика,„ и сад ћу путовати радо с тобом, јер ти ћеш ми помоћи мога Фравцишка, моје дете наћи!“

„Али ћеш ми ти морати једном обећати, бела жено — ти ћеш морати са мном ићи где за добро нашао будем, и мораћеш — — моја бити, ако исти Серано није више међу живима!“

Енрика на те последње речи ужасне се и стане.

„Шта то велиш, Ацо?“ Ако мој Францишко није више међу живима?“

„Да ти онда мораш моја бити!“ повтораваше од љубави горећи син стране земље.

„О, та баш тако страшно не ће бог једну сироту жену мучити,“ рече Енрика, подигиувши своје очи к небу — „душа ми каже да ћу ја опет мог драгог видети и дете моје наћи!„

„Обећаваш ли ми дакле, што захтевам?“

„Све све, ако мог Францишка и моје дете опет наћи могу!“

Ацино око севаше горећом љубављу.

„Дакле најпре к Ара-планини па онда у Мадрид!“ викну радосно он, и обојима беше пут тако лак као никад од сада.

XVIII.

МЕСОЈЕЂЕ.

Сјајне светковине држаху се уза стопце при почетку 1844. године, у двору мадридском. Млади кнез Францишко од Азис, беше из Напуља у посету двору мадриском дошао, и њему у част држане су раскошне забаве, јер се уверавало, да је млади Бурбон с том намером дошао, да своју младу и лепу рођаку краљицу Изабелу, за супругу иште.

Марија Кристина, — утицајем свога духовника отца Матије, који је пре доласка свог у Мадрид, при двору Напуљском велику улогу играо, и који је сада често по коју кратку похвалну беседу о принцу Францишку држао, — изгледаше, као да није тој свези противна. Супруг краљичине мајке Терезе и Херцег од Ријасареса беше за ту цел придобијен, и ако му је, свагда спољни изглед принчев, кад год га је погледао, неки смех натеривао.

На сваки начин и беше између та два велика господина и велике разлике.

Супруг Марије Кристине беше висок, снажан, и лепог израста човек, а на против принц од Азис мали нежаи као лутак. Сваки држаше о њему, да је изображење његове духа и тела, свакојаким шкодљивим уницајем напуњено; јер његово лице беше истина лепог кроја, али боје чисто модро-жуто, образи тако увели и очију тако упалих, да је сваки тог још младог принца с неким презрењем гледао који је тако забатаљен био.

Његово душевно изображење показиваше нам такође, да је неуредног живота, јер његова забава и интереси окреташе се само око лова и молитве.

Кад је принц Францишко једном младој краљици представљен био, и због, свог несносног говора не могаше у прави ток забаве ући, окрете се млада краљица, главом машући к Алосагу и Серану, који су у близиньи стајали, и беше с њима на скоро у таковом занимљивоме говору, да се Марија Кристиина на принца смиловати мораде и с њиме о држави заједничког им отачаства забављати се. Кад је при свршетку те забаве младу краљицу упитала: чега ради се она тако приметно и укратко од принца окренула. — Одговори јој Изабела слатко смејући се:

„Тај принц муца — такови глас од једног принца још никад чула нисам, чега ради сам у опасности да му се у очи не смејем! И кад би бар знао тај свој комични глас вешто употребити, али овако, једва да сваког четврт часа по једну реч од њега чути межемо, а то не само да је смешно но и несносно!

Изабела имала је право. Принц Францишко имао је тако крупан и за човека маленог састава, тако неприродан глас да се заиста дивити морамо, а његовом друштву слабо навикнути можемо.

Ко би дакле онда и могао замерити младим племићима гарде краљичине што се млада Изабела радије с њима но са несносним принцем из двора напуљском, забавља.

Прим Серано и Алосаго, беху у сљед њиховог

јунашства по заповести Изабеле, за командире, а Топето за контра Адмирала наименовани, а Црнац је своје својерумно од младе краљице добио скупоцени дар, на којем се њезина слика налазаше. Црнац беше поносит и горд с тим даром, и по самим мадридским улицама поносио се с њиме, као да је тиме казати хтео:

„Погледајте! то ми је ваша краљица на врат обесила!“

Изабела, од оног јутра, кад је она четир племића примила и са неописаном радошћу поздравила, не имаде још прилике да са Сераном на само говори, на које је потајна жеља с необичном снагом вукла, Истина да је он често бивао, између гостију, који су по заповести Марије Кристине с њоме обедовали, но она никад не могаше улучити удесне прилике да са желајемим, ког је свагда с неким усхићењем посматрала, на само говори.

Серано то примети, — изпајпре испитиваше са зачуђењем, а доцније и с неком растећом коришћу значај оних умиљатих погледа младе краљице. Он не могаше до правог разјашњења доћи, али ипак је осећао, са оном блаженом успоменом своје душе, да су те неме речи јасно казивале, да му она о некој тајној и скоро пробуђеној љубави говори.

Али љубав једне клаљице и још к тому тако младе и лепе, имаше у себи неку чудновату, примамљиву и снажну дражест, то је осећао Францишко Серано свагда кад је год Изабелу видео, с неком победоносношћу.

Још се не беше ни он, као и сва остала господа, краљици приближио, још није између њих ии једна поверљива реч проговорена, још беше та волмебна свеза између краљице и њега само уображење његових мисли.

Не сакривали од куд то уображење какову наду у себи? и зар у надежди не лежи и жеља?

Францишко заслепљен сјајношћу дворског живога и опијен занесеном славом и изгледом, да ће од једне младе, примамљиве и лепе краљице љубљен, унапређен и одликоваи бити — отпоче заборављати, да његова заклетва и љубав другом створењу припада, све више и више губила се

пред сликом лепе и плавооке краљице, дивна слика тужне и к њему руке пружајуће Енрике, она се истина, само с неком опоменом појављиваше у сну у његовој души, — како к њему тужне очи управља како његово име спомиње, и како му дете своје пружа. — —

Али је опет брзо нестане у његовој души. Прво следеће вече кад је у одајама младе краљице Изабеле стајао посматрао је фантастичне погледе први пут љубеће младе краљице.

„Доне Серано," рече му она, „ви знате, да ће се наступајућих месојеђа у част наших дедова, забава у двору држати, дакле ви се на исту позивате, и ми се надамо вас видети!"

„На таковим забавама тешко се распознати можемо, „величанство," одговори Францишко, „и тешко је све видети и кога желимо наћи!"

„Али ако између осталих само по неке нађемо, које наћи желимо? — —

„Какову боју волите ви највећма, Дон Серано, ? опростите том питању, — брзо! мој несносни стриц приближава нам се!"

„Плава боја, лепих очију, свагда је обожавања достојна!" рече Францишко, поклонивши се. — Краљица осмејкивајући се гледаше принцу Азису на сусрет, и пружи своју руку, Серана поздрављајући, долазећем досадном стрицу" свом.

„Моја милостива синовица," рече шампањом мало угрејани и сад још комичнији, мали и мршави принц, „кроз осам дана дакле имаће мо пријатну и занимљиву забаву с тога, — опростите на ово питање које се усуђујем на вас обратити: какова је боја, мојој краљевској синовици, најмилија?"

Изабела се насмеје на таково подједнако питање. —

„Ако желите истину да вам кажем принче — —"

„О, моја високо поштована синовице, ви ме чините сретњим!"

„То морам признати, да је мени зелена боја, као море зелена најмилија. Зар нисте до сада то још приметили? О, онда вам морам за ту непажњу мало пребацити!"

„Моја милостива синовица опростиће, — заиста сам приметио, да и дијадем зелено лишће окол главе има, а у опхођењу с лепим полом, морамо се учити на све добро пазити!“

„А и све добро разумети, мој принче.“ Благодарим на вашој руци, будите здрави, и желим, да вам време, до извесне забаве не буде дуго!“

Изабела се поклони, у намери да се са Маркизом од Бевиле у своју одају поврати. Принц напуљски пољуби малу и лепу руку своје синовице, говорећи јој још нешто о зеленој боји.

Кад се врата између њих затворише, и принц са убеђењем, да је и данас на младу краљицу неки особити утисак учинио, у дворану поврати, отпоче се Изабела јасно смејати.

„Кад угледате на светковини каквог морско-зеленог младића, маркизо, ха, ха, ха, — онда знајте да је то мој поштовани стриц из Напуља, зелена боја на подобије мора његова је љубима још од његове младости! О, како се радујем тој светковини!“ —

Кроз улице Мадридске гураше се све гомилама светина. Месојеђе са својом образинском слободом, и разним забавама, наступише, које с највећом раскошношћу и распуштеношћу светкују сви народи југа. Пуерта дел Сол беше, од јутра па до мрака као и Прадо, гледиште најбешних забава и шала, на које се не само прост народ него и испод маске прикривени великодостојници скупљаху. Вечерње забавно одело беше на свом реду, и што је исто више стародревније било, то је бивао већи смех. Овде видимо вештицу с метлом у руци где на једном витезу јаше, тамо опет Султана са својим харемом, од преобучених мушкараца у женским хаљинама, чија зањубљена лица са брадама врло лепо изгледаше. Мало даље опет, кројача на јарцу са једним великим дрвеним и златном артијом обложеним маказама, који опет неку маскирану госпу са истима у своја наруча привуче, док међутим јарац, направљен од круте

артије и ношен ногама свог господара, најбешње скакаше, и најсмешнија покретања чињаше.

Разне забаве са огромном виком, видеше се у свима улицама и на свима местима. И сам Плаца Педро заборави у то доба на своје, од старина носеће име, и на њему гураше се, и ако не у богатом оделу као на Пуерти дел Сол, мноштво разузданих гледалаца, између којих„ и црни рис“ што музикантску децу гута или„ Доктор Фауст,“ где своје вештине показује.

Старо и младо, богато и сирото, све се одало овој светковини, заборавши на своје бриге.

Народ мадридски светковаше ове месојеђе и у самим најтежим најнесретнијим временима, и заборави у њима сва тиранства и проклетства калуђерских чета, и ако само једну недељу дана. —

Под владом Марије Кристине, не имадоше калуђери језуитски таку моћ, бар у години 1844. још не; и с тога беше у народа боље стање и задовољство. Они светковаше сада месојеђе са особитим расположењем и раскалашним духом. Опасности последњих година прођоше — и саме карлове чете удаљене у својим местима, светковаше на миру ове месојеђе! — Страни Принц, који се у двору као гост задржаваше, дао је бацати новац у гомиле сакупљеног народа, и дељаше им воће и пецива; млада краљица возећи се преко места Прадо, бацала је разне ситнице девојкама и женама, које под наличијима, окол каруца купише, и поздрављаше младу краљицу, нико не јахаше испред каруца да краљици пролаз крчи! никакове страже не беше дуж улице постављене, јер никаква опасност није младој краљици грозила, осим што су на њу бацали стотином венаца завежљаја и разног цвећа испод ког су њезина Мати Марија Кристина и њезина сестра Лујза готово затрпане седеле. Само с једне и друге стране каруца јахаше из почасти, с десне стране Дон Францишко Серано уза Изабелу а с леве стране Дон Хуањ Прим уза краљичину матер.

Та каваљерска дужност сматраше се као знак особитог одличија, која се само у милости стојећим даваше. И

сам народ сада познаде, да су Серано и Прим особито одликовани, и које је опет кад и као Дон Алосаго и Топете заступао.

Прича о њиховом страшном и дивљем лову, беше прешла готово у све кругове, која је са особитим задовољством слушана, и која ће, после десетак година за њих од великог значаја и велике користи бити.

Дан великој дворској светковини приближавао се и понајвише с нестрпљењем очекиван од младе, четрнајстогодишње, јако допадљиве и за забавама занесене краљице Изабеле, у којима је она највеће задовољство налазила. Ова забава, доносила је уза се најлепше и најзгодније прилике за жељне састанке и позорија, обузета подводљивим задахом и укусним бојама појезије.

На главном уласку, кроз који кола позваних пролазити морају, постављена су великолепна и разграната дрва, а на самом дворишту велики ватромети и ракетле, које су у ваздух бацане, лопте у разним бојама беху са свију страна постављене и већ запаљене, које даваше знак, да је светковина већ отпочела.

Каруца приближаваху се у дугачкоме реду, али све по једна мораху кроз главни пролаз улазити, и испред једног богато осветљеног и у самој светлости блистајућег предсобија, из ког широке степенице к дворани воде, заустављати се.

Широке и турским ћилимовима застрте степенице од мраморног црнкастог камена, са позлаћеном заградом, у један пут сад оживе, скоро на сваком камену налажаху се с обе стране на услугу стојећи послужитељи.

Горе при крају истих, к дворани водећих степеница, тамо, где два снажна мраморна лава стоје и од којих је на једног при уласку у Мадрид Наполеон руку ставио и рекао: „Сад те имам лаве од Кастилије,“ — деле се мушки од женских, господа ступају десно а госпе лево и тако пролазећи кроз мноштво разних мањих дворана, састану се тек на том великом на стубови подигнутом простору, из ког се већ примамљива свирка чује.

Но да се не би како и незвани, и под маском прикривени, на ову светковину умешали наредио је ђенерални — двороуправитељ, да при главном уласку, у дворац, мора послужитељ сваких каруца име у истима седећег позваника казати.

Том наредбом могло се чути између мноштва великодостојника разних имена и звања, а и оних који се нас овде понајвише занимају, као: Дон Серано, Дон Алосаго, Дон Топето, Дон Прим, Принц Францишко од Азис, и најпосле једно, које нам особито у очи пада, јер је од служитеља, који поред сјајно одевеног кочијаша сеђаше пришаптано.

„Пречасни отац Матија!“ — Послужитељи се поклонише, каруца дакле могу проћи, и одкотураше се поред стубова.

Послужитељи, који при уласку дочекиваше и кола отвараше, не знадоше ко у њима седи јер да су знали они би се, не баш тако чудили, што је пречасник краљичине матере ову светковину посетио, и то под маском, но они би се, на сваки начин морали упропастити кад би из каруца тог побожног оца једну госпу видели, чији се високи стас и величанствени узраст у пркос пребачене хаљине приметити могао. Та маскирана дођа пењаше се поред маскираног оца Матије и других непознатих гостију к дворским салама, у којима се већ весело забављало.

Главна дворана, (сала) са самим огледалом обложеним зидовима, и непрегледима, беше сјајно осветљена са четири, пламеном обузета светњака, на подобије круне, и са мноштвом свећа, које разне боје издаваху. У средини те огромне дворане у којој више од четири хиљаде душа стати може, постављена је, као од волшебне руке покрепљавајућа и мирис распростирућа фонтена а у ћошковима богато украшени и са лепршајућим се заставама шатори од угасите свиле, у којима се с чоколадом, сладоледом, шампањером и разним посластицама служи.

Из те велике дворане назване „Филипова сала,“ улази се с једне стране у тако названу „дочекивајућу дворану“

мању од прве, из које се кроз велика двокрилна врата, на једне слободне степенице ступи, које нас доле у парк воде и које су при данашњој светковини са милијонима ламапа осветљене.

Са оне друге стране „Филипове дворане“ улази се у тако названу „школьску-пештеру“ један широки и тавно осветљени простор, који је ходником раздвојен тако, да сачињава два једномерна полукруга. Оба та полукруга имају у себи примамљивост, у којима је некад по једна гомила мраморних камења лежала, преко којих је вода скачући у вис на исто падала и неку ладовину распростирала; потом простору виде се удесних баштених столица вешто израђене од трске и рогоза. Између оплетених и цвећем украшених заграда, виде се више клупа јастуцима покривених, у средини истог види се горећа лампа, која распростираше неку тавну светлост, на подобије летње месечине, преко падајуће и пљускајуће се воде.

И ако су те обе, од школьака пештере, тако примамљиве, ипак имају у себи неко страховито својство, оне представљаху оне, од једног тиранског и неповерљивог краља тако вешто пронађене „просторе прислушкивања“ — дијонове уши — ми можемо у једној од тих округластих пештера јасно разумети, што се год у оној другој, па ма и најлакше говори, и ако су исте широким ходником и преградама раздвојене.

У једном од тих примамљивих простора, баш се сад приближаваше висока госпа, коју смо с оцем Матијом дећи видели. Она ношаше на себи од црвено-ружичне свиле огртач, који јој и главу до половине покриваше, тако, да се само њезина црна од атласа образина, могла видети, из које два црна ока необичном ватром севаху.

За овом госпом следоваше из Филипове сале један господин у сомотском оделу, ношње рибара напуљског. Његову главу украшава мрежа, са зеленом, као море, пантљиком, зелене пантљике украшаваху кратке панталоне, као море зелени по сребром извезени су му и рукави, а његово лице прикриваше такође црна образина.

Док је та госпа у црвеноме огртачу, у једну од тих пештера ушла и морско зелени рибар за њом следовао, увуче се, од њих неопажен у ону другу један чудновати доктор с великом белом бароком с карикатурском образином и дебелим штапом; он се страшно обрадовао, кад је видео да у тој другој чести Дијонова — увета, не беше никог, и тако могаше мирно прислушкивати што оне обе, њиме пажљиво праћене маске у оној другој поли говоре. —

Рибар сустиже госпу, — он додирне њезино раме.

„Што бежиш ти од мене, пророчице?“ рече рибар, пророковица се зачуђено окрете, „лепа маско, ја бих ти радо моју руку пружио, да би се и мени тама расветлила.“

„Ја не бежим, рибару, ја сам рада да се, за једно магновење овде разладим.“

То ми онда дозволи да се заједно овде разладимо; твој појав а и твој глас, у пркос те твоје образине долази ми тако познат, да би те ја молио, да те смем за неколико минута послушати, како би дознао, ко си ти.“

„То ти не ћеш дознати личино!“

„Ти ме опоминьеш на — ево ти моје руке и кажи ми истину!“

Морско-зелени рибар пружи пророчици, по што је хитро своју рукавицу скинуо, своју, скупоценим прстењима украшену леву руку.

„Ти си научен да заповедаш, као што ја видим, а твој пут води те к престолу — ха ха ха — принче Францишко, да ли је то доста истину казано? ви заборависте на вашу небоплаву рибарку! зар ниете приметили, да и један небоплави Домино између гостију има? Не оклевајте, оставите врачарицу да свој мрачни занат тера!“

„Јулијо, је ли могуће, божанствена жено, ти си то,“ викну радосно принц Францишко од Азис и хтеде госпу к једној клупи повести.

„Опростите мој принче, ми ниемо у двору Напуљском, и од оног дана од кад сте ви испред мојих ногу клечали, прошло је доста времена, сувише доста, да вас — заборавим!“

„Јулијо, шта то говориш, како би онај дан икад за-

боравити могао, у који сам тек познао шта је прави живот, та зар би ме ти могла заборавити, ти ме онда никад ни љубила ниси, то си се дакле криво заклела!“

„О, мој принче при заклетви љубавној, не смемо тако тачно узети; видите, — ја сам великодушнија од вас, ја враћам вами све ваше, јер ја видим да ви краљицу љубите и са браком усрећити желите. Много задовољства, мој принче, у ружичном ланцу! Грофица од Генус моли за опроштај! — ха, ха, ха!“

Аја се хтеде брзо из руку малог принца истргнути, и у дворану повратити с вештим рачуном отвори при том свој црвени огртач који је лепо тело покривао — испод истог имала је грофица од Генус од сами љусака трико, стегнут до половине прсију од плаве боје, и преко плећа белу од од атласа амазонску, хаљину. То одело издаваше тако дивно њезино вито тело, да је принц у магновењу као окамењен стајао, и у исто се загледао, и тек се онда о свој њезиној дражести и примамљивости опоменуо, коју је грофица од Генус с њиме делила.

Францишко од Азис, побледи, он осети да му руке дрктe и к лепој Јулији пружају се.

„Тебе једину љубим ја, остани! Само за једно магновење удостоји ме блаженства, да се твојој лепоти дивити могу,“ викну Францишко од Азис, и клекне на колена, „ја сам морао тако дуго без тебе живети!“

Пред једном на смрт осуђеном, клечи један принц! — знате ли високородниче, да нам је живот, више пута, тако смешан и презрителан, да само — убицом постати можемо?“

„За име бога, ти најлепша жено, коју свако мушко око прати и ти још можеш на живот мрзити? Што си само једну супарницу на јавном месту и улици с твојим мачем пробола спроведете гомила људства суду! Ја бих те напротив за таково дело још узвисио, јер је то дело за мене јасни доказ твоје искрене љубави! Судови осудише грофицу од Генус на смрт народ, би побеснео, да иста пресуда не беше обнародована! Ти имаде обожатеља, који ти бегство дозволише, али твој пријатељ у жељи мучени Францишко, че-

каше забадава на твој повратак, на једину речицу твоје љубави и на једини само знак из даљине!“

„Грофица од генус беше гоњена мој принче, како би — дакле и смела помислити, да ће је Францишко ког она љуби, који је са својом наклоношћу почаствовао, само погледа удостојити.“

„Јулијо, моја душа принадлежи теби! Ти не смеш више никуд испред мојих очију, ти мораш моја бити!“

„То је заиста утеха, мој принче такове речи слушати!“ говораше са свим примамљиво и с радошћу гледајући клечећег Аја, пошто је руку подигла и своје огртало на страну пребацила; „али ја не смем више за вама ићи! Пуштајте ме да бежим! — нека буде и ово доста јер кад помислим на оне опасности које сам до овог места претрпела, само да се с вама још једанпут видим, и какову опасност претрпела док сам слободну улазницу набавила! — Да, принче само вас да још један пут видим, то беше моја једина жеља — а сад збогом!“

„Јулијо!“

„Ви заборављате принче, где се налазимо! Небо-плава рибарка може се у један пут појавити, а то би била чудновата појава, кад би још видела, да море-зелени рибар у место пред њом, пред једном страном врачарицом клечи!“

„Ја ћу, још ове ноћи, оставити Мадрид, ако ти захтеваш!“

„А куд сте наумили, принче? — ви који ћете једну краљицу узети, не морате бежати, али гоњена Јулија мора да бежи!“

„О, остани, нико ти не сме овде ни длаке у глави дирнути, нико те одавде не сме одвести! И ако моја рука шпањску краљицу пред олтар одведе, то ће бити онда један акт политике, а не љубави! Моје срце припада божанственој Јулији, дражесној грофици од Генус!“

„Не закључните те се мој принче, идите!“

„Ни корака, хајдмо, да на оном месту тамо, где ће нас рогоз, трска и водопад прикрити, један слободни час нашег састанка прославимо!“

„Ви сте раздражени принче!“

„А кад нисам то био, кад год сам Јулију видео?“

„Неко долази, због ом, мој принче! Будите уверени, да вас грофица од Генус свим срцем и свом душом љуби!“

„Ти пророчице моја, мораш остати, па ма ме и самог живота стало!“ —

Да смо бежећој Аји, у том магновењу образину скинули, могли бисмо њезино победоносно лице видети које се смејаше.

Али она је била убеђена да јој тај задовољавајући осмех нико видети не ће.

Принц ћипи, — гласови се неки приближаваху, он дакле пође к ходнику, — Јулије нестане иза стубова Филипове сале, а поред ње, к њему идући корачаше једна туркиња водећи испод руке Винцерса, а из друге половине пештере указа се чудновати доктор.

„Она је победила!“ мрмљаше отац Матија — доктор — чуда — и похити такођер за врачарицом увијеном у црвеноме огрталу, да јој на услузи буде.

Али Туркиња додирну својом малом ручицом раме Винцерса, кад је оно морско зелени рибар поред њих прошао.

„Принче Франциш ко!“ викну они.

„Па још у пештери — то је чудновато! Ако имате и ви вољу Маркизо да се мало овде у овом ладном ваздуху одморимо?“

„С драге воље Дон Алосаго, но међутим — морамо прст на уста ставити, ако смо ради да по тој месечини шврљамо!“

„У добро сте ме време опоменули! — Благодарим, Маркизо! У мало што не заборави, да се овде издати можемо!“

„Како би било, Дон Алосаго, кад би ви тамо у рогзу место заузели, а ја да у другу пештеру одем? Тако би били уверени, да нас нико прислушкивати не би могао, а ипак би једно друго добро чули и разумели!“

„Какова забавна мисао, поштована Маркизо — али имам учинити само једну предпоставку: да би се тиме морао вашег друштва лишити! А онда се лишавам свега!“

„О верујте, Маркизо, како би сумњати могли! Ја имам један пробитачнији предлог од оног вашег мало пређе — како би било, кад би се заједно у пештери одмарали, и мало шаптали?“

„Заједно би морали неми седити!“

„Маркизо, та ми би се могли и без говора забављати!“

„Ви сте ласкатељ Дон Алосаго!“

„У притиску руке, и у измени погледа лежи снажан говор, који би ја уз вас радо упражњавао! Зар се и ви дајете том светковином занети, заборавите то сујетно призрење и послушајте моју молбу, чули сте мало час и краљицу на молбу страног принца!“

„Мислите? дакле ако пристајете да вам се така молба испуни, Дон Алосаго — онда нек буде!“

„Како ви мислите да краљица — —“.

„Налази неко задовољство са својим стрицем“ — Маркиза се обзираше пажљиво —„ да га исмејава! Дакле то и ви захтевате од мене? Погледајте, долази нам витез Дон Прим и херкулески Пират који сам себе свуд одаје. Дон Топете, хајдмо да се с њима забављамо!“

„Ви сте сасвим горди и ладнокрвни, Маркизо.“

„Али баш не тако, као што ви мислите!“ рече умиљата Туркиња у богато извезеној хаљини и танком копреном покривених прсију. Допадљиво намештени турбан са трептећим драгим камењем допуњаваше допадљиво одело мале Маркизе од Бевиле, која весело својим прстем у Топетовој руци нацрта велико Т и потом се на зачуђење племића, смејаше, јер га сваки, по њезином мишљењу лако познати може.

У Филиповој Дворани ходаше маске горе-доле.

Краљица Изабела беше пре једног часа са својом Матером и сестром Лујзом, не опажено, у Дворану ступила, и помеша се с осталим маскама, док се међутим Марија Кристина у богатом оделу, хаџике, поред Херцега од Риасареса, који је у богатом ловачком оделу, био и које је дивно изгледало, наслонила на стубац у средини Дворане, и тај метеж тумарајућих маска посматрала.

„Ви сте са свим опасни ласкатељ, Дон Салутијано, тешко оној женској, која би без предомишљења вашим речма веровала!“

Калуђер и Домино, Индијанац и Хинезац, Турчин и Морепловац, пиљарице и царице, — све се то једно поред друго гура! Дијаманти и драго камење у разним бојама блисташе се на њима а богати украс и одело на госпама , показује нам јасно каково грдно благо у рукама благородника (Grandessa) лежи.

Марија Кристина не могаше се уздржати, од тих тајних примедаба, но тихо примети их Херцегу, који јој као обично врло сувопарно и тихо одговори:

„Тако ће исто у стању бити, да нов порез плаћају, ако се какови рат изроди!“

У том магновењу прође поред њих доктор чуда са пророчицом.

Марија Кристина мераше оштрим погледом првог, она познаде оца Матеју, свог пречасника, који у важном неком говору са госпом ходаше.

„Ваш основ беше вешт, с којим сте неисказано успели,“ рече доктор чуда; „ја сад више и не сумњам да ће те опет вашу стару и велику моћ придобити! Што у нашој снази лежало буде, да вас потпомажемо, не ће вам се одрећи; али ипак — остаје и међу новим односајима и околностима наш уговор у пуној снази?“

„Ви знате Матејо, да сам ја привржениця дружине Исусове, ви знате, да сам свој утицај једино вами посветила —“

„Ипак не на вашу штету, паметна госпо!“

„Како се узме; добитак је за обе стране!“

„Без сумње, јер братство не би своју главу у торбу метло, — да —“

„Да мене спасе? мој побожни оче, ви се варате ако држите, да ја нашем братству за моје избављење захвалити имам!“ рече одважно и гордо Аја; „моји ланци беху већ онда скинути, кад су наша браћа пут мом затвору нашли! Грофица је и сама разумела, за свог чувара на своју руку придобије!“

„Половину света говори о неописаним дражестима лепе Јулије. Немојте мислити, да и ја вашу моћ мање ценим! ви сте то мало час осведочили, када сте —„

„Маните се ласкања. Видите тамо ону рибарку са небо-плавим пантљикама?“

„То је краљица!“

„Један од млоштво плавих Доминоса иде баш сад поред ње, к сали пријема. Мени се у магновењу учини, као да сам чула плаву рибарку где Домину са свим тихо рече „Дон Серано“

„Имате право, грофице, то је Дон Серано што уз њу хода!“

Ајино се око заблиста; она, мало пре, кад је име чула и траженог спазила, нехте за њим ићи, јер се хтеде подпуно уверити, да ли је исти плави Домино Дон Францишко Серано, љубазник Енричин, брат Јозефов, с ким је она пре неколико дана говорила, сад тек дознаде, да је за правим трагом пошла.

„Познаје те ли ви Дон Серана, грофице?“ упита Матеја.

„Ја га желим данас познати!“

„Та ви све лепе људе придобити желите, горда Јулијо.

„Ја радим као и ви, и ви желите све душе предобити и с њима безгранично владати! Калуђер и жена — има ли власнијих заповедника на земљи?“

„Ви сте сад опет она својевољна грофица од Генуе, која никакове границе непознаје; оно кратко време после сјајног живота вашег нестаде, без икаковог трага, за вами!“

„Без трага?“ — Ајa се неприметно ухвати, испод огртача, за леву руку, која беше добро умотана, при речи Без-трага нехотице счепа ладнокрвна и горда Грофица, једно место на својој руци. Њезино лепо лице, покривено образином, постане сад ватренијим, преко усница превуче јој се горки осмех, а очи јој необично севаху. Учини јој се, као да види смрт где испод те насладе вири. То дивно, и самим божанством свима дивотама украшено лице, и те примамљиве уснице прикриваше у себи отров.

Рука јој, при додиру оног места на левој руци и

нехотично клоне, неки подмукли осмех превуче јој се преко усница, које мало задркташе исто онако као што сунчани зрачак кроз густе и бурне облаке.

Ајини погледи пратише плаву рибарку и Домина.

Кад је Францишко, у метежу масака, у једапут с дрктајућим телом, опазио дивну и младу рибарку, кад се около њега шапутало; „видит л тамо краљицу Изабелу!“ — и кад је он опазио, да краљица небо-плаву пантљику с драгим камењем, украшену, у мрежи увучену има, у мрежу која јој њезину лепу, смеђу главу украшаваше; плаве пантљике, исте боје као и његове Домине, са блистајућим драгим камењем, висили јој преко плећа и украшаваше јој кратку хаљину, шта више и сама мала образина која јој њезино лепо лице покриваше, беше од небо-плаве кадифе, — тај неочекивани призор, ули му победоносну снагу и викну:

„Изабела те љуби! Она је одважно дело учинила, и твоју боју узела, а принц Францишко се у море-зеленој боји блиста!“

Ако Марија Кристина појединаку боју приметп — ако ли она принца потражи?

С неком радошћу, опази Серано, окренувши се у округ, да је још неколико плавих Домина и осим њега било, и онда му паде на памет, да га Изабела и с тога није познати могла.

Краљица ходаше вођена испод руке свога стрица, који је врло мало говорио, јер је Изабела непрестано своје погледе, тражећи, преко мношства масака бацала — од једанпут као да је тражено нашла, она се окрете к стубцу, у чијој близости њезина мати стајаше, благодари принцу и стане, за магновење, као да нешто исчекује.

Плави Домино приближавао се к дивној рибарци.

„Ти имаш исту боју, као и ја, лепа маско,“ рече Серано, као да није краљицу познао, „нека ми буде дакле слободно да ти моју руку понудити смем?“

„Најпре дајте ми вашу руку!“ одговори му краљица полугласно, и нацрта на длану зачуђене маске Ф и С.

Францишко погледаше, као да нешто размишљава, младу

Изабелу, чије плаве очи с неким задовољством на њега упрте беху. Она га узме под руку, и корачаше, испуњена задовољством и радошћу, уза младог и лепог племића, коме је своју душу и своје срце поклонила.

Францишко узме, полако и узбуђено, после неколико минута хода, малу ручицу своје госпе и нацрта на длану К и И.

Изабела застане, као да се обрадова што ју је Серано познао. —

„Ја сам вас одавно спазила. — Сад ће те морати мало дуже са мном ходати и говорити!“ рече Изабела.

„Ја се нисам надао тој великој срећи, да ће краљица самном данас једну боју носити!“

„Тај знак моје наклоности беше радост и врлина за мене! А како би ме ви и иначе у овој гунгули и наћи могли — како би и ја вас познати могла! И — с вами говорити!“ шапуташе полу детињо, полу пробуђено и испод маске зарумењивша Изабела.

Францишко осети, како га нека ватра проби.

„О, што сада несмем пред вами клекнути, и вашу краљевску руку пољубцима обасути!“ рече он, узнемирено и у заборавности стиснувши краљичину руку, он осети с неким потресом, да се тај притисак повтораваше — да ли се он преварио? Не! млада цветајућа и љубазна краљица хтеде га тиме мало ослободити.

„Овде је у дворани страшна запара, Дон Серано!“ рече она.

„Ако вас смем кроз Аудиенц-дворану преко ходника у парк одвести где би нам свеж ваздух пријао! —“

„Можемо само да пазимо да нас нико не види — да ли се опомињете Дон Серану, да сам с вами већ једанпут по парку ходала?“

„Оне ноћи, кад сте хтели с Маркизом, предградије Толедо посетити —“

„И кад ми је чудновати Сантило онако страшно говорио; свака његова реч увукла се дубоко у моје срце! Да ли ви знате, да ја од оне ноћи често с вами посла имам? Да

сам у бризи и страху за вами била, да сам се као дете радовала, кад сте у двориште ступили ? О томе ви ништа незнате!“

„А ваш медалион, који ми је живот спасао!? О краљице, како би вам могао за све захвалити!“

Рибарка и домино од једне боје, ходаше кроз парк слабо осветљеном стазом, на којој се где-где по један пар масака виде где стоје или ходају. И на самом главном путу парка у близости дивног водоскока, који је хиљадама балонима осветљен, виђаше се мноштво гостију.

„Изволте, Дон Серано, овом стазом, која је мање од осталих употребљена, мирноћа, после вике и ларме, за магновење чини нам добро!“

„Како ви заповедате, моја краљице!“ рече Францишко, и поведе, — са осветљене широке стазе силазећи и иза честаца винове лозе савијајући, у којој се средини честа кестенова дрва повлачиште и дебели лад причињаваше, — љубављу цветајућу Изабелу к мрачној стази парка, где се између вешто исплетених честаца по гдекоја клупа види.

Францишко беше узнемирен, његово срце куцаше јасно и брзо, он осети само, у том магновењу, да најлепша жена овог света — тек сад развијајућа се и цветајућа жена — њега под руку држи, а та жена беше једна краљица, млада, лепа, примамљива, — једна краљица, која га љубљаше! —

Ко би се у том магновењу сладости противио, да ту цветајућу, и младу краљицу води?

Францишко Серано заборавио је, какова је опомена за њиме лежала, заборављена беше у том часу, његова некад тако горећа љубав шта више заборављено беше и његово дете — —

Сирота Енрика, испред трептећег злата и пробуђене љубави младе блистајуће и лепе краљице, потавни успомена на тебе!

Сирота, жељно тражећа Енрико — поврати се! Твоје ти је дете неумолими и безчасни украо, украо из зависти и што те дивљи Аца љуби — — а твога Францишка ће краљица од тебе отргнути!

У оном баш магновењу, кад Дон Серано, опијен тим

часом, хтеде на колена пред краљицу пасти, кад на његовим устима љубавне речи дрктати отпочеше и хтеде малу ручицу узнемирене краљице на своје срце ставити — — у том магновењу зачују се неки кораци к њима приближавајући се.

„Неко долази! Дон Серано, молим вас беште!“

„О краљице, у овом часу може се све претрпити!“

„Маске се приближују! За име божије устаните, и беште кроз овај мрачни пролаз!“

„Ви заповедате, а ја се са тешким срцем повинујем! Али ипак дајте ми каковог знака, да идућих дана то блаженство уживати могу, да испред вас клекнем, да у вас гледати смем!“ рече Франциiшко брзо.

Изабела ишчупа ружу с прсију, која паде у подигнуту руку, Францишкову он притиште ту белегу љубави на своје уснице, и нестане га у мрачноме пролазу.

Беше крајње време! Главном стазом приближаваше се, лагано ходајућој краљици, две маске.

„Њега нестаде он нам умаче!“ шапташе полако врачарица, доктор чуда, опростисе с неком церемонијом, и упути се к дивно осветљеноме путу, који к водомету вођаше, док је међутим отац Матеја краљипу запиткивао.

„Ми потражисмо за магновење мало свежег ваздуха у парку!“ одговори Изабела, са страхом зачуђеном оцу.

„И сасвим сами? Без једине дворкиње? Није без опасности, величанство, да у овом ладном парку озебете!“

„То дакле дозволте, да се у дворану вратимо! Наше дворкиње данас су и саме у послу!“

Док се Изабела са оцем Митијом к главноме путу приближаваше, беше Францишко Серано, кроз узацне стазе, које су му добро познате биле, близу водоскока дошао, одкуд би се имао такође у дворану вратити.

Неколико масака шећаху се брбљајући и шалећи се кроз главну стазу дрвма обсађену, Францишко прође брзо поред њи.

У једанпут осети да га неко по рамену лако руком лупи, њему се учини да се преварио, јер су његове мисли

још једино около младе примамљиве и лепе краљице, лебдиле, које му беху од један пут растеране и то баш у магновењу када је требао највећу сладост да ужива.

„Дон Серано!“ прошапта му јасно нека непозната особа у црвеном и дугачкоме огртачу.

Он стане и зачуђено се окрете.

„Дон Францишко Серано, задрште се за једно магновење! Или може бити, да вас нова љубав тако снажно вуче, да сте, не само стару сасвим заборавили но нисте у стању ни минута да се задржите?“

„Ко си ти, маско, што ме познајеш?“ упита изненађени Франциашко.

„Врачарица као што видиш!“

„И која је тако вешта да и сама имена гостију на њиховим наличијама читати знаде?“

„Ако хоћете, онда добро! вашу руку Дон Серано!“

„На жалост што немам времена, лепа маско!“

„Ви љубите краљицу, и нисте у стању да се ни једног минута без ње задржите!“

„Ко се усуђује тако говорити? Ја морам знати коси ти!“

„Жена сам, то нек вам је доста! Мислите на Енрику!“

Франциишко се тргне. У том магновењу, кад је страшћу гоњен за примамљивом Изабелом следовати хтео, ступи од једанпут једна маска к њему с опоменом, која га је у срце дирнула и душу му потресла.

„Енрика вас тражи! Са искреном љубављу и верношћу тражи вас! Сви покушаји који су јој на путу стајали одбила их је с тврдим убеђењем, њезина душа живи само за вас, ви јој оживљавате њезине снове, ви сте једина мета свих њезиних жеља! к вами се повратити, вас наћи, од вас са пређашњом топлом љубављу примљена бити, — то је њезина молитва, њезин једини начин живота!“ рече Аја с неком вештином и својим, кад хоће, тронителним гласом.

„Ко си ти, маско, која ме у овом часу на Енрику и њезину љубав опоминеш?“ питаше Франциишко.

„Не питајте ко сам, Дон Серано, јер то никад дознати не ћете! Нека вам је доста, што вам кажем: Енрика вас тражи, с подртим хаљинама и крвавим ногама тражи вас, она не зна где сте, она не зна да ви испред ногу једне кралице уживате!“

Францишко се тргне, врела румен обузе му образином прикривено лице.

„Ја морам знати, ко си ти, маско, која се усуђује —“

„Истину казати? Да нисте руку подигли, да ми наличину скинете, Дон Серано! Ви сте у намери, да ону сироту и страдајућу Енрику заборавите, али и ако је у овој сјајности, која вас примамљује, и заборавите, то вас опоминьем на ваше дете! — —

Врачарица дакле знаде све, она га може с једном само речицом оборити, то увиде Францишко са зачуђењем и страхом! Која беше та жена?

Али потом подизаше се у замишљено стојећем све више и више слика сиротице, њега тражење Енрике, он виде у духу, како се њезини умиљати погледи за њиме пружају, он виде и плачне очи, које су му некад љубављу испуњене, казивале: небо се отвара кад их Енрика отвори.

„Где је она, где је моје дете?“ викну он тронут, „ја их морам обоје опет видети!“

„Сваког магновења очекујем весника, стрпи се, она нек твоја буде!

„Ко си ти, свемогућа жено, у залуд тражим у мојим успоменама, у залуд посматрам у мислима твоје витко, краљевско тело, у залуд слушам непознати звук твојих речи.“

„Не тражи, не слушај! Мисли на Енрику, на твоје дете!“—

„Ако си ти права жена, а не дух — то —“

Францишко хтеде узнемирен љубопитством, да црну образину с лица врачарице скине, али Аја умакне са неком вештом брзином.

У магновењу, кад је плави домино, у намери био за њом поћи, стане му на пут Пирот са широком белом хаљином и рукавима, који је једну, испред њега бежећу коломбину гонио, потом је био тако маскама опкољен, да је

најпосле врачарицу из вида изгубио и престао гонити је; у магновењу је још један пут опази у мноштву, она махне победоносно главом па њега, и учини му се, као да чује њезине речи, које до њега допираше:

„Мислите на Енрику! Мислите на ваше дете!“

Затим је у једанпут са свим из вида нестане.

XIX.

ПАЛАТА СВ. МАДРЕ.

Нарваес, Херцег од Валенције, задобијао је међутим све већи утицај не само на краљичину матер, но преко исте и на младу краљицу. Ма да се с правом том човеку без срца — који љубав никад познавао ни осећао није, који је топлим осећајима свагда неприступачан бивао, као што ћемо видети — пребациваше тиранство, то ћемо ипак у тєчају ове приче припознати, да је он правичан и поред своје частољубивости постојан човек био!

Што Марија Кристина првих дана на њему оцењиваше, не беше само дело, којим је он за неколико недеља несносног тутора, победоносног Херцега ослободити знао, но и строга дисциплина и људска строгост, коју је он у војништву са гвозденом руком основао. Та строгост беше особито нужна; јер разни метежи и мале побуне непрестано се донде, у појединим војеним оделењима догађаше — метежи, услед којих се највише хрђави карактери брзо задобише тако, да су им се преобучене уводе Дона Карла приближавале и новцем потпомагале.

Али ова историја ће нам показати, да је тај ђенерал с ладним и каменитим срцем и оштрим погледом, против инквизиције, која се трудила да своју кужну мрежу около двора мадридског без престанка обмотава, знао и умео с челичном руком побеђивати.

У широкој но доста мртвој улици „Фобурго“ подиже се тавно и необично здање, чији намештај и унутрашњост мораћемо не само тачно промотрити, но и у току наше приче, познати начин зидања манастира, који су готово сви по једном крају подигнути и удешени, те да грозну палату инквизиторску, коју ћемо поново посетити, са свим пред очима имамо. Манастир Доминиканских калуђера и много пута названи под владом Филипа и Фердинанда, крвопијућа палата Свете Мадре, лежи између усамљених зидина.

Улица Фобурго беше у времену владе именованих краљева са свим мртва и пуста, јер нико не хте у близости необичне палате инквизиторске обитавати, и ако су жртве само ноћу довлачиване, а и мучења и убијања предузимата; сама помисао, на тужне уздисаје умирућих и јаукање мученика, и трза са страхом иза сна близо обитавајућ им одузимаше спокојан живот. С тога су радије обитавали по другим улицама, те да само страшну палату Св. Мадре из вида изгубе. Још испод Изабелиног оца беше обитатеља у њој, али у последњим годинама, под владом Марије Кристине, владаше у истој само мрачна, и од сваког ока прикривена недела.

Сад да савијемо у улицу Фобурго заједно с једним погуреним и у својој црној мантији увијеним калуђером, који у присену поред кућа брзо корачаше. Поноћ је већ близу, сјајни месец спушташе своје зраке преко положених кућних кровова, и на један део улице, с које се калуђер уклањаше; он изгледаше, као да из далека путује, јер је његов широки шешир сав прахом покривен, и ношаше бројанице и један дугачак штап. И ако је уморан ипак корачаше брзо напред и приближаваше се к високим, затворено црвеним, и старим зидинама, које се преко пет стотина корака кроз улицу Фобурго провлачу. Тај дебели и не тако високи калуђер, ступи у пукотину зида, у којој се капија налазаше и повуче за звонце. Он мораде једно магновење чекати и окрене се. Да употребимо месечни зрак који му је на лице пао, те да његове црте видимо и испитамо, јер ћемо тога калуђера још вище пута наћи.

Он још није тако стар, једва да има двадесет и пет година. Његово чисто без браде лице, тако је већ округло и угојено, да је са свим на пун месец наличио. Мали, широки нос, преко дебелих усница, доброћуде црте, које га окружаваху, показиваше нам доста прост, али при том поверљиви изглед; те могли би округло лице тог калуђера пријатним назвати, кад не би у обзир узели његове разроке очи, које се и живахно окретаху. Он обично обара свој поглед доле, али га опет потајно диже, поред тога још у тим узнемиреним очима севају толике подлости и лукавства, да се исте једва у мирном, премишљајућем и пријатнијем говору, мало на свом правом месту задржаше.

Сад се баш неко приближаваше каменитом стазом преко манастирског дворишта к вратима — кључ се цвркутајући у сигурној брави старе и дебеле капије окрете. —

„Ко захтева улазак?“ питаше неки крупни глас из унутрашњости.

„Брат Кларет из манастира Доминиканског у Бургосу!“ одговори калуђер, у ком сад оног истог ослара опет познадосмо, ког смо пре неколико месеци у зверској крчми као крадљивца ухваћена видели. За то неколико месеци није он само спољно, средством доброг и безбрижног манастирског живота, но и изнутра са свим други човек постао.

„Сви Свети нека твој улазак благослове, брате Кларету!“

„И твоју душу крепе, брате вратару!“ придаде улазећи.

Сјајни месец спусти се преко равног, широког дворишта манастирског, те нам старо здање — које се испред Кларета подизаше — неки необичан изглед издаваше. Десно и лево поред стазе сачињене од четвороугалног камена, беше цео простор зеленом травом обузет, преко којих се у дугачке и на стубове подигнуте ходнике ступа, који с обе стране Манастира тавном месечином осветљени лежаху, и неку привлачивост, и утисак на ближе ступившег причињаваху.

Плочама обложена стаза води к узаним и округластим пастирским вратима. Исто су тако округласти, узани и

шипкама обложени прозори здања, чију старост дуготрајућа но већ црна боја показиваше. Ступимо ли кроз капију у доње оделење, то се видимо у једном дебелим стубовима обложеним и четвороугалним каменом патосаном дворишту, у ком десно и лево затворени простори подрумске браће и управе лежаше. У крају воде степенице горе у накрст лежећим ходницима, из којих тек у двориште, где се богу моли, ступамо.

Одаје калуђерске беху расејане по целом пространом здању, ког је више положени кров, од разних непогодних времена у трави и чуваркући обрастао.

У том магновењу, кад је брат вратар за Кларетом, гвожђем окована врата закључао, зазвони јасно звоно манастирско, с малог и на уласку налазећег се, на подобију торања издигнутог места, које на поноћно богослужениje позиваше. У магновењу осветлише се маленн прозори, и указа се дугачки и свечани спровод певајућих калуђера којима се сви остали придружити мораше, па и сам Кларет и вратар. Из предњег дворишта ступаше они гологлави један за другим, тако да су фењери на далеко светлост бацали. У левој руци држаше сваки по један молитвеник и упутише се преко манастирског дворишта кроз ходнике к великој одаји или цркви.

У један час по поноћи поврате се калуђери сваки у своју ћелију.

„Шта је тебе из Бургоса у Мадрид довело, брате Кларету?“ упита вратар по свршеном богослужењу.

„Порука чешњејшег оца Розе, на чешњејшег оца Матеју!“ одговори Кларет.

„То онда пођи замном, брате из Бургоса, ти ћеш још наћи духовнике у Светој Мадри!“

Брат вратар поведе Кларета опет преко манастирског дворишта, к једном, на стубове подигнутоме ходнику, а кроз исти све даље и даље сасвим иза манастирског здања.

Ту лежаше пред Кларетом велики, цветајући манастирски врт, с тихим и зеленим обложеним стазама, високим палмовим и боровим дрвима, разним скупоценим и неким

црвеним, на подобију мака цвећем, које ћемо у свакој калуђерској башти наћи и о коме народња вера тврђаше да се од истог онај страшни и названи арбула-отров прави чију тајну само калуђери шпањски знаду и који само, кад се омириши, сместа отрује.

Иза те баште подиже се велико здање, које је тврдо, но по старом начину с разним кубетима подигнуто, и чисто црном бојом омазано, и које неки озбиљни утисак причињаваше.

Та широка и дубока кућерина је палата Св. Мадре, и обитељ инквизиторска; између подрумских сводова налазе се мученичке одаје, у које ћемо доцније ступити; у тој палати је судница, у којој се крваве и грозне пресуде пишу и потврђују, крв беше свака реч, која се у тој судници говориште и писаше, и ипак стоји с великим златним словима над уласком, кроз који су толико њих улазили, али врло мало излазили, написано:

„Црква не жедни за крвљу.“

На сваки начин не проливаше се крв у судском дворишту инквизиторске палате, но су жртве само вешане и горене, пошто их најпре мученьем пола убију! Они се грозе крв пролевати, а имају ипак таких вештих справа за мучење несретњих душа, које је само мрзост и освета по јединог члана тог тајног суда, изумети могла, да их са мљитавим, и једва покретајућим језиком њихови мучитељи крхају и само са једном смрћу спасавају! Крв се непроливаше у палати Св. Мадре, али уздисаји и проклетства зачуше се хиљадама и одазваше се као страшне оптужбе на небу; место убиства Плаца Педро, беше ништа спрам те палате, с добрим именом и својим ђаволским злочинством, стари Фермудес беше јагње и дете најмекшег срца спрећу Мутара, тог тајног извршиоца пресуда инквизиторских.

Кларет, калуђер из Бургоса, приближавао се за братом вратаром к широким степеницама палате. Три, у дубину узидана уласка налазаху се пред њиме, вратар се приближи к једном од истих, и то к оном у средини и лупи неко гвожђе које је о истима висило, три пут.

Три пут се одзиваху из огромног простора ти ударци, потом проговори брат вратар јасним гласом:

„Отварај, брат Кларет из Бургоса жели да га духовницима одведем!“

Врата се, одједанпут, као неком невиђеном руком отворе, пред Кларетом указа се тако густи мрак, да је већ у намери био к степеницама повратити се; али нека непозата рука шчепа га снажно за десну руку, и врата се без икакове и најмање лупе затворише.

Кларет не могаше оног, који га је у палату Св. Мадре водио и без да је једне речице проговорио и поздравио га, видети, он само осећаше како га исти за собом са снажном руком вуче. Говор му беше угушен, он следоваше без противљења, за непознатим и немим вођом.

Но поред свег густог мрака, који га окружаваше, примети Кларет, да пут кроз узацке ходнике окол стубова и неких почестих савијутака води, и одједанпут чује одзивне кораке и увери се да се у неком затвореноме простору налази.

„Ја те опоминьем на она три правила братства!“ рече, одједанпут зауставивши се, с громким гласом, вођа.

„Ја сам се њима својим животом заклео!“ одговори Кларет.

„Сваког, који се овој светој обитељи Св. Мадре приближује, имам га на иста опоменути,“ рече невиђени, „погледај тамо!“

Кларет опази усплашеним очима у једанпут пред собом — с тавном светлошћу обасутом, која одозго продираше, једног калуђера што проси, његово лице беше од глади исушено, а његова коштуњава десна рука разбациваше сакупљеноме народу сребрн новац, а леву пружаше за комадић окорелог хлеба, који му нека рука пружаше.

То беше завет сиротиње.

Као да је неком волшебном руком однесено, свега тога нестане, и густи мрак покрије исто место, на коме је мало час живи калуђер стајао.

Опет се укаже светлост, један калуђер стајаше с ра-

зјареним опруженим песницама испред једног, до половине узиданог калуђера. Осуђени оборио је мирно своје очи, и сносаше без роптања страшну казн грозне смрти.

То беше завет послушности.

Кларет се на тај призор згрози, али га у магновењу већ окружаваше густи мрак.

Откуд произлазе те волшебне појаве, које је изненађени духовник тако близу пред собом видео, да их готово рукама додирнути могаше? Он је истина често о тим тајним чудесима и казнима инквизиторске палате слушао, само што не беше сваком калуђеру дозвољен приступ, али посланику калуђера Розе, Миновији и Антонији, беху тајне одаје отворене.

Кларет опази јасни зрак где још један пут одозго паде, са свим уз њега стајаше — као жива једна штатуа, као каменита слика човечије боје, којој су живот улили — једна гола и дивне лепоте женска. Зачуђени калуђер одскочи с подигнутим рукама натраг, као да хтеде викнути: „Уклони се испред мене, искушење!“

Али ипак посматраше с љубопитством узор створења, који је у потпуној слици пред њиме стајао, обасјан сунчаним зраком који сјајно, и дивно падаше на дични створ. Руке је раширила, као да га мами на своје беле груди, преко којих се дугачка црна коса спуштаху готово до колена; црне светлеће велике очи бацаше своје жељне погледе на њега; пуначки, румени образи превукоше се примамљивим осмехом; а црвене, мале, и за пољубац спремне уснице примамљиваху га тако силно, тако очарано, да је Кларет са удивљеним погледом, с усплахиреним лицем, за њега не мртву но живу жену посматрао, и у магновењу заборавивши где је хтеде се на њу бацити.

Но у један пут опасности за њега неста заједно с чудном појавом, и црна ноћ покрије раздраженог.

То беше завет непорочности.

Снажна рука невиђеног вође опет га шчепа, и поведе га кроз млоштво искривуданих ходника, затим примети

Кларет, да непознати, по зиду пипа, и нешто тражи, он мора да је за неко звоно повукао, јер у један пут зачу се три пут из далека неки глас звонцета.

„Ти си сад на мети!“ рече својим громким гласом вођа, пусти му руку, и нестане га иза Кларета у мраку, док се међутим пред њиме врата одкључаваше, која су тако склопљена била, да се ни један зрачак кроз иста не могаше видети.

Из отворене дворане удари приближавајућем се у очи зрак, који му даде познати, да је простор кроз који је он, мало час пролазио, на неке сводове подигнут.

Кларет ступи у осветљену велику одају, чији су високи и округласти прозори црним завесама покривени. Црном чохом беше и дугачки астал покривен уза ког сеђаху три духовника: Матеја, снажни, високи и дебелоглави калуђер, причесник краљичине матере; отац Антоније, стари, и коштуњави Језуит, коме се лукавство и нестрпљење на челу читати могаше, и отац Мерино, још млади калуђер с фанатично светлећим очима, и таковим погледом који нам јасно показује у колико је тај страшћу обузети, и челични брат за краљоубицу способан, кад би га на то његов фанатизам нагонио!

Врата се за Кларетом затворише, он се дубоко поклони, метнувши руке на прса.

„Шта те доводи у палату Св. Мадре, смирени брате из Бургоса?“ питаше озбиљно отац Матеја.

„Чешњејши отац Роза шаље вам свој поздрав и благослов?“ одговори Кларет, поново поклонивши се.

„Мајка божија, нека и у будуће уздржи брата Роза под њезином милостивом заштитом! — Шта нам има пречешњејши доставити“.

„Једну тајну од тако велике важности, да ју није смео артији поверити, но мене брата Кларета посла, да вами у Св. Мадри исту усмено саопштим. Ја сам овај дални пут за четири дана прешао, од ког су ми ноге са свим нажуљене!“

„Ти служиш светом делу — твоја награда не ће изостати! казуј слободно ту поруку оца Розе!“

Кларет се приближи, црном чохом застртоме столу и отпоче полугласно, који глас показиваше јасно важност његовог тајног посланства, и који говор кад би непозвани чуо, неби пропустио без оклевања у руке старом Фермудесу, као издајника краљевог дома, предати га — говор, који отац Роза заиста не смеде артији поверити.

„Пре пет дана," отпоче Кларет свој тајни извештај, „беше један одасланик престолонасљедника Дона Карла у манастиру Бургосу. Трупе генерала Кабрера ступаше без препреке до Бургоса, које сачињавају снагу од четрдесет хиљада људи. Дон Карло обећава вам ону моћ у Шпанији, коју су инквизитори у времену владе краља Фердинанда имали, ако му вашу помоћ пружите и с њима се сједините! Он ће вам — писмено ујамчити све моћи, које ви желите и захтевате; он ће подићи све манастире из нова, који су нам у времену проклетог устанка попаљени и отети; он ће вам, кад се у двор мадридски поврати, и на престо ступи плаћати двапут толико годишње, колико сте до данас имали и имате! Пречешњејши отац Роза, изискао је дванаест дана на промишљење, да би се са пречешњејшима духовницима палате Св. Мадре за то време договорити могао. Сутра пре зоре морам се у Бургос повратити, с вашим решењем, за које вас молим!"

Матеја је врло пажљиво слушао важни налог, који им је Дон Карлос послао, Антоније и Мерино слушаше такође с поносом, и ако њихово лице никакова трага задовољства не показиваше, у том питању према круне, које им се подноси.

Од њиховог решења зависи у овом магновењу судбина целе земље, о којој се у палати Св. Мадре више пута решавало и без знања народног решило; из те тајанствене дворане распростре се тајанствена мрежа преко целе земље, преко границе и мора, из исте пружа се свемогућа рука и до самих степеница престола!

„Изиђи за магновење у оно предсобије брате Кларету из Бургоса," рече Матеја, „послужитељ исте, даће ти јести и пити!"

Кларет ступаше к показаном му предсобију. Кад је он у исто ступио и врата се за њиме закључаше, оживеше очи све јаче у она три духовника.

„Шта би имали браћо на тај предлог Дона Карла, да одговорите?“ питаше Матеја.

„Да се исти одбаци из два узрока,“ рече стари Антоније с дркћућим гласом, али оштрим погледом,“ да се одбаци, јер Дон Карло не ће испунити, што лако обећава.“

„Ако своје обећање не испуни, то је онда његова судбина у нашим рукама!“ пресече га, пун страсти и фанатични Мерино.

„Мој млађани брат заборави, да и други узрок чује, пре, но што своје мњење искаже! Ја вам кажем: да се понуда Дона Карла треба одбити, јер онај лукави не ће своје обећање испунити, које нам, само — да до своје мете дође, — данас на лако обећава; а друго, што ће — као што смо пре по часа из уста часног Фулгеција чули, женидбом принца Азиса, који је у пуној нади, да ће краљицу узети, — све узде у наше руке пасти!“ рече стари Антоније; „с тога је паметније да се сигурнијег латимо и држимо!“

„Да ли се Француско од Азиса још у нашим рукама налази, то је тек питање!“ додаде Мерино.

„То је било питање. Француско од Азиса је са свим у нашим рукама! гроФица Генуеска упражњава своју пређашњу моћ!“

„То је онда неизвесно, да ли ће исти принц двора неапољског руку Изабелину и добити?“ примети му Мерино.

„Он ће је добити!“ рече Матеја, „краљичина је мати на то склона.“

„Херцег Валенсијски му је наклоњен!“

„Онај Нарваес — наш најопаснији противник! Ми ћемо противу — мерило утицајем Луја Филипа прибавити!“ рече свемогући Матеја, који изгледаше као да су сви дворови у његовим рукама.

„Дакле да се пресуда изрече!“ опомену Антоније. „Да ли ће се предлог престолонаследника примити?“

Сваки од ота три тајне судије инквизиције трибуналске узе по једну куглицу из џепа своје мантије и стави је крију̂ћи у један на столу стоје̂ћи суд, чији поклопац потом опет пажљиво поклопи. У том суду изрекоше малим, црним и белим куглицама многима пресуду. Беше ли две или три црне кугле у истом, онда беше и живот оптуженог изгубљен; а ако се нађу две или три беле, онда се мекша пресуда изриче.

Та три судије сваки за се к суду ступаше; сад ступи отац Антоније узме суд и истресе садржину на сто.

„Две су кугле црне,“ рече мршави старац с лукавим погледом, „предлог Дона Карла је одбачен. Изјавите духовнику из Бургоса то решење, брате Мерино! Но ипак стој — још једне, пре но што се растанемо! Принц од Азиса је нас преко оца Матеје молио, да му извесну суму позајмимо, која му не достаје, — да ли сте се моја браћо на то решили?“

„Принц захтева један милион реала*), рече Матеја, и та сума имаће му се тек онда издати, пошто нас, браком Изабеле од Шпаније обезбеди.

„На то онда пристајемо,“ одговорише Антоније и Мерино, „кад му је безбедност у шака, онда нека и новац дигне!“

„Да ће своју цељ постићи, за то ја добар стојим!“ рече отац Матеја с неком мирноћом и убеђењем, које сваког изненадити и зачудити мора, „мајка божија нек је с вами и с нама свима!“

Отац Матеја се поклони, Антоније и Мерино учине то исто, потом се сва три уклоне. Мерино оде да изјави решење Кларету из Бургоса, а она двојица одоше, сваки кроз друга врата.

Сваког ишчекиваше један послужитељ с фењером, који их кроз необичне, мрачне, и искривудане ходнике палате Св. Мадре, у њихове засебне и од народа проклете одаје, одведе. —

---

*) 250.000 франака.

XX

ПРИСЛУШКИВАЊЕ.

У младе краљице Изабеле, беше се тињајућа ватра љубави, на оној маскираној забави, само већма распалила. Са страшћу, какву само југ са својим златним сунцем и својим умереним ноћима производи, висаше душа допадљиве и цветајуће младе краљице оном лепом и витог узраста племићу, који, као што она осећаше и себе убеђиваше с равном љубављу одговара.

Дон Францишко Серано, командир у трупи краљичиној, осећаше с примамљивим, и у овом столећу постојећим убеђењем, да га Изабела претпоставља.

Искусни и оштроумни Алосаго већ је са својим тајним погледима приметио, да се Францишко налази у задовољству код своје лепе, плавооке и примамљиве краљице, и да Изабелини погледи, при свакој свечаности с неком љубављу на његовом младом пријатељу почивају.

Прим беше с једним војеним одељењем, као љубимац генералног капетана Нарваеса и као командир к Бургосу отишао, а Топете задржаваше се међутим са својим пријатељима у престолници, где је у своме богатом двору и сјајне разне забаве давао, и где је радостан и пун сласти живот у Алосагу и Серану још већма изгубио. Топетово богатство беше неисцрпимо а његово гостопримство дирајуће, он беше свагда особито расположени, срдачни друг, чије је највеће задовољство било, да своје љубеће га пријатеље и другове око себе вића.

Францишко је оне недеље по оној фашанској забави у залуд све чинио, да пунотајанствену врачарицу опет нађе

и да од ње што више о Енричи и свом детету дозна — оне стране жене, која ипак дворском кругу припадати мора, и која је прошлу маскирану забаву посетила, беше нестало и у пркос свима истрагама оста невидима. Нико не беше у стању да га о појављеној тајни бар колико толико извести, и у пркос њезином обећању, да ће га о Енрчии и његовом детету по дознању известити, узалуд је на сваки знак чекао.

Стари Доминго, с ким је он пређе често о околностима Делмонта и о љубведостојној Енричи говорио, онај стари, верни слуга, — који ту слободу имађаше, да сина Дона Мигуела, ког је на рукама држао, на ствари опомиње, које у бурном животу младог командира лако настати могу, — беше умрьо, од куршума Јозефовог, који је, као што Францишко држаше, његовом кривицом пропао; старом Домингу, буде диван споменик за његове услуге подигнут но потом беше и он заборављен!

Францишко Серано беше са свим обузет и опијен радошћу дворског живота и примамљивошћу, која у позлаћенима одајама Изабелиним блисташе! И ако се кад и кад у његовом духу и његовим сновима слика Енричина после оне озбиљне опомене на маскираној забави, јасно показивала, брзо је нестајаше испред раскошности двора мадридског, у ком се светковине и забаве разних врсти непрестано држаше, јер не само да се принц од Азиса као гост бројао, него и од неколико недеља најмлађи син Луја Филипа, краља француског, Антон од Монтпансијер беше у посету дошао, — беху дакле у дужности да их, као такове, са свима почастима предусретају. Луј Филип беше високопоштовани заштитник шпанског двора и „пријатељ," као што се краљичиној матери Марији Кристини он више пута с неком живошћу изјашњаваше.

При једној великој вечери беху и господа Алолосаго, Топете и Серано позвани. Марија Кристина имађаше особиту наклоност да се са витешким, оштроумним и богатим племићима своје трупе, хвали.

Тако се скупи блистајући круг у дворанама Марије

Кристине, које с дворанама Изабелиним посредством галерија и коридора скопчане беху. Херцег Риасарески, некадашњи телесни гардиста, забављаше се са Нарваесом, херцегом Валенцијским. Мали и сувоњави принц Азис упињаше се, да с херцегом од Монтпансиером, какови говор започне, док је међутим неисказани отац Матија с пратиоцем и причесником принца Азиса, с тим врло побожним, то јест у миропомазаном гласу говорећим Фулгенцином, — на страни стајао.

Серано беше са свим поверљиво од краљичине матере примљен; Алосаго узе слободу да веселу шалу проводи забављајући се са још врло младом принцезом Луизом, чије црте показиваше да неки дубоки утисак срца младог Антона од Монтпансиера причињавају; Топете опет беше, — то више из неке шале, а и да би мало и осталим принчевима своје богатство показао, — неку велику иглу на прси приденуо, која је пажњу, и саме младе краљице за неко магновење на се навукла.

Херцег Риасарески приведе своју супругу, још живу и допадљиву Марију Кристину, к дугачком и богато украшеноме столу на ком се, ретко цвеће налазаше и свој диван мирис распростираше. Принц Азис пољуби младој Изабели своју руку, херцег од Монтпансиер узе слободу да принцезу Луизу приведе. Алосаго похити к веселој и много говорљивој маркизи од Бевеле, Нарваес ступаше сам поред краљичине матере, Серано и Топете с некима великодостојним госпама, Матија и Фулгенцио приступише такође к столу, напуњеним с разним и укусним јествивом и изабраним вином.

Изабела погледаше, без да је на свог вођу и пазила, на примамљиву личност оног одважног и витог кавалира, који је њезину руку на забави на своје јако лупајуће срце притиснуо, и који у намери беше, да пред њоме на колена падне.

Серано се приближаваше са својим дамама к столу, његови погледи сусретаху се с погледима младе краљице, која им даде знак да места заузму, а она се прва на своју столицу спусти. Из најпре се отпоче забава, — док су

послужитељи мењали печење, разне рибе, карфиол (цветни купус) месо и особите разне зачине доносили, — односно разних питања трупе, карлових чета, и неких нових уређења, на која је отац Матија врло пажљиво сав свој слух обратио, али кад се, после повторавајућег и новог печења најбољи бургундер и ксерес а потом при коховима и тесту шампањера донесе, и локаји само на празне чаше пазише, и непрестано из леденице пиће доносише, забава поче узимати са свим други ток! Краљица се крадом осмејкиваше на Серана, а овамо с десне стране трудила се, да свог стрица Азиса у неку забуну доведе, Марија Кристина јела је са својим лепим херцегом заједно, као да су у првој недељи брачног стања, херцег Монтпансиер, син краља француског, принц средње лепоте, с руменим образима и с густом брадом забављаше се са осмејкујућом се принцезом Лујзом доста пријатно, а Алосаго кикоћаше се с маленом, и шампањером угрејаном Маркизом тако слободно али ипак тако учтиво и љубазно, како је само дворанин од рођења, и углађени Дон Салустијано, разумевао.

Једини Нарваес сеђаше чутајући и поред свог вина са свим озбиљно уз стол; тај херцег валенцијски, тај човек од гвожђа, без срца и радости, човек и сурегента на престолу мадридском, не беше за уживање, већ само за рад и дејство без да се варао следоваше том основу.

Краљица даде знак, да се трпеза дигне; пошто су још мало пријатног сладоледа узели, гости се поделе. Једно се другом с неким особитим церемонијама поклони, и распе се друштво забаве ради по целој дворани и на све стране, јер са свију страна беше дворана примамљиво осветљена и отворена.

Локаји још једнако служише са лађаним шампањером и са добром чоколадом у малим хинеским и исцртаним шољама разговарајуће се госте, од којих су се по неки у урезе (издубљени зидови) малих дворана повукли, а неки весело разговарајући се тамо амо одали.

Марија Кристина упути се с херцегом валенцијским Риасаресом у своју близу лежећу одају, а млада краљица

једва једном улучи жељну прилику, да с Доном Сераном неколико поверљивих речи на само проговори.

Алосаго је спазио, како се Изабела његовом другу приближаваше, те отпоче забављати маркизу тако живо, да ни опазила није, кад њезине краљице и заповеднице с кавалиром своје гарде, из дворане нестаде.

„Једва, моја краљице, један час, у ком ћу смети то блаженство уживати, да уз вас будем!“ рече Францишко Серано краљици, која је с љубопитством на његов говор пазила. —

„Пођимо заједно, Дон Серано, те да живот за неколико магновења само наш живот буде! У оном стешњеном краљичином друштву уживамо само половину! Овде нас не прислушкивају и не пазе!“ рече с дркћућим гласом млада страстна владатељка.

Францишкове очи почиваше занесено на руменоме, и лепом лицу Изабелином, ког у том магновењу жар љубавне боје издаваше; она корачаше с јако лупајућим срцем поред љубазника, поред најљубазнијег створа свог срца, који је њезин краљ, њезин Бог био; у оном часу, кад ју је Францишко кроз тавно осветљене и празне дворане водио, беше у стању, да све за њега учини, да све за њега даде; жар њезине љубави не знађаше за никакове сметње и границе, она сљедоваше с нагоном за Францишком који ју вођаше; она дозволи, да он њу у усамљени кабинет одведе, у ком је пређе обузета страхом на дивану почивала; лампа (кандило) распростираше волшебни зрак, као да и не сме никакова јача светлост овај блажени час узнемиривати, у ком једна млада, и први пут љубећа краљица у наручја једног лепог, и за њу распламтелог племића пада — — никаковог служитеља у близости, никакав гласак, само што се из удаљених одаја друштва чују звуци свирке, која срца јошт већма обузимаше, која већ с највећом ватром и узбуђеношћу једно за друго куцаше.

Францишко погледи у примамљиво светлеће и од жарке наклоности блистајуће очи Изабелине, које с пуним очеки-

ваљем на њега почиваше, потом клекне поред ње која се на диван спусти, и руке јој пружајући викну:

„Реците да је највеће издајство, свет нек ме осуди, ја не могу друкчије — -- ви сте ме очарали и присвојили, ја ћу се растопити у жару и страсти, јер вас силно љубим, и морате бити моја!“

Изабела се сагне клечећем, нека преображена црта причини њезино примамљиво лице још лепшим, кад се оно к Францишку пригну и указа клечећем највећу милост, јер је са својим горећим и цветајућим усницама пољубац љубазнику вратила — — то беше први пољубац љубави који Изабела осети и осетити даде.

Но граница беше прекорачена, осећања праве југо-земне жене пробуде се сада у тек развијајућој краљици, она осети у прекомерној борби душе своје, блаженство, у наручју најлепшег човека лежати — —.

Заборављен беше двор, заборављен свет — Изабела беше само љубећа жена, Францишко само изабрани њезином цветајућом љубављу, коме она све, све дозвољаваше и жртвоваше, коме се она безгранично у том часу највеће жеље повери, јер је само његова душа — —

Наслада окружи и испуни љубазнике — — —.

У том магновењу, кад се Изабела тргла обузета мислима: шта се збило, последњи пољубац на уснице Францишкове притисла, и још га један пут загрлила и на своје узколебане груди привукла, зачу се неко шуштање уз врата кабинета, која се у један пут отворе.

Нарваес погледи најпре укоченим погледом и зачуђено, потом с озлојеђеним, осудним очима командира своје трупе, који о врату тек развијене краљице и сам заборавивши се, и без да је њега опазио, висаше — неочекивани предусретај!

Хладни херцег валенцијски не знађаше у првом магновењу, како да се при том призору понаша, али кад приметн, да Изабела, незадовољно, озлојеђено хтеде му тај нагли приступ забранити, стане јој решително на сусрет, по-

чем се на утицај ослонио, који је не само код краљичине матере него и у војсци тој потпори престола издејствовао.

Серано се окрену и хтеде за свој мач ухвативши, да безобразног генералног капетана Нарваеса — управника и заповедника целе трупе за прислушкивање тајне казни! Он виде краљицу а и себе издане — намргођеним погледом слушаше он кратке и оштрим гласом изговорене речи моћног херцега валенцијског:

„Командир Серано имаће још пре сванућа са контра-адмиралом Топетом у Бургос отићи, и тамо се с командиром Примом састати, који има налог да после три дана с генералом Кабрером бој отпочне! — Тамо нека господа своје љубоморство употребе и побеђују а дворац нека госпама и принцезама оставе — тако се пристоји!“

„Господине херцеже!“ викну Серано, озлојеђен на начин и поступак строгог Нарваеса — „ја сам племић као и ви —“

„Ви сте члан војске, господине командиру — хоћете ли да вас на војени закон и дисциплину опоминьем? ви заборављате где се налазите!“

„То ће онда време доћи, у ком — —“

„Величанство, ја имам налог од ваше високе матере, да вас у њезине одаје одведем!“ пресече Нарваес гунђајућег, без да га је слушао и без да је на црте озлојеђене младе краљице пазио, — „величанство ће с тога већ морати за овај пар с мојом руком бити задовољна! Ова је рука више битака задобила, ваше величанство може се дакле с пуним поверењем на њу ослонити!“

Изабела тужним и љубазним погледом поздрави љубазника.

„Господине херцеже — генерал Серано, ког ви с важном поруком с Топетом у Бургос шаљете,“ рече краљица за магновење зауставивши се истина зачуђеном али чутећем Нарваецу, „генерал Серано ће вам надамо се ми скорим због своје храбрости исто тако мио и скуп бити, као што је нами постао! — Мајка божија нека вас заштити генералу Серано!“

Францишко се поклони, њему се учини, као да чује Изабелу шаптати, кад је са свим уз њега с Нарваесом прошла:

„Моје срце путоваће с вами!“ — —

Потом се увиде од један пут аванзовани генерал Францишко усамљен у кабинету краљичином; све што се догоди пређе му још један пут с чудноватим разјашњењем кроз прса, потом оде брзо да се спреми, како би пре зоре с Топетом и његовим црнцем у Бургос отпутовати могао где ће морати Прима наћи; једна дакле доста знатна војска стајаше под његовом управом, и ако их срећа послужи моћи ће се још с Примом, после неколико месеци као победиоци у Мадрид повратити. Но ипак га обузимаше нека мржња кад год се Нарваеса сети, и сам се чуђаше својој наглости, која му у оном магновењу живот спаса јер херцег без призрења нападаше, и без сумње би га, да је само свој мач извукао, с места без да би краљица могла на пут стати, убити дао!

„Наш је рачун само одложен, господине херцеже валенцијски! Док на вашој висини будем“ — —

Још исте ноћи настојаваше Нарваес око уговора односно удаје младе краљице Изабеле за принца Францишка Азиса, јер је желио, уверивши се данас о страстима младе краљице, да је пошто по то удату види. — Марију Кристину беше лако на ту неодложиму жељу склонити, и већ после неколико дана беху велики пергаментни табаци брачног уговора, — да принц Азис само краљево име прима а управа (влада) да у рукама Изабелиним остане, — потписани, министарством одостављени, и свима формулама митрополиту мадридском саопштени и потом у велику архиву краљевског дома положени.

Изабела посматраше тај политични акт само по спољној нуждној форми, без да је једини знак свог интереса приметити дала. Она изгледаше као, да ту предстојећу промену њезиног живота за неку непроменљиву нужду, с мирноћом посматра, и не беше спрећу свог заручника ништа више пријатнија но исто толико колико је спрећу Нарваеса, Матије и Фулгенције, била.

У исто време буде испрошена и млађа сестра кральичина, принцеза Луjза, за херцега Антона од Монтпансиер, тако да је народу мадридском за кратко време двогуба свадба предстојала, која ће са свећаностима и сјајношћу тако украшена бити као ни једна досадања.

Млада краљица и принцеза ступаше с брзим корацима оном дану на сусрет, који се најлепшим у животу сваке жене назива — за те, крунама украшене сестре, биће исти од страшне значајности.

XXI.

СТАКЛЕНА ДВОРАНА У СВ. МАДРИ.

Принц Францишко од Азиса постигао је дакле своју цељ. Он добија круну и порфиру краљевску. Он ће се за кратко време попети на престо, с које ће висине у својим наклоностима мирно живети моћи. Да ли ће га краљица својом љубављу обдарити?

То питање занимаше малог, живог господина мање, нежели оно, када ће грофицу Генуеску опет видети, која, по напрасном растанку више месеци од њега растављена беше, и која га је својом лепотом и својим дражестима поново опила и занела. Божанствена Јулија, она жена, која га је на маскираноме балу (забави) са извесним предрачуном изненадно предусрела, она страховита госпа, која је младост тога принца тровала, та, као што ћемо чути, која је највише сметње оскудном развитку Францишковом крива и која је с примамљивим рукама опет из нова у дружину Језуита заручника краљичиног у пропаст одвукла — Аја не даде заслепљеном ни једну чисту мисао; она беше у првом реду, која је целу тешку беду свију доцнијих развратних и ненаравских околности задовољно на њезина очарајућа плећа носила. Јер да је краљевка госпа, у том принцу

снажног, и њезиним страстима одговарајућег, и цветајућег мужа нашла, онда — — —

Но за сада да се тог испитивања манемо!

После тог важног дана и извршене просидбе, спушташе се тавна ноћ на дворац мадридски и по улицама простране и живе вароши.

Млада краљица сећаше, кад је оно богато одевени служитељ ступио, невесела и замишљена на једној омаленој столици у својој одаји, док је млада маркиза од Бевиле, у углу тужне одаје стајала. Она је знала шта тако њезину заповедницу мучи, и шта јој душу тишти.

Изабела мишљаше с чежњом на дивног и од ње растављеног племића. Серанова слика пратише је свуда; данас сећаше поред ње, пошто је своју малу и меку руку опружену држала и у руку свог стрица ставила, оног стрица који ће за кратко време њезин супруг постати. „О кад би ово Францишкова рука била!“ говораше јој ојађена душа.

И тај, који је уз њу седео, беше истина Францишко но не онај прави; љубећи и љубљени беше већ на путу у Бургос, и она се још морade весело понашати и ако се хтеде у чежњи растопити! Њезине дворкиње беху данас сретније од ње јер свака имађаше свог драгана. Мала маркиза видела је и данас при обеду свог драгог Алосага а краљица мора да тужно уздише.

Али ипак беше задовољна, што јој за ово вече неспосни глас њезиног стрица не досађиваше, и што је на миру оставише, те је тако могла мирно у својој усамљеној одаји на свог љубазника мислити!

Док је лепа Изабела са сребрним маказама један прамићак своје смеђе косе одсекла и једном писму поверила које је генералу Серану писала и по једном коњанику у Бургос послала, као знак особите наклоности и чежње дотле је хитао млади принц од Азиса у једном дугачком огртачу умотан, и с дубоко на чело натученим шпањским шеширом, кроз мрачне улице престонице. Пут га вођаше у близину Плаца Педро а одатле брзо кроз улицу Фобурго.

Кад је поред високо уздигнутих зидина и до велике

капије, нами већ познатог манастира приспео и питајућем брату вратару одговорио:

„Принц од Азиса захтева улазак и приступ к пречешњејшем оцу Матеји“ отворе се вратнице брзо. Брат вратар поклони се дубоко с неким поздравом. Принц се с њиме рукује.

„Одведи ме к пречешњејшим духовницима, брате вратару!“ рече он с пријатељским и необичним својим гласом, — — „ја се надам да ћу и мог причесника Фулгенција овде наћи!“

„Страни пречешњејши отац из Неапоља налази се заиста овде у Св. Мадри.“

„Красно, води ме дакле к њима!“

Онај мутни час, који дан од ноћи дели, лебђаше с пуно тајственим полумраком преко манастирског дворишта и помрачаваше на стубове подигнути ходник, коме се принц за братом вратаром приближаваше, — јаки ветар, који с пролећа често са Сиере квадараме преко Мадрида бесни звиждаше необично кроз дугачки и отворени ходник, који је на црне стубове подигнут, али ваздух беше ипак топал и загушљиво сув.

Оба човека приспеше већ до манастирског врта, и корачаше кроз примамљиве ладовике к палати инквизиторској, у коју принц од Азиса ступити жели.

У један пут пројури испред њега преком стазом, једна калуђерица, која јако умотана беше, но Принц пријатно изненађен стаде, јер му се учини да је у тој витој калуђерици грофицу Генуеску познао.

Али онда се већ у честацу изгубила, кад хтеде он за њом појурити.

После неколико минута налазаше се принц у црном и узацком ходнику, вођен од невиђене руке, и не беше у стању дознати, колико је преграда и искривуданих ходника прешао — око њега беше само густи мрак, а он се беше исто тако као и духовник Кларет, вољи и моћи тог тајнога и немог вође повинуо.

Принцу од Азиса не беше нужно да просторе завета

посматра, он се дакле на знак невиђеног заустави, кад је овај за жицу звонцета инквизиторске дворане повукао, и потом га у један пут нестане, а пред принцем отворе се врата оне исте дворане с дугачким и црном чохом застртим столом, око ког она три калуђера сеђаху.

Али с једне стране и при крају стола стајаше отац Фулгенцијо, а с друге стране један малени калуђер са црним очима, дебелом главом и кратким вратом испред ког стојаше нека застрта ствар.

Врата се за принцем закључаше сва три калуђера устану и поклоне се клањајућем се принцу Азису.

„Ја дођох пречешњејши оци, да вас замолим, да ме и у будуће при вашој молитви незаборавите — али и да вам јавим, да сам ја, принц Францишко од Азиса брачни уговор са Изабелом, краљицом шпанском потписао!“

„Ми већ знамо,“ одговори стари отац Антоније показивајући један табак артије, који од чести с неким канцеларијским но старим штилом исписан беше, „ти захтеваш суму од једног милијуна реала, Францишко од Азису, наш брат касир добио је налог, да ти исту исплати! Потпиши!“

Принц стуши ближе, док је калуђер с великом главом црно покривало с оне пред њиме стојеће ствари скинуо; то беше чистим златом напуњени ковчежић.

Францишко, који је само мислио, да ће помоћу тог злата за себе нова задовољства без мере и броја налазити, и не прочита квиту коју је с малим словима написаним потписом снабдео а брат касир затвори ковчежић, преда Францишку сребрни кључић, поклони се и удаљи се.

Отац Матија, савије с принчевим потписом снабдевену квиту, Фулгенцијо узме сандучић, да га у одају њему поверену однесе, у одају принца Азиса, који ће скорим краљем Шпаније постати; он је један део своје воље већ судијама инквизиције преписао, он беше одавно у њиховим рукама али не баш сасвим, као што су они, ради постижења неограничене моћи желели. На Францишковим усницама лебђаше жеља, с којом се победоносним људма грозне палате предао. „Опростите пречешњејши оци,“ рече он у нестрпе-

љивости и нагоном обузет, „опростите једном од прошлости раздвојеноме једну последњу жељу, пре но што пређен промени! Ја виђе пре једног часа у овим зидинама једну жену коју сам љубио и коју, као што осећам, и данас још љубим! Грофица Генуеска указа се пред мојим радосним погледом, али је брзо опет нестаде; где се задржава она?“

„Францишко од Азису, грофица Генуеска је у намери да своју главу светим плаштом покрије!“ одговори с оштрим озбиљним и необично звонећим гласом стари Антоније, који је своје очи необичном ватром на принца упрьо.

„Грофица Генуеска хоће да главу покрије?“ викну Францишко у највећем чуђењу, управо са упропашћењем, „Јулија хоће, да се у манастирским зидинама сарани?“

„Ти велиш с а р а н и а ми и она велимо с п а с е од примамљивости и греха светског!“ рече Антоније.

„О, то вас онда преклињем, дозволте ми да још једанпут ту божанствену жену видети могу; само да могу још једанпут драгу и најдражију срца мог, грофицу генуеску видети!“

„Твоја молба нек ти буде испуњена, Францишко од Азису, ти ћеш је смети још једанпут видети! Али не заборављај само видети, но несмеш с њоме проговорити! Брат Мерино, одведи Францишка од Азиса стакленој дворини, у којој се баш сад казан над двема калуђерицама врши, које су з а в е т п о с л у ш н о с т и погазиле. Она, коју Францишко од Азис видети жели присуствује извршењу казни, да сазна и види да завет сваку смрт надвишава!“ рече опорим гласом — џелат у побожном оделу, — стари Антоније.

Мерино, млади калуђер, са фанатичним светлећим очима устане, узме принца за руку и ступи с њиме кроз једна врата, која их у преддворја и остала предграђа палате вођаше; кад се ист·ı врата за њима затворише нађоше се оба у напред ступајућа, у неком густом мраку који тако густ беше да кроз исти нико немогаше распознати места кроз која прслазаше.

Пут кроз ладне и влажне ходнике беше доста дуг. У једанпут се зауставе. и Мерино отвори једна врата. Исти

мрак, као и мало час окружаваше их, али ипак осетише, да се у некој дворани или пространој одаји налажаху. Калуђер га ухвати за руку и повуче га кроз исти простор даље — сад беше у нестрпљењу дрктајућем принцу као да чује неко јецање, вику и плач.

„Ти си сад на мети, Францишко од Азису!“ рече полугласно калуђер, и размакне једну црну и честу завесу тако, да је изненађени и готово заслепљени Принц, ту прикривену и осветљену дворану Св. Мадре јасно видети могао.

Појава која нам од ужаса косу подиже, а ипак човечијим умом измишљења укажему се!

У једној дворани, којој су зидови, и под од три палца дебелог стаклета или кристала, камџија један грозни, црно маскирани сатана два несретна женска створења, које без икаквих других хаљина осим пребачене црне марама око појаса беху, што испред страшних удараца грозног, немог и немилостивог џелата час бегаху а час опет падаху савијајући се као змије од тешких болова. Францишко виде да је она крвава камџија од жица оплетена, којом је онај црни сатана обе лепе калуђерице немилостиво непрестано тукао. На тим дебелим стакленим зидинама као и поду налажаху се, јер се кроз исто због јаке дебљине немогаше видити, изоштрена и углађена места, кроз која с грозећом јасношћу несретне калуђерице, и све што се у дворани збива видети може.

Кроз та места са стране и одоздо мотрили су свагда свети оци, да ли се њихове заповести над јадним жртвама као што треба врше. На једном од тих места стајаше грозећи се принц од Азиса, коме беше с неким особитим изузетком дозвољено, да ту тајанствену дворану инквизиције посматрати може, и грофицу Генуеску још један пут видети, тог сведока грозне и тиранске казни, која се извршиваше над обема калуђерицама, што су, као што се вели, завет послушности погазиле. Оне мораше још бити задовољне, што су тако олаком кази прошле, са које ће им се њихова исечена тела после неколико месеци на сваки начин опет излечити.

Принц опази, на другој страни дворане, једну калуђерицу. Страх и радост проби му тело, кад опази лик исте у коме грофицу Генуеску с места позна, ону примамљиву Јулију — с ладним цртама, лепим и примамљивим очима и удовима. — Он сме дакле још једном жељну посматрати, ону с којом је некад страсно уживао и која је силно његовим у страсти огрезлим срцем овладала.

Док су његове очи на ладнокрвну и неосетљиву Ају у наслади почивале, дотле је Мутаро, грозни и као што изгледаше још млади џелат инквизиције непрестано нага створења јадикујуће калуђерице без милосрђа страшним ударцима обасипао. Једна од истих изгледаше као да све с неком мирноћом трпи, она се на под стаклени стропоштала, јер је у залуд од грофице Генуеске помоћи и милости тражила. Њезино потпуно лепо тело морало би и самог извршиоца грозне казни умекшати и усхитити, кад не би исти црни сатана ванчовечне снаге једног осећања неспособан био. Он беше искушеник једног грозног и без срца нечовека, ког ћемо доцније, још грозније дела своје ревносне дужности испуњена, посматрати.

Она се је друга калуђерица трудила и тражила да ударце џелата избегне; с ужасном виком бегала је она по стакленој дворани гоњена Мутаром, који не гледаше ни питаше, да ли су плећа и бело тело његове лепе жртве већ искрвављена. Она мала марамица, која је тако дуго око њезиних лепих кукова обмотана била, беше при том грозном гоњењу спала и изгубљена, тако да је мученица, без да је у своме самртном страху и опазила, сасвим нага, тамо амо испред удараца грозног Мутара бегала.

Грозно и тиранско магновење — тако се усуђују фурије инквизиције својој браћи и сљудима заповедати! Али на оним углађеним и провидљивим местима вириле су грозне и лукаве главе калуђера.

Мутаро баци, готово онесвешћеној, малу и крваву марамицу; за тим отпоче и другу камџијати, која се од тешких болова по земљи ваљаше, са дрхтајућим усницама и чисто урликајући поново се онесвешћена на земљу стро-

пошта. — И сад тек одступи од ове грозне и крваве сцене; пошто је тужним страдалницама њихове хаљине бацио и заповедио да се обуку, морадоше још судији захвалити, што само у стаклену дворану дођоше, ваљда што су лепа и још врло млада створења! — а не бацише их у мученичку одају, што бејаше у подрумима инквизиторске палате, где би ова издржана казањ, дечија играчка била!

Погурене и од бола изнемогле, тражише несретне калуђерице да своје наго, бело тело покрију, да се отуд што пре избаве, па да првом приликом Св. Мадру напусте.

Док је принц Францишко од Азиса грофицу Генуеску посматрао, приближи му се Мерино; црна се завеса са свију страна опет спусте и принц се виде од лепе Јулије опет раздвојен, која неограничену моћ над заљубљеним принцем имађаше, ако исту доцније употребити умела буде, а да за то довољног искуства и немилосрђа има, уверићемо се доцније кад ту лепу Јулију у двору мадридском видимо.

Она је љубављу заслепљеног принца у манастирској башти видела, она је знала, да ће за њу питати, да ће јој се дивити, са ладним задовољством је она жељне погледе „малог Францишка," као што га она пред високим инквизиторима зваше, посматрала, лукаво смешећи се ступи она из стаклене сале у мрачне ходнике палате. —

„Један странац те изчекује на манастирским вратма, сестро!" рече јој пратећи је брат, „он има црни огртач, црни шешир и риђасту браду."

„Јозе великог Серапа брат" — промрмља она — „неисказано!" Она похита с вођом кроз мрачне ходнике, потом кроз манастирски врт и широк ходник, вратар јој отвори мала врата а Аја ступи к чекајућем Јозефу.

„Носител ми вест о Енрики — да ли знате, где је Аца?

„Све нестрпељива савезницо! нађосмо их, Јосиф им је после млогог труда у траг ушао!"

„Дакле говорте — водите ме тамо — где ћу их наћи?

„Хајдете за мном, ви ћете их обоје видети, леп пар људи, тако ми части! Охо, ви држите да се ја шалим? — Ви држите да ћете на две сироте скитнице наићи," рече

јој Јосиф, знајући да ће је те речи у срце дурнути — „варате се, ја вам кажем!“

Јозеф хиташе поред нестрпељиве Аје, кроз улицу Фобурго, коју месец сјајно обасјаваше к Пуерти дел Сол, где се мадридски великаши ради свежег ваздуха, шетају. Једна им се каруца укажу.

Јозеф ишчепа Ају за руку и повуче је у заклон једној кући, од куд ће моћи јасно пролазеће посматрати; у једанпут се обоје умире — „они долазе — ступите напред — одавде можете видети лепог циганског краља са лепом Енриком!“

Ипов с четири арапска вранца, што скачући испред лаких кола ходаше, сваког су погледе с неким усхићењем насе привлачили, и сами великодостојници дивише се лепим и ретким колма и коњма, — приближавао се је; трептећи богато са златом обложени хамови и узде украшаваше дивне коње, богато одевени кочијаш држаше дивне уздс, у лаким али ипак дивно и богато украшеним колма, поред којих два момка у ловачкоме оделу јашаху, сећаше — од изненадности уздрхташе уснице Ајине — Енрика и лепи Аца, дивљи син краља циганског; — кнажески беше њихов појав! Енрика ношаше бели лепршајући се огртач, она је своју копрену назад пребацила, тако да смо њезино љупко лице с црним, упалим и лепим очима сасвим видети и дивити му се могли. Аца изгледаше, као да се није могао баш сасвим своје љубиме циганске ношње растати; он имађаше лако извезени огртач, с црвеном свилом постављен, који је преко своје лаке хаљине пребацио, а на глави шпански шешир, али огртач беше на прсима скопчан једним дијамантским дугметом таке лепоте и величине, каки се ни у самом краљевском двору немогаше наћи, она блисташе као мућа, кад су се зачуђено гледајући их млоштву приближавали. То сунце драгог камена украшаваше некад прса Аџиних праотаца, од којих је последњи Аџин прадед, у оној удаљеној држави истока владао из које је он прогнан; тај украс беше између светиња осталих наслеђних, које је Аца чувао.

Краљевски украшени, и светином дивећи се лепи пар

пројури „Пујерте дел Сол.“ — Енрика, као да беше невесела или уморна, наслонила се на свилене јастуке дивног интова, а Аца изгледаше као да на жеље, заповести и на сваки миг своје лепе госпе пази.

Тако се они приближаваху месту, на коме су Аја и Јозеф стајали. Аја беше претрнула од те изненади, а Јозеф се је лукаво и злобљиво осмејкивао.

„Он је — и она супарница, која се у злату и свили уз њега блиста! Проклета змија!“ гунђаше Аја, од једа, љубоморства и злобе, „дакле ти си ми га заиста отела, и као што видим исто тако сретна као што си и код твог првог љубазника Франциишка Серана била! Али је већ твој час искуцао — где ти је твоје дете, скитницо! Ха, ха, ха!“

Аја се смејаше тако јасно, грозно и оштро, да су Енрика и Аца изгледали као да су тај смех с неких гнушањем чули, те погледаше к месту, од куд тај глас допираше, где видеше грозну, а поред ње с брођастом брадом, и бледог Јозефа, смртног и заклетог Енричиног непријатеља, који је лукаво свој црни, ћошкави шешир, поздрављајући их, скинуо.

У првом магновењу беше дивност Интова између мноштва кола и коњаника нестала.

„Где ти је кћи лепог Серана, скитницо!“ повторáваше с ђаволских осмехом грофица Генуеска, „твоји су дани већ избројани!“

„У вас је дете, у вас мора бити!“ промрмља љубопитно и лукаво осмехнувши се Јозеф.

„Упитајте ону невиност што тамо одјезди драги мој, она бар мора да знаде, где јој је благо!“ рече ладнокрвно и с поносним отресањем грофица Генуеска и хтеде се удаљити, потом се окрене још један пут свом грозном саучеснику и побратиму, коме лице љубопитно изгледаше, и на ком се све више и више страсти показиваше. „Јесте ли ви за то спремни, да у сваком минуту Мадрид оставите и за њиним трагом пођете, који ће пошто нас опазише за неко време удаљени заклон потражити?“

„Ја имадем врло доброг коња и још боље оружје!“ одговори Јозеф громким гласом.

„То пођите за њиме без оклевања! — Ако се како узмогнете до подле супарнице прикрасти, то онда — —“

„То онда би вам мило било, што ће рећи, ако се какова удесна прилика деси, да је уклоним?“ — подбадаше Јозеф с неком пажњом Ајине ватрене погледе.

„Полако само, ево узмите ово стакоце, у њему има десет капљица небојадисаног и најбољег отрова! Неколико само капљица на марами или на какову лепу ружу, и мирис тако брзо и извесно трује, да нико није у стању траг отрова познати. Чувајте га добро! — Ако пак Аца на своју љубазницу тако пази да се не можете неопажено до ње прикрасти или јој отров брзо дати, то онда следујте свуда за њиховим трагом, па кад дознам где је, онда ће она мени без отрова и мача морати припасти!“

„Виште заиста моћна владатељка ноћи, и мајсторица да вам се сваки дивити мора!“ рече Јозеф, с намером да пође. —

„Ви треба тек да се учите владатељку познавати!“ одговори с ладнокрвним отпоздравом грофица Генуеска.

XXII.

КРАЉ ШУМА.

У близини старе вароши Бургоса, која са својим позлаћеним торњима, као што смо при оном лову кроз Шпанију приметили, и која на подножију Сијера де Оке лежи, сакупио је генерал Кабрера своју не малу убојну снагу, да без одмора у пркос свој сили и трупи краљичиној на супрот стане, и последњи покушај учини, да престолонаследнику дону Карлу, прогнаном брату умрлог краља Фердинанда, Мадрид и престо мадридски освоји.

Кабрера, који је са својих грозних недела, „Тигар Манстрасо“ назван, беше поводљив, лукав и услужан ђенерао, тако да су краљичини страшне муке имали, и само су својој доброј артиљерији захвалити дужни што као победиоци осташе. Крвожедност тога звера сравњиваше се приљежно с тежњама освете једног Нарваеса, и беху сцене грозног убиства, које су тим крвавим тежњама следовале.

Сад се повлачи од Нарваеса изаслани генерал Конха с извецбаном трупом краљичином противу напред ступајућег Кабрера, осим тога дата је командиру Приму једна регимента, да је као љубимац генералног капетана Нарваеса противу Бургоса води. Битка противу Карловаца мора тако дивља да буде, као што је херцег Нарваес желео, и да се један пут за свагда побуњеници униште и за то је поново и послао вештог и одважног војника дон Серана с једном региментом киразира да се са Конхом и Примом сајузи и такову снагу споје, противу које се карлова трупа не ће одржати моћи.

На једној равној узвишици Сијере де Ока, која градски положај имађаше, и која од стране вароши Бургоса само кроз један узацки просек приступачна беше, разредио је генерал Кабрера своју трупу, која је неку слику старих бојева показивала.

При уласку у просек стрменитог и пустог брда виђаху се између пукотина прикривени војници, као предстража карлове трупе. Час тамо час овамо, гледаше они кроз дурбине преко доља и равница варош Бургос.

Одећа трупе дона Карла доста је жалосна, и понајвише у униформи страних земаља. Тако видимо лансијере у плавим блусама, црвеним и у чизмама утуреним панталонама и црвеним капама, а пешаке у пепељавим и до колена дугим шињелима, понхос названим, а главе су им као и у трупе краљичине ниским клобуцима покривене. Пушке су им старе и захрђане. На ногама имају опанке, а многи немају ни војнички појас, ког Шпанци врло радо имају, који се фаја зове, и који и панталоне а и тело топлим држи. Војничку боцу, коју сваки војник краљичин имаше и радо је употребљава, нађемо код карлових војника врло ретко. Но само што коњаници имају добре коње које су тежацима одузели, и што официри њихови уживаше сваку удобност, коју им је плата опозивателя престола, дозвољавала.

Артиљерије не имађаху никакове.

Приближмо се сад неприметно кроз узацки просек к трупи.

Ноћ је, предстраже стоје испред заклањајућих стена заклоњени, неки потрбушке лежећи и пушећи из кратких лула а неки стражарећи тамо амо ходаше, по неки певаше јуначке песме а по неки незадовољно љутећи се псоваше што је он баш данас на предстражу одређен, кад је краљ као што сви Дон Карла називаше у логор дошао и са пуним рукама новац, вино, ликере и разног слаткиша и воћа делити дао.

Кад ступимо у мрачну шупљину тог узацког пута, кроз који једва шест људи упоред пролазити могу, чујемо из даљине потмуло лупатање.

Та стаза води нас к једном узвишеном и равном месту

које је месецом осветљено, а мало даље од истог видимо мноштво шатора. На тој висини дува ветар тако ладан а и ноћи су кад и кад тако ладне, да су ти шатори од највеће ползе за тамо улогорено воинство, који се с разапињањем и скупљањем истих врло вешто обходе.

То беше дакле једна скупљена трупа од десет хиљада људи, те ћемо дакле моћи замислити да беше читава варош од шатора подигнута на тој узвишеној равници, између којих војинство тамо амо тумара праћени мноштвом чисто летећих трговаца и маргеташица, који су дуван посластице, ликере, вино и за официре чоколаду и финих цигара држали.

Свака регимента сачињавала је један одељак те од шатора начињене вароши где се је у средини налазио шатор генералног штаба, који се је својом величином и лепотом од осталих разликовао.

У једном шатору маргеташице чује се јасно:

„Наш краљ Карло нек дуго поживи, живео!“ викаше један угрејани пешак држећи љуљајући се своју чашу тако високо, да је себе и своје запурене пријатеље полио.

„Да живи краљ, он је Шпањолац, он је брат нашег умрлог краља!“ викаше други и истресаше уза стопце чашу за чашом у здравље дон Карла.

Около једног у земљи укопаног стола седеше и не осврћући се на вику осталих, но пажљиво коцкајући се два хусара и један ланциер.

„Вина овамо!“ викну један од хусара, који је једнако губио.

„Ти требаш да се коцкаш као ја,“ рече му ланциер смејући се извринувши чашу с вином — „опет добијено плаћајте хусару ако још који реал имате!“

„Ми имамо више но што ћеш ти добити лупежу, ти мислиш да ћеш једнако добијати! вина амо, тај лупеж маргеташки баш као да је глув!“

„Ви се љутите што уза стопце гу бите, ви кочопери, ви кожојахачи!“ викну лансиер, „мислите да ћете ме добити?“

„Кушуј псето, или ћу ти сад поновак другчије платити!“

„Пробај лупежу ако си јунак! Мислите ваљда да се ја вас кожојахача бојим?“

„Ево ти одговор,“ викну један од хусара и удари устајућег лансиера тако снажно песницом у нос, да му је у један мах поток крви из уста и носа потекао; то беше знак отвореној битци. Партаје се брзо устроје, и наскоро беше већ цела четврт вароши у свађи и покрету; жубор, вика, разбијене главн звекет бајонета, тешко рањених и мртвих беше међу њима за један тренутак.

Подобних сцена беше дневно у логору Карловом, то не беше ништа ново, и повтораваше се у последњим месецима све више и више, по цела оделења дезертираше и к краљевским при првим згодним приликама пребегаваше, јер им се је и плата неуредно давала, за коју су једино Дона Карла служили. Који год их највише и најбоље плаћа, ко их најмање егзерцирати и војевати гони, тај их највише примамљује и тог служе најрадије!“

Једино још што ту чету, неваљалаца, скитница, лењиваца сачињава, беше страх од Кабрера а код појединих и нека наклоност к њему.

Али данас беше Кабреро у свом генералном шатору а код њега беше и Дон Карло, за ког се он бораше и за ког живљаше за ког је већ толико крви проливено и који још једнако ту наду изгубио није да ће се престола докопати.

Сад да ступимо кроз коло ађутаната и официра, који испред високог и барјаком украшеног генералног шатора сакупљени стајаше и полугласно разговараше се, поред ког су два војника с пуним пушкама горе доле ходали. Кад између завесе у исти ступимо видимо широк четвороуголни и горе равно покревени простор. Дебо ћилим застираше цео под, пољски кревети стајаше у крајеве а столови и столице у средини, тако као да се у некој свагда обитавајућој одаји налазимо. На једном столу стајаше остатци од вечере и полупуне боце и чаше с вином, на другом леже карте новине и књиге.

Уз тај стол стоје два човека у ђенералскоме оделу, —

један је од тих сувоњав, већ у година, с озбиљним и строгим цртама и орловским носом — Кабрера говораше мало, али је зато више и одважније делао, његове дивље очи најбоље нам то сведоче, да га нису без основа, „Тигром Манстраским“ звали.

Пред њиме стајаше управивши своју руку на мапу средње величине, широких плећа и доста тром човек — ми би га могли, кад не би само имао на себи богато војно одело с млоштвом ордена, пређе за неког пивара но за престолонасљедника држати. Његово пошироко лице, с испупченим и великим костима и великим устма, причињава нам неки необични утисак, а пошто и његове граорасте и малене очи неки несносни утисак причињавају, то можемо замислити, да је његов брат Фердинанд VII., чије је лице овом наличило, још простије изгледао, и у свом спољном изгледу нешто плашеће имао. Тај троми и широких плећа господар с јасним гласом и млогим орденима, на сваки је начин многоименовани престолонасљедник Дон Карло, ког у Мадриду и у краљичиној трупи само „краљем шума“ називаху. Његова резиденција налазаше се понајвише између својих савезника по шумама и безпутним планинама.

„Трупе генерала Олана надам се да ћу за неколико дана видети, ваше величанство, — посланици истог беху још јуче овде.“

„То ћете се дакле кроз неколико дана борити, мој поштовани Кабрера! Јављено нам је, да се трупа безчасне супруге нашег умрлог брата, једва из осам хиљада људи састоји и то под предводништвом напрасног генерала Конхе — чујте, мој љубазни генералу и пријатељу, ви ће те онда, кад Олано приспе, заповедати над огромном снагом од дванаест хиљада војника. Ми полажемо наше сво благостање у ваше руке, ми се уздамо само у предстојећи сударј, јер, кад би Конху победили, онда би нам био пут за Мадрид отворен! Дознали смо, да ће кћери нашег умрлог брата, скорим своју свадбу светковати; то би био неисказан удар, кад би ми и незвани тог баш дана у Мадрид приспели!“

„Није мој обичај, да се у напред хвалим и обећавам,

ваше величанство!“ рече озбиљни Тигар Манстрасо, „ми ћемо се борити — а Кабрера не ће заиста последњи бити!“

„Ми то знамо, мој љубазни!„ одговори престолонасљедник пруживши своме најбољем генералу руку да ју пољуби — али Кабрера незна да ласка, незна за милостиво дозволење краља шума, он само стави своју руку у пружену му истог, као за знак, да немо обећање даје.

„Ми остајемо код вас и препоручујемо вам се као гост — да, да, мој скупоцени мачу, ми ћемо уз вас ту одсудну битку делити! Али осим тог нисмо лењи били! Док сте ви овај тешки пут прешли, међу нама се млоштво дипломатских савеза скопчало, од коих се млого надамо! Но од свију имамо понајвише с палатом Св. Мадре —“

Престолонасљедника од један пут један стражарећи ађутанат узнемири, који брзо поклонивши се у шатор ступи.

„Шта је?“ упита га Дон Карло укратко.

„Отац Роза долази с једним калуђером и захтева од предстража да га пред ваше величанство изведу јер са спорним стварма долазе.“

„Отац Роза из Бургоса? чудновато!“ викну краљ шума радосно, „доведите пречасне амо у наш шатор, ми смо љубопитни, шта ће нам тај необичан поход у поноћи донети, свети Францишко нека даде само да добро буде!“

Дон Карло одпоче ходати у том слабо осветљеном шатору горе доле; види се да беше нестрпљењем обузет, да га нека немирноћа мучаше, док је Кабрера непомично уз сто поред мапе стајао, као — да га се и нетичу ти гости престолонасљедникови, и да се путем дипломатским ни до чега доћи не може.

Кораци се с поља приближаваху, Дон Карло стајаше мирно и упрвши свој поглед с исчекивањем на улазак а мале му очи севаху.

Кроз подигнуту завесу ступе погурена и с посматрајућим очима два калуђера у својим дугачким црним мантијама у шатор један од њих стане уз врата, а други скине свој шешир и приближи се престолонасљеднику.

„Мајка божја нек благослови мог краљевског господара!“ рече он с побожним гласом.

„Ми вам захваљујемо, пречасни оче, какво нам решење од инквизитора доносите?“ питаше брзо престолонасљедник.

„Оци Св. Мадре, измољавају од краљевског господара свој високи поздрав!“ одговори полако стари, високи и у пркос добре манастирске кухине и још бољег подрума, бледи Роза.

„Дакле — решење?“

„Брате Кларету, повтори дакле оне речи, које су ти у палати Св. Мадре саопштене!“ заповеди отац Роза.

Мали округласти калуђер с разроким погледом ступи сад с дубоким поклоном ближе.

„Велики инквизитори, по свом дугом савету изјавише ми да у Бургос ово саопштим:

У Светој Мадри, не можемо се решити на обећање, које нам човечија уста дају, а што човечија воља опет повратити и одузети може —“

„То се дакле усуђујемо краљу одговорити?“ пресече Дон Карло оштро калуђера. „Да они владаоци Св. Мадре само своју моћ непрецењују!“

„Опасне измене уводити,“ настави Кларет, са свим безбрижно даље, „које су теже, но што се у логору код Бургоса мисли. Дакле из Св. Мадре не може се никакова помоћ дати!“

„Силеције, подле шкорпије!“ грмљаше Дон Карло бесно о под ударајући — простирка задржаваше те ударе тако, да их нико чути не могаше — али беснило престолонасљедника примете оба калуђера и иза њих стојећи Кабрера.

У Св. Мадри друкчије се схваћа, но што ја мислим,“ рече отац Роза, „не узимајте у рачун умишљаје и отворене речи, мој краљевски господару!“

„Добро, добро !Јавите тим великим инквизиторима Мадридским колико је могуће скорим, да ће нам први посао бити, чим наша нога у престоницу ступи, да улицу Фобурго очистимо и палату Св. Мадре пламену предамо. То ћете одма јавити претераном кнезу инквизиције, пречашћејши

оче, како би се исти благовремено очистили, чим се ми отпочнемо Мадриду приближавати!“ викну дон Карло у највећој јарости, „ми ћемо сами себи пут донде раскрчити — вашу десницу, мој поштовани Кабреро!“

„У Св. Мадри немају обичај варати се — света је Мадра доста краљева и царева преживела!“ рече озбиљно отац из Бургоса и окрете се изласку из шатора. Кларет пође за њим. —

Краљ шума смејаше се озлојеђен за њима.

„Сад тек морамо сву снагу употребити да продремо у Мадрид! Оно црно гнездо мора се један пут искоренити, тако ми бог помогао! Предаћемо га с места страховитом пламену чим наша нога у варош наших дедова ступи!“

Дуго још ходаше узнемирени престолонаследник горе доле по свом шатору, дуго се још саветоваше са својим Кабрером — тек пред свануће легне онако обучен на постељу да спава. —

Олано с остатком војске дозволио је подуже чекати, но што је о том Кабрера известио, тек после осам дана моћиће им се приближити.

Дон Карло беше немиран и навађиваше на бој, а Кабрера брижно ступаше од стране до стране, у нади да ће га Конха на месту предусрети.

Најпосле изда заповест, да следеће ноћи кроз узацак пролазак у долу ступе и к Бургосу се крену иза ког варош Конха лежаше.

Трупе се раздвајаше кроз просечни пут, и распростираше се, ноћном тамом прикривени, по пољанама, које се од Сијеро до иза Бургоса пружају.

Кабрера, који је са престолонасљедником о распореду регимената тачно се договорио, командираше кроз средину, која се уредно противу краљевских покреташе; Олано је предводио предстраже, које се на подножију вароши Бургоса с коњицима поделе и лево крило сачине, тако да пре зоре нанападнути могу. Кабрера следоваше за њим с језгром; ратоборном престолонасљеднику који је на сваки начин хтео храбар бити, беше десно крило у део пало.

Све се то већ дивном тачношћу и неисказано приређеном и устројеном логору трупе краљичичине знали. Конха Прим и Серано већ су из свог заповедничког главног шатора о покрету непријатељске трупе извештени били, са свим тихо беху распореди учињени, никакова ватра не одаваше грдну трупу, никакова труба не даде глас, мртва тишина владаше у покретајућем се логору краљичине трупе, тако да су приближавајући се морали држати да нападати несмеју. Никакове предстраже непоздрави напред јашећа мала хусарска оделења, никакови гласак сумње не појави се, трупа краља шума приближаваше им се полако са занетим пушкама за необузданим хусарима.

Олано је својим официрима налог издао, да се што је могуће предосторожније непријатељима приближе и у спавању их нападну, али сад се чудио што не беше никаковом предстражом задржан, он чисто није могао веровати да су се краљичини тако за безбедне сматрали те су им и саме предстраже као поклане поспале. Он се са својим левим крилом спремио, да десно крило непријатељско нападне. Већ је могао у пркос густом мраку кроз дурбин распознати непријатељски логор а и за њиме повлачећу се трупу генерала Кабрера.

На једанпут с једне висине оближњег брда загрме топови који даду знак борби, знак громовити који је јасно показао, да трупа изабелина не спава но да је на приближавајуће се непријатеље добро мотрила, јер су ђулад баш у средину приближавајућих се попадала.

Потресајући знаци позивне трубе у борбу захори се с обе стране, међу којима и топови отпочеше чешће страховито рикати а псовка, тужна вика и јаук зачу се из редова генерала Олана.

То све беше у једном магновењу.

Примови пешаци ступаше оштрим кораком противу приближавајућих се непријатеља. У потпуном поретку и хладнокрвно као и њихов предводник, запну своје пушке и испале, трупа оланова одговори им тим истим.

Кабрера се журно приближаваше с главном трупом,

а и свањивати већ отпоче, он беше једино у намери да на висини распоређену артиљерију разбије, и тако заповест и изда, да се иста живо нападне. Оланово крило не би могло ни кад би Прима сузбило од те страшне ватре избећи, јер за леђи краљичиних беше врло мали број топова шкодљив, а кад би преко њих пуцали, то би онда у средину кабрерове трупе гађали.

Конха брзо и нестрпељиво прегледа све оштро и одма позна да се на непријатељској страни много више налазе, он ипак није ишчекивао да их непријатељ нападне. С нестрпљењем пошље све регименте у ватру, а заповеди и Серану да са својом трупом даље не оклева.

„Престолонаследник с десним крилом непријатеља, као што ће те се моћи уверити, дон Конха, није нам тако опасан“, рече Серано тихо; „мени се чини да би нужно било наше лево крило против њега поставити!“

„То онда нападните Кабрера с бока, како би краља шума приморали да му у помоћ притече, генералу Серано, ако ми у овај први час изненађене непријатеље оштро не нападнемо и одважност наше трупе не употребимо то ћемо онда морати примирије тражити, а таково углављивати била би ми мрска ствар.

Битка је све живља постајала. Конха са својим штабом беше на врху артиљерије — ађутанти јездише тамо амо.

Серано беше као и Прим у метежу, и нападаше с неком хладнокрношћу тако живо, да су непријатељи већ уступати почели, но средина кабрерове трупе ступаше одважно и успешно напред. Конха је шиљао све нове регименте као допуну уморенима — Примова артилерија чинила је чуда, и једино њој има се захвалити на успешној — посведневној бтици. Час су ступали краљичини напред а час опет карлови, подбадани сјајним обећањима краљевским, који се снажно одупираше да се какове узвишице докопају.

Кад је тавна ноћ на широком и крвљу напојеноме бојном пољу свој плашт распростирати отпочела и рика топова све ређа бивала, беше људство обе стране не само уморено но и принуђено да небројене лешине погинувших и рањених

уклања. У том се приближаваше једном брежуљку, где се Конха са својим штабом налазио, посланици Кабрера с белом заставом, да понуде тридневног примирија.

То беше први пут да је „Тигар Манстрасо“ условља предлагао — то беше први пут да је заробљенике у замену давао — донде их је свагда без милости стрељао!

Конха прими тај предлог, јер и његова трупа беше малаксала — обе трупе одступе у подједнаком растојању. Нова наређења беху од обе стране чињена, и после три дана отпоче се нова борба.

Сад тек беше још жешће и још крвавије са обе стране нападано. Прим је подстрекавао своје људе с ватреним речма, потсећавајући их на њихову храброст и оданост, а нападао је и сам тако ватрено да су му се дивили.

„Ми се морамо борити, па ма сви пропали!“ рече он својим официрима и појури на нападаче. Пуњење и пуцање ишло је код њега тако брзо да су му се сви чудили. Његова слаткоречивост и одважност причини, те су његови људи с радосном виком непријатеље одбијали.

И ако је том примеру и Конха следовао ипак увиди да је немогуће средину карлове трупе коју сам Кабрера предвађаше разбити, но да ће морати сили уступити.

Средина клоне — с неким страхом примети Конха с висине с које је све видети могао — ађутанти донесу заповест артилерији да без одмора и свом ватром непријатеље нападне — борба беше страховита и очајна, — непрекидна пуцњава силних пушака помеша се са страховитом риком топова. Дванаест хиљада карлових војника, од којих од прилике девет хиљада остадоше, борише се као лавови с краљичиним људма од којих једва још шест хиљада беше.

Серанови пешаци бацаше се одважно међу непријатеље; и он сам, са једном регименотом добро наоружаних киразира нападне силно на хусаре карлове трупе које је сам краљ предводио.

„Срећа ће нас послужити, браћо!“ викну дон Францишко махајући мачем својим коњаницима; „видите ли оног дебелог господина на оном врапцу? Он носи генералску униформу с одличијама!“

„То је „краљ шума“!“ викнуше киразири; „ми га морамо жива ухватити, јер ако то не учинимо нисмо достојни одело краљице шпанске носити! — Доле с бунтовници!“

Страховита и дивља борба наступи. Серано нападаше тако хитро и вешто да је наскоро од свију први напред ступао.

Али и његово војинство чињаше своје! Где мач немогаше допрети ту се у пушкама помоћ тражила, и наскоро увиди Серано са задовољством, да непријатељи уступају; у један пут одскочи његов вранац, један рањеник од непријатеља преко ког је он безбрижно прејахати хтео, с дивљом јарошћу забоде свој мач у трбух марвинчета; борећи се и са свију страна нападнути Серано виде да коњ под њиме пада — већ беше к жељној мети гонећи краља шума, који се заиста храбро бораше — већ беше у нади да ће у неколико само скокова престолонасљедника достићи — али мораде с вештим скоком гледати да се спасе, да не би испод свог скапавајућег коња дошао.

После неколико секúнада сеђаше он већ на другом коњу, ког му један од војника уступи, и са новом храброшћу продираше напред.

Хусари беху јако разређени, он зачу како престолонасљедник своје около себе сакупљене људе с разним обећањима храбри, са истом храброшћу продираше својим мачем обарајући напред, остављајући за собом крвави траг, — једва један пут виде пред собом своју жељу постигнуту — —

„Предајте се, величанство, ваша је ствар изгубљена!“

„Ко сте ви, неразборити слуго неправедне ствари?“ одговори зубима шкрипећи престолонасљедник; „уклањајте се, ви заборављате, да краљевска крв у мојим жилама тече!“

„Немојте ме наморавати да се од вашег нападања браним!“ викну Серано, дочекивајући и одбацивајући ударце тако вешто да му се краљ дивио; „предајте се генералу њиховог величанства краљице, — Франциишку Серану!“

„Само мртвог добићете ме у ваше руке, издајници!“ одговори од јарости поцрвенивши престолонасљедник и нападне на штедећег га генерала тако јако, да је исти у

опасност дошао, дакле да мора бити рањен ако не жели дон Карла ранити.

Серанови киразири боришe се за то време тако храбро, да су хусари почели у забуни уступати, и сада могаше Конха целу артиљерију на средину — на Кабрера употребити.

У том магновењу избије Францишко престолонаследнику мач и викну јаросно:

„Ви сте мој роб, величанство — пазите, јер ја вам живот штедим!“

Тек што је Серано те речи изговорио, удари га један хусар, ког у јарости ни опазио није тако јако мачем по шлему, да му је с главе пао, а врх мача му просече дубоко чело баш испод косе — —

Псовајући стропошта се рањени Серано на земљу — —

Брзо се краљ шума са остатком своје регименте повуче назад, јер немогаше одважним киразирима на супрот и даље стајати.

За један час беше судбина битке решена.

Кабрера се повуче са својом разбијеном трупом и ако не бегајући, а оно као потпуно сузбијен к месту Сијере де Ока натраг, где се сакрити знађаше.

Грозна пустош, страховита појава мртвих и рањених простираше се по целој равници код Бургоса, на којој горка битка окончана беше — раскомадана људска тела, нагомилани коњи, разбацане пушке, све је то у крви пливало и по целоме пољу лежало! Овде се види један карловац, коме је топ ноге разнео и који смрт призива — тамо опет лежаху краљичини јаукајући у тешким боловима — мало даље опет један коњ коме једна нога размрскана беше и који се мучаше да даље бежи — а по целом простору лежаху мртви пешаци, неки на леђи опружени, неки без главе а неки опет згурени једно преко другог — —

Земља беше крвљу напојена и коњским копитама изривена — страшан призор опустошења.

Док је кавалерија непријатеље гонила и трудила се да их што више сатре, построје се пешаци да спасу рање-

нике којима се још помоћи може. Сам Конха и његови официри беху јако узнемерени, страх и бол указа му се на лицу кад му јавише, да се на левом крилу генерал Серано тешко рањен у својој крви ваља.

Удар којим је карлов спаситељ Серана оборио, беше јак јер је сераново чело дубоко просечено; Прим коме је овај догађај по жељи одма јављен, нађе свог пријатеља и друга између силних рањеника сасвим изнемогла, са изјавом тужне боље и сажаљења баци се на свог рањеног друга.

„Мој љубазни Франциишко!“ викну он с највећим узбуђењем; „говори како ти је?“

„Доста хрђаво Јуане, онај ме лупеж добро погоди, највећма ме мучи, што ми је престолонаследник који је свему овом узрок и који је већ у мојим рукама био, умакао!“

„Ти најхрабрији и сада немислиш на себе и своју бољу, но само о штети и губитку! Али света богородица биће нам у помоћи! — Овамо господине докторе, овде треба да сву вашу вештину покажете, генерал Серано је опасно погођен, иштите шта хоћете, само дајте мом витешком другу помоћи и утишајте му болове!“

Лекар, још млад но снажан човек у оделу пешачком, приближи се болноме.

Серано лежаше наслонивши главу на примову руку, тешко дишући; горди јахач који је мало час са својим мачем читаве редове бесних непријатеља сузбијао — лепи племић, који је млађаним као цветак лицем снажно и одважно непријатеље нападао и не мислећи на смрт и опасност, лежао је сада у највећој опасности свога живота у наручју свога пријатеља и друга, кога је срећа рата сачувала и који брижно погледаше на витеза, а никакова црта сераиовог лица непоказиваше његову бољу и опасне ране — слаби осмех само превуче му се преко бледих усница, док је слабим гласом ове речи изговорио:

— „Лепо је заиста за краљицу и Шпанију крв проливати и умрети!“

„„За краљицу и Шпанију!““ Те су речи продирале дубоко у срца около стојећих, јер као Шпањолац љубљаше

своју отаџбину више но свој живот! Као Шпањолац погледаше гордо своју питому земљу којој све на свету поклања — најлепше дакле црте шпањолске народности!

„„За Шпанију!““ Те речи потресаше срца без да их је Серано хотимично потрести хтео, и те речи нађоше одзива из дубљине срца присутних Шпањолаца.

„Живео генерал Серано, живео витез бургошки!“ захори се у околини, и сам Конха осети, како му се једна топла суза саучешћа и туге преко лица отиотура.

Лекар употреби своју прву и преку помоћ с надом, да ће тешко рањеног генерала излечити, али ипак изјави брижноме Приму, да је немогуће за кратко време опоравити га, но да му је пре свега највећа мирноћа нужна, и да га никако у Мадрид носити не смеју. Конха и Прим посаветоваше се шта да учине са својим врлим другом, и најпосле закључе, да га с лекаром у доминикански манастир у Бургос пошаљу и да наређе да му се свака нужна помоћ не откаже. Лекар да код њега остане и да их има дневно извештавати о стању његовом, јер им је осим свега још најнужније да непријатеље гоне и да готово свршену војну један пут за свагда окончају.

Серано изјави слабим гласом Приму, да је са њиховом наредбом задовољан, и тако га без оклевања на носила метну и у пратњи лекара у самостан Бургос однесу, где га приме, али наравно за добру гомилицу злата, а не из хришћанске дужности и љубави.

Конха и Прим одма наређе да се рањеници у болнице однесу, а умрше даду одма по војеном реду сарапити; по том пођу и даље за непријатељем с којима су у неколико месеца више знатнијих бојева имали у којима се Прим са својом храброшћу одликовао тако, да га је Конха у име врховног заповедника Нарваеса за генерала наименовао и и на пољу части загрлио.

„Са хиљаду само људи као што сте ви и Серано,“ рече Конха одушевљено и поносно, „био би у стању половину света покорити — свемогући само нека нашем пријатељу помогне, да што скорије издрави!“

XXIII.

СВАДБА ЈЕДНЕ КРАЉИЦЕ.

Мај 7. 1845 год. беше најсвечанији дан за престоницу шпанску.

Мадрид светковаше удадбу своје младе краљице.

Улице се у вртове преобратише! Са балкона висаху богати ћилимови а на прозорима лепршаху се заставе с грбом шпанским и неопуљским, и то у богатијим предградијама велике свиленѐ и златом извезене, а у сиротнијим мање и од обичне материје, али свуда се је могло приметити знак свечаног учешћа!

Улице и места где спровод проћи имаде, беху посуте цвећем и венцима, а куће беху зимзеленом искићене.

Све у гомилама гураше се светина у свечаном оделу. Како младо тако старо, како богато тако и сирото хитало је к саборној цркви, где ће се та свечаност вршити. Места у унутрашњости простране и стародревне цркве беху само за чланове двора одређена, и с тога се сабијаше светина још пре зоре да место ухвати од куда би високодостојну невесту и њезину сестру видети могли.

Око подне небеше више места празна, и гардисте херцега валеицијанског мораше с великим трудом пут кроз светину просећи, кроз који ће дворска кола до цркве пролазити.

Млошво од двадесет хиљада душа у свечаном оделу ишчекиваше са особитим стрпљењем и поредком своју младу краљицу и њезину сестру Лујзу.

Херцешка гарда озбиљни војници са дугачким и густим брадама, златом извезеним душанкама и старо-римским шле-

мовима, сачињаваху с обе стране чести ланац тако да је између њих слободан пролаз остао — кроз који су се приближавала златом обложена свечана кола краљевске породице, праћена млоштвом кола у којима се вињаху ађутанти, дворкиње, и придворници.

Кад су се краљевска кола приближила у којима су осам бељаца упрегнути, и кад је светина младу краљицу Изабелу на истим угледала, захори се из хиљада грла радосни поздрав:

„Да живи невеста Изабела!“

Осам дивних андалуских бељаца, без једине црне длачице, без икаквог знака, бели као лабудови вукоше златом обложена кола краљичина — а четири телесна послужитеља у сјајном оделу јахаху на истима, и саме спице точкова беху златом обложене, као што беху и подножњици а и цео унутарњи део, белом кадифом обложен.

Та државна кола шпанских владаоца, у којима се је Филип и Фердинанд у саборну цркву возио, показују нам неизмерно богатство шпанске круне, од оног блага, ког су некад златни предели у име данка владатељу полуострва давати морали.

„Живела млада Изабела!“ орило се непрестано из множине сакупљеног народа, а млада краљица данас много лепша но икад, отпоздрављала их је умилним погледом, док су се међутим њезина кола уласку саборнице приближавала.

Херцег валенцијански отвори колска врата — озбиљни, ладнокрвни Нарваес пружи руку лепој и високој невести, да ју кроз тавно-осветљено преддворије, у стару и већ измирном окађену цркву својој матери одведе, матери која данас две кћери испред олтара привести имаде.

„Величанство изгледа данас нешто бледа и узнемирена, као што ми се чини!“ рече херцег полугласно младој краљици. —

„Вами се тако више пута причињава, господине херцеже! Ја мислим да морамо данас са свим сретни бити!“ одговори краљица с ладнећом, која се слабо с речима подударала, потом се упути к олтару где поздрави своју матер,

која с леве стране с млоштвом госпа стајаше, — Нарваес јој се дубоко поклони и стане са стране великодостојника и почасника.

Пространа и висока црква причињава нам неки знатни утисак. Два реда сведених стубова деле се у три чести, кроз које нас три пролаза са обе стране млоштвом столова снабдевена из порте к високоме олтару воде. По зидовима висаху млошство икона у пуној величини, а такође и по стубовима и по олтару.

На великим прозорима, обложеним венецијанским стаклом, беху завесе спуштене, а црква беше тавно осветљена, која светлост за побожне оце неко дејство у очима и души имађаше. Снажни утисак, — ког осетимо, кад у саборну цркву Мадрида ступимо — беше сада још већма умножен дивним песмама и зујањем оргуља које се гласови кроз шупљину потресајући разлегаху, које се светлост потпуно подудараше са звуком оргуља и дивним мирисом, који опоминаше душе на молитву и побожност.

Тамо где се дебели стубови налазе, између којих нас пут к степеницама белом чохом застртим к високом олтару води, виде се са свим у присену пречасни столови од јаког, углађеног и златом обложеног дрвета.

Поред истих столова лево и десно стајаху богослови, држећи сваки кадионицу, а на самој трпези главног олтара види се распеће христово од ливеног злата у величини од дванаест стопа, које се спрам тавне светлости као сунце блисташе.

У столовима седеше само она дворска лица, која су као свати присуствовали.

Оргуље у једанпут распростру свој громки звук кроз шупљину високе и простране саборне цркве.

Час вслике свечаности већ је куцнуо.

Кроз средину главног пролаза поред пречасних столова корачаше стари епископ мадридски у свом сјајном црквеном оделу испод неба, које су шест свећеника носили, двадесет чеваца ступаше с једне и друге стране пореда свећеника, за овима следоваше више од четрдесет калуђера

и свећеника између којих се у првом реду виде: Антоније, Матеја, Мерино и Фулгенцијо. Заиста беше озбиљни спровод.

Кроз десну средину пролаза између обичних столова, и високих стубова корачаше Изабела млада краљица шпанска успоред са епископом к олтару. Она имађаше белу свилену хаљину са дугачким шлепом, преко које се бела копрена са лавровога венца на подобију круне спушташе. Њезин лепи врат и снажна прса украшаваше трептеће драго камење, а круна, која се сва у драгом камењу блисташе, ношена је једним дворјанином на кадифленом јастуку за њом.

Изабела се је блистала данас у том сјајном оделу примамљивије но икад! Зелен лавров венац са бели пупољци и драгим камењем украшаваше јој црну косу обично уплетену која ипак краљевски изгледаше, њезине плаве очи издаваху данас млого љубазнији блесак но икад, а на њезином млађаном лицу види се да јој нека туга на срцу лежи и жеља мори. — —

Шта је морала душа лепе краљице осећати, кад је к олтару ступала, да своју руку оном свом рођаку пружи, који ће се од данас њезиним супругом назвати? —

Ко дакле живи у њезиној души, и кроз кога јој лице бледи и туга јој душу обузима? --

Марија Кристина ступаше за њом. Она имађаше на себи белу свилену хаљину преко које је затворене црвене боје огртач пребацила, а главу јој украшаваше диадем круне искићен драгим камењем разне боје; и мати краљичина изгледаше данас као да се овој великој светковини не радује, јер њезини погледи не летише као обично преко сакупљених, но гледаше тужно само у своје кћери.

За краљичином матером следоваше благородне госпе првог реда, дивна створења, између којих видимо и Маркизу од Бевиле, верну другу млађане краљице, која такође имађаше на себи белу хаљину од тешке свиле и од скупоцених чипака огртач, а у глави јој беше уплетена гранчица од драгог камена.

С леве стране црквеног пролаза приближаваше се у исто време к олтару принц Францишко од Азиса, праћен

млоштвом великодостојника и официра, на чијим се прсима небројена одличија блистаху.

Принц изгледаше данас доста величанствено у пркос свом маленом стасу и дугуљавом лицу. Он ношаше на себи одело великог ђенерала, састојеће се из капута плаво угасите боје са црвеном огрлицом која је полу подвијена и богато златом извезена. Свој ниски калпак држаше у левој руци.

За принцем корачаше Нарваес, као заступник супруга краљичине матере херцега Риансареса који се је напрасно разболео, а за овима корачаху официри разних оделења између којих видимо: Алосага, — ђенерале: Д' Донела, Прима, Конху, грофа Кесту од Берселоне, потом великодостојнике: Кабалера де Рода, Росада, Херера и друге.

Само ђенерала дон Серана не видимо међу њима.

Епископ мадридски, ступи сада први преко степеница узвишеном олтару.

За овим вођаше Марија Кристина краљицу Изабелу, а херцег валенцијански принца од Азиса. Сведоци, као кум и старојко следоваше за њима. Сви остали свати, и то госпе и девојке поређају се десно а господа лево,— свећеници поређаше се с обе стране уза степенице лево и десно, а калуђери стајаху испод неба уз први басамак.

Над самим краљевима нема у вери изузетка, — дакле млада краљица и будући њезин супруг краљ, морадоше клекнути и најпре се богу помолити; Изабела обори тужно своју главу и упре своје лепе плаве очи у ћилим на који је клекнула. У том магновењу зачују се с леве стране кроз цркву брзи кораци, звекет мамуза могао се поред јасне свирке оргуља чути, ратник витог стаса и поноситог хода приближаваше се високом престолу — ћилимови на које сад ступи угуше удар његових корака — калуђери се разреде и начине му пролаз, он ступи полако и плашљиво дворјанима и великашима с леве стране стојећим.

Оргуље умукну, епископ предложи тужно питање краљици и Францишку од Азиса.

На то питање подигне лепа Изабела своју главу, и упре примамљиви поглед на леву страну, неки страх обузе јој

тело, са свим побледи, и мораде сву снагу сабрати да не посрне — јер тамо, са леве стране уз Нарваеса, стајаше — можда је њезине очи варају — она погледи укоченим погледом, још једанпут. — —

Он је, Серано је то, њезин Францишко Серано, за ким њезина душа гораше, срце куцаше, за ким чезњаше, кад је к олтару ступала, да њезину руку другоме даде, — Францишко Серано је то, он је хитио, он је баш у оном магновењу дошао и приступио кад је морала Изабела на питање „х о ћ у“ одговорити. — —

Чудновати случај — озбиљна опомена!

Тужан поглед витешког Францишка Серана почиваше на дивној Изабели, тај поглед распаљиваше силно њезину душу! —

Епископ мораде своје питање повторити, на које му Изабела одговори, но у некој забуни и једва да се чути могаше, — епископ споји руке заручника.

Сад је тек лепа Изабела, која не могаше свој тужни поглед са љубазника њезине душе скинути, приметила пругу ударца на Серановом челу. Они јој не хтедоше саопштити да је Францишко Серано рањен — разборити Нарваес само јој је јавио, да су Прим и Серано генерали гарде краљичине добар успех у битци имали, да су се храбро показали, и занешени победама заборавише у Мадрид вратити се.

Једини Прим не хтеде се без свог друга у Мадрид вратити, и пошто је карлову војску распудио, отпрати своје војинство у Мадрид а он остане у самостану бургошком, код свог милог друга Серана.

За то време беше Изабела неком тугом обузета —, ништа јој не беше о Францишку јављено, никакова гласка од њега не доби на оно писмо, у ком му је витицу своје косе послала, никакове захвалности нити знака благодарности, а камоли љубави од њега не доби.

У један пут сада стајаше уз њу. Још свежа рана на његовом бледом челу разјашњаваше његов изостатак. — Францишко Серано је дакле за њу патио, само за њу дакле беше он близу смрти.

Те мисли подизаху пламен љубави у њезином силно куцајућем срцу! Шта беше њезин заручник прођу њега, шта беху сада болови њезине душе прођу болова Францишкових од силног ударца на бојноме пољу? —

И Прим сада ступи мало ближе узвишеном престолу; он није знао ништа о тајној свези, која му друга са Изабелу свезиваше. Дон Јуан Прим мораде у тренутку признати, да га је при посматрању лепе и примамљиве краљице жеља вукла да принца од Азиса у тој срећи замени.

Као нека мућа сену та жеља у души његовај. О себи сада није мислио, шта више, занешен у магновењу лепотом дивног створа своје заповеднице није ни приметио, да укочене очи најмилијег му друга на младој краљици почивају.

Епископ благослови сретни пар.

Изабелу сада опет прими њезина мати, а Нарваес прими Принца од Азиса садањег краља. Дворкиње опколише краљицу, желећи јој свакў срећу новог живота, а великодостојници окруже младог краља да му у неколико речи честитају.

Сад се Марија Кристина упути лево а Нарваес десно, да младу Лујзу сестру Изабелину и херцега Антона Монтпансијра к високом престолу ради исте цели приведу, а млади краљ оназивши Серана, који смућено и замишљено у крају уза престо стајаше, упита га осмејкујући се:

„А мој врли ђенералу — рана је излечена као што видим — но, зар ви немате речи за супруга ваше милостиве краљице?“

„Ваше величанство ће ми опростити, што нисам у стању речице проговорити, овај ме је изненадии призор са свим занео и збунио!“

„Слушао сам више цута, да су такови храбри и делатељни људи у оваковим магновењима свечаности обично меког срца, да се збуне и готово онеме,“ рече супруг краљичин „и из тог убеђења не замеравам вашем ћутању!“

Серано му се поклони но збуњен и у неком незнању, његови погледи беху само на Изабелу управљени, која је са стране осталих госпа тако стајала, како би свој поглед,

с Францишковим сусретати могла; они се разговараху очима а тај говор беше само њима познат!

Сад се приближаваше с једне стране син Луја Филипа а с друге принцеза Луйза — и они стану пред епископа — и они клекну — промену прстење и приме благослов.

Сад се поново зачу звук громких оргуља које кроз пространу цркву одјекнуше, и то беше знак да је ова велика свечаност окончана.

Млада краљица попне се прва на кола, њезина златна државна кола — да се у њима сама у дворац поврати праћена непрекидним усклицима људским. За њом следоваше краљичин супруг, за овим краљичина мати са принцезом Луйзом а за овима опет херцог од Монпансијера са херцогом валенсијанским.

Остали дворјани и дворкиње закључаваше овај спровод.

Цео Мадрид светлио се је у разним бојама. Прозори кућа беху богато осветљени, на балконима и крововима вијаху се разни пламени — на „Прадо“ и другим местима беху разни ватромети, а бакљаде беху кроз целу варош ношене у пратњи разних варошких банда тако, да је та вечерња светковина за народ мадридски, који се све у гомиламе кроз улице гурао, с највећим одушвљењем поздрављана. Позоришта беху за сваког бесплатно отворена, на „Прадо“ и „Плаци Мајор“ беху бурад с вином изваљана где се точило и уз громовиту пуцњаву артиљерије, у славу и здравље високог брака пило, а у самоме двору беше млоштство гостију сакупљено који се најодушевљеније веселише.

Цео дворац беше осветљен — престолна дворана, Филипова дворана, дворане Марије Кристине као и дворане Изабеле.

Принцеза Луйза сада херцогиња од Монпансијера, у намери је да после неколико дана одпутује са својим супругом на југ. Оно дакле оделење двора, у ком је до сада принцеза обитавала заузме млади краљ Шпаније, супруг Изабелин, тако да се у двору знатна промена учини.

У дворани за крунисање беше дворска трпеза ради светковине високог дана с раскошним украсом постављена — у другим дворанама и одајамч, галеријама и ходницима беху трпезе за остале позване госте и дворјане и то за њих више од две хиљаде постављене.

Тек у двору стадоше краљица и њезина сестра Луjза своје супруге предусрести и за свагда њихове назвати се. Етикет даље налагаше да при обеду младенци једно поред друго седну, а краљичина мати на прам њих место заузме. Серано и Прим беху по највишој заповести на ту светковину позвани, и то баш онда кад се из цркве хтедоше у своје станове вратити, краљица им укаже необичну част, јер их позове да за сто онај поседају где су поред ње краљевска породица, Нарваес, Гроф Кесте и Д'Донел седели.

Топето и Алосаго заузму место у Филиповој дворани.

Мноштво небројених скупоцених јела и пића које неуморни послужитељи непрестано ношаху, не беше у стању да Францишка задовољи. Он опази с неким потајним потресом да и Изабела беше у исто таковом расположењу и нехте готово од ни једног окусити — на против супруг краљичин изгледаше као да му се одвећ ова светковина допада, а поред тог беше ванредно расположен. — Францишко од Азис добио је при поласку свом на венчање једно писмо, које га је јако у нестрпљење довело — то писмо без имена, без адресе беше му посредством његовог причесника Фулгенција достављено — оно гласи:

„Мој Принцу! Још за неколико часова и ви ћете постати супругом једне краљице, — једна код вас у близости, ваша некад присна пријатељица моли се Богу за вас! Изволте сутра пре по ноћи у врт самостана Св. Мадре дођи, где ће вам иста оно саопштити, што ће се вас јако тицати."

Францишко од Азиса је знао од кога је то писмо добио — он мишљаше, док је поред своје младе, лепе, и љубведостојне супруге седео, на оног примамљивог сатану, који му је живот отровао и који још и данас неку чудновату

снагу над њиме имађаше — он мишљаше с дрхтајућим срцем на дражесну лепу грофицу генуеску!

Обед се после неколико часова сврши и игранка коју је краљица са својим супругом отворила отпочне; тек по истој нађе Изабела тако дуго жељну прилику, да хитро ђенералу Серану приступи.

„Ја морам с вами говорити — моја душа чезне за тим — има млого, што вам казати имам," рече она, „дођите сутра после по ноћи у „шећину школьака."

„Учинићу по заповести!" одговори Серано озбильно без да се у лицу најмање променуо.

Изгледаше као да нико није на то магновење ни пазио — али инак — Серано спази преко у другом углу дворане Нарваеса где стоји, лицем њему окренутим, који пробадајућим погледом посматраше. Нарваес је приметио, да му је краљица неки поверљиви налог издала, он стајаше с прекрштеним рукама, ладнокрвним лицем и озбильним погледом.

Серано осети како га нека ватра подузима, сад мишљаше озбильно о оном догађају, кад га је исти ђенерао капитен у краљичином кабинету затекао, он се опомену с неком јарошћу, да га је исти херцег валенцијански отправио, уклонио, да у његовом одсуству краљицу на удају приуготови и венчање изврши. — Серано је тек при почетку ове свечаности у Мадрид приспео, он је дакле заборавио поднети нужно известије заповеднику, које је био дужан пре свега учинити, дакле нема оклевања, јер што се мора учинити мора, па ма и противу воље или праве наклоности.

Био он ђенерао или потпоручик, то беше строгом Нарваесу све једно, сваки се је морао без икаких призрења правила војене дисциплине придржавати.

Серано дакле ступи преко дворане херцегу, који непрестано као стена стајаше, и без да се с места макао долазећег оштро посматраше.

„Наш посао код Бургоса свршен је, господине херцеже," рече Серано гласом, који издаваше узбуђеност душе његове, „тачан извештај поднеће се сутра ђенералном штабу!"

„Ваша рана још се црвени, господине ђенералу, то је дакле једино што ја при вашем извештају поштујем, којег ми у дворанама њезине светлости, подносите! Ја нисам ваш друг, мој љубазни!“

Херцег се окрене — и остави ђенерала Серана који зубима шкрипаше, и удаливши се не хтеде га ни поздравити.

Францишко се окрене: да ли је когод ову сцену гледао? Он беше сам. Само Прим и Алосаго кад су опазили херцега да се је удалио ступише ближе свом озлојеђеноме другу.

Серано ухвати Прима за руку и притисне је.

„С оним и самном неће бити добро!“ промрмља он.

„Умири се“, дода Алосаго, „ти се још нисси научио да такове медведе са углађеним речма предусреташ мој Францишко! подај сваком што му припада! “

„То ћу му онда мој мач дати!“ викну Серано озлојеђено и удари руком о балчак.

„Ми смо као што си уверен срцем и душом свагда за твоју ствар!“ рече Прим, који се такође мало разљути, „дођели до сукоба онда рачунај на нас!“

„Ако никако мој савет слушати нехтеднеш“, дода Алосаго.

„Ти заклети дипламато са твојом углађеношћу!“ муцаше Францишко.

„Заиста си погодио, мој стари верни друже, ја сам у намери да тај будем! како признајем да нисам у стању мачем с вами мерити се, то ћу дакле с пером пробати — да, да, смејте се само, ја сам на најбољем путу дипломације!“

„Верујем ти, ти „безрукавичару“ и љубимче жена!“ шаљаше се Прим, „ми остајамо нашем занату верни.“

Потом узму се сви троје под руку и упуте се да свог друга Топета потраже, ког одма у првом предсобију нађу и тако сви четворо ђереташе поред доброг ксеркса и шампањера до сванућа.

XXIV.

ЛЕПИ ЂЕНЕРАО.

Као што нам је познато, млади краљ беше малим писманцем позван да сљедеће вече у врт самостана Св. Мадре дође, и он сљедоваше том позиву с неком тачношћу, која би се каквој важнијој ствари много боље пристојила.

Кад је ноћ наступила предузме Францишко од Азис свој пут и за неколико минута приспе до капије доминиканског самостана у улици Фобурго, с нестрпљењем повуче за изазивајуће звонце, а са лупајућим срцем слушаше кораке приближавајућег се вратара.

Сад се отворе мала врата. Калуђер као да беше спреман доласку Францишка Азиса у Св. Мадру, јер без једне речице ухвати га за руку и поведе га к великом ходнику, а одатле у врт самостана. На степеницама које га у исти доле вођаше, остави га вратар самог и нестане га од један пут.

Ниска бадемова и палмова дрва издавала су неки необичан изглед, а поједини џбунови представљали су му се као жива створења. Ту се опомену млади краљ на стаклену дворану и самоћу, која га окружаваше, тако да се једва реши те одважно у башту ступи, како не би у искушење дошао да вратара врати, чији су се кораци из далека у широком ходнику потпуно још чути могли.

У један пут указа се зрачак месеца који се иза Манастира подизаше, ако исти не беше баш сјајан то је ипак колко толико необичан простор врта осветљавао, кроз који он пажљиво слушајући и изгледајући напред корачаше.

Иза џбунова савијајуће стазе, указа му се од један пут

неки створ који му се приближаваше, Францишко стане и ишчекиваше.

„Калуђерица?“ промрмља он, „тако ми бога, то неће нико други бити но моја Јулијана!“

„Будите здрави, величанство!“ рече Аја.

„Ти најлепша од свију жена, да ли сам већ један пут сам с тобом?“ рече Францишко од Азис гласом нестрпљења. „Од када ја чезнем за магновењем у ком ћу те опет мојом назвати, божанствена Јулијо!“

„Мој краљевски господару, ви говорите са женом која се свију светских ситница и свију успомена, која се свију страсти па и саме љубави одрекла, да копрену прими. Ви говорите сада са сестром Патроцинијом, мој краљу, а не са вашом Јулијаном, коју су некад грофицом генуесском називали!“

„Ја све знадем Јулијо, смилуј се, одступи од твоје ладноће! прими свету копрену, прими име сестре, само мени немој забранити, да те љубити смем, само се мене немој одрећи!“

„Ви сте нагли величанство! Готово се бојим, да ћете учинити, те нећете моћи са оном ни говорити, коју сте некад вашом Јулијаном називали!“

„Моја уста нису се још краљице коснула, Јулијо, јер ја остајем само твој, и једино теби припадам!“

Победоносни осмех превуче се преко усница лепе калуђерице.

„Чудновато“, рече она поклонивши се, „зар сте ви тако ладнокрвни спрам лепе Изабеле?“

„Ја љубим тебе, само тебе, ти мораш моја бити!“

Краљ усхићен ухвати грофицу за руку и поведе је кроз мрачну стазу манастирског врта, Аја му следоваше.

„Куда величанство?“ упита она.

„Јулијо прими овај пољубац, који мојој супрузи нисам дао, само још један пут буди моја само још један пут укажи ми ту милост, да те на моја прса притиснути смем, и да се на твоја прса наслоним и себи прави живот повратим! ти си дошла ти си ме нашла, ја те опет видех!

Оканимо се говора, сећајмо се само оних дана, када смо се по парку наше миле домовине шетали, кад смо на мајушноме чуну, уз сјајну месечину по језеру усамљени ловили, и највеће блаженство уживали, заборави оно од оног чудноватог времена што је између нас постајало!“

Аја дозволи, да ју Францишко од Азис, у један ладник густог манастирског врта одведе — она познаваше своју моћ коју над њим имађаше, и закључи да исту употреби.

„Знате ли, краљу, какови је основ овом нашем последњем састанку? Ја се нехтедох пређе у зидинама манастирским затворити, док од вас последње с Богом не узмем и опростим се“, рече Јулија полугласно, приближавајући се клупи којој је Францишко примораваше.

Он немогаше ни речице одговорити јој, он беше занет снагом, којом га лепа и дражесна жена обузе.

„Доле с тим твојим црним покривалом, које то дивно тело од мене крије! доле с копреном, док си у мојим наручијама викну он са дркћућим гласом.

„Теби се пристоји да на престолу седиш, твоје дивно лице треба да престо краси! Доле с плаштом који тако дивни створ покрива.“

Краљ јој скине копрену, скине јој црни огртач, што калуђерице носе, очи му севаше напрасним дејством лепога тела.

„Шта то радите краљу —“

На истој клупи од маовине у врту Св. Мадре беше тек пре дванаест година млога крв проливена руком похотљивог краља. Фердинанд VII. је у том усамљеном манастирском врту, у ком нико његову похотљивост не узнемираваше, жртве његове несите наклоности довлачити дозвољавао, њему беше све једно биле оне из палата великаша или колеба сиротиње — само јели он своје око на какову лепу девојку или жену бацио, та онда беше изгубљена! Ту страховиту грозност извршаваше он понајвише посретством калуђера. Овде у овој башти примаше их он у своја наручја; овде премораваше он јаднице с грозним средствима да му своју љубав изјаве, а и сама природа нацртала је на његовом телу страшило и пуку простоту.

На истој клупи од маовине, пробадао је Фердинанд својим мачем у свом беснилу оне мртве, које му се противише — и оне беху за свагда за своје родитеље изгубљене — у земљи манастирског врта трунуше млоге јадне девојке и жене.

Аја у један пут ћипи — да ли ју уплаши до ње допирајући задах оних сарањених жртава предшественика овог краља, који је данас у наручјама држи?

Она беше бледа, коса јој попадаше у расплетеним витицама као змије преко голог врата и прсију, она отискиваше својим лепим рукама супруга краљичиног — она устане, и огрне се и увије своје лице.

„Остајте ми здрави Францишко од Азису, ви сте више прикрали, но што би вам дозволити смела!“

Краљ појури за бегајућом, он је ухвати за хаљину, баш онда кад је хтела из присена на осветљену стазу ступити. Ти несмеш од мене, Јулијо, или ћу те до самих манастирских одаја гонити — умекшај се мало! рече Францишко од Азис и клекне пре гордуАју, „остај моја, ти си ме у сретном часу кад сам те опет први пут видео, убеђавала да ме љубиш срцем и душом! Ако је дакле истина то се нећеш моћи од мене за навек растати!“

„Не умножавај бољу срца мог мој краљу, јер док сам се одважно решила стало ме млого муке! Али ја вас несмем више видети, ви сте супруг једне краљице и с тога — —

„Бездушна решителност, која ми је спокојство одузела!“

„Сестра Патроцинија раставља се од своје среће, свог живота — од своје љубави! Али ипак у овом магновењу знајте, да ме ништа не примамљује, ништа не задржава но ви сами, и да ме ништа у зидине манастирске не гони, него само — ваша срећа само брачна срећа!“ рече подмукла змија с меким и потресајућим гласом.

„Та жртва ме убија — Њезина висока и племенита одважност млого је за моју за тебе горећу душу! — Ја те молим: остани! Па ма ме шта стало, ја ништа немам да изгубим, но тебе само, зато смилуј се!“

„Ваша је Јулија свету копрену узела и завет извршила — ви знате, да се не може више повратити.

„То дођи у двор, мој исповедач Фулгенцијо нек те мојој супрузи претстави, калуђерица Петроцинија наће тамо боље место, нежели у тавним зидинама самостанским! Хајдмо, пођи са мном Јулијо, ја ћу ти пут раскрчити тако да само у двор ступити имаш!“

„Одважан корак, мој краљу — вечити испит за наша срца!“

„Испуњење моје највеће жеље: Тебе смети виђати, тебе у мојој близости имати“ рече срдачно краљ.

Ладнокрвна, и вешта у рачуну Аја радоваше се силно но тајно. Те речи, то решење хтеде она само од слабог и у мрежу ухваћеног Францишка од Азиса чути — мета њезиних жеља беше постигнута! Са висине престола моћи ће она безопасно, без да примећена буде помоћу краљевом или калуђера све њезине црне планове извршити — Аџу добити, за ким јој њезино срце чезне, — Енрику са проклетством и срамом сурвати! Њезине очи севаху — а и саму краљицу да у своје канџе докопа, надаше се да ће јој брзо за руком поћи јер њезин љубазник лепи ђенерао Дон Серано, беше у њезиним рукама. — — Њезина душа пливаше у радости, а њезине црте издаваше јој неку бригу, замишљеност, но најпосле на више питања краљевих одговори:

„Добро нека буде — на вас ћу навалати све беде и сва сљедства!“—

Кад је супруг Изабелин лепушасту грофицу генуеску оставио и сам у врту самостана Св. Мадре стојао, то се је у једном присену црвенело отровно биље, тако отровно као што је — лажна Аја, и које је тако дивно цветало, сигурно с тога што је гојено од трулежа оних јадних жена и девојака, које у том углу затрпане беху. Кад је лепушаста грофица генуеска поред тог отровног цвећа стајала, изгледаше тако, као да им је сестра, и као да је неком волшебном руком између истих подигнута, да свој отров распростире. — —

Неки смеј зачу се иза лакомисленика, блудног Францишка, који се кроз пространи ходник удаљаваше, смеј грозни — каквим се ђаволи смеју, кад им једна човечија душа у руке падне, коју са задовољством у своје канџе држе!

За тим овлада мртва тршина у том влажном и грозном врту Св. Мадре. — —

Сад дакле да се повратимо у дворац, ког су поједина оделења тавно осветљена. Краљица је заповедила да се ходници и двориштa неосветле као обично, јер беше данас рада да без икаковог узнемирења сама буде, јер вели да ће јој после јучерање светлости и ларме данас тама и тишина пријати, — страже буху само доле у ходницима и при уласку у дворац, — дворкиње и ађутанти у својим одајама, — беше издат налог да краљицу нико не узнемирује јер данас никог к себи не прима.

Тај налог саопштен је херцегу валенсијанском, као и све друго што се у двору збивало, па било од важности или не. — Нарваесу буде тај необичан налог сумњив, и неки тавни облак превуче се преко његовог каменитог лица; а његово, готово четвороугаоно чело скупи се на боре.

„Да ли је величанство данас какове посете примала?“ питаше он укратко и озбиљно ађутанта.

„Никога, осим оца Фулгенција, ког је млади краљ послао с налогом, да се о здрављу младе краљице извести.“

Нарваес даде ађутанту знак да одступи.

„Језуитско газдовање обузима све!“ промрмља херцег замишљено карту посматрајући која пред њиме развијена стајаше, потом кад је на дворскоме сахату дванаест часова ноћи избило, мете своју војену капу на главу и изиђе из своје одаје кроз једна мала завесом покривена врата.

Он се налазаше у једном мрачном ходнику, који га у галерије вођаше. Одатле се ступа у пространу одају, која у свези између галерије и филипове дворане пештеру од школьака раздвајаше.

Тај широки ходник са многим, необичним буџацима, завесама и тајним пролазима, беше с ћилимови застрт, по ком се кораци херцега слабо чути могаше, и који по чешће

застајаше јер му се причињаваше, као да неко између завеса стоји. — Херцег не беше плашљив, само му не би баш мило било, кад би са јасним питањем „ко иде?“ своје присуство издао, јер не имађаше никакове друге намере, осим да прође кроз салоне двора, који отворени и усамљени стајаху.

Нарваес беше позиат као човек ванредних укуса, и да је свагда радо имао, да се изненадно и као мућа тамо створи, где га баш најмање видети желе!

Он се приближи к месту, које завеса од пештере од школьака раздвајаше.

Неко чудновато шуштање допре до њега. — Херцег изненађен слушаше — од куда долази то необичио шуштање? Водомет беше само при ванредним светковинама пуштан кад су се филипова дворана и преддворане употребљавале, поред тога зачу се и неки дрктајући глас, који му нејасно до увета допираше, — откуда исти допире?

Нарваес хтеде се вратити држећи да тај говор кроз зидове с поља допире, но се у један пут као неким унутарњим нагоном подбоден окрене, те једну завесу подигне и у пештеру тавно осветљену ступи.

Нарваес стане — и сад дозна одкуда то шуштање; његова сумња беше обистињена, он махне песницом кроз ваздух. Исти Серано ког је он мрзио, а који и њега баш особито није волео говорио је полако с једном госпом, а та госпа не беше нико друго, но баш млађана — краљица! —

„Никакова извешћа о вами не добих, мој Францишко — моја је душа стрепила, и ја сам држала да сте ме већ заборавили, и ако сам вам по вашем доласку знак моје благонаклоности послала!“

„Који сам хиљаду пута на моје уснице притискивао; краљице, шта сам натио кад сам чуо да у брак ступате!“ рече Серано. „Шта сам трпио јуче, кад сам пред олтар ступио и вас — —“

„Преставите Францишко! Држите као да ништа видели нисте, а да сте виђено сањали! Знајте да вас само љубим, и да ме из свег срца љубити можете; друго ништа

немојте мислити, у тим мислима само живите, и дозволите ми живети!“

Изабела клоне у наручја Францишкова.

Врели пољупци дрхтаху на њиховим усницама!

„Ви сте витез, ђенералу Серано, вас краси рана коју сте у бој мене ради задобили! Та рана удвојава моју наклоност и љубав к вами! Знајте, кад сам вас јуче од један пут спазила, кад сам ваше лице смотрила, ваше љубазно лице погледала, које горећа, и још црвена рана украшаваше, помислила сам и из дубине срца пожелела, вас на оном месту на коме је мој стриц стајао, јер ја га не љубим и никад љубити не могу!“ —

„Да сте ви на оном месту стајали, онда би ја јасно на питање епископа одговорила: Хоћу, њему ћу остати целог мог живота верна, то се заклињем! — Али све моје жеље беху само сан! На само и у тајности смем оног гледати ког љубим, и тек што сам вас опет видела и вашим погледом наслађивала се, морам се опет с вами опростити и на растанак мислити! С богом остајте, мој Францишко! Изабела ће само о вами сањати!

„Како ћу вам за такову љубав захвалити, краљице!“

Серано се сагне да јој руку пољуби, она исту тргне и његов пољубац прилепи се за њезине уснице. На лицу Изабелином указа се задовољни осмех, потом увије се у свој дугачки црни огртач, који је са свим покрије тако да су јој се само очи виделе, и упути се кроз тајни пролаз, који је њезиним одајама водио тако хитро и вешто да је и незвани не могаше приметити, врата се за њом тако лако и вешто затворише, да их је Серано једва наћи могао, и ако му је било место излаза добро познато.

Он заостане још за магновење, и повтораваше у себи речи топле љубави једне краљице, потом се упути замишљено к тајним вратима, отвори их и ступи у тавно осветљени готово мрачни ходник, како би до простране одаје дошао, од куда тајне степенице доле к широком испрекштаном ходнику воде.

Тек што је Серано неколико корачаји кроз тај нео-

бични и мрачни ходник напред ступио, кад у један пут спази неку сен, која је на неколико коракљаји пред њиме као окамењена стојала, па је руке прекрстила, она је жива, исти је човек њи прислушкивао, и ишчекивао у присенку усамљеног ходника на њега.

„Ко је ту?“ викну Серано, исукавши свој мач.

„Ви одговорте: ко је ту у ово доба!“ викну од једа дркћући, до сад непознати.

Познавши Серано херцега валенцијанског, страх и јед не допусги му промишљавати се, или можда није познао Нарваеса који ни корака не одступаше.

„То бранте вашу кожу, шпијону!“ викну Серано у највећој јарости и устреми се на свог противника.

Видевши се Нарваес у опасности, а бојећи се да не буде рањен или може бити убијен, истргне свој мач и стане на отпор снажно нападајућем Серану, који му не даде времена, да му налог какови изда или бар своје име каже; мачеви звекеташе јасно, ударци беху тако вешто вођени као и одбијани, беху два вешта борца, који у мраку један спрам другог стајаше и чији се само севајући мачеви видише.

Јасни звекет мачева звонио је необично кроз ходнике и пространа предсобија, те је допрло доле чак до страже, што јој овај случај изда!

После неколико магновења приближе им се војници.

„Ухватите овог безумника! викну Нарваес зачуђеној стражи, херцег валенсијански вам заповеда, да овог насилног ђенерала обезоружате и у затвор ставите!“

„Тешко оном који ми се први приближи овај мач ће му кроз прса пројурити!“ викну Серано, кад увиде да је све изгубљено, а нехотећи бар без боја моћноме подлећи.

У том магновењу дотрчи Прим и Тонете.

„За име божије Францишко!“ викну Прим, „то је дакле обистињено, несретниче.“

„Прислушкивала и шпијоне ја казним, па ма они и сами краљеви били!“ одговори Серано јасним и снажним гласом.

„Ставите овог бунтовника у затвор ђенералу Приму,

то вам заповедам у име краљице шпанске!“ Заповедаше Нарваес, од једа сав позеленивши.

„Нек је ђенералу Приму овај деликатан налог уштеђен, јер ја ћу се сам у затвор ставити!“ рече Серано и упути се између уклањајуће се страже управо краљици, да да јој јави шта се збило, и да за опроштај строге казни моли!“

Изабела је о овом догађају већ дознала, и беше због овог поновог прислушкивања и шпијонисања херцега валенсијанског тако озлојеђена, да је с места свог ађутанта краљици својој матери послала, да јој јави да жели с места с њоме говорити.

Марија Кристина седела је са својим супругом, херцегом риансареским уз један сто играјући се шаха. Херцег је губио сваку игру, не из неке раскошности спрећу своје високе супруге јер раскошан не беше никад тај некадашњи телохранитељ — но с тога што није вештину те игре никако употребити знао. У том магновењу беше краљичиној матери јављено, да је у близини назване „Пештере од шкољака“ ђенерао Серано противу ђенерал-капетана целе трупе Нарваеса мач извукао.

Марија Кристина на то извешће ђипи уплашено, њезине севајуће очи показиваху јасно да је у намери била да строгост предузме, но одма дође мало к себи и окрете се свом супругу.

„Такови догађаји тако су опасни, да смо принуђени да над ђенералом један пут пример покажемо!“ рече она.

„Да нећете послушани бити то је извесно! Да сам ја на место херцега валенсијанског био, ја би том ђенералу“

Некадашњи телохранитељ и гардиста беше прекинут у свом говору. Ађутанат пријави краљицу — и већ ступи Изабела у највећој јарости у одају своје матере. Она застане кад спази херцега Риансареса где седи, који јуче за време свадбе беше опасно болестан а данас опет потпуно здрав — Изабела је знала само једним погледом доста казати, а супруг њезине матере — не баш од великог оштро-

умља изгледаше као да је њезин поглед разумео — он устане оштро и приближи се краљици.

„Добро, добро, господине херцеже!“ прекиде га Изабела и противу етикета, али с гласом који њезину јаку узнемиреност и вољу показиваше, да од сада сама без старатеља и утицаја влада.

Марија Кристина погледи зачуђено своју кћер.

„Не очекивајући дана долазим вам, мајко моја, не да се жалим но само да вас упитам, да ли је когод господину херцегу валенсијанском налог дао, да ноћу по нашим ходницима шврља!“ рече млада краљица узбуђено.

„Херцег валенсијански није само наслон престола, но и човек високог искуства и разборитости!“ рече Марија Кристина; „и с тога држимо за савесно и нужно, да истог ватреног младића ради расхлађења на неколико година у какови град пиринејски прогнамо!“

„Али ми држимо још за савесније, да безобразног господина херцега валенсијанског из двора у какови предео одправимо, у ком је начин његовог шпијонисања већма усвојен но овде у мом двору!“ рече Изабела с неком извесношћу, која није само краљичину матер до највећег чуђења довела, него и херцега ријансарског чисто потресла.

„Ми смо нерасположени да пркосе истог доданашњег генералног капитена ћутајући спосимо!“ рече изабела даље „и с тога ћемо још ове ноћи нужне налоге издати!“

„Та како би једног младог ђенерала без особите знатности оном млогозаслуженом Нарваесу претпоставили, моја кћери?“ рече Марија Кристина с изнуђеном мирноћом — „у сваком случају беше погазитељ дисциплине, кад се усудио противу херцега мач извадити!“

„Лепи и нами мио ђенерао није могао очекивати, кад је ноћу кроз ходник „школьске пештере“ пролазио, да се један херцег тамо прикрио да прислушкује!“ рече оштрим гласом краљица, томе подобних случајева беху у последње време млого ређи! У сваком случају желимо предупредити, да високодостојници нашег престола не постају гадна при-

слушкивала. — Ми желимо нашој матери и господину херцегу риансереском добру ноћ!“

Изабела се поклони својој матери, и лако махнувши, поздрави свог очува, па оде брзо у своје одаје, где јој ађутанти јавише да јој се ђенерао Серано ради извршења казни претставља.

„Ђенерао се вара!“ викну краљица, ступивши к свом писаћем столу. „Та како се назива онај мали мост, који се у близости вароши Бургоса налази, ја сам његово лепо име заборавила!!

„Мост де ла торе!“ одговори озбиљно и с дубоким поклоном зачуђени ађутанат.

„Да тако је, хвала вам! Ђенерао Серано имаће се у нашу одају потрудити, а и мило би нам било кад би се и ђенерао Прим овде где нашао и к нами дошао, ми смо именованој господи још нашег признања дужни за њихове велике услуге,које су нам код Бургоса противу Карлове чете указали!“ рече Изабела зачуђеном господину ађутанту, који брзо оде да њезине заповести изврши.

После неколико минута ступи Францишко Серано а за њиме Јуан Прим у одају краљичину, док је међу тим Нарваес Марији Кристини отишао, која му је хрђаву поруку поверила, тако хрђаву, да Нарваес још исте ноћи отпутовати мора.

Серано ког је краљица још, „своји м лепим ђенералом“ називала, поклони јој се и изговори неколико речи о извршности казни.

„Ми бесмо обрадовани, кад смо вас један пут видели. Дону Серано,“ рече краљица, „опростите, и ако смо јуче у оној веселој расејаности оно пренебрегли, што се за најлепшу дужност двору и престолу рачунати имаде: да велика дела верних служитеља наградимо! Ми вас именујемо генералним капетаном наше трупе, јер господина херцега валенсијанског неки важан посао на његова добра позива. Ваша једва залечена рана, коју сте у близости моста де ла торе добили, накит је за ваш нови чин, господине хер-

цеже де ла торе, која није у стању боље витеза красити, ми вам честитамо, господине херцеже!“

„Величанство, ја сам држао да је моја глава изгубљена!“ рече Серано дрктајућим гласом, клекнувши пред Изабелом и метнувши руку на срце, „ја сам извесно држао да ми је глава изгубљена, а оно се ето видех у највећој милости, коју само владатељка свом верном дати може!“

„Украшен круном херцештва, ми се надамо да ће се дон Мигуел Серано, ваш врло поштовани отац мало обрадовати овом маленом одличију, које ми његовом поштованом сину, као неки мали знак наше признателности указујемо!

„Али и вами, ђенерале Приму, као верном бојном другу херцега де ла торе, имамо нашу краљевску благодарност да изјавимо за млоге доказе вашег пожртвовања и јунаштва. За ђенерала вас је наименовао наш витешки Конха на пољу части, а ми вам указујемо као неки мали знак наше милости, и додајемо вам титулу и достојанство једног маркиза де лос Кастилејос и надамо се да ћете заједно с вашим високим пријатељем и другом, и у будуће нашој ствари тако препоручително служити!“

Прим беше у првом магновењу изненађен и изгубљен кад је Серано тако одликован, у место као што је он држао кажњен буде; али сад беше чисто изван себе и тако узнемирен да није у стању био речице проговорити и изјавити своју благодарност на указаној му највећој милости, пошто му је Изабела по наименовању и своју малу нежну ручицу пружила, да је пољуби.

Херцегу де ла торе кад устаде, не хтеде руку пружити, но само се радосно насмеши, као да хтеде казати: вами Францишко не дајем само руку, но и моја уста да љубите!

Прим клечаше још занешен милошћу и лепотом још данас лепше Изабеле; узбуђеност јој лице заруменила, и њезине обично благе, примамљиве и плаве очи нека необична светлост обузе, милостиво осмијкујући се али ипак горда, убеђена о својој моћи, стајаше она и изгледаше, као да се је ове ноћи решила да одважном руком државни крман узме и њиме сама управља. Маркиз де лос Кастиле-

лејос захвали се у неколико речи а херцег де ла торе дубоко се поклонн.

„Ја сам тек данас право над вами задобила и надам се имати вас свагда уза се, моја господо, једна краљица потребује пријатеља, а ја би вас господо радо за такове бројала!“

Свита, ађутанти и приступајуће дворкиње зачуде се том ванредном одличију, којим су оба племића гарде краљичине почаствовани, и гледаше са укоченим очима краљицу, где од један пут одважно узде у своје руке узе, које су до данас Марија Кристина и Нарваес у рукама држали и њима управљале.

Изабела их благо поздрави, потом корачаше гордо к својој одаји, где су је Маркиза од Бевиле и дојкиња Марита изчекивали.

Серано и Прим кад у предворије ступише загрле се.

Алосаго и Топете беху први, који им од срца честиташе.

„Ваљда ће и на нас скоро ред доћи,“ тешио је свог пријатеља и себе, „они нам показују пут сунцу, а ми ћемо за њима! Будите милостиви проћу нас господине ђенералнн капетану целе трупе — заиста, ми се више не усуђујемо, да тебе или вас са „ти“ називамо!“

Алосаго је ћутао, јер не само да га је изненадило то сјајно унапређење својих другова, но у првом магновењу и мало га узнемири, али у часу превуче му се преко усана обични и умилни осмех, осмех правог дворјанина, који беше научен да мирним цртама све прима, и промрмља:

„То све припада дипломатском училишту! — Добру ноћ, моја господо,“ рече он мало јасније, „како ће се сада, као херцег и маркиз спавати!“ —

XXV.

БОРБА С БИКОВИМА У МАДРИДУ.

Неколико само месеци протекоше од времена напрасног прогнанства херцега валенсијанског, који мораде младом Франциишку Серану, „лепом ђенералу“ краљичином место уступити.

Нарваес одпутова без опроштаја, без једине речице још оне ноћи кад је презрително уназађен из Мадрида, да на свом спахилуку о неблагодарности владатељке и колебиме среће размишљава.

Марија Кристина беше том напрасном самосталношћу кћери своје у првом магновењу јако изненађена, но по том настојаваше да свој стари утицај по ново придобије; али Изабела је управљала од тог времена са свим одважно и разборито непосредно са својим министрима тако, да је њезина мати најпосле увидела, да је узде управе за свагда изгубила.

Једино сретство још ој оста да свој стари утицај опет подигне, и ми ћемо видети, да се Марија Кристина, која је своју краљевску кћер у младости однеговала и жалосни јој пример савршеног благородног владања улила, —није плашила, да то нагоњено средство употреби, које најпосле страхотно растећи са својим полипним рукама и њу са својом кћерју заједно обавило, и све — у бездну одвукло!

Ђенерални капетан шпањолске трупе имађаше од оног дана пуног опасности и младости Изабеле више победоносних бојева, јер је често Карлове трупе до саме мадридске капије сузбијао, чији су куршуми и кроз саме прозоре дворца продирали, дворца у ком се читав ред одаја пружаше, и

које беху кнежевски украшене; у њима обитава сада Франциишко Серано, херцег да ла торе.

Неограничан утицај и његов одношај према краљици не оста задуго двору а и самим министрима непознат, тако да његове одаје никад не беху без посете првих људи, који на милостиви говор моћног љубимца слушаху, и који се његовој благонаклоности препоручиваше. И сама већина министра тражаше да се са херцегом опријатељи и његова мњења дозна, и да посредством његовим утицај код младе краљице која му своју наклоност јавно указиваше издејствује.

Франциишко Серано беше на највишем вршку среће.

Љубљен од једне краљице, поштован од целог народа, а окружен златом и сјајношћу! —

Али ипак да ли беше генерални капетак Шпалије херцег де ла торе, из дубине срца свог задовољан? Зар не беше часова у којима је он, чије су речи, заповести и жеље испуњаване, тужан бивао?

Франциишко Серано виђаше, у пркос свију раскошности свију великољепности кад и кад кад је усамљен у својој богатој одаји седео, где му се некадашња слика у мислима подижућа пред очима ставља, примамљива, дивна слика — — Франциишко занесен тим мислима пружаше јој руке, с његових усница чује се тужни уздисај, од ког се и сам тргне.

Слике нестане, Франциишко протрља очи и чело.

Кад и кад канула би му из мутних очију по једна топла суза.

О боже сачувај, та ко би и помислити могао, да млади у злату и части, лепоти и задовољству пливајући љубимац краљице Изабеле, у самоћи сузе пролива! —

„Кад би то чинио, био би луд!“ рекла би му млада краљица, јер беше убеђена да ђенерални капетан Серано нема више суза!

Чудновата је та човечија душа, испред горећне сунчане светлости те нове среће губи се све више и више сладост прошлости пред сликом цветајуће и шњиме дневно налазеће

се Изабеле, губи се дивна слика за њиме чезнеће и тугујуће Енрике, она се топи све више и више и све нам се ређе појављује опомена на прошлост — —

Херцег де ла торе, не остављаше за такове успомене млого времена, но ипак је љубио он своју Енрику с некадашњом силном ватром своје млађане и ватрене душе! — Речи оне тајнствене врачарице на последној забави месојеђа обузеше га силно и опоменуше га на изгубљену и његово дете! — Он је за ону тајанствену маску распитивао, он је више дана тражио, но том је с нестрпљењем извешће очекивао, које му је она обећала, но том беше Енрика опет изгубљена испред појаве младе, лепе, њєга љубеће краљице.

Францишко Серано, најплеменитији син једног племенитог оца, беше опијен славом и чашћу! —

Дан се приближаваше, у ком се као и сваке године држаше велика претстава (борба с биковма). Тој великој светковини, — која се од памтивека у Шпанији упражњава, и којој се сваки Шпањолац највећма радоваше, присуствоваху сви шпански великаши а и сам краљевски двор заузима ше свагда прво место. И при данашњој светковини није изостала млада краљица са својом свитом, јер као права Шпањолка кад не би овој светковини, која сваког Шпањолца с највећим одушевлењем усхићује, присуствовала, народ би је с негодовањем свагда предусретао. А и осим тога беше прилика ове борбе с биковма употребљена, да се народу шпањском сјајност двора и његових озбиљних великодостојника претстави.

Тај велики колисео де лос торос подигнут је једино за такове претставе на једном празном простору, који близу Прадо лежаше на подобију циркуса.

Доле је цео простор у округ јаким даскама опасан, на ком се две капије налазе. За овим простором подигнуте су у два реда богато украшене ложе, а за овима виде се хиљадама седишта, која су у округ једно изнад другог подигнута.

У овом грдном простору могу од прилике до пет хи-

љада душа стати, али мора се још и то узети, да се изван тог великог позоришта виђаху више од десет хиљада душа при таковим светковинама, који или што не могоше улазница добити, или што не имадоше новца за такове, а и-пак морадоше пошто по то у близости те поштоване претставе бити, да и они кличу кад год се је усклику унутрашности огромне зграде зачуо, или да заједно с гледаоцима звижде и вичу, кад какови од заставоносиоца или четника не изврши свој опасни задатак на задовољство публике.

Тако и данас видело се са свију страна све гомиле где врве, да оба знатна борца Пухету и Кухареса виде.

Седишта су се пошуњавала љубопитним гледаоцима женама и људма; беше тако дупком пуно, да се само главе сабијене светине виделе,

„Данас се бори Пухета!“

То беше необичан магнет, ком нико на сусрет стати немогаше, јер тај главни четник мадридски — још и данас са знатним заставоносиоцем Кухаресом народ мадридски усхићава, кога од свуда задовољавајући усклици предусретаху, превасходио је храброшћу све његове супарнике и претшественике. Његова одважност беше неописана, као што ћемо видети; а поред тога беше човек леп, чијој се милости млоге лепе госпе нуђаху.

Мадрид беше онда као Париз под Лудвиком на најбољем путу, да други Содом постане.

„Данас се бори Пухета!“ — чуло се између лепих жена, и викаху љубопитни мужеви.

Ложе се попуњаваху у тишини и постепено, оне беху богаташима заузете. С противу лежаше ложа краљичина, велика и круном украшена, поред исте свећеничка, који са јелеоосвештењем морадоше при руци бити, ако би у случају млогим рањеницима, масло освештати требало.

Испод ложа налази се друга зграда с једном капијом из које су борци излазили, и друга млого јача из које се бикови у опасани простор пуштају, а над истом стајало је место за велики свирачки кор.

Седишта горња беху већ сва испуњена, а и час свечане игре приближаваше се.

У том се укажу великодостојници и краљичина свита у великој црвеном кадифом обложеној ложи. Краљица Изабела са својим супругом — Марија Кристина са херцегом риансареским, ђенерални капетан херцег де ла торе, ђенерао Прим, и остали дворјани и дворкиње, између којих и Маркизу од Бевиле а уз њу Дон Алосага и контреадмирала Топета видимо.

При уласку краљичином засвира хор химну, а сва светина упре свој поглед у ложу, да се богатству диве и великодостојнике познаду.

Изабела се је блистала у дивној плавој хаљини, преко које је шпањолско огртало о млогим борама висило. С леве стране уз краљицу заузме место њезин супруг у ђенералском оделу с млогобројним одличијама, с друге стране мати краљичина у жутој хаљини од тешке свиле. Уз Марију Кристину седео је херцег риансаресци; херцег да ла торе у сјајној, златом извезеној униформи ђенералног капитена.

По том заузеше узвишена места ложе остала пратња Маркиза од Бевиле по могућству у близости краљице. Прим се наслони на један стуб уз Серана. Алосаго стане у близости до Маркизе — Топете се наслони са свим назад, јер његова огромна величина дозвољаваше му, да и отуда доле гледати може.

Топете није пропустио с великим трудом свом црнцу с амајлијом краљичином места горе између седишта набавити. И Хектор мораде у пркос свему да ту велику претставу види, која ће га као што је Топете знао, особито задовољити.

Ложе су биле већ све попуњене, осим једне баш на прам краљичине.

Изабела даде редитељу знак, да се борба отпочне.

Кор одма започне марш, по ком такту отпочне се свечани спровод приближавати.

Гласник, са једним оделењем четника обзнани лупом бубњева, да ће велика борба с биковима започети, и да се

нико за живу главу не усуђује к месту борбе приближити се и гледаоце узнемиравати!

Опет се захоре трубе. Гласник с четницима ујаха у средину простора. За њима следоваше пешце борац, држећи у десној руци мач а преко леве пребацио је од црвене боје огртач. Задовољавајући жубор зачу се при његовом појаву у публици.

„Живео главни четник и борац Пухета!“ захори се из хиљада грла. То беше знатни борац с биковима, који је широки мач што је млогима разјареним биковима крај учинио — у својој снажној песници држао, у богатом шпанском оделу. Његову густом и црном косом украшену главу покриваше шпањски шешир с црвеном пантљиком, а око врата имао је огрлицу од чипака. Преко беле кошуље имао је црни од кадифе пршњак, око појаса увијену пантљику од црвене кадифе са златним ресама која му је кратке од црне кадифе панталоне држала, на којима се при крају кратких ногавица такође црвене пантљике виде. Беле, врло тесне чаране, и исечене црне ципеле са црвеним кокардама покриваше снажне ноге знатног борца.

Пухета поздрави редитеља, и скинувши свој шешир поклони се дубоко испред ложе краљичине, а по том отпоздрави шпански народ који га веселом виком поздрављаше.

Четири четника у старо шпањолском оделу с цидама у руци ишли су на бесним коњима за њим. Ова четири четника су са свим једнако одевена. Високи шиљасти шешири украшени пантљикама разних боја, богато извезени прслук са златним гајтанима, златним ланцем с амајлијом, преко плећа пребачен им је кратки огртач, кратке до колена од кадифе панталоне, са црвеним пантљикама, у једној руци држе узде великих и особито лепих коња, а у другој дугачку и оштру циду; тако су ишли они све успоред два и два за четником на место борбе.

За овима корачаху осам од најодважнијих заставоноспоца, они беху готово исто тако одевени као што и четник одевен беше, само што су у место мача носили сваки по један штап с малим од артије барјаком, где је на крају секира

била. Те штапове су бацали они на бика који се на њих бесно залетао те тим га још већма раздраживали. Од ових заставоносиоца беше први и знатни Кухарес који је са својом неизмерном храброшћу гледаоце у највећи страх бацао.

То воле Шпањолац, кад му тај бесноодважни са својом победом чисто косу од страха и грозе дизаше, и с тога се зачу из хиљадама грла:

„Живео Кухарес!“

Он поздрави редитеља, поклони се пред краљичином ложом заједно с друговима, те махаше својим шеширом поздрављајућој га публици.

Радосном виком захвале љубимцу.

Једно одељење четника следовало је за заставоносиоцима, а за овима су ишли неколико мазги искићене пантљикама разних боја, које су овај свечани спровод закључавале, и које су намењене да рањене и поубијане бикове и коње с места борбе однесу.

Пошто овај цео спровод кроз огромни простор прође иступе кроз велику капију изван опасаног простора она четири четника, а остали пандури заостану. Они ободу тако своје коње да су бесно подскакивали и приближавали се капији, кроз која ће имати, за данашњу борбу намењени бик у арену изјурити.

Редитељ, по одобрењу краљичином, баци кључ од исте капије доле пандурима, који исту отворе и уклоне се испред бесног бика који у највећем беснилу из затвора у опасани простор изјури.

То беше угојено, изабрано, великог и снажног узраста маврвинче. С неким нестрпљењем и одважно затресе своју дебелу главу, која беше с рогови ванредне величине наоружана, појури бесно кроз капију и тек се на половини опасног простора заустави осврћући се бесно

Вика задовољства праћаше сваки покрет бесног бика, који сад тек виде да је у затвору, и да га силна светина окружава, сад савије своју главу, и забоде дубоко своје рогове у песак који високо избациваше.

То магновење и ишчекиваше она четири четника. Са напереним ципама нападну бесно окретајућег се бика. Он осети како га циде убадаше пркосећи му, и са страховитом виком уочи једног четника. Док је он погнутом главом на њега појурио да коња заједно с коњаником прободе, осети удар другог нападача, он се од један пут заустави и погледа свуд око себе, и појури поново на најближег коњаника који вешто испред њега свог коња обрне. Бик се одма устреми на другог, који такође гледаше да му се испред рогова уклони, али бесно дувајући такође хитро савије те забоде своје рогове коњу у бутине, тако да је четник једва с великом муком скочивши с коња исту судбину избегао, бик истргне своје крваве рогове из подигнутог коња, који се на земљу стропошта и појури за бежећим човеком, но брзо притрче она три четника на сусрет, подбадајући га копљама, и принуде га да бежећег пешака остави, и на њих се устреми.

Док је та подбадајућа сцена која тек почетак целог грозног и крвавог позорија беше трајала, попуни се и она празна ложа; један особито и богато одевен господин, на ком је богато извезени огртач с блистајућим се драгим каменом скопчан, вођаше неку бледу, али необичне лепоте госпу к месту, црвеном кадифом обложене ложе. Он имађаше црну готово дивљу косу, и очи оштре но благородног погледа, на умиљатом и бледом лицу његове спроводнице виђаше се туга и чежња, а испод дугих и копреном полупокривених трепавица лежаху тајни болови закопани, који се и поред све сјајности не могоше утишати. Црна хаљина покриваше јој вито тело, црн беше јој огртач, црн беше украс који јој главу и прса украшаваше; али на том црном оделу блиставше се драго камење, којим ју је сигурно њезин пратилац украсио, које беше од особите величине и реткости, и које се тако ватрено блисташе, да је погледе опште присуствујуће публике на се привукло. Они заузму место у ложи. Два послужитеља у богатом оделу поставе се у углу ложе како би на сваки миг богатих парова на услузи били.

И краљичин поглед беше нехотице у исту ложу при-

учен, док се међутим херцег де ла торе са адмиралом Топетом, о неким званичним стварима тихо разговарао; Изабела посматраше с удивлењем лепу и у црном оделу страну госпу, њезин дивни накит и црног пратиоца њезиног; но у истом магновењу захтеваше опет углед доле у арену сваку пажњу публике тако, да су и краљица, и окружавајуће је госпе и господа са неким задовољством и учешћем доле гледали.

Четници беху из средине истерани, и сада остаде разјарени бик опет усамљен.

На њихово место ступе одма с неком ванредном хитрином оних осморо заставоносаца, које публика са живим усклицима поздрави, и још их радосније предусрете с тога што беснило разјареног бика још опасније за њих беше што беху без коња и оружја.

Вазљубљени Кухарес ступи сад напред. Он беше, који је са страхом испуњавајућој публици највеће задовољство приносио бацајући на бесног бика своју заставу. Његови другови бране се само све двоје и двоје тако, да се ричући бик у магновењу виде са све четири стране опкољен његове севајуће очи играше — он бираше своју жртву — али одважни заставоносиоци не чекаше његов напад, двојица од њих приближе се марвинчету бацајући му барјаке на његова широка плећа — сикирице забадаху му се у кожу и месо! Страховити осећаше болове али незнађаше, одкуда исти долазаху. Док се он против нападачу окрете, ови други већ су га са својим штаповима напали. Бик се стресе одбацујући ногама земљу, и нојури у очајању час за једним час за другим, но ови вештији и хитрији беху од тог снажног и тешког марвинчета.

Ни један поглед гледаоца не одврати се од овог узбуђеног призора — са запетом пажњом праћаше они по пространом и округло опасаном месту сваки покрет бориоца — беше заиста дивља борба, борба на живот и смрт, јер кад би бик ког од својих гонитеља дохватио, тај би био заиста за свагда изгубљен! Мртва тишина владаше у пространом

позоришту — но у један пут се зачу узвик који кроз публику потресајући продре — —

Шта се то догодило? Одкуд долази тај глас? Да ли је исти проузроковао опасност која је Кухарссу претила, дозволивши бику да се на њега устреми?

Узвик се зачу из једне ложе. Она бледа у црном оделу госпа га је из дубине срца упустила у магновењу, кад је свој поглед у ложу краљичину бацила.

Али растојање од једне до друге стране беше велико, а и бесно-одважни Кухарес је баш у том магновењу својим штапом беснећег бика тако ударио да је општу пажњу на се привукао, и бика до највећег беснила довео.

Огромна задовољавајућа вика похваљиваше ову борбу. Но погледи краљичини непочиваше више на страховитом призору — Изабела посматраше непрекидно ону страну у црној одећи госпу, која се у противној ложи појавила са црним пратиоцем — Изабела је добро приметила, да је она лепа бледа госпа викнула баш онда, кад је у краљичину ложу погледала, с тога беше љубопитна да дозна, која је та у црној одећи и драгим камењем украшена госпа.

„Господине херцеже“! окренувши се Серану, који је непрекидно и са особитом пажном ово позорије посматрао, и не узимајући на ум да га когод зове, „господине херцеже, ко је она лепа страна госпа тамо преко, у црном оделу што поред оног, као што се примећава богаташа седи — зар ви заиста не видите оно лепо лице и умилни поглед који је овамо окренут? Зар не видите бар онај засљепљавајући накит у обоје!“

Херцег де ла торе бацајући свој оштар поглед преко ложа, тражаше да краљицу о упитноме извести ако би страну познo.

У један пут заустави му се поглед на ону, очима позивајући га бледу госпу у црноме оделу — Серано уздрхти —„ Енрика!“ — зачу се с највећом изненадношћу на његовим усницама — и то полугласно и нехотично, али ипак доста јасно, да га је зачуђена краљица чути могла.

„Како господине херцеже, ви познајете исту госпу?“

Серано осети, да је клонуо, — он се прихвати за столицу, која га од пажљиво посматрајуће краљице раздвајаше.

„Ви сте побледили! — шта је то што вас тако дубоко потреса? Та говорте, господине херцеже! ви познајете ону црну госпу, и ми смо врло љубопитни да дознамо које она?“

„Ја ју на сваки начин познајем,“ промрмља Серано, који у том магновењу највећег узбуђења једва говораше — „у пређашњем времену — —“

Али ипак изгледате, у пркос пређашњем времену као да вас та госпа потресла, јер ви дрктите — и ако нас око не вара, тако је исто и она страна, коју Енриком називате, јако узнемирена — погледајте само, како жељно и немирно овамо погледа?“

Ове последње краљичине речи прекине огромна вика и лупа бубњева, која објављиваше приступ главног четника и борца, јер су међу тим заставоносиоци беснећег бика највећма раздражена самог оставили.

Капија се отвори — Пухета, љубимац народа појави со с најодушевљенијим усклицима на место борбе; он гордо погледи, и пошто се дубоко поклони, ступи одважним кораком, држећи у десној руци мач а у левој црвени огртач напред тако гордо, да није бесног бика ни погледа удостоио,

Та сигурноет спроћу претеће смртне опасности, та мирноћа на бојишту крвљу попрсканом, која је до највећег беснила марвиниче довела; — беше проузроковала неограничено усхићење и дејство у души сваког Шпањолца — Поздравима са „живео“ и задовољавајућој вици не беше краја. Пухета осећајући велику милост народ, одпозрављао их је непрекидним клањањем и окретањем на све сране огромне зграде.

Краљица још једнако не скидаше своје очи с ложе у којој је Енрика уз Ацу седела. Једва дакле један пут она коју је краљ цигана готово у затвору држао, нађе изгубљеног и жељно траженог Франциишка, преко стајаше он у ло-

жи краљичиној —Изабела је шњиме о њој говорила — све то Енрика не размишљаваше — она беше само једом мисли обузета, њу обузимаше само једна жеља: да љубазника душе своје опет види и загрли!

Францишко је сигурно и њу познао, дакле она се решила да чека и Ацу претстави, чим он по свршеној борби к њој дојезди.

Херцег риансарески, велики поштоватељ и љубитељ оваких представа беше доле сишао, да се с четницима мало забави и њихове добре коње види. Серано стајаше једнако за леђи краљичини, која беше љубопитством страшно мучена, ко она страна мора бити и у каквој свези стоји са љубимцем њезине душе. Она мора све пошто по то да дозна.

Францишко Серано погледи преко у Енрикину ложу, њезин умиљати поздрављајући, и жељно горећи поглед сусретне се с његовим погледом, он дакле опет види њезино лепо, некад тако обожавајуће лице, на ком љубав и оданост к њему са хиљаду знакова нацртана беше! — Францишко осети у себи тешко пребацивање, он мора дакле своју Енрику, своје дете опет видети, он мора тај најмилији предмет душе своје, своју љубимицу, која му некад све на свету беше загрлити, па ма га и целог живота стало!

Али Изабела — и њезина љубав — —

Херцег де ла торе осети сада први пут проклетство, које његова узвишеност на њега натовари, херцег де ла торе који милошћу краљичином на врху столећа стајаше, осети како је поред све сјајности сирома, јер се чисто грозаше да својима осећајима изјави, да издајник Енрикин буде само с тог да се краљици не замери.

Борац Пухета беше у округ ступио, од беснила рикајући бик скакаше тамо амо, разбацивајући роговима песак. У један пут се усправи, црвени огртач га примамљиваше да на противника нападне — борац махаше са истим, а озлојеђени бик појури извеџбаном и одважном борцу на сусрет.

Пухета дозволи бесно устремљеном да му се приближи — ладнокрвно подигне свој мач и постави се на сусрет заслепљеном бику. Бик се испод снажног ударца мача стропо-

шта на земљу, велики борац је дакле свој задатак на задовољство ликујуће публике извршио, која ишчекиваше другу сцену, борбу с биком ком су рогови с ђулетима снабдевени били, и с којим се сваки по жељи забављати може.

Ова друга борба беше публици по жељи остављена.

Краљица устане — са пажљивим погледом пратила је сваки покрет па и сам поглед Серанов.

У Изабели се беше мисао пробудила, да је она лепа страна госпа њему много мила, она госпа коју је Француско и нехотице Енриком именовао, да је она разоритељ њезине љубави — и та мисао недаде краљици мира!

Маркиза од Бевиле приближи јој се, да ју заогрне.

„Маркизо," рече Изабела брзо и важним гласом, „имате ли каквог повереника у близости?"

„Имам, величанство, Дона Алосага!" одговори Паула тихо.

„То му дакле наложите, ако се у њега поуздати можете, да за оном страном госпом у застонце пође и да дозна које она и онај њезин пратиоц! Све ми лежи у том решењу, Маркизо!

„Ја ћу похитати, да налог моје краљице извршим!" рече Паулина, пошто је огртачем узнемирену краљицу огрнула.

И Марија Кристина устане, а и супруг краљичин мораде дакле на полазак мислити, и ако је изгледао, да би још радо и даље продужену борбу гледао.

„Поштовани мој супруже." рече Изабела обвезним гласом малом господину, „ви ћете надам се, са задовољством примити се да нашу матер до каруца одпратите, јер је господин херцег Риансарес, тамо доле на нас са свим и заборавио. А ми сами молимо господина херцега де ла торе за руку!" додаде она окренувши се Серану, који ту понуду заиста није ишчекивао, но несмеде познати дати, да је с дрктајућим срцем желео да што пре Енрици која га жељно погледаше и исчекиваше оде.

Краљ понуди Марији Кристини своју руку Изабела узме са победоносним осмехом под руку херцега де ла торе-

При изласку угради Францишко толико времена да Приму даде знак, да му ближе ступи,

„Тако ти свега на свету,“ рече му он, „где Енрика са оним страним господином остаде — баш ено сад где из ложе излази да ме сустигне“.

„Она у црном оделу“—

„Оно је Енрика! потражи је, ја морам знати где се налази, да је наћи могу¡“

„Господин херцеже — ви постадосте данас са свим несмотреним кавалиром“, рече Изабела с ванредним гласом, „да није ту измену у вами учинила она госпа у црноме оделу?“

Док је маркиза дону Алосагу показала на брзо Енрику, и замолила га да на сваки начин за истом госпом следује, дотле се већ ђенерао Прим прогурао с друге стране до странога пара.

Херцег риансарески ишчекиваше своју супругу при изласку на усхићење Сераново који се радоваше, — видевши супруга краљичиног где јој се приближаваше, — да ће је се опростити, он хтеде Изабелу и малог Францишка од Азиса до каруца допратити, па да по том за својим другом Примом похита, и да један пут своју Енрику, и своје дете опет види!

Каруца им се ставе на сусрет -- Изабела се на иста поше — краљ јој следоваше — Серано им се поклони. —

„Ми позивамо господина херцега, да с нами пође!“ рече краљица тако позивајући, да јој он ни одговора на тај позив не даде. —

Францишко Серано мораде ту указану му високу част примити, да се са краљицом у двор поврати; Францишко Серано мораде ради те части ону наду, која га с новим пробуђеним тежњама испуњаваше изгубити, да Енрику и своје дете опет види — коју је опијен срећом и славом готово заборавио —

Енрика је себи кроз силно лудство пут прокрчила, да до Францишка дође — она га једва на неколико корачи виде преда се — још само један минут па би свог жељног до-

стигла; с јако лупајућим срцем раширила је већ и своје руке да га загрли — испуњена слабошћу виде се једва једном свију мука избављеном — —

Но и Францишко се попе на краљичина кола — она викну — он је не чу, јер кола већ као стрела брзо одјездише — — —.

XXVI.

ЗАХОДНИ ВРТ.

(Labyrinth).

Узнемиреност срца херцега де ла торе, није се одочију Изабелиних прикрала, чије очи пробадаху тако дубоко, као оне жене, која нема поверења у свог љубазника који ју је већ једном обмануо.

Али још и не сањаше Изабела о тешњој свези Франциишковој са оном лепом, страном госпом, коју је данас први пут видела; она разбијаше главу да дозна, које она, и од куда је Франциишко с њоме познат и где се познао; на скоро ће о свему бити извештена, јер је маркиза повереника послала, који ће за странима следовати. Али шта је наглу краљицу још већма узнемирило беше то, што је Енрику један богаташ пратио, који ју из очију непушташе, и посматраше ју с погледима најтоплије љубави.

Сакупљена светина поздрављаше с веселом виком краљицу, која је Серана слабо увеселављала, и тако у један пут савију кола кроз главни улаз у дворац — краљ одведе своју супругу у њезине одаје. Серано се тек једва виде ослобођен ланца, који га је у последњем часу силно везао; он се поклони — Изабела осмејкујући се пола љубазно по озбиљно и рече му једним севајућим погледом доста јасно:

„Ми се надамо да вас што пре видимо и то са свим другојачијег — јер супарницу трпети, или само о таковој помислити, мучи сваку жену која љуби, али још страшније мучи краљицу, која вас са својим топлим страстима свом супругу претпоставља — то размислите!“

Серано се дубоко поклони, но он у том магновењу о ничем неразмишљаваше, но о путовима, на којима би опет своју Енрику и своје дете наћи могао.

Он похити у своје одаје где ишчекиваше с нестрпљењем Прима који ће му жељну вест донети.

Мученички је час у таковом ишчекивању.

Изабела такође ходаше узнемирено горе доле по својој одаји — једва се једном зачују приближавајући се кораци — једва једном донесе маркиза од Бевиле с лупајућим срцем ишчекивану вест.

„Величанство“ рече Паула, „у иркос труду и опасности живота, не беше могуће, за непознатима странцима кроз гомиле гурајућих се људи узастопце следовати!“

„То се је могло кроз ту гнусну светину жандарима и мачем пут просећи! Зар ми имамо тако хрђаве послужитеље и пријатеље, да нисмо у стању ни до испуњења тако незнатне жеље доћи? Заиста, маркизо, при доказу тако хрђаве услуге са свим заборављамо, да смо ми краљица шпанска! Ради поштеде несносне светине, баца се жеља једне краљице у ветар, ха, ха, ха. Маркизо, ја још до данас не уверих се тако јасно као сад, да се морамо сами на себе ослонити.“

„Величанство је љутита, али ипак нисам у стању ову вест друкчије изменити. Дон је Алосаго племић од највеће услуге за вас — ваше величанство.“

„Али заиста још млого више за вас, маркизо!“ —

„Дон Алосаго је не штедећи ни свој живот, за странцима што су се удалили, који су у дивна кола у којима су четири вранца неописане лепоте упрегнута, сели — —“

„Морамо готово држати, да иста госпа имаде не само веће драго камење од краљице шпанске, но и брже и боље коње!“ рече мало оштријим и запетим гласом краљица.

„Он не могаше брзе вранце стићи," рече маркиза даље он је само приметио да се иста госпа у црном оделу трудила да се колима вашег величанства приближи, но пошто јој то гурајућа светина не дозволи она с пусти своје раширене руке, и клоне. Потом је њезин пратиоц на кола подигне, и пре но што је дон Алосаго до кола доћи могао у која је страна госпа села, беху већ ишчезли!"

Изабела беше разјарена — њезине очи севаху.

„То је преимућство једне краљице," рече она горко „да се на друге ослонити мора и да њезине најтоплије жеље од расположења истих зависе — Ох —". Изабела устане у један пут. Млада краљица беше јако узнемирена потом похити оштрим кораком у своју писаћу одају, закључа врата и баци се на диван, који у близости прозора стајаше.

„Кад би истина била"! промрмља она, „ако он исту жену која се Енрика зове, љуби — —"

Прим канда беше сретнији, од Алосаго — после неколико часова, баш кад се смркавати отпочело, ступи у одаје Серанове.

„Нашао сам мој љубазни друже!" викну весело Прим.

„Говори — где је? — брзо! ја марам к њој без оклевања!" викну Францишко.

„Стрпљење само, јер захтева све најпре предомишлења и мирноћу! дакле прво — Алосага посла маркиза истим налогом којим си и ти мене послао —"

„Ено га, он долази баш од краљице!"

„Заиста — Алосаго, и ако је он самном заједно испред палате заштитника твоје Енрике стигао, то ипак није имао о њој никакво извешће Маркизи донети!" рече Прим осмејкујући се.

„Неисказано, то дакле нико не зна место њезиног пребивања, које јој шкодити може! Али шта ти говориш о њезином заштитнику? Ја сам у највећој бризи за њом да није у шаке каковог лупежа пала, који —"

„Који ништа мање но источни принц бити мора, да да, мој друже, он има своју палату у улици Гранада, и то такову, какову херцег де ла торе ни замислити не може";

Францишко Серано се тргне — први пут пројури му кроз главу мисао, да је Енрика она лепа слика његове прве љубави, коју све чари прошлости окружавају, другом човеку срце своје поверила, и за неверство га казнила. Оно што никад немогаше замислити, сад се тек пробуди с неком плашњом у њему. — Енрика се можда исто тако за другим повела, она је могла другог изабрати — исто као и он! данас беше она још лепша, и њезиним бледим и озбиљним лицем примамљивија но икад до сад!

„Јеси ли улазио у палату?“ запита он устежући се.

„Нисам ја сам видео лепу Енрику са оним господином баш кад је с кола сишла и у палату брзо ушла,“

„После —“

„После упитам једног послужитеља, ко у овој палати обитава,“

„Па шта ти је он одговорио, — говори брзо!“ рече узнемирен и у највећем нестрпљењу Серано.

„Ова је палата дона Аце!“ одговори ми учтиво послужитељ, „он сам обитава у истој са доном Енриком.“

„Дон Аца?“ промрмља Фианцишко размишлавајући, „то име нисам никада чуо!“

„Зар се не прича, да су први цигански краљеви то име носили? — мени се чини да сам о том некад слушао“ додаде Прим.

„Хвала ти, мој мили Јуане — ја морам дакле у улицу „Гранада!“

„То ми дозволи, да те пратим!“

Серано се је предомишљао.

„Чини ми се, да ти се та понуда не допада, а ја опет држим то за дужност! Не брини се, ја те од тог не ћу задржавати, ја само хоћу да сам уз тебе!“

„А из ког то узрока, изгледаш ми као да нешто више још од мене знаш.“

„Нешто ми се предсказује, да те не пустим вечерас самог да оној палати идеш, у коју троје четвора врата воде!“ рече Прим.

„Мој мили друже, све више осећам да сам у теби

нашао изгубљеног брата, брата који је своју црну душу у оном усамљеном гостионику, „ецијера квадарама“ испустио, дозволи ми да те загрлим, мој Јуане, па онда само брзо к улици Гранада, јер знај: моја прва топла љубав припада оној лепој, некад тако цветајућој Енрици, и та се љубав која је дуго мртвим сном обузета била, опет по ново у мени пробудила, чим сам лице оног дивног створа угледао, — она ми учини нов живот! Узми овај црни огртач, ево други за мене, сад дакле похитајмо.“

Францишко Серано и Прим оставе дворац, и упуте се к удаљеној улици Гранада, у којој млоштво нових и дивних палата подигнути беху.

У један пут пројури поред њих нека у црном огртачу омотана личност приближавајући се поред кућа к присену где је нестане — Прим је зачуђено за истим гледао, јер се у њему нека чудновата успомена пробуди, кад је то створење смотрио, али ипак не могаше се сетити где је тог погуреног створа видео. Он не рече дакле ни речи о том Серану, који је непрестано погледао на високе прозоре и балконе где су се женскиње између цветајућих гранатних дрва вијале.

Оба друга приближе се једном широком високом и дивном здању, које је заиста најдивније од свију осталих у улици Гранади.

Шест огромних стубова удвојене дебљине од белог мраморног камена држале су балкон украшен разним цвећем. Између тих шест стубова воде нас степенице од белог и вешто истесаног камена к петорима у зиду издубљеним пролазима. Ступимо ли у тај пролаз, то видимо кроз прва врата дивну башту, кроз друга црну ноћ, кроз трећа тавно осветљено предвориште, у ком се на средини види дивни водопад окружен разним цвећем, а свуд у округ ходници подигнути од каменитих стубова. Ступимо ли кроз четврта врата то нас одма обузме неки густи мрак, а кроз последња неки плави ваздух, у који кад ступимо мислимо да нас са свију страна плаво небо окружава.

То беше палата једног кнеза без круне и дипломе

благородства, једног краља без краљевине, али неизмрено богатог насљедника некадашњих краљева истока.

Серано и Прим приближаваше се тој чудноватој кући, на којој је већина округластих прозора осветљена.

Пре но што је Прим свом другу казати могао: Ово је то велико здање, у ком је тражена данас одсела, викну Серано у један пут, погледавши на један од отих прозора на којем једна госпа у црноме оделу стајаше:

„Енрика, ено моје Енрике, она ме изгледа!“

Прим подигне главу и упре свој поглед у прозор, на ком је заиста Енрика замишљена и бледа стојала.

„Дакле кроз која су врата ушли?“ питаше Француишко брзо.

Прим је држао кроз прва јер му се чинило као да су се прва врата отворила, но одма рече: „не, не, не, нису прва но средња“; али најпосле мораде признати да и сам сад не зна!

У том магновењу спази Енрика обојицу, Француишко пружи јој своје руке, она га је познала, она му даде знак — —

Без даљег устезања и тренутног оклевања, појури Серано кроз средња врата, која га у тавно осветљени простор одведу, где се виде опкољен ходницима, од каменитих стубова, без да је около подигнуте камените слике и на дивни водомет пазио, корачаше преко дивног пода даље.

Врата се без икакове лупе за њиме закључаше он се нађе сада усамљен у том простору, у ком се његови кораци необично одазиваше, никакови послужитељ не приближи му се, никакови двороуправитељ, који би га известити могао, и ако је лупкајући својим мачем то желио, и ишчекивао.

Жељан и нестрпељив окретао се је свуда, и тек сада виде, да између стубова са свију страна води пут у унутрашњост палате.

Серано чисто уплашено застане. Где се налази? —

Он дакле пође ходнику, који је пред њиме стајао којим ће

се као што се надао, на горњи бој извесно попети. Сад ступи кроз исти напред без да је приметио, да га исти савијајући у друге ходнике води, он је изабрао дакле онај који му се је као најсигурнији чинио, и најпосле приспе до неких степеница. Сад се надаше да ће горе отићи, али га у један пут тај ходник одведе у једну дивну башту, ону исту, коју смо кроз прва врата приметили.

Серано окружен и изненађен том дивотом, од један пут застане. Џбунови са густим палмовим и бадемовим цветајућим дрвма, разно цвеће, које распростираше свој диван мирис. Птице певаху у истој као у сред дана осветљеној башти, која, као што зачуђени тек сад виде, беше у једном округло обзиданом и покривеном простору, а не под ведрим небом.

При крају једне дивне стазе смотри излаз, он дакле пође кроз исти, лево и десно виђаху се столице но ни једне живе душе; он приспе дакле до тог излаза кроз који пође даље и у један пут приспе у један простор, који га савијајући у друге ходнике изведе, кроз које већ јако уморен опет у први простор приспе.

Серано се за магновење размишљавајући заустави, потом се реши, да још какове степенице потражи, које би га на горњи бој одвеле. Он дакле узме други правац између стубова и пође даље. Опет наиђе на степенице, још се један пут превари, једва дувајући сиђе се опет доле и другим степеницама пође опет горе, и сад се опет виде у једном плавом маглом испуњеном простору; Францишко се је трудио. да очима ту дивну и примамљиву боју пробије; уморено дишући пође кроз исту, и наиђе на ладни камен, који се такође у плавој боји трепеташе и као кристал светљаше; он се осврне, где год поглед баци плаво небо, а и пут кроз који је дошао беше истом маглом застрт и затворен!

Серано сада осети, да му нека језа озпсјено тело обузима, он мишљаше да сања, и учини му се, као да га је нека примамљива и лепа слика у лавиринт (врт са ис-

прекрштаним путовима) примамила, до које никад доћи не ће, јер беше овде изгубљен.

„Енрико! да ли си заиста ти то била, што ми се појави, ако си ти та заиста, онда ми се одзовни!“ викну он тако јасно, да су се његове речи, од плавоблистајућег се зида јасно одазивале:

Никакова одговора.

Он је по дугом тумарењу и тражењу једва ходник нашао, кроз који је као што он мишљаше, у тај простор и ушао, и трудећи се да кроз исти опет до оног ходницима окруженог простора у који је први пут ушао приспе, и опет се излаза докопа.

Сад пође немирније кроз ходнике све нове, потом опет кроз исте, али не нађе први простор. Једва једном приспе кроз нека врата у један тавни простор, он пипаше по зидовима лево и десно; на један пут зачује неки глас, неки шаптајући глас, који га ужасом потресе, он застаде пажљиво слушајући, мора да се вара, јер од куда ће се онај грозни из мртвих опет од један пут појавити, и то онде где се је највећма надао да до своје Енрике дође.

Францишко Серано је држао да га је мисао збунила, ову палату у којој је упао држао је за неко страшило, које му је сваку препреку на пут стављало да до своје Енрике доћи може!

Заиста беше чудновата ова палата у којој се он сада са свим збуњен налази коју је најзнатнији техничар мадридски као сјајни примерак своје вештине подигао. Та палата мора да је снимак оног искривуданог сада (лабиринта) острва Крита са млогим одајама, на стубови подигнутим ходницима, округластим и свођеним дворанама и салонима; и беше му заиста за руком испало, те ју својом вештином подиже, подели и украси тако, да јој заиста нема подобне ни у једној чести света.*)

Он се је при подизању надао да ће ову дивну палату откупити млади краљ за своју супругу или херцег Монпан-

*) Ова палата постоји и данас, само што је склоп унутрашњости по потреби измењен.

сије, јер једини кнежеви беху у стању и имадоше тог новца да овакову дивоту исплате.

Али ова висока господа нису баш тако издашна, те да својим супругама тако скупоцене поклоне чине и тако у место ових појави се од један пут неки чудновати странац, који је ту дивну палату од тог искусног техничара купио, и чистим златом исплатио.

Тај купац и богаташ не беше нико други но Аца, син краља циганског, он се дакле усели у исту са једном бледом и црно одевеном госпом. Та госпа беше Енрика, и са својом малом свитом.

Дакле Аца је са кнежевским дивотама окружио своју љубазницу, он је само њезине жеље испуњавао, али га обузимаше једина мисао, једина нада: да ће ју временом придобити, и да ће својим богатством и самог Франциишка из њезина срца изагнати!

Али Ацина надежда беше сујетна! —

Енрика одбациваше сву сјајност од себе. Њој се овај златни затвор у његовој палати допадао, јер ју је свагда тешило, да његово око непрестано Франциишка тражи; она се завије у црно одело јер је њезина душа жалила не само за изгубљеним драганом, но и за њезиним и његовим дететом!

Млоштво служитеља и коморкиња ишчекиваше њезину заповест, Аца јој се приближиваше само с чистом љубављу и дирајућом благошћу, али она беше тугом и жалошћу обузета а њезино дневно питање беше:

„Да ли си мог Франциишка нашао?“

Ацин одговор беше свагда онај исти —

„Заборави га — послушај ме!“ —

Ми смо видели Ају и Јозефа како се близо уз кола привукоше кад се је оно Енрика с Ацом на истима кроз улице мадридске возала и како се подсмевательно и победоносно смејаше којих је смеј и до њихових кола допрео тако да су их смотрити морали.

Вребајући Јозеф је по том често ноћу око палате кријући се шврљао, и најпосле је дознао који улазак кроз

лабиринт у одаје жељно тражење води — ако је не узмогне живу задобити, то онда нека она која га презираше, од његове руке умре — умрети мора и онај мрски који се његовим братом називаше, и који сваком срећом послужен беше! —

Дан борбе са биковима беше се приближио. — И не мислећи на могућност да се тамо баш видети може, оно за чим се тежи, Аца је једну ложу за изненадност своје љубазнице закупио, а Енрика је са најживљом радошћу ишчекивала час да у исту ступи у нади, као што јој душа претсказиваше, да ће тамо опет своју срећу наћи.

С тога продираху њезине очи тражећи по пространом и светином испуњеноме простору, док није у један пут с јасним и радосним узвиком у једној ложи оног спазила, ког је тако дуго и жељно тражила — сладост јој испуни душу, нова нада је оживи и најрадије би с места тамо прелетила, и свог Францишка на своје најживљом радошћу испуњено срце притисла.

Она мораде чекати — она се мораде с колебимом немирноћом борити, јер јој Аца рече, да пре свршетка овог позорија, не сме Францишко ложу оставити!

Позорије се сврши и сви поустају — и сад није могао Аца више узнемирену, која са својим погледом кроз светину продираше и даље уздржати, он је с муком кроз силну светину за њом продирао — једва га један пут виде пред собом, једва једном заустави се њезин поглед на оног за ким живљаше — и ипак буде од њега опет растављена!

Она је са свим клонула, и готово би пала да ју Аца не прихвати, који је тешаше и убеђаваше, да Францишко не ће дуже очекивати да ју не потражи. Он јој се сам понуди, да ће пошто њу у палату и златну тавницу отпрати Францишка наћи и довести га. Али његова душа беше испуњена намером, да се са својим супарником бори, и једном распру ради лепе жене за свагда оконча.

Беше се смркло. Дирнута добротом Ацином, и не сањајући о његовим намерама, стајаше Енрика на прозору и ишчекиваше жељно и нестрпељиво на онај лепи час, у

који ће опет свог драгана видети и загрлити, потом у један пут погледи доле на улицу преко које је бледи месец своје зраке спустио, она спази два господина у црним огртачима умотана, један од њих погледи горе —

„Мој Францишко — он је!“ викну радосно — он јој пружаше своје руке — он дође, гоњен љубављу и неодољивим жељама да је потражи.

Још само један тренутак, и она ће после толиких беда опет у његовима наручјама почивати!

Без да је једине речи којој дворкињи или служитељу казала, шта је узнемирује и шта тражи лагано корачајући остави своју одају — смртним страхом гоњена појури из једног ходника у други, јер ју мрак окружаваше.

По дугом тумарању заустави се размишљавајући који правац да узме. — Овуда мора бити — овуда сам са Ацом дошла! — Дакле упути се кроз пространу но мрачну одају к степеницама — но у залуд! Црна ноћ која је окружаваше, не даде јој сазнати да се свагда тумарајући опет на једном и истом месту налази.

Жеља је са смртним страхом гоњаше — Францишко је већ морао у палату ући — он је тражи, као и она њега! С њезиног чела цураше зној, њезино срце куцаше силно.

Још дакле један пут мораће са својом последњом снагом покушати, да кроз густи мрак из овог искривуданог лабиринта излаз потражи и нађе, — чезња улије јој нову снагу. —

„Ја те морам наћи па ма пропала, мој Францишко!“ хиташе она истим правцем кроз густи мрак напред — у један пут напипа једна врата радосни усклик потресе јој уснице — једва једном наиђе на прикривени излаз! Рукама напипајући корачаше кроз иста врата, па потом полако уза зид даље.

Густи мрак окружаваше усамљену.

Она благодари богу, кад је једном на први праг степеница ступила, које к доњем бољу водише где свог Францишка мора наћи. С левом руком придржавала се уза зид а

десну руку пружила је од себе, да неби силазећи доле на што се ударила.

Њезино срце куцаше силно и јасно. Већ беше и до последњег прага широких степеница приспела — у један пут проби језа кроз њезине удове, она поче дрктати. Пипајући десна рука додирне неку ствар, и ухвати једну главу

Страховито уздркти усамљена — она држаше да ће од страха морати пасти — потом двоумљмше мислећи да се преварила, јер ко би то у ове ходнике њезине палате ушао!

Енрика не помично стане — њизина рука лежаше, она дакле немогаше даље сумњати о коси на човечијој глави.

Страшно магновење за слабу жену, која се усамљена без помоћи а окружена густим мраком у један пут испред невидимог погнутог и пузећег непријатеља виде — —

Да ли је то Аца, који ју чуваше и стражариште?

То је немогуће, јер он заиста не би се у својој собственој палати по буџацима гурао.

„Лепа голубице, јеси ли ти?“ зачу се у један пут глас, који Енрици као нож кроз срце пројури -- она немогаше ни помислити на могућност тог сусрета — она мишљаше да ју страх који је обузео вара. —

Али глава испод њезине руке подигне се —

Енрика само осети да јој се мисао збуни и да јој сви удови дрхте.

„Јозеф!“ — задрхта на њезиним усницама, и усамљена жена падне у мраку онесвешћена у наручја свог грозног гонитеља!

„Дакле опет си моја, бела голубице! са свим моја!— О ти знаш како те желим имати!“

У том магновењу зачују се приближавајући се кораци —Јозеф на степеницама са својим пленом застане — неко долази управ к њему.

„Ко то овде шапуће?“ викну неко одоздо.

Јозеф се предомишљаше шта да ради; он мора знати који је тај узнемириоц овог удесног часа — он се погури шкрипећи зубима, у намери да кроз густи мрак од приближавајућег се умакне, али долазећи истргне мач и викну:

„Одговора захтевам, ко то сада овде шапуташе?“

Јозефово лице обузе неки ђаволски осмех — он се не вараше, доле стојећи беше — његов брат!

„А зашто то ти питаш и захтеваш, лупежу!“ викну он од један пут, Енрику на подножије степеница спустивши, свој мач исукавши и без да је једнога секуна изгубити хтео, на непријатеља нападне —„ево ти одговора, који ће ти пријати!.

Франциишко Серано махаше истина вешто својим мачем одбијајући ударце своју главу заклањајући, али ударци бесног а и његов страх беше тако велики, да је једно магновење за промишљај требовао.

Је си ли ти страшило или изрод пакла, који је убијеног Јозефа Серана глас и његова крвава дела наслеђио?“ викну Франциишко од један пут.

„То је баш онај исти Јозеф Серано! Брани се, или је твој последњи час куцнуо, један од нас мора умрети.“

Франциишко и нехотично нешто промрмља, он који никад о тим страшилима и појавама веровао није, беше у том магновињу кад га је од један пут у мраку умрли Јозеф напао, од страха готово обамро.

„То си ти онда истинити ђаво!“ промрмља он одбијајући ударце Јозефове.

Мачеви звекеташе, бој се је повлачио кроз мрачни ходник палате к вратима, удар за ударом падао је с бесном брзином, Јозеф стаде псовати.

„Е, лупежу, умал што ми крај не учини, ти си вешт али ти заборављаш, да се са не рапимим бориш!“ викну Јозеф.

Оба изгледаше као да се светлости повлаче, час беше један к вратима ближе, а час други; у један пут ускочи Јозеф кроз иста у осветљени ходник, он беше у намери да се на сваки начин простора докопа. Франциишко га гоњаше, мачеви звекетаху, ударци беху с једномерном вештином вођени и одбијани.

„Овде сам те желео имати, братска душо!“ рече Јозеф загушљивим гласом,“ ево прими и остатак!“

Раздражени ударац, какови само лупежи употребљују да размишљавајућег противника ране, паде с брзином као мућа на Францишкову главу, он посрну, он хтеде ђаволском лупежу исто одговорити — али рука му с мачем клоне, Јозеф употреби трепутак те вешто као мачка кроз врата преко степеница појури; победоносним осмехом погне се да жељну подигне.

Јозеф.страховито викну шкрипећи зубима, Енрике беше нестало! — Горећи у беснилу но ипак мислећи да га ухватити могу, појури кроз улазни простор да се слободе дочепа.

Прим смотри бежећег с голим мачам, он потрчи дакле к оном простору од куда је Јозеф изишао, и ту наиђе на Серана који обливен у крви између стубова лежаше. —

„За име божије, моје претсказивање! — Шта се збило, мој Францишко?“

Рањени долазаше постепено к себи.

„Где је онај сатана Јозеф, он ме готово уби!“

Прим погледа зачуђено и брижно свога друга.

„Ти се мораш на мене ослонити рече он, Францишка дижући, потом рече у себи: О Боже он је у грозничавом сну!“

С великом муком једва га Прим из палате готово изнесе, узме једна кола и однесе свог друга у његов стан. Баш се на његову радост десило, да их нико у путу сусрео није.

Прим га стави на постељу и седне уз њега, док је он бунцајући о Јозефу најпосле и заснао.

Наступајуће ноћи пошаље краљица по ђенералног капетана, с ким се је још о неким важним стварима разговарати требала.

Ађутанат донесе Изабели одговор који је јако изненади, да је херцег де ла торе рањен!

„Та ваљда господин херцег није био опет у Бургосу?“ рече краљица гласом који јој њезино љубопитство и страх показиваше.

XXVII.

ИЗАБЕЛА И ЕНРИКА.

У једној одаји оне чести дворца где се капела налазаше, која је правим ходницима од одаја краљичиних раздвојена, обитаваше од неколико дана једна побожна и као што отац Фулгенције тврђаше, чудноватим духом напојена калуђерица, коју је особитој милости краљичиној препоручио.

Изабела врло наклоњена врачбинама и гаткама, а поред тога и упливом калуђера дозволи, да се сестра Рафаела Патроцинија, која је неки утисак на краљицу учинила у дворац досели, јер је као што се говорило од неке чудноватe болести боловала.

У кругу дворском говорило се, да исту калуђерицу у по ноћи свагда нека чудновата снага потреса и обара, и да је онда у стању на свака тајна питања одговора давати, и да је неком непостижимом силом обузета те је тиме у стању да у будућност види.

Ова гатка истина да се није смела јавно распростирати, али баш с тога беше већ готово свуда позната

Тако је дакле и сама краљица о тој измишљотини дознала, и баш беше за њу сада најбоља прилика да за рањеног Серана дозна, јер јој отац Фулгенцијо баш исте ноћи кад је Француско у ранама лежао јавио, да је сестру Патроцинију магнетични сан баш сада обузео.

Дакле о том несме нико знати, и тако Изабела увивши се у огртало и пребацивши копрену следоваше без икакве пратње за оцем Фулгенцијом к одајама сестре Патроцинije.

„Само молим ваше величанство, да се не би при том појаву плашили, јер је сирота сестра и поред њезине велике

побожности у страшном искушењу!“ рече полако отац Фулгенцијо краљици.

Дакле сиротица заиста пати?

Јако пати, врло јако, ваше величанство! То је болест неизлечима, и редовно се појављује с највећом муком њезине душе. Она више пута с неком чудноватом тачношћу јави дан и час у напред, кад ће ју тај чудновати сан обузети.“

„Ми сажаљевамо јако побожну сестру и нека нам у дужност спада, да се побринемо, да се ништа не украти што њезине муке олакшава и што јој добро чини! -- Али изгледа нам да је њезин спољни изглед снажан и здрав!“

„Па то је баш знак и чудо ваше величанство, лице цвати а душа се суши!“

„Ово је реткост!“ рече краљица, ступивши у предсобије калуђерице.

„Дозволите ми ваше величанство, да ја напред уђем?“ прогунђа отац Фулгенцијо и упути се напред све на прстима к једној слабо осветљеној одаји, која је још чудноватије изгледала што је плавом чохом обложена.

На једној на сред собе ове одаје стављеној постељи лежаше непомично у белој дугачкој хаљини сестра Патроцинија. Она је руке на прса прекрстила и изгледаше тако крута као прави мртвац. Као мрамор бледо и лепо лице лежаше на бело-свиленом јастуку, преко ког се њезина дуга коса спустила. Уста јој беху мало отворена тако, да су јој се крајеви белих зуба видети могли, али се никако не примећава живост, јер нити дисаше нити се приметити могло да јој прса скакаху, умирена изгледаше тако, као да је за свагда заспала; и сама Изабела кад ју отац Фулгенцијо к њојзи приведе тргне се јако и отскочи неколико корачаја назад.

Страх се мало утиша, те се приближи бледој калуђерици, која као мртвим сном обузета лежаше. Очи јој беху полу отворене, трепавице спуштене тако, да се једва испод истих виде зенице светлећег се ока.

„Сестро Рафаело дел Патроцинио“, проговори јој отац

Фулгенцијо, и склопивши руке стаде јој чело ногу, „да ли видиш нашу високу краљицу?“

„Видим, и то не само краљицу која ми сада чело главе стоји, но и све остале, који с њоме у свези стоје,“ рече калуђерица приповедајућим гласом, „ја видим краља, који у богомољској соби клечи; ја видим краљичину матер, која баш овог трепутка тајна врата отвара, кроз која ће ју херцег Рианеарес посетити; а видим и херцега де ла торе, који је баш сада рањен у кући своје љубазнице — —“

Краљица побледи, дакле зебња која је мучила беше јој јасна! — Она се је падала, да ће од видовите калуђерице још'те више дознати, с тога даде знак оцу Фелгенцију да из собе изиђе.

Фулгенцијо учини, пажљиво излазећи затвори врата за собом, те тако краљица која је чисто у нестрпљењу горела, остане сама с калуђерицом.

Дакле грофица генуеска за осветом жедњећа Аја, игра дрску улогу.

Краљица се сада приближи, и стане на исто место, са ког је и Фулгенцио запиткивао.

„Како је име љубазници херцега де ла торе?“ упита је она.

„Којој? Оној, која му је најближе срцу зове се Енрика!“ краљица задрхти, дакле ону у црном оделу љуби он топлије и дуже него њу, то беше и одвише за гордо и ватрено срце Изабелино!

„И Францишко Серано беше вечерас код исте Енрике?“

„Он ју је само тражио у њезиној палати која је у улици „Гранада,“ али Дон Аца, садањи заштитник Енрицин, побринуо се је да не може баш сваки к њима продрети — и тако Францишко Серано немогаше своју љубазницу коју је жељно и с највећим нестрпљењем тражио наћи.“

Задовољавајући осмех пређе преко усница Изабелиних.

„Но како је он до боја дошао? запита она даље.

„На степеницама палате наиђе на трећег љубазника Енрикиног.“

„Када ће Франциишко Серано опет исту Енрику посетити.

„Сутра на вече! — Аца ће се удалити из палате, и тако ће нестрпељиви херцег наћи прилику, да драгој оде.“

„Ти рече да је страном немогуће до ње доћи, дакле реци ми како се то постићи може? питаше краљица са све већим нестрпљењем.

„Пет улазака видећеш пред собом, три те маме са таковом дивотом и лепотом, какову само човечија рука украсити може; кроз та три дакле не улази, јер ће да те заведу! Но она друга два уласка необично су мрачна, од ота дакле изабери леви, ако мислиш да горе одеш; понеси са собом фењер, и вечерас тачно у десет часова наћеш Серана код Енрике!“

„Неисказано!“ промрмља Изабела; „сад ми је само потребан још један начин, с којим би лену Енрику у своју власт придобила, надам се да ћеш ми и то казати моћи!“

Калуђерица лежаше једнако непомична и са полуотвореним очима.

„Од када се познаје Серано са истом Енриком?“ Запита најпосле устежући се Изабела.

„Од своје младости!“ одговори калуђерица обичним гласом.

„Ја је морам у моје шаке добити, па ма све жртвовала, рече увређена љубазница. „Дакле реци ми још једно!“

„Само брзо, ваша питања спремају ми болу, а то је знак мог скорашњег избављења из моје заслепљавајуће светлости, која ме са својим зраком које све продиру окружава.“

Изабелине се очи светљаху, она је добро знала каково ће питање ‘на провидљиву да управи, којим не само да жељни извештај добије, но и да ту чудновату калуђерицу искуша.

„Ко ће се још осим Дон Серана и Енрике сутра у десет сахати у вече у палати улице Гранада налазити?“ питаше Изабела дркћућим гласом.

„Краљица!“ рече калуђерица.

„И чим ће краљица исту Енрику у своју власт придобити?“

„Питањем: где је Енрика своје и Францишка Серана дете оставила!“

На овај одговор Изабела се у један пут ужасне, она се мораде уза постељу задржати да не падне, а преко лица јој се превуче ладан осмех.

„Дакле питањем, где је Енрика своје дете оставила?“ повтори она, она немогаше име Францишка Серана у овој свези да изговори, она се је радовала што сада све знаде све — више но што се је и надала.

„Неверник!“ промрмља она, „ја ћу га строго казнити, што је два женска срца преварио —“

Краљица похити к вратима, која отац Фулгенцио с дубоким поклоном отвори. Изабела се умота добро у копрену, и упути се брзим кораком у своје одаје. Силном страшћу потрешена закључи да својом руком напише и изда заповести за следећи дао и вече — краљица дакле беше са овим часом за неколико година старијом постала.

Само да се она још један пут окренула и у одају калуђерице погледала, у којој је лукава жена у своју мрежу уловила! —

Калуђерица Патроцинија која је тако дуго непомично лежала, која је како с великом одважношћу тако и вештином улогу видовите одиграла, усправи се полако на постељу бледо плаво осветљену. Њезино лепо мраморно лице, превуче се оним демонским осмехом, који само из црне и наклене душе произићи може, која се свом надмоћнију радује кад победу одржи.

Грофица генуеска*) подигне се, бела широка хаљина спушташе се полако уза дивни стас, ког још лепшим причињаваше, она се је сама загледала с неком допадљивошћу и задовољством, те осети да је у стању са тим дивним својим телом и са вештином таку моћ издејствовати, која је непобедима, јер је сада и краљица у њезиним рукама.

Она се окрете кристалном огледалу, да се осведочи, да ли је њезина лепота не поруша, и да ли обожатељи њезини право имају; она мораде посматрајући своје дивно лице

*) Или циганка Аја и Патроцинија, то је једна иста личност.

и стас признати, да би се и сама кад би човек била заслепити морала.

Отац Фулгенцијо који је неосетно у одају ступио посматраше са особитим задовољством дивни стас лепе жене — његове очи, као што ћемо доцније видети светлеше се као жар, и само за још један магновење тако примамљивог угледа, и тај би побожни отац — на сам себе заборавивши, на грофицу генуеску пао, да као крвожедни тигар своју страст утиша, која му кроз жиле тако бурно продираше.

Лукава Аја сиђе с кревета, бела хаљина падне јој до пола прсију, и с неким умилним осмехом погледа на сусрет побожном оцу, који сав блед и узбуђен стајаше.

„Зовните ми онога господина у црном огртачу с црвеном брадом, да у мој кабинет дође, пречасни брате,“ рече она, “још ове ноћи имам с њиме нешто да свршим! — ви се чудите? О немојте мислити мој добри брате, да из међу мене и оног услужног ми господина буди какова свеза постоји, ви знате добри брате, да је Патроцинија свету копрену примила и вашом сестром постала, и сваког се светског утицаја одрекла?“

Отац Фулгенцијо познаваше кôћ калуђерице, он се осмејкиваше дивље и непозависно, његове се очи једнако светљаху а на његовом лицу беху сви грехови нацртани.

„Оставите краљу, што је краљево:“ једва проговори дрхтајућим гласом дивној грофици, која се чињаше да ту шалу светога оца не разуме, но се полако упути к вратима свога кабинета. Она се окрете још један пут том, као што она знађаше доста знатноме инквизитору, и чисто играјућим очима, умилним и примамљивим погледом, рече му: „Од прилике још шест недеља, па ће доћи дан светог Франциишка, штовани брате, и онда ће мо се видети у вавилону Св. Мацре!“

„Дакле најсретнија ноћ,“ рече отац Фулгонцијо полако, тешко мени, ако те онда загрлити не узмогу! Ја ћу полудети ако ме који преухитри, и ако се моја уста на твоја не прељубе, ти најлепша жено!“

Аја је већ ушла у свој кабинет и за собом врата затворила. Та за калуђерицу приређена одаја беше тако дивна, да се баш није могло држати да је иста једне калуђерице.

Поред осталог дивног намештаја види се један мало узвишени сто на ком распеће христово од слонових костију стајаше, уза исти у издубљеном зиду види се мати божија истесана од чистог белог мраморног камена, која је белом завесом покривена, над главом јој висаше дивно кандило, а испод исте завесе стајаше мало ниже суд с водицом. Са десне стране иза велике слике краља Фердинанда виде се тајна врата, кроз која је често млади краљ код своје дивне и обожаване Јулије долазио.

Она ступи свом писаћем столу, перо лећаше преко артије, није дакле само Изабела издавала у том магновењу заповести и наређења, но и Аја чињаше наређења за следећи дан.

После неколико минута ступи са свим тихо брат херцега де ла торе у одају, који је постао оруђе грофице генуеске, онај грозни са брођастом брадом Јозеф, с лукавим и севајућим очима и бледим страшћу изнуреним лицем.

Аја га не удостоји ни поздрава, писајући имаде узрока и основа, да тога дон Јозефа Серана презире, тако јако презире, да је и сам тај демон пред том наклоном женом која га братом херцега де ла торе називаше дрктати морао.

Али грофици генуеској потребан је још тај дон Јозеф!

„Какови налог још имате за мене, грофице," упита он, „мислим да сам вас уверио о мојој услузи и предострожности?"

„Ви ћете ми два писма испоручити, дон Серено, два тако важна писма, од којих ваш а и мој живот зависи; прво је упућено на притежаоца дивне палате у улици „Гранада —"

„На Ацу, кога ви љубите?"

„А друго је на генералног капетана Шпаније, херцега де ла торе —"

„Мог пресветлог брата? — аха!“

„Знам да имате доста лупежа, који ваше налоге тачно испуњавају и у које се можете поуздати?“

„Тачни и поуздани као што сам и сам!“ рече Јозеф дубоко поклонивши се.

„Добро дакле, ја се ослањам на вас и ваше слуге!“

„Док се брнаста-брадати лупеж удаљивао и у једном углу дворца писма која на брзу руку запечаћена беху читао и својој кући отишао да их опет затвори, зовне грофица свог верног слугу на ког се свагда поуздати могаше.

Позвани — не баш млад момак, сувоњавог лица, и у доста простом оделу — стуши с достојанством у одају.

„Ја имам један налог за тебе, Јоакиме!“ рече грофица, мало једно писманце по ново читајући, које гласи:

„На Марију Непардо. Пошљите ми по овом писмодавцу дете, које вам је под именом Марија Енрика на чување дато по оном, који ће вам уговорени прстен као знак истинитости предати, прстен пак задржите као награду за негу“

За тим завије писмо и запечати га.

„Сутра када густи мрак улице Мадридске покрије, отићићеш са овим писмом и прстеном у предграђе „Прадоформудес.“ Тамо лежи у сред Мансанареса усамљено острво.“

„Познато ми је исто, ваша светлости!“

„На том острву обитава насељеница Марија Непардо. Ти ћеш се у једном чуну њојзи превести, али ником ништа о мом налогу не говори донде, док њу не нађеш. Даћеш јој ово писмо и прстен, за које ће ти она једну девојчицу дати. На том детету почива ми све! Ти ћеш га примити под твоју заштиту, и јамчићеш ми за исто твојим животом, да га неповредимо мени донесеш!“

„Ја ћу га неповредимо донети, ваша светлости!“

„Не овде, Јоакиме! Ја ћу те с дететом чекати и то у десет часова у вече код главне капије цркве Антоха, ти ћеш ми га увијеног тамо донети, без да се забавиш!“

„Као што ви заповедате, ваша светлости!“

„Пази на прстен, јер без њега нећеш дете добити!“ рече Аја полугласно, али са усиљавајућим гласом, предавајући слузи писмо с прстеном.

„Сутра у десет часова у вече биђу с дететом код главне капије цркве Антоха!“ одговори он такође полугласно и удали се.

„Није ми дакле више за доста сигурно код Марије Непардо, јер ће се за неколико дана грдан новац просипати, да се дете пронађе промрмља Аја, „сутра баш у тај час биће она супарница за свагда уклоњена, а Аца знам да неће овај пунотајанствени позив одбити! То сам онда једва једном жељену цељ постигла!“

Грофица генуеска усправи се, ладан и горди осмех превуче јој се преко усница, она срачуњаваше приход, који ће јој с овог пута ког је предузела доћи. Као вребајућа змија, која своју жртву с разним претварањем у своје чељусти ваби, стајаше Аја са севајућим очима између времена које је од њезине жртве раздваја — она употребљаваше своју драж и примамљивост свога дивном стаса да љубав распаљује, бурну и ватрену љубав, која је за свашта спремна, но да после с мирном ладноћом тај жар љубави на своју корист употреби.

Грофица генуеска неимађаше срца у својим лепим прсима — али ипак љубљаше силно Ацу. Но ипак ако и има срца, то је онда исто место од Бога од сатане узајмила.

Следећег дана осећаше се Францишко Серано много боље, јер је претпрошле ноћи мирно спавао. Он се дакле мало предигне, јер не беше рад да краљица о том буди шта дозна.

Францишко Серано и не сања, да Изабела већ све знаде! Он само стискаваше зубе, јер је још јаке болове трпео, навуче своју богату званичну униформу и примаше ђенералске извештаје тако мирно, као да се није ништа догодило.

Прим и Топете беху извешћени о његовом нахођењу и радоваше се што га опет здрава виде; Алосаго беше по

једном тајном званичном послу отпутовао без да им је што год о истом говорио.

У том магновењу донесе ађутанат херцегу једно писмо, ког је и спољни изглед јасно показивао, да је од какове госпе, Топете се по свом обичају осмејкиваше.

„Да не ће бити од највише руке,“ пришапну свом другу и мане га да писмо отвори.

Францишко беше изненађен, он осећаше, како му срце силно куца; сигурно га је то писмо тако узнемирило, које с нестрпљењем отворио, оно гласи:

„Мој Францишко! Дођи вечерас у десет часова у наручија твоје тебе с ватреном жељом ишчекивајуће Енрике, ја сам заробљена, не дођеш ли у то време када ћу сама бити, и не будеш ли код мене, то ћу онда радије умрети, него ли да и дуже од тебе растављена живим!“

Францишкова рука, која овај знак љубави његове Енрике држаше отпоче дрктати, он осети да је неправо учинио, што је о својој љубазници посумњао кад је о оном странцу говор био.

„Дођу,“ промрмља у себи, „дођу па ма ме живота стало.“

Херцег де ла торе није ни мислио, да је то писмо лажно.

С мученичким нестрпљењем чекаше на извесни час, с брзином какову још показао није изврши најнужније послове, који су му као ђенералном капетану у дужност спадали, и у том напрезању заборави готово са свим на своје још опасне ране које је у палати Ациној од брата свог задобио, од брата кога је и Прим познао.

Обојици беше испрва нејасно, од куд да им умрли из те чудноватепалате у један пут на сусрет испадне, но доцније дознаде Прим и причаше за све његове поступке и дружине. Дакле Прим је и сада видео, да је Францишко писмо примио, и кад се ноћ приближаваше, нагони га, да свог друга наговори, да се неизлаже опет новим опасностима.

Францишко захвали добром Приму, али никакова слу-

тња, никакова опасност не узможе га задржати да у улицу Гранада не оде.

„Ја и Топето нисмо у стању да те пратимо, Франциш-ко,“ рече Прим зло слутећи, „зато буди предосторожан и дозволи да те опоменемо! Ти си истина диван јунак и вешт борац на бојном пољу, али противу хуља и лупежа, који те у мрачним ходницима вребају, нисмо у стању бра-нити се!“

„Мој мили Јуане, хвала ти! Али знам да ми нећеш ви-ше ни речице казати кад ти кажем, да је ово писмо од Ен-рике, која у затвору чами! Вечерас у десет сахата одо ја њој, да ју ослободим, и да своју љубазницу опет нађем и за-грлим,“ рече Серано топлим гласом, „дакле замисли сад шта ме тако гони и покреће и једва чекам да тај час избије!“

„Нас је за вечерас краљица позвала, дакле не могуће нам је уз тебе бити!“ опомену га Прим размишљено.

„Краљица вас позвала?“ упита Франциш ко зачуђено, но онда опет додаде: „хвала Богу што мене није позвала, јер тако ми свега на свету, ја би се први пут морао потру-дити да буди што слажем, само да се салоиа избавим! Бу-дите само расположени и весели и не брините се за мене, ја одо мојој Енрици! —

Они се растану, Прим оде с тешким срцем Топету, да отуд шињиме заједно на позив краљичин оду, Франциш ко уз-ме свој округао шешир и црни огртач. Његово срце куца-ше силно, он тек сада осети поново, како силно Енрику љуби!

Једва једном примакну се сказаљка његовог великог сахата десетом часу, Франциш ко уверивши се да је мач уз њега, навуче шешир дубоко на очи и изађе на задњи излаз.

После неколико минута беше већ на улици. Он хиташе не спажен кроз тумарајућу светину и приспе после дужег хода до палате у улици Гранада. Балкон беше истина осве-тљен, али Енрика беше невидима.

Без дугог размишљавања и оклевања ступи Франциш ко у исти простор палате, кроз који је по дугом тумарању и-пак права врата погодио. Ступи кроз мрачни ходник на сте-пенице преко којих је гоњен жељама брзо напред корачао.

У један пут чује са свим у близости умилно но доста тужно певање уз харфу, Францишко слушаше с душевним осећајима, он познаде Енричин умилни но тужни глас; само још за неколико корачаји беше од своје Енрике, своје душе растављен, он тражаше улазак к својој љубазници али у залуд! Но ипак позна да је са свим близу, јер уз њезин милозвучни глас арфе чује и ове речи:

„Ах мој боже мили благи,
Где је сада ах мој драги?
За киме ми срце куца и данас

Ти судбино неправедна
Зашт ми недаш још један пут
Да пољубим медна уста његова?

Францишко тронут овим уздисајима викну у један пут, „Енрико!“

Звук његовог гласа зајечи кроз простране ходнике и помеша се са ударцима сата који десет избијаше.

У једном ходнику што је са свим близу био, отворе се једна врата; светлост допре до њега.

„Енрико!“ викну он још један пут и упути се к ходнику кроз који се лаки кораци приближаваху — његово се лице засија, његова душа гракну у највећој радости, јер он познаде спрам светлости која к њему допираше љубазницу своје младости. Енрика је глас чула, и с луајућим срцем га познала; чисто нема обузета овим блаженством падне у наручја свом животу.

„Мој Францишко! зачу се само с њезиних усана, а сузе јој као киша капаше, и са о у те две речи лежаше сва радост душе јој, срца удараше силно, ватрени пољупци следоваше беспрекидно, и ово беше заиста светп тренутак опет нађених душа, које вековечно скопчане беху, у пркос свему што је између њих постојало, упркос свему, што се год од њиховог напраєног растанка догађало.

„Ја дођох да те ослободим. моја Енрико,“ рече једва Францишко “не оклевј огрни се и пођи за мном!“

„Дозволи ми пре свега да тебе видим, дозволи ми пре свега да само у наручјама твојим блаженство уживам, дозволи ми да још кој тренутак ово јадно срце на твојим прсима куца, јер беше за иста тежак и дуг растанак! одговори Енрика тако умиљато, тако срдачно, да је Франциш-ка јако потресла, он ступи шњоме у салон, из ког му је на сусрет изишла; сад тек могаше он опет њезиној лепоти се дивити, њезиним љупким и од напасне радости руменим цртама, оним дивним цртама које су га још у младости опчиниле.

Тавна светлост дивне и простране дворане обасјаваше лепи стас сретне Енрике, са балкона на који се из салона изилази, продираше мирис најдивнијег цвећа, највештијом руком израђене слике украшавале су зидове, но Франциш-ко је само гледао у своју најмилију слику, свој живот, своју Енрику!

Њезина црна коса падала јој је без икаквог украса преко плећа, умилно сијајуће очи трептале су јој као звезде у њега, мала усташца осмејкивала су се у блаженству, усташца која му тако дуго испред очију нестадоше, њежно и дивног узраста тело покривало је црно одело, црн беше на њој пршњак, црна и копрена.

Франциш-ко се тргне, — страшна мисао проби му у један пут још у сладости пливајућу душу, мисао коју се чисто не смеде усудити да ју изусти.

„Где је наше дете?“ упита он једва са страхом и са грозничавим ишчекивањем, гледајући умилно лице своје љубазнице, говори, тако ти имена божијег где је наше дете?“

Енрика у највећем блаженству на ово за њу као гром питање клоне, страшна туга њезине душе која је мучила сатре и најсветлије у овом часу, љубазник тражи рачуна, отац захтева своје дете!

Јадна мати дрхташе, с бледим усницама једва проговори: „Украдено је — изгубљено је — —“

Франциш-ко стави руке на очи, његова лепа црна коса попадала му је преко руку, херцег де ла торе уздисаше под најстрашнијим теретом овог извешћа.

„Неко долази, бежмо!“ викну Енрика уплашено слушајући.

„Зато си ме звала? Ни једна речица о овој вести у твоме писму! рече Францишко с најтужнијим гласом који из дубине срца извираше.

„У мом писму!“ повтори Енрика — ладна језа обузе јој тело, шта им предстоји, лупајући кораци приближаваху се кроз ходник, кад она није ништа Францишку писала.

Страшан тренутак ишчекивања.

„На твојим прсима све ћу претрпети, викну од један пут, као да јој бог те речи ули од страха и туге мучена Енрика, и падне Францишку на прса, и он уживаше у том магновењу по ново блаженство овог састанка, са срдачном љубављу притисне на своја прса уплашену Енрику која се са страхом вратима окреташе.

„Херцег де ла торе држи те бранећи у својим наручијама, и тешко оном који би те од мене отети хтео!“

Францишко извуче десном руком свој севајући мач а левом држаше Енрику на својим прсима.

У том магновењу викну уплашена Енрика и клоне.

Врата се отворише, на дугачком и с млогим буктињама осветљеноме ходнику видели су се од један пут ађутанти и оне страшне уводе инквизиције назови фамилијарима; али на прагу стајаше једна госпа високог узраста, затворено плави мантил покриваше јој плећа који се у млогим борама на ниже спуштао, а бела јој копрена покриваше врат и лице.

Францишко погледи са укоченим очима на ову изненадну појаву.

„Краљица! зачу се на његовим усницама, а извучени мач клону доле.

Изабела скине копрену с лица, Енрика и Францишко погледе у гордо и озбиљно лице владатељке; њезине обично примамљиве очи изгубише у овом магновењу своју љупкост, на њезином краљевском и још млађаном лицу почивала је само срџба и туга, која јој је од срца излазила.

Изабела је до последњег магновења о оном што је

дознала сумњала, она се није могла решити да чувене речи верује, речи које су јој најмилијег у своме животу одузимале!

Краљица се из најпре решила, и то баш онда кад је одређени и обвезни час, ког је калуђерица одредила, да не оде у улицу Гранаду и тиме би се њезино прорицање осујетило, дакле слагала би! Та мисао обузимаше љубоморством мучену краљицу само за један тренутак, али брзо се пробуди у њојзи љубопитство да се осведочи, да ли је ова мученичка сумња истинита, и да ли је она сомнамбула истину говорила.

Изабела је са одважним погледом и решителношћу с дивана ђипила.

„Ја морам у извесности бити!“ викну узбуђено зачуђеној маркизи од Бевиле, „заповедите да ми лака кола дођу и подајте ово наређење дежурном ађутанту, маркизо, ви ћете мене у улицу Гранада пратити где ћемо дивну палату једног странца видети, о којој се од неколико недеља по целом Мадриду говори.“

После четврт часа ступи краљица праћена маркизом и млоштвом фамилијара, које је Фулгенцијо за овај спровод одредио и који су буктиње носили у палату кроз друга врата, која водише управ к степеницама горњег боја. Изабела ступаше преко осветљеног ходника праћена маркизом и ађутантима, а краљица сама приближи се дворани, из које се зачу:

„Тешко оном који би покушао да те од мене растави.“

Изабела отвори врата — дакле беше обистињено што јој је пророчица казала, она мораде сву снагу сабрати, да при том призору присуство духа задржи, нехотично само што се руком придржа за маркизу.

„Ми ћемо сами исту дону од вас раставити, господин херцеже, што смо уверени да се нико други не би усудити смео да на ваш мач удари. Стога дођосмо сами да ту дужност извршимо, господин херцеже де ла торе, ви држите убицу у наручјама!“

Краљица беше један корак напред ступила, она се је опет прикупила с размишљењем, како ће издајника ког тако силно љубљаше казнити, и та казан мора да буде страшна.

Енрика збуњена тим напрасним догађајем и речма краљичиним, истргне се из Францишкових руку и клоне, те падне пред горду супарницу коју круна украшаваше на колена, њој подигнувши своје дрктајуће руке.

Грозничави страх обузе све около стојеће при изјави Изабелиној: „Господин херцеже ви држите убицу у наручјама!“ Маркиза је гледала укоченим очима сва побледивши час госпу у црном оделу час ђенералног капетана, који је краљици суморним погледом одговарао, ађутанти с највећим чуђењем гледаше један у другог.

„Ваше височанство, ја сам племић и без милости коју сте ми до данас указали; дон Франциишко Серано, — племић дел монте захтева од вас рачуна за ове страшне речи које сте се мало час усудили противу ове слабе жене изрећи!“ викну Франциишко у највећој узбуђености и ступи гордо један корак ближе Изабели која га ладнокрвно посматраше.

„Ви се служите вапредним говором, господине херцеже! Јесте ли ви старатељ ове госпе?

„Устани Енрико, ми клечимо само пред Богом, а пред никим више! рече Серано и пружи лежећој презреној руку, „ја стојим добар за тебе! Сведока за ваше речи имате доста ваше величанство, сада би молио и за доказе!“

Краљица побледи као копрена која јој преко прсију спуштена беше, она осети да дрхти; да ће јој њезин љубимац страшан противник бити, ако га још горе разгњеви. али она се један пут већ решила и горко осмехнувши се помисли на калуђерицу која јој ова средства у руке даде!

„Ви захтевате доказа, да је та та госпа у вашим наручјама убица — дакле где је иста госпа оставила дете, оно дете, што га својим адиђаром називаше, ону лепу девојчицу?“

Франциишко Серано осети, како му ладан зној с чела поцури, он осети, да је Енрику несвест обузела, стаховито у овом часу обузе и последњу искрицу снаге мучене жене — — .

„Госпа ћути, господин херцеже,“ настави краљица разјарена љубоморством до крајности, “то ћутање нек вам буде

одговор који сте моју тужбу одбијајући тражили. Ми смо склони да вам у овом спору, који вас као што видимо јако занима и јаснијих доказа набавимо.“

Францишко слушаше, грозна слутња прође му кроз главу он је фамилијаре познао, он знађаше, да је инквизиција опет тајно уведена.

„Ми заповедамо да ову убицу детета у затвор ставите!“ рече Изабела.

Ађутанат поклонивши се дубоко пред краљицом отвори врага — кроз црвену светлост од буктиња опази Франциш-ко да је улазак краљичиним чуварима затворен, чији се окло-пи и шлемови спрам светлости блистаху.

„Капетане де лас Розас! Ми вам налажемо, да ову уби-цу у улицу Фобурго одвдете, да у доминиканском манастиру призна, где је оно дете“ — Изабела изговараше ове речи сва-ки пут особито оштро — где је ону девојчицу дела! Ми мо-рамо једном примера дати, да се не каже, да је круна за жену тешка! ми смо нами а и земљи то дужни!“

Енрика протрља очи и чело, њој се чињаше, као да сања, она не имађаше речи, не имађаше суза.

Али како је Франциш ко између ње и капетана де лас Розас ступити хтео, да ју са својом крвљу и животом брани мољаше га она са својим нежним и потресајућим погледом, као да хтеде казати „ти овде чиниш да обоје пропаднемо, а кад си ти бар слободан, онда ћеш ме бар избавити моћи; али краљица рече оштрим гласом, кад намеру Франциш кову при-мети:

„Господине ђенерални капетану — ми то заповедамо!“

Енрика се је борила, она хтеде још једном пред кра-љицу части и за милост молити, јер беше већ и тиме доста мучена што јој дете украдоше. Али ко би јој веровао, да јој је адиђар украден?

Изабела даде знак капетану де лас Розас, и победним цртама посматраше озлојеђеног и тугом обузетог Франциш ка, она беше последњих дана са свим другом постала!

Енрика је ишла клецајућим кораком за оклопничким офице-

ром, који ће је имати у улицу Фобурго одвести, али у ходнику видевши се од Франциишка растављена и грдним људма опкољена стропошта се на земљу — војници је ухватише за хаљину и вукоше је, док то не смотри капетан те се смилује и грознима заповеди, да јадницу носећи воде.

Међу тим улучи Изабела не спажена прилику, те херцегу де ла торе пришапта.

„Ја морам с вама што пре говорити, дон Серано, вас што пре видети, јер би иначе била у стању да и вас упропастим.“

„Једној краљици тако шта није тешко!“ одговори јој Франциишко, који већ умишљаваше како да Енрику спасе, „изволте чинити са свим по вашој вољи, величанство!“

Изабела пође, пошто су се већ буктиње и стражари из палате удалили са маркизом колима, да се у дворац поврати.

Франциишко је Серано ишао брзо истим правцем увијен у свом огртачу, он беше у намери да без оклевања Прима и Топета из двораие краљичине изазове, да њима Енрику ослободи на ма да је она бог зна где затворена, па ма тако дубоко у подрумима Св. Мадре, да би једва и глас до ње допрети могао.

XXVIII.

СТРАХОВИТА НОЋ.

Док се све што овде наведосмо у палати Ацпној збивало, дотле је гроФица генуеска умотана у свом црном огртачу с образином на лицу и црном марамом омотана из двора без икакве пратње изишла, и кад се уверила да нико за њом не иде узме правац, који је кроз тумарајућу светину к цркви Антоха вођаше. Она имађаше на том месту два посла да изврши, и с тога је то сходно место изабрала!

Црква Антоха лежала је на једном кестеновим и маслиновим дрвима обузетом месту, кроз који су се две широке стазе виделе, једна од истих води нас главним вратима, од којих стубови на далеко сен бацаше, од куда не опажено сваког долазећег јасно видети можемо; она друга води нас ниском али исто тако мрачном малом уласку на ком врата закључана беху.

Писмо без потписа које је Аца примио, позиваше га главној капији — а поверника Јоакима, ког је Аја с прстеном на ком је краљевска круна са знаком „С“ за украдено дете послала, ишчекиваше она на малом уласку.

Кад се она већ близу цркве приближила застане од један пут, пажљиво осврћајући се, она слушаше, учини јој се као да чује лаке кораке — брзо прикрије се у присен кестенових дрва, она се заиста није преварила, улицом приближаваше јој се лаким кораком један човек, он се упути к месту усађеном дрвима и узме правац оном уласку где је гроФица генуеска стајала, њезино срце куцаше силно, у један пут зачу се усклик задовољства на њезиним усницама.

„Јоаким је, то могу знати, али он не носи ништа, све-

та богородицо, он не носи ништа. Нестрпљење ће ме уморити — где је дете?“ промрмља севајућим очима грозна.

Поверсник ступаше ближе и најпосле приспе до стубова.

„Шта се збило, ти долазиш сам?“

„Опростите светлости —“

„Лупежу — где је дете?“ питаше Аја обузета смртним страхом.

„Ви сте ми истина казали, да ћу ја по сретством прстена дете од Марије Нопарде примити, али ми она не хтеде дати!“ рече Јоаким.

Аја се јаросно устрави.

„Шта, она ти не хтеде дете дати? Зар није хијена писмо прочитала које сам ти с прстеном дала?“

„Прстен сам јој предао, а писмо — —“

„Но, писмо — шта би с писмом? ти видиш да ћу од нестрпљења да пукнем.“

„Опростите, писмо ми је упало из чуна у воду! — Опростите, ја га нисам могао извадити талас га однесе и утопи!

„Лупежу и ти си дао Марији Нопарди само прстен?“ викну Аја у највећој срџби.

„Она се учини као да јој је тај знак већ познат, ја онда помисли да мора и ваше мисли познавати!“

„Па шта ти је казала — брзо!“

„Кад сам дете захтевао, смејала се једноока грозно. Кажи ти само твојој госпоји, да је на добром месту остављено, шапну ми на уво, на дорбом месту, још пре но што сте јој прстен послали, на дорбом је месту повторавашe непрестано, твоја заповедница већем знаде, изјави јој само моју захвалност на дару и по том ми опет рече: одавно је на добром месту остављено!“

Та га је — убила!“ промрмља Аја, „против моје воље, и све што би још са истим дететом добити могла, изгубљено је! И теби лупежу мораде то поверити.“

„Зар нисам био свагда услужан, ваша светлост?

„О том сам се данас уверила! Зашто ниси за писмом скочио, кад добро знаш, како сам ти га препоручила?“

„Мени се је чинио претен важнији; а шта би вредило да сам за њим и скочио? Одавно је на дорбом месту остављено, то су сопствене речи Марије Непардо,“

„Она једноока хијена не имађаше пређе мира, док и то дете не жртвова као и све друге, и она још држи да ми је тиме неку услугу указала!“ промрмља Аја, и даде руком знак Јоакиму да ићи може — „та анђелска производница мора да у том неку радост ужива, мора ћу је посетити, Тамо у присену дрва канда се Аца приближује главноме уласку? Он је!“

На цркви Св. Антохе избије десет часова — Аца беше тачан! И не сањајући о оном што се у његовој палати догађало, следоваше он позиву који му неко важно извешће обећаваше; приближи се дакле присену стубова где за магновење застане, и да би около себе боље разгледати могао подигне свој шпански шешир, и ухвати се за пиштољ. У један пут му паде на памет кад никога не виде, да је можно да га жело у клопку ухватити — у том приступи му из присена густих дрва једна госпа која се јако умотала осмејкујући се дигне руку с пиштоља, јер га бела и њежна ручица зваше да за њом пође, он следоваше за њом испод подигнутих сводова главног уласка цркве Антохе с љубопитством да дозна, шта та госпа од њега жели.

Ајино срце куцаше радосно и ватрено, кад је већ једном свог Ацу тако близу видела.

„Ко си ти, лепа госпо, која ме овамо позва да ми неку тајну одкрије?“ упита је полако, „пуста копрена сакрива ми твоје лице —“

„Ја сам твоја сен, дивљи Ацо, ја сам свуда узастопце за тобом без да ти то знадеш и без да о тој не описаној страсти и сањаш!“

„То ми реци твоје име кад моје знадеш!“

„То ћу ти казати, али пређе знај, да мој мораш бити па ма нас коштало обоје живота! тако те љуби жена, која је до сада свакоме другом љубав одказала! — заборави Енрику!“

„Шта ти говориш, загонетачицо — ја само за Енрику живим!“ рече Аца посматрајући с удивлењем умотану жену.

„Заборави Енрику, она више није твоја!“

„Енрика је у мојој палати!“

„До пре једног часа је била, али сад не више!“

Аца се тргне и коракне један корак назад!

„Пођи за мном, да видиш где је!“ рече Аја и пође стазом која је улици вођаше, „онда веруј мојим речима и мојој заклетви, да те имати морам живог или мртвог!“

Аца следоваше с највећим страхом и без воље за умотаном женом, он држаше да има посла с неком с ума сишавшом! — Аја га ухвати за руку и поведе га к улици, она је тачно разрачунала.

У првој пречној улици која нас к улици Фобурго вођаше, приближаваше се грозни спровод кроз густи мрак. Напред капетан де лас Розас на коњу, за њим једно одељење оклопника такође на снажним коњима. За овима онесвешћена Енрика вучена слугама инквизиције, а за њима три калуђера, поред њих лево и десно шест фамилијара с црвеним буктињама, а неколико оклопника закључаваше спровод.

Аја показиваше опруженом руком овај страшни спровод, коме народ што још по улицама тумараше с пута се уклањаше. Аца мишљаше да га очи варају, он још није мислио на могућност и на истину коју пред собом види.

„Заборави Енрику, она није више твоја.“ рече умотана, која још једнако руку к спроводу опружену држаше.

Аца уздрхта — ако су му љубазницу украли ако је заиста собом одвуку — —

Он појури стаховитоме спроводу он позна да су то баш људи а не ноћња страшила као што он држаше, он виде и своју Енрику где је вуку — —

Она је то, без да је могао дуже сумњати.

У највећој јарости отргнувши се од Аје која га за руку, држаше, устреми се викнувши јасно име Енричино на фамилијаре, џелатске слуге и калуђере.

Оклопници затворише му пут, а спровод сад пође све брже. Аца незнађаше шта се збило, зашто, и куда Енрику

одвукоше, а то мора он дознати. У мртвом страху врати се тајанственој госпи, која га амо доведе и која изгледаше да влада овим догађајем.

„Ко си ти страшна? Зашто одвукоше Енрику, најмилију мога срца?“ викну он очајно.

„За то што ми је на путу била!“ одговори умотана, „она мора умрети, јер ти мораш мој бити.“

Он је сада у један пут јаросно шчепа и скине јој копрену и наличије с лица, он се трже, јер опази пред собом демонско лице, које га претећи гледаше.

„Аја!“ задркта на усницама мртво бледог.

„Она ће те гонити па ма на онај крај света, она те мора имати, живог или мртвог!“

„И то је твоје дело, што ми најмилије и најсветије отеше!“

„Енрика ће умрети, јер ми је на путу.“

„То умри и ти, ђавољска жено!“ викну Аца у највећој јарост, и дрктајућом десном руком истргне пиштољ иза појаса, — пиштељ сену и страшан прасак зачу се на далеко кроз празне улице.

„Први знак љубави,“ зачу се из обузетог дима, „најпре ме само мрзи, а после ћеш се научити љубити ме.

То беше Ајин глас, страховите нестаде у мраку, док је Аца страхом и тугом мучен к својој палати јурио, да што пре дозна шта се збило.

Он ју не нађе, слуге и ловци су знали само то, да је госпоја Енрика везана и одведена.

Куда су је то однели, где до сада беше она Аја коју он данас од један пут опет виде? Он ју мора потражити, те лепим или силом од ње помоћи за избављење своје љубазнице изнудити.

Но сва његова тражња беше у залуд, скупоцена палата беше му те ноћи затвор, јер га све опоминаше на изгубљену.

Пођимо сада за страховитим спроводом кроз улицу Фобурго.

Тим збићем беше Енрика тако занешена, да је све без

осећања трпила, и тако је за грозним спроводом немилостиво вучена следовала. На скоро је обузе дрктајући страх, јер противу страшне тужбе да је своје дете убила, не имађаше у обрану ништа поднети осим своје убеђење, да су јој исто украли, али одма за тим осети у невиној души својој нову одважност да све сноспти може.

Беше скоро по ноћи кад је спровод до манастирских зидина приспео, уз које се види у присену неки погнути и у свом огртачу умотани човек, од куда могаше све јасно видети шта се око манастира збива. Тај човек у црноме огртачу и шеширу и бледим лицем осмејкиваше се ђаволски, кад је Енрику у средини спровода познао.

„Како голубица дрктн и клеца!“ промрмља он тако тихо да га улазу приближавајући се капетан није могао чути — „чекај само, лудицо, овде ћеш се брзо укротити! Ала ће се обрадовати, кад је добром Мутару ради малог испита његове вештине даду — не могуће је, проклете буктиње.

Капетан повуче за звоно, испод улаза предаде јадну Енрику калуђерима, њезино тело беше дакле сада са свим њихово, који се трудише да жртву што је можно пре у подруме Св. Мадре одведу.

Али када се врата за Енриком закључаше, војно се одељење удали, а Енрика се у необичном двориштy осврташе, зачу се звоно, које све на поноћницу позиваше. Калуђери, попови, њихови ученици, манастирске слуге морадоше сви укупно овој молитви присуствовати, и с тога дакле беше заробљеница у средини целатских помоћника остављена, који своје буктиње угасише и полугласно разговараше се, а Енрику слушајући језа ваташе.

„Шта велиш ова блудница, Емилијане?“ рече један од тих лупежа, на заробљеницу намигивајући, „то је печеница за оца Матеју на дан Св. Францишка.“

„А шта би ми ко могао, кад би је и ја у башту однео?“ одговори други, „не би заиста била прва, која нам је на вољу остављена.“

„Хајде ти први, ми пристајемо!“ рече трећи и прибли-

жи се дрктајућој и одступајућој Енрици, да је по образу помилује.

„Ха ха, како је дивља, чекај само, Емилијан ће те укротити, а Мутаро потом посведочити, да ниси баш тако тугаљива — ха ха — само мало жара на стопале, то је милина!“

Енрика се окамени и укоченим очима посматраше џелатске слуге инквизиције, којима је она намењена да време проводе — грозно се сви удови на њој затресу, кад је у пркос мрака опазила грозна, страховита и проста лица њихова, још до сада није видела тако лупешке црте човечијег лица.

Молитва се сврши, попови одоше у своје одаје а кађери ради договора у Св. Мадру. — Да ли ће је заиста тим грозним лупежима оставити, који јој се с које каковим говором корак по корак приближаваху.

Енрика се окреташе, посматрајући где би се од тих лупежа спасла, јер молити, плакати и преклињати је у залуд код овакових лупежа.

Сад им се приближаваше кроз широки ходник од стране врта један калуђер. Енрика захвали богу, приближавајући се беше извршиоц страшног налога, али ће ју бар избавити ових синова пакла! Она му хтеде на сусрет поћи.

„Ха ха, ево твог пријатеља Мутара!“ викну један од слугу подсмевајући се.

То име је Енрика од страховитих слугу већ један пут чула, зашто се при повторавању тог имена стреса? Њена јој је унутрашњост говорила, да је тај Мутаро џелат инквизиције, и њезина је душа није преварила, она виде у долазећем човека у сомотској душанци, на рукама црне рукавице а на лицу образину, тако да се од главе до ногу немогаше познати које он.

„Где вам је грешница!“ викну он, и баци слугама неку црну чоху, коју они Енрици преко главе умотају тако, да се у црној ноћи од један пут видела. По том вежу на крају чохе конопце и умотају јој око врата тако јако, да је једва дисала, а руке јој држаше тврдо као у кврзи.

„Енрика викне за помоћ.

„Конопац увите јој боље, она се још противи!“ рече страховити џелат инквизиције.

Енричин глас умукн› смртно борећи се, употребивши сву снагу да се од држећих је слугу ослободи, она ништа не виде куда је носе, у залуд се упирала, шта је у стању једна слаба жена противу онако јаких лупежа учинити! Они су је носили, а она мораде сносити, да најгрознију и безобразну шалу противу ње износе.

Мутаро син ђавола корачаше напред, Енрика се надаше да ће ју је пред судије, пред људе одвести, али у један пут осети неки влажни задах који ју окружаваше, и потом да ју доле преко неких степеница носе, потом кроз неке ходнике а из истих опет доле преко степеница, тако да је изгубљена од света у дубоком подруму и тавници Св. Мадре бачена. За ове се подземне тавнице приповедаше да грознијих нигде на свету нема! —

Инквизиција беше по смрти Фирдинанда VII. јавно укинута, а народ држаше и надаше се још и сада да то обећање тврдо постоји, али ми имамо пред нами грозни доказ, да су ти мучитељи шпански не само у тајности своја грозна убиства и даље вршили, но је и сама млађана краљица Изабела, заслепљена љубоморством без икаква призрења ову мученицу у канџе инквизиторске дала, да безбеднија буде, јер знаде да иста никад више пута излазу наћи неће. — —

Света Мадра беше тајни гроб.

У један пут зачу се звекет кључева, слуге унесоше млитаву и онесвешћену Енрику у једну малу, влажну и мрачну коморицу, они јој свуку мараму с главе и положе је на једну гомилицу труле и мокре сламе Мутаро закључа врата, и даде кључ под новим бројем вратару, да он новој жртви воду и леб односи, и сад је џелат са својим слугама извршио свој задатак, с опорим шалама удале се ова грозна оруђа калуђерска у своје колебице које се близу високих зидина налазе.

Густи мрак покриваше Свету Мадру и улице. Ладан ветар дуваше, а крупна киша пробијаше кроз исти и падаше лупатајући о кров Св. Мадре. Густи облаци од један пут се навуку преко целог неба и покрију светлећи се месец који шпањолци већма волу но сунце. Такова бурна и страховита ноћ ретко бива у Мадриду, беше као да се и само небо на ова недела љути.

По ноћи беше већ одавно прошло, на усамљеним улицама ретко се видети могао по који човек у свом кишњем огртачу умотан, који је из каване излазио и својој кући хитио, праћен бурном кишом и страховитом олујом.

Са свим уза високе манастирске зидине провлачаху се два човека у својим огртачима јако умотани, од којих први и као да не осећа ову бурну кишу и не види ову страховиту ноћ, но други дркташе од зиме. — У Шпањолца је крв врела, и осећа у таковим ладним ноћима двогубу зиму.

„Знаш ли баш извесно да нас Топето очекива?“ питаше први оног што за њиме следоваше.

„Док смо ми обоје преко „Плаца Педро“ полако корачали, узео је Топето пут преко „Пујерта Сола“, јер се бојао да га когод не позна.“

Оба ова човека корачаше, прикривени мраком, да су се једва на три корака распознати могли уза зид, они се приближе у просек главног уласка.

„Ко је ту?“ викну полугласно од један пут први од ове двојице, јер му се учини, као да је из тог просека неку главу смотрио.

„Пет, господине херцеже, Хектор је! Предосторожно и полако, вратар беше до мало час у двориштy!“ рече им тихо извирујући.

„Не исказано, Топетов Хектор вреба!“ рече Францишко Серано полугласно, јер он беше први од оба ова умотаних.

„А где је сада брат вратар отишао?“

„У свој кабинет, да спава!“ одговори црнац задовољно, што су га на ову ноћну забаву повели, он се свагда сећао на ону ноћ, кад је заједно са племићима краљичине гарде у опасности био.

„Дакле твој те господин овде као неку стражу оставио?“ рече црнцу онај други, који је такође поред Хектора, за Франциишком идући прошао.

„Као стражу, господин Приму, који све чује и види.“

Јуан Прим се и нехотице насмеје, а и њему причињаваше ова ноћна шетња неко особито задовољство, јер и Прим је припадао оним људма, који што им се више опасности и тешкоће постављају, то све већу вољу ради извршења добијају. Он полако потапка црнца по рамену, јер га је као и Серано радо гледао, и упита га:

„Јеси ли ти одавно овде, Хекторе?“

„Од један четврт часа — овде с поља ништа приметио нисам.“ —

Серано викне полако Прима.

„Ено Топете где поред зида стоји,“ прошапну му Франциишко, „похитајмо, јер је ова ноћ за наше предузеће баш као што ваља.“

У првом магновењу поздравише се ова три верна друга. —

„Ево лествице и конопаца а ево и куке,“ рече Топето и разастре обоје уза зид, „сваки имаде мач за појасом. дакле добро, сада не оклевајмо — ипак још нешто, кад сам мало пре посматрао ове зидине и тражио најзгодније место и то баш ово, спазим „једног човека који се преко зида на ону страну у башту спустио“ —

„Мора да је био какови заљубљени калуђер, који се је мало подуже код своје милоснице задржао,“примети Прим, „али ипак будимо предосторожни. Да ли си још шта чуо?“

„Ништа ни чуо ни видео. Дакле господо, ко ће да се успужа горе?“ питаше Топето, закачивши без по муке лествице за куке у зиду.

„Опет ти питаш? Ти добро знаш да смо ја и Серано за то намењени, ти ћеш остати овде, и када ти дадемо знак доћићеш нам у помоћ, примићеш Енрику, и побринућеш се да нас нико не узнемирује!“ рече Прим своме херкулеском другу, који би најрадије своју снагу на вратима и делатима Св. Мадре употребио.

Францишко Серано пењао се је међу тим по исплетеним лествицама уз зид — кад беше већ с главом изнад зида опази доле у врту неког човека, који се иза џбуна брзо кроз врт удали, дакле који је сав њихов говор извесно чути морао, ко то беше немогаше Серано распознати.

Кад се не с великом муком на зид попео, слушао је врло пажљиво и ишчекивао Прима да се за њиме успење, па потом да лествице на другу страну пребаце.

„Нека је сретан свршетак!“ рече Прим успевши се до Францишка, „дакле сад да се похита да се што брже доле спустимо!“

Оба друга спусте се без икакве муке у врт.

За Прима беше ова прилика баш удесна да с неким правом кроз врт Св. Мадре слободно корача, јер му краљица повери да неке извештаје из палате Инквизиторске прими, Францишко корачаше за њим.

Они се приближе каменитим степеницама, које у палату воде. Средња врата, која као што нам је познато, кроз испрекрштане мрачне ходнике у одаје калуђерске воде, беху још отворена, дакле беху јоште у скупу. Са свим полако и предосторожно отвори Прим тешка врата, но у том магновењу шчепа га нека рука за прса — —

Серано изненађен овим догађајем а обузет густим мраком тргне се од један пут и одскочи за један корак назад, но у том скоку осети жестоки удар по левом образу.

„Охо!“ викну он, и без размишлења устреми се голим рукама на иза врати стојећег непријатеља.

Но у један пут спази Серано, где се Прим већ са истим у бој упустио, те сбаци брзо свој огртач, како би рукама слободније махати могао и појури Приму у помоћ — но Прим беше већ нападача за гушу ухватио, и уста му руком запушио, дакле Францишку јоште остаде да му навојник у уста стрпа и да га добро свеже.

„Та ово је вратар,“ прошапну Прим, „ пре свега да кључеве отмемо.“

Изненађени брат кључар, — који је улазећег счепао, није ни мислио да ће исти какови странац бити, јер без

његовог одобрења неможе нико у манастир, — сад се нађе у чуду, и немогаше се дуже бранити; а викати немогаше такође јер му навојак беше већ у уста стрпан.

С бесно севајућим очима мораде дакле само гледати како му кључеве узеше, њега иза једног стуба положише и фењер упалише чијом помоћу брзо свођене ходнике нађоше.

Да је Енрика у ове доње одаје донешена, о томе нема ни сумње, с тога ступаше предосторожно светлећи, кроз мокре подруме Св. Мадре.

Када су џелатске слуге, једну жену на трулој слами саму оставили, једва једном сиротица Енрика дође к себи — она беше сама, она беше дакле удаљена од оног грозног друштва; с тога клекне и мољаше се богу, дуго клечаше она с подигнутим рукама на трулој и мокрој слами мрачне тавнице — —

У један пут поплаши је неки тужни глас и потресе је тако силно да је од један пут ћипила и рукама очи покрила — болни глас зачу се по ново. Енрика се окрене к правцу од куда исти долазаше, но мрак, који ју окружававаше и дебели зидови забрањиваше јој жељну намеру — из прсију јадне жене излазаше тај глас, и то жене страшно мучене.

Но у том магновењу, — када с› тај мученички глас кроз мученичке одаје и подруме Св. Мадре зачу, поче се одавати са свију страна страшна и тужна вика као да су се сви духови мученички из дубоког сна пробудили. — С једне стране чује се тихо јецање, управо таково као да га умирући из изнемоглих прсију пушта; с друге опет стране чује се дубоко уздисање, уздисање које излази из изнемоглих и разбијених прсију; мало опет даље чује се по где који тужни и дуги уздисај, уздисај ког само она душа испустити може, која је мртвим бољама притиснута — —

Енрика се осврташе час на једну час на другу страну но ипак не могаше кроз густи мрак ништа разликовати. Грозна језа обузе јој тело, њезине се очи укочише, њезини зуби удараше и нехотично као у грозници једно од друго,

а руке непрестано држаше к небу подигнуте, а тужни гласови који су час с једне час с друге стране, час одозго час опет одоздо топирали, беху је тако потресли да је готово изван себе била.

Она се полако сагне и пружи се на трулу и мокру постељу запушивши рукама уши. — Смртни ваздух обузе је, ладан зној капаше јој с чела, она чисто неусуди се дисати, с укоченим погледом пробијаше густи мрак, из ког са свију страна грозни гласови не умрлих мученика, до ње допираху.

Сваки минут беше још час, она се згрози, а очајност потресе јој тело, за овакову једну ноћ у овој мученичкој одаји била би смрт награда.

Но у један пут учини се слушајућој, као да чује из даљине ових подземних ходника лаке кораке.

То су џелатске слуге? Дакле и на њу дође ред, да оне муке претрпи, после којих јадне жртве онакове тужне уздисаје пуштају?

Енрика није се преварила, кораци се заиста приближаваху оделењу оних огромних сводова у којима се и њезина ћелија налазаше, шта више учини јој се као да види кроз врло малу пукотину врата и неку светлост. Енрика клекне и помоли се богу, коме и своју душу препоручи, она се мољаше и за своје изгубљено дете а и за Франциша, ког једино на земљи љубљаше и за ког живљаше —

Но у један пут се зачу као с неба неки глас све ближе и ближе, она устане, она слушаше.

„Енрико, да ли си где год овде?“ зачу се полугласно „Енрика, одазови нам се.“

„Овде, овде, мој Франциско!“ викну избављена појуривши вратима, кроз која светлост сад јасније продираше, она је изазивајући глас тачно познала, она би исти глас и међу хиљадама осталих познала.

Франциско пробаше цео свежањ кључева да отвори врата која га од Енрике раздвајаху, те једва једном се погоди прави кључ, — брава зашкрипи — гвоздена врата

се отворише, а мученичка жена, проливајући радосне сузе паде у наручија свом Францишку.

„Не оклевајмо, сад брзо!“ гоњаше Прим, и ако су и њему при овом призору сузе саучешћа канале, „ни једног секунда не смемо оклевати, — помисли, ако кључара не нађемо!“

Та их опомена пробуди — Францишко похита са Енриком за Примом који фењер носаше кроз подземне ходнике, кроз које се непрестано чује јаук и тужно уздисање умирућих жртава, Енрика ухвати Францишка за руку.

„Немојмо ове мученице оставити, о избави и њих као што си и мене помоћу мајке божије избавио!“ мољаше тужним гласом Енрика.

„То не могу, и ако ме страшно мучи, јер тај покушај би и нас с њима заједно упропастио, ми морамо хитити, за име божије, само брзо!“ Францишко је ухвати дрхтајући сна жније за руку.

Прим хиташе с фењером преко степеница горе. „Мисмо у највећој опасности, ако се ове ноћи не дочепамо слободе онда смо изгубљени!“ прошапну он и повуче Енрику оштрије за собом кроз испрекрштане ходнике у којима се мученичке ћелије налазаху за оне жртве, које у палату Св. Мадро ступе.

Једва једном дођу до оног широког ходника кроз који су на пространа врата ушли.

Прим стане и светљаше, он брзо из предосторожности угаси фењер и приближи се ходницима, који на горња одељења вођаху. Нему се учини као да се неки кораци приближавају и глас чује.

„Сад брзо!“ прошапну он своме другу, који се са избављеном излазним вратма приближио, „ја ћу овде као одбрана остати донде, док се ви зидина не докопате, само брзо!“

Францишко нехте свог друга самог оставити, но брзо смисли да је пре свега нужно да Енрику спасе.

Кључар још лежаше са запушеним устма иза стуба, а целу околину обузимаше густи мрак.

Францишко пође водећи Енрику к великим вратима, која тихо отвори; хладан ноћни ветар дуне им на сусрет Енрика стајаше на степеницама које у врт воде.

Још само неколико минута и она је избављена.

Велика врата затворе се тихо за њима. Прим дакле остане усамљен у прост аном ходнику огромне палате, као браник бежећих, или бар ради убеђења, да ли им заиста из горњих одаја каква опасност прети.

Серано држаше дрктајућу Енрику тако чврсто, као да се још и сада бојао, да ће му је опет когод отети. Они се спусте брзо преко степеница доле, хладна киша прскаше их силно, а бурни и хладни ветар дуваше све јаче ломећи густо грање манастирског врта. Они корачаху брзо преко мочарних стаза к високоме зиду на ком оплетене лествице висаху.

Још не имађашс Енрика времена да своме Францишку за ово неочекивано избављење благодари, није имала времена ни умишљено руку му притиснути а камоли коју речцу љубави пришапнути, он ју непрестано гоњаше, само брзо, а избављена мораде слушати, јер јој беху позната страшила Св. Мадре! Само напред, брзо напред изван зидина наћиће те лакши тренутак за благодарност и загрљај топле љубави!

Већ се приближе бежећи к месту на ком лествице висити морају. Густи мрак не допусти Серану да место из даље распозна и управо се тамо упути, он је изабрао правац онај исти којим је отуд с Примом к палати и дошао.

Једва једном водећи Енрику уза се, приспе до зида; сад отпоче по истом пипати, тражећи лествице, Францишко се тргне и убезекне, он пипаше само мокри зид, никакови конопац невисаше уза исти!

Обузет смртним страхом тражаше даље, он викне Топета, но бадава! Бура и дебела зидина не допусти да га Топето чује, а јаче викати није наравно смео, јер би своје присуство одати могао.

„О та ледена ветра!“ рече тужећи се Енрика, која при оваковом ладном ветру и киши, не имађаше ништа на

себи — ни мараме не имађаше око врата, и ту су јој, заједно с ципелама, одузеле верне слуге џелата Мутара!

Францишко виде да Енрика као прут дркће и да никакова заклона против ове буре нема — он јој хтеде свој огртач дати те се маши да га скине — но сад му тек паде на памет, да је исти, бојећи се да му не буде на сметњи у врт бацио.

Али ипак мора се Енрици иомоћи, јер беше јој немогуће тако гола и даље чекати да он љествице тражи, она сва дркташе и поче већ од зиме клецати, и зубе о зубе јако ударати.

„Стани овде, са свим уз зид за магновење," прошапта јој он, обузет сажаљењем и страхом, „ја одо брзо к степеницама, да ти моје огртало донесем, и у исто време и Прима зовнем, јер ни за живот не смемо се дуже задржавати!

Док су оба ова друга пређе у палату улазили, кроз исту тумарали и пролаз у подруме нашли, провлачио се уза њи полако и вешто као нека мачка човек у црноме оделу. Он имађаше на себи црни огртач, онакав исти као и Франциишков, и шпански шешир и изгледаше као да га ова вечерња забава коју ови племићи уживаху, јако занимаше. Он слушаше, кад их оно у унутрашњост куће не стаде, он се ђаволски смејаше, кад је чуо, да је Серано с Примом кључеве освојио.

„Како би било, кад би сада ларму направио, промрмља он с неким разлозима, „они су обоје без помоћи у клопци, из које се не излази баш тако лако, и ако краљица леног херцега де ла Торе не ограничено љуби — не, Јозефу! то би била глупа преухитреност. Ти не требаш само да ове крадљивце Енричине у клопку затвориш но и саму голубицу у твоје шаке добијеш — ништа лакше, од тог! Нека изволу дакле господа своје коже на панаћур за мене носити, нисам их ја забадава пратио и вребао! — Али сад брзо на посао!"

Јозеф беше боље познат, па пошто је предосторожно велика врата отворио, и изумрле кораке племића прислуш-

кивао, да ће Енрику ослободити — он се сада замисли, на који ће начин најбоље своју улогу одиграти!

Од један пут укаже се на његовом лицу неки задовољавајући осмех, он је дакле добро смислио! Брзо но пажљиво оде уз зид, и брзо нађе место одгуда су се Франциш и Јуан у башту спустили, оплетене љествице које им као једине повратак обезбеђавају висаше још уз зид!

Вешто избије, са својим дебелим штапом, назећи на магновење кад ветар најјаче дуне и дрва ломи, обе куке из зида, и оплетене љествице падну у наручија подмуклог смејућег се ђавола, који се обојци племића и лепој, мрзећој али ипак пожелној Енричи, пут к повратку пресекао! Он полако но пажљиво пође са истима уз зид, но тражаше место удаљено од пређашњег на ком би љествице опет утврдио од куда би се неопажен од Топета улице Фобурго докопао.

Како је пак Енрику у своје руке добио, то беше други део његовог неисказаног умишљаја.

Но у магновењу кад хтеде љествице близу капије да утврди, паде му на памет, да је у близости исте Црнац топетов на стражи, који би на сваки начин викнуо или би му се приближио кад би се уз зид спустио! Он мораде дакле боље и безбедније излаз наћи, и Јозеф не беше никад у неприлици, где се год хрђави замишљаја тиче!

Он брзо однесе љествице, к једноме џбуну и баци их у исти тако вешто, да би их и у сред дана тешко наћи могли, а камоли у оваковој мрачној и бурној ноћи.

По том провуче се тихо прислушкивајући великом ходнику, а одатле кроз исти све полако даље, до самих ћелијица у којима браћа економи и брат вратар живљаше.

Јозеф изгледаше као да је с положајем и намештајем ових одаја потпуно поверен. Он само послуша на прозору потом увуче полако свој дуги врат кроз врата у собу и то у прву у којој вратар обитаваше и тврдо спаваше.

Јозеф се увуче пажљиво и полако у ћелије које се никад не закључавају, и то с тога, што ништа немају да

се украсти може, што су спољни уласци добро закључани, и што у главноме сваки далеко бежи од зидина Св. Мадре.

Но овај што се у овом тренутку увлачаше посведочи им, да има у манастиру што се украсти може, и да зидине нису баш тако високе, те да су им врата бог зна како сигурна.

Бура непрестано бешњаше и страховито звиждаше кроз испрекрштане ходнихе, и то беше Јозефу баш добро дошло да безбедније по ћелији корачати може. Но у том магновењу дуне ветар још страховитије и огромнијим ударцем лупи и затвори врата кључареве ћелије, кључар се тргне, ђипи и упре свој поглед у врата.

„Страшна ноћ!“ промрмља он, и окрете се на другу страну са свим безбрижно.

Јозеф сада очекиваше, да чувар кључева од спољних капија опет редовно хркати отпочне. Беше такови мрак, да је крадљивац једва постељу и спавајућег калуђера распознати могао.

Где је само кључеве сакрио, то пипање занимаше сада Јозефа који је с раширеним очима по ћелији зверао!

Ако се брат вратар од један пут пробуди, окрене и њега на сред ћелије спази?

Али преко свега беше му задатак млого важнији, а он опет тако слободан и вешт, да се том дејствујућем лоповлуку са сви . поверио.

Узалуд посматраше он севајућим очима по маленој ћелијици, да жељну ствар нађе, нигде немогаше кључеве наћи.

У једанпут паде му ова мисао. „Да су кључеви испод главе,“ и без најмањег страха и устезања, реши се, да полако к постељи ступи и руку испод главе спавајућег калуђера завуче.

„Ово ће дакле бити опет нови покушај одважности“! рече тихо сам у себи, и пруживши руку да ју полако испод тврдог подглавка завуче.

Полако и вешто као мачка тураше своје меке прсте између дрвета и тврдог подглавка — полако упадаше пипајући прсти све даље — — спавајући калуђер мицаше се

— Јозеф се сагне, но рука му оста испод јастука! Вратав кад би само руку спустио морао би једва дисајућег Јозефа шчепати — и то би може бити била смрт калуђеру — —

Али брат Францишков беше у сваком свом предузећу срећан.

Брат вратар окрене се на другу страну и одпоче поново хркати.

Јозефова рука упадаше све дубље — у једанцут обузега неки страх радости — он додирну ладно гвожђе жељених кључева.

Сад је тек најглавније, како да кључеве испод главе извуче, ту треба предосторожности и вештине само такове, какове је Јозеф притежавао, да овај посао изврши. Полако пипајући скупи их у гомилу и поче их полако извлачити!

Време је пролазило — ако се Францишко с Примом већ повратио те их у врту застане! — И за тај случај беше се Јозеф добро постарао, јер им беше немогуће с Енриком из ове клопке изићи!

Једва једном извуче Јозеф кључева испод главе. Полако се извуче до врата, још их лакше отвори и на прстима пође кроз мрачни ходник, одкуда се не приметно у врт поврати. Мрак и јако дување ветра послужи га, те могаше оштријим кораком кроз башту пројурити, и приближи се између џбунова до сида, одкуда је љествице уклонио врло пажљиво слушајући и вребајући.

Енрика стајаше, — кад ју оно Францишко остави да Прима зовне и огртало донесе, — за једно магновење сасвим уза зид, њу је обузео силни страх а особито кад се сети на оне тужне уздисаје јадних жртава у подрумима Св. Мадре — густи је мрак окружаваше.

У једанпут спази да се Францишко враћа, огрнут у своме огртачу, ког Енрика зачуђено погледи, но без Прима.

Он јој се брзо приближи и рече јој тихо но брзо:

„Хајдмо, — само брзо — за мном!“

Дрктајућа — зачуди се зашто јој Францишко, за њу донешени огртач неогрну, и дошавши до зида непонуди јој

руку но корачаше брзо напред — но ипак помисли да је у том брзом бегству заборавио, да ју заогрне.

„Јеси ли нашао љествице“? упита она полако.

„Нису нам потребне, хајде само замном — код мене је кључ од капије!“ одговараше јој шаптајући њезин вођа.

Енрика се заустави за магновење — њој се одједанпут учини, као да тај глас, и ако је доста тихи, није њезиног Францишка — но ипак мора да је он. —

„Но где оста твој друг Јуан?“ упита она.

„Он ће употребити љествице које о зиду висе.“

Енрика, која се виде готово ослобођена, ипак се ужасне од ових нових речи свога вођа, она се трућаше, да га у пркос густом мраку распозна; чудновата слутња ужасне је и испуни је страшним страхом.

„Фрапцишко!“ викну она, стани — „ја те морам преће видити но што даље пођем!“

Они беху већ близу капије дошли.

„Брзо само — напоље ћеш ме видити и загрлити!“ одговори он брзо, окретајући тихо кључ, у старој и великој брави гвоздене капије. Док је он по други пут кључ окретао, ступи Енрика, неизвесношћу мучена одважно к њему и дрктајућом руком скиде му хитро шешир с главе баш у оном магновењу кад се капија отвараше.

Она од једанпут уплашено цикну, опазивши сувоњаво лице и црвену косу Јозефову, ноге јој одпочеше клецати очи јој се укоче, као да се вара, да је пред њом син пакла, који се трудише, да ју на улицу извуче. Он беше у нади да љубезница брата његовог, која га у зидинама манастирским заиста очекивала није, неће тако брзо познати, бар док црнца, који напољу своје господаре исчекивамо, не прођу. Енрикина вика морала је не само до Хектора но и до Прима и Францишка допрети, и неиспаднели му за руком да жељену у том магновњу украде, то ће онда морати у руке своих непријатеља пасти, који би га сада извесно на онај свет одправили.

Сви ови помишљаји испуну хитро као муња, одважног Јозефа, он збаци свој огртач, счепа обема рукама отимајућу

се Енрику и подигне је да се тако с њоме што пре улице Фобурко дочепа, а и густи мрак моћи ће га испред својих непријатеља сакрити.

Енрика беше клонула, она се у залуд отимаше од страховитог гонитеља, који је главу на њезина прса наслонио и на улицу изишао.

Хектор је, и поред ове грдне ветрине чуо вику, и појури брзо капији, коју отворену нађе; он држаше да се који од другова његовог господара, кључа докопао, и да са страдајућом бежи, шта више он му хтеде у помоћ притећи и огртач за њима понети, но одма за тим чује плач и псовку отимајуће се Енрике.

Брзо изкочи пред Јозефа, но одма уплашено одскочи кад смотри пред собом оног ког одавна за мртва држаше он помисли да је исти лупеж из гроба воскресао, да жељни плен његових господара отме.

Хектор држаше мачеве племића који су му остављени како им неби при при прескакању зидина сметали; брзо и решително исвуче један и устреми се на Јозефа.

Грозно псујући спусти Јозеф свој плен, али је држаше левом руком за хаљину тако, да јој никако није могуће било отргнути се, а десном руком изгртне мач.

Необичан звекет оружја помеша се с беснећом буром тако да је Енрика у очајању на колена пала и богу се молила.

Још ју једнако држаше борећи се тврдо за хаљину, но чујући гласове Прима и Серана, који се приближаваху, нападне тако силно на Црица, који осетивши дубоку рану, уздане и свом силом на Јозефа се устреми.

У том магновењу пусти бранећи се Енрику. С радосном повиком појури она без промишљења, кроз густи мрак улицом Фобурго.

Јозеф гурне спажно падајућег Црица, по том спази на манастирским вратима Прима и Серана који се главном излазу брзо приближаваше.

„Проклета, утече ми, али ћу те знати ухватити!“ викну шкрипећи зубима Јозеф, и појури кроз густи мрак за њом — —

Ларма, топот по барама и звекет мачева, пробуди вратара и неке калуђере, који су онако буновни и дрктајући од зиме у двориште појурили, где смотре Прима и Серана но непознавши их, где из дворишта на улицу изиђоше, и зачују одма за тим крстећи се, три пушке.

Фринцишко, Топете и Прим, послаше хитро за бежећим но непознатим непријатељем три куршума, потом се пагну к лежећем Црнцу и извуку га из међу капије, коју вратар од страха дрктајући без једине речице брзо закључа.

Францишко и Топете сагну се над Црнцем.

„Ко то беше што те нападе?“ питаше они, љубопитно исчекивајући одговора, —„ где је девојка, коју избавити хдедосмо, Енрика, — која мало час уз нас беше и које од једанпут не стаде?

Хектор показиваше руком ону страну улице којом је Енрика побегла и којом је Јозеф гони.

„Шта рече она је од оног непознатог побегла?“ викну Францишко зачуђено, али одма опет упита га као да га је нека слутња о предучињеном обузела:

„Познајем ли тога страног? То нам кажи његово име!“

„Јозеф“ једва проговори црнац, чија крв улицу бојадисаше.

Сва три племића згледе се зачуђено и немо, изгледаше као да се сваки, без једине речи у себи заклиње, да тог лупежа, који им опет нове несреће спрема, где га год ухвате смрћу казне.

Топете гледаше сузним очима Хектора, који том грозном жртва беше, и који сада последње уздасе пушташе.

Францишко виде се опет од Енрике растављен на оном месту, на ком је с тешком муком опет видио. Он беше још страхом мучен да ће Јозеф бежећу стићи, и за свагда јУ заједно с дететом од њега раставити — —

Док су у улици „Фобурго“ ова три племића исчекивали свануће, да умрлог Хектора у Топетову палату одне-

ти даду, дотле је Енрика, кроз густи мрак и страшном буром гоњена готово пољу гола све даље бегала.

Она се мора сакрити, јер ће ју снажна рука инквизиције опет ухватити и на највеће муке бацити, јер ју кралјица окривљује да је своје дете убила.

Забуна, — страх и очајање је страдалницу без одморно гонило, и још јој већу снагу та помисао ули, да ју Јозеф гони, она се осврте и кад свог гонитеља угледа, појури чисто изван себе, незнајући ни сама куда, преко Плаца Педро, кроз улицу Толедо потом даље преко празних места и улице разбојничке, те једва једном приспе до места „Прадо“ „Фермудес,“ и тешко дишући и расплетеном косом без да шта види и чује бегање све даље, Јозеф беше само за неколико корачаји од ње удаљен, већ се радоваше и узвикиваше, што је од својих гонитеља тако вешто умакао и што ће бежећу само још за магновење морати ухватити, већ се зачу страшна вика с Енрикиних усана страховито кроз ноћ — и у том беше несретнице испред укочених очију Јозефових остало.

Јозеф стајаше с укоченим погледом уз жуборећу реку Мансанарес.

I.

ЛЕТЕЋА ПАНТЉИКА

(El nudo escurriidzo*).

Готово две године беху од пред наведених догађаја протекле.

Пре но што се у двор повратимо, да промене и сљедства оне страшне ноћи просмотримо, и пре но што видимо и дознамо, да лије Енрика од оног гонећег је ђавола утекла, морамо наше читаоце са неколико новијих лица упознати, и то са онима који су у даљем догађајима врло знатни.

Од прилике на једну миљу од Мадрида, тамо где се густа букова и кестенова шума до саме равнице Сиерра Квадарама повлачи, леже при крају шуме разорене зидине. По својој величини мора да је у прошлом столећу неки дворац с млогим зградама то био, а то тврдиње остатци зидина, сводова и разбацано у разним гомилама камење. Од памтивека причало се да су у овом двору владали у давно прошлим годинама, чудновати судови разних начина; а нами је само ово добро познато, а и потребно знати, да је овај дворац пре сто година био собственост неког Грофа Теба, једног богаташа од старијих шпањолских колена, и да је усљед хрђавих услуга мрзост краљевску на себе навукао тако страшно, да је утећи морао и двор за свагда оставити који је заједно са свима зградама из топова разорен.

Развалине ове старе зграде зидарског кроја беху од тога доба прибежишта совуљагама, просјацима, циганима и зликовцима.

---

* Die fliegende Schleife — Lasso.

У последњим пак годинама беше свуда разглашено да у тим чудноватим зидинама ни су чисте ствари, и да се млоге страхоте појављују и збивају.

Два коњаника јахаше узацком путањом, која их с висине у долину вођаше и приближаваху се густом крају шуме, од куда се у малом растојању развалине Теба подижу. Они тако јахаше, као да нису желили пре ноћи до развалина стићи.

Један од њих двојице ношаше малу црну наличину (ларфу), заошиљасти шпански шешир са црном пантљиком богато украшени огртач и фине рукавице, с којима украшене дизгине свог арапског вранца држаше.

Онај други његов пратиоц, — који одаваше не само част и особито поштовање, но изгледаше као да му спада у дужност да му особиту почаст одаје, — неимађаше наличину, али онакови исти шпански шешир с црном пантљиком која ником баш непадаше у очи, јер сваки шпањолац радо се с разним пантљикама украшава. Преко плећа пребацио је огртач од црне кадифе златом извезени, а панталоне су му такође од црне кадифе но до колена а кратке и при крају ногавица црним пантљикама украшене. Његова њежна рука беше црним рукавицама навучена, а и коњ му је као угаљ црн, који изгледаше тако, да га сваки „црним коњаником назвати може.“

Сјени од дрва постајаху све дуже и мрачније, и од један пут појави се с оне стране месец, спуштајући свој сјајни њежни и примамљиви зрачак преко брежуљака и равница најдивнијег предела шпанског. Сребрни зраци спуштаху се преко ливада а слабија светлост покриваше крај густе шуме и стара дебла кестенових дрва.

Причињаваше нам доста забавни али и пријатни изглед, кад погледимо она два коњаника на својим дивним коњима, који поред шуме јахаше и које с једне стране месец обасјаваше а с друге сјен густе шуме покриваше, а испред њих виде се нагомилане и наједнако узвишене развалине Тебе.

Оба јахача узеше правац управ к развалинама а изгледаше као да у истима неку тајну цел извршити имају.

„Видители тамо преко, грофу Монофина,“ рече напред јашећи, „као да неки човек, неко дете, у близости оног другог зида стоји?“

„Опростите, благородни господине,“ одговори други ког први грофом Монафина називеше, „ја мислим, да ће то нека палмова клада бити, која, кад се одавде гледа, као неки погурени човек изгледа.“

„Хајдмо управ тамо, и тако нам није страпутица! Ми смо истина свагда кроз шуму развалинама Тебе јахали и за то непмадосмо прилике, да ову страну посматрамо, али ипак ми се чини да неће бити клада грофу Монофину.“

То што су оба коњаника у близости зидина, смотрили причињаваше заиста из даљине неки чудновати утисак.

Кад се развалинама Тебе приближавамо, ступамо најпре на једну разбачену гомилу великих камења, комаће од стубова, и каменитих степеница које између порушених зидина узвишено лежаше.

Ове опустошене гомиле окружене беху с једне стране с вишим а с друге опет јачим зидинама, на којима се и сада још трагови од настављених вешто израђених прозора, и дивно нацртаних ходника виде.

У малом растојању од тог првог оделења ових развалина виде се грдно нагомилано камење старог дворца. Зидови се и сада на неким местима подизаху по двадесет стопа у вис, али изобијани и испроваљивани. Стубови предњих зидина беху са свим разорени и тако нагомилани да ником није било можно у унутрашњост тих развилна ући.

Кад пређемо преко ових опустошеиих зидина за једно хиљаду корачи, онда долазимо до разорених торњева, који се нису распознати могли јер беху до темеља разорени. Мношство камења од разорених степеница, зидина и сводова лежаше нагомилано где се змије гуштерови и остала пузећа створења прикриваше.

Са свим у близости ових високих зидина стајаше она погурена сјен коју је гроф Манофина за палмову кладу држао.

Оба коњаника јахаше управо к овим развалинама но нескидаше очију с оне сени, коју је напред јашећи смотрио, и коју никад није спазио и ако је и најмању пукотину разорених зидина дворца Теба добро познавао.

У један пут смотре да се она ниска сен покреће, исправи, и потом нестане је испред очију оба јахача тако брзо, као да је у земљу утонула!

„Тако ми бога, то нису баш најчистије ствари!“ рече онај под наличином, и ободе свог коња к оној чести високих зидина, у којима је оне мале сени од један пут нестало.

Нигде нису приметити могли, да се између нагомиланог камења какови пролаз налази, кроз који би сен прошла, нигде не беше ни трага и ако је и гроф Монофина брзо дојездио, и сам по слабо осветљеним развалинама пролаз тражио.

„Непоњатно!“ промрмља он, враћајући се к месту где беше појављена сен стајала.

У том магновењу појави се између развалина кроз једна мала врataоца, која се једва приметити могу — један по изгледу стар човек. Он мора да је оба јахача видео, и ако га ови нису приметили, јер брзо им приђе скинувши свој шпански шешир с малом црном пантљиком, и дубоко им се поклони, и пружи руку да им коње прихвати.

„Мајка божја нек је с вами, благородни господине, а и с вами господине грофе!“ рече он најпонизније.

Приступајући је човек од својих четрдесет година, али изгледаше као да има шесет. Он ходаше погурено, и често покашљиваше. Његово лице беше пуно бора и боје жуте, уснице су му бледе, коса више бела, само што живост очију показиваше, да је унутрашњост овог човека много млађа но што спољни изглед издаваше. Његове су руке дугачке но узете.

„Немој се трудити мој Франце,“ рече први коњаник, јер нехте да га богаљ послужи, „мој изучени Хито стоји као зидина кад с њега силазим, а коње одвешћемо сами тамо у присен. Поштедите ваше несретно тело!“

„Проклета нек је Света Мадра!“ промрмља стари Франџо.

„Јесу ли браћа летеће пантљике сакупљена?“ упита први коњаник, и хтеде свог коња у један угаљ разорених зидина одвести, али гроф приђе ближе и узме „благородноме господину“ дизгине из руку, да оба коња у присен одведе, и потом да за господом кроз прикривена врата сљедује.

„Господа летеће пантљике сакупљена су,„ одговори Франџо, „но имам у исто време да вам благородни господине, још једно, но жалосно, извешће поднесем.“

„Добро, мој стари Франџо, отвори!“

Стари Франџо притисне једно гвоздено дугме и врата се врло лако отворе, маскирани а за овим гроф ступе кроз иста у један узацак ходник, који је кроз нагомилане стене прокопан, и који доста страховито изгледаше, и то тако као да ће се сваког тренутка опет затворити. Тај ходник вођаше на више, и у дворац Теба, који на средини простора лежаше.

Стари је опет за собом врата затворио и сљедоваше за господом, која се савијајући до једног зида од прилике десет стопа високог приближе, и одатле поред истог но чистим путем, без да им разорене зидине и камење над главом висаше, упуте се даље.

У једанпут маскирани савије лево — он је имао као и сам гроф мач и испод огртача са појасом кратку пушку златом оковану — иза тог савијутка ступи у једну пространу и четвороугаону одају, која небом покривена беше, а осветљена зрацима блистајућег месеца.

У тој дивној и чудноватој дворани која разореним зидинама окружена беше, и у коју се од никуд ући неможе, осим кроз овај предописани ходник, ишчекиваше улазећег мноштво озбиљних и достојанствених људи. Њихов говор беше тако тихи, да долазећи ни речице немогаше чути ни разумети. Богато шпањолско одело, које на сваком видимо, показује нам јасно, да су сви присутни најотменија лица, и великодостојници шпански. Сви готово имађаше полу —

седе браде али беху и од млађих људи међу њима, али сви без разлике имађаше за шеширима малу црну пантљику.

Улазећи, за ким гроф Манофина ступаше, пружи услужноме Францу свој огртач и сад тек видимо дивни накит, који „благородноме господину“ око врата и преко прсију висаше, један ланац од бисера, на који светлећи се велики златан крст привезан црном пантљиком висаше. Сви присутни, чим је исти међу њи ступио поскидају своје шешире и поклоне се дубоко и ништа неговорећи носиоцу овог златног крста, који кроз њихову средину напред ступаше, и који црну наличину нескидаше. Он имађаше отмен и грациозан ход, такав, да, и без тачног посматрања његовог фино покретајућег и благородног узраста тела, можемо у њему одма познати правог племића од рођења свог. Он се приближи зиду спрам уласка постојећем, и попне се на неку узвисицу, као на престо, који се из два огромна каменита ступца један на другог лежећа састајаше. —

На тај ваипредан престо попне се носилац великог блистајућег, златног крста, а гроф Манофина постави се доле са стране уза престо.

Који би у том магновењу изненадно међу сакупљене упао, морао би се и од самих њихових озбиљних погледа уплашити који још спрам месечине страшније изгледаше, а при том и нехотице на прошлост помислити и извесно држати, да је ово дружина разбојника и убица, а никако тајни збор у развалинама Теба за најсветију ствар. —

Но ипак беше цел, коју је то тајно друштво: El nudo escurridizo, пред собом имало, божанствена и лепа!

Оно постоји од пре три последње године, од кад су се страшила инквизиције поново покретати одпочела, и оно се борило са све већом и распростртијом снагом, служећи правој вери, на живот и смрт противу душевних мрачњака и ломитеља тела, који беху у намери да своју страховиту моћ по целој земљи распростру.

Друштво летеће пантљике борило се кријући с мачем и речма, са свима средствима, која су ум са неограниченом множином на услузи стојала, против злостављника и

убица, који под видом заштите закона и наличином вероисповеди, најгрознија злочинства, без икакове законите казни, од толико столећа упражњаваше а и сада опет упражњавати одпочеше, због летеће пантљике заклети је непријатељ злочиних калуђера а лозинга им је: „Смрт инквизицији.“

Некада беше ово друштво отмених и богатих Шпањолаца, више као неки с клопосветом таковим злочинства, којима држава немогаше у траг ући ни казнити, што прво немогаше набавити основне доказе о истима, а друго што такови разбојници, који на имање или личност нападају, не беху ни на одговор узимати а камо ли казни подвргнути, јер су понајвише такови људи заузимали висока званична места а поглавито црквена.

Извршиоци (џелати) овог тајног друштва казнили су по изреченој тајној пресуди, осуђене на јавним местима, посредством летеће пантљике, с оном уплетеном замком, коју они вешто и из даље окривљеном около врата увију тако, да с места, без да гласка пустити може, мртав на земљу падне.

Од тог страховитог и тајног убијства, које је извесне злочинце често погађало тако, да ни капи крви проливено није, добило је ово друштво име „Летећа пантљика.“

Овде ћу тачније описати ту замку, која је у целој Шпанији добро позната и од које су се многи страшно бојали. —

На једном, од прилике десетак рифи дугачком танком конопцу уплетеном од коњског репа, налази се на крају оловно ђуле велико као мала јабука, којо је тврдо за крај истог конопца везано, на другом крају привезан је велики прстен ког џелати на руку до рамена навуку. На крају оловог ђулета налази се мала, као украс служећа, црна пантљика.

Чим су ти џелати тајног збора заповест примили да пресуду над окривљеним изврше, то смо онда уверени, да осуђени после неколико часова већ није међу живима, јер вештина ових џелата превазилази вештину мучитеља инквизиторски.

Кад извршилац осуђеног добро позна, било ма на ком месту, пешце или на коњу, он баци на конопцу везано ђуле с пантљиком на осуђеног тако вешто, да му се конопац, ког ђуле умотава, увије по неколико пута окол врата, који конопац — џелат јурећи за осуђеним тргне, и тако га удави. Чим удављени падне извршилац притрчи и одмота конопац — летећу пантљику сврата, и тим је убиство извршено.

Због те замке, зване el nudo escurridizo доби ово тајно и грозеће друштво, свуде познато име „летећа пантљика“ (шлајфна), које се име с неким страхом не само у краљевском двору, но и у палати Св. Мадре, слуша.

Од ове посљедне две године, стајаше на крми ове дружине онај благородни господин, ког смо на развалинама дворца Теба, међу сакупљеним људма „летеће пантљике,“ с грофом Манофином видели. Његово име не беше ни једном познато, нико незнађаше, које председник и носилац златног крста, он је под именом „Дон Ромиро,“ том збору многе важне услуге принео, и њих својим оштроумним предлозима на такове благородне путове извео, да су га сви једногласно за председника изабрали, јер је увиђено да је и неког утицаја и на сам престо имао.

Он беше тај, који је ово друштво из Мадрида на развалине Св. Мадре преселио, као да је имао неко право на исте, он је старог Франца, најжешћег противника инквизиције, за чувара ових развалина наименовао, и стари, Франџо беше једини од чланова летеће пантљике, коме је право име тог племенитог господина, познато било.

Али ова тајна беше у њему као у гробу закопана!

Дон Ромиро појављивао се међу сакупљеном браћом под наличином и ни један не захтеваше да га види и позна. Једни држаху да има неку гнусну рану или знак на лицу, а други увидоше, да моћ њиховог председника још већа беше, с тога што је имао особитог утицаја на највеће личности у Шпанији, чега ради је и морао своје име крити.

Гроф Манофина беше богаташ и великодостојник (Грандес), његово дивно пољско добро лежаше не далеко од Мад-

рида идући развалинама Теба, и с тога је готово свагда поглавар кавалерски заједно с њиме у одређени недељни дан, ради тајног саветовања долазио.

Сад да се повратимо у сабор који је у развалинама сакупљен, па да се уверимо, да је исти више шта и благородније решавао, нежели они сребролубци, улизице и језуити у краљевском двору у Мадриду.

„Да сте здрави браћо „летеће пантљике!“ рече председник тако слободним и јасним гласом; да се његов велики утицај одма приметити могао.“ Који год до вас имаде какво важно известије или какову чемерну тужбу да поднесе, нека ступи напред и нек је изјави, да се окривљени осуди и казни, а кази заиста избећи неће па ма и на самоме престолу седео! И сам Христос спаситељ наклоњен је нашем збору, јер с дана на дан расти наша моћ и утицај! Зато браћо, непропуштајмо да се и у будуће сложно и одважно противу ђаволске инквизиције боримо.

„То и хоћемо!“ Захори се са свију страна.

Али Франџо опет промрмља:

„Да је проклета Света Мадра!“

У једанпут се, из средине сакупљених приближи престолу један Шпањолац. Његов кратак огртач, који му преко плећа висаше, беше богато извежен и скупоценом копчом испод врата закопчан. Испод истог блисташе се амајлија украшена драгим камењем од ванредне величине. Његово лице беше подугачко и сувоњаво а поглед му издаваше неку тугу, његове наступајуће старости.

Он скине свој шешир и дубоко се поклони.

„Хенриквец дел Арере поднаша тужбу,“ рече он кличућим и дрктћућим гласом, „ја сам за ово неколико дана од туге оседио. јер знајте, Дон Ромиро а и ви племенита и сакупљена господо: кћер моју Долоресу украли су ми!“

„Изјавите нам које украо и на који начин, дону Хенриквецу дел Арере!“ рече озбиљно поглавар.

„То чујте и судите! Моја палата удаљена је од прилике хиљаду коракљаји од цркве Антохе. У истој обитавам

ја и моја кћи Долореса, о којој људи говоре да је лепа! Али њезине остале врлине превазилазе лепоту!“

Пре шест дана пред ноћ увије се у свој огртач и удали се из палате. Она је слуги казала, да иде у исповедоницу у цркву Антоху! Ја сам ишчекивао на повратак мог детета, и с неком слутњом и страхом више часова, и у један пут ме обузе нека тужна мисао, и појурим у цркву! Свуд сам тражио, нисам ни једно место оставио где је тражио нисам, појурим к исповедоницама, и ту нађем једног калуђера где седи и једну жену где клечи: у нади и радости исчекивао сам, да се жена подигне, јер ми се учини да је то моја Долореса, али она то не беше! Ја појурим другој исповедоници, но и ова беше празна! Једна стара жена клечаше ту близу, држећи бројанице и мољаше се богу.“

„Од када ви овде клечите, добра старино? упитам је ја у великом страху.

Стара подиже главу и виде ми на лицу очинску бригу.

„Од пре четири часа, господине!“ одговори она.

„Да ли сте видели какву младу госпоицу, да је овамо на исповест дошла?“

„Јесам, господине, једну лепу и младу госпу, тако од својих двадесет година.“

„Кажи старино, тако ти имена божијег где је она, ишти шта желиш, ево ћу ти дати, реци само где оде!“ викнем ја као изван себе.“

„Млада госпа? — Чекајте господине, — где оде?“ рече стара размишљавајући, „ха, тако је! Онај свети отац, који ју је исповедао устане пре ње и удали се, а она потом оде за њим.“

„Кад је то било?“

„Пре једног часа!“

„Да је за њим отишла то је немогуће, промислите се само боље старино — ви рекосте она оде за њим?“ викнем ја збуњено.

„Једва пет корачаји за њиме савила је узацком и не осветљеном стазом иза главног излаза!“

„Тако ти свега на свету старино, познајеш ли тог калуђера?“

„Познајем господине, то је био пречешњејши отац Мерино!“

„Млади и велики инквизитор св. Мадре!“ рече објасњавајући дон Ромиро.

„Он је био!“ викну брзо ојађени отац — „ја појурим из цркве Антохе; где ми је дете, кад се у палату не врати? Чујте, господо — отац Марино ми је украо!“

„Дозволите, дону Хенриквецу дел Арере,“ зачу се један громки глас из средине сакупљених људи „летеће пантљике,“ „али ако је ваша кћи Долореса својевољно за Мерином отишла?“

„Онда ће је мој мач пробости!“ викну ојађени отац „боље мртву, нежели љубазницу калуђера!“

„Али не, не, господо, ја још нисам с мојом тужбом готов! Летећим кораком појурим кроз улице — ја питам час овог час оног за једну увијену женску и једног калуђера — и једва ми једна просијакиња рече, да их је видела. Она је чула, да је исти калуђер тој женској шаптао: „Хајде за мном, ако желите мајки божијој верна остати, ја ћу вам њезину свету слику у доминиканском самостану дати!“ — Страшна гроза потресе ми душу! Ја појурим кроз улице — једва једном дођем до манастира у улицу Фобурго — но у том магновењу смотрим моју невину кћер, где је онај Мерино ухвати за руку и увуче у двориште!

Ја сам чини ми се више летио но трчао — дошавши до капије која закључана беше, лупим песницом у исту и претећим гласом захтевао сам улазак, и викао сам за мојим дететом! Они ми рекоше да сам полудео, и претиње ми са жутом чохом — —*)

„Да је проклета Света Мадра!“ зачу се у том магновењу из средине сакупљених.

„Моје дете — моја Долореса украдена ми је!“ закључи стари Дон Хенриквец дел Арере своју тужбу.

---

*) Жута чоха је халина, на подобије поповске доње халине, но жуте чохе која се осуђенике при извршењу пресуде облачи.

„И кроз три дана је Свети Францишко!“ рече опоминњући маскирани старешина сабора.

Сви прусутни спустише озбиљно и тронуто своје очи, јер знадоше шта се са ово мало речи казати хтело.

Целу ноћ, на дан светог Францишка држу калуђери инквизиције своју велику светковину.

„Дону Хенриквецу дел Ареру — за три дана добићеш твоју кћер живу или мртву!“ рече велики поглавар тајног збора.

Сагнути племић подигне се — у пркос тавној светлости коју месец у дворану разорених зидина бацаше, могосмо приметити страшну тугу која покраденог обузимаше.

„По вашој вољи, дон Ромиро — живу или мртву, како год ви наредите!“

Хенриквец ступи натраг у гомилу сакупљених — у истом магновењу зачу се један глас из средине:

„Има се за дан Светог Францишка још једна жртва у очима.“

„Која је то?“ упита председник.

„Једна млада и лепа жена, која код Марије Непардо живи! Уводе инквизиторске тумарају једнако около Мансанареса — наређено је да се та лепа жена и једноока у Св. Мадру одвуче!“

„За једнооку нема милости,“ рече озбиљно други глас, „она је децоубица!“

„Она је то била — но од кад је она страна жена код ње, она је свој живот са свим изменула!“ рече опет први глас.

Председник пресече овај говор, окренувши се поред њега стојећем грофу!

„Вами се налаже, да Марију Непардо пронађете, грофе Манофино, јер су нам њезина недела већ саопштена — шта сте ви видели?“

„Да једноока никог код себе нема, никаково дете осим једне младе жене,“ одговори јасним и озбиљним гласом упитани. „Инквизиција је одаслала своје уводе и џелате, који

непрестано вребају. да исту младу жену ухвате, тужиоц има дакле право и тужба је основана!"

„То онда нек се и њој помогне!" рече председник и издаде полако налог грофу Монофину; из једног са стране у овој развалини лежећег простора, ступе к Ромиру и грофу једно десетак снажни, високи и млади Шпањолаца, докле се остали сакупљени председнику поклонише и разиђоше Ови десет млади и одважни људи носаше кратке горње хаљине, заоштрљасте шпанске шешире с црном пантљиком, црвени и доста широки појас, до колена кратке панталоне од црне кадифе, узацке беле чарапе с таким лаким ципелама да им се ход никако чути несме. Сваки држаше у руци страховиту летећу пантљику (шлајфну).

Са особитим страхопоштовањем поклоне се племенитом господину и грофу и приме по том кратки, но строги налог, на који ни један ништа не одговори но се с неким доста дивним покретом тела дубоко поклоне, за знак, да су све добро разумели, и да противу тог налога никакве примедбе немају.

Витешки председник и заповедник, који знађаше снажно опасним уздама управљати и који силну моћ имађаше, одпоздрави их махајући руком.

И гроф Монофина удали се с дубоким поклоном, и остави племенитог господина самог са старим Францом у разореној дворани дворца Теба. Док се кроз доста опасан пролаз удалио да свог коња узјаха, јурише већ они десеторица извршиоца на својим дивним аранским коњма, какове ни сама краљица неимађаше, кроз густу кестенову шуму управо к престолници.

Манофина узјаха свог коња, и брзо остави за леђи развалине Теба, сетивши се на ону чудновату појаву, коју су при свом доласку међу развалина спазили.

„Ко ће знати какви је то ђаво био," промрмља он, „човечије створење заиста није то било!"

Ове нагомилане развалине, са дубоким јаругама, необичним појавима и разореним зидинама причињаваше нам особито при тавној месечини и тихој ноћи, неки чудновати

пуиотајанствени, примамљиви али ипак доста дивљи утисак тако, да се у њиховој близости чисто грозити морамо, а поред тога тек нас нека тајна и сладка успомена обузима.

Кад се гроф Манофина, и поред последњих развалина присену шуме приближаваше и још једном осврте, главом махајући к месту од куда им се она погурена сен појавила, појави се између нагомиланих зидина, полако и вребајући, једна дивна, смеђе косе детиња глава, и то тако слободно као да по најравнијем поду хода а не по развалинама пуних опасности, и у један пут се са свим појави.

Да се гроф Манофина случајно повратио, видио би, да је та, њих варајућа и волшебна појава била дражесна девојчица од пет или шест година, дете такове дивне лепоте да би ју за неку малу вилу држати морали. Смеђе витице попадаше јој разбарушено чак преко плећа, њезино њежно тело покриваше бела рекљица шпањолског кроја, а мале и лаке ципелице покриваше јој њезине мале и хитре ножице: она изиђе у присену развалина, и подигнувши своје голе ручице одпоче скакутати и подвикивати.

„Они ме нису нашли, они ме нису нашли!“ узвикиваше она играјући, и то јој стајаше исто тако дивно и допадљиво као што је и само њезино њежно тело.

„Шта ће само добра мајка Јуана и отац на то казати љубезни мој отац Франце!“ рече она подвикујући. —

II.

ЕВГЕНИЈА ОД МОНТИЈО.

Кад оно Дон Ромиро, племенити господин с великим златним крстом на прсима, оста на само с Францом у пространој и разореној дворани, приступи му стари Франце, чувар или управитељ тајног збора.

„Ја имам да вас још о нечим известим, племенити господине,“ рече погурени Франце, „известије је од велике важности,“ — кашаљ му прекине говор.

„Дакле казуј,“ рече Дон Ромиро, узимајући свој огртач од кашљућег Фраица, који огрне.

„Грофица и Дона Евгенија су овде!“ рече Франце.

Витешки поглавар чисто се трже, као да га ово извешће јако дирнуло. „Дона Евгенија је овде?“ повтори он с најватренијим и срдачним речма.

„Путујући у Париз сврате овде с њиховом пресветлом матером госпојом грофицом Теба!“ рече стари Франце.

„Где су они, ја их морам видети и с њима говорити!“ викну у великој узбуђености, до сада тако благи племенити господин, који је име „Дон Ромиро“ на се примио.

„Госпођа грофица су у Мадриду, а госпођица Евгенија дојахала је сама на ове развалине њезиних отаца, да са мном говори, а поглавито да моју Јуану упита; кад вас видети може. Истина да ми то нехте казати, али по њезином изгледу и говору држим да је извесно вас ради дошла.

„Дакле ти познајеш ту породицу!“ рече осмејкујући се племенити господин.

„А зашто би се онда остарило. Госпођа Евгенија — треба да ју видите па ћете мојим речма веровати! — још

је сада лепша, но пређе, када сте ви с том младом и тек развијајућом се кћери дворца Теба — —“

„Још лепша но пре?“ пресече га Дон Ромиро, пре но што је оно време споменуо, које је пре осам година прошло.

„Дона Евгенија, није сама дошла — о пођте за мном племенити господине, пођте брзо!“

Господин с малом црном наличином махну главом старцу, радосно покретајућем Францу, да напред пође.

Они корачаше из дворане кроз узацак и доста опасан ходник и потом на тајна врата изађу на поље.

Беше већ пол-поћи, о господи и члановима тајног збора не беше трага, развалине равнице као и брда лежаху мирно и усамљено, обасјане сјајним месецо :.

Стари Франџо корачаше с племенитим господином преко развалина, које су улазак у тајну дворану покривале одатле преко чистога места к не далеко лежећем зиду, који је у бољем стању од развалина некадашњег дворца Теба.

У тим зидинама обитаваше Франџо са својом женом Јуаном. Раздвојени од свега обитаваше они у овим развалинама више од двадесет година.

Старп Франџо беше дуго година веран служитељ потомака грофа Теба, чији овај дворац беше.

Пре двадесет година, још као мљади шпањолац узео је лепу Јуану црнооку и лепу Андалускињу, којој се свак живи дивљаше, кад год је сама или с Францом кроз улице Мадридске пролазила. Она се лепршаше као умилни зефир, њезина малена ножица једва је земљу додиривала.

Али своју судбину нико избећи неможе.

Једног дана пројури страшни и грозни краљ Фердинанд на својим колима поред Јуане, она баци поглед на краља који се сусретне с погледом краљевим, који је жељно посматраше.

После два дана ненађе Франџо више своју жену у кући!

Очајање, јарост, освета, све се то подигне у младоме Шпањолцу, коме је најмилије благо отето.

„Буди му казаше, да је Јуана у св. Мадру однешена, да краљевску скотску жељу испуни, јер је на њу око бацио.

„То ћу је ја морати избавити“ викну разјарени Франциo, шкрипећи зубима, „избавићу је, било из наручја самога краља или из палате у улици Фобурго, и то с проклетством и срамом бесчасних супарника!“

„Буди одвраћаше млађаног мужа од умишљене намере.

Франциo одјури у двор где захтеваше, да га пред Фердинанда изведу!

Ађутанти га тераше напоље, а страже претише му с бајонетима!

„Жену ми моју дајте, ја морам моју жену имати!“ викаше очајни Франциo и поново покушаваше да у дворане продре у којима, може бити грозни краљ, с вољуском главом и тигарским срцем“ осмејкивајући се на прозору стоји задовољавајући се с очајном бесноћом увређеног мужа, док међу тим његову Јуану насилно свлаче.

„Ја захтевам моју жену, — жену ми дајте коју ми је краљ Фердинанд украо!“ викаше он чисто ван себе, тако да се силна светина сакупила, која се одноче очајном Францу псујући придружавати, који, и ако сав избоден беше, непрестано покушаваше, да у одаје крунисаног разбојника продре. — —

Од мумљања светине одноче јасна јаросна вика, озлојеђена светина лати се оружја и камења, и удари у двор с намером да стражу надвлада, и украдену жену спасе.

После неколико часова лежаху више од стотине мртвих по улици около дворца а Франца у тој борби и гунгули лако ухвате, и у св. Мадру — разбојничко гњездо — одведу где ће се имати по налогу Фердинанда на одговор узети.

Несретни муж, лепе жене, беше везан и у мученичку одају одвучен, где га калуђери пред ломећој мученичкој справи, уз коју маскирани Мутаро стајаше, испиташе да ли признаје да је лажну тужбу противу најсветијег краља подигао, и ако је он знао, да се његова жена у одаји краљевој налазаше.

Франциo погледи грозећи се и с презирањем грозне су-

дије инквизиције, који, умотани у својим црним хаљинама и с маштвеником у руци около њега стајаше: он погледи грозећи се умотаног џелата, који испод мученичке справе на подобије вешала, стајаше.

Мутаро одпоче с кнутом — —

„Признај, безбожни лупежу, да си лажну тужбу противу најсветијег краља подигао!“ викну Инквизитор. Али Франџо дркташе од једа и јарости, на та безобразна захтевања.

„Даље од мене, паклена створења!“ викну он у највећој јарости; „жена ми је украдена, моја је жена у двору или овде, да ју насилно осрамотите, ја њу с пуним правом иштем!“

На знак калуђера приближи се маскирани џелат инквизиције бледоме Франџу, слуге га шчепаду. Мутаро му натуче на главу грозну корасу *) и навуку му жуту хаљину, названу Сенбенито. Он се бранаше, но његова снага малакса, јер су га слуге притисле, и до конопца довукле, где су му руке на леђа сасвим и јако свезали. Мутаро закачи висећи конопац за конопац којим су му руке свезане — —

У том магновењу, беше Франџо у стању да све призна, да им све што Инквизитори захтеваше по вољи одговори; али кад опет помисли, да су му жену украли и насилно осрамотили, а он то још да одобри, викну, сабравши сву снагу и спремивши се за све:

„Чините са мном што год хоћете, да је проклета Света Мадра, да је проклет и онај, који је моју жену украо!“

Председник инквизиције подигне са склопљеним рукама молитвеник.

То беше неми знак за џелата!

Слуге ухвате други крај конопца, шкрипећи окреташе се ваљак преко ког исти пребачен беше.

---

*) Кораса је зашиљаста капа, на којој су измалани ђаволи који око ватре играју.

Франџо се виде више од двадесет стопа у ваздух подигнут и то на рукама назад окренутим на којима његово тешко тело висаше! Од тешких болова чисто му очи испадну, коса му висаше преко очију, а из тешко дишући прсију зачух се горки уздах, у оном моменту кад га горе подигоше!

Од један пут слуге пусте онај крај конопца за који држаху, Франџо полети из висине доле и од прилике за једну стопу над подом заустави се, његова рамена пуцаху, кости му се поремете и жиле попуцају, а од тешких болова висаше изван себе, јер му крв од један пут удари на све одушке тела.

Пажљиво и полако пусте конопац до доле, да онесвестиог водом попрскају те да к себи дође, како би овај страшни и грозни посао над осетним а не полумртвим и даље наставили! Смрт беше од мученика још далеко, а џелат инквизиције знао је добро докле своју дужност вршити има!

Кад је Франџо опет к себи дошао и очи отворио, беше посао поново продужен, и кад је по други пут одозго одједан пут пуштен и над подом заустављен, зачу се тако страшни лом костију, као да поједине честице његових удова одпадаше.

Мутаро одреши му конопац с руку који до сами костију просекао беше, слуге ставе изломљеног на под и поставе му поремећене удове опет на своје право место.

Председник инквизиције упита још једном полумртвог Франца:

„Опоричеш ли твоју лажну тужбу?“

Неки неразговетани одговор зачу се из изломљених прсију.

„Он опориче!“ рече грозни калуђер, „чујте? Однесите га у једну ћелију!“

Онај глас који беше председник као опорицај примио, беше изагнат потоком крви која је бедном Франџу на уста, нос и уши ударила

Слуге га одвуку у доње подруме свете Мадре и поставе га у једну мрачну и мокру одају, да тамо опет к себи дође, и да страшне болове, од никог нечувен преболује.

Кад су Франца после неколико недеља опет својој кући однели, као вечитог богаља, и за свагда неспособног, нађе опет своју жену у својој кући.

Овај пар тако различито, но ипак подједнако изломљених људи, имаше сад отрован живот преда се, болни телом и душом гледаше у безкрајну ноћ, без јединог сунчаног зрачка, без деце и без јединог радосног ужитка. Јуана загрли свог мужа, она клечаше поред његове постеље: она не беше крива свима њезиним патњама, које је претрпела, њезино лепо лице, коме се свак живи дивљаше, беше после неколико недеља увело! — Да је само лепу Јуану видео, то би се он заиста уплашено зауставио. Њезине очи беху мртве и мутне, с пожртвованом љубављу сећаше она поред постеље свог јадног Франца.

Он се временом мало подкрепи, и ако је већ једном ногом у гробу био! Његова тврда нарав одржи победу, јер претрпи све тешке болове и после неког времена могаше већ стајати. Поремећени удови остадоше истина слаби и жалосни, но прса осташе му за свагда тако слаба да је за сваки посао био неспособан.

Потом му је грофица овог дворца Теба, од прилике пре двадесет година једну чест ових развалина, која у најбољем стању оста, поклонила да се са својом Јуаном склони. Она сама не могаше му никакове друге помоћи дати, јер је по смрти свога супруга поред малог доходка довољно оптерећена била са васпитањем своје једине кћери Евееније.

Сирома Франце прими радо ову понуду и пресели се у развалине Теба, и беше старој гофици свагда благодаран, а младу Евгенију љубљаше као своје дете, која им је често у посету долазила.

У друштву госпоје Монтијо, — или грофице Теба као што је свуда називаше, и њезине кћери, беше и један млади господин особитог понашања и изображености. Он је често пратио лепу Евгенију на путу к развалинама, и том приликом упозна се исти са жалосним супругама који удаљени од света живљаше.

Но на скоро од један пут нестане госпоје Монтијо и

њезине кћери, за више година. А млади господин не виђаше се више код Франца, који се, и поред његовог јадног тела, летећој пантљики радо придружи; чим је разумео, да се иста противу инквизиције бори.

При једном скупу овог тајног друштва, виде и познаде Франце опет тог младог господина, који сад тек дознаде зашто су удови, обитатеља развалина Теба тако изломљени. Он постане наскоро избавитељ и доброчинац сироте Јуане и њезиног несретног супруга, чије су при говору биле свагда последње речи:

„Да је проклета Света Мадра.“

Он имађаше цодпуно право, што свагда проклињаше, ово разбојничко гњездо, јер је у њему више но свој живот изгубио!

Тај млади господин постане дакле председник овог збора а Франце управитељ овог тајног саборног места, о коме нико осим чланова овог тајног друштва, летеће пантљике, не знађаше. Ми смо већ чули да је погурени Франце овом племенитом господину, јавио, да је дона Евгенија дошла и видели смо да је дон Ромиро корачао за Францом у највећем узбуђењу и нестрпљењу, да младу и лепу госпоицу од Монтијо, после подужег растанка опет види!

Кад су оба ова човека преко широког пута корачали, који је ове развалине од бољег остатка велике и дивне зграде растављао у којем Јуана и Фуанце живљаше, појаве се с оне стране из ниског уласка исте зграде две женске.

„Сигурно да није пријатно младој грофици у нашој гудури, истина овде је напољу много лепше и пријатније!“

Господин подиже главу — пред њиме појави се поред старе Јуане, на чијем лицу ни трага о прошлој лепоти више не беше, једна млада и висока госпа.

Председник племенитог збора заустави се зачуђено — Евгенија од Монтијо беше то, што му се приближаваше, али ова изненадна појава и лепота њезиног нежног лица учини такав утисак да је дон Ромиро као окамењен стао, његове се очи укоче пред којима се цела прошлост стави, а срце му необично силно куцаше.

Тај дивни створ почиваше некад с највећим жаром на његовим прсима,његови беху први пољупци тих примамљивих усница, која се поносито покреташе, јер је Евгенија смотрила, са старом Јуаном говорећи, оног лепог и умилног господина, који њезин први предмет незаборављене љубави беше. Она га је познала, и ако је малу образину имао, која му лице прикриваше, она га познаде по свом дивном и витком стасу и по витешкоме и поносном ходу.

Евгенија од Монтијо имађаше, од прилике, двадесет и четири године. Њезин цео изглед показиваше нам неку примамљивост и одважност. Отворено плава хаљина покриваше њезино витко тело, бела копрена лепршаше се по њезином нежном лицу, а мале ручице беху јој најфинијим рукавицама покривене. Евгенија је, за магновење своје црне очи на долазећег господина упрла — но брзо их спусти посматрајући наровну гранчицу коју у руци држаше. Преко малих, и румених усана превуче јој се осмех изненадности и забуне, коју се трудише да прикрије.

„Да ли се и у лепој Евгенији пробудише тужне успомене прошлих година кад је племића смотрила, коме је некад све поклонила, кога је више но свој живот љубила а може бити и данас љуби?“

Стара Јуана врати се у своју обитељ, Франџо јој следоваше, док се, новим жаром обузети господин узнемиреној Евгенији приближаваше; а пријатна светлост сјајног месеца који обасјаваше њезино витко и лепо тело, причињаваше овај нови састанак још свечанијим.

Млад племић похити, — чим се сам са својом љубазницом између усамљених развалина виде к њој, као да имаде и сада као и пређе неко право — да један ватрени пољубац на румена усница лепе Евгеније, притисне.

„Моја најмилија Евгенијо!“ викну он. Али његове већ раширене руке, које беху у жељној намери, да опет вићену загрле, клону од ладног погледа, који је лепа Евгенија на њега упрла.

„Евгенијо, та ти ме никад тако не погледа, кад год сам ти се приближавао!“

„Кад сте ми на сусрет са раширеним рукама излазили била сам још петнаестогодишње дете, које се с пуним поверењем у ваша наручија бацало, али од тог времена са свим смо друкчијом постали, бар мислим, и млоги корак, који је онда врло лако и без размишљења учињен, не ће се данас и никад више учинити!“

„О! та не говори ми тако, Евгенијо!“ викну дон обузет највећом страшћу, и клекне испред лепе љубазнице из прошлих година, „они лепи часи прошлости, које ти више не желиш, најлепше су звезде мога живота, оне су ме свуда пратиле, оне свагда надамном светљаше, хоћеш ли ти да ми те звезде одузмеш, да их угасиш? То не можеш, оне су високо, оне су вековечне, Евгенијо!“

„Баш с тога, што се исте угасити не могу, и јесте најтежа тачка мога живота!“ рече Дона.

„А Ро иро — —“

„Овде је, моја ми мати заповеди, да ваше захтевање испуним, да Ромира —“ — Евгенија умукне, она не могаше дуже радост и жалост овог састанка, који двогубу цел имаћаше сакрити, она је доста с ладнећом речи клечећег племића слушала! Али већ беше малаксала, у њој се укаже опет она љубећа жена, и кад је речи изустила које јој срце параше, речи, које јој њезина мати са другим умишљајима више година повтораваше! „Моја мати заповеда, да вам захтевање испуним, да Ромиро, наше дете, код вас остане —“ — на те речи обузе је двогуба туга, која јој у овом најтежем часу срце параше, и не могаше ни речице даље проговорити но покрије рукама своје бледо лице.

Клечећи виде с дркћућим срцем промену, која се у један пут с Евгенијом учини — радосно осмејкујући се устане.

„Што си мало пре говорила, не беше из срца!“ викну он, ухвативши љубазницу за руку; сјајна суза скотрља се с лица лепе госпе, суза као накит, која Евгенију, у том магновењу тако дивно украшаваше, да би Ромиро све на свету дао, само да љубазницу за навек задобије! Ко би лепу Евгенију од Монтијо у том магновењу племените узбуће-

ности видети могао, тај би заиста могао и поњати, зашто је после пет година та дивна дона царицом постала! —

Тај меки тренутак који ју изненади и обузе, мора се победити! Евгенија је дошла да се за свагда опрости, и последње му због ом остај рекне; да са прошлошћу рачун прекине, који је тајно, како за младог племића, који пред њом стајаше, тако и за њу од великог значаја био. — Евгенија љубљаше племића и данас, јер први њезини пољубци беху његови! Од оног времена блажене љубави млоги су се просиоци око лепе Евгеније од Монтијо сакупили, у Лондону, у Паризу и свуда беше она од свију, највећом господом, предпостављена, којима дозвољено беше да дворане њезине матере посећују — ни један не могаше ју предобити, ни једном не могаше она своју руку дати!

Њезина лепота и дивно понашање, беше у Паризу дневни предмет говора, но доцније и све више, јер су два висока лица, пуковник Сурфивиер и капетан Флахаул за лепу Евгенију од Монтијо на двобој изашли!

Али мати ове лепотице имала је с њоме са свим друге намере, и с тога јој беше немило тајно пискарање, које је њезина кћи са оним младим племићем водила; а још је већма тишташе што беше убеђена, да је Евгенија с најтоплијом љубављу наклоњена сину тога племића, што је на сваки начин желила, да га од ње растави.

Представљења а и намера њезине матере, које је Евгенија увидела, учине, те је у Мадрид дошла, да малог Ромира, сада осмогодишње дете, своме оцу ради васпитања доведе и том приликом да се са обоје за свагда опрости.

Ради сјајне будућности лепе Евгеније од Монтијо, мора се све чинити, мора се свију препона, свију обвезаности, и свију успомена на прошлост опростити, и у рачуну, — ладна и у светском животу, паметна мати — беше ванредно вешта, да лепу кћер саветује, и да ју саветом и делањем на своју руку окрене! Она је њојзи обећати морала, да ће се данас са слободним срцем с развалина својих дедова к њојзи повратити и тамо све закопати, што је год за прошлост веже.

Евгенија од Монтијо опомену се сада тог обећања, она се опомену и друге речи, коју јој је њезина мати ради будућности поверила, и која је тако примамљива и велика била, да је срце младе жене за истом чезнуло.

„Ми се морамо опростити," рече Евгенија, уздржавши сузе, вешто и умилно осмејкујући се, „наши путови нас раздвајају — ви ћете остати у Мадриду, а моја мати и ја у Паризу!"

„И онда ће ти бити лако, да на прошлост и заклетву заборавиш, о Евгенијо — та, јели могуће, да једна жена своју љубав заборавити може?" викну у највећем узбуђењу млади племић.

„Ви ме више питате но што сам у стању одговорити вам! Љубити не ћу никада више, то ми верујте, љубити и ви не смете више, љубити је препрека на путу свакој висини и слави!" одговори Евгенија с неким поносом али ипак с тужним осећањем, тако да ју је млади племић зачуђено погледао.

„Љубити и ви не смете више?" повтораваше он замишљено, „ви сте истину казали, Дона Евгенијо! Али кажите ми, зашто се устручавате моје име изговорити? ви сте исто некад често и с таковим гласом споминьали, да ми и данас још у ушима звони, и ако је доста година од тог времена прошло? Зашто ми сада забрањујете да такав, некад за мене најмилији глас чујем, зашто ме по имену не зовете?"

„Зато, што га заборавити желим — заборавити морам!"

„Врло лепо, дона Евгенијо, заиста, ако сам до сада свагда заборављао, како се понашати имамо, да великим дипломатом постанемо, и да све познамо, што је год човечијој души тешко то сам од вас данас поново научио. Ви се устручавате моје име споменути, и то с тога, што га заборавити желите! Леп је то дипломатски поступак, дона Евгенијо, само строго, кад оно чудновато створење у нами што срцем називамо, не држи свагда с добрим мислима подједнак корак."

„Ви га морате на то приморати! Ми не смемо срцу никада надмоћније дозволити, и то је неисказана и истинита

поука моје матере! Ја вам дакле предајем дете, које се по жељи вашој Ромиро назива — ја се растављам од њега а и од вас, његову судбину поверавам вашим рукама, а уверена сам да је на добром месту остављено. Да моју судбу у ваше руке положим, беше нам забрањено, нека нам буде дакле утеха, што вам признајем: да нам највеће жеље остају неиспуњене — може бити с тога да не би заборавили, да смо људи! — С Богом дакле на веки, Дону Алосаго!“

Племић, који је као председник оног тајног друштва име Ромиро на себе примио, скине сада образину — „И заиста, Алосаго је то, који се с лепом Евгенијом од Монтијо за свагда прашта!“

Дон Салустијан Алосаго, који о својој тајној прошлости ни свом најбољем другу говорио није, може бити што се стидео, што га је, — као жељног љубимца свију жена и дичног дворјанина, — срцем његовим изабрана, која је сасвим срцем, душом и телом његова била, оставила, да по жељи благонаклоне матере живи.

Алосаго пољуби ватрено руку лепе Евгеније од Монтијо — она му остави нарову (гранатну) гранчицу, коју у рукама, као при последњем састанку држаше — потом, даде знак једном осмогодишњем детету, које се на вратима старог Франца појави, да к њојзи пређе.

„Дону Алосаго, примите вашег сина!“ рече дркћућим гласом госпа, и стави малу ручицу лепог детета у руку племића — „ово је твој отац, Ромиро, о коме сам ти толико пута приповедала, буди му добар и послушан — и сада с Богом!“

Дечак погледи Алосага, „дакле ти си мој отац?“ рече он радостно. „Како се радујем што си племић, те ћеш ме научити, борити се, јахати и пуцати!“

Евгенија се тужно насмеши —

„Ромиро је љубазно дете!“ рече дркћућим гласом и с неким потресом, који Дону Алосагу кроз душу продираше, потом се сагне к детету, загрли га и ватрено га пољуби.

Но кад је Алосаго дете старој Јуани, коју од више година као узор жена познаваше, и староме Францу под заш

титу предао, и кад се дона Евгенија на свог вранца попела, ког јој старина приведе, викаше плачући Ромиро за сестром Евгенијом коју је тако силно волео. — —

Алосаго обећа детету, да ће сутра опет доћи да га јахати поучи, а стара Јуана, једва га склони, да сњоме у ниски и разорени обитељ у развалинама Теба уђе.

Евгенија га поздрави још једном, Алосаго се баци брзо на свог коња и обоје одјездише поред шуме к Мадриду, одакле се њихови путови деле, и за навек раздељују.

„Погледајте оне разорене зидине, дону Алосаго!“ рече успут лепа Евгенија од Монтијо свом немом пратиоцу, задржавши за једно магновење свог вранца и окренувши се к развалинама, „разорен дворац, сарањена дивота! тако сада лежи и прошлост за нами. — —“

„Љубити, препрека је на путу к слави и величини!“ одговори Алосаго и ободе свог брзака, тако да су обоје кроз ноћ летили, као да их прошлост гони од које беже; — —

Кад је стари Францо, који је за дуго и тужно за њима гледао, у одају ступити хтео, да нареди шта треба и распореди одају за госта, укаже се иза зидина оно исто девојче које смо пређе спрам месечине играти видели.

„О мој слатки отац!“ викну улагивајућа, „поведи и мене к матери Јуани!“

„Дакле опет си тако дуго по развалинама шврљала ти несташко, виш ти ње, ја мислим, да си ти већ одавно у твојој маленој постељици,“ рече стари с неком ванредном љубављу маленој девојчици — ево ти Јуано, узми ти Марију, а ја ћу узети нашег госта, малога Ромира, и сада лаку вам ноћ желим!“

III.

ДАН СВЕТОГА ФРАНЦИШКА.

Кад је оне страховите ноћи Енрика од грозног Јозефа бегала, који ју већ ухватити хтеде, беше готово од умора, зиме и страха обамрла, и кад је преко плаца Фермудес, оне страшне улице, уз обалу Мансанареса бегала, беше већ са свим клонула, само још за једно магновење и она би се стропоштала и у шаке оном ђаволу пала, који ју без одмора гоњаше — али место тога нестане испред бежеће сува земља, она не беше у стању викати, она беше у оном страшном положају, који нам душу тако силно обузима да смо све у стању учинити, па ма нас и самог живота стало. —

Енрике дакле од један пут нестане испред очију Јозефових — —

У тренутку склопише се таласи Мансанареса над главом страдајуће.

Да нису таласи црне реке, чрез јаку топлоту још топли били, која противу од један пут наступајућег ладног ваздуха у великој несразмерности стајаше, то би онда Енрика, која је у највећем сараху кроз улице Мадридске бегала и јако се ознојила, испод бурних таласа вечито остала, пред којима се Јозеф грозећи заустави. —

Он чу загушљиви глас тонуће жене, за којом његова душа чезнуше, он виде у пркос густом мраку, беле руке Енрикине, које у таласима утонуше и грозећи окрене се, јер не хтеде у чељусти смрти за њоме да скочи!

Енрика осети јаку несвестицу кад је тонула.

Али смртна борба или нагон за животом мора да је дејствовао, те је последњи пут над водом искочила, и с

рукама се противу последњег утопа борила! — Она се већ толико воде напила, и њезине се хаљине поквасиле, да се са смртном снагом мораде борити да не утоне! Али и сама помисао на смрт беше јој овде међу таласима неко доброчинство спрам издржаног страха, да не падне у шаке оног страшног Јозефа, брата њезиног Франциишка, јер би онда њезина судбина много страшнија била!

У један пут осети, кад је већ до половине реке дошла да ју вода подиже и носи и то јој мало олакша да се над водом уздржи — али и беше већ крајње време, јер само још неколико тренутака, и последње би снаге не стало, коју смртни страх задаје — — али како ће се Енрика обале дочепати, зар неће за неколико минута морати утонути? Мрак беше тако густ да јој не даде ни обалу распознати! Она се борише противу таласа који је све даље ношаху.

У један пут ју остави и последња снага, руке јој клону и спусте се у воду, први јутарњи зрачак донеће час њезине смрти — —.

„Света богородице, помози ми!“ зачу се с њезиних бледих усница, која се све ближе, к таласима приближаваше — још један секунд и Енрика утону — —.

Али у један пут заљуља се река у целом свом кориту и подизаше се са песковитог пода ваљајући у вис; сирота мученица, чији се живот дотле само за кратко време у срећи блисташе, и то онда, кад је блаженство љубави уживала, чији су дани од тог времена у самоме страху и беди протицали, којој су и дете, њезину највећу драгоценост украли, и коју су с тога, што свога Франциишка силно љуби као убицу свог детета гонили, сирота и патећа Енрика није још'те чашу својих патња испила, јер ју и таласи ломише — она се ваљаше на оном малом острову, који у средини Мансанареса лежаше, и на ком се, као што ће се читаоц опоменути, колебица старе једнооке налази.

Енрика лежаше бледа и не помична на ушћу тог острва између џбунова и палма, који ју окружаваше, јутарњи ветрић лепршаше се преко њезиних бледих усана, а таласи још квасише ноге страдајуће — —.

Стара Марија Непардо је још исте ноћи, кад јој оно слуга грофичин прстен донео, који се на дете односио, на дете оно, које јој лепа грофица повери, своје острво оставила. Ми знамо, да је она посланику предосторожне Аје одговорила, да се за све збринула и да је девојчица на добро место остављена а то значи толико, да је ангелопроизводница исто, као и осталу млогу другу децу, полако уморила.

Али стара једноока, која је донде без срца Марија Непардо била, у један пут се овим дететом промену, које страшно заволе, и то с тога што се исто Марија зваше, и што се напредно окол ње с неким особитим поверењем савијаше. Она, која никада родила није, и коју су, баш тога ради, све беде и невоље снашле, она одпочиње љубити тако, да никад не смеде ни помислити да ће се икада од ње растати!

Стара једноока склонила се на умиљате речи, на умиљавање, и поверљиве црте невиног детета, и њој се страшно допадаше што ју мала Марија свагда грљаше и љубљаше!

Како напуштено и јадно морало је то дете изгледати што му могуће беше, да од страшне Марије Непардо љубав и поверење придобије! У место да прође као и остала њојзи предана деца, она ју испрва с великом муком неговала, но доцније с таком љубављу и бригом, да се јасно видело, колико се иста у то каменито срце једнооке увући могла. Мала Марија требала је, као и остала деца да буде убијена или глађу и жеђу уморена, то беше после онег разговора са оном страном госпом јасно, али стара Непардо не могаше дозволити, и ако је више пута покушати хтела, да невино, весело и њојзи пружајући руке дете, умори.

Дакле, кад је оно Јоаким у вече, с прстеном дошао и дете од ње захтевао, прикрије она исто с умишљајем, да је тиме тој високој госпи по вољи учинила кад је још у беди: да је дете већ одавно на добром месту остављено!

Она дакле понуду одбије, и задржи малу Марију! — Кад је Јоаким отишао нагне се она над спавајућом и размишљаваше, да ли је она на овом њезином острву још обез-

бећена, али осети у њојзи неко убећење, да ће ју она госпа, која је ради детета све склона учинити, изненадно потражити моћи, и онда девојчицу наћи, а њу у јарости упропастити моћи.

Јер иста госпа беше близу уза престо, то је она онда одма приметила.

Једноока дакле сада размишљаваше, како би малу Марију најбоље од оне страшне матере сачувала; на сваки начин мораће с њоме острво напустити, јер још исте ноћи може она госпа доћи!

Марија Непардо увије своје љубимче у једну топлу мараму, јер она ноћ беше доста мрачна и ладна, и похити с њиме к маломе чуну, — ког она свагда употребљаваше, да на ону страну пређе, што је само под окриљем густог мрака чинила, — спусти малу, плавооку Марију предострожно у чун и возаше тако тихо, како се не би мали анђелак, — ког она не води смрти но спасењу, — пробудио.

Две душе нађемо често скопчане у прсима тако дивљих људи, као што Марија Непардо беше — као што је год тако рђава и грозна могла бити и тако дуго била, тако је сада могла неограничено љубити и заштићавати ово невино створење, што је добру страну сестре џелатове која већ мртва беше пробудила, јер јој је свагда осмејкивајући ручице пружала и поверљиво грлила! —

Весло старе једнооке додираше тихо воду, али јој око непрестано погледаше, да усамљену обалу смотри, и увери се да ју нико не вреба. Иста ноћ беше тако бурна и мрачна, да се с тешкем муком могла правца к „Праду Фермудес“ држати, обалу смотрити и буди шта чути.

На удаљеној цркви чује се сахат, који десет избијаше.

Сад у један пут примети Марија Непардо да ју бурни таласи на ону страну обале носе где се кућа њезиног брата старог Фермудеса налази.

Једноока се згрози, када је ону ниску кућицу не далеко смотрила, у којој је џелат усијано гвожђе на њене очи притиснуо. Она се бораше с таласима, и маленим вес-

лом свом снагом веслаше да се само на проклето место не извезе, које у њезиној души страшну успомену узбуђиваше.

Но бура на овој реци, где ништа на путу њезином беснилу не стајаше, беснила је све јаче и јаче; а крупна и ладна киша падаше тако бурно да је, не само једнооку кроз проквасила, но и мараму мале Марије скроз пробила.

Но од један пут се чун силно заљуља и весло као каква сламчица сломи. Стара Непарда држећи од истог кратак комадић, сва пребледи. А таласи сада тек дочепаше чун са свим у своју моћ и за магновење избаце га на обалу.

Мала Марија врисну, неки кораци зачују се уз плот старог Фермудеса, који се к обали приближаваху и то баш к месту де се чун налазаше. Једноока смотри са страхом, да се њезин брат, — за киме његов слуга корачаше, носећи у левој руци буктињу, — к њојзи приближује.

Стари Фермудес је лупање весала добро чуо — а осим тога зачу и врисак Марије! Он је једног слугу позвао, да промотре шта се на његовој обали збива.

Стара једноока тражаше да се прикрије, а таласи међу тим однесоше брзо као муња чун са обале.

Фермудес спази, да се једна жена с оне стране мале кућице прикри, у коју је џелат мадридски свој занат учио. Он дакле узевши од слуге буктињу, заповеди му да исту жену ухвати, како би дознао које она.

Марија Непардо, беше у очинској кући, одкуда је с проклетством побегла, и њојзи беше сваки угаљ добро познат, она дакле пројури уз кућу у намери да се докопа малих вратоца, која се на огради авлије џелатске налазаху. Већ зачу слугу свога брата за собом. Ако је дакле и ухвати, неће за иста дете у руке џелату дату; мала Марија не сме на том проклетом месту остати — —.

Али ко би се усудити смео, мишљаше она, да јој дете отме?

Једноока окрете се дакле одважно к њезином гониотељу и бриближавајућем се Фермудесу.

Џелат са буктињом пређе ближе погуреној жени — чије се око светљаше а лице обузето великим једом, чисто страшно изгледаше — да види, које — — Фермудес побледи. Од оне страховите и грозне казни, коју ју је над Маријом Непардом извршио, виде је сад први пут — —.

Једноока, борећи се с таласима, без да је приметила, изгубила је црну мараму с њезиног изгорелог ока, ретка и седа коса летила јој око главе, а њезино лице изгледаше према црвеној светлости буктиње тако грозно, да би сваки, који Марију Непардо не познаваше, држао је у том часу за изрод пакла, или светско страшило.

Фермудес погледи јој празну и црну рупу њезиног ока, и сад тек смотри, да обитељка острова на реки Мапсаресу, једно дете, од прилике три године старо, у наручијама носи.

Дакле људи имају ипак право, што окривљиваше сестру џелатову да је децо-убица? Дакле та Марија Непардо коју је његова рођена мати родила, беше и данас она иста грозна хијена, као што је и некад била?

Старог Фермудеса обузе од један пут нека јарост јер помисли на могућност, да ће та жена, која се његовом сестром називаше, и ово невино дете, које је у своје шаке дочепала — смрти предати.

Стари Фермудес уздркта при том помислу.

„Грозна хијено,“ викну он, „зар се ниси довољно крви наситила и жељу за убиством испунила? Зар мора мене да буде суђено да те с новим жртвама мучим?

Напред у очу одају, где ћеш брзо признати, шта си са тим дететом наумила!“

Џелат јој истргне дрктајуће и јецајуће дете из наручја.

„Вуци је у ону кућу!“ викну он своме слузи, показивајући на Марију Непардо, а дете спусти доле.

„Зар хоћеш да ми и друго око, које си ми онда случајно оставио, утаманиш, проклети зликовче? — Небо ће те казнити!“

„Небо ће ме казнити ако те са овим дететом пустим без да знам шта си с њиме наумила! — Ти ваљда мислиш

да нами овде на Плацо Фермудесу, није твоја слава о производу анђела позната? — У одају с тобом где ћеш признати!“

Слуга џелатов вукао је сестру Фермудесову к одаји, која једним жишком осветљена беше и која је једноокој добро позната. Фермудес остави дете, и помогне слузи да Марију Непардо у одају увуку; после неколико минута виде се она у оној одаји џелата мадридског близу пања, за који је скопчао онда, када јој њезин рођени брат очи испекао.

„Шта од мене захтеваш, грозни? дај ми дете, које од мене растави и које ми украсти желиш, оно је једино на свету које ја љубим, и које мене љуби!“ викну једноока у највећем страху и очајању.

„Лажљивицо, ми познајемо твоје гадне намере, ти си хтела дете убити!“

„Заклињем ти се именом божијим, да то ни помислила нисам.“

„Ти ми мораш то доказати, јер јако се о теби сумња!“

„То онда доведи дете амо, разбојниче, и питај га сам. Ако ли од мене узбежи, да к‚д тебе помоћи тражи, то ме онда слободно скопчај и по други пут за овај пањ, најгрознији створе!“

„Дете неће од тебе смети се усудити, да к мени бежи и помоћи тражи.“

„Проклет нека буде знак моје руке ако учинила будем, кад ти са дететом уђеш, проклета нека ми буде свака примамљива реч или сваки знак ока мог, ако учиним. Не, радосно весело и са највећом умиљатошћу и раширеним рукама притрчаће к мени чим ју доведеш; и то из чисте детиње љубави. — Да ли би то учинило оно дете над киме је убиство покушано? — Хоће ли учинити то дете, које је заплашено, особито кад види, да је његова мучитељка везана и да само истину казати има, да мрзећу упропасти?“

Фермудес се замисли, овај предлог једнооке учини му се да је пробитачан, али он беше тако неповерљив спрећу Марије Непардо ,коју ангелопроизводницом називаше, да се

најпре морао размислити, да ли је с тим предлогом хтела она истину казати или га преварити.

„Чувај ову жену!“ Заповеди џелат слузи, потом изиђе сам наполье, да дете с места где је оставио доведе. Ноћ беше тако бурна и мрачна, да Фермудес када је девојчицу тражио, не беше у стању мрак пробити — у залуд — не беше нигде ни трага детету! Фермудес забринут, викаше све јачим гласом, али никакова одзива!

Он похита натраг к ниској кућици, у којој се једноока са слугом налазаше, и заповеди им, да му брзо дете нађу!

Ако је Фермудес донде једнако о истинитости речи своје сестре сумњао, но у том магновењу смртнога страха који се на грозноме лицу једнооке приметити могао, мораде се уверити, да је Марија Непардо мало пре сушту истину говорила.

„Несретниче, шта рече? викну она очајно, ти дете не нађе? Што ми га отрже са срца — моја Марија — моја је Марија отишла!“ јадиковаше она, и док је Фермудес са буктињом на поље изпшао, счепа она онај фењер, који у оној страшној одаји, на спрам пања висаше, да и сама дете тражи, своје најмилије што још имаде и које јој сада украдено!

Бура и киша угаси буктињу, коју џелат носаше, те остаде са својим слугом у мраку, тамо амо тумарајући. — Једноока, која се до земље погнула и с фењером своју драгоценост по целом двориштy тражила, изгледаше страховито, њезина седа коса летила је дивље и разбарушено по ваздуху — тавна светлост фењера осветљаваше мало места, на ком се она налазаше, и њезино бледо, прљаво сабрано и испечено лице, из ког се једно севајуће око и црна грозна рупа виђаше.

„Марије!“ викаше она почешће јасно својим промуклим гласом, „моје Марије нема, ко ми је моје дете однео?“

Но сво тражење и дозивање беше у залуд, ни једно месташце необичног дворишта не оста, ког она не осветли иза крвавих дасака, иза пањева и колаца, свуда тражаше

Марија Непардо дете, у мислима, да се је морало негде од Фермудеса прикрити, јер и ако јој не беше више од три године, говораше стара једноока, ипак је тако паметна била, да је добро знала где се сакрити и бојати треба!

Али кад је једноока већ до самих врата авлијских дошла, која на прадо Фермудес вођаху и отворена стајаху обузме је неко страшно беснило, она као прут дркташе и беше у том магновењу у стању, да старог Фермудеса који јој дете украде убије, — насљедство крви од њезина оца!

Она у највећој јарости онај исти фењер, којим своју Марију тражаше, тресне о степенице куће џелатске, која је некада њезиног оца била. Стаклад зазвечаше необично, а црни мрак покри једнооку и целу околину.

„Проклет да си, ти убицо по закону — проклета нека је твоја жена, дете и кућа! Што украде једноокој и оно последње што имаде, ти не имаде мира док неодузе твојој рођеној сестри и последњу радост, — неодузе јој дете, које је од детинства љубила! — Проклет да си што ми хотимично украде ону Марију, која ме својом љубављу опет међу људе доведе, ти ћеш јоште већма презрен бити кад сви дознаду, да си ти мој брат! Ти се од мене стидиш, ти грозни и мрски човекоубицо, али се од тебе цео свет, не само стиди но и презире те!“

Стара Марија Непардо довикиваше и тражаше непрестано и кад је из авлије изишла, око саме обале реке Мансанареса изгубљено дете, а и по самом Прадо Фермудесу али она га више не нађе!

Кад је оно мали бурни талас мали чун на обалу избацио, и кад је оно Марија уплашено вриснула, што је и стари Фермудес чуо, дође на обалу реке Мансанареса, један погурени старац, који се из средине вароши и из ванредног збора летеће пантљике својој кући враћао. Пут његов вођаше га поред дворишта Фермудесовог а одатле далеко преко поља и друмова, преко брда и равница све даље до на крај шуме лежећих развалина дворца Теба.

То је био стари Франџо, који је кући враћајући се, од један пут врисак детета у сред ове бурне ноћи чуо.

Он стане и слушаше; Тамо преко у средини реке мора да острво лежи, на ком стара Непарда живљаше, коју као што и он знађаше, не бадава анђелском производницом зваше.

Он је и то знао, да је стари Фермудес брат исте Непарде, и сад зачу опет од један пут јецање детета у самом дворишту Фермудесовом.

Страшна језа потресе изломљене удове погурелог, који се трудио да поред беснеће буре дозна, шта се даље у дворишту збива.

Он приђе предосторожно к вратницама, полако, како га нико не би чуо, да их отвара, а да не би звонце које над вратима висаше, при отварању зазвонило, подигне исто и отвори врата, али одма зачу јецање детета са свим јасно и све ближе! Али ноћ беше тако мрачна, да несретње дете које је држао да умире, не могаше видети.

Полако и предосторожно следоваше он гласу, и за иста нађе на мокроме поду дворишта седеће дете!

Брзо и пре но што је исто викати могло, счепа га и појури, да га на сваки начин спасе, тако брзо колико му год његови изломљени удови дозволише, на улицу.

Кад је већ на улицу изишао одноче дете плакати, но Франџо ју уњуткиваше и обећаваше да ће ју к матери однети, он мишљаше матери Јуани, и већ му се представљаше пред очима лице његове жене, кад са дететом кући оде, које ни сам још видео није, и које је може бити болно, сакато и какова наигрда. Али дете плакаше непрестано и дозиваше своју стару мајку Марију, слатка стара мајко где си, где си мајко Марија!

Стари Франџо беше у први мах изненађен, јер немогаше мислити, да дете за анђелском производницом плаче, али му брзо паде у памет да је једноока знала употребити начин, којим да дете што пре присвојити и удавити може!

Он дакле хиташе, дете добро умотавши и заклонивши од непогоде времена, по час лево час десно повлачећем се путу. —

И најпосле дође до познатих нам развалина и до његове обитељи, где га добра Јуана одавно исчекиваше.

Он јој приповеди догађај и преда јој дете!

„Светој богоматери нека је велика хвала,“ викну она стиснувши старог Франца за руку, „што теби у дар даде, да овог сиротог црвића спасеш, сад само да се побринемо, да се мало умири!“

Али кад је стара Јуана мараму одвила и малу Марију своме супругу спрам свеће показала, обоје пљесну рукама од радости, дете беше трогодишња, лепа и плавоока девојчица, која је испрва викала и јецала, но наскоро уморена, у постељи, коју јој Јуана спремила беше, заспи.

Ми смо дакле исту Марију после три године бављења свог међу развалинама Теба, спрам месечине играјући и подвикивајући опет видели; али пре но што за њезином судбином и даље пођемо, мораће мо се још једном к старој једноокој која једнако у залуд по густоме мраку своју Марију тражаше, повратити. —

Кад је већ сванивати одпочело, остави се она даљег дозивања и тражења, озлојеђено претиште преко тарабе своме брату, који јој најмилије отео, и одреши у близости везани чун, да се на острво у њезину празну колебицу поврати!

Рибари већ знадоше, кад год свога чуна не нађоше, да га је једноока одрешила, али га је свагда после неког времена повратила, и опет други узела, и за то ни су је никада узнемиравали, јер ни су баш ни ради били да са њоме посла имају.

Стара Непардо, — која до сада никада дан дочекала није да се преко на своје острво превезе — јер је то свагда само ноћу чинила, — похити сада јер беше готово са свим свануло, да се брзо превезе.

Када се острву бриближаваше, смотри од један пут, између шибља са свим уз воду једну обамрлу младу жену, која пола у води а пола на обали лежаше. —

Стара једноока увиде одма, да је обамрлу талас па њезино острво избацио, и када је чун добро привезала,

искочи из истог и упути се к жени, којој се на бледим усницама тешки уздах појави.

Енрика отвори своје очи — али само за кратко магновење — потом се опет затворе и предаду се мртвоме сну и готово би поново у реку пала, која је мало пре прогутати хтеде, да није стара Непардо брзо за руке бледу жену ухватила и мало даље у шибље одвукла — потом донесе брзо неку стару флашицу из своје колебице, у којој нека јако мирисава водица беше, и поче чело обамрле трти. —

Кад је Енрика после дугог лежања своје очи опет отворила, и умиљати поглед с погледом једнооке сусрела, у један пут се једноока тргне — какова једнакост беше између те жене, и детета, које јој је исте ноћи украдено? Чудновато јој се учини, да је ову несретњицу на своме острву наћи морала, чије је бледо лице и умилни поглед на њезину изгубљену малу Марију опомињаше, и ништа друго учинити не могаше до руку јој своју пружити да устане! С тешком муком одмили готово умирућа к колебици једнооке између палмових дрва и џбунова усамљеног острва.

И ако је једноока доста страшно изгледала, с тим више, што јој и оно изгорело око не беше везано, ипак се Енрика уз њу као уз последњу наду свога живота придржавала — она и негледаше на страшно лице своје избавитељке, она ју само обгрли са благодарним осећајима и дозволи да ју иста у колебицу однесе, где јој њезине црне, поцепане и мокре хаљине сушаше, пошто јој пређе друге, истина саме дроњке дала, али ипак суве и за дрктајућу пријатне и тако је доста утопљену положи у постељу.

Марија Непардо осећаше, пошто је ту чудновату једнакост познала, неки ванредни нагон у овојој души да овој сиротој жени, коју јој сам бог посла, помогне.

Марија Непардо беше, посредством мале Марије, која ју често грљаше и њезино грозно лице љубљаше, са свим другом постала.

Сва до Марије њојзи поверена деца, плашили су се и плакајући бежали од ње, што ју силно мутило и тиме већ-

ма гопило на недела. Али Марија беше за њу неки анђео, јер јој свагда са особитом радошћу на сусрет трчаше и умилно осмејкујући се руке љубљаше.

Једноока седећи на постељи покрај спавајуће Енрике и гледајући у њу опоминњаше се на своју изгубљену Марију.

После тога устане и оде к месту своје колебице где јој огњиште стајаше, дигне цигљу и извади кесу са чистим златом, које се спрам исхода сунца јако блисташе, — да своје очи на овом нагомиланом новцу насити — и у тај мах појави се у старој Ненарди опет чезња, и тврдоћа. Она погледи, ако и потајно, то ипак не баш без једине црте сажаљења место на ком је тако дуго постељица јадних и смрти посвећених деца стајала, и која сад празна беше — али се за то ни кеса не напуњаше, коју сада једноока у рукама држаше. —

Брзо се погне и сакрије злато кад смотри да се успавана покреће. Али мртво уморна Енрика још се непробуди. После ове страшне ноћи чињаше јој сан врло добро; он утишаваше силно узбуђену душу и измучено тело јаднице. Али у сну почиваше она, док се њезино бледо лице осмејкиваше, Енрика сањаше да је у наручима њезиног Франциишка, ког је она опет после тешких мука и бедо нашла — њезине уснице уздркте — она сањаше, да је Франциишко љуби!

Блажене слике, тако дивне, да би се спавајућа с њима врло радо у вечност преселила — —

Када се Енрика пробуди и њезине уснице име Франциишково прошапташе, виде са страхом, да то све само сан беше: она у првом магновењу не знађаше ништа, у колико је овај појав у њезиној души истинит или сан! Но полако и постепено долазаше к себи и сети се, да је Франциишка у палати Аџиној опет видела, да ју краљица као убицу оптужила, да ју џелатске слуге гоне, и мишљаше да се већ у тавници налази кад се по јадној колебици осврташе.

По том страхом обузета ћипи и приступи једнооци.

„Мене гоне — избави ме! Тако ти имена божијег сакри ме и избави! Они кажу, да сам ја моје дете убила — да сам моје дете убила — —“

Енрика по повторавању ових речи, обузета страшном тугом склопи руке и падне пред једнооку.

„Али верујте ми — да није истина! Ја сам моје дете већма од свог живота љубила — пре би се сама упропастила но да би мом детету шта учинити могла! — Они ме гоне — слуге џелатске ме траже — они хоћеју да ме у Св. Мадру одвуку ух! ја се згрожавам и од самог имена! Ја сам била затворена — слуге су ме већ и у подрум одвукли, али се божијим промислом опет избавих — они ме сада гоне — они ме свуда траже! За то се смилујте на јадну Енрику, која никаквог прибежишта на овој земљи нема која никакво место не познаје где би себе спасла и смирила!“

Стара Непардо посматраше ју изнајпре са зачуђењем, но после — пошто је опет велику једноликост између њезине изгубљене Марије и ове Енрике приметила, која никаковог заклона неимађаше, — погледи је умилно и с неким необичним сажаљењем.

„Остани код мене, непозната жено — и ја сам била прогнаница, која никаковог прибежишта не имаде — али подпуно крива! Остани код мене, овде те нико тражити неће, и ако те баш когод устражи ја ћу те сакрити!“

„Светој богородици нека је хвала!“ — рече Енрика, подигнувши своје лепе руке к небу. По том јој Непардо приповедаше, како се чудновато спасла и како ју је она нашла. —

У Енрикиној души појави се грозни догађај прошле ноћи. —

„Онај грозни Јозеф јурио ме до обале, ноћ беше мрачна — ја паднем између бурних таласа — шта је са мном даље било не знам.“

„Они су те на моје острво избацили.“

„То је миг божи — дозволте ми да код вас прибежишта нађем, немојте ме одбацити — немојте сироту Ен-

рику, која је са свим невина, издати њезиним непријатељима!“ мољаше она.

„Овде си најбоље прикривена, овде те за иста слуге џелатске тражити неће̨ју, нити џелат мадридски ухватити, а да мајка божија није те овамо послала, онда би извесно на оној страни, или Мутару или моме брату Фермудесу у руке пала!“

„Вашем брату“ — —

„Зар ти долази тако страшно? Немој се бојати ја те неће̨у за иста мом брату издати — тај лупеж ми је најмилије украо!“

Енрика с неким страхом погледи једнооку, чији глас, гадно и страшно лице и погурени стас, у том магновењу неки утисак на њу учини, али брзо опет помисли, да јој та стара насељеница прибежишта даде, да је она код ње од њезиних гонитеља прикривена! И сада тек осети, да је од страха сви удови болу, — да мајки божијој благодарити има, што и сада по улицама Мадридским не тумара.

Она се дакле приближи — у несрећи се не бира — јединоме створу, који јој сада остаде, као да хтеде за опроштај молити, што се у магновењу од једнооке уплашила — она јој пружи руку и благода̨и јој, што се на сироту Енрику смиловала, која се некада силно радовала и надала да ће ју Франџишко кроз цео живот за руку водити — и која сада мораде задовољна бити, што јој презрена анђељђелска производница своју колебу отвори!

Кад се већ беше смркло, Енрика полако у један угаљ седе да се о својој прошлости у тишини намисли.

У један пут подигне стара Непардо главу и слушаше пажљиво —

Учини јој се као да чује ударце весала, који се острву приближаваху —

„Иди Енрико,“ рече једноока брзо, „ја не знам ко то тако доцне к мени долази, боље дакле да ти тамо у џбуну прикривено ову посету очекујеш!„

Енрика погледи уплашено око себе — она беше од прошле ноћи тако поплашена, да је себи у главу увртила,

да ју од свуд гоне — брзо истрчи из колебице, и не стане је између густих дрва у истом магновењу кад се чамац уз обалу заустави.

Стара Непардо стане на врата своје колебице и исчекиваше љубопитно на посету.

У један пут смотри кроз густо шибље, јако умотану госпу, која јој се приближаваше.

Једноока се при том појаву страшно тргне, њезина слутња беше обистињена. Иста страна, отмена госпа која јој малу Марију предаде, долази, да дете иште.

Грофица генуеска, умотана дугачким и широким огртачем и са копреном на лицу, приближи јој се брзо, узме је за руку, да с њоме у колебу ступи — —

„Марија Непардо — ја дођох сама к теби," и њезин глас имађаше данас неки необични претећи звук, „ја дођох сама, јер си слугу, ког сам ти послала, с таковим одговором одбила, да ме је јако поплашило!"

У том се Енрика приближи полако к вратима, да кроз узацку пукотину ниских вратоца дозна да ли је когод њојзи у траг ушао, и чује где једноока одговори:

„Високопоштована госпо, ја учини онако, као што ми ви заповедисте!"

„Ја сам ти дете донела, не да га за анђела произведеш, сети се само добро мојих речи, но да га ти, одвојено од света, за мене сачуваш, ја ти кажем да је мени то дете скупоцено и за то ти кажем да ћу ти се осветити ако ми дете не повратиш —"

„Ваших речи ја се добро опоминьем висока госпо!"

„Па си ипак дала моме слузи онакав одговор — "

„Да је мала Марија на добром месту, висока госпо!"

„ И ти му не хте поверити, и ако ти је претен донео?"

„Један смарагд, обавијен драгим каменом, у смарагду краљевска круна над словом К (G)! све је тако високопоштована госпо." рече једноока.

Енрика је сваку речцу чула — „Аја!„ затресе јој се на бледим усницама, и пажљиво слушаше даље.

„То дакле долазим сама, да дете однесем," рече грофица генуеска вребајући. „Све од тога детета зависи!"

„Ваш је налог над њиме извршен, висока госпо, дете које сте ви Маријом Енриком" -- једноока нехотице за једно магновење застане — „које сте ви Маријом Енриком назвали, добро је остављено међу анђелима!"

„Тешко теби, Марија Непардо, ако истину говориш!"

„Помислите на вашу заповест, високородна госпо! Она гласи — о стара Марија Непардо добро памти! — Кад ти, буди ко, овај прстен донесе, то нека буде за тебе знак, да ја исто дете" — — — једноока изговори ове последње речи тако тихо, али ипак с пуним значајем, да их Енрика не могаше чути, али их Аја с нестрпљењем слушаше.

„Ваш слуга донесе ми прстен, високородна госпо!" рече стара Непардо.

„Лупеж!" промрмља грофица, „то је онда дакле истина и нема никакове помоћи?"

„Ја држим да сам од вас благодарност заслужила, и то ради моје тачности, а не укор —"

„То дакле да вас још наградим, што сте ме тако преварили? Узмите, — хиљаду пута оволико би вам дала, само да нисте тако нагли били!"

Стара Непардо се тргне — хиљаду пута толико, рече госпа, а кесица, коју јој баш сада даде, беше доста тешка, она беше дакле у искушењу, да ли да госпи каже, да је дете, може бити још живо — — али јој опет паде на памет, да би та неизвесност младу госпу још већма озлоједила, нежели извесност, она коју она баш вероваше.

„И мени је хиљаду пута жао, високородна госпо," рече она са особитим страхопоштовањем, „ја само учини, што мораде!"

Грофица генуеска окрете се к вратима, Енрика не могаше дуже сумњати, Аја беше то, Аја јој дете украде и једноокој донесе, али где се оно налазаше? У колебици није га видела, страшна неизвесност мучаше ју, да ли да уђе и Ају на одговор узме?

По том се брзо предомисли, да ју она змија, — чији су јој погледи, од првих дана, када ју је познала, необични били, — упропастити може — —

Грофица генуеска приближи се к излазу, потом брзо и озлојеђено остави колебу.

Енрика хтеде за њом појурити, хтеде ју задржати — али њезино дете не беше више код ње, оно беше код једнооке, она га мора опет добити — опет видети.

Срце Енричино удараше силно но икад, њезине душа пливаше у највећој радости и материнској љубави, она ће опет своју драгоценост наћи! Чисто изван себе од силне радости подигне руке к небу; јер ју рука божија овамо доведе — густо шибље прикриваше је у овим слатким мислима!

Аја уђе у чамац.

Енрика појури колебици, њезино срце куцаше силно, њезине очи светљаху се и тражаше око себе по полу мрачном простору, а међу тим викну:

„То је моје дете, које вам иста жена донесе, моја је Марија то, моје дете, које сам за изгубљено држала! — О дајте ми га опет, имајте милости!“

Енрика беше на колена пала и подигла руке к једнооци. —

„Твоје дете беше, ја ти верујем, јер је тако налик на тебе, да сам се чисто уплашила, кад сам те видела!“

„Моје дете беше!“ викну Енрика у самртноме страху „казујте где је, реците ми све, прокуните ме, убите ме, само ми не мојте казати да ми га дати не можете! Моја душа дркће, јадна вас мати моли, да јој најмилије повратите благо које јој је срамно украдено!“

Енричина душа дркташе у ишчекивању шта ће јој Марија Непардо одговорити?

„Твоје дете није више код мене!“

Енрика врисну и стропошта се на земљу, она је са највећим страхом ишчекивала последње речи једноокине, у њојзи јој беше последња нада, а сада зачу опет ону страшну вест, која јој већ једном срце нараше и душу проби:

„Твоје дете није више код мене!“

Последња снага Енричина, потрес, који ју измучи и наступајућа болест која јачати одпоче, све се то у том магновењу од један пут скупи! Страшна грозница и јака ватра обузе је, на њезиним усницама зачују се неке неразумљиве речи.

„Дакле ипак беше њезино дете, које јој украдоше,“ промрмља стара Марија Непардо, „али која је она госпа, што ми исто донесе? Проклет да си лупежу! кад би сад још мала Марија код мене била!“

Она однесе измучену матер на постељу, и седне уз њу, она имађаше сажалења спрођу несрећне болеснице, које сажалење прелазише све већма у неку љубав, а особито када је видела, да је с дана у дан све у већу забуну и ватру долазила.

Она јој лађаше непрестано чело, и заливаше јој неким соком, који јој ватру ублажаваше и то једнако, до год не виде да је грозница слабија, и да попушта. У том уживаше она неку особиту радост, јер могаше први пут казати да је једном човеку живот спасла, које заиста никад не би учинила, кад не би Енрика мати оног детета била, ког је више но свој живот љубила! — Можда би она Енрику њезиној судби оставила, а и мрзила, кад би мала Марија још код ње била, јер би се бојала да ће јој мати дете однети — али овако беше мала Марија за њих обоје изгубљена, а Енрика носаше облик изгубљене!

Тек после неколико месеци опорави се сирота жена. Она остаде жива, да мученичку вест са свим дозна и претрпи, и она, која на то навикнута беше, да, као невина, пехар туге и болова истресе, скосаше и ову нову страшну неизвесност.

Њезино дете беше за њу изгубљено! —

Енрика дакле остане прикривена код Марије Непардо, где се надаше да је обезбеђена од проклетог Јозефа и страшних џелатских мучитеља. Три пуне године живљаше она у колебици пустог острва. У том се приближи дан светога Францишка, о ком смо у збору летеће пантљике говорити

чули, и од којих чланова један јави збору, да ће не само на тај знаменити дан у св. Мадри лепу Доларесу употребити, но да уводе инквизиције непрестано и острво Мансанареса обилазе, да једнооку и једну младу и лепу жену која се код ње налази ухвате.

Стара Марија Непардо приметила је већ од неколико дана, да, са оне стране између дрва на Прадо Фермудесу неки људи обилазе и вребају, она нехте Енрики о томе ништа говорити јер она беше једнако жудна и само исчекиваше дан и прилику када ће дознати где јој је дете из авлије Фермудесове нестало. —

Но у вече пред сам дан Св. Франциишка обузе стару једнооку неки страх, и не могаше и даље ћутати. —

„Енрико,“ рече она озбиљним гласом, „ми морамо острво напустити, јер нисмо више на њему обезбеђени!“

„Дакле ушли су ми у траг? Ти то знаш!“

„Не знам, но бојим се, јер непрестано нека створења на оној страни обале шврљају!“

„Бежмо дакле куда год ти знаш, заповедај ја ћу те слушати само ме спаси и сакри од оних грозних зликоваца што одело светих отаца носе!“ мољаше је Енрика дркћући од страха.

Стара Непардо, није се за иста преварила!

Јозеф је грофици генуеској, — или као што она сама себе називаше: побожној и особитим знаком небеске милости обдареној калуђерици Рафаели Петроцинији, — јавио да је бежућу Енрику до реке Мансанареса гонио, и да је она у исту скочила, и зато се у Петроцинији породила сумња, да се мрска може бити спасла, и да се код Марије Непардо налази.

Дакле грофица генуеска је оно вече из два узрока код једнооке дошла, али поред све њезине пажње не могаше о Енрики ништа дознати: само кад је чамац о обалу ударио, учинио јој се, као да се неко између шибља провукао, али онет држаше да јој се то у њезином уображењу причинило.

Како се, после више месечног тражења није могло бегуници у траг ући, и ако су уводе по заповести кра-ли-

чиној на све стране тумарали, то се тражење за неко време обустави, јер се дознало, да је окривљена у таласима реке Мансанареса пропала. Али уводе Св. Мадре, који са разбојницима улице Толедо и Прадо Фермудес у пријатељској свези стајаше, најпосле дознаду, да се на острву код старе Непарде једна млада и лепа жена налази, а та би им за Светога Франциишка добро дошла.

У Св. Мадри не беше ни сумње, да се та млада жена неће пронаћи моћи, чега ради буду џелатским слугама инквизиције нуждне заповести издане — на дан Св. Франциишка, и то кад сунце већ зађе и тавпа ноћ палату Св. Мадре покрије набаве потребно великоме вавилону манастирског врта и то, не само најбољег вина свију земаља и најбољих јела, но и неколико лепих женскиња за случај ако би којих од светих отаца, вином угрејан желио, да за један час у дубокој тишини и тајности завет непорочности или целомудрости погази, а чији завет, чија заклетва беше више презрена но завет и заклетва калуђера инквизиције.

На дан Св. Франциишка носи се литија кроз све улице Мадридске. У свакоме предградију Мадрида виде се сакупљене трупе лицомераца и подлих просијака, који у два реда са бројаницама постављени с највећом виком, мољаху се богу.

У свима црквама по целој Шпанији држаху се службе и свуда беше Свети Франциишко маслиновим лишћем искићен.

Краљица беше на служби у цркви Антохи, а краљ се мољаше богу у дворској капели.

По улицама виде се само са зборником на прсима и погнутим главама побожници и побожнице где у цркву хите, а између кућа по где који калуђер на које мадриђани добро и с негодовањем мотрише.

У народу мадридском беше о језуитима, калуђерима и калуђерицама доста хрђав глас разнешен, чега ради се на њи јако мотрило, а Шпањолци би за иста на њих још боље

пазили, презирали и проклињали, кад би знали и видели, шта ноћу после овог најсветијег дана, калуђери и попови Св. Мадре у њиховом затвореном вавилону и у Манастирском врту раде.

Пре, но што би тој светковини присуствовали, морамо још један поглед на двор и Франциишка Серана бацити, како би дознали, шта се за ове три године и то после оне страховите ноћи збило.

IV.

ЗАВЕШТАЈ (тестаменат) ДОНА МИГУЕЛА СЕРАНА.

Када се млада краљица из палате Ацине повратила заједно с Маркизом од Бевиле, изгледаше као да је добре воље. Наскоро се она појави са свим у новоме и укусноме тоалету, у хаљини од атласа ружичне боје, у скупоценом накиту и једном дијадемом од бисера и драгог камења у салону где мноштво велико достојника сакупљени беше.

Осмејкујући се, као да из шетње долази, ступи данас лепша но икад између госте и разговараше се час с једним час с другим тако равнодушно, као да је баш ништа не мучи и као да није изгубила оно што јој у души живљаше.

Али кад је Изабела у својој усамљеној одаји седила, када јој Маркиза бисер и драго камење из косе исплела, и дојкиња Марије̂та завесу спаваће одаје отворила, а по том оставивши краљицу саму, оде и она да спава, сада тек спаде сјајна образина, и умиљати поглед с њезиног озбиљног и тужног лица, тужан и болан осмех, појави се сада први пут на лепоме лицу краљичином.

„Он дакле њу већма љуби но мене“, зачу се на њезиним дрхтајућим усницама, „и шта сам тиме учинила, што сам ону бледу Енрику, за којом све његове жеље и мисли лебде, упропастила, шта сам успела кад она још живи!?“

Изабела ћути, преко њезиног жарког лица превуче се црта неограничене страсти, страсти, каква је онда за младу краљицу непоњатна била! Ко би у том магновењу, свагда осмејкујућу се, благу и примамљиву Изабелу видио, тај би се за иста уплашити морао, она изгледаше, као да се појавише црте грозног Фердинанда, њезиног оца, на њезином лепоме лицу.

„Како би било, кад би она умрла!“ прошапташе тихо њезина дрхтајућа уста, „Света Мадра је тајанствена!“

Са таковим озбиљним мислима приближавао се сатана и грозноме Фердинанду, док га није са свим у своје конце докопао!

Изабела се на те мисли тргне, али се ипак мора предпостављене јој опростити. Изабела љубљаше херцега де ла Торе неограничено, она би била у стању, само њега да придобије, све чинити, и с тога не могаше нипошто сносити, да он другу љуби, и њојзи је претпоставља! — Она га жељаше са свим имати! — Тако исто неограничено, као што она њега љубљаше, захтеваше и она да он њу љуби.

Мученичким мислима и разним плановима обузета, ступи млада краљица једва једном, у своју дивну спаваћу одају, у којој све сакупљено беше, што год је земља ради удобности, лепоте и украса произвести и дати могла.

Уза зид, спротиву уласка, стајаше постеља од паперја покривена завесом од беле свиле, која је златним квасцама, и златним везом украшена. Широки подглавци (јастуци) од беле свиле са златним ројтама постављени беху. Над њима висаше, завесу (на подобију неба) држећи, велика златна круна, коју два златна лава држе. Поред те небеске постеље налази се бели мраморни стол са разним и изабраним за украс служећим стварма, и једна златна чаша са светом водом. На зиду, поред уласка висе разне иконе а над овима и испод њих разни живописи, који особито израђене и бо-

јама украшене жене и људе представљају, — којима је само слабина танком копреном покривена. — Са тих дивних створова нескидајући очи, треба млада краљица да заспи и да се пробуди. И само слеме ове спавајуће одаје беше са таковим дивним сликама украшено и обојадисано, а над оцаклијом од белога мрамора, за подизање доброчиних чуства, за око и уво, укратко, за подизање и дражење млађаних мисли, беше још дивна справа намештена, коју кад на извесно дугме прстом притиснемо, разпростире дивну свирку по тавно осветљеној одаји. Над тим невидимим свирајућим сахатом, налази се, велика и од белог камена художествено истесана мати божија, испод које се мало, златно и вечито гореће кандило налази.

Баш уз подглавњак краљичиног кревета, тамо, где се завеса за златну ружицу закачава, налази се стубац који мали и округао стол представља. На њиме се налазе свакојака подкрепљавања а и дугме, које кад се притисне дозивље јасним звонцетом потребне дворкиње и послужитеље. Меки, турски ћилимови покриваше под целе одаје, тако, да се никакови ход чути немогаше.

Из једне, од горе до земље висеће дивне слике, налазе се тајна врата, која кроз разне неприступне преграде непосредну свезу са одајама краљевим имају. Један мали златан кључић, ког нико приметити не може, — јер се брава тих тајних врата испод дивно израђеног и златом обложеног оквира (рама) те слике налази, — закључаваше тај пролаз и лежаше на том округлом мраморном асталу. Изабела није још тај кључ употребљавала, јер њезин супруг мали краљ, није још спавајућу одају своје високе, лепе и тако примамљиве супруге посетио, за иста, једна околност, о којој само онај појма имати може, који начин живота младог краља познаје; ми смо једну чест истог већ пропратили, али ћемо из следећег још дознати, да су Језуити, — осим посредством грофице генуеске, и посредством примамљивих лепотица неке госпође Делакур, које ћемо доцније посетити, — покваренога Франциишка од Азиса са свим у своју власт придобили.

Његова млада супруга баш није се ни једила, што краљ не захтеваше од ње златан кључ, и што њезину спаваћу одају још посетио није, она не осећаше у себи ни најмању жељу, да са тим, наметнутим јој супругом једини часак љубави проведе! — Да, када би Францишко Серано краљ био — — мали, златни кључ не би се за иста на мраморноме столу налазио, и краљевски дом у Шпанији био би до највеће части дошао!

На Францашка Сарана мишљаше Изабела, када је своју белу спаваћу хаљину обукла и на свилене јастуке своје краљевске постеље главу наслонила — његов лепи, вити и мужествени стас изиђе опет у живим бојама пред њезяну душу и лупатајућим срцам зачу се са њезиних усана гласак мржње и јарости, јер између ње и њега стајаше слика оне Енрике; Изабела се подигне с постеље она мора херцега де ла Торе опет имати, са свим имати — па ма то и живота једног човека коштало.

Изабела ступи, после неколико часова, које је у неспавању провела, к свом писаћем столу — с дркћућом руком напише инквизиторима неку заповест — —

То беше прво, пуно обвезе писмо, које млада краљица онима грозним зликовцима Свете Мадре писаше, али за њезину срећу приспе доцне!

Ађутант, коме ово обвезно и запечаћено писмо поверено беше, јави, брзо вративши се, да је она жена, која је као убица свог детета оптужена, прошле ноћи из подрума Св. Мадре побегла!

Изабела се трже, као да је гуја уједе.

„Ко ми то учини?“ викну од једа поцрвенивши, „Енрика ми умаче, али нека се с места свуда тражи и амо доведе. Ми то заповедамо!“ —

У том магновењу пријаве крилици херцега де ла Торе.

„Ах, неисказано!“ викну Изабела у највећој узбуњености, „нека господин херцег у мој кабинет дође!“

Ађутант се удали, да Францишка из великог предсо-

бија доведе у ону исту нами већ познату одају где је једном Нарваес заљубљене прислушкивао и затекао — —

Али Изабела ступи испред свог кристалног огледала да исто упита, да ли се у том магновењу са оном бледом Енриком успоредити може — Изабела хтеде, да херцег њезину јарост осети, и по том да му покаже, како га неограничено љуби!

Онда даде дворкињама знак, да одступе, пошто јој Маркиза од Бевиле, небо-плаву свилену хаљину, коју Изабела носаше, намести; Изабела ступи дакле сама у мали кабинет, где жељаше херцега, без сведока дочекати.

Полако, и са својим плавим очима посматрајући, клањајућег јој се Францишка, ступи у нутра, врата се тихо за њоме затворе, умильни љубимац стајаше пред дивном краљицом, која показиваше да небо-плаву боју љуби!

„Господин херцеже, ви сте изволели за приступ молити, ми слушамo —“ рече Изабела, сад тек приметивши да Фрарцишко Серано златом украшени мач генералног-капетана у руци држи.

„Ваше величанство,“ рече Францишко узбуђеним гласом, који не могаше прикрити, чим је краљицу видео, коју он љубљаше, „ваше величанство, ја молим за мој отпуст!“

„Дали сте до оне висине већ дошли, која вам је предстојала и којој сте се надали, када сте са особитом одважношћу у ред наше трупе ступили? Или држите да је испод достојанства да и даље у нашој служби останете с тога, што смо синоћ приморани били, да једно уапшење у вашем присуству предузмемо? — Ви сте врло горди, господин херцеже,“ рече Изабела, к Францишку ближе ступивши — „и врло одважни! — Ко се то усуди, да исту уапшеницу из подрума Св. Мадре ослободи?“

„Францишко Серано је то учинио!

„Врло добро, дон Серану, дакле херцег да ла Торе, генерал-капетан Шпаније није то учинио! — Дон Серано, ког ми врло радо имамо, ослонио се на то, да ми — херцега дела Торе не ћемо џелату предати! Али за иста, господин херцеже, то не би била првина, што би шпањолски вла-

даоц за таково својевољно и казнимо дело једног великодостојника обезглавити дао! Краљица ће херцегу заповедати, али Изабела није то у стању Франциишку Серану!“

„Никакове милости, величанство — може бити, да би хрђаво била примљена. Заповедајте што ви за право нађете!“ —

„Не тако нагло, дон Серано. Ми ће мо све заборавити, ако нас известите, где је она убица свог детета, коју сте из неограниченог великодушија ослободили, налази!“

„Зар ви мене држите за тако безчесног, краљицо, те мислите, да би ја могао, само да своју главу спасем, такови издајица бити? О, онда боље напишите одма налог Фермудесу, ја ћу му исти сам однети!“ викну Франциишко Серано, обузет тако благородном ватром, и у том магновењу тако дивно изгледајући, да му се Изабела, за једно магновење, ћутећи, дивити мораше!

„То вас дакле моли краљица, да јој кажете, где се Енрика сада налази — јер вам то доста, дон Серано?“

„То је једна жалосна тајна, величанство,“ рече Франциишко озбиљно, ког су известили, да је Јозеф сиротицу до реке Мансанареса јурио, и да је у истој свој гроб нашла.

„Дакле Енрика је мртва?“ питаше Изабела нестрпељиво.

„Тако ми је баш сада јављено, величанство, вода неостави баш ни трага, по ком би бар мртво тело страдалнице наћи могли!“

Краљица беше тим извешћем са свим изненађена, но брзо се појави на њезином лицу неко унутарње задовољство.

„И ви захтевате ваш отпуст, господин херцеже? Зар вас је ова жалосна вест тако дирнула, да вам је и тај мач тешким постао? Ја мислим, да је та смрт у таласима, замењена само оном смрћу, коју је убица једног детета и заслужила.

„Енрика беше невина тако ми имена божијег!“ викну Франциишко с неком одважношћу.

„Ви изгледате са свим убуђени, кад се за другог клети можете, но остав'мо се тога!“ рече краљица озлојеђено.

„То имам дакле, да само још мач генералног капетана ког сам из ваше руке — у сретноме часу примио, у исту високу руку повратим, с молбом да га с милошћу исто тако неокаљаног опет примите, као што сам га и ја примио!“ рече Францишко Серано, клекнувши и пружајући позлаћени мач краљици која га ватрено посматраше.

„Господин херцеже де ла Торе — што између оног дана, кад смо вам ту почаст учинили, и данашњег лежи, нека је свршено.“ —

„Још и друга вест баш ми сада стиже, која ми бригу зададе! Дон Мигуел Серано тако је јако оболео да жели своје синове још једном видети!“

„Ваш високопоштовани отац — о онда похитајте, похитајте без оклевања дворцу Делмонту, и понесите му и мој благослов!“ рече топлим речма Изабела.

„Син вам са то захваљује, величанство! како нисам рад, да мог болног и умирућег оца више оставим, то вас молим, да овај мач опет оном племићу повратите, који је исти мене ради изгубио — да ли и када ћу се опет у Мадрид повратити, то вам нисам у стању данас казати!“

„Ми нерадо узимамо тај доказ наше највеће милости натраг, али само за вашу жељу и молбу, господин херцеже! Свевишњи нека даде, да нам што пре, повољан глас о вашем поштованом оцу пошаљете! Ми нисмо више навикнути, да вас пред нами на колена видимо, дон Серано!“ додаде потом краљица пруживши Серану руку као знак да устане. „Будите здрави за сво време докле сте год од Мадрида удаљени, али се надамо, да не ћемо дуго без вас бити, нами су потребне храбре мишице, и то врло потребне, као што и сами знате господин херцеже, и ми на то рачунамо, да ви нећете нашој ствари леђа окренути, а то би нас више болело но —“

Краљица ућута са озбиљним, готово тужним цртама.

„Францишко Серано остаје вам веран, краљицо, његова мишица стајаће вам свагда на услузи, ако не овде у двору а оно на бојноме пољу! Уздајте се у мене и захтевајте што год желите — Францишко Серано свагда је спре-

ман да за своју краљицу умре — то нису празне речи величанство!“

Белега, која вам чело краси, јамчи за истинитост ваших речи! Бог нека је с вами, Францишко, и да даде вашем оцу да што пре издрави како неби од нас за дуго растављени били,“ рече Изабела с неком умиљатошћу — „наше жеље и мисли прати ће вас!“

Она махне поздрављајући га, са својом малом ручицом — по том је нестане иза завесе.

Францишко одпутује још истога дана, пошто се са Примом и Топетом опрости, само са једним служитељем у Делмонте. — Дон Мигуел Серано је са очинским поносом пратио сјајни напредак свог старијег сина — али ипак лежаше тешка туга на његовој остарелој души! Стари племић беше поред своје челичне тврдоће ипак мек и правичан човек.

Кад је дон Мигуел, по Францишковом одпутовању у Мадрид, дознао, да је она сирота жена, она његовим сином наведена Енрика, са својим ноктима излаз из грозног вавилона прокопала и без икакве помоћи у наручија беде утекла, опомену га дубоки потрес, он мораде признати, да је свима бедама и невољама сироте Енрике, његов првенац узрок, који јој и даље чрез неслоге са својим братом и веће беде наносио.

Стари дон Серано, од тог времена беше спрећу оба сина са свим ладнокрвним постао. Али кад је доцније лупежка дела Јозефова дознао, и ако само од части, то се у њему нека мржња и одважност спрећу свог злосретног сина појави, док је међу тим Францишко сјајно корачао; али ипак не могаше тиме избрисати ону црну белегу, коју је чрез Енрике у души дон Мигуела оставио.

Када је напрасно у болест пао, беше задовољан што је своју последњу вољу још благовремено написао, и кад већ крај своме животу осети, позове оба сина да их последњи пут види.

Јозеф беше први, који је на овај позив у Делмонте дошао. Он приспе један дан пре Францишка, и употребља-

ваше све што је год могао да свог оца на своју страну придобије, да све оно опет поправи што је скривио и да Францишка као недостојног своме оцу стредстави. Стари дон Мигуел слушао је истина што му је његов млађи син говорио, али вероваше само оно, што је по свом искуству и донде чињеном за веровања достојно држао. Јозеф гледаше са задовољством, како час по час пролазаше, без да Францишко дође, а стари дон Мигуел беше све слабији, он се надаше, да ће задоцњеног преухитрити!

Стари отац дозиваше слабим гласом свога првенца, и сад се опет показа, да је Францишка већма љубио.

„Он нема времена, да уз постељу свога оца буде," рече озлојеђеним гласом грозни Јозеф, „он ће доћи, кад буде време деоби!"

„Тешко свакоме оцу, који такове синове има!" жаљаше умирући.

У том магновењу ступи Францишко с бледим лицем у одају; полако се приближи к постељи умирућег оца, без да је мрзећег брата и погледао, јер га је страшно презирао, и клекне наслонивши главу на постељу свог милог оца, који га сад тек с радосним осмехом виде и познаде.

„О, дакле те опет видим, мој Францишко!" прошапта он, док је међутим Јозеф шкрипећи зубма код прозора стајао, како не би био сведок призора, који би га једом и завишћу испунио. „Твој умирући отац више пута те је викао. Богу нека је велика хвала што те још један пут видети могу!"

Францишко узме пружену му руку умирућег оца и обасу је пољупцима.

„Крајње је време, да се опростимо — опрости ми — што сам урадио, јер сам све то за најбоље држао — буди добар — и поштен — и твојој краљици веран!"

„О, што сам на такови опроштај доћи морао! За што да нас тако брзо оставиш љубезни оче мој! Викну Францишко у највећој тузи.

„Дона Елвира — ваша мати — очекујеме — због ом остајте — примите мој благослов!" Умирући дон Мигуел виде у том магновењу само Францишка да уз њега клечи,

његова рука дирне дакле с благословом само његову главу док је Јозеф непомично уз прозор стајао.

„Њега је нестало!“ промрмљаше његове уснице, пошто бацивши свој поглед на кревет умирућег увери се да је дон Мигуел издануо. „Ти си доцне дошао, да ми мој део умалиш, горди херцеже!“ рече потом подмукло и тако тихо, да га клечећи Францишко није чути могао — „краљевска круна теби је пророчествована оном циганком, до херцешке круне већ си дошао! Али је твоја чаша већ пуна! — Ух како га мрзим! Он мора са овога света па ма све ђаволе мојом крвљу присвојио да му свећу живота угасим, двапут си ми умакао, брате Францишко — али трећи пут можда ће срећније испасти!“

Жалостна вест о смрти дона Мигуела Серана брзо се распростре по целој околини, и брзо се на погреб сакупише не само чиновници и радници који га љубљаше, но и притежаоци свију оближних спахилука сакупише се да староме дон Мигуелу последњу почаст покажу. У великој и пространој гробници његових дедова нађе и он место вечитог мира. — И сама краљица послала је на ту свету светковину свога заступника, као знак великог участија, господина херцега Валенцијанског, може и бити и за то, да би овај над гробом старога витеза од Делмонте, и са сином мир закључио!

Нарваес, који је мач генералног капетена опет узео, поглавито с тога, што је видио, да је двору мадридском врло потребан, пружи херцегу де ла Торе за иста своју руку ради помирења. Човек без срца сигурно је осетио неки унутарњи нагон на то, што је поноситог дон Серана у двогубој тузи нашао, јер му је смрт оца одузела а неваљалство брата за свагда лишило!

Када су судски чиновници — који су из Бедоја дошли, да последњу жељу дона Мигуела испуне — тестаменат (завештање) отворили, не беше нико на његову садржину тако љубопитан као Јозеф.

Но тестаменат дон Мигуел Серана гласи:

„Ја долепотписани завештавам при чистој савести и

потпуном расуђењу данас 15 новембра 1845. године следеће: Спахилук Делмонте са целим земљиштем, са двором и осталим зградама, као што данас постоји и после моје смрти остане, остављам са неограниченим притјажењем некадишњој послужитељки моје супруге, госпојици Енрики Армеро и њезиним насљедницима. Ја сам њојзи толико дужан, да јој сада овим насљедијем тек једну малу част мога дуга одужујем.

Моју пак готовину која до два милиона дуплона у злату износи, као што ће и књиге мог управитеља Кленарда показати, остављам но не госпоици Енрики Армеро, но наређујем са истом као што следује:

Мој старији син Франциишко примиће половину те суме а мој други син Јозеф од остале половине једну половину то јест од целе суме једну четврт, а са остатком пак да има Кленардо дотле управљати, докле не би буди који од мојих синова брачну децу имао, и прво рођени син који ће као унук моје име насљедити, да му се има остатак ове суме дати. То је моја последња воља. Дакле заповедам да се без оклевања последња воља дон Мигуела Серана притежаоца Делмонте испуни.“

Франциишко беше тим великодушијем свога оца јако потрешен, али беше доцне, јер Енрика, као што он држаше, није више међу живима. Јозеф тврди то, јер се протоколарно пред судцем изјасни да се именована у реку Мансанарес за иста удавила.

Али у завештању стајаше: „за њу и њезине насљеднике.“

Јозефов рачун беше дакле тим наименовањем поремећен. Судије наредише да се Делмонте старатељу даде док се Енричини наследници не нађу.

Јозеф рачунајући на много већу суму а не само четвртину и то од готовине, које га страшно озлоједи и тиме сад тек на Фраациишка још већма омрзне и закуне се да га упропасти.

Два брата — живљаше пуних осам дана под једним кровом, али сваки у другом оделењу, и обоје избегаваше,

да један другог сусретну. Да, Францишко беше свагда спреман, да голим мачем сваки напад брата свог, који је могућан одбије!

Он познаваше свога брата добро и с тога се није ни преварио.

Када се, после осмодневне жалости, Францишко у својим колима са још једним служитељем у Мадрид повратити хтео и када је ноћу у шуму Бедоји дошао, виде се од један пут једним оделењем коњаника опкољен, који с повиком:

„У име краљице!“ Францишкове коње за узде ухвате претећи кочијашу и слузи са пуним пушкама.

Густи мрак покриваше шуму и узацак пут, који нас кроз исту води, тако, да је Францишку немогуће било распознати, колико их има и каково одело на себи имају; он је с места помислио, да ће ти, који га у име краљичино задржаше бити најмљени разбојници, под предводништвом његова брата.

Без размишљавања, отвори кола и искочи испред нападаче држећи у десној руци мач а у левој кратку пушку.

„Ко се то усуђује, да име краљичино злоупотребљава!“ викну громовитим гласом.

На то питање смотри Францишко три четири коњаника, који се на њега устреме.

„Ни корака ближе, јер први који ми се приближи погинуће!“ викну опет претећим гласом.

Неко смејање беше му одговор, које га страшно потресе; то беше Јозефов грозни глас.

„Доле с њим, људи!“ викну он и устреми се на запету пушку Францишкову, који се на мрак тако обвикао, да је своје непријатеље јасно распознати могао; он виде за њима и вребајућег Јозефа, он га добро познаде, и дрктајући виде да је цев на њега упрьо!

„С тобом од једног меса и крви!“ промрмља Францишхо, у ком тренутку слуга с кола на непријатеље обе цеви испали

На то се зачу из гомиле осветна вика, и док се неколико њих бесно на слугу устремише, дотле сви остали нападну на Францишка.

То беше бој, који младом херцегу де ла Торе не беше првина! Он дозволи да му се оба предњака приближе, и заклонивши леђа колма, испали обе цеви своје пушке тако вешто, да су се оба приближавајућа непријатеља у тренутку у крви ваљали али и неколико куршума поред Францишка прозвижде и у кола и колска врата ударе. Сад се устреми мачем на двојицу, који у намери беху бранећег се слугу на колма убити.

„Скочи к мени доле“, викну му он, навалivши на оба непријатеља слугу бранећи, „ми морамо лупежима показати да немају са дечурлијом посла! — Бранте се, лупежи, или окренте пете!“

Слуга скочи с коња, а кочијаш држаше уплашене коње. Сад отпоче тек непрекидна пуцњава, која се кроз густу шуму на далеко разлегаше; сад се опет зачу звекет мачева, јер разбојници Јозефови не имадоше више времена, да поново пуне.

Францишко се хитро и вешто бораше са њих двојица, који на њега навалише. Од њих толико виде сад Францишко само њих четворо и Јозефа петог, који као неко страшило назад у мраку стајаше очекивајући на бољу прилику да свом рођеном брату мач у прса забоде.

Али херцег де ла Торе беше одвећ вешт и одважан ратоборац, но ипак мораде признати да је у опасности био, јер не само што се са њих двојица и то доста вештих разбојника борио, но мораде у исто време добро мотрити да му који за леђа не зађе.

У истом магновењу, кад се Францишко озлојеђен реши, да са овом двојцом крај учини, смотри Јозефа где се кроз мрак са друге стране кола прикраде.

„Тај је лупеж у намери, да ме кроз прозор кола с леђа прободе, да слугу убије па онда да с коли и новцем побегне!“ промрмља он полако, али потом викну:

„У пакао с вами, лупежи — ви држите да се са дериштетом играте?“

Францишко од један пут махне тако вешто с мачем, да се један од силног ударца с места на земљу стропошта, а други кад то виде, који није желио да као и његов друг прође, остави Францишка и уклони се викајући свог друга, који се са слугом бораше.

Францишко спази, да му се за иста један приближује; али и смотри где Јозеф кола отвараше да га с леђа нападне.

„Овамо!“ викну он свога слугу.

На тај глас, устреми се слуга, свом снагом на с њиме борећег се непријатеља, ког једним ударцем на земљу обори и похити свом господару у помоћ који се као лав са оба, на њега наваливша лупежа, борио.

„Пази, да ме не би који с леђа напао!“ рече он, „са овима ћу ја брзо свршити!“

Слуга за иста спази, да се један од лупежа кроз кола провлачи.

„Чекај, лупежу,“ рече он, „ти ћеш пређе но што си помислио, на онај свет одпутовати!“ —

Док се Францишко без обзира са она двојица борио, и одбијао, са страхом да се како преко мртвих лешина не спотакне, стави се његов слуга са свим уз врата колска, ишчекивајући, да Јозеф, ког он није познати могао, иста отвори.

Јозеф је дакле за иста, чему се Францишко баш и надао, из средине кола имао најпре да неки важан посао изврши.

Слуга зачу неко псовање с болним повиком, одозго с кола.

По том се отворе полако врата, и појави се један, са шпањолским шеширом на глави полако и пажљиво из кола. Францишков слуга устреми се на њега.

Грозни глас зачу се од један пут, крв капаше по колским вратима — али рањени мораде још толико снаге имати да се натраг повуче.

„Лупежу!“ викну слуга Францишков махајући мачем по колма, „зар ти није доста?“ —

Јозеф јако рањен искочи из кола а Францишко борећи се са оном двојицом једнога јако рани и догна их до честаца, где се обојица сакрију у намери да своје пушке поново напуне и на Францишка избаце.

Али овај нехте на то чекати, нити се с њима и даље у бој упуштати.

„Доста,“ викну Францишко своме слуги, који по мраку Јозефа тражаше, „седај и коње ошини!“

Францишко скочи у кола, а његов слуга на предње седиште и викну на кочијаша да тера; но кад виде да се овај не помиче, погледи га зачуђено и сад тек смотри да овај мртав уз њега седи. Онај лупеж му из кола пројурио мач кроз леђа и баш га у сред срца погодио.

Слуга счепа дизгине, које је умрли још у рукама држао, и викне на коње, који као муња кроз шуму одјезде.

Францишко слушаше још за неколико тренутака топот коња оставших непријатеља, који се на своје коње бацише и за колма јурише.

Али топот беше све слабији, још две пушке избаце за њима, и сигурно кад увидоше да је тешко коње херцега де ла Торе стићи, престану од даљег гонења.

После неколико дана приспе Францишко у Мадрид, али с тим, да се после неколико дана при главној трупи у Сеју премести.

Његова молба беше од стране херцега валенсијанског испуњена. Он се опрости с краљицом са свим достојанствено и ладно.

О његовим делима на бојноме пољу приспу наскоро победоносна извешћа двору Мадридском, где је, као што ћемо доцније видети, све више и више неко особито задовољство налазио и читаве две године остао.

У том у један пут подигне се буна године 1848 која је готово цео свет на ноге подигла.

Тако се подигне и у Мадриду на Плацо-Мајор небројени народ, подбадан неколицином регименти незадовољног

војништва, да месеца априла исте године буну потпале, којом су хтели влади показати, да су у стању калуђерској трговини и министарској самовласти крај учинити.

Нарваес после вишедневног проливања крви, поврати с тешким трудом опет мир у земљи, пошто је од краљице милост за похватане бунтовнике искао, коју је и добио. Али кад је Нарваес и даље ићи хтео, и показати своју моћ која му је дата са захтевањем да се прогна млади Маркиз од Бедмар, неки рођак Маркизе од Бевиле, који је вешто умео милост краљичину задобити, онда Изабела, озлојеђена тим захтевањем, даде у лето 1848 год. поштеноме Нарваесу по други пут одпуст, и постави на његово место генерала Балбао, неког незнатног човека, који се ничим одликовао није, но једино својим тирјанством на Плацо-Мајору приликом револуције. Нарваес је добро знао да му је та понова љубав од своје краљице указана посредством инквизитора Фулгенција и калуђерице Патроциније, која га је страшно мрзила и којима је на путу био, и с тога су сву силу употребили да га удале како би на његово место другог, подлог, безмоћног и њиховом руком узвишеног човека поставили, који је у њиховим рукама био и само њиховој вољи служио!

Цео Мадрид беше на тај срамни поступак краљичин озлојеђен, и када се Нарваес после два дана по свом одпусту на улици Алкала показао, беше тако срдачно примљен и дочекан да није тај дочек младој краљици и њезиној матери непознат остао.

Марија Кристина беше истина у последње време против Нарваеса а томе је узрок отац Матеја који ју је на то наговарао, али јој се ипак за паметније учини, да се Нарваес натраг позове и управа у руке му се даде.

Изабела га дакле позове натраг, али сада нехте се Нарваес без условја у двор повратити!

Генерал Балбао, буде у Кеути а отац Фулгенцијо као подбадач и интригант у Севилу прогнан! Да, Нарваес још и то издејствује да се и калуђерица Петроцинија на неколико месеци у манастир Арањес прогна, које младој кра-

њици не беше мило. Али он је хтео да буде један пут мир, и да може мирно разне и нужне наредбе издавати и управљати.

У свакоме погледу трудио се Нарваес да уплив калуђерски из двора искорени, но најпосле и сам увиди, да, ако и даље какове кораке против инквизиције, коју и сама краљица потпомагаше, чинио буде, може лако место своје подкопати, те тако мане се свега и употреби сву своју снагу једино на уређење војске, како би се у истој устанак појединих регименти за свагда угушио.

Он се дакле мане инквизиције и све ларме дворске, с тога су дакле и њему многе друге ствари на сопственом расположењу остављене.

Такав беше положај двора, кад се дан Светога Франциишка 1848 године приближио, о ком смо већ напред споминњали.

Краљица је једнако тежила за Францишком Сераном, који је Карлову трупу конечно разбио и до Пиренеја сузбијо, али она тражаше непрестано прилике да га колико је год можно заборави, јер не само што се са оним младим маркизом од Бедмар још једнако изван престолнице потајно састајала, но поклони своју наклоност и једноме младоме певачу из италијанске опере, по имену Миралу, чији је лепи тенор краљицу, као љубимицу вештина јако узбудио, јер Мирал, као што ћемо видети, чрез свог дивног гласа и своје још лепше персоне учинио је за то време јак утисак на краљицу Изабелу.

Најпосле још и ово примећавамо, да се онај мали златан кључ, ког смо од прилике пре три године још не додирнутог на маломе мраморноме столу видели — тамо више не налази, мора бити да га је млади краљ у том прошлом времену захтевао.

На дан светога Франциишка виде смо краљицу да се у цркву Антоху одвезе, где је свагда у последње време одлазила, јер тамо беху калуђери којима је она сво поверење поклонила.

V.

УЗНЕМИРЕНА СВЕТКОВИНА.

Дан Светога Франциишка прође и тавна ноћ спусти се и покри шпањску престолницу. Кроз улице тумараху умотани старци и бабе који на вечерњу молитву у цркви беху.

На Прадо Фермудесу, не далеко од моста Толедо, који преко Мансамареса води, лежи једна скитничка механа, у којој се само просјаци, цигани, лупежи, лађари и по неки калуђери задржаваху.

На самог Св- Франциишка но доцне у вече приближаваху се тој необичној крчми на Прадо Фермудесу два човека. Ниски прозори беху осветљени. Један од тих двојице приближи се првоме прозору да у крчму погледи, али иста беше тако пуна дима да је тешко било распознати оне који около голих и исполиваних столова сеђаху.

„Хајдмо у нутра, отац Матија ми је казао, да ће мо ту и једног трећег и то тачно у девет сахати наћи!“ рече један од њих двојице и пође напред кроз ниска врата у крчму.

Окол дугачких столова седише разна лица, разног сталежа, пред сваким стајаше чаша од лима (плеха) са простим вином напуњена. За једним столом видимо једног издрпаног лупежа с једним бледим дечаком — за другим опет једног калуђера са намргођеним лицем, који је своју капуцину готово на очи навукао — за трећим опет шесетогодишњу жену којој беше пијанство на челу написано, и којој нос као чокот изгледаше — мало даље опет седе два млада човека разбојничког изгледа, који се међу собом полако разговараху.

Из друге велике одаје чује се подвикивање и свирка, тамо се опет забављају са разним женскима млађи лупежи и редовнији гости ове дивље крчме.

Кћи крчмарова, млада и лепа шпањолка са дугачком црном косом и стрељајућим очима, стоји на вратима малене одаје где се пиће точи и које између крчме и одаје за играње лежи, и слушаше неки говор који два човека између себе вођаху.

„Вечерас, баш пре једног часа догодило се“, рече приповедајући „дете ситничара баш на углу Плаца Педро и улице Толедо, девојчица једва да јој девет година имаде паде оном вампирау на жртву! Већ од неколико вечери виђаше се неки човек јако умотан у свом огртачу где онуд тумара, али које то сањао, да је тај бледи лупеж вампир, који је поново одпочео овде у Мадриду децу исисавати!“

„Људи причају, да је исти пола човек а пола звер!“ примети други.

„Он је човек као и ми, али жеђ његова за крвљу, коју нико појати не може, гони га на то, да мале и лепе девојчице бира. Кад год је таково дете нашао он се онда непрестано крадом привлачио донде, док удесну прилику не добије, да га на само ограби, и као дивља звер изсиса невиним девојчицама топлу крв!“

„И нико га не могаше ухватити, као да у тренутку у земљу утоне!“

„Говори се на Плаца Педру, да су му тајни пандури ушли данас у траг!“ рече припеведајући, уз кога и она двојица сеђаху, што мало пре у крчму уђоше.

Када су у нутра ушли посаде се, скину шешире и посматраше сво сакупљено друштво, да дознаду; да ли је и онај, кога су мислили већ овде затећи, међу њима.

„Дај нам вина, лепа девојко!“ викну један од тих двојице, кћери крчмаровој.

„С места, стојим на служби с најбољим вином, господине!“ одговори смешећи се девојка и отрча да им наточи.

У том магновењу отворе се ниска врата која нас с поља у задимљену крчму воде. На прагу указа се један у

црноме огртачу умотан човек, који пажљиво по крчми очи бацаше. На глави имаде шешир, који је тако дубоко на очи навукао да му се и лице распознати не може, но пошто у смрадом испуњену крчму уђе, и присутне посматраше, виде се, да није стар, но мршавог и бледог лица, које брођаста брада покриваше. Он скине шешир, кад се једном подужем столу приближи, где она двојица сеђаше, којима лепојка баш сада вино донесе. Сад се тек могаше добро видити његова разбарушена коса и залечена рана и његово бледо страшћу обузето лице боље распознати.

Читаоц ће се извесно одма сетити да је то Јозеф Серано, који је ону белегу у боју са Францишковим слугом добио и то пре три године када је оно у намери био, да кроз кола своме брату мач кроз леђа пројури као што је то и кочијашу учинио; он је једва с тешким мукама жив остао јер су га и они његови најемници у сред шуме без помоћи оставили да се у својој крви ваља, али челична парав Јозефова и ово претрпи те му најпосле ништа не беше, но само ова рана која се преко десног образа до између леђа протезаше, оста, као вечита успомена.

Оба она човека приближе му се, кад хтеде тражећи их баш уз њи проћи, и поздраве га са прекрштеним рукама као знак да су калуђери и слуге џелатске.

Потом седну сва тројица уз астал и лепојка донесе још и трећи пехар с вином.

Док је онај приповедајући љубопитне госте забављао причајући им о грозноме убиству и поиављајући убеђење, да су вампиру у траг ушли — дотле је један од калуђера, — ради потпуног убеђења, да је онај са брођастом брадом трећи намењеник у њиховом предузећу, — горњу хаљину одкопчао испод које се виде сребрна плоча са распетијем Христовим. На прсима Христовим блисташе се сунце, символ светлости, а у исто време и символ инквизиције, тај весник ноћи!

Сад погледи исти у Јозефа, да види да ли ће исти знак на његовим прсима видити — у том магновењу заустави круто свој поглед на једном месту дољне хаљине Јозефове,

јер је на истој уочио једну белегу, која црвена и још свежа беше, калуђер и нехотице погледи бледо и са црвеном брадом лице Јозефово, јер не могаше већ даље сумњати да је та белега, на његовој хаљини белега од крви.

Јозеф мора да је тај поглед приметио, јер са вештим покретом одкопча брзо оно место своје хаљине, на ком се сребрна плоча налазише, дозволи је видити, и покрије горњом хаљином прса, јер је и сам ту црвену белегу спазио.

„Неоклевајмо,“ рече калуђер, „ноћ је увелико!“

„Имате ли чамац спреман?“ упита Јозеф.

„Све — ви ћете остати на обали да стражарите а ми обоје превешћемо се на острво.“

“Дали ли је баш истина, да се код Непарде она млада жена налази, којој је Енрика име, и да је инквизиција гони?“ упита Јозеф даље.

„Ми смо видили тог лепог убицу свог детета, она је анђело-производници утекла, где је нико за толико година не могаше наћи, но ипак се јако сумњало да је тамо, јер сваки себи равног тражи па и нађе!“

Јозеф се радосно осмејкиваше. Он нехте веровати, када је то чуо од калуђера, код који је у особитој милости био — по посредством грофице Генуеске, — док се сада од ових повереника није уверио да је Енрика ипак опет нађена; он је држао да је она одавно међу мртвима, но сада није пропустио да посланицима трибунала све принесе да Енрику ухвате, и на сваки начин коначно упропасти, а особито још данас наследницу Енрику и њезино дете ако још живи, што ће он као што се надаше од грофице Генуеске дознати

Калуђери испију своје вино — Јозеф принесе пехар к устима али неокуси ни капи, но претварајући се стресе се ко као да је пио, и остави га — крв из чокота не беше за њега, Јозеф је имао вечерас млого бољи напитак од своих другова.

Из оне простране одаје играња зачу се грозна вика људи и девојака, која се са свирком помеша, што их на игру позиваше — калуђери навуку своје огртаче плате

попијено вино и удале се брзо са Јозефом. Сви гости беху готово као и Јозеф, и највећа зла произлазише из ове лупешке крчме.

Ова три слуге целата инквизиције упуте се к обали „Зашто би ми за наше лепе новце још пили," рече један од них, „кад ће мо по сретњем повратку ноћас у улици Фобурго толико доброг и старог манастирског вина добити колико год попити можемо. Ево нам чамац хајдмо," рече он свом пратиоцу показајући му чамац, који привезан уз обалу беше —„ ви ћете овде остати, господине, и чека ће те нас док се невратимо! Спазите ли или увидите да ниам буди од куда какова опасност прети, то онда јако засвирајте, јесте ме разумели?"

„Јесам, похитајте само," прошапта им Јозеф, док су оба калуђера у чамац ступили, „и пазите добро, да вам она лепа жена не умакне!" —

Јозефова наклена душа беше задовољна — он тражаше место уз обалу таково, од куда ће тачно видети моћи ако се когод буди са сува или с воде појави; тамо се дакле намести, огрнувши се у свој огртач, јер ноћ беше ладна, а она оба калуђера отискоше чамац од обале да се што пре тихо и неприметно острва дочепаду.

Густи мрак спустио се на црну реку.

Кад су оба калуђера већ две трећине Мансанарес прешли, од један пут престаде један возити да слуша, јер му се учини, да чује ударце весала. Од куда ће то долазити.

И други калуђер који је назад на крми седио чује такође одзив који ударци весла проузроковаше, те тако обоје стану и најпредосторожније слушаше.

„То је чамац, који од моста к нами долази!" рече са свим тихо први.

„Глупане! отвори уши мало боље!" прогунђа други слушајући, који с преда у чамцу сеђаше и обалу острва пред собом већ види — „ти ударци долазе са стране острва — ено, погледај тамо — зар ништа не видиш?"

„Ти имаш право, један чамац отискује се од обале — ако ме очи не варају седу њих двоје у њему! Ми смо баш

добро приспели, похитајмо да чамац, у коме нико други но тражене седе, ухватимо и одвучемо!“

У том магновењу појави се, као доказ томе, да се и други калуђер није преварио, с леђа и трећи чамац — вешто, како би се што пре близости острва зауставио, лећаше преко воде придржавајући се у саразмерном растојању од чамца калуђерског, као да хоће исти да чува. У том истом секунду кад се чамац калуђерски приближаваше чамцу у ком заиста Марија Непардо и Енрика беху, приближаваше се и онај трећи чамац.

Први калуђер узе један конопац, да чамац са обема женама за њихов чамац привеже — страшан врисак од страха зачу се кад се видеше изненадно нападнуте — тај врисак допре и до самог Јозефа, коме се срце од радости потресе, јер му показиваше да су обе ухваћене.

У истом магновењу, у ком је први калуђер конопац преко краја чамца пребацити хтео, да онај други за чамац ухвати — у том истом магновењу, када је уплашена Енрика са укоченим очима у оба приближена познала она два џелатска вршиоца, који су је у оној страховитој ноћи у палату Свете Мадре одвукли, у том истом магновењу прелети преко већ близу уз њих налазећих се калуђера нешто свирајући кроз ваздух, стара Непардо и Енрика још видеше оба калуђера уз њих у чамцу — као громом погођени беху се тропоштали и као мућа брзо испред њиних очију нестали.

Само се чамац калуђера јако заљуља, и зачу се јаки пад као да су две тешке лешине о под чамца лупиле!

Трећи чамац, са два млада у кратким хаљинама одевена Шпањолца приближи се после неколико минута до оба чамца који један поред другог стајаху, ћутајући одвију чешњејшим калуђерима летећу пантљику с врата и отисну чамац с немим путницима у реку. Без да су речице проговорили, привежу потом један конопац за крај чамца, у ком оне две жене сеђаше, које ништа знали нису, шта се око њих збива, и одпочну тихо возити к месту, где кад дођу узму стару Непарду и Енрику и оставе их на степе-

нице, које иза моста од чамца на ону страну обале водише која је живља и безбеднија, но Прадо Фермудес.

Обе жене благодаре премилом творцу, кад се без повреде обале докопаше, и похите, још непрестано од страха дрктајући, кроз улице даље. А чамац оба нема избавитеља нестане у мраку.

Док је Јозеф са свог изабраног места на Плацу Фермудес, све у већем нестрпљењу оном крају гледао одкуда се врисак зачуо, и у свакоме магновењу ишчекивао чамац калуђера са Енриком, приближи му се једва једном, полако један чамац ког таласи ваљаше — Јозеф погледи са зачуђењем и прије да га ма на који крај обале дотска и задржи, јер му се чињаше, да тај чамац ког таласи по својој вољи носе, није празан.

Он се дакле приближи са свим уз реку, и по боји, којом је чамац омазан познаде, да је то онај исти на који су се оба она калуђера на острво превезли.

„Та ваљда нису тако глупи били, да на обалу изиђу а да чамац не вежу,“ промрмља Јозеф.

Само на Енрику мислећи брат Францишков погури се и ухвати вешто, као мачка, за крај чамца; кад је већ уз обалу близу био, он га повуче ближе к себи, да види, шта је у истом, па да се потом одма за немарнима калуђерима одвезе.

Јозеф се погне у чамац — страх му се укаже на лицу — коса му се подигне, кад са својим избеченим очима позна оба калуђера који мртви у чамацу лежаше.

„Проклети,“ помрмља најпосле подижући се и чамац поново ногом у таласе отиснувши — „проклети, оне две жене имађаше више снаге и одважности од два лупежа, који су своју слабост са животом исплатили — оне ми умакоше, ако их још при излазу на обалу не нађем.“

Док је Јозеф с љубопитним погледом час тамо час амо по плацу Фермудесу тумарао, и внимателно слушајући по води гледао — дотле у св. Мадри светковина ноћна по староме обичају као обично на дан Светога Франциша, већ отпоче.

Дакле читаоче, пођи сада за мном у улицу Фебурго и оставимо Јозефа нека шкрипећим зубма и даље тражи, кад нам је познато, да су, Енрика и стара Непардо већ одавно у улице Мадридске ушле!

У манастирскоме врту Св. Мадре, лежи са свим назад између шумских дрва и џбунова пространа баштенска кућа која је исто тако величанствено изгледала, као год што и назад подигнута палата инквизиције изгледа.

Та баштена кућа са више малих одаја и великом двораном, која је са свима удобностима, свима луксузима (раскошним стварма) снабдевена, беше место за пребивање и за поткрепленье и то за калуђере Св. Мадре у извесним данима, који изван манастирског врта ради уживања никуда ићи несмедоше. У тој прикривеној и свакоме странцу неприступној баштеној кући држана је од памтивека сваке године сјајна светковина, и то такова какове ради уживања нигде не беше пити се и данас наћи може.

Велики инквизитори и саветници тајнога трибунала имају такође крви у својим жилама, која кад и кад страшно течаше — па зар да они ништа даље не чине, но да целе године само суде и богу се моле, муче и проклињу? И у њима се пробуди жеља, да се један пут за једну ноћ свог завета одреку те да уживају — уживају с највећом хитрином и прекомерно, јер им је то иначе забрањено било! —

Приближимо се кроз мокре ходнике мрачне баштене куће, на којој су прозори, и ако су из нутра добро затворени и застрти и ако их с поља густо грање кестенових и маслинових дрва покрива ипак се може где гди приметити да је цео свечани вавилон осветљен. Жубор силних гласова чује се из нутра кад се уз ниске степенице до закључаних врата дође.

У првој одаји код које се кроз тај улазак долази јурише послужујућа браћа с чинијама, тањирима, боцама, чашама и са разним јелом тамо амо.

Из те предње одаје, воде нас три ходника у одаје баштене куће, који су такође по староме крају подигнуте

као што је и сам манастир са палатом — прозори и врата исто су тако висока и горе сведена од тешког тесаног камена, а ходници исто тако не обични, мрачни и с каменитим стубовима украшени — само данас владаше у целоме вавилону Св. Мадре светлост као дан. Ходник с леве стране води нас у дворану где су се калуђери уз дугачак стол поређали те једу и пију; ходник десни води нас у одају из које послужујућа браћа јела и пића у дворану доносише; а средњи ходник води нас у неколико такође повећи одаја у које ће мо ступити, пошто мало и велику дворану разгледамо.

Зидови су исте дворане са дивним сликама покривени, које је неки живописац у прошлом столећу, пошто се закалуђерио, још на новим зидинама са својом малом кичицом живописао. То су вам дивне и лепе иконе; по највише женске слике са којих су хаљине, — на које су и саме заборавиле, јер су руке и очи к небу подигли и све овоземно заборавили, — у живописним борама с њиховог лепог тела спале и тиме баш још већма погледе светих отаца на се привукле и опоминьаше их на њихове свете дужности.

Из угла дворане чује се умилни звук оргуља које чисто опијаше и мисли побуђиваше хорећи се по широкој и високој дворани, у којој се дугачак и постављен стол налази. Не ћемо ни на њему ништа пропустити да прегледамо оно што нашим очима прија!

Четири велике са дивним живописом украшене вазне (чаше за цвеће) стајаше на столу, напуњене са изабраним цвећем које својим пријатним мирисом целу дворану испуњаваше. Између тих чаша виде се дивне мраморне шоље, израђене најзнаменитијим вештацима, у којима се грожђе, смокве, оранце, и воће свакојаке врсте налазаше.

Свети оци сеђаше у великим столицама с наслонима сваки на свом опредељеном месту, сваки имађаше пред собом већи и мањи тањира са изабраним јелом — рибом, печењем разне врсте, фазанима и илкасом, оним малим дебелим птицама налик на наше дроздове, које се са неискаженим укусом на језику топе и на добро вино почесто опо-

мињу, које наравно није изостало. Ту ћемо наћи сока од винових лоза свију земаља, Рајнскога вина и ватреног маџаратера, бургундера, токајера, ксереса, белог и црвеног шампањера од ког је који од свет. отаца имао вољу пити.

Забава около дугачког стола постајаше све живља а лица светих отаца постајаше све црвенија.

„Нарваес мора пасти," рече отац Матија који, у горње чело сеђаше, до њега сеђаше Антоније који се у његовој столици завалио, „краљица ће га морати, најдаље до конца ове гвдине, у наше руке предати!"

„Није он само, што пасти мора, рече својим крупним гласом стари Антоније, „ми имадемо и други противника, који нам се с пута уклонити морају пошто по то!"

„Краљица ће херцега сатрти ако ми захтевамо," рече опет отац Мерино, онај фанатични и гадном страшћу обузет калуђер с бледим лицем но ватреним очима — „неусхтели га нами у руке предати, и усудили се светој инквизицији противити: **„онда ће сама погинути!"**

Ове носледње речи је дивљооки, и одважни калуђер с таковим претећим гласом изговорио, да се сваки уверити могаше да је исти Мерино на сваштa спреман, ако би се краљица вољи Свете Мадре противила. Тај калуђер са севајућим очима и страшћу обузетим лицем беше, као што нам је познато, председник инквизиције, он беше тај човек, који је овај тајни и грозни трибунал, који за највећу моћ тежи, с телом и душом потпомогао и све без размишљавања чинио што је год за исти од користи било.

„Није Нарваес сам наш непријатељ," повтори стари Антоније, док су међу тим од прилике двадесет осталих инквизитора пажљиво вођени говор пратили, „ми имадемо још и горих противника и моћнијих непријатеља!"

„Света ствар трибунала све ће их потрти и победити," рече Мерино, истресивши своју пуну чашу; потом посматраше оштрим погледима оне дивне живописе по зиду простране дворане. Млади председник инквизиције, вином угрејан и страшћу обузет, осети, како му се крв по жилама ускомешала.

Послужујућа браћа донеше сад леда, то ће дакле свима добро чинити!

Антоније нехте узети.

„Ја тако што не требам, моја је крв и без тога доста ладна и мирна, јер осамдесета је година сву ватру угасила а и крв следила!“

Мерино напротив, тај раздражени и разгрејани младић, јеђаше брзо, али се вараше, ако је држао, да та ледена вода крв утишава, само за једно магновење и то док се на језику топи лади, али после неколико минута само је тиме још већу ватру умножио.

То и осећаше Мерино као и остали около стола седећи.

У том магновењу јави послужујући брат оцу Матеји, да нови џелатски извршиоц имаде неку важну вест да саопшти.

„Водили ону лепу жену, што је краљица тражити заповедила?“ упита Матија брзо, а његове очи као муња севаху при помислу на ту лепу жену.

„Он је сам!“ рече послужујући брат.

„Доведи га овамо, нек нам каже, за што није са својим помоћницима заповест извршио?“

Инквизитори упру свој поглед на улазак и ишчекиваше љубопитно улазећег.

Кроз велика и округла врата појави се Јозеф Серано, он је свој црни огртач и шешир скинуо и не без узрока, своју дољну хаљину толико раскопчао, да се сребрна плоча видети могла и ступи, руке на прси прекрстивши и поклонивши се у нутра. Његово је лице као обично бледо, његова брођаста брада и неуредна коса беше замршена и не углађена, његове очи прегледе цео збор којима је имао жртву донети.

„Теби беше налог издат, да обе жене, које се на острву реке Мансанареса живе, овамо доведеш, јер смо дознали, да је она млађа оптужена Енрика, која је дете убила, и коју већ три године у залуд тражимо — за што их ниси довео?“ питаше Матија разљућено.

„Ја сам их пуних два часа у залуд ишчекивао и тражио, пречешњејши оче!“ одговори Јозеф.

„ Где су она двојица што са тобом беху?“

„Они су мртви — и леже у чамцу, који беху употребили да се на острво превезу!“ одговори Јозеф.

„Мртви?“ викну Матија и Мерино зачуђено, „шта рече да су они мртви?“

„Ја их нађох, кад је чамац низ воду до обале дошао, мртве у истом, пречешњејши оче!“

„Да ли си видео на њима какови знак, чим су убијени?“ питаше стари Антонијо, као што свагда чињаше, мирно.

„На њиховом врату беху узацке крваве пруге!“ одговори Јозеф.

„Летећа шапљика!“ промрмљаше Матија и Мерино — а Антоније изгледаше као да неверује да постоји то тајно друштво.

„Они су мене на обалу поставили да стражарим и да им потом помогнем да жене амо довучемо, но њих је нестало са овог света, колеба је на острву празна а Енрика је побегла!“

Жагор незадовољства зачу се међу калуђерима окол астала; а понајвише беше Матија незадовољан чроз изостатка те лепе жене.

„И никакова трага о њима?“ упита опет.

„До овога часа не, али ипак неће бити тешко да их нађемо! Та Енрика која је не смрт осуђена, насљедница је спахилука Делмонте — то грдно имање сад је под заптом и остаће донде, док год се Енрика не осуди, а та осуда била би од велике користи за свети трибунал!“ рече Јозеф.

„Сутра у вече, нађи се у седници, ми ћемо теби налог и моћ поверити те ћеш утекшу моћи наћи и довести је,“ рече стари Антоније.

Отац Матија приближи се распаљеном Мерину.

„Ти ми нешто говораше о лепој ћерки некога старог племића, која ће се за џан Светога Францишка овде налазити?“ питаше он полако и дрктајућим гласом.

„Има више лепих жена у одајама средњег ходника,“ одговори Мерино крупним гласом, млада госпојица Долареса, која свету копрену захтевеше међу њима је; ја ћу к њој да идем, да је упитам, да ли побожне људе светским људма предпоставља — ако и ти желиш за то време у друге одаје погледати, то хајдмо заједно.“

Стари Антоније остане код стола седећи, а Матија и Мерино изађу из сале и пођу оним средњим ходником, који к мањим и засебним одајама води, у којима су лепе жртве чуване.

За овима нестаде из дворане још неколико млађих инквизитора. Та ноћ беше, ноћ слободе, и то тада тако дуго притиснуте страсти која се у тим још младим људма распали с таковом снагом којој нема границе!

У последњој одаји средњега ходника, која сва ћилимовима застрта беше, и као остале одаје тог пунотајанственог здања беше и ова без прозора у којој уз слабо горење кандило на једноме дивану седи лепа кћи дона Хорцега дел Арера. Дона Долареса покрила је нежним рукама своје брижно лице — у залуд мољаше она свог чувара, да ју у слободу пусти. Лепу и побожну Доларесу не пустише више из зидина свете Мадре њезином оцу; све њезине молбе осташе безуспешне и што више за слободу мољаше то све мање беше успеха за исту!

Дона Долареса је девојка од шеснајест година. Дражећи, и непоречни задах невиности лежаше на њезином лепом лицу и дивнога возраста телу. Дуга црна коса попадала јој преко плећа, која бела марама покриваше. Њежна румен која јој њезине образе покриваше беше од туге изчезла. Сузе бојазљивости и чезње за њезиним оцем падаше као киша из лепих и црних очију с дугим трепавицама.

Долареса познаваше љубав дон Хенриквеса дел Арера њезиног љубазног и брижног оца, она знађаше, како је сада с највећим страхом и тугом тражи; тим мислима беше она јако мучена и незнађаше разјаснити за што је толико дана у овој одаји затворену држе, одкуда се никакови други излаз не види осим јака врата, која беху свагда предо-

сторожно затворена. Она не имађаше санка, она сеђаше на дивану с рукама покривеним лицем.

Сад у један пут чује тихе кораке који се к одаји приближаваше, ваљда ће се једном избавити! Зрачак наде обасја јој лице, она устане и пружи с ишчекивањем мале, беле ручице к вратима у којих се брави предосторожно и полако кључ окрете. Долареса сада осети, да се њезино срце, између страха и наде налазаше — врата се са свим полако отворе. Улазећи, чији се кораци по меким ћилимовима једва чују, затвори опет за собом врата и окрете се лепој заробљеници.

Долареса с највећим ишчекивањем погледи на сусрет долазећем, да ли је њезин избавитељ? С пруженим рукама хтеде га поздравити — са светлећим очима да га позна и из његових уста радосну вест чује — —

Сад у један пут уплашено вриснy. Долареса одступивши назад познаде оног Мерина, који је у овај затвор уведе, она виде његове светлеће се очи, његово осмејкујуће се лице. У невином створењу опоминьаше неки унутарњи глас: „Бежи од ђавола искушења, који ти се приближује!“

Она се хтеде сакрити, али где да се у овој малој одаји сакрије — у највећем страху погледи окол себе, смртним страхом обузета замрси своје њежне ручице, у дугу своју косу — марама јој падне с врата, она на то и негледаше, с неком слутњом гледаше да се од приближавајућег јој се прикрије.

Но Мерино је брзо ухвати, с дивљом страшћу обмота јој своје свете руке около појаса.

„Зашто бежиш сестро Деларесо?“ рече он, а његов горећи задах додирне образ девојчице.

„Пусти ме, ви сте неверник!“ викну уплашено и снажно нападача од себе одгури.

„Па ти желиш да свету копрену примиш, желиш се света одрећи и зато си овде!“ одговори Мерино вукући бранећу се све ближе дивану.

„Пуштај ме, отвори врата — ја ништа друго нећу но моме оцу да се вратим!“

„Одустати сад више не можеш од оног што си ми обећала и што је већ и другима познато — за твог оца и за свет ти си већ умрла — ти припадаш само зидинама манастирским!“

„Проклетниче — да ли си из пакла изишао? Врата отварај или ћу те с места удавити ако ме не пустиш!“

„Од таквих руку умрети мора да је лепо — на твојим прсима смрт наћи био би блажени улазак у вечито блаженство!“ рече дрктајући Минотије, приближавајући се са Доларесом све ближе дивану. Ћилим угушиваше топот ногу и хрвење. С ванредном снагом брањаше се ухваћена у наручијама грознога, коме на највећем степену раздражена страст ванредну снагу даваше; његове руке додирнуше већ и лепи стас дивне девојке и у том хрвању беше му живци до највећег готово неприродног степена раздражени —

Долареса осети, да јој је већ немогуће и даље снаги бесног Мерина одолети, она осети, да су живци њених руку малаксали и да јој ноге клецају. Нико не беше у близости да је из челични руку задуваног калуђера спасе, који се најпосле већ виде близу своје цељи.

Истина то беше ноћ светога Франциишка, ноћ слободе и уживања од памтивека. Фанатични Мерино је себи за њихову светковину тако дивну жртву изабрао да су му сви остали завидели.

Али Мерино беше великодушан са својом браћом, он хтеде и њима ову жртву оставити, пошто се он најпре подпуно задовољи — — —

По том су жртву где год у какови стари пиренејски манастир или Сири де Ока послали, да свету копрену прими и каје се — моли и каје — — —

Проклета да је света Мадра, овог и оног света! —

Руке сироте и лепе Доларесе беху са свим малаксале њезине скакајуће груди додираше прса Меринова, она неимаде више ни снаге ни гласа да јасно за помоћ викати може, јер шта се с њоме ради беше страшно! — —

Мерино је дотера већ уз диван. — Долареса клонув-

ши клекне — издајничка рука грозног калуђера додираше већ и њезине узрујане груди. — —

У том страшном магновењу зачу се из дубине срца мученичке девојке страшан узвик.

Мерино се смејаше — он беше сигуран, да га ова вика неће моћи узнемирити.—

Али ипак у један пут лупи снажна песница у врата. Дрктајући и горећи калуђер изненађен ћипи — нека псовка зачу се на његовим усницама — који се то лупеж усуди, да га у овом часу изненади, у часу у ком је већ једном до своје жеље дошао?

„Отварај, калуђеру!“ викну неки непознати глас.

Мерино се усправи — ко се то усудити смеде, да тако виче — чији ће бити то глас?

„Отварај калуђеру!“ викну јасније још једном.

Мерино мишљаше шта да ради.

„О спасте ме, ви страни избавитељу у нужди!“ викну Долареса измучена највећим страхом падши на колена и руке к небу подигнувши.

У том магновењу разбише се испод удараца сикире врата — али у присену ходника уз врата стајаше — Дон Ромиро, председник збора летеће пантљике. Златан крст заблиста се као сунце на његовим прсима, црна образина покриваше му лице, поред њега стајаше двојица од оних младих и снажних Шпањолаца.

Долареса појури своме избавитељу на сусрет и Мерино, брзо и одважно, видевши се у опасности, која му од тог страног прећаше, шчепа уз камен стојеће распетије Христово и њиме разбије лампу која одају и ходник осветљаваше.

Густи мрак обузе у одаји налазеће се и у ходнику стојеће.

Брзо и као неко ноћно страшило провуче се између служитеља летеће пантљике уплашени Мерино, и нестане га кроз ходнике тако вешто и брзо да га не могаху ни јурити.

„Јесте ли ви одиста мој избавитељ, или сте дошли да ме мучите?“ упита девојка под наличином господина, чији стас немогаше у густом мраку распознати.

„Ја долазим, госпојице Галиресо Арерова, да вас опет оцу вашем повратим!“ одговори председник тајног збора и ухвати за руку дрктајућу девојку — „пођте са мном! — Балданеро, „окрете се по том једном младом шпањолцу који на страни стајаше,“ дај знак да се поврате!„

„О, како ћу вам захвалити за моје избављење из овог гроба — из грозних наручја, које ми предстојаше!“ викну, од радости плакајућа, Долореса.

Док је Балданеро страже летеће пантљике у манастирски врт сакупио, отворе, Дон Ромиро и уз њега оставши пратиоц остала врата малих одајица — калуђери вешто и брзо утеку, а из малих укусно намештених одајица излазише свом спаситељу све младе и лепе девојке, полу голе на сурет — на њиховом лицу стајаше највећи страх нацртан, и са обузетом виком за помоћ обгрле колена Дон Ромирова, да их из овог пакла избави у ком су их најпре хтели осрамотити, па потом принудити да свету копрену приме.

Председника летеће пантљике обузе овим призором још већа мржња противу Св. Мадре и инквизиције — но подигне страдалнице у овим зидинама примамљена створења и утеши их, јер им обећа, да ће их још овог часа ослободити.

Оста још да се последња одаја отвори — Дон Ромиро то учини. — Подмукли, и беснилом обузети Матија, онај причесник краљичине Матере, мучаше једну младу жену, која му се противише и свом снагом одупираше — он у својој занесености и страсти није ни чуо лупу у ходнику — но сад од један пут виде при тамој светлости која одају осветљаваше једног господина, под образином који спроћу њега стајаше и који га у извршењу своих жеља узнемириваше — он се управи обузет највећом јарошћу — Матија би био у стању, да тог странца који је без одобрења у собу ушао с места џелату Мут ару предати.

„Ко сте ви, који своје лице покривате, како дођосте ви овамо — у ову одају? викну он дрктајући од једа.

„Како сам ја овамо дошао, нек вам буде загонетка, отац Матија, но само, з а ш т о сам овамо дошао, то се вас тиче!“

„Тај глас, — чији ће бити то глас?“ шапташе инквизитор, који се осврташе да служитеље виче да странца ухвате, али изненадност беше велика.

„Ја долазим, да ту лепу жену ослободим и од вас је захтевам, како неби заслепили те ју вашим рукама загрлили! — дакле тако се црква служи, оче Матија?“

Несретна и једнако донде затворена жена употреби то магновење, да избавитељу побегне — Матија хтеде ју задржати — и од стојећег странца отети.

„Она је слободна!“ загрми председник тајне дружине — „да се нисте усудили, вашу гадну руку на њу метути, јер је ова жртва сада под мојом заштитом!“

„Ко сте ви — како нађосте улазак у манастирску башту Св. Мадре? кључ од спољног уласка нико нема осим кључара — а други кључ налази се само у министарству — а другог уласка нема. Зато морам знати, ко сте ви!“ викну Матија и повуче снажно за звонце, које у послужитељску одају води.

Нико не чу тај позив свемогућег председника инквизиције — нико се не појави.

„Немојте се трудити бадава, оте Матија!“ рече председник тајног друштва, председнику инквизиције, „нема никог ко би вашој заповести послужио — ја сам моју дужност испунио!“ додаде к тому, свој огртач тако на страну одбацивши, да је зачуђени и беснећи Матија велики златан крст на прсима истог лепо видети могао —

„Летећа пантљика!“ промрмља председник инквизиције, ступивши уплашено неколико корачаји на зад. —

„Вами на служби, оче Матија!“ одговори Ромиро поклонивши се и упути се кроз ходник из ког се у башту излази. Он махне својим црвеним рукавицама покривеном руком на два стражара, који су за то време на вратима баштенске дворане стражарили, они пођу за председником

и стражарима који уз њега беху. Балдаперо ишчекиваше у врту са избављеним женама и девојкама које имају за Ромиром кроз ходнике поћи. У том магновењу приступе им још њих двојица који су на уласку палате свете Мадре стражарили.

Од послужујућих браћа и калуђера манастирских не беше у врту и ходницима ни спомена, они су се сви које гди посакривали, чим видоше да је суд у свету Мадру ушао и одпочео распростирати се, а особито кад видоше да је и сам председник ту, пред киме се ова ватра отвараше. Одважност и доброчинство тог непознатог председника летеће пантљике распростире се не само по целом Мадриду но и по окружним селима.

И за иста беше чудновата моћ у њему, јер чим се дон Ромиро са својом пратњом манастирскиј капији приближи отвори се иста пред њима са особитом лакоћом.

Калуђери, који то видоше, прекрсте се.

Од уласка у манастир приближи се у том магновењу још двојица стражареће члана летеће пантљике, и не стане их изван манастира, заједно са председником и избављеним женама и девојкама које од радости плакаше.

Дон Ромиро закључа капију — потом учини уређење с људима летеће пантљике који пратише избављене жене, како им се неби у путу што збило, а он сам узме Доларесу де Арере и одведе је у наручија своме староме оцу.

Великим инквизиторима и калуђерима беше дакле најбоља забава одузета забава, коју целе године с највећим жељама ишчекиваше. — Још исте ноћи беше у палати свете Мадре седница држана — и узрок овој седници беше, осим Нарваеса и летећа пантљика а особито непознати и свемогући председник исте.

VI.

МАРКИЗ ДЕ ЛОС КАСТИЛЕЈОС.

Већ и година 1848 беше на измаку.

Министер президент Нарваес имађаше, — у пркос свима интригама које су по повратку свом Фулгенцијо код краља и калуђерица Петроцинија код краљице чинили, — још једнако неограничену моћ у својим рукама, а он не пропушташе ни једне прилике да двор од оних забава, које злато немилице трошише, расчисти. Поред тога борио се Нарваес као неумолими непријатељ инквизиције и лукавих и лицомерних калуђера, који су се, употребивши сву моћ, трудили, да га на своју страну придобију — тај човек са каменитим срцем и пробадајућим очима чезњаше и сам за неограничену моћ, зато је и мрзио тако јако на своје супарнике. — Свакога је мрзио који би се кад усудио претити му, да се са тог вршка своје снаге обори!

Утицајем оца Матије посташе Марија Кристина и њезин супруг са свим ладни спрам Нарваеса ког су свагда не само поштовали но и љубили, али се он налазаше тако безбедан на својој висини да је свуда себи пут с челичном руком крчио.

Краљица Изабела налазаше међу тим једнако задовољство у лепог певача Мирала, који је при свакој дворској светковини певати морао. Она није — у пркос њезине на сваки начин већ изумрле наклоности спрећу Маркиза од Бедмара, — заборавила на оног племића коме је прву своју љубав поклонила и за којим је још и данас њезино срце с најдубљим уздасима вуче. Изабела љубљаше дакле још и данас Францишка Серана!

Она га још није видела за ово три године, то јест од дана када се с њиме опростила. Херцег де ла Торе, имаћаше заповедништво на трупом, која је генерала Кабрера после трогодишње битке до сами Пиренеја сузбила, и Карловим приврженицима последњу наду успеха одузела.

Серанова експедиција беше с таковим сјајним ратним победама обасута, да је и сам Нарваес, тај човек каменитог срца, с подпуним задовољством изгледао на скорашњи повратак херцега де ла Торе.

Једног следећег дана беше се у позоришној дворани около краљице одабрано друштво сакупило, да једном новом општељубљеном делу и особито лепим песмама произведени од Мирала присуствују.

Дворска позоришна дворана лежаше у оном одељу двора између пештере од школьака и одаја краљичиних. Та дворана беше висока и пространа и са обе стране дивним стубовима украшена на којима се ложе налазе. Млоштво столица са наслоном беху из'а оркестара поређане, и један ред позлаћених фотела за краљичину породицу. На тим првим местима видимо Изабелу и њезиног супруга који се данас први пут и ванредно појавио, краљичину матер и херцега Риансареса, Нарваеса и Мануила де ла Конху; за овима Прима, Олосага и Д' Донеле и богато одевену свиту од господе и госпоја.

За време шаљиве игре приближи се Прим полако Олосагу који се на један стуб наслонио беше, — Олосагу који је за ове прошле три тодине својим дипломатским путем готово до висине неограниченог министра дошао.

Дон Салустиано, при свим променама оста онај исти углађени дворјанин, можда још и у рукавицама, само што је министаром постао. Његов поглед беше озбиљан али ипак имађаше у себи неке умиљатости. Свако његово покретање беше нежно и дивно, свака његова речца беше разборита и подпуно дејствоваше — он се знађаше неисказано, не само са свима гостима понашати, но тако исто и са народним посланицима разговарати и сваки беше усхићен који

год један пут са младим министером дон Салустијаном Олосагом свагда посла имао.

Прим узе Олосага са руку и одведе га у присен стубова.

„Да ли је теби шта познато о моћноме друштву летеће пантљике?“ питаше дон Јуан приметно и узнемирено, „ја беше баш мало час сведок неког говора, који је краљ с краљичином матером водио, и чуо из истог, да —“

„Дакле, да —“ упита Олосаго тихо и мирно, „да је исто друштво надвисило и саму власт!“

„Тако — а ми у кабинету не знамо још ништа о том?“

„Доста чудновато, ја држим да не ћете смети оклевати да тој ствари у траг уђете! — Краљ се изјаснио, да су пре неколико дана опет два врло поштена човека посредством летеће пантљике убијена!“

„Два лупежа, реци му! Тако сам ја бар мало пре с друге стране дознао — то су двојица џелатске слуге манастира св. Мадре била?“ рече Олосаго.

„И Марија Кристина као да о томе зна, јер рече: „Шта више, говори се, да тајни предводник тог друштва отвара сваку браву и свака врата, он је о том у улици Фобурго подпуни доказ поднео — те се ствари морају што пре искоренити!“

„То нек учине — али пре свега нека искорене ствари које у зидинама улице Фобурго бивају!“ рече Олосаго.

„Баш као да у мојој души говориш, мили мој Салустијане, калуђери почеше с дана на дан неки начин распростирати ради ког се свачег бојати морамо! Не промене се то како другојачије, онда ће се опет година 1836*) лако повратити моћи!“ рече Прим.

Она Петроцинија и онај Фулгенцио нису бадава око краља и краљице, а онај Матија око Кристине!“ рече Олосаго, потом тако полако дода да Прим који у присену

*) Године 1836. огорчен народ гадним и насилним поступком калуђера побуни се, те у очи дана св. Франциска подигне се оружаном руком противу њих; 6 до 700 поубија а 60.000 које калуђера које калуђерица растера и 2000 манастира буду од владе заузети.

иза стуба остаде, немогаше чути — „Матија, онај лупеж ноћи светота Франциишка!“

Прим погледаше из свог полусакривеног места без да га је ко приметио све редом и у један пут зауставиму се поглед на осмејкујућу се краљицу. Млада осамнајестогодишња краљица заиста је у тима годинама до најсјајније тачке своје лепоте дошла! Њезине плаве очи севаху ватрено; њезино тело, које је дивна хаљина украшавала, бетше за иста развијено; њезино лице благо на ком се примећују црте страстне љубави — и ако су те црте биле неприметне за опога који женско срце не познаје, то су биле примамљујуће и млегообећавајуће за оног, који је Изабелу са задовољетвом посматрао!

Прим, ког је краљица за маршала де лос Кастелијос именовала оне ноћи када је и Франциишка на херцежтво узвисила, гледаше од оног часа краљицу са свим другим погледом но пређе, и та промена је за прошле године тако нарастела, да је Маркиз по неколико часова испред слике Изабелине стајао и посматрао је.

Дивљи Јуан Прим, љубљаше краљицу, као какав млади занешењак који од њега удаљену девојачку слику обожава! Он незахтеваше ништа више осим да њезину примамљиву лепоту гледи, да јој се немо и мирно дивити сме — у том блаженом уживању налазаше Маркиз де лос Кастилејос донде за највеће задовољство у свом животу.

Нико и не сањаше о тој Примовој љубави — и сами његови другови нису о истој ништа приметили; Топете, што беше са свим немарљив и уобразио себе да је Херкулес као што су га и назвали — Олосаго, што је имао са својим онстојатељствама и предузећем одвише посла — Серано, што је готово већ три године од Мадрида удаљен. Али њега ишчекују да се ово дана с највећим делом војске поврати.

И сама краљица, која је, као што се у двору потајно приповедаше, подпуног искуства у говору с очима имала, није о тој тајној наклоности младога генерала још ништа приметила — и сада није приметила да он нескида с ње

очију, сигурно с тога што се беше весела игра свршила, и што се певач Мирал на бини (позорници) појавио, да слушаоце својим дивним гласом а младу краљицу својим витим узрастом усхити.

Мирал беше млад човек од ниске породице, кога је сама природа дивним гласом обдарила и који је вештак певања постао. Просте беху црте његовог широког и дебелог лица, тромог покретања и лењог говора — али његов тенор беше редак, леп и пун занешености.

Кад год је Мирал оне шпанске народне песме певао — оне умиљне пуне топле љубави и жара — онда беше млада краљица тако занешена и обузета, да је самог певача са песмом помешала и љубила га, шта више, да би она — која је у свему подпуног уживања потребовала и захтевала, дозволи притежаоцу истог, да ју љуби и кад кад у њезину одају потражи, и то у одају где осталој господи беше забрањен приступ.

Та краљица и није примала вештака Мирала, само као притажаоца дивнога гласа!

Мирал је баш удесио ону дирајућу песму од које је знао, да неће своје дејство промашити.

Изабела слушаше са задовољством умильни звук који јој чисто срце додираше — Примово око почиваше на њезином примамљивом лицу.

У један пут помеша се, са последњом строфом свирке коју краљичина капела са особитом нежношћу и вештином произвођаше, неки напредан звук — краљица се усправи и слушаше — нека изненадност појави се на лицу њезином и осталих присутних — још незнађаше одкуда јој напрасни и све ближе долазећи звук. долази — краљичина капела престане.

Сад се зачу све јасније војена банда која испред маширајуће трупе свираше — силни звук потресајућих труба продираше срца слушаоца и нехотице појави се на њиховом лицу радосни и поносни знак, — знак победе враћајуће се трупе.

Краљица ћипи са столице — задовољна мисао потресе

јој душу — то мора да је Францишко Серано који се једва једном са својим региментама с бојнога поља враћа! — При том помислу нестану: Маркиз од Редмар — Мирал — краљ — сви, сви испред радосно узбуђене Изабеле — само слика Франциишка Серана појави се сада у души њезиној!

А и Марија Кристина и краљ устадоше.

Сви упреше погледе на улазак у дворану позоришну, као да ишчекиваше оног, који је овој спољној милозвучној банди заповедник.

Краљица заповеди свом ађутанту, да јој с места извешће поднесе, шта та војена банда значи, и ако је херцег де ла Торе случајно већ приспео, то да га замоли, да с места к њој дође.

Нарваес погледаше с нестрпењем на улазак, он имађаше за Серана једно питање спремно, које је пре од сваког!

Банда торжественог уласка умукне — на умилног Мирала не хте већ нико ни пазити, с тога се реши, да више не пева.

У један пут се нагло отворе врата позоришне дворане — на прагу се појави, у свом ђенералном оделу херцег де ла Торе, окружен мноштвом од сунца опаљених официра.

Францишко Серано је за ове последње три године са свим другим постао, његов стас је још племенитији и поноситији но пређе, густи брци покриваше му усиице, његово високо чело пуно је озбиљности, а на целом његовом лицу виђаху се строге, готово тврде црте.

С војеним поздравом ступи у дворану, с крутим и хладним поклоном приближи се краљици, која не беше у стању ону радост прикрити, коју јој душа осећаше.

Изабела љубљаше Францишка још и данас с потпуним жаром свог срца, то сад тек снажно осећаше, кад је храброг племића опет видила.

Радосно махајући руком поздрави она Серана и за њиме улазеће официре.

„Ви се вратисте господин херцеже, но с каквим гла-

сом?“ упита Изабела ближе приступајућег, и обузета нестрпењем ишчекиваше одговора.

„Ђенерал Кабрера је са остатком свог војинства преко границе пребегао, величанство! — Шпанија је очишћена од својих непријатеља — крвопролиће је за свагда окончано!“ —

Задовољавајући жубор зачу се између сакупљених.

Али краљица викну с јако лупајућим срцем:

„Господин херцеже де ла Торе! краљица шпањолска благодари вам у име целог народа за ваша дела, са овим загрљајем — непосматрајте то ваше прашно одело, оно долази с поља части!“

Изабела ухвати изненађеног херцега, који је клеко да краљицу у руку пољуби, за руку подигне га и притисне на прса.

„Херцегу благодарим у име целе трупе!“ рече Изабела јасно и од радости потресајућим гласом — по том му рече тихим и дрктајућим гласом:

„Ми вас ради важног договора ишчекујемо још пре по ноћи у наш кабинет — ви ћете моћи слободно проћи!“

И Марија Кристина не могаше друго но као њезина кћи да победиоца загрли и тиме му благодари. Краљ и херцег Ријансарес рукују се с храбрим ветезом.

Нарваес је непрестано с прекрштеним рукама у једном углу стајао и тај пун страсти предусретај посматрао. херцег Валенсијански није био пријатељ таквих сцена, он је држао, да Серано ништа више учинио није но само своју дужност извршио, но и у вршењу те дужности беше о случајевима извештен, који су херцега Валенсијанског нагонили, пошто прва бура дочека прође, да се ђенералу Серану приближи.

„Дозволте и нами једно питање, господин ђенералу,“ рече он по свом војеном начину, док се међу тим краљица с неким тајним налогом маркизи од Бевиле окренула, „ми смо извештени, да сте ви пре неколико дана пуковника Балдера без војеног суда, и без одобрења више власти,

преком осудом стрељати дали, понаша ли се тако, господин ђенералу ?“

Ја сам мислио, господин херцеже! да вам о том извести је, у место овде у дворани њиховог величанства краљице, сутра при ђенералној команди поднесем,“ одговори Серано хотимично, сетивши се пређашњих речи херцега! Али пошто ме овде позивате и о том питате, то чујте: Пре петнаест дана беше трупа Кабрерова тако разбијена, да се није на бој више ни мислило, само нам је још остало, да се сакупљене чете од разбијене трупе са свим сузбију и растерају. Пуковник Балдеро, устреми се с једним одељењем, добро наоружаних коњаника за бежећим непријатељом тако силно, да је једно одељење од истих одвојио и заробио. Ја сам с друге стране непријатеље гонио. Пуковник Балдеро, ваш одавнашњи друг и исто тако строг као и ви, даде то цело одељење, у ком је и жена и деца било, без милости и заповести задржати, повешати и поубијати!

„Грозно решење!“ промрмља краљица.

„Да, грозно, ђаволско и грозно, јер — између оних жена, који у залуд кукајући за милост молише, беше и стара мајка Кабрерова! — Господин херцеже Валенсијански, шта би ви урадили, кад би вам непријатељ вашу стару матер, која је из материнске љубави уз вас као сина била, убити дао ?“

Нарваес умукне — на то питање, које је и самог тог човека каменитог срца потресло, и неимађаше одговора.

„Кабрера — генерал Кабрера плакао је, тако ми казаше, крваве сузе је тај неуморими и храбри војник проливао — истина последње његовог живота! јер после те страшне судбе мораће син убијене матере исто тако ладан и без срца бити као — — камен!“ Серано хтеде казати. „Као ви господии херцеже!“ —

„После,“ настави Серано даље, „пошто се туга у оном генералу Кабреру утишала, за иста се жеђ за осветом у њему пробудила — после неколико дана, примами к себи

оног барона од Абеле, богатог и високодостојног племића шпанског, да над њиме освету изврши. —“

„Дакле барон од Абела је убијен?“ упита херцег Валенсијански брзо.

„Исти тигар од Маестрасго, дао га је невиног убити као што је и краљичин његову стару и невину матер убити дао — је ли могло већег тиранства бити, господин херцеже валенсијански? — Ја сам оног, који је целу трупу вашег величанства осрамотио,“ рече Серано окренувши се краљици, која га пажљиво слушаше „тог пуковника Балдера с места преком осудом убити дао, како се неби преко границе и по целој Европи говорило: Трупа краљице шпањолске прикрива убице у својој средини!“

„Ви сте подпуно право учинили, господин херцеже де ла Торе, ми одобравамо ваше заповести! И пошто сте ви врсни стуб нашег престола које сте баш сада поново и посведочили, наименујемо вас за Маршала Шпаније! Господин херцег Валенсијански имаће ту доброту да даље што устреба изврши.“

Нарваес нехте свом опасном супарнику, који је на путу к сунцу, честитати — Нарваес не беше љубитељ говора и пријатељ осећања — он се одма са Изабелом удали у свој стан незадовољан новом заповешћу Изабелином, остали сви то исто учине.

Но Прим приђе свом другу, коме је чисто завидио, и срдачно га загрли, Олосаго му се приближи с радосним осмејкиванем и честитањем, и Топете поштовани контре-адмирал, потресе Серанову руку и притисне пријатељски пољубац на његова уста, тако јако, да се Францишко и нехотично своме огромном другу насмеје. —

„Мени се чини, викну он, „да си сад још већи и шири мој Топете!“

„Томе је узрок кеделање или лењованье, мој Францишко, сто му мука; заиста ме непрестано жеља вуче, да с вами још једном у некој вечерњој забави проведем, било у боју или у лову, јер овако чисто сам изишао из форме! Но погледајте окол себе — ми смо последњи овде, хајдмо да-

кле у мој стан да поред чашице, доброг вина као што знате што год проћеретамо!“

„За данас мораћете ми опростити,“ одговори Францишко на позив Топетов, „ја сам у овом оделу више од педесет миља пројахао — ви ћете већ знати шта с тим хоћу да кажем!“

И Прим с Олосагом одкажу Топету ту вечерњу братску забаву с тим, да следеће вече то учине. За маршала Серана беху, као што му је дворски послужитељ јавио, неколицо одаја у самом двору одређене и намештене тако, да су се ови верни другови још у дворани један с другим опростили и растали.

Олосаго и Топете поседају на своја кола да се у стан поврате — али Маркиз де лос Кастелејос (Прим) поврати се, пошто се остали удале, још једном у ходнике дворске. — Решителност беше се у њему пробудила, одважност тако пуна опасношћу, да би се сваки други, на ма како заљубљен био, тешко усудити смео!

Маркиз де лос Кастелејос беше у намери да Изабелу, која му душу обузимаше, коју силно љубљаше, и коју је до сада жељно посматраше, насилно присвоји — он се реши све учинити, без да је на моћна сљедства мислити хтео — Дон Јуан љубљаше краљицу — да ли дакле заљубљени мисли на сљедства? —

Сахат на дворској капели избије једанајест часова, а Маркиз ступи из собе гарде краљичине где се за магновење задржао беше, на степенице. Он је свој војени огртач јако на прса навукао, како га неби стражари одма познати Али га ипак нека мисао обузе, када је уза степенице, које га у одају краљичине воде пошао — ако је истина изабрао тајни пролаз који га од предсобија ађутантска дели, ипак ће морати до краљичине одаје још на две страже наићи којима је, као обично налог издат, да никог без разлике у одоје пропустити не смеду; под никаковим условљем осим једино по дозволењу краљичином!

„Зар да ја ради те тричаве страже, од мог намерења одустанем? — Ја ништа не желим више, само да једном

пред њу клекнем, само једном да јој кажем да ју љубим — па зар је то злочинство? Никада — ја морам к њој на ма-на тигрове наишао а не стражу, с кима би се на смрт и живот борити морао — осим тог мој добар пријатељ Милан дел Бош данас је дежурни, у случају нужде дакле писам остављен — врло добро, дакле брзо к њој, к лепој жени, коју земља носи!“

Маркиз де лос Кастилеос, приближи се дакле мраморноме ходнику који у одаје краљичине вођаше, — он слушаше — ништа се не чује.

Испред душе усамљеног појави се у магновењу примамљива слика младе и лепе Изабеле тако да је у тој заборавној сањарији стао — потом од један пут — пол-ноћни мора да је већ близу — пође хитро преко застртог ходника — он беше већ близу места где последње две страже горе доле ходати имају — Прим скине своје огртало, у намери да им покаже кога пред собом виде — али његове очи бадава тражаше — никакове страже при крају ходника пред вратима и одајама краљичиним!

Ванредан случај шта то бити мора?

Маркиз де лос Кастилејос осврташе се на све стране — нико му не беше на путу — нико га не спречаваше! —

Он пође к првим вратима — ћилимови угушаваше његове кораке — он отвори врата — Прим се виде у једној малој одаји — то беше одаја дојкиње Марите! —

Она дакле друга врата воде у одају краљицину — он беше само неколико корачаји од истих удаљен! Тихи смеј зачу се из исте — Изабела беше дакле окружена својим дворкињама.

Маркиз дакле ступи к танким раздвајајућим зиду који га од пожелајеме растављаше — предосторожно пружаше своју руку к брави — у том истом магновењу кад их полако отворити хтеде учини му се као да за њиме преко ходника неко иде — он полако отвори врата — пред њиме се подигне велика завеса — дојкиња Марита повуче се на страну. јер јој се учини, да се неко приближава —

Маркиз де лос Кастилејос, налази се у одаји краљице Изабеле. —

Нами је већ познато, да је краљица маршала Серана на неки тајни договор позвала. Беху дакле по највишој заповести обе страже испред њезиних одаја уклоњене осим тога беше и дојкињи Марити наложено да долазећег не врати и к њојзи пусти. —

Дакле Марита не беше овим доласком маркизовим изненађена!

Изабела сеђаше у својој одаји на спрам кристалног огледала, које на спрам завесе водеће у одају Марите висаше.

Тавна светлост горећe лампе, која о зиду висаше и која са црвеном, стакленом куглом снабдевена беше — падаше примамљиво на златом украшене столице и диване; Мирита је два велика светњака испред великог огледала ставила, а маркиза од Бевиле, она дражесна францускиња с ватреним и црним очима, уплећаше баш лепој краљици у косу венац мирисних ружа — она знађаше, без да јој је узбуђена краљица казати морала, да је Изабела желила, да се при том дочеку Франциишка Серана у примамљивој лепоти блиста — после дугог, дугог растанка опет први поверени састанак! И сваки, који би у том магновењу лепу и младу краљицу видити могао, морао би са усхићењем признати, украшена само тим обичним венцем мирисних ружица много лепша изгледала но икада донде!

Сахат, који о зиду висаше избије дванаест часова.

У један пут нешто шушне у одаји — маркиза врисне и одскочи од фотела, на ком је краљица седила и свој дивни украс над огледалом посматрала.

Изабела, ишчекивајући Серана, виде од један пут у том огледалу за њоме клечећег — страх и изненадност потресе јој тело — —.

Изабела с највећим страхом види у огледалу маркиза де лос Кастилејос — — а за овим на прагу, ког Прим не види, маршала Серана, који овим изненадним призором као окамењен стајаше — —

Изабела дркташе, јер се опомену оних страшних речи пророка Сантила, који јој у ушима звонише:

„Ја видим, како се твој трули престо руши испод руку оног узвишеног витеза, ког ћеш ти једном у огледалу видити, где пред тобом клечи — —“

Изабела уплашено вришну — она пође дрктајући к Серану и Приму — грозничаво дрктање обузе јој све удове — она држаше да је то само сан који је страшно мучаше — — потом покрије рукама своје бледо и уплашено лице,и падне у велику столицу. — — —

VII.

ЗАВОД ГОСПОЂЕ ДЕЛАКУР.

На неколико недеља после ових напред изложених догађаја, да пређемо кроз улице мадридске поред огромног позоришта, где се пре неколико година борба са бикови држаше, и где је краљици први повод дат да Енрику гони. Ове борбе с биковма беху у течају прошлих година више пута држане — али Изабела од оно доба није више никад присуствовала, из узрока, као што она казиваше, што су јој исте крваве борбе с биковма грозне и неспријатне — Изабела нехте се више оног догађаја опоминати који јој душу потресаше. —

Од неколико недеља држи у тој згради, представе нека дружина уметних јахача, — народ и великаши Мадридски боху занешени за лепом вештакињом јахања Мис Олидиом којој су се свагда дивили, и с тога беше при свакој представи свако место заузето. Ова лепа вештакиња јахаше свагда на неоседланоме коњу, богато и примамљивог

кроја одело украшаваше њезино дивно тело. Густа плава коса и очарајућа светлост њезиних очију, беше у свима вишим круговима први предмет говора, с тим више, што иста Мис Олидија беше Пољкиња — на свима ћошковима, на свима кафанама и на вратима позоришта видимо још из далека ова примамљива имена наштампана: Олидија и Јозефа.

Представа се баш сада сврши, кроз улице мадридске видимо гомилу људи и жена који се својим кућама са задовољством враћаху, само по гдегде виде се поједини који се одоцнели беху.

Поред те позоришне зграде водећи к сеоским кућама које расејане у путу идући к Аранђесу леже, виде се два реда кестенових дрва испод којих две, јако умотане особе журно напред корачају. Ладан ветар дуваше им у прса, обе имају, осим дугачких огртача и шпанске шешире на глави.

„Ви знате где је палата госпође Делакур? упита једна од те две особе које брзо напред корачају.

„Знам, и то само по опису, јер лично у њој никад био нисам!“

„Али извесно знате, да ће се у истој ове ноћи држати маскирани бал, и да се краљ са херцегом Риансаресом тамо одвезао?“

„То сам дознао из њиховог договора — али — дозволте, приближују нам се нека кола! Станмо овде у присен дебелог лада! Погледајте — то су кола краљева!“

„Благодарим, побожни брате — ми испуњавамо особиту дужност у корист наше дружине, и с тога ћемо још ове ноћи палату госпође Делакур посетити.

„Ја све знам, лепа грофице — ви желите видети, која је то женска што вас од краља отуђује. — О ви сте љубоморни као и краљица на спрам херцега де ла Торе!“ шапташе отац Фулгенсио, док је поред њих батар краљев пројурио.

„Ви мислите, да сам љубоморна? Сигурно се шалите, јер и како би грофица генуеска, која је свету копрену примила само да Исусовој дружини боље и верније служи,

тако шта и помислити а камо ли пожелети могла!“ рече калуђерица Патроцинија (Аја) с одбијајућом ладноћом и гласом као што је она сама била вешта, „или ваљда мислите, да сам ја оног дошљака принца, који о љубави ни појма нема за моје срце прековала? Ха ха ха, мој побожни брате — грофица генуеска вијала је краљеве и витезе где пред њом клече!“

„А коме је то боље и познато, од чланова инквизиције, побожна сестро! Који би ти то већма веровао од мене — Ти примамљива жено,“ рече Фулгенцио, стиснувши је ватрено за руку — „који би се човек, па ма и светиња био, могао теби противити? Знај, кад би ми ти дозволила, да на твом божанственом телу овоземно блаженство уживати могу, онда бих заборавио на све и могао би ми слободно и мученички точак за леђи претити. — —“

Аја се осмејкиваше демонски испод црне образине, која јој лице покриваше — она слушаше радо ватрене речи оца Фулгенција, које јој сведочише, да је њезина лепота и моћ још једнако у првобитноме степену!

Краљ је пренебрегао своју „божанствену Јулију,“ као што је он грофицу, која се сада калуђерица Патроцинија зваше, називао, и то од неколико недеља тако приметно, да је лежало у интересу Језуитскоме друштву свете Мадре, да ма на који начин ову променљивост краљеву дозна. Они су у њему, посредством примамљиве калуђерице донде како тајног тако и снажног утицаја прибавили — од неколико пак недеља беше се тако истопио, да се није дуже сумњати могло, да је краљ нешто друго нашао што га већма интересује.

Но калуђерима и њиховом разгранатоме друштву не беше тешко о томе дознати и уверити се.

Господа дворска налазе се почесто, — тако гласаше извести је, у кући неке госпоје Делакур.

Сад беше калуђерима инквизиције већ јасније.

Именована госпа, од прилике четрдесет година стара, беше, пре двадесет година још као млада и окретна францускиња Марија Делакур, љубазница умрлог краља. Фер-

динанда, који беше познат као тврдица, није ни саме своје љубазнице награђивао, али ова госпа Делакур умела је својом вештином неколико хиљада долара измамити. Но када Фердинанду постаде већ несносна те ју остави, употреби сву своју вештину, да једног, онда младог, и богатог банкера Саламанка у своју мрежу увуче што јој и испадне за руком, и тај млади љубазник поклони од један пут тој госпођи Делакур лепој Францускињи дивну вилу (пољско добро) у улици Аранђецу, али наскоро се и он задовољи, те увенута Марија остављена размишљаваше да којим другим начином свој капитал умножи.

Она дакле изабере трговину, поред које, без да штетовати може, прилично добијаше — трговину с дражестним лепотицама!

Госпођа Делакур дакле употреби своју готовину те од своје палате дивну гостионицу направи, и то такову какове у целој Шпанији не беше -- и ми ћемо видети да није погрешила, јер је са људма трговала, која ја трговина милионаркињом направити мора, ако је само више година упражњавала буде.

Цео простор своје куће опаше дебелим и десет стопа високим зидом, који украси дивним баштеним кућицама, зимзеленом и палмовим дрвма, а цео простор преобрати у врт такав божанствен, да га они, који по истом ноћу спрам сјајне месечине уживаше, другим рајем називали.

Али никако не сме се држати, да је госпођа Делакур своју светињу за јавно место прогласила у којој би сваки имао право долазити — не, вешта ова госпа држаше свој парк само за своје пријатеље и обожатеље — само њима стајаше капија отворена, само њих служе богато одевени локаји и то у особитој тајности! Али за пријатеље и обожаоце сматраше госпоја Делакур само дворску господу њихове сроднике и другове — ког само они доведу и представе, томе је особита почаст указивана; а сваком другом странцу беху дворана и одаје госпође Делакур високим зидом затворене!

Тај рачун беше особит, јер тим начином беше брзо особито друштво склопљено, у ком се дневно херцег Риансарес са својим братом, грофом од Аркона, радо виђао, и у ком почесто и самог краља у повереном кругу уз шампањер видимо, чим би какова нова и лепа појава дошла да се по ладовику парка забавља. И осталу другу господу двора и великодостојника виђамо код госпође Делакур, министра Олосага, пуковника Милана дел Боша и адмирала Топета, који свагда неко кикотање својим огромним телом међу љубазницама парка проузроковаше.

Те сакупљене госпојице беху главни магнет овог тајног хотела, то је газдарица куће добро знала и с тога се неуморно трудила око набавке лепих појава, које је често мењала. —

Пре, но што би обратили пажњу на маскирану забаву у дворани поменуте госпе, погледајмо забаву која се сваке летње ноћи у парку светкује.

Пошто нам један локај са страхопоштованим поклоном отвори врата која се у дебелом зиду налазе, видимо пред нами између дебелих дрва пољску кућу — дивним цвећем и разним зеленилом украшене, и богатим ћилимовима застрте степенице воде на горе к отвореним двокрилним вратима на којима се са стране два лава од камена вешто истесана виде којима из чељусти ватра сипаше и цео простор степеница осветљаваше. Испред палате видимо диван водовод с ванредним цвећем украшени около ког се бели мраморни валов с разним рибама налази. Баш сада видимо херцега Риансареса где се са лепом Нинoном преко широке стазе у парк упутио.

С друге стране забављајући се хода са црнооком Францишком гроф од Аркона — мало даље видимо у прикривеноме ладовику племенитог дона Милана дел Боша са лепом Дорасом где шеће, а у ладовику између бадемових и кестенових дрва опет Топета где са младом и ватреном Кларом на једној од маовине направљеној клупи седи. —

Лепа Нинонија, раскалашна францускиња, умела је својим понашањем придобити супруга Марије Кристине.

Она имађаше на себи отворену плаву хаљину — умиљне боје, као што је и летња ноћ. Доста кратки крој хаљине са отвореним прсима довољно показиваше занешеном херцегу вити стас претеране Францускиње. Сви пу́тови густог парка као и ладовики осветљени су дивним балонима, с једне стране чује се жубор потока уз који се дивна пећина с меким диваном од маховине види и која је врло тавно осветљена — мало даље опет видимо дивни и художествени хладовик снабдевен такође с диваном од маховине и украшен дивним цвећем — с друге опет стране види се такође један хладовик, који је сав са виновом лозом оплетен и малим, тавно горећим кандилом осветљен. — Херцег вођаше лепу Нинонију управо к томе хладовику — једним притиском руке на прикривену жицу звонцета зовну локаје и после неколико минута резливаше се у усамљеноме парку бисерни и јаки шампањер. — Лепа Нинонија постаде од један пут разговорнијом — њезина отворено-плава хаљина, која је тако танка и провидљива као паучина, постаде јој од јаког шампањера тешка — лепа Нинонија клоне у наручја херцегу Риансареском — — —.

Ове блудннце госпоје Делакур беху неисказано вешто да касу своје госпе из кеса својих обожатеља пуне, и себе од нагона толико уздржавати, како не би њихова дражест само за једну ноћ била, као што је живот лептиров! — Лепа Нинонија као и дивља Клара знађаше врло добро како се ваља умерено држати да тиме своје поштоватеље дневно к себи примамљују. Вита Дороса са својим снажним телом разумеваше такође вешто као и црноока Францишка, да се са високим гостима госпоје Делакур забављају и шале, да по читав сахат у прикривеној пећини са обожаоцима саме бивају, без да се коснути дозволе, и баш у томе се и састоји цела вештина кокетска, које је госпожа Делакур вешто обучавала и своју касу пунила.

Случај, или њезино извеџбано око, нађе пре кратког времена једну лепу, виту, и примамљиву Андалускињу, која се после млогих предлога једва једном склони да праг обзидане палате преступи. Лепа Елвира, још дивља девојка,

од својих шеснаест година, с ватреним очима, с дугачком црном косом, и дивно развијена, мораде за хотел госпође Делакур да од особите важности буде, и заиста, испадне јој за руком с помоћу те младе и невине девојчице, да и младог краља примами.

Мали Францишко од Азиса, чим је ту примамљиву појаву, лепу Елвиру видео, одма је још исто вече палату госпође Делакур посетио, и тамо, на своје особито задовољство и херцега Ријансареса са својим братом затекао. За њега беше спреман најлепши хладовик парка, шампањер се расипаше, локаји трчаше — а краљу беше дозвољено, да младу Елвиру љуби! Госпоја Делакур беше изван себе од поноса и радости, и у њезиној гостионици постаде од тог вечера главни збор раскошних великодостојника мадридских.

Милијуни, које је Францишко од Азиса од калуђера инквизиције узајмио, беху брзо потрошени, он их мораде дакле удвојити, јер лепа Елвира, која се краљу допала, беше скупоцена љубав!

Госпоја Делакур, наскоро је већ и друга средства нашла, да своје високе госте задовољава и дражи.

Она је све своје девојке почесто, и то у самом белом трикоху извађала на бину у великој палмовој дворани — коју ћемо имати прилике о маскираној забави посетити — где представљаху у оригиналу разне камените слике, и тиме привлачаху на се особиту пажњу присутне господе, да се њиховом готово голом телу диве.

И господа морадоше заиста укус госпође Делакур хвалити и признати, јер не зна се, која је од које, од тих њезиних девојака, лепшег тела и величанственијег састава.

Зими је давала почесто забаве и позоришне представе разног начина.

Лепа Елвира беше већ за изнуреног супруга краљице Изабеле са свим нешто старо, и с тога госпођа Делакур мораде размишљавати, да укус краљев нечим другим подражава, и више дана је у залуд то тражила и бирала.

У том јој сам случај доведе неку појаву у кућу, на који је утицај испрва једва мислити могла.

Ноћу на светога Франциишка, кад се баш у дворанама госпоће Делакур изложба живих слика представљала, међу којима су се за Франциишка од Азиса тога вечера и хваљене јахачице циркуса, Олидија и Јозефа налазиле, беше она једним локајем у парк изазвата, јер баш сад кроз улазак једног зида две жене у парк ступе, које су желиле, да с њоме говоре.

Госпоћа Делакур следоваше озлојеђена за локајем.

Она се ужасне, кад виде пред собом у подераним хаљинама стару једно-оку Марију Непардо а поред исте једну бледу девојку у сиротноме оделу. — Госпоћа Делакур беше вешта да се и у таковим случајевима нађе, јер је једно-ока с острва у Мансанаресу њојзи прошлих година више пута тако тајне и важне услуге указала, да је сада морала имати призрења на захтевања појављених.

Госпоћа Делакур држаше, да стару једно-оку гоне, и да се с тога њојзи за новчану помоћ обратила, с тога извади са задовољним цртама своју напуњену кесу из џепа свилене хаљине, да старој Непарди неколико златица даде.

Једно-ока, која поред дрхтајуће Енрике стајаше, посматраше са својим једним оком с неким љубопитством лепу кесу, коју госпоћа Делакур у руци држаше, и особито јој се допаде кад јој ова рече:

„Чини ми се, да вам не иде добро, Марије Непарде, ја сам вами много дужна, и то из старијег времена, узмите овај новац!“

„Нисмо ради злата к вами дошле“, рече она, „но да се код вас склонимо! Ја вас познајем, ја знам, да нас ви не ћете на поље истерати, где нас слуге џелатске вребају!“

Госпоћа Делакур сад се још већма ужасне.

„Шта, ви желите овде да останете?“ промрмља она, „чија ја то девојка уз вас, Непардо?“

„То је моја кћи Вијана — примите нас, Марије Делакур, ми нигде за ноћас склоништа немамо!“

Снажна и још држећа госпа Делакур стави замишљено

прст на свој широк и дебео нос, а међу тим њезине мале очи, које су донде Енрику посматрале, обори на земљу.

„Је ли ваша Вијана, још невина?“ ушита најпосле.

„А зар бисте могли о том још и сумњати, госпођо Делакур?“

„То пођте за мном, ја ћу вас за ову ноћ примити, овде у крајњем оделењу даћу вам собу поред мојих одаја! Један послужитељ донеће вам друге хаљине, јести и пити, знам да сте гладне — колико је година вашој кћери?“

„Вијана је двадесет година стара!“ рече једноока, док је међутим Енрика, — која ништа знала није, какову цел имају та питања, и шта у зидинама ове огромне зграде лежи — окол себе посматрала али инак пажљиво њихов говор слушала.

Прво следеће вече смотри краљ — који није као херцег Ријансарес у лепој Олидији, или као гроф Аркона, у црнookој Полькињи Јозефини задовољства налазио — лепу но бледу Енрику, која се у кући госпође Делакур као кћи Марије Непардо само госпојицом Вијаном зваше. Она беше задовољна што се за неко време смири, и што беше прикривена од оних грозних џелатских слугу инквизиције, од којих се неће на св. Францишка само с великом муком и бедом посредством оних немих људи избавила — њојзи баш то и беше мило што је Вијаном називаху и појави се најпосле, по навалњивајућој молби госпође Делакур и у дворану њезину.

Она није ни једног од господе познавала, а баш не хте ни питати ко су и шта су — док је међу друштвом седила мислила је само о свом Францишку и изгубљеноме детету. Дивна сен мора да почива на њезином бледом лицу и витом телу — краљ сад и не гледаше више у примамљиве кокете — он гледаше само у бледу и лепу Вијану, која му неку напредну дражест причињаваше! — Изнурени и полу пропали Францишко од Азиса, који је вештином инквизиције телесно и душевно рујиниран, тај супруг лепе Изабеле посматраше жељно ту бледу и страну госпојицу, која се у дворани госпође Делакур појави, тако жељно

како још никад осећао није! Он не знађаше ни сам себи о томе разјаснити — он долазаше свако вече на својим колма усамљеној палати у улицу к Араљесу, само, да бледо лице те стране девице види, која се нехте никако са осталим девојкама мешати — Биана представљаше се у његовој души као неки цвет — и олако живећи Францишко од Азис не беше у стању да јој се приближи, а камо ли да ју дирне, као што је то са лепом Нипонием, раскалашном Даросом и дивљом Елвиром радио.

Госпођа Делакур на скоро са својим искусним погледом примети ту ванредну наклоност краљеву спрећу кћери једнооке, те Енрики и једноокој одреди дивну одају где с дана у дан све са већим гостопримством обасипане беху! — Она доносаше дневно мирној и бледој Биани нове хаљине и једном дивни накит, који Биана на њезину особиту молбу прими и на се мете.

Тај бисерни и скупоцени накит беше од самога краља за Биану послат.

Биана се не мешаше са осталим девојкама госпође Делакур, она беше свагда за себе, јер њезина озбиљност и туга никако се неподудараше са шалом претераних девојака, које се са својим страстима играше. Бијана блисташе у дворанама као умиљна Силфида, и баш та љубкост и пријатност беше, која је Францишка од Азиса тако занела и оковала!

Умиљна Биана ношаше најбоље хаљине, које јој госпођа Делакур набавити могла — њезина дивна црна коса попадала је у вешто оплетеним витицама по плећама — али њезине очи не могаше сакрити, нити умиљне црте лица преиначити!

Сљедеће вече виде краљ на Биани накит који јој он поклонио беше — она је исти само на млоге молбе госпође Делакур на се метнула. Францишкови погледи почиваше једино на њезином благодарном лицу, на њезиним дражесним очима, и он мораде признати, да се небо отвара, кад год би своје дуге трепавице подигла. Али она бојаше

се непрестано да јој гонитељи и у овом новом свом станишту у траг неуђу!

Енрика би у дворанама госпође Делакур била тако безбедна и добро прикривена као нигде на другом месту, само да се као и остале госпојице попашала и њима придружила, и да се није краљ тако у њу угледао.

Сљедеће ноћи беше наређено да се маскирана светковина у гостионици госпође Делакур држи, на којој је и сам краљ обећао доћи само ако и уздржавајућа се Бјана на истој буде.

С тога је госпођа Делакур сав могући утицај употребила да Енрику са ову светковину придобије, а и једноока није пропустила да молбе и наговарања госпође Делакур потпомогне те да би се Енрика на тој светковини појавила. — Од свију хаљина што јој госпођа дома донесе, избира Енрика просто одело калуђерице.

Дакле госпођа Делакур не имађаше више ништа осим да краља о избору одела извести и да ће лепа Бјана на тој светковини учествовати.

Ми смо видли, да се баш те ноћи одређене за ову светковину и забаву, између кестенових дрва осим краљевских кола, и отац Фулгенцио са лепом грофицом генуеском к палати госпође Делакур приближиваше. За ову светковину изабрала је Аја црно домино и шпански шешир, дакле имала је представити се као неки великодостојник.

Оба пешака беху већ уза високе зидине. Фулгенцио имао је и карту (дозволу за улазак), коју је од оца Матије, посредством херцега Риансареса добио; дакле не беше им ништа на путу.

Ајине очи светљаху се од љубопитства испод наличине. —

„Ја морам знати, који је тај, што га од мене отрже!„ промрмља она, и у тим ступе обоје на капију где и једна кола у истом трепутку стадоше. Један црни витез и један снажни турчин са лепршајућим се белим огрталом ступе с њима заједно у парк госпође Делакур.

Отац Фулгенцио и грофица генуеска скину своје огр-

таче и пођу преко осветљених степеница у дворану. Двоја двокрилна врата отворе се: Аја мораде признати, да је госпођа овог хотела за иста била вешта да своје госте примами.

Прва дворана, у коју ступимо представља нам ледени предел. Високе ледене стене, склопљене од дебелог стакле-та, и тако вешто израђене, да у подпуноме оргиналу видимо пукотине, и углађене стазе са оцесима; које бледи месец осветљава. У тим стенама беху примамљиве пештере у потпуној природи.

У тој дворани покреташе се млоштство тако дивни и у драгом камењу трептећих маски, какових се и у самоме двору ретко виђају. — Једна Гркиња хода испод руке с једним Хинесцем — један крстоносац са Султаном — више од дванајест Арапа и Персијанаца јурише се и скакаху између ходајућих макси — једног Оџу опет ухватише две дивне ловакиње и неколико богиња свађају се за једним дивног узраста Пажом који неке шаљиве покрете чињаше да тиме црног коњаника примами те да ову милу борбу реши.

Аја, црни Домино са црним шеширом корачаше с калуђером између тумарајућих у другој дворани у којој беше мање маских но у првој. На једној страни исте дворане, где су обично позоришна дела представљана беше милозвучна банда постављена која громко свираше. Зидови тог простора беху вештим палмама искићени и дивним пределима живописани. Из те дворане улази се у дворану од стена

И за иста неки чудновати утисак причини нам се кад у ту, на огроме стубове подигнуту дворану ступимо, која је млогим путовима као у стене ископаним испрекрштана, од којих су неки плаветникасто неки црвенкасто и неки зеленкасто осветљени. Уз сваки овај пут виђаху се вешто нагомилане стене које потпуну природу представљаше. Појединн ови пролази беху издубљеним зидом снабдевени који се са завесама вешто затворити могу и који су удуби (урези) са каменитим столовима удесним столицама и диваном снабдевени.

Црни домино и калуђер ступе и у ову дворану. Пред

њима корачаше једна Диана, која лепотом свог тела које је кратком и танком хаљином покривено, све надвишаваше. Зелена и златом обложена хаљина беше до половине прсију исечена и до колена кратка, плава коса у витицама укусно исплетена попадала јој преко голих плећа и прсију — украшени тоболац на њезини леђи изгледаше као да је од Амора украла, а стрела, коју лепа Диана у руци носи, извесно је њезиног пратиоца осетљиво ранила јер се овај крстоносиоц срцем и душом трућаше, да лепу Олидију у дуб увуче.

„Досподин херцег Риансарески, нашао је за паметније, да с дивном вештакињом јахања ову ноћ проведе“ рече црни домино калуђер, „нежели с остарелом краљичином матером!“

У том магновењу спази црни домино испред себе још једног црног домина кога од главе до пете мераше, — потом привуче свог пратиоца брзо к себи и то у магновењу кад је овај црни домино поред ње прошао, те му рече:

„Ја се смем обкладити да је тај црни домино сам краљ!“

„Ви ћете имати право, побожна сестро, хајдмо за њим!“

Снажни султан приближи се, док су грофица и калуђер за црним домином следовали, једној дивној маркетаници, која пред шатором стоји у ком је шампањер и малага спремна, нудећи мимопролазеће да к њој сврате. Велики Султан, са широким плећима и великим свиленим турбаном, нацрта прстом у малу ручицу смејуче се маркетанице, Елвира, а ова опет у његову једно Т — —

„Ха ха, познајемо! Да ли би могли оног црног домина замолити да к мени у шатор дође?“

„Црног домина? могу, моја лепа Елвиро — али та услуга мора да се награди!“

„Онај црни домино? заиста, моја лепа Елвиро -- али свака услуга мора да се награди!“

„О немојте бити тако себични, Султану, похитајте! — Или ако желите — то брзо да се куцнемо, ево да вам наточим једну чашу бисерног шампањера.“

„Куд ви мислите, најмилија маркетаницо — такова награда пристоји се за старце, али не за Султана! — како

би било с нашим харемом, мала веверицо!“ рече Топете шалећи се и загрли лепу маркетаницу.“ како би било с нашим харемом? а један или два пољубца била би најмања награда за мене!“

„Дакле још мала? — идите!“

„Горда, као и све Андалускиње,“ рече Топете и повуче малу и лепу Елвиру под шатор, „плати одма и то у готовом новцу!“

„Али црни домино је одавно отишао!“ рече отимајући се лена Елвира.

Пошто је шалећи се Топете своју награду у напред примао, похити за црним домином, с ким је желила Елвира говорити.

Он дирне раме грофице генуеске, која се брзо окрете и зачуђено Султана погледи.

„Црни домино, молим те, да у шатор маркетаници одеш она те исчекује!“ рече Топете.

Аја га слушаше — она је одма знала, да је Султан њу са оним црним домином заменио који се између осталих масака једној маркизи приближаваше, која најбогатије, готово краљевски одевена беше.

„Хајдмо за њим!„ рече грофица оцу Фулгенцију, и упуте се за Султаном, који их у шатор лепе маркетанице одведе. Лепа Елвира сеђаше на дивану и очекиваше с нестрпљењем црнога домина.

Кад је црни домино у шатор ступио, устане брзо, а Топете претећи јој спусти завесу, и не стане га.

„Опростите величанство,“ рече Елвира падши на колена,“ ја морам с мојим краљем да говорим!“

„А шта вас на то гони, ако смем питати?“ питаше Аја, удешавајући краљевим гласом.

„Како су ладне те речи — некад су биле топлије за сироту Елвиру, која вас љуби!“

„Ја вас и данас исто тако обожавам, као и онда, кад —“

„Кад сам у парку у вашим наручијама лежала, и кад

су ваше уснице на мојим руменим образима гореле — ви бисте први, који ме пољубити смедосте! "

„Ви се шалите, Елвиро, колико сте се пути до сад заклињали? "

„Молим, величанство — кад сам у ову кућу, на ваша обећања дошла, била сам још невино дете — и тек што сте од мене руку дигли да другу загрлите, посташе вам ваша обећања смешна — ја се не смејем, величанство! "

„Да другу загрлим, " упита Аја с лупајућим срцем, „коју ви то мислите, Елвиро? "

„Коју другу но бледу Биану — истина да је још загрлили нисте, али за тим загрљајем тежите, ја то добро знам! "

„Бледу Биану? " — повтори и нехотично грофица генуеска, које из узрока, да би име боље упамтила, које пак да би размислила да ли јој то име познато.

„Како сањајући ви ту лепу реч спомињете! — о кад би заиста још сумњати могла, али не тајите, ви љубите бледу Биану! Ја сам приметила, кад год сам ваше тајне погледе вребала које на Биану почиваше — она је заиста вешта, од ње се може и научити! "

„Где је Биана? "

„Питател мене? величанство, ви гадну шалу са мном збијате! "

„Не љути се, лепа Елвиро — твоје око није те преварило, ја љубим ону бледу Биану! " рече Аја и пође из шатора — она је само хтела, да све дозна, што је знати желила, да ону Бијану, која је краља придобила потражи — она га опет к себи поврати мора. —

Лепа Елвира, која је своју образину збацила, покрије рукама своје лице. Грофица генуеска употреби ту прилику те с речима: „До виђења! " изиђе брзо из шатора љубазнице краљеве.

„И мени није боље, лепа Елвиро! " помрмља она тихо с неким демонским осмехом и помеша се са осталим маскама, тражећи оца Фулгенција, који је за оним другим црним домином уза стопце ишао.

Краљ се приближи маркизи од Помпадур, и не гледајући калуђера, који за леђи прислушкиваше — он је на извесност рачунао, кад је он ту госпу у шуштећој свили и крецавој коси за госпођу Делакур држао — он је ухвати за руку и нацрта на истој прво слово њезиног имена на које се она љубезно насмеши и поклонивши се одобри.

„Са свим у црно, величанство! Од када ви ту црну боју волите?“ питаше шалећи се госпођа Делакур.

„Од када сам бледу Биану видио госпо!“ одговори краљ. „Ви ми обећасте да ће она на овој забави с нами заједно бити — где ћу је наћи?“

„Баш сте нестрпељиви и љубопитни, величанство! Љубима Биана је са образином међу маскама, ја се заиста чудим, да ју нисте већ познали, јер вас оштар поглед.—

„Правично подбодање, госпо! Све сам остале видео и познао дивљу Нинонију као морепловкињу, црнооку Францишку у најљубазнијој маски туркиње, Јозефину јахачицу као пажа — само бледу Биану никако нисам познати могао!“

„Видите ли тамо у присену палма ону усамљену калуђерицу? упита госпођа Делакур, корачајући с краљем кроз дворану, у којој је банда тако громко свирала, да је отац Фулгенцијо једва последње речи чути могао.

„То сам већ мислио, да ће Бијана из прекрајка ову забаву посматрати!“ одговори Францишко од Азис, бацивши свој поглед на усамљену, која у оделу просте калуђерице одвојено од осталих стајаше, као да јој је немогуће са осталима умешати се.

„Похитајте, величанство, ја видим, како вас жеља мучи!“ прошапта госпођа Делакур и окрете се с неким налогом својим послужитељима.

Енрика спази црног Домина, који се к њојзи упутио, и хтеде му се неприметно спута уклонити — али краљ ју ухвати за руку.

„Дозволите, госпођице, да с вами шетам!“ рече Францишко од Азиса с тако потресајућим гласом, као да с неком личношћу говори, која га надвишава, и ако је он краљ а она само госпођица у хотелу госпође Делакур.

„Ви сте одвећ добри господине — али куд мислите ме водити? Ја могу и из овог удесног присена палма тај раскалашни живот посматрати!“

„Ја се надам, да ви нисте овде дошли да само ту раскалашну забаву посматрате, но и да мени дозволите да с вама на један час заједно будем!“ рече црни домино.

„Ко сте ви, господине? Ја ником усамљеног часа не поклањам и никог немам ко за мном чезне!“

„Ја сам краљ — ја те љубим, Бијано!“ рече Францишко од Асис, ступајући с калуђерицом у дворану стена.

Бијана се тргне — ако је истина, ако је њен пратилац збиља краљ — мрави је подиђоше сетивши се опасности, која јој од краљице прети па те краљице муж шапташе стискујући јој руку: „Бијано! ја те љубим! “

Кад би га сад за свога Францишка Серана запитала — та он га без сумње познаје, он зна где се налази — кад би га на колени замолила, да јој сунце њено к њој доведе. —

Али црни домино може и лагати, може и ко други бити. —

„Повери ми се Бијано! Ти си бледа и озбиљна, тишти ли ти душу који тајни јад? Реци ми га, а не звао се Францишко од Асиса, ако ти га не скинем! “

„Ви сте сувише према сиротој Бијани, племенити господине. “

„Ја те љубим — ја те обожавам, најдивнија жено — ја морам твоје бледо, лепо лице видети, твоје племените, убаве црте! Толико бар можеш твоме пратиоцу допустити!“ шапташе краљ водећи благо калуђерицу к једном заслону на крају ходника, који га својом бледом светлошћу мамљаше.

„Сиромашна Бијана не приличи за вас, племенити господине, — сиромашна је Бијана усамљеница усред ових веселих дворана, она не може никад више радости осећати!“

Кад те краљ љуби, онда ћеш радост и весеље тек познати!“ прошапта Францишко од Асиса нежно и мило.

Биану обузе нека душевна борба — њезино срце ју на то гоњаше, да свога вођу, супруга краљичиног, супруга оне која ју мрзи и гони упита за свој живот. — —

Али ако ју он изда? —

Францишко од Азис приближи се с калуђеринцом к пећчни, која црвено-тавно осветљена беше.

Са свим близо за њима корачаше калуђер и црни домино.

Она је — ја сам њезино име добро чула, то је Биана, коју он љуби!“ рече први.

„То је дакле, морам је видити па ма ме и живота стало!“ одговори Аја.

„Краљ ступи с калуђерицом у пећину — хитро и вешто спусти завесу.

„Само за магновење дозволи ми да твоје лепе црте посматрати смем, Биано!“ рече он, „ишти шта хоћеш — ја ти одрећи нећу! Ти се мене бојиш, што смо се овде од прислушкивајућих гостију прикрили? Буди поверљива, ја ништа не желим но само да твоје лице видим!“

Краљ клекне на колена пред бледом Бианом и подигне руку молећи — он скине образину са свог лица и баци је.

И Биана учини по жељи молиоца — она скине црну образину и погледа га с тужним цртама — на њезиним усницама хтеде молба да задрхта.

„Дајте ми мога Франциишка Серана, за ког ја живим и чија сам срцем и душом —!“

У том магновењу растави неприметно црни домино завесу с поља, и то само с половине врата тако како да у пећину видити може.

Уснице прислушкивајуће задрхте — грофица генуеска познаде у мрзећој својој супарници Биани, пред којом краљ клечи — Енрику!

Она одскочи као да ју гуја уједе — Онај Јозеф, чијим речима нехте веровати кад јој каза Енрика живи, имађаше ипак право — Енрика живи — краљ клечи пред њом! Она беше она Биана која је краљичиног супруга отела — Аја посрне — то што је видла беше такав страшан удар за њену душу, да је чисто за сан држала, али потом счепа хитро Фулгенција за руку.

То све беше за једно магновење — —

Грофица генуеска осети, како јој се из ватреног срца подмукли осмех на њезином мраморном лицу подигне, лицу које црна образина покриваше.

Краљ, заборавивши сам себе посматраше дивну девојчицу која пред њиме стајаше — он не беше у стању да своју руку окол тела лепе Биане обавије, тако пунотајствену моћ имађаше њезино побожно и невино око и одважност њезина појава.

„Изјави једину жељу, да би могао срећан бити испунити је," прошапта Францишко од Азис, „шта ти тако тешко на срцу лежи какова те туга обузела?"

Ако сте ви заиста краљ, као што кажете, то онда имам само једну молбу да на вас управим, једну, која ми моју душу испуњава!"

„Говори, она ти је примљена, и пре но што ми је изречеш!"

„Закуните ми се, да је ником казати нећете, осим оном ког се тиче!" рече Енрика узбуђеном и радостном надом обузета.

„Ја ти се заклињем! Ишти, шта хоћеш!„

„То ми дакле кажи, где је Францишко Серано — доведи га овамо! Мој живот припада само њему!„ викну Енрика са севајућим погледом.

Краљ устане.

„Францишко Серано?" — повтори полако и озбиљно „ја сам се заклео — нек буде!"

У том магновењу задрма се завеса.

„Ми смо издани!" викну Биана, у тренутку кад је Францишко устао „завеса се покреће!"

Краљ разјарено дигне завесу.

Пред њиме стајаше онај исти домино ког је пређе од главе до пете мерио.

Ко си ти брезобразни прислушкивало туђих тајни?" викну краљ разјарено, и ступи црном домину ближе, „ко си ти вребало иза завесе?"

Францишко од Азис хитро и вешто тргне образину с лица црноме домину — он се ужасне — јер виде пред со-

бом горде и ладне црте грофице генуеске, која га стрељајући посматраше. — —

И бледа, уплашена Енрика, при том призору викну и тргне се дрктајући натраг — „Аја!“ Зачу се на њезиним дрктајућим усницама.

Страховита грофица с мраморним лицем стајаше непомично — потом јој се указа на лицу неки победоносни осмех — но у првом магновењу беше се, између осталих масака као нека сен узгубила.

VIII.

ТАЈНА КАЛУЂЕРИЦЕ.

Од оне ноћи и оног чудноватог и значајног састанка у одаји краљичиној, владаше загушљива температура у двору мадридском.

Изабела се напрасно поболе — јавни листови и званична известија јављаше да је та напрасна болест од јаког назеба, који је краљица у позоришној дворани на се навукла — али у поверљивијим круговима шапутало се, да је тој бољи узрок нагли потрес живаца, који је изненадна појава Маркиза од Кастилејос на краљицу проузроковао.

Али нико и несањаше о правом и тајном узроку овог наглог потреса, који је Изабелу у постељу свалио, јер нико незнађаше за оно чудновато прорицање врача Сантила — још једнако стајаше јој у очима Прим и Серано, које је у огледалу видла!

Кад је краљица потрешена на столицу клонула и Маркиза од Бевиле забуњено водицу и капљице узела, Прим

се беше подигао и у наручија Серанова клонуо, који га из одаје, без једине речице изведе.

Францишко га је клечећа видио и његове речи разумео; он дакле знаде да Прим Изабелу љуби.

„Било шта било — друкчије немогу мој Францишко! Реци да је то од мене било лудо, прокуни ме и мрзи ме - - ипак ћу ти свагда одговорити: није можно друкчије!“ говораше Прим, кад је са Сераном преко мраморни степеница доле силазио.

„Мој мили Јуане,“ одговори Маршал Шпаније, притиснувши руку свога друга, као да се ништа ни догодило није, „Ти љубиш једну примамљиву краљицу са особитом одважношћу — немој да се увалујеш у замку, из које се нећеш опет лако извући! И ја љубим Изабелу то знаш — али моја је душа данас тако мирна да признати морам да између мене и краљице још једина свеза но друге љубави постоји!“

„Да, Францишко, ја љубим краљицу тако ватрено, да ћу морати себе слепо у мрежу увући у којој би и пропасти морао! Дозволи ми дакле, — јер немогу друкчије!“

„Ти витешки мачу, ти дивљи ратоборче и друже, одкуд одједанпут дође до те раскошне љубави? Још само не достаје у левој руцу тетиво јер у десној имада мач —“

„Имаш право, да ми се подсмеваш — али ипак Францишко, ипак љубим Изабелу с пуним жаром. Још до данас никада није моје срце за женском кућало и дрктало — још никад није моје око на што друго гледало осим на бојно поље и драге другове! Ја осећам први пут љубав, први пут силно љубим и то носиоца шпанске круне!“

Серано се осмејкиваше — потом му стисне пријатељски руку — Маркиз седне у своја кола и поврати се после оваке чуднов те ноћи у свој стан.

Херцег де ла Торе, маршал Шпаније, врати се у свој стан који му је у дворцу уступљен — Францишко Серано сећаше за дуго будан у једној од отих пространих одаја — јер у последњем времену беше му тако млого преко главе прешло, да му је час усамљености добро чинио.

Енрику је у таласима изгубио тако мишљаше он — његово дете му је украдено — његов стац, стари Мигуел умро — то све пролазаше кроз његову душу с тужним успоменима! Кад је већ свањивати одпочело, потражи Францикшко своју богато намештену постељу.

После неколико дана беше краљици већ боље, још се могао траг потреса на њој примјетиги, но ипак тврдише да је та бледа боја, која је још лепшом чини, слеђство ванредног стања, на које се ни надало није. Извешће о том ванредном и радосном стању краљичином разпростре се брзо у свима круговима а одатле и по народу, и од тог дана почеше краља, ког нико ни гледао није, веселије предусретати!

После неколико дана једног вечера сазове већ Изабела своје пријатеље око себе, али никад не беше спрам певача Мирала тако ладнокрвна као сада — краљица беше још једнако обузета појавом оне ноћи, и љубављу за Сераном, која по његовом повратку још ватренија но пређе беше.

Францишко Серано стајаше уз столицу краљичину — Топете разговараше се полугласно с Нарваесом — Прим стајаше одвојен у дворани примање посета и гледаше Изабелу — министер Олосага разговараше се живо с Маркизом од Бевиле, која неимаде ни времена да певача Мирала слуша!

„Господин херцеже,“ окренувши се Изабела Серану, пошто се песма сврши, и послужитељи с посластицама служити отпочеше, „молимо за вашу руку! Од велике нам је потребе наслон и при најкраћем ходу, тако сам страшно потрешена још од оне ноћи, када смо тако изненадно спречени били да вас примимо!

„За то имам да вам топлу благодарност изјавим, величанство,“ одговори Францишко полугласно, пружајући краљици руку да с њоме хода, „што је иста ноћ без других слеђства остала, осим оних сажаљења достојних, за коју брзу помоћ само Богу благодарити имам!“

„Ви све знате, Францишко — ви се опомињете на ону ноћ, кад сте нас к оњом чудноватом врачу водили?“ —

„И сада још сваку реч знадем величанство!“

„Његове речи обистињавају се, Францишко — ја се сва потресам. — Ви и Маркиз од Кастилејос појависте ми се у огледалу!“ рече Изабела, притиснувши и нехотично маршалову руку. —

„По том судите, — што сте ваша два највећа пријатеља у огледалу видли, — да је оно пророчество тек случај који се по нагађању врачевом појавио!“

„Истина да сте ми ви и Прим највећи пријатељи, то се мора признати — али ипак ме обузима неки потајни страх, кад да могућност помислим, да — —“

„Да вас ми оставити можемо, краљице? мислите све, мислите да ће вам ваш супруг, ваши сродници и ваша мати леђа окренути — али генерал Прим и ја никад, ми ће мо остати код вас и уз ваш престо!“

„Закуните ми се, Францишко, закуните се свечано, да мира нађем! Кад имам само вас и Маркиза уз мене онда имам два витеза на која се свагда ослонити и поуздати могу!“ рече Изабела тихо и испитујући.

„Ја вам се заклињем, за Маркиза и себе — ја вам се заклињем свему што је најсветије, да ће мо вам верни остати — — ако само ви нас не оставите!“ рече Серано.

„Но ипак — ја знам, Францишко — ви ме више не волете!“

„Ја вас служим као и пре!“

„Али ви ме више не љубите, не избегавајте од тог питања Францишко — ви ме више не љубите!“

Серано тренут тим умиљним речма, које из болних прсију краљичини продираше, он баци умиљни поглед на Изабелу која уз њега кроз дворану иђаше, и на чијем се лицу црте сажаљења приметити могме. —

„Ви све знате, краљице!“ —

„О, још само једаннут дозволте ми чути, да ме Изабелом зовете, Францишко! Некад сте ме тако звали и то ми звони у ушима тако силно као звук црквеног звона!“

„Ви сте узнемирени, Изабело — ја сам у бризи за ваше здравље! “

„Ви ме више не љубите — „ — уздану краљица.

„Каже се, да само једанпут човечије срце љубав осећа, Изабело, а што нам се доцније као љубав представља, није ништа друго но обмана чувства, наше узбуђене крви!“

„О то је истина, Франциишко, после вас нема више љубави! Али сад се тек сети шта сте ми с тим речма казати хтели — да једанпут само ваше срце љубити може — Енрика је дакле била којој сте први — поклонили. “ —

Маршал Серано је, у том поверљивом разговору, краљицу кроз дворану и остале одаје до саме њезине одаје одвео — у том магновењу подигне завесу да Изабилу у њезину одају пропусти.

„Енрика је била“ — повтори краљице — „ви ћутите — „ —.

„Част ми је поклонити се и благодарити вам за указану ми почаст коју сте ми указали тиме; што сте ми дозволили, да вас до прага ваше одаје допратим! “ рече Серано.

„Ја сам клонула, Франциишко — одведите ме до оне столице — ви ме никад љубили нисте! “

Изабела клоне на столицу — она покрије рукама своје бледо лице, да сузе прикрије, које јој из њезиних плавих и примамљивих очију снажно грунуше. — —

Тако ватрено љуби краљица тог младог, и лепог племића, који се трућаше, да јој ладно и круто одговара!

Сад се налазаше одједанпут после дугог, дугог растанка и млогих тешких искушења не баш равнодушан и усамљен са Изабелом у њезиној примамљивој одаји. —

Краљица проливаше сузе за њега. —

Франциишко Серано падне на колена и притисне малу и нежну руку краљичину на своја уста. — —

Потом брзо излети напоље с лупајућим срцем, јер се дојкиња Марита с дворским лекаром приближиваше.—

Краљица оста у грозници, беше јој дакле саветовано

пошто је попуђене каљице са златног послужавника узела, да одма легне.

Маркиза и дојкиња стражарише код краљице.

Те исте поћи, састану се господа гарде краљичине у Топетовој палати, Гостољубиви Адмирал, који се особито срећан налазио, кад је своје другове почастити морао, дао је брзо своје дивне дворане осветлити и неколико стакала најбољег шампањера донети — његове слуге без прекидно госте нудише, а он се к томе тако слатко осмејкивао, као да је казати хтео: кад вас около мене видим, онда ми тек добро прија!„ и с тога се трућаше, да чаше никако празне не буду.

Господа краљичине гарде, закључише те поћи са прекрштеним мачевима својим, савез коме је та цел да краљицу, не само од шкодљивог утицаја калуђерског но и руку министерског председника Нарваеса ослободе.

Прим и Серано имађаше начина као врсни пријатељи престола, да краљицу свију шкодљивих утицаја ослободе и престо од гади и подлих улизица очисте, а Олосаго и Топете престану уз њи срдачно! У њих четворице беше такова моћ заступљена, чију величину ни сами познавали нису, јер не само што је Олосага као дипломат највећу моћ имао, но и Топета имађаше знатну привржепост у Марији а Прим и Серано у сухоземној војсци, такову, да је њихов узајмни утицај свагда најмоћнији био. Оне се надаше, да ће ду на тај начин краљицу из шака њезиних хрђавих саветника и језуитских пратиоца избавити, и настојавати да Шпанија и даље не стење испод слепога деспотизма и мрачњачке управе инквизиторске, но да испод слободне и правичине владе краљичине одане и пропева!

На то истресу своје чаше — и с тим су се данас још тешње један за другог свезали, но што су донде свезани били!

Краљица је после забаве с Францишком Сераном била убеђена, да су та четир племића њезини верни пријатељи. — Али Изабела немогаше прегорети, што ју Францишко више не љуби — шта више, да ју ни љубио није,

јер његова прва љубав беше Енрици поклоњена. — Она је завидила сиротици, коју за мртву држаше, и то једино пре-че право, које она имађаше, и осећаше, да је и данас у стању била — и данас може бити још више но пре — да је ладнокрвно упропасти, да, да је убије, кад би само још међу живима била!

Кад је отац Фулгенције, — који је дневно по налогу краљевом одлазио краљици да се о здрављу извести, — после оне забавне ноћи код госпође Делакур, прво вече у одаје краљичине ступио, нашао је у повољнијем здрављу. Лукави калуђер имађаше налог, да Изабелу на калуђерицу Патроциниjу опомене, а данас беше најудеснија прилика за то, јер је краљицу саму, а поред тог још и са тужном опоменом на прорицање Сантилово, нашао.

Тајна калуђерице беше тако важна, која јој нову и велику моћ у руке даде, да је с нестрпењем ишчекивала онај час када ће краљица њезино прорицање употребити.

Отац Фулгенцио тешаше краљицу, с опоменом да само промислу божијем благодарити има, што се опет, после лаких болова предигла. —

„Молим ваше величанство, да би се оне јадне и у тешкоме искушењу калуђерице опоменули, оне која је вашом великом милошћу у двору прибежишта нашла," настави он даље, „како тешко и како трпељиво сноси Патроциниja своје болове и патње!"

„Сиротица, ја ју од срца сажалујем," рече Изабела, „како јој је сада?"

„Она је опет пала у онај тешки сан, који јој душу мучи, величанство!"

„Она је у свом магнетичном сну?" питаше краљица, у ком јој нека мисао кроз главу прође.

Мало пре но што сам био у намери да вашем величанству пођем, обузела је та тужна боља — она лежаше као и пре полумртва у своме плавом салону, али ја одма наредим да се у њезину капелицу унесе!"

Изабела, узнемирена успоменом на Сантила, реши се, да успавану калуђерицу посети.

„Наредите, да се калуђери и послужитељи из одаје побожне сестре уклоне, ми желимо посетити је!“ рече Изабела, без да је приметила, са каковим је задовољством отац Фулгенцијо ове речи саслушао — он се побожно поклони и брзо оде да налог краљичин изврши.

Изабела беше сад љубопитна, шта ће јој успавана калуђерица на њезина питања одговорити. Она се умота и корачаше брзо кроз предсобија и ходнике к оделењу дворске капеле. —

Краљица беше већ ишчекивана — полако отворе се врата. Нико је не узнемираваше. — Отац Фулгенцијо извршаваше са особитом вештином дужност вратара. Ипак беху калуђери инквизиције за све вешти и спремни, што би год њиховом утицају од помоћи било!

Полако подигне завесу одаје калуђерице, где се богу моли.

Изабела ступи у празну одају богомоље, у којој на једној великој столици испред трпезе, на којој велико распетије христово стоји, Патроцинија више лежи но седи. Ова одаја беше осветљена једним кандилом које свагда у удубу зида над мраморном сликом мајке божије гораше. То тавно осветлење у широкој и празној одаји и причињаваше на краљицу неки утисак.

Изабела осети да јој се крв узнемири — беше јој, као да је грозни ваздух свете Мадре окружаваше — та готово мртва и страдајућа калуђерица, која пред њом лежаше са полуотвореним очима причињаваше неки дубоки упечатак на сваког, који је год види. —

Зар се гроФица генуеска није бојала да је света Богородица као најгрознију варалицу, казнити може? Зар се није бојала, да је и сам Бог са громом погодити може? Грмљавина наступајуће буре продираше страховито кроз отворене прозоре у одају калуђерице Патроциније и увеличаваше страхоту тога часа.

Изабела постајаше све плашљивија и немирнија.

Али ипак јој се ваља о истинитости пророчества Сантиловог уверити, а о том је нико уверити не може осим грозна калуђерица, која непомично пред њоме лежаше.

„Побожна сестро — краљица је у мукама, њу мучи неизвесност и страх ради будућности — шта ти се чини за краљицу?“

За једно магновење лежаше калуђерица као нема, но по том у један пут одпоче полако уснице покретати.

„Ја видим страхоте,“ одпоче затежућим гласом, „краљица се с поносом и радошћу престолонасљеднику нада — она треба да дневно у цркви Анточи клечи и богу се моли, јер јој проклетство прети!“

Изабела се на ове речи уплашено тргне — —

„Краљица ће сина да роди — али мени је пред очима као да то дете непомично лежи!“

„Мртво — — смилујте се — — говорте даље!“

„Чувајте се херцега де ла Торе!“ промрмља необичним гласом калуђерица, које речи страшна грмљавина попрати. —

„Он се је мени верношћу заклео, дакле шта се имам од њега бојати?“

„Чувајте се херцега де ла Торе!“ повтори Аја, ви се још надате да ће вас љубити — али он једино на Енрику мисли!“

„Енрика је мртва — зар да он мртву љуби, кад га жива мами и на њега се осмејкује?“ упита краљица оштро и победоносно.

„Енрика живи!“ рече калуђерица таковим гласом да је Изабела уздрхтала — она упре свој укочени поглед на успавану, коју за безумну држаше.

„Енрика живи?“ повтори краљица после дужег ћутања, чисто не верујући да је добро чула, што јој успавана рече. —

„Чувајте се херцега де ла Торе — Енрика живи!“

„Зна ли он, да је она жива?“

„Не зна — нико и не сања да се она спасла, и где се прикривена налази,“ рече калуђерица, „похитајте на улицу к Аранхуецу, тамо ћете у палати госпође Делакур љубазницу Франциишка Серана наћи!“

„Ти лажеш — калуђерице, ти лажеш!“ викну Изабела

јако узнемирена, док јој удови од страстног нестрпљења дркташе. —

„Краљица неће Енрику у палати госпође Делакур наћи," настави калуђерица даље и неосврћући се на узбуђеност, коју њене речи у краљици проузроковаше, „ако још ове ноћи тамо не оде!"

„Ако ти истину говориш — ако она љубазница Француишкова још живи —", —

„Отац Фулгенцијо одвешће краљицу тој палати, но ако пре по ноћи тамо не стигне, онда је доцне!" рече калуђерица.

Изабела стајаше за једно магновење замишљена поред столице успаване, која у њој неодољиву жељу пробуди да Енрику потражи и упропасти. —

„Дневно у цркви Антохи клечати и богу се молити!" закључи врсна сестра инквизитора.

„Ви ћете ме пратити, часни оче!" рече Изабела дошавши до врата клањајућем се Фулгенцију, који свуда где требаше при руци беше. „Имајте доброту кроз једног послужитеља моја мала кола набавити, али би желила, да о том извозу нашем нико ништа не дозна — причекајте ме на раскршћу у ходнику — али морамо похитати!" — Фулгенцијо ћутећи поклони се — он знаше, да је свака услуга двогубо учињена, ако се без отезања и противу речи изврши.

Краљица се изгуби у њезине одаје.

Када је Аја увидела да јој све добро за руком иде, и да је краљица отишла, полако се подигне — ова нова улога мора да се исто тако као и она пређашња одигра! Њезине црне очи светљаху се необично — грозни план, који је у св. Мадри склопљен, оствари се њеном вештом помоћу.

У том магновењу приближи јој се згурени отац Фулгенцијо, који је кола наредио.

„Енрика је пре једног сахата још у палати Делакур била, дакле краљица ће је тамо наћи! Вама је тајна а и ваш задатак, познат часни брате, пазите да ову удесну прилику не пропустите!" — Грофица генуеска пређе к инквизитору

и прошапне му на уво: — „Још се не сме престолонаследник родити — наш утицај на краљицу и земљу био би тим уништен, то не заборавите!“ Фулгенцијо се ћутећи поклони.

Беше грозна тајна, која ова два разбојника са св. Мадром скопчаваше.

Калуђер похити на раскршће ходника — калуђерица гледаше за њима с таковим задовољством и грозним ђаволским цртама, да би се морала сама од себе уплашити кад би се у огледалу видела.

Кад је Фулгенцијо до раскршћа ходника дошао, већ му се приближаваше краљица, која се са свим увила — обоје, ћутећи ступе у двориште, где их лака кола чекаше, и то кола, на којима се обично дворкиње изважаху. Кочијаш који се у свој огртач умотао и не сањаше да ће краљицу возити.

„У улицу Аранхуец!“ заповеди отац Фулгенцијо, попевши се такође у кола и посади се врло пажљиво на дојње седиште.

Лаки коњи јездише с маленим колма кроз улице к Праду а одатле поред зграде, у којој се пре неколико година борба с биковма држаше, све даље.

Бура с грмљавином бешњаше све јаче. Црни облаци покрише небо, а густи мрак обузе Мадрид тако, да је кочијаш с тешком муком једва пут између кестенових дрва видети могао, само кад и кад муње предео осветљаваху.

Фулгенцијо је из кола пажљиво мотрио, кад год је мућа сенула, да би благовремено кочијашу заповедити могао да стане — најпосле даде кочијашу знак да су на мети. — Краљица и њезин пратиоц имађаше дакле само још неколико стотина корачаји до уласка у палату госпође Делакур, и тако пођу пешце, како би изненадно на место дошли. Крупна киша одпоче падати. Али Изабела не би се с тог необичног, управо опасног пута повратила, па ма да је бура с највећом силом беснила.

Тек што они неколико корака напред пођу, одпоче бура тако силно беснити и киша тако јако падати, да је Изабелу неки страх обузео, и беше већ у намери да се с тог опас-

ног пута поврати, и за једно магновење стане, али срце је јаче од камена, то је нагони те цоће даље.

Да ли је ова страховита бура опомена за љубоморну Изабелу да од своје намере одустане или је опомена за подмуклог јежовита, који с грозним умишљајима поред краљице корачаше? —

У том магновењу, кад се обоје, уза зид корачајући са разрогаченим очима и у највећем нестрпљењу вратима приближаваше, зачу отац Фулгенцијо, у пркос страшној грмљавини, да се иста врата отварају.

„Неко долази, величанство!“ шапну он.

Изабела као окамењена стане — може бити да су какови гости госпоће Делакур или обожатељи њезиних девојака, којима се краљица не сме овде показати — она упре свој поглед с нестрпељивим ишчекивањем у врата — две умотане особе појаве се на истима — беху две женске!

И Фулгенцијо смотри, у пркос густоме мраку, ове две непознате особе, које се на вратима појавише.

Од један пут муња сену и осветли околину — Изабела вриснy, она је Енрику познала, која са Непардом бежаше.

„Она је!“ викну изненађена краљица — „ја се не варам — она је!“

У истом магновењу, кад је и Енрика опазивши краљицу вриснула, држећи да је џелатске слуге гоне, врата се затворе.

Изабела хтеде, заборавивши на себе, бежећима приближити се — она се хтеде добро уверити, да ли је то заиста она, коју је за мртву држала — и може бити да и своју јарост над њоме изврши!

Енрика би била изгубљена, ако данас још један пут у руке краљичине падне! Стара једноока шчепа ју за руку, да је кроз густи мрак одвуче.

Сад Изабела пође нагло к вратима уз која је Енрика, са к небу подигнутим рукама стајала — она јој се приближи — али од један пут муња сену тако јако и заслепљавајући, као да је пала између краљице и бежеће — —

Изабела уплашено зажмури и посрне, а међутим једноока и Енрика, гоњене смртним страхом, упуте се кроз густи мрак бежећи к Аранхуецу — — у један пут осети Изабела, да јој се ноге у неку ствар, која уз врата лежаше, умоташе — она се хтеде задржати — рукама се за ваздух хваташе — отац Фулгенцијо не могаше јој брзо притрчати.

Изабела врисну и стропошта се уз врата на земљу — Грозни осмех превуче се преко лица инквизитора.

Та ствар, преко које је краљица тако несретно пала — беше горња хаљина калуђерова, коју је пре неколико тренутака на то место бацио — извесно с тога, што му сметаше, да за краљицом брзо корача.

Он се најбрижније пригне страшно узданувшој доле, да јој устати помогне и колима одведе — никог другог поред краљице нема! Бесноћа буре и страшна грмљавина опоминьаше их на брзи повратак.

„Она је побегла!“ беху прве речи краљичине, која наслоњена на Фулгенција једва до кола дође, али чим је у иста села, осети са страхом, да ће се оно, што јој је пре једног часа калуђерица Патронија прорицала, испунити! —

IX.

ДЕТЕ У ПЕЋИНИ ВАМПИРА.

Пре но што би дознали, шта се исте ноћи на другом месту догодило, и шта се даље с краљицом збило, морамо се у нашој причи повратити на неку личност, о којој ништа, још од оне ноћи кад су Енрику у Св. Мадру одвукли, дознали.

Та је личност циганин Аца.

Кад су му из његове палате најмилије украли, његову Енрику, за коју би он све жртвовао, обузе изнајпре тужан бол јадног сина без отачаства — он се с дивљом виком стропошта на диван, на ћилим у Енричиној соби и љубљаше сваку стварчицу, коју је год она у својим рукама имала, он беше у такој зверској јарости и очајању, да је и своје послужитеље поубијати хтео, што му нису његово најмилије благо чували и својим животом бранили! — Уплашене слуге разбегну се од дивљег сина краља цигапског, који не налазаше више никакве радости у своме богатству. Лепота одаја беше му несносна, новац не имађаше никакове вредности код њега, јер га не могаше више Енрици давати — не могаше га испред њезиних ногу поставити.

Наскоро се одпочеше окол Аце купити скитнице са понудама, да се сваком његовом непријатељу освете, на ма тај и највише место у престолници заузимао, они му нудише своје храбре мишице, и своје отровно оружије, али не из пријатељства, но за новац, јер су дознали, да је Аца богат. Но Аца их својим мачем све растера, јер ког Аца мржаше, тог хтеде сам својим мачем да прободе, и то је било за његову страсну душу највећа наслада.

После неколико дана, јави му Аја преко писма, да се Енрика у реку Мансанарес удавила, на писму не беше истина подписа, али је Аца ипак знао од кога је, његове очи закрваве се при самом помислу да је та жена, за коју не могаше дознати где пребива, узрок смрти његове обожаване Енрике, он се хтеде осветити тој грозној, коју зрно његове кратке пушке оне страшне ноћи не погоди, он је мора наћи, јер је исто тако мржаше, као што Енрику љубљаше, да јој награду за њезино издајничко дело даде. Његова палата постане му несносном, он се као сви шума и слободе у исту усели, само да Енричину жељу испуни и да јој после толиког путовања прибежиште и отачаство прибави. Сад га опет повуче жеља у дивљу пустињу, где се бољој утеси надаше, нежели у палати пуној тужних успомена.

Аца одпоче лакше дисати, чим је варош за собом оставио, кадифена душанка и отртач беху опет лаком цигапском кошуљицом замењене, на којој се ништа не блисташе, осим оног старог крста; на ногама имаше опанке и кратке панталоне украшене разним пантљикама, беше дакле одевен као што су сви остали безкућњици пространог полуострва. У руци држаше егеду, којом је у палати више пута Енричино срце потресао, а сад свираше опет шуми и бурним таласима реке Мансанареса по свом циганском обичају.

Његову палату предао је једном управитељу, који за њима главом махаше, али његово злато и драго камење однесе потајно на Ора-планину и закопа дубоко на оно исто место од куда је и ископао.

Кад би когод сина краља циганског у његовој шуми видео, тај заиста не би у њему познао оног дон Ацу, о чијој чаробној палати и благу цео Мадрид говораше, тај великаш сад постаде опет презрителни циганин, коме је сада обиталиште она густа букова шума и који међу зверовима живљаше, и који као просијак и као лупеж, метеж људства избегавајући, без куће и кућишта свој живот пушећи и свирајући провођаше. Енричин дух беше с њиме, успомена њена беше му највеће благо, и он се с њоме у мислима исто тако забављаше, као да је још уз њега. Али кад год би га обу-

зело с тужним болом убеђење, да му је за свагда украдена, онда му се очи засветлише, дугачка коса попадаше му по челу, и песнице очајно стискаваше и прсте крхаше. И онда се свагда у Мадрид враћао те по улицама Мадридским и у околини цркве Анточа оног Демона тражио онуАју, која му најмилије благо и сам живот оте, и коју би као најужаснија звер зубма заклао, и у тим тренутцима ко би га видео, тог би морао ужас обузети.

У таковом очајном животу провео је Аца тумарајући више година.

На дан Светога Францишка о ком смо већ говорили, беше Аца у вече у Мадриду. Он је на један час своју палату потражио, и сад се беше још живље но икада тужна успомена у њему пробудила — он одјезди опет брзо у своју усамљену шуму. Али када је кроз улице корачао стискивао је грчевито песнице и шкрипео зубма, јер је наАју мислио и сам себе проклињао, што није могао убицу његове љубазнице наћи.

Он је дакле морао прећи преко Плаца-Педро а одатле у улицу Толедо.

Читалац ће се опоменути, да је баш тог вечера дете ситничара, на углу улице Толедо од оног грозног вампира нападнуто било, који је највеће задовољство у тиме налазио да врелу крв из прсију невиних девојчица исиса. О истом не знађаше нико ништа друго, но да је био човек, и да му је лице које црвена брада покриваше бледо, и од старости изнурено. — О овом чудноватом вампиру разно се нагађало неки вељаху да је као обичан човек велики, а неки тврдо уверавање да је исти вампир бастард од човека и звера.

Таква нагађања и загонетке свагда се распростиру чим се каково ванредно и непоњатно дело изврши, а особито ово које је ове ноћи, кад су цигани у зверску крчму ушли, на два места извршено. Оба ова убиства беху тако подједнако извршена, да је немогуће било и даље сумњати о овим светским гаткама о вампиру, коме су једне исте ноћи две дивне девојчице као жртва пале, и које би догађај целом грађанству ванредни страх задао.

Ова грозна, крвава и по све чудновата тајна узбунила је по целој вароши не само матере и све жене но и људе, који у свима круговима приповедаше с неким страхом и гнушањем о том убиству, које се чисто ни замислити није могло. Сваки је дакле желио да се поново о истинитости овог убиства увери, и тако беше дућан ситничара, који се на углу улице Толедо налажаше и у који су мртво тело лепе девојчице унели, непрекидно пун светине.

На њезиним белим грудма види се рана, но по савету лекарском беше наређено, да се девојчица у болницу однесе и да се тамо тачније и судски о начину овог убиства испита.

Бледи и болни Аца са упалим и необично севајућим очима, дивљом брадом и косом хитио је кроз улице Толедо баш онда кад је светина мртву девојчицу гледала и сажалевала — син шума и пустиња хитио је тако као да би се нечег бојати имао!

У један пут чује, да неко брзо за њиме корача — ко ће то бити што му уза стопце иде. Да ли га исти гони, или је то случај, да овај непознати за њиме иде.

Аца размишљаваше, да ли да том човеку, који изгледаше као да га гони, од један пут с голим мачем на сусрет изиђе пре, но што би њега исти напао — у том од један пут смотри поред себе спрам сјајне месечине црну сен необичног гонитеља -- шпански шиљасти шешир, кратки огртач и к томе личност, на коју се Аца и против своје воље опоминњаше — тај човек не беше нико други, но грозни и заклети непријатељ Енричин, Јозеф, ког је једном на реци Мансанаресу песничао, и ког је по том исте ноћи кроз Пуерту дел Сол заједно с Ајом возити се видео.

У том магновењу додирне га једна рука по рамену.

Аца се окрене — он се није преварио — Јозеф беше то, који осмејкујући се пред њиме стајаше — он изгледаше као авет! Његово суво, бледо и гадном страшћу изнурено лице показиваше неко грозно неспокојство — његове очи беху чисто испале и крвљу подузете а брођаста брада и коса беше неуредна и замршена.

Аца промишљаше шта да с тим грозним непријатељем Енричиним ради?

„Охо, брате циганине!“ рече Јозеф полугласно, посматрајући озлојеђеног и намргођеног Аџу, „једва сам вас познао, имам један налог за вас, ради ког сам вас у залуд у вашој палати тражио — сигурно је златица нестало? Али не би ме ни чудило, јер такова љубав, као што је ваша спроћу“

„Да се ниси усудио име изустити, лупежу!“ пресече Аца уплашеног и зачуђеног Јозефа.

„Та зар смо братинство пили, брате Аџо? но што му драго, бар се не морам ни ја устручавати да теби кажем т и,“ рече Јозеф поцмевајући се, одбацивши једну страну огртача и ставивши руку на пиштољ, ког се крај испод његове црне душанке блисташе — „ја имам да ти испоручим налог једне жене, која тако за тобом чезне да ти чисто завидити морам!“

„Рецте брзо, шта имате!“ одговори Аца гордо и заповедајућим гласом.

„Хајде де, јер и тако немамо времена за оклевање. Лепа Аја, жели да вас види и да с вами говори — не оклевајте дакле! Шта велите за њен божанствени стас? Ја држим да једва чека да вас само један пут у својој спаваћој одаји види — може јој се помоћи, и ево како? Кад би ја на вашем месту био — тако ми имена божијег, не би ме један пут, не, но сваку ноћ код ње видела!“

„Где ћу наћи ту Ају?“ упита срдитим гласом Аца.

„Охо — та и ваша крв није ледена! Ви ћете исту Ају, која вас видети жели, наћи после три дана, у зидинама манастира Аранхуеца

„Аранхуеца? — Је ли Аја у Аранхуецу?“

„Извесно, да се неприметно с вами састане, и своју горећу жељу једном постигне,“ рече Јозеф ласкајући, „дакле немојте заборавити, циганине, после три дана у зидинама манастира Аранхуеца у присену старих палмових дрва, која се у углу опаднутог зида налазе — сретно извршење! Ја одох, јер имам још ове ноћи да неки хитан посао извршим!“

Ми знамо, да се Јозеф мора у крчми на Прадоферму-десу, са она два калуђера састати.

„Препоручите и мене лепој Аји, јесте чули — и по-мислите на мене кад на њезиним божанственим грудма по-чивали будете — то је слава и блаженство за вас," промрмља Јозеф, спремајући се да даље похити, „и још једно! Ви ми забрањујете да оно име споменем — од Аје ће те за исто дознати и то тако страшно, да ће вам срце уздрктати — будите здрави, и нек је сретно извршење — хахаха!"

Јозеф по том упути се брзим кораком главним путем и савије у мрачну и блатну улицу, која к Праду Фермудесу вођаше, док Аца међу тим за њиме гледаше.

„Да ће ми срце уздрктати — о Енрици?" рече сам у себи — „не оклевај дакле, но добро мач наоштри, јер можда ће ти требати — она блудница не ће ми више умаћи!"

Аца похити кроз густи мрак к капији, и одатле преко поља главним друмом, који к Аранхуецу води — он није мо-рао хитити, јер тек после три дана уговорен је састанак, а до Аранхуеца имаде само четрнаест миља.

Трећега дана приспе Аца на чисту равницу на којој се ма-настир Аранхуец између палмових, кестенових и маслинових дрва налази и то у близости летњег дворца и парка, као што ћемо доцније видети, јер не ћемо пропустити, а да тај историчан дво-рац краљице шпанске не посетимо, који је дивним садом и во-допадима украшен, и који између Мадрида и Аранхуеца лежи.

Он се приближиваше, заклоњен узвисицом у широком полукругу к засађеној страни манастира, и легне по том на земљу, тако, како би одозго све добро прегледати могао, што се год доле између густих дрва збива, без да би га ико опазити могао. Полагано спушташе се мрак преко ра-внице и манастира, — Аца лежаше предосторожно вреба-јући у својој заседи.

Једва једном смотри, да се нешто иза манастирског зида покреће, он погледи боље и виде, да се неки човечији облик присену густих дрва упути. Чим је иста на крају зида са-вила, виде он, где се немирно осврће и спрам месечине по-

зна, да је тај облик грозна Аја, која се у дугачком црном огртачу увила.

Он ћипи — он се не могаше дуже издржати, не што га љубав, но нестрпење и мрзост гоњаше — он осети, да је отпочео дрхтати, његова дивља душа дрхташе за осветом! — Као лав, који своју жртву између дрва пред собом види, и за удесан се скок спрема, тако се Аца и нехотице повлачио по земљи, кад је спазиоАју да се корак по корак густим дрвима приближаваше, на ком месту је и желео да јој за све плати.

По том се пузећи спусти доле — ко би у том магновењу циганина видео, како се, метнувши руку на свој оштар мач, полако и пажљиво к дрвима поред манастирског зида приближаваше, морао би сав од страха уздрхтати. Аца корачаше неприметно све даље — он се и сад бојао да ће му жртва умаћи. Најпосле се к густим дрвима тако приближи, да га је грофица Генуеска, победоносно осмехнувши се, познала.

„Аја заповеда — а дивљи и пламтећи Аца слуша!“ прошапта она, док је међу тим ватреним очима љубопитно гледала, да лепо лице у циганина распозна.

У један пут стаде пред њу — Аја одскочи, обузета неком слутњом, један корак назад.

„Ти си тачан, Ацо“, рече грофица, „надам се да ћеш моје заповести а и жељу скоро испунити!“

Циганин, коме је разбарушена коса преко чела и образа пала, погледаше са необичним севајућим очима демона, који гордо пред њиме стајаше.

„Ти си мој, Ацо — ако ми не усхтеш жељу испунити, онда ћу моћ употребити!“ рече Аја претећим гласом.

Циганин стајаше непомично — по том му се отпочну очи све оштрије и севајући покретати.

„Бирај — или да будеш мој, или ћу грозну тајну твоју одати џелатима! Они непрестано једног нечовека траже, који се пре три дана опет појавио — они га вребају — у свима новинама расписана је награда и опис твог дивљег лица!“

„Безумницо, шта то говориш!“ викну Аца, који значај тих речи не хте веровати.

„Мало лакше, јер ћеш се тако и сам одати! За што тражиш тако грозно и неприродно уживање, Ацо, да деци крв и живот исисаваш, кад ти једна жена све нуди, што год човечија душа желити може — кад та жена најлепшу и најмоћнију господу, која пред њоме клечаше, одбија, само да жељу свог чудноватог срца задовољи — та жеља си ти, Ацо — и ти мораш мој бити — — или умрети, вампиру!“

Те речи Ајине тако су циганина страшно потресле, да је назад посрнуо.

„Ти си тај грозни, о коме цео Мадрид говори. — Ти си био у шуми Бедоји, кад су дете оне сироте циганке мртво и без крви у џбуну нашли. — Ти си био у „зверској крчми“, кад су девојчицу оне удовице, оно јадно и лепо дете, мртво нашли. — Ти си се крио у улицу „Толедо“, кад је убијена кћи оног ситничара у наручима свог оца лежала. — Ти си тај нечовек са бледим, грозном страшћу изнуреним лицем и са дивљом, разбарушеном косом и брадом. — Ти си онај вампир, ког цео Мадрид с највећом јарошћу тражи, да га у ланце окује, у ланце такове, какове још ни један разбојник у св. Мадри носио није!“

Аца задрхта а из његових болних прсију зачу се ужасан повик — —

Беше ли тај глас знак његове безмоћне јарости, или се виде дивљи циганин за иста у свом сакривеном и нечовечном делу, издат? —

Мач се у његовој дрхтајућој руци заблиста — с дивљом јарошћу устреми се на грофицу генуеску, која овај страховити нападај не могаше избећи.

Аца удари у најдивљем очајању свој мач у прса Ајина у место да на тим прсима као што му Јозеф рече, рај ужива! То беше на сваки начин час највеће насладе за црног циганина, који од једа дркташе — наслада беше то што би ју за љубављу жеднећи на прсима њеним осећати могао; а можда још и већа за Ацу који дрктајуће срце за осветом задовољавати могаше. —

Такову освету испунити причињава још већу сладост не жели задовољити ону наглу и узбуђену крв које ми љубав називамо! — Беше ли и то љубав, што грофица генуеска за циганином осећаше? Беше ли то што друго осим узрујане крви, којој све једно беше, био човек за ком жуди звер или зликовац. — Беше ли шта друго што грофицу генуеску обузимаше? И ту узбуђеност називамо божанственим именом: љубав.

Кад је Аца мач извукао и на прси га упрьо — грофица генуеска рашири руке, као да се радује што ће од руку свога љубазника умрети — то би било дело које би нас овог сатане женског за свагда опростило, и ком би се заиста радовати морали. —

Али грофица генуеска рашири руке и пружи му своја прса са неким са свим другим рачуном!

У истом магновењу кад се тросечни мач циганина, од ког се добивена рана не може излечити, спрам месечине у дрхтајућој руци Ацином заблиста, и у Ајина прса удари зачу се грозно смејање — —

Мач се одбије од прсију грофице генуеске као да је ова од камена или гвожђа — с њезиних усана зачу се то грозно смејање које је страсну мрзост и јед дивљег циганина још већма распалило.

Грофица генуеска беше и за такав случај спремна — онај тврди, плаве боје трико, ком се Францишко од Асиса некад о месојећама дивио и у њему врачарицу жељно посматрао, беше и данас на прсима и телу лепе грофице — и у овом тренутку, када је мач од њезиних прсију одскочио, осведочио је исти трико, да што више значи, нежели да само вито тело утеже.

Аца беше неким страхом обузет.

„Ти си наумио да ме с пута уклониш — лудо, Ајa се за то спремила, она ће тебе опет за то у своје шаке добити! Енрика живи, али је ти никад више не ћеш видети, јер док си ти још овде, она ће без икакове помоћи пасти у Јозефове шаке!“

Аца гледаше укоченим очима за Ајом, која га остави и у манастир се врати.

За тренутак нестане Аје испред укочених очију Аци-них, који још непомично стајаше.

„Енрика живи!“

Те речи пробише душу циганина Аце! Он је мора тражити, он је мора бранити од њезиног грозног и закле-тог непријатеља.

Али где да је тражи, кад ни трага о својој љубазници не зна! Али мисао, да је она још међу живима, поврати га у Мадрид и испуни га надом.

Он хиташе без одмора престоници — више дана тума-рао је кроз улице и сва остала места — без одмора гледаше он на прозоре и балконе, и свагда у залуд питаше свога управитеља, да ли је Енрика у палати прибежиште тражила!

После дугог и безуспешног тражења, падне циганину на памет, да је Енрика морала изван вароши прибежиште тражити па можда и наћи, јер се својих гонитеља бојала.

Аца путоваше кроз предградија — час овде, час онде запиткиваше потајно какову бабу или дете, да ли су какову страну жену где у комшилуку спазили — често му на ње-гова питања одговараху, са „јесте“, и тада би Аца као без душе трчао свагда новом надом гоњен, к показаном му месту.

Но свагда беху страна лица, која он нађе.

Он се упути даље из вароши у пољске околине и нај-после дође до развалина Теба, у којима стари Фрацко и Хуана живљаху, и где се тајни зборови летеће пантљике држаху.

Ожалошћен дугим и безуспешним тражењем и тужним срцем за Енриком, приближи се к развалини и седне на један каменити стуб, дрва густе шуме пружаху већ дугачке сени а преко изнад брда подизаху се густи облаци.

Циганин узме своју егеду и одпочне свирати, час дивље и непријатно, али после опет тако тихо и тужно, као што беше његова успомена на Енрику, и уз милозвучни одјек жица отпоче тужно и са очима пуних суза певати:

„На што ми је овај живот,
На што ми је сунца зрак?
Кад покрива бону душу,
Црни мрак.“

„На што ми је оно благо,
На што ми је овај свет?
Кад увену мога срца,
Мили цвет.“

Но у један пут појави се између нагомиланих зидина глава једне девојчице — слушајући окрете се тамо, од куда примамљиви и милозвучни глас долажаше. Мала Марија, која у свом прикривеном месту дубоко испод зидина беше, чула је ову свирку и болни глас и смотри са свим у близости још свирајућег циганина! Ова свирка допадне се детету тако, да је са свим слободно на њега главом климала, кад је он од један пут са разрогаченим очима спазио. Циганин помисли у први мах на духове — али кад лепа девојчица отпоче главом по такту свирке климати, онда већ не могаше дуже сумњати, да је то обично дете, које између развалина сакривено беше.

Непрестано свирајући корачаше он полако све ближе.

Аца осети неки радосни страх, који му цело тело обузе, кад је са свим близу уза дете стао и Енричине црте пред собом видео, нека га мисао обузе, да је то дете, које између развалина још живи, изгубљена и украдена кћи Енричина, она мала Марија, која је пре неколико година са обале реке Мансанареса нестала.

Кад је Аца ближе ступио, глава девојчичина увуче се назад, само детиње смејање показиваше малени улазак у пештеру испод развалине, у којој се лепа Марија радо и усамљено играла, и сам њезин нов садруг, немирни, мали Рамиро није смео у пештеру, а и није баш ни хтео, јер ово двоје деце имађаху разне и неједнаке наклоности и с тога се не могаху слагати. Мала и дивна Марија забављала се са ситним камењем и пољским цвећем, а старији од ње Рамиро од сваког штапа правио је сабљу и сваки разорени зид, ког је узјахати могао, за коња; лепа девојчица најрадије се задржавала у својој малој одаји, као што је пећину

називала, а немирни дечак тумарао је по зидинама и шуми; али стари Фрацко оставио је обојима на вољу, а добра Хуана налазила је за најбоље, да се деца после читања весело по пољу играју.

„То им даје снагу и здравље!“ свагда је говорила.

И тако постаде та пештера, коју је мала Марија случајно нашла, кад је камење ваљала, да себи краљевски престо начини, за њу најмилије место! Кад год је она отуд излазила, свагда је излаз вешто с камењем покривала, како не би нико врата њезине камените собице нашао.

Кад дан осване опет полако отисне камење и провуче се у своју пештеру, која је пре грозних времена, кад је дворац Теба још поносито у висини стајао, извесно као подрум служила. Исти простор беше спреман и широк. Разорене стене и зидине не могаху његов, од тврдог камена сведени кров пробити, али са стране беше зид до земље срушен.

У том простору уносила је мала Марија шљунак и пољско цвеће, да се мирно игра, и до пре неколико дана није ова дивна девојчица ништа приметила да јој буди што необично изгледа.

Али пре неколико дана учини јој се, кад је из јутра камење уклонити хтела. као да не леже онако, као што их је она нагомилала, и када је у своју пештеру ушла беше јој нешто необично. Следећег дана понови ову пажњу, и увери се, да је морао неки страни створ у њезину дубљу улазити и бар ноћу у истој задржавати се. Али никако јој не беше можно, да дозна и примети, који је то страни, који њезину одају тајно присвојава.

Сад јој се приближаваше човек, чију је свирку са задовољством слушала, и који све примамљивије свираше.

Да ли је то тај странац, који њезину одају ноћу посећава? — питаше сама себе мала Марија, кад је љубопитно из исте цитанина гледала који јој се приближаваше — и који се кроз ова тајна врата у њезину пештеру увлачаше.

Његове очи севаху необично испод косе која му је

разбарушено по челу попала, он с неком радошћу посматраше Марију, која се од њега сакрити хтеде.

„Мала, мила Маријо,“ мамио је Аца пружајући јој руку, „оди к мени и кажи ми где је твоја мати?“

Дете гледаше уплашено тог непознатог човека, који јој се све блише приближаваше.

„Оди к мени, ја ти ништа учинити не ћу, осим да те питам како си у ове развалине дошла, и где је сада твоја мати Енрика, коју ја тражим!“

„Мати, Хуана!“ викаше плачући мала Марија.

„Хуана?“ повтори Аца зачуђено, „одведи ме к њој!“

Циганин хтеде дете загрлити — али оно вику тако јако за помоћ, да се Аца уплашено осврне и брзо из развалине на поље искочи.

Мутни облаци све небо покрију и из даљине зачу се јака грмљавина, што је и краљицу оног вечера уплашила, кад је код калуђерице била, која се из Аранхуеца опет повратила.

Аца искочи изван развалиа кад је дете уплашено вриснуло, да види и дочека, ко ће се приближити, и која је то мати Хуана коју је девојчица звала.

Фрацко беше са својом женом у Мадрид отишао и тек ће се по свршеном послу доцкан кући вратити — и с тога не чу нико вику детета која се у шупљини разлегаше. Рамиро спаваше већ у Фрацковој одаји.

Мала Марија беше густим мраком окружена — и тек кад се овај стран човек удали, упути се она полако к излазу да се брзо кроз исти провуче и к својим родитељима на оном крају развалина утекну. Али кад хтеде главу своју на поље промолити, загрми тако јако, а муња цео предео осветли, да је девојчица уплашено вриснула и назад у пештеру пала — —

У том магновењу приближаваше се кроз густи мрак к пештари један погурени човек — а црни облаци покрише тако небо да је немогуће било, приближавајућег се познати. Али кад је муња од један пут развалине осветлила, увуче се у том магновењу исти у прикривену и мраком покривену

пештеру -- он се заустави за неко магновење слушајући, по том се приближи полако к месту, од куда се јецање девојчице чујаше — он се сагне плачућој — страшан врисак зачу се у пећини — — Марија осети да је неко снажно обема рукама обухватио — она хтеде непознатог одгурнути који у густоме мраку на њој лежаше и ког не могаше познати ни видети — али њезино очајно напрезање беше у залуд — већ осети и топли дах грозног нападача на свом, ладним знојем обузетом телу.

Сад од један пут викну свом снагом за помоћ и шчепа нехотично за браду и образ грозног непријатеља, који је све јаче уза се притискиваше — она осети, да јој њезине хаљине с прсију и тела дере, и да је без помоћи у својој власти има.

Али дете не имађаше времена, да о томе размишљава, шта тај зликовац хоће с њоме — она осети само, да се нечовечно с њоме поступа и да је изгубљена!

Вампир држаше чврсто њежну и умилну девојчицу у својим рукама — већ гораху његове уснице на белим грудима детињим; већ беше са својим грозним рукама и хаљину раздерао која прса покриваше; већ дркташе грозни и крвожедни у бесној жељи: већ осети она болове — --

У том се зачу последњи повик за помоћ, који грозни не имађаше времена угушити — и то тако тужни и молећи да и сам тај вампир, ако је човек, не би недирнут остати могао!

Али овај грозни имађаше на себи само човечију слику а у грудима ношаше зверско срце — он дркташе за предстојећом му насладом, за насладом од које би се другом од страха и грозе коса подизала — — —

У том истом магновењу, у ком је вампир своју грозну и зверску страст над јадном девојчицом наситити хтео — у ком су већ и његове дрхтајуће уснице с грозном намером њежна прса додирнула, и дете, ужасом обузето већ тешко јецање отпочело -- шчепа од један пут тог нечовека нека снажна рука, да га од своје жртве отргне. —

Готово дрхтајући глас страшног беснила зачу се кроз

шкрипеће зубе зверске — вампир се виде баш у оном магновењу нападнут и од девојке отргнут, кад је своје грозно дело баш отпочео -- бледи и крвожедни сатана виде се у густом мраку од један пут изненадно непријатељем нападнут, који га у магновењу највеће насладе узнемири и снажно шчепа. —

Страшна борба започе се у пештери, праћена плачем и виком детињом. Оба борца не имађаху времена да се оружја лате, но голим рукама хрвајући се и подједнаком снагом беше ова борба отпочета. —

У један пут осети избавитељ мале Марије, као да хоће вампир да се од њега отргне, и у пркос његовом присуству употребивши густи мрак, да опет на девојчицу нападне и да је с неколико бар удараца убије — јер овај грозни вампир мора своје отпочето убијство извршити па ма на који начин.

И заиста испаде му за руком да се из руку снажних свог непријатеља отргне, — он се дакле изгуби у мрачној пештери. —

У један пут одпоче се један од њих двојице брзо кроз излаз провлачити -- да ли је то био вампир или избавитељ мале Марије?

Густи мрак не даде распознати га — али на сваки начин биће избавитељ, јер се види где дркћући од страха хити да помоћи потражи — он се хитро баци, -- у пркос крупно падајућој киши и у пркос страшној грмљавини — на свог коња који у крају шуме привезан беше, да првој крчми одјезди где се надаше да ће помоћи наћи.

Коњ зазираше од муња, које по често густи мрак пробијаху — али јахач шчепа снажно обема рукама за узде, и ободе коња својим оштрим мамузама и одлети узвишицом која развалине од Мадрида раздвајаше. Погнут на врат своме коњу, јурио је он што је игда могао к месту на ком се помоћи надаше, с којом да код детета остављеног ухвати, сигурно да би му та жртва последња била.

Најпосле сену муња тако јако, да је цео предео осветлила па и јездећег коњаника — Јосеф је — без сумње! —

шиљасти шпански шешир — црни кратки огртач — бледо лице и брођаста брада — он је!

Са летећом брзином јурио је к првом предградију — уморен и једва дишући приспе до механе где се џелатске слуге задржаваху — једва дишућим гласом викну, пошто је врата нагло отворио, грозне џелате инквизиције — „вампир“ — викну он — „за мном — наћи ћемо га у његовој пештери — на једној жртви!“ — —

Дивљи жубор задовољства одговараше тим муцајућим речима Јозефовим — ко вампира ухвати, биће добро награђен, џелати могу ту награду лако заслужити.

Вичући и чисто арлукајући похите к својим коњма — Јозеф предвођаше ту грозну чету — као ветар летеше они преко узвишице к развалинама Теба — грмљавина беше страшна, и муње осветљаваху кад и кад ове грозне ноћне јахаче, које крвожедни Јозеф предвођаше. — —

Брзо приспу до развалина — буктиње засветле — пештера беше опкољена — вампир ухваћен.

С голим оружјем сиђе се Јозеф са џелатима инквизиције у доњи простор.

С дивљом јарошћу и беснилом нападну на човечији створ, који поред детета клечаше — Аца је то — Аца је тај вампир! — дете је мала Марија — она је још жива — али ванредни страх тако је снажно обузео, да је готово изван себе с раздртим хаљинама лежала.

„Држ'те циганина!“ викну Јозеф, „циганин Аца је тај вампир!“

Надмоћни џелати инквизиције устреме се и нападну на дивљом снагом бранећег се — његова псовка и уверавање беше у залуд!

Ацу свежу на једнога коња, а међу тим неколико џелата одведу малу Марију до обитељи старога Фрацка, која у крају развалина лежаше — ту се она, уплашено обзирући увуче у одају малога Рамира, који још једнако сам беше.

Али џелати, под предводништвом Јозефовим, јурише са везаним циганином к удаљеном Мадриду.

X.

КРАЉ У ЗАТВОРУ.

Поштовани читалац нека не мисли, да смо из праве линије наше приповетке изишли — случајеви и интриге прошлих година у двору мадридском и даљим окрузима беху тако занимљиве да и саме историчне књиге нису у стању довољно нацртати!

И следећи предмет говора не само да је потпуно историчан но и ванредни извршени домишљаји краљичини, неуредан живот краљев, комедија калуђерице Патросиније као и доцније следећа глава „Мач калуђера“ и збор летеће пантљике почивају на најстрожијој истини!

Држим да смо ово неколико разјашњавајућих речи дужни пре но што бисмо даље пошли, како се не би о истинитости сумњало!

Францишко од Асиса, супруг краљичин, испуни првом приликом молбу Енричину — он јави са поверљивим осмехом херцегу де ла Торе, да она лепа, бледа госпојица још је живи и да се у кући госпође Делакур бави.

„Заиста, ваш је укус леп херцеже!“ рече шалећи се краљ, који непрестано на Енрику мишљаше у нади да ће је опет скорим видети.

На овај глас уздрхти Серано — хиљаду питања и брига подизаху се у Францишку с потресајућом снагом! Како се Енрика спасла — где је она од оне страшне ноћи, за толико година била? Он држаше ово извешће за неко неспоразумење и погрешку — али га опет обузме страх,

јер је за могуће држао, да се Енрика у друштву извикане госпоће Делакур задржава.

После неколико часова, по овој мученичкој вести, отпутује Францишко к дворцу госпоће Делакур. — Он ступи сада први пут у дворане ове госпоће. — Он виде госпојице — са самртним страхом тражио је међу њима — да ли се Енрика у њиховој средини налази! Ова помисао беше тако страховита, да га је из душе потресла! Он тражаше у залуд госпоћа Делакур не могаше му за следу госпојицу ништа друго казати, но само то: да је после кратког бављења, гоњена напредном узбуђеношћу, њезину кућу оставила — на коју је страну отишла, не могуће је госпоћи Делакур рећи, јер имађаше тај обичај да о ма каквој ствари никаква тачна извешћа не даје, а и њезино свакидашње опхођење са дворанима научи ју, да свој занат предострожно тера.

Мадама Делакур, која држаше за част што и Францишка код себе виде, трућаше се да обрати његову пажњу на госпојице: лену Олидију и дивљу Јозефину.

Но Францишко се брзо из салона изгуби и својој кући поврати — он чежњаше за мирноћом, да би размишљати могао, како би у траг, истина избављеној, али од њега растављеној, ушао.

Међу тим отац Матија и Фулгенсио нису у двору беспослени били. Истина, да се између њих и херцега валенсијанског није баш јавна борба развила, али ипак осећале су обе странке, да су једна другој на путу, да се мрзе, и да се једна ма која с пута уклонити мора — јер обе странке грамзиш: за једну исту цел, за неограничену власт.

Нарваес не имађаше за наслон никог осим своје челичне воље и утицаја на краљицу Изабелу.

Али Матија имађаше краљичину матер и њезиног супруга, а Фулгенсио краља на своју страну.

Нарваес познаје врло добро своје непријатеље и без ратне објаве — али строг и озбиљан човек са оштрим погледом слабо је и водио бригу о том црном друштву, оставио им је на вољу да терају своје, и очекивао их је да му

ближе ступе и да их онда са једним ударцем уништи! — Поносни Нарваес држаше да за то моћи има, он је омаловажавао јогунство и вешт утицај тих инквизитора и ступаше безбрижно својим путем, који је свагда темељнији био но онај којим су калуђери св. Мадре пошли, да двор на своју страну придобију.

Краљица не хте никог к себи примати од оне ноћи, кад се из Аранхуеса повратила па за неколико дана — болни осећаји мучаху Изабелу горко и тајно, она не сме̂де ову тајну никоме поверити, али јој иста жаром у њезиној души гораше.

Једва једном реши се, да се у кругу дворана опет појави, али не да са председником Нарваесом односно државних послова говори, нити да се са својим супругом састане и матер види — него само да дозна, да ли и Франциш̌ко Серано ову тајну знаде, која јој њезино срце цепаше. Изабела га љубљаше сада још страсније но пређе.

У двóранама беше се већ, по жељи краљичиној сакупило мноштво изабраног друштва међу којима и сам краљ беше, да би се мислило, какву му ванредну радост појава његове супруге причињава.

Но ми ћемо наскоро видети да то беше са свим други узрок, који је Франциш̌ка од Азиса покренуо, да на овој забави присуствује.

У великој, названој „Филиповој дворани“ обложеној огледалима и као дан осветљеној видимо Нарваеса и министре Сарториуса и Олосага, маршала Серана, ђенерале Конху и Прима, Д'Еонела и Браво-Мурила, адмирала Топета и мноштво официра украшених са орденима. Око по ноћи појаве се, Марија Кристина и херцег Риансарески са мноштвом дворана а наскоро пре̂ краљице појави се и Франциш̌ко од Азис. Овај мали господин изгледаше нешто узнемирен, јер и његове обично мутне очи севаху данас необично, као да се у њему неко решење муги, а и његове црте лица изгледаху тако озбиљне, која се пређе никад на лицу слабог краља видети није могла.

Сад се појави кроз велика и обична врата и краљица. Изабела изгледаше бледа и брижна, — на њезиним

очима могаше се јасно приметити, да је више ноћи без слатког сна провела. На једанпут оштрим погледом посматраше краљица по дворани, као да неког тражи — она имађаше на себи белу хаљину од тешког атлаза, и у њезиној лепој коси блисташе се круна од драгог камења, а на њезином нежном и белом врату блистаху се накити као звездице.

Изабелу поздрави најпре њезин супруг, но она га отпоздрави по обичној форми са хладним осмехом готово у такој истој форми поздрави се и са Маријом Кристином, с којом се на брзу руку разговараше о својој сестри Леонизи, херцегиња од Монтпенсиера, која се са својим супругом у Севили задржаваше.

По том се разговараше краљица врло умиљато са Нарваесом, но који је ипак и поред те умиљатости озбиљно и хладно одговарао. — Изабела и нехотице баци свој поглед на место, на ком је Франциишко Серано стајао — са љубопитством тражаше на његовом лицу црте разјашњења, е да ли је Енрику нашао — неизвесност ју страшно мучаше!

Изабела са Маријом Кристином заузму место што и од осталих по неки учине, а локаји с највећом хитрином служише са посластицама и шампањским вином.

Франциишко од Азис, узимао је више пута слободу, да краљицу за извршење својих себичних жеља мази, и то као њезин први поданик, као што имађаше вољу називати се, које молбе истина не беху баш радо примане, али ипак одобраване, да би се мало сагласност у двору одржала — беху више од 50 манастира опет отворени, што је и проузроковало велико незадовољство у народу — шта више краљица је и најсмелији корак учинила; уредника листа „Херало,“ Сарториуса (који је доцније за грофа од Сан Лујса именован) постави за министра унутарњих послова, и тиме је угушила незадовољне чланке јавног листа и предупредила даљи развитак најжешћег нападаја на праведног нападача.

Но како се Изабела у напредном брачном стању налажаше, то отпоче и у народу расти веће поверење спрам њезиног супруга које знадоше калуђери свете Мадре на своју корист употребити, и које је управо и дало неко право

супругу краљичином, да данас нове захтеве краљици предложи, дакле у тој намери приближи се столици краљичиној.

Један само поглед убеди краља, да се Нарваес у већем растојању од њих са Олосагом о неким новим наредбама забавља.

„Моја висока супруга нека ми дозволи," рече Француско од Азис краљици, ступајући мало ближе, „да вам изјавим моју особиту радост која ме обузима видећи вас у данашњем стању, а у исто време и моје горуће нестрпљење на будућност, која ме најсретнијим на свету чини!"

„Благодарим вам, мој супруже," рече Изабела, примашајући чашу к устима — нека меланхолична црта превуче јој се преко лица, а њезине плаве очи беху маглом обузете.

„Само постоји још једна околност, која нашу срећу помрчава," настави краљ даље, и посади се, по понуди краљичиној до ње — „једна околност, која нас са озбиљним мислима обузима, јер иста прети миру наше земље!"

Краљица погледи зачуђено свог супруга.

„Ви ме изненадисте и чините ме љубопитном да дознам коју то околност ви мислите?" рече она полугласно.

„Осећам се приморан, да исту од вас више не тајим, моја супруго! Нико не преслушкује, дозволите ми да моју молбу изјавим, коју вам већина ваших верних поданика кроз мене изјављује! Херцег валенсијански, злоупотребљава поверење и високо своје место које сте му имали милост подарити!"

„Како то, мој супруже! — та ја бар немам ни најмањег повода да о злоупотреби председника Нарваеса сумњам! Који је тај, који нас у свима незгодама са снажном руком заштићава? Који је тај, који би дисциплину у војсци, ред у ђенералним круговима боље и тачније одржати могао? Не, не, мој супруже, то су неистините вести, које су вам достављене! Тим се само ишло на то, да херцега валенсијанског, код вас у сумњу доведу!"

„Вашим речма Изабело, дозволисте ми осетити, да сам ја ваш први поданик; но ипак је, ако и име једног краља

носим, моја дужност, да све радо жртвујем, да моју супругу на опасност пажљивом учиним, која јој од стране њезиног љубимца прети!“ настави краљ даље, који је говорљивији био но обично.

„Ја мислим, да нисам у стању господину херцегу, за његове многе и верне заслуге ни благодарити! Ви га назвасте мојим љубимцем. Добро, мој господин супруже, дакле нек он то и остане!“

„На сваки начин говори се у народу, да је он од многих љубимаца онај, који највеће право на то одличије има!“ —

„Кад једном на престо седнемо онда смо узвишени над сваким осудама које се у народу чиие!“ одговори Изабела гордо и нестрпљиво.

„Али ипак не смемо све неприметно оставити, што се говори, Изабело, јер у том говору има и истине!“

„Мисли ли се дакле мени шта приписивати, шта више може бити и пребацивати, мој господин супруже? Херцег валенсијански је моме престолу нуждан!“

„Он је славољубив, који за ничим другим не грамзи но за неограниченом влашћу — он је хрђав саветник, јер му хладно израчуната себичност диктира све што ради!“ рече краљ узбуђено.

„Оставите мени, да о том пресуду устројим. Или може бити држе ме за тако кратковиду, да нисам у стању оне који су најближе уз мене, оценити и познати? Мој господине супруже, држим, да сте за ово неколико година могли јасно увидети, да се о вашим рачунима и поступцима ни најмање не бринем, за то молим да се и у моја дела нико не меша — држим дакле да су то мала условља која вам нудим!“

Изабела устане — она беше узнемирена — њезино бледо лице обузе необично руменило — с кратким речма опрости се с Маријом Кристином — хладно и гордо поздрави краља, и под изговором да јој је позлило удали се из дворане.

Францишко од Азис, остаде, озлојеђен тако силно, да

се је решио, или с његовим предлогом продрети или од саме краљице удалити се.

Осмејкујући се, као и да се није ништа збило, испрати своју супругу из дворане — осмејкујући умеша се међу господу дворане.

Херцег Риансарески, који је ову малу сцену између краљице и њезиног супруга приметио, и који је упливом оца Матије завидео херцегу валенсијанском, рече тихо краљу:

„Одважно, величанство — ми морамо знати, да смо људи!“

Супруг Изабелин насмеши се одобравајући, по том се за један трепутак размишљајући заустави.

„Риансарес има право! ми морамо знати, да смо људи, промрмља он, „ја морам једном са својом вољом продрети, јер сам калуђерима више услуга дужан!“

Краљ се упути дакле краљици, и кад се беше пред собљу приближио, озлојеђен не хте ни по обичају поступити да га ађутант краљици пријави, но сам ступи у одају краљичину, која беше тим поступком у намери, да му лично посету откаже, но брзо се уздржи, јер намисли да свом супругу јасно покаже да она сама влада.

Францишко од Азис поздрави краљицу церемонијално.

„Прека је потреба, која ме нагони, да вас сада још узнемирим, госпо!“ рече узбуђено мали господин.

„То вас онда молим да седнете, мој господине супруже. Да сам врло изненађена!“

„Ја долазим“, настави краљ даље, „да вам јавим, да сам се решио још ове ноћи престоницу оставити и у Аранхуес мом летњем дворцу са мојом свитом преселити се — ради смо бити удаљени од вашег двора како би се могли научити, да наш утицај — ништа не вреди!“

Изабела на ове речи уплашено ћипи. „Шта? — ви хоћете“? —

„Да се са својом свитом у Аранхуес преселим. Да, госпо, ово је моја тврда намера! Нисмо склоњени госпо, да нам се наше речи, као интрига дворска сматрају — нисам

дошао да се правдам госпо, но да вам само моју тврду намеру саопштим!“

„Дакле шта би вас могло покренути, да од ваше доста чудне намере одустанете?“ упита по краткоме ћутању краљица.

„Докле год ви ово моје предузеће чудноватим називате, ништа госпо!“

„Тиме сам хтела да питам, шта би вас приволети могло да у мом двору останете?“

„Дозволите да искрено говоримо, госпо, без копрене на очима! Да од моје намере одустанем, можете само онда очекивати, ако Нарваеса из вашег двора отправите!“

На те доста безобразне речи Изабела се дигне са столице.

„То ни кад бити неће, Францишко од Азису!“

„То онда немам ништа даље чинити, госпо, но вами се препоручити. Још ове ноћи премештам мој конак у Аранхуес!“

Краљ се поклони. — „Дакле Нарваес остаје?“ — питаше он тихо.

„Он остаје Францишко од Азису! Ми нисмо побуђени да претимо!“

„За један час далеко смо од Мадрида.“

Краљ се изгуби иза завесе.

Изабела гледаше за њиме с неописаном јарошћу; тај незнатни кнез, ког је она краљем учинила, усудио се да јој на супрот стане. Дакле остао јој избор између Нарваеса, који је њезином престолу ступац био, и Францишка од Азиса који је нула био.

Али ипак Изабела није изгубила из вида, да би тај напрасни раздвој могао у народу хрђавих последица причинити, а особито у садањем њезином ванредном брачном стању. Зар се не би овим напрасним раздвојем зејтин у ватру сипао?

„Не, он не сме ићи, па ма га и силом од тог пута обуставила! — Морам с Нарваесом говорити, он нека реши шта се радити има.“

Краљица зазвони.

„Ми молимо, да председник министарски одма амо дође!“ заповеди узнемирено.

Нарваес, који никад дуже од пет часова не спава, приметио је одма, да тај позив мора од велике важности бити, кад га краљица у поноћи зове.

„Господин херцеже“, отпоче Изабела дрхћућим гласом, „догађај, који може хрђавих последица собом донети, догодио се пре неколико минути у двору. Краљ је у намери да свој конак пресели у Аранхуес!“

Нарваес се на ове речи тргне као да га је гуја ујела.

„Краљ хоће у Аранхуес?“ понови он невероватно — „та то није ни замислити!“

„Али ипак је баш сад овде то изјавио!“

„То се не сме никако дозволити! Дајте мени пуномоћство величанство, и ја ћу томе на пут стати!“

„Дајем вам и то неограничено!“ рече Изабела, „чините што год за нужно нађете!“

„Молим за писмени налог, величанство, јер што још овог часа бити мора, било би велеиздајство без вашег потписа!“

Изабела седе за сто и написа потребни акт за господина председника, у ком му је неограничену власт дала.

Нарваес мирно поклонивши уклони се.

После неколико минута зачуше се кораци телесне гарде херцега валенсијанског у одељењу дворца у ком краљ обитаваше. Њих предвођаше један официр, а тај официр нико други не беше но Олано, ког смо пре неколико година (код Карлистика) у карловој војсци видели, он је на краљичину страну прешао, јер је увидео, да ће се трупа Дона Карла најпосле распасти морати, а беше и одан херцегу валенсијанском, да му је овај тако деликатни налог поверио.

Олано се приближи с гардистама краљевим собама, које одма са своју страна опседне. за тим уђе без нарочите дозволе у краљеву одају, и краља са управитељем застане, **где се о путу за Аранхуес договарају.**

Францишко од Азис погледи зачуђено и озлојеђено на долазећег, који се усудио, да без нарочите дозволе у одају ступи. —

„Ко сте ви, — шта ћете ви?“ викну он на Олана.

„Ја имадем налог, да ваше величанство затворим!“ одговори са свим мирно стари официр.

„Ви сте полудели!“ викну краљ у највећој јарости. „Заповедите стражи, да овог луцнутог официра у затвор одведу, или може бити да се мисли да се са краљем без одговорности овако шта чинити може? Ко сте ви? — Ваше име!“

„Ђенерал Рос де Олано, величанство!“ одговори официр поклонивши се.

Францишко од Азис не знађаше од једа и изненађеношћу код овог неишчекиваног призора шта да одпочне. Он изнајпре помисли на револуцију у војсци, с јарошћу повуче за жицу звона које у ађунтатуру води. —

Нико не чује, нико се не појави.

Краљ побледи — он похита к вратима, горње је служитеље јаросно напао и отвори врата да сам стражу виче. —

Са ванредним зачуђењем тргне се назад у одају.

Ходници и врата беху са снажним гардистама херцежевим опседнута!

„То је велеиздајство!“ викну краљ шкрипећи зубма, „ви сте бунтовник, на шафот с вами! Ко вам је дао налог, да овде упаднете?“

„Заповеђено ми је, да ваше Величанство у име краљичино ухапсим!“ одговори Олано поклонивши се, „ево својеручна заповест њиховог величанства краљице!“

Сад беше тек на чисто, да је тиме краљица њега од пута обуставити хтела.

„Дакле по заповести њиховог величанства!“ рече он, као да се то нека шала збива, „сад разумемо господине ђенералу, и повинујемо се као први поданик краљичиној вољи, краљ је ухапшен! Јавите то њиховом величанству! Краљ се је ухватити дао!“

Олано се поклони и заповеди свом ађутанту да налог краљев изврши, а он без питања у одаји краљевој остане. —

Још исте ноћи беше истина посредством краљичине матере, овај чудновати, али још ни при једном двору недогодивши се случај опет утишан. Краљ одустане од своје намере и загрли херцега валенсијанског истина срдачно, али у душе обојице њих усели се од тада још већа мржња, и вребаше обојица прву прилику за нови нападај.*)

Наскоро за овим олакша се краљици али пређе но што се мислило — она роди на велику жалост и ужас целе земље мртво мушко дете!

Прорицање калуђерице Патросиније беше страховито испуњено — а њезина тајна имађаше плода!

Нада у карловој војсци, његовим приврженицима и у монтпенсиеровој линији, расла је поново, а напротив утицај херцега валенсијанског отпоче од тога дана опадати.

Али у св. Мадри беху сада сретни! —

XI.

ЛЕПИ ДАНИ У АРАНХУЕСУ.

Од богатих шпанских насеобина задавала је најбоћија Куба, у тој години двору мадридском много брига.

Африкански својевољци из мексиканских трупа беху у јесен 1849. год. у Новоме Орлеану сакупљени, но на енергично заузимање председника Тајлора беше им упадај препречен.

Али још у првоме пролећу предузме ђенерал Лопец, неки шпански племић из Каракаса, да са својих 500 људи поново раздвоји важну и богату насеобину од своје матере земље. —

Но и у овом покушају има се захвалити одважноме отпору шпанске опсаде, а генерални капетан од Кубе Ран-

*) Види историју Шпаније после Аскаргорте.

кали, покаже се североамеричкој влади у толико услужан, што је све заробљенике без икаквог околишења издао, што је и побудило шпанску владу да јачу опсаду на острво изведе, Ранкола натраг позове и команду ове експедиције ђенералима Конхи и Приму повери.

За кратко време ова два ратоборца разбију непријатеље, неке заробе који буду преким судом на смрт осуђени и у Хавани погубљени, а Лопец главни предводник бунтовнички, буде са псима ухваћен у пустињи где је побегао, на смрт осуђен и у Хавану на грозно губилиште изведен, где је свој живот без икаковог страха као јунак окончао. —

Међу тим Нарваес видећи да су се многи непријатељи појавили, због чега му се и поверење у народу отпочело све хладније одазивати, захте свој отпуст, који му Изабела после дужег оклевања изда и тиме са свим у шаке њезине матере и језовита поново падне.

Марија Кристина није жалила труда, да би само веран привржених језовита и њезине малоумне жеље, на врх владе ступио.

Тај човек беше Право Мурило, један противу народа и потчињених му горди човек, а спрам краљице пузећи мрав, чија озбиљна и јуначка дела беху, да јавним листовима праведни правац угуши, и да такове људе око себе скупи, који ће само његовим жељама свагда одговарати и просто одобравати их.

У овом положају у ком се земља нађе, не оста ништа друго Изабели, но да се уклони од тешких и свакидашњих тужаба незадовољства, те тако пресели свој конак заједно с краљевим у стари дворац Аранхуес, а цео државни терет остави с повереньем својим министрима, који ово поверење на зло а не добро употребише.

Стари дворац свију краљева шпанских је Аранхуес, ком се сваки због његовог вештог положаја дивити мора, дивни и светским расадом украшен парк окружава исти, кроз који изведена река продире, а многобројне дворане, веће и мање одаје блистају се у најдрагоценијој својој сјајности.

На реци парка Аранхуеса виде се мноштво мањих и већих чамаца с највећом раскошношћу украшени, а саме зидине овог краљевског летњег дворца украшава богата круна шпанских краљева.

У овај дворац пресели се краљина Изабела са својим дворкињама, у нади, да ће мирно и спокојно, скинувши за неко време најтежи терет државне управе с леђа, поживети, али тешка је круна краљевска и за човека, који ју снажније носи, а камо ли за слабачку жену, која под њом пасти мора.

Једнога дана, после кратке шетње, поврати се Изабела у своје одаје. Дивна ноћ покриваше овај умилни предео — краљица сеђаше на софи, њезин поглед беше кроз отворен прозор упрла — са замишљеним погледом гледаше она у тиху, ведру и пуним месецем обасјану ноћ.

Изабела је сама. Мирно везиваше се њезина душа за најумилније слике прошлости, у њезиним ушима као одзив звоњаху из већ одавно прошлих, али лепих времена, оне речи, које јој некада њезин љубимац Францишко Серано говораше:

„Само једном љуби срце човечије — што даље следује, није ништа друго но узрујаност крви и мисли.“ — —

„Да, Францишко, ти си истину казао,“ прошапута краљица и баци свој примамљиви поглед на тавну светлост густог парка, „једанпут само љуби срце човечије топло и неограничено и никад не може ту љубав заборавити! Ти си то био коме сам прву моју љубав посветила — још и данас чезне моја душа само за тобом! Многе године су од тог времена протекле. Енрика је између нас ступила, коју сам последњи пут оне страховите ноћи на овоме друму видела. Ми смо се научили, да се хладнокрвно сусретамо и да се са хладним речма поздрављамо! Теби беше то лако, ја сам приметила, да теби не беше тешко да ме тако хладно предусреташ — твоја прва љубав припадаше другој! — Да ли је Францишко Енрику опет видео, да ли је нашао, кад се оно из куће, у коју ме Патросинија упути, уклони? — Казато ми је, да су већ неких од званих гостију за су-

трашњу светковину, приспели — да ли ће Франциш ко Серано доћи? Или ће наћи за добро да се поболе. Без њега би светковина без икакве сјајности била, јер једини је он, који ми у моју болну душу сладост и спокојство улива! Па ипак ни један спомен, ни једну слику, нити једини знак ради успомене немам од њега, ништа осим јединих мисли које непрекидно на њиме почивају!“

У том магновењу учини се усамљеној, као да чује неке кораке, који се кроз парк приближиваху. Изабела се усправи и слушаше. Чудновата мисао обузе ју! Ако је то Серано, који се по хладовику месецем осветљеног парка шеће! —

Она устане да тајно с балкона мотри ко се то по стази парка шеће. Предосторожно и тихо прислушкиваше, по том полако изиђе кроз велика и отворена врата на балкон, који самим цвећем и зимзеленом окружен беше. Са балкона истина није могла даље видети осим прве стазе које балкону воде, па ако шетајући ком другом стазом умакне онда га изгуби из очију.

У горећем нестрпљењу и слаткој нади приђе са свим уз заграду балкона. Ноћни шеталац ходаше полако по стази шљунком насутој која у густиш парка води; дакле после неколико тренутака пролазећи кроз овај густиш мора ће га Изабела видети. Љубопитство и жељно ишчекивање севаше из лепих краљичиних очију.

Једва једном указа се жељени испод балкона. — Изабела се уплашено тргне назад. Да ли је вара слика њезиних уображених фантазија? Не, не, тај ноћни посетилац парка не беше нико други, но херцег Де ла Торе!

Полако, и у мислима удубивши се, корачао је Франциш ко Серано, који је, са Примом и Олосагом (ови су се баш тог вечера из Кубе повратили), у Аранхуес дошао. Њега су неке бурне мисли обузеле које су га нагониле да са слатким сном овај проходак кроз парк замени.

Франциш ко није Енрику видео! Та дивна слика из прошлих година, на којој сва његова наслада из жарке љубави почиваше, забављаше се са његовим мислима и опо-

мињаше га на слатку прошлост а и садању тугу која га непрестано мучаше.

Францишко Серано се свагда живо заузимао за општу ствар приврженика драге му отаџбине, где је свагда тражио да се тужних опомена на Енрику и своје дете отресе!

Само у мирној ноћи појављиваше му се са опоменом слика прошлости — и како му то свагда тешко падаше, тражаше херцег Де ла Торе, да се тим мученичким успоменама с пута уклони — то га је баш и ове ноћи натерало да по парку хода, јер иначе морао би без сна у постељи лежати.

Францишко је упрьо свој сетни поглед у руку, коју је сјајни месоц обасјао — сутра ћеш и ти мирно трпети, да се по твојим леђима многобројни чамци у највећем весељу повлаче, јер то краљица заповеда, она хоће на теби забаву пловидбе да држи.

„Краљица заповеда — и који се год противу те заповести подигне, тај мора с места умукнути“, шапташе Францишко мислима занет; „краљица заповеда, што беше на висини, пада — а што беше у низи подиже се! Света богомати нека је сачува од злоупотребе такве власти!“

Тако удубљен у тужним мислима упути се Францишко стазом, која старој и дивној шуми води.

Једва једном приспе до дебелог и пунотајанственог хлада. Забављен у мислима корачао је даље из међу вештачко подигнутих хладника и приближи се високо уздигнутом хладнику, из ког нам се четири стазе указују на облик крста, које су такође с обе стране као неке зидине зеленилом обграђене.

Кад је у средину високог хладника ступио, учини му се, као да се стазом, која од дворца води, нека сенка приближује. Францишко застане, и упре свој поглед на к њему долазећу појаву. Сад се иста сенка појави у средини хладника на спрам месечине — усамљени једва је очима својим веровати могао. —

„Краљица!“ зачу се на његовим усницама.

„Да, Францишко, Изабела је, која је једва једном усам-

љени тренутак уграбила, да с вами, после дугог времена, коју поверљиву речицу проговори!“ рече тихо краљица, ставши пред зачуђеног маршала.

„Зар су шипрази парка у Аранхуесу тако безбедни?“ „До јединог умилног ваздуха који никог не издаје!“ одговори шалећи се Изабела, „и оних каменитих слика које ништа не говоре. Франциško ја сам чезнула за овим тренутком! Одкуда то долази, да ми ви никако мира не дате?“

„Заборавите краљице, што сам вам некад био!“

„Како сте ви хладнокрвни! Где то научисте од оног времена, од кад су ваше уснице уз моје почивале? — Кад су ваше очи говориле, кад су се са мојима сусреле, када су ваше речи биле блистајући пламен које ми у душу продираше? О Франциško!“

„Од оног времена када сте ви у светој Мадри били — од оног времена молили сте се толико Богу, да је морало и те ватре већ нестати, краљице!“

„У св. Мадри! Хтели сте казати, што је моја горећа љубав чинила? Франциško — то ви онда не знате шта једна жена сносити мора, кад се у љубави својој изданом види!“

„Мислите ли дакле, да би ја бастарду био отац, кад сам вас пред олтарем стајати видео, и то с тешком раном на руци и челу коју сам за вас добио?“

„Од оног дана, о ком ви говорите, ја сам и пропала — тај је дан мој гроб, ког ми је судба ископала!“ јецаше Изабела, покривши рукама своје нежно лице.

„А ко је томе крив?“ питаше маршао хладнокрвно.

„Моја мати и калуђери!“

„Франциško Серано беше далеко! Да сте њега к себи дозвали, њега убедили да га љубите — он би заиста с вами боље поступио, но што су они!“

„Ја сам још била дете, Франциško! Сви су навалили на мене, сви ме саветоваше да послушам, сам Нарваес па и Олосаго, које сам радо слушала — — и учини се — и никад се више поправити не да!“

„То онда учите се сносити, краљице!“ рече маршао озбиљним и оштрим гласом, који је узбуђену до срца дирнуо.

Изабела уплашено погледа горе — зар јој тако Францишко говори? Је ли то могуће, да тако говорити може, и то сада, када му се са свој им препуним срцем приближила!

Неки страх за будућност обузе ју — она се виде сама, остављена од свију!

Францишко Серано, мораде то осећање с њом сносити.

„Ја сам се заклео, да вам веран будем — ја сам дакле уз вас да вас мојим животом браним — зидајте на то — и нек вам буде доста!“

Маршао се поклони озбиљно и страхопоштовано, метнувши десну руку на прса — потом ступи назад.

У првом магновењу беше се Францишко између густог зеленила изгубио.

Изабелина прса отскакаху бурно. —

„Чувајте се херцега Де ла Торе“, попови она тихо и дркћуће речи калрђерице — „он ме мрзи, а ја сам к томе проклета да га љубим!“

Краљица посрћући врати се у своје одаје.

Следећег вечера сакупи се у парку Аранхуеса сјајно друштво. На свима могло се приметити радост и весеље. као и да нема жалости на земљи, и све украшаваше богато одело и сјајан накит као и да нема никакве сиротиње и беде на земљи, њима можда и није познато шта се у колебицама сиротиње збива, јер да то знаду морали би се са њиховим милијунима стидети које на прсима и глави носе.

Истина, да Аранхуес лежи тако удаљен од Мадрида, да је и немогуће чути тужне гласе јадне сиротиње, који се до неба подижу; та краљица осим тог имаде и министре, који све, као што она мишљаше, тачно извршују. Шта се дакле има више још о народу бринути.

Више од четрдесет, дивно украшених чамаца блистаху се на реци испред дворца, сад се само још очекује да краљица дође, која ће знак за забаву пловидбе дати. Беше наређено да сваки од господе по једну г спу у свој чамац узме, и јединог мрнара који на крми у свечаном оделу на заповест ишчекиваше.

По кратком времену појави се и Марија Кристина у

доста млађаном оделу, и то таковом, које би већма њезиним млађаним дворкињама, но њојзи доликовало, а наскоро указа се и краљица испод руке свога мужа. Њезин долазак обзнани громовита свирка дворске капеле, која на једном брежуљку на спрам реке одређена беше.

Изабела имаћа је на себи плаву лаку хаљину белом чипком украшену и драгим камењем искићену, а њезину лепу косу украшаваше малена круна од драгог камења.

Кад је Изабела са својим супругом до чамца приспела, отпоздрави сакупљено друштво и заустави се уз чамац.

„Ми вас молимо, мој господине супруже!“ рече Изабела окренувши се своме мужу, „да нашу милостиву матер у чамац отпратите; ми смо се решили, да нашем једном верном слузи ту част укажемо да нас у чамац прати, и ја се надам да ћете и ви с тим решењем задовољни бити.“

Краљ се најпре поклони и окрене се краљичиној матери.

„Ми вас молимо, господине супруже, да ђенерала Прима амо доведете!“ рече краљица даље, чији поглед поздрављаше и пажљиво посматраше сакупљене, међу којима виде и Прима, Олосага а мало даље и оног, ког њезине лепе и плаве очи понајвише тражише. Али Францишко Серано стојао је на страни, као и да не види више краљицу — као да не види, да Изабела имаде на себи као небо плаву хаљину, која га на ону лепу рибарку у плавој хаљини опоминьаше.

Изабела се поздрави са својом високом матером, док се међу тим краљ маркизу од кастилеоса приближавао, чији поглед на лепу и цветајућу краљицу почиваше.

„Мој поштовани ђенерале,“ рече Францишко од Азиса Приму, „краљица вам указује ту велику част, да вас замолим, да у њезин чамац ступите. Пођите за мном!“

Изненађени једва је могао својим ушима веровати. Како је то можно, да се тако напрасно баш оно деси, што се не смеде ни усудити да помисли! Прим се сада виде к Изабели вођен, оној, коју он неограничено љуби, коју обожава.

„А, наш јуначки ђенерал!“ поздрави га Изабела, кад се њезин супруг с Примом приближи. „Ми смо вам дужни да вас одликујемо за важне услуге, које сте нам у Куби

принели! Вашег хваледостојног друга, дон Конху, наименовали смо за ђенералног-капетана острва, а вас умољавамо, да нам у овој забави пратилац будете. Но у исто време употребићемо ову прилику, да вас за грофа од Реуса наименујемо. Име, које наш двор носи, нека буде од данас и ваше.“

Прим, који се дубоко пред краљицом поклони, једва могаше изговорити неколико речи као излив своје благодарности.

„О, то не,“ примети Изабела смешећи се; „не мојте благодарити ђенерале, ми смо на ту милост принуђени. Краљица може само с једним грофом у друштво пристати, а пошто вас данас у наше друшто позивамо и примамо, то — то дакле изволите!“ заврши Изабела свој говор, показивајући на чамац, који у тренутак као неко волшебство, са милијонима горећих жижака осветљен беше.

Заиста причињава гледаоцу усхићени утисак, кад погледи ове дивне кајике, који су разном бојадисаном светлошћу осветљени, и који, што се више смркава, све дивнији изгледаше.

Прим пружи краљици руку да је у чамац прихвати, а громка свирка захори се кроз дивни парак. Краљ ступи с Маријом Кристином у свој кајик, херцег Риансарес узме к себи кнегињу Аронту; а Олосаго, као и у свакој другој прилици, узме к себи маркизу од Бевиле. Тако ступаше све пар по пар у остале кајике, који се полако кренуше.

Са обе стране обале засветле се бенгалске ватре у разним бојама, које тиху реку, а и готово цео парак осветлише.

Сад се чамци измешају, пловећи час тамо час амо. Дивне кичице разнобојног цвећа летеше из чамца у чамац, и наскоро се јасно приметити могаше, да они, који чезнуше за састанком, сада имадоше најзгоднију прилику, да свој жељени план изврше.

И сама краљица изгледаше као да јој ова забавна пловидба неко задовољство причињава, и смејаше се од срца, кад је из своје котарчице једну кичицу цвећа контр-адмиралу Топету бацила, који да исту ухвати, мало преко чамца у реку не паде.

Краљица се разговараше са Примом француски, да их не би морнар на крми разумео.

„А где нам је херцег де ла Торе“ упита Изабела одједанпут, јер га је у залуд свуда очима тражила; „ја бар мислим, да није намеранда у овој светковини не учествује?“

„Учини ми се, мало пре, као да сам маршала усамљеног у једноме чамцу, тамо преко, у присену кестенових дрва спазио!“ одговори Прим, поклонивши се.

„Маршалу беше сигурно немогуће да какву даму нађе, која би заслужила, да ју позове — али се томе није ни чудити, маршал постаје сваким даном старији и хладнији! — Ко зна, да ли не ћемо скорим и ми такови бити!“

„Краљица не ће то никада бити, што баш сада ваше величанство о маршалу рече! Краљица остаје свагда млада и ватреног срца!“

Изабела се насмеши — она је врло добро знала, да ју Прим љуби.

„Ја сам већ једном приметила, господине грофе, да у вашим грудима две душе живе — једна нежна, племићка, и друга дивља, ратоборна! Обе ове душе као да теже за победом. Ја се добро опоминьем наону ноћ, кад сте незвани у моју одају ушли! Ви сте нас двојако уплашили, јер она познати, чудновати предсказивач Сантило, истину нам је казао, да ћемо издајице нашег престола најпре у огледалу видети — па сам се препала, кад сам вас и маршала Серана оне ноћи у огледалу видела.“

„Сантило је варалица, ког ћемо морати једном запитати, од куда су му та небројена средства за прорицање, од куда он своја прорицања црпи, и то прорицања, која су толике несреће нанела!“ рече Прим, који се због изговорених речи, на Сантила јако озлоједио.

„Ви имате право, грофе Реису, подобна прорицања морају многе несреће принети, а да би наш народ, који гомилама код њега врви, од хрђавих последица сачували, мора ћемо једном тог Сантила на одговор повући.“

У том тренутку просу се по целој реци зрак црвенобојне ватре. Ова ватра представљала је вечерње црвенило

неба, а беше заиста тако удешена да је оригиналу потпуно подражавала. Вода, џбунови, чамци и све блистало се у загасито црвеној светлости.

Чамац краљичин приближи се месту до ког сјајни зраци бенгалске ватре не допираху, и наиђе на неколико чамаца, који њезино присуство заиста нису желели.

При оштром прегледу краљичином, познаде међу сакупљеним министра Олосага, који се усрдно с маркизом од Бевиле забављаше. — Краљица гледаше пажљиво за мало удаљеним чамцем, савијајући једну кичицу цвећа од црвене и беле руже, коју је сигурно њезина рука изабрала.

Краљичин поглед одједан пут се јасно засветли — у пркос полумрачности, која тај део реке покриваше. Могло се приметити, да с погледом један чамац прати, у ком нико не беше осим један кавалир и веслар на крми. Са свим у близини тог чамца плови је као неким чудноватим случајем и чамац Олосагов, који је извесно хтео да са усамљеним господином неку шалу збија.

Док је Изабела хитрим погледом растајање и правац од свог чамца до чамца усамљеног кавалира премерила, у том је и држећу кичицу тако ухватила, како би је лако бацити могла. Њезин поглед беше у том магновењу вребајући и на грофа Реуса окренут, па пошто је неколико кичица тамо амо поразбацала, угради прилику те баци и ону кичицу од црвене и беле руже управо к чамцу усамљеном.

Тај усамљени не беше нико други но Франциш ко Серано.

Али не беше само његов чамац на том месту.

Изабела није имала времена, да се одма увери, да ли је знак њезине љубави на жељено место пао, но беше ипак убеђена, да није своју цел промашила.

Осмејкивајући се умоли Прима, да даде знак за повратак, јер беше већ за суширање, за које је трпеза у ладовику средине парка постављена била.

Кад се кајик Изабелин к обали приближи, захори се са узвишеног места звук умилне свирке дворске капеле.

„Ми молимо за вашу руку, господине грофе!“ рече Изабела умилато.

„Блаженство ове ноћи, љуљушкаће ме целог живота мог. Величанство, никада ову ноћ заборавити не ћу!“

„То ми и желимо и с тога ћемо се с вама најпре куцнути, господине грофе!“ рече Изабела примамљивим гласом.

Сад се сви упуте, пар по пар к намештеном столу, на ком свакојака јестива и ванредна пића постављене беху. Прим доведе краљицу до њезине велике и краљевском круном украшене столице.

„Да такови часи тако брзо пролазе, величанство!“ прошапта Прим; „па ни најмањи споменик на ове блажене часе —!“

„То је правично сажаљење, господине грофе“! одговори Изабела смешећи се, у ком магновењу са задовољством примети, да се и Франциш ко Серано к ладовику приближаваше „али ми вам морамо остати дужни, јер —“ краљица тражаше какови цветак или струк — „јер ми смо све цвеће поделили, без да смо на нашег верног кавалира мислили. Ми не ћемо овај дуг заборавити, но ћемо вам га првом приликом исплатити.“

Прим се учтиво и с радошћу краљици поклони, пак к краљу који се приближи, и до краљице места заузме.

За тим заузеше места и остали. С десне стране краљичина мати а с леве херцег Риансарес, кнегиња Оронта и маршал Серано, по ком примеру следоваху и остали гости, по свом чину.

Краљица с нестрпењем погледи Франциш ка Серана да види, да ли је и на њему кичица од беле и црвене руже, као и на осталој господи, који су том приликом, сваки по једну уграбили и на прса придели.

Франциш ко Серано не имађаше намењену му кичицу. Ладан и озбиљан седео је десно близу краљице, забављајући се учтиво с једном госпом, коју је случај или управо, чин с његове стране довео.

Изабела побледи — Франциш ко је пренебрегао њеће

које му је она бацила, ма да је и девизу истог морао наћи. — Францишко Серано, беше дакле без подареног му цветка.

Краљица беше тронута, које је примора да што пре таФлу прекине.

Једва једном Олосаго улучи прилику, да неопажен онај листић хартије прочита, који беше у тој кичици увијен. — Дакле он беше срећан да ову кичицу, која Францишку намењена беше, ухвати?

„Врати се к мени, или сам изгубљена — изгубљена сам вашом кривицом — —!“ гласила је ова цедуљица, која, као што је Олосаго приметио, неку тајну у себи прикрива. Нема потписа — и никаковог имена не беше.

XII.

ПУСТИЊАК.

Са северне стране Мадрида, пошто преко простране пустаре пређемо, пружа се на неколико миља густа, букова шума.

Пре но што у исту ступимо, морамо проћи поред развалина манастира св. Исидора, које на једној узвишици леже. На овим развалинама подигли су калуђери малу капелу. Свети Исидор је заштитни патрон Мадрида, а вода из бунару исте капеле спаја, као што калуђери веле, пријатеље и љубавнике.

Шума иза ове узвишице са свим је густа и дивља, ретко је када човечија нога у исту ступила, никакова пута нема, осим око краја што се по где која стазица види.

У дубини ове шуме, више од десет миља од Мадрида удаљеној, лежи у једној доли усамљена и ниска колиба, поред које не далеко између густог шипрага поток тече. Одкуда ова колебица у овој пустињи, питаше сваки, и који је тај човек, који је у ту пустињу себи пристаниште изабрао?

Кад се са опасношћу живота оцеком са висине између

густих дрва и шипрака спустимо, тек онда приметити можемо ту усамљену и ниску колибицу, која романтично између чегири раста, као четири стуба, подигнута беше.

Да ли је ова колибица уточиште каквог блудног сина, или каквог Робинсона, који се у ову пустињу изгубио, и коме не беше могуће из ње пута изласку наћи?

Кад се овој колебици приближимо, онда тек видимо да је иста од веште руке подигнута.

Неко ванредно задовољство обузима нас, кад погледамо простор око ње, који је у дивни врт са редовним лејама приређен. Дубока тишина владаше свуда у околини.

Колиба је ова приређена. На њојзи су врата без икаковог затвора; дакле не стоји нам ништа на путу да у њу ступимо.

Нека полумрачност владаше у њој; простор њезин подељен је са заградом од прућа исплетеном и блатом улепљеном, но одма се примети даје, да је ова заграда много доцније подигнута. Даље, даје се и то распознати, да ова колибица није обитељ каквог с ума сишавшег, или каквог шумара, но да је просто као уточиште за човека подигнута

Најпре дакле да ступимо у простор, који лево од уласка лежи.

Један пањ, који за трпезу служи, и две, три клупице, са свим просте израде, стоје уз задњи зид овог простора.

С леве стране при уласку видимо огњиште, над којим је од камена димњак изведен, а с десне стране узвишицу од земље насуту и подигнуту на којој распеће од простог дрвета изрезано стоји.

Поред овог распећа стоји чанак од тикве са светом водом, а са стране видимо од маховине узвишену постељу.

Уз ову постељу видимо с једне стране подрти покривач где виси, а с друге стране на малој полици видимо разно воће и суву рибу.

У оном другом простору, који је од првог са свим раздвојен, нема друго ништа осим две постеље од маховине; ступимо ли мало ближе једној од отих постеља, то видимо,

спрам слабе светлости жишка на истој неког у покривачу умотаног где лежи, само што се глава испод покривача види, у којој очи беху затворене и изгледаше као неки мртвац.

Чисто нас нека језа спопада, кад се к лежећем приближимо и кад се у његово бледо и суво лице, преко ког је седа коса попала, загледамо, — што нам на против кад извана колебице свој поглед бацимо опет неку радост причињава.

Између засађених леја корача једна млада и лепа слика, о којој ни сневали нисмо да ћемо је у овој пустињи и овој колибици наћи — једна девојка дивног узраста и умилног погледа. Црне и лепе њезине витице дуге косе попале јој по раменима. Нека примамљива но чисто жалосна црта увила се око њезиних лепих усница, а из црних очију блисташе се поглед нежности и невиности. Ми познајемо ову девојку. Али од куда Енрика у овој усамљеној колибици да дође? Но она је ипак, јер где би се њојзи подобна и наћи могла, па тако лепа и умилна?

Енрика се баш сада колибици с потока враћаше, носећи један суд воде сиротој Марији Непардо. — Полако и прислушкивајући ступи у колибицу. Пажљиво, да не би једнооку пробудила, приближи се постељи да чује дах успаване.

У том истом магновењу, кад поче сунце иза узвишене шуме залазити, корачаше полако један старац колибици. Дугачка и црна мантија покриваше његово узрасно тело; његова седим власима покривена глава беше земљи оборена; руке је на прса ставио, а на ногама неимађаше никакве обуће.

Стари и погурени Мартинес, кајући се у пустињи густе шуме, носаше на својим леђима невидими и страховити терет, који му и поред његове непрекидне молитве и усамљеног живота, за половину века, олакшао није, но га непрестано онако исто с тешком тугом ношаше, као што га је у ову пустињу и донео. — Да би се стари Мартинес тешког свог греха опростио, одрекао се свега што живот човечији слади, и утекао у ову пустињу, да без жене, деце,

љубави и радости свој тужан живот у молитви и кајању сврши.

Мартинесове руке беху крвљу попрскане — за то се никад не смеде усудити да те руке небу подигне. Стари Мартинес клечао је у својој колибици пред распећем христовим сваког јутра и вечера, али је свагда само свој тужан поглед небу подизао.

Све што год око њега беше сам је направио, а шумари велике краљевске шуме нису никад пустињаку ни у чем сметали, нису га узнемиривали ни запиткивали. Они оставише озбиљног Мартинеса у миру и задовољству, и свагда су његову усамљену колибицу избегавали. Само кад их је случајем пут на њега нанео, онда су га свагда само побожно поздравили.

Многих година провео је стари Мартинес мирно у овој пустињи, коса му беше већ опала и брада са свим оседела — али душа његова беше непрестано пуна јада и чемера.

Једне страховите ноћи, кад је бура са ужасним беснилом дебела дрва из корена заљуљала, и његовој колибици претила, да ће је у ваздух разнети, клекнуо је стари Мартинес пред распећем и мољаше се Богу.

„Света Богородице,“ јецаше он, јер му душа од страшног суда дркташе; „грех, који сам учинио, још није покајан. Дозволи ми да се теби молим, пошаљи ми кога, коме би какво добро учинити могао, да колико толико грешној души олакшам!“

Усрдно се мољаше стари Мартинес. Гром поштеди дрва око њега, бура се утиша.

После три дана ове страховите ноћи дођоше пред колибу пустињака, задуване и са подртим хаљинама две женске — и с подигнутим рукама молише га.

„Прими нас — немој нас одбити — ми ћемо да скапамо од умора и глади!“ викаше оне.

Стари Мартинес помисли на своју молитву.

„Одите за мном у колибу — све, што је моје, нека буде од сада и ваше, јадне сиротице!“

Енрика од радости плачући падне на колена, да ку-

стњику за доброчинство захвали, а и једноока беше чисто изван себе од радости, што су једном после толиких мука склоне нашле.

Стари Мартинес подигне плачућу Енрику, пољуби је у чело и уведе обе у колибу, да се мало одморе и јелом опораве.

„За јело не ћете ништа много нити шта особито наћи, осим што се код једног пустињика наћи може. Ево воћа, ладне воде, рибе и кестења.“

Док су гладне и уморне понуђено јеле, дотле је стари Мартинес и другу постељу смештао. Обе жене мораху прву ноћ у Мартинесовој одаји преноћити. Сутра дан спремио је стари Мартинес дрва и прућа и преградио своју колибицу, како би Енрика са једнооком за себе одају имале.

„Останите код мене докле год хоћете, не ћете никад оскудевати, нити ћете се имати на ме икад, за буди шта, потужити.“

Енрика и стара Непарда брзо се навикоше на овај пустињички живот, а стари Мартинес беше потпуно задовољан са Енричином домаћом управом и благодарио је Богу, што му ју је послао.

Тако је година за годином пролазила.

Ова три обитаоца малене колибице постајаше с дана у дан један другом све наклоњенији. И сама стара једноока осећала се међу њима сретнија и постала је богобојазљива. Али Енрика почесто је бацала свој поглед на старог Мартинеса, ког је неки тајни терет притискивао — она га није за узрок питала — свагда се само усрдно молили Богу за старог Мартинеса, који је своју колибицу с њима поделио.

Пре једне године неки ванредни случај, који је од опасних последица могао бити, поремети им тишину овог усамљеног и мирног живота.

Једног дана ходаше Енрика са старим пустињиком кроз шуму — кад на један пут чују прасак од пушака, одзив ловачких труба и топот бесних коња.

Стари пустињик зачуђен ухвати Енрику и стане.

„Они зверад гоне“, рече он прислушкујући; „хајдмо да се бесним ловцима с пута склонимо.“

У том магновењу опазише их ловачки пси, који их бесно лајући опколе; они дакле не могоше даље, но морадоше на месту чекати док хајка пројури. Енрика обузета неким страхом и неком слутњом, погледаше час у лајуће псе, а час опет пажљиво слушаше све јачи звук ловачких рогова и топот приближавајућих се коња. Сад се у један пут укажу јахачи између дрва; беху и женскиње међу њима. Са ужасем познаде Енрика краљицу Изабелу, која напред на бељцу јахаше.

При том призору умало што Енрика није у несвест пала. За тим хтеде између стојећих паса да побегне. Али Мартинес је чврсто држаше, брзо је повуче себи и заповеди јој да седне тако, како би је са својом мантијом заклонио.

У том истом тренутку спази долазећа краљица старог Мартинеса. С питањем окрене се својим пратиоцима, сигурно ради сазнања, ко је тај седи пустињик.

Двороуправитељи и министри као да незнадоше краљицу известити, јер она од један пут окрете свог коња к Мартинесу.

„Ко сте ви, старче?“ упита краљица.

„Пустињик Мартинес, који се овде у дивљој шуми каје и богу моли.“

„Света богородица нека вас утеши!“ одговори Изабела, и хтеде погуреном пустињику своју кесу с новцем као милостињу бацити.

„Подајте сиротињи, краљице, то што сте мени наменули; старом Мартинесу није новац од потребе, поклоните му само оно место на ком живи, и молите се богу за њега.“

Изабела погледа зачуђено старца, који беше први, што јој њезин сјајни дар одби.

„Ванредни старац!“ прошапута Изабела, која сад тек примети, да су старог Мартинеса пси обколели, те даде знак да се с места уклоне.

„Зар да бедном пустињику и у овом јадном пребежишту мир одузимамо?“ упита општро; „ви остајете под нашу осо-

биту заштиту, и употребићемо прву прилику, да вас у вашој колебици посетимо и од вас благослов замолимо!“

Стари Мартинес се дубоко поклони.

„Ја се и сам за спокојство и благослов богу молим, краљице, и ево већ двадесет и више година како благослова и опроштаја не получи.“

Енрика је дрхтала; она је руке скрстила и сагла главу до земље.

„Какова је то девојка?“ упита краљица зачуђено, јер је тек сада Енрику приметила.

„Моја кћи, краљице, која ову самоћу у дивљој овој шуми са мном дели.“ одговори Мартинес хитро но с дрхтајућим гласом. Он мора јадну гоњеницу пошто по то спасти.

Изабела погледи сажаљевајући ово двоје за свет изгубљених, потом даде знак за полазак — трубе се захоре — ловци дакле оставе уплашене.

„Света богородица нек вас сачува!“ викну краљица пригнутима, који тек, пошто ловци за брдо густе шуме умакоше, отпочеше слободније дисати.

Енрика у тихој молитви подигне своје дрхтајуће руке небу — по том падне пред старог Мартинеса благодарећи му. Он је подигне и пољуби је у чело.

„Зар ниси ти моја кћи?“ упита је он; „Бог те је к мени послао, као сваком оцу добро дете — ја те дакле смем с правом мојом кћером звати.“

„А мени опет то добро чини, оче Мартинесу, што ме тако називате,“ рече Енрика детињастом искреношћу.

Старац ухвати Енрику за руку и пођу полако у колибицу. — Стари Мартинес имађаше дакле уза се анђела, кога му је Бог послао, да му тугу ублажи, те да своју судбину лакше сноси.

Наскоро за тим разболи се напрасно једноока. Мартинес је по дивљој шуми тражио биља које је за лековито познавао, но опасна грозница никако нехте Марију Непардо да остави. Грозне слике мора да је облећу, јер час махаше рукама, а час опет тужно зајечи, побрајајући имена деце.

Енрика лебдаше непрестано око ње с највећим по-

жртвовањем, које је стару једнооку и потресла а и Мартинеса тако силно побудило, да је од радости плачући Енрику на своја прса пригрлио. Беше ли то какова слутња да ће и он скорим нежну негу требати?

Кад је Енрика будна уз постељу једнооке седила — кад је свуда око ње блаженство и тишина владала, онда је свагда на положај прошлости мислила, онда је чезња за њезиним дететом и Францишком тако силно обузимала, да је свагда уздрхтала и топле сузе проливала. Дању је прикривала своју огромну тугу, јер је увидела, да старог Мартинеса и онако јаки терет притискује — у мирним часовима ноћним дизала се у њезиним грудима ужасна туга и терет.

„За свагда од вас обоје растављена, од вас, за које још живим;“ шапташе она у дубоким бољама; — „о, да ли ћу икада опет моје дете наћи? Да ли ћу икада на прсима мог милог Францишка сузе сладости лити као некада? О, зашто живим на овој земљи, шта ме задржава да учиним окрај овм усамљеном и грозноме животу? Моје је дете изгубљено, — мртво! — Францишко, окружен блеском богатства и славе заборавио ме! — О како сам некад слатко сневала, када се његова клетва оданости и верности у мојим ушима лељулала, када је свако вече уз мене бивао, и свагда ми своју љубав са заклетвом понављао — онда нисам ни помишљала на жалосну будућност, јер сам се у љубави топила. Али сада је већ све пропало, и ја сам усамљена остала и зар се још имам чега бојати? Само тамо горе опет ћемо се сви састати, а овде на земљи ја сам коначно остављена и заборављена.“ Сад опет падне Енричин поглед на болесницу — сажаљевајући мишљаше она, да сиротица једнооka никог на свету нема осим ње — да би сваки од ужаса њезиног нагрђеног лица бегао, и да би Марија Невардо за свагда остављена и изгубљена била, без њезине неге — она јој уклањаше седу и разбарушену косу с лица, и квасила јој осушена уста са свежом водицом.

Енрика се ублажи, јер осети, да није бесполезна и коначно остављена на овоме свету, и с тога је у њој ра-

стела нова нада и одважност, да свима патњама и страхотама пркоси. Та њезина душа беше чиста и верна — како би је Бог дакле и могао насиљу њезиних гонитеља без помоћи оставити? — Свака сила за времена, па и самој патњи мора једном краја бити.

После тешких дана и ноћи одпоче се стање једноске поправљати — она већ могаше да оно једно око отвори и да позна уз њу седећу Енрику. Једноока осети, да љубав и нега, која јој се указује, није ништа друго но једна њезина заслуга, која јој се враћа, јер тако је исто и она око Енрике лебдила, кад ју је она вода на обалу онесвешћену избацила.

Сад ово троје живљаше у својој усамљеној колибици, удаљени од свега, са свим спокојно, и ако је у сваком по једно место у дубини њихових груди било, које несмедоше додирнути. —

Једнога дана, када је стари Мартинес у густом ладовику седео, осети да је у њему крв стала. Ноћ покри његов поглед — нехотично пружи своје руке за помоћ али га брзо остави снага и ум. Старац је лежао као мртав у пустој шуми. Залазеће сунце упрло је свој зрак кроз густо шибље као на смртно бледо лице старчево, које је на маховини клонуло.

Старом Мартинесу приближавао се последњи час, анђео смрти раширио је већ своје руке над њиме, да га однесе пред престо вечитог суца, да тамо своје крваво дело призна.

Тужни старац радовао се свагда смрти, али му ипак беше тешко, што му неоста пред жељну смрт ни толико времена, да оној, која му последње часе његовог живота олакша, свој ужасни грех исповеди.

Енрика и једноока ишчекиваше са нестрпењем на повратак старог Мартинеса. Он је имао свагда обичај да се тачно са заходом сунца у колибу врати — али сада наступи већ и ноћ. Обе стајаху уплашене на вратима усамљене колибице и нестрпљиво ишчекиваху; — никаквог гласка нити тутањ корака да чују.

„Ја га морам тражити,“ рече најпосле забринуто Енрика; „веруј ми, мора да му се нека несрећа догодила.“

„Али где ћеш да га по овом мраку тражиш, шума је густа и велика?“ одвраћала ју је једноока.

„Ја познајем места, на којима Мартинес радо почива, не можме задржавати Непардо. Помисли како је љубазан и добар спрећу нас; — био би тежак грех кад ја не би све жртвовала да њега нађем и амо доведем, јер он је у опасности, то ми моја на зло слутећа душа каже.“

„А ти иди — ја ћу овде пред врати сести и чекати вас, јер су ми ноге још слабе и ломне.“

Енрика брзим кораком тражаше свог добротвора најпре између густих дрва уз поток, где је редовно седео. Али узалуд. Одатле, страхом гоњена, јурила је кроз густо грање и шибље све даље. Ни једно место није оставила, где год је знала, да се стари Мартинес одмарао. Бадава, старог Мартинеса нигде не беше.

Самртни је страх обузе; — но на један пут сети се, да с оне стране широког језера има још једно место између шибља, где се пустињак свагда радо Богу молио.

Без размишљања појури месту реке, које је за најплиће држала, летећим кораком и једва дишући приспе на обалу реке.

„Помози ми, мајко божја!“ помоли се она усрдно и скочи у воду.

И мати божја беше јој у помоћи. После мучног гажења преко брзог потока једва приспе на обалу, од куда јој се учини, да види не далеко у шипрагу једног човека где лежи. Од страха ужасно викну и полети њему. Плачући на глас падне на земљу и обгрли лежећег старца.

Али она мора да буде при себи, мора да има снаге, можда још има помоћи, јер старац беше још врућ?

Без оклевања отрчи натраг потоку и донесе у неколико листова ладне воде. Она лађаше чело старчево и кане му неколико капљица на затворене уснице. Али кад виде да Мартинес оста непомичан, паде поново на њега плачући и јадикујући у највећем очајању.

Старина отвори малаксале очи.

„Он се пробудио!“ викну радосно Енрика, поново квасући образ старине; „о; погледајме само, само још један пут, погледајме са твојим верним погледом, само још изусти једину речицу!“

„Шта се то збило, кћери моја!“ проговори полумртвим гласом стари пустињик, који с тешком муком једва очи отвори; „ја мислим, да ми се последњи час приближује?“

„О не говори тако, оче Мартинесу, шта би твоја кћи Енрика без тебе отпочела, где би она прибежишта нашла кад би ти од ње отишао.“

„Код моје сестре Хуане, — ја ћу ти све казати — морам мом теретном срцу да олакшам. Хајдмо у колибу, тамо, ћеш све дознати;“ говораше с тешком муком стари Мартинес, кушајући да се дигне. „Не могу кћери моја, тело ми је са свим малаксало, ја осећам да сам блізу смрти;“

Енрика силом уздржи сузе.

„Само одважно, оче Мартинесу, држте се мене, ја ћу вас у колибу на вашу постељу одвести.“

„Пошто се најпре пред распећем Богу помолимо, ми обоје, ако ти уз мене клекнеш, онда ће и моја молитва пред престолом свевишњег примљена бити, душо невина, анђелу мој добри.“

Енрика помогне старини да се подигне — учини јој се као да су јој руке ојачале. Доста тешко но пажљиво корачала је с њиме кроз шуму колибици. Полако ступаше са својим теретом напред. Благодарећи поглед старине награђиваше јој мучни посао и подкрепљаваше је поново.

Беше готово већ по ноћи, кад се она с Мартинесом колиби приближи, пред којој једноока ишчекиваше, и стајаше. Но кад је Мартинес руку к распећу пружио и Енрика га пред исто спустила, а и сама уз њега клекла, даде старој Марији Непардо знак, да их саме оставе. Он је желио да са својим добрим анђелом сам буде, да се исти за њега моли, да му овај час пун тешкоће олакша, и у њему наду небеске милости пробуди. Стари Мартинес погледаше с неким ужасом своје прсте — на њима се још крв цр-

вени, крв коју ни молитве за толиких година не могоше опрати!

Енрика склопи руке — њезино благо лице, и сузне очи беху к небу подигнуте — беше божанствено лице, које стари пустињик с надом посматраше!

Потом га верна чуварица одведе на постељу и покрије га јорганом.

„Пре но што умрем теби ћу све казати, хоћу да моме срцу олакшам, а ти да се за моју сироту и грешну душу Богу молиш!“ рече он слабим гласом.

Енрика клекне уз постељу, узме дрхћућу руку старог Мартинеса коју са пољупци и сузама облије.

„Крв је још на истој — и ти ћеш ме проклети, као што сам се и сам проклео!“

„О, не говорите тако; вас проклињати, који сте ми живот спасли, и који сте ми све дали што сте год дати могли! Не, но вас тешити, с вами се Богу молити и тугу вам тиме олакшати!“

„О, како ми твоје присуство добро чини — а како ме опет тешко мучи прошлост, која ми као камен на срцу лежи,“ рече стари, „чуј дакле!“

XIII.

ПРИЗНАЊЕ.

„Што ћу ти сад приповедити, то нико не зна осим Бог и ја. Само небески судац има да надамном пресуду изрече — што сам ја учинио принадлежи само сунцем обасјаном суду престола божјег!

„Мој отац беше имућан житарски трговац у Севили. Сваки је поштовао Мануела Дорина, који се трудом и поштењем тако подигао, да је у стању био децу не само добро васпитати, но и грдан капитал за њихову будућност оставити им. Али ипак је за то он непрестано с тешким

трудом и знојем напредовао, и сад се још опоминьем, како је често и ноћу свој посао вршио, само да тиме уштеди оно што би за помоћ платити морао.

„Мануел Дорино, житарски трговац из Севиле, имађаше двоје деце, Мартинеса и Хуану. При порођају последњег, пресели се његова супруга у царство мира — за које сам ја у доцније време више пута Богу благодарио — тиме јој беше најужаснија туга уштеђена, туга која би супругу и матер снаћи могла!

„Мартинес и Хуана имађаху само оца, ког су срцем и душом љубили. И ако му његова трговина, и неодморни рад не допушташе, да се једино само о својој деци брине, то се ипак бринуо с љубазношћу и особитом пажњом за све што им је год нужно било. Свако вече ходао је с нами по обали Квадалквивира, дајући нам на свака наша питања објашнења и радовао се нашим питањима и одговорима.

„Људи хваљаше Мануела Дорина, да је он својој деци узор владања, што није деци другу матер довео. Старо предрасуђе, да су маћехе за заоставшу децу троструки бич, владаше у душама добрих суседа, који су за то мог оца хвалом у небо дизали — и они имађаху право — наш отац беше леп узор за своју одраслу децу!

„У доцнијим годинама ја сам више пута о том размишљавао, да ли би, кад би се том предрасуђу на пут стало срећа била, кад би мој отац другу жену узео, но на то питање, даваше ми душа болна такав одговор, који ми као неко пребацивање противу судбине и неба звоњаше, да се за то опет то исто догодити могло, што ме је у ову пустињу с поклетством довело.

„Кад сам већ одрастао и од многих учитеља, које је мој отац за моју сестру и мене држао, разне науке примио, и тим се умно доста добро развио, отпоче се у мени све већма и већма подизати наклоност на војнички живот. Кад труба затруби или се јаничарска банда захори, онда ми срце у грудма заигра од радости, и тако сазре решителност у мени, да за ничим другим више тежио нисам но једино за мачем официрским.

„Мој отац имађаше сасвим другу намеру са мном. Он је желио, да у трговину ступим и његову радњу, која му новац гомилаше предузмем; њему беше тешко и помислити, да ту своју, муком и тешким трудом удешену радњу туђим рукама оставити мора, и тога ради изроди се прво а и неповољно неспоразумљење између оца и сина.“

Стари је Мартинес са честим пресецањем причао Енрици, која поред његове постеље клечаше, повест своје прошлости; сад престане да се мало одмори, јер по самим његовим прсима које се јако при дисању дизаху, могло се видети, да му беше доста тешко говорити. Али он мора, пре но што очи за навек склопи, теретно признање своје тешке кривице исказати да тиме својој души олакша.

„Отац мој зовне ме једног дана у његову писарницу, која нам је као светиња била и у коју донде никад улазити не смедосмо. Ја сам већ знао шта ће следовати.

„Мартинесу,“ рече ми он озбиљно, као шеснаестогодишњем и одрасноме младићу, „време је већ ту, да и ти решително за твој будући живот стазу изабереш. Изабери дакле по жељи, јер кад већ једном стазу пута изабереш и по њојзи пођеш, онда нема више повратка и измена, јер ништа није несретније и шкодљивије, него незадовољство са предузећем.“

„Ја сам о томе већ мислио,“ одговорим ја „сагласи се и ти само у том, а да би се у предузећу задовољни и сретни осећати могли, то може само онда бити, ако тај позив љубимо и са свим срцем предузмемо!“

„Ја би желио, мој сине, да ти зрело размислиш и увидиш, да није све злато што сија, да је онде само благослов где син за стопама оца свога гази, и даље зида на основу гоном ког му је отац положио. Моја трговина, богом благословена, тако напредује и цвета, да моје свезе и до саме Француске, Енглеске а и даље допиру, и да моје књиге све веће суме показују. Помози ми дакле ту свезу разгранати, ради са мном, како не би име Мануела Дорина, које је у трговачком свету на далеко као добро признато, са

мном изумрло, но да се мојим сином још већма подигне. То је мој савет; размисли се дакле, да ли га примити желиш!“

„Не, мој оче,“ одговорим му ја постојано и мирно, „не могу твом савету следовати — ја сам већ изабрао! Немој се на мене љутити, и немој ми мом предузећу на пут стати, јер не би ни за твоју а још мање за моју срећу служило.

„Ја спазим како се чело оца мог натушти, како му се очи засветле и како ме оштро погледи. Може бити, да сам неправо учинио, што сам тако решително на његово питање одговорио, али то сам свагда имао обичај чинити. Отечно и искрено, без околишења, као што сам од мог оца наследио.

„Ја знам, да се теби украшена официрска униформа по глави врзе,“ рече мој отац, пошто је најпре, да би се мало умирио, горе доле по соби ходао. „Иди ми само с тим! Сјајна патња и мртво избодено тело, то је све што те само примамљује!“

„Моја је највећа жеља и радост, да своме отачаству служити могу. О, мој отче, не мој ми то забранити, дај ми твоје дозволење и твој благослов, још сутра ћу ступити у ред коњаника и за неколико година имаћеш сина официра, који ће срећан бити и теби свагда благодаран остати!“

„Глупо заслепљење!“ викну Мануел Дорино. „Ја немам другог сина коме би моје име и моју трговину поверити могао! Одустани од те твоје намере, јер моје дозволење никад добити не ћеш!“

„То ме онда приморараваш, да и противу твоје воље радим, отче мој,“ рече му ја пред њега клекнувши, „испуни ми највећу жељу мога живота! Ја сам неспособан за трговину, моја неспокојна душа тежи за друго шта. Само у војсци могу бити срећан и спокојан! Ако се икад с тог пута вратим одбаци ме као недостојног сина имена твог, само немој ми на пут стојати да у војску ступим!

„Кад мој отац увиде, да се његовој вољи покорити не могу и не ћу, разљути се, истера ме из писарнице и избегавао је да ме не види; али доцније постајаше све мирнији, и ја увидим да се борба у души његовој у моју ползу

утишала. Једног дана позове ме опет у своју собу, узме ме за руку и одведе ме к месту, где цело одело коњаничко (ланцијера) лежаше. Он је исто крију̂ћи од мене научио, да ме са истим обрадује, а у исто време и одговор даде.

„Ја бејах од радости чисто онемио, али по том паднем, лију̂ћи радосне сузе, мом оцу око врата, на ком се, у пркос његове озбиљности, нека радост и задовољство приметити могаше. Ја га обаспем с пољупци у том и Хуана, којој је моја жеља позната била у̂ђе у собу, да и она за мене оцу благодари.

„С радосним поносом облачио сам поједине чести одела — све ми стајаше дивно. Кад сам у пуној гали као диван војник пред мог оца стао, тада се тек и на његовим усницама указа осмех задовољства и очинског поноса.

„Али Хуана, обузета радошћу, играла је око мене, скопчавала ми је униформу и намештају̂ћи ме у највећој радости викну:

„О, мој Мартинесу, та ти си најдивнији коњаник (ланцијер).

„То беху сретне године — најсретније у мом животу! Ја бејах срцем и душом војник, а мој се отац радоваше, што сам био тако задовољан. Лепотице гледаше ме свагда радо с прозора, којима сам се и ја свагда радо одазивао, а и који млад војник не гледа лепо лице девојачко с радошћу?!

„Не далеко од куће оца мог, живљаше једна удовица са својом ћерком. Лепа Амара беше онда као развијају̂ћи се пупољак, тако весела и дражесна, као и ти, моја кћери Енрико. Али лепа Амара, развијаше се у тајности; она никад не излазаше на улицама Севиле у време кад је светина тамо амо разговара̂ући се ходала и седила, она беше свагда уз њезину мајку као уз своје једино благо.

„Стара матрона Амарина мати беше слаба и болешљива; Амара се дакле бриња̂ше да ју рани, јер је она богатима радила. Мала кућица, у којој мати и кћи обитаваше, имађаше с лица од улице само неколико шипкама обложених малих прозора и мала вратаоца, али назад подизаше се

над самом реком Квадалквивиром пространо ћоше са отвореним прозорима.

„Ја сам Амару више месеци посматрао, и свагда прилику вребао, да с њоме на само говорим. Једном се деси, да она дође у дућан мога оца по неко воће. Лепа Амара сад беше први пут уз мене, где се и наши први погледи сусретоше. Прикривен ишчекивао сам је на углу улице, где је и дочекам и рекнем јој, јер је не хтедох пратити, да не би друге девојке рекле да се љубимо:

„Амаро, изиђи вечерас на твоје ћоше; чим први сумрачак наступи, добићеш неку вест и то с воде!

„Девојка ме погледи са својим црним очима, дивљаше ми се и као да ме хтеде питати: ко ће то бити тако великодушан, да сиротој Амари какву вест донесе? — Но кад сам даље пошао, рече ми она:

„Ја ћу на вест ишчекивати.“

„С грозничавим нестрпењем ишчекивао сам да се први сутон укаже; још ми никад до онда не беху часови тако дуги. Једнако сам на лепу ћерку удовице мислио, на Амару, чије су ме речи кроз срце проболе тако, да ми је њезина слика непрестано пред очима стојала.

„Мени је онда било тек двадесет година, Енрико. Шта би могло у тим годинама једном младићу на пут стати, да своју љубазницу не види? Шта би могло тешко бити учинити за обожатеља, једне тако лепе госпојице, као што Амара беше?

„Дође најпосле и вече. Ја узмем на реци један чамац, и повезем се полако и кријући уз реку до задње стране Амарине кућице.

„Севила је прави рај! И сама она узана водена улица најлепше вароши дивна је и усхићујућа! Сад се провезем уза подзидану обалу поред места, на ком се мноштво лађа из разних земаља налазаху, час опет поред места, где се висока палмова дрва подизаху, која свој сен над водом простираху — испод ових сеђаху и ходаху свагда вечером Севиљани, да се свежим вечерњим ваздухом напоје. Ја се морадо у чамцу прикрити, да ме не би обалом шетајуће госпоијце

познале, и бијах срећан кад се између учестаних кућа виде. Готово на свакој уз обалу лежећој кући беше ћоше подигнуто, од којих је једна страна отворена над водом, од куд се одма у чамац сићи може. Остале стране, украшене су разним цвећем и дрвима разне врсте.

„Док сам ја поред тих кућа полако даље веслао, спусти се већ и густи мрак, и ја не бејах већ више далеко од кућице удовичине.

„Срце моје удараше силно, а моје севајуће очи посматраше љубопитно, да ли је Амара реч одржала, да ли већ на свом ћошегу стоји и на вест ишчекива коју сам јој обећао. Не беше ми могуће, да између палмама љубазницу на ћошету видим; но кад сам ближе приспео и са свим тихо чамац уза отворено место ћошета зауставио, укаже се лепа Амара, љубопитно изгледајући и слободно се упути к ћошету.

„Мартинес, дивни ланцијер, изскочи из чамца горе к љубазници, која уплашено викну и хтеде брзо у кућу утећи. Учтиво задржавши је, молио сам је, да прими од мене вест коју сам јој обећао и донео.

„Амара се осмеће умилно и примамљиво, као да се сећала шта та вест значи, и дражесно подигне прст да ми прети; али ја бејах млад и неплашљив, и изјавим Амари, која је лепе своје очи доле оборила, моју ватрену љубав. То беше моја вест за њу, на коју се, као што ми се чињаше није љутила!

„На скоро и она изјави мени своју љубав, и од тог доба не прође ни једно вече, да се нисам са мојом љубазницом на ћошку забављао! Ја сам је љубио с потпуном страшћу моје ватрене душе, а и она ми се показиваше као да је час нашег састанка свагда с нестрпењем ишчекивала.

„Мој отац наскоро примети, да сам место нашао, где ми се много боље допада но код своје куће — али ме ипак остави да по својој вољи чиним. Наскоро дознам ја, да је и он вечером ретко код куће бивао и да је изван куће негде веће задовољство имао.

„Моја сестра Хуана жалила се више пута противу те немиле небрежљивости од стране оца и брата, али на

скоро се и она на самоћу навикне. А како би ја и само једино вече преживео, а да моју Амару не видим?!

„Официр Мартинес Дорино, који је у кругу своји другова као ваљан војник, а у кругу својих пријатеља, као потпора у свакој нужди признат био, љубљаше кћер сироте удовице све већим жаром. Обоје су се често на ћошету и над жуборећим таласима Квадалквивира заклињали, да ће једно другом верни остати и ту су заклетву свагда са ватреним пољупцима запечатили.

„Свагда се догађало, да је Амара млалог официра, који је после неколико година за своју жену узети хтеде, после једног часа слатке забаве на растанак опоминьала, наводећи, да мати и комшије могу њихов састанак приметити.

„И ако ми је тешко било да најлепше часове изгубити морам, то се ипак у мојој души није никад ни најмања сумња противу Амаре појављивала. Како би и могао о том дивном створу, која ми је своју руку дала и жарким усницама своју љубав и верност утврдила што и посумњати. На њезину наваљивајућу молбу морао сам свагда тужним срцем но хитно свој чамац од ћошка отиснути, а Амара би ме свагда при растанку својим нежним погледом дуго пратила!

„Сав мој живот беше у тој девојци, и као год што ни сам био у стању да јој неверан постанем, тако исто ни сам ни помишљао да је могуће, да ће ме Амара икад изневерити.

„Но ипак учини ми се у последње време, као да је нешто ладнокрвнија и рассјана; и кад год сам је с љупким пребацивањем на то опоменуо, свагда ми је своју узајмну љубав поново као и до сада утврђивала! Али још једнако сам се извињавао, још једнако тражио сам и нашао сам за ту промену узрока да Амару од сваке сумње оперем. И што ми се све хладнија чинила, то сам ја ту лепу и примамљиву девојку све ватреније љубио!

„Још се не беше моја рука за узрујаном душом и бурним мислима повела, још сам невиност Амарину и своју сачувао, али с блаженством ишчекивао сам онај час када

ћу је, без пребацивања и гриже савести, са усладом загрлити смети и са свим је мојом назвати!

„Ја јој изјавим моју тврду жељу, да ћу првом приликом с мојим оцем о нашој свези говорити, и она прими ту вест, која ју је као и мене с блаженством обузети морала, с неком усиљеном радошћу. Доцније сам тек увидео, да је изнуђена радост била, која је хладнокрвно на њезиним усницама дрхтала, али онда нисам ни посумњао, да Амарино срце не куца као и моје!

„Трговац Мануел Дорино постајаше у последње време све нерасположенији и ћутљивији. Испрва нисам могао разјаснити, од куда да је он од један пут тако немилостив спрам Хуане постао, а од свога сина беше са свим одвратан, али ме по том опомене моја сестра, коју су моји другови најлепшом називали, на многе губитке, које је отац претрпео. Ми смо се обоје трудили да га развеселимо, да му све по вољи чинимо; ми смо га тешили због несретног случаја, и молили смо га, да се за нас толико не брине. Он ми изгледаше, као да му је моја љубав са ћерком сироте удовице позната, и с тога нисам се даље устезао, да га за дозволење наше брачне свезе замолим!

„Мануел Дорино побледи на те речи свога сина, он га назове несмисленом будалом, који хоће да без леба огњиште подигне и заповеди ми, да се нисам усудио кћер сироте удовице ни погледати!

„Мартинес оста равнодушан и разјасни свом оцу, да он лепу Амару већ од дужег времена љуби и да ће јој веран остати као год што је и она њему верна! — Али Хуана посредоваше између оца и сина, молећи их обоје, да решење будућности оставе, и она у том и успе, да се између Мануела Дорина и његовог сина официра коњаничког опет мир с више хладнокрвном љубављу поврати.“

Стари пустињик, коме ова повест прошлости тешко падаше, и чија је снага све постепено слабила, мораде се једном те крваве тајне свога живота отрести. Он не могаше пређе умрети. Стара туга дејствоваше страшно на њега!

Дрхћући ухвати за руку Енрику, која је уз њега кле-

чала, да се мало подигне, по том показујући суд с водом, заиште да му сведок његовог последњег часа вреле уснице и сув језик мало покваси.

Енрика то и учини са речма пуне утехе, за тим скупи мало више маховине старцу испод главе, како би већма усправо лежао и лакше дисати могао.

„Једног дана у један пут," настави слабим гласом пустињик даље, „кад сам са своје дужности кроз мрачну улицу хитио да у чамац скочим, стане пред мене један просијак, тихо ме зовне и даде ми знак, да ми нешто поверљиво казати има, и узгред спомене име „Амара."

„Ја сам држао да има неки поздрав од моје заручнице да ми испоручи, и ступим с њиме у присен једног бадемовог дрвета.

„Ви хтедосте у чамац ускочити да Амару потражите?" прошапну стари; „Амара вас обмањује!"

„Ја се на те речи тако тргнем, као да ме мачем убоде.

„Ко си ти, просјаче?" викнем узнемирено, „и како се усуђујеш Амару варалицом називати?"

„Ви мислите, да вас Амара љуби? Ви се варате Мартинесу Дорино! Ја о вашем добру мислим и дуго сам са мог малог прозора свако вече вашу искрену љубав посматрао! Због тога вас заволим — и —"

„И —" викнем ја узбуђено.

„И јако ме тишти, што вас та лепа госпојица тако срамно обмањује и вара!"

„Говори, кажи ми све шта си видео!"

„Амара прима ноћу у свом ћошету и друге посете!"

„Несретниче — ти лажеш — то је немогуће!" викнем ја у највећој јарости, претећи му, да ћу га као гадног опадача удавити, ако истину не говори.

„Мало лакше, господине Дорино! Неки непознати долази увијен у свом огртачу сваку ноћ код ваше лепе госпојице!"

„А Амара — она дакле прима ту посету?"

„Она чека, док ви не одете, и онда прими тог господина у црном огртачу!“

„Ја се чисто забленем у тог човека, који ми највећу милину у један пут уништи, и ја бејах слепом јарошћу тако обузет, да сам се морао свом снагом уздржати, да тог погуреног просјака не заменем са оним, који узрок беше ове страшне вести.

„Који је тај господин?“ упитам га ја најпосле.

„Потражите га сами, и видите, да ли га познајете!“ одговори човек, који ми добро мишљаше, и ког сам хтео удавити.

„Тешко теби лупежу, ако си ме преварио!“ викнем ја.

„Ви ћете наћи старог просјака сутра у ово доба на овом истом месту, овде ћете ми благодарити, што сам вас од оне змије сачувао, која вашу племениту љубав не заслужује!“

„Ја погледам погуреном оштро у очи, јер га држах за обманитеља, за преодевеног скитницу, који је потплаћен да ме обмане. Просјак примети овај мој поглед са незадовољством.

„Иначе можете ме свагда наћи на оном ћошку преко, код иконе седећа,“ рече он. „Ја вам не замеравам што ви лепој Амари више верујете но једном старом просјаку; али сутра ћете ми тек захвалити!“

„С тим речма оставиме он самог, да размишљам шта сада да отпочнем.

„Та то је немогуће,“ шапуташе неки глас у мени; „немој да се даш обманути, Амара тебе љуби. Да она неког другог прима и љуби, кад је ти оставиш? Али зашто свако вече напомиње и гони на растанак, и то одмах после пола часа нашег састанка? Од куда то долази, да је постала хладнија но пре, и своју заклетву љубави и верности са хладним цртама изговара, кад те је пре свагда усрдно на своја прса притискивала?

„Ја се дакле решим, да је још исте ноћи вребам!

„Као обично одвезем се до њезиног ћошета — где ме по обичају ишчекиваше Амара на отвореној страни истог!

Ја ускочим к њојзи горе, и нисам јој ни једне речце о страшној вести казао. Ја погледим њезино осмејкујуће се лепо лице, и да се баш и хтеде какова сумња у мени породити, у том магновењу, кад ме она радосно загрли, нестало би је. Мени беше немогуће о сумњи и помислити! Ја је срдачно загрлим и обаспем њезине румене уснице с многобројним пољупцима; за тим јој речем, да ће скорим са свим моја морати бити, и да сам се већ за свадбу спремати отпочео. Амара беше на те речи сретна!

„Али ме она затим замоли, да се одмах повратим, да је не би ко на хрђав глас изнео.

„Ја учиним по њезиној жељи. Још један пољубац притиснем на њезине уснице — и то беше последњи, који је Мартинес лепој змији Амари поклонио!

„Кад сам у чамац сео и исти од обале отиснуо, махаше она за мном непрестано белом марамом; док јој се год из очију не изгубих; — за тим сам чекао прикривен један час и приближим се предосторожно у присен дрва к ћошету да видим, да ли је просјак истину говорио, да ли Амара заиста господина у црном огртачу прима кад мене испрати!

„Моје срце куцаше силно, јер моја љубав к Амари беше неограничена и силна!

„Кад је моје весло у саму кућицу старе удовице дирнуло, учини ми се, као да се неко у исту увуче — али растојање беше још велико, да би у полумраку све распознати могао. Са неколико удараца лаког весла био сам као муња брзо уз ћоше. Оно беше празно — никаковог чамца уз исто; просјак дакле беше варалица!

„Идуће вече једва сам дочекао, да му с мојим противдоказима на супрот станем. Ко зна, шта је стари просјак са свог малог прозора видео! Тако сам ја мислио. И идуће вече дође — боље да га ни доживео нисам!“ — — уздану стари Мартинес, своје благе очи к небу подигавши; „о, Енрико, кћери моја, моли се богу за моју јадну душу!

„Ја одем с поносом, чим се смркло к дрвету; стари просјак стајао је, као што је обећао, у присену цветајућег бадемовог дрвета.

„Дакле, дону Мартинесу Дорино“ упита он, „јесам ли вас преварио?“

„Ви сте сами себе преварили“, рекох му ја радосно, што се његова сумња не обистини; „ја сам синоћ, пошто сам се са Амаром опростио, после једног часа опет к месту полако повратио — нико не беше на ћошету.

„Никог не беше на ћошету?“ упита невероватно осмејкујући се просјак. „Имате ли здраве очи господине Мартинесу? Ја видох преко с мог прозора, и то тек што сте се ви удалили, са вашом љубазницом оног истог господина у црноме огртачу.“

„Лупежу, сад сам уверен да си ми слагао!“ викнем јаросно. „Ја сам био са свим уза отворену страну ћошета и уверио сам се, да нико на њему не беше, и да се никакви чамац по мом одласку није к ћошету приближио“.

„Просјак се размишљавајући осмејкиваше.

„Господине Мартинесу, ви имате право; кад сте се повратили, не беше већ никог на ћошету, јер су лепа Амара и ваш супарник морали што приметити, те се у кућу повратише. А чамац не могасте заиста никакав видети, јер истом господину у црноме огртачу такав и не треба. Све је дакле као што ви кажете, али је ипак он био код ваше лепе Амаре!“

„Ја сам од ишчекивања и љубоморства дрхтао.

„То ми онда кажите, шта требам да радим, да истог господина, о коме ви говорите, код Амаре ухватим?“

„Посетите и данас лепо госпојицу као обично, да не би што посумњала. После, пошто се с чамцем повратите, похитаћете овом улицом до куће Амарине. Уђите брзо кроз ниска вратаоца и прикрадите се полако до ћошета — ту ћете се увериги, да је просјак ваш пријатељ био, који вашу љубав од гадне преваре сачувати жели. Тај непознати у црном огртачу не може вас мимоићи, ако му од куће на сусрет изиђете; он ће морати или у талáсе, или у ваша наручја!“

„А ко је тај господин?“ упитам ја полако, посматрајући га оштрим погледом.

„Ви ћете га наћи господине“, одговори ми стари просјак и оде.

„Ја се, као и обично одвезем код Амаре, али већ нисам могао тако љубазан спрам ње бити, као и до сада. Лепа девојка и не сањаше, шта ме обузимаше, јер сам јој напоменуо да сам у некој завади с мојим друговима. Ми се опростимо. Ја скочим у чамац и брзо се вратим. Амара, као обично, махаше дуго за мном. — То беше знак њезине љубави и чежње; безбожница! боље да је на колена пала и богу се молила!

„Ја похитам кроз улицу к малој кућици сироте и болне удовице; срце ми је силно куцало. Моје очи севаху, моје руке дрхташе у неизвесности, да ли је стари просјак лагао или је истину казао.

„Полако и пажљиво отворим врата; лагано сам се приближавао к излазу ћошета. Чујем неко шаптање — моје се мисли збунише, ја ступим уз ходник ближе и спазим с ужасом — Амару у наручја непознатог ми супарника, који у дугачком огртачу умотан беше!

„Ужас обузме ми душу; ја сам најпре мислио, да ми се то у мојој фантазији причињава, но за тим видим, да је исти господин с Амаром на клупу сео, која у присену дрва и цвећа стајаше. Ја видох где он своје руке с пуним задовољством около њезиног врата обави, где му се моја заручница — која ми, бојећи се хрђавог гласа, никад ни часа пуног не допусти, да се с њоме забављам — срцем и душом предаде, не само да јој уснице, но и го врат и дивна прса с пољупцима обасипа!

„Моје тело уздрхта — ја више ништа знао нисам шта сам радио! С једним скоком стајао сам пред оба издајника. Они ћипу — Амара врисну и прикрије главу на прсима непознатог супарника, који ми најмилије оте. Ја истргнем мој мач, и с громовитом псовком прободем најпре змију, па за тим и њезиног љубазника. Мач као муња пројури кроз Амарина леђа, па одмах тако исто и кроз прса њезиног обожатела. Њезина се крв расше — са страхом од мене окренувши се, пружила ми је једну руку — али та рука

тешко клоне, јер је моја рука добро погоди! Непознати супарник почне се љуљати — Амара падне — и обоје стропоштаху се кроз отворену страну ћошета, куд сам их мачем догнао, у таласе Квадалквивира, праћени мојом очајном клетвом, која грозно кроз тиху ноћ продираше.“

Стари Мартинес умукну. Енрика грозећи се овог дела, покрије лице рукама. Беше заиста страховито, што стари пустињик својим изнемоглим гласом приповедаше.

„Ја се вратим кући,“ настави најпосле он даље; „Хуана беше још будна, ишчекујући оца и мене. Она се уплаши од мене, кад ме тако збуњена виде; али ја јој о овој страховитој ноћи ништа не казах, како би у својој одаји мирно о будућности размишљао. Ја никако нисам могао да се утишам, те да моје мисли саберем, јер непрестано беше ми пред очима грозно дело.

„Хуана ишчекиваше у залуд на повратак свог оца, Мануел Дорино не ће се више повратити!

„Тек после два дана нађоше мог оца, кога су таласи Квадалквивира на обалу избацили, а уз њега и лепу Амару, обоје с проболеним прсима.

„Мартинес Дорино сад тек виде, који је то непознати љубазник његове Амаре био.

„Са ужасом и фуријама гоњен, похити с нагомиланим благом к сиротој матери убијене Амаре; он не хтеде ништа собом понети, он хтеде смрт тражити, а са златом Мануела Дорина добра чинити! Без и једне речице стави он све што је имао на сто сироте и плачуће матере неверне Амаре, која је своје неверство животом платила, а за тим утекне Мартинес Дорино из зидина Севиле!“

Стари пустињик мораде мало да одахне; његове тренавице клону и он лежаше као успаван. Али он не беше са својом исповешћу још готов.

„Ја сам тумарао, грозним мучењем гоњен, од места до места. Пред сваком сликом мајке божије падао сам у прашину, али ни један трепутак мира и утехе не беше ми дарован!

„Најпосле, тумарајући залутам у ову шуму и решим се,

да овде, од света одвојен, свој живот у кајању проведем. Више од четрдесет година сносим ову бољу, усрдно сам се молио и кајао, али права мирноћа указа ми се у сјајној зраци тек онда, кад је мајка божија тебе кћери моја у мојој неутешној самоћи послала. Уз тебе ми беше лакше, ти си ми утеху донела, и твоја ми рука сладост причињава, кад год је на моме знојавном челу осетим. — — Сад дакле знадеш све, кћери моја Енрико, моли се Богу!“

Стари Мартинес упре умилно своје готово већ изумрле очи на Енрику, које чезнуше за миром и утехом.

„А Хуана, ваша сестра?“ упита полако Енрика.

„Ја сам од пре неколико година о њој преко краљичиних шумара дознао. Хуана је са остатком растуреног имања Севилу оставила и своју руку једном поштеном човеку дала. Али и она беше несрећом гоњена. Краљ Фердинанд види је један пут и допадне му се; он је даде од њезиног мужа Франца украсти, да своју жељу испуни. Озлојеђени и очајни супруг захтевајући своју жену, буде у свету Мадру одвучен.“

Енрика се од ужаса сва стресе, кад је то име чула.

„И тамо су га испребијали! Од више година живе обоје, као што сам извештен мирно, удаљени од Мадрида у развалинама Теба. Имам само још за једно да те замолим, кћери моја. Кад ја моје очи за навек склопим, отиди к Хуани, сестри мојој, кажи јој све и предај јој што иза мене остане; ти ћеш све испод моје постеље наћи. Моли Хуану и њезиног супруга, да се за мене Богу моле, а ти, кћери моја, живи у мојој колиби, догод ти је воља, и догод мислиш да те гоне; живи као у својој сопствености.“

Стари Мартинес ућути. Полако стисне руку јецајуће Енрике, која му последње часове његовог јадног живота услађаваше. Она неодступаше од старчеве постеље, са сузним очима и брижним срцем посматраше она његов дисај а и сваки његов покрет, и док је он спавао, размишљавала је она и теретном животу његовом. Он је морао најстрашније, што човека снаћи може, претрпити. Кривицом мучен, савешћу грижен, у његовом најсветијем осећају преварен

и покраден, не оста му дакле ништа више, но вера. Стари Мартинес је с њоме у пустињу утекао, како му не би друга каква Амара из срца украла последње што му још оста, а то је молитва и кајање. Он је раздвојен од света у овој пустињи свој живот у молитви и кајању проводио и једино ишчекивао час, да се у вечни живот пресели.

Шта беше њезина судба са свима горким часовима према овим страхотама, које пустињик сносаше!

Сад тек Енрици јасно беше, за што је стари Мартинес свагда тужних црта на лицу имао, сад тек знаде за тиштећи терет, који му на срцу лежаше.

Идуће ноћи склопи стари пустињик и покајник своје очи за свагда, пошто најпре уз његову постељу клечећу Енрику благослови. За светлошћу је при умирању викао, као да га је нека грозна тама обузела. Енрика и једноока упале цреп и луч, да би му његову поновљену жељу испуниле, али то не беше светлост земље, што је умирућем недостајала и за коју је он уплашено својим изнемоглим гласом викао — то беше светлост неба, вечита светлост милости и љубави, која божији престо окружаваше као милион сунца, и за којом је старац чезнуо. Затим од један пут узаказа се на његовим уснцама узвик задовољног удивљења — блажен осмех указа се на лицу умирућег и изгледаше, као да га је зрака светлости и небесне милости обасјала, и као да му зазвонише божанствене речи на сусрет:

„Теби је опроштено!“

Не далеко од његове колибе, између старих дрва, ископају Енрика и једноока гроб хладан, дубок, и поспу га шумским цвећем. У том гробу нека стари Мартинес вечно почива, покривен густим ципарским и кестеновим грањем а окружен светом и дубоком тишином.

Енрика је свако вече одлазила старцу на гроб, где се са топлим сузама богу мољаше, а и стара Марија Непардо одлазила је на гроб пустињика, чувајући се, да је Енрика не спази и склапаше своје руке.

Енрика имађаше да испуни последњу вољу старог Мартинеса, она мора да сестру умрлог о свему извести и

да јој заоставши аманет однесе. Енрика и једноока нађу исти, као што јој је старац и казао, у његовој постељи. Беше једна стара књига, у којој је Мартинес, за случај напрасне смрти, свој живот описао; један прстен, ког му је Амара некад поклонила; један од крви захрђани мач, и један мали сандук са златним и сребрним новцем.

Енрика све то брижно покупи и увије, да Хуани, сестри умрлог пустињика, однесе, која у развалинама некадашњег замка Теба са њезиним супругом Францом обитава. Кад је Енрика од хрђе изедени мач у руку узела, падне јој с неком грозом на памет, да је на њему крв неверне Амаре и Мануела Дорина прилепљена — беше страшна опомена на прошлост старог Мартинеса.

После неколико дана пође Енрика, оставивши стару Марију Непардо у колиби, на пут, да Хуану потражи и да јој последњи аманет и сву заоставштину умрлог пустињика преда.

XIV.

РУЖИЧНА КИЧИЦА.

Међутим ступаше мадридски кабинет (тако извештаваше Аскаргорта), ком је краљица све више и више слободну руку остављала, све даље у својим по земљу шкодљивим предузећима. Јавни листови беху све јаче и јаче притиснути, комора буде у октобру 1851. год. замењена са педесет саветника, који су само обичној министарској вољи служили. Браво Мурило, који је на врху министарства стојао, утврди још боље краљицу у њезиној наклоности спрећу калуђера, јер је и он сам особити привржeник језуијита; и та наклоност тако овлада, да се Олосаго најпосле реши, пред саму Изабелу са искреним речма и опоменом стати, у нади да ју с тог клизавог и по народ шкодљивог пута одврати.

Краљица беше поново у ванредноме стању брачног живота, а лекари трудиши се са својим саветима и лекарским средствима, да је здраву одрже.

Она беше од сваког државног утицаја и посла уклоњена, под видом да јој сваку бригу уштеде, како јој не би здрављу шкодило, али у правом виду не беше њезиним министрима и саветницима толико до њезиног здравља и мира, колико до своје неограничене моћи, коју су из државног утицаја уклонивши, у својим гадним рукама имали и тако радили све што су год хтели.

Кад је министар Олосаго, преко ађутанта за приватну аудијенцију замолио, беше само подсећање, да је дон Салустијан Олосаго некада младој краљици са својим разлозима више часова пријатно прекратио, што ју дакле и побуди, да министра одмах прими. Олосаго је и онако припадао к оној четворици дворана, за којима је млада краљица свагда слатко дисала; и ако је она, приликом оне светковине у Арахуесу од Серана горко понижена била, чега ради је и удостојила особене части грофа Реуса (Прима), да се с њоме вози, то ипак живљаше у срцу лепе краљице дубока наклоност к маршалу, који је за добро нашао, у двору се ређе показивати. Изабела се дакле с усхићењем надаше, да ће од Олосага том приликом још и више шта дознати, што је у неки живи немир доведе.

Дежурни ађутанат замоли дакле господина министра, да у кабинет краљичин ступи, и сам чудећи се, да је с њиме неки изузетак, без призрења на лекарски савет учињен, држећи тврдо, да ће приступ сваком без разлике немогућан бити.

Олосаго, који се за све то време ни најмање променуо није у његовој окретности, дивном стасу и умиљатом али охолом понашању, погледа брзо око себе, кад се ађутанат у предсобље повратио, да би се боље уверио, да ли се сам налази и тиме озбиљнији положај узео, при састанку и говору с краљицом.

Кад се дакле Олосаго уверио, да је краљица сама,

појаве му се у тренутку на углађеном лицу црте пуне задовољства и одважности за слободан и искрен говор.

Олосаго беше речит, пун духа и одважан говорник, но тако углађених речи, да из истих ипак нико не беше у стању дознати праве и скривене мисли великог дипломата шпанског.

Остали министри и његови сурадници никако не беху у стању, да сазнаду, приликом договарања, праве његове мисли. — Али доцније осете сви Олосагово надмоћије, и с тога не само што у њему нису имали поверења, но им беше већ и противно, што се тај господин дипломата у њиховом друштву налази.

И заиста беше Олосаго у свему прави дипломата из дубине срца и душе, он је научио осмејкивати се и онда, кад му се с голим мачем на сусрет стане, он је научио, да се најучтивије поклони и онда, кад му се најмилије отима, он је многих практичних искустава прошратио и многе односаје проучио, а то нам баш даје снаге, да спокојно сносимо, мирно деламо и све боље упражњавамо!

Олосаго баци свој поглед на завесу, која се покрене.

Изабела, огрнута широким огртачем од скупоцених чипака састављеним и златним гранама украшеним, појави се иза завесе министру, који јој се дубоко поклони.

Краљица изгледаше заиста дивна; тавни поглед њезиних плавих очију може се пре примамљивим и лепим, него хладнокрвним и мутним назвати, у којима се види неки ванредни блесак.

„Господине Олосаго, ми смо љубопитни да дознамо, како се ви, а и ваши другови находе, које, на жалост, већ од дужег времена у нашим дворанама не виђамо!“

„Сви смо потпуно здрави, величанство! Ја вам у име моје и мојих другова најпонизније благодарим на милостивом питању!“

„Да седнемо господине Олосало; ми се налазимо у нестрпењу!“ рече Изабела узбуђено свом министру, показујући му руком столицу да седне.

„Ја се особито срећан налазим, величанство, што ми

је аудијенција без сведока подарена. Моја је молба тако особита, да нисам у стању довољно оценити, што ће трећем лицу непозната остати!“ рече Олосаго тихим осмехом.

„Ви одиста побуђујете љубопитство у мени, господине министре; одавно већ нисмо имали прилике, да се од стране ваше поверљивим извешћем обрадујемо, понајвише свагда.“

„Од кад у разним стварима за искусног признати Олосаго незаборављену милост и поверење ужива, да својој краљици слободно и на само своје мисли разјасни и молбу предложи.“

„Која у ред поуке спада, на сваки начин!“ прекину Изабела; „приповедите ми господине Олосаго, како се она умиљна и љубазна госпојица находи, која је некад, но за кратко време наша другарица била. Ми мислимо за госпојицу Евђенију,“ — краљица не могаше се одмах на име опоменути.

„Од Монтио,“ рече поклонивши се министар; „као што сам чуо, сада се госпојица са својом високопоштованом матером, грофицом од Теба, налази у Паризу!“

„Ми смо и мислили већ, да ћете ви знати, господине Олосаго. О, није нужно да се невешти чините, као да не знате, ми се истина више пута дивимо вашој вештини у таквим стварима, али је у овом случају та ваша вештина хрђаво употребљена, јер смо ми често примећавали, да вас се та госпојица јако тиче!“ говораше осмејкујући и шалећи се краљица, посматрајући уједно промену лица вештог министра свог, нашго се и радоваше.

„То беше одавно величанство, и од оног времена због разних промена у мом бурном животу, много сам позаборављао, и с тога молим за опроштај, само се још нечег живо сећам из прошлог времена, што ми је као успомена заостало, а то је наша забава односно вероисповеди!“

„Та забава је и нами незаборавна, и сад тек морамо признати, да нам је иста од великог значаја и користи била!“ рече Изабела озбиљно.

„То једва верујем, величанство, и са срдачно-болним осећајем баш сам зато овамо и дошао!“

„Шта то значи, господине Олосаго? ја сам се већ одучила, да значајем ваших речи и ваше мисли погодим!“

„Молим за опроштај, ако неразговетно говорим, величанство, и за милост, што без околишења говорим! Тврди се, да краљицу калуђери инквизиције руководе!“

Изабела се подигне са неприметним зачуђењем и незадовољством, и Олосаго устане у исто време, и приближи се краљици.

„Из тога ће се морати јака пребацивања изродити, па с тога, а и пре свега држим за свету дужност, да вашем величанству моје мисли и жељу предложим!“

„Господине министре, наша побожност нам је понос! Ми вам праштамо за те ваше речи, само због успомена на то, да сте ви први корен те побожности у наше срце усадили; да, да, господине Олосаго, не мојте се зато плашити. ако нам се за то што пребаци, та ви сте почетник истог!“

„То јесте, величанство, и ја сам побожник, али нисам безбожна варалица!“

Олосаго је ове речи изговорио јасније и решително, што се није од вештог дворана очекивало.

„Који је то, што жели неправедну пресуду противу оних побожних људи свете Мадре, господине министре?“ упита краљица, која јако дирнута беше.

„Човечанство, краљице! Човечанство проклиње науку и основ језуијитски, они примамљују ваше величанство у своје руке, да би тиме и моћ задобили, за чим њихова цела просвета и цео апарат побожности грамзи. Дозволите ми, да са поносом поновим, величанство, ја сам побожан, али ја презирем безбожника!“

„Дакле и они калуђери. свете Мадре, који су наши и нашег дома пречасници и саветници?“

„И они су безбожници, величанство!“ рече Олосаго поносним и одважним гласом.

„Ви би сте некад, кад већ тако казати морамо, наш учитељ, господине Олосаго, зато немојте више о том говорити, што нико није чуо, но ми,“ рече краљица тихим гласом, но оштрим погледом; „ми вас одвраћамо, господине

министре, од понављања таквих речи, јер ми поштујемо калуђере!“

„Она четири човека вашег двора, величанство, који су се некад вашој милости обрадовали, заклели су се, да вас од свега чувају, што вас у опасност увући може,“ настави Олосаго даље; „ја имадем ту част, да се у исте бројим, и зато беше моја дужност, да вам то кажем, што ви немилостиво примате. Бога служити велико је доброчинство за нас, али калуђери инквизиције потребују вашу веру и ваше величанство само као средство за њихове цели!“

„Ако господа, у које се и ви бројите, наш престо или нашу земљу мачем чувају, то смо им за то и захвалити знали! Али за дела наше унутрашњости нисмо побуђени на захвалности!“

„Ви имадосте милости вашим учитељем назвати ме!“ рече Олосаго, дубоко поклонивши се и приближујући се краљици; за тим посматрајући је живо и оштро од главе до пете продужи: „повратите се к мени, или ми смо изгубљени, изгубљени вашом кривицом!“

Те речи, које он изговори, Изабела је у оној кичици од црвене и беле руже као девизу умотала, коју је при вечерњој пловидби у Аранхуесу Франциишку Серану у руке бацила с уверењем, да је он ухватио.

Олосаго се усправи, он је сада доста знао.

„Ми ћемо улучити прилику, да вами наше решење саопштимо, господине министре!“ рече најпосле Изабела незадовољно, и отпусти Олосага с поносним покретом и хладним отпоздравом.

Но кад је Олосаго по церемонијалном поклону кабинет оставио, усправи се Изабела гордо с бледим лицем и живим покретом. Ко јој је то учинио, она мора о томе објашнења имати, она мора пошто по то дознати, којим је начином Олосаго до тих речи дошао, које је она писала, та увреда ће кривца скупо стати.

Узнемирена краљица ломљаше своје нежне прсте.

„Ако је Франциишко с том девизом злоупотребу учинио,“ шапташе она, „ако му доста не беше, да те речи с

хладнећом понови, онда — да, онда мислим да га за свагда мрзети могу!“

Краљица заповеди, када се брзо у своје одаје повратила беше, да двороуправитеља зову. Она заповеди изненађеном господину, да после неколико дана вечерњу забаву у позоришној дворани приуготови, и на исту Прима, Серана, Топета и министра Олосага, особеним позивницама позове.

„Одредите ту забаву на дан 4. декембра, господине управитељу,“ рече оштро по кратком читању Изабела; „ми ћемо се побринути, да тога дана не буду великодостојници нашег двора државним послом спречени, да овој забави присуствују, јер смо нашли, да нам је ова забава врло нужна!“

Двороуправитељ није се усудити смео, да буди какве примедбе учини, и кад беху лекари о том решењу извештени и кад хтедоше о највишем призрењу говорити, прекине им краљица свако размишљавање, јер им са постојаном решителношћу, што јој не беше иначе обичај рече: „Ми то хоћемо!“

Двороуправитељ припремао је с великим трудом за ту вечерњу забаву тако, да се 4. декембра 1851. год. у вече, беше већ и сјајно друштво у позориштној дворани сакупило. Сваки се од позваника потајно чудио тој напрасно одређеној забави, јер је сваки знао, да краљица после неколико недеља свом тешком часу на сусрет гледа, а други поједини опет држаше, да ова забава мора имати неког тајанственог значаја. То је и Олосаго мислио, који до тога дана својим друговима ништа не говораше о пуноважноме говору свом са краљицом.

Прим и Серано дођоше на позив, а и Топето указа се у реду одличијама искићене господе, који су се до доласка краљичиног у полукруг сакупили. Браво Мурило са својим министрима и Олосаго, по том херцег Риансарески и краљ ступише у позоришну дворану и приближу се к седиштима где се међу собом забављати почеше.

Најпосле појава двороуправитеља и народна химна обзнанише долазак краљичин.

Изабела поред своје матере ступи у дворану. Обе поздрављаху весело с рукама сакупљене великодостојнике. На сусрет им изиђу супрузи, који их до врата допрате, где своја седишта заузеше. Обе госпе имадоше преко тешких свилених хаљина дивне огртаче, обе госпе делише једну и исту судбу.

Краљица, у свом белом огртачу од скупоцених чипака, изгледаше дивотно. Тавно бледило, покриваше њено умилно и лепо лице: њезине велике, плаве очи, летише тражећи и падоше на не далеко стојећег господина. Изабела се увери, да је и Францишко Серано ту — али њезин поглед паде и на Прима, који исти са дубоким осећањем то примети.

Представа отпоче пецкањем и двосмисленошћу, који је краљу тајни осмех, а херцегу риансареском јасан смех натерао. Наравно знак креатуре дворске, чанколизе и нитков, као што Браво Мурило и већи део његових министра беше, да се смеју. За тим отпоче певанка.

За време одмора служише локаји поткрепљујућим разним соком, вином, чоколадом и разним укусним посластицама.

Краљица не окуси ништа. Она науми, да се за све време одмора кроз дворану прошета, јер не само да је свагда уморна била кад стоји, но и кад дуго на једном месту седи.

Мали краљ хтеде пажљиво и хитно својој високој супрузи руку пружити, да с њоме хода, али му Изабела захвали љубазно и усрдно и дозволи председнику министарског савета Браву Мурилу да га под руку узме, да му, може бити, при тој шетњи неки налог изда, или том приликом нешто саопшти.

Краљица дакле устане, што беше знак да и сви остали своја седишта оставе. — Серано и Олосаго разговарајући се, стајаху са свим у близини краљичиног седишта.

„Господине председниче," рече Изабела тихо Браву Мурилу, „ја имам узрока да о искрености г. Салустијана Олосага сумњам, а та ме сумња јако мучи!"

„На жалост, што сам принуђен казати, да се тако у опште о њему мисли, величанство," одговори загушљивим

гласом подли слуга језујитски, који Олосага одавно мрзаше, јер му је на путу био.

„И то ми ви дакле сад тек кажете, господине председниче?“

„Први слуга вашег величенства не хте предухитљив бити, но је чекао да ваше величанство и само својим оштроумним погледом немарљивост именованог господина позна! Зато сам срећан, што је тај час данас куцнуо, и то пре но што би се утицајем Олосаговим веће зло појавило!“

„Ми хоћемо, и то с тога што и ваше речи исто тврде, које ми јаку бригу задаје, још овог часа да ту ствар одважно решимо! — Дакле ми вас умољавамо, господине председниче, да на један знак пазите, кад ја будем говорила са маршалом Сераном, коме имам такође неки налог издати. Видите ли ову кичицу од црвене и беле руже у мојој руци? — Имајте доброту за време нашег говора са Сераном, да на исти добро мотрите; падне ли иста кичица на земљу, онда вас молим да одмах заповест прогонства за министра Олосага извршити изволите!“

„Моја је краљица заповедила,“ рече дубоко поклонивши се подли министар.

Изабела, која заиста буке (кичицу цвећа) од црвене и беле руже, као знак у руци имађаше, приближи се опет к седишту где Серано и Олосаго стојаху. Изабела подигне главу и тако изненађено погледа херцега де ла Торе, као да га до тог тренутка ни спазила није.

„А, маршал Серано!“ рече она, бацивши милостив поглед на свог министра, који јој се дубоко поклони. „Господа мача изгледају, као да нису баш пријатељи овог друштва?“

„Ја не знам, величанство, да се та реч пребацивања на мене односити може!“ рече Францишко, достојанствено поклонивши се.

„Кад пребацивање признајете, сами се оптужујете, господин херцеже, молим!“ — рече Изабела гордо, показујући ружичном кичицом, да жели шетњу по дворани продужити, и да је Францишко прати. „Ми би само једно питање

на вас управили, маршалу, једно питање, које нас тако мучи, које нам је тако важно, да сам приморана била ради истог данас ову забаву одредити," настави Изабела даље, шетајући се по дворани с Францишком и при крају исте зауставивши се, „али ми нисмо ради, да буди ко, осим вас, ову тајну дозна, или њезину важност примети!"

„Вашем величанству не ће тако тешко бити беспристрано осмејкивати се, и ако су ваше речи од тешких последица!" одговори Серано тихим гласом, и стане пред краљицу, која се лицем дворани окренула беше.

Браво Марило, могаше дакле тачно сваки покрет Изабелин мотрити.

„Познајете ли ову ружичну кичицу, Францишко, што у руци држим?" питаше краљица хладнокрвно, посматрајући и намештајући кичицу.

„Ја је сада први пут видим, величанство!" одговори маршал.

„Зар није оваква иста кичица при оној вечерњој пловидби у Аранхуесу пала у ваш чамац и ваше руке?"

„Ја нисам накакво цвеће примио краљице!"

Изабела побледи. Она је свом љубимцу криво учинила, што је мислила, да је он издајник девизе био.

„Да ли сте приметили, и да ли се још сећате, ко је у том магновењу, кад је уметничком ватром произведен заход сунца, који се до краја удаљене обале реке протезао близу уз вас био?"

„Ја држим да се не ћу преварити ако устврдим, да је то чамац министра Олосага био, што је најближе уз мене пловио!" одговори Серано.

„Врло лепо — о!" рече Изабела сажалевајући, јер јој нехотично кичица из руке изкліже и на земљу паде.

Маршал се саже да исти подигне и краљици га даде.

„Ако вас молити смем, и ако вам не пада тешко, Францишко, то задржите те руже за оне, које у Аранхуесу нису у ваше руке пале!" рече Изабела тронутим гласом и чисто збуњено, што маршал ни приметио није, а камоли да

је помислити могао, да пресуду најбољег свог пријатеља у руци држи.

„Ми ћемо вам ону девизу, која са изгубљеним цвећем није своју цел постигла, првом приликом усмено саопштити.“

„Да се сврши забава!“ заповеди краљица, приближујући се свом седишту, а председник министарства Браво Мурило остави дворану.

Још исте ноћи прими Олосаго, кад се је у свој стан повратио, издату краљичину наредбу за прогонство у Веленсију.

Олосаго се насмеје. Он је знао какав је узрок овом напрасном и лудом налогу; али и то је знао, да је исти противу њега без значаја био.

„Останете ли на путу, на који сте ступили, госпо,“ прошапута он с намрштеним челом, „онда ће речи ваше девизе од већег значаја за вас, но за мене бити!“

Олосаго испуни званичан обичај. Он се краљици и Браву Мурилу јави, у напред знајући, да ће обоје избегавати, да га приме. За тим оде својим зачуђеним друговима.

„Ја путујем на годину дана у Валенсију, господо!“ рече он осмејкујући се.

„За име божије, како је то могуће?“ викну Топете. „Сто му мука, то не ће бити!“

„Стрпење, мој драги контр-адмиралу!“ рече Олосаго, тапкајући свог друга по рамену; „једном ћеш се на тако шта лако утешити, кад се са лепом ћерком дона Хенрикveса дел Арера венчаш, (као што сам дознао, да на томе радиш) и онда — —

„Али како је могуће тако напрасно?“ пресече га Серано, који се јако на ту вест намршти.

„Доцније о томе. Само нека мала дворска комедија, нека интрига која као и свако зло, на калуђере св. Мадре мирише, за сада нек вам је тиме све казано!“

„Ђаво да носи — —“

„Ћути, Топете, поштени морепловче, ко би псовао?“ опомену га осмејкујући се дон Салустијан.

„Зар и онај може бити равнодушан, који у прогонство иде? То може само рођени дипломат!“ примети контр-адмирал.

„Остајте ми здрави, драги другови! ваш је Олосаго после једног часа већ на путу к Валенсији; али никад не мојте мислити, да ћу за једну годину од Мадрида удаљен бити — ни за један месец!“

Серано погледи зачуђено бив. министра, као да хтеде казати, да се Олосаго шали; али се његово лице ипак озбиљно натушти, из ког се ипак не могаше читати да маршал вели:

„Ти љубиш што је год прикривено, баснословно! Али би ти ипак као искрени друг једини савет дао: да твоју намеру не извршиш и да се без добивене милости у Мадрид не повратиш, јер можеш хрђаво проћи, и нико не ће у стању бити, да те од злих неприлика спасе!“

„Ја не ћу бити у Валенсији уапшен, драги маршалу, и — не ћете ме као Олосага опет и то скорим видети! То је опет као загонетка! Али, ипак, господо, скорим ће те све знати — —.“

„Сад је тек питање шта код дипломата то с в е значи?“

„Управо толико, колико вам је од услуге, ха ха ха! Остајте ми здрави донде! Ја мислим, да се данас у двору неко много више, љути но онај, који се једити и казнити треба. По нека казан, доброчинство је неко. — Остајте ми здрави!“

Олосаго се опрости осмејкујући се, са својим друговима.

После једног часа јави стража на капији, која к Валенсији води гувернеру, који је ту вест одмах у двор однео, да је дон Олосаго са два послужитеља баш сад кроз капију прошао и путем к Валенсији ударио.

МАЧ КАЛУЂЕРА.

По улицама мадридским владаше идућег дана по оној ноћи, кад је у развалинама Теба вампир ухваћен, велика узрујаност; сваки беше љубопитљив да о томе шта дозна, и да тог нечовека види, који ту грозну страст имађаше, да деци крв пије. Од оног дана светог Францишка, кад је по-

ново у средини Мадрида то грозно убијство извршено, беше се јарост у народу до највећег степена попела, и тај вампир био би сав раскомадан, да је само у руке претећој гомили пао. Најчудноватији судови распростираше се о пештери вампирској, у којој су крвопијуће страшило од неког детета отргли и у Мадрид довукли. — О вештим нападачима његовим, — о калуђерима — о грозним неделима Цигана, и глас народа не могаше довољно описати грозну смрт, која га очекује.

Чудноват је тај глас народа! Манастир у улуци Фобурго, од кога је сваки бегао, и у који су вампира одвукли, доби сада у народу неко поштовање, јер се свуда са задовољством говорило, да је света Мадра за такове разбојнике, као што је тај Циганин, право место за испит и казну.

„Том ће сисање пресести!“ викну, песницом претећи неки гледујући рудокопник, који је у једној гомили одрпанаца и лупежа, са свим уз улицу Фобурго стајао; „тамо натраг је он добро сачуван! Украшени престоломац, пријатни точак, доброчини конопац за пребијање руку, и ради разгревања по једна жеравица на табанима, и по неколико цената на прсима!“

Жагор и смех нагрђиваше речи разјарених матера.

„Мора се то исто вампиру чинити, што је год он и деци чинио“, викну нека жена, готово човечијег изгледа; „то би била праведна казна!“

„Зар само један пут? Исто толико пута, колико је и он учинио, и то свагда тако, да жив остане и поново муке сноси,“ додаде неки суви кројач; „он се довољно човечије крви наслађивао и своју страст уживао!“

„Не брини се ти, суви јарче; у светој Мадри умираће он по сто пута!“ викну опет други.

Све новине беху пуне о томе, како је вампир ухваћен, како су само слуге и искушењаци св. Мадре били у стању то извршити, и похваљиваше веште уводе инквизиције, које су донде свагда проклињали, што у стању беху оно извршити, што уводе и тајна полиција краљева не беше у стању, поред свег труда. На скоро и званични лист до-

несе неки особити чланак и тачни лични опис вампира, и приповедаше поред тог, да је исти вампир час у зидинама мадридским у својој палати живео, а час опет као Циганин тумарао, и на тај начин своје грозно злочинство извршавао, које нико не би о дону Аци и посумњао. При овој објави званичног листа видело се опште задовољство, јер при крају свог чланка о вампиру вели, „да се сви укупно радовати морамо, што једном тог највећег зликовца са оне стране локота видимо, — а то само свет. Мадри можемо захвалити“.

Власт нареди, да се тај зликовац у сенат доведе и у државни затвор стави, али се озлојеђени народ тој наредби тако противио, да је влада врло радо по жељи учинила и Циганина Ацу судијама свете Мадре оставила.

Кад би Аца заиста вампир био, онда би оне страхоте мучења које је он доживео, на сваки начин неко доброчинство за човечију душу биле, која с гнушањем на његова грозна недела помишља!

Ђелатске слуге манастира св. Мадре, под предвођењем Јозефовим, јездаше после оне бурне ноћи кроз улице мадридске доминиканскоме манастиру. На коњу, као Масепа лежећи, везани Циганин беше у њиховој средини. Јозеф се по чешће осврtао ради уверења, да се исти између џелатских слугу налази — његово бледо лице издаваше неко задовољство, црвена брада беше му разбарушена, а шиљасти шпањолски шешир беше дубоко на чело натучен. —

„Лупежу“, мумљаше он у себи кад се манастиру приближи, „то беше удесан лов — не ћеш ми више претити. Грофица Генуеска мора с места о том извештена бити, и да те у св. Мадри наћи може — ала ће се грофица радовати — она и не снева, да ја знам место пребивања Енричиног детета — о, Јозеф све уме наћи, што га год примамљује и што му је од користи!“

Брат Францишка Серана повуче за звоно — брат кључар беше за неколико минута већ уз врата.

„Отварај, џелатске слуге под Јозефовим предвођењем носе вампира!“

Жагор пун задовољства захори се долазећима на сусрет, кад је кључар отворио. Калуђери одмах дотрче, да то страшило у човечијем облику виде, које је још крвожедније било и од самих калуђера инквизиције, они се заблену у бледог Циганина, чије очи необично севаху, и коме је коса разбарушена по челу и образу била. Аца, у својој бесној јарости и својим од туге и бола изнуреним и готово мртвачким лицем, представљаше правог вампира. Његово циганско одело беше на више места поцепано, његово лице и руке беху од удараца џелата све крваве, а црна и дуга коса сва разбарушена, и необично севаху испод његове црне и вребајуће очи. Ни једног гласка није пустио; зашто да виче, зашто да јадикује? Или ваљда да се одупре надмоћној сили, коју савладати не може?

Циганин Аца стојаше дакле у манастирском дворишту и допушташе, да с њиме све чине, само његове севајуће очи стрељаху час тамо час амо, без једине речице и без јединог одзива све је он трпео. Зар се бледи Аца држао за вина?

У један пут указа се на његовом бледом лицу црта упропаштења, црни џелат свете Мадре приближаваше се кроз велики ходник.

„То сте ви неку ванредну птицу напипали!“ рече он Јозефу и слугама којима баци црну чоху и кошуље. Слуге пребацу исту преко Ацине главе који се најпре само згрози; али после ни гласка није од себе пустио, кад су га грозне слуге бијући к подруму свете Мадре вукли, у ком је Мутаро своје жртве бацао.

Јозеф је пратио циганина са погледом пуним задовољства, за тим похита из манастира, да грофици ђенуеској (Аји) вест однесе.

Велики инквизитори примише радо, и ако нису ни једну црту лица изменули ову вест, да је вампир преко њихових увода и слугу ухваћен; они су врло добро знали, да им је тиме сада нова моћ у руке дата, и они наградише Јозефа, пошто га за свога брата приме и у манастиру задрже.

Али Јозеф благодаран и вредан, обрати се са захте-

вом на дворац Циганина у улици гранада, како би се трошкови његове парнице тим скупоценим добром, које је узапћено и одузето, измирили.

Но кад, наскоро за овим, надежда двора и земље разорена беше, јер је краљица мртвог престолонаследника родила, што се у светој Мадри на сваки начин још напред знало, отпоче утицај калуђера све јаче растити тако, да је и Нарваес њима подлегао и на чело министарства и владе оног истог Брава Мурила, кога смо у двору видели, подигао.

Више је месеци протекло.

Циганин Аца стењаше у подрумским зидинама, јер калуђери његово ислеђење све даље одуговлачише, може бити с тога, да се у неком по њих корисноме часу с тим вампиром напред потисну, или може бити, што велики инквизитори одвише послом оптерећени беху. Све што се год у двору збивало беше од њих изречено, од њих прописано.

Тако се приближаваше 4. декембар 1851. године, кад је Олосага краљица у прогонство отерала. Истога дана појави се у светој Мадри неки калуђер, који је великим инквизиторима важну вест донео. У Паризу је већ од три дана највећа буна; подигнуте су барикаде. Тако је гласила та вест. Президент Наполеон се зацарио за цара француског и признање од стране изненађеног народа беше посредством војске, која је тајно сакупљена, изнуђено; Париз је изгледа као бојно поље. Тако извештаваше калуђер велике инквизиторе Шпаније. 2. декембра ставио је себи Луј Наполеон царску круну на главу.

Двор прими ту важну вест тек другог дана, и краљица не имађаше никаквог хитнијег посла, но да новом владаоцу суседне земље, који ју је као президент више пута о свом најискренијем пријатељству уверавао, своје искрене жеље и честитке поднесе.

Близина и суседство једне републике причињаваше многе опасности, и с тим радосније беше овај акт, који је целу Европу изненадно, од шпанског двора примљен и поздрављен.

Али народ мадридски стајаше у гомилама на простору пуетра дел Сол и слушаше пажљиво читаоце новина. Каване беху пуне, а разне критике беху јасне; али се морадоше од искреног и истинитог говора јако чувати, јер полицајни шпиони у цивилном оделу примише најстрожију заповест, да над сваким говором најстрожије стражаре, и да бунџије и незадовољнике без икаквог изговора позатварају.

Но у тајности јачало је негодовање све већма, које се на сваки начин испред очију владиних шпиона прекрило, али се у народу све даље и даље распростираше.

За тим, а на дан 20. декембра исте године, роди краљица сретно принцезу, дете беше здраво, а и висока мати беше при томе изван сваке опасности.

Та у опште с радошћу поздрављена вест, дејствоваше на народ опет корисно. Ласкало се с надом, да краљица и краљ у најлепшем споразумљењу живе, и да ће краљица земљу скорим и са престолонаследником усрећити.

Изабелин утицај беше овим случајем знатно порастао, и у опште не беше она за разне немале и пренагљене наредбе и случајеве окривљивана, но њезини саветници, њезини министри!

У светој Мадри, на дан 20. декембра у вече, сећаху у својој седници, у коју смо више пута ступали, око дугачке и црном чохом застрте трпезе сва три велика инквизитора шпанска: Антоније, Матија и Мерино. Вест, да је краљица овога пута сретно родила, беше и њима позната, чега ради се у њима разни умишљаји појавише, што их и принуди да седницу држе. Матија, причесник краљичине матере, баш је сада својој високодостојној браћи јавио, да је утицај калуђерице Патросиније (Аје) у последње време са свим ослабио, и зато се морају сва могућа средства наћи и употребити, да краљицу преко причесника, што је за њу одређен, још већма на своју руку придобију и надвладају.

„Данашњи је случај гром за нас," одговори старац Антоније мирним гласом; „његове су последице непредвидиме. Изабела бурбонска, доби њиме моћ за своју личност,

којој ми, нити упливом краљевим нити Муриловим надмашити не можемо.“

Мерино, млађи и фанатични калуђер, с оштрим и севајући погледом непрестано је говор своје браће мирно слушао, али најпосле хоће и он да свој сакупљени отров против Изабеле и њезиних љубимаца излије.

„Утицајем оног Франциишка Серана, који је лакомисленошћу Изабеле до херцега и маршала дошао, стављене су сестри Патросинији препреке на пут. Изабела бурбонска занесена је тим ђенералом и оним Примом, кога је за грофа Реуса наименовала! Та кад би президент Мурило, тај трећи љубимац, с трудом успети могао, да оног потмулог Олосага за дуже време уклони! Ми ћемо морати, чим св. Мадра опет своју снагу поврати, све те људе уклонити!“

„Само да можемо успети, да тог херцега валенсијанског уклонимо и оборимо!“ одговори озбиљно Антоније.

„И опет је тај Нарваес близу Мадрида — и при свој нашој моћи ипак не могосмо код поводљиве Изабеле бурбонске успети, да посредством владе оном тајном друштву, с мачем једном крај учинимо.“

Матија се намргоди; он као и Мерино помисли на ону ноћ светог Франциишка.

„Оном друштву летећих пантљика, о чијем вођи и ми до данас још ништа не дознасмо, осим да му је дон Ромиро име!“

„И да је њихов главни састанак у развалинама Теба!“ рече Антоније.

„Велиш главни састанак, стари и пречешњејши брате“ рече Мерино; „од кад оно ми около развалина најпажљивије стражаримо, те да би једном том опасноме друштву у траг ушли, од то доба не појави се баш ни један члан истог у близини развалина, као да им је неки од нас тај тајни умишљај свете Мадре саопштио!“

„Али ипак нам је стражарење Јозефово, веома значајне користи донело.“

„Ти мислиш што је вампира дочепао? — На сваки начин је то од велике важности! Али би још од веће било,

кад би оног тајног вођу ухватили, који се усуђује, да и у сам манастир наш уђе, пред киме се браве наших капија саме откључавају, који као да под земљом живи, јер наши шпиони ни трага о њему не могу наћи! Изабела бурбонска, као да се и сама те дружине боји!“

„Право велиш, пречасни Мерино“, одговори Матија, „да их се боји, јер оклева да нам жељу испуни и истрагу противу истих предузме!“

„То ће је онда света Мадра на то приморати“, викну Мерино са необично севајућим очима; „највећа моћ почива у нашим рукама, ко нам дакле исту отети мисли, тај мора пропасти!“

„Дозволите ми пречасна браћо, да вам још један доказ наведем“ рече Матија, „да Изабела калуђерима усрдно не припада, и да моћ нашу не признаје!“

„Ми радо слушамо твоје разборите тужбе, брате Матија!“ одговори стари Антоније.

„Вами је познато, моји драги, да смо ми Марији Кристини, кад је оно са својом ратном касом у неприци противу дона Карла била, дозволу дали, да драго камење са штатује светог Исидора, у вредности од једног милиона дуроса скине, и са камењем фаличним измени; од то доба протекоше већ десет година! Побожни оци цркве светог Исидора нису тај зајам скучене Марије Кристине приметили који смо одредили. Али је рок већ протекао. Ја сам пре по године Изабелу озбиљно и повторително опоменуо, да ту штету с правим камењем накнади, но у залуд! Она ми одговараше с празним обећањима, а штатуја св. Исидора оста поробљена!“

„То ћемо је онда принудити, да те дијаманте из благајнице накнади!“ рече отац Антоније.

„Изабела ме свагда избегаваше, кад сам јој то предложио.“

„Ако и даље оклева, то ћемо је за разбојника цркве прогласити, јер она је све обвезе своје матере примила!“ рече Мерино суморно.

„Сад ће се она на свој утицај ослонити, ког држи,

да је порођајем својим у народу придобила!“ разјашњаваше Матија, ком се на лицу неки подсмевајући осмех видео.

„Тешко њој, ако и дуже оклевала буде, да се сили свете Мадре покори, она не би онда прва владатељка била, која би тога ради пропала!“ рече бледи и страсни Мерино.

„А ако се на помоћ још и других ослони?“

„То онда мора умрети!“ викну Мерино.

Погурени стари отац Антоније погледи нехотично свог младог друга, који је при последњим речма ћутио, и изгледао, да је на свако дело спреман; он је још једном подобне речи освете изустио, а фанатизам, који из његових очију севаше, говораше јасно, да он ту претњу и извршити може, ако га раздраже.

„Света Мадра је старија од престола и двора мадридског,“ настави стари председник инквизиције; „света Мадра је моћна и неустрашима, а то зна Изабела из историје! Она не ће заборавити, да само под нами може на својој висини остати, а намерава ли се над нами узвисити, — онда мора пасти! — Ја вас дакле драга браћо молим, да од данас па за четири недеље односно овог дела коначно решење примите, донде ће се већ решити, да ли ће се од стране Изабелине оно опасно друштво летећих пантљика гонити, и да ли ће она светом Исидору његов пакит повратити. Дужи рок не можемо јој дати!“

„Ми се с тобом саглашавамо, пречасни оче Антоније!“ додадоше Матија и Мартино. За тим се разиђу, нико и не сневајући шта се у палати у улици Фобурго решавало.

Само калуђерица Патросинија, која ће после неколико недеља опет уз краљицу бити, добије налог, да оба ова питања поверљиво на краљицу обрати, која о важности истих није појимала.

Изабела одговори калуђерици, да ће гоњење исте дружине за други пут оставити, да је државна благајница доста празна, и да није у стању за сада оно драго камење у вредности од једног милиона дуроса, које је краљ шпански св. Исидора поклонио, и које зато краљица опет узети може ако за нужно нађе, да поврати!

После четири недеље првог састанка ова три инквизитора састадоше се исти опет, као обично, у црној дворани свете Мадре. Што се год тамо решавало и говорило, није никад човечије ухо чути могло — само се толико зна, да су ова три инквизитора при свршетку међусобног саветовања узели стари ковчежић, који на застртој трпези стојаше, и да се онај најмлађи од њих тројице сатански осмејкивао, кад је коцку, коју је извукао, посматрао. И ту коцку није човечије око никад видело, јер та три инквизитора ступе од стола к оџаклији, и сваки баци по један папир из своје руке у пламен, који у месецу јануару у Мадриду нуждан беше, и који се у оџаклији тајне дворане светлуцаше.

Поболшање здравља краљичиног беше тако напредно, да су по наваљивању министра и калуђера и сами лекари дозволили, да могу на одређени дан 2. фебруара 1852. год. са краљицом у цркву свечано на благодарење ићи. Нико није ни сневао, да ће овај дан у повесници Шпаније црним словима записан остати.

Изабела беше неким чудноватим и узнемирујућим осећајима обузета, и би већ у намери да ову светковину одкаже, или бар на други дан одужи, али се бојаше свете богоматере и цркве, којој се већ заверила; она дакле одреди за ту свечаност цркву Антоху, у којој ће се благодарење држати.

Била је срећа за краљицу, што је при избору званица на ту свечаност осим мноштва високодостојника, и маршала Серана, грофа Реуса и контр-адмирала Топета позвала; истина да би ова господа, може бити и без званице у близини краљичиној при овој јавној појави били, али овако могу бар са свим у близини бити!

А како би Изабела маршала Серана при оваковој прилици и заборавити могла, беше ли он то, ком су при опорављеном здрављу њезине мисли, а и жеље са свим припадале! А краљица се опоменула и оне изјаве бив. министра Олосага, да су некадашња господа њезине гарде савет у њену одбрану закључили.

У три сахата по подне одвезу се краљица и краљ у

свечаним колима, у којима осам белих коња упрегнути беху, у цркву Антоху; пред дверима старе и обожаване цркве прими их Серано, Прим и Топете, а у дверима председник министарства Браво Мурило са осталим министрима и неколицином старих ђенерала.

Одмах за краљицом ступи и Марија Кристина са својим супругом у цркву.

Изабела приближи се са својим супругом олтару, при чијем се уласку слика матере божије од мраморног камена у животној величини налази. Ни један калуђер не изиђе на сусрет краљици, која на благодарење дође, ни један се причасник свете Атонхе не појави.

Изабела погледа зачуђено око себе, нека страховита слутња обузе краљицу! А и мали слабуњави краљ тражаше с очима, али се не усуди да што примети.

У олтару на трпези, којој се Изабела са својим супругом приближи, гореле су свеће, исто тако као на другој страни стојећег олтара, ком се Марија Кристина са херцегом Риансареским приближе. Госпоће и господа ове свите а и сви остали поделе се у столовима удаљеним од краљевских супружника.

Звук оргуља захори се кроз високу и пространу цркву, а тавна светлост, која богомољцима неки божанствени страх причињава, испуњаваше све углове виличанствене цркве, која измирном окађена беше.

Изабела изгледаше са свим бледа и брижљива, њезина лепа и смеђа коса висила је у витицима по леђи, преко које застрта беше бела копрена, која се преко плећа и халине спушташе. Изабела клекне и упре њезине умилне плаве очи, пошто Серана потајно поздрави, у слику матере божије, која, држећи Исуса Христа у наручијама, благо доле на њу гледаше. Изабела изгледаше у том лепша но икад; Францишко Серано, али још већма Прим, морадоше то са дубоким осећајем признати. Они изабраше места са свим близу уз олтар.

Али кад се краљица по свршеној молитви подигне, да

од олтара одступи, приближи јој се поред зида од један пут, као нека страховита сен погурени и у својој мантији умотани калуђер. Нико га спазио није, и сама краљица и њен супруг не узеше на ум, да се он к њима брзо приближаваше. Само Прим погледи најпре са удивљењем на ту погурену појаву, а за тим и на главни олтар, где се од један пут појави у пуној гали отац Антоније, као да из земље изкрсну. Баш кад хтеде он пажњу Серана на ту закасњену појаву великог инквизитора обратити, спази, где се онај погурени калуђер са брзим покретом краљици приближи. Францишко од Азиса ступи мало на страну у мислима, да се исти калуђер ради очитања молитве краљици приближује!

У том магновењу смотри Изабела са свим уз њу стојећег служитеља свете обитељи. „Отац Мерино!“ прошапта она зачуђено.

„Он је, издајицо!“ викну калуђер; „то је проклетство свете Мадре!“

Изабела одскочи уплашено; страховити крик зачу се, а њезина бледа уста дрхташе, јер смотри грозног Мерина са ђаволско преображеним лицем, где извуче испод своје мантије севајући мач и управи га на њезина незаклоњена прса.

Све то беше у једном тренутку, што присутне са грозничавим страхом испуни.

Мерино потегне мач к прсима краљичиним, већ осети од страха падајућа и хладан челик, који јој кроз хаљину до прсију проби, већ се зачу на усницама свију узвик највећег упропаштења, јер само још један тренут и мач би у краљичино срце пробо.

Госпе покрише очи са марама, неке попадаше у несвест. Господа уплашено викаше за помоћ; краљ у место да се за убицом, који хтеде свети олтар крвљу краљичином попрскати и светој обитељи највећу срамоту нанети, залети, посрне неколико корачаји назад.

У магновењу, у ком је мач убице готово своју цел постигао и крв већ белу чипку, која краљичина прса покриваше оцрвенео, осети калуђер од један

пут да га нека челична песница за руку ухвати и са неодољивом снагом назад тргне; а рањена краљица клоне на прсима Серановима, који у сваком погледу решителан беше. Зубма шкрипећи Мерино, који ни сумњао није, да је дело повољно извршио (јер виде већ и капајућу крв), погледи са фанатичким беснилом у витешко лице Примово, који га чврсто за руку стиснуо, те брзо и вешто докопа бесни калуђер свој оштри мач у другу руку, да га и новом непријатељу у прса забоде.

Серано, који краљицу држаше док дворкиње не притрчаше, викну на Прима, да се чува, но Прим шчепа опасног калуђера за гушу као неког лутка и почне га давити.

У том магновењу загрме са главног олтара речи Антонија:

„Ко се усуђује да цркву и њезине служитеље срамоти, нек је проклет!“

„Прокуни убицу Мерина!“ одговорише хиљаду њих са подигнутим песницама претећем инквизитору.

Боже, да грозног призора.

Буна, страховита ларма од жена, тумарање ађутаната, плакање дворкиња.

Краљичина мати и њезин супруг приближе се с највећим ужасом рањеној краљици. Серано и маркиза од Бевиле прскаше Изабелу с водом, која једва једном отвори очи и виде Францишка, који је у наруча држи.

„Ох слатки мој“, прошапта она са свим тихо. Тужним и болним погледом угледа најпре љубимца свог живота, па за тим матер своју.

Лекари, који у помоћ прискочише, изјасне се, да рана истина није опасна, али да се ипак мора с највећом предосторожношћу око још слабе краљице настојавати.

Прим и Топете предаду разбојника стражи, која једва у стању беше, да фанатичког и са својим делом поносећег се калуђера од разјареног народа сачува.

Велики инквизитор Мерино буде у државни затвор од

вучен, где га је сам џелат Фермудес у ланце оковао, и то на заповест, коју је сам Серано од краљице измолио, јер је добро знао, да исту нити би Браво Мурило, нити који други великодостојник испунио.

XVI.

ДОН РОМИРО.

Пре но што своју пажњу на побуну у двору и на још већу узрујаност у светој Мадри обратимо, морамо наш поглед бацити на државни затвор у Мадриду, да са задовољством видимо, да ли се заиста грозни калуђер, који се није грозио да свети олтар крвљу једне владатељке попрска, с оне стране браве налази.

Кад пођемо преко велике „Изабелине пијаце“, која у близини „Растро“ лежи и на којој се највише крчама и дућана у старим и опалим кућеринама налазе, па савијемо у узацку и блатну улицу названу „Пуерта Мунеро,“ прво нам падну у очи с десне стране ниске и старе кућице с малим прозорима и ниским вратима. Реткост је видети на овим маленим прозорима какви цветак или живе душе, необичан утисак причињава нам цела ова страна ових кућица, у којима надзорници државног затвора са својим породицама живе И поглед самог тог надзорника, ког, савијајући кроз блатну и мрачну улицу, сретнемо, где својој породици хити, исто је тако тужан, као и сама улица и у њој малене кућице. Тужан је то живот, што ови људи сносе; у сваком тренутку прети му опасност каковог зликовца, с којим и сам за ону худу плату лежи и цео свој живот тако проводи, да је свака радост и весеље од њега удаљена. Њихово лице је од нездравог ваздуха апсанских влажних зидина, и апсеничког јела исто тако бледо и суморно, као што је и у самих зликоваца, које они чувати морају; у друштву томе постане и њихова душа и срце временом тако хладнокрвно, да их је тешко и од самих зликоваца разликовати.

С леве стране ове блатне улице видимо зидине, које државни затвор окружавају. Ступимо ли кроз главну капију, која је свагда закључана и уз коју стражар замишљено горе-доле хода, у пространо двориште, то видимо велику зграду, која служи за канцеларије и обиталиште чиновника овог државног затвора. Иза ове грдне кућерине, на којој су прозори са дебелим гвозденим шипкама обложени, пружа се још једно велико двориште, које је са јаким зидинама на неким местима испрегрђивано и у којима се преградама у извесним часовима пуштају, ради проходања, заточеници, али само они који су на мању казан осуђени. Зидови са стране спречавају и најодважнијем сваки покушај на бегство, јер цео њихов склоп састоји се из самог четвороугаоног тесаног камена у дебљини од 4, а висини од 20 стопа, што је свезан кованим гвожђем. Са свим иза ове простране дворане подиже се у угасито-црвеној боји пространи и високи затвор са мноштвом малених и шипкама обложених прозора, који нам јасно показују, колико одељака има. На овом затвору постоје само два, и то свагда закључана уласка, на којима по два војника стражаре. Стражња страна овог огромног затвора лежи са свим уз реку Мансенарес.

Калуђер, који је покушао извршити убијство над краљицом, буде после кратког испита од џелата Фермудеса окован и у затвор одведен.

Кад се велика гвоздена врата отворише, указа се пред калуђером полумрачни ходник доњег спрата. Широке степенице с обе стране ходника воде нас на горњи спрат; с тешком муком корачао је Мерино с басамака на басамак, јер окови на ногама беху ужасно тешки и кратки. Али није морао дуго корачати, јер после неколико минута беше већ у одређ ну ћелијицу уведен Мерино ступи у одређени му простор без и најмањег противљена и тако мирно, да је и надзорник, пошто је гвоздена врата за калуђером затворио, својим друговима приметио: „Овај заточеник бр. 17, (тако се од сада зваше) мора да је неки грозни зликовац, од ког се јако чувати морамо, јер му и из самих очију лукавство и злочинство вири.“

„Не бој се, нема ништа при себи, чим би те уплашио,“ одговори други надзорник, „јер је најстрожије претрешен. Крвљу попрскани мач задржат је при истражном суду, а другог оружја није ни имао при себи.“

„Истина; али том калуђеру не сме се ипак веровати, јер се он извесно тој истрази надао! Сећам се разбојника онога, који је, кад су га ухватили, ипак улучио згодну прилику и пилу тако вешто прикрио, да нико није ни помислио на то.“

„Са пилом заиста не може ништа учинити, па баш и кад би је имао и намислио, да гвоздене шипке на свом прозору препили, тако ми бога, не би му пријало, кад би одавде у Мансенарес скочио!“

„Је си ли нашем свећенику већ јавио, да имамо новог лупежа у затвору?“

„Нисам; али одох одмах да му јавим. Ала ће се наш отац Кларет развикати на овог зликовца!“

Читалац ће се јамачно овог имена опоменути; сетиће се, да нам се овај свећеник већ више пута појављивао. У „зверској крчми,“ у логору краља шумског и као овога посланик у великој инквизицији св. Мадре. Овај малени, зденасти и разроки калуђер, брзо је напредовао, као што видимо, јер већ од неколико месеци налази се у престоници као причесник државног затвора, што није баш мало звање. Том оцу Кларету јави надзорник, да је нов зликовац у затвор доведен.

Пречасни господин запурених и дебелих образа, ниског чела и дебелих усана, само се на ову вест побожно прекрсти и поклони.

„О, света богородице, буди му у помоћи и олакшај несретноме!“ рече побожни отац, а звук његовог гласа беше тако ласкав, побожан и пун утехе, да нико о његовој побожности ни посумњати не би смео. „Где се тај грешник налази?“

„У броју 17, који је пре три дана испражњен!“

„Дакле тако страшан зликовац?“ упита отац Кларет, који о целом догађају још ништа не знаше.

„Најгори зликовац у овом здању, пречасни оче; краљичин убица Мерино.“

На ову се вест Кларет трже и заблене у надзорника, чисто не верујући. Он се надао, да ће велики инквизитор у св. Мадру спроведен бити; али сад се увери да се Мерино у државном затвору налази.

„Дакле истина је“, прошапта Кларет за се полако; за тим се окрене надзорнику и упита га: „дакле у бр. 17. велиш ти? О, та овај је свет пун греха!“

„Он лежи у окову и очекује на вас, пречасни господине,“ одговори надзорник.

„Окован!“ промрмља Кларет са чисто страшним погледом; „нека му бог у помоћи буде!“

Велики инквизитор окован! то беше нечувено дело и таква изненадна вест за причесника државног затвора, да је сав од једа дрхтао. Велики инквизитор није ништа мање од краља; велики инквизитор беше за дружину језујита таква висока, неприкосновена и света личност, да је отац Кларет у том магновењу, чим је надзорник из његове одаје изашао, одмах на колена пао, и са склопљеним рукама богу се молио.

„Ко се то усудит смеде?“ гунђаше причесник. „Велики инквизитор Мерино, моји решења и пресуде највишег трибунала потписује, у окову! Тешко вами безбожници, који мислите, да имате већу свагу у рукама но што калуђери св. Мадре имају! Што ви данас урадисте скупо ће вас стати; велики инквизитор свагда је неприкосновен! не ће он пасти, но ви!“

Међутим и ноћ наступи. Отац Кларет умота се у своју мантију и упути се из затвора брзим корацима кроз блатну улицу. На један само миг отворише му се сва врата, а страже, и то са особитом почашћу, дозволе му слободан пролазак.

Кад је на улицу Мунеро изашао упути се преко Изабелине пијаце, пажљиво осврћући се к улици Фобурго.

После половине часа приспе до манастира св. Мадре, коме се упутио, да пре, но што се са Мерином састане, изиште савет од великих инквизитора, шта да ради. Отац Кларет беше заиста добар рачунџија, предосторожан и препреден језуџита.

У црној дворани св. Мадре сеђаху тога вечера само два велика инквизитора уз дугачки и црном чохом застрти сто, Антоније и Матија.

Стари калуђер Антоније имађаше још на себи одежду, у којој је пре неколико часова у цркви Антохи стојао и против браниоца краљичиних проклињући викао. Мржња и јед му је и оно мало крви што му још тецијаше тако угрејала и у главу збила, да је старац сав поцрвенео и чисто страховит изгледао.

А и кратки причесник краљичине матере беше тако узнемирен, да су се и његови црвени образи забуктели, а из очију мислио би човек, да му ватра сева.

„Ово је нечувено, што се збило. Св. Мадра је тако дубоко понижена, да јој само крв ову срамоту опрати може!“ викну јаросно Антоније. „Ни један владалац до данашњег дана не усуди се учинити оно, што Изабела данас учини! Тешко њој!“

„Тешко њој, ако пречасног брата још сутра окова не опрости, и све, који се усудише своје грешне руке на великог инквизитора подићи, на одговор не узме и не прогна!“ рече Матија дрхтајућим гласом. У том магновењу ступи у седницу калуђерица Патросинија са Фулгенсијом, причесником краљичиним. Обоје беху јако узнемирени.

„Све је изгубљено“, викну грофица, „али све се употребити мора! Мерино је окован, од данас па за пет дана биће погубљен. Серано и Прим навађују на краљицу, да пресуду изрече.“

„Брат Мерино надвишава пресуду Изабелину!“ рече стари Антоније. „Какву вест нам још доносите?“

„Францишко од Азиса, у пркос свима својим молбама и претњама, није могао успети, да његова супруга захтеву св. Мадре удовлетворења даде. Изабела бурбонска ослања

се на заштиту својих љубимаца: Серана, Прима и Топета; она пристаје, да се Мерино на смрт осуди!“ рече Фулгенсијо.

„А драго камење св. Исидора?“ упита Антоније.

„Да накнаде учињене трошкове око рањенице.“

„Она ће морати своју реч да одржи!“ рече претећи Матија.

„А како гласи решење, што се друштва летећих пантљика тиче?“

„Изабела бурбонска решила се, да ту дружину, а нарочито њиховог председника гони!“ рече гроФица ђенуеска.

„Дакле она ће је гонити,“ викну Антоније и Матија изненађени.

„Одмах чим јој ви покажете који је председник тог тајног друштва; он се зове дон Ромиро, али као што и сами знате, оваквих имена има више од пет хиљада у Шпанији!“ подражаваше калуђерица.

„Да дознамо, које тај Ромиро?“ понављаше Антоније незадовољно, „па зашто лењују наше уводе, кад могу извесно да дознаду; који је тај дон Ромиро? Они ће пронаћи носиоца тог страшног имена, и онда не ће заиста та Изабела бурбонска даље смети оклевати! Буде ли избегавала и онда, да своје обећање испуни, онда ћемо сами тог непознатог противника под образином казнити!“

„Ено брата Кларета, причесника државнога, затвора где нам се приближује!“ викну Матија, показајући к вратима која се отворише и кроз која дежмекасти калуђер у дворану ступи. „Чујмо шта нам доноси.“

С поклоном, пуним страхопоштовања, ступи Кларет у одају, бацивши оштар поглед око себе, ради уверења, ко се око њега налази.

„Сви свети нека вас заштите“, отпоче он са умилним гласом, „и да високог оца Мерина из неправедног затвора, у ком он стење, избаве! Са рањеним и тужним осећајем ево се приближујем светоме столу, да заповести и упутства, ради ослобођења нашег великог оца, примим!“

„Ми ти усрдно благодаримо и одговарамо твоме поздраву, побожни брате,“ одговори сгари Антоније! „Светска власт хоће да нас надвиси, и да над једним великим

инквизитором пресуду изрече. Хвала ти на твом заузимању за свету ствар, јер под никакву цену не сме побожни отац Мерино у рукама проклете Изабеле остати, па ма нас шта стало!“

„Тако ми јединог бога, Мерино се мора избавити, било преваром или силом!“ в:кну разјарени Матија.

„Не силом, поштована господо, но с лукавством и преваром; причесник државног затвора треба ово дело да изврши!“ рече с неким предумишљајем мали Кларет.

„Прексутра ће бити свечано крштење новорођене кнегиње,“ примети калуђерица Патросипија; „сви државни служитељи учествоваће у овој светковини, па ни сами чиновници државног затвора не ће заборављени бити!“

„То онда брату причеснику неће тешко бити, да високог друга, у својим хаљинама из затвора пропусти!“ примети грофици ђенуеска (Патросинија—Аја).

„Ти си заборавила, да је над надзорницима изузетак,“ рече побожни брат Кралет, дубоко поклонивши се; „стражареће надзорници немају у овој светковини удела, а кад би га у моје хаљине преоденуо, да би онда сам причесник на његово место у затвору остати морао. Ја то неговорим из неког страха, што би ме чувари или народ растргли. Шта је лепше но жртва своје вере бити! Но што би се одмах јавно дознало, који су извршиоци овог славног дела!“ рече Кларет сев.јући последом.

„Ти имаш право, брате причесниче,“ викну Антоније; „нико не сме знати, ко је оца Мерина избавио!“

„Но имао би неки други предлог високопоштовани зборе!“ настави Кларет, „који је истина доста опасан, али по сретном извршењу била би свака сумња уклоњена!“

„Говори само, побожни брате, нами је позната твоја оданост за нашу свету ствар!“ рече отац Антоније.

„Отац Мерино мора се избавити, без да кроз врата и ходник изл:ћи мора.“

„Дакле кроз прозор?“ викну уплашено грофица ђенуеска. „Ти заборављаш на тешке окове и страховиту висину!“

„Окови се могу пресећи, а пут ће бити с прозора у чамац, преко летвица од козије длаке оплетених; дакле, опет свагда безопасније, него кроз ходнике стражом заузете!“ разјасњаваше причесник државног затвора.

„Брат Кларет има право,“ викну Антоније, „прексутра на вече, поћи ћемо на посао. Мерино се мора од пресуде оне проклете Изабеле бурбонске отргнути! Исте ноћи да се отправи у Валенсију, а оданде с првим паробродом у Неапољ или Рим, и онда је спасен!“

Матија и Фулгенсио махаше одобравајући главом.

„А љубимци краљичини?“ упита калуђерица.

„Морају пасти заједно са оним пунотајанственим дон Ромиром!“ рече стари отац Антоније.

Љубимци краљичини, којима она једино за свој живот благодарити има и не сневају о овоме тајном састанку у св Мадри!

Кад је Серано по оном ужасном догађају Изабели помогао да се у каруца полне, опази у један пут између Прима и Топета који уз њега стојаху, једног господина у црноме огртачу са образином на лицу. Серано се зачудио, кад тај непознати ближе к њему приђе, и тихо му прошапта:

„Да нисте ви краљицу спасли, то би онда летећа пантљика то исто учинила!“ и сад се Серано тек опомену, да је у присену стубова црквених тог непознатог спазио, но сада му не беше могуће да истог боље посматра, јер га Изабела понуди да уз њу седне.

„Ми желимо да вас, грофа Реуса и контр-адмирала Топета сутра код нас видимо, маршалу Серано!“

Францишко се поклони. Изабела поздрави умилно око ње стојеће и каруца се хитро удале.

Када се Серано окренуо, оног страног господина беше већ нестало. Прим и Топете нису на истог ни мислили.

По улицама владаше највећи немир, јер се овај грозни случај по целој вароши распрострео. Хиљадама беху се сакупили у оној улици. где ће краљица проћи, да се увере, да је краљица доиста опасно рањена. Изабела их је

непрестано са осмејкивањем отпоздрављала, и ако је од страха још дрхтала.

Тако исто и на пијаци Паласао па и у самоме двору владаше општа узрујаност; хиљадама радосних усклика дочекаше краљицу, хиљадама њих захтеваше смрт убице. Ађутанти умириваше узнемирену светину, разјашњајући јој по налогу краљичином, да ће Мерино окован бити, и после неколико дана, по свршеном судском ислеђењу, да ће се изречена пресуда обнародовати.

„Смрт калуђеру, па губилиште с њиме!“ викаше многи, док су се други о избавитељима краљичиним у живом разговору забављали.

„Ђенерал Прим, маршал Серано, Топете,“ само та имена летеше од уста до уста, а наскоро се зачу и јавно задовољство народа, јер се захори као из једног грла:

„Живео Прим, живео Серано и Топете!“

Од тог вечера беху имена ова три господина од гарде краљичине у народу тако вазљубљена, као што не беху никад ни једна друга у целој Шпанији!

Али мали краљ препираше се живо с Маријом Кристином и херцегом Риансареским о овом нечувеном атентату, и најпосле ова се препирка закључи: да је отац Мерино високодостојна личност и то још велики инквизитор и да га је на ово дело злочина поремећени ум навести морао.

„Али ја вас молим,“ викну херцег Риансаресци, „како је то онда могуће да отац Антоније у место убицу, избавитеље краљичине проклиње; та то је нечувено!“

„Стари и поштовани отац Антоније извесно није знао узрок нападања на Мерина. Он је само видео, да је нападнут и с тога је држао за своју дужност да му помогне!“ разјашњаваше Марија Кристина, која је тим догађајем јако тронута, не само с тога, што је њезина кћи у опасности свог живота била, но што се тим догађајем жестока мржња између двора и свете Мадре породила, „и таква мржња,“ настави она даље, „беше свагда с грдним последицама скопчана! За престо шпански главан је услов, да се свагда са св. Мадром у најбољем споразумљењу оста-

не; верујте господо, да се за будућност страховито бринем, која нам никаква добра донети не ће!“

„Не треба да смо тако забринути,“ рече мали краљ, „за данас морамо само Богу благодарити, што је краљица од извесне смрти спасена!“

Отац Фулгенсије, ком је Францишко од Азис налог дао, да се о здрављу Изабелином извести, који је и калуђерицу Патросинију краљици одвео, донесе извешће, да се краљица, не само у потпуноме здрављу налази, но да је већ у намери да за сутра вечерњу забаву нареди, како би се пред званима као потпуно здрава појавила.

По налогу Брава Мурила, беше наређено, да се у свима црквама за сретно спасење краљичино богослужења држе. Многи калуђери, као привржениці инквизиције држаху се истина издатог налога, но ни један не изусти благодат богу за спасење краљичино. Чудновати знак моћи палате св. Мадре, али нова побуда у народу да на калуђере мрзе!

Наређена забава држата је у дворанама краљичиним заиста сутра дан по овом нечувеном атентату. Небројена каруца јурише дворцу; сви великодостојници хитише, да краљици своју неописану радост укажу. — Али пред самим двором беше се силна светина искупила, која никако не хте престати са громким узвицима „Живела“ донде, док се год краљица на балкону не појави. С њоме укажу се по њезином налогу, оба њезина избавитеља: Серано и Прим!

Светина клицаше непрестано и све громкије. Пошто се Изабела са Сераном и Примом с балкона уклони, појаве се на истоме ађутанти и бацаше међу сакупљену светину новац, да са истим данашњи а и сутрашњи дан ког ће се и новорођена кнегиња крстити, весело проведу.

А краљица лично представи сакупљеним великодостојницима своје избавитеље и са особитом наклоношћу именује ђенерала Прима за маршала Шпаније.

Прим изненађен овом великом милошћу, паде пред веселу и осмејкујућу се краљицу на колена, и беше му

дозвољено да нежну руку шпанске краљице на своја уста притисне.

Прим за целог свог живота називаше тај дан, најлепшим у своме животу!

Беше дакле срећан, да обожатељку свог срца испред мача убице спасе, беше срећан да жељну руку на своје усиице притисне и да га лепа Изабела удостоји овим речма:

„Онај Сантило је нека луда или лажа, сад тек то осећамо маршалу Приму! Од сада тек припада моја милост вами и вашим друговима више но икад, сачувајте дакле и ви вашу наклоност к мени!“

„После данашњег дана наступи ће вечита ноћ, јер овакови сунчани сјај не ће никад на мој живот пасти, као данас у овом часу, величанство!“ одговори дон Јухан и устане.

Али краљица беше ванредно расположена, и изгледаше као да је желела, да на догађај у цркви Антохи са свим заборави. Она се подуго са Топетом разговараше, који јој своју намеру открије, да је рад да се са племенитом госпођицом, кћеру дона Хенриксеса од Арера венча; за тим продужи говор са Сераном.

„Држим да је излишно, Францишко,“ рече Изабела тихо, „да вам ону, вама намењену но изгубљену девизу, саопштим!“

„Али ипак било би ми особито мило, величанство, сазнати њезин садржај!“ одговори Серано.

„Па баш кад тако желите, то чујте! Иста девиза гласаше: врати се к мени, или сам изгубљена, изгубљена сам вашом кривицом! — Ви сте се дакле као што сам се јуче уверила, опет к мени повратили. Францишко, хвала вам. Изабела не би могла без вас живети. Без вас је њој све пусто, и то никад немојте заборавити!“

„Францишко ће по свом тврдом обећању свагда са усрдном одановшћу и верношћу уз краљицу бити, кад год јој помоћи устреба, ако га од себе не отисне!“

„То никад бити не ће, никад бити не може, Фравци-

шко, јер само вами припада моја душа, па ма другима ништа недостајало.“

Матеја, причесник краљичине матере, приближи се, наравно као члан ове забаве, полако у својим калуђерским меким ципелама краљици и Серану, прислушкујући пажљиво нихов говор, од ког је последње речи краљичине добро чуо, и дубоко се пред Изабелу поклони, која, изненађена овим гостем, од страха чисто одскочи, и једва к себи дође, пат чудноватом калуђеру примети:

„Било би крајње време, да и господа калуђери своју стародревну обућу са новијом замену, ми у нашим двораната нисмо навикнути на такове са свим тихе кораке!“

„Служитељи цркве скопчани су са ношњом светих предака и надвишавају промену моде!“ одговори Матеја, бацивши свој злобни поглед на маршала Серана, који се краљици поклони. „Милост шпанског престола у општем погледу, калуђерима је врло мало поклоњена од оног дана од ког кћи Фердинанда VII. круну носи!“

„Краљица шпанска, као и њезини предци, припада срцем и душом вери и цркви, с тим нек је све казано, што ми причеснику наше матере дугујемо!“

Изабела се окрете. Матеја беше чисто изван себе од једа, што га краљица тако укратко одби, његове очи посматраше свуда пажљиво испитујући да није когод овај одбијајући говор чуо. — За тим се усправи вребајући пажљиво прилику да се из дворане непримећно уклони.

„Бар да је само једну једину речцу о Мерину изустила!“ говораше он у себи, „онда би у јасан пламен букнуло оно, што сада у мени тиња. Ја се заиста не бих страшио, да проклетство на њу излијем! Врати се Изабела бурбонска, не повераваj толико срећи рада оних усклика и твојих пријатеља, јер после неколико недеља, та ће светина исто тако пред св. Мадром стајати, као што данас пред твојом дворем стоји. Врати се, да не буде доцне! Може бити, да ћете скорим опоменути на ону моћ, коју ти изиграти желиш вест, да је отац Мерино из затвора ослобођен у пркос твојих силних чувара!“

Причесник краљичине матере удали се полако и неприметно из дворане.

Од прилике после једног часа поврате се Серано, Прим и Топете у своје станове.

Кад је Францишко Серано до свог конака, у улици „Пуерта дел Сол“ названој приспео и у своје одаје ступио, преда му ишчекивајући послужитељ једно писмо. Францишко га одмах прими, свагда се надаше какову вест о Енрици дознати, свагда беше горко преварен.

Он отвори запечаћено писмо у ком беху ове речи написане:

„Маршал Серано, херцог де ла Торе, нека изволи следећег дана, после пријема овог писма, без послуге, но добро наоружан, на „Црну реку,“ од стране друма Ла Манха лежећу, доћи.

Дон Ромиро.“

Францишко се зачуди на овај пунотајанствени позив, но ипак му се учини исти тако важан, да га не сме неизвршеног оставити. Он заповеди, да његове кратке пушке и добар вранац свагда у приправности буду, и похити Приму и Топету. И они су исти такав пунотајанствени позив примили с потписом Дон Ромира.

XVII.

БЕГСТВО МЕРИНА.

Док се следећег дана у старој цркви св. Марије Магдалене за млађану кнегињу богослужење држало, владаше на пијацама Паласијо, Пертил и Педро радосна вика. Пијанка и радосна вика за спасење краљичино још не беше престала, а особито данас беше то весеље двојином веће, јер славише дан крштења младе кнегиње.

Кад се већ сумрачити почело, указаше се на друму мадридском, који ла Манхи води, три у дугачким

огртачима увијена јахача, на дивним коњима: који полако касаше.

Кад су исти јахачи Мадрид за собом оставили, упуте се северном страном, оставивши на узвишици манастир св. Исидора, и изиђу на узацак и дрвима опсађени друм ла Манха.

„Ја сам љубопитан, шта ће бити!“ рече громовитим гласом један од јахача, који беше с главом већи од оне двојице. „Па и рукопис ми је непознат, а између наших другова не знам баш ни једног који се Ромиро зове, и ако тих имена сијасет има!“

„Не лупај главу бадава, Топете!“ одговори десно до њега јашећи. „Ми ћемо на сваки начин имати вечерас неку забаву, коју одавно не имадосмо! Али шта ти Франциишко не говориш, зар ти се овај тајанствени позив не допада?“

„Ако хоћеш, да не околишим, морам искрено признати, да ме неки немир обузима, а за што и сам не знам. А како се радо с вами вечерас по позиву налазим, држим да није нужно убеђавати вас!“ рече Франциишко ободевши свог вранца, који мало назад заоста, а за тим продужи свој говор:

„Све ми се чини, као да је с тим позивом намера учињена, да се ми за ову ноћ из Мадрида удалимо, да би се тамо нешто извршило што нам не би мило било! Шта више, још се у мени и та сумња рађа, да ћемо ми сами на Црној реци бити.

„Ти мислиш, да се хоће с нами нека шала да збива? До врага!“ викну Топете громким гласом, „то би нам се онда први пут догодило, али заиста никад више!“

„Црна река, удаљена је од Мадрида само за једну миљу,“ примети Прим „не нађемо ли тог пунотајанственог дон Ромира тамо, то смо онда опет за један сахат у Мадриду; дакле не ћемо ништа изданубити! Без одговора не смемо позив оставити, а ја се надам, да ћете за овај пар твоја предрасуда преварити Франциишко!“

„Мене мисао јако мучи, да господа из св. Мадре не ће баш тако лако оставити оног лупежа Мерина, праведном

суду, без да какве покушаје не учиче," рече Серано озбиљно.

„Мерино је у добрим оковима а и затвору, дакле није ни помислити на бегство," закључи Топете говор.

Сва три јахача упреше сада свој поглед изван друма и угледаше, Црну реку коју разне испаравајуће барушгине окружаваху.

Никакова зверка не задржава се у близости Црне реке, ни један птичији гласак не чује се на окружавајућим растовима, буквама и шипрагу, с тога се мисли, да ова река има у себи отровних честица.

Господа краљичине гарде приближе се месту, од куда их узацка стазица с главног пута кроз густиш шумарка вођаше. Ноћ беше непријатна и мрачна, хладан ветар дуваше одозго с планина које су, као обично у месецу фебруару, свагда снегом покривене.

Серано јахаше напред, за њиме маршал Прим а Топете покриваше им леђа. Сваки држаше руку на запети пиштољ, јер не беху сигурни да их не ће когод изненадно напасти. Најпосле укаже им се десно од ове стазице Црна вода, и осетише да их неко нечисто испарење окружава.

„Ни корака даље, господо!" примети Топете својим друговима, „докле не запалимо по једну смотку, та ово је ђаволски смрад!"

„Та смотка нас може издати, ако се с нами зло мисли!" примети Прим.

„Нек ђаво носи све лупеже, ми би им наше мачеве у овој клопци заиста пружили, да их добро омирише!" одговори Топете, и приближи се уз своје другове нудећи их са смоткама. За тим извади свој украшени ватрокрес да упали смотку.

„Практично као свагда, господо!" додаде Топете са свим равнодушно, као да је у својој одаји.

Но у истом тренутку, кад је Топето укресао да смотку упали, зачу се на двадесет корачи од њих запет пушака.

Овај звук беше за ову господу са свим обичан, они од један пут зауставе своје коње.

„Ко је!“ викну Серано оштро.

„Дон Ромиро!“ одговори један глас. „Дон Ромиро, који држи, да се неће ни у мраку преварити, ако маршала Серана поздрави!“

„Ви се варате! Серано, маршал Прим и контр-адмирал Топете, дођоше на ваш позив, који нам се истина доста чудноват чињаше!“ викну Францишко, који још непознатом, заједно са својим друговима, не хте веровати, јер држаху непрестано пушке запете.

„Да се осветли!“ заповеди непознати.

После неколико секунда пламтеше, у пркос јаком ветру, три (факле) буктиње. Топете их одма као бенгалску ватру позна, која се, пуцкајући ветру противила.

У даљини од десет корачаји угледа Серано једног човека у црноме оделу и са црном образином на лицу. У растојању од неколико корачаји за овим стајаху три снажна Шпањолца, који буктиње држаше; иза ових угледа и једног четвртог потчињеног црноме господину, који коње држаше. Сви, и сам Ромиро имадоше на шиљастим шеширима црне пантљике од којих крајеви спуштени беху тако, да се Францишко и нехотично својим друговима окрете и рече:

„Летећа пантљика! Смртни непријатељи свете Мадре!“

„Дон Ромиро поздравља господу краљичине гарде, и позива их на кратки договор!“ рече Ромиро.

„Јесте ли ви председник друштва летећих пантљика?“ упита Прим.

„На служби, господине маршалу!“ одговори Ромиро, док су међу тим Серано, Прим и Топете сјахали са својих коња, које је један од потчињених к њиховим коњма одвео.

„Ја се надам, да се господа ради овог забавног и доста романтичног састанка не ће љутити“, рече председник друштва летећих пантљика, чији глас кроз образину необичан звук издаваше, „кад вам кажем, да се исти састанак односи на неко одважно дело ове ноћи, које је у св. Мадри доста тајно решено, но и зидине св. Мадре имају уши!“

„Да чујемо шта ће бити? упита Прим и приближи се црноме господину.

„Краљичин убица Мерино биће у један сахат после поноћи, посредством калуђера и њихових увода, из државног затвора ослобођен!“

„Моја слутња!“ прошапута Францинико а очи му севаше.

„До сто врага!“ викну Топете изненађен. „Та како ће тим лупежима могуће бити, кад је зликовац под строгом стражом, а поред тога још и окован?“

„За то време док ми овде говоримо, сигурно су окови већ малом челичном тестером и претестерисани!“

„Али како је могуће, да лупеж тај мучни посао сам изврши?“ примети Прим.

„Причесник државног затвора је калуђер Кларет из Бургоса, који као махнит заповести св. Мадре врши! Он ће тестером окове Мерину скинути! У један сахат још ове ноћи следоваће бегство!“ извештаваше црни господин. „Дружина летеће пантљике тако је огромна, да сам у стању за један час више од хиљаде у помоћ сакупити; али ја то не хтедох учинити, јер сам нашао за добро, да бегству овог лупежа стану само они на пут, који су му на пут стали, да краљицу не убије?“

„Ми вам на том поверењу особито благодаримо, и знаћемо га оправдати!“ рече Серано. „Дозволите нам, па ма да вас лично не познајемо, осим што знамо, да се дон Ромиро зовете, да се у знак благодарности рукујемо, јер ви сте племенит и одважан муж, који свагда нечовечним умишљајима св. Мадре на супрот одважно стоји! — Бегство оном лупежу мора се предупредити, ми дакле на вашу понуду радо пристајемо, и посвећујемо том задатку наше мачеве!“

Сва три господина руковаше се усрдно с Ромиром.

„Немојмо дуже оклевати. Борба ће жестока бити. Желим вам срећан извршетак, господо! После једног часа саста ћемо се на капији Толедо!“ рече дон Ромиро.

„Неизказано, тако ми Бога!“ викну Прим, „та то ће

бити опет једна такова ноћ, које смо давно жељни! Штета само што и Олосага међу нами није!“

„На коње!“ викну осмејкујући се председник летеће пантљике. „До виђења господо, на капији Толедо!“

Један од она три Шпањолца приведе коње Приму, Серану и Топету; они се на исте баце, буктиње се, као неким волшевством угасе, уговарајући раставише се и одјездише, једни на једну а други на другу страну, управо у Мадрид у ком већ мртва тишина владаше. И сами ноћни стражари не дадоше се видети, јер јамачно и они ове ноћи учествоваше по меанама, у овој светковини, само што се тек по где-где чује загушљиви и дремљиви глас појединог од ових стражара.

После по часа састадоше се господа краљичине гарде с дон Ромиром и његовим троје потчињених, и то на месту који нас из капије Толедо преко реке Мансанарес води. Дакле на оном истом месту, где је летећа пантљика Енрику и једнооку извезла оног дана, када су их калуђери при превозу ухватити хтели. Овде беше договор са свим кратак, Серано, Прим и Топете спусте се у један чамац, који за степенице уз мост привезан беше, а председник летеће пантљике похита са своја два момка (јер трећи мораде код коња остати) кроз мрачне улице, преко Изабеле — Пијаце, и савију одатле, пошто се увере, да нигде живе душе нема, у улицу Пуерта Мунеро, а одатле опет к простору иза зидина државног затвора, који нас поред реке Мансанарес води. Беше баш и крајње време! — — — — — — —

Но претходно да бацимо који поглед у затвор краљичиног убице, као што Мерина сви зваше, и ако умишљено грозно дело није извршити могао.

Јело, које је надзорник кроз извесну одушку по дасци у калуђерову одају ставио, не беше ни дирнуто. Но немојмо мислити, да тај лупеж св. Мадре из гриже савести не хте окусити. Никако! Нестрпељиво ишчекивање беше узрок, који га на јело и пиће заборавним учини.

Мерино сеђаше на сламарици своје постеље замишљено не тренувши целу прву ноћ. — Кад већ дан беше

забелио, уђе к Мерину у затвор причесник праћен надзорником. Мерино као да Кларета ишчекиваше. Он је знао, да тај језујита, који је своје звање само његовим упливом добио, не ће изостати, да га одмах не посети.

Кларет ишчекиваше док се надзорник, који пажљиво за њиме врата опет затвори, није удалио, за тим клекне испред окованог калуђера.

„Сви свети нека ти у помоћи буду, високопоштовани брате," рече Кларет тихо и побожно, „да ова зла, која ти је светска власт нанела, лакше сносиш!"

„Ти си дакле био у св. Мадри?" упита Мерино.

„После поноћи вратио сам се отуд донесавши собом добру поруку, високи брате!" одговори Кларет ступивши мало ближе седећем калуђеру, који га оштро посматраше.

„Говори, како гласи та порука моје браће?"

Кларет се пригне пажљиво слушајућем Мерину.

„За идућу ноћ мораш са свим миран бити, и показати се, као да све радо сносиш и да си за сваку невољу спреман! Сутра рано донеће ти надзорник тестију ладне воде, па ће, као и данас, к теби ступити и по дужности спотру извршити, ради уверења, да су окови на теби неповређени, као и шипке на прозору! — Доцније не ће више к теби улазити, јер ручак и вечеру додаће ти кроз одушку као обично. Дакле не ћеш бити узнемирен да оно извршиш, што ћу ти одмах казати, но мораш бити веома предосторожан да те нико не чује, а поглед нека ти је непрестано к одушци упрт, кроз коју те надзорник лако спазити може!"

„То ја све знам, брате Кларету, но шта да од надзорника чувам?" упита нестрпељиво калуђер.

„Ове обе тестере, које сам ти донео, и којима ћеш ти сутра цели дан полако и пажљиво карике с руку и ногу претестерисати. Надам се да ћеш до мрака овај посао извршити. Ако се једна од ових тестера иступи или случајно пребије, то онда употреби другу!" поучаваше га тихим гласом причесник државног затвора, тај дебели, мали и ра-

зроки калуђер, у ком говору брзо и пажљиво дода великом инквизитору донесени алат.

„Добро,“ одговори полако Мерино „али онда?“

„Кад већ ноћ наступи, опет ћемо се видети, под изговором да те тешим и за будући свет приуготовим, управо да тебе ослободим!

„Испадне ли ти то за руком, мој добри Кларету, онда буди уверен, да ћу ти знати бладогарити. Не ћеш се на мене потужити!“ увераваше га тихим гласом Мерино.

„Нешој о благодарности говорити, јер ја овим само моју дужност вршим, високопоштовани брате,“ одговори подмукли Кларет чисто пузећи, „учини само по том упутству, па ће све добро испасти, и света Мадра ће ликовати!“

Мерино се љубазно поздрави са верним слугом инквизиције, који се из одаје, коју надзорник отвори, удали.

Уапшени Мерино придржавао се тачно упутства.

Кад је ноћ наступила легне он на своју постељу ишчекивајући да сване, а и надзорник, који заиста, чим се дан указа, у одају ступи и по дужности свој преглед изврши. Чим се овај удали, лати се Мерино посла доста опаснога и тешког.

До подне морао је без одмора радити док је карику на левој руци и нози пресекао. Он покушаваше да своју руку из претестерене карике извуче, но гвожђе беше тако дебело да не беше никако могуће савити га, и сад тек Мерино на своје удивлење виде, да све четири карике на два места претестерити мора! Та помисао испуни га ужасом, јер једна тестерица беше већ са свим иступљена и за неупотребити, дакле и са оном другом не ће моћи све карике пресећи. И само време беше кратко да свој посао до уговореног времена изврши.

Можно је, тако се он надаше, да ће ми Кларет и ту савета дати! Он дакле претестери све четири карике само на једно место, и баш кад је готов био, чује кључ где се у брави окреће. Неки га ужас обузе, ако надзорник са судцем долази! Ако његове окове прегледе, онда је све изгубљено!

И заиста, кад се врата отворише, угледа Мерино, сав побледевши и дрхћући надзорника, но у место судца угледа Кларета, који обичним калуђерским понашањем преко прага ступи.

Надзорник се поклони пред Кларетом у намери да се удали.

„Ја се морам са грешником до после по ноћи Богу молити, и припремити га за вечни живот," рече Кларет надзорнику, „немојте нас узнемиривати!"

Надзорник изиђе из одаје и закључа врата.

„Докле си дошао с послом поштовани брате?" упита он.

Мерино му показа, да је тек половину посла извршио.

„Онда нам неостаје друго, но живо на посао, још ће све добро бити," рече Кларет извадивши испод мантије оплетене лествице које под прозор стави.

„Дај ми те неупотребиме тестерице!"

Мерино му их даде, које Кларет вешто кроз прозор у реку Мансанарес баци, за тим се приближи седећем инквизитору, извади испод мантије друге две тестерице од којих једну даде Мерину, и тако одпочну обоје карике још по један пут тестерити.

„Да ли би се бојао," питаше шаптајући Кларет, „или да ли би те несвестица обузела, кад би се на лествицама одавде до реке Мансанареса спуштати морао?"

„Ја сам се научио све трпети, кад бити мора! Онда дакле држим, да ћу без страха моћи и на овај пут ступити, ког си ми ти мало пре, кад си оне лествице тамо бацио, већ показао!" одговори полако али одважно уапшени калуђер.

„Онда ће се у свему успети. Чуј дакле. Кад се ови окова ослободиш, онда ћу морати једну шипку на прозору пресећи. На осталим двема шипкама утврдићу ове лествице од конопаца. Кад на сахату државног затвора избије дванаест, одпочеће бегство."

„Зар од ове стране уз реку нема страже? „упита Мерино, који као и Кларет прилежно карике тестерише.

„Нема, никакове опасности даље немаш се бојати, осим

једино те кад се доле спуштао будеш! Али сам и ту подпуно убеђен, да ћеш твојом вештином и одважношћу сретно проћи. Доле ишчекујете чамац наших увода!“

Мерино се победоносно осмејкиваше, што ће из руку светских судаца умаћи! Мерино беше прави сатана у човечијем облику, који још у оковима коваше умишљаје, како ће се његовим проузроковачима ове беде, као што их он називаше, осветити.

Мерино се топљаше у тим мислима.

Рад око карика беше заиста мучан, најпосле беше и последња карика помоћу Кларета пресечена; предосторожно спусте окове на земљу. Мерино се сад пружи теглећи руке и ноге, у том тренутку зачује се с државног затвора удар сахата, који поноћ обзнани.

„Неисказано“, рече Кларет, „баш у минуту тачно!“

Кларет сад узме малу столицу, стави је полако уза зид испод прозора, извади испод мантије нову тестерицу и одпоче живо одоздо тестерисати. Овај посао лакше се вршио, јер само још половину часа па је свршен. Дакле још и горњи крај шипке треба претестерисати.

Али Кларетова рука беше кратка, и ако се на прстима уздизао да домаши до горње чести прозора, дакле мораде Мирино, који већи беше, да горњу шипку претестери. Причесник државног затвора употреби то време, да канредне лествице, које су истина танке, али врло јаке и вешто од струне исплетене, размрси и припреми за везивање.

У том тренутку зачују се с поља неки кораци.

Кларет баци лествице. Ако је намера св. Мадре издана — ако сад, при последњем тренутку, надзорници уђу те их у предузећу ухвате! — Кларет је добро знао, да би онда обоје пропали!

И, велики инквизитор, који је шипку готово претестерио тако, да је пребити може, зачу све ближе долазеће кораке; пажљиво и полако скочи са столице, и погури се на земљу уз окове од којих један крај преко руке пребаци тако, да, кад се не би добро гледало, ни приметити не би могло, да су исти скинути.

Баш кад се Кларет на столичицу посади, зауставе се исти кораци баш испред врата; кључ се зачух у брави.

Дакле извесно су издани, и ушло се бегству у траг!

Мерино беше као мртав побледио, цело му тело дрхташе, слобода, уз коју је већ тако близу стајао, сад да му се отме! Мерино би у том тренутку био у стању, само кад би оружје при себи имао, да изненадног приступача убије. Фанатични калуђер, који, осим св. Мадре, све презираше, беше у намери, да као звер скочи, и улазећег шакама удави!

Кларет мора да је овај умишљај на лицу Мериновом, које ужасно изгледаше, приметио, он стави руку на раме заточника и брзо прошапта:

„Ослон се на мене, а ти се немичи с места!“

За тим гунђаше Кларет част слабије а чае опет јасније неке речи, опоминьући инквизитора на покајање.

Али у истом тренутку кад се врата отворише, ђипи Кларет оштро:

„Ко се то усуђује пречесника при исповести и молитви узнемиривати?“ викну он љутито, „који је то што узнемирује закон и дела божија?“

Надзорник заустави се на прагу и дубоко се поклони.

„Сад ми је баш наредба донесена, побожни оче, да редовно од сада, догод се тај разбојник у затвору налази, свагда у по ноћи овамо долазим, и све тачно прегледим! Надам се да ће ми побожни отац опростити, што ову наредбу испунити морам!“

„Ти видиш, да сам ја овде, и да је до овог часа још све у свом реду, немојме од молитве дуже задржавати, за половину часа још, надам се, да ћу за јадника милост божанства испросити!“

Надзорник баци испитујући поглед на постељу, столичицу, и на погуреног калуђера, који се клечећи Богу мољаше, црвенкасти зрак фењера, ког надзорник у руци држаше, недаде тако тачно разпознати, у каковом се стању окови на заточнику налазе, а није хтео ни причесника љутити, који му могаше својим утицајем и нашкодити, и за то се одма и окрене, задовољивши се само са тачним погледом.

Лествице, које су иза Мерина уз зид лежале, није ни смотрити могао. Кларет отпоче слободније дисати; врата се закључају. Велики инквизитор беше од највеће опасности спасен!

Када кораци одлазећег надзорника умукнуше, устане Мерино живо, и са лупајућим срцем пригрли Кларета, који му је поново живот дао, али у души његовој, ради тог новог страха растила је сада још живља тежња за крвавом осветом над Сераном и Примом, те севајућим погледом, усплахиреним лицем стиснувши обе песнице викну:

„Тешко вами, ако се моја нога слободе докопа, с вашом крвљу ћу овај терет с душе моје спрати. Само за то желим ослободити се, да се вами осветим, да вас са овога света смакнем!“

„Брзо, височајши брате, време пролази,“ опомену Кларет, „нико нас не ће више узнемиривати, за то на посао!“

Мерино пажљиво мете опет столичицу испод прозора, попне се на исту и настави свој посао даље. После неколико минута беше шипка пресечена.

„Не бацај је доле,“ рече Кларет, „можеш ког од наших доле убити! Погледај да ли се кроз одушку провући можеш.“

Мерино се ухвати обема рукама за шипке, које су са стране остале и упне сву снагу, да се на прозор подигне; он се подиже, па се одупре лактовима о зид, и виде да се може кроз отворену одушку прозора лако провући, за тим пружи главу на поље.

Свеж ваздух слободе увлачио је у себе; ладан ветар баш је добро његовом угрејаном челу чинио. За неколико минута па је затвора ослобођен!

Сад погледа доле, црна бездна стојаше пред њиме. Не могаше ништа видети, само му се учини, као да неки удар по води чује, он се од удара стресе, на помисао, да је приморан у такову дубину на овакове мајушне лествице спустити се! ако се који пречњак на лествицама откине, ако се лествице под теретом његовог тела отпусте?

Мерино се трже и окрете да не гледи дуже бездну, која би му његов гроб била.

Али одмах иза свих мучних мисли, паде му и друга мисао на памет, да ће се из руку светског судца, из руку самог џелата ослободити, и та мисао опет га ублажи и ули му нову снагу.

„Желиш да сам лествице привежеш“, упита Кларет полако, „то онда не дангуби височајши брате!“

„Дај мени лествице!“ одговори Мерино.

„Да ли видиш какав чамац доле?“

„Не видим ништа, осим густи мрак, који ништа распознати не да!“

„То ћеш се онда бар слободније поред доњих апсанских прозора спустити, ево крајеви лествица, оне су већ на пробу стављане. Прошле ноћи је отац Матеја на њима с прозора св. Мадре у врт силазио. буди дакле без бриге! Само се добро држи за оба конопца са стране, па ако се пажљиво с пречњака на пречњак спуштао будеш, онда ти се извесно никаква несрећа збити неће!“

Мерино, који се на столицу попео, узме крајеве од конопца, па пошто се увери, да су и шипке добро у зидину усађене, увеже готово десетак пута оба краја лествица за исте, и спусти их полако уза зид. Неки нови страх обузе га, кад угледа да ветар лаке конопце тамо-амо покреће, но ипак, помисливши на гору опасност ако у затвору остане, поздрави се с Кларетом и окрете се да се на лествице спушта.

„Сви свети нека су с тобом, височајши брате, и света богомати нека ти улије снагу да срећно ову опасност избегнеш!“

Мерино ништ не одговори; без да је главу на буди коју страну окренути смео, ступи, држећи се чврсто за гвоздене шипке, на први пречњак лествица. Конопци отпочну се испод њега отезати, решително и одважно ухвати се Мерино прво с левом а после десном руком за конопце. Сад се љуљушкао између неба и земље!

Али калуђер, који је за слободом чезнуо, велики инквизитор, који је приморан да из руку сучеви и џелатеви умакне, није на то ни мислио, он је и своју мантију, која би му наравно на сметњи била, у затвору оставио, дакле само у кошуљи и панталонама, као неки разбојник љуљушкао се у ваздуху, али Мерино се ипак држао чврсто за конопце и спуштао се полако с једног пречњака на други.

Кад је већ до половине лествица био, избије на сахату државног затвора један час. Ветар дуваше ужасно. Пажљиво се спушташе све ниже и већ могаше доле распознати два чамца о које таласи удараху, и у којима по три калуђера ишчекиваше!

Радосна црта пређе му преко лица, Мерино се виде на мети, он се виде из судских и џелатских руку ослобођен, он, с ђаволским уживањем, мишљаше сада само на освету.

С нестрпењем види, да је још са десет корачаји од чамца удаљен, који ће га у слободу однети.

Калуђери су са највећом предосторожношћу непрестано уза зид гледали, и чим Мерина угледаше примакну чамце са свим уза зид.

Оба чамца изгледаше као да се отимају, који ће пре ту част ограбити да Мерина, великог инквизитора, прими. На сваком чамцу беху по три калуђера, који се до зуба наоружаше.

Мерино није могао никаквог знака дати, лествице допираше до самог чамца, који је први до зидина приспео, и из ког су калуђери за лествице држали, како би се свети отац неповредим у њихова наручија спустити могао.

Кларет пробаше, да дрмајуће лествице опет горе извуче, он осети, да су се терета ослободиле, јер беху лаке, брзо их одвуче горе, савије их и стрпа под мантију, потом лупи у врата, на коју лупу стражар хитро дотрчи и отвори их, а Кларет излазећи изусти мирно ове речи:

„Буди утешан јадниче, Бог је добар и он ће ти све опростити“. — Потом изађе напоље, а надзорник убеђен

Кларетовим благосиљањем, да је Мерино на свом месту, закључа опет врата.

У целом државном затвору нико и не сневаше, да је краљичин убица, Мерино, из затвора побегао.

XVIII.

МРТВА ЖРТВА ЏЕЛАТОВА.

Господа краљичине гарде, пошто чамац од моста Толедо одрешише, упуте се полако оној, не далеко удаљеној страни државног затвора, коју река Мансанарес запљускаваше. Топете, стари морепловац, није се, као контр-адмирал стидео да весло у шаке узме и да весла, Серано седне у врх чамца а Прим у средини. Сва тројица оу своје кратке пушке поред себе ставили.

„Тај лупеж нам неће умаћи!“ рече Топете, возећи снажно али тако вешто, да се ни на пет корачаји у даљини не би чути могло, да когод вози.

„Била би заиста грдна срамота за Шпанију, кад би убица краљичин испод казне утекао, а за језујите опет таково весеље и ликовање, да би хрђавих последица собом донело!“ одговори Серано тихим гласом, сагнувши се и гледајући пажљиво уз воду.

„Паметније би учинио, да нисам тог лупежа стражи ни предао, но да сам га онде на месту удавио,“ рече Прим, „ви ћете видети, да ће он здрав и неповредим умаћи!“

„Ђаво нек носи ту свету Мадру, која и по самоме двору редује!“ грдио је Топете, и у тој љутњи одапре се тако снажно на весло, да је чамац као стрела полетио.

„Тако, тако,“ примети Прим, „јер иначе би доцне стигли. Чујте господо, баш сад избија један час. До ђавола, баш је хладно и необично на води!“

„Пст, већ смо близу зидина затвора,“ примети Серано тихим гласом, „окрећи чамац к обали, Топете, баш је густ

мрак да ништа на обали распознати не можеш. Ромиро је извесно обе стране затвора заузео.“

Тоnете окрене чамац, који се полако к обали упути. У том истом тренутку кад су влажне зидине већ угледати могли, угледа Серано, који на предњем крају чамца пажљиво вребаше, прво чамце и калуђере, а за тим и Мерина који се уза степенице спушташе.

„Стој!“ пришапта он, „ено лупеж где се баш по конопцу доле спушта!“

„Пошљи му један куршум!“

„Никако, ми га морамо жива ухватити, да не би јавну казн избегао!“ шапташе Серано, посматрајући пажљиво гита се уза зидине ради.

„Има их шесторица, и то у два чамца по троје!“ извештаваше Серано.

„Дакле за сваког по двоје, и то може у нужди поднети, што више с тим боље!“ рече тихо Тоnете.

У истом магновењу, кад се Мерино у најближи чамац спустио беше, и кад су сви калуђери пред њега клекли да их благослови, завесла Тоnете снажно, и као мућа упаде чамац између оба чамца калуђерска. Мерино први угледа своје непријатеље, и од ужаса викну, на што се сви калуђери уплашено окретоше.

„Предајте се!“ викну Серано, извадивши свој мач, „калуђер Мерино је наш роб!“

Са дивљим осмехом сад тек распознаде велики инквизитор своје непријатеље којима се из свег срца осветити желио, они беху који му у том часу на сусрет изиђоше, као да хтедоше да му се сами у шаке предаду.

„Безбожници,“ викну он, „у име свете богоматере, у пакао с њима.“

„Гледај лупежа!“ разјари се Тоnете, потегну свој мач и заједно с Примом нојуре на калуђере.

„Предајте се,“ понови Серано, „Мерина убицу краљичиног издајте нам!“

„Ево одговора!“ викну један сатана св. Мадре, и потеже свој пиштољ на Серана, велики инквизитор ухвати

га за руку и тргне назад, приметивши: „један хитац само би нам могао шкодити, не сме се ларма правити, ти безбожници морају нам живи у шаке пасти!“

То све беше у једном тренутку. Прим најнестрпљивији, бранећи се мачем дочепа једном руком чамац у ком Мерино беше, Топете као звер, у истом тренутку ускочи у други чамац и удари на ону другу тројицу, који се такође живо бранише. У пркос густоме мраку и луљану чамца, не промаши Топетов мач једног калуђера који се стропошта.

Она друга двојица, сигурно у намери, да се од Топета пливањем спасу, појуре крају чамца, где онај први паде, чамац се ужасно заљуља, и преврне их све у воду.

Серано и Прим боришe се са она тројица у другоме чамцу, који су узалуд гледали, да испред бесних бораца умакну, но Примова рука, мало вичнија од Серанове брзо обори једног који се у реку стропошта. Серано мало застиђен, одупре се као лав на ону двојицу, те и он једног у чамац обори, пројуривши му мач кроз прса. Мерино је сав дрктао од једа, на све заборавивши, шчепа кратку пушку, упре је противу борећих се непријатеља, и опали је на Серана.

Но рука великог инквизитора мора да је дрктала, Францишко истина осети неки горећи бол на руци, но исту је куршум само мало очешао.

„Убијцо, разбојниче!“ викну он разјарено, и беше баш у намери да калуђера рани, кад Прим спази, где се онај други чамац с Топетом и калуђерима преврнуо.

„Проклети лупежи!“ викну Прим, тражећи оштрим погледом Топета, који је истина добар пливач, али у таковом положају могуће је, да га који од зликоваца ножем осакати.

И Францишко погледи на високо прскајуће таласе, који и његов чамац јако заљуљаше.

Овај тренутак употреби Мерино.

„Брзо, бежимо!“ викну он оставшим разбојницима св. Мадре, и шчепа сам весло, да би се што пре испред непријатеља уклонио.

Серанов мач већ не могаше до бежећих дохватити, за то и он шчепа весло, да за бежећим похити, сад се ухвати за његов чамац један од давећих се калуђера, и умало што чамац не изврте. Хитро потегне Прим мачем на лупежа ког једним ударцем за свагда у реку обори.

Меринов чамац брзо се приближи обали испред зидина затвора, за то хтеде Серано да брзо за њиме појури, и да му препречи на суво извести се.

„Стој!“ викну Прим, „Топете нас од некуд виче, сад сам баш овде близу нас његов глас чуо.“

„Та лупеж ће нам умаћи!“ рече распаљени Серано, трудивши се да погледом кроз мрак продре; у истом магновењу, на за два корака у даљини од њих, указа се човечија глава између бурних таласа и две снажне мишице, које се храбро с таласима боришe да се над водом одрже, изгледаше као да нека ужасна морска звер таласе разбија, тако се вода око њега љуљаше, а пливајући борио се на живот и смрт.

„Та то је Топете, тако ми Бога!“ викну Серано уплашено, „он као да је рањен, кад тако тешко плива!“

„Ни сам рањен,“ одговори загушљивим гласом пливач, „чамац амо! Онај последњи лупеж, ухватио ме за ногу и вуче ме доле!“

Прим брзо окрене чамац, Топете се ухвати за исти, и у мало што га не преврну. Прим и Серано брзо прискоче к другој страни, те се тако Топете, тешком муком, једва у чамац успе. Још једнако држао је давећи се калуђер чврсто Топета за ногу. Један удар оштрог мача Примовог ослободи Топета од ужасног терета, који га умало на дну реке не одвуче.

„То се зове пливати!“ рече Топето стресајући се и оданувши, „ђаво да носи тог лупежа, та нико ме још тако неугреја!“

„А Мерино нам умаче!“ рече Францишко озлојеђено.

„Дон Ромиро, извесно га је дочекао!“ примети Прим, „ја сам задовољан, што видех опет међ нами нашег адмирала!“

„Који је данас наопако хрђав пливач био, но погле-

дајте, моје је око још чисто, могу се у шта волете окладити, да се тамо чамац, ког ви немогосте стићи, баш сад од обале отиснy!“

„Извесно да су обе птице на обалу искочиле а чамац таласима оставиле,“ одговори Серано, „али нам је хрђаво испало за руком!“

„Ти се вараш, ако мислиш, да је чамац празан таласима остављен!“

Док се ова три племића, за потеру чамца спремају, морамо се председнику друштва летећих пантљика повратити, који је, као што нам је познато, са своја два потчињеника зидинама затвора хитио.

Кад се први одјек звона избијајућег сахата чуо, беше Ромиро већ у улици Мунеро и стави са обе раздвајајуће стране по једног снажног Шпањолца, а он се упути пажљиво поред кућица надзорничких, ради уверења, да ли је у унутрашњости зидина све мирно, и да ли су стражари капије на своме месту. Овом чудноватом и свезнајућем председнику поменутог друштва беше јављено, да ће се бегство великог инквизитора од стране реке посредством лествица извршити, но дон Ромиро ипак беше у сумњи, јер му се чињаше, да би за Мерина много безопасније било, кад би исти у одећи Кларетовој вештину употребио, да слободно кроз капију изиђе. Извесно су надзорници и стражари државног затвора у име данашње светковине доста вина и смотака добили!

И заиста, кад се дон Ромиро, полако капијама прикраде, увери се, да су стражари своју дужност пренебрегли што би их скупо стало кад би их когод надлежној власти јавио. Али оба ова стражара мора да су јамачно држала, да је и с њима као и са осталима старијим неки изузетак на овај свечани дан крштења новорођене књегиње, па су своја места оставили и отишли, да се мало с добрим вином и смоткама забављају!

Олосаго, који се од више недеља у Мадриду тајно задржаваше закључи дакле да овај слободни излаз чува, јер

препредени Кларет извесно је и добро знао, да је ова ноћ најудеснија за бегство.

Он је и осим тог знао, да његова три одважна друга с реке добро мотре шта се око зидина ради, и да су два одважна члана летеће пантљике с обе стране државног затвора позиције заузели, дакле никако не беше могуће, да лупеж Мерино ненападнут избегне праведну казн, тај сатана, који није дрхтао, да у дому божјем своју разбојничку руку на краљицу подигне, да пред светим олтарем невину крв пролије и најгрозније убиство изврши, тај Мерино из чијих је наручија Ромиро, на дан св. Францишка, кћер дона Арера, у тренутку највеће опасности отргао, тај разбојник у калуђерској мантији беше вођа свима греховима и злочинствима!

У том тренутку, одјекну глас пушке, коју је Мерино на Серана избацио. Али надзорници затвора и стражари ништа чули нису, јер им добро вино забрањиваше.

Дон Ромиро пажљиво прислушкиваше; по овом пушчаном хитцу, држао је за извесно, да се лупеж Мерино кроз прозор спутио, за једно магновење размишљаваше на коју страну да се окрене можда су његови другови лупежа већ и ухватили!

Сад у један пут чује неке гласове с леве стране зидина, Ромиро брзо похити тој улици лево, која се до саме реке Мансанарес пружаше.

Густи мрак, не даде му распознати лица, која се њему приближаваше. Први од истих мора да га је приметио, јер они окретоше бегати к Изабела-пијаци, гонитељ са обале од један пут се заустави, од прилике у даљини тридесет корачи од Ромира, нешто засвира кроз ваздух. Председник летеће пантљике прегледао је сад све, онај бежећи викну за помоћ и стропошта се од један пут уз ћоше, на земљу, до ког је он већ приспео био. Падши викнуо је тако ужасно, да се и сам Ромиро чисто стресао.

После неколико тренутака појурише са Изабела-Пијаце неколико њих к падшем. Али Ромиро и онај који је

бежећег гонио и свој задатак вешто извршио, приближе се лежећем.

„Које овај несретни?“ викну један од долазећих крупним гласом, које Ромиро одмах позна да су калуђери, „његов повик за помоћ беше ужасан!“

Док је носилац летеће пантљике, исту с врата мртца доста мучно одвијао, сагну се двојица од приступивших калуђера к лежећем.

„Отац Мерино!“ викну они, и одскоче са ужасом од удављеног великог инквизитора, а носилац летеће пантљике међу тим уклони се у мраку.

„Ви лажете!“ викну старац, одбацивши крајеве од своје мантије, и сагињући се мрцу. „Височајши је брат Мерино преко Мансанареса обезбеђен!“

Дон Ромиро, још је стајао са свим у близости лежећег. Он ништа не говораше, као и велики инквизитор Антоније, који је са својим калуђерима у близости главног моста стајао и убицу краљичиног ишчекивао, и који се сада до лежећег сагнуо беше.

„Мерино!“ викну он сав од ужаса побледивши. „Мерино заиста, он је убијен, ужасно! Отац Мерино из св. Мадре убијен! Освета убицама!“ Старац Антоније сагне се још један пут к лежећем, и спази модре маснице око врата Мериновог, онђипи, ужасан гњев указа се на лицу старчевом.

„Освета!“ викну он дрктајућим гласом. „Летећа пантљика! Проклетство на убице, проклетство на краљицу која је с њима у задрузи!“

„С тим поступком је правда извршена!“ рече озбиљно и оштро дон Ромиро.

Антоније сад тек примети тог човека под образином.

У том магновењу зачују се са Изабела-Пијаце кораци долазеће патроле војене, којој је задатак да стражареће измени.

„Носите Мерина с овог страховитог и срамног места!“ заповеди велики инквизитор калуђерима, који се с места лежећем пригну, да га подигну и однесу.

„Да се ни сте макли! да га ни сте дигли!“ викну Ромиро,

„краљичин убица не припада више вами но краљици и народу шпанском!“

Антоније баци зликовачки поглед на председника тајног збора, који им с поносним речма забрањиваше, да мртво тело с места дигну.

„Ја вам заповедам!“ викну он калуђерима, „несрећни отац Мерино припада нами и цркви!“

Патрола се у том приближи.

„Стража!“ викну дон Ромиро, „однесте овог онесвештеног убицу краљичиног, коме је бегство пречено натраг у државни затвор, да не би заслужену казан избегао!“

За тим ступи назад у присен, а војници познавши Мерина шчепају га и у капију затвора понесу.

Калуђери бојећи се, да не би и они као помагачи Мериновог богства у затвор пали, удаље се брзо.

Кад су војници око два часа после по ноћи Мерина у затвор унели, обузе ужасни страх надзорнике и иншпекторе. Сви тражише извешће, шта се то с калуђером збило, и трудише се да се никако не дозна да је Мерино мртав у затвор донесен. Надлежни надзорник, сад тек примети, да су окови претестерени, а и шипке на прозорима пресечене.

Причесник заточења, ког су судци одмах на одговор узели, закљинао се и псовао оног, који је ову сумњу на њега навукао. Бегство то, тако трваћаше он, пошто се заточник одавно на исто спремао, могло је баш онда извршено бити, кад је он из затвора изишао, а да је извесно без знања његовог исто дело извршено, позвао се на дежурног надзорника, пред киме је, при изласку из затвора, с Мерином још говорио.

У том времену, док су стражари Мерина у затвор унели, састане се дон Ромиро са оба потчињена му и нестане га с њима у мрачној улици. Али господа гарде краљичине јурише оштро веслајући за чамцем ког је Топете спазио. У чамцу беше само једини калуђер, који је, кад је Мерино нападнут био, истог оставио, и да би се спасао у чамац повратио.

Али и овај лупеж св. Мадре неизбеже своју казан, тако,

да се ни један од ових Меринових ослободитеља више у улицу Фобурго не поврати.

И ако се од народа с великом предосторожношћу крило да се о овом догађају ништа не дозна, ипак се мораде претпостављеној власти јавити, да краљичин убица мртав у својој одаји лежи, чега ради владаше у већим круговима највећа узнемиреност и нерешителност. Али Серано и Прим не хтедоше пропустити, да не јаве краљици о свему што се при том Мериновом бегству збило, о позиву Ромировом и о летећој пантљици.

Браво Мурило већ је подлим и вештим начином краљици јавио, како је Мерина удар згодио, а по тајном налогу св. Мадре извесним путем, још и то краљици дознаги дао, да ће јој велики инквизитори знати опростити ако им краљица уапсеника изда.

Али Изабела, знајући за узрујаност у народу, не хте предлоге свог министра усвојити, шта више, још је налог издала, да се правди отворен пут остави и убица по закону осуди.

А сад у један пут јавише опет маршали Серано и Прим да је Мерино мртав у затвор унесен, што је јако изненади.

„То је онда казан пре времена над њиме извршена," викну Изабела озлојеђено, „ко ми то учини?"

„Летећа пантљика, величанство," одговори са свим мирно Серано, „у задрузи с нами!"

Краљица погледа зачуђено маршала.

„Калуђер беше у бегству, које предупредити хтедосмо. Он умаче из наших шака, који би га, може бити, живог у затвор вратили! Ако ваше величанство држи, да би боље било, кад би зликовац побегао, но што је мртав у затвор повраћен, онда је онај благородни дон Ромиро неправо учинио!"

„Тај невидими и тајни странац, о ком ево данас поново, страховита дела прикривене освете слушамо, имао је право над калуђером!" рече Изабела узнемирено. „Он ми тим неправичним поступком принесе такве последице, које

ужас принети могу! Он ми тим поступком украде удовлетворење, које сам народу дужна, јер га из руку закона отрже! Сад ништа друго не остаје, но убицу просто сарапити, и тиме је онда све свршено!“

„То никако бити не сме, краљице!“ викнуше Прим и Серано највећом бригом обузети.

„То онда говорите, како се то безобразно дело летеће пантљике, коју ћу свом силом гонити дати, опет поправити може?“

„Мерино мора на шафот (губилиште)!“

Краљица се ужасне.

„Стоји вам сада на избору, или одупрети се озлојеђеном и побуњеном народу, или дозволити да се убица, који је сам својој смрти узрок, на шафот изнесе!“ рече Прим, који је добро знао, да би револуција букнула, кад би се народу мрски калуђер отргао.

„Казн се мора и над мртвим извршити!“ потврђаваше Серано тихим гласом.

„Тиме би онда непријатељство и ужасну мржњу калуђера на се навукли!“ рече побледела краљица.

„Ви имате народ па и нас на вашој страни, величанство!“

„Ужасна је сада борба у мени!“ рече Изабела.

„Народ ни пошто не сме знати, да је Мерину испало за руком побећи, јер би озлојеђен могао на затвор ударити, и све чиновнике поубијати. Ви, може бити и не знате, како је народ озлојеђен ради тог грозног атентата у цркви!“

„То онда нек буде“ прошапта Изабела.

„Ви заборављате, величанство, кад сте с таким устезањем пресуду изрекли, да се за губилиште одређени зликовци, најпре даве, да би им се тиме смрт олашкала, и онда тек готово мртве џелату предају и јавности остављају,“ опоминьаше Серано, који при помислу на лупежа Мерина никаква сажаљења не имађаше, „који год то учини, што је овај обезчаститељ круне и цркве учинио, тај нека д в а п у т умре!“

„Па ма то била и неповољна пресуда за св. Мадру!“ рече Прим достојанствено.

Краљица дакле, без обзира на разне претпоставке од стране Брава Мурила, потпише судску пресуду, којом је калуђер Мерино осуђен, да му се на нању ножем глава одсече. Овакова пресуда не беше донде још нигда потписана.

Ради извршења пресуде над убицом краљичиним, беше дан 7-мог фебруара месеца 1852. године одређен, коју вест са особитим задовољством народ прими.

Фермудес прими дакле налог, да тога дана на простору званом „Плаца Педро“, губилиште подигне, и да са својом каром пре подне у 8 часова по осуђеника дође.

Краљица не беше мање узбуњена од народа, и сад се тек увери, да би се Мадрид у бојно поље преобразио, кад не би допустила, да се над колуђером пресуда по жељи народа изврши.

Гомилама врвише још пре сванућа одређеног дана људи, жене, старци и деца, гураше се кроз улице к месту где је губилиште подигнуто. Још никад при томе подобноме случају не беше толико света на „Плаца Педро“ сакупљено, као данас. Глава уз главу само што се на целој пијаци види, па и у самим преким сокацима беше света као црв, старо и младо гураше се, да извршење пресуде над убицом краљичиним види.

Жене, држећи малену децу на рукама стајаше чврсто иза жандармерије који су у пространи округ губилиште опколили, и места, дуж пијаце, направили, куда ће спровод проћи, прозори па и сами кровови около лежећих кућа беху од богаташа по скупе новце под закуп узети, само да својим очима виде, како ће глава мрског Мерина да одлети.

Каква разговора није било између сакупљених. Једни приповедаше, како се Мерино у затвору у облик сатана преобразио, који ће и старог Фермудеса собом у пакао однети. Неки опет казиваше, да је он из затвора побегао и само хаљине за собом оставио.

„Ништа се још не чује нити види,“ викну неки ду-

гајлија, који је од около стојесих највећи био, „о још имаде времена, да се пресуда опорече“

„Ох, то не сме више бити, извршити се мора!“ викнуше њих више, претећим гласом.

„Крв се мора пролити, а то морамо видети!“ викаше опет други.

„Ја не чујем, да звона звоне,“ рече опет други, „одкуд то да су се данас сви зверани успавали!“

„Лудо, за то, што се та почаст не сме убици краљичином указати!“ одговори један војник.

„Ако сте ви добро извештени, мајстор лансјеру,“ викну неки огромни раденик, „но мени се опет чини, као да калуђери нису расположени данас, да се о конопац звона вешају!“

„Он долази, сад он долази!“ зачу се од један пут од уста до уста, мањи подизаху се на прсте и пружаше вратове, задовољна вика зачује се у народу.

Глас добоша застртог црном чохом, допираше све ближе.

Сваког очи беху у улицу упрте, у који ће се сваког тренутка добошари појавити; најпосле укажу се из ћошка, корачајући по такту између жандарима, који с обе стране стајаше.

Сад да бацимо поглед на грозни спровод, у који је нестрпељиви народ жељно своје очи упро.

Напред корачаху 20 добошара, добујући по такту, за овима следоваше три судца, иза ових машираше једно одељење стрељаца, за стрељцима пак беше место, у ширини десетак стопа, празно, јер калуђери не хтедоше данас, као обично, то своје место заузети!

Ниска и црном бојом омазана кара, на коју се од назад пењати мора, (јер остале све три стране беху покривене), и у којој се две ниске клупице налазе, сад се тек светини указа.

На једној од ових клупица седи слуга џелатов који узде упрегнутог магарца држи, а на другој седе двоје од слугу, но гологлави, у црвеним кошуљама са засуканим рукавима и тако висока да се до половину леђа виде, у сре-

дини каре између ових, сећаше привезан, Мерино краљичин убица! Његова ћелава глава беше на прса оборенн, а његово цело тело непомично, осим кад кола на месту хрђаве калдрме прелазе, што му се тело задрма.

„Он је у несвестици,“ викаше по неки из гомиле, „страх га је обузео!„

Иза те каре корачаше достојанствено и озбиљним погледом стари Фермудес. Он изгледаше исто онако крут и држећи, као и пређе када смо га у пратњи Леона и Борза видели, само што му је густа брада и ретка коса још већма побелила.

Овај спровод завршиваше једно одељење киразира.

Кад су добошари у полукруг око губилишта своја места заузели, престадоше са несносном лупом. Стрељци устроје се са обе стране пролаза до губилишта. Она три судца, а испред њих саопштилац пресуде, који у десној руци савијени пергаменат носаше, упуте се преко степеница црном чохом застртим, горе на место губилишта и ставе се поред пања, који је такође црном чохом покривен.

Док су слуге џелатске са великом муком осуђеног са доста ниске каре скидали, дотле је и Фермудес, увијен у свом црном огртачу, полако уз степенице горе ступао. Колико се он пута уз те степенице с поносом пењао и доле силазио, колико је пута без и најмањег сажаљења и страха своју ужасну и грозну дужност извршивао?

Стари Фермудес и не сневаше, да његове слуге мртца њему горе вуку, он је извесно држао, да је грешник обамро од страха, као што се то с многима дешавало.

Сакупљена и љубопитна светина сад упре свој усплахирени поглед на губилиште. Слуге, који знадоше да мртца носе, спусте Мерина са свим уз пањ, како би изгледао, као да се клечећи богу моли.

Саопштилац пресуде одмота пергаменат:

„Ми, Изабела, краљица шпанска, за право при-
„знајемо и заповедамо, да се, Мартинес Мерино,
„калуђер доминиканског манастира у Мадриду, као
„покушач убиства над самом краљицом, 7. дана,

„другога месеца 1852. године у 8 часова пре подне,
„посредством секире погуби. Дано у нашој престол-
„ници Мадриду 5. дана другога месеца 1852. године,
„са нашим потписом и краљевским печатом.“

Саопштилац за тим предаде пергамент џелату.

Фермудес испуни форму, погледавши на потпис и печат.

„Испуни твоју дужност извршиоче!“ рече заступник државно-дворског судца.

У истом магновењу, када је Фермудес свој црни огртач једном од слугу предао, зачу се доле уз степенице неки жагор -- други слуга скине покривало с пања — Мерино, та мртва жртва џелатова, буде до рамена разгољитен.

Но баш у тренутку, кад је Фермудес своју црвену навлаку са светлеће се секире скинуо, прогуриваше се кроз светину неки калуђер у пуној гали црквеног одела, и попне се хитро уз степенице на губилиште. —

Узвик удивљења зачу се међу светином. Антоније, велики инквизитор свете Мадре, беше то, који на губилиште ускочи!

Са дигнутим рукама к небу и плашљивим погледом окрете се сакупљеној светини, која беше напраситом обуставом од извршења врло изненађена.

„Стојте, не навлачите гњев неба на вас, џелат хоће мрца да погуби!“ викну велики инквизитор.

Грозни утисак ових речи указа се на сваком лицу. Фермудес баци поглед на своју жртву, коју су слуге за пањ прикопчали.

Али у том истом магновењу зачу се из хиљаду грла:
„Доле с тим лажним калуђером, Мерино се мора погубити!“

Грозна грдња фанатичког великог инквизитора беше у овој вици народа загушена.

„Изврши твоју дужност извршиоче!“ заповеди заступник великог судца.

Фермудес подиже опет своју секиру, коју беше на под гублишта спустио.

Антоније кад виде, да никаква уплива код народа нема,

и да не може Мерина из руку џелатових отргнути, сиђе се са ужасном псовком опет доле.

Фермудес погледи своју непомичну жртву; њега се не тиче да пита и оклева, њему спада у дужност да закон врши. На његовом, обично мирном лицу и високом челу, не указа се ни једна црта сажаљења.

„Доле с лажним калуђером, Мерино се мора погубити!“ чуло се непрекидно из хиљаду грла узнемирене светине, а велики инквизитор, које се између жандармерије удали, беше у опасности, да ће га светина шчепати и удавити.

Фермудес се још једанпут окрете да види, да ли ће који калуђер бога за милост душе молити. За тим викну својим громким и озбиљним гласом:

„Душа твоја нек код бога милосрђа нађе!“

Џелат подиже секиру, ваздух зажвижди, а глава се од тела растави. Фермудес виде, да ни капи крви не кану и сад тек беше потпуно убеђен, да је мрцу главу отсекао!

Али џелат мадридски беше и на такви случај навикнут, јер отац сина обучава обично с мрцима у занату.

Меринова глава откотрља се подалеко на црној чохи. Фермудес убрише своју секиру као обично, и читајући тихо отче наш, увуче ју опет у навлаку, добоши се по ново зачују, судци, који присуствоваху при овом грозном позорију сиђу се доле. Џелат следоваше за њима, док су међутим слуге џелатове Мерина од пања откопчали.

Пошто се војена одељења удалише, одвукоше тело опет у кару. Народ стајаше још непрестано као закован.

Слуге, пошто Мерина на кару метуше, бацише му главу код ногу, а за тим га однесу у порту цркве Антохе, где га са свим назад изван зидина на место које се „безчасним“ назива баце у гробницу, управо рупчагу.

Безчасници, као да с мртвим телом није свршено све што је за живота погрешио!

Али губилиште мора бити овога пута, што још никад не беше, три дана недирнуто и на углед стојати.

Кад је кара, за којом слуге иђаху, себи пут кроз

светину крчила, беше сваки жељан да још један пут поглед на калуђера баци.

Дуго још стајала је светина око губилишта непрестано разговарајући се о овом дотле невиђеном и нечувеном призору.

XIX.

ПОРТА ЦРКВЕ АНТОХЕ.

На узвишици Песеде, од прилике на пет стотина корачаји од предграђа мадридског, отпочиње високи зид који гробље цркве Антохе опасаваше. Пут к том брежуљку, на ком се исто налази, с обе је стране честим кестеновим дрвма засађен.

Чудновати задах светога мира долази нам на сусрет, чим се високим зидинама маховином обраслим приближимо који, како богаташа тако и сиромаха окружаваше. Разлика је престала, кадифа је пала, накит и злато оста грамзећим наследницима, који своје сузе брзо осушише, који своју тугу и верност сматрају онда као доказану, кад над хладним гробом умршег мраморне крстове или споменике са златни слови подигну; али опет зато гробове сиромаха красе цветајуће руже, покривају разграната дрва, а обележавају црни крстови — уз ове малене крстове заборави искрена љубав на сузе, а усрдне молитве подижу се пред престо свевишњег, које више вреде и јасније сјају, него мраморним златом украшени споменици — где почивају сви подједнако, како онај, који је цео свој чемерни живот више гладан и жедан проводио, тако и онај који је у раскошу и изобиљу живео како онај краљ, који је својом жељом целом свету готово претио, тако и онај уди просјак који је своју просијачку штаку за собом оставио.

Небесни је отац правичан — он је без разлике ставио сваког на једну исту мету — смрт! Нико не може исту подкупити, па ма све овоземно благо положио!

Ове мисли падају нам свагда на памет кад год би у заграду свих полу опалих зидина ступили.

Кад се главном стазом приближимо капели, која је на врху овог брежуљка подигнута, и коју мноштво гробова окружава, видимо јасно целу околицу па и цео Мадрид.

С доње стране овог простора уз који се такође опали зид повлачи, налазе се гробови самоубилаца и свију оних, који су на губилишту свој живот скончали. Овде лежи с проклетством вини поред невиног, разбојник поред јадника, ког је неодо има туга на самоубиство нагонила; овде лежи и Риго, борац за слободу, први јунак некадашњег времена. Фермудеса, по налогу Фердинантовом одузе му живот. И заиста је чудновата судбина, да џелатске слуге баш тај гроб ископају, и да на иструлим костима првог борца, за богом благословену слободу, данас калуђера Мерина баце, тог најгрознијег борцамрачњачког. Риго и Мерино у једноме гробу!

То је исто тако, као кад би јевреја уз хришћанина метули!

Са опором шалом баце слуге џелатове зликовца Мерина, па онда његову главу на витешке кости Ригове. Гробар с момцима заспе га земљом, а слуге џелатове изиђу из порте, и похите с каром дома Падра Фермудеса, а гробар се упути у свој стан, који не далеко од капеле бєше, да опет мирно свој слатки сан продужи.

Кад је капију за слугама затворио, беше дакле његов посао за тај дан свршен. Он затвори свој прозор са спољним капцима, и седне уз оџаклију своје одаје, на којој ватра гораше, где је наскоро, доста уморан и заспао.

Беше већ и ноћ наступила, ни живе душе нигде се не чује, мртва тишина владаше свуда, само што ладан ветар свираше кроз грање.

Беше готово по ноћи, кад у један пут између кестенових дрва на главноме друму постане нешто живље; у присену ових дрва корачаху полако њих шесторица умотани у црним огртачима. Да је случајно когод овај чудновати спровод видео, тај би се јамчимо по сто пута прекрстио!

Двојица, који се пажљиво осврташу, носише носила, а један опет велики покривач. Онај, који је покривач носио, мора да им је вођ, јер корачаше напред. Његов огртач беше краћи, а свој шпански шешир натукао је на очи које испод шешира необично севаху; његова брољаста брада летела је по ветру, час на једну час на другу страну.

Брат Јозеф скинуо је своје калуђерско одело за ову ноћ, које би му у свом задатку могло сметати; света Мадра беше у свему пажљива.

Кад се овај пажљиво вребајући спровод до портанске (гробске) капије приближио, заустави се, а Јозеф уз исту за неко магновење слушајући али се не чује ништа осим ветра, који се са осушеним лишћем забављаше.

„Не оклевајмо дуже!“ прошапута Јозеф и извади из џепа захрђани кључ, „већ је дуго височајши отац Мерино у неосвећеној земљи пробавио; брзо на посао!“

„Мени се учини мало пре, кад на улици бесмо, да неко за нами иде!“ рече полако један искушеник.

„Ко би могао о овом тајном налогу високог трибунала што знати?“ одговори Јозеф. „Само брзо, да тело Мериново из ове непосвећене и безчасне земље извадимо и у св. Мадру однесемо, где ће он балсамиран у своме бакарноме сандуку мирно почивати, почивати као обожавања достојни браниоц задруге Исусове!“

Калуђери се на ове речи притварајући поклоне. Калуђери инквизиције живе само у лажи и превари.

Јозеф се сагне, кључ, који је из руку великог инквизитора Антонија примио, тури у браву и окрене га у исту пажљиво и полако двапут; шкрипећи отвори се капија; полако ступе сва шесторица унутра. Јозеф опет притвори капију.

„Не тамо!“ викну их Јозеф, „хајте за мном овамо уза зид, јер тамо горе је обиталиште гробарево, који никако не сме о овоме знати!“

Слуге св. Мадре упуте се полако између брежуљка уз зид и зауставе се уз Јозефа на новом гробу Мерина и Рига

Калуђери збаце своје огртаче и лате се ашова, и сам Јозеф им помагаше да што пре земљу уклоне.

Беше грозни призор, ког ови, ништа не говорећи, крадљивци мртвих људи причињаваше, ове хијене свете Мадре, којима ништа не беше свето, само кад њиховој цели одговара! Мирно и ништа не говорећи коиаше журно и вешто забадаше ашове у крту земљу.

Крадљивци светога мира и мртвих телеса и најужаснији зликовци беху заиста ови чланови инквизиције, који се шта више још усуђују да инквизицију „Богом“ називају, инквизицију која од толико столећа ништ друго није, но колевка најгнуснијих освета, која и данас још у тајности своје грозне жртве захтева. Ми ћемо при крају ове приче о том и потпуног доказа донети, јер и онако имамо да обелоданимо убиство извршено над гувернером Кастром, и то пред св. олтаром у Бургосу, да наведемо овај ужасан пример, ког у целом свету равног нема!

Крадљивци мртвог тела наиђу на кости, пажљиво расчепркају земљу тражећи великог инквизитора. Јозеф баш беше, који је пипајући по гробу, главу Меринову шчепао. Јозеф је изнесе горе, а њих тројица, који у гробу беху, изнесоше тело Мериново. Брзо загрну гроб, за тим дигну мрца на носила, покрију га и упуте се истим путем од куда су и дошли капији.

Кад је Јозеф, који напред иђаше, остале опоменуо, да полако иду и већ уз капију дошао, стане уједан пут пажљиво слушајући. Учини му се, као да ветар донесе неки људски говор! Но ипак можда се преварио! Полако отвори притворену капију, па вребајући помоли главу напоље и пажљиво својим оштрим погледом посматраше први део пута и с обе стране зида. Ништ не виде нити је што чуо!

Даде брзо знак носиоцима мрца, њих четир калуђера који Мерина носаху, ступе хитро кроз капију на пут, а пети следоваше носећи ашове. Јозеф закључа полако капију и тури кључ у џеп.

Али, кад се овај ноћни спровод тек на десетак кора-

чаји од капије између кестенових дрва удали, искочи, као из земље испред Јозефа, човек у црноме оделу.

Јозеф у првим магновењу изненађен ступи на зад.

„Овамо с вашим пленом разбојници и безчасници свете цркве!“ викну громким гласом непознати и изсуче свој мач.

Јозеф погледи својим сатанским осмехом љубопитно нападача. Он виде, да је исти под црном образином, и с тога познаде у њему председника летеће пантљике! Кад би му за руком испало, да тога, од стране инквизиције проклетог дон Ромира, живог или мртвог у своје руке докопа, онда би знао каква би му награда била. А дон Ромиро беше сам, дакле не ће му бити тешко, да свој умишљај изврши.

„Доле с носилама!“ заповеди Јозеф, за тим се дон Ромиру окрете с речима:

„Приђи мало ближе, странче, и увери се, да ми само своју сопственост, а ништа друго собом не носимо!“

Ромиро се приближи за један корак Јозефу и калуђерима, али у истом тренутку појаве се из присенака дрва, до једно десетак Шпањолаца, које Јозеф спази, те изненађен јаростно викну.

„Издаја! Летећа пантљика нас преухитри!“ рече брат маршала шпанског.

Јозеф се брзо размисли, да ли да се у борбу упусти, али кад опази, да се његови људи уплашено измичу, одма пређе на другу мисао.

Са севајућим погледом вребаше, како би образину с лица тог пунотајанственог дон Ромира скинуо, да бар види ко је тај свемогући председник летеће пантљике, ког нико не познаје, и ког у залуд и сама краљица гони да дозна, ко је тај дон Ромиро ког и сами његови другови не познају. Али Ромиро држи мач! па ако дакле на њега скочи, беше известан да ће му овај кроз прса пројурити.

„Проклети!“ промрмља Јозеф погуривши се и полако уклањајући се за калуђерима, који у присену густих дрва већ умакоше; „подли лупежи, оставише ме самог, а велики инквизитор доиаде опет шака летећој пантљици!“

„Диж'те носила и хајдете за мном!“ рече Ромиро сво-

јим пратиоцима, који једнако мирно стајаху, држећи спремну замку с летећом пантљиком. Да је Јозеф случајно на Ромира насрнуо, онда би извесно ова летећа пантљика не само с њиме но и са осталима имала посла, од које баш ни један не би умакао. То су лупежи св. Мадре врло добро знали, и с тога су гледали, да се што пре уклоне.

Четири пратиоца дона Ромира подигну носила, друга четворица у сразмерном растојању упуте се за њима, покривши им леђа од сваког могућег нападаја а остала двојица корачаше за дон Ромиром, који се напред к предграђу Песеда упути.

Спровод се упути кроз мирне и мрачне улице управо простору „Плаца Педро“. — На углу овог простора, заповеди председник тајнога збора да стану и пошаље ону двојицу, што уз њега беху, с неким налогом напред. После неколико минута врати се један и јави да је све по жељи.

Сад се дон Ромиро упути губилишту. На степеницама истог ишчекивао је носиоце преотетих носила. Он им заповеди, да тело Мериново опет на губилиште баце, за тим их раздели на осам места око простора и нестане га са осталим.

Сутра дан нађу зачуђене слуге џелатове Мерина, ког су они својим рукама у гроб спустили и земљом претрпали, опет на губилишту. — Овај чудновати догађај раструби се брзо по целој вароши те светина сад попово к губилишту нагрне. Али на самом губилишту беше велика обзнана прилепљена овог садржаја:

„Мадридћани! Разбојници св. Мадре
„украдоше ноћас из гроба тело Мерино-
„во, које им је летећа пантљика опет
„одузела и ставила овде на губилиште.
„Тунека остане до сутра навече недир-
„нуто а после опет да се у онај гроб
„повратиизкогјеиукрадено. Чувајте
„га да га опет не украду.

„Ромиро.“

После неколико часова беше већ о овом догађају и краљица извештена, и Матијем до крајности раздражена Марија Христина и председник министарства знадоше краљицу обманути, да се овај нечувени догађај једино Ласу (друштву конопца, летећој пантљици) приписати има.

Изабела беше и онако због толике моћи Ласа и његовог председника, због насиља овог тајног друштва тако озлојеђена, да је одма заповедила, да тога непознатог дон Рамира, који год га нађе и позна безопасним учинити или убити сме.

У исто време изда налог да алгвасили (жандармерија) губилиште чувају, на ком још тело Мериново лежаше, и чим којега Ласа угледају, да га таки ухвате.

Браво Мурило постигао је дакле своју цел и надаше се, да ће за кратко време и оног дон Рамира, који се није устручавао своје име јавно на плакату потписати, у ком се служитељи св. Мадре „разбојницима“ називљу у своју власт добиги. За то са особитом услужношћу, коју иначе никада не показа, изврши налог краљичин, а осим тога није пропустио да о свем одма и у Св. Мадру јави.

Али велики инквизитори познаваху неограничену моћ и предосторожност „Ласа„ много боље него Браво Мурило и његови потчињенн, јер решише, да не учествују у посади плаца де ла Себаде, но на против нешто друго тајно закључише.

Цели дан гураше се непрестано светина да приковани плакат прочита, и кад влада виде утисак његов на народ, заповеди здерати га, али противници га њени међу тим већ преписаше, тако, да му је садржину већ свако дете на памет знало. Светина се све већма бунила, и из хиљаду гласова чуло се:

„Живела дружина Ласо! Живео дон Рамиро!“

До саме ноћи гураше се непрестано светина око губилишта да се увери, је ли Мериново тело ту.

Кад већ ноћ наступи разиђе се светина; само по где-који алгвасил могао се видети, где се по буџацима околних кућа вребајући крије, у нади да ће кога Ласа уловити.

Дону Рамиру беше ова наредба краљичина, наравно, позната и у пркос истој опет је своје људе наредио по простору око губилишта, а он сам обилазио је у округ цео простор. Да га је случајно какав стражар или алгвасил напао, довољан би био само један знак његов, да једну двајестину својих људи у помоћ добије.

Но ни са једне стране ништ се не појави што би на тихог обитаоца губилишта смерало. Ништ не узнемири грозну тишину и мрак на пласи де ла Себада.

Али од један пут — могло је бити већ по ноћи — указа се блесак на средини простора — и у магновењу дизаше се већ и светли пламен кроз тавну ноћ у вис к небу а ужасна вика „ватра“ захори се унаоколо. На простору де ла Себада беше ужасан призор.

Губилиште са све четири стране у један пут запаљено, стајаше у пламену, који суве даске и чоха одмах потпомогоше.

Алгвасили не беху у стању да овом пожару на пут стану, а оближњи становници који у след вике из својих постеља поустајаше и у помоћ притекоше. видеше са ужасом како се разгореле греде заједно са мртвим Мерином сурваше и закопаше га. Дакле га ипак гробљанска земља не покри.

Трибунал Св. Мадре не хте никако вољи светске вдасти лешину Меринову оставити, коју у намери беху балсамирати и у кустурницу као свете мошти положити. Он је радије тело свог узвишеног брата пламену посветио, што је Јозеф и дружина му под окриљем ноћи неприметно потпалио.

Народ мадридски врло је добро знао, ко је своју челичну вољу, што је толико пута краљевима и царевима прекосила и овога пута испунио, и с тога се све више и више глас разносио, да двор само по упутству Св. Мадре ради, и да се не из двора, но из Св. Мадре влада.

Ово мњење, а и незадовољство поче се све већма ширити, од кад је Браво Мурило са одобрењем краљичиним

неко решење донео, које се тицало човека, што имаше велика уплива у народу.

Сад се поче свуд јавно говорити, да је крајња потреба да се Нарваес, кога Св. Мадра и Марија Христина непрестано гоњаху, у сабор по што по то изабере, да један пут тим нечовечним делима језовита и камариле крај учини.

Тек што је та вест у кабинет продрла, а Браво Мурило, та најподлија креатура реакцијонарска, која ништ не штеди, само да своју цел постигне, изда херцегу од Валенсије налог, да одмах у Беч отпутује, и у тамошњој војеној архиви неке војене ствари по потреби државној прегледи.

„А за што не одмах у Јапан или Исландију?“ викну Нарваес кад му овај налог у руке стиже. „Мисле ли зар да сам тако кратковид, да не видим, да се иза овог налога прогонство прикрива?“

Тај човек са челичним лицем и као стрела погледом, који Мурило никако подносити не могаше, остави 11. дек. 1852. узаврелу престоницу, силна светина радосно поздрављајући и пратећи га, хтеде да коње из његових кола испрегне — шта више на пијаци Паласио чуше се јавне претње, а узбуна у народу узимаше с дана у дан све јачи и јачи мах, да је краљица Изабела, по предлогу Серанову, најпосле принуђена била Брава Мурила отпустити.

Његово место заузме Ронкали, ђенерални-капетан од Кубе, истина приличан војник, али не државник, који би у стању био да заљуљану и пробијену лађу својом снажном руком у залив увуче. Осим тога сад се тек укажу последице јадничког званичног рада Муриловог, који бојећи се заслужене казни, утече у Француску.

Али Ронкали имађаше двогубо тежак положај, јер је у сабору једног силног непријатеља имао, а тај је ђенерал Одонел гроф од Лусене, бранилац Нарваеса. За кратко време појави се већ борба у сабору о жељезничким пругама, и Ронкали са министром финансије Лорентом морађе признати, да нема довољно новаца у државној благајни. Морао би се дакле порез повисити.

Кад је ова изјава, као свуда, бурно незадовољство про-

извела, саопшти министар Ђоренте, да се онда морају сваког другог средства латити, да се ране бар с поља залече, т. ј. новог зајма! Овај би износио маленкост од 1000 милијуна реала (близу 67 милијуна талира) и могао би се са банкарем Саламантом закључити, који је већ лондонску банкарску кућу Беринг придобио.

Али још бурније беше у сабору, кад Нарваесова жалба на дневни ред дође, де Серано мораде министарског председника Ронкала три пута на поредак опоменути, а Прим опет јавно и без призрења, повратившег Мурила сатр са овим речима: да је крајњи безобразлук још у скупштину доћи.

Браво Мурило усуди се те се и на трибину попне да се осмејкујућим лицем брани, али са свију страна зачују се такове ужасне претње, да је тај опасни непријатељ народа шпанског, то оруђе св. Мадре заузето место, које је само посланику народном посвећено било, с места оставити морао.

Али после неколико дана зби се и нешто горе у сабору, чиме се ни заслуге, ни владање. ни сама част није поштедела, и то оних људи, који првенство уз краљицу имађаху.

Конча, који је, као што нам је познато, од дужег времена ђенерални капетан (после Ронкала) од Кубе био, открије члановима скупштине, да се Херцег ријансарски, муж Марије Христине, који је само грамзио да благо у своје касе нагомила, није стидео, да људе продаје, о чем други народи, који су о том од Шпањолаца раније извештени са презирањем говоре.

Херцег ријансарски, узео је за сваког у Кубу отправљеног роба знатну суму, дакле срамну накнаду, грешну награду за утају или потпору ове грозне трговине, кад је како нужно било!

Ми видимо из ово неколико примера какове је врсте прва околина шпањског величанства била, ова опаска, која ће се временом све живље понављати, од такве је велике важности за идуће догађаје, да ћемо их исторично верно и тачно извести. — Кад је све већма незадовољство расло

почело се већ осим о неделима Херцеговим и о краљевом бекријашлуку говорити. Јавно га окривљавају, да се језуитима продао, да је раскошник, који ништа не штеди, само да по својој вољи живети може! —

Тада се сабор одгоди! Мислило се, да ће се свима незадовољствима крај учинити, када се народним посланицима реч одузме; занело се, као и у другим земљама, за погрешним мњењем да погрешке сакривати место лечити треба — прогањајући верне саветнике место лажљивих и привторних веледостојника — да се народ у делима управе, двора и дипломације ништа не разуме!

Слаба утеха, која се после године дана, као што ћемо видети, страховито осветила, и која кад и крвава опомена ништа не поможе, до таких последица дође, да ће их се сва времена са страхотом сећати.

XX.

ЕНРИКА И ДЕТЕ ЈОЈ.

Пре но што се по споменутим историчним догађајима краљици повратимо, да видимо, да је маршал Прим у својој љубави доста напредовао, морамо потражити усамљену колибу, из које је Енрика једног мајског јутра изишла, да Хуанин стан пронађе. —

Умирући пустињик казао јој је, да му сестра са својим мужем у развалинама Тебе живи, и Енрика беше у нади, да ће јој за руком поћи да исте развалине пронађе. Она је заоставштину старог Мартинеса предосторожно у својој похаљини прикрила, и не могаше се склонити да једнооку послуша, која је саветоваше да се опасности не излаже.

„Ми смо на добром месту прикривене“, рече јој Марија Непардо, „где нас рука божја доведе тако дуго уклоњене од очију наших непријатеља живеле, — немој се ни пошто усудити Мадриду се приближавати, јер ће те несрећа енаћи па шта би онда ја овде усамљена и бона без тебе радила.“

„О мати Непардо!“ рече Енрика узданувши и спу-

ставши се уз постељу једнооке, „о, само кад би што год о мом Франциишку дознати могла!“

„Заборави на твоју тугу, кћери моја, — тај богати младић јамачно те је већ заборавио!“

„То је немогуће, мати Непардо, све бих веровала, — веровала бих, да би брат своју сестру, и отац своје дете заборавити могао! Но да би Франциишко мене заборавити могао, то не могу никада веровати!“ викну Енрика одважно. Њезино бледо и племенито лице беше к небу подигнуто као да га хтеде за сведока позвати а њезине умиљате очи пливаху у сузама.

„Послушај ме и обећај ми, да нећеш до Мадрида ићи“ мољаше је једноока, и опише јој пут и предео, где се развалине Теба налазе.

Енрика се опрости и оде.

Њојзи беше тешко, кад је из колибице на свеж ваздух лепог јутра ступила — њезиној тужној души не помагаху ови дивни предели и птице, које је са умилним својим гласом праћаху. —

Франциишко Серано, ком је она свој живот посветила, који јој се верношћу заклео, још је искрено љуби, да ли је могуће да ју је заборавио? Зар јој не беше доста што јој њезино дете, њезино највеће благо, које она имађаше, украдоше, — зар дакле да је и та ужасна мисао мучи, да је Франциишко оставити и заборавити може, да је она за свагда од њега раздвојена, а он за њу за навек изгубљен? —

Енрика осети топле сузе по својем бледом лицу. Стара Непарда јој је казала, да би је Франциишко, да је није заборавио, извесно потражио, па и нашао; — али никаква трага, никаква извешћа не доби о њему још од оног дана кад је она, место у наручја свог љубазника, у наручја грозног му брата пала. —

„Па ипак је он свој живот ради мог спасења жртвовао“, шапташе Енрика и нехотично зауставивши се под разгранатим дрветима, „он је све употребио само да мене спасе! Он је разјареној краљици на супрот мене заштитио, — зар би он го учинио, кад ме не би љубио? Не не, Ма-

рија Непардо, ти не познајеш искрене љубави, ти не познајеш мога Францишка, који ме не ће заборавити и оставити!“ рече тешећи се Енрика, и сузе јој из очију нестану. —

Да је од куда маршал шпански са своје висине ову усамљену смотрио, заиста би небеску невиност, која на њезином лицу почиваше, видео; онда би заиста, као некад у оној убогој колибици у Делмонту, пред њу, све заборавивши, клекао и у највећој радости оне речи поновио, које је некад, обузет љубављу с најтоплијим осећајима изговорио.

И Енрика падне на колена и подигне руке к небу с молбом, да је мајка божија на онај пут изведе, где ће опет свог Франциша видети — свог Франциша и своје дете!

Са тим устане и похити на узвишицу с које се у равницу, што се до самих зидина мадридских пружа спушташе.

Марија Непардо јој је казала, да се шумом обраслих брегова држи, и да ће до једне шуме, која лево лежи, доћи а на углу те шуме леже развалине Тебе.

Енрика се придржаваше тачно упутства једноочиног и упути се брзо на узвишицу. Докле год могаше њезин поглед допирати не беше нигде живе душе. — Равница с једне а узвишица, шумом обрасла, с друге стране, беху са свим пусте.

Кад је сунце високо на небу одскочило заустави се уморна путница, да се мало одмори и опорави са воћем, које је собом понела. Она је пажљиво сву околину посматрала не би ли какву кућицу видела. — Разбацано камење — остаци зидова и стубова — то беше све, што је Енрика пред собом видети могла. Ништ не могаше приметити што би јој повода дало, да у овим развалинама сестра покојног Мартинеса, живи. —

Без одмора луташе Енрика по пространим развалинама — тражећи. бацала је свуда свој оштри поглед. — За тим се заустави за једно магновење слушајући, да би од куда човечији гласак чути могла.

Сад приспе на крај ових развалина и у место да даље

по њима тражећи тумара, заустави се, бацивши свој поглед на страну, где између нагомиланог камења смотри од један пут малена врата, која нас у некадашњу дворану скупштине друштва конопца воде.

Енрика пажљиво отвори ова малена вратанца и ступи у ходник, кроз који се надаше до одаје тражених дођи. Али она ступи изненађена у велики и празни простор где ни живе душе не беше. Необична тишина, нагомилане и полу порушене зидине узнемирише Енрику тако, да се брзо окрете и појури кроз исти ходник натраг па нехотично, али гласно викну:

„Хуано! Хуано Доринова, где ћу те наћи?

Кад се Енрика кроз малена вратанца опет слободе докопала, указа се спрам ње у оној мањој чести развалине тепске нека женска особа, која је руку на чело метнула заклањајући очи од зрака сунчаних, и која од један пут девојче ово између развалина спази. Та непозната и сеоски одевена девојка је баш њу викала, и име јој породично споменула, које иначе нико не знаде.

И с тога је стара Хуана стала и изненађено девојку посматрала. —

„Јесте ли ви Хуана Доринова, житарска кћи из Севиље?“ викну Енрика радосно к изненађеној полетавши.

„Ја сам незнана девојко, али од куда ти име моје знаш?“

„О та ви сте Хуана сестра Мартинесова. О хвала богу кад сам вас само нашла!“ рече Енрика радосно и пружи своје руке к сестри Мартинесовој. — „Да, да, ви сте где вам је муж ваш, Фрацко?“

„Ено га где долази!“ одговори Хуана која никако не могаше себи разјаснити, ко је та девоја, што њено име тако добро зна, и чије јој црте лица тако умилне и познате беху.

Енрика погледи старог и погуреног човека који из одаје на развалине изађе, да види ко то његову жену виче. Енрика кад старца смотри, тргне се, јер његова појава

учини неки ужасан утисак на њу али одма дође к себи, кад његове очи, из којих је доброта вирила, погледи.

„Ваш брат Мартинес упутио ме к вама.“

„Мајка божија нека му буде милостива и нека га теши“ рече Хуана.

„Њему утехе више не треба, он сад горе код престола божијег почива!“ одговори Енрика живо.

Са склопљеним рукама и подигнутим очима к небу, приме Хуана и Фраско ову жалосну вест.

„Сирома мој брат!“ рече узданувши ојађена сестра— „какав теретан и тужан живот беше му суђено да живује!“

„Он је благословивши ме, утешно заспао. Он је милости нашао, јер то показиваху и његове црте при последњем издаху. Ваш брат Мартинес опростио се земаљских мука, и сад нас одозго са утешним и радосним погледом гледа!“

„Хајдете с нама у наше обиталиште тамо у зидинама!“ рече обузета сузама Хуана. „Ви ми рекосте, да је он благословивши вас утешно заспао? То је утешна вест за моју бону душу Хајдете с нама и приповедите све!“

И Фраско са пуним поверењем поздрави непознату и одведе је у ниску, али веселу одајицу у коју се испод развалина улази.

Стара Хуана посматраше непрестано умилно лице Енричино, које јој као познато беше; она је за руку узе и пође с њом тако усрдно и поверљиво као и да не намераваше је од себе пустити.

Кад се Енрика са поднесеним јој воћем и другим јелом мало опорави, исприча она своју повест и каже им име своје. Хуана никако не скидаше очију с ње и пажљиво слушаше беде тако лепе и још младе девојке. Али кад је Енрика о свом страховитом заточењу у доминиканском манастиру причала, прогунђа стари Фраско са дршћућим гласом: „Да је проклета Св. Мадра!“

Сад се од један пут отворе врата на одаји и весело скакутајући ступи преко прага једна дванаестогодишња де-

војчица. Њезина лепа смеђа коса падаше јој у дугим витицама преко рамена, њезино умилно и весело лице пуно је примамљивости, а из њезиних црних очију, које дуге трепавице покриваху, блистала је невиност, доброта и радост. Њезино цело тело беше тако лепо и развијено, да је само једног створења било које би се с њоме сравнити могло — и то створење загледа се изненађено у девојчицу, — Енрика устаде и на један пут тако побледи, да је Хуана зачуђено погледи. Дршћућим гласом запита Енрика:

„Кажите ми Хуано, је ли то ваша кћи?“

„Оди!“ рече Хуана улазећој Марији, „оди и поздрави госпођицу Енрику, која нам је добро дошла.“

Кад је Марија Енрици пришла да је поздрави, покрије Енрика јецајући своје лице. У њезиној души појави се нека слика, да је несретна мати своје дете, које је за изгубљено држала, оплакивати отпочела, и од туге мало што није на земљу пала.

„Ви плачете, госпо“, рече лепа Марија ступивши поверљиво Енрици. „Да вам нисам што неповољно учинила? О, онда је Марија то неотично учинити морала! — Кажите ми, госпо, за што плачете?“

Кад је Енрика чула, да је девојчици Марија име, спусти своје руке с очију и погледи пажљиво још једном кћер Хуанину.

„Јер оплакујем дете, које би сада исто толико било као и ти, и које се такођер Марија зваше!“

Стари Фраско посматраше при овој сцени час Марију а час опет непознату Енрику.

„Моје је дете за мене изгубљено, ја сам питала и тражила, ја сам се богу молила и горко плакала, — све бадава, ја не могох моју Марију наћи. Опростите ми, што гледајући ваше дете, горке сузе пролевам. — Као ваша Марија тако исто изгледаше и моја изгубљена кћи — и када сам њезин гласак чула с којим се мени приближи, потресе ме неки глас у души као да је моје дете пред мене изашло!“

Стара Хуана погледаше испитујући час Фраска, час Енрику — но старац се не могаше дуже уздржати, јер између детета и дошавше веснице беше чудновата једноликост. „Кажите ми Енрико“, отпоче Фраско кашљајући, „ви оплакујете вашу кћер. Па како је било могуће да је ви изгубите, и где сте о њој последњи пут шта дознали?“

Енрика им приповеди о крађи свог детета.

„После неколико година дознала сам“, настави Енрика свој говор даље „од оне Марије Нешардо, која је на острву Мансанареса живела, о мојој Марији, али као да неко проклетство на мојој материњој љубави лежи, морадох од једнооке дознати, да је и од ње моје дете украдено!“

„А на ком месту јој је дете украдено?“ упита нестрпељиво стари Фраско.

„На двориштy Вермудесовом, кад је од гоњења оне Аје прикрити хтела!“

„Онда падајте на колена и благодарите богу — ова је Марија то дете, које сте у тузи родили, и очајно чезнући без њега остали — *ово је дете ваша Марија*, ја сам то био који сам је испред загради двориштa Вермудесовог узео и однео, јер сам се бојао, да се шта грозно с дететом не учини! Не сумњај Хуано, мени је самом тешко што истину казати морам, јер ја љубим Марију тако, као што нежни отац своје дете љубити може!“

Енрика је радосно и са пажљивим узнемирењем ове речи старога Фраска слушала — она је своје руке пружила да сваку реч ухвати — њезина прса скакаху силно — њезино тело дркташе — њезине очи севаху у грозничавом очекивању — по том од један пут ступи Фраску.

„Дакле Марија није ваше дете?“ викну она нестрпељиво — „о спасите ме — говорите — да, не варајте лажном надом моје јадно срце! Ова Марија није ваше дете? Ову Марију нашли сте ви оне ноћи. —“

Стара Хуана посматраше час Енрику, која се као Маријина мати појави, а час опет Марију, која тако дуго њезина кћи

беше, а не знађаше да је без родитеља. Марија је такође гледала зачуђено час у Хуану а час опет Енрику.

„О говорите! не мучите ме дуже са страховитом неизвесношћу. Да, да, ти си Марија, моје дете!“ викну Енрика загрливши девојчицу, и љубећи је непрекидно.

Хуана осети топле сузе које јој низ лице течаху — стара Хуана плакаше пола од радости а пола од туге за дететом, а за тим рече:

„Да, ти си права мати Маријина — то ми се у души предсказивало чим сам те видела, јер и твој облик причини ми се као одавно познат. Једноликост беше то, која ми та осећања у души побуди —, о моја кћери Марија, „викну она плачући и загрливши девојчицу, „та ја те љубим као рођено своје дете!“

Енрика, обузета овим блаженством, склопи своје руке и падне на колена — Марија то виде — па као да је глас божанства упути, те и она уз Енрику клече.

Стари Фраско потресен овим призором, погледи на св. слику у сиротној својој одајици, па неотично и он своје руке склопи.

„Бог те је нама поклонио, да бисмо овај блажени час доживели, да ти твоју матер нађеш, која те је очајно тражила!“ рече он тихо.

Хуана се окрене — дете које је она кроз десет година тако љубила сад да се од ње отргне!

Жалосно погледи на заоставштину свога брата Мартинеса, коју је Енрика донела, а за тим на Марију, коју ће опет собом одвести — двогуба жалост беше јој причињена појавом Енричином, но ипак не могаше је мрзити.

У Хуанином срцу почиваше богобојажљивост, то је Фраско добро знао који сада ништ не говорећи њојзи ступи и за руку је узе за знак споразумљења.

Кад Енрика своје дете на прса притиште, указа јој се па лицу зрачак среће, коју је толико се патећи и богу молећи и заслужила.

Умилна Марија посматраше час Енрику час Фраска и Хуану, којима сад приђе и обоје их пољуби благодарећи им усрдно.

„Да ли се опоминьеш мати Хуано на оног странца, који је пре неколико година једне страховите бурне ноћи амо дошао и мене за моју матер Енрику питао?“ рече Марија, „он је извесно знао, и за то сам се његовом питању о ком сам теби приповедила и зачудила!“

„Ко беше тај странац?“ упита Енрика нестрпљиво.

„Неки циганин са разбарушеном косом“, причаше Марија, „који је о мојој матери Енрици говорио и мене бранити покушао — о то беше грозно!“ Једва се и сећам шта се је те ноћи збило!“

„Циганин,“ рече Енрика, „Асо се дакле опет у пустињу повратио!“

„Он ме је бранио и с тога буде од неких коњаника ухваћен и одведен!“

„Да је проклета Св. Мадра — тај циганин Асо стење још и данас у подруму!“ промрмља Фраско.

„Сирома! Он је тако добар и племенит!“ реча Енрика узевши своје дете за руку и привуче је к себи као да се боји, да ће дете ко год од ње да отргне — „зар за њега нема спасења?“

„За неколико дана он ће као грозни вампир на најужаснију смрт осуђен бити!“

„Он је невин — он на правди страда!“

„Као и многи други“, рече кашљући старац — „да је проклета св. Мадра!“

Марија опоменувши се оне грозне ноћи приљуби се уплашено уз Енрику. —

„Шта ће Рамиро казати, кад дозна да ниси више код нас“ рече стари Фраско осмејкујући се, „Рамиро, који свагда, кад год нас посети прво за тебе пита! Та ви сте заједно одрасли. Па сад је он у војеној академији мадридској а ти одлазиш к твојој матери Енрици, и тако ћете се за свагда растати!“

„Та ви ћете нам ваљада дозволити, да вас опет потражити смемо?“ упита стара Хуана.

„О дођите што пре и кад год узможете, колибица у којој живимо вашег је брата; колибица у којој је он толиких година у тузи и кајању свој ојађени живот проводио, и уз коју сада у мрачноме гробу почива!“

„Ми ћемо вас што скорије посетити!“ рече стара Хуана сама себе блажећи, и пољуби Енрику и Марију.

Фраско не хте им дозволити да ноћу кроз шуму путују, но их задржаваше, да се сутра на пут крену.

Кад су се опраштали не беше сузама краја, и сад се тек јасно увидело колико је Марија за старом Хуаном и Фраском лебдила. Сутра' дан крене се Енрика са Маријом на пут к пустињичкој колибици.

Путем запиткиваше Енрика Марију, да ли се још старе Непардо опомиње, оне једнооке, која је чувала и неговала — али те слике из прошлих година беше из памети детиње са свим нестало — и не могаше се сетити старице када је Енрика пред њу доведе.

„О, како је израсла,“ викну Марија Непардо, „о, како дивно изгледа — о, кад сам само доживела, да те опет видим!

Енрика посматраше радосно и поносито своју Марију, којој све приповедаше, што јој беше нужно знати! По том је изведе на поље и покаже јој околину колибице, дивну шуму, мали врт и жуборећи поток, на што се мала Марија радоваше, и у тој радости падне Енрици око врата и радосно викну:

„О како се радујем што опет матер имам!“

Али преко свега беше она непрестано за Фраском и Хуаном занета, који су их већ после неколико дана посетили! Хуана је, с бољом свог срца на све прошлости њезиног брата помишљала — усрдно клекне она са Енриком и Фраском на цвећем украшени гроб молећи се усрдно богу.

Енрика и Марија живеше са једнооком спокојно и мирно! Мати и кћи љубљаху се с дана у дан све усрдније, оне живљаху тако мирно и спокојно, као да се небеска тишина на малену колибицу спустила!

Само кад и кад, кад је Енрика немо и неприметно своје дете погледала, подизаше се у њој нека бона успомена — да ли их она са умилних црта Маријиних читаше? Беше л у њима трага Францишкова лица?

Кад год је Енрика о својој прошлости а може бити и будућности мислила, беше свагда чисто нема — свагда бе-ше тужна а очи беху јој свагда пуне суза! Али весела Марија познаваше само своју *матер*, она за ништ друго не питаше, она и не сањаше, да ради ње Енрику потајна туга мори, која опет брзо нестане, кад на дете погледи!

Беше једног дана баш у очи недеље, кад је Енрика с Маријом, као и више пута, кроз густу шуму оним стазама корачала, по којима, је свагда стари Мартинес с њоме ишао. Енрика је своје дете за руку узела и ходаше тако разговарајући с њоме путем који к манастиру Меруесу води. Од један пут наступи ноћ тако, да се мати и дете у густоме мраку видеше али Енрика не беше забринута, јер цела шума у накрст била јој је позната тако, да је и без најмање муке своју колибицу у свако доба наћи могла.

Кад су обе још путем корачале у намери да десно стазицом, која их к колибици води, ударе, заустави се Енрика слушајући за једно магновење — учини јој се, као да неки бат чује. Марија није на то ни пазила, јер беше занебуњена венцем, који је од набраног шумског цвећа ходајући плела.

Енрика сада од један пут смотри не далеко од себе иза густог шибља и разгранатих густих дрвета два долазећа човека, који, као што их она познаде, два погурена калуђена беху. Они су корачали брзо путем који кроз шуму води.

Енрика нагло привуче Марију к себи, и стане. Она размишљаваше за једно магновење, да ли да ову побожну браћу поздрави, или да се од њих прикрије. Сети се на калуђере улице Фобурго!

У том магновењу смотри их један од оне двојице, заустави се мало назад, као да пут за њих двоје узан беше, и приближи се шипрагу код којег је Енрика са својом Ма-

ријом стајала. Истина мрак не допушташе лице му познати, али ипак страхом обузета мати зграби своје дете и притиште на прса, као да се неке опасности бојала. Она се сагне и пузећки повуче и Марију за собом између шибља, јер у исти мах појави се — гроза јој обузе цело тело — бледо лице Јозефово, на које месечеви зраци падоше.

Енрика је дрктала, и Марија са ужасом погледи бледо лице појављеног калуђера — беше обадвема као да су разумеле ове речи:

„Ја ћу опет доћи!“

По том нестаде те ужасне слике иза шипрага и између густих дрвета, а мати и кћи тако се још чврсто држаху, као да хтедоше једна другу да бране!

Но кад је Енрика опет свој, страхом обузет поглед на место где се Јозеф појавио беше, бацила, спази да га је са истог места нестало. — Беше ли та црна сен, која се од један пут у овој пустој шуми појави, заиста онај Јозеф Серано, онај заклети непријатељ њен, а и виновник свију њезиних страдања.

Енрика посматраше пажљиво свуда око себе а нарочито оно место с ког је калуђера нестало. Она виде подалеко путем месецом обасјаним Јозефа и његовог пратиоца.

„Ја ћу опет доћи!“ звоњаше јој непрестано у ушима кад је уплашено с Маријом кроз густо грање колибици хитила. —

XX.

МРТВАЧКО ЗВОНО.

Асо се још непрестано налажаше у затвору у подрумима Св. Мадре.

Кад га је Јозеф оне ноћи са својим уводама у манастир одвукао, и кад га је Мутаро са оном чохом покрио и у мрачни затвор испод палате инквизиторске бацио, клоне он уморан и измучен на влажну сламу, која у десном углу мрачне, смрадне и влажне одаје растрта беше. Асо беше

готово обамрьо јер га они беху за коња тако привезали, да му је глава готово до земље висила — његове мисли беху тако забуњене, да се у том магновењу могло с њиме радити шта се год хтело, а да не би ни осетити могао, шта се с њиме ради.

За тим га обузе неки сан, тако тврд, да није могао чути тужне гласе и уздахе, који из около налазећих се затвора из грла мученика и мученица до њега допираху.

Мутарове слуге ставе уз њега хлеб и суд с водом. Али Асо ни следећих дана не окуси баш ништа. Сад се тек поврати његова мисао на прошлост — сад тек помисли на ужасну тужбу, која је противу њега подигнута. Њега су из пећина Тебе само за то извукли, да га као вампира пред трибунал изведу.

Циганин Асо ишчекивао је са све већим страхом, да џелатске слуге по њега дођу и пред грозне га судије одвуку. Он је често слушао гнусну шалу ових мучитеља кад су у подруме силазили и страдалнике на мучење изводили, или их обамрле опет натраг доносили; он је често слушао јецање, које му срце пробадаше.

Но кад је Асо више дана и недеља већ ишчекивао, да ове џелатске слуге и њега на мучилиште одвуку, навикне се и његово уво на ове људе и очи на помрчину, која га окружаваше тако, да никада није знао, кад је дан а кад ли је ноћ.

Асо је свој положај сносио чврсто и мирно. Кад је на својој јадној постељи санка тражио не виде као обично звезда над собом. У мраку, на влажној маовини букове шуме беше за њега стара и пријатна навика — али онда беше и слобода свуд око њега, а над њиме светљаху кроз широко лишће, трептеће свећице! — Он беше заробљен!

Као нека слика утехе појави се у таковим часовима у јадној души Асовој успомена на Енрику. Његово бледо и нездравим ваздухом изнурено лице беше свагда при овом помислу неком веселошћу обузето, и учини му се да божији анђела пред собом види, који је на земљу дошао да му за кратко време живот услади! Да, кад би он то, што сада

трпи за Енрику сносио, или кад би му обећали, да ће је после грозних мука опет наћи, заиста би онда устао и своје тавновање са осмехом сносио, јер за Енрику не беше му ништа тешко!

„Где ћеш ти сада бити? Твоје дете беше, које сам ја нашао и од ког су ме отргли! О само да сам могао срећан бити, да га теби опет предам!“

У том магновењу зачују се кораци кроз дугачки ходник, који се поред Асовог затвора пружа. Асо их и не слушаше.

„Све ћу сносити, ако ми је само суђено да вас још један пут видим!“ рече он пруживши своје боне руке, као да се Енричина слика пред њиме појави.

Сад од један пут ђипи, у његовим вратима зашкрипи кључ. Да ли долазе да га пред судије одведу?

Врата се отворе. Асов се поглед укочи, као да га неки несносни сан обузе, на праг, на ком се једна жена, једна калуђерица појави. Он се усправи — он се хтеде осведочити, да ли га та црвенкаста светлост од буктиње, која у његов затвор допираше, вара, или се баш и овде она грозна слика пред њиме појави, која му прорицаше ове муке, у којима се сада налази.

Аја беше то, која се као неки сатана пред њиме појави. Она му је у заклону зида манастира Аранхуеса са овом судбином претила, која га је брзо снашла; она беше крива што се он у овом затвору Св. Мадре нашао — само она и њезин услужни Јозеф могоше употребати тако згодну прилику, да га у своје канџе докопају.

Дивљи осмех указа се на његовим бледим усницама, кад је, борећи се тим мислима, поново калуђерицу пред собом угледао, која је дошла да се његовим мукама наслађава. Асо се подигне гордо, као да хтеде викнути:

„Ја се смејем тим мукама које си за мене спремила; моја мржња према теби тако је велика, да ћу све сносити што год ти измислити можеш, само да ти твоју грозну победу не одржиш, да мене пониженог видиш, змијо!“

Асове очи севаху ватрено — горећа мржња пламтила је из њих.

Калуђерица даде знак носиоцима буктиња, да се уклоне. Она не хтеде, да они њезиних речи сведоци буду, затим се приближи један корак ближе.

„Бирај!“ рече му она, „ти познајеш моју моћ! Народ ће те растргнути, вампире, ако се укажеш — знај да сам те ја од те јарости сачувати хтела!“

„Какав је то избор, који ми ти нудиш?“

„Избор између мене и смрти!“ рече тихо грозна, „држим да си већ једном увидео, да моја љубав к теби никакових граница не познаје, нити се чега плаши! Не подбадај је до лудила — јер иначе била бих у стању за накнаду да те ладнокрвно гледам где умиреш. Ја те морам мојим назвати!“

„То онда знај да ми врло прија“, рече Асо са дивљим осмехом, „теби одговорити, да ја смрт бирам, место усладе, од тебе љубљен бити. Хоћу да се сладим твојом незасићеном жељом, као и ти мојим мукама! Небо је праведно!“

„Ти заборављаш шта ти предстоји, Асо! Одбијеш ли и данас моју руку, која би те неповредима из ове палате извела, то ти онда, може бити још сутра оно предстоји, што је у овом часу пророка Сантиља погодило!“ — Калуђерица подигне своју белу руку и опоминњаше га прстом да слуша — тужан звук звона проби и кроз сводове подрумске. Утисак, који овај звук причини, беше тако грозан, да се Асо од ужаса стресе.

„Шта то значи?“ упита Асо уплашено и уздрхталим гласом.

„*Мртвачко звоно Св. Мадре зове* — онај варалица Сантиљо, који будућност откривати знаде, паде смрти у руке по пресуди св. трибунала! И вампир не ће те смрти избећи, ако дочека да му се пресуда изрече! Размисли се Асо — пођеш ли за мном и закунеш ли ми се, да ћеш мој остати, онда знај да си спасен и да си смрт избегао! Ја имам летниковац у улици „Кордова“, нико не ће ни сневати да

си тамо, а камо ли те тамо тражити! Ја сам богата и моћна, још само желим тебе имати!“

Аја је своје руке, које тако дуго испод црног огртала сакривене беху к њему пружила, као да га хтеде на своја бурна прса притиснути — црно огртало се на њојзи откопча — Асо смотри дивни стас за љубављу успламтеле грофице — та и он беше од меса и крви, а човечанска лепота може и његову мисао занети! Грофица Генуеска познавала је моћ, коју њезино божанствено тело има, и које она кријући се од осталих њезиних пратилаца, сину пустиње на углед стави — слика најлепшег греха, и сама богом створена Јева, не беше примамљивија, која је првог човека у своју клопку увукла. —

„Хајде са мном сажаљења достојни краљевски сине бескућнога народа, хајде са мном да мирно живимо — теби ћу све поклонити — твоја дивља душа нека се насити!“

Асо се окрете бранећи се својим рукама од сатанске слике, која га њезиним дивним стасом примамити и покварити хтеде — он је осетио грозну моћ, коју она излива. —

„Твоја сатанска примамљивост ништ ти овде не помаже! Услада је за мене, да тебе одбацим!

Проклето нек је то твоје тело, које твоју црну и паклену душу покрива — обгрли смрт, твог бољег брата, ти грешнице у човечијем облику — ког ти само дирнеш, ког само погледиш тог си већ покварила и упропастила!“

„То умри — ти си сам твоју пресуду изрекао!“ рече од једа дршћућа Аја, а глас тих речи пратио је поновни звук мртвачког звона.

Дан освете и теби ће сванути, и то тако страшан да све муке, које си другима спремила, не ће ни тебе мимоићи, а тако ће ужасне бити, да ће се и сам пакао од њих уплашити!“ викну Асо у највећој јарости — „себе да спасем, све ћу претрпети и сва могућа средства употребити, само за једну цел да теби те муке приуготовим — и ту највећу жељу мог живота, за којом тако чезнем, надам се да ћу, божјом помоћу, и постићи!“

„Ти лежиш у подрумима св. Мадре, зликовче!“ одго-

вори калуђерица, по што се к прагу поврати. „Вампир припада џелату!“

На Асовим усницама задркта грозно проклетство — врата се затворе — Аја се увери да су носиоци буктиња добро их затворили. Али циганин оста непомичан, као и да не чује шта око њега бива, и као да га обузеше мисли само за осветом.

Сад се опет спусти на гнусну и трулу постељу, и сад је тек све јаче расло у њему уверење, да је свима Енричиним и његовим патњама она узрок, и за то је сада све жељније за осветом чезнуо.

После неколико месеци, лежећи тако у тавници и никог не видевши осим Мутарових слугу, који му у мраку воду и јело даваху, чује у необично време долазеће кораке — његова врата се отворе, три умотана калуђера устрме се на њега, баце му преко главе црну чоху и опашу га конопцем око паса.

Аса је све мирно трпео, јер се надаше да ће једном тим патњама крај бити — он хтеде да види докле ће зликовци св. Мадре са њиме тако терати; он хтеде судцима лично тог вампира показати, на чије су место њега у подруме бацили, јер само је он знао који је прави вампир! —

Та три калуђера поведу циганина из његове одаје кроз влажни и узацки ходник — уз степенице — кроз ходнике и дворишта и најпосле опет уз степенице. Њих двојица држали су га за рамена, а трећи са кључевима корачао је напред, ни један ни речице не изусти, немо и тихо водише они сужника, који испод покривала ништ не могаше видети из сводова подрумских к великој судској дворани св. Мадре. Он осети, као да се у неком простору налази у ком више кљуди бити мора, и ако ни једног гласка није чуо. — Калуђери га држаху још за рамена и поведу га за неколико корака напред — после неколико тренутака чује он из угла заповест, да му се чоха с главе скине. Пред Асом указа се сад изненадни али у исто време и необични призор.

Његово га осећање није преварило; он се налажаше у једној дугачкој и пространој дворани, у коју светлост кроз

четири прозора продираше ; али ипак исти прозори не допираху до пода дворанинога, него беху са свим близу крова подигнути.

У назадној страни ове дворане подигнут је мали престо црном чохом застрт, на ком у великој наслоњачи сеђаше велики инквизитор. Са обе стране овог престола седели су такође на мало узвишенијим местима велики инквизитор Матеја и Фулхенсијо, који последњи на Мериново место постављен беше.

Од престола овог десно и лево сеђаху на обичним столицама до педесет калуђера.

Између ових калуђера стајаше дугачак сто црном чохом застрт, на који распетије христово, једна библија и једно звонце стављено беше. Уз овај сто седе три калуђера пред којима акта, артија и мастило стајаше.

Са друге назадне стране ове дворане, стајаху искушењаци, калуђери који дужност увода врше, умотане џелатске слуге и кључари.

Асо беше изненађен овим призором и бацаше сад љубопитно свој поглед с једног на другог, како би своје судце и црте њиховог лица описати могао.

Ова три велика инквизитора имађаху на себи црне и до земље дугачке мантије, плитке и четвороугоне и круте капе. Антоније имађаше преко своје мантије пребачени огртач од црвене кадиве, а на врату дугачак златан ланац, на коме, блистајући се и наопачке окренуто распетије христово вишаше. На прсима христовим блиста се сунце.

Са свим поред себе смотри Асо за њега одређену клупу, начињену од четири у накрст састављена дрвета и једном пречагом, које је оштра страна горе окренута.

Антоније подигне своју руку на улазећег.

„Ти си неверник, који се по земљи скиташ, и ради кога смо се ми скупили — како ти је име!“

„Асо — син циганских краљева!“

„Отац Роза, нека прочита тужбу — а ви поштована и добра браћо исту ћете мирно саслушати!“ заповеди Антоније.

Један од оних инквизитора, који за застртим столом седеше устане и узме акта.

„По други пут догоди се“, отпоче отац Роза читати „да је од неког човечијег страшила једна млада девојчица нападнута била. Нашли смо том невином створењу малу раницу на прсима, и то баш на спрам срца, кроз коју је то страшило, ког народ вампиром назива, крв из своје жртве сисало. Али и на другим честицама њезиног тела беху знаци грозног мучења.

„Ова тужба тебе тереши, Асо, да си ти ова убиства извршио, јер ти беше онда у шуми Бедоји, кад је тамо вампир дете једне циганке напао — ти беше и у „рисовој крчми,“ кад смо ћерку оне удовице мртву, а истим начином убијену, на улици нашли — ти беше у улици Толедо кад је вампир дете оног ситничара напао, и крв из млађаних прсију исисао, — тај вампир није нико други но циганин Асо, тако гласи изјава сведока у овој тужби!“

Асо, који и онако од нездравог подрумског ваздуха побледио беше, сад се на ову неправедну тужбу од један пут тако промени, да је чисто страшан изгледао — он беше у шуми Бедоји и у рисовој крчми — он је често и улицу Толедо посећавао — као да то случај хтеде да се он баш у те дане тамо дешавао!

„Признајеш ли твоју кривицу, разбојниче?“ Упита Антоније озбиљним гласом.

„Ко то посведочити може, да сам ја на оним местима бивао, која ви овде именовасте?“ викну Асо са лупајућим срцем.

„Јеси л био у шуми Бедоји, кад је дете циганчино мртво нађено?“ упита отац Роза, док су међу тим она двојица брзо писала.

„Јесам, ја сам видео дете Ференсино!“ одговора Асо.

„То онда доведите амо крчмара рисове крчме, брат кључару!“ заповеди Роза.

После неког магновења указа се на вратима дворане познати нам крчмар извикане крчме, који унутра ступивши дубоко се поклони.

„Приближи се тамо к молитвеноме столу и распетију," рече отац Роза, „стави руке на исти сто и одговори богу оно, што ћу те ја питати!"

„Све по дужности и чистој савести пречасни оче! рече крчмар, кога хиљаду ужаса обузе, јер сад тек виде за што је принуђен био да у доминикански манастир дође.

„Опомињеш ли се оног вечера', кад је, не далеко од твоје куће, дете једне удовице од вампира нападнуто и исисањем крви од истог убијено?" упита ислеђујући отац Роза.

Врло добро пречасни оче, и са свим тачно! Ово грозно дело беше у мени сву крв узмутило!"

„Беше ли исте ноћи једна чета цигана у твојој крчми?"

„Јесте пречасни оче, цела чета цигана, ја их чисто и данас гледам и ако је толико година од оне ноћи прошло, кад су они код мене били! Они дођоше доцкан у вече, а одоше чим се је зора указала!"

„Погледни оног разбојника, који на грешној клупи седи — познајеш ли га?"

Крчмар рисове крчме окрете се бледом Асу ког хтедоше нагомилане сумње готово да угуше.

„Познајем, часни оче, то је син њиховог вође — исти не беше ми се још онда допао, и баш с тога сам га тако упамтио!" викну уплашени крчмар радосно, што ће се пређе но што је мислио, овог испита курталисати.

„Али твоје руке леже на молитвенику! опомену га Роза.

„Да бог да, да никада среће немам, ако истину не кажем да је он тај исти, који оне ноћи код мене беше?"

„То дакле сад можеш ићи — брат кључар, пустиће те на поље!"

Власник рисове крчме изалазио је натрашке кланјајући се једнако до самих врата. —

„А и да си оног вечера, кад се грозно дело у улици Толедо извршило, тамо био, имамо сведока — ћеш ли твоју кривицу признати?"

Асо је само главом махао, за знак да не признаје, јер не могаше говорити.

„То онда приђи ближе брате Јозефе да твоју изјаву пред злочинцем још једном поновиш!“ рече отац Роза.

При звуку овог имена, ког испитач изусти, трже се Асо ужасно — немирно севајуће очи његове тражише између калуђера — од један пут смотри он између њих блемеђу калуђера — од један пут смотри он између њих блеђу и од страсти изнурено лице оног лупежа и оруђа калуђеричиног — он клоне, сети се да је заиста с тим калуђером у улици Толедо говорио.

Јозеф устане и ступи ближе к столу; на његовом лицу могле се црте осветe приметити.

„У вече на дан св. Франциишка видео сам циганина Аса где тајно око ћошка ситничарског дућана вреба. Случајно га познам и прикријем се да видим шта намерава чинити!“

„А за што си то чинио, брате Јозефе?“

„За то, што сам одавно на тог циганина Аса сумњао који једва једном у руке правде паде! На један пут чујем неку вику, која ме збуни те њега изгубим из вида, притрчим лармајућој гомили и видим убијено дете! Ражљућен што ми не испаде за руком да тог убицу на месту убијства ухватим, појурим кроз светину к улици Толедо — ту смотрим циганина Аса где уплашено и брзо, готсво бежећи испред мене умаче! Од тога дана мотрио сам сваки корак тог нечовека, јер и ја сам, као и сва светина, за осветом тежио — — и испаде ми за руком, као што вам је свима познато, да тог вампира баш на жртви у развалинама Теба ухватим, где сам га често виђао, да шврља! Ми га отргнемо од детета и донесемо га амо, како не би своју праведну казан избегао — бог познаје истинитост мојих речи! св. богородица нека грешника помилује — амин!

„Амин!“ — захори се страховито по дворани.

Асо је силовитим дисањем, вешто измишљене речи Јозефове слушао — морао је од једа своје песнице стискивати и зубма шкрипити само да не би од једаннут на Јозефа скочио! Он беше изгубљен — он беше осуђен, то је већ увидети могао — и никакова спасења не беше за њега! Његова жеђ за осветом мора се дакле у његовој души утопити а отров његове праведне освете над Ајом и тим калуђером

мора с њиме заједно пропасти, дакле да му не буде жеља испуњена, да освету над њима, која му једина радост његовог живота беше, изврши! Још му звонише речи Јозефове у ушима — још чујаше „амин“‘ које присутни поновише. —

„Он лаже!“ викну Асо у један пут у највећој јарости а његово лице беше од унутарњих мука позеленело, — „он је тај вампир — Јозеф је био у пећини са дететом — а ја сам га хтео избавити!“

„Мучи неверниче! зар се још усуђујеш да твоја недела не признаш, кад су те сведоци познали, на делу ухватили, и амо довукли? Усуђујеш се разбојнички нечовече, да на једног побожног брата твоју кривицу набацујеш? У подрум с њим — примораћемо ми тебе, да сво признаш!“ викну стари Антоније — „доле с њим у најдубљи угао св. Мадре нек се кајати учи!“

„Ја ти опраштам за неправду, коју си ми нанео, заслепљени отпадниче! рече Јозеф побожно претварајући се. „Св. богородица нека ти олакша да не би без покајања и молитве у пакао дошао“.

Асо се мораде својим очима уверити да заиста Јозеф те речи говори; он је држао за немогуће да је тај сатана и тако грозни лупеж!

У том истом магновењу шчепају га џелатске слуге и умотају га у црну чоху, он хтеде још коју да проговори, али уста му бише запушена! Асо беше ударцима џелатских слугу обасипан. Они га вукоше кроз ходнике и баце га низ степенице тако, да је сав крвав и изван себе у први подрум пао, од куда су га све дубље вукли. Они су псовали што га морадоше у те мокре и најдубље затворе вући, а понајвише псоваше онај, ком он предан беше да га чува, и да му хлеб и воду носи.

Најпосле приспеју џелатске слуге са својим теретом до најдубљег затвора, који за Аса намењен беше. Кључар отвори врата, из којих неки загушљиви задах удари. Тај, дубоко у земљи лежећи простор без икакове одушке и прозора не беше одавна употребљен, за то и беше у њему та-

кав нездрав и пун смрада ваздух, да и слуге џелатске морадоше нос запушити.

„Ту ће теби добро бити!“ викну они и баце циганина у мокар и мрачни простор.

Аco је дуго на мокром поду свог подрума у несвестици лежао — једва се једном пробуди и сав се од ужаса стресе. Он око себе погледи — тавна ноћ беше га окружила.

Дршћућим рукама опипа он да се у једном простору налази, који једва да је десет корака дугачак а исто тако широк. Зидови као и под беху мокром маховином покривени, а разни гадови милише испод његових руку. У једном углу лежаше један сноп полуиструлеле сламе, вода у тестији беше смрдљива, а ваздух, који га окружаваше, пун нездраве мокроте.

У том простору дадоше циганину времена, да се припреми за муке, које му спремљене беху; у том страховитом подруму морао би човек слабијег састава пропасти. Кључар, који је нерадо у овај најдубљи простор св. Мадре силазио, једва да му је и тек на трећи дан хлеб и воду доносио.

Кад је Аco већ више месеци у том ужасном подруму пробавио, беше његово лице а и тело тако измршавило, да га ни најпознатији не би могао познати. Грозна припрема ради покајања беше већ тако дуга и страшна, као и само мучилиште, на које га једва једном одведу.

Мученичка одаја са својим подрумима лежаше у некој дубини. Влажан и густ ваздух, (тако гласи историја инквизиције) испуњаваше као каква нездрава магла овај подземни простор, који неким смрадом мртвих телеса обузет беше.

У том простору налик на пакао вишаху уз неравне зидине и свуда у наоколо разна мученичка оруђа, и то тако ужасна, какова је само човечији и зликовачки ум измислити могао, само је један поглед довољан, па да се од ужаса стресемо.

Беше шпанских чизама с дугачким ексерима, конопаца разне врсте и дебљине. А у једном углу поред мученичке

клупе стајаху мангале са каменитим и горећим угљем, који свој црвени и плави пламен из себе избациваше.

Асо мораде сносити муке од воде, он не призпаде на њега бачену кривицу! Запеше га за уже, где издржа ону муку, која Фраска мал што не умори — он оста постојан! Али кад га најпосле за мученичку клупу завезаше и мангале са угљем испод голих ногу турише, тако да му јаки пламен све јаче голе ноге облизиваше и пржити стаде — онда тек Асо од тешког бола ужасно викну, који узвик велики инквизитор за речи: „Ја признајем!“ прими.

Асо буде сад опет у своју одају одвучен. Кад су га слуге џелатове поред једне гомиле богу молећих се калуђера вукле, који су уз врата стајали, ограби један од истих прилику, да несретној жртви један завијутак у руку тисне. Асо, у првом магновењу хтеде видети шта му је то у руку тиснуто; али се одма брзо размисли и стисне дати му завијутак у своју песницу тако да га слуге не могоше приметити.

Кад су га опет у узацак и влажан простор бацили, и кад се Асо осведочи да су се слуге удалиле отпоче он у својој руци пипати да дозна шта му је то тај калуђер тако вешто у руку тиснуо — беху жигице у једној артијици увијене. Циганин покуша да их упали, али у залуд, јер беше око њега свуда мокро. Најпосле испаде му за руком те једну на својој хаљини упали. Пажљиво и штедећи употреби је да листић прегледи, на коме беше ово написано:

„Буди утешен — теби је помоћ близу, кад први удар мртвачког звона из св. Мадре чујеш, буди уверен, да ће друштво конопца уз тебе бити! Мртвачко звоно зазвониће за тебе! Употреби одважно сва могућа средства да се спасеш, не испадне ли ти то за руком, онда знај да ће до јавног боја доћи! Дакле буди утешен!“

Асове очи засветле се — он једва осећаше болове, које му тешке ране на табанима причињаваху, на које су му, неком машћу намазане крпе обвили, не из сажаљења, но да би само у стању био на предстојећу му грозну смрт ићи!

Циганин притиште на своја уста прочитани листић, који на последњој жигици упали, како не би тај знак, што му га један калуђер, извесно члан друштва конопца, у руку тиснуо, намеру одао. — Асо би чисто узвикивао, што се нађе један калуђер св. Мадре поштенији од осталих!

Опет прођоше неколико месеци — Асо је тако измршавио да је као костур изгледао — али добиваше свагда нову снагу при помислу на освету, противу калуђерице, Јозефа и свога нечовечног кључара, који у стању беше да му умотано лице песницама изудара и да га онако везаног и умотаног низ степенице гурне! Грозничаво нестрпљење мучило га је, и све већма сазреваше у њему решителност да свој живот овој освети жртвује, дакле само тога ради да се још једном слободе докопа!

Један пут баш кад је о тим плановима освете и мржње размишљавао, учини му се у један мах, као да чује из неке дубине дршћући звук мртвачког звона. — —

Асо слушаше пажљиво — брзо приближи се к вратима, која из његовог затвора у ходник воде — пажљиво стави своје уво на место између зида и рагастова — и није се преварио — грозни звук мртвачког звона св. Мадре допирао је до у саме подруме.

Сад од један пут приближе се к његовим вратима неки кораци — Асо осети, како му срце у нестрпљењу куцаше — он је слушао да ли се њих више приближују — он се надаше да његови ослободитељи долазе!

Беше само један човек, који се по влажноме поду ходника к њему приближаваше — Асо примети зрачак из фењера који кроз пукотину, између зида и врата до њега допираше — дакле беше кључар који је к њему долазио! Онај лупеж, који га је тукао и уз степенице гурнуо, који му не хте, као што му је заповеђено, ни чисте воде доносити. —

Асо сад ћипи — од ужасне освете груди му се распале, и неку нову снагу добије — он стане уз врата баш кад се кључар спремаше да иста отвори — ужасна мисао проби му кроз главу, он се опомену на поруку, коју му онај калуђер неприметно у руку тисну.

Брзо и вешто ступи од отварајућих се врата назад — —

Кључар, који је у једној руци кључеве а у другој фењер држао засветли у одаји тражећи разбојника, на ког грозни збор инквизитора у мученичкој одаји ишчекиваше, и где ће у следећем часу његов последњи уздисај одјекнути — мртвачко звоно св. Мадре ужасним звуком својим обзнањиваше, да ће се опет пресуда над једним разбојником извршити.

„Пођи за мном!“ Викне клучар, који је налог имао да циганина џелатским слугама преда, „твој је час куцнуо!“

„А и твој, лупежу!“ Викну од један пут Асо који се на кључара устреми — као тигар једним скоком баци се на своју жртву, и пре но што је нападнути могао викнути, беху му песнице очајничке већ око врата обмотане — само се загушљиво крктање чути могло — после кратког рвања стропошта се калуђер на земљу, његово лице беше сасвим црно а очи испале — нехотично нападнути бранио се свом снагом и Аса је на више места повредио — али он није ове повреде ни осетио но хитро узме фењер и кључеве од удављеног калуђера! Брзо скине са умирућег мантију с надглавком (капуцном), коју још брже навуче и хитро са кључевима и фењером изиђе у ходник — лупеж се још мицао — Асо то није гледао — он је само око себе мотрио, јер и сам није знао на коју страну да се окрене. —

Али међу тим све се живље чујаше звук мртвачког звона, које ће га последњи пут испратити.

Брзо се размисли, да је кључар, овог пута, с десне стране к њему дошао — која страна без сумње мученичкој одаји води — он се и то сети да су га и пре том десном страном водили!

Дакле решително окрете се он лево. Летећим корацима хитио је кроз узацак и искривудан ходник. Кад је за угао савио, и к неким степеницама приближио се учини му се као да чује гласове џелатских слугу, који се његовом затвору приближују! Сад доби још већу снагу, јер гонитељи могу га још у ходнику ухватити. У мало што не па-

де са глатких степеница — али ипак тражио је да се брзо горњег ходника дочепа.

Његово узнемирено срце лупало је у нади и очајању!

Сад дође до ходника, који у накрст води. На коју страну да се сада окрене? Ужасан страх уздркта му цело тело — он се заустави да осветли фењером доње ходнике — сад чује одоздо грозну и јаросну вику. Слуге, које хтедоше да га од кључара приме, нађоше истог удављеног!

Асо сад појури у један од ова четири ходника — хтеде на срећу излаз тражити.

У један пут смотри да је на нека мала врата наишао.

Као муња брзо окрете се — ларма из доњих ходника долажаше све ближе! Једва дувајући дође опет до раскрсних ходника.

У том магновењу смотри он на двадесет корака пред собом другог кључара с фењером у руци — сад беше изгубљен!

Асо сада навуче надглавак (капуцен) са свим па чело.

„Кога ти то тако журно тражиш, брате!“ упита га овај.

„Циганин је из свог затвора умакао — зар не чујеш вику?“ одговори он.

„Брзо за њим лево к излазу, ја ћу видети да се није овамо у ходнику десно гдегод прикрио. У магновењу није могао умаћи!“ рече кључар и похити десноме ходнику, док је међу тим опет Асо кроз овај други ходник као фурија јурио!

Једва дувајући дође до степеница, које га к простору са украшеним стубовима, воде, и кроз који се кроз велика врата у манастирски врт излази.

Сад већ чу на раскршћу ходника, који је баш сад оставио своје гониteље — они се поделе — само још једно магновење и он беше изгубљен!

Бацивши фењер, устреми се на врата — он их хтеде отворити — беху закључана! Смртни га зној обу-

зе — што је јаче могао повуче за кваку, али у залуд — браве Св. Мадре беху јаке!

Но на мах отпоче с поља у врата ужасно ударање, уз које Асо једва дувајући за тренутак нерешително стане — ако се и из манастирског врта џелатске слуге појаве!

Лупа у врата понављаше се, а бежећи чу да га доле с виком траже — за магновење морају га слуге ухватити!

Сад се приближи кључар к вратима — Асо се размисли, да ли да овога нападне и од њега кључеве отме — али који је међу овим кључевима од ових врата?

Циганин обузет смртним страхом погури се и пође, звекетајући кључеви кључару на сусрет.

„Шта се то збива?“ упита долазећи, „доле се подигла ларма као да се пакао отворио, а овде опет тако лупају, да би извесно врата провалили, само да нису гвозденим полугама испрекрштана!“

Сад опет понове се ударци у врата — а све ближе се чују кораци гонитеља.

„Отварај — циганин је утекао — ја сам пропао ако га не ухватим!“ рече узнемирени Асо.

„Та на поље није могао још изићи!“ одговори кључар, а међу тим тури кључ да одбрави и види ко то тако ужасно лупа.

Грозни звук мртвачког звона сад се све јаче чујаше, а све ближе допираху кроз подрумске ходнике узбуњене слуге Мутареве и послужујући калуђери.

Асо, за скок спреман, стајаше са свим иза кључара.

Најпосле отворе се врата — са дивљом јарошћу одгурне Асо кључара на страну у намери да на поље искочи — у том смртном страху није ни номислио, да ће му немогуће бити без помоћи лествица високи зид прескочити, и да ће га, ако се у шипраг прикрије, гонитељи лако наћи!

У оном магновењу кад је он са очајним узвиком кључара на страну одгурио и врата са свим отворио — скочи у наручија једном човеку.

Од изненадног ужаса сав уздркта и већ беше у намери да се са тим изненадним нападачем на смрт и живот

брани, кад исти, који га у наручу држаше брзо му прошапта:

„Ти си спасен — друштво конопца очекује те!“

Асо погледи.

Један високог стаса и у црноме оделу господин стајаше пред њиме — лице му беше црном образином покривено. —

Циганин готово од умора и страха онесвешћен, а сад опет овим благородним друштвом, које му је помоћ обећало радосно изненађен, падне на колена пред Рамиром.

„Брзо за мном! Не смемо ни тренутка једног оклевати — чујете ли?“

Нечовечне слуге Св. Мадре беху већ до простора, из ког се у башту иде дошли — они наиђу на оборено кључара и похите за циганином низ степенице.

„Он никуда не може — тражите га по шибљу!“ рече један од њих.

Необична светлост фењера распростре се по стазама врта — ужасним звуком одазиваше се непрекидно мртвачко звоно, и звук се његов са ужасном биком и псовком тумарајућих и тражећих слугу измеша. —

Асо је корачао брзим кораком поред председника друштва конопца кроз густи мрак уз'а високи зид к главној капији, која нас на улицу Фобурго води — дон Рамиро је откључа.

Циганин Асо од срца одану — он беше спасен!

XXII.

ДВОРСКИ ЛОВ.

Шпанска краљица беше у лето год. 1853. са разних неповољних догађаја с којима се морадо борити узнемирена, што јој јаку бригу причињаваше и све непријатније јој биваше с тога, што је готово сву државну управу најрадије својим министрима на леђа товарила, да би само могла безбрижније услади свог живота угађати.

Изабела, која није налазила задовољства у каквој вештини, као њезина мати (Марија Христина свагда је радо и дивно живописала), или да се са науком или укусном ручном радњом занимала, волела је за неограниченом усладом садашњости, што јој је њезино узвишено место могућним чинило, лебдети. Она никада није о наклоностима својте своје бригу водила — она је краљу, своме мужу, оставила на вољу да љуби, лови и богу се моли толико, колико је год имао вољу — она није сметала ни у једној прилици херцегу Ријансаресу да своје благо, више неправдом с.ечено, гомилава. Она је своме зету престолонаследнику Севастијану радо галерију слика остављала — али за то не смедоше ни они њојзи никакових припрека на пут стављати, но је оставити својим жељама и да чини што хоће.

Пријатну вест, коју је Изабела у почетку те године из Париза примила, да се цар Луј Наполеон на дан 29. јануара у цркви нотрдамској са лепом Јевђенијом од Монтихо венчао, дакле са Шпањолком, коју је она познавала а и радо имала, не беше у стању мноштво брижних појава и немира у Мадриду уталожити. Изабела беше до највећег степена ражљућена на те, као што их она називаше, безобразне и неправедне појаве незадовољства, и за то је она одбила поднесене оставке својих министара у намери, да још једном са строгошћу предстојећој бури на пут стане.

Али бадава, незадовољство у Мадриду расташе сваки дан, и сваки се већ бојао, да ће се устанак што пре распалити.

Краљица беше дакле ипак приморана, да по савету Серановом и Примовом ново министарство склопи — но и сада не беше сретна, да људе за та места такове изабере, који би, у свакоме погледу. свом позиву одговарати могли.

Овај избор беше у месецу јулу 1853 год.

Сартуријус, који за грофа Сан Луја наименован беше био је врло оштроуман, али не беше за министарског председника, за које место још много којешта знати треба, Молинс, Кастро маркиз херонски, Доменеч и ђенерал Блазер беху му придодати, од којих више њих не имађаху ни то-

лико увиђавности, да познаду, да би у том магновењу само са одважним и вештим уредбама потресену државу спасти могли. —

Нарваес, који је челичном руком прво узде дисциплине затегао, који је из искуства знао, да су у Шпанији војсковође увек склони, да немир у земљи распале — Нарваес не беше уз краљицу! Осим тог беше већ и државна каса испражњена, ради ове честе промене мистарства и силних мировника, који огромну плату вукоше.

Олосага беше се опет из свог прогнанства повратио у дворски живот, и то са осмејкујућим погледом и глатким говором — али ипак приметише му другови, да се његово, дотле свагда весело лице, од почетка 1853. год. доста изменило — —

Јевђенија од Монтихо беше сада царица француска!

Нико није погодити могао, шта се у души тог спољно веселог дипломате збива — нико не примети ни једног трага његове туге, која му потајно срце параше!

У таковим часовима свагда би Олосага посећивао младог Рамира у војеној академији — лепи поносити и одважни дечко беше његов потајни понос. Рамиро с дана у дан љубљаше све већма Дон Олосагу, али још никако није знао да ли, и од куда му исти рођак пада — он је само знао, да му Фраско и Хуана казаше: да су његови родитељи одавно помрли и да је Дон Олосага његов стриц и бранилац!

Млади Рамиро посећавао је још кад и кад обитељо развалине Теба, где дозна да је и лепу Марију његина мати одвела.

Ова вест проузрокова овом тек развијајућем се младићу, неку нехотичну тугу — беше ли томе узрок помисао да он матере нема, или помисао да Марију више видети не ће?

Олосага држао је за њега особено приватне учитеље и то од понајбољих у Мадриду, и трудио се да Рамиро, његов љубимац, а може бити сада једини створ, ког је усрдно љубио, најбољи државник временом постане.

Кад је год млади Рамиро у ваншколским часовима к Дон Олосази долазио и уз њега, пријатно разговарајући

се седео свагда би се на лицу дипломате нека црта радости указала, — —

Али црте ове брзо нестане, као сунчаног зрака, који кроз гуете облаке пробија! По том би Олосага, брзо опет, сам себи зачудивши се, око себе погледао, као да се уверити хтеде да нико ову црту на његовом лицу приметио није! Рамирово лице мора да је имало у себи црта, које Олосагу на оно време опоминьаху, у ком је први а и последњи пут љубио — црта, које га на ону лепу и умиљату госпођицу опоминьаху, чије последње речи пред растанком овако гласише:

„Љубити не ћу никад више — љубити ни ви не смете више! Љубав је припрека, која на путу лежи слави и висини!“ —

Но кад год би се Олосага после тих мисли у салонима својих другова или двора појавио, нико не би у стању био познати борбу његове душе, јер ћу прикриваше његов осмех на лицу и весела окретност, и кад га једном краљица при првом састанку после његова повратка из Валенсије упита, са чим се до сада занимао кад се у њезином друштву не даде видети, одговори јој:

„Величанство, ја сам се понајвише у тајности о народу и обичајима његовим у мислима занимао, које се надам да ће ми некада потребно бити!“ —

Топете беше у намери, да се са лепом Долорес де л' Арере венча, са оном госпођицом, коју Олосага боље познаје но што контре-адмирал мисли. Али лепа Долорес не хте од свог добросрдачног заручника утајити грозну успомену на св. Мадру, и с тога постаде Топете сад тек најжешћи бранилац Ласа и јавни обожатељ оног непознатог Дон Рамира. —

„Ја се заиста за сретног држим“, рече Топете поносито, „што ми дозвољено беше да тог дивног председника у гоњењу краљичиног убијце Мерина, потпомагати смедох а тек би се онда још за сретнијег држао, кад би тог Дон Рамира видети и познати могао, што је на жалост немогуће!“

Олосага само се осмехну.

„Мој стари и добри друже“, рече он, то може још све бити!“

„Али да је само што пре“, викну снажни контре-адмирал, „да бисмо бар могли с њиме још један пут пре но што се оженим, какову забаву, од прилике као ону са Мерином, имати!“

„Дакле ти мислиш да са овим кораком женидбе све садање односаје прекинеш?“

„Боже сачувај — али —“ оклеваше Топете слежућим раменима.

„Но, али?“

„Али лепа Долорес могла би свагда по неки узрок наћи да ме задржи, што би ми доста тешко било, да је не послушам!“

Олосага се смејао тихо, али усрдно.

„Па ипак мислим, кад би јој казао да са Дон Рамиром посла имаш, да би ти допуст дала.“

„Та и мени би мило било да тог Рамира познам!“ примети Серано који је последњих година озбиљнијим и ћутљивијим постао, и који се, доста ретко, у двору виђао, „заиста кад би се између кабинета и Ласа озбиљнији кораци предузели, чега се и бојим, то би онда ја први па страни Дон Рамира био“.

„То ће му заиста мило би, јер вам је он, као што чујем посведочио, да господу краљичине гарде поштовати зна-де!“ примети Олосага.

Прим се у последње време слабо задржавао у кругу својих пријатеља, али с тим више у двору. Изабела имала је тиме, међу толиким саветодавцима бар *једнога* који је поштено мислио. И ако се код њега нека мала себичност приметила, то се односила само на нежну страну његовог срца, што се не може са рђаве стране узети.

Беше уобичајено, да се двор сваке јесени у дивни летњиковац Ескуријалу провинцији Сеговији за кратко време премести, где је краљица, удаљена од државних брига, у

том убеђењу проводила, да је све добро јер удаљена од Мадрида не чујаше тужаба.

Летњиковац Ескуријал лежао је са својим парком и дивном буковом шумом у доста жалосноме пределу баш на одсеку гварамских планина. Са свим уз дворац, управо међу дворцем и варошицом Ескуријал, налази се величансвени самостан — св. Лаврентија, који четвороугоно подигнут на роштиљ наличаше, јер је св. Лаврентије на такој једној справи пржен био. Краљица се дакле свагда у том манастиру мирно и радо својом молитвом богу обраћала.

Тако се и ове године спремало у двору за премештај у Ескуријал, те и маршали Прим и Серано, Топете и Олосага буду од стране краљичине позвани да је тамо прате и у дивној шуми који пут се ловом провеселе.

Неколико дана по доласку двора у летњиковац могло се видети на једноме чистоме месту шуме сакупљено сјајно друштво на дивним коњма. Ту беше маршал Прим на белој кобили, Олосага на свом брзаку Хито, Топете на снажном Андолусцу, Серано на црном арапском коњу најплеменитијег соја, ђенерал Конча, престолонаследник од Ивике и још мноштво шпанских великаша.

Сваки је хитио на одређено место, немирни коњи скакаху, пси лајаху, по гдегде чује се по нека пушка. Господа имадоше на себи зелено одело а на глави шешире са разним перјем искићене, које одело најлепше грофу Реусу стојаше! Његов витешки понос, дивни брци, који му наусннце и браду украшаваху, његово бистро око што покриваху дуге трепавице, учинише га лепшим но икада. Он је изгледао као прави и јуначки војсковођа, и за то не треба да се чудимо мадридским лепотицама, што се понајвише у своме говору о младим људма са Примом забављаху!

Сад се зачују ловачке трубе и укаже се краљица са својим супругом, који нестрпљиво за ловом ишчекиваше. Јахаху обоје на једнаким бељцима тако дивног састава, какве је ретко у буди којој државној ергели наћи.

Мали, данас задовољно осмејкујући се краљ, имао је на себи исто одело као и друга господа само што имађаше

на прсима крст краљичиног ордена, који само чланови краљевске породице у Шпанији носе.

Изабела имала је на себи зелену јахаћу аљину. Мали шеширић, са лепршајућим се белим нојевим пером украшаваше њену главу, у једној руци држала је вити јахачи бич, а у другој искићене узде.

Господа ставе се у два реда и поздраве између њих пролазећи пар.

Серано мораде признати да је Изабела данас дивно изгледала, а Прим не могаше се довољно примамљиве лепе краљице нагледати! Да, и сам Топете, који обично ладнокрван беше, мораде ову лепоту признати и нешто у даљем јахању, Олосази на уво пришаптати.

Сунце отпоче већ готово залазити, кад је краљица разговарајући се са престолонаследником од Ивике наишла између густих и дебелих дрвета на маршала Прима и Кончу који се у гоњењу лова од осталих ловаца изгубише. Они се с краљицом поздраве и после неколико речи удале се Конча и престолонаследник правцем од куда глас ловачких пушака к њима допираше, а краљица забављајући се с Примом упути се к парку. Изабела је добро приметила да гроф Реус не само њу као краљицу љуби, но да се из његових ватреник очију још неки други говор показује, који је краљица добро и радо разумела.

Тако јахаху обоје, одвојени од ловаца и пратње, кроз шуму на коју се мрак све јаче спушташе.

Од један пут Изабела уплашено викну, и пре но што јој Прим у помоћ прискочи уздигне се Изабелин коњ уплашивши се неке ствари, на предње ноге тако, да је краљица из седла испала. — —

Прим, при том изненадном случају, са свим побледи, скочи с коња и шчепа за узде краљичиног коња, да је овај не би повредио, и сад тек виде са свим близу поред себе на једној ниској грани црвене светлеће очи једног риса који се погурио и за скок спремио беше.

Прим брзо привеже узде оба коња за дрво и пригне се краљици која је на месту где је пала, као мртва лежала.

Ужасан страх обузе маршала, који усамљен, са изван себе лежећом а може бити и повређеном краљицом, беше.

Свагда одважни и јуначки Прим не беше при овом случају у стању решити се шта да отпочне, јер не беше лекар да стање краљичино позна и да нужне мере употреби!

Изабела јако и изненадно уплашена беше тако несретно пала, да је за дуго без икаквог знака живота у наручију Примовом лежала, који се трудио да је полако и без повреде подигне.

„Величанство!“ викну он у највећој брзи — „О величанство, избавите ме овог смртног страха! Само један поглед да се уверим, да вам — овај проклети случај шкодио није!“ — Прим изговори ове последње речи чисто у неком очајању. У таковом положају није он заиста никад био!

Највећа жеља његовог живота беше, да само један пут на само, пред обожавану високу госпу клекнути може, која му се данас испуни — али при том беше сада такови тужни случај, који сваку другу мисао надвишава, да га краљица не види и не чује, да она непомично у његову наручју лежи и да њезино свагда умилно и румено лице сада смртно бледо беше. — —

Прим осети, да му ладан зној с чела капље — он не смеде дуже оклевати — мораде се на што решити! Да ли да виче за помоћ? Али како ће он пратњу о овом случају известити? Он их није у стању довикати! На хитац пушчани не ће ни слушати, који би, може бити онесвешћеној краљици и шкодио.

Смртним страхом обузети Прим размишљаваше о помоћи! Сад од један пут паде му на памет, као да му бог знак даде, да се на једно двадесет корака од овог места близу уз парк баштованова кућица налази у којој ће моћи за онесвешћену заклоног и мирног места наћи, од куда би му лакше било, да помоћ доведе!

Без и најмањег оклевања пажљиво подиже Изабелу у своја наручја и упути се управо поменутој кућици.

Прим је брзо корачао носећи краљицу управо к вратима на којима два лава од камена изрезана подигнута беху

— ова не беху закључана — баш пре неколико минута беху овде нека дворска господа која се мало јелом и пићем опоравише, што се по заоставшем јелу и полу испражњеним боцама судити могаше.

Прим се јако обрадова што наиђе на једну полу испражњену чашу с водом, јер се надаше да ће с квашењем чела онесвешћену пробудити.

Пажљиво однесе Прим краљицу у унутрашњост одаје и спусти је полако на диван, одважно се решивши, да јој лекарем буде, јер друге помоћи не беше! Он је још један пут те среће био, да јој са Сераном живот спасао — дакле је имао нешто више слободе но други!

Полако извуче из њезиног појаса мараму, коју ладном водом покваси и стављаше јој често квасећи је на чело — пажљиво је слушао на њезино дисање, и посматрао црте бледог лица. Најпосле учини му се да се њезине трепавице помичу — он клекне уз лепу госпу гледајући јој управо у очи — у то смотри да Изабела јако уздану, и да јој се прса дизаху и спуштаху.

„Фала богу!“ викну Прим и обасу ватреним пољупцима руку будеће се краљице.

Онесвешћеној не беше пак лако да се пробуди, јер није имала још ни толико снаге да очи отвори — али ипак је Прим знао да је он спасао, да она у његовом наручју лежи, дакле милост која му, може бити, никад више у дво пасти не ће

Лепе усниче, које сад опет своју црвену боју добише, беху јако примамљиве, и док је он брижљиво и поново ладну мараму на чело краљичино мећао притисне јој ватрени пољубац на њезина примамљива уста — он је блаженство за којим је тако чезнуо, постигло, да обожавану пољубити смеде — — његова крв узбуни се и његове очи засветле — Прим беше ванредно узнемирен!

Да ли краљица у несвестици својој заиста ништа осетила није, па ни да је њен чувар гроф Реус умиљато њезину руку с пољупцима обасипао? Зар Изабела ни његових жарких усница на својима осетила није? Да ли беше лепа и у-

миљата краљица, која је љубав маршалову познавала, заиста још у несвестици — — или је може бити жар тог пољупца у њезину душу продрьо? Ништа није се могло приметити, никакав покрет на Изабели се не виде — па ипак — — зар њезина прса нису силније скакала? Да ли за љубављу жеднећа жена у том свом примамљивом положају оста, да блаженство жарког пољупца још један пут осети. — —

Или не хте да знаде, да се један господин њезиног двора усудити смеде, да своје усиице са њезинима свеже?

Али Прим беше опијен усладом првог пољупца, све страсти пробуде се од један пут у њему, и у нестрпењу и необузданој жељи, да још један пут тај жарки пољубац обнови, пригне се. —

У том тренутку кад се он њојзи сагнуо беше — кад се његове усиице њезиним усницама приближише, отвори Изабела своје очи — светлост тих очију само је још увеличавала усладу, примамљиваше још снажније горећу душу Примову, тако да је он усрдно и дуго без да се лепа Изабела бранила, са својим жарким усницама на њезиним почивао.

Беше ли она још слаба да љубавну занесеност грофа Реуса од себе отисне — или можда се и Прим преварио, кад је у том магновењу осетио, да и краљица његовим пољупцима полако одзива даје? — —

Изабела као зачуђено тихо изусти име свог одбраниоца, који је своју плату заједно са интересом, као што се види, већ узео, а њезине очи посматраху око себе, као да се сад тек пробуди и да се хтеде уверити где се налази.

Прим је пред њом клечао држећи је за нежну руку— по том јој даде неколико капљица од малаге, коју на столу нађе.

„Где су моје дворкиње?“ упита Изабела полако.

Прим јој приповеди сад цео догађај, и мољаше је да само мирно лежи, да је он код ње и да се за све брине!

Изабела виде да се Прим око ње трудио, и да је он сам уз њу. —

Ми смо у вртаревој кућици, величанство — о како сам небу благодаран што је овај несретни догађај без рђавих последица прошао!“ рече маршал тихо.

„Ја сам страховито нешто сањала грофе — са свим страховито — црвене људе и црвени пламени нападну на мене тако ужасно да ме је смртни страх обузео! Хвала вам што ме ви тих немилих слика ослободисте, ви и Серано сте моји најверније, којима сам ја због оне варалице Сантиља неправду учинила — он је своју лаж смрћу платио!“

Прим притисне своје усиице на белу и њежну руку краљичину, што му је радо дозволила — она се мало усправи но још лежећи, — зелена хаљина од тешке свиле беше по дивану прострта испод које се малене, зелене ципелице са сребрним пуцетима видеше. — —

Одају, у којој је Изабела на софи лежала, а Прим поред ње у љубави топећи се клечао, беше мрак са свим обузео, и Прим се беше готово заборавио, да се уз краљицу налази. — —

И Изабела заборави у овом слатком заносу, да је краљица - природна страст појави се у њој, и она, на све заборавивши, обвије своје руке Приму око врата — Прим беше од радости чисто изван себе — он се не беше дакле мало пре преварио, кад је осетио да му Изабела тихо пољупце враћа — сад гораху њезине уснице на његовим — он почиваше на усколебаним прсима лепе краљице. — —

Усамљенима беше читав час у највећој услади протекао, у неописаној услади и жару тако да су једва опет прави пут наћи могли. — — —

Изабела опет дође до речи — услада најжешће љубави је нема — речи постану ладније — очи говораху све, а пољупци признају много више од мртвих речи! Али тренутци таковог небесног уживања свагда су брзи и кратки!

„Време је, да се иде, грофе,“ проговори најпосле краљица, „ја се надам да ћу у стању бити, да се у дворац повратим!“

„Дозволите, да лампу упалим, величанство, и да вас за магновење оставим и коње приведем“ одговори Прим.

„Ви сте данас за све и у свему! Ми никад не бисмо мислили, господине маршале, да сте ви тако брижни и — ватрени кавалер — похитајте дакле!“

Прим упали брзо, усред одаје висећу лампу, опаше опет свој мач и беше баш у намери да из кућице у поље изиђе, кад од један пут чује неке гласове и топот коњски — брзо закључа врата и пође долазећима на сусрет, да види који су то.

Црвенкаста светлост од буктиња појави се између густих дрвета, а Прим који громко викну „ко иде?“ познаде ммоштво збуњених ађутаната и служитеља, који се некоме злу надаху, јер наиђоше на привезане коње.

Серано и Олосага беху к месту, где је Изабела с коња пала, приспели, и спазе такође оног риса (звера) од кога се и њихови коњи такође поплаше, но ког они с места и убију а ађутанти и служитељи са буктињама оставе њих двоје, и упуте се управо к вртаревој кућици.

Прим заповеди да се коњи приведу, извести официре о догађају и поврати се опет у малену одају к краљици, — која је у овим часовима, први пут *једног* само служитеља око себе имала, — и јави јој да служитељи с коњма чекају.

Шалећи се, и боно претварајући се, подигне се краљица и захвали маршалу за указану јој услугу, да је он сам њојзи од веће користи био, но што би јој сви дворски лекари, заједно с дворкињама, ађутантима и послужитељима могли бити. — —

Тај *једини* слуга беше се краљици тако допао, да је она, извесно ради веће тајности, као што ћемо видети, и у будуће свагда радо само *једну* личност, у поверљивим часовима, око себе имала!

Кад је Изабела из кућице изишла, да се на коња успне — приспе и Серано са Олосагом к месту, да за здравље краљичино упитају — Примов и Серанов поглед сусретну се нехотично, као да хтедоше обоје видети, да ли онај други овај чудновати састанак примећава, и да ли и он на могућност мисли да је овај састанак са свим учтив и пристојан био. — —

Довољно, да краљица о овом догађају у шуми Ескуријала није хтела ништа говорити нити се тужити; шта

више још је изјавила пратећим ађутантима, да би јој врло мило било, кад се не би о овом незнатном паду ништа ни говорило!

Серано само погледа Изабелу и Прима — да је и сада још као некада обожатељ њезиног срца био, то би заиста узрока имао да љубоморан буде. — —

Али Францишко Серано беше озбиљан, може бити што је сада краљичино срце друкчије посматрао по некад — а може бити, што његово срце за првом љубазницом, за Енриком, и данас куца, за Енриком, која још, као што он убеђен беше, живи! И ако су његови кораци, њу тражећи, без успеха остали, то ипак није наду изгубио да ће је опет морати наћи, и за навек силно и ватрено љубити!

И поред ове наде, морила га је потајно ипак туга — туга за изгубљеним дететом, за ким је Енрика тако тешко боловати морала!

„Ја ћу те ипак наћи, измучени, невини и гоњени анђеле, да твојим патњама једном крај учиним! Света богородица нека те чува и к мени доведе, да ти срцем и душом оно накнадим што си претрпела!“

Тако се мољаше маршал Шпаније, кад год се на своме дивану одмарао — свагда му је, у милој тишини, излазила дивна слика млађане љубави, пред очима — која још и данас — а сада више но икад — звезда његовог живота беше!

XXIII.

ЦРНА СЕН.

Кад је Асо жељног и свежег ваздуха слободе напајајући се са председником Ласа из капије манастирских зидина на улицу Фобурго изишао, падне од један пут последњим напорима савладан, онесвешћен на земљу.

Последице рђавог ваздуха, који је циганина тако дуго у подрумима св. Мадре окружавао, не беше можне надјачати — јадни и бледи Асо, чије тело од грозних мука још боно беше, није се могао на ногама дуже држати.

Четири снажна човека подигну клонувшег Аса на своја плећа, и упуте се брзо кроз густи мрак пијаци да ла Себада. Тамо га спусте на једну клупу, која испод једне свете слике стајаше, а друга двојица Рамирових послужитеља донесу, међу тим, из најближе крчме поткрепног пића за Аса.

Кад се председник к њему приближи, који већ мало к себи дође, одступе људи конопачког друштва одма на страну. Дон Рамиро дода Асу вина и нешто воћа, и овај га усрдно за руку стисне и усправи се.

„Је ли дакле истина, да сам ја спасен?“ упита он тихим гласом, још једнако звони у мојим ушима мртвачко звоно и вика мојих гонитеља! Ко сте ви, племенити господине, да вам могу за целог мог живота благодарити? Ох, та кажите ми! ви сте ми живот дали, да не беше вас, ја бих оним лупежима опет у руке пао!“

„Конопачком друштву благодари за твој живот, којег беху у намери да ти неправедно узму“ одговори Дон Рамиро.

„Да, неправедно, племенити господине, нисам ја тај вампир и ако је та сумња на мене пала!“

„То ми знамо — ал ко је то страшило?“

„Тај живи у манастиру св. Мадре!“ рече Асо живо и осветно. „*Јозеф је тај вампир*, ја сам га сам на жртви ухватио!“

„Сирома Францишко“, прошанта Дон Рамиро, помисливши на Серана, „то је заиста ужасна судбина таковог брата имати!“

„Он беше тај, који ме ухвати, да своју ужасну кривицу на мене баци; то му испаде за руком помоћу оне Аје, која је девическу копрену само с тога узела, да под њезином заштитом лакше своја ужасна злочинства врши!“

„Дакле калуђерица — знаш ли ти како се она као калуђерица зове?“ упита дон Рамиро брзо, јер се нека слутња у њему појави.

„Мени се чини, да сам од џелатских слугу чуо, да је Патросинијом зову“.

„Дакле извесно тајна завера, што једва веровати мо-

гох — краљичина другарица у молитви уједно другарица оног ниткова“ промрмља председник Ласа.

„Ја вам усрдно благодарим за мој живот и понајвише за то, само да се обоме осветити могу! Ја бих мирно и одважно у мученичку одају св. Мадре отишао, само кад не бих још овај дуг одужити морао! Сва цел мог чемерног живота, највећа услада моје душе, једина је освета, за којом тако неограничено жедним!“

Дон Рамиро, посматрао је пажљиво седећег циганина — његово бледо лице и необично севајући поглед беше зверског изгледа.

„Ви ћете о мени чути — сутра још не, но тек после једне године, док снагу своју опет приберем и за овај се посао добро припремим — ја ћу за то време само муке и казни измишљавати, и то тако ужасне и грозне, да ћу се сам од њих морати грозити, али то грожење, та освета коју мом животу жртвовати желим, биће за мене једина и највећа услада!“

„Ти ми се допадаш циганине, имаш ли место прибежишта?“

„Имам, племенити господине — или управо и немам! Али ипак, немојте се више за мене трудити, нити ради мене опасности излагати! Ја овде између ових кућерина не могу дуго остати, ја морам у шуму, у пустињу, да к себи дођем и снаге приберем“, рече Асо, „то ми је у природи и не може се друкчије изменити!“

„Тебе ће свуда да траже и гоне дакле држим да ћеш знати добро и безопасно пребежиште наћи!“ примети Рамиро.

„Одавде идем управо кроз капију у поље, а оданде даље — више ме заиста у своје шаке докопати не ће!“

Један снажан Шпањолац ступи сад к Рамиру, и прошапта му неку вест на уво.

„Да ли си у стању да без оклевања одавде даље пођеш?“ упита он циганина.

„Јесам, племенити господине!“

„То онда похитај — инквизиторске уводе већ шврљају тражећи те по улицама!“

„Доста је мрачно да се мирно умаћи може! Још вам један пут усрдно благодарим, хвала вам по сто пута — и остајте ми здрави!“

Асо беше сад са клупе испод слике мајке божје устао и пружи дон Рамиру руку.

„Похитај што брже можеш! До капије имаћеш истина помоћи уз тебе, али изван капије мораш се сам у своју снагу уздати, која ништа много не вреди! Због ом пошао!“

Дон Рамиро притисне циганина усрдно за руку, и у магновењу нестане га у мраку док је Асо међу тим, што је брже могао, кроз улице јурио, и најпосле кроз капију и изишао. Он се упути оном пределу где развалине Теба леже да тамо у шуми остатак ноћи проведе и чим се зора укаже да у развалинама дете Енричино потражи. Од оног вечера, када је Јозеф Марију напао и њега ухватио, беше доста година протекло. Сад беше Асо опет слободан, свеж ваздух зелене шуме, обузимао га је, и бону душу поткрепљавао — не далеко од њега са стране лежаху развалине Теба и сад приспе у густиш букове шуме.

Асо од радости чисто узвикну, заборавивши на све муке и болове које претрпе; он се пружи на маховину и на скоро заспи. Чим се зора указа, беше Асо већ на ногама гледајући сада радосно око себе зелену шуму и лепршаво лишће, а не влажне зидине подрума св. Мадре!

Кад се сунце мало више подиже, приближи се он к развалинама Теба — он хтеде да види да ли је Енричино дете тамо, и да дозна како је тамо дошло! Мала Марија гледаше га онда зачуђено, кад је њу зовући Енричино име спомињао, и викаше Хуану. Он беше дакле у неизвесности да га чудновата наличност не вара. Тумарао је дакле по развалинама, али беше мртва тишина, нигде живе душе.

Кад Асо у намери беше да развалине опет остави, указа се стара Хуана на крају ових зидина, која, кад Аса смотри хтеде да се опет уклони и да Фраска зове, но размисли се опет и брзо се окрете питајући одрпаног странца шта тражи.

„Ја бих желео знати, одговори циганин, „да ли Марија, Енричино дете, још у овим развалинама станује?“

„Ко сте ви, што оба имена тако тачно знате?“ упита Хуана зачуђено.

„Мени је име Асо, Енрика ме добро познаје, Енрика, коју сам тако дуго тражио!“

„Онда сте ви дакле онај циганин, о ком нам Марија од оне ужасне и бурне ноћи приповедаше?“

„Добро, само кад ме познајете! Ви сте извесно Хуана, чије сам име од мале Марије чуо?“

„Ви тражите узалуд Марију овде,“ рече отара Хуана, „а вама смем слободно казати, где сэ сада налази!“

„О, она мора да је већ велика израсла, од оног времена! Само кад би је Енрика наћи могла!“

„Енрика и Марија живе заједно, тамо преко у шуми Меруесу, с десне стране од пута у дубини шуме!“

„Боже, шта чујем, та је ли то могуће? Енрика је са својом Маријом опет заједно?“ викну Асо, чије се лице од радости разведри — „о онда морам похитати, да их, што пре опет видим.“

„Они живе са свим у дубини шуме у малено; колибици заједно с Непардом, која ову јадну и бедну жену већ од толиког времена чува!“ причаше Хуана.

„Та шта би ме могло већма обрадовати, но ова вест, Хвала вам госпо по сто пута вам хвала! Једва чекам да их видим — дакле с богом остајте!“

Хуана гледаше зачуђено циганина чије се очи од радости засветлеше и сузама напунише, а лице порумени.

„Кажите им, да их Хуана и Фраско поздрављају!“ викну Хуана за чисто трчећим циганином, и врати се у своју одају.

Још истог вечера приспе Асо у густиш шуме Меруес и на скоро угледа пред собом између дрвета прикривену колибицу старог Мартинеса — извесно је држао, да се није преварио — све што је око колибице приметио беше довољан доказ, да је женска рука у ред довела!

Асово срце сад поче све јаче куцати, јер све ближе

колибици ступаше — сад му се од један пут душа потресе, — Енрика беше из своје колибице изишла и смотри Аса, ког одма познаде и похита му на сусрет, пруживши му усрдно своје руке.

„Дакле ви сте, Асо? како сам дуго ја ваша гошћа била, ви сте ме усрдно бранили и у вашу кућу примили — да ли ће ми бити сада допуштено да ово гостопримство вратим? О, та то би највећа радост за мене била! Добро ми дошли мили пријатељу мој!“

Циганин држећи обе руке Енричине, стајао је за неко време тако нем и непомичан, као да се богу моли — на његовом бледом лицу могле се видети црте неописане радости! У грудима овог циганина беху две душе, једна тако добра, умилна и богобојажљива, кад би год пред Енрику стао — — а друга дивља, зверска и тиранска, кад год би му грофица генуеска на сусрет изишла;

У том магновењу заборави на своју страст за ужасном осветом — он беше као побожно дете, његове очи беху пуне суза, по том клекне пред Енрику да јој њезине хаљине љуби и колена обгрли!

„О, маните се тог, мој добрп Асо!“ мољаше га Енрика, „устаните и пођите за мном! Овде у овој колибици обитава срећа, моју Марију ја опет нађох, одите да је поздравите!“

Енрика ухвати Аса за руку и одведе га у колибицу, у којој се једноока с Маријом забављаше.

Асо смотривши Марију од један пут зачуђено стане — да ли је заиста то оно детенце, које је он у развалинама Тебе видео. —

Кад је Енрика старој Непарди и Марији казала ко је тај странац, поздрави га једноока усрдно, а Марија му хитро на сусрет изиђе и рукује се с њиме.

„Ваше име ми је познато, а на указану ми помоћ још се и данас опоминьем,“ рече она; „али се нерадо опоминьем оне ужасне ноћи! Свемогући ми опет даде моју матер, и ништа ме више не ће од ње раставити!“

Сад Марија изнесе пред Аса мало воћа и хлеба, од ког је врло мало могао јести, јер беше радошћу јако обузет.

„Дакле бесте ухваћени, ваше одело, прах и нечистоћа која вам тело и ноге покрива, јасно нам показује да сте у бегству,“ рече Енрика, која је од старог Фраска за Асову судбину чула; „ако желите код нас остати, онда нам добро дошли, нико вас не ће овде наћи!“

Асо беше пресрећан — али му се сад опет поново појави у души жеђ за осветом, те одговори озбиљним гласом:

„Ако ме хоћете за кратко време примити, ја ћу вам бити благодаран — али не у колибици овој вама на сметњи, тамо у честацу направићу себи колибицу! Ужасне болове сносио сам, а мокри подруми св. Мадре сву снагу ми одузеше, за то сам рад да сам уз вас, јер ваше присуство улиће ми нову снагу! Кад вас једном опет с благословом оставим, надам се да ме не ћете неблагодарним назвати — чим се мало опоравим одма ћу се кренути, да дело, ком сам се заклео извршим!“

„Асо, та ваљда не ћете коме како зло учинити? Ваш ме поглед чисто плаши,“ примети Енрика, „никад вас нисам таквог видела!“

„Будите праведни — ја сам дуго у тами и смраду живео! кад сам уз вас, мало ми у души одлане, али чим вас испред мене нестане, онда — —

„Заборавите на све Асо, останите код нас — знате ли како смо се свагда и за наше непријатеље богу молили?“

„Но онда ви уз мене бесте — уз *вас* сам се научио богу молити — — али од оног доба — опет сам све заборавио.“

„Са мном ћете опет научити, — за то останите код мене!“

Асо јој усрдно благодари.

У том беше већ и тавна ноћ наступила.

„Останите за ноћас овде у колиби, рече Енрика умилно и брижно, „ено постеље старог Мартинеса, која и сад стоји, а сутра можете за се колибицу правити — не знате како смо сретни што вас опет код нас видимо, јер онај заклети непријатељ, појави нам се опет пре кратког времена као неко страшило, и то у шуми, баш на путу што води к манастиру Меруесу.“ —

„Шта, Јозеф —?!“ упита Асо побледивши.

„Он, и ако беше густи мрак, ипак сам га са ужасом познала, беше још један калуђер с њим. Он истина не зна где ми обитавамо, али ипак у страху сам да ће нас наћи, јер његове последње речи беху: Ја ћу опет доћи — а што Јозеф каже, то је свето!“

„Сад се још за срећнијег држим, што сам вас нашао, мој поглед ће вас свуда пратити, за то се ништа не бојте! Ако вас је само познао, то ће извесно и пут колибици наћи!“

„Учини ми се, као да ме неки ужасан сан обузе, кад сам га близу себе, као неког демона спазила — све ми тело од ужаса уздркта и мало да се нисам на земљу стропоштала.

„Он и Аја, та срамна његова друга — али скоро ће њезин последњи час куцнути!“ рече Асо.

„Света богомајка нека нас сачува!“ рече Енрика уздаиувши и упали жижак.

„Немојте палити, ви добро знате да ја нерадо под кровом спавам! Доста времена био сам лишен драге слободе здравога ваздуха и трептећих звезда! Опростите ми Енрико али ја ћу свагда уз вас и вашу Марију бити!“

Енрика га не хте и даље задржати, но остави му на вољу, усрдно му пожели добру ноћ, и врати се к Марији и једноокој. —

„Је л те мајко Непардо“, разговараше се Марија више пута са једнооком. „Асо је добар и искрен спрођу нас! Обично се мисли, да су цигани непостојани и лицемерни, за такове их и сам Фраско држи — али Асо се мора изузети! Истина, да сам га често кад је усамљен седео, виђала, како сав пребледи и како му се очи страховито засветле а песнице грчевито стискивају, но чим мене или мајку угледа, одма се са свим преобрази, лице му се разведри, поглед му постане умиљат, а руке му клону.“

„Он је много патио, моје дете“, одговори стара Непардо, „и то је узрок што га мученичке мисли кад и кад тако боно обузимају!“

Асо је врата колибице снабдео са јаким дрвеним шипом, а на једно двадесет корака од колибице удаљеном ме-

сту, подигао је себи заклон између густог шибља, и то на подобије онакове колибице какове код нас пастири подижу. На овом месту размишљавао је Асо о својој прошлости и будућности, жеднећи за крвавом осветом, — осветом над својим крвним непријатељима, *Јозефом* и *Ајом*.

Лепа Марија лежала је као нека анђеоска слика на својој постељи близу старе Непарде, која је у њој једину радост своје дубоке старости гледала. Али Енрика је дуго на својој постељи седела и заспале посматрала. — Слике прошлости не дадоше јој мира и пролазиле су час радошћу обузимајући је, а час опет сузе из лепих очију мамећи поред ње — слика чежње указа јој се у души — Францишко коме је свој живот и своју душу поклонила, беше пред њом! Францишко, ког она и данас тако усрдно љуби, и који је на Енрику одавно већ заборавио! —

Тако је Енрика размишљавала у тихој ноћи на својој постељи. Црна коса покриваше јој рамена и бела прса, њезине умилне црте беху неком тугом покривене, а из црних и умилних очију капаху топле сузе, које је свагда од своје Марије прикривала. Она је свагда последња заспала. Сан беше јој једино задовољство и једини мелем боне душе, у ком би свагда на сусрет свом драгом Францишку летела и на своја бурна прса притискивала га.

Тако живљаше Енрика с Маријом, једнооком и предосторожним Асом у прикривеном месту густе шуме Меруеса.

Једног лепог летњег дана укаже се на брежуљку стара Хуана и Рамиро — Марија их прва угледа и скочи им радосно на сусрет, јер то беше прво виђење после дугог растанка!

И Енрика изиђе милим јој гостима на сусрет са раширеним рукама, пољуби се најпре са Хуаном, поздрави младога Рамира и уведе их у своју сиротиниску колибицу где су подуже разговарали и укусног воћа јели. По том их Енрика изведе у свој мали врт а одатле упуте се на усамљени гроб умрлог Мартинеса.

Ови мили гости Енричини, задрже се до саме ноћи у

усамљеној шуми забављајући се са ојађеном Енриком и лепом Маријом.

Беше већ сутон, кад су се Марија и Рамиро из густе шуме, по којој су ходали, колибици враћали. Рамиро водио је Марију за руку и беху обоје у мислима тако удубљени да ни чули нису шушањ између густих џбунова, нити су ону ужасну главу спазили, која се из густог шибља указала. —

Ова ноћна авет, која се између густих шибља полако за њима повлачила, прикраде се сада са свим близу поред њих, ради бољег уверења да је та дванаестогодишња девојчица заиста Енричина кћи. — Месец који сад своје сјајне зраке промоли осветли овај усамљени предео. — Сад познадосмо и ову црну сен, која се из густих џбунова на чистину стазице појави! Беше један калуђер умотан у своју црну мантију, који је своје лице смотрено прикривао, али ипак могосмо спазити његову брољасту браду, дивље севајуће очи и страшћу изнурено бледо лице. Јозеф беше то, који је од оног вечера кад је случајно Енрику и Марију смотрио, непрестано у овој околини стражарио. Он не могаше до тог вечера никако колибицу пустињака наћи а сад му ево за руком испаде да све сазна.

У тај мах зачу Марија шушањ, који Јозефови предосторожни кораци по сухоме лишћу проузроковаше — нехотично стисне Рамира за руку и заустави се слушајући.

„Да ли си ти шта чуо? упита она Рамира.

„Учини ми се као да би се нека звер кроз шибље провлачила, али не бој се хајдмо брже, мати Хуана ће ме чекати да кући идемо!“

Убрзавши кораке упуте се колибици — полако као мачка повлачио се за њима и калуђер. — Каква је радост обузимала његову црну душу — ако их обоје нађе — какова паклена услада за његово зверско срце, које је само за осветом куцало! — Са овим пакленим умишљајем хитио је Јозеф пажљиво за Маријом и Рамиром.

Енрика, Хуана и Непардо беху се већ за децу забри-

нуле, да нису случајно пут изгубили, и усрдно се зарадоваше видећи их где се колибици приближују.

Хуана и Енрика ижљубе се усрдно а и једноока мало подигне и пружи Хуани руку желећи јој срећан пут. -- Енрика се сада и са младим Рамиром опрости а Марија усрдно ижљуби стару Хуану.

„И ми ћемо с вама, да вас мало испратимо!“ рече Енрика.

Кад су се они полако од колибице кренули, Асо, који поред своје колибице сеђаше спази где се између густих шибља нешто покреће. — Он ћипи — да ли га његово око које добро у мраку види, вара? То беше немогуће, јер он беше на мрак тако навикнут, да је могао свако дрво око себе разликовати, и Енрику са осталима поузданим погледом пратити. — Асо је непомично у своме заклону седео и упрьо је свој оштар поглед у место где је ону црну сен спазио! Сад се Асо опомене на оне речи које му је Енрика причала како је не давно на путу који к манастиру Меруесу води, калуђера Јозефа спазила, чега ради и намисли да се у шибљу спрам колибице прикрије и оштро на улазак у колибу мотрио.

Мати и кћи држаше за извесно, да Асо у свом маленом ладовику већ отпочива, и за то му ни „лаку ноћ“ не рекоше, но полако и снуждено ступе у своју колибицу. Растанак са Хуаном и Рамиром беше им одвећ тешко пао.

Асо је добро чуо, кад је Енрика шип у врата гурнула и врата са истим закључала, и чисто му беше мило што је овај затвор направио, који за старог Мартинеса са свим излишан беше.

Кроз густо грање около стојећих дрвета беше сјајан месец своје зраке спустио. Мала колибица лежала је у присену тако мирно као усамљени гроб побожног Мартинеса.

Асо је близу колибице у густоме шипрагу мирно стајао. Он се беше на тако добро место прикрио у ком га нико спазити не може, али од куда он целу околину расматрати могаше. Пажљиво је Асо слушао — ноћ беше са свим тиха — мртва тишина владаше и у самој колибици.

Сад спази Асо у густоме мраку неку црну сен, која се пажљиво и полако колибици приближаваше.

Овог црног сатану у калуђерском оделу одма је познао. Јозеф беше то, који је између дебелих дрвета спроћу колибице стајао, и пажљиво слушао — он је слушао да ли је све мирно, како не би буди шта његовој намери сметало. Кад се дакле уверио да је све мирно, полако се привуче к вратима колибице — грозан као авет указа се калуђер на спрам месечине и беше већ у намери, да на праг колибице ступи — сад стави уво на врата слушајући пажљиво ради уверења да ли у колибици тишина влада — његово срце куцало је у нестрпљењу, његове очи севаху ватрено, а цело тело дркташе му од радости што је своју цел постигао.

У истом тренутку распали се у Асовим грудима ужасна мисао за осветом коју одавно у својим прсима гајаше — сад му на ум паде и она грозна ноћ, када га је Јозеф за коња везао и у св. Мадру одвукао! Тај грозни лупеж беше му више пута шака пао, али свагда се по неки случај дешавао, који његовој жељној намери на путу стајаше да је изврши! Али сада нема више сумње да жељну освету извршити може, — лупеж је сада сам у замку упао из које не ће жив умаћи! Ове мисли обузимаху Аса, грчевито стисне своје песнице — његово срце куцало је у нестрпљењу.

Сад Јозеф полако гурне врата — он се надаше да ће их незакључана наћи и да ће Енрику у постељи изненадити — његове очи севаху — његове усне дрктаху од узбуђења! Он виде да се слабачка врата под његовим притиском не отварају, дакле мора да су изнутра закључана. То му не беше мило, јер и при највећој пажњи не ће моћи малу лупу предупредити која би спавајуће пробудити могла! Сад пажљиво извуче свој мач испод свете мантије да га у пукотину врата увуче и шип изгура!

У тренутку, кад се погнуо беше да свој мач у пукотину увуче, скочи Асо као неки рис на погуреног калуђера! Без једине речице и пре но што се калуђер окренути могаше шчепао га је Асо снажно да се с њиме голим шакама на живот и смрт бори!

Калуђер овим нападајем изненађен од страха клоне — испод Асовог загрљаја једва је дубати могао! Али се брзо у њему распали јарост па употреби све своје силе, да убодени мач из пукотине врата извуче — с повиком најжешће мржње познаде Јозеф беснећег Аса. —

„Дакле ти си вампире!“ викну Јозеф једва дишући, „једног од нас двојице мора ђаво однети!“

„И то тебе и ону проклету Ају којој сам смрт обећао!“ викну Асо и притисне Јозефа сад још снажније. Он истина не имађаше оружја, али му ипак његов грозни непријатељ из шака умаћи не ће! Он Јозефа од врата отргне како не би овај мач извукао и одвуче га до најближег грма, о који га тако силно лупи, да је овај с места полу мртав на земљу пао. —

У том магновењу отворе се врата од колибице и на прагу појави се Енрика сва бледа, која је од страха дрктала — одма спази шта се је догодило! Асо у најужаснијој и управо зверској јарости докопа калуђеров мач који је, при отварању врата на земљу пао — Енрика сад спази севајући нож, са којим се Асо грму устремио беше, да свом диндушманину и последњи зрачак живота угаси. Она покри лице дршћућим рукама и ужасно вришну — Асо се трже, погледи Енрику и за тренутак стане.

„Шта радите — смилујте се — шта то бива?“ викну Енрика.

„Она црна авет, која је вас и ваше дете гонила, која се у шуми опет појавила и која се мало час и вашој колибици приближи — —“

„Јозеф!“ — викну Енрика.

„Да, Јозеф је то, ког сам о грм разбио — уђите у колибицу и врата за вама затворите, јер што ће се сад догодити није за вас да гледате!“ викну Асо, од чијег се гласа и погледа Енрика још већма уплаши, и грму приближи.

„Ево он је већ мртав — немојте да ваше руке крвљу попрскате, немојте да се грозним џелатом назовете!“ молила је уплашена Енрика Аса, кога је за руку ухватила.

У том могновењу беше Јозеф опет к себи дошао —

удар га је истина онесвестио, — умртвио и главу разбио из које му је крв лоптила, но ипак хитро скочи, окрете се у несвестици још неколико пута, па онда појури, што брже могаше, у густиш шуме.

Асо се од Енрике отргне, са голим мачем појури за бежећим. Обоје јурише као фурије кроз густи мрак, који усамљену шуму покриваше — Јозеф је добро знао, да му не ће бити спасења ако га Асо стигне — а Асо је опет знао, ако муЈозеф умакне да је Енрика са својим дететом и једнооком пропала па и он сам с њима. — Асо је јурио за Јозефом који је са неописаном брзином бежао, но се сад Асо на неку, сувим лишћем покривену жилу спотакне и тако ужасно падне, да се је једва дићи могао. — У јарости угризе се за уснице и отпочне са осакаћеном ногом поново за Јозефом јурити. — Јозеф беше већ прилично умакао, а Асо кад виде, да је немогуће достићи га, баци се за њим мачем, који поред увета Јозефовог као муња пролети. Јозеф и не мислећи да мач подигне, бежао је све даље, а крв из разбијене главе беше му већ цело тело облила и већ увиде да ће морати пасти.

Кад је Асо видео, да је и његов хитац промашио, беше изван себе од јарости — његова осакаћена нога не даде му даље — сад се у највећој јарости и очајању баци на земљу. — Он се ипак мало тешио кад је угледао траг од Јозефове крви, јер се надаше да не ће Јозеф тај удар преболети и да ће ма где у шуми пасти и ту свој уди живот окончати.

После једног часа на глас Енричин и Маријин врати се Асо полако колибици — но Јозеф, као што се Асо и надао, стропошта се на сухо лишће — рана му беше сад много опаснија, но онда кад се он из своје несвестице пробудио.

XXIV.

СКИНУТА ОБРАЗИНА.

Краљица беше у највећем степену озлојеђена, кад јој је бегство циганина саопштено, и беше јој чисто мило, што јој се, по налогу краљевом, отац Фулхенсијо пријави. Она је баш и желела да се од њега потање извести, како је то могуће било, да такови грозни зликовац, ког је цео народ проклињао, из затвора умакне.

Овај духовник краљев придобио је, посредством оца Матије опет онај стари утицај, који је, несмислено дело великог инквизитора Мерина, пореметило. Од оно доба Изабела се још већма богу молила и повраћала се полако и неприметно у наручја калуђера.

Утицај Серанов малаксаваше све јаче, па и сам Прим, који је за неко време краљичин љубимац био, беше интригом св. Мадре код Изабеле опаднут, јер су га описали као човека, који се једино за своју личну корист као бранилац Изабели показује. Шта више и отац Матија употребио је све силе да матер краљичину увери, која је наравно умела Изабели у уши пустити, да Серано, Прим и Топете само за златом, славом и племством за себе и своје породице теже, о чему Изабела најпосле отпочне и да сумња, и ако она сама то беше, која их је сопственом вољом на врх њихове славе и достојанства подигла.

Поновљени калуђерски утицај св. Мадре осећаше се и од самога кабинета, који немим саизволењем краљичиним прогонства и тешке пресуде сваке врсте противу слободњака па ма да су ови на највишем месту седели и највеће поверење у народу уживали, изрицаше.

За кратко време беху један за другим Конча, О' Донел и кнез од Ивике прогоњени. — —

Кад је дакле потмули Фулхенсијо у одају краљичину ступио, поклони се са страхопочитањем пред краљицом. — Одаја ова, беше она иста у којој се Изабела, не давно, за Серана богу молила, одаја у којој је дневно Олосагу свога врсног браниоца од замака поповских, примала.

Фулхенсијо познавао је врло добро слабу страну краљичину, и добро је знао да она онда ужива, кад се пред њоме пузи, и за то он и овде не пропусти, да јој се до роба понизи — али у души својој исмеваше своју владарку.

„Ми смо, и то не с малим удивлењем и негодовањем дознали,“ отпоче Изабела, „да је оном зликовцу, оном грозном вампиру испало за руком да побегне. Да смо знали, да су заточења улице Фобурго, која су некад најсигурнија на свету била, сада тако несигурним постала, то онда не бисмо за цело дозволили, да се циганин калуђерима на осуду даде!“ —

„Ваше величанство је с правом озлојеђено! — И у св. Мадри влада највећа огорченост, јер у св. Мадри ништа више није сигурно, ништа свето!“ одговори Фулхенсијо са страхопоштовањем.

„Требало је зликовца мало боље чувати!“

Он беше у најдубље подруме бачен, он беше најстрожије чуван — — али има у Шпанији нека проклета сила, која и само ваше величанство надмашава, то морам отворено признати“ рече Фулхенсијо превртући очима.

Изабела се на ове речи намршти — јер јој паде на памет оно тајно друштво, о ком је сада Фулхенсијо по други пут увераваше. —

„Дакле ви држите, да је и овог зликовца, такође рука —“

„Рука Ласа ослободила, величанство — то је света истина! Онај непознати под црном образином, онај разбојник, оно страшило св. Мадре, онај свемогући, који се Дон Рамиро називаше, уђе и по други пут у св. Мадру, пред њиме се, као пред неким чудовиштем, ноћас сва врата отворише, и он својом сопственом руком вампира из руку правде отргне!“

Изабела се на ове речи подиже — томе се она није надала! Њезин поглед севаше сад оштрије, она стисне грчевито руке.

Да ли је св. Мадра о томе потпуно уверена?“ упита оштро Изабела.

„Рамиро је баш својом сопственом руком вампира ослободио — кључари га добро видеше, а и познаше!“ одговори Фулхенсијо.

Изабелино чело сад се јако намршти.

„У овај мах не ће ми заиста умаћи, његовог је већ прем ного, сам је свој живот проиграо!“

„Ми ни до данас не знамо, који је тај свемогући, који, као и остали разбојници и убијце све кључеве уза се носи — а и не знамо ни место на ком се ово опасно друштво сакупља!“ — примети с подсмехом, да би краљицу раздражио, лукави Фулхенсијо, који као и остали калуђери страшно Ласа мржаше.

„Он се мора наћи, да га наша казна постигне, и да се тим безобразлуцима један пут за свагда на пут стане — све оне, који се усуђују да наше наредбе јавно омаловажавају морамо похватати и примера ради строго казнити!“

„А онај Дон Рамиро —?“

„Биће за навек изгубљен, чим нам шака падне!“ викну Изабела оштро.

„Па зар да је и од првих великодостојника?“ упита Фулхенсијо радосно.

„Ми вам обећавамо, да ћемо га на смрт осудити!“

„Дозволите ми величанство, да вам у име св. Мадре благодарим,“ рече калуђер, „и јесте већ крајње време да се тим опасним делима на пут стане, и једном крај учини!“

„То исто и ми осећамо, и за то не сме учињено дело некажњено остати, ми нашу реч желимо одржати!“ — краљица беше јако узнемирена. Она хитро отпоздрави калуђера, који се дубоко поклони и врати се у своје одаје, да министра председника, ђенералног капетана и министра полиције к себи дозове.

Сва ова господа појаве се пред краљицу — али ни један од њих не могаше о том тајном друштву и његовом председнику баш ни речице краљици казати! Изабела беше све љућа, и кад јој последњи признаде, да у пркос свакој стогој истрази није се дознати могло, ко је тај пунотајан-

ствени Рамиро, једва је себе уздржати могла те да их на поље не изјури.

За то време је Фулхенсијо кроз ађутантску дворану у ходник ступио, у ком му на сусрет једна калуђерица изиђе

„Брзо за мном!“ прошапта она Фулхенсију.

Фулхенсијо је добро знао, да та калуђерица нико други не беше, по гроФица генуеска, управо Патросинија, која извесно имађаше нешто важно са њиме да говори, и за то је одма за њом пошао и с њоме у њезине одаје ступио. —

Патросинијине очи севаху необично, — одузеше јој радост да циганина Аса још једном пред губилиштем на решење позове — украдоше јој циганина Аса. Прво што је она по овом догађају учинила беше то, да је одма Јозефа подбудила да све силе употреби, не би ли дознао место где се дружина Ласа састаје. Она се тврдо заклела да се председнику те дружине освети, — да га са свим упропасти

Јозеф је пре по часа Аји — Патросинији — јавио, да је Асо помоћу Ласа те ноћи утекао — а сад је опет извести о нечем другом, што је јако обрадује.

„Бегунца ћу опет у моје шаке добити — али најпре желим тебе Доне Рамиро, упропа тити!“ шапташе Патросинија озлојеђено.

Фулхенсијо је са љубопитним погледом ступио у Патросинијину одају — он спази, да је дивна Рафаила своју хаљину раскопчала, што му јако за око запе.

„Ти си ме звала сестро Патросинијо!“ рече Фулхенсијо, и приближи се Аји.

„Још ове ноћи мора Ласо у нашим рукама бити,“ рече страсно гроФица генуеска.

„Ти говориш, као нека волшебница, лепа сестро!“ примети Фулхенсијо чисто изненађен.

„Што сам год до данас казала то беше све истина. — Мора се начин гледати, да краљица к мени дође те да ме у мом магнетичнот сну за савет о Ласу упита — а за све друго биће моја брига.

„Дозволи ми, да ти се дивим побожна сестро — често ми се појављујеш као нека пророчица, као нека свемогућа

говораше дршћућим гласом св. отац и приближи се поверљиво калуђерици — „блажен је сваки онај, коме је дозвољено, да тебе гледа, и своје руке к теби пружити сме!“

„После неколико часова треба краљица да ме посети“ продужи Патросинија свој говор, као и да не чује калуђерове речи.

„Твоја жеља је за ме заповест!“ рече узнемирени свети отац и ухвати дршћући калуђерицу за руку да је на своја света уста притисне — но она је брзо истргне.

„Идите, идите само брзо!“ заповедаше Аја, „ми морамо још ове ноћи наше најопасније непријатеље сатрти!“

Фулхенсијо се поклони, изиђе у ходнике и упути се краљици да јој јави, како је несретна сестра Патросинија, опет у свој магнетичан сан пала. —

Изабела је добро знала, да ће на она питања, која је у залуд на министра, ђенералног капетана и председника полиције управила, од успаване Патросиније најсигурнији одговор добити — за то се одма решила да калуђерицу посети. —

Кад је дакле Изабела у одају Патросиније ступила, услужни Фулхенсијо дигне завесу, а Изабела се приближи к столици на којој је успавана више седела но лежала, и то са склопљеним очима и сва бледа у лицу.

Краљицу отпочне љубопитство мучити. —

„Реци ми, побожна сестро, ко је вампира прошле ноћи ослободио?“ упита краљица Патросинију којој је сад мало ближе ступила.

„Више људи на чијим шеширима се дугачка црна трака лепрша, а вођа им је под црном образином!“ одговори претварајући се калуђерица.

„А који беху то људи?“

„Изасланици Ласа — не оклевај, јер ће и тебе опасати!“ —

„Ја ћу их сатрти — само ми реци, где ће их власт наћи?“

„Још ове ноћи можете целу дружину на гнезду ухва-

тити! Али пазите добро и не поверавајте вашим потчињенима, радите сами ако успеха желите!“

„Ти дакле мислиш да ја сама ово извршим?“ упита Изабела зачуђено.

„Ако краљица лично корак не учини, онда ће Ласо изасланике распудити и никад им више у трагући не ћете!“

„Камо дакле морам ићи?“

„На пијацу „уставности“ са пет стотина изабраних момака! Но кад преко „Пуерта дел Сол“ на место дођете држите се поред споменика Филипа III. и тако ћете доћи до неких аркада. Војинство нек је уз вас и на сваки ваш миг спремно. Умотајте се добро у огртач, да вас не би когод познао. На последњи стубац ове зграде куцнућете три пута кључем. На овај знак указаће се један погурени старац на вратима која се иза тог ступца налазе — чим овог старца угледате а ви одма дајте знак војницима да на врата нагрну кроз пространи ходник управо у дворану која се са свим у дубини зграде налази, и тамо ћете наћи кога тражите!“

„Дакле и оног дон Рамира, ког желим са овог света уклонити?“ упита краљица ишчекивајући нестрпељиво на одговор.

„И њега — само немојте заборавити: тек после поноћи наћи ћете цео збор у прикривеној дворани. Ову ствар ником не поверавајте и чувајте се сд херцега де ла Торе и грофа Реуса (Серана и Прима) а чувајте се и од адмирала Топета који је у намери да се ово дана са Ареровом ћерком венча! Сами радите, и будите строги и неумолими! Само један пут пашће дон Рамиро у ваше руке, немојте се преварити да их пустите — *све поубијајте!*“

„Краљица је пажљиво слушала на сваку реч успаване калуђерице, — она је имала потпуно уверење да су њезине речи истините, јер ово беше трећи пут како јој прориче.

Не ћемо се дакле чудити што је Аја с дана у дан све већи уплив код Изабеле придобијала, о ком се после оне катастрофе, не могаху јавни листови напричоведати.

„Будите чврста као стена и неумолима, — *не поуби-*

јате ли ви њих онда ће они вас!“ — Молите се често богу у цркви Анточи!“ заврши свој последњи говор.

Ове последње речи успаване калуђерице и најопасније жене која је грозну игру са самим престолом терала, звоњаху непрестано у краљичиним ушима и кад је из одаје већ изашла и у своје собе ступила.

Ова најверинија другарица разбојника св. Мадре беше најопаснија кртина, која је шпански престо подривала, и коју је до саме смрти (до 15. марта 1870 године) краљица Изабела својом најверинијом другарицом и пријатељицом називала.

Краљица се дакле поврати у своју писарницу. Маркиза од Бевиље приметила је одма, да је краљица јако узнемирена и за то јој се не смеде ни појавити. Али стара дојкиња Марита, машући главом посматрала је своје некадашње лепо и мирно дете, које је за кратко време пуностраснном женом постало, и која се од својих подлих саветника за нос вући даје.

После неколико минута појави се побочник де лас Розас, кога су читаоци упознали још оне ноћи кад је краљица Енрику у Асовој палати ухватити дала.

„Председник министарства гроф Сан Лујз!“ заповеди Изабела. Побочник оде брзо, да захтеваног дозове.

Стара Марита донесе црно огртало које преко столице пребаци.

„Величанство!“ проговори Марита брижним и дршћућим гласом. —

„Шта је Марито?“ упита оштро краљица.

„Ви ме тако питате, да ми се и саме речи у прсима следише“, примети стара дојиља — „о краљице —!“

„Но, дакле говори, држим да већ знам шта хоћеш да кажеш!“

„Величанство, ви сте у намери да ноћас некуд идете.“

„На сваки начин, за то ћеш с места наредити да кола амо дођу — али без телохранитеља и побочника!“

„Велики часовник изби сада дванаест часова, а стара дојиља изиђе полако да заповест изврши.

„Пожури се Марито, твоја краљица се мора ноћас извести, јер јој опасност грози!“

У том тренутку пријави побочник грофа Сен Луjза, (некадашњег новинара Сарторија) који је умео благовремено окренути да до портфеља, грофства и палате у улици „Пуерта дел Сол“ дође.

Министар Сан Луjз појави се на врати. Он је висок и витак човек са великим црним брцима који му се преко густе браде спуштаху, а коса му је тако ретка да једва голу главу покрити може. Господин гроф поклони се церемонијално јер тако воли шпанска краљица!

„Господине министре — ми Вас имамо замолити да се с нама извезете што ће до душе доста чудно и опасно бити. А ради чега се извозимо саопштићу вам кад на месту будемо! Но претходно и то одма издаћете налог ђенералном капетану — — као да хтедосте приметити да ђенерални капетан не спада под кабинет!“ —

„На жалост величанство!“

„Ми ћемо то већ изменити — само ове ноћи не може се то учинити! Ја сам овај писмен налог на њега упутила да одма под предводништвом капетана де лас Розас, кога ћемо по сретном успеху за ђенерала именовати, дозволи, да се пет стотина изабраних војника на пијацу „уставности“ наместе -— ви као да се чудите господин грофе!? Нама је то нешто обично! Не оклевајте но налог одма испоручите и с места се вратите да мене пратите. Војинство мора после једног часа већ на поменутом простору на нашу заповест ишчекивати“.

Гроф се поклони, и оде брзо, да чудновату заповест изврши, а Марита међу тим помоћу Маркизе краљицу у огртало умота. Краљица имађаше на себи тешку свилену хаљину на којој са леве и десне стране прсију сви ордени краљевског дома приденути беху. Сад умота главу црном копреном и мило јој беше кад угледа председника министарства који на вратима такође у црном огрталу указа.

„Је ли све по заповести извршено?“

„Баш овог тренутка, излази војинство из касарне!“

„И капетану де лас Розас издат је налог, да нас на пијаци уставности дочека?“

Гроф се дубоко поклони за знак да је налог извршен!

„Дакле сад изволите!“

Краљица је корачала смело напред, а гроф опасан мачем за њом али не кроз обичне сдаје и побочничку дворану но преко одаје дојиљине а одатле кроз мали ходник преко степеница доле у ходник који у накрст води.

„Заповедите, да се кола пред спомеником Филипа III. зауставе!“

У присену стајаху кола, која пре кратког времена из Париза приспела беху, и на којима точкови гутаперком наобручани беху.

Изабела се попне — Сан Луј посади се на доње седиште.

Кола се крену из дворишта без и најмање луке кроз мирне улице.

„Крајње је време господипе грофе, да вас о овом нашем путу и мојој намери известим,“ отпоче тихо краљица — „дакле што вама и осталој господи беше немогуће дознати то вам ево ми сада саопштавамо, да смо дознали где се тајни збор Ласа налази!“

„Да ли сам добро чуо. — Величанство, ви хоћете да се опасности излажете и међу оне да упаднете којима ништа свето није, и који се ничега на свету не страше?“ упита министар уплашено.

„Зар се ви бојите господине грофе? То смо се онда на рђавог обратили!“ рече Изабела пребацивајући.

„Не ради себе величанство, но ради моје краљице обузима ме брига и страх!“

„Врло уљудно господин грофе! Ми се морамо бојати, да без нашег личног присуства може онај дон Рамиро, онај силни председник Ласа ког нико не познаје и који црну образину носи, умаћи, а ми смо ради да видимо ко се испод образине прикрива!“

„Онај опасни вођа, који свуде и на свакоме месту тајне сајузнике има, који ни од каквог па ма и најопаснијег

дела не преза, и пред ким се сва врата отварају, не ће се заиста збунити и кад ваше величанство заповедило буде да се ухвати!“ изјави Сан Луј̀з.

„Ми смо у намери, да његовој силној моћи једном крај учинимо и џелату га предамо!“ рече Изабела ладнокрвно.

„Величанство, — да сам ја ту намеру пре знао, ја бих у име народа протестовао! Ја молим величанство да се опасности не излаже!“

„Ваш савет је задоцнио, господине министре, ми већ савијамо к пијаци „уставности“ и за неколико минута смо на месту.

Речена пијаца, не далеко од улице „Пуерта дел Сол“ у коју са свију страна улице ударају употребљује се за велике вашаре. На средини овог простора подигнут је споменик Филипа III. а свугде унаоколо опасан је старим кућеринама, од два и три боја.

Кад су се кола краљичина полако споменику приближила, указаше се на разним местима између стубова старих кућерина неки људи, а то беше наређено војинство. Они се полако приближаваху између стубова старој кућерини која иза споменика лежаше.

У том тренутку сиђе краљица са својим пратиоцем с кола, и упути се именованој кућерини, и кад до извесног стуба дође приђе капетан де лас Розас, да од краљице заповест прими.

„Ову зграду опколите, ником не дајте да из ње умакне, ми ћемо сами с нашим министром у дворану Ласа ступити!“ рече Изабела озбиљно, али не без страха.

Капетан хтеде краљицу да замоли, да — —

„Ни речи, ако вам је живот мио — учините одма по заповести!“ заповеди краљица још оштријим гласом.

Сад заповеди краљица грофу, да на последњи каменити стуб три пута куцне.

Министар који је по заповести учинио беше сав пребледио. —

„Не поубијаш ли ти њих; онда ће они тебе убити!“

та опомена калуђерице Патросиније, беше краљицу тако обузела, да је у њезиној души, свака милост, свако устезање и свако размишљавање ишчезло.

На трећи удар кључа отворе се врата између високих стубова, — иза погуреног Фраска, који је одма познао и уплашивши се натраг одскочио, појаве се у осветљеноме ходнику пред краљицом до њих 40 чланова са голим мачевима. — Ови племићи мишљаху да ће неком вишем официру на сусрет изаћи. Дакле калуђерица Патросинија имађаше право, кад је казала, да би стража ма ког другог изасланика убила. Али ови севајући мачеви, беху само противу слабе жене подигнути, противу жене која никакве заштите поред себе не имађаше осим дршћућег министра. — Изабела збаци копрену.

Дакле пред озлојеђеним племићима Ласа, који већ извештени беху да су опкољени, стајала је без одбране и гордо сама — *краљица!*

Ова неочекивана појава тако је изненадила стражареће племиће, да су одма подигнуте мачеве к земљи оборили.

„Господа Ласа моји су заробљеници!“ викну краљица дршћућим гласом.

Ово све било је у једном тренутку — из велике дворане појави се сад кроз редове корачајући председник Ласа, ком се племићи са страхопоштовањем с пута уклоне и који се поносно корачајући, са великим златним крстом на прсима и под црном образином приближи краљици, која се не мало зачуди кад спази, где и у овом опасном тренутку сви чланови своје шешире поскидаше, што пред њом, као краљицом не учинише. —

Дон Рамиро одма познаде краљицу — али ипак ступи к њој тако мирно, као да она над њим баш ни најмање моћи нема!

„Ми смо дошли, да вас затворимо господине Рамире!“ рече Изабела полако.

„Величанство — збор, који је мене за свог председника изабрао, “ отпочне Рамиро постојаним и одважним гла-

сом, „тежи само за племенитим делима, и за то се ни најмање не плаши затвора ког им ви одредисте!“

„А удављени Мерино — ослобођени вампир!“ — упита Изабела брзо и оштро.

„Мерину, као најгрознијем убици, предупредио је Ласо бегство, како не би заслужену казан избегао — Ласо је пружио руку помоћи циганину за то, што би са свим невино погинуо!“ одговори на прекор краљичин Дон Рамиро са свим поносно.

„Ми овде нисмо дошли, да се са преступницима закона рачунамо, но да их само похватамо и у затвор пошаљемо! За то изволте предати председнику министарства ваш мач, господин Рамиро, и постарајте се, да се овај ваш и ваших чланова спровод у затвор са свим мирно и без проливања крви изврши — и тек по учињеном нека надлежне судије разговарају! Но пре свега ја вас позивам, вас незнани председниче, који сте умели под именом Рамира вешто прикривати се, да *образину* скинете,“ рече краљица заповедајући.

„Овог тајног друштва не беше цел, да противу своје краљице и свог милог му отачаства војује,“ одговори председник Ласа, „Шта више, наша цел беше, да ваше величанство и мили нам народ од разбојника св. Мадре бранимо и заштићавамо и то у случајима оним где би судије доцкан дошле! — Ваш министар није достојан, да из моје руке прими мач који је у многим приликама ваш престо бранио — само ваше величанство достојно је, да овај мач прими, јер ми га је оно и дало!“ Са овим последњим речима пружи краљици отпасани мач, који она узме, и скине образину. краљицу обузе ужас, јер се томе није надала!

„Дон Олосага!“ прошапта она сва пребледевши.

„Дон Олосага!“ зачу се са усана околостојећих и изненађених племића. —

„Моју главу стављам вам на расположење, величанство!“ викну председник Ласа, и достојанствено пред краљицу клекне — „ми смо ваши робови!“

Изабела преда мач капетану Де лас Розас, који ближе

ступио беше, и који зачуђено гледаше некадашњег капетана краљичине гарде.

„Господа Ласа ваши су заробљеници *ђенерале Де лас Розас* — ви нам вашом главом за њих јамствујете!“

По што се за ђенерала наименовани официр поклони краљици, изиђе Изабела са грофом Сан Лујзом на улицу — цела околина беше војинством опкољена, који сада господу Ласа опколе и у улицу Мунеро у државни затвор одведу.

Изабела са председником министарства седне у кола и хитро се врати у двор. — Она беше чисто изван себе, јер се не могаше довољно начудити да тај Дон Рамиро не беше нико други но њезин мили Дон Салустијан Олосага.

„Не поубијаш ли ти њих онда ће они тебе убити!“

Ове ужасне речи грофице генуеске мучаху душу краљичину и не дадоше јој ни часа мира. Изабела ладнокрвно мишљаше о прошлости која јој тако мила беше, и коју сада са свим заборавити мора, — дакле нужно је решење: да ли ту милу успомену прошлости жртвовати мора ради своје личне сигурности!

У души краљичиној беше још исте ноћи пресуда потписана, да се Дон Салустијан Олосага на смрт осуди!

Следећег јутра дознадоше Серано, Прим и Топете на њихово велико удивлење, да је председник Ласа ухваћен, и да исти нико други не беше но дон Олосага, њихов најмилији друг.

Извесно је, да овој господи не беше овај догађај повољан, а особито Топету, који дон Рамира јако заволео беше, и који и сам не знађаше шта би отпочео, да дон Рамира од извесне смрти спасе.

Серано прими из државног затвора од Олосаге једно писманце, у ком га је исти братски молио, да се за сина његовог рођака младог Рамира, који се у академији налази, дотле стара, док се не види шта ће с њиме бити. Серано одма посети младог Рамира, коме саопшти да се од сада за све потребе њему обраћа, по том оде к краљици, коју затече јако узнемирену.

Истог вечера састане се Серано са својима друговима код Топета, којима саопшти ужасну промену краљице.

Прим је употребио све силе молећи краљицу ради спасења свог друга, — једини беше он ког је краљица љубазније примила, — обоје споменуше се на тренутак усладе у вртарској кућици парка Ескуријала — али о Ласу не хте краљица ни да чује! Подстрекнута грофом Сан Лујзом беше се већ тврдо решила шта да учини, и не хте решења свога више изменити. —

После неколико недеља буду господа Ласа на више година градског затвора а Олосага и гроф Манофина *на смрт осуђени!*

XXV.

ЗАВАРАВАЈУЋА СВЕТЛОСТ У МЕРУЕСУ.

Оне исте ноћи, — кад су разбојници св. Мадре највећу победу светковали, што је Изабела њиховог најужаснијег непријатеља председника Ласа на смрт осудила, — донесу неки сељаци обамрлог Јозефа у св. Мадру. Они су следећег јутра, кад је оно Јозеф гоњен од Аса у шуми пао, њега нашли, који сав у крви и готово без и најмањег знака живота лежаше на путу између св. Исидора и шуме Меруеса, и ког по оделу познадоше где припадлежи.

Јозеф не знађаше ништа за себе, и за то се калуђери одма својски заузму да га у живот поврате.

Нега калуђерска поврати Јозефу живот, који је још дуго у бунилу лежао, и како у сну тако и на јави најрадије о шуми Меруесу, о усамљеној колибици и вампиру бунцао, но калуђери држаху да је тај говор уображење његових фантазија. Но кад је Јозеф боље издравио исприча цео догађај у шуми Меруесу својој браћи, која су га пажљиво слушала.

Антоније и Матија приступе постељи Јозефовој. Јозефово лице беше са свим бледо, а зенице тавне но ипак их је при говору могао хитро покретати.

„Ја их све морам похватати — све — говораше Јозеф — „ја не смем оклевати, јер је крајње време!“

„Кога ти то мислиш побожни брате?“ упита га стари Антоније утешним гласом.

„А — ви сте, пречасни оче! Дајте ми само доста људи, и то да их ја изаберем — ја ћу их похватати, вампира — Енрику властеоку Делмонта — њено дете и једнооку — сви су они на гомили!“

„Да ли ти истину говориш?“ упита Матија.

„Истину, као што сте ви духовник краљичине матере пречасни Матија! Говорим ли ја као луда?“

„А где си Енрику и вампира нашао?“

„То је моја тајна — ја морам, и то сам, то гнездо истребити; што ми се најбоље допада то ћу себи задржати“, говорио је Јозеф малаксалим гласом. „Само освету тражим, освету за претрпљене болове!“

„Нека ти дакле буде по жељи,“ одговори стари Антоније, „ако ти за руком испадне, да из наших шака украдене опет у св. Мадру доведеш, онда ће заиста бити време да и ми теби признателни будемо! Ти си пронашао збор Ласов који је уништен! Ти си нам вампира живог у руке предао! Дакле чуј: Енрику, њено дете, Марију Непардо и циганина Аса да нам нађеш и овамо доведеш — чини с њима што год за добро нашао будеш! — донеси их па ма и мртве, а за то дело, ако га сретно извршиш, примићемо те усрдно за члана обитељи свете Мадре.“ —

На ове речи, Јозеф се победоносно осмехне — изјава вел. инквизитора премашаше његове наде, за којима му је погана душа одавно чезнула!

Обитељи шуме Меруеса беху му дакле у сопственост дати — он може са њима чинити што год жели, без да за учињено одговарати мора, он је само обвезан да њихове лешине инквизиторима преда! И ради тог новог доказа његовог труда за *добру ствар* ступиће у *свету обитељ*, и назваће се чланом разбојничке чете св. Мадре.

Ето каква су дела св. Мадре, дела од којих се сваки згрозити мора. У овом столећу види се могућност, да јед-

на краљица, — која на врху цивилизације стоји и која је свету дужност примила, да свој народ и земљу просвети и срећи води, — себе баца у наручја ових фанатичних мрачњака!

Творац је опоменуо, кад је допустио и гледао где се Мерино ножем на њу устремљује — —

Дела ове лепе Изабеле Бурбонске, којој беше благословена земља са великим народом поверена и која верне привржснике и добре пријатеље имађаше, испуниће листак у историји света, који ће за владаоце свију времена озбиљна опомена бити!

Шпанска краљица сумњаше се у своје пријатеље, осуђиваше најбоље министре на смрт, вероваше гадним опадањима своје матере, и неспособних и злобних министара као и зликовцима св. Мадре много више него гласу народа свога!

У св. Мадри плетаху се тајне мреже, и завијаху се златни сунчани зраци миле слободе у црни мрак.

Јозеф је ликовао — он се сада уверио, да је достојан језовитског друштва, и да им приличи као прави вук својој браћи вуцима — он је дакле право место за своју окорелу душу нашао!

Са похлепном усладом плео је мрежу у коју ће своје жртве похватати, жртве које су му на милост и немилост дате, — са извредном радошћу беше се већ решио, да следеће ноћи са верним увоцама и слугама у шуму Меруеса оде, и пустињаке похвата. Асо нек први буде што ће пасти — и онда ће тако своју крвожедну страст над Енриком и њеним дететом задовољити, — њихове мртве лешине само припадају светој Мадри.

Када је ноћ наступила и престоницу шпанску покрила, појави се полако, и предосторожно један човек умотан у црно огртало, који је свој шпански шешир на очи навукао, из главне капије св. Мадре на улицу Фобурго. Чим је кључар за њим капију опет закључао упути се он пажљиво к простору „де ла Себада“ а одатле савије у улицу „Толедо“.

Узрујаност народа опажала се свуда. У свима механама и кафанама чују се усклици и вика немир и огорчење а на више места чују се јасно ови усклици:

„*Живео Ласо — Живео Олосага!*“

Држим, да ће се читалац одма сетити, да тај увијени човек нико други није, но Јозеф, брат Франциишка Серана, маршала шпанског, који је брзим кораком јурио кроз улице управо капији „Толедо“. Он је своје калуђерско одело заменио са обичним оделом за то, да лакше своју намеру врши, а поглавито и за то, да не би светина, од које се пажљиво клонио, на њега насрнула и као некад повикала:

„Смрт калуђерима, зликовцима и крволоцима!“

Најпосле приспе Јозеф до механе изван вароши лежеће, у којој га његове верне слуге и врсни синови св. Мадре већ ишчекиваху. Јозефу беше мило, кад је спазио, да су ови своје коње у механску авлију увели.

Кад је Јозеф у механу, у којој се од дима ништа видело није ступио, захоре се задовољни усклици. Слуге св. Мадре јако су поштовали Јозефа, а сад још већма јер им је обећао лепу награду ако тражено похватају.

Јозефова жеља беше, да своје име код манастирске господе у доброј успомени задржи, и за то на миг Јозефов мораде механџија још неколико боца назови малаге на сто изнети. Сад се отпочне нова пијанка и то све у здравље Јозефово.

Но кад се десети час ноћи приближи, даде Јозеф знак за полазак.

На овај знак истресу момци своје чаше, и сви четворо рукују се са механџијом који не беше од њих бољи и изиђу из крчме.

Лупеж лупежу никад не верује, — Јозеф је њима истина казао, да ће им бити задатак, да неке важне особе похватају, али њихова имена и место пребивања не хте им казати. — Њих двојица изведу сад коње, на које се Јозеф и остали баце.

Беше истина густи мрак, али је ипак Јозеф добро знао којим ће путем ударити!

Јозеф је јахао напред управо св. Исидору, — као неке ноћне авети јежђаху остала четворица за Јозефом. —

У Јозефу беше крв узаврела — сваког тренутка беше све ближе жељеном месту! Уобразио је, да је већ на прагу колибице — да већ види Аса где га пијане слуге вуку и злоставе — да чује и његов глас — да гледа Енрику која је из постеље уплашено и пола нага скочила — какав диван призор! У овом уображењу заборавио беше Јозеф на све муке које је од Аса претрпео. Он се у мислима спремаше, како ће Енрику да нападне, како ће своју скотску страст да изврши, како ће је по том слугама предати а он опет на Марију напасти, по том их све повезати и у св. Мадру одвући — — само још један час и он ће своје жеље постићи!

Сирота Енрика и Марија — сиромах Асо! —

Баш око поноћи приспели су јахачи на узвишицу у средини шуме Меруеса, где сјашу и коње привежу, а они пешице свој пут за Јозефом низбрдо а одатле преко шумом обрасле равнице продуже.

Ови лупежи св. Мадре, којима је Јозеф богату награду обећао, корачаху заиста оштро за Јозефом.

Око њих владаше необична ноћна тишина, коју је једино њихов ход узнемиравао.

Јозеф је предосторожно напред корачао — он је добро познавао правац, који колибици води, но га је ипак густи мрак мало помео, те се не могаше баш најкраћег пута држати, што га и принуди да се мало размишљавајући заустави — дакле, помисли сад у себи, ваља се лево држати, и тако ћемо се са зачеља колибици неопажени приближити, и изненадно напасти.

„За мном“, рече оштро но тихим гласом, „ја се нисам преварио с ове леве стране нагазићемо на леје врта.“

Сви пођу за њим, но један од ових лупежа отпочне гадну шалу збијати, на коју се његова пијана дружина отпоче у глас церекати.

На ову непредосторожност, Јозеф се јако ражљути, те им запрети, да ће с места оног убити који би се усудио да свој глас још један пут пусти! Ови лупежи су добро знали да код Јозефа шале нема и за то отпочну мирно за њим корачати кроз густо шибље између дебелих дрвета. —

Сад се од један пут Јозеф заустави слушајући — учини му се, да се неко не далеко од њега, кроз шибље провлачи — да ли да своју кратку пушку на место где се шушањ чуо опали? Не, јер би онда тиме пробудио спавајуће које је изненадиги желео! Може бити да то беше нека звер коју су са свог лежишта покренули?

Од један пут ухвати један момак Јозефа за руку и заустави га, с речима:

„Погледај тамо, ти се ниси преварио, — ено где се светли!“

Јозеф у највећем нестрпењу упути се сада оштријим кораком за светлошћу — и заиста, пред њима се светлуцаше плаветникасти пламен горећег жишка.

Јозеф од радости сав задркти — заиста се није преварио, још само за један тренутак па ће жељену у своме наручју држати.

„Брзо за мном!“ прошапта оштро својим пратиоцима.

Сад му се опет учини, да не далеко од њега нешто у шибљу шушну, што мисао у њему побуди, да ће то Асо бити који се туда провлачи и стражарећи жене чува. — На мах спази Јозеф неког човека који је правцем к светлости корачао, за којим сад појури а момци сви за њиме утркивајући се, који ће пре Јозефа да престигне, те тако сва петорица јурише управ на светлост која их примамљиваше — обузети нестрпењем не виде луде, да, што они светлости брже јуре, да се светлост све брже од њих удаљава док најпосле њих двојица, који су напред јуришили, нису у глиб (блатиште) што се до колибице распростире до прсију упали.

И сам Јозеф јурећи за овима упадне у глиб до колена дубоко, — но извлачећи се из овог глиба спази не дале-

ко пред собом уређене леје врта, — дакле одма иза ових леја лежи колибица.

Сад викне на своје момке који све дубље у глиб упадаху, да се одма врате, и једва се са великом муком тврде земље докопају, те појуре псујући за јездећим Јозефом. — На његовом лицу указа се радост и победа, јер беше колибицу не далеко пред собом спазио, — која не беше осветљена — извесно да обитаоци већ мирно спавају, дакле испашће му све по жељи.

Полако и пажљиво корачајући, дође сад до врата — слуге ступаху полако за њиме — прва помисао његова беше, да Аса нападне, и његовим га људима преда да над њиме своју јарост излију. Сирома Асо извесно и он спава!

Јозеф гурне врата — ова се отворе — са победоносним осмехом појури у колибицу — тражећи осврtао се по њој. —

Ужасан узвик зачу се из дубине његових прсију, а песнице грчевито стисне — — *колибица беше празна!*

Са највећим озлојеђењем прегледаше синови св. Мадре сваки буџак и празна лежишта — — али све узалуд!

„Доцкан“, викну Јозеф дршћући од једа — „маовина је ево још топла — морамо за трагом, они нису далеко умакли!“

После неколико минута обузе усамљену колибицу ужасан пламен, — колибицу у којој је Енрика са својим дететом и једнооком толико времена мирно поживела — необична светлост распростираше се надалеко по пустој шуми, а прасак горећих и падајућих греда продираше кроз царствујућу тишину. Овај призор пун ужаса беше мелем за Јозефову душу — по топлом још лежишту судио је Јозеф, да они нису далеко умакли, и за то заповеди својим људма, да бегунце на све стране траже, а и сам тражећи пође, оставивши за собом колибицу, од које већ и последње честице ужасан пламен ухватио беше да их у пепео сагори!

XXVI.

РЕВОЛУЦИЈА ГОДИНЕ 1854.

Ми смо пратили незадовољство народа, које су неуместан рад Изабелиних министара и саветника, и гадне интриге њених назови привржeника у народу изазвали. Тесна свеза краљичине матере са св. Мадром и шкодљиви утица калуђера не остаде народу непознат, и у часу кад је строга пресуда противу Ласа изречена, букне на дан 17. јула 1854. године такова ужасна буна, какове до тога дана у Шпанији још не беше.

Читаве трупе под предводитељством О' Донела и Дулса повлачиле су се престоници, али не да се изненађеном гувернеру на услугу ставе, но да цео народ на устанак побуне, и за то се из више хиљада грла орио усклик:

„Живела краљица — смрт министрима!“

На мадридској пољани сакупише се читаве регименте незадовољника и то под предводитељством Конче и Месине са паролом:

„Смрт грофу Сан Луjзу! — и поштенију владу!“

По свима улицама подигла се ужасна вика незадовољне светине. Људи и жене, које глад обладала беше, са засученим рукама покидаше сву гвоздену ограду двора краљичиног, са којом се, не имајући оружја, оружају, понеки са старим пушкама и зарђаним мачевима, опколе дворац са громовитом виком која за неколико часова са ужасом све улице Мадрида испуни.

На „пласа Мајору“ сакупљена светина удари сложно на арсенал — стражари попадаше као прва жртва озлојеђених грађана, по том изобијају сва врата на арсеналу, и са највећим ускликом наступи грабеж новог оружја.

Ужас владаше по целој престоници! На свима зградама позакључаваше се уласци и позатвараше прозори — пуцњава из пушака већ се по гдекојим улицама чује — на „Изабелиној улици“ и „Пуерти де л Сол“ подигла је светина сву калдрму и направила барикаде. За неколико тренутака

буду све улице, које касарнама воде, позатваране. Ужас обузе све власти, а особито полицајне, које не смедоше ни зуба помолити! Најпосле кабинет изда наредбу, да се војинство из касарне противу озлојеђеног народа крене. Прим је молио краљицу, да све министре по жељи народа збаци, и да прокламацију на народ изда. Али Марија Христина и њене присталице наговоре краљицу да употреби најстрожије мере те да узрујани и огорчени народ на мир примора, које Изабела и послуша, те са дршћућом руком потпише наредбу коју јој је гроф Сан Лујз поднео и која наређује: да војинство оружаном руком са свију страна на побуњени народ нападне и тако устанак угуши. Гроф Сан Лујз добије налог да поредак у војсци, која је Мадрид опколила, надгледава а да преда управу над њом ђенералима Роз де Олану и Орибу који ће с места светину напасти.

Ужасна се борба отпочне! У свима улицама подиже се ужасна вика умешана са звеком мачева и пуцњавом пушака. На улицу „Муперо“ најпре удари народ, све страже државног затвора поубија и сву дружину Ласа ослободи, а од зидина државног затвора па до преко улица лежећих кућица подигне брзо барикаду од кола, разног камења цигаља и врата! Војинство, и ако је видело, да извесној смрти у наручја иде, удари ипак одважно на барикаде — крв се отпоче потоком лити — вика за помоћ, јаук умирућих, усклици бораца и пуцњава из пушака распростираху се са ужасом по целој престоници.

У залуд је Олосага озлојеђени народ молио, да се умири, — народ не беше задовољан што је на смрт осуђене ослободио, но се тврдо реши да и краљичине министре утамани!

„Смрт Сан Лујзу — смрт Марији Христини!“ чуло се из свију улица, са ужасном виком, која је у сам двор допирала.

Свакога часа расла је маса незадовољника, и само војинство отпоче на народну страну прелазити. Наредба, да се Мадрид бомбардује, не могаше се у дејство привести, јер и околне узвишице беху већ од побуњених ђенерала узете. Борба војинства беше дакле ограничена само на ули-

це Мадрида, по којима ужас владаше, ужас каквог у Шпанији дотле не беше. „Пуерта дел Сол“ изгледаше као бојно поље по ком мртве лешине као сноп̀ље лежаху, — на „Плаца Мајору“ крв се потоком лила, а беснећа вика крвљу попрсканих бораца све се ужасније подизала.

Најпосле предводници краљичине трупе Рос де Олано и Орибе, не могаху више гледати, како се братска крв врсних Шпањолаца пролева — они изјаве маршалу Серану, да ће с места своје трупе натраг у касарне повући, на коју изјаву херцег де ла Торе усрдно загрли оба ђенерала.

„Одавно сам ја ово позорије са дршћућим срцем ишчекивао, нека се милостиви творац смилује, те да од овог грозног усева род слободе изникне, и да наша краљица мрачну копрену са лица скине и увиди своје праве пријатеље и позна своје подле и гадне саветодавце!“

Сад се Серано кроз беснећу светину прогура и упути у двор, који беху незадовољни грађани опколили.

Изабела стајаше у узвишеној одаји свога дворца у одаји из које прозори на долину предградија гледе. Маркиза од Бевиље клечаше близу краљице са склопљеним рукама молећи се богу, а дојиља Марита плакала је без престанка.

Дадиља Изабелиног детета беше такође к краљици позвана, — осим ових лица и неколико ађутаната не беше нико више поред шпанске краљице, која уз прозор стајаше и ово ужасно крвопролитије на дурбину посматраше. А мали и уплашени краљ клечао је у дворској капели — извесно што је држао да је у њој сигуран, али ужасна борба допираше и до његових ушију!

Отац Матија и Фулхенсијо, још при почетку овог ужасног позорија, збацише своје свете мантије, умоташе се у огртаче и кроз потајна вратаоца парка умакоше, а калуђерица Патросинија и без да је знала куд су ови отишли удари истим путем — ова побожна дружина јако се обрадова, видећи се потпуно здрава и читава у зидинама улице „Фобурго“ оставивши краљицу, краља и сву породицу њиховој грозној судбини, те се сви позакључаваше у одајама св. Мадре.

Изабела беше грозничавим нестрпењем обузета — ађутанти непрестано јурише извештавајући краљицу о спољним дсгађајима, али се ипак не смедоше усудити да краљицу о правом стању изveсте. Известија су понајвише гласила, да ће оружани грађани морати оружју војинства подлећи.

Сад од један пут упаде у одају ђенерал Блазер сав запурен. Овај беше одређен да се у доњи Ваљекас против усташа бори.

„Једва један пут," викну Изабела изишавши му на сусрет, — „какову ми вест доносите ђенерале?"

„Добру, величанство — побуњеници, који већ беху и долу заузели, одступају испред краљичине војске," извештаваше задувани ђенерал и спусти се пред краљицу на колена — „трупа Кончина малаксава — само још за један час, и сви ће ударити у бегство!"

„Хвала вам, мој врсни ђенерале, ми ћемо знати, да вас краљевски наградимо! Но пре свега ми ћемо све оне вође и ђенерале, који су мач противу нас извукли, збацити и законске их заштите лишити! За то похитајте што брже, да вашу дужност испуните!"

Чим се војсковођа из краљичине одаје удалио беше, заповеди краљица да Сан Луjз к њојзи дође, но том се посади за писаћи сто и написа својом руком наредбу, која ће многе одабране официре самог живота коштати. — Немир и јарост беше краљицу тако обузео, да у том тренутку у стању беше потписати и смртну пресуду за цело становништво престонице Мадрида.

„Издајници, нека познаду шта је краљица!" шапташе она, а лице јој од јарости све пребледи, „све ћу да сатрем — све — све! Где су сада ти врсни пријатељи и заштитници — где су сад господа моје гарде, који ме при свакој прилици о својој верности увераваше? — Прилика је ту, да покажу својој краљици своју искреност и оданост!"

Један ађутанат улети уплашено у одају — —

„Величанство — Дон Олосага је ослобођен — стражари државног затвора поубијани — ђенерали Роз де Олано и Орибе, повукоше своје регименте великим губитком у касарне!"

„Ха, издајници!“ викну Изабела и лупи ногом о патос — казан ће их брзо постићи, и то одма чим Мануел и Блазер побуњенике у доњи Ваљекасу распуде!“

Краљица ступи сад с дурбином на прозор у намери да распозна шта се у доњи збива, али густ дим пушчаног праха не даде јој поље плегледати.

У том тренутку врати се ађутанат, ком налог издат беше да Сан Луjза зове.

„Величанство — све је изгубљено! Председник министарства је утекао!“

„Утекао!? Та то је немогуће. Вас су преварили!

„Гроф Сан Луjз преобукао се у обично одело и још пре три часа са де Молинсом побегао!“

„То ми онда зовите господу Кастра, Маркиза од Хероне и Доменеча!“

„И ове сам узалуд тражио, величанство, и они су одавно поутицали,“ извештаваше уплашени ађутанат!

„Дакле ми смо издани и продани?“ викну краљица изван себе —“ лупежи нас оставише у часу кад их најнужније потребујемо!“

Изабела за магновење изгледаше као да не зна на што да се реши — за неколико тренутака стајаше непомично, но најпосле викну:

„Умољавам моју матер и господина херцега Ријанса-реса, да одма к нама дођу, од преке су нам потребе!“

На свог супруга није Изабела више ни мислила, јер јој се он пре неколико часова јавио, да ће се у капели богу молити — Изабела је добро знала, какову би помоћ од малог и плашљивог Франциишка од Асиса имала, — а како га ни најмање не љубљаше, то није ни захтевала, да у овом часу највеће опасности уз њу буде!

Сад спази дете своје и топле сузе ударише јој на очи — њено дете, које о овим стварима и страхотама и не знађаше, пружало је своје ручице матери са умилним осмејком — Изабела пољуби своју малу кћер и лице јој топлим сузама ороси.

По кратком времену врати се ађутанат са неповољ-

ним гласом, да краљичину матер нигде у двору није могао наћи и да је херцег Ријансарес са својом децом побегао.

„Поутицали — сви поутицали? — О, то се ми онда за изгубљене држати морамо!“ јецаше посрћући краљица која се сада тек увери, да је сама себи остављена, остављена од оних, које је она сваког тренутка с наградама обасипала, па и сама њезина рођена мати. — —

До овог тренутка поверљива краљица, осећала је сад да се у њеним грудима најдивнији стубови руше — да се бћуее о њељубави и верности из основа потреса — на пољу се чује све ужаснија вика грозећег народа, који се њојзи приближавао. Борба њезине душе беше заиста ужасна. — На улицама чује се пуцњава истина мало ређе, али сеча беше све ужаснија. — —

„Смрт министрима — смрт улизицама и нитковима — доле с Маријом Христином!“

Та вика допираше са страхотом и у сам двор. Забуна и очајање међу дворјанима владаше у највећој мери, јер сви већ дознадоше да су свети оци са калуђерицом Патросинијом поутицали, уместо да су се около своје краљице сакупили.

Маркиза од Бевиље приближи се сад к краљици, на њезином лицу могаху се јасно читати речи: „ми смо изгубљени.“

Са подигнутим рукама и сузним очима мољаше Паулина краљицу:

„Величанство, не оклевајте дуже, јер ће се и последњи излазак затворити! Дозволите да бежимо!“

„Зар да бежимо, маркизо!? ви као да не знате шта говорите мила моја! Ми ћемо овде остати па ма баш сви нашем непријатељу прешли! Ако баш хоћете да ме и ви оставите, онда слободно идите! Идите Паулино! Ми смо за ово мало часова толико претрпели да нас баш не ће ни овај растанак уморити -- идите — ми овде остајемо!“

„Онда и ја остајем, величанство — остаћу да с вама умрем! одговори маркиза јецајући!

Изабела је сад усрдно загрли.

„Само одважно, мила Паулино! Нека да видимо, докле ће се с нама овако терати и шта се најпосле окончати! Нека да бар сазнамо, ко су нам прави пријатељи! Заиста Паулино, и ако је овај час пун ужаса то нам је ипак једну услугу принео јер смо у њему познали кривоклетнике улизице и лупеже који су мој престо окружавали! Сад видимо да смо у средини непоштења живели!“

„О мени, немојте само тако да мислите, величанство — ево вам се заклињем, да ћу с вама зла исто онако радо сносити, као што сам и добра до данас сносила, и да с вама величанство умрети желим!“

И стара Марита ступи сада к Изабели, обасипајући јој с пољупци руке увераваше плачући, да ће јој до гроба верна остати.

Овим искреним речима беше Изабела јако тронута. — У том тренутку мале утехе, појави се сада нови весник са ужасним гласом!

Ађутанат улети и краљици уплашено јави, да су усташи ђенерала Блазера одбили и да су сву околину освојили — други весник опет јави да се и цела Валенсија побуњеницима придружила и да се област Арагон на устанак спрема!

Краљица уплашено ступи неколико корака назад — она покрије своје лице дршћућим рукама — то беше већ одвише за њезину измучену душу — сад беше све изгубљено! —

„А Мадрид?“ упита Изабела са страхом и неком надом — на које питање ће одговор још ужаснији следовати, но што се она и надаше.

Два рањена и крвљу попрскана официра дворске гарде улете посрћући у одају. —

„Бежите, — бежите! викну обоје у највећем страху — „једино још моћи ће се ваше величанство бегством спасти — беснећа светина напала је на страже — све су се трупе усташима придружиле, и у тренутку док смо ми довде дојурили, да ваше величанство бранимо, дворска гарда је већ сва поубијана! — При овим последњим речима је-

дан од ових официра стропошта се мртав на земљу — а други се отпоче љуљати да падне. —

Док су се ађутанти около ових официра бавили да их из одаје краљичине изнесу, дотле се орила још ужаснија вика беснеће светине која се одајама краљичиним приближаваше — пушке пуцаху, сабље севаху уз громку вику — краљица осети да јој ноге дркћу и не беше у стању ни речице проговорити — овај тренутак беше најужаснији!

Дадиља са дететом појури к краљици, маркиза и Марита падну поред краљице на колена — они се богу моліше — и Изабела подигне сад своје руке к небу.

У души лепе, од страха дршћуће и бледе краљице појави се у часу нека промена, која би од велике користи за њу и њезину државу била, кад би само знала да је употреби — али то је несрећа свију смртних да тугу и први миг неба брже забораве, но што тежњу за уживање са ума изгубе!

Изабела II. краљица шпанска оста дакле усамљена без да је знала шта да отпочне, само још један час, и њезин престо биће погажен и разорен, — поука тако страховита ужасна претећа и крвљу попрскана — Изабела задркти целим телом — по том шчепа своје дете у намери да са њим одважно пред оружану чету изиђе — у највећој опасности придобијамо тек праву снагу — Изабела је осећала, да њено срце, које је тако силно куцало, отпочиње лакше ударати, и најпосле учини јој се, као да је за свагда куцати престало.

У том тренутку најужасније опасности, зачују се преко двориштa топоти коњски, Изабела слушаше, ларма се утиша, маркиза ћипи, она познаде глас једног од отих јахача, на лицу краљичином указа се сумња и страх, врата се отворе, кроз која проби црвена светлост од јаког пламена, који је одаје Марије Христине обухватио а на врати појаве се господа краљичине гарде: Серано, Прим, Топете и Олосага.

Изабела их непомично гледаше она беше у двоумљу да ли ће се речи пророка Сантиља у том ужасном тренут-

ку обистинити или не, — да ли су ова господа дошла да је спасу или упропасте, јер јој са свим чудно беше, што пред собом гледа председника Ласа дон Олосагу, ког је она на смрт осудила.

Али краљица не беше дуго у том двоумију!

„Величанство, поклоните нам ваше поверење, јер иначе све је изгубљено!“ викну Серано, и спусти се пред Изабелу на колена. „Ми смо једини ваши верни данас уз вас, уништите смртну пресуду, коју сте над Олосагом изрекли и дозволите нам, да радимо онако, како ми за добро нађемо!“

Изабела оклеваше, она стајаше дршћући са својим дететом, пред господом своје гарде, који у најодсуднији час дођоше да је заклоне. Сви су је оставили, сви су поутицадоше, само они беху једини тако одважни, да се кроз грозећу светину, горећу ватру и мртве лешине до ње догнати смедоше. Дакле само њих четворица беху у стању да је спасу!

Али Изабелу обузе нека мнима гордост кад Олосага к њој ближе ступи и на колена се спусти.

„Палате министарске су у пламену,“ викну Серано са ужасном опоменом, „озлојеђена и незауздана светина већ је до самих одаја ваше високе матере допрла и ватру подметла — поклоните нам поверење, никад не беху и не ће бити празне речи: да смо ми једини верни вашем престолу и да ћемо верни остати донде, докле год нас ви од себе не отиснете!“

„Францишко!“ промуца Изабела „Ви сте криви, што се тако догодило — ви се к мени доцкан враћате!

„Још није доцкан — ми спасосмо ваш живот у цркви Анточи — ми с радошћу пролевамо нашу крв за вас,“ рече Серано одважно.

„Ми мишљасмо да у вама наше непријатеље гледамо, ми мишљасмо да смо од вас остављени, јер ено тамо где стоје ђенерали Роз до Олано и Орибе, који с вама дођоше и који не хтедоше ствар своје краљице бранити!“

„Они се повукоше натраг са својим трупама за то, што смо им ми то заповедили величанство, а то да не учи-

нисмо до сад би већ цео Мадрид у пламену био! Ваше регименте у долји су разбијене, не оклевајте величанство, да нам поверење поклоните!“ говораше Серано, а међу тим већ јача вика узбуњене светине, до њих допираше -- већ се и звека оружја чује а и кораци који све ближе долазе — на степеницама и по ходницима чује се све ужаснија вика приближавајуће се светине, а светлост ужасног пламена од горећег десног крила двора, осветљаваше кроз прозоре и саму краљичину одају.

„Смрт министрима — доле с Маријом Христином — дајте их на поље — они се иза краљице крију!“ —

Ова претећа вика пробијаше кроз краљичине одаје; са голим мачевима навали светина у одају у којој краљица још нерешителна са господом своје гарде стајаше.

Роз де Олано и Орибе хтедоше нападајуће одбити — али њихов труд беше у залуд — незауздана гомила стрпа се с голи мачеви у одају да над омраженим које мишљаху овде наћи, освету изврше.

Изабела ужаснута посрне — маркиза уплашено врисну и стропошта се уз краљицу, а Марита пође са склопљеним рукама на незадовољнике, да их за милост моли, да краљицу поштеде. — —

У том тренутку ћипи Серано — он и остала његова три друга извуку сад своје мачеве и ставе се између озлојеђене светине и нерешителне краљице — —

„Ни корака даље!“ викну Францишко Серано громовитим гласом, — „први који нам се приближи, син је смрти, — пут краљици Шпаније води само преко наших мртвих лешина!“

На ове претеће речи воће озлојеђеног народа, стану као укопани — —

Беше грозна решавајућа сцена! Многобројној и озлојеђеној светини, заиста не би могли за дуго ова господа на супрот стајати! — И ако би први под ударцима њихових мачева пасти морали, то би онда извесно и они, надмоћној сили подлећи морали!

„Натраг грађани;“ викну у том најодсуднијем тренут-

ку дон Олосага који се с голим рукама испред претећих вођа стави, — натраг! Зар хоћете да се са слабим женама борите? — Ове одаје не припадају вама!“

„Мн иштемо Сан Луjза — ми тражимо министре!“ викаше беснећа светина, „ми тражимо Марију Христину!“

„Ви видите, да они нису овде — за то натраг! Министри су поутицали, и више се не ће амо повратити! Краљица ће ваше жеље испунити, она ће се о вашем добру свагда старати,“ говораше им Олосага.

„Живела краљица Изабела! Смрт министрима!“ орило се из хиљаде грла.

Повратите се браћо вашим кућама и постарајте се, да се улице рашчисте,“ опомену их Серано, „ваша краљица издаће прокламацију, из које ћете се уверити да вам све праштa!“

„Ви нам за то јамствујете маршале!“ рече један, крвљу попрскани вођа — „хајдмо браћо — Олосага и Серано одржаће своју реч!“

Прим већ нс беше међу овима. Он се, са Оланом и Орибом прогурао кроз светину и узлетео у одељак дворца у ком краљичина мати живи, те да нареди да се пожар угуши. Министарске палате гореле су ужасно и осветљаваху сву варош.

Изабела од ужаса једва је мало к себи дошла — она није толико ради себе дрктала, но ради свог детета, а и своје матере, и очекивала је сваког тренутка, да јој глас о њезиној смрти донесу, јер никако није могла дознати где се налази.

По што се Серано и Олосага са вођама побуњеног народа руковаше као у знак потврде и одржања своје задате речи, разјарена светина повуче се натраг.

Изабела беше спасена — спасена, и то једином помоћу господе своје гарде, који у часу најгрозније опасности уз њу беху! —

Али кад се врата за претећом светином закључаше, кад Изабела, после овог грозног позорија опет мало к себи дође и зачу последње Серанове речи:

„Величанство — богу нек је хвала — сад сте спасени!“ стропошта се ужасом изнуренана на патос. Маркиза и Марита подигну је, и спусте на једну столицу и обадве клекну плачући поред обамрле краљице.

Док су лекари дошли, и са великом муком краљицу опет у живот привели, дотле су се Серано, Олосага и Топете спустили у двориште да и тамо још беснећу светину умире. Они се баце на своје коње и разделише се на три стране јурећи кроз улице опоминући народ на мир. —

Светина их је радо слушала, јер беху у народу признати као људи слободног правца, и за то се са свију страна орило, „Живела краљица! Живели Серано, Прим, Топете и Олосага!“

Али осветлење улица мадридских представљаше нам тога вечера, ужасан призор! У свима улицама беше калдрма крвљу попрскана — сви прозори беху од куршума (танета) испробијани — мртве лешине затвараху нам пролаз око разорених барикада — грађани лежаху поред војника — оцеви тражаху своју децу — — јад и ужас владаше свуда! Палата гувернера беше у развалине преобраћена, палате грофа Сан Лујза, Виста-Хермозе и Саламанке не могаху се из пламена видети — и кад се светина мало разишла беше, труђаху се војници у друштву с грађанима, да улице рашчисте.

Али Серано и Прим кад увидеше, да се мало у вароши умирило, појуре, на својим бесним коњма у долу изван вароши, да трупу краљичину поврате, и усташима, којима воће беху: Конча, Месина, О' Донел и Дулсе саопште вољу краљичину.

Као што су при почетку ове побуне све воће кабинету пребацивали: да су устав погазили — да су сва права под ноге бацили — да су све осећаје пристојности исмевали — камару презрели — слободну штампу давили — благо опљачкали — свет подбадали и највећи немир у земљи сејали — тако сад обнародоваше, да је цел устанка, а цео народ им одобраваше:

Да се задржи краљица Изабела II.
Да се краљичина мати за свагда из земље изагна.
Да се збаци деспотично, презрено министарство и
Да се насилни порез обустави, а земља у мирно стање доведе. —

Све ове тачке не беху само од предводника усталачких на Серана управљене, него од свију вођа народне странке, као: Ривера, Уљоа, Кантера, Силвера, Мартоса, Риос Розас'а, и других. Серано је у име краљичино свима амнестију објавио.

Док су се Прим, Олосага, Топете и херцег де ла Торе, прво уз краљицу а после по целој престоници трудили да поткопани мир опет у првобитно стање доведу, дотле се херцег Ријансарес са својим одраслим кћерима, код познате гђе Делакур налазио! Чудновата судбина; херцег са својима кћерима код Делакуре, у летњиковцу на друму водећем Аранхуесу — истина, да нас нужда не учи само молити се, но и сносити! Госпођа Делакур, заузимала је место матере код кћери краљичине матере, којој ни трага не знадоше!

Да ли господин херцег, у овом случају страшљиви супруг њен, место, где се прикрила, знао није или да ли то место за њега и његове кћери довољно сигурно не беше — не ћемо сада испитивати — ми можемо само са сигурном извесношћу рећи, да ова горда и насилна краљичина мати није никакво друго место за прибежиште себи изабрала но подрум двора мадридског!

У овом старом подруму беше Марија Христина приморана, да се од озлојеђене светине прикрије и свој живот спасе. Ми смо видели и чули, да је ова висока госпа, паметно урадила што је ово место за склониште изабрала, јер је светина непрестано тражаше, и да им је за руком испало наћи је, питање је, како би прошла.

Марија Христина, мораде дакле гледати кроз подрумски прозорчић, како озлојеђени народ њезине одаје пали! Она мораде, на поду мокрог подрума клекнути и богу захвалити, што је ова крвожедна светина нашла није!

И ако је светина дворац краљичин оставила, ипак ова обожатељка калуђерска, не смеде из свог прикривеног места изићи, но заповеди да отац Матија к њојзи дође, с ким најпре разговарати жели, и за то беху с места преобучени весници у манастир улице Фоборго послати.

У св. Мадри држао се савет, да ли ће велики инквизитор по овој молби учинити и Марију Христину, у овом још страховитом часу опасности посетити, те се најпосле реши да се највештији и најлукавији калуђер пошаље — на његову несрећу. При свем том што се преобукао, беше он ипак, као последња жртва овог дана у руке озлојеђене светине пао која га одма познаде. Пре но што су вође дојуриле, да светину умире, беху изасланику св. Мадре конци живота већ смршени! —

Тек око пола ноћи, изиђе Марија Христина из свог прикривеног места, и ступи у своје одаје, које је ватра јако осакатила! Још исте ноћи загрлила је свог повратившег се супруга и кћери, по што је и краљицу на своја прса са топлом матерњом љубављу притисла.

И Францишко од Асиса нађе се сад међу њима, јако озлојеђен на догађај, ком краљица примети, да тако свагда бива, кад се народ до крајности дотера.

Господа краљичине гарде, после уморног рада, врате се око поноћи у двор іде нове страже поставе, а и сами ту остану, да би се по одмору краљичином саветовали о најнужнијим мерама првог предузећа. —

XXVII.

ИЗАБЕЛА У СВОЈОЈ ОДАЈИ.

После оног дана, оне ужасне борбе, владао је у престоници у Мадриду најсвечанији мир. Са ванредном брижљивошћу беху и последњи знаци крваве братске борбе са улица рашчишћени, а калдрма у првобитно стање постављена.

Трупе краљичине, које противу усташких ђенерала у доњи мадридској војеваше, повратише се без ларме и мирно

у своје касарне, а трупе усташке опет у своје области. Само су ђенерали, но жељи Серановој у престоницу дошли, да се о последњим решењима известе, која ће се следећег дана издати.

Олосага, по што је од Прима дознао, да се Изабела у повољном здрављу налази, упути се к њој, да за аудијенцију моли. Беше сијасет ствари, ради којих није могао оклевати те да се што пре с краљицом састане.

Серано се са својим саветом трућаше, да још истог вечера дозна вољу народа, те да краљици оде, а међу тим се Прим трудио, да се државна управа у бољи ред доведе.

Дон Салустијан у пркос свему што је последњих дана искусио, беше као прави дворјанин расположен. Истина, да га је извешће из Париза, које гласи; да се Јевћенија од Монтихо за цара француског удаје доста гризло, али је ипак умео ову грижу вешто прикрити. Шта више његовим друговима чинило се, да је још расположенији но пређе, а и њихово пријатељство беше сада још чвршће, од кад дознаше, да он беше онај чудновати дон Рамиро, са којим су бегство Мериново предупредили, не знајући да са својим најбољим другом то чине.

Олосага се пријави краљици.

Изабела је у својој 24-тој години, и то за неколико дана више искусила, но што су остали владаоци до своје дубоке старости искусили. — Сад беше све већ сретно прошло.

У тренутку кад је ађутанат Олосагу пријавио, сећаше Изабела са маркизом од Бевиље у салону, из којег се у њену одају улази. Она је у руци држала писмо, које је од француске царице. своје пријатељице добила, и које јој је нарочити посланик донео. У истом писму беше топал израз љубави према држави шпанској и према младој владатељци.

Ово писмо стави Изабела на један марморни сто, чим је Олосага у одају ступио, и седне гордо, јер при погледу на председника Ласа ког је она на смрт осудила била беше неповољно дирнута.

„Величанство!“ рече Олосага, поклонивши се пред

краљицом, и једним погледом и маркизу поздравивши, „нек ми је дозвољено, да пређе, но што се из Мадрида удалим, од вас опроштај измолим за све, што вам год до данас неповољно беше, ми смо људи, величанство, па и све оно, што ми са најбољим намерама извршујемо, показује се у свом извршењу више пута тако, да га рђаво разумемо и схваћамо! Дозволите ми да пређутим догађаје, о којима сте Ви јуче маршалу Серану високу реч задали, да ће све у заборавност прећи!“

„Рђаво схватање! О дон Олосага, за што се увијате у огртало отрцаних фраза? Рђаво схватање потеже сваки онај, који је у намери, да неправду прикрије!“

„Величанство, онда молим, да ми се и та неправда опрости, са којом Ви данас моја дела обележисте! Опростити коме, најлепше је право престола! Али нека ми је дозвољено, да вам још једном кажем, да све оно, што сам год чинио, са уверењем сам чинио да ће вама и вашем престолу на добро служити! Сумњате ли о томе, онда би била довољна казан за мене, коју ми својевољно прогонство намеће!“

„А камо сте наумили, дон Олосага!

„У Лондон, а оданде у Немачку. Та удаљена држава одавно ме к себи привлачи, и мислим да се не варам кад кажем, да јој велика будућност предстоји!?

„Ми се морамо чудити, на што сте се ви решили!“ рече Изабела с неким предрачуном, „ми смо се надали, да ће Париз бити баш права мета вашега пута!“

„У Паризу немам шта да тражим, величанство, осим изгубљено спокојство!“ одговори дипломата.

„Како мислите ви то, дон Олосага?“ упита Изабела која је унутарњи потрес на Салустијану приметила, и која рада беше, да што више дозна.

„Париз називамо најраскошнијим и најнемирнијим местом величанство, а то мислим да имамо право. Развратност и љубавни занос довешће га до пропасти!“

„Али за ова сјајна искушења нисмо у стању бољега од вас наћи, господине министре! Вама је добро познато да

ће се наш посланик Ронка ради венчања са госпођицом Шарлотом Оливјеровом амо вратити — па у тренутку, кад о своме путу споменусте паде нам на ум, да вас на то важно место пошаљемо! Ми смо уверени, да ћете са вашом вештином све погрешке опет поправити, и да би начин вашег углађеног понашања, тамо баш на правом месту био, тим пре што се опоминьемо да царици француској нисте непознати!“

На ову понуду Изабелину беше Олосага тако изненађен, да су му у магновењу речи у грлу изумрле, а такови случај никад код њега не беше — ово изненађење беше сада много јаче, јер је дубоко његове потајне осећаје потресло!

Олосага беше већ у мамери, да ову понуду одбије — али неки тајни глас му рече: Ти мораш ићи, и овом приликом себе надвладати! Ти мораш и овај испит положити, те да оној мети ближе дођеш, која на врху човечије снаге стоји — иди у Париз, научи се сносити, да дневно и равнодушно оно гледати можеш, што те тако снажно примамљује а никада постићи не можеш!

„Ви сте заповедили, величанство, ви ме као достојног изабрасте, да умишљено прогонство са местом посланства заменим, ја се дакле са особитом понизношћу клањам!“

„А, а, како радо попуштате, и како од један пут постадосте вољни господине министре! Ми ћемо вам што пре препоруку написати дати, и једно својеручно писмо на царицу француску упућено, предати?

И за то се нада посланик вашег величанства, да ће још усрдније бити примљен!“ рече Олосага осмејкујући се.

„Ми се надамо, да ћемо вас још један пут пре вашег одласка видети,“ рече Изабела отпустивши свог, некад тако врсног министра, који је данашњим састанком опет нову љубав придобио; јер кад се Олосага по начину правог дворјанина поклонио и из одаје изашао, рече Изабела маркизи:

„Ми му и у пркос амнестији хтедосмо опет показати своју моћ, али ни по часа са њимо не проведосмо, а он у

место мржње задоби љубав! Има нека чудновата моћ, која са тим ванредним човеком влада.“

„Дон Олосага је опасан дипломат!“ одговори маркиза од Бевиље неким својственим осмехом, — она имађаше о том потпуно уверења, јер јој је он лепу наду њенога живота разорио; но о чем она сада млого мирније говорити могаше, јер је маште нестало.

Кад се сумрачивати отпочело оде Изабела у своју одају.

Нама је та дивна одаја већ позната. Дадиља је отворила високе прозоре, кроз које диван мирис цветнога парка у одају продираше. Црвена лампа распростираше своју тавну светлост по укусним столицама, диванима и беломе тепиху, који патос покриваше. Улазак у ову одају, покриваху тешке завесе. Краљица ступи наслоњачи, која поред округлог кристалног огледала стајаше, и баци свој поглед у њега, као да се хтеде ова лепа госпа уверити, да јој ови последњи дани ужаса нису ништа од њезине лепоте одузели, — она беше дакле спокојна, јер огледало које никад не лаже, показа јој да је још исто онако лепа и примамљива као и пређе! Она је своју копрену, која за време дочека преко голих рамена и прсију раширена беше, са себе сада збацила — плава хаљина, која је богато са белим чипкама украшена, стајаше јој тако дивно, да се са задовољством у огледалу посматрала — волшебна црвенкаста светлост обасипаше њезино тело, кад је од огледала одступила, и дивану који уз прозор стајаше приближила се, на који се сада спусти и маркизи рече да би радо слушала диван глас харфе, који би у овом часу мелем за њезину рањену душу био. Краљица је знала да маркиза у харфу тако вешто ударати зна, да сваки звук танане жице кроз срце продирати мора.

И стара Марита слушала је свагда из своје одаје ове умилне гласове, и за то је по жељи краљичиној одма донела овај врли инштрумепат и стави га пред маркизу, која у углу краљичине одаје сеђаше. Сад се најумилнији гласови дивне свирке распростираху по овој волшебној одаји, а краљица се топљаше у заносу слатких мисли, мисли на

Серана које јој њезино срце потресаху. Какове тежње у њезином бурно куцајућем срцу пробудише ови умилни звуци? — за ким је у овом тренутку највећма чезнула? — кога је желела да поред себе види? —

Онај исти, на кога је краљица у том магновењу мислила, беше јој ближе, но што се она и надаше — она га не виде — а он стајаше за магновење непомично — —

Францишко Серано стајаше на прагу ове чаробне одаје полако размакнувши завесу — он беше једини, који смеђаше и без пријаве и у свако доба у краљичину одају ступити.

Он је у тој дивној одаји спазио само краљицу која је на дивану лежала — маркизу, која натраг сеђаше није спазио — он и не имађаше времена да по одаји разгледа, јер се загледао беше у Изабелу, која га у том примамљивоме часу занела беше!

Маркиза од Бевиље, која је херцега де ла Торе изненадно на прагу спазила, прекиде свирку и ђипи уплашено.

Краљица сад такође нагло устане, загледавши се у Францишка, који к њој ступаше, он, на кога је она с најтоплијом љубављу мислила — она беше чисто изван себе, од усхићења беше јој се и глас у прсима следио.

„Величанство, ја долазим важним послом!“ рече ладно херцег де ла Торе, дубоко поклонивши се.

Маркиза од Бевиље, учтиво поклонивши се, оде из одаје.

Изабела стајаше поред дивана још непомично, и беше јој немогуће, да на ладне речи Серанове одговори — они беху сами — сами у овој примамљивој одаји. Изабела беше заборавила, да своју копрену преко голих прсију баци — она стајаше у чаробној лепоти пред њиме — сад ни он не могаше поновити оне горде речи, са којима је њој ступио.

„Францишко!“ уздану краљица — „да ли сте ви још онај Францишко Серано, о ком сам баш сад са усхићењем мислила, са опоменом на прошле блажене дане — јесте ли ви још онај Францишко, који ми је некад са дркћућим гласом своју љубав поверио, који је са ватреним речима пред мном клечао и моју руку, моја уста са ватреним пољуп-

цима обасипао? О говорите — је ли могуће, да сте ви онај Францишко, ви, који се са тако ладним речима к мени приближујете? Не, то није могуће, ви сте са свим други — ја вас не могу мојим Францишком звати!“

Сад краљица покрије рукама своје лице — она тешко дисаше — она јецаше — —

„Изабело — моја краљице!“ рече Францишко дркћућим гласом, јер његова ладноћа мораде овој узбуђености подлећи — „остајмо непоколебими — има успомена, које не смемо дирати!“ —

„А кад би те успомене највеће благо нашег живота биле, кад бисмо са тима успоменама све горке часове презрети морали, кад нам ништа за срце не остаје осим та успомена — како онда Францишко? — да ли ћете и онда још казати: ми не смемо у њих дирати?“

„Али ми не смемо заборавити, шта нас раставља краљице!“

„Шта нас раставља? — ви имате право Францишко шта нас за навек раставља! Ја сам у овим блаженим успоменама заборавила, да ви Енрику имате а ја мужа да имам! Али, Францишко, да ли се можемо нагону срца противити, можемо ли срцу заповедити кога да оно љуби, а особито да љуби оног за кога никакова осећања нема? Будите праведни — будите поштени, Францишко, ви ми онда друго обећање дадосте, онда када се моја млађана душа са поверљивим усхићењем на вашим уснцама лепршала — ја вас дакле на то опоминьем — јер она обмана коју сам искусити морала, оно отказивање које је у мени све потресло, незаборавно је!“

„Ви сте узнемирени, Изабело — ви сте клонули!“ — викну Серано и обузет краљичином страшћу, пригрли је у своја наручја — „ево ме уз вас — отворите ваше умилне очи — за мене се отварају — погледајте ме умилно!“

Францишко је лепу Изабелу на диван спустио — на његове последње речи отвори она очи које пуне суза беху и умилно га погледи — —

„Францишко — ви још не знате — најслађу тајну моје

душе,“ рече она тихо јецајући — „ви може бити и да не сањате, како моја душа за вама чезне! Чујте! Ваше дете беше изгубљено — беше вам украдено — оно се зваше Марија — — оно дете, ради ког у цркви Анточи мало главу не изгубих — мом детету име је Марија — помислите да је то ваша изгубљена Марија — кад год њу љубим онда знајте да љубим вас!“

На ово усрдно признање Францишко сав уздрхта — на такову жарку љубав није он ни мислио — он беше надвладан, беше занемео — Францишко Серано пригрли сад још усрдније плачућу Изабелу, и љубљаше јој орошено лице он осети на своје пољупце ватрене одговоре, и не могаше досад друкчије, но да на све заборави што међу њима до данас беше! Изабела имађаше дакле Франциша и по други пут на свом срцу — она плакаше од усладе — она је желела, да у том наручју умре!

Он осети, како јој се прса бурно дижу, и он осети јако куцање њезиног срца!

„Ово блаженство је ванредно, мој Франциша!“ рече Изабела дрхћући — још једном беше краљици дозвољено, да оваково блаженство ужива — дакле опет једном куцнуо је онај жељни час, у ком га она срцем и душом загрлити сме, и то онсг, коме припада њена прва љубав, и који је први цветак младости откинути смео — —

Оно прво уживање неограничене љубави не ће моћи Изабела за целог свог живота заборавити — том уживању она беше жртва!

Франциша Серано се сад подигне — последњи пољубац дркташе кроз чаробну одају — — последњи пољубац, који не беше последњи за извесно време но за цео живот — он приведе краљицу к писаћем столу, која беше сада вољна да све учини што Франциша захтеваше, по том пувољна да све учини што Франциша захтеваше, по том пусти јачу светлост горећих ламапа, и стане поред лепе краљице, чији погледи љубавно на њега упрти беху. —

„Теби Франциша припада све, највећа моћ, највећа почаст и звање! Ти ћеш са мном владати, ти ћеш мој нај-

милији саветник бити, ти ћеш ми од сада све оно бити, што мој супруг није у стању да ми буде!“

Францишко Серано насмеши се благодарно држећи краљицу за њезину малу руку —

„То не може бити, моја краљице!“ одговори он тихо.

„Ко би имао веће право на то но ти, кога бих ја више и желети могла но тебе? Ти ћеш краљ поред мене бити, и и ако спољно ово име не носиш, тебе ћу слушати, ти ћеш заповедати, ти ћеш све усрећити! О то ја у напред знам, да би онда наша држава најсретнија била, од ове помисли чисто сва од радости дркћем!“

У том тренутку помисли Серано и нехотично на оно пророчанство, које му је још док је у колевци био, проречено: да ће круну понети, да ће владалац бити! Само једна реч у овом одсудноме часу — и оно прорицање било би извршено — — јако га примамљиваше — — али време к томе још не беше! Неки потајни глас уздржи га, те са умильним гласом краљици рече:

„Опростите, Изабело, што вашу љубазну понуду примити не могу! Постоје неки важни и свети основи, који ме од тог уздржавају, и које ћу вам у овоме слатком тренутку саопштити, како бисте од туда увидели да ја само вас и мило отачаство служим! Зовните херцега од Лучане на то место краљице, које мени определисте — Еспартеро је од толиких година народни човек, дозволите да са О' Донелом државну управу прими, и дозволите ми да са мојима пријатељима и друговима могу уз вас, као и до сада, бити, и то свагда кад нас год потребујете!“

„Еспартеро и О' Донел!“ — понови краљица нерешителпо.

„Не оклевајте, Еспартеро је у прошлим годинама многе неправде искусио. Он беше свагда одважан и слободног правца, а не као што беху прођашњи министри! О' Донел је у војсци поштован а и по владу опасан противник — разоружајте га дакле, и поставите га за министра рата! Још ове ноћи мораћете овај указ потписати, како би ванредно стање сутра већ престати могло!“

„Дакле нек буде — ти само мој Франциишко дађеш ми најбољи савет — ти си једини који је свагда уз мене верно пристајао! Опрости, што сам посумњала, да и ти онима припадаш, који су ме у нужди оставили! Опрости ми све што сам ти до сада неправо учинила! Али онима нитковима, који су ме у највећој нужди оставили, куцнуће последњи час, и искусиће праведну казан за своје неверство!“

„Заборавите их, Изабело, нек вам служи за утеху, што су ваши верни свагда уз вас, и бићемо свагда уз вас и на сваком месту непрестано донде, догод нас ви не оставите и од себе не одбаците, од чега нека нас бог сачува!

„О, мој мили Франциишко, помисао да сте моји улева ми у душу такову утеху, какову никојим благом не бих исплатити могла! Дон Олосага иде за Париз, јер и тамо нуждан ми је вешт пријатељ мог Франциишка, а ти, граф Реус и дон Топете, остаћете уз мене!“

„Имајте доброту овај указ потписати, величанство, са тим ће бити све свршено, што је год јучерашњи крвави дан захтевао!“

„А твоје присуство, Франциишко? Зар тебе да не вињам поред себе!“ упита Изабела љубазно.

„Биће боље, ако будем од вас удаљен, величанство! Овде бих се морао занети у радости и слави која ме окружава, и могао бих лако заборавити на своју дужност, да краљици у многим потребама бранилац будем!“

„Ти дакле хоћеш да ме оставиш? — не варај ме Франциишко, ти си рад, да се под видом бриге и старања, само од мене удалиш — —“

„Кад би то било, краљице, онда би и то само из добре намере било.“

„Али она доцкан долази, врло доцкан, Франциишко, јер ја без тебе не могу живети!“ викну Изабела, обузета страшћу и ухвативши Серана за руку. —

Херцег де ла Торе, савије потписани пергаменат.

„Кад год ме устребате краљице, ја ћу свагда уз вас бити — то нек доста за нас буде!“

„Франциишко — —“

Маршал Серано поклони се учтиво и пољуби краљицу у руку — по том га иза завесе нестане — за собом зачу још један пут своје име —

„Францишко!“ — захуја.

Али маршал Серано махне само руком, као онај који беше рад да нешто од себе отресе, и ако му то доста тешко беше -- —

После неколико дана као последице револуције од 1854 год. беху на место бивших министара, на страни краљичиној Балдомеро Еспартеро херцег Лучански, а поред овог О' Донел, који, како у војсци тако и у народу опште поштован и љубљен беше.

Што ови људи прво и заједнички с краљицом извршише, беше она општа амнестија, коју је маршал Серано још у вече оног крвавог дана изјавио.

Заузимањем Серановим, буду Еспартеро и О' Донел за маршале шпанске наименовани.

XXVIII.

РАЗВАЛИНА ТЕБА.

Ми смо Енрику оне ноћи оставили, кад је оно у највећем страху из колибице истрчала. Извесно, да је од оног трепутка, кад је бледо лице Јозефово пред својом колибицом угледала, непрестано стрепила, да ће онај грозни по њу и њезино дете доћи. То беше оног вечера кад је Хуану испратила.

А сад беше још у већем страху видевши Јозефа где испод грма у несвестици пред Асом лежаше — она не могаше ништ друго, но да Асу истргне нож из шака, баш у тренутку, кад хтеде Јозефа у вечност послати, она мораде то учинити, и ако он њезин најгори непријатељ беше!

Ми знамо, да ово милосрђе не беше на свом месту, јер се зликовац пробуди и опет умаче — Асо на вику Енричину и Маријану поврати се натраг обузет јаким болом,

који му је пад проузроковао. Он хтеде ове болове прикрити али ипак у пркос мраку, примети Енрика ово на њему.

„О буди без бриге, Енрико,“ одговори јој он, „ја само од једа уснице загризам, што лупежу за руком испаде да ми умакне! Једва сам га један пут дочепао да га утаманим! Но он умаче — ми сада ни за један дан нисмо безбедни!“

Енрика мораде сада признати, да Асо право има. Марија погледи жалостиво Енрику, а и једноока се вајкаше.

„Света богородица ће нас и у будуће чувати, само морамо предосторожни бити,“ рече Енрика.

„За ову и идућу ноћ истина да се немамо чега плашити, за то идите мирно у вашу колибицу, Енрико, ја ћу стражарити, јер и онако не ћу заспати моћи. Иди и мирно почивај, Марија, затворите врата, и оставите ме да до сутра размислим шта ћемо чинити морати.“

„Јозеф беше рањен,“ примети Енрика, „ено траг од крви поред грма, он извесно до улице Фобурго доћи не ће!“

„Тај је лупеж мачије нарави!“ одговори Асо гунђајући, што га је Енрика од намере уздржала, докле га год ко не рашчережи, дотле ће свагда опет к себи долазити! Други извесно не би устао, кад би таки тресак претрпео Јозеф ће отићи у манастир, ако не ове ноћи оно сутра, и прво чим се мало поправи би ће му то, да нас овде потражи и са уводама похвата!“

„Ох, свети боже!“ — викну уплашено Марија и обухвати своју матер.

„Не брините се, — идите те лезите — Асо ће стражарити, и побринути се за спасење!“

„О мој мили и добри Асо!“ викну Марија скакућући око Аса — „кад не бисмо тебе имали, ми бисмо пропали! Мати Непардо“, викну по том враћајући се у колибу, „спавајте мирно, Асо је будан и чуваће нас!“

„Ви сте тако добри“, рече Енрика међу тим циганину, пруживши му руку, „ми нисмо у стању, да вам за вашу љубав довољно благодаримо!“

„Само кад уз вас бити смем, онда имам све, све што желим!“ одговори Асо севајућим погледом. — „Ви добро

знате, да сам ја задовољан, кад вас бранити и за вас се старати могу! Некад захтеваше моја дивља душа много више — некад сам се надао, да ћете са свим моји бити —! Само један још посао имам да извршим, посао доста тежак, те да вас од предстојећег зла спасем — знате ли какав је то посао?

„Ви то тако суморно изговарате, да ме је страх!“

„Не треба да се плашите — за вас се ја богу молим!“ рече циганин и ухвати Енрику за руку — „али две душе има на земљи, које од моје руке пасти морају, две душе за чију смрт ја још живим! Освета над њима биће ми највећа услада живота мог! Јер кад се моја душа један пут надаше, да је једно срце нашла, на ком оно уживати могу што само сретна душа уживати може, беху ми сва нада и све жеље узалуд!“

„Оставите освету о којој говорите другоме Асо,“ опомену га Енрика озбиљно „небо нека их казни!

„Зар хоћете, да ми и ову последњу цел мог јадног живота узмете Енрико? — не! Ја сам се заклео. Аја и Јозеф — над оба мора се освета извршити! Још ове ноћи могао сам половину ове усладе уживати, јер овај би нож, то извршио — — али сад је одложено! кад смо се сад овде тако усамљени нашли, Енрико, то чујте шта ћу вам казати! Ако и ја у боју са ово двоје пропаднем, ако моја освета сам мој живот узахте, онда припада вашем детету, лепој Марији све што год имам! — Узмите све за њу, Енрико, нико вам не сме то одузети, а ја ћу бити утешен, кад знам да сам вашем детету што добро учинио! вама је стена Ора позната тамо иза Мадрида при крају густе шуме, тамо где смо ми један пут били, испод оног камена лежи остатак мог блага — оно припада вашој Марији!“

„Бог нек дадо, да оно сретно време опет дође, у ком ћете ви са тим златом и драгим камењем употребе чинити!“ рече Енрика усрдно.

„Цел мога живота вама је позната! Само кад вас и ваше дете на сигурно место оставим — онда остатак моје снаге и живота припадаће онима — обећајте ми Енрико,

да ћете ми жељу испунити и да ћете моју понуду за ваше дете примити — на благу не лежи проклетство нити је крвљу попрскано — вама ће, може бити, више вајде принети, но мени, кад га нисам употребити умео! — Ја сам слађе поживео овде с вама у овој пустињи, него у изобиљу у Мадриду — али идите, крајње је време, да се одморите!“

Она остави Аса и оде у колибу, коју за собом затвори.

Асо се једва на ногама држао, тако га је осакаћена нога болела. Кад је сам остао, баци се на маовину, да се мало одмори и размисли шта ће се даље радити. У овој колибици не сме више Енрика са својим дететом ни на који начин остати. Али на коју страну да се окрену?

Асо стискиваше песнице у мислима на Јозефа који му је умакао — он је заиста последњи удар заслужио! Сад је овај лупеж Јозеф даље размишљао о Енрици и њеном детету, како ће да их ухвати, а има у св. Мадри јаку помоћ.

„Доста сам ја болова сносио, и беде трпео у мрачној тавници, и све ради тебе лупежу!“ гунђаше циганин стискајући песнице и пруживши се пред вратаоца колибице. „Ти си вешто мрежу оплео, те ја твоје пороке на себи носити морам, ти ме хтеде вампиром направити, а твоја верна другарица одобраваше ти то! — Али твоја ће те судбина, у пркос свакој помоћи и средствима, која ти на услузи стоје ипак сустићи, а ту судбину ће моја рука потпомоћи! Чувај се Јозефе Серано, ти вуче у калуђерскоме оделу — твој се час приближује — а он ће ужасан бити!“

Асо је понајвише мислио, како ће жене од овог лупежа да спасе. Дуго је о том размишљавао, најпосле мора да се у њему добра мисао појавила, јер његово лице постаде мало веселије, а уста му прошапташе:

„Тако нек буде — ма на ком другом месту не би безбедни били, јер он не ће ни један буџак у миру оставити.

Чим се зора указа упути се Асо шантајући к извору да рану на нози опере.

Кад се Енрика после доста немирног сна пробудила

беше, усели јој се у душу нов страх од Јозефа. Она забринуто посматраше Марију, која као анђео на постељи слатко спаваше.

По том се полако подигне и приђе к распетију, да се за спасење својих богу помоли.

„Свети оче, не дај да са мојим дететом у руке оном грозном убијци паднем,“ мољаше се она усрдно „буди нам у помоћи и руководи нас у будућност, пружи твоју руку и над мојим Францишком, који је далеко од нас и који на нас извесно и не мисли — ох, како ми тешко пада, кад своје дете погледим и на прошлост помислим! Али ја не роптам ја му не претим, ја твој благослов молим, и сносим мирно своју судбину! Ја бејах тек од шестнаест година, кад ми је Францишко своју заклетву верности положио, ах, какови снови, и каково поверење испуњаваху онда нашу млађану душу! Ох, како га и данас усрдно и ватрено љубим! Ти све знаш, мајко божија, ти си моје срце испитала и ти и данас у њему видиш да ја мог Францишка исто онако љубим, као и онда кад ми је први пут своју љубав поверио — — у мени је све оно на што сам се још онда заклела, ја га и сад исто онако љубим и моја се љубав никад угасити не ће — али оно што ја желим никад до дадас не беше! Но благи боже, ти си ме руководио да опет своје дете нађем! Поживи је мени — и мене њој! Рашири твоје милостиве руке и над мојим Францишком — —!“

Енрика погледи сад на врата, која отворила беше — на прагу стајаше Асо тако побожног изгледа, као да пред собом неку светињу гледа. Он је мирно све речи молеће слушао, без да је узнемирити хтеде.

Енрика се дигне и пође к њему.

„Без и најмањег оклевања морамо одма на посао, да место спремимо где ћете се прикрити! Ја сам на све мислио и најпосле на те мисли дошао, да не бежимо, но овде у соби да лагум ископам где бисте се ви у случају нужде прикрили!“

„Али помислите на ужасан труд Асо, а и кратро вре-

ме — сутра већ могу уводе доћи и са Јозефом нас овде наћи!“

„Оставите да се за све ја побринем, Енрико, ако бисте ми и ви мало у овом послу помогли био бих вам благодаран! ваш део колибице нек неповредим остане, ја ћу ево испод овог дела овде лагум ископати, који ће вас од сваког нападаја сачувати! ви знате, да смо ми цигани у таковом послу вични! дакле брзо на посао!

„Ви сте најпоштенија душа, Асо, и с године у годину све се већма учим познавати и поштовати вас! ви сте Енричин прави пријатељ! да вас нема ми бисмо одавде бежати морали! О кад ће овај мој бедни живот једном се смирити — кад ће гоњена Енрика отворено прибежиште наћи, где ће се од својих непријатеља за свагда прикрити и где ће мирно поживети!“

„Дозволите ми, да се ја за све побринем — ви ћете у овој колибици безопасно седети!

Асо дакле отпочне са једним оруђем на подобије ашова, којим се стари Мартинес служио, земљу копати. И ако га је нога јако болела ипак је нагло копао, а Енрика му помагаше земљу износити. До мрака беху већ толики простор ископали, у који би се до нужде сви прикрити могли; али Асо се трућаше да простор већма рашири. Асо је, после малог одмора и даље копао, и следећег дана беше простор тако пространа да су сви комотно у њему обитавати могли. Сад исече прућа и исплете заклопац за ископану одушку, који кад се земљом покрије прикрива са свим неприметно улазак одушке. Енрика се дивила Асовој вештини.

Трећега дана беше Асо са лагумом готов, само што му оста отворити четвороугони улазак уза зид кроз који би се у лагум спустити имали. Али он је и ову одушку отворио и за њу такође поклопац тако вешто исплео, да заиста и при најтачнијем прегледу не би га нико приметити могао.

Сад Асо са задовољством посматраше свој посао, и први уђе у лагум да га прегледи: а и Енрика са дететом сиђе ради бољег уверења да их ништа издати не може.

Асо надајући се, да Јозеф не ће дуго оклевати, свагда је пажљиво стражарио око колибе. Дању беше се мање бојати — он је добро знао, да ће онај лупеж ноћ за своју гадну намеру употребити.

Многе је ноћи Асо у залуд стражарио и ишчекивао, кад од један пут, једне тавне ноћи, на удаљеноме брежуљку чује неке кораке и тих говор. Он се подигне и пажљиво слушаше — кораци се приближаваху — он се није преварио, то беху уьоде инквизиторске, које је по њиховој неотесаној шали познао. Асо се брзо до колибице привуче да обитаоце њене на одређено место прикрије. У истом тренутку паде му на памет, да ће моћи Јозефа у глиб умамити, те брзо провлачећи се кроз густо шибље изиђе на једно брдашце иза колибице где луч упали, у земљу уьоде и брзо се натраг врати; и кад се увери да су се лупежи заиста упаљеном лучу мислећи да је колиба упутили, приђе хитро к вратима колибице на која полако куцне.

„Енрико — отвори — они долазе!“ једва проговори.

У тренутку врата се отворише.

„Брзо у лагум, само брзо, — похитајте!“ —

Енрика хтеде врата опет дрвеним шипом затворити, што јој Асо не даде.

„Остави врата отворена, како би мислили, да смо утекли — брзо — само брзо ево их где долазе!“

Енрике у лагуму нестане — Асо следоваше за њом — и тек што је поклопац над главом вешто углавио, зачују се испред колибице кораци — са лупајућим срцем, сви четворо у лагуму седећи, чују како се врата на колибици отворише и како их Јозеф по колибици тражи — они уздркташе, кад је Јозеф и у одељак над њиховом главом ступио — кад би Јозеф на ту мисао пао, да својим мачем земљу проба или са буктињом под расматра — — ова могућност беше тако страшна, да их је на ту помисао ладан зној обузео — нико од њих не смеде ни дисати а камо ли гласак пустити! Овај простор ког су они за најбезопаснији држали, учини им се сада као по све опасан — —

Али Јозеф ништа не нађе — он се поврати у други

део колибице, и баци се озлојеђен на меку и још топлу маовину коју мало пре бегунци оставише — грозник је овај ужасно псовао говорећи да бегунци далеко не могу бити јер је постеља још топла.

Већ се Асо надаше, да ће Јозеф одма у потеру поћи — већ и Енрика отпочне лакше дисати, што себе и своје дете спасене види — кад од један пут неко ужасно пуцкање и лом до њих допираше — у првом магновењу не знадоше шта бива — али брзо осете смрад и давећи их дим — Асо сав уздркти и клоне — Енрика клекне на колена и подигне руке к небу — најужасније, на што они ни помислили нису, сад се зби — они беху изгубљени — Јозеф беше колибицу запалио.

Ако их дим не угуши, онда ће их горећи делови колибице убити — —

Мала Марија у највећем страху загрли Енрику — Асо мишљаше како да их спасе — стара једноока, која болна и онако беше, јецаше и плакаше горко.

Сад већ чују како поред ђаволских усклика Јозефове слуге за греде похваташе — већ проби ужасан дим кроз одушку у лагум — осете јадници који се од лупежа свете Мадре прикрише, да једва дишу, и да ће дим да их угуши! Ужасни страх све их обузме — Енрика не само што је осетила да је дим већ дави, но осети како је Марија грчевито стисну и да већ у несвестици лежи — —

Они беху изгубљени — изгубљени у овом ватром опкољеном паклу јер ако Асо, који већ у очајању беше, поклопац не узможе дигнути, они су за неколико минута сви пропали. А ако га дигне, онда ће их у извесну смрт окружену пламеном изнети. —

„Запушите сукњом уста, да вам не би дим у прса ушао!“ саветоваше он очајне. —

„Све је изгубљено — све је изгубљено — чује он Енрику јецати — његове очи тражаху у залуд да мрак пробију, који уапшене окружаваше — он ништа не виде — по том осети и сам како му снага клону, да му се мозак збунио и да ће у несвест да падне — — удар се зачу, као

кад нешто тешко на земљу падне — — за овим владаше необична тишина у узацком и димом напуњеном лагуму — —

У истом тренутку сурва се и кров, који гореће греде и слабе зидове обори. — —

У лагуму већ нико овај пад не могаше чути — грозна тишина владаше у њему — никакви дисај, никакови уздах никаково мицање не чујаше се — изгледаше, као да овај лагум беше гроб, који је Асо сопственом руком за обитаоце ископао.

Сад од један пут једна велика горећа греда провали заклопац од прућа и падне у лагум од које се гореће честице по целом лагуму распу — оне попадаху на Непарду која у несвестици лежаше — ужасан јек проби кроз лагум — Јозеф и његови верни изгубе се у шуми, да одбегле гоне — пожар беше све мањи и само црно место показиваше, да је ту колибица била.

Ништа се не могаше чути, никакав гласак, никакова вика за помоћ, рађајуће се сунце осветљаваше згариште и место мира — свежи јутарњи ваздух, растера и последње облачиће дима и продираше кроз провађену одушку и у црни гроб.

Да се Јозеф повратио, заиста би у овом црном гробу све што је желео и тражио видети могао. —

Али Јозеф беше одавно отишао — његово тражење беше узалудно.

Тихо јецање зачује се сад од један пут из лагума — стара једноока, и ако је димом обузета у несвестици лежала, ипак од бола зајечи; ране које јој је гореће греда проузроковала, беху тако грозне, да их несвестица не могаше уталожити.

Ово парајуће јецање, а још више свеж ваздух проузрокова, те се и Асо мицати отпоче — он отвори очи — светлост му одма показа, шта се око њега збило — он чује јецајућу Непарду — хитро шчепа Енрику али опет заједно с њоме на земљу клоне — мора најпре сам свежег ваздуха да се нагута! Цело његово тело беше као чађ

црно, његев језик, његов врат, све то беше црно. Очи једва отворити могаше.

Једва сад мало боље к себи дође те се опет подигне и мало протресе — сад још јасније чује јаук, и увери се да то Нешарда јеца — она се мрдне — он јој мора помоћи! Али он мора непомичну Енрику и њезино дете да спаси, они бѣху такође црни, и у пркос свежем ваздух лежаху непомично.

Асо се трућаше, да упалу греду избаци, по том одупре сву своју снагу да поклопац издигне — после тешке муке испадне му све за руком, но разне цигље, камење дрва и чађ попада унутра, али и свеж ваздуха обузе цео лагум. Дркћући од радости увиде Асо, да његов труд не бе-ше у залуд, да Енрика још живи — она отвори очи, а из њезиних груди продре тежак уздах.

„О, дајте ми само један једини знак, да сте још живи!“ мољаше он уплашено — „а и ти, Марија, отвори твоје очи, те да се бар мало смирим, и рањеној Нешарди да помогнем!“

„Шта је с нама било?“ — упита сад Енрика пробудивши се из дубоког сна но још једва дишући, па у самртном страху баци се на лежећу Марију.

„Моје дете — моје дете умире!“ викну она очајајно и зграби у своја слаба наручја онесвештену. Усрдно и грчевито притисне је на своја прса вичући је по имену — најпосле и Марија отвори своје очи — али она понајслабија беше! Асо се брзо решио, шта да чини — он подигне онесвештену у своја наручја и покуша да са њоме из лагума на поље изиће.

Енрика, која се на грозан поглед Јозефов опомене, хтеде га задржати. —

„Он је отишао, буди без бриге!“ рече Асо, трудећи се да преко упаљих греда и камена напоље изиће — најпосле изиће из лагума на под колибице — али он не могаше ништ проговорити, немогаше се с места помаћи, но је за магновење укочено стајао, посматрајући грозну пустом око себе — он стајаше између црних остатакс колибице,

која је тако дуго за Енрику и њено дете као место прибежишта, мирног и задовољног живота служила! Она беше сада у прах и пепео преобраћена — а шума оста ипак она иста, и птице певаху као и пређе, као да хтедоше показати да у шуми још много места за обитавање има.

„Да, за вас и за мене, за шумске синове, који су у њој одрасли и који без ње живети не могу — али где ће Енрика и њено дете, које ево у наручја носим?“ говораше у себи Асо, спустивши Марију на меку маовину у ладовини дебелих дрвета. По том донесе ладне воде, опере детету чело и очи и поврати је у живот. Она беше истина још бледа и немоћна, али то мора проћи, он је од радости чисто подскакивао, што беше у стању да Енрику известити може, да је њено дете живо! —

Кад се је он у лагум повратио, затече Енрику где код једнооке плаче.

„Помозите Асо, ми морамо пре свега овој рањеници момоћи, погледните, горећи делови греде, који попадаше сву су је изгорели!

„Да, помози ми, Енрико!“ јецаше једноока.

Пажљиво и полако изнесе ју Асо из рупчаге, од куд и Енрика за њима изиђе. Двогуби страх ју је мучио, кад је са жалосним срцем на згариште ступила. Она се бојаше за живот свог детета и старе Ненарде, па онда, да се Јозеф у магновењу међу њима створити може!

Марија се брзо поврати — али стара беше неспособна, да се с места макне. Ране, које је Енрика брижљиво испрала, беху тако тешке, да је једноока од њих ужасну грозницу добила. Доцније је обузимаху страшни снови и грозничаво бунило тако, да је Енрика у јакој бризи за њоме била. Са страховитим погледом пратила је Енрика сваки шушан који се између дрвета појављиваше, и најпосле тако је ужасан страх обузме, да је молила Аса, да их у овом ужасном и пустоме месту више не задржава и не оставља

„Јозеф ће се амо повратити — ако нас нађе, онда смо сви пропали, јер ви сами не ћете бити у стању да се са надмоћном силом борите, ви бисте себе жртвоваси, Асо, а

не бисте нама помогли! За то хајдмо к Хуани у развалине Теба!“

„Не заборављајте да је Јозеф то био, који у тим зидинама ваше дете уморити хтеде!“ опоминьаше је Асо.

„Он не ће на ту мисао пасти, да нас тамо тражи, али тамо се можемо бар за ову идућу ноћ склонити — помислите, да смо са овом болесном свакој опасности изложени!“

„Кад је то ваша воља, онда нек буде!“

Кад је ноћ наступила оставе обитаоци изгореле колибице место, на ком су тако дуго мирно и спокојно живели — Енрика се усрдно помоли богу на гробу Мартинесовом — па онда се опрости са шумом.

Са жалосним погледом посматраше она место, на коме колибица стајала беше.

„Мислила сам, да ћу овде моћи остати — овде сам нашла покоја после толике патње, и муке и гоњења! Ја сам од тебе, добри старипо, научила, да мирно своју тугу сносим и усрдно се богу молим! Пре но што одем, прими усрдну благодарност, за све, што сам овде уживала! Кроз тебе сам нашла ја моју Марију! О то беху блажени дани, и само једна туга, једина бона успомена тишти ми душу! Али ни ово усамьено прибежиште не беше ми на миру остављено — онај грозник нађе пута к њему, и за то морам опет даље путовати, опет од њега гоњена бежати и ново прибежиште тражити, где ћу са мојим дететом мирно и спокојно живети! — Ти си неуморим, грозниче, и као да ни једног месташца нема, на ком бих се од тебе прикрити могла! кад ћу опет један пут своју домовину наћи? Извесно, само тамо горе! Тамо, где си ти Мартинесе, после толике туге и муке једва једном утехе нашао!“

Асо ступи к Енрици и опомене је на полазак — он је једнооку на своја леђа упртио, јер не беше у стању да сама иде. Енрика, после дужег путовања хтеде Аса изменити, но он то не даде, и после кратког одмора ношаше једнооку и даље. Марија ићаше поред своје матере и радоваше се што ће добру Хуану и старог Фраска опет видети. —

Свеж ваздух тавне ноћи олакшаваше путовање — обданице и по јакој врућини, не би могао Асо свој терет носити. Он се није тужио, да му је терет тежак, и ако беше већ са свим клонуо.

Најпосле угледају, поред нејасне светлости, пред собом развалине Теба — они благодарише богу, што су до њих мирно дошли!

Кад су до писких вратаоца обитељи старог Фраска дошли залупа Марија, и после дужег лупања полако и предосторожно отворе се врата пред којима Фраско и Хуана угледају Енрику, Марију и Аса. Њихово изненађење, пређе брзо у извесну радост, чим дознадоше да ће обитаоци изгорене колибице код њих да остану. Али кад је Хуана рањену и јецајућу једнооку спазила, беше љубављу и пожртвовањем Енричиним и Асовим тако дирнута, да се је с места најпре за јадницу постарала. По што простор одајице Фраскове мален беше, то по жељи Енричиној сместе они једнооку и Енрику у онај простор испод развалина, у ком је Ласо свој збор држао, — Марију задрже при себи, а Асу оставе на вољу, да по својој навици у слободној шуми која близу развалина лежаше, себи склоништа нађе. Ова дивна шума није примамљивала Аса као сина пустиње, но га је гонила мисао да ће из ове густе шуме неопажен развалине Теба посматрати моћи. Он се извесно надаше, да ће се Јозеф ма кад развалинама привући, и да ће му удесно пасти шака те да му за све плати.

„Ох, како сам сретна, што вас све око себе видим — рече Хуана усрдно, љубећи Марију, а остале весело посматрајући — „на ово имам промилостивом творцу да благодарим! Нисте у стању себи представити, како би ми тешко било, кад бисте прибежиште на другом месту потражили! Ја ти верујем Енрико, да ти ово ново место никад онако мило бити не може, као оно у слободној шуми — али ја ћу све употребити да ти ово ново склониште омилим! Само једно ми веруј: Ти си нашла у нама два најверија срца! Марија то зна! кад наступи мутно и ладно време, онда ће Фраско ваш простор оправити и боље покрити, а ја ћу вас

љубити и неговати, те да бисте и ви већ једном мир и покој уживати могли!“

Енрика пољуби усрдно сестру старог Мартинеса, а Фраска ухвати за руку, који све потврђиваше што је год његова жена говорила.

Асо је на страни стајао, и с радошћу посматрао, како је Енрика искрене пријатеље нашла — али његов задатак не беше још испуњен — или можда му није могуће да се од чаробне Енричине слике одвоји? Изнајпре беше он у намери, да је са свим придобије и на своја прса пригрли али доцније му Енрика беше у очима као нека светиња, која му закраћиваше, да к њој своје руке пружи — онда дакле не могаше ништ друго но да је брани и заштићава и у томе се сва његова љубав састајала.

Старој Непарди беше из дана у дан све теже. Енрика и Марија на одмену стражариште дању и ноћу уз њену постељу превијајући јој опасне ране — али стара једноока већ је осећала да јој се последњи час приближује! Она се са Енриком богу молила а Марију је непрестано љубила, и са заклетвом признала, да је ове последње године у заједници с Енриком и Маријом најсретније поживела, и да је у њима пут утехе нашла! По том се помоли богу за опроштај греха, и опрости своме брату све што јој је год неправо учинио. — Стара Марија Непардо беше у намери да се пређе, но што се у вечност пресели, са свима измири! Она је крајње време на то употребила — њене мисли се збуне и већ сљедеће ноћи, није Енрику и Марију могла познати! —

Фраско и Хуана заједно са Маријом клечаху уз самртну постељу, и мољаху се богу — Асо је на страни стајао, и посматрао их је са сузним очима — У развалина Теба ископају гроб за стару Непардо, у који је спусте и на њ велики камен поставе како не би нико ово место вечности сестре џелатове узнемирио.

У развалини Теба, живљаху спокојно и у највећој међусобној љубави Хуана, Фраско, Енрика и Марија. Асо

живљаше близу уз њих, јер се непрестано бојао, да ће их Јозеф кад тад и у овим развалинама потражити.

XXIX.

ОЛОСАГА И ЛЕПА ЈЕВЂЕНИЈА.

На неколико недеља после оног разговора с краљицом и њезиним бившим министром, који је у пркос онако грозној пресуди, што је над њим изречена, ипак имао неку моћ над њоме, спреми се Олосага за пут и прими из руку краљичиних препоручительно писмо на царицу Јевђенију. Посланичку потврду већ беше из кабинета од херцега од Лучане и О' Донела примио.

У вече, у очи дана његовог одласка скупила се сва четири друга, у палати Серановој у улици „Пуерта дел Сол, да неколико часова заједнички и у весељу проведу. И за ова четири верна друга који толиких година заједно беху, дође време да се растану. Олосага одлази у Париз — Прим путује у Кадих а оданде у Мароко -- Топете, после неколико недеља ступа у брак — и само Францишко Серано остаје иза свију. —

„Тако нас судба растерује!“ проговори он са озбиљним погледом, кад је своје другове у свом елегантном салону поздравио, и понудио да седну, „заиста је срамота! дакле дође време, да нашим заједничким делима крај учини, и наскоро ће нам се у самоћи чинити као да овај наш досадањи живот само сан беше!“

„Мени је!“ рече Олосага неким гласом, који је у магновењу све потресао, јер изгледаше као да неки пророк говори, „као да се ред наших дела још свршио није, као да ћемо се по кратком растанку опет састати, да највеће дело у нашем животу извршимо!“

„И осим тог, ја не бих хтео да смо растављени!“ рече Прим, „и ако се за магновење растајемо, ипак ће нас једна веза везивати, јер иначе не бих могао имати мира! Ми тиме не можемо растављени бити, што нас простране зем-

ље деле, нас само може раставити смрт или неверство — прво не желим ни једном од нас, а од другог нек нас бог сачува!“

„То си баш из моје душе говорио, Хуане!“ викну Топете, „ми се не можемо раставити! Ја вам се заклињем у овом озбиљном часу, да ћу ја свуда и у свако доба за вас и нашу ствар са крвљу јамчити! Нек ђаво носи, ми бисмо били лупежи, ми не бисмо један другог достојни били кад не бисмо тако ми слили! Ја ћу пред олтар ступити, и тиме добро знам, какову ћу дужност на себе примити — али ја сам мојој Долори казао, да ја и осим ове још једну већу дужност имам — не, не, господо, ми ћемо остати опет они стари, па ма нас и хиљаде миља растављале! То ми не би баш мило било, кад бисмо оне дане, које смо заједно проводили заборавити хтели, заборавити, као да ништа није ни било! никада! Чаше у руке, куцнимо се у име верног пријатељства!“

Чаше зазвоније као звона у видно осветљеном салону.

„Што се једном деси, то нек се свима деси,“ викну Серано чије очи одушевљено севаху, „не сме нико рећи, да су господа краљичине гарде у тако незнатном пријатељству живела, у ком многи данас живе!

„И да њихова ванредна дела престану, за то, што су за једну годину старији!“ дода̂де Прим, „ја се надам да ћемо заједнички још који пут предузети, јер то би била жалосна ствар, кад бисмо ми један за другим само руке у крило метнули! У свако доба, биће за нас много које шта да вршимо!“

„Света Мадра опет ће да оживи,“ рече Олосага озбиљно, Меринова смрт не ће без освете остати!“

„А Еспартеро није баш енеригичан противник!“

„Са разликом, господо,“ рече Серано, „ако му калуђери са свим близу приступе, знаће се он бранити — помислите на Леона и Борза!“

„А преко свега и О' Донел је карактер, који заиста не ће у руке јежовита пасти!“

„И мало снажнији људи су се њима покоравали!“ рече Олосага.

„Ипак, господо, ја ћу пажљиво стражарити! Отпсчне ли св. Мадра далеко терати, и успрети ли инквизиција да престо освоји,“ викну Серано, „онда ћемо нóву борбу започети! У здравље краљичино, а у славу милог отачаства!“

Другови се сад куцну, а Серанове речи разлегаху се као звук звона за велику будућност.

Около пола ноћи рукују се ови верни другови и растану се. — Сваки је својим путем отишао — али ипак их је заједничка свеза, везивала, и једној истој мети пратила.

Дон Салустијан Олосага беше неким чудноватим осећајем обузет, кад се у свој стан поврати, да се за пут спреми. Он ће дакле опет Јевђенију од Монтихо видети — он ће је у тиљеријама у Паризу као царицу наћи — ону, коју је некад најсилније љубио! И ако је он Серана потајно умолио, да се за младог Рамира у име њега стара, беше му ипак ова прилика тако важна да му се све чињаше, као да није све казао. Он је дакле пре, но што ће отпутовати, написао још неколико речи своме другу, у ком му је родитељско старање за младог Рамира препоручио — он писаше тако усрдно и топло, како се од једнот ладнокрвног дворјанина никад не бисмо надати могли. По том изда налог једном од својих слугу, ког је у Мадриду оставио, да уз младог Рамира непрестано буде, и чим се зора указа, седне на своја кола. Друга двоја кола са пртљагом следоваше за њиме. Олосага се решио, да овај пут место поштом, на своји сопствени коли преко границе предузме, до прве жељезничке пруге, а одатле на овој до самог Париза.

Четвртог дана приспео је Олосага са својим служитељима у Париз и упути се управо испражњеном дворцу шпанског посланства, где су Олосага чиновници посланства усрдно дочекали.

Пређашњи шпански заступник беше као и Олосага,

богат, свуда радо примљен и нежењен, у Париз дошао а у престоницу Шпаније се повратио ради женидбе. Шарлота Оливијерова беше тако сјајна краљица ноћи, чијој се лепоти сваки дивити мораде. Али цветање њено беше кратко као и живот лептира. —

То је поштована Шарлота врло добро знала, и за то је благовремено себе у наручја оног богатог Шпањолца бацила, који је ради ње место свога живота жртвовао!

Олосага је са неким чудноватим осмехом ступио у сале, кабинете и салоне дома посланичког. —

Олосага беше дакле у Паризу, том уточишту свију народности, свију жеља и уживања!

После неколико дана беше му већ аудијенција одређена при којој ће се шпански посланик свечано дочекати. Његов дивни еквипаж са четири вранца ванредне лепоте ишчекивао га је пред великим порталом посланичког дома; два накићена лакеја стајаху за колима а телохранитељ сеђаше поред кочијаша. Најпосле појави се и Олосага у старо-шпанскоме оделу са богато извезеним огртачем, шиљастим шеширом и богатим колиром и скочи у кола. —

Дивна кола пројуре кроз извесне париске улице, преко пијаце конкордија к капији тиљерија. Стража од Арапа, из Алжари, при угледу посланика стави се накоманду пред прси.

На десној страни Сене лежи дворац владаоца Француског, који је поправком по жељи разних владалаца необичан изглед добио. Овај дворац подигнут је из три чести павилона који дужину од 1008 стопа у себи садрже, а поред овог постоје још два дозидана крила. Дубина двора износи више од 100 стопа.

Дакле диван еквипаж шпанског посланика прође поред постојеће страже и заустави се поред стубова и широких мраморних степеница које нас у салоне и одаје француског двора воде.

Мноштво лакеја, и ађутаната оживљаваху те степенице, који известе Олосаговог телохранитеља, да ће се дочек шпанског посланика у сали званој la salle des maré-

chaux, извршити. Великодостојници двора одведу Олосагу, у предсобије где мноштво посланика и ђенерала затече, који такође на аудијенсију чекају.

После неколико минута буде Олосага од стране министра спољних послова учтиво предусретнут под руку узет и у салу одведен, у којој Наполеон са својом супругом пријављене дочекиваше.

Посланик шпанске краљице дубоко се поклони. —

„Дон Олосага, министар њиховог величанства краљице шпанске," представи га министар спољних послова.

„Ступите мало ближе дон Олосага, ми смо ради знати, како се поштована владатељка лепог отачаства вам находи," рече цар пружајући руку у коју Олосага своје препо ручително писмо стави.

„После нове промене министарства, величанство, која је с великом бригом извршена, могу вам изјавити, да се Њихово Величанство у потпуноме здрављу и добром расположењу находи!"

„Тим се већма радујемо, јер смо о прошлим, немилим догађајима са незадовољством слушали! вели се за њих четворицу, да су се, при том случају, са особитим пожртвовањем заузимали, али ипак држимо да се не варамо, ако кажемо да једно од ових лица у новоме кабинету не видимо!" „Извините величанство," одговори Олосага што се усуђујем дивити се да су и вама имена оне господе тако позната да их и данас на уму имате!"

„Мени се чини, да је и ваше име међу њима, имајте дакле доброту, и саопштите ми још један пут имена ове верне господе шпанске краљице," заповеди Луј Наполеон.

„Маршали Серано и Прим, Контре-адмирал Топете и као најмањи учесник у овоме делу, посланик шпанског величанства, који је најмилији налог добио, да ово својеручно писмо своје краљице, вама царице, предати сме!"

При овим последњим речима обрати се Олосага лепој Јевђенији, која са умилним осмехом писмо Изабелино прими.

„Ви сте нас са овим писмом јако обрадовази.

дон Олосага, и ми се надамо да ћемо од вас што пре и изближе о нашем милом месту рођења извештени бити! Дон Олосага није нам непознат," настави царица окренувши се свом супругу, ми смо се са њиме још при двору мадридскоме познавали!"

„Тим ће се дакле преписка између шпанске краљице и вас лакше и поверљивије водити," одговори Наполеон којим речима закључи аудијенцију.

Дон Салустијан се поклони — цар га руком отпоздрави, — Јевђенија се љубазно насмеши — дакле прва проба његове дипломатске мирноће беше прегрмила! Али кад је Олосага из дворане у предсобље ступио, осети даму је душа јако узнемирена и да му је лако дрктање тело обузело. Његов први чиновник млади кнез од Аронте, ишчекивао га је у предсобљу, и посматраше са потајним удивлењем ванредну узбуђеност Олосагову, коју у том магновењу не могаше прикрити — али после неколико корака беше он опет онај стари, осмејкујући се дипломат, који је са младим кнезом кроз салоне и ходнике корачао — Олосага баци поглед у дворану у којој цео намештај од скупоценог зеленог камења беше — а одатле прође поред престоне дворане.

Олосага се сети гробова сандинијских.

Кад је с младим кнезом у кола сео, заповеди свом телохранитељу да најпре преко булевара пређу а одатле у шуму — он се хтеде мало разведрити, хтеде раскошну светину видети, а то је на обе ове тачке у изобиљу нашао.

Олосага, који је о младом Рамиру а и Серану добре извештаје добио, посматрао је са неким гнушањем, луксузни живот парискиња, који, као што је он мислио не ће моћи избећи. Њега обузимаше свагда неки страх а и радост при помислу, да се на само са лепом Јевђенијом састане — страх да се у њему поново не пробуди једва надвладана страст, — радост, после оног растанка — на развалинама Теба, да опет обожавану видети сме!

Већ после неколико дана добије позивницу, да следеће вече, у царском поверљивом кругу проведе.

Ова почаст беше ретко ком заступнику страних сила

указана, што се Олосази не могаше прикрити, да му је та почаст посредством Јевђеније указана.

„Успомене моћ је велика,“ прошапта он, кад се у своји коли к двору возио — и на самом престолу као да над њом не владамо! Али, ако је царица — неку наклоност из прошлих времена собом донела, заиста чини право — само бисмо морали и цара на подобну успомену сетити, и име Софија Хауерд у уво му шапнути! А који је човек без наслеђа из прошлости?“

Кола пројуре кроз дворску капију к степеницама где се зауставе. —

Сунце беше већ зашло — већ се распрострьо беше први мрак који ваздух разлађаваше.

Олосага се пео преко степеница горе к одајама царским - великодостојници отворе двокрилна врата на величанственој сали, у којој се неколико министара и ђенерала тихо забављаху и горе доле ходаху — они се поздрављаху — разговараху се о лепоти двора — они сравњаваху исти са Аранхуесом и трућаху се, да посланика шпанске краљице забављају.

Сад се појави цар и царица праћени многима ађутантима и дворкињама — присутни се дубоко поклоне.

Цар се обрати, весело шалећи се маркизу Бомарију, док је међу тим царица неколико љубазних речи са једним министром проговорила.

Олосага дакле имао је времена да лепу Јевђенију мирно посматра.

У том тренутку, кад је тако лепу пред собом видео пробуди се у њему неутолима моћ прошлости — он је заборавио, где се налази — он није слушао на речи, које му је са њиме стојећи ђенерал говорио, он је само божанствену појаву, лепу Јевђенију посматрао — сад се сусретне њезин поглед са његовим — као стрела проби овај жарки поглед његову душу.

Олосага, и ако је добро знао, да лед само за тренутак унутарњу ватру лади, а по том још већма греје, ипак је истог окусио, може бити за то, да би тиме свој немир при-

крио — по том мораде са приступелим министром у здравље цара и царице пити — а шампањско је пиће опасно на углађеноме поду царске сале.

Сад се сви присутни отпочну у разне гомилице купити — цар се беше упустио у разговор са енглеским послаником — царица усрећаваше погледом све а још већма оне које неколико речи удостоји Она се беше приближила шпанском посланику.

Олосага се у мислима борио да ли да царици непозван на сусрет изиђе. —

„А — дон Олосага,“ рече царица доста јасним али ипак мало дркћућим гласом — „ви дођосте из нашег милог места рођења, и ми морамо нашу, пређе изјављену жељу још данас испунити, и много од вас чути! Изволите нас у камениту салу отпратити, тамо је много ладовиније — то је наше омиљено место. —“

На ове речи Јевђенијине, Олосага се поклони — ал осети како му срце силно куца. — —

„Мир — мир, ти нестрпљиво срце,“ рече сам себи, корачајући поред супруге једног цара к дивној аморовој сали кроз коју господа и госпе тамо амо шетаху.

„Да краљици шпанској добро иде, ми смо из њеног милог нам писма увидели — али ми смо мислили да ви не ћете сами у Париз доћи! Дакле још једнако нежењен. —“

„Да величанство, и заиста тако за довека,“ одговори Салустијан поклонивши се — „љубити не ћу никад више — љубав је препрека на путу који нас к слави води!“

„Ви заиста дуго памтите, дон Олосага!“

„Опростите величанство,“ продужи Олосага лакшим гласом, ступивши с царицом у аморову салу — „ја сам у том погледу само обучени ђак!“

„Ми смо сами, Салустијане“ — одговори Јевђенија, по што се једним погледом увери, да никог у сали нема, „оставимо за магновење ове несносне етикете — дозволите да се разговоримо као два пријатеља, два стара и љубећа пријатеља; а може бити да је то и ваша жеља, да међу собом што имамо довршимо! О, немојте ми моје при-

јатељство одбити Салустијане, ви знате, да је оно јако, а може бити да ћете га и требати!“

„Величанство, ви сте тиме ради да ме опоменете, да вашу главу царска круна краси — ви ме хоћете да опоменете, да за вас она поука, коју сте мени некада на развалинама Теба дали, од волшебног дејства беше! И ви сте удивљења достојни, да ви усамљеноме дон Олосази — који ту срећу не нађе у којој се прошлост заборавити може — ваше пријатељство нудите! Ја бих био небрагодаран, да то пријатељство не примим!“

„Ви хоћете да себе огорчите Салустијане, а не знате, да ви мени са тим шкодити не можете, јер ја искрено говорим! Будите уверени, да је и за мене, и ако сам највишу мету постигла, у неким извесним мирним часовима, успомена на прошлост неоценимо благо, о ком нико и не сања! О ком нико и не треба да зна, јер ми нико помоћи не може? ви ме зачуђено посматрате, ви не верујете то што вам данас поверавам. —“

„Опростите величанство, ако се усуђујем сумњати после оних речи, које ми је небо наменило да их од вас чујем!“

„Ипак вам се за то заклињем Салустијане, да ме слике прошлости непрестано облеђу, које ме до усхићења а и до плача доведу! Ја мислим, да ми људи свагда по нешто желети, за нечим чезнути и тужити морамо, то припада нашем животу — и мени се чини да нам свагда слађе оно нада кад чезнемо, тужимо и желимо, него оно што смо постигли!“

Олосага посматраше Јевђенију — он мораде приметити, какове се дивне црте на њезином лепом лицу при овим последњим речима указаше, чији значај кроз његову душу продираше — он се мораде уверити, да му је Јевђенија у том тренутку најдубљу тајну открила — на њезином лицу беху црте унутарњег потреса. —

„Смем ли веровати величанство, то што ми рекосте — онда сносимо обоје једну и исту судбину! рече Олосага тихо.

„Може бити, да никад више не ћемо имати прилике као данас, да се овако разговарамо — ми ћемо се видети — у срећи осмејкивати — и не смети показати, како смо

некад близу стајали! То се морамо навикнути Салустијане, кад хоћемо круну да носимо!“

Сад пође Олосага с царицом широким предсобијем и спусте се преко широких степеница у парк.

Летња ноћ покриваше зелена дрвета. Сјајни месец спуштао је своје зраке на трептећи се кров двора. У парку беше тишина осим што је поточић кроз густо грање својим коритом преко ситног шљунка жуборио.

„А Рамиро,“ упита Јевђенија устежући се и полако, али се ипак из њеног гласа неко нестрпење виде, да о детету шта дозна, детету ког је она пре неколико година Олосази предала.

„Рамиро је лепо и љубазно дете — готово не више дете, јер још за коју годину постаће официром краљице шпанске! Једина радост мога живота, величанство, јесте његова љубав к мени!“

„Ја вам за њу завидим — мајка божја нека га у своје загрље прими! Ако ми некад највећу радост указати желите Салустијане, ако ви све оно што међу нама беше са умиљним погледом посматрате, то онда дозволите ми да још један пут Рамира видети могу — хоћете ли ми то обећати?“

„Хоћу, величанство, — али то један пут не ће скоро бити!“

„Ви са тим хтедосте казати, да никад заборавити не ћете што је међу нама било!“

„Немојте о томе са тако меким и опоминућим гласом говорити величанство, звук његов имађаше некад снажнију моћ на младу душу Салустијанову — он може заборавити — —“

Олосага не могаше даље говорити — његов глас је дрктао — његово срце бурно куцаше — он виде у присену густих дрвета пред собом саму Јевђенију — она беше успоменама и садањим састанком тако обузета, да ни пазила није куд је пут кроз парк води — она је дубоко потресена слушала само речи Олосагове — а и њено срце куцаше силно — и она се за магновење заустави, посматра-

јући са усхићењем свог пратиоца, као да у њему хтеде наћи све жеље и сву прошлост. —

„Салустијане“ — проговори сад дркћућим гласом — хоћете ли Јевђенијин пријатељ да будете? Хоћете ли да заборавите што вам је учинила — хоћете ли јој опростити.“

„Јевђенијо — — на такове речи нисам спреман био — моја душа није у стању да вам се противи.“ — —

„Ја сам рада, да између толиких људи који ме окружавају, једног имам ком се поверити могу и који ме љуби — Салустијане — хоћете ли ви тај да будете?“

Ове искрене речи трону Олосагу — он пане на колена и притисне усрдно на своје усиице руку Јевђенијну.

Ох, како је то дивно али и тешко што ви од мене захтевате — да вас гледам, да муке отказивања опет сносим — да највећу сладост поред вас осећам, а да ви моја бити не можете — — то су ужасне муке Јевђенијо! Али речи које ви сад изговористе ипак би ме неутешно гониле, ако не бих остао — да Јевђенијо, ја ћу мој мир продати, само да уз вас бити смем!“

Летња ноћ окружаваше усамљене са својом благом светлошћу, са својим пунотајанственим задахом, Јевђенија стајаше у присену дрвета он клечаше пред њом са горе подигнутим погледом — и као да нека врела кап и на његову руку паде — он хитро устане, савије своје руке око врата најлепше жене, и притисне је на своје срце — он имађаше права на то — а Јевђенија му није бранила — он осети како њено срце силно куца — како јој се прса бурно дижу — полупци задркте — он јој љубљаше сузе на њезиним образима, а она на то рече. —

„И ти дакле пристајеш да Јевђенијин пријатељ будеш?“

„Све — све“ — одговори он — — —

„А Рамиро?“

„Доћи ће са мном и не знајући коме га водим!“

„Хвала ти велика — ова ће ми ноћ остати у памети!“

„Само још један пољубац Јевђенијо“ —

У тренутку, кад је Олосага лепу Јевђенију још један пут усрдно на своја прса притиснуо; у тренутку у ком је

и Јевђенија највећу усладу осећала — у том тренутку зачу се не далеко од њих између густих дрвета неко промукло смејање — —

Јевђенија уплашена вриснy — али Олосага као громом потресен ћипи — од куд се зачу овај ђаволски смеј, који их је тако изненадио и потресао — ко се то прикрио у овом парку, и ко је то, што беше сведок овог састанка?

Олосага истргне свој мач који се спрам месечине блисташе, он беше у намери да тог безобразног прислушкивача не пусти да се жив с места макне — и пре но што га Јевђенија уздржати могаше, појури он с голим мачем кроз дрвеће к густоме шипрагу од куда се смех зачу.

Али кàд је Олосага на место дошао, угледа једног калуђера који се погурено али хитро к отвореним вратима парка упутио. Олосага хтеде за њим потрчати, хтеде да види, ко то беше — али га Јевђенија задржа.

„Стани — тако ти бога — стани,“ — рече му она.

„Морам знати ко је то био!“

„Приклињем те Салустијане, одведи ме натраг у дворане,“ рече узданувши Јевђенија.

„Зар су и овде ови вуци у калуђерском оделу, као и у Мадриду,“ викну Олосага чисто изван себе.

„Ја га не познајем“ — одговори му тихо царица, корачајући к степеницама које у дворане воде, „али ипак морамо имати призрења према калуђерима!“

Ступивши на место нерапада, од куда пут к аморовој дворани води, укаже се цар са маркизом Бомариским.

Кад Луј Наполеон своју супругу без дворкиња и других пратилаца са Олосагом угледа рече:

„А — царица је љубопитна била, да од господина Олосаге о знатностима Шпаније што разабере! И ми бисмо у том радо учествовали, јер јако поштујемо лепу суседну зетљу!“

„Онда би сте се, величанство, и ви изненадили, да човек у парку фонтенеблоском није сигуран,“ одговори Олосага смешећи се.

„Како то“ — упита цар зачуђено.

Олосага укратко, и вешто исприча о догађају, што је за добро нашао саопштити.

„Та,“ рече Луј Наполеон осмејкујући се, „ваљда не ће бити сами Мерини, мој драги Олосага, љубопитан калуђерчић није баш увек тако опасан!“

Јевђенија са својим узвишеним супругом, а Олосага са маркизом поврате се у дворану, да звук дивне музике још за магновење слушају! Али ми ћемо се сад повратити у Мадрид, те да видимо, који то калуђер беше, који је у парку Фонтенебло ову знамениту тајну прислушкивао.

XXX.

ЈЕЖОВИТА КЛАРЕТ.

Поновљени утицај господе краљичине гарде на краљицу, не остаде служитељима св. Мадре непознат. Отац Фулхенсијо који сада и причесник краљичине матере беше, а и калуђерица Патросинија беху верни стражари и известиоци свега што се год у двору догађало. За то се у улици Фобурго дакле тачно знало, да је наименовање: Еспартера за министарског председника и О Донела за краљичиног намесника од ове господе произишло.

Херцег од Лучане (Виторија), који је за то време, од како га из вида испустисмо, у народу ради свога јунаштва своје поверење одржао, али који ипак ништ друго научио није, што би од користи за отачаство било, — беше само лутка. Еспартеро, човек у 62 години своје старости, није се љутио, што су га у послу штедели — он је сву државну бригу оставио маршалу О Донелу, који и сад извесно зна, да за свој положај Серану благодарити има. — Али О Донел имађаше и слабу страну — он се је радо руководити дао — и та слаба страна беше, као што ћемо видети добро употребљена.

Серано се слабо о државним пословима бринуо, шта више избегавао је колико је год могао дворске посете! Он се најусрдније забављао са младим Рамиром, о коме је ота-

часку бригу водио — забављао се понајвише у јахању и то само у пратњи свог слуге — мора да су га у том неки тајни умишљаји руководили.

Краљица се много са побожном Патросинијом богу молила. Патросинијин утицај растао је с годином у годину све више, а нарастао је већ дотле да она ништа предузимати није хтела, док није најпре калуђерицу питала, па и ако ова у свом магнетичном сну не беше.

Али Изабела вероваше тако овом неприродном положају подле калуђерице, да је ова потпуно поверење задобила. Опасности револуције у месецу јулу беху заборављене, само у једном кругу није се на то заборављало а још мање опростити могло.

То беше у св. Мадри.

Пре но што бисмо у палату инквизиције ступили и видели, како грозна мрзост према неказњеном председнику „Ласа“ влада, бацићемо још један поглед на краљицу.

Француиско од Асиса проводио је као и до сада свој раскошни живот на рачун краљичин, и употребљавао је сваку прилику, да свој доходак као и херцег Ријансарски умножи, па ма то и најподлијим делима било! Мали краљ постаде још већи богомољац, при чему није пропустио да и веће зајмове од манастира, чије благо неисцрпимо беше, чини. Али ипак побожни оци не хтедоше благо своје без извесне услуге расипати, а те услуге састајаху се у том, да је Француиско Асиски све више у њихове канџе падао, — њиховим уводом постао, који је све државне тајне које је дознао одмах калуђерима јављао.

Дакле управо то беше узрок што је друштво св. Мадре сваки догађај дворски одмах и поуздано дознало, чему се сваки дивити морао, који год у овој тајни непосвећен беше.

Ми смо већ једном познали кућу госпође Делакур. — Али овај летњиковац усладе, не беше више така дражест за Француиска Асиског! А и краљица не тражаше више у свог супруга заштите нити супружеске свезе — она је сигурно знала, да у свом малом супругу не може оно наћи,

што се код супруга наћи треба, и за то је умела код другог накнаде наћи.

Језовите не беху само с тим задовољни што су Францишка Асиског до моралне пропасти довели, они умедоше и краљицу све више у своју мрежу увући, и пропасти водити!

А мати краљичина? Рођена мати!?

Да, Марија Христина, која је простог војника својим супругом направила, беше толерантна у многим погледима, и никако не хте више веровати, да су калуђери св. Мадре хрђави саветници! Она је живела добро, нагомилавала је са својим супругом богатства за своју децу, и умела је своју краљевску кћер у најбоље руке — руке калуђерске увући!

Оне ноћи, кад су се господа краљичине гарде у Серановој палати веселили, провлачио се један калуђер из улице Мунеро к Изабелином тржишту, на углу се за магновење заустави, окрећући се и неког тражећи — но не мораде дуго чекати, јер се брзо појави и други, у мантију умотани калуђер, који се првом приближи. —

„Брате Кларете?“ прошапта последњи питајући.

Именовани збаци свој наглавак (капуцну) — испод којег се указа добро познато округло лице причесника државног затвора — његов разроки поглед почиваше ишчекујући на другог калуђера који му своје име каза.

„Је си ли ти изасланик сестре Патросиније?“ упита он тихо.

„Брат Јозеф — као што је уговорено! Сутра зором кренуће се Рамиро за Париз.“

„Онда само брзо, да нам се решење св. Мадре саопшти!“ рече Кларет.

Оба калуђера упуте се сад кријући се преком улицом к св. Мадри, јер они знадоше, да добро чине, што своје трагове крију и испред очију народа беже, смрт Меринова беше им довољан доказ.

У већ познатој нам црној дворани палате инквизиторске, сеђаху око дугачког стола велики инквизитори шпански: стари Антоније, као једини, који је од прећашњих свемо-

гућих заостао, уз овог с десне стране седео је куштуњави Фулхенсијо, а с леве отац Роза из Бургоса, који је на место Матије дошао.

И калуђерица Патросинија беше у дворану ступила, и стајаше близу стола. Она своју копрену беше збацила. Ладно, бледо и лепо лице грофице генуеске беше још као и пређе дражесно, њезино тело беше још онако дивно и вито. Њезине очи севаху исто тако примамљиво као и пређе, а образи, руменило малих усница, црна коса и трепавице не беху се ни најмање промениле.

„Она су тројица свему крива," рече Антоније крупним гласом, „Олосага, Серано и Прим — Топете није важан при свем свом богатству и снази!"

„Моје је мишљење, као свагда истиниго, пречасни оче," рече калуђерица, „та тројица су најжешћи непријатељи друштва Исусовог! Прим ће после неколико дана отпутовати за Мароко." —

„Тамо је нешкодљив." —

„Серано остаје овде — Олосага или Рамиро кренуће се сутра рано за Париз!"

„Јављено нам је, да ће на своји коли ићи," рече Антоније.

„Он путује као посланик Изабеле Бурбонске, али не поштом но на своји коли," извештаваше грофица.

„Дакле на смрт осуђени постао је послаником," примети подсмевателно отац Роза.

Тај, ког је св. Мадра проклела, ком Кларет послан беше да му и последњи благослов откаже, тај проклети, који је нашег светог оца Мерина удавити дао, и по том на губилиште извео — тај је сада из наших руку истргнут! Он је сада као посланик неприкосновен, како на нашем земљишту тако и на француском," рече Фулхенсијо.

„Олосага је неприкосновен — али Рамиро није," рече грофица генуеска значајним гласом.

Стари Антоније погледи калуђерицу — што калуђери инквизиције ни помислили нису, то беше већ у прсима ове жене сазрело!

„Врло добро, побожна сестро,“ настави погурени велики инквизитор, „Олосага је неприкосновен али Рамиро није -- Дакле за нас ће дон Олосага бити само Рамиро — ми ћемо употребити вољу Изабеле Бурбонске, која је пре устанка обнародована а још уништена није!“

„На земљишту шпанском немогуће је дело извршити, а да од лудог народа који Рамира обожава не страдамо,“ рече Антоније.

„Он ће путовати у пратњи,“ опомену калуђерица.

„Кад би смо га на земљишту нашем ухватили, онда тај призор не би прошао без крви,“ примети искусни велики инквизитор Роза.

„О Донела морали бисмо придобити!“

„То не ће бити тешко,“ рече гроФица генуеска, „мој побожни брат Фулхенсијо познаје, исто тако као и ја, смртни грех тог саветника!“

„То нам га дакле именујте,“ заповеди Антоније.

„О Донел је грамзив! Тврдовање је његова страст,“ рече калуђерица са необичним гласом.

„Његове жеље нек се испуне, ако уз нас буде! Рамиро се мора гонити, за то ћемо морати два способна брата изабрати, који се ничег не страше и који ће у случају нужде са својим људма и оружаном руком оног проклетника у наше руке предати,“ говораше Антоније оштро, „никад му се опростити не ће што нам је учинио, никад се оној тројици опростити не може, који су Мерина из наших руку отели и удавили! Ја бих сам био у стању да на њих руку подигнем, јер у мени живи још онај час, кад сам у залуд на подигнуто губилиште на Пласа Педру ступио!“

„Два поуздана брата већ су за то спремљена, пречасни оче, они извесно већ овамо долазе да ваше заповести саслушају, и по том одмах нужне мере предузму! Та оба брата су одважни, вешти, и умеју тајну чувати, шапташе гроФица.

„Именујте их,“ заповеди Антоније.

У том тренутку зазвони јасно звонце, које улазак повереника показиваше.

„Они долазе,“ рече калуђерица.

Врата се тихо отворе, — Из мрачног ходника ступе сад у осветљену дворану: Кларет и Јозеф!

Велики инквизитор погледи са задовољством на оба побожна брата, који им не беху непознати. Кларет беше потмуо, а у нужди и бесно одважан — Јозеф беше човек, који се за сва недела заиста употребити могао. —

Антоније беше дакле са предлогом калуђерице потпуно задовољан — она је заиста најбољи избор при овако важном предузећу учинила.

Отац Кларет и брат Јозеф прекрсте руке на прса и дубоко се поклоне.

„Ми вас поздрављамо," рече отац Антоније приступајућим, „и дајемо вам наш благослов! Да ли вам је познато, за какву сте цел ноћас светом трибуналу предстали?"

„Нама је само познато, пречасни оче," одговори Кларет скромним изразом, „да ће нам дозвољено бити, да неку услугу нашем светом друштву учинимо! Заповедај, па ма шта било, ти ћеш нас свагда спремне наћи да заповест извршимо, па ма ова какова била!"

„Теби је познато, брате Кларотe, да је оног председника Ласа Рамира, народ од казни ослободио!"

„Олосага је слободан — нико не зна боље и нико се на тај случај не жали више од причесника улице Фобурго!"

„Име Олосага није за св. Мадру — ми познајемо само оног Рамира, који је од извесне смрти отет, говораше стари Антоније претећим гласом, „вама побожна браћо, вавераваамо да нам га у руке предате!"

„Живог или мртвог?" — упита Јозеф и са ишчекивајућим погледом. —

„Живог, јер над њиме мора свети трибунал своју пресуду да изрече и то по параграфима нашег закона! Избесуду да изрече и то по параграфима нашег закона! Изберите људе какове ви желите, наш ће вас благајник са новцима снабдети — пре зоре кренуће се Рамиро за Париз."

„Дозволите ми, да приметим пречасни оче," рече Јозеф поклонивши се, „да се при гоњењу и нападању не може без боја и крви проћи! Немојте мислити, да се ја борбе

плашим — за нашу свету ствар учинићу све! Не, ал тим поступком изазвало би се у народу огорчење и устанак.“

„Ти нас са тиме опоминьеш, побожни брате, да је мантија утицајем оног проклетника омражена — ми дакле све вама остављамо! Ми смо уверени да сте ви вешти и одважни за нашу свету ствар! У свима манастирима до саме границе бићете у срдно примљени и наћи ћете по потреби рукопомоћи, па и изван границе бићете безопасни и потпомогнути!“

„А особито код оца Селестина у Рипифори код Париза,“ додаде сестра Патросинија, „тај побожни брат је повереник царичиног причесника!“

„То би онда било нужно, да се на оца Селестина св. трибунал писмено обрати, како би нам при руци био, те да се дон Рамиро лакше ухвати,“ примети Кларет.

„Рамиро је као Олосага при двору париском,“ рече Антоније озбиљно мислећи. —

„Он је повереник Јевђеније од Монтихо.“ —

„Али ће за то ипак лако бити да се посредством Селестина од царице налог изради, да се при уапшењу опасног Рамира никакове сметње на пут не стављају, и онда би се ова ствар тако мирно окончала,“ рече Јозеф осмејкујући се, „да нико ни сањао не би е је Рамиро и Олосага једна и иста личност!“

При овим последњим речима узе стари Антоније перо и напише писмо са извесним шифрама, које ће Кларет и Јозеф узети и оцу Селестину у манастиру Рипифоре предати — без сваке сумње беху у њему сва нужна наређења, на које сада грофица генуеска главом на Кларета махне, за знак задовольства, и док је стари Антоније писао ступи она полако к Јозефу ком пришапта: —

„После Олосаге — Аса и Енрику — ја их обоје морам имати!“

„Буди без бриге, они нам заиста измаћи не ће!“

Међу тим приближи се Кларет к столу, око ког она три велика инквизитора седеше.

„Опростите ми пречасни оци,“ отпоче он, „ако за неку

милост узмолим — у случају ако ми за руком испадне те с помоћу брата Јозефа, Рамира светоме трибуналу доведемо, онда бих имао једну молбу, која је умерена, и за које испуњење никад се кајати не ћете "

„Говори, побожни брате!"

„Изабела Бурбонска потребује причесника, који би као њена сен уз њу био — који би је чувао и руководио — који би је само на оно наговарао, што би за св. Мадру од користи било, дозволите ми, да ја тај будем," говораше Кларет полако, али гласом који заиста показиваше да је за то место способан.

Стари Антоније погледи — он погледи округло и примамљиво лице Кларетово и мораде у себи признати, да би овај улизица са побожним цртама заиста за то место био, за које моли. —

„По твоме повратку, брате Кларете," одговори Антоније тихим гласом — по том јасније настави: „Ево пишемо на брата Селестина манастира Рипифоре! Сви свеци нека вас прате и ваше кораке благослове, како бисте тог опасног непријатеља наше свете ствари ухватили и овамо довели! Похитајте, а ми ћемо се богу молити, да вас што пре са повољним извештајем видимо!"

Кларет и Јозеф се поклоне — по том их у мрачноме ходнику нестане, где их кључар дочекао беше да их у манастирски врт уведе.

Кад су се врата за њима закључала, указа се на Антонијевом лицу задовољство са овим страшилима св. Мадре то беху слуге друштва Исусовог, и то онакове какове велики инквизитори само пожелети могу.

„Дакле са Рамиром је свршено, пречасни оци!" рече гроФица ђенуеска, „али да би и Изабелу Бурбонску са свим за нас придобили мора се још једно дело извршити, дело које је исто тако важно као и ово са Рамиром! Докле је год херцег де ла Торе и гроФ Реус око престола сва ће мука узалуд бити!"

„Ми то знамо, и примамо твоју опомену данас по трећи пут! За твоје искрене и побожне труде, сестро Патро-

синијо, нека те сви свети благослове! Али време, да се ова два човека сатру, још није дошло! Херцег де ла Торе има још највећу моћ над Изабелом Бурбонском; а гроф Реус је у војсци и народу поштован тако јако, да се ми заиста и чувати морамо," говораше стари Антоније, а она друга два велика инквизитора потврђаваху његов говор.

„То ћемо онда умети грофа Реуса из земље уклонити — а шта ће после бити, није наша ствар!" примети грозна калуђерица.

„И његово време ће доћи," одговори Антоније.

„Не оклевајте дуго, високопоштовани оци, Серано је у нашим рукама чим би Јозефу за руком испало да Енрику опет нађе — са њоме моћи ћемо херцега де ла Торе најлакше и извесно за свагда оборити!"

„Чим Рамира уклонимо, пашће најпре гроф Реус — па онда херцег де ла Торе! Можемо ли се у твоју помоћ поуздати?"

„Калуђерица Патросинија, посветила је свој живот тој цели да вољу побожног друштва врши, друштва које јој на срцу лежи!" одговори лепа грофица. —

После једног часа, кад је Олосага Мадрид оставио, следоваше за њиме неприметно једна група људи — напред је јездио један калуђер и један Шпањолац у приноме огртачу, а за овима четири огромна човека.

Познато нам је, да је Олосага сретно у Париз приспео — креатуре св. Мадре, нађоше за добро, да на земљишту француском свој посао изврше.

Кларет и Јозеф са својим пратиоцима стигну на два дана доцније у Париз, одседну у једној прикривеној гостионици, и одма се обоје упуте у манастир Рипифоре, који три миље од Париза удаљен лежи.

Отац Селестино, необична висока људа, са густом црном брадом, прими Кларета и Јозефа пријатељски, задржа их на ручак и у дугом разговору изјави им да ће без и најмањег устезања вољу светог грибунала извршити, али да претходно знати мора, где се тај дон Рамиро налази.

Кларет и Јозеф умедоше и на ово одговорити, и пре-

даду оцу Селестину лични опис оног опасног председника друштва Ласа, који је, као што писмо Антонијево глашаше, утекао.

После неколико недеља, приме изасланици св. Мадре посредством Селестина царско наређење, којим се опуномоћавају, да одбегшег Рамира где га год нађу ухватити могу и преко границе однети. Овакову легитимацију не би они никад добили, да није Селестино повереник причесника царичина био, који је после многих покушаја једва ово нуномоћије придобио. —

Дакле лепа Јевђенија, и без да је сањала да је Олосага тај Рамиро, испунила је усрдно жељу свог причесника.

Сад Кларет и Јозеф не испуштаху из вида посланички дом и знадоше све, шта се у њему збива и шта обитаоци његови раде.

И тако је Јозеф Олосагу у Фонтенебло пратио, без да је овај о том и сањао — Јозеф беше онај калуђер, који је Јевђенију и Олосагу оне ноћи прислушкивао и изненадио — он је своје одело често мењао, час мантију с француским оделом а по потреби опет ово са мантијом — те ноћи сланашао је он за паметно да калуђер буде, јер је знао, да царица калуђере поштује.

После пресељења двора у Париз, беху се решили да своју намеру изврше, али се овај повратак двора дуго отезао — тек око божића пресели се двор из летњиковца у Париз.

XXXI.

БАЛ у ОПЕРИ.

Године у којој се овај одсек приповетке збива, беху балови у опери најмилија забава, али наравно, не као данас, на којима се канкан бесно игра и при ком играчица са својом малом ножицом нос своме играчу додиркује. Овај канкан се већ и у највише кругове париске увукао, и можемо казати, да га је не давно једна кнегиња тако бесно

играла, да је своме играчу прстом своје хитре ножице нос разбила.

У почетку 1855 године, беше така забава приређена на коју се сви великодостојници Париза скупише.

Око поноћи беше највеселије! Док су на једном углу колосалне дворане, више од две стотине пари, бесно кадрил играли, јурише тамо амо најлепши еквипажи. — Из једног таковог еквипажа, на ком се грб налажаше, искоче два господина у сердарском оделу — један изгледаше као да је млетачки дужд, а други у дугачкоме и црвеном капуту од кадифе, изгледаше као да је Ромео.

Телохранитељ помогне им с кола сићи, и понесе за њима мачеве и огртаче у гардеробу; њихове мале црне образине као и беле рукавице на наруквицама, казиваху нам да нека отмена господа морају бити.

Они се ни најмање не обзираху на ларму у споредним улицама, они су хитили да што пре у дворану уђу, и у веселу вику друштва се умешају — још су обоје љубитељи оваких забава и ако је дужд са изнуђеним осмејком за својим млађим пратиоцем корачао, ипак се и у њему узбуни опомена на ове забаве, које у Мадриду, и то не само по дворанама но и по улицама светкују.

Док су каруца пред уласком на телохранитеља ишчекивала, приближи се њима један роми даба у црвеноме оделу и један погурени и необични врач — ђаволска осмејкујућа се образина са кривим носом у првог, беше готово тако необична као и страхотна оног другог са кривим устима, великим наочарима и гадним носом.

Обе ове маске изгледаху као да су баш на ова каруца ишчекивале.

„Он је то — ја се спасом својим заклети могу!“ рече тихо први.

„Онда немаш много да изгубиш“ прогунђа други за се „ал грб је покривен“ рече за тим гласно.

„Ја га по ходу познајем, дакле на посао, јер боље прилике тешко ћемо се докопати — још пре зоре мораће нам се са својим колима предати!

„А његов пратилац?“ упита полако погурени.

„Његов пратилац је, ако се не варам млади кнез од Аронте, он нам не треба!“ изјави црвени.

„Познајеш ли ти слугу?“

„Знам само његово име, — и да само шпански говори.“

„Похитај, како бисмо могли узастопце за дуждом и Ромеом бити!“

„Роми даба приближи се каруцама. —

„Пет — Коко“ — шапну он.

Кочијаш се окрене чим је своје име чуо.

„Шта је? упита он црвену маску.

„Познајеш ли ме Коко?“

„Не могу да се тако брзо опоменем милостиви господине!“

„Ништ не чини, Коко! Да ли беху та два господина који сад у дворану уђоше, кнез од Аронте и дон Олосага?“

„Добро сте их познали милостиви господине!“ одговори кочијаш, који је ту маску што с њим шпански говораше, за члана друштва његовог господара држао.

„Коко — познајеш ли наполеондоре?“ упита црвени.

„Охо, милостиви господине, а ко их не би познавао, а особито онај који је готово већ пола године у Паризу!“

„Дакле добро — ових 10 наполеондора су твоји, Коко, ако ми малу услугу указати хтеднеш!“

„Говорите милостиви господине, ако само могу, бићу вам услужан и без злата!“

„Немој лагати — ја те боље познајем — у теби се срце смеје, чим злато угледаш!“

„Охо, милостиви господине,“ примети кочијаш осмејкујући се, али инак морате се са вашом заповешћу мало пожурити, јер ће се сад Педро, телохранитељ повратити!“

„Са којим не би рад био, да поклон делиш — дакле нек буде, када ћеш опет по господу доћи?

„У пет часова ујутру!“

„Добро — десет наполеондора су твоји, ако ти, кад оба господина у кола седну, у место правом улицом к па-

лати посланичкој, кроз фобур св. Германа тераш, што год јаче можеш!“

„То не могу милостиви господине, и ако сам рад што заслужити!“

„Немој да си луд, Коко, то је само нека шала — ја ћу за тобом с мојим каруцама!“ шапуташе тихо роми даба звечећи са наполеондорима.

Кочијаш погледи час у руку црвенога, који извесно преобучени посланик неког двора беше, а час опет кроз врата, кроз која Педра сваког тренутка ишчекује.

„То не иде, милостиви господине — то никако не иде!“

„Дакле ни за 20 наполеондора? — размисли се Коко! Ти се немаш ничег бојати, одговорност за ову шалу примам на себе — ако вас стигнем и окладу добијем!“

„И кад бих баш и хтео, најмилостивији господине,“ примети Коко, чешући се по глави, „Педро седи поред мене, па ће одма видети кад ја друмом Фобурга св. Германа потерам.“

„И још к томе до иза баријера!“ примети црвени.

„Он не ће дозволити!“

„То га онда немој собом ни повести, те ћеш бар половину новца уштедети, јер ја већ видим, да му ниси рад ништа дати!“

„Најмилостивији господине“ — рече Коко размишљавајући.

„Немој да си луд — пусти га за то време нека спава, доћи у пет часова сам! Ево ти половина а оних других 10 примићеш иза баријера предграђа. — —“

Роми даба, пружи му десет наполеондора.

„Могу са тим још и службу изгубити.“

„Кад ја не бих био! Буди без бриге! Могу ли се дакле на твоју тачност ослонити!“

„Можете, најмилостивији господине,“ одговори Коко, који је новац у дркћућу руку стиснуо — „али моја служба!“

У том тренутку указа се телохранитељ на врати — црвени се брзо од кола удали и погуреноме ступи говоре-

ћи у себи: „не ћеш је више требати, Коко — твој живот је јефтино плаћен!“

„Хоће ли доћи?“ упита пажљиво црни.

„Доћи ће тако извесно као и ми — где је Пепи? —“

Роми даба се окрене: пред њиме и окол њега владаше непрестано весела вика — његов поглед је неког тражио — најпосле угледа у присену једну маску, која сељака представља — он јој даде знак да му приступи. —

„Пепи — у пет часова у јутру, доћи ћеш амо са оним јаким колима, да нас одведеш — она друга три момка, нека у исто време оду у Фобур св. Германа, тамо иза барије́ра нека нас добро оружани чекају — је си ли разумео? У пет часова!“

„Учиниће се, као што ти заповедаш, побожни брате!“

„Похитај, и све спреми,“ закључи свој говор роми даба, „ево вам новаца, али пазите, да се не опијете!“

Пепи се удали кроз улице, а роми даба ступи к свом другу.

„Дакле сад хајдмо на бал — поткрепљење ока и тела чиниће нам добро!“

„Заиста, имаш право, и ја сам рад да видим један пут тај грех, како се лицка и кити!“ прошапта осмејкујући се црни враг.

Оба ова брата, испод чијих ће образина читалац извесно познати Јозефа, као ромог дабу а Кларета као црног врача, ступе сада у дворану, кроз коју су полако ходали.

У један пут заустави се пред Јозефом једна маска с речима: „Хајдмо, ђаволе да играмо, да уживамо па ма ме после и однео!“

„То хоћу, анђеле мој — узећу те у моја наручја, одговори роми даба и шчепа лепу маску са којом отпоче преко дворане горопадно играти. —

„Стани, стани — сатано,“ смејаше се једва дишући играчица — „стој, сатано!“ —

„Ти знаш, да је ђаво и анђео па ма и посрнули,“ прошапта јој Јозеф на ухо, и заустави се са играчицом, коју под руку узме да с њом кроз салу хода.

За то време ходаху кроз споредну дворану, млетачки дужд и Ромео.

„Погледајте ону примамљиву дебардерку“ прошапта кнез од Аронте показујући једну девојчицу која са једном Гркињом под руку одаше, „какови дивни стас, — какова мала нога!“

„А, а, немојте се баш са свим лепотом занети,“ примети осмејкујући се дон Олосага, „мени се чини, да је тај цветак од два мириса!“

„За ову ноћ и на балу је то све једно!“ одговори млади кнез, „хајдмо, дон Олосага, будите распуштени са распуштенима, дакле уживајмо!“

„Ми дођосмо овамо, да обе лепе сестре Салињон, веселе дворкиње царичине потражимо!“ Гркиња и пратилица јој се окретоше и придружише њима.

У разговору осети Олосага руку која му на раме паде — један сатана стајаше за њиме. — —

„Сетите се лепе Јевђеније“ прошапта овај.“

Салустијан хтеде се тој необичној црвеној масци приближити — али он држаше под руку лепу Гркињу — смех се зачу — Олосага се згрози и опомену се оног калуђера у парку Фонтонеблоском. — —

Он хтеде за сатаном појурити да се увери, али овог већ беше нестало.

Око пет часова састану се сатана и црни врач близу излаза. — У присену једног стуба ишчекиваху они Рамира — најпосле се он приближи — он је водио једну лепу Гркињу а за њима је корачао млади кнез од Аронте са Венером — Јозеф и Кларет провуку се поред њих неприметно из дворане, а одатле к излазу — тамо се поставе у присену, по што се Јозеф најпре увери да је Коко без телохранитеља дошао, и да је и Пепи са колима већ ту.

„Јеси ли и наше мантије донео?“ упита Јозеф тихо свог момка. „Јесам, ево их у коли.“

По том се брзо приближи кочијашу шпанског посланика.

Не заборави Коко, иза баријера фобурга св. Германа, десет наполеондора ћеш тамо примити!“

„Хвала премилостиви господине, ја сам по жељи учинио и Педра спавати оставио, јер ја не делим радо!“

„Сатана се насмеје и ступи опет у присен.

Дужд млетачки са Гркињом а Ромео са Венером изиђу сада на врата — госпе тражаху очима своја кола. Олосага и кнез од Аронге дотрате лепе маске до њих помогну им да се у кола попну, и усрдно се опросте. —

„Сутра ће све бити само сан!“ рече Гркиња.

„На који ћемо вас само опоминьати, комтесе, кад будемо сами! То беше дивна ноћ!“

Каруца са овим дамама одјезде — Олосага и његов друг приближе се својим колима.

Они су се чудили што телохранитеља не виде, али Коко се извињаваше, велећи да немогуће беше пробудити га.

Оба господина седну у кола. —

Јозеф и Кларет радоваху се победоносно!

Коко затегне узде — коњи летеше, а Олосага и кнез беху тако у мислима удубљени о прошлој забави, да ни на ум узели нису, куд их кола однесоше.

Обе необичне маске скоче брзо у своја широка каруца, која су за ту ноћ под закуп узели, и на којима се прозори са гвозденим капцима закључати могу. У њима поскидају одма своје необично одело и навуку на се мантије.

„Је ли званични царски акт код тебе?“ упита Кларет, „који, како за нас тако и Рамира као пасош служи?

„Јесте, на мом срцу!“ одговори Јозеф коме се очи светљаху а лице сад још блеђе беше — он поглади рукама своју брољасту браду, и беше опет онај исти Јозеф који је поред Кларета седео. —

Пепи је вранце ужасно шибао, само да не би кола Олосагова, која чисто лећаху, из вида упустио.

„Шта ћемо са Аронтом?“ упита Кларет, коме ова ствар за магновење мало тешка беше.

Шта одсудни моменат собом донесе; за то не смемо

питати! Погине ли, онда ћемо његово тело собом понети те да нам у траг не уђу!“

„Јесмо ли на баријерама?“

„Одма ћемо тамо бити!“ одговори Јозеф гледајући кроз колски прозор.

Пети час беше већ прошао. Улице париске покриваше густи мрак. Ладан ветар дуваше јако потресајући прозоре и капије. Улице беху пусте, само по где где што се по један стражар виђаше који се у своју бунду умотао. Беше баш онај час кад у Паризу највећа тишина влада, само што се по кад и кад чује лупа јездећих каруца, која се са забаве враћаху. — Сад савију од један пут двоја кола у форбур св. Германа и јурише улицом која к друму води. Прва беху дивна и лака са два зеленка а друга простија и тежа са два вранца.

Обоја кола пројуре поред страже где стражари горе доле ходаху — овај друм не беше калдрмисан но меким шљунком насут, што тек сад и принуди Олосагу и његовог пратиоца да около себе погледе. У пркос густом мраку, ипак могоше распознати да се изван вароши налазе, и то на друму који дрветима опасан беше. Па како је кочијаш још непрестано јурио то Олосага мораде свашта о свом кочијашу мислити!

„Коко спава — тако ми бога он је пустио коње да са нама утекну!“ викну Олосага и ђипи да лупа и кочијаша пробуди. —

„Он нас је кроз предграђе возио — боже де смо ми? То је чудо што већ изврнули нисмо!“ рече кнез Аронта и беше у намери да колска врата отвори и до нужде на поље искочи. Олосага разбије прозор на колима.

„Лупежу, куд тераш?“ викну он у највећој јарости.

„У фобур св. Германа, дон Олосага!“ одговори Коко са свим збуњено, док је међу тим кнез Аронта кола отворио, и слутећи о злу на друм искочио — Олосага је спазио где он паде — али у исто време видео је и то, да су његова кола са три јахача опкољена, од којих је један ко-

ње тако шибао јурио, да је Коко поплашен од јарости свога господара сав дрктао, и једва се на коли држао.

„Маните се већ један пут шале!“ викну он једном у огртачу умотаноме јахачу, за кога је држао да и он оклади спада — оних десет наполеондора који још примити има врзаху му се једнако по глави.

„Стани лупежу“ заповеди Олосага поплашено, не имајући при себи никаквог оружја, осим мача, са којим ће се слабо бранити моћи. —

„Нисам у стању, докле год ова господа са том вражијом шалом не престану.“ —

„Ко су ти што нас прате?

„Извесно господа представници дон Олосага, ви ћете боље знати, какова се оклада и шала збива — црвена маска жели окладу да добије!“

Олосага се тргне —

„Шта? црвена маска — сатана, велиш ти. —

„Он ме је молио, да овамо терам — то је извесно неки од господе посланика, јер он ме познаје и моје име зна, а познаје и вас дон Олосага, и —“

„Ми смо изгубљени! Моли се, — лупежу, ти си нас у клопку увукао! Али ко је онај црвени лупеж — морам сад знати!„

Овај цео разговор није ни неколико минута трајао — Коко је једва најпосле коње задржао, и Олосага већ беше у намери да из кола искочи, те да види ко су та три лупежа што уз кола јахаху, и где је кнез од Аронте остао.

Но у тренутку, кад Олосага хтеде своја кола оставити, приближе се к њима друга кола у којима Јозеф и Клерет сеђаху — место беше удаљено од баријера, и нико се у близости не деси, кад су она три јахача хитро с коња поскакали и колима се приближили, и Коко са све већим удивљењем посматраше шта око њега бива. — Његов господин беше ужасно озлојеђен — и ипак то све окладе ради као да бива — она три непозната потегоше испод својих хаљина пиштоље са којима Олосази пређаху — ово беше за поштеног Кока и одвише! Он баци узде коњма на леђа

и скочи с кола на друм, да се боље о свему увери, и да ли се из ове шале истина изроди.

„Стојте — шта то бива," викну он и избије једном пиштољ из руке. —

„Предајте се, дон Рамиро, ви сте наш роб," рече један зачуђеном Олосази на кога свој мач подигне. —

„Шта то значи — јесте ли ви разбојници? Онда ништ даље не могу, јер сам сам, осим да се откупим! Ево моје кесе!"

У том магновењу, у ком се међу Коком и нападачима битка отпоче, приближе се из других кола брзо оба калуђера, који су са кнезом од Аропте брзо распру свршили — они се појавише као нека страшила пред изненада нападнутог Олосагу, ови га на ону ноћ у царскоме парку подсетише — у његовој памети од један пут се све сакупи, и сад јасно виде, кад један калуђер њему ступи и подсмевајућим гласом рече му:

„Предајте се без узалудне обране — ви сте наш роб! вежите га!"

„Охо, — са ким имам част и без моје воље посла имати?"

„То вас се ништ не тиче, за сад имате само да слушате, дон Рамиро!"

У том тренутку спази Олосага, где се Коко, који га је јуначки бранио на земљу стропошта — јер борећи се разбојници пројурише му мач кроз прса — ужасна казан за преваренога, који место 10 наполеондора самртни ударац доби, од ког душу испусти — Олосага сад виде, како га њих двојица узеше и у јаругу поред друма бацише."

„То је света Мадра," прошапта он, и по том хитро још један пут прегледа око себе, у мислима како би умакао — али лупежи га с пуним пиштољима опколеше — дакле одмах би био изгубљен кад би се усудио с места макнути се. —

„Разбојници" прогунђа сад јаросно — „дакле не може се умаћи!"

„Не оклевајте, да тог Рамира вежете, који треба себе сретним да држи што не чинимо са њиме оно што је он са

Мерином! Да, само ме добро гледајте — ми се врло добро познајемо! Али данас са свим друкчије један спроћу другог стојимо, но оне ноћи у порти цркве Анточе, витешки председниче! Онда имадосте ви ваше помоћнике, али данас сте ви у нашим рукама!“

„Јозеф Серано“ — рече Олосага сав згрозивши се —

„Како ме добро познајете! Та зар не ћете Ласа у помоћ звати? Зовните их, племенити дон Рамиро, зовите их, али брзо, јер ће бити доцкан — или зовните дону Јевђенију — хе, хе, хе, — доста би шале, вежите га!“

„Први који ми се с том намером приближи, рукама ћу га удавити! Јесам ли међу разбојницима? Ја сам роб вашег надмоћија, за то морам знати ради чега се са мном овако поступа!“

„Будите покорни и кајте се, дон Рамиро,“ рече Кларет утишавајући, боље ће бити за вас, ако будете мирнији и не лармате!“ —

„Ко вам је то право дао, да моја кола задржите и мене заробите?

„Доста, и пењите се на ова црна кола, два оружана момка пратиће вас, не шалите се шта покушати, јер први покушај бегству живота ће вас стати!“

„А куд сте наумили са мном? упита Олосага.

„Тамо, где принадлежите, председниче друштва Ласа, викну Јозеф, у кола с вама, затварајте прозоре, двојица нек поред роба седну, а трећи нек их на коњу прати!“

Олосага је већ увидео, да се надмоћију не може противити — он је размишљавао, док је у црна велика кола седао, шта намеравају ови црни лупежи са њиме урадити, мислио је у каком страху при посланству њега ишчекују, после и о кневу Аронти, ког нигде не виде. —

Кад су се кола кренула, у која је он горе сео а оба послужитеља доле чувајући излаз, ошине Јозеф Олосагове коње, који сад загребу, и све јаче и бешње с празним колима преко друма бежаху. —

„Разбите кола па онда покрхајте вратове,“ гунђаше

он, с ђаволским осмехом, „у Паризу нек лупају главе шта се збило!„

Јозеф и Кларет узјашу она два коња њихових момака — они беху добри јахачи, и јездише за колима брзо. Кларет који путове и странпутице боље од Јозефа познаје, предвођаше спровод и савије с главног друма, како би још пре зоре странпутицом до друма који шпанској граници води приспели — беше дугачак и опасан пут који пред њима лежаше — али два лупежа, као што су Јозеф и Кларет, још при томе у калуђерском оделу и снабдевени са спроводном исправом, не плаше се ничега.

Они беху сигурни, да ће не само у многим манастирима помоћи наћи, но да ће моћи у случају потребе и власт у помоћ призвати — али преко свега најнужније беше да се журе, те да их не стигну ако их узгоне — дочепају ли се сретно границе, онда је председник друштва Ласа у њиховим рукама из којих га нико спасти не може, нити ће ико дознати како је он свршио!

Јозеф на ову помисао чисто од радости задркти, а Кларет беше обузет најлепшим надама, што је ово дело до сада тако дивно испало, те ће роба мирно до места одвући.

Ови чудновати путници беху већ пре зоре на шпанској граници. После неколико часова беху већ тако напред измакли да не беше више нужно да се Јозеф осврће нити да се чега плаши, а Кларет је већ осећао како је у задрузи с Јозефом велик и моћан!.

XXXII.

ОСЛОБОЂЕЊЕ.

Следећег дана после бала, кад се на једну хиљаду корака од баријера, једно мртво тело у масци нашло, које изгледаше да бољој класи припада, брзо се у целој околини разнесе глас, да је прошле ноћи разбојнично дело извршено, на које се хиљадама скупе да место и убијеног виде. Млекар који је рано своје млеко у предграђе на својим колима носио, беше се из свог дремежа тргао, кад је његов коњ

од један пут зазрео и у страну одскочио. Млекар употреби свој бич, али бадава коњ не хте ни с места да се крене, и тако мораде он најпосле с кола сићи, где близу њих лежећу лешину спази, из које је још топла крв цурила, и која се тако у крви купаше да већ све одело обојадисано беше.

Млекар се на овај ужасан призор згрози, — сад размишљаше, да ли да брзо поред лешине пројури као да је и видео није — али сажаљење беше га већ обузело и мисао га пробуди да убијени још живи! Он се дакле к њему сагне и спази да је исти у масци и да је мртав. Брзо дакле одјури к баријери, а одатле у стражу.

„Брзо, убијство је учињено! хајдмо да видите!“ викне он.

Војници одјуре с њиме к крвавом месту, дигну убијену маску и однесу је у стражу, где да се ова ствар тачно испита.

Сад извештаваше и један стражар, како је после пет сахата неки говор на друму чуо, и како беше у намери да то у стражи јави, али да је опет све мирно било. Призвати лекар изјави, да је његова помоћ узалудна, јер је убијени погођен ножем у сред срца.

Са личинске игранке у наручја смрти — заиста чудновата слика живота!

Кад је призвана полицајна власт убијеног тачно прегледала, нашла је да се убијство није из користољубља извршило, но извесно из освете, јер на убијеноме не само што сав накит недирнут беше, но шта више и кеса с новци беше још при њему. Тек доцкан у вече, довуче један кочијаш излупане каруце заједно с коњма, које је далеко на друму зауставио у исту стражарницу, и сад тек по грбу који нађоше кад су цедуљу са истог одлепили, познадоше да убијени на сваки начин шпанском посланству припада.

Ово извешће дође управи варошкој у истом тренутку кад је и канцлер шпанског посланства ступио, јер је сумњао, да се није буди каква несрећа догодила, кад се Олосага вратио није, а ни кола на којима се одвезао.

Сва господа шпанског посланства буду с места одведени тамо где се убијени налазио. —

Господа познаду кнеза од Аронте — а и кола и коње одма познаду — али дон Олосагу и кочијаша Кока не беше нигде.

И ако се овоме подобних догађаја често у Паризу дешавају, то ипак овај беше као ванредан, да је велику сензацију учинио, која је кроз све земље и новине пројурила. Разне сумње и разна нагађања беху свуде гласна, и сви кругови у Паризу занимаху се следећег дана са овим убијством. Полиција ништа пропустила није само да овом неделу у траг уђе.

При строгом тражењу нађу и кочијаша ком глава разбијена беше, али даље шта о овој целој ствари ништа се дознати није могло.

Кад је ово извешће управитељу поднесено, падне овај још у веће очајање.

Он беше већ и у царскоме кабинету, где му је сам Луј Наполеон изјавио, јер га је овај догађај ужасно потресао, да се за 24 сахата све дознати мора, па коштало шта кошта. Шпанског посланика је јако поштовао, и за то беше тврдо наумио да се та рука ухвати, која се усудила једног министра који је под његовом заштитом упропастити.

По овом налогу, управитељ је одма свима полицајима саопштио, да ће сваком оном који овом делу у траг уђе тако да се убијце ухватити могу, 5000 франака поклонити.

Материјална обећања заиста могу много више учинити но част која им на срцу лежи — одма по овом кад је Коко из јаруге извађен, беше се њих сила божја појавило који су о овој ствари причали. — Дознало се како су с бала две госпе испратили, како су у кола обоје сели, како су чули неки да се једна маска са кочијашем разговарала, како је овај обећао да ће на опредељено место терати, и најпосле како су се кола кренула а друга опет велика црна у која су две маске селе одма за њим управо к баријерама упутила се.

Дакле ништа сад не остаде, но да се овима двема ма-

скама у траг уђе. Беху сви испитани који су маске продавали, — али то у Паризу беше заиста тежак посао, јер многи су се устручавали да оног одаду ком су маску шимогли, а онај опет, од кога би се што полезније дознати могло, не хте ово открити, да га не би на одговор вукли.

Дакле мора несретни управитељ после истеклог рока, са жалосним погледом пред цара изићи, који је на извешће са нестрпењем чекао, и коме мораде саопштити да сва мука узалудна беше, и да се ни о убијцама ни о Олосази ништа дознати није могло, и да је све на свету што се год од стране полиције употребити могло, употребљено, али све бадава.

„То ми је непоњатно, како се са таковим простим изјавама к мени и приближисте," рече Луј Наполеон озлојеђено! „Али ми је још непоњатније за што се толики милијуни на полицију и њезине агенте троше, управо бацају кад ни то могуће није да се за 24 сахата, овако убијство открије! Заиста, нужно би било с тога гледишта да се што пре осведочите господине управитељу — да у Енглеској и Немачкој овакав случај ни знати се не сме!"

„Ја сам неутешан, величанство, да у немилост падам!"

„Друге организације, мој драги! — Боље и поузданије људе, не старе војнике и гардисте, полиција није сместиште за мир, ви познајете моје назоре! Боље веште крадљивце на то место поставити, те да на крађу и не мисле; ви се осмејкујете, ви то као за нешто чудновато сматрате, за понижење полицајског достојанства." —

„Како бих се смео усудити, величанство." —

„Али ми хоћемо да вам доказе прибавимо, потпуне доказе, да је то становиште баш право! Не баш све саме разбојнике поставити — боже сачувај! Једног или неколико, који су ванредни, хоћемо да кажемо, женијални у својим крађама и злочинствима, те треба придобити, те поставити! Нема бољих увода, издајника — него они што су, кад им се добро плати, и кад велику будућност пред собом виде, они све из темеља познају! Не оклевајте дакле, господине управитељу, да и то постигнете!"

Управитељ се поклони, и беше задовољан, што је данас тако прошао. —

Док су се дакле у Паризу у залуд трудили, да овом неделу у траг уђу, дотле је Олосага, предавши се својој судбини мирно у колима седео. Он се још надаше, да ће нека потера искрснути и њега ослободити. Али у тренутку појави се опет у њему арост, и он се сам својој мирноћи чудити морао, како може ово издајничко дело да сноси! Св. Мадра дакле хоће сама да своју жеднећу освету над њиме изврши — јер му је краљица опростила — он је познавао све опасности које му предстоје, он познаваше и моћ, која му прети и коју калуђери над самом краљицом упражњавају, на све је ово он мислио.

Пратња беше већ сретно и мирно до саме границе приспела, али овде ће од један пут калуђерима опасност на сусрет изићи, на коју већ више ни мислили нису.

Велика и јака кола као и пратиоци мора да су пограничној стражи у очи упали, јер на углу једне шуме поред које друм савија искочи један официр на коњу и викне на кочијаша да стане. У истом магновењу, кад Кларет и Јозеф изгледаху као да се на ову заповест и не обазиру, беху кола и јахачи са њих више од двадесет коњаника опкољени Сад Јозеф и Кларет приђу ближе официру. Али је и Олосага царско одело спазио, јер беше један прозор мало отворен, и сад се реши да последњи покушај ради свог спасења учини. Кад се дакле официр колима приближи, зачу се из њих глас који за помоћ виче!

„У име цара — ослободите ме! Ја сам посланик краљице шпанске, ког су разбојници ухватили!“

„Шта то значи?“ упита официр зачуђено, „ко сте ви? отварајте кола!“

„Имајте доброту, те на нашег роба и не гледајте, који ће све употребити, да нас подозривим учини, него поклоните нама једно магновење!“ рече Кларет.

„Ја хоћу да знам ко сте ви, то није први пут, што се са мантијом служе, да злочинство изврше!“

„Ми вас позивамо, да мало умереније са синовима цр-

кве поступате," викне сад Јозеф и прискочи официру; „ви не ћете имати ништа друго да захтевате, кад ову царску наредбу прочитате!"

Јозеф је наредбу извадио, која им дозвољаваше да са Рамиром не само свуда мирно проћи могу, но да им, шта више, у свима случајима од помоћи буду. Он пружи гордо официру наредбу, коју овај брзо прочита, и по том по начину војеном поздрави. —

„Опростите, поштована господо," рече он учтиво, „ми то нисмо пре знати могли!"

„Извините, ја сам погрешио! Али ипак изволите помислити, колико случајева бива, који нас обмањују!"

Из кола зачу се још један пут глас који за помоћ викаше — но том беше опет све мирно. —

„Вежите заробљеника," викне Јозеф, „овај лупеж мал што нас с вама не завади!"

„Желим, да господа сретно преко границе до своје мете дођу," рече официр учтиво поздравивши их — но том са својом коњицом одјезди, а кола се опет даље крену.

Кларет и Јозеф беху задовољни, што су тако сретно прошли, и прве ноћи границу прешли.

Кларет беше и по томе миран, што у целој овој ствари никаково дело учинио није, које би га доцније, ако би се ухватио овај случај, теретити могло, јер је Јозефов мач прса кнежева пробио.

Доцкан ноћу стигне овај црни спровод у улицу Фобурго — Олосага беше дакле роб инквизиције! Али Јозеф и Кларет имађаху са свим други план и за то не хтедоше заточеника у св. Мадри оставити.

Јозеф је са слугама код кола стајао, а Кларет је лупао на манастирску капију.

Поноћна служба беше баш свршена, и један део калуђера стајаше још у манастирском дворишту и ходницима кад је Кларет у нутра ступио. Вест да је председник дружине Ласо ухваћен и доведен, распростре се као ватра свуда и нико није спазио, да се један калуђер, за време док је Кларет к палати корачао, кроз густи мрак удалио.

У св. Мадри сеђаху као обично заједно велики инквизитори, и саветоваху се међу собом. Њихов говор беше баш о Паризу, кад је звоно зазвонило. —

После неколико минута ступи Кларет изнурен и сав прашан у дворану где се учтиво поклони.

Сва три велика инквизитора, погледаше га нестрпељиво.

„Какову вест доносиш светоме трибуналу, побожни брате?“ упита стари Антоније.

„Добру, пречасни оци, председник дружине Ласо у нашим је рукама!“

„Рамиро је ухваћен,“ викнуше Фулхенсијо и Роза победоносно.

„Испало нам је за руком, да га овамо доведемо!“

„Живог или мртвог?“ упита Антоније, који је последње веровао.

„Живог пречасни оче, он се налази у закључаним колима на улици!“

„Сва три велика инквизитора сад ћуте — на њиховом лицу могла се видети неописана радост, што ће моћи сада своју осветy над њиме извршити! Али ипак су сва тројица добро знала, да је то са опасношћу скопчано. —

„Да ли се мораде крв пролити,“ упита на све добро мислећи, Антоније.

„Кнез Аронта и кочијаш Коко остадоше на месту.“

„Да ли ко год што о вама зна, и је ли им познат ваш траг?“

„Нико не зна где се Рамиро денуо, и ко је ону крв пролио.“

„Он не сме овде у св. Мадри остати, после два три дана извесно ће се строга истрага предузети, која ће без успеха бити,“ говораше Фулхенсијо

„Изабела Бурбонска и њени саветници жедниће за осветом,“ прогуђа Роза, који опет седе.

„Што св. Мадра учини и закључи, то надвишава сваку наредбу и сваку жељу Изабеле Бурбонске! Она је своју несвестицу и тиме показала, што своје последње обећа-

ње није одржала, обећање, које је теби, пречасни брате Фулхенсијо дала, да ће оног председника дружине Ласа смрћу казнити, па ма то ко био! Св. Мадра држи Изабелу Бурбонску за реч, како се смеде усудити да нама тако опоро на сусрет стане! Ради ње дакле не могу да на твој предлог пристанем, да Рамиро не сме овде у св. Мадри остати али ради народа, који о целој овој ствари не сме ништа знати!“ рече стари Антоније озбиљним и оштрим грасом.

Кларет ступи сад ближе црноме столу.

„Ми смо се том закључку надали, пречасни оци,“ рече он тихим гласом, док је међу тим његов разроки поглед чисто страшно изгледао, „ми смо већ једно место смислили на ком ћемо безбедни бити!“

„Реци нам га, брате Кларете!“

„Дозволите ми,“ настави погурени калуђер даље, „пре но што даље узговорим, да вас високопоштовани оци, на моју молбу опоменем, и то ону, коју сам вам пред полазак изјавио —“

„Имамо је на уму — и кад Рамиро на безбедно место дође, онда ће се твоја молба испунити!“

„Дакле добро — острво Мансанарес је то, на ком се с Рамиром уклонити мислимо, оно је пусто инајсигурније!“

„Ко каже, да је то острво пусто?“

„Побожни брат Јозеф јамчи за то — он исто добро познаје, нико се за њ не брине, нико на њему не обитава.“

„То нам је за чудо,“ рече стари Антоније размишљавајући, „а чије је то острво, знате ли то?

„Целата мадридског, — оно припада његовом двориштује које је вода одвојила. Сестра оног Вермудеса живела је некад на њему, али од неколико година са свим је пусто.“

Сва три инквизитора ћутаху.

Заповедите — да ли да се Рамиро на острво Мансанарес одведе,“ рече Кларет тихим гласом.

Три свемогућа приближе се сад сандучићу који на столу стајаше, сваки б ци у њ по једну куглицу — по том их Антоније изручи, да виде на чему је решење. —

„Три беле куглице,“ рече он, „одведите Рамира на

острво ! Три момка нек уз њега непрестано буду — сваку ноћ нек се мењају, и при промени нек им се најбољег јела и пића носи. Осим тог, нека још друга тројица са обале непрестано на острво мотре — учините као што заповедамо !ª

Кларет, скрстивши руке на прса, дубоко се поклони — по том пође к вратима.

Док су се велики инквизитори о судбини ухваћеног саветовали, дотле се и Кларет врати нестрпљиво Јозефу ког у неколико речи извести. Она четири уморена момка буду одмењена и на њихова места шест нових узети, по том се упути спровод предосторожно кроз густи јануарски мрак к Прадо Вермудесу, усамљеноме простору изван вароши.

Кад су се црна кола поменутом месту приближавала учини се, као да се неко у сразмерноме растајању за њима кријући повлачи, и као да мотри куда се са заробљеником намерава — ни Јозеф ни Кларет а ни момци то не опазише.

Са свим уз обалу Мансанареса зауставе се црна кола. Пратиоци их опколе. Олосага буде приморан да се сиђе. Он је одма видео, да се на Прадо Вермудесу налази, спазио је с друге стране мрачну обалу острва. Сад му беше јасно да није намера да га у подруме св. Мадре баце , но да га на то усамљено острво однесу, где ће му свака могућа помоћ отклоњена остати.

Али је ипак Олосага имао неку наду , да ће његови пријатељи о њему дознати, јер је у самим зидинама манастирским потајне привржснике имао. Од њих је он , још као председник дружине Ласо, о свима плановима инквизиције извештаван бивао, посредством њиховим, беше као што нам је познато и она цедуљица Асу додата, која му је спасење обећала. Ова мисао не хтеде га оставити, шта више беше сад са свим миран, и мирно је ишчекивао шта ће с њиме даље бити.

Јозеф заповеди њих двојица да чамац довуку. Кларет оставивши Јозефу да даље шта треба изврши врати се са колима и једним момком у улицу Фобурго. На заповест Јозефову ступи Олосага у чамац. Јозеф и осталих пет мома-

ка седну око њега и отпочну к острву возити, које им се све јасније пред очима показиваше. Последњих година беше вода истина јако опала, али ипак па том месту бише тако дубока, да се човек као неук пливач лако удавити може.

Кад су на острво искочили рече Јозеф подсмевательно: „овде ће племенити председник Ласа свемоћни дон Рамиро своју резиденцију подићи, — зар то није диван дворац, високо узвишен на острву? Шта више још је романтичан! Истина да је мало опао, али управо такав какови и треба за таког пунотајанственог господина! Будите расположени и комотни! Заиста ви можете светом Мерину и Матеји благодарити, што подруме св, Мадре, где бих вас радије видео са овом рупом заменусте!“

Олосага, не хте лупежа ни погледати, лупежа који се радоваше, што му његово разбојничко дело за руком испаде — он је корачао охоло, преко пустог места к средини острва и приближи се колебици, на којој Јозеф врата отвори. Јозеф је најпре размотри и види да је необитавана.

Сад сви у колибицу ступе. Јозеф се окрете пратиоцима, којима оштро ову наредбу изда:

„Господину да се постеља од лишћа спреми, на којој ће по заслузи одморити се! Двојица од вас нек остану у колиби са дон Рамиром, и строго ћете на њега пазити, ако би ма шта покушао оружје употребите. Трећи нек пред вратима стражари. С поља немате се ничег плашити, јер је и од оне стране стража постављена, али ипак на све добро пазите, да вам како роб не умакне! Сљедеће ноћи замениће вас друга двојица. Сад — остајте здрави, дон Рамиро, и размишљавајте, како нико не ће некажњен од св. Мадре остати, имаћете доста времена!“ За тим се Јозеф са једним момком упути к обали, скоче обоје у чамац и превезу се хитро на другу страну, где она два стржара застану, којима Јозеф награду обећа, и да ће им још једног момка, у случају нужне одбране послати. По том се брзо упути к улици Фобурго — сав од тешког пута изнурен, једва је чекао да до зидина св. Мадре дође, те да се мало поткрепи и одмори.

Олосага се спусти на једну малу столицу, коју је једноока за собом у колибици оставила, и удуби се у мисли, а међу тим његови чувари наложе на огњишту ватру. По том зовну и оног трећег друга који је на вратима стражарио, те свих тројица седну око ватре да се мало јелом и манастирским вином поткрепе, за тим извади један из св. мантије карте, те отпочну играти, док најпосле оног стражара, који је имао на вратима стражарити, неки унутарњи нагон не опомену, да карте остави и на поље изиђе. Он се добро у своје огртало умота и отпочне пред вратима горе доле ходати, и ако ноћ јако ладна и мрачна беше. Она друга двојица што у колиби остадоше брзо се споразумеју, да би паметно било, кад би један стражарио а други спавао.

Олосага остане на својој столичици седећи, јер му беше гнусно, да на прљаво и мокро лишће легне — на сваки начин сљедеће ноћи мораће то учинити, јер ће га умор оборити!

Један чувар спусти се поред огњишта где одма заспи, други сеђаше поред њега и не пушташе заробљеника из очију, само што кад и кад по коју суху гранчицу у ватру бацаше, који горећи целу колибицу неком необичном светлошћу обузимаше. Свуда владаше мртва тишина, осим што се само кораци стражара чују, који је горе доле ходао, посвиркивао, гунђао и најпосле, дрхтавицом обузет, ућутао.

Тако протекоше више часова и приближаваше се оно време кад се најслађе спава. Из далека за чу се звоно које три часа после поноћи изби. У том тренутку учини се стражару, као да чује весло које тиху воду разбија — он стане и послуша — да ли га је ветар преварио, који је огранке ломио и у воду бацао? Покуша да погледом мрак пробије, који га окружаваше — хтеде једног од својих другова да викне, али ипак не хте то учинити, јер се бојао да се не осрамоти. Он се дакле упути оној страни од које је глас чуо. Шибље око обале не даде му воду прегледати, за то мораде са свим уз обалу приступити, која до стотине корака од колибе удаљена беше. И ако је он тврдо држао, да нико стран на ово пусто острво у ово доба

ноћи ићи не ће, ипак га је нешто гонило да се о оном пљеску у води увери, који се у тренутку, сад поново зачу — учини му се као кад би неку лупу таласа који се о чамац одбијају, чуо! Да ли се то брат Јозеф опет вратио, те да се увери, као што то његов обичај беше, да ли стражари своје позиције чувају?

Он се брзо реши, и провуче се између грања и шибља — обема рукама уклони шибље, и заиста смотри пред собом на једно десетак корака неког погуреног човека који баш у намери беше, из чамца искочити. —

„Чекај, Асо,“ прошапта погурени, „најпре чамац да вежем —.“

Ове речи увере сад стражарећег, да му опасност грози — јер је добро знао да је Асо име оног вампира, који је из св. Мадре побегао — он погледи око сабе и беше у намери, да се оном погуреном приближи. —

У том магновењу шчепа га неко снажно с леђа —. беше му, као да се рис на њега бацио, тако јако и хитро беше обухваћен! Он уплашено викну, али пре но што је и други пут јасније викнути могао беше му нож већ под вратом. Он се стропошта — у место гласа чу се само грклан из ког је крв потоком цурила — али познаде Аса који му је сад на прса клекнуо да му последњи удар даде! Грозна јарост и беснећа освета, указа се на циганиновом лицу, тако, да је и његов пратилац изненађен овим призором, као укопан стао држећи ланац од чамца — али се по том из његових уста зачу, као да хтеде за ово брзо, грозно дело неко право тражити:

„Проклета да је света Мадра!“

„Хајдмо брзо, она два лупежа чули су вику, ено једног где из колибе изиђе!“

Погурени обмота хитро ланац око једног дрвета, и пође кроз шибље за Асом — са правом може се о циганима рећи, да су мачије вештине. —

„Је ли калуђер казао, да их овде само тројица има?“ упита старац пузећи за Асом што је брже могао.

„Сад још двоје — првог узмите ви, Фраско, а последњег ћу ја!“

У том тренутку зачу се од врата колибице вика, која убијеног стражара дозиваше.

„Овамо к мени,“ опомену Асо, подражавајући глас убијеног стражара — слуга који викаше, — на овај позив за магновење стане, али по том се брзо упути к месту од куда се позив чуо, те да види шта тамо бива. — — Али кад се непријатељима приближио беше, искочи Асо од један пут из шибља, и појури поред овог управо колибици. —

„Стој“ — викну чувар, који се надаше, да ће свог друга наћи а не ове непознате — „ко сте ви — стојте, ил ћу пуцати!“

Асо, не хте ни да чује ову вику — пиштољ пуче — било би заиста чудо, кад би куршум бежећег и погодио — али ће ипак овај прасак морати, оне преко стражареће слуге св. Мадре, у помоћ дозвати.

Чувар дакле хитро баци опаљени пиштољ, и појури јаросно к колибици — у истом магновењу спази погуреног Фраска који му на супрот стаде, и пушку у прса упре, ал не хте опалити. —

„Да се с места не макнеш, јер иначе си мртав!“ викну стари Фраско.

„Лупежи, да ли растете као печурке из земље?“ рече чувар, посматрајући за време око себе да не ће још ко искрснути, по том се зверски баци на Фраска — пушка пуче — дивљи јаук чувара показиваше да је добро погођен, али не смртоносно, јер у том повику истргне свој нож и устреми се на Фраска — али Фраску не беше могуће, да се са овим лупежем, и ако опасно рањен беше, бори; стари и погурени, који ма за какву цену хтеде свог председника избавити, мораде подлећи зверскоме нападају овог лупежа, који га ножем пробурази, те проклињајући на земљу паде — он се усиљаваше, да непријатеља још мало задржи — али други удар ножа обори га на земљу —

„Нек је проклета св. Мадра!“—

То беху последње речи умируħег Фраска који је за добру ствар свој живот жртвовао — он не имаħаше деце, коју би за собом као сирочад оставио, он имаħаше само жену Хуану, која има своје прибежиште — ове мисли бежаху утешне за старину, који на острву Мансанаресу бранећи свог дон Рамира душу испусти. — —

Док је ова борба између Фраска и лупежа св. Мадре трајала, дотле је Асо већ у колибу ступио, која тавно осветљена беше — он спази оног трећег лупежа, који пред Олосагом стајаше, и прећаше му, да се с места не макне.

Али кад је Асо на праг колибице ступио, и Олосага га са победоносним осмехом познаде, беше судбина овог трећег лупежа већ решена! Он се бранħаше јуначки, од нападаја оба ова непријатеља, док најпосле, за осветом жеднећи Асо и овом лупежу св. Мадре, свој мач кроз прса не пројури.

„Хајдмо сад брзо, дон Рамиро, пуцњава је лупеже са оне стране обале дозвала, не смемо ни за тренутак оклевати, чамац стоји у приправности!“

„А она моја друга два чувара?“ упита Олосага.

„Један је већ мртав — а други се с Фраском бори.“

„Дакле вас двојици имам да за мој живот захвалим!“

„Још није свршено — хајдмо!“ викну Асо, и изјури напред из колибе. Као разјарени лав, појури сада к месту, на ком се слабомоћног старца са лупежем оставити морао — и овај се беше неколико корака к колибици привукао али ради губитка многе крви мораде се на земљу строповати — он је јечао ужасно, и трућаше се у залуд да опет устане.

„За неколико минута, и он ће свршити,“ викну циганин, јер га је Олосага молио, да га убије те да се не мучи, „ми немамо времена да непријатељима помажемо — у св. Мадри ме је тај лупеж држао, кад су ме мучили! Али где је Фраско?“ —

Погледи циганина тражаху уплашено у околини — с воде чују се ударци весала оностраних стражара, и већ се могаше и њихов говор чути — у један пут спази Асо ста-

рог Фраска који међу шибљем мртав лежаше — без оклевања шчепа га хитро, баци на своја плећа, и појури поред Олосаге управ к обали, те да се у чамац баце. Густи мрак не даде им распознати, у каковој се даљини долазећи стражари налазе. —

„Они долазе својим друговима у помоћ — брзо дакле у чамац!“ опоминьао је Асо, који се са мртвим Фраском на клизавој обали једва држати могаше.

Олосага послуша Аса и помогне му те Фраска у чамац положе. И кад је Асо хитро ланац одвио, и по том чамац отиснуо, у исти и сам ускочио, беху им се стражари већ приближили. Али потмули циганин хитро чамац окрене и иза густог шибља увезе, и тако избегне поглед стражара који прилично вином угрејани беху. Полако и предосторожно одвукао је Асо за једно двадесет корака чамац даље уз обалу, по том умоли Олосагу да му помогне веслати, те тако брзо отисну чамац у средину Мансанареса.

Највећа опасност улева нам неку чудновату моћ. Асо и избављени Олосага одупру своја весла тако снажно на воду, да су се неописаном брзином од обале удалили. Кад су кроз густи мрак заграду двориштa Вермудесовог угледали, зачу се ужасна и беснећа вика на острву која њима допираше. То беше вика џелатских слугу св. Мадре, који празну колибу нађоше. Они се побрину, да нико мртве лешине не нађе, по том се упуте да бегунца гоне — али тај труд беше им у залуд, јер густи мрак и вода затрпаваше сваки траг!

Асо и Олосага најпосле зауставе се по даље од зграде Вермудесове уз обалу где из чамца искоче. Овде никог не беше ко би их видети и прислушкивати могао — Олосага ступи дакле опет на земљиште слободе, са којег жељаше да најпречим путем опет у Париз дође, и за то усрдно и са захвалношћу циганина пригрли.

„Немате ми за шта благодарити, дон Рамиро,“ рече Асо, „ја сам вам тиме само свој дуг одужио!“

„Ако бисте кад год у нужди помоћи требали, то се

опомените па Олосагу, који ће вам у свему и у свако доба на услузи стајати.“

Олосага и Асо усрдно се рукују. Асо се натовари са тужним теретом, старим Фраском, да га у развалине Теба однесе. — Олосаге местане брзо, без да је од својих познаника иког посетио, трућаше се да припреми што је нужно, те да се пре зоре за Париз крене. Шта би му и помогло, кад би се Изабели и жалио! Он беше дакле у намери да из Париза покуша, противу криваца што радити, али је ипак знао да и тај покушај од никакове хасне бити не ће јер праве убијце, од којих он Јозефа само познаје, не ће се ни на одговор узимати; а св. Мадре уплив би већи био.

Са тим увиђењем реши се Олосага, кад је као непознат на поштанским колима Паризу путовао, да и самоме двору париском зликовце не именује, него да неку разбојничку чету огласи — али ако му још кад год калуђер Јозеф на сусрет изађе, онда ће се потрудити, да ову ствар с њиме расправи!

Кад је Асо једва пред свануће до развалина Теба дошао, где га је Хуана са нестрпењем и брижно очекивала, беше тужна призора! Добра Хуана падне на мртво тело Фрасково, и орошаваше његово бледо лице топлим сузама и обасипаше га усрдним пољупцима — али нико умрлом не могаше више живот повратити.

Стара Хуана падне у наручја Енричина — њихове сузе капаху силно — и Марија плакаше и тужаше, јер је и она свог оца Фраска усрдно љубила. А Асо стајао је поред њих и попови оне речи које је умрли при последњем издисају изустио.

„Нек је проклета св. Мадра!“

Енрика и Марија преселе се сада из своје одаје у Хуанину, а Асу уступе своју, да се у њој при непогоди времена склонити може.

Јозеф и Кларет беху као убијени видећи да им је њихов плен опет ограбљен! Један од оних слугу, ког су на

острву нашли и у св. Мадру однели, беше још у стању, да на питање Јозефово одговори :

„Једног сам убио ја, а други беше Асо!

XXXIII.

ЛЕПИ ТЕЛОХРАНИТЕЉ.

Од двору Мадридском за ово време догађаху се за Серана немиле промене. Он се надаше, да ће О' Донел том шкодљивом утицају краљичине матере и калуђера на пут стати, и он мораде у години 1857. доживети, да уплив калуђерице Патросиније, по пороћају Изабелином, дакле новорођеном принцу од Астурије, тако јако нарасте, да се и сам О' Донел тако понизио, да је, при светковинама и литијама, које је калуђерица у манастир Аранхуес приређивала воштану свећу носио, да само своје место задржи.

Најсрамније овог случаја, који је у Серану и Топету највеће гађење пробудио, беше то, што су овог пониженог ратног министра златом обманули — О' Донел беше лаком — а св. Мадра има довољно блага, од ког неку чест радо жртвује, да њоме себи моћ купи!

Али са утицајем, који је лукава гроФица ђенуеска код краљице имала, не беху они још задовољни, нужно је дакле, да се још чешћа и јача мрежа око краљице оплете и заиста не беше бољег и вештијег прислушкивача њених страсти, и опаснијег језовите за тај план од оца Кларета.

Велики инквизитори су са својим оштрим погледом од више година тог слугу своје ствари пратили и најпосле за добро нашли, да му његову жељу с погледом на своје користи, испунити могу.

Мали престолонаследник, врло слабуњаво дете, беше брижно негован, и тиме се хтело показати, колико краљевским родитељима на одржању овог детета лежи. Ми велимо хотимично: на одржању јер краљ никад не беше очинском љубављу за дететом обузет, а краљица у своме срцу носила је свагда своје старије дете принцезу Марију. Изабела је своју Марију свагда претпостављала, којој је још тако младој у срце краљевску охолост улила, да је она у

том заносу, да и сама кад год краљица буде, све дети ње врлине губити почела Али преко свега овог беше млада осмогодишња принцеза природом тако обдарена, тако лепа и одрасна, да се баш много не можемо краљици ни чудити што је свом сину престолонаследнику претпоставља. Њена коса је дуга и коврчаста, њезине умиљате плаве очи тако су дивне, како их само још у једном лицу ове историје видети могосмо — ми мислимо у Марије кћери Енричине! — А и једно име носе.

Изабела је често са радосним погледом посматрала своју умиљату ћерку — беше свагда, као да се у њојзи при погледу свог детета, нека опомена на прошлост појављује — по том би је свагда на срце притисла и љубила, као што мати своје умиљато дете љуби, и не могаше се за доста нагледати умиљних цртица, које у њојзи дивне слике прошлости буде — — чудновато време, за којим она и данас чезне и жели да се опет поврати!

Серано избегаваше двор. Сви они који су око краљице, беху му несносни, и ипак је увидео, да их тек тако уклонити не може — он је добро знао, да је при том кораку необична сила нужна, да ону хидру, ону змију св. Мадре, са света уклони!

Маршал Серано изгледаше, као да га је тешка туга обузела — његове озбиљне црте јасно показиваху, да је сав његов труд узалудан — да свој живот друкчије посматра но некад као млади дворанин, који је све за могуће држао, на што је год помислио. Франциишку Серану, не беше само суђено да свој живот у срећи, части изобиљу проведе — беше му намењено да и тешке часове преживи — часове једа и бриге, који нас највећма обузимљу кад нас ноћ окружава и кад је све око нас мирно — онда је Франциишко седео наслоњен на свом меком јастуку — он не имађаше сна, обузимаше га туга и брига за Енриком и дететом!

„Где си ти сада — где си ти прибежишта нашла, сирота и гоњена Енрико!“ шаптао би он често с натуштеним погледом, „да ли ће ми бог дозволити, да тебе и моје дете још један пут видим? Небо не ће моћи тако грозно

бити — оно ми не ће сметати да се осветим за све оно што је вама учињено! Највећа мета мога живота још је та, да вас опет нађем, да вас браним, да с вама све делим што је год моје! Света богомати ће вас бранити, чувати и у моја наручја опет послати чим блажени час куцне.“ —

Али још једва туга беше, која је на срцу херцега де ла Торе лежала — туга за изгубљеним братом! Неописано је тешко за човечиј душу, да један комад од себе одбије или га ком да — и ако овакав брат ни најмањег сажаљења не заслужује, ипак беше за Францишка тешко да га проклиње! И он не имађаше баш ништа за таковог брата осим клетве - - он га мора из живих избрисати, он се мора на мисао навикнути, да брата никако и нема! Јозефа беше нестало, кад га не само страховита тужба Олосагова, већ када и царске депеше проклетог убијцу гонити стадоше — света Мадра му је нашла место, у ком он безопасно чекати може — али Францишко беше ужасно потресен, што таковог брата има.

То беху дакле узроци, који Францишку Серану не дадоше ни дању ни ноћу мира. Али и у двору беху неке личности које ноћу не спаваху, но не ради својих приватних брига но ради грозних замака које су краљици престолу а и самоме народу плели!

Калуђерица Патросинија беше баш из краљичиних одаја у своју собу ступила, кад се врата која из споредне собе у њену одају воде, полако отворише, и неко кроз њих главу промоли. Та појава беше необична и чисто неприродна. Широка лица, јаких костију, танких и бледих усница и разроких очију. — На њему не можемо ни једне умиљате цртице наћи, ништ не видимо осим злобе и потмулости.

„Јеси ли сама, побожна сестро?“ —

„Ходи ближе, брате Кларете!“ рече калуђерица, која своју копрену с главе скине.

Кроз отворена врата, ускочи троми Кларет у одају која нам је већ позната. Кандило испред камените слике матере божје осветљаваше је тако, да су обе ове личности у своме црноме оделу као нека страшила изгледале.

„Ти имаш нешто важно да ми саопштиш?“ упита полако калуђер и приближи се својој гиздавој и дражесној сестри.

Две су ствари, које ти поверити имам, оче Кларете обе су од једнаке важности, и за обе нико не сме знати, осим ти! Калуђер Јозеф налази се опет у зидинама мадридским. Он је вечерас приспео с намером да се мало од тражења одмори!“

„У св. Мадри биће он миран!“

„Али ипак предузео је себи, да би један акт освете и казни, у највећој тишини извршити могао, да се и у самом манастиру улице Фобурго о њему ништа не сазна,! Јер Јозеф вели, да у самоме манастиру има увода, који би га и тамо издали. —“

„Шта? у св. Мадри издајника?“ — пресече Кларет оштро и погледи калуђерицу, чисто не верујући.

„Тако тврди Јозеф, из искуства при делу о дон Рамиру! Да није такав издајник био, не би Рамиро слободе видео! За то за сада не ће он да у св. Мадру оде, јер веровао је и вампиру опет у траг ушао, оном који је Рамира ослободио и тиме св. трибуналу срамоту нанео. Он је дакле у намери, да Аса изненадно нападне и ухвати без да когод о томе зна!“ извештаваше грофица ђенуеска озбиљним и важним гласом.

„То ћемо га онда ми у нашим одајама у двору прикрити, овде га заиста нико наћи не ће. А одавде моћи ће онда свој посао без икаквих препрека бршити!“

„Све по твојој жељи, и како год ти наредиш!“

„То и желим, оче Кларете, али ипак — ја живим у нади, да ће се најпосле и моје давно ишчекиване жеље испунити! Али друга вест! Јеси ли ти видео јуче на пијаци Паласије Изабелину гарду.

„Видео сам је — она је примила стражу!“

„Зар ти није међу овима онај млади Арана у очи пао?“

„Ја га не познајем — ко је тај Арана?“

„Син једног раденика у Гранади — од године дана ступио је у гардисте.“

„Но, побожна сестро — ја сам баш љубопитан!“

„Тај Арана допашће се краљици!“ прошапта калуђерица, гласом пуног значаја.

„Ти познајеш укус жена —“

„Јер сам Изабелу Бурбонску добро познала, за ово неколико година од кад сам код ње.“

„Дакле ти мислиш, да тај гардиста — —“

„Да ће се Арана краљици допасти, кад га близу себе види!“

„Она је дакле рада да све изближе види, те да добру стражу позна! примети Кларет.

„Арана има готово шест стопа — он је снажан, јак, и дивног тела —“

„Дакле такав, да се и нашој сестри Патросинији допао!“

„Ради наше ствари, на сваки начин! Тај Арана много личи на Франциишка Серана!“ рече грофица озбиљним гласом.

„Онда је срећа на његовој страни! Дозволи ми да се твом оштроумљу дивити могу побожна сесто —“

„Твојом вештином мора тог Арану Изабела Бурбонска изближе видети, и то ово дана!“

Све сам разумео, побожна сестро. —

„Изабела га мора видети — и то са свим у близости, јер онда ће и њој ова једноличност у очи пасти, као што је и мени пала, те сам помислила да је херцег да ла Торе за гардисту деградиран, ха ха ха!“ —

„Та помисао беше пријатна —“ прошапта Кларет у смеху грофичином, којој непрестано та слика пред очима стајаше.

Да је маршал шпански од један пут за гардисту деградиран и да је за десет година млађи — јер на сваки начин Арана је млађи и лепши од Франциишка Серана! „не оклевај дакле! То беху оне вести које сам имала да ти саопштитим, сад чини ти своје!“

„Нек буде! Дозволи ми да ти се дивим сестро Патро-

синијо," рече Кларет и ступи примамљивој калуђерици мало ближе, „колико си паметна толико си лепа!"

„Изабела Бурбонска, да би дуго време лакше провела, одала се државним пословима — а то не сме бити! Њена памет мора се на другу страну окренути, а то се ничим тако лако учинити не може као једним лепим човеком," говораше калуђерица, чији поглед пажљиво на Кларету почиваше — она је видела да је Кларет извесним осећајима обузет ње ради, његове разроке очи севаху и мерише калуђерицу, тако да је као укочен стајао — а лепа грофица је још једнако радо имала кад је људе око себе видела, које страст обузима те пред њоме дркте — она такове погледе не избегаваше, шта више уживаше кад је само могла кога до крајности узнемирити. Са осмејкујућим се цртама спусти своју руку, која је тако дуго широку хаљину држала — тако се осмејкује грех кад кога примамљује!

Кларет се сагне — његове руке тражаху њезине руке да их на своја уста притисне — грофица тргне руку, као да не хте то служитељима цркве дозволити — Кларет сад клекне, само да би истргнуту руку дохватио — он подигне њезин огртач као да испод њега руке тражи, и његове уснице приближе се лепоме телу — калуђерица бранећи се пружи му сад обе руке, и при том подигне се Кларет подигнувши и њезине руке са којих и рукави од огртача спадну — она на то ни гледала није, њезине беле и дебеле руке беху данас са свим голе, које је Кларет дршћући посматрао — по том спази од један пут на левој руци грофичиној онај знак, који се само осуђеницима на смрт удара — жиг у месу, који се никад избрисати не да. — —

Кларет се пренерази, — он не познаваше прошлости, ове калуђерице! Али брзо прикрије ово изненађење, да се не би издао, шта је спазио — хитро, држећи калуђерицу за обе руке, проговори:

„Кога је бог још тако дивно створио као тебе, моја лепа сестро?"

Кад се Кларет исправио, беше најпобедоноснији, и ако његове црте о томе ништа не показиваху. — Патросинија

није приметила, да је Кларет највећу тајну спазио, тајну која би у стању била, да њезино садање место поткопа, ма како се она на њему чврста налазила.

Али Кларет је тиме такову моћ у руке добио, да ни најмање сумњао није да ће Патросинију придобити. —

Следећег дана у вече видимо при двору на стражи једног високог војника, који је са голом сабљом горе — доле ходао, — то је место на раскршћу у ходнику који нас у парк води. Читалац ће се опоменути, да су на том месту нека мала вратаоца кроз која се у парк ишло, постајала, но у оно доба под владом Марије Христине и Еспартера беху она затворена, јер су се ретко употребљавала. Али сад на заповест Изабелину буду ова врата извађена и на њихово место велика двокрилна постављена, пред којим редовно, као и осталим пролазима стража чуваше.

Са свим полако ступи Кларет овим вратима, и заустави се на стази парка, кад је гардиста поред њега прошао. „Драги мој сине," проговори му Кларет, и ако 10 година само од њега старији беше, „како ти је име?"

„Арана, пречасни оче!" одговори гардиста и учтиво се пред Кларетом укрути.

„Арана, — и у Мадриду рођен?" упита калуђер, и ако је све добро знао, што се лепог гардисте тиче.

„Не, пречасни оче, Гранада је место мог рођења."

„Лепа варош на југу — а чезнеш ли за кућом?"

„Кад и кад, али испрва много више но сад — немамо времена да о томе много мислимо! А осим тог у моме месту рођења баш не бих ни до какове среће дошао!"

„Дакле ти радо служиш њихово величанство краљицу?"

„Још бих радије служио, кад би било изгледа за рат у ком се одлични показати можемо!"

„То није баш добра жеља, мој сине!"

„Сваки треба оно да жели, што је њему мило, живот у касарни је обичан и несносан."

„Мени се чини, као да се ти на то не би имао жа-

лити, јер ја сам те већ један пут овде видео, где те више њих радо посматрају, но што то с другима чине!“

„Наредба, да данас опет овде на стражи будем, са свим ме изненадила.“

„На овоме месту радо ће те сваки гледати, јер твој дивни стас заиста овамо припада! Његово величанство краљица често посећава у вече парк, и за то баш и треба да такав стражар овде буде, који би у нужди, не дао бог, од сраке користи бити могао! рече Кларет непрестано у ходник гледајући као да неког ишчекује.

„Ви имате право, пречасни оче, и не би се у мени преварио!“

„Ти би с радошћу свој живот за твоју краљицу жртвовао — то радо чујемо,“ рече калуђер и ступи на стазу тако напред, од куда Арана не могаше ходник прегледати — „цркву и краљицу служити, то нам је задатак у нашем животу — да ли си ти краљицу овде у парку кадгод видео?“

„Јесам, из даље са њеним дворкињама.“

„Био си чисто потресен — ја знам!“

„То јесте, пречасни оче, то је неко својствено осећање кад смо уз њу!“

У том магновењу спази Кларет, да се из раскрсног ходника две женске приближују — краљица беше забранила ађутантима, да је у парк прате, у том часу није радо пратњу гледала. Ове женске беху краљица и маркиза од Бевиље. Краљица спази Кларета где се са стражарем разговара, заустави се маркизу за руку притиснувши, иза једног ступца уз врата, да види и чује шта ове две личности међу собом имају.

„Цркву и краљицу служити то нам је задатак у нашем животу!“ понови калуђер.

„Нека ми само бог даде, да у служби краљичиној своју срећу получим,“ одговори осмејкивајући се млади гардиста „многи су од простог војника до ђенерала дотурали.“

„Надај се да ћеш и ти дотле доћи, и у тој нади бићеш на најбољем путу!“

„И то не ће изостати, пречасни оче! Ја сам вам већ

једном хтео , кад сам краљицу између кестенових дрвета видео, к њој прићи пред њоме се на колена бацити, и од ње лично препоруку захтевати! — Кад нисам сретан да богатог и отмјеног пријатеља имам!“

Изабела се насмеши на ове последње речи лепог војника, подигне , златом и драгим камењем искићени доглед и посматраше га да види, како изгледа — она нађе , да је не само дивног стаса , него да на себи нешто има , да би заиста оно извршио што је говорио, лежаше дакле нека будућност на тој племенитој слици и слободноме лицу Арановом.

„То не би рђаво учинио Арана,“ рече калуђер, „краљица је милостива госпа, која и добро познаје, у коме неко право велике будућности почива! Многи су јој за своју славу благодарили, ја мислим на Маршала Серана , јер ме твоје црте на њега опомињу!“

Кларет изрече последње речи са свим јасно , тако да Изабела истима изненађена, још љубопитније гардисту посматраше.

„О, кад бисте ви, само једну добру реч за Арана краљици изустити хтели —„ примети војник.

То чиним за сваког, који заслужује, радо ћу ово дана покушати, да и за тебе коју добру реч рекнем, јер си ти —“

„То можете одма учинити , пречасни оче!“ прекиде краљица Кларета ступивши пред њих на сред стазе. Беше нам заиста пријатно посматрање, а и што смо чули, да нам причесник тако добро и човечно за нас и себе бригу води!

Док се Кларет дубоко, са свим поклони, беше Арана заиста као укопан стајао, чисто поражен, да је једва , сав пребледевши, на своје место стати могао

„Ви ћете нас пратити, мој драги,“ рече краљица умилно га погледавши, „ми желимо да дознамо, шта такови дивни члан наше гарде молити има — помислите , да сте се осмелили , настави Изабела даље, јер је приметила да се Арана као кип укрутио, па да сте нам пред ноге пали шта бисте нам онда казали?“

„Опростите величанство, ја сам тако овом изнепадом по-

„Милост, величанство, смилујте се на Веху, на несретног Веху, коме само још хиљаду реала фале, те да велику тајну изврши — велику тајну," рече он молећи даље, „коју ћу вам доцније открити! Заштитите ме, краљице, они кажу, ја сам луд, што ми не ће да помогну, хоће да ме у лудницу стрпају, ако за три дана не докажем, да су они луди а не ја!"

При овим последњим речима, приближи се хитро Кларет са маркизом. Паула беше од страха са свим пребледела, док је Кларет хитрим погледом спазио, да је луди просјак свој задатак, о ком ништа знао није, тачно извршио — краљица држаше Арану непрестано за руку!

Гардиста хтеде сиротог просјака шчепати — може бити и убити — али га Изабела од намере уздржи.

„Поштеди га, мој драги!" примети краљица погледавши Арану, којој је већ у очи пала његова једноличност с човеком који јој најмилији беше.

„Вратите се величанство у двор — Арана ће ваше величанство отпратити," рече Кларет, „биће боље ако овог сиромаха и луду мени у руке предате, него овом младоме гардисти!"

„Пречасни отац има право," одговори такође тихо краљица, док је међу тим просјак све ближе к њој на колени пузио — „сиромах овај баш нас је тронуо — треба га на леп начин у завод одвести, и неговати га!"

„Ви хоћете да идете? ви не дате сиротом Вехи хиљаду реала? — онда је све изгубљено, све изгубљено — онда не могу пламен упалити — — али ко зна за што је то добро — — ви идете и не дате сиротом Вехи хиљаду реала —" — краљица држаше још непрестано за руку Арану, и кад се онако уплашена од просјака уклонила. —

„Дакле ваша је жеља испуњена," рече краљица полугласно Арани, који за то просјаку захвалити има, „ви сте официр, не сме се казати, да краљица шпанска не уме наградити! Још овог часа, издаћемо маршалу О' Донелу наш налог — изволите нас кроз ходник до наше одаје отпратити!"

Арана се пригне да краљицу пољуби у руку — Иза-

шио, да сам пред краљицу паднем и милост запросим, сам, јер ни једног великодостојника као пријатеља немам, који би се мене ради заузео!“

„То је и најбољи пут, који избрати могосте, мој драги ми ћемо се за то побринути, да се и вама право учини! Људи као ви имају све што је добром војнику потребно, и ми мислимо, да би вам официрски мач лепо доликовао! Радовала бих се кад би се што пре прилика указала да се тога достојни покажете!“

„Да — за ваше величанство, и наше лепо отачаство борити се, моја је највећа жеља!“

Сад се од један пут зачу неко шуштање, као кад би се ко кроз шибље провлачио — – али како би то могуће било, кад је парк зидом опасан, и то још од двора — — на свъки начин из двора морао је неко за њоме и маркизом поћи, јер стражар уз њу беше — а маркиза — дворкиња и калуђер не беху ту — она се налажаше дакле само са лепим гардистом. —

Сад је опет ово шуштање све ближе допирало — Изабела није знала шта да ради, да ли да остане где је, или да се врати, да ли да Арану или маркизу у одбрану викне јер беше неким страхом обузета. Она погледи с ишчекивањем на ону страну од куд се кораци приближаваху — из шипрага појави се пред њих један човек.

Краљица не беше у стању, ни да се с места макне — она спази да се тај у дугачком и подртом огртачу к њојзи приближује, и кад ближе дође падне на колена са подигнутим рукама.

Арана хитро к њему прискочи — Изабела, која је на убијство помислила, шчепа Арапу дршћући за руку.

„Милост, краљице,“ рече страни молећим гласом, ја сам изгубљен, ако ми ви не помогнете — хиљаду реала морам имати, или ће ме иначе у лудницу затворити! Само хиљаду реала за спасење једног човека — је ли вам то скупо?

„Ох, какови срећни случај што сте ви уз мене,“ рече краљица дршћући Арани.

ражен да нисам у стању ни речице проговорити — около стојећи би вас —“

Гардиста сад умукне погледавши маркизу и калуђера — али Изабели се допадоше ове неотесане речи Аранове, и заповеди, да је он прати.

Гардиста оклеваше, јер не смеде ни на који начин своје место оставити. — —

„Краљица заповеда — то ће вас може бити казни ослободити; ко вам је најближи заповедник?“

„Млади потпоручик Рамиро.“

„Дон Рамиро?“ понови краљица размишљавајући, „је ли тај официр још млад?“

„На служби величанство, нема још ни двадесет година!“

„Он је ближни сродник дон Олосаго, мислим да се не варам! Дон Рамиро ће вам опростити што место остависте, кад му кажете, да смо ми то заповедили!“

„Најпосле могу и казан издржати, величанство!“ одговори најпосле Арана јер му беше јасно, да је, може бити данас час његове среће куцнуо.

„То нам се допада! Ми волимо војнике, који се ничега не боје!“ примети Изабела и пође напред стазом која ладовику води.

„Нама се чини,“ рече даље Изабела свом пратиоцу „као да смо мало пре, из ваших речи чули мњење ваших другова! И да не би се рекло да су они далеко од нас, жеља нам ја, да вашу жељу испунимо, коју бисте на краљицу управити имали!“

„Ја нисам могао ни помислити, да ће ваше величанство тако милостиво спрећу једног гардисте бити — али ја ћу свима казати, да се по неки официр много више поноси но и сама краљица!“

Изабела погледавши Арана, насмеши се, а овај отпоче даље свој говор:

„Ја служим четири године ваше величанство, и још нисам напредовао! Три године сам мирно сносио али четврте године отпоче се у мени кувати, чега ради сам се ре-

бела и ту жељу, младом и авансованом гардисти, испуни, и приближи се тавно светлећој лампи да се још једном о једноличности увери — и заиста нађе да је у свему налик на оног ког она најусрдније љубљаше — она беше сад још љубазнија спрам младог и лепог официра.

Кларет их поред клечећег просјака потајно посматраше — на лицу овог калуђера указа се неки ђаволски осмех — вешто удешена интрига калуђерице и овог сатане беше тако извршена, да је у њему срце од радости ужасно куцало — просјак Веха, изиграо је, и без да је знао, своју улогу тако вешто, да му он захвалан остати мора! „Пођи за мном," рече тихим гласом још клечећем просијаку, „ја ћу ти новац избројити, колико ти треба!"

„Говорите ли ви истину — онда је онај добар човек ипак право имао, који ми је данас после подне,кад сам иза стуба на пијаци конститусијону седео, казао, да вечерас преко дворског зида прескочим!" викну убоги и са ума сишавши просјак.

„Не вичи тако, јер не ћеш новце добити!"

„Не ћу, — не ћу — пођите напред, ја ћу за вама полако — да ја ћу на ваше стопе да стајем, само да ме нико не види!" шапташе безумни.

Тако је калуђер испратио оруђе своје из конака. Кад је са њиме до пијаце Паласијо дошао, стисне му у руку обећану суму, са којом се дакле опрости лудака, који хитро с новцем оде у место најнужнију храну да купи, у лекарницу за којекакве бесмислице.

Али краљици допадне се Арана тако, да је већ после неколико дана њен љубимац постао, који је за кратко време, и понајвише посредством калуђерице и Кларета, већ и у одајама краљичиним приступа имао — дакле предрачун Патросинијин беше заиста тачан — —

О овој вештој мрежи нико у двору и не сањаше. Али калуђери тераху сад и даље! — Звук речи „св. Мадра беше тако омрзнут у народу, да су велики инквизитори закључили, да се тог имена са свим окану, дакле да име то изумре, јер су добро знали, да, ако им то за руком испад-

не, да ће онда под другим именом лакше до своје мете доћи, — пад овог имена нека дело спасе!

Калуђери св. Мадре, отпочеше се називати у свима савезним круговима „дружина светог Вићентија,“ јер овај светац који у дворани светог трибунала стајаше на сваки начин њихов најмилији патрон беше, Вићентије, који је незнабошце у христову веру обраћао.

Нек нам је дозвољено, у пркос промени овог имена да и у будуће при старом имену „св. Мадра“ останемо, јер смо се на то већ навикли.

Док се Арана трудио, да краљицу што већма забавља и од државних послова одвраћа, имаћаше Серано ту срећу да се са својим старим другом Примом опет забавља и ако не за дуго време. Прим се из Марока повратио још са бољим искуствима, и поживео је сад са Сераном и Топетом неколико недеља по старом обичају.

Прим не могаше дуго мировати у Мадриду. Његов немирни дух мораде посла имати — а осим тог беху му промене дворске са свим неповољне! Он је на сваки начин имао аудијенцију код краљице, где је његов поглед од главе до пете Арану мерио, који већ ту слободу имаћаше да и при аудијенцијама присуствује — то беше необично господи краљичине гарде, и за то је Прим неповољно главом махао, кад је из двора излазио, где је при изласку на калуђерицу Патросинију и Кларета наишао. Беше му, као да му је неки камен на срце пао — као да га нека слутња обузе и с тога је хитио да се са својим друговима састане. —

„Чудноват је сад ваздух овде у Мадриду!“ рече он, „Бог нек сачува, да се опет олуја не подигне! Краљица изгледа као да је пошла за стопама своје матере!

„Ја се још надам, да ће све друкчије бити! одговори Серано са таковом озбиљношћу као да слабо наде има.

„Нек буде како хоће!“ примети Топете, „ми ћемо остати они стари! Ако до густог дође ми ћемо се опет заједно наћи, да краљицу и отачаство спасемо!“

„Ако краљица другом не припадне и нас не остави!“ говораше Францишко опоминњућим гласом.

„Вас остављам овде — ви ћете звати ако преку нужду видите! Остајте здрави! Ја одох да видим, како се наш дипломат у Паризу находи!“

„Олосага ме је у свом последњем писму замолио“ рече Серано Приму, „да се за младог Рамира, који је Олановом полку, постарам да на неко време отпуст добије те да њега у Паризу посети — он ми изгледа као да за њиме чезне!“ —

„Шта зар и Олосага за киме чезне? Онда, као што ми се чини, и он се мало променио!“ рече Прим.

„Као што мислим, Рамиро је с њиме у тесној свези! Ја држим да нема боље прилике за одсуство но ово! Поведи га с тобом у Париз!“

„Врло радо! Са тим ћу бар моћи нашем старом, дипломатском другу радост учинити и уверити се, да није баш свагда тако ладнокрван као штро се показује, и да и он срца има.

„Дакле усрдно га поздрави од моје стране,“ рече Серано рукујући се с Примом.

„И од моје стране,“ заврши Топете, „нека враг носи његово осмејкивање, ако је то тако!“

Следећег дана рано изјутра отпутује Прим с младим Рамиром, који је посредством Серана допуст добио, у Париз. Високопоштовање и оданост, коју је Рамиро другу дон Олосаговом указивао, брзо нађе у Примовом срцу места и опомене га на једноликост са некадашњим капетаном гарде краљичине, — иста умиљатост. исти осмех и исто углађено понашање.

Поштеном Приму дође хиљаду пута на језик, да дон Рамира у подужем говору упита, како је он са Олосагом род али га неко непоњатно призрење од тог уздржаваше — и само је почесто замишљен главом вртио и у себи говорио:

„Прави капетан — прави наш Салустијан!“

Ми ћемо се добро опоменути, да је Јевђенија од Монтихо, — кад је дете Рамира пре неколико година на развалинама Теба дон Олосагу предала, — детету рекла:

„Ово је твој отац Рамиро, љуби га, и буди добар!“

Али ове речи су се тим лакше из намети детиње избрисале, што није код Олосаге остао, него је код Хуане и Фраска живео, које је брзо, као и мала Марија, за своје родитеље сматрао. Па како је и Фраско за добро нашао, да детету још ништа не каже односно његових родитеља, то је уселио детету у намет, да дон Олосагу као свог ујака сматра. — Ми смо имали прилике видети, да је ово име Олосага радо на себе примио — и тако беше и до данас остало! Нико не подсећаваше на прошлост — Рамиро је често о томе мислио — али му све беше нејасно!

Но сад је Рамиро до оних година дошао, где човек не само сам себе, но и околина му за порекло распитује, па је свакако Рамиру мучно и непријатно било, да о својим родитељима ништа не зна.

Кад је прим са младим Рамиром у Париз приспео, куцаше у њему срце у жељи да свог друга опет види! При састанку дакле загрле се оба пријатеља усрдно — по том посматраше Прим с неким љубопитством поздрав млађег Рамира с Олосагом. —

„Нема сумње," рече Прим у себи, „то су отац и син!"

XXXIV.

МАРИЈАНА ДЕ Л' КАСТРО.

У палати посланичкој у којој после смрти Аронте необична тишина владаше, отпоче сад по доласку Примовом и младог Рамира нов живот.

Олосага се трућаше, да своје госте забавља и да им овај париски живот омили.

Једног лепог дана априла месеца извезе се Олосага са својим гостима у шуму. Каруце шпанског посланика падаху свакоме у очи.

Олосага учини Прима пажљивим на неке познате личности, и радосно посматраше Рамира који призна де да у Паризу има много више лепих девојака но у Мадриду. —

Од један пут угледају из далека свима позната пари-

чина кола, пред којима коњаници јахаху — сваки се уклањао с пута — Олосагов кочијаш брзо и вешто окрене кола тако, како би господа царицу сусрести и лепо видети могла. Прим похваљиваше оштроумије кочијашево, и беше јако љубопитан да лепу царицу види, која се са дворкињом Салињоном посматрању одабране светине изложила. Царичине каруце, не иђаху брзо, — а каруце Олосагове, тако лагано, да ће моћи за неколико тренутака дуже но што би иначе било царицу посматрати — кола се царична приближе — Олосага, Прим и Рамиро поклоне се — Јевђенија их поздрави, и познавши Олосагу баци хитро поглед и на Рамира — Олосага примети, да је лепа Јевђенија изненађена — извесно беше нека опомена, нека слутња која је потресе — — али кола се већ размакоше, и посматрање беше више немогуће.

То беше милостив поздрав! рече Прим осмејкујући се, коме ђенералско одело украшено са одличијима дивно стајаше, тако да су многе госпе своје љубопитне погледе у кола посланичка често бацале.

„Ја ћу што пре част добити, да вас царици представити могу! одговори Олосага а Рамиро међу тим упита:

„Није ли царица Шпањолка?“

„Ја мислим да треба да је!“ одговори Прим, јер Олосага ћуташе.

„Мени се чини, да је она колико лепа толико и снисходљива, и ја не знам за што, али ја се том представљењу јако радујем!“ говораше Рамиро, „царица се баш са свим к нама сагнула!“

Олосага се учини, као да ове речи ни чуо није — али оне његову душу са свим потресоше! Он помишљаше с неким пребацивањем на прошлост, о којој Рамиро ништа не зна — њему срце отпочне јаче куцати и сад тек осети да ће морати младића о свем известити.

Сад се Прим загледи у једна кола, на којима две женске сеђаху! Једна беше стара, а друга од прилике у 20-тој години.

И Олосага спази сад та кола, и позна, да су ове жен-

ске стране — али брзо баце опет поглед на друга мимопролазећа кола у којима јеђипатски принц са својим васпитатељем сеђаше.

Но кад су се Олосагова кола за повратак окренула, пројуре поред њих последњи пут она иста кола у којима оне две стране женске сеђаху — у истом тренутку залепрша се нешто у ваздуху — Прим брзо пружи руку да ухвати летећу ствар — беше скупоцена бела копрена! Без сумње, да ју је ветар оној млађој са шешира скинуо — али пре но што имадоше времена о томе да мисле, и да је повратe чија је, беху кола тако далеко одмакла, да се једва видеше — Прим се дакле реши да ову копрену боље промотри, и да је идућег дана опет на шеталиште однесе, где се надаше да ће опет те женске видети.

Прим дакле копрену рашири, посматрајући је са свију страна, и спази у једном углу, са златом извезена слова — М. од К., која слова дадоше господи прилику да разне личности нагађају — беше дакле разних комбинација, при којима се слатко смејаху, и тако у том смеју и говору зачуде се, кад се кола пред посланством зауставе.

После једног часа беху ова господа у салону где мноштво отмених лица сакупљено беше. Вечера се отпочне. Млади херцег Грамон наздрави Олосази који је претходно у здравље цара и царице пио а маркиз Бомари отпочне здравицу у стихови напијајући Олосази и његовим гостима, јер је већ приметио да Олосага јачег уплива, у двору има. — Олосага се почне забављати са херцегом Грамонтом о догађају са кнезом од Аронте, а Прим забављаше се весело са занесеним маркизом Бомаризом. Они разговараху о срећи брачној и маркиз не могаше се довољно начудити, што дон Олосага није до сада већ себи супругу изабрао.

„То сам ја паметније урадио,“ настави он са задовољним осмехом даље, и истресе једну чашу доброг бургундског, „ја се налазим на најбољем путу у брачно пристаниште!“

„И ви као да сте са свим задовољни?“ упита Прим.

„Заиста, мој драги грофе, ја сам тако избирао, као што

је у нашим данима нужно! И ако моје имање приличну лихву доноси, ипак моја заручница има толико, да можемо по вољи живети и задоста нашем положају одговарати!“

„Дакле с неким рачуном? осмехне се Прим, који примети да је бургундско маркизов језик већ замрсило.

„Мој драги грофе, па како би у садањем времену и могло друкчије да буде, ја вас молим, та ми нисмо сви Ронкаси да искрени будемо! Боље узмите мене за углед, ја сам у том најсретнији заручник на свету!“

„Дакле већ заручник?“

„Готово већ! мале неке препреке имају се још да уклоне — једна луда стрина са којом нисам баш у љубави јер имадох са њеним мужем двобој —“

„Дакле ви познајете породицу ваше заручнице већ одавно?“

„Од чести — брат њезиног оца беше то са ким тај двобој имадох! Али од тог времена протекоше већ десетак година!“

„Али госпођица је главна ствар, и кад њу придобијете онда ћете и оне друге споредне ствари, лако савладати!“ примети Прим.

„То баш и јесте, о чем се глава луна, мој дради грофе, ја се баш сад у најодсуднијем часу находим! Заиста у доста интересантном, јер треба и то да знате, да је млада мехиканка и милијонарка!“

„Дакле мехиканка? — то је онда двогубо интересантно!“ примети Прим, који потајно Рамира погледи — „па и милијонарка! То сте ви онда г. маркизу достојни да вам се завиди!“

„То верујем, јер су ми то више њих говорили, моја је заручница осим тог — ви нећете веровати да се на једној женској све наћи може што се год замисли — лепа и племенита као корина!“

„Ви ме заиста чините радозналим — лепа, племенита и богата —“

„А поред тога, љупка, умилна и љубведостојна!“

„Она извесно и вас ватрено љуби!“

„Ратниче — ђенерале — ви сте ради све нагло да освојите, и све из основа да сазнате! Мој драги, ви ћете се већ научити да се са госпођицама са свим предосторожно опходите, ја сам заиста у интересантном положају, мој драги грофе!“

На ове последње речи, отпочне се маркиз смејати

Олосага, по свом обичају, на све је неприметно мотрио, а са тиме је хтео Прима, према назови искреном маркизу мало предосторожним да учини, јер је он добро знао да је овај не само лукав, но у извесним круговима и доста опасан.

Кад су дакле сви од стола поустајали, и у споредну одају ушли да коју добру цигару попуше и каву попију, упути се Прим кроз одаје у своју собу, да неколико слика изнесе и херцегу Грамонту покаже. Од један пут спази на поду дворане где господа мало пре сеђаху неку артијицу ружичне боје — он је пажљиво подигне — одма примети да је то неко писманце без наслова и без адресе. —

„А ха, — баш да видим, какова је садржина!“ прошапта Прим у себи посматрајући артију — „женска рука без сумње — а не зна се на кога је то је смешно!“

На овој артији беху ово пунотајанствене речи:

„Јуче ми беше немогуће, да вашу молбу испуним, и ако сам рада била, да се с вама на само поразговарам. Ја ћу вас дакле вечерас у десет часова ишчекивати у крај шуме поред пута који Верзаљу води! Ово мало удаљеније место изабрала сам за то, што се бојим да ме ко не вреба — и што у оваковим ванредним ноћним забавама уживам!“

Маријана.

Прим прочита и по други пут ово писмо, и рече! „е кад бих само знао ког се овај позив тиче.“ — По том искраде се из друштва, баци преко своје униформе огртало, и заповеди да се коњ оседла.

После четврт часа јахао је он кроз улице париске, и најпосле приспе на друм који у Версаљ води; по том ободе коња управ к шуми где отпочне сад пажљиво око себе мотрити.

То ће бити изненађење!“ мишљаше Прим, „истина да никад неимадох обичаја прислушкивати, али ово ме јако занима, а извесно ћу пре од позваног на мети бити, јер не видех никог за мном ни испред мене.

Он је сад полако поред шуме јахао, али нигде никог, најпосле, помисли да ће то нека шала бити, али се ипак реши да се прикрије и ишчекује, и за то се сиђе с коња уведе га у шуму и веже за једно дрво, по том се полако упути к уреченом месту. Његово срце куцало је нестрпљиво. Сад погледи свој мач, јер се и другог случаја бојао, што у Паризу не би ништа ново било кад би га ко и напао. — Али сад кроз густи мрак угледа неког, где се њему приближује.

„Ко је то!“ викне долазећи, не баш чисто француски.

„Одговорите ви мени, ко сте ви? одговори Прим.

„Ја сам Лиди, слу̌жавка — а ви маркиз!“ говораше долазећа, којој је Прим сад ближе ступио, и познао да је Индијанка — од куд ова Индијанка овде? шта да одговори? Да ли је то она Маријана? То је немогуће, јер она каза да је Лиди служавка.

Јесте ли ви, или ко други маркизу — одговорите!“ понови оштро Индијанка.

Прим се брзо размисли, „а за што толико питате, Лиди, ја сам маркиз,“ одговори Прим, и при том додаде тихо: „Маријана?“

„О, изволите само за мном, госпођица Маријана вас ишчекује!“ одговори Индијанка и пође напред.

Прим је полако корачао за њим, и већ не беше у сумњи, јер не далеко спази једну женску која у копрену умотана беше, и коју не могаше распознати.

„Госпођице Маријано!“ рече Лиди поверљиво — „маркиз!“

Сад и Прим ближе ступи, и виде, да је ова пунотајнствена Маријана дивног узраста — али ако се испод рукавица и копрене лице какве Индијанке налази? У Паризу мишљаше сад Прим, све је могуће.

„Дакле," помисли Прим, „вечерња забава са једном Индијанком! На сваки начин морам је видети.

Госпођица изгледаше, као да је у нестрпењу.

„Господине маркизу!" проговори сад она чисто француски, „ви сте моју позивницу примили?"

„Ја бејах тако сретан!" одговори Прим полако, поклонивши се.

„Схваћате ли ову одважност која са мојом позивницом у свези стоји, нагон у мени, да вам на ваше питање брзо одговорим, јако ме узнемирује.

„Ја сам у нестрпењу, да дознам, доња Маријано!"

„Немојте бити нестрпљиви — одговор не ће заиста испасти онакав, какав ви желите — да ли сте до сада који кошар добили господине маркизу?"

„Је не знам, госпођице!"

„Онда смо се дакле преварили, ја и моја стрина Луjза — мишљасмо да ви не ћете тако осетљиви бити?" смејаше се страна.

„Дакле шта ми предстоји — доња Маријано — али молим ма шта да буде, ма шта чуо, само да скинете ту копрену те да бар видети могу са каковим цртама ћете ми пресуду изрећи!"

„Ви ми никад не исповедисте случај, који сте са мојим стрицем имали!" рече сад Маријана, „ја сам тек сад од моје стрине дознала, да се међу вама двобој —"

„Двобој?—"

„Између вас и мога стрица десио!"

Прим се сад чисто тргне — сад је све знао — Маријана беше дакле она мехиканка о којој је маркиз причао — она га ишчекиваше — он је дакле писмо изгубио — сад још љубопитније посматраше непознату. која и не сањаше да не говори с Бомаризом.

„Држим дакле, да ћете појмити шта ме обузима! Мржња моје стрине дотле иде, да ја више нисам у стању да вас у походе примам, и за то сам амо дошао да вам ову и ако не баш милу вест, саопштим!"

„Доња Маријано —"

„Онај који се као непријатељ моје породице сматра није достојан да му ја пријатељ будем,“ рече Маријана скинувши копрену с лица.

Прим не беше у стању да јој одговори — он виде, оне црте пред собом — које га на шеталишту задивеше она беше дакле она Маријана — он на све заборави — он јој се приближи, он је ухвати за руку и принесе је к устима.—

Сад тек Маријана спази, да је неко са свим други пред њоме који јој руку пољуби — она се тргне и уплашено ступи натраг.

„Шта је то, господине — шта то бива! ја сам мислила да сте ви маркиз и —“

„Ја и јесам маркиз дољa Маријано!„

„Али не маркиз Бомари!“

„Наравно, само маркиз де лос Кастилехос, гроф Реус!“ „Опростите дакле дољa Маријано,“ рече Прим гласом, који је на Маријану неко дејство имао, „али ја нисам недостојан — ево моје уверење.“

Прим сад пружи Маријани позивницу ружичне боје. --

„Али од куда у вас —?“

„Позивница нема адресе, ја сам је нашао, и дођох амо!“

„То ју је дакле он изгубио —“

„Он је није као што што треба чувао, дољa Маријано, ја бих је на срцу носио!“

„Али ја немам част, вас познавати —“

Али маркиз де лос Кастилехос, ђенерал шпанског величанства, има част вас да познаје!“ рече Прим.

„То сам љубопитна!“

„Ову малу тајну одмах ћу вам разјаснити! Јесте ли ви са вашом стрином били данас у шуми?“

„На сваки начим -- и то данас после подне.“

„И да ли сте, случајно неку копрену изгубили?“

„Јесам — сад се опоминьем — “

„А ја бејах тако сретан да ту летећу копрену ухватим, што беше миг судбине, да имам ту част да вам је повратим!“

„Тако ми бога ја се не варам, ево где маркиз Бамори долази! Лиди — ово није онај господин ког смо ишчекивали — немој маркизу ништа говорити, хоћу и с њиме да се састанем! А ви господине грофе, немојте се задржавати, ја вас молим да се одма удалите, јер знате, какове немиле последице могу се изродити, ако вас маркиз овде затече!“

„Ви мислите на онај двобој, дона Маријано?“ упита Прим, „маркиз се не ће морати увек са победом јадиковати!“

„Он ме може срамно оговарати!“

„То онда не би без казни учинио!“

„Али ипак вас молим, да ми моје писмо дате, и да се одма удалите!“

„Само под једним условом. дона Маријано — под једним и по мене неопходним условом!“

„Говорите дакле брзо, господине грофе!“

„Да ми дозволите, да вам сутра вашу копрену сам предати могу!“

„То није много — моја стрина живи са мном „у великој гостионици улице Риволи.“

„Хвала вам за ту милост — ја одох, изволите сада маркиза дочекати,“ рече Прим и притисне још једном усрдно руку лепе Мехиканке на своје усне „особито се радујем, да се с вама што пре састанем и да вас још једном за опроштај молим, и то као човек који овакове забаве ванредно љуби!“

„Ви сте опасан нападач —“

„Ено где долази —“

„Остајте ми здрави дона Маријано, ја љубим вашу копрену!“

Лепа Мехиканка насмеши се усрдно за грофом Реусом, који се хитро између дрвета удали.

„Он воли овакове забаве баш као и ја — чудновата личност,“ прошапта она.

У истом магновењу приближаваше се очекивани.

„Сиромах,“ прошапта Прим, „ти сањаш, да је већ твоја, а ја могу слободно рећи: да никад не ће твоја бити!“

Беше већ поноћи кад се Прим у дом посланички, где се за то време нека сцена збила, повратио беше.

XXXV.

ГРОФ ТЕБА.

Кад су се гости дон Олосагови разишли, и послужитељи посуђе са стола спремили, остаде Олосага са младим Рамиром у зеленој одаји сам. Пријатно узбуђење које је вино у њима проузрочило, не беше без дејства на њихово расположење, и обоје беху овако усамљени једним мислима обузети. Олосага се борио на који начин да открије младоме Рамиру прошлост, која скривена лежаше — он му беше то дужан — мора дакле да учини, јер не сметде дуже у неизвесности га оставити! Али му беше тешко, да младоме официру оно саопштити, што прекора заслужује, — да оно призна, што би, може бити, младог Рамира од свега, што је племенито одвратити могло, докле и од њега самог.

Но одма за тим помисли Олосага на године, које је Рамиро достигао, у којима ће дакле ову тајну лако сносити и разумети моћи! Високог узраста младић са слободним погледом, који у души Олосаговој пријатне успомене буђаше, треба и мора да прву борбу своје душе победоносно одржи.

Та Олосага је њега ради толико претрпети морао!

Најпосле, прекине он ову дуготрајну тишину, која у одаји владаше — „Рамиро“, рече он озбиљним гласом, „ја бих ти имао нешто причати, о чем бих радо твоје мњење чуо — проста је свакидашња прича, која се дневно у животу понавља, али је ипак за њене учеснике тако дирљива, да је они никад у животу своме заборавити не могу!“

Олосага се подигне — беше му као да не могаше поднети Рамиров поглед, који на њему почиваше — он није знао, да ли ће се при овој причи његове очи од суза уздржати моћи — а не беше рад да Рамиро његова унутарња осећања позна.

„Гледај у тавну ноћ,“ рече он, приближив се њему и

показивајући кроз прозор, „гледај у онај густи мрак, да би ти ова прича, коју ћу ти преповедити, мање мрачна изгледала, и да се научиш, да не сматраш све са светле стране, но да и тавне стране човечијег живота познаш, о којима ни јасно говорити не смемо, него их осмејкујући се превијати и заборављати морамо!

„Говори — ја ћу чинити, као што желиш!“

Олосага отпоче: „Беше у Аранхуесу, где је краљица Изабела, онда још дете, својим млађаним другарицама окружена била. Њезина мати Марија Христина више се забављала са својим наклоностима, него ли са својим дететом, које је дворкињама поверила. У парку аранхуеском који ти је добро познат, забављала се Изабела са кћерима неких великодостојника, међу којима и много одличних и младих официра, од прилике твоје старости учесници ове забаве беху.

„Један млад, окретан официр беше особито при овим дечијим забавама свагда присутан, и млада га је краљица у свачем одликовала — она је том младом официру — хајде да му дамо име Рамиро — редовно дозвољавала, да се понајвише с њоме забавља, што је држала, да је он само ради ње ту.

„Али млада је краљица погрешно мислила! Дон Рамиро није посећавао парк Аренхуеса за љубав Изабелину, но за љубав неке мало старије, Изабелине другарице, — чије име не могу ти сад казати! Та млада госпођица беше му дакле све на свету! Рамиро је њу страсно љубио — он се за њу свагда богу молио — он је и у сну пред њом клечао, пружајући јој своје руке!

„Млада ова дођа наскоро примети Рамирову наклоност к себи и показиваше се као да га и она радо гледи! Дивван парк аранхуески са ладовицима, као да је створен за ованова млађана осећања! И тако најпосле дође, да је већ првог следећег лета Рамиро лепу госпођицу, која тек у шеснаестој години беше, у том дивном парку на извесним местима налазио, и с њоме се на само разговарао — нико није чуо њихову заклетву прве љубави — прве пољупце

— то беше за Рамира час који му у срцу урезан остаде, он је од тога дана још силније љубљаше, а и она исто тако њега, а живљаху обоје у слаткој нади, да ће се за свагда сретнима назвати и своје душе пред светим олтаром спојити.

„То беху блажени тренуци!“

Олосага, застане на сред одаје, и удуби се у мисли, — његово лице изгледаше преображено — он се виде у мислима у парку аранхуеском пред својом љубазницом, и као да њезине умилне речи слуша —

„Кад су се у јесен у Мадрид преселили, пролажаху много дана у којима се ни видели нису — али они имађаху своје поверенике, који су им гласове односили и доносили! А кад год би се у двору састали свада би они своје речи, понављали, и беху свагда нове речи јер говор љубави је неисцрпим!

„Следећег лета, мора да је неко горду госпу и матер младе госпођице пажљивом учинио — они дакле буду под известан надзор стављени, и ретко се кад догодило да су могли који час без свадока провести. Али Рамиро не знађаше за границе, његова пламтећа душа мора младу госпођицу притежавати, па ма га то и живота стало!

„Испадне му дакле за руком, да својој љубазници начин и пута покаже, где да се потајно још један пут састану, и прву заклетву другом још боље поткрепе. Беше дивна летња ноћ, кад су се на једној мрачној стази парка састали — сад се, после дугог растанка још усрдније загрле, Рамиро обузет страшћу силне љубави притисне своју љубазницу на бурно куцајуће срце — они вечну заклетву утврде — — и на све, заборавивши, обузети жељном усладом ове ноћи, падну једно другоме на бујна и млађана прса — они заборавише на свет, заборавише на закон — заборавише све опасности — као да их више ништа раздвојити не може, као да противу такове љубави никакове силе нема!

„Дакле сад су наша срца до гроба скопчана!“ рече он притиснувши још неколико ватрених пољубаца на ње-

зине дрктајуће уснице — „Ти си моја, а ја сам до гроба твој!“

„После ове свете заклетве и најдивније ноћи, протекоше неколико дана. Рамиро је за својом љубазницом чезнуо, он је желео да се с њоме састане, да јој каже, да ће с њезином матером ову свезу да утврди, пред целим светом да покаже — — али у залуд тражаше Рамиро лепу госпођицу у парку аранхуеском, у двору и на другим разним местима где је обично налазио — у залуд је чекао на сљедећи дан. Сад не могаше својој жељи одолети — он се упути к палати у којој његова љубазница с матером обита ваше — —

„Палата беше празна — —

„Рамиро сиђе доле, да људе пита где су — нико му није знао да каже, куд се мати и кћи одселише, — нико га не могаше известити! Беше невероватно — он не могаше појмати и замислити, да га љубазница оставити може, без да се са њиме опрости — он је тражаше, као изгубљени амапет — тражаше је као изгубљено блаженство — испитивао је — — али све у залуд! Лепа госпођица са својом матером беше за њега изгубљена.

„Рамиро истрчи на поље — он се раскопча јер једва дисаше — његова прса беху тако стешњења, да се готово угушити хтеде — по том се поврати још један пут у кућу своје љубазнице, он још не могаше ни помислити да га је његова љубазница могла изневерити. — Сад се Рамиро поврати тужно као с гробља где све сарањено остаде, сарањено сунце и срећа његовог живота!

Олосага и нехотице притиште своја прса, и обузет овом тужном успоменом стави сад руке на очи — брзо угуши сузе које му отпочеше капати. —

„И тај Рамиро, није смео своју тугу никоме да открије, он не имађаше ни једне једине душе, којој би своју тугу открити смео — он се дакле мораде осмејкивати и онда кад му срце препући хтеде — он се мораде шалити, говорити и одговарати, он се је морао пред својом краљицом свагда са задовољним погледом показивати!

„То даје боре, али не само на челу, но и на срцу, а те су најопасније!“

„Рамиро се најпосле навикне ту мисао сносити, да га је његова љубазница оставила, да га је заборавити хтела! За дуго није о њој ништ дознао — после неколико година дознаде једва, да се она са својом матером у Паризу налази! Он је још више дознао — он се мораде навикнути да сноси — дознао је да се разна господа и великодостојници у кући њезине, за славом жедњеће матере, састају! —

„После дугог времена најпосле дозна он, да је сина добио — лепа дођа писала је сад често Рамиру а и он њојзи. — Часови њеног живота посташе још тежи, јер је још непрестано и силно неверницу љубио, неверницу, која је више своју охолу матер но њега слушала! Рамиро се учио трпети, а и сносити речи његове љубазнице: да његова бити не може — она му донесе дете, залогу њезине неверне љубави!

„Рамиро је сносио и ове болне часове свог живота, он сарани свако право и наду, он беше дакле за све спреман, он потребоваше челичну дȕшу, јер му предстојаху разне страхоте, а највећа страхота да своме сину призна да он матере нема, и да никад не ће моћи слатку реч „мати“ изустити!

„Исти је Рамиро, узвишена личност, коме мнȏги завиде, и који се свагда као задовољан и сретан осмејкује — али ја те могу уверити, да је он неописано сирома и да је сам себи остављен —“ —

Олосага ућути — болне црте обузеше му његово весело срце — сад је чудновати дипломат своју маску скинуо коју је света ради носио — он изгледаше сада као човек који се с најтежим бољама и искȕшењем бори, који сада у том тренутку целу борбу у своме животу, још један пут притрпети мораде — —

Рамиро га је гледао, он је све чуо и разумео, и у његовој души беше ужасна борба — но том од један пут устане и пође хитро са раширеним рукама к Олосази кога

се узвиком „оче мој!“ бурно на прса притисне. Олосага учини то исто — обоје осећаху у овом свечаном тренутку усладу најсветије љубави, која све сносити може, која све опрашта!

„Рамиро, сине мој!“ једва изусти Олосага, и притисне ватрени пољубац на чело јецајућег младића.

До после поноћи седели су тако заједно разговарајући се, и најпосле кад се растадоше, да спаваће одаје потраже, пожеле један другом лаку ноћ, и то тако усрдно као што само отац и син пожелети могу.

Копрена беше дакле скинута, препреке беху уклоњене, и обоје беху радошћу тако обузети, да ни један целу ноћ не могаше заспати. —

После неколико недеља, буду Олосага, Прим и Рамиро на свечаност у двор позвани, да и они учествују. Беше свечаност којом хтедоше светли супружници да покажу кога одликују, а спрећу ког су ладни.

У сјаним дворанама тиљеријским беху се дакле позвани гости сакупили, који међу собом разне говоре водише.

Сад се појави цар, водећи царицу испод руке, који сакупљене са умиљатим осмехом поздраве.

Олосага погледи царицу, по том се осврташе тражећи Рамира, да види каки ће се упечатак на његовом лицу показати.

Док се царица са својим дворкињама забављала, приближавајући се одређеној јој столици, спази Луј Наполеон ђенерала Прима, о ком је много слушао, и приближи му се.

Мило нам је, што једног познатог господина овде видимо,“ рече цар, „чија је одважност и јунаштво пословицом постало — о, не спремајте се за правдање, мој драги ђенерале, поштуј оног, који поштовање заслужује! — ви принадате онима, који краљици шпанској највећу услугу указаше и ми бисмо се заиста сретним назвали кад бисмо такову господу око себе имали!“

„Ваша милост ме постиђује, величанство — али ми и добро чини — на сваки начин није до данас мој живот ништ

друго био, но жудња, да својој краљици и отачаству послужим!“

„Ми то знамо, мој драги ђенерале, и за то ништ друго не желимо, но да ви један пут с нашим трупама заједнички ваше јунаштво показати можете!“

„То би била за мене велика почаст, — али такав случај — —

„Такав случај, може бити, да је ближе но шта ви мислите!“ рече Наполеон озбиљно.

Док се је Наполеон са Примом разговарао, дотле се Олосага приближи са Рамиром царици. Рамиро угледавши царицу сав поцрвени — његово срце обузе нека зебња — кад се поклони пред царицом која му ближе ступи, оставивши своју пратњу мало подаље за собом.

„Дон Олосага,“ рече царица чисто дркћућим гласом, „ви нам обећасте, да ћете нам младог Рамира представити, и мислим да се нисмо преварили што смо данашње вече за то изабрали!“

Јевђенијин поглед почиваше умиљно на сину Олосаговом, неки знак неописане туге указа се у том тренутку на лицу царичином.

„Ви ми са вашом високом добротом олакшавате молбу да вам потпоручика њеног шпанског величанства, господина Рамира представити смем!“ рече Олосага, поклонивши се — по том ступи један корак натраг, као да хтеде из даље посматрати, шта ће царица чинити и казати — он беше узнемирен, његово срце удараше силно — али по том баци радосно поглед на свог сина, који тако слободно царицу посматраше.

„Ви сте чули, да одавно желим вас видети и познати,“ рече царица неким гласом, који Олосага познаде, да из усколебане душе издире; „ми бисмо од срца желели, да при нашем двору останете, и да вам француска отачаство буде!“

Моје задржавање у Паризу, ограничено је на жалост само још за кратко време!“ одговори Рамиро поцрвенивши.

„О, дон Олосага, то нам не би мило било, ми вас мо-

лимо, да нашу краљевску сестру у Мадриду неодложно известите, да је моја највећа жеља, да млади Рамиро као секретар шпанскога посланства овде остане!“

„Вашу заповест још ћу ове ноћи извршити, величанство!“

„Ви се томе чудите,“ рече Јевђенија окренувши се опет младоме Рамиру — „ми не знамо, да ли вам је дон Олосага казао, да је он наш пријатељ — са пријатељима морамо и пријатељски поступати! А да вас често око себе виђати желимо узрок је, што је ваша мати, дон Рамиро, наша најмилија пријатељица била!“

Млади официр од један пут побледи — изненади га да и сама царица тајну његовог живота знаде.

„Ваша мати беше нам и више но пријатељица —“ — настави Јевђенија полако и дркћућим гласом — „и ако је то одавно било, и ми се од ње за увек растависмо, то нам ипак добро чини, да у вама успомену на оно време гледамо, и за то бисмо вас радо поред себе имали!“

Олосага се окрене — — душа му уздркта — мораде очи своје од овог призора одвратити. —

Рамиро беше неким ванредним осећајима обузет — он слушаше благе речи царичине, која је при првом погледу такови утисак у њему произвела, да је чисто хтео пред њоме на колена пасти — она га је тако усрдно примила, као да га већ одавно познаје! Он беше узнемирен — сијасет осећаја и питања продираху му душу.

„Ви имате, без да знате,“ настави Јевђенија свој говор, „неко право на титулу и притежање грофа Тебе — не питајте од куд, дон Рамиро, нек је довољно, кад вам само кажем да је то наследство од моје пријатељице, ваше матере, остало!“

„Онда је дакле моја мати умрла?“ упита Рамиро радознало.

„Умрла је —“ — понови Јевђенија дркћућим гласом — „да Рамиро, она је умрла — али она ме је обвезала да њено место ја заступим — дакле сматрајте ме, као да сам ја ваша права мати!“

Рамиро чисто посрне, тако беше дирнут овим благим речима Јевђенијим — он клекне, падне пред њу, и неки унутарњи нагон беше га тако обузео, да је Јевђенијину руку пољупцима обасипао.

„Боже, теби нек је велика хвала! ох како то слатко пада, кад смемо реч „мати“ да изустимо!“

Околостојећи, који ни речице од целог овог говора не могаху разумети, дивише се овом призору и необичној милости царичиној, коју овом младом официру указиваше. — Министри и ђенерали завидеше младом официру који је пред Јевђенијом клечао и њезину руку пољупци обасипати смео.

„Ми желимо, да ви од данас титулу гроф Теба носите, и ми смо уверени, да ћете ви то старо и јунечко име с чашћу и славом заоденути!

„То ће први и највећи задатак мога живота бити!“

„Добра, која се са тим именом скопчавају, нису тако знатна, дон Олосага ће вам та изближе означити! Од прилике на једну миљу од Мадрида леже развалине Теба, њима припада прилично земљиште и једна шума! На истим развалинама има се за вас дворац подићи; а трошкове око подизања и намештања његова, ја ћу из моје приватне касе, подмирити, и то ће ми врло слатко пасти! Дон Олосага ће се за то побринути, да се ово добро заједно са именом на вас пренесе, и да се дворац Теба са свим по вашем укусу подигне! О, не просипајте речи благодарности, ми вам на њих са усрдним осећајем опет понављамо, да ми само у смислу ваше матере деламо и поступамо, и представљамо вашу праву матер!“

„Ви ми дозволисте, да код ваших ногу, најлепши час мога живота поживим, величанство — ваше речи дадоше ми нов живот и ублажише ми душу, коју су ми пређашње речи о мојој матери, тако јако потресле!“

Ви говорите, као што се обично с царицом француском говори, Рамиро, али би ми ипак милије било, да се што пре навикнете, и да ме као вашу матер сматрате, чије место ја данас заступам! Устаните! Што ми данас још не

достаје, надам се да ћу скоро падокнадити," рече Јевђенија тихо и усрдно — „мислите свагда, да сам ја ваша мати!"

„Најтоплија вам хвала — чини ми се као да сам се сад на ново родио!

Рамиро се подигне — Олосага ступи ближе.

„Изјавите заступнику шпанског величанства нашу вољу господине грофе Теба," рече царица, „ми се надамо да ћемо вас као секретара шпанског посланства често виђати и може бити да ћемо једном тако сретни бити, кад наше лепо отачаство посетимо, да као ваша гошћа у вашем дворцу Теба одседнемо! Дон Олосага изгледа ми, као да је мало изненађен! Хвала вам на том часу који сте ми поклонили!" рече Јевђенија окренувши се Салустијану, „он беше за нас највећа благодет!"

„Ви сте га спомеником на гробу прошлости учинили величанство, спомеником, на коме ће наши сетни — погледи радосно почивати!" прошапта Олосага.

Царица на ово одговори само умиљним погледом — по том се окрете најближе стојећем, који на какву милостиву речцу очекиваше. — Ко је само царицу при њеном даљем говору посматрао, тај би извесно одма разлику познао, између њеног обичног говора и говора после ове сцене!

Кад се Олосага са Примом и Рамиром у свој дворац поврати, и тамо још непрестано звонише у души младог Рамира речи:

„Мислите, да сам ја ваша мати!"

Прим му честиташе на грофству Тебанском, али њега обузимаху непрестано умиљне речи царичине — оне потресаху снажно његову душу, а појава и љубав Јевђеније учинише на њега такав упечатак, да је њезина слика непрестано пред њиме стајала те је и нехотично ускликнуо:

„Мисли свагда, да је она твоја мати!"

Он не могаше ни у чему радости наћи, но у блаженству ове предусретљивости, и беше му, као да је у царици оно нашао, што за њега за свагда изгубљено беше —

беше му, као да не носи круну, и да је у најтешњој свези са њиме!

Олосага је још исте ноћи испунио Јевђенијину жељу — он је писао у Мадрид, да је Рамиро по жељи царичиној, грофом од Тебе постао, што се још и тамо потврдити има, и да је за секретара посланства наименован. По том је питао свог сина: шта он намерава учинити са развалинама Теба, те да се што пре на том месту палата подигне и остало припреми!“

Али Рамиро мољаше Олосагу, да развалине остану за сада у првобитном стању, јер и данас Хуани, Енрици и Марији као прибежиште служе. Он беше рад да се најпре увери, да ли ће ове, њему верне душе, још и даље у тим развалинама живети, или ће боље прибежиште за себе наћи.

Олосага усвоји жељу свога сина, и мило му беше, што се тако за патнике брине.

После кратког времена постаде Рамиро секретаром посланства и беше у исто време за грофа од Тебе наименован, а добије и од Серана писмо у ком он своје радосно учешће на овом наименовању изражава.

Но Прим беше већ са свим своје срце код лепе Маријане де л Кастро изгубио. Он се беше за кратко веме уверио, да га не само Маријана но и њена строга стрина радо гледа. Она беше у радости што је Прим Маријану од маркиза де Бомари отргао.

Па како је после кратког времена из Мехике од ђенерала де л Кастро дозвола стигла, да Прим Маријану узети може, то буде све на брзу руку спремљено, и Прим се још у Паризу са Маријаном венча.

Ђенерал де л Кастро, као стар човек не могаше се на тако далек пут одважити, да радост својој кћери укаже те да при венчању буде, но нареди, да Прим са својом супругом следеће године њему у посету дођу. —

„То је судба свију родитеља,“ писаше стари господин „судба која се само у мислима сносити може, што срећа детета то захтева! — Бог нек вам брак благослови — а мој благослов примите у духу на дан ваше свезе. И твој

ујак Ечеверија шаље ти Маријано, свој благослов, и јако се зарадовао кад је сазнао да ти за племића шпанског полазиш — ми се радујемо, да вас скоро овде видимо, и онда ћу прилику употребити, да вам обећано и умножено лично у руке предам — а броји на милијуне!“

Ваш отац

Фернандо де л Кастро.

Прим је заиста љубио лепу Маријану тако искрено, да је, и не питајући о њену миразу грофицом Реуском учинио — а и Маријана сматраше себе најсретнијом на свету!

Маркиз де Бомари, није могао овај сретни пар равнодушно да гледи, и за то се на скоро и он са неком непознатом грофицом из Пољске венча — он се од то доба врло ретко у двору виђао, а тим чешће гроф Реус са својом Маријаном, што је цар радо гледао, јер се онда баш са Мехиком највише занимао, у којој породица де л Кастро, најодличнија и нај богатија беше.

XXXVI.

РАСКОШНА ЗАБАВА.

Ускршње јутро 1761 године осмејкиваше се са топлим сунчаним зраком на престоницу Мадрид — звук звона потресаше цео Мадрид, који обитаоце на молитву позиваше.

Мирне недеље поста беху већ протекле. Са данашњим даном отпочиње опет безгранични у раскошу живот двора мадридског, јер беше задоста времена да прећашње грехове окају.

„Та то је дивно огледало за народ,“ тако говораху херцег Ријансарски и мали краљ, „ако ми, што је могуће чешће у цркву идемо и као други људи богу се молимо — онда нам је опроштај известан, а шта ће после бити, можемо доцније опет поправити!“

И краљичиној матери беху грехови од Фулхенсија а Изабели од Кларета опроштени, те да би лакше у друге упадати могли! Није никаково чудо што ови причесници њи-

хови пријатељи беху, који су на своја леђа све равнодушно примали!“

Лепи телохранилац Арана беше из милости испао, што имађаше несрећу да су се црте његовог лепог лица јако измениле, а то се наравно није допало! Он је брзо на место командера дошао, дакле добро место добио -- од телохраниоца закомандера ипак је леп скок, који је Арана умео издејствовати.

Али калуђерица Патросинија беше у тесној свези са поштованим причесником Кларетом, са којим се, као што ћемо видети, брзо за накнаду постара.

Серано се у последње време више за струку војену но за двор бринуо. Беше овде као и тамо непрестано интрига сваке врсте, а О'Донел беше приморан да се савета његовог придржава, те да побуњене окружне ђенерале у неким областима умири.

Беше му дакле нешто необично, кад је позивницу на забаву која ће се сљедећег дана у двору држати, примио. Он беше одавно од такових забава искључен, јер их је и сам у свакој могућој прилици избегавао — и да је могао у напред знати каког необичног значаја и ова позивница има, то заиста не би јој се одазвао. Али беше баш желео да се један пут својим очима увери, да ли су гласови, који се распростиру, истинити, — гласови који су се дотле само у већим круговима чули а сад већ и у сам народ, као нека електрична струја продрли.

Серано дакле закључи, да позиву сљедује.

Двороуправници трућаху се, да што укусније и раскошније ову забаву приреде, што се наравно краљици јако допадало. Они беху у том заиста победиоци, јер се не могаше ни један страни двор са раскошношћу овога сравнити, али они беху заборавили да се на те некористеће ствари немилице троши! А краљица за то није питала, она поклањаше својим ђенералним управитељима ордене, ако су само вешто по њезином укусу буди шта приредили и приновили!

Част беше у познатој Филиповој дворани спремљена, — гости се скупљаху у пријемној дворани.

Кад је Серано у њу ступио, беше се чисто изненадио — он затече тамо, поред осталих високодостојника и ђенерала Прима, Олосага и младог Рамира, који су пре једног часа у особитом посланству Наполеоновом приспели, и одма позивницу на ову забаву добили. Сад га обузе двогуба радост што је дошао, тим више што је знао, да се ова господа још следећег дана у Париз повратити морају. Беше толико за разговор, да је Францишко врло мало на осталу господу мотрио; он је само овлаш спазио Еспартера, каваљера де Рода, ђенерала Олана и де лас Розас, О' Донела, Посаду, Хереру, грофа Честе Барселонског, и неколико кнежева краљевског двора, сроднике краљеве исто тако незнатне као што је и овај.

Кад се у Филиповој дворани народна химна захори, као знак да краљица са својим супругом долази, упуте се сви гости у огледалима обложену, дворану, да око намештенога стола места заузму.

Случај хтеде, да се Серано баш поред уласка нађе, кроз који се Изабела к сакупљеннма приближи. Она имађаше на себи хаљину од тешке свиле ружичне боје, преко које се од главе па до доле бела и танка копрена спушташе — пород ње корачао је краљ, а за њоме један официр, за ким више ађутаната следоваше — овај официр беше тако безобразно горд да је маршала Серана, чисто изазивајући, од главе до пете мерио, који је чисто изненађен посматрао ову нову појаву двора која му непозната беше. Али је ипак одмах помислио, да тај официр не ће нико други бити но официр гарде Примулто, који је, као што је дознао у последње време код краљице велику милост уживао. — Херцег де ла Торе не хтеде ни погледати пратиоца краљичиног и ако је исти изгледао, као да је рад да општу пажњу на себе обрати.

Наскоро појави се и Марија Кристина са својим супругом, а по том и гувернанткиња са младом 10-то годишњом престолонаследницом Марином, којој данас први пут дозвољено беше, да поред великог стола сести сме. Ова лепа девојчица посматраше умилно сакупљене госте, па по том

се приближи краљици, која неки налог Примулту издаваше.

Весело дете изгледало је као да је рада да матери својој нешто каже, по том чу Серано где Изабела рече:

„Да, моја лепа Марио, ти ћеш данас опет маршала и његове другове видети, ко је знам да ћеш тешко опет познати — маршал је сад редак гост! Ванредан је случај данас хтео, да се сва тројица овде нађу! Престолонаследница Марија жели да херцега де ла Торе поздрави," настави Изабела даље бацивши значајни поглед на Серана који умилном детету сад ближе ступи — „често она за вас и ону тамо господу пита — мора бити да је нека особита наклоност облеће!"

Францишко се пригне к лепом детету и погледи је тако умилно, као да се у души његовој прошлост пробудила беше. —

„Радујем се што чујем да инфанткињи нисам непознат,"

„О ја много дивних ствари о вами, грофу Реусу и Олосази знадем," рече Марија умилно осмејкујући се. —

„То нек вам као знак служи, господин херцеже, да нам ипак нисте са свим страни остали, као што ви то мислите'" примети сад Изабела; „а да је то тако, ради смо, да вам још једно уверење поднесемо, јер вас позивамо да са вашим друговима баш с прођу нас седнете, а то и с тога, што смо ради да ретке госте ближе нас видимо!"

Серано се поклони, — Прим изјави у неколико речи благодарност, а Олосага међу тим улучи прилику да грофа од Теба краљици представи. —

„Господин гроф нам је добро дошао, и ми се надамо да ћемо му тиме неку милост указати ако га позовемо да младу Инфанткињу к столу приведе," рече Изабела са свим милостиво, и давши знак краљу да се места око стола заузму.

„Дон Примулто ипак ће поред нас остати?" упита Францишко Азис који се подуже са овим високим официром гарде краљичине забављаше, и који се као што се приметити може, прилично краљици и њеном супругу допада.

Примулто изгледаше, као да свој утицај и свој сигурни положај добро познаје, јер са великим безобразлуком заузме

место, у истом тренутку с краљицом и краљем, док су међу тим сви великодостојници још стајали. Он је дакле сео баш поред Фуанцишка Азиса а с против Олосага — Прим и Сераио седну с против краљице. Марија Кристина седпе поред њих, а поред ње херцег Риансарески а до овога отац Фулгенсијо, остали гости заузеше по достојанству остала места око стола. Кнежеви краљевског дома заузму место до Иинфанткиње Марије и младог грофа од Теба, и то с друге стране супруга краљичиног.

Међу овим сабраним гостима фалио је само један, а то беше Топете, ког је узалуд краљица међу званима тражила. —

„Ми се особито избору вашем радујемо, господин грофе," рече краљица Приму, „што можемо ту жељу изјавити, да вашу супругу, која је из прве куће у Мехици, желимо познати! А и јако би сажаљевали, кад би вас ова брачна веза, од нашег двора удалити морала!"

Из овог говора краљичиног приметио је одмах Серано да се то Топету пребацује.

„Ми имамо искуства о томе," настави краљица даље, „и за то вас молимо да узрок потражите, зашто нису сва господа моје гарде, које ћемо свагда поштовати, овде на броју!"

Серано је сад кроз прозрео — калуђери су Топетову супругу код краљице опали, на које опадање су случај оне ноћи у очи св. Франциишка вешто употребили — они су на тај начин без муке једног непријатеља уклонили!

„Ја сам тако срећан што ево казати могу," — рече Приму Серано, који ово срамно пребацивање не могаше мирно да отрпи, тако да је краљица чути могла — „да контре-адмирал Топете са својом лепом и сваког штовања достојном супругом, од како су се у Кадикс преселили у највећој срећи живи — он се је решио да тамо остане, да у пркос разних нанешених му увреда, ипак уз своје флоте близу буде! Ја сам пре неколико месеци имао прилике те сам га у Кадиксу посетио, где сам се дивио са каквом се ревношћу око свога оделења марине заузима, и како су му

сви привржени — то је дакле знак, да је он, као и пређе, прави усталац свога позива!“

Изабела је сав свој слух на овај говор Францишков обратила, и ако се полако са својом матером Кристином разговараше.

После овог сјајног обеда, отпочну гости, поред дивне свирке весело играти, а по неки шетаху се по дивноме парку.

Марија Кристина удали се неприметно са Риансаресом — Еспартеро се живо забављао са Сераном приближујући се аудиенц-салону где се О' Донел, Прим и Олосага забављаше, којима се дакле и они приближе и отпочну о некој важној ствари договарати се.

„Краљица ће на све пристати што год ми закључимо,“ рече Еспартеро, који је у пркос својој старости непрестано спољни украс уважавао, који је сва своја прса орденима окитио, „дакле од нас зависи да се ствар реши!“

„Посланици енглески и француски, мислим, да су о овој експедицији већ извештени,“ примети О' Донел, „и ја се надам да се не ћу преварити ако кажем, да ће и краљица енглеска на овај глас пристати.“

Серано, удубљен у мислима гледаше преда се -- он размишљаваше, какове ће користи из заједничког корака изићи моћи, и он не могаше друкчије, но да своје мнење господи изјави, да се буди шта у заједничком раду без довољног размишљавања предузети не може.

„Е да,“ примети Прим, „мој стари друг Серано као да је заборавио, да је задружни рад много којешта повољно донео!

„Ти говориш о нами, као да ми разним народностима припадамо; тако се не може сравнити!“

„На сваки начин да се не може узети, да ће све три државе своје изасланике послати, да на једној тачци раде,“ рече О' Донел, у ком се говору, без да су они приметили, завеса која ову дворану од краљеве одаје раставља, полако покреташе. „Три вође, француски, енглески и наш имају се споразумети, ко ће од њих први бити,“ примети О' Донел.

Завеса се полако размакне — сад иза ове видимо пружену Кларетову главу — овај свети отац не беше само прислушкиваньем задовољан, но хтеде да види и личности које овај важан разгоеор воде.

„То је најлакше!“ одговори Прим. „У случају ако се Шпанија реши да експедицију у Мехици предузме, добиће шпански вођа неограничену моћ и првенство у свему!“

„Знам, кад би се обећања свагда одржала!“

„О овом ће се написмено решити Францишко; ја гарантујем, да ће се одржати.“

„У царском својеручном писму извесно је о томе напоменуго, да би он најрадије врховно заповедништво гроѣу Реусу поверио,“ рече О' Донел,“ јер опсада Мехике и нагон на признање права страних, није у стању нико боље извршити но ђенерал Прим, јер је ньегова супруга — “

„Изузмимо са свим приватне околности — околности су такве, да се Мехика без сумње заузети мора — а ко би на то и могао веће право имати од нас, јер највећи део удаљене народности с нами је сродан?“ разјашньаваше Прим ватрено.

„А огромне трошкове ове експедиције?“

„То ће најлакше бити, исти ће мехикански новац који се нађе и одузме, покрити,“ придода Прим.

„Ми смо сад сами,“ настави Прим даље и приступи мало ближе осталима, те да им неки тајни умишљај открије; на шта би ви онда казали кад би Мехика под Шпанију пала, кад би ту богату земљу наша круна покрила? Ви ћутите, јер не познајете околности као што их ја познајем, мислите да су сви извори Мекике у рукама поповштине? Добро господо, знаћемо ми из ньихових шака све узети! Будите уверени, да сам ја човек за то!“

Кларет иза завесе обратио је сав свој слух још пажљивије на овај Примов говор, од ког му ни једна речца не умаче, —

„Твој план је неисказан,“ примети Олосага, „али као што сам ти у Паризу већ казао, доста и опасан! Ко ће нам за то гарантовати, да Луј Наполеон није уз ньих? Ја ти

морам отворено признати, да ја то за изветно држим јер ја цара француског добро познајем; он предузима ову експедицију једино ради заштите гоњених!“

„Добро — нек буде и тако, то се ипак надам да и у том случају нећемо ми насести,“ рече Прим.

„Ја би најволео, кад би на предстојећу конференцију још један са свим непартајичан с нами у Париз пошао!“

„И ја сам тога мишљења,“ рече О' Донел, „и ја би маршала Серана замолио, да тај непартајичан буде!“

Француско се беше удубио у мислима, размишљавајући о целој овој ствари.

„Хвала вам на ваше поверење, маршалу О' Донелу,“ рече сад он,“ ја се примам тог налога, и сутра ћемо заједно на пут — тројица ће лакше ствар решити. Ја мислим, да нас експедиција не ће мимојићи, и за то бих одмах још један услов предложио, да се флоте, које ће наше трупе у Мехику возити, под управом контре-адмирала Топете ставе, те да би тиме гроф Реус једног верног друга поред себе имао, на ког би се, у сваком случају ослонити могао! Ми не смемо да заборавимо, да смо од оне удаљене земље светским морем раздвојени, и за то је савесно, да се за тврђу слогу наших изасланика побринемо!“

„И ја сам за то,“ рече Прим, „дајте ми дакле Топета, и онда ћу тамо тако миран бити као да сам код куће, јер би ми тиме повратак осигуран био! Ти си зајиста, и остаћеш свагда најбољи саветодавац, и за то се од срца радујем што ћеш и ти с нама у Париз!“

Серано пружи Приму своју руку усрдно рукујући се — потом се од осталих мало удали, скрсти руке и удуби се у мислима, док су међу тим остали гости и даље о овој експедицији говорили — у том тренутку спази он краљицу са Примултом — она се из Филипове дворане упутила дворани за дочек, и полако ходајући умилно се са Примултом забављала — Примулто је знао да се у тој дворани Серано налази, и за то баш с намером хтеде да са Изабелом у исту ступи — он беше то, који је наредио да се и херцег да ла Торе на ову забаву позове, те да му с брезобразним

пркосом покаже да се он у сунцу престола купа! Он је знао, да Изабела и данас у свом срцу иоси Франциишка Серана — та то је и желио да овог јачег супарника добро наједи!

Краљица у разговору са Примултом није ни спазила Серана који на страни дворане стајаше — али он је Изабелу са официром добро видео — његов поглед их и нехотично праћаше — они се к излазу упуте који у Парк води, и у ком се млађе кћери Марије Кристине још играху — Изабела се сад за једно магновење на степеницама заустави, потом се заједно са Примултом упути у парк.

Остала господа не беху вољна да се по парку шетају, једни за то што у истом ништа ванредноra не беше, а други опет што се међу собом разговараху и забављаху — да они нису ни спазили, да се је маршал Серано, борећи се с озбиљним мислима, од њих удалио и степеницама које у парк воде приближио.

Франциишко се за тренутак на степеницама заустави — он изгледаше, као да су га неке мученичке мисли обузеле, које га гоњаху да се о свему јасно увери. — —

Беше ли то завист, беше ли љубоморство, које се у души херцега де ла Торе куваше? Или се хтеде маршал шпански уверити, да ли су они гласи, односно омаловажења краљице, истинити? Беше ли то љубав или озбиљна брига, која је негдашњег официра краљичине гарде у парк гонила?

Са мутним погледом Франциишко се полако спусти уз степенице — у парку спази, мало даље, децу Кристинину који се несташно јурише — али на десној страни парка владаше ноћна тишина — Франциишко се на ту страну упути — мека земља беше узрок да се његови кораци не могаху чути. —

Франциишко опет стане, јер зачу неки шапут који из Людовика к њему допираше — он није могао разумети шта се говори, он је само чуо да се тихо говори — он се дакле мора да увери да ли га његова слутња вара или не.

Полако пође опет неколико корачи напред, од куда се ладовик прегледати могао. —

Францишко Серано стаде као укопан. —

Зраци месеца осветљаваху један део ладовика, осветљаваху само један део, али ово беше за Францишка довољно.

На поду ладовика клечао је официр — он спази где исти малу свилену ципелу пољуби — он спази и нешто више, спази, како Примулто обави рукама Изабелу — Францишко Серано се стресе — Примулту беше сад све дозвољено. — —

Францишкова рука и нехотично паде на мач — не да се из љубоморства освети — на његовом челу указа се брига и неки страх који му душу обузимаше и који га гоњаше да безобразног љубимца казни — са страховитом опоменом пројурише кроз његову душу речи Сантилове: „Ја видим да ти с твојим узвишеним ногама своју круну газиш — како се очина клетва наслеђује.“

Он се увери својим очима како продани милосник плаћене пољупце просипа на краљичином откривеном образу, како му прсти без устазања распуштају стегнуту краљичину хаљину.

Францишко Серано дрхташе, хтеде га већ на одговор позвати.

У том магновењу чује Серано врисак из парке, као кад би какво дете давили.

Рекли би да су тај исти врисак и у ладовику чули, које је он брзо презирући пустио проћи, а доња која у ладовику лежаше дође опет к свести.

Видисмо је после неколико секуната испод руке високог гарде - официра Примулто, краљица као да је јако поплашена, брзо кроз мрачни ходник умакне у парк.

Францишко Серано неприметно на вику пројури на место од куда иста долазише. Чињаше му се да га нико није приметио, јер се из двора не јављаше никакова помоћ.

Док је Францишко кроз шипраг себи пут прокрчио, мишљаше да је тај глас ван ових зидина, пошто је он у залуд око себе мотрио; дојури сад јецајући глас који је је-

два десет корака удаљен био — нема сумње више овде се нечувено збива !

Испред очију му се указиваше грозне слике — месец не могаше кроз густо грање подрети — Серано на све приправан извуче своју сабљу и са севајућим оружем појури у прекривено место.

Шта се овде збило — које викао за помоћ ? - одговор ! повиче љутито Францишко и пређе ближе.

У истом магновењу тргне се натраг од оног што је сад видео, — све је пре очекивао — нападај крадљивца шта више и силовање какве доње — али он опази свога брата.

Калуђер Јозеф клечаше на некакво људско створење, његове коштичаве руке држаху исто за гушу, у том се окрене да види узнемирача, — он је већ и хаљине с тела подерао и скинуо, да је на неописано чудо Францишко видео испод његових колена детиње тело — он већ више и не сумњаше да је то вампир који већ доста чуда почини, и да је тај вамир његов брат.

Ово напрасно уверење је било ужасно —

Францишко не могаше својима очима веровати, да је Јозеф заиста оно чудовиште у човечијем облику од кога читав свет дрхташе, то је искуство било страховито за шпанеког маршала — које би и најјачег неустрашимог човека на земљу срушило.

Јозеф Серано је људска проклетиња. Јозеф Серано је био вампир.

На бледом лицу овог нечовека показа се у први мах мржња и беснило, јер га у његовом послу узнемираваше а притом тај са блистајућом сабљом беше његов мрки брат ! Он беше изненађен без оружија, ако брзо скакав изговор не нађе, јер му лаж сад тешко помоћи може, он мораше што боље наћи.

Францишко стајаше још непомичан и неспособан какво предузеће отпочети. Јозеф своје руке скине с врата скоро удављеног детета које опет к вести дође и поче пла-

кати јер сирото незнађаше шта ће се шњиме збити - Францишко познаде у њему малу ћерку херцега Ријансареса--

Утом херцог де ла Торе опази крв, извуче свој мач да шњиме калуђеру самртни удар даде.

„Ја сам твој брат — ти убијаш Јозефа Серана, то ће убиство моју кривицу маршалу шпанском пренети, рече Јозеф ; крв која тебе попрска биће против тебе сведок донеће лагу твом имену која се више не ће опрати кад тебе вампировим братом прозову.

Францишко се укочи — његово срце дрхташе на те ужасне опомене рука са извученим мачем падне му обеснажена доле, та је помисао ужасна била.

„Ја ти обећавам ако ме сад пропустиш више се у твојој близни не показати — заклињем ти се светим Вићентијем.“

Не куни се угурсузе — ћути да могу располажити шта је за тебе и за мене најбоље !

Францишко хтеде најпре том проклетом што му име кања живот узети, па затим и себи — ал би право имао ђаволов деран кад каже, да је и шпански маршал на век обезчашћен кад се крвљу свога брата попрска који је вампир био ! — има дакле само један начин прво њега па себе убити, да се рећи може да шпански маршал, ту срамоту није поднети магао !

Јозеф посматраше свога брата из ког је лица могао читати предузеће — он је разумео потпуно шта је Францишко наумио —

„Ми ћемо обоје погинути“ Јозеф виде да је његов брат спреман већ и мач подићи — у ком часу се њему једна спасоносна мисао појави.

Читаоци ће мислити да се овај угурсуз спремио туђи да тиме свој живот спасе — Јозеф је имао дејствујућу одбрану која се састојала у једној речи.

„Енрика“ опомене га у овом трепутку —

Францишко Серано ступи натраг дрхташе јако изненађен овим.

Енрика живи понови Јозеф у ком он свога брата лице посматраше.

Ако Францишко клечећег угурсуза и себе убије, била би свака нада да Енрику у срећити може изгубљена, у овом ужасном тренутку била је ова мисао у њему изгубљена али га сад овај изгубљени деран на исту опомену.

И он је сигурно рачунао — Францишко је имао свету дужност свој живот за Енрику сачуваги, и дотле се колебати и излагати свима невољама док је не нађе.

Нека ти буде још једном твој живот опроштен деране, рече он тихим гласом који је дршћући велику борбу у његовој души произвео, нека ти је још једаред прилика дата другим путем поћи — али нека није овај час у ком си сигурној смрти избегао небесна опомена. Немаш мојој вољи твој живот захвалити, него само мојој дужности према Енрици ! Ни речи несретниче ! бежи сакрисе у дивљаштву, гнушај се самог себе, помисли на дух мога оца који ни тамо горе мира не може да нађе због твоје развратности.

Јозеф се полако дигне, и кад се Францишко девојци приближи и сагне, загребе да се што пре овог опасног места избави.

Маршал Серано преда неповређено дете придворнику с пребацивањем.

XXXVII.

ОБАДВЕ МАРИЈЕ.

Рамиро у потреби то вече, да развалине Теба посети.

Сад је имао двогуби интерес јер су сад заједно са околожећим шумама у његову својину спадали, и зато је данас тамо са особитим осећањем јахао.

За време славе у двору се добро провео, јер је мала инфанткиња Марија премда се још у нежној младости налазаше њему по који осмех допадања изазвала.

Краљевско је дете било васпитано да је Рамиро шњоме добру забаву имао често се чудио раном развићу инфантките. Она је следовавши својој великој матери шњиме по-

сластице јела и уговорила да онај добије опкладу који се најпре с ружом другом приближи.

Млади гроф од Теба смешећи се пристане на ово и није хтео никако опкладу изгубити он је носио разцветану ружу на свом војничком капуту а хтео је по повратку своме свежом изменути.

Инфанткиња Марија је при растанку њему милостиво и најљубазније допустила руку пољубити, и као да је не хотично рећи хтела:

„Ја вас врло радо имам грофе Рамиро.“ То је била тако детињаста невина љубавна изјава, да се млади официр прве мирно преко овога смејао, па у себи рече да се ова понуда од принцезе може допасти; пољуби још једаред малу руку а инфанткиња му пружи и другу као да је од њега искрено срдачни опроштај узети хтела — наравно на кратко време,

Пошто се Рамиро са оваким сликама на пут развалинама Тебе дао, морамо један поглед и на становнике ове развалине бацити, за које мораде де ла Торе живети.

Кушана Енрика која је много преко своје главе прометула беше ипак у пркос свој невољи, гонењу и мукама, лепа — као да су године и болови без утиска на њу пројурише, јер што је пређе под притиском болова, и што је тако рано са свију страна гонило, то све говораше и јасно опоминьаше на унутарњу зрелост њене лепе душе. Она, гоњена и мучена из хаоса свију брига и болова је унутарње и спољно неповредима остала, кад Франциишко. тај, строги, озбиљни херцег де ла Торе сјајни маршал Шпаније, који од уживања среће и славе ништа спасао није, до само једну жељу да Енрику нађе — који под златновезеним маршарлским оделом и блистајућим орденом није тако богат био, као гоњена анђеоска Енрика, која се још и данас за њега моли, да је он у свом високом положају заборави.

Марија је постала лепа девојка — њен узвишен стас и њене умиљате повуке опоминьаху на ону Енрику коју смо пре много година у колеби Делмонте видели — она је израсла дивља и природна а мирис који око ње облеташе беше благ и чист. Добра стара Хуана, као ћерка богатог житара од

Севиље примила је високо образовање — поучаваше у свему ово дете кога више од себе љубљаше, и тако је Марија играјући се себи сва знања набавила, која јој нужна беху. Она све лако схваташе тако, да и данас радо с матером Хуаном говораше кад се вече приближаваше и кад већ дневни посао довршен беше. Ништа јој милије не беше него у вече у ноћно небо гледати, сјајне тачке на истоме посматрати и при том величину створитеља осећати.

Асо који веран чувар беше, опазио је опет скоро Јозефа, који као да је од Енрике и њега траг нашао, те данас с мржњом против калуђера путу мадридском приближивши се надаше се да ће већ један пут удесну прилику за освету добити, да уклони опасност Енрици и њеној ћерци.

Хуана и Марија путоваше у вечерњој дебелој хладовини коју поред развалине шумски окрајак ствараше, дочим Енрика лагано за њима следоваше. Она при том сматраше жељно у плавој даљини, како се у догледу са земљом у љубичастој пари спаја — Енрика радо гледаше у ту даљину у којој се слике из прошлости појављиваше, при том убрише тајно једну сузу и сети се на Делмонте где је сву своју срећу оставила.

На један пут опази далеко на брегу једног јахача и пошто је Хуану и Марију на то пажљивим учинила, викне радосно девојче, скачући и шаптући ручицама од радости.

То је Рамиро — верујте ми то није нико други него Рамиро, који нас једва једанпут посетити долази.

Једва понови Хуана усплаирена, дочим Енрика своје дете посматраше, то изгледа као да си ти њега баш очекивала.

Зацело мати Хуана, Рамиро ми је обећао а ја сам знала да ће он реч држати, Дуго је трајало — радујтесе већ, ви стојите тако мирно и озбиљно та радујте се са мом бар да нам мили Рамиро долази.

При том искочи преко провалине као дивија коза и упути се стазом откуда давно очекивани ближе ступаше.

Кад је Марија још неколико корачи од њега удаљена била и зачуђено погледи и виде, да је из њеног саиграча

висок леп официр постао поцрвени као да се свог журења постидела, — — она није на то мислила, да је Рамиро у прошлим годинма тако велики и горд постао, и да већ и наусница има, сумњала је већ да ће он тако добро све речи памтити као она које су у шуми брбљали — за њу су биле те речи непрестано рана, еванђеље за њену душу.

Како је за Рамиро било, који тако витешки и тако промењен на једаред пред њу изађе?

Она стане и слушањем срца гледаше долазећег. Шта је било то што јој се груди надимаше од чега је сама изненађена била?

Рамиро се лако скине са свог лепог коња, и док је левом руком још уздице држао, пружи десну руку изненађеној Марији која опази у лицу свога друга повуке прећашних година, и будући се он љубазно насмеши на њу „добро нам дошао дуго је трајало док те опет видесмо.“

Рамиро погледи умилно у ружично лице, које га тако искрено и срдачно поздрављаше — он је већ одавно не виде, у њему се сад појави сва лепота његове младости, и оно поверљиво „ти“ које му Марија као да другче не може бити и на сусрет изишавши рекла заиста га је тронуло.

„Али ја држим реч Маријо ја ћу да вас посетим — па сутра даље.“

„Опет даље! тако си нам далеко?“ — „Врло далеко Маријо ја сам код послаништва у Паризу!“

„У Паризу“ дода девојче жалосно, „то је на сваки начин далеко, ал ја мислим и да си у Мадриду опет би те тешко видела.

„Моје време не принадлежи више мени, ја немам више вољу јер сам ја војник.“

„Како си велики и горд постао, једва сам те познала и како ти лепо војничко одело стоји.“

Рамиро се смеши притом погледи на корачајуће.

„Знаш ли ти још Марио како смо ми једном о данас разговарали?“ Сад је то далеко, сад сам ја официр.

„И опет је друкчије постало него што смо мислили.“

„Зашто? Ти ми опет усрдно излазиш на сусрет! Као

да моје оташтво опет видим, и као да си ти моја мила сестра, која ме добродошлицом поздравља.“

„То су биле добре речи,“ дода Марија пошто се обема госпама приближи, које им на сусрет долазише.

Рамиро поздрави љубазно стару Хуану а допадне му се да га стара матрона пољуби, потом се окрене Енрици која је особеним мислима удубљена била при погледу младог официра, и притисне пријатељски без уздржавања њену руку.

Он остави коња у углу једног зида и пође с госпама у мали стан развалина, пошто му Хуана мало јела изнесе. — Енрика погледи лупањем срца Рамира — хтеде га за Франциишка питати — он је мора знати известити, радозиала је била чути је ли Франциишко у Мадриду, она није смела у варош ићи да га тражи, да не би св. Мадри у руке пала, — она га и за то није тражити хтела јер је мислила да је он на њу заборавио већ, и да би се ње стидео! —

„Ма да си ти код краљевске табле јео,“ рече Хуана у гњеву, јер је Рамира од младости познавала; ти не смеш одбити да будеш наш гост. То би лепо било! Хоћеш да само погледом твоје старе пријатеље удостојиш, па да нас оправиш, као што то код вас официра бива! Знамо ми то. Али се то код нас не прима. Ти мораш наше сироте собе видети, у којима си с нама тако дуго добро и зло заједно проводио.

„То хоћу врло радо моја мила рођако,“ одговори смешећи се Рамиро.

У том пође врло задовољно добра Хуана напред у развалине, а официр са Енриком и Маријом следоваше јој.

Скоро седише у малом ниском и жалосном месту, у ком женске руке управљаше.

Рамиро хоће да приповеда. Стара Хуана седне поред њега да боље чује. Енрика седне смешећи се и љубави старине радујући се даље, а Марија стајаше са стране но тако, да јој је поглед непрестано на младом њеном саиграчу почивати могао.

А Рамиро без устручавања приповеди из оног прошлог

времена све што је било. Кад је казао да је са царицом Евђенином говорио и да му је она казала, да је за своју матер сматра, капаше старој Хуани топле сузе из очију, час брисаше марамом а час опет стискиваше његову руку да само он не би приметио.

„О како је то лепо мили мој Рамиро," прекиде она приповедача," о фала ти света богородице зато што је све тако добро испало. Љубазна царица — и лепа је на сваки начин, она је свагда имала анђеоско лице?"

„Јесте она је лепа и добра, тако да је ја љубим и штујем!" наставн Рамиро и изјави да ће од сад у њиховој близини остати, и да му је развалине Теба са целим земљиштем око истога поклонила. —

Онда смо ми твоји укућани! прекине му Хуана смешећи се и радујући се говор, хоћеш да нам откажеш стан, И Рамиро се шњоме срдачно смејао и продужи, да ће му царица један двор подићи и да га је начинила грофом од Тебе.

„Она добра доња Евђенија — то је заиста пријатан за мене дан; повиче стара Хуана — оди Марио ми ћемо за господина грофа један залогај за довече да спремимо.

Марија која је с удивлењем Рамирове речи пратила није знала зашто јој то све не чињаше радости као старој Хуани; остави то место, у ком су сад Енрика с Рамиром на тренутак сами били — њено срце силно куцаше, јер не хтеде ово магновење безуспешно пропустити.

„Ви сте били данас у двору али пређе сте долазили са господом у додир, кажите ми дон Рамиро познајете ли ви Фрицишко Серано?"

„Херцега де ла Торе?

„Ја мислим дон Францишко Серано дона Мигуела."

Јесте доња, тај кога ви мислите и тако називате, херцег је де ла Торе и маршал шпански! Ја га врло добро познајем и био сам шњиме пре неколико часова код краљичине табле. Он је пријатељ мога оца:

Херцог де ла Торе понови полако Енрика — шпански маршал — за краљичином таблом? — — —

Енрика настави за себе даље: која ме мрзи и гони — за таблом краљичином, која ме св. Мадри продаје, она дрхташе, ипак је осећала потребу о Серану што ближе чути. Досад се устручавала о њему питати ма колико да је покушавала да тајно улице Мадридске походи.

Дон Францишко Серано је дакле још једнако у служби краљичиној у Мадриду запита она устежући се.

Говори се да он ретко двор походи — као маршал шпански неможе се више о служби говорити, један маршал шпански, на површини свога времена стоји. Сутра путује са својим пријатељима Примом, Олосагом и самном у Париз.

Енрика ћути на то ступе унутра Хуана и Марија с јелима која су за младог грофа од Тебе одређена била. Смејући се види он да је Хуана сву своју млечару опљенила, и да све доноси што год укусног а имађаше.

Рамиро јој радост учини те окуси од сваког јела, и хваљаше је. Дубоко у ноћи мораде он већ о своме повратку мислити.

Дакле сад ме опет за дуго време видети нећемо“ рече добра Хуана која близу њега стајаше. „Ко зна мила рођако како ће бити, ја не зависим од себе! кад год будем у Мадриду доћићу јер се вас увек сећам, ја вас од срца љубим

„Ако је само истина кукавче?“ —

„Зар није увек моја једина страст била истину говорити, ти си ме при доброј вољи увек зато хвалила, та ја сам говорио истину и кад сам знаода ћу кажњен бити.“

„Јест имаш право — е где је то време остало!“

Рамиро пољуби стару добру Хуану, која опет нелико суза низ своје збрчкано лице пусти, поздрави Енрику, која је мирна и бледа постала, и пређе к Маријиној руци из врата другом делу провалине, и у једном се скоку на своме коњу нађе.

Марија мотрише кришом Рамирова прса — она га хтеде нешто питати, али после његова приповедања но имађаше више смелости; јер је он долазио у додир са царицом и краљицом, а и сам је грофом постао.

„Пусти и нас опроштај да узмемо Марио," рече он кад је поред коња стао, „задржи ме у твојој успомени."

„Мени је тако чудновато око срца." —

„То чини растанак Марио, остај ми моја мила сеја."

„Видиш — Рамиро — та ружа коју ти носиш већ је прецветала — а кад си дошао била је још пупољак!"

„Гроф од Теба је цвет заборавио, већ је скоро са свим прецветао — сад га Марија на то подсети — он погледа доле — и заиста, већ се са свим осушио и увео. —

Кад се Марија и Рамиро као да друкчије не може бити пољубе, и он отиде, онда се њему ноћу у мраку чињаше, да га опкољавају две лепе слике, као да би га обе звале и отимале се за њега — десно је лебдила Марија љупким мирисом у отворено црвеном оделу, начињено од лишћа дивије рржа, она се осмејкиваше као јутро мајског дана, она га зваше својом лепом белом руком као да му рећи хтеде: „Следуј мени — моје је срце чисго и куца за тобом, ја цветам само за тебе!"

С леве се стране успужа у златним сјајним хаљинама краљевско дете — и оно махаше — и зваше га са гордим повукама лица и са малом круном која му главу красише — она лебдише сјајно и преварљиво смешећи се као раскошни летњи дан поред њега а њему се учини као да чује речи: „Следуј мени, моје срце тежи за тобом, — ја ћу те љубити и само те један пут стиснути!"

Обадве слике беху токо лепе — тако примамљиве и кад је он шумски цвет са краљевском ћерком успоредио, онда се чисто изазове нешто на његовим уснама, јер колико су различне биле ипак су личиле једна на друго. Рамиро поглеби час на шумско цвеће, час на сјајну краљевску ћерку, и без да је уздице пустио као да је за последњом јурио.

Кад је ноћу у Мадрид ушао, изгубе се лажне слике које му душу опчараше.

Друго јутро пре него што је на пут пошао, ступи гроф од Теба носећи маховинску ружу у раскошном двору мадридском, у ком се инфанткиња Марија са својим васпита-

тељкама и придворкињама проваћаше — он је без устезања у дворану за примање уведен и пошто је молио да му се име инфанткињи не каже због умишљене шале, тако је имао срећу дражесне Марије — маховинске руже да мирише јер је без такове излазила.

„О, гроф ме је победио — гроф је добио викне она смешећи се и — љутећи се — ал је маховинска ружа тако лепа, да хоћу ја да је носим.

„Добро јутро," рече долазећи Рамиро, и поклони се малој инфанткињи — она погледи младог официра — његове се речи њој допадну. —

Још пре одласка добије гроф од Теба, кад је са доном, Олосагом и грофом Реусом код шпанског маршала био од краљице подужу затворену кутију са огледалом — кад исту отвори, нађе унутра написано:

„Добро јутро, — Марijо!"

и добро слошен скупоцени мач, ког је ваталица с драгим камењем окићена била.

Олосага се насмеје. —

„Од инфанткиње?" Запита Прим, дон Рамиро баш напредује у сваком погледу!"

За један час беху господа на пут за Париз. —

Пре него што идућем одломку приступимо, вратимо се преко светског мора св. Мадри, да видимо шта дружину св. Вићентија после неколико недеља по одласку господе од гарде тако јако занимаше.

У црно окићеној дворани инквизиционе палате опажамо три најмоћнија инквизитора где се у ноћним часовима састају — пред њима стоји краљичин причесник. —

„Тако ће се нагомилано благо свештеничко распачати, то су речи славољубивог ђенерала" понови Кларет.

„Извештаји су данас из Париза дошли, брат Флоренција посланик преосвећеног владике из Мехике донео их је."

„Отправништво трију уједињених трупа из Инглеске, Француске и Шпаније, решено је. — За неколика месеци напуштају флоте Европу и иду у Мехику," проговори ста-

ри Антоније. „Луј Наполеон ће Приму дати врховно заповедништво.“

„Прим ће се онда и даље дочепати круне нами служећој држави.“ изјави Флоренција.

„Пелагија Антоније преосвећени владика пре ће извешћен бити него што ће трупе у Мехику ступити, још пре но што ће ово мнење саопштено бити; он зна врло добро да је Прим нећаку од уплива министра Ечеверије Маријану де л Кастро узео, и да ће исту собом повести — де л Кастро је прекомерно богат, тако да Пелагије Антоније мора се врашки спремати. Он треба у исто време то да има јер ће брат Флоренција са својим заповестима и наредбама сутра већ натраг поћи,“ рече велики инквизитор; архијепископ је тада бројао за свога повереника ђенерала Леонарда Маркеза — осим тога има он као што Флоренција извештава осим свега вешту руку у пуковнику Мигуелу Лопецу!“

„И тако брат Флоренција долази сам натраг?“

„Он и његова два пратиоца се журе сваки са својим извештајима разним путевима натраг у Мехику, ако један од њих светој ствари служећи и пропадне, а и другог несрећа подари, то ће ипак трећи Пелагије Антонију стићи и нашу посланицу предати.“

„Прим је један од забележених мртваца.„

Он ступа у страну земљу с надом да круну на своју главу метне, нож је за њега сигурнији, надамо се, да се неће натраг вратити,„ одговори Антоније.

„Луј Наполеон не ће своју намеру опозвати. — Онда би и себи гроб ископао, — Мехика припада исусовом друштву.„

То је било што се те ноћи у св. Мадри закључило — видећемо да се свемогућа рука ових људи на далеко пружа и да се њихова воља царској и краљевској претпоставља.

XXXVIII.

ПОДЛО УБИСТВО.

Ведро небо са топлим сунчаним зрацима обасјавало је цео дан Хацијенду де л Кастру, која једва 10 миља од Вера-Круце одстоји близу великог пута који главној вароши Мехике води.

Овај део је у средњој Америци најблагословенији. Не рачунајући гола брда и пусте планине ипак налазимо овде благородна растиња. Топао дан расхлади блага киша, тако је и данас залазеће сунце опколило коло, дочим иза високих брда уздижу се мутни облаци; а на врховима брегова почива вечити снег.

Хацијенда ђенерала де л Кастро чију је ћер Марију узео Прим била је од подножија ових брегова који се кроз сву Мехику повлаче опасана, само једном широком пустаром раздвојена, као што се у богатим долинама ове лепе државе то често опажа. Хлад од облака и брегова опасипаше све више и више ову пустињу, који хлад као какав зид опкољаваше двор, који се у среди као каква лепа башта подизаше. Иза овога почињаху неприметне шуме, од којих огроман део Хацијенди припадаше, ту беше једини широки пут који од Вера-Круца у ком транспортне лађе и флоте француске, инглеске и шпанске стајаху, у Мехику вођаше.

Ноћ је после топлог дана брзо наступила, — није ни било вечери, јер је мутни облаци одмах у ноћ претворише — около још дуваше топли ветар кога у околини Хацијенде осећаху, —

У околној шуми дубоко у пустињи стајаху две особе у ватреном разговору, који се у мраку једва распознаваху.

„Јеси ли ти Лидо?“ Запита пажљиво Дијего поверљиви слуга трофа Реуса. „Зашто си ме овде позвала?“

„Важно посланство дон Дијего, врло важно посланство“ рече ближе ступајућа, „они Индијанци, који на весељу ваше госпође са Примом опазисмо! Лида има добро око и разпознаје зло!“

„Но па говори шта је?“

„Јесте ли видели данас оног човека са мрким широким капутом дон Дијего?“

„Калуђер донесе грофу једно писмо, калуђер Флоренција — јесте! Преко у шипрагу чекала су два коњаника калуђера.“

„Но па шта је ту чудновато?“

„Они су тихо говорили а Лида је чула да ће дон Прим доћи на Ланош!“

Слуга се Примов трудио да прочита лице Индијанке, чега се ова боји. —

„Французи и Шпањолци су омражени!“ настави Лида, „поглавар Мехике са поглаваром Апаше закључили су мир, да би сву силу против нових управили. Сви ће умрети ако се не врате натраг. Французи и Шпањольци имају војску преко између Буша и Ланоша — дон Прим је вођа — заверили се да га убију!“

„Зашто не кажеш то твојој госпођи грофици?“

„Доња Маријана је неверни Тома. Она само на круну мисли. Прим ће бити одмамљен у пештеру и тамо ће од Француза и Шпањолаца убијен бити, нема му спаса, заверили су се против њега бели људи и Индијанци склопили су савез; нема спасења.“

„А ко су била та два човека што калуђера Флоренцију тамо очекиваху,“ запита Дијего.

„Страни људи, Лида је видела брадата лица и за осветом севајуће очи!“

„А шта су ти људи говорили с калуђером?“

„Лида се као мачка близу привукла да чује, али су јахачи били лукави и пазиште — Лида мораде мирно лежати, Флоренција је протом звао за знак победе и говораше: наступајуће ноћи долази Шпањолац, онда су обадва човека сагнули своје главе и договарали се — Лида је само о Пику (високом брегу) и пастирске пештере чула — онда су се та тројица смејала. “

„Шта је било са пештером?“

„Лида мишљаше о неком хрђавом плану тамо — дон Прима тамо одмамити — пик је висок а провала дубока!“

„Ти мислиш они ће грофа тамо одвући? Познајеш ли ту провалу?“

„Лида познаје провалу, ал не сме тамо.“

„Проклето“ гунђаше Дијего, „па шта треба чинити?“

„Дон Прим не сме двора оставити.“

„Сад се морам пожурити к њему да му твоје речи поновим — он не верује таким приповеткама! Ти мораш са мном ићи, Лидо ти му мораш сама све казати.“

„Дон Прим не ће чути! Он је већ отишао.“

„Онда морам о свему дон Топету известити, који се с ђенералом де л Кастро у двору дивани, он ће наћи помоћи, ти ћеш му показати пут пику и пештери.“

„Лида ће показати пут, ал ће доцкан помоћ доћи — у пастирској пештери има дивијих зверова, лоцова и убица.“

„Од кад си тако плашљива?“

Индијанци не разуму грофовог слугу.

„Шта мислите Дијего? И Лида ће ићи свама, онда нема опасности — али зверови неће штедети дон Топету, сироту Лиду и Дијегу“

Дијего се насмеје.

„Ја сам мислио ти се умеш ножем борити, ја мишљах ти имаш одважности?“

„Прогив зверова не помаже ни нож ни одважност.“

„Пожуримо се можда ћемо грофа наћи још у зидинама, онда би светој богородици захвалили.“

Пошто је слуга шпанског маршала ком је преко Луја Наполеона врховно заповедништво над уједињеним трупама француске, инглеске и шпанске поверено било и Индијанка из густиша Хацијенде натраг јурили — дон Прим је супрузи лепој и богатој Маријани неприметно писмо прочитао, које му је један калуђер предао, — у њему морају особите ствари бити, кад је гроф Реус севајућим очима без да је становницима Хациједне саопштио, при наступајућем вечеру слугама ђенерала де л Кастро налог издао да му коња оседлају — и заповедио је да му коња изван зидова

изведу, јер се с прозора из овога предела све лепо превидети могло.

Прим извади из свог богато орденима окићеног капута још једаред писмо, и пре но што се на пут кренуо, прочита га још једаред које овако гласаше:

„Упутите се при наступајућој ноћи на пут преко Ланоша у правцу пика орисаба. Доћи ћете неколико хиљада корачи до Хацијенде де л Кастро — близу овога налази се један црн крст, који место показује где су часни службеници од црвенокожних људи поубијани били. Код тог ће вас крста очекивати један племенит Мехикапац који је од великог уплива. Прим маршалу ће се та земља поверити — Шпанској ће се с радошћу придружити.“

Ово је писмо без потписа било. Господин гарде ванредним догађајима одан мишљаше прво калуђера који му је ово тајно писмо предао као залог на Хацијенди задржати. Прим је искусан војник био па није на заверу и издајство ни помишљао, а о овом тајном посланству није нико у двору извештен био, то Прим није ни смерао — он расположи све могућности свог ноћног састанка и нађе их за тако примамљиве, да их никако не могаше пропустити. Премда он овде у страној земљи не имађаше много приврженика и пријатеља ипак се надаше, да је можда упливом своје супруге, чији је ујак од највећег уплива у читавој Мехици био задобио тајне обожатеље, који незадовољни са стањем ствари и постојећим пуковнијама од њега боље очекиваше. Осим тога била би гњилост кад се не би позиву одазвао који би му у доброжелећим круговима сваку наду на добар успех осујетио.

Маршал Прим се дакле за сваки случај добро са својим самокресима наоружа, опаше свој мач, огрне пошто се нагло смркаваше свој црномрки јахачи огртач — напусти неприметно двор уђе у шталу скочи на свог изврсног вранца који нестрпељиво земљу копаше. Нико га не отпрати, нико и не знађаше, куда се гроф Реус, заповедник уједињених сила наступајуће ноћи упутио. Надзорник коњушни-

це де л Кастрове усудио се ипак опоменути, да ће по мутним облацима и топлом ваздуху непогоде бити. Маршал пречује ову опомену и у том измумла заповести официре поштовати и подобне. Потом се упути шуми где трупе лежаху — кад се у мраку Хацијенде више приметити не могоше, променн брзо свој пут Ланошу.

Сад се подигне холуја која у топлим данима обично непогоду предсказиваше — бесно дуваше — и коњ оборном главом јездише кроз пустињу покривену црном ноћцом.

Прим се упути „пику орисаби“ и сигурно тим правцем јахаше — једва могаше двадесет корачи у даљину видети. У његовој се души породе наде сјајних изгледа, тако да му та ноћ ни мало страшна не изгледаше. С том је надом Европу напустио, а то је све мехиканска круна причинила која му вазда пред очима лебдише, на које уплив своје породице, своје прекомерно богате супруге рачунаше! Из обећаваних Наполеонових речи учини му се да чује — да му цар круну одобрава — овај му план не избијаше из главе!

Својој је супрузи своје планове саопштио чим је у де л Касуро дошао, а ватрена Маријана, ћерка високо стојећег ђенерала примила је исте са слашћу — она не беше само телом и душом жена овог јунака, она је делила част и славу, па је и за њу био мамац да седне на престо свога оташтва, који је у последњих десетину година позориште ниских сплетака, борбе и промене био. Садањи председник Јурец био је још по Примовом мњену слабо чврст на своме месту, а број приврженика де л Кастрових и министра Ечеверије тако силан, да не би тешко било, где је нужде са силом или пожртвованьем грдних свота новаца, а и обећаванъем до престола доћи.

Прим се надаше да је повод овом ноћњем састанку такмац Јурец и република, с тога је нестрпељивим очекиванъем јурио у мрак примамљивој својој цељи.

Крупна киша поче падати, а из далека се дизаше бура.

Коњ већ по мало малаксаваше и он га пусти корак по корак напред корачати мотрећи на црни крст. Прим јахаше

крајем он је помоћу шуме познао орисабов брег и не могаше залутати. —

Прим већ хтеде више десно поћи, у том севну муња и он опази на неколико корачаји неколико црних предмета без сумње је тамо црн крст — ал је сад на стало питање хоћел се истом одма приближити. Раскопча свој огртач да му је лакше до мача доћи, метне десну руку на самокрес дочим левом коња управљаше.

Он се није преварио у неколико корачи чује он шпанско „које то?“ Приnозна облик крста и поред овог човека који на страни коња држаше. Иначе није ништа мого видети опет за то смотрени Прим нехтеде свога коња задржати, јер се хтеде уверити да ли велика трава што скрива.

Човек код крста учини се као да шпањолца разуме.

„Јесте л ви маршал Прим гроф Реус супруг Маријане дел Кастрве, онда пређите поверљиво ближе — ви се очекујете.“

„Ко је послао мени писмо и ко су то што ме ноћу очекују?“

„Шта вам име помаже, зовите ме дон Мигуелом, ви не мате поверења што вас ноћу позивам — што вам у име мехиканских великаша казати имам велеиздаја — је у том тај поред крста стојећи ступи ближе, махне „докле Јурец влада.“

Жеља се у маршалу сад тек пробуди — он се скине с коња и пређе странцу који се дон Мигуел зваше.

„Вашем позиву следујем мојом добром вољом“ —

„И одважношћу маршале — који мехиканцима није ново од вас, јер је ваш глас чувен и преко светских мора“ рече странац и спремаше се за поздрав.—

„Маните се учитивости, к ствари!“

„Ми смо сами, ви ћете сигурно знати гајну важности овог састанка, почем без ађутанта дођосте! овај знак ваше свести не сме у земљи непознат остати! Ја сам изасланик бившег председника Маркеза и његових млого бројних приврженика, Војска је Јуреца у великом не задовољству, од вас зависи за четир недеље да будетегосподар Мехике. —

Прим сматраше с пажњом у огртачу умотаног говорника — речи му се чињаху сувише брзи, а понуда од већ млого обећавајућа.

Ви се чудите мојим речима маршалу биће вам јасније кад вам речем како сви ђенерали на вас очекују да се свами куцну, и да њихове трупе свашим сједине условно да ће те се шњима споразумети.“

А каква су им захтевања.?

„Ви ћете их чути. Јесу ли трупе ђенерала вами прешле ви ћете као син и наследник силног де л Кастра издати манифест ми вам обећавамо до ће од војске Јуреца и то већином пуковније под вашу заставу ступити.“

„От куда закључујете то! „запита Прим чије срце немирно и неком надом испуњено куцаше.

„Његове трупе не примају плате — народ ће се за неколико недеља уморити и не ће најтеже жртве моћи допринети , са свију ће се страна радосно поздравити човек, који би на врхунац ступио, да овом нечувеном стању крај учини, који би чврстом руком узео узде да празне класе испуни за које је Јурец неспособан био да гдегод какав озбиљан рад предузме. Гроће Реусе маршалу шпански хоћете ли ви да будете тај човек који ће узде узети.“

„Камо доказа да су вам ђенерали тај налог дали, да ми то нудите?“ запита Прим.

„Доказ ћете ове ноћи чути, ако мени изасланику изјавите вољу, да ћете у преговоре с ђенералима ступити.“

Прим се предомишљаше једно магновење. Њему је добро познато било да је мехиканска држава на више странака расцепљена била, у којима су многи незадовољни ђенерали били, и њему је по жељи било да му ови на сусрет излазе да се уједине — његова моћ растила је ако успе да ову велику странку задобије, а био је позван да одма овом изасланику своје решење изјави. Он не може порећи да му је овај умотани странац предосторожност препоручивао, премда ни њему имена ни његовим посланицима не знађаше.

„Јесте ли вољни да уговор утврдите онда се не устежите, поноћ је већ близу, а и ово место није за преговоре удесно.“

„Где ћу наћи ђенерале који вас послаше?“

„Ја ћу вас одвести к њима, ако сте вољни за мном поћи.“

„Оно нека буде,“ одговори Прим јасно и крепко, — онда тихо дода „света богородица нека ме у заштиту узме.“

„Пошните се на вашег коња господин маршалу, ви ћете се уверити, да људи који с вама у свезу ступају да Мехику спасу не могу се с вама јавно дању састати.“

Странац се хитро баци на свога коња и натуче боље свој огртач, јер киша с ветром јако падаше. Мутни се облаци почеше ведрити, и сад се грмљавина само из даљине чути могла.

„Камо ћемо?“ Запита Прим, бацивши се на свога вранца, коме ова непогода ништа не сметаше.

„У брегове, за један час смо на одређеном месту, а пре зоре може маршал од Шпаније опет у двор де л Кастро код своје лепе супруге бити. Пожуримо се!“

Сад појуре оба јахача са спуштеним уздама узвишеним бреговима. Кршовито стење учини необичан утисак што ближе к њима идоше, и премда је воћа на овај призор навикнут био, не промаши његово дејство на Прима, који се неизвесној цељи журио.

Али он сад не имаше времена на то помишљати — он се једаред решио примамљивом позиву следовати, он је сад тако сјајном будућношћу очаран био, која његовим славољубивим плановима ласкаше, да на никакво зло и помишљао није.

Дубоко погнути Мехиканац беше пун радости што маршал шпански тако вољно за њим следоваше. — Прим не могаше лица свог воће видети, он и не помишљаше на случај у ком архијепископ у име св. Мадре господу од гарде прибавити даде, да се усудио од нагомиланог језовитског блага говорити — Мигуел Лопец најемник архијепископа та вешта накарада, који је ове ноћи први покушај своје вештине показао, — којом је он доцније као јуда несрећног цара Максимилијана упропастио — Мигуел Лопец води грофа Реуса, кога је славољубље заслепило да се у

заверу уловити даде из које по мнењу Пелагије Антонија више светлост дана видети неће. Мехиканац Лопец не имађаше за примљених хиљаду пијастера више ништа да ради, но да га у пештеру одведе — остало је другим рукама поверено било које су ножем добро управљати знале.

Већ се приближиваше наши јахачи стеновитим грудпама, у којима грмљавина страшан одјек даваше, тако да се и наш смели Прим за магновење поплашен чисто натраг тргне — потковице од коња лупаше, пошто су травни пут прешли и каменити од брегова наступили, ипак и ово грмљавином беше надмашено.

Сад јахачи дођоше већ на подножије високог пик-орисаба чије се провалине у стрмене зидове мењаху. У наоколо беше празно и пусто, ни једно дрво не расте на овим снежним бреговима, нит ту беше људскогст ана, за овима се пружаше велика пустиња на којима се види само маховина.

„Ми смо код мете“ рече на један пут Мехиканац дубоким гласом и задржи свога коња, „сиђимо се доле а коње можемо овде привезати.“

Прим следоваше понуди.

„Сад за мном угледним посланицима,“ рече Мехиканац и приближи се некој провали — „за један само тренутак па ћемо видети да ли су неочекивани гости овде.“

Код оних речи извуче он испод свога огртача самокрес управи га над провалом и опали. —

Ужасан се звук разлегао — као да се стење руши.

Прим је мирно почетак свога вође посматрао и помисли, да овај хитац није само да животиње расплаши него да у пештери знак даде.

Мехиканац брзо напуни свој самокрес и пазио је да се у стенама што не миче.

„Узмите ваше оружје у руке и корачајте за мном, кад дођемо до друге половине онда смо сигурни.“

„Зашто нема буктиње?“ запита Прим.

„Ја сам две у углу ове провале оставио, ал страхујем да су од овог мочарног времена пропале — до места се морате господин маршалу поверити мом вођењу.“

„Ја би волео кад би ми буктиње нашли и припалили, јер вам морам исповедити, да ја све волем, само не густу помрчину на непознатом месту.“

„Ваша је жеља мени заповест — држите се за мој огртач — за неколико минута покушаћемо да светлости набавимо — у осталом ја сам у овој провали тако познат, да би ми се потпуно могли поверовати!“

Прим се не хтеде плашљивим показати, јер је у нади живео да овај не мисли ништа зло. С мирним срцем ухвати он свог вођу за мокар огртач и следоваше у унутарњост провалине, која му као ждрело зијаше.

Земља је била мокра и клизава исто тако и зидови влажни гнусно изгледаху. Прим држаше спремљене своје самокресе да би их у сваком магновењу употребити могао.

„Предосторожност господин маршалу“ продере се Мехиканац, „земља је клизава а ми силазимо с брега.“

На један пут се окрене вођа на лево, сагне се и дигне из пукотине које једва напипа неколико дрвених парчади намазаних с терпентином и воском.

„Станите мало да покушамо буктиње да запалимо.“

Прим је био услужан да укреше ватру — али не могаше. Једва му испадне за руком да на својим сувим хаљинама запали обадва дрвета.

Прим је сигурнији био макар да је светлост слаба била, он се ипак слободнији осећаше у пркос гнушању — премда се он својом снагом и оружјем не би могао одбранити, ал сигурније овога пред собом гледаше.

„Ми смо већ на половину приспели“ — рече вођа, помозите само да ово камење пређемо, па смо онда на мети.

Вођа га сад понуди да скине огртач, да тури буктиње у пукотине од стена да би му руке слободне биле, да му тако помогне бацати камење. С поверењем учини Прим као што му Мехиканац саветоваше. Он се опрости свог тешког огртача, тури самокрес у пршњак пошто је петла спустио и хтеде са вођем камен узети.

У том магновењу угаси ветар обадве буктиње, и они остадоше у мраку.

„То не чини ништа,“ гунђаше Мехиканац, „сад ћемо ми добити светлости; зар не видите кроз пукотину, да нам се светлост приближује?“

„И у том ћемо осветљеном делу наћи оне који вас изаслаше?“

„Будите стрпељиви наћи ћете више него што очекисте господине маршалу.“

„Како да разумем то?“

„Како волите.“ — Прим и Мехиканац скоче на страну испред њих стајаше широк и дубок ходник — који црвено осветљен беше, остраг у пештери чињаше му се као какав свод, јер је изглед пресечен.

Шпански маршал зачуђено посматраше слику која му се сад појавила. Од прилике двадесет корачи од њиховог места седеше шест шпанских војника, којима су клобуци дубоко на лице пали, двојица су се на зид пештере наслонили, двојица на лактове а последња двојица спаваху.

Осим ових војника не беше у пештери никога. Прим сад зачуђено погледи свога вођу. —

„Је ли вам по вољи господин маршалу“ рече Мехиканац, и покаже руком пештеру, у коју се само преко једног ниског камена доспети могло! —

Прим у овом тренутку добије са свим дуго осећање — необичан страх. —

„А они шест војника тамо“ — запита уплашен показујући руком тињајућу ватру.

„То је почасна стража маршалу страних сила“ одговори Мехиканац са неким посмехом.

„Почасна стража која канда спава“ — гунђаше Прим.

Сад се чуше неки гласови из удаљених крајева пештере — један у огртачу умотан и два калуђера појаве се сад у стражњем делу.

Прим осећаше необичан страх, да су шест војника од његове пуковније непомични остали, он предвиђаше несрећу — јесу ли ово обучене лутке — како дођоше ови људи у ову пештеру?

Прим се чуђаше — како је и сам дошао? Њему је претстојала иста судбина као и овим војницима.

Он се одважно овима приближи и његов вођа стане код уласка, а оне се три особе приближе. — Један од ових био је калуђер Флоренција, који му је на овај тајни састанак позивницу предао. Они стадоше као да су хтели видети шта ће шпански маршал отпочети.

Прим прође покрај првих сагнутих војника — кад им рамена дирну, види он нагрђена лица оних војника што наслоњени беху, и увери се тек сад, да су то шест лешина. Он скине најближем клобук с гвале — сваки је на темену имао дубоку рану с које је крв опрана била. —

Прим ступи корак натраг —

„Јесам ли ја издан? Је ли ово пустахинска пештера у коју ме доведоше?“ повиче он силовитим гласом и ухвати самокрес да петао одапне.

„Тако казни Мехика сваког|који у својој власти залута.“

„Триста му мука! онда сам ја тај човек, који ће убијене војнике из моје војске осветити“ викну прим успаљен гњевом.

„Вама ће бити као и вашој мирној телесној стражи овде. Ви и ваши људи смрти сте посвећени!“

„Проклетство на вас! Тако сте ме нитковски у ову заседу домамили! Зар сам ја без оружија?“

Прим извуче самокрес и нишанише на најближег од ове три накараде, који баш сад хтедоше заповест св. Мадре извршити — то је био калуђер Флоренција — он подигне своје руке да проклиње — у том се избаце два хитца, а звук се на далеко разлегао.

Кугла калуђерског пратиоца — који је у један исти мах с Примом натегао самокрес, прозујила је само покрај Прима и у дари у стену — Примова кугла боље погоди, јер је издајничког калуђера пробила који се у крви строшошта.

„Убите лопове! — убите проклете“ стењаше он; „не пуштајте црквене лопове живе на поље!“

То је све било за неколико тренутака — мртви вој-

иици који вештачки око ватре понамештена беху јаким ваздушним потресом стропоштају се сад пред Примом, који се већ за изгубљеног сматраше. Изгубљен би и био да му за времена помоћ приспела није. — Док се он јуначки с двојицом борио, а онај нитков што га је у ову заседу довабио залети се да му ножем леђа прободе.

У тренутку кад је подмукли Лопец руку подигао, радоваху се она два ниткова који мало даље стајаху, што ће их овај ножем опростити беде — у том Прим осети, брзо се окрене, али већ осети руку убице — место у леђа погоди га у прса — и Прим који на тако што није спреман био, осети да се сад више одржати не може; јер нож у његовим прсима —

На једаред се из даљине чује пуцњава. —

Прим извуче мач из корица и одбије руку свога непријатеља — ипак дође нож до дебелог Примовог буђелара, ког је он свагда у пршњаку носио — јаросно скочи рањени на противника — овај се ипак вешто извуче испод мача — у том се брзо пожури изласку, на ком се неки жагор чути могао. — Прим је био препречен да за њим јури, јер га сад калуђер и његов пратилац нападоше. Сигурношћу и јунаштвом као што то само грофу Реусу приличише, бранио се од претећих оружија — он је био, при свем том што му је крв из ране цурила у намери да их сузбије, пошто је калуђер једну рану у главу добио. Кад се Лопец из пропасти у коју већ упасти хтеде извуче, и хтеде се у пештеру вратити да јежовитском непријатељу сигурно једаред за душу спева — у том га изненада неко с леђа у коцати хтеде, јер је већ и говор чуо да са неко приближује, али и не сумњаше он, да то могу непријатељи бити, он их је шта више држао зе привржeнике Пелагије Антонија, који се о свршеном убиству известити хтедоше — јер од Примових се пријатеља није плашио. — Издајник овај није ни мислио да је Индијанка Лида њега и калуђера Флоренцију прислушкивала.

Кад је на један пут осетио да га две руке ухватише, већ је сумњао да ће се својим ножем моћи избавити.

„Натраг иначе узнемирујете најпоспешнији тренутак Прим је у пештери, ви сте ухватили Лопеца!“ викну он хитро и покушаваше да се извуче.

„Охо, ниткове!“ проговори неки крупан глас, „хоћеш да ми прокосиш — чекај!“

Особа која је тако напрасно убицу укоцала, мора да је ванредну снагу имала, јер док је једном руком нож отела и бацила, притисне Лопеца на своја прса тако јако да је овај готово и вид и слух изгубио. —

„Убите га дон Топете“ повиче један глас, који се приближаваше, „убите ниткова, мој је господин у највећој опасности!“

Дијего покаже у другом делу пештере — Прим као да посрће — оток крви као да га је ослабио.

Топето опази крвави зарез и види опасност свога пријатеља — он подиже Лопеца као перо баци га да себи пута начини, и упути се шпанском маршалу да га спасе, а Дијего му следоваше.

Индијанка Лида стајаше на уласку пештере држећи три пушећа се коња на којима су баш на време стигли, да спасу супруга лепе Маријане де л Кастрове.

У тренутку кад је Топето у пештеру стуиио и видео опасност, хтео је Прим својевољно, пошто је рана опаснија и дубља била но што он мижљаше, подлећи непријатељевом мачу, — а онај обешењак калуђер хтео је смрт Флоренција пошто по то да освети, и вребаше прилику да му нож у срце завуче.

Савезник језовитски брзо је увидео, да му се извући ваља, и употреби прилику кад је Прим у Топетовим рукама био, утече дакле у дубљину пештере. —

Прим се онесвешћен стропошта — крв из његове ране појури, а Дијего склопи руке своје, јер је већ мислио да му је господин мртав. —

„О дон Топету! грофу је престало дисање — очи су му затворене — света богородице буди нам милостива“ повиче у највећем страху његов слуга.

„Проклети нитков“ прогунђа разјарени контре-адми-

рал и прободе стропоштајућег се калуђера, у чијој је руци још било убилачко оружије.

Сад се окрене свом лежећем пријатељу — и са страхом се увери да Прим има мртвачку боју — крв сад само помало капаше на земљу, која се од крви црвенила.

„Ово није више шала“ гунђаше Топето, „ми га морамо што пре из овог смрада на свеж ваздух изнети и за воду се побринути — брзо Дијего запали парче дрвета да ми засветлиш, а ја ћу маршала изнети!“

Мртво тело снажног и великог Прима беше тешко, које и Дијего не би у стању био носити; дочим га Топето пажљиво на своје руке метне, и понесе га без напрезања.

Да је когод у том магновењу јако ожалошћеног Топету на издајничког ниткова подсетио, свет би се бар гнусног Лопеца опростио, те не би овај после неколико година несрећног цара Максимилијана издао — али је Топето био принуђен да што пре свога пријатеља на свеж ваздух изнесе.

Кад је он већ са својим теретом на поље изишао, разведрили су се били облаци тако, да је у стању био оближњу околину предвидети, и по препоруци Лидиној метне рањенога под стрељу једне стене.

„О сирота дона Маријана — о сирота Лидо“ јаукаше Индијанка и баци се на мртвог супруга своје госинице — „он је мртав — нема више помоћи за доброг дона!“

Топето здере Примово одело, и увије му помоћу Дијеговом рану. —

„Лидо! било још куца“ — викне контре-адмирал, „ти познајеш путеве и предео — имали какав извор близу?

„Има, има дон Топето, има овде на сто корачи воде између стена.“

„Онда трчи и донеси воде, то ће твоме господину добро чинити!“

Лида чисто одлети и брзо се врати носећи на једном великом листу воде, дотле је Дијего на заповест Топетову коње довео и спремио да се врате. Он покрај господаревог вранца нађе и једног страног коња, сети се чији је, и из освете извади нож те га закоље.

„Тако никтове, сад јаши ти лукави Мехиканче који си мог сиротог господара у ову пропаст довабио,“ повиче Дијего шкрипећи зубима.

Кад се Топету врати, почесе Прим мицати, пошто му је пријатељ чело расхладио и крв обуставио. И само дисање му беше сад јаче.

„Хваљена буди света богородице,“ рече контре-адмирал, „он се опоравља, рана не ће тако опасна бити, као што се мени у првом маху чињаше.“

Те су речи биле мелем за Лидино парајуће срце — али је имала муке да претаји своју радост, она је час контре-адмирала час свог господара гледала и пазила је на свако мицање да би се само уверила да је гроф жив. —

„Хајде да покушамо да га исправимо“ рече Топето, пошто се уверио, да је његов стари и искрени пријатељ очи отворио.

Дијего се са сузним очима сагне да Топету помогне да Прима полако подигну.

„Шта хоћете ви? где сам ја“ — рече господин гарде, „са мном је свршено!“

„Та ваљда и није мој стари љубазни Приму“ проговори Топето, „ствар је опет скоро у свом реду. Ти си још онај пређашњи дрски Прим, који се од никаквих лопова не плаши. Опорави се мало хладном водом, па онда морамо на коње. “

„Ах — ти си“ одговори Прим смејући се познавши старог друга с којим је свакојаке догађаје уживао „хвала створитељу да си ти код мене -- а где је Серано — и Олосага!“

Сад би требао и Топето да се смеје који је из овог питања видео да Прим као из сна говори, да је ускликама успомене са осталом господом од гарде у заједно бојак био.

„Они су напред.“ —

„Онда ми само помози -- хуле ми прса прободоше, то је неизлечим бол ја ти кажем.“ —

„Кад ти то шкрипећи зубима исповедаш онда је на сваки начин зло — али ће опет бити боље, покушај да ли се можемо на коње попети?“

Прим се усправи, сву своју снагу сабравши а од Топете и Дијега потпомогнут, јер би се сам опет стропоштао.

„Проклете хуле одмамише ме у клопку, хтедоше ме смлавити, што им пола и изпаде за руком," рече Прим све се више догађаја сећајући, и метне руку на рану, јер је тешке болове осећао.

„То би они постигли, да ти ниси Топету имао."

„Прими благодарност моју стари пријатељу, ићи ће — та мора ићи — јер се Маријана не сме плашити."

У том се приближи Прим своме вранцу, ког је Лида држала, и ту га баце на седло. —

„Триста му мука! — ви ме дижете" викне маршал срдито, „то је срамота — даље с вашим рукама ја морам сам у зенгије стати."

Смешећи се скине Топето своје руке — с радошћу види како Прим покушаваше да се на коњу одржи.

„Не замери нам што те данас потпомагасмо — колико си пута ти мени помагао, а ја радо старе дугове плаћам."

„Нема ту, пустите да се вратимо де л Кастру — дотле ће све добро бити!"

Топето, Дијего и Индијанка узјаше своје коње и пошто је Лида напред јахала да им пут показује, јахаше ова двојица поред рањенога. — Други би тешко у стању био са самртном раном овако себе савладати! Топето се изнова сад чудио своме другу.

Кад су до двора Примовог приспели, пође поново крв из ране, и нападне га жестока грозница, тако да је у несвестици лежао, те га одма лекари ђенералног штаба лечити предузеше да му тако бол утишају.

XXXIX.

ТАЈНЕ МЕХИКЕ.

Сва се Европа занимала отправништвом, које је од уједињених држава Шпаније, Француске и Инглеске под управом Прима у Мехику отправљено било, да би се ова удаљена земља опростила дивљаштва, и да би у ред осталих држава дошла. Мислило се да ће то отправништво са многобројном војском у толико пре успешно бити, што је расејаност Мехике већ у пословичну прешла.

У толико се више чудио сваки да се ђенерал Прим већ у години 1862. са својим оделењем коњаника и са Топетом и његовом трупом натраг у Шпанију вратио, а војску француску саму оставио, узалуд се тражио овом повод, кад ево у пркос свима покушајима и данас то остаде за светску историју тајна.

Нека допусте читаоци да пре но што се у разлагање мехиканске тајне упустимо, да овде нагласимо грозно убиство несрећног владаоца цара Максимилијана, који није као Прим за времена увидео опасност, на ком је убиству Француска материјалан, шта више и морални пораз претрпела, који ће увек осећати.

Рана шпанског маршала — чији повод још нико дознао није, — макар да је лечена и негована ипак се врло мало уталожила. Рана је на таковом месту била и тако дубока, да је само мало слабија природа била, морао би подлећи.

Топето је са француским адмиралом де ла Гравијером за време маршалове болести врховно заповедништво примио, ипак се уздржаваше да не би до одговорности дошао. Положај страних трупа није био баш завидљив.

Осим тога понављао се онај случај да су мања оделења у заседу одводили и тамо их убијали.

Огорчење је сваким даном расло, и мањи судари са Јуречевом војском били су неизбежни, ма да се јавна битка још није отпочела.

Прим је био врло нестрпељив, и тек што је с раном дотле дошло, да му лекари мала кретања допустише, већ је с радошћу дознао, да војници теже за бојем.

Супруг богате и угледне Маријане де л Кастрове до сад се увек надаше да Пуеблу и Мехику без по муке заузме — он је сам себи ласкао што су га већина становника усхићењем примили, посипајући цвеће по путевима — у место овога тајно му пречише, изузимајући неколицину поштовача породице де л Кастрове, показиваху му благонаклоност.

Али дон Прим славољубиви војник поред своје лепе супруге сањаше о мехиканској круни, не могаше се заплашити својим искуством ни добивеном раном, он говораше, да му привидљиви непријатељи из страха због уплива Јурецове трупе своју наклоност отказују.

Он покушаваше својом добротом и благошћу раздор да изравна — ипак се показиваше тако строг, да је његова војска за неколико дана до Јуречеве војске дошла који као да му пут затворити хтеде.

Прим изда ладнокрвно свом ђенералном штабу налог за спремање. Он је својим војницима у вече пред битку држао говор, у ком им напомену да према рањеницима буду људни и милосрдни, најпосле да му је жао што најемници председникови силом изазивају битку, коју је он уштедети хтео.

Прим је сам предводио шпанске пуковније — Французи су ноћу одведени да са стране ударе, инглеска војска стајаше у резерви спремна.

Сутра дан зором почеше јахачи Јуречеви тако нападати, да је готово требало све пешаке на обадве стране употребити.

Већ се на Примову заповест и лађарски војници уплетоше, у том обадве стране почну с огорчењем пуцати — већ се шпански редови прилично проредише, а најемници се надаше победи, на једаред се са стране приближе Французи с виком и ту беше жестокога окршаја.

Али је и Јурец тај исти план као и Прим имао, и у

истом часу кад се Французи укажу приближе се Шпанцима и Инглезима нове мехиканске пуковније.

Кад то Прим опази извуче свој мач и пође смело са својом војском на победу или смрт.

Овај пример јако дејствоваше.

Шпањолци, Французи и Инглези са опкладом јурише напред ко ће тог дана славу добити. С уједињеном силом јурише поново на непријатеља — с једном ватром борише се до вечера — кад сунце зађе могао је маршал поноситим лицем викнути:

„Ми смо победили — тамо беже најемници Јуречеви!

Као што је бој жесток био, исто тако решителна и славна је била победа, коју Прим извојева. Пут Пуебли беше сад отворен, он је хтео народу да докаже као ваљан јунак да не пали и не убија, него је рад само да усрећи!

Сутра дан после битке, кад се војска искупи, која му сваки дан преко својих курира вест доношаху о његовој супрузи, радовао се што је знао да су Маријана и њен отац већ вест о победи примили, за тим ступи други курир од де л Кастра у главни стан и преда шпанском маршалу запечаћено писмо, које је у недрима сакривано било.

Прим је био радознао шта је у писму — ступи на страну отвори га и читаше:

„Дону Приму грофу Реусу. Ујак ваше супруге вас позива, ако заиста љубав према Маријани грофици Реусовој осећате што се ја надам, да се још данас пожурите де л Касуру. Ви ћете господин маршалу овде потписаног и још два господина наћи, који с вама говорити желе. Ме закашњавајте — тиче се ваших ствари. Допустите ми господин грофе да се назвати смем:

ваш ујак Ечеверије.“

Прим се заблене на ово писмо — прочита га још једаном. -- Ечеверије је био најмеродавнији министар Мехике, коме све могуће беше! Какве су то важне ствари које има ујак Маријанин са мном да расправља? Примове се очи засветле -- је ли то круна што хоће Ечеверије да ми понуди. Зовели ме да ми каже: ти ћеш Мехици бити глава?

Шпански маршал предма је славном победом задану био ипак не смеде у првом тренутку тим мислима веровать.

Прим се с Топетом јашући упути двору де л Кастру — ма да су им добри коњи били ипак је било растојање од шест часова, тако да он пре вечери не може се својој војсци вратити. Он све нареди и опијен за круном пусти своју војску брзо напред.

Путем кроз шуму осети Прим као неку дужност да своме пријатељу Топету све саопшти. Он му рече чему се нада и шта очекива, а контре-адмирал му обећа у сваком положају да ће му пријатељ и брат остати. Опет му мирни Топето не претаји, да то све није сигурно, јер поштени морнар, звао је Мехиканце „неваљало друштво!“

Пошто је Прим ватрено од своје наде и свога плана говорио, повукао се Топето са својим назорима натраг, док не види шта ће на данашњем састанку бити — Ечеверије говори у своме писму, које по мњењу Топетовом верно мишљења озбиљност треба да је, — о неким двема особама, које на Прима чекају — он им није имена казао, ипак морају те особе важне бити, јер их је Ечеверије нагласио.

Обадва јахача сумњаху свашта — један је мислио на Јуреца други на Пелагију Антонија, тог моћног архијепископа мехиканског, најпосле сигурно држаху, да ће на сваки начин данашњи дан морати решење донети.

Обадва госпедина стигну око подне у двор де л Кастро Маријана и њен седи отац с нестрпљењем очекиваху грофа Реуса. Они пружаху руке, и стара дона Луиза дође да супруга своје љубимице поздрави.

На дворском прозору издалека опази Прим неку господу, којима се и ђенерал де л Кастро придружи да их позове у високи породични круг где је већ и сто намештен био.

Маријана пливаше у радосним сузама, да је свога супруга загрлити могла, она је њему и Топету желила срећу за добивену победу, но Прим ипак осети да у овим речима нешто скривено беше. Маријана је била потресена — или је што било, или штогод предстоји.

Господа се позову за сто. ђенерал де л Кастро вођаше супруга своје кћери министру Ечеверији, високом, озбиљном, гордом господину , који је шпанског маршала поздравио, ништа о свом писму не спомињаше. Топету се окрене ладним поздравом -- ни речи о добивеној победи.

Други господин очекиваше долазећег ђенерала де л Кастро — био је средње величине, сув човек без икаквог одличија , његово ћосаво лице издаваше га за трговца, који је миран као Инглез а уздржљив као дипломата био. —

Бадава Прим и Топето сматраше овога — они га не познаваху.

Али нису дуго остали непознати кад се столу приближише, отац лепе Маријане која са својим супругом и контре-адмиралом свом одређеном месту корачаху прикаже господу. —

„Господин Севард“ рече де л Кастро, показујући странца, „министар беле куће.“

Прим се поклони — то није очекивао! Странац је био најближи саветник председника Линколина — тај вешти дипломат северне Америке, који је својом трговачком мудрошћу признање читавог света задобио — тај природно прости човек био је Севард!“

Забава при богато украшеном краљевском столу дотачињала се само ладнокрвних ствари, као да се све избећи хтело да се о догађајима Мехике говори — Ечеверије се забављаше са својом нећаком, Топето је говорио са ђенералом де л Кастро и са доњом Лујзом , Прим приповедаше Севарду о шпанским одношајима, којима је истом велику пажљивост пробудио. Ватрени маршал је имао прилику да се мирнећи овог државника диви. Као што је Севард гнусан у разговору био, таки је Севард и у своме уживању.

Кад су се дигли од стола , ђенерал де л Кастро одведе женске у ладовик, да их у друштво контре-адмирала пусти, дочим је Прима, Ечеверија и Севарда у своју собу отпратио. Послужитељи доносе господи каве и смотке — тад употреби ђенерал удесну прилику, да се за једно магновење удали.

Три човека разног мњења и наде били су сами.

Ечеверије пређе Приму, пруживши му руку — Ви сте дошли на мој позив господин маршалу, и пошто смо овде тројица морам вам пре свега изјавити да сте код мене поштовање стекли! Победу коју сте ви извојевали велика је и сјајна је. Рачунајте с обзиром на сродство, ако вас за времена опоменемо — Ви жртвујете људски живот — ви жртвујете сами себе без даћете имати успеха!“

Прим ступи корак натраг — то није очекивао!

„За успех се ја не бринем господине министре, још једна победа као јучерања отвориће ми Пуеблу,“ одговори Прим са јасним осећањем.

„Ви заборављате маршалу шпански да ви ваше покушано јунаштво употребљавате на оно што неће никад ваше бити“ рече Севард мирно.

„Допустите ми да искрен будем,“ дода Ечеверије приближивши се Приму, „пустите нас госдине маршалу да говоримо као људи који искрено мисле! Ви хоћете Мехику да освојите — не браните се — ви хоћете Мехику да начините покрајином Шпанске или Француске и да на вашу главу круну метнете — то су слике фантазије господин маршалу. Не љутите се, чујте даље!“

„Вашом храброшћу ћете и други пут победити.“

„То се надам господин министре.“

„Успећете да Пуеблу добијете — да оснујете један престо — али за годину дана кунем вам се, у пркос вашој победи није ни један човек ваш, и сами ћете бити — лешина!“

Прим одбије опоминњујуће речи ујака своје супруге.

„А ко може то напред рећи;“ гунђаше он.

„Обадва човека које пред собом гледите! Идите с нашим уверењем кући; да бар тако маршала шпанског и његову војску поштујемо, а да би ред повратили, оставите што пре, Мехику.“

„Је ли то знак победе што сам извојевао?“

„Не тражите друго осим признања, које вам одајемо, и овај преговор који вашу војску и вас спасава!“

Прим још није увидео назоре Севардове, из којих из

вире да је он због тога овамо и дошао — он још не разумеде речи Ечеверијеве од кога се он овамо долазећи надаше да ће му на против добар савезник бити.

„Допустите ми питање, која је та сила која ће ме смлавити?“ запита Прим са мало скривеним неповерењем.

„Ви хоћете језгро ствари да знате маршалу,“ одговори му мехикански министар, „онда чујте! Успете ли ни да непрекидно понављајући војску председникову расејете, онда вам долази моћ поповштине!“

„А ако ја и ову знам задобити?“

„Онда су уједињене државе северо-америкапске које никако не могу трпети,“ рече мирно Севард, „да Мехика постане туђа краљевина.“

„Видите господин маршалу да имате три бедема да пређете, од којих ће последњи на сваки начин оборити вашу силу и вас упропастити! Научите се из ових речи да ми вашу храброст ценимо, и да желимо да вам исту за вашу далеку отаџбину задржимо. Што је овде без сведока било, остаће тајна чију ћете важност ви знати, кад вам лично поверавам.

Прим зачуђено слушаше речи Севардове, и сад тек увиде да исте имају замашног значаја. — Претња северне Америке тако је силна, а Прим је појмио њен значај добро и гледао је тешким срцем како примамљиве слике тону, које му пре једног часа онако лебдише — против силе уједињених држава није се осећао да је у стању победити. Сад се мало заблене — он се мораде прво на тешку извесност навикнути која му је сад саопштена.

„Ми се надамо да смо вас уверили господин маршалу,“ рече Ечеверије, „научилисмо се вас поштовати! Мехика би у место краљевине била ваш гроб — и ја сам не би доцније могао да вас избавим.“

„Посланик уједињених држава добио је од мене налог цару Наполеону у Паризу закључке „беле куће“ да даде — дозволите ми да добар налог буде, да избегнемо крваве призоре чија следства могу неизмерна бити,“ закључи Севард говор. „Ви господине маршалу примите у напред за

то благодарност, да сте даље људству смрт отклонили! Пустите нас у том веће задовољство наћи, но у добивеној битци.“

Напред ступајућа Примова војска добије заповест, да стане — нико не знађаше узрока напрасној промени — нико није говор у двору де л Кастро прислушкивао. Топето спремаше лађе за шпанску војску. Кад је Прим дознао, да Луј Наполеон и поред оне опомене, ђенералу Лоренсецу помоћ шиљаше, да се против нечега бори — врати се он са својим спасеним војницима у Шпанију, праћен од своје супруге, која сада уверена беше да у Мехици срећа не цвета.

Повест је на скоро доказала, да су оне речи Ечеверијеве и Севардове истините биле — аустријски ерцерцог, који исте планове као и Прим имађаше нехтеде опомене слушати, зато су и он и оно мало његове војске жртвом пали.

Прим је дакле имао право, кад је ступивши у оташтво на питање шта доноси краљици одговорио:

„Величанство — доносим вам војску и шпанску част натраг, што би други тамо изгубио!“

Гроф Реус и његова војска чија је победа позната била, свуда су примљени с одушевљењем, као да су Бог зна шта спасли!

Маршал Прим који је од свога таста врло знатан део богаства примо, присвојио је читаве пределе с дворовима, он подигне у Мадриду таку палату, какве још не беше.

Пре но што се Енрици вратимо да њену судбину у последњем часу ужасне нужде видимо, морамо поглед на мадридски двор бацити, да видимо какве су промене учињене.

Еспартеро и О' Донел приближиваше се свом паду, јер влада у којој сувише јежовите у пливисаху ширила је непрестано незадовољство. Не само краљица, него шта више и духовници и калуђерица Патросинија беху за њихово отступање — јер не могаху више ствари поповштине с успехом отправљати. Да би Изабела и даље сигурно живети могла мораде тражити човека челичних руку а то беше Нарваес који ма да већ прилично стар беше опет ио ново на власду ступи.

Често је он неблагодарност своје владатељке искусио, зато се ипак прими понуде с тим уверењем да ће челичном руком и ванредном строгошћу све опет уред привести.

Еспартеро и О' Донело повуку се у приватан живот.

Нарваес се стави на врхунац Шпаније то је једини човек био који је могао метеж у таложити. Али и он за љубав свога места не смеде се духовницима противити који су као што ћемо видити државу срушили!

Друштво се краљичино опет с једном инфанткињом умножило, и Примулто некадашњи официр гарде био је још у милости ма да је Кларет мислио да му Изабела не показује више наклоности — он науми да побожној сестри краљичиној повери, да се краљица са обновљеном љубављу сећа Серанових речи, које јој једном Серано рече;

„Човеково срце само једаред осећа љубав, што нам се после љубав чини, то је лаж.“

Изабелина прва љубав је била Франциško Серано — а јесу ли и други у стању били да се неко време краљици удварају, пошто је херцог де ла Торе избегавао овог, опет се душа њена желно обраћала првој љубави — Франциško Серано је био њена љубавна Даница — Франциško Серано шапутаху и сад често ноћу њене усне, кад се лепа краљица на свиленим јастуцима одмараше, и сањаше о лепој прошлости често је дакле узвикнула — мој Франциško Серано.

XL.

САСТАНАК.

Сваки је у свом пределу искусио, да између нас има судбином одабрани, кога никаква искушења ни болови ни искуства поштедели нису, који су цео путир горке судбине испразнити морали, који су без роптања поверењем божијим сачувани као да су неком већом душевном снагом и благодети одарени, који увек сваком нападају на супрот стати могу.

У такове спадаше Енрика, која не имађаше само спољним опасностима и нуждама борити се, него мораде дубоко у срцу сакривена искушења претрпети која смртнима могу решителна бити.

Да јој је богом послани анђео бар ту утеху донео, да је Францишко Сер.но топлом љубављу тражи. да би сва своја уживања и свој богати полажај дао, да је само још једаред на своја прса притисне, онда би за сву своју патњу бар душевну утеху имала, којом би лакоћом све сносити могла.

Енрика није више на ту сласт ни смела мислити. Кад је помислила на време растанка, држала је да је из душе Се ранове избрисана — Сјајност престола га је научила да заклетву заборави — она је била усамљена која је надом заданута била, и која сад више ништа имала није, осим усзаданута била, и која сад више ништа имала није, осим усамљена, која за болове рођена беше!

Несрећа чини благодарним и признателним — са светлим је очима — кад је у оваким мислима удубљена била — у небо гледала, —

„Ја имам дете моју Марију — и добру Хуану која ме као мати љуби и за нас се брине -- То је зајиста грех кед кажем да сам усамљена, други још горе живе! Света богородица ми је дала крепости да све сносити могу. — Она ми је помоћ послала! Колико је пута добри Асо мене верно сачувао и све жртвовао да ме само спасе, а и данас се још труди да нас од наших непријатеља сачува!“

Кад је дакле кушана Енрика тешке болове у срцу осећала, кад је своје лепе и данас још умилне и светле очи, као онда кад је млађани Франциишко клечећи на њих погледао у сузама купала — онда погледи своје дете — које је пстпуна њена слика било — погледом на своју Марију учила се стрпљењу!

То је била добротворна слика пред којом је често Хуана руке склонила као да се молила богу! Она још није знала дубоку Енричину тугу — сви болови и све патње

не показиваху на њеном лицу ни мало страха, него само невиност и добродушност.

Али је нови удар за њено добро срце био, кад је ноћу у њихово прибешиште онај лопов дошао. —

Енрику из дубоког дремежа пробуди шуштање — она утре руком чело и очи и не могаше из првог сна одма разабрати шта то бива и где је — неко шаптање, које све јасније постајаше долазаше од Маријиног места овамо — страх је обузме јер у мраку не могаше видети с ким то Марија говори — Хуана као да спава — она повиче своје дете — нема одговора — од страха скочи горе — није могла дршћућим рукама упалити свећу — а говор све већи и јаснији биваше.

„Марио викне Енрика са смртним страхом и стропошта се на Маријино место, Хуану ова вика тек пробуди и пре свега се за свећу побрине,

Марија чује ал не одговара ништа — њено се жарко лице светлише — њене се усне мицаху непрестано и једва муцајући изговори.

Царица — ах — царица — проговори она у мукама и Рамиро шњоме! Рамиро! ко каже ту Рамиро — све горе ми морамо доле у мрачни простор Асо и рођака отишао — неће да ме спасе.

Енрика се дречући баци на своје дете — Марија јако отвори очи, тај глас као да је пробуди, али она непознаде ни Енрику ни Хуану, које шњом говораху видите ли настави она затварајући очи видители — тамо долази мој Рамиро на прсима има једну ружу, а та је ружа круна — он се окрене јер преко стајаше моја сестра и маше му с богом — ми се не ћемо више никад видети.

Енрика падне покрај свога детета душа јој дрхташе тело јој малаксало, дигне склопљене руке небу а низ лице јој капаху топле сузе, и стара Хуана јецаше јер је жестоку грозницу добила држећи своју љубимицу за мртву — Са клецајућим ногама пожури се напоље за ладну воду да болесној чело расхлади. Асо није ту био, он је имао оби-

чај да опасност издалека отклони, да даље и отићи. Марија је све у већу буну долазила те муку клечеће Енрику умножи — сад се гороподно смејаше да је сав овај уски простор звонио од смеја, сад почне рукама млатити и окрене ес у мукама.

Он иде — вампир! зар га невидите — оног тамо са бледим лицем и шупљим очима — он се приближује — да ме дави — помоћ — он ће ми посисати крв — осећам његове усне и његов дах — даље — спасите — јао — никоми ве помаже.

Ове речи угрозници и буни издадоше осећања њене унутрашњости.

Мир — мир — пастави сад — он је гроф од Теба и ми морамо ићи да може његов двор овде стати. Он нас више не познаје — мир! не вичи — он се осврће — он иде — о Рамиро иде — Хуана сад дође с ладном водом и почне јој чело расхлађивати.

Енрика је на свако њено мицање мотрила — Енрика је тако усплахирена изгледала — да је стара Хуана за њу страховала.

С дршћућим рукама облагаше Енрика ладном водом чело своје ћерке упочетку као да се у таложило бунцање но доцније још већма узеде маха — дисање јој беше топло сад ћипи Енрика да потражи помоћи за умируће своје дете.

Брзо и без страха упути се ноћу у пољану и дође де пута мадритског. Она која је пређе овај пут избегавала да не падне св. Мадри у руке — она јурише сада мрачном путу без икаквог страха да иотражи лекара за своје болесно дете хтеде га молити да одма у развалине иде да јој Марију од смрти избави.

Шта је то опасност за матер кад јој дете болује, шта у таком часу њено срце пита за свој сопствени живот.

У лаком оделу по ветру јурила је у далеки Мадрид, а њене мале ножице једва додирују земљу, она је чисто летела да је ни јахач не би могао стићи. Косу јој носаше ветар на све стране — тако је преко брда и долина јурила само да помоћи своме детету нађе. Она није ни мисли-

ла на уморене ноге, она није пазила на помрчину, журила се само напред!

Најпосле увиди мадридске прне торњеве, благодари матери божијој кад је скоро да падне до капије дошла. —

Чувар је није узнемиравао — он је знао да ова за какву помоћ иде.

Енрика чује из далека кораке и каруце — ал се ипак не устраши. Она је била у стању на живот и смрт борити се, таку је снагу у себи осећала!

Али како ће лекара наћи? Она је познавала путеве, али није познавала становнике — прозори и врата беху свуда затворени!

Самртни је страх спопаде, хотијаше викати за лекара!

У том јој се приближи један господин — она му брзо приступи, да се овај чисто тргне —

„Кажите ми где седи лекар“ — он јој покаже у најближој улици, одма се тамо пожури, а странац отиде. Она је лупала на капији и викала, ал јој се нико не одзива. Часови на торњу покажу већ и поноћ да је прошла, без устезања почне опет викати — један се прозор горе отвори, и неки непријатни глас запита, ко квари мир у ноћи. —

„Мати чије дете мора умрети ако јој ви не помогнете!“

„Ко сте ви и где живите?“

„Не питајте — ходите — у развалини од Теба лежи у грозници моја јединица!“

Прозор се затвори — Енрика чекаше лекара — али узалуд — она понови лупање.

„Хајдте — та хајдете — журите се — моје ће дете умрети!“

Не излази нико. Она је била сирота, па је лекар такав пут избегавао, он је држао за луду!

Енрика падне на колена и дигне руке на прозор.“

„Помозите ми — видите ли пред вами клечећу матер чије дете умире.“ — —

Никога не беше на прозору ко би је чуо и видео, сад се окрене небу и ноћне се молити — небесни морају милосрднији бити него људи који њеној сиротињи не ће да

помоіну — у том ћипи — „сирота Марија ја јој морам помоћи“ већ да полуди од чуда и невоље — коса јој висаше — она је ваздуха тражила, — тражила је гдегод свежу и јецаше већ од туге. —

Сад јој се учини да чује приближујуће се кораке — ма да је поплашена била — слушала је — она је хтела даље питати за милосрднијег лекара, помоћи мора наћи: У том се кораци приближе — она се није преварила, — два човека умотана у огртачима чак преко главе, корачаку брзо к њојзи.

Енрика им се одмах приближи — она није могла њих видети у мраку. —

„Смилујте се — водите ме лекару — моје дете умире“ — повиче она долазећима — изгледа као да су ови калуђери. —

Један хтеде неку кућу показати — други пак сматраше јој лице хтеде се уверити, да се не вара. —

„О помозите ми — моја Марија умире!“

„Енрика“ — гунђаше калуђер у том руком свога пратиоца стегне за знак да је нешто нашао.

Енрика тужна као кроз сан чује своје име, и брзо пређе умотаном до му лице види — што је видела бешо јој довољно. —

„Јозеф“ шапне она уплашена — ипак је данас друкчије било но иначе — данас се не сме она плашити ничега, само смрти свога детета. — — —

„Ваше је дете болесно — овде је манастирски лекар врло разуман и искусан човек,“ рече Јозеф. Он се лукаво притварао да би докучио где се дете налази, и да се не би свет на њену вику срикао, да њему и Кларету овај удесан тренутак осујети. У том се окрене Енрици: „бирајте доњо, другог лекара не ћете у по ноћи наћи, хоћете ли да вам дете пропадне, или да вам овај манастирски лекар спасе?“

Енрика дрхташе — она убрише рукама своје лице као да би се предомислити хтела. —

„Ви ћете нас обадве убити“ — рече она — све је

изгубљено и ја радије умирем са мојим дететом него да га се растанем! Ходите! шта ми може бити — ви не можете ништа више него да нам обадвема живот узмете!“

„Ви ме дирате Енрико — будите утешени!“ рече Јозеф са неком искреношћу да би се сваки преварити дао, да је овај гнусни заиста друкчији постао. — „Ти ћеш дете спасти побожни брате, учини добро дело — несрећна жена дречи за помоћ!“

„Моја помоћ служи само браћи“ проговори Кларет притискујући Јозефову руку, “поноћ је прошла?!“

„Умекшај се невољом!“

„Умилостивите се, избавите ми моје дете,“ дода Енрика.

„Кад ме баш молиш побожни брате нека буде: води нас доњо, ми ћемо те пратити!“

Тужна не имађаше страха нити друге мисли, но само ди својој Марији помогне — ипак кад је видела да Јозеф не пушта самог манастирског лекара понови она —

„Шта ти може бити но да њу и тебе убију — ходите!“

Јозеф се радоваше — сумњива и брижна се мати сама са својим дететом њему у руке дала — она је била без помоћи тако да се сама смрти предала, — надаше се да њеном детету помогну — она је мислила ако лекар зајиста Марију излечи, да бежи онда као што је увек до сад то чинила. —

У овом часу ваљало је њојзи само кћер своју избавити, јер без ње не могаше она живети!

Јозеф се у својој гнусној души радоваше. — Шта је било овом ниткову св. Мадре светиња — ма какво средство само да своју цељ постигне — он је поред Кларета јурио, који је лекарску улогу на себе примио — он је знао спровести је. Само да најпре тајно прибежиште матере и детета докучи, онда је постигнута цељ.

С летећом брзином јурише се Енрика са два калуђера — са самртним страхом држаше она руку манастирског лекара, као да се бојала да овај не ће ићи за њом — Јозеф се радоваше, јер још неколико сокака па су у сло-

бодном пољу, где се више не може понећи жртвама њихо-вима. А какву одбрану има Енрика у својим развалинама? Асо мора им подлећи, а њихове молбе могле би само код ових накарада подсмех изазвати!

Зар да зајиста Енрика пропадне -- зар да порок ус-кликује?

Нема јој спасења више, сваки је корак ближе пропа-сти, из које је никаква сила више избавити не може. —

На један пут се чуше кола — Јозеф стане да докучи хоће ли иста другим путем — он погледи Енрику и Кла-рета — јер је према калуђерима велико неповерење вла-дало — он је хтео с Кларетом иза кућа сакрити се да би све избегли. —

Енрика види то, ал је мислила само на своје болесно дете — у сумњи држаше Кларета чврсто, од кога је по-моћ очекивала, с дршћућим уснама рече му да је не напу-сти и да се не губи — каруца се приближаваху — фењер са сокака баци јасну светлост на Енрику и Кларета — пр-ва кола прођоше! Већ хтеде Јозеф пут продужити, само да пре до цељи дође — он хоће Енрику и Марију за себе, Асу за грофицу ђенуеску. —

Сад се приближе друга каруца — ова изгледаху као да високу господу са неке велике славе натраг возе, јер су коњи на избору били — а кочијаш у богатом ливреју пусти их да се своме господину допадне, да пред колима играју — ловац седи поред њега — са стране се светли-ше грбови.

Јозеф ое сагне — повуче више свој капуцен — Кла-рет хтеде Енрици следовати, која је осветљена била од фе-њера — образи јој беху бледи, очи се светлише, коса јој на рамена пала, и код све невоље ипак се лепота њена опа-зити могла. —

Неко викну — каруца стану. —

Јозеф побегне иза куће, дочим Енрнка и Кларет зачу-ђено виде једног дођа у богато окићеном оделу — скочи из кола — широка златна огрлица издаваше га за шпанског маршала — Кларет се дубље увуче у капуцен. —

„Херцег де ла Торе“ гунђаше он, који га добро познаваше, и од кога се он сакрити хтеде. —

Франциишко Серано враћајући се са славе од Прима, смотрио је калуђера са неком женском, која га подсети на неку успомену — наличност дејствоваше на њега јако, да је ту особу морао из ближе видети — та женска коју шпански маршал са унутрашњим осећањем и љубављу смотри, опоминьаше га ма да је слабо осветљена фењерима била на његову Енрику, да је морао видети и питати.

Франциишко Серано заустави каруца — он хоће, он мора дознати које она и шта ће тај калуђер ш њоме, што је тако вуче — он скочи — дочим Јозев умакне — из кола, не зато што је мислио да ће Енрику наћи, него само да једну њојзи подобну одбрани, да јој помогне саветом и делом — јер херцег де ла Торе сматраше за казањ, да је Енрику — коју је он најпре опијен славом заборавио, — да је дакле не би опет нашао — он је сматрао за небесну казањ да су сва његова распитивања узалудна била — али је хтео добро дело да учини да спасе ону која је на Енрику личила, да је својом помоћу подигне и усрећи, са неколико корачи дође он до ње. —

Енрика погледи као кроз сан на приближујућег се господина — у том пусти калуђера, узбезекнута рашири руке, и повикне тако јако, да и сам херцег де ла Торе дрхташе.

Он је за тренутак ступио Енрици, и чује своје име са неком тугом спомињати. прихвати је на своје руке.

Мој Франциишко — шапутаху још једном њене усне у том је снага њена напусти.

Херцег де ла Торе гледао је са слашћу Енричино бледо лице, која је од јаукања већ малаксала и падне њему у наручије — она је мислила да ће је смрт опростити мука, — у најугоднијем трепутку свога живота изусти име његово и падне у несвест.

Кларет не знађаше шта то бива — сад се тек сети даму је грофица ђенуеска говорила да Серано не љуби краљицу, него једну сироту девојку — он сад стуии корак натраг,

„Ти си моја Енрика“ изговори нехотице Херцег пошто је обнесвешћену загрлио и на своје срце притиснуо „ти си само моја сирота љубазна Енрика,“

Он није видео калуђера — он на ништа не мишљаше само на блаженство да је изгубљену опет нашао — он је држао благо на својим рукама он би то исто чинио да су око њега краљица и министри, — он би несрећну Енрику тим истим речима предусрео и узео на своја прса јер му је не ће никаква сила земаљска отети, ону која је за њега тешке часове претрпела.

Францишкина уста додирну Енричино чело, он је пошто му радосне сузе потеку нађену на своје срце притиснуо, и блаженством испуњен рече.

„Хваљена да си мајко божија!“

То је био диван призор — херцежеви послужитељи с удивљењем сматраху ову ретку слику једна тугом уморена женска на рукама херцега де ла Торе — ловац скочи доле — он се хтеде маршалу услужан показати — он смотри на његовом лицу сузе.

Кларет стајаше мирно и прислушкиваше — Јозеф је умакао и он је тражио удесан тренутак да се неприметно извуче — сигурно је хтео да га Херцег не позна, он се полако одмкне у хлад и дубоко увије у калуђерско одело своју главу.

Енрика сад отвори очи — пробуди се сад од Францишкових пољубаца — бранила се, јер није мислила да је баш зајиста он, она је једнако мислила да се вара

„Даље — даље — ти ниси мој Францишко — варат ме мој је Францишко мене заборавио.“

„Енрика — не забрањуј ми — ја сам твој Францишко ти требаш да ми опростиш, требаш да ме познаш, да могу блаженство да уживам, да те својом назовем!

Сад погледи Енрика као из тешког сна пробуђена љубазног мужа који је на своим рукама држао. њено се лице преобрази, њене очи светлише — она зајиста види што није веровати могла, и неспособна да говори јецаше слаш-

ћу! познавши га баци му се на прса и сад тек смотри златан вез и светлећу огрлицу,

Енрика се тргне натраг.

„Ти ни си мој Франциишко,“ рече она у тешким душевним боловима — „ти ниси више мој — ја те не смем више имати.“

„Ко има веће неко право на мене него, ти тебе сам се с тугом сећао — и нема те земаљске моћи која ће нас више растати.“

„Ти си херцег — а ја сам сирота Енрика!“ у тим речима које нехотице изусти јер види злато и ордене, лежаше провала која између њих зијаше — али је утим речима читава сила и величина њене љубави.

„Ти си власница Делмонта, а херцег де ла Торе ће сматрати за небесну благодат, ако ти заборавиш муке, које си њега ради претрпела,“ рече Франциишко „ти ме зачуђено гледиш ти ми не верујеш што ти говорим — мога отца последња воља учинила те властеоком Делмонта, не закашњавај ја ћу те тамо одвести.“

Енрика је плакала од радости хтеде узвикнути — метне руке на своје лице у место љубезног да загрли — сад јој тек терет на срце падне сети се свога детета.

„Моје дете — моја Марија умире“ повиче она у највећем очајању ухвативши Франциишку за руку „пре свега избави ми дете.“

„Она живи“ — запита узбуђени херцег де ла Торе, „говори — избави ме — она живи.“

„Марија је болесна, у самртној опасности ! због ње сам ноћас у Мадрид ишла — ја морам њој лекара наћи нико нехтеде ићи јер је далеко до провалине — а ја сам сирота, најпосле нађем овог манастирског лекара брзо Франциишко мој, пожуримо се — да Марију спасемо која у грозничавој буни лежи.

Херцег погледи калуђера — сад је све знао — сад му се душа радоваше, он је опет нашао Енрику и своје дете сву наду му бог у овом часу испунио.

Хвала вам на вашу вољу рече Франциишко мој је лекар

лекар близу овде — вратите се у манастир о моја сирота искушана Енрико — шта си ти страха и нужде пре трпела настави он даље, утом се калуђер удали сад опази њену расплетену косу и дршћуће тело — брзо се пењи у кола, да идемо по лекара, па да се пожуримо болесном детету

Енрика пуна наде прими се понуде — каруце појуре по лекара — ловац га извести о свему и после једнога часа водила је Енрика помоћ у развалине од Тебе. Францишко се зачуди кад им је прибежиште ведео.

Кад је Францишко смотрио стару Хуану, и ступио у њихово обиталиште па је погледао Енрику срце му је пливало у радости — она је била бисер ког је он опет нашао, на чему му је сваки с правом завидити морао.

Кад се Серано с лекарем Марији преближи и Францишко ступи ближе, па види како Енрика с нестрпљењем у лекара гледи.

Лекар стисне руке бојажљиве матере пошто се о стању Маријином известио.

„Будите безбрижна госпо — ваше ће вам се дете одржати.“

Сад Енрика клекне смешећи се склопи руке помоли се Богу за овај мили тренутак што га је доживела.

Францишко јој се преближи и погледи је — подигне је и претисне је на своја прса гледајући дете уживао је што их опет нађе.

Ловац донесе из Мадрида лекове дочим лекар неговаше болесницу, и наскоро сигурну утеху матери понови.

Сад тек Хуана дознаде шта се догодило у почетку се јако обрадује ал после кад је чула да Енрика и Марија намеравају у двор Делмонте да иду ожалости се јако.

„Ви ћете нас пратити драга Хуана — јер би ме јако болело кад би без вас ишла у Францишков двор!“

„Ти не смеш заборавити мила Енрико“ дода Серано, да двор није мој, тебе је мој отац оставио!“

Хуана се пренерази — за њен би живот била највећа туга кад би се Енрике и Марије растати морала

Францишко Серано изјави да их не ће оставити док се у двор Делмонте не преселе, и да ће он шњима ићи. —

Кад је Асо у развалине ступио, и о догађају дознао — стао је са стране мирно, и жалио је и радовао се што је Енрику Францишко нашао — он се сматрао сада за излишнога, и хтео је опет да се врати у свој дивљачки живот.

Енрика одведе Францишка к њему, и пошто му је испричала, како је Асо увек бранио, и у нужди јој помагао, пружи му херцег де ла Торе из благодарности руку. —

Марија се за неколико недеља опорави, сад је тек био диван призор — Енрика и Францишко загрле своје дете, они су узајамно уживали ову неочекивану срећу.

Кад је лекар с радошћу херцегу де ла Торе изјавио да је свака опасност отклоњена — пошље он слугу у Делмонте да јави администратору, да Енрика права власница, за коју је већ тако дуго ово добро чувано, намерава да се у дворац сели — дан доласка је био тачно означен, и кад је Францишко који је Енрику и Марију у Делмонте водио да их до предстојеће свадбе за неколико недеља напусти, дошао близу дворца, сав је пут био обасут цвећем и накићен венцима. —

Енрика је као власница Делмонте од свију с радошћу и љубављу примљена, јер је њено добро срце познато било, и славише је истаро и младо. —

Сузе текоше Енрици што су је тако свечано дочекали. толико година болови и муке претворише со у славу и веселье, као да јој се више не може никад смркнути.

XLI.

СВАТОВСКА СЛАВА.

У соби калуђерице Патросиније гору лампе, и бацају таван зрак на сиротне собе у двору, кад је после неколико недеља по састанку ког смо у прошлој приповетци саопштили ова побожна сестра једно писмо у шифрама из Напоља добила.

Грофица ђенуеска као да још није престала од свог пређашњег рада, да у тајној свези стоји — ово је писмо писао један талијански калуђер, с ким је она некада поверљиве одношаје имала, јер речи које сама ова лепа и раскалашна грофица разумеваше сведоче то — речи у преводу значише:

„Молитвеница Јулијо! Ти се још опоминеш твог удаљеног пријатеља, који као и ти побожно одело носи и тебе се божанственицо свију жена сећа! Нека ми је само једаред допуштено да те загрлити смем, једаред бих само хтео пред тебе да клекнем — моја уста гору, прса ми се колебају, кад ти пишем и помислим на твој дивни стас.“

Грофица се подсмевателно насмеје, и као да јој уста рећи хтедоше:

„Време пролази и свака десетина година оставља после себе трага — при свем том — она је данас постигла што хоће — па било то са копреном или блудом!

Сад чита даље:

„Ти требаш онај тајни прах, који лепо као ружа мирише, и не оставља никаква следства кад се увуче у себе — буди предосторожна шњиме, наћићеш га у малом завежљају, што је доле на листу прилепљен — доста је да испуниш твоју вољу. Кад ми један пут живот додија нека ме ни једно друго средство не успава него ово, које само наш манастир као преоставштину стотинама година има. Ја те љубим — ја те грлим и уживам у мислима блаженство, да те један пут претиснем на своја прса, те да прегрешим на дичном твом образу.“ - - —

Ово писмо лукавог калуђера беше без потписа, — није први пут овај побожни брат грофици овог праха послао, чији мирис отрује без икаквог трага, то беше најбоље својство отрова, који је свим другим начинима претходио, Калуђерица је знала, да тај тајни прах нико не познаје, и да га нико нема осим овог талијанског манастира.

Она вешто одлепи и пажљиво отвори главу натраг

држећи, да не би зрнце које у њу ушло. То је био њој добро познати прах ружичне боје, а и мириса као ружа — брзо опет затвори, у колико се само уверила, да је то — у том тренутку лупне неко три пута полако. —

Гроφица ђенуеска брзо сакрије прах испод распећа које пред њом стајаше — тамо не ће нико тражити ово убилачко средство, које је опасније од ножа и самокреса!

Кад њене беле ручице поменути прах већ сакрише, отвори полако врата — једна глава рекли би да је калуђерска — сад падне тавна светлост на црвену браду и на лице Јозефово — он брзо са својим очима прегледи собу да се увери да нема странога и онда тек пређе ближе —

„Нема никог код тебе побожна сестро,“ — рече он —

„Никог живог, већ две недеље чекам твој извештај!“

„Нисам хтео пре доћи, док све не дознам, одговори Јозеф и ступи са свим калуђерици близу, која његову близину нерадо гледаше, ма да га је требала.

„Енрнка и Франциишко Серано су се нашли,“ рече он.

„Знам — и Марија и Асо?“

„Марија је са својом матером под надзором маршаловим отпутовала у дворац Делмонте!“

„У дворац Делмонте, о сирома како мора тебе тиштати, да добро твога оца у стране руке отиде!“ проговори са сажалењем калуђерица.

Јозеф се подмукло насмеје. —

„Ја се надам, да неће за дуго бити,“ одговори он.

„Што ти до сад није испало за руком код сваке помоћи, још мање сад, јер твој силни брат, ком је у колевци још круна прорицана, знаће чувати своје благо,“ рече гроφица.

„Ти хоћеш да ми пребациш — а ја ћу ти доказати, да ја одважности и мржње доста имам, да их обоје с пута уклоним, Франциишка и Енрику!“

„Маршал ће пасти, ма да је Енрику нашао! Обећај ми то.“

„Маршал ће извесно пасти — Енрику ћу уклонити, ако ми и ти помогнеш!“

„Ја ти се заклињем, да ћу све учинити макар ме шта коштало!“

„Енрика ће умрети, да можеш ти Делмонту наследити.“

„А њено дете?“ — —

„Припашће теби — она је безбрачна — само ги имаш право на добро! Само једну жељу, једну услугу од тебе захтевам: набави ми Асу!“

„Душе ми — твоја ће жеља бити испуњена, ти нећеш више с презрењем о мени говорити, живог или мртвог донећу ти га — или ти мене нећеш више видети!“

„Добро видећу хоћеш ли држати реч — на моје обећање можеш рачунати“ рече гроФица ђенуеска. „Херцег де ла Торе налази се данас у Мадриду, да у миру спреми за сватове, у св. Мадри се зна од прилике и дан свадбе.“

„Онда се морамо спремити за какав богати поклон,“ помисли Јозеф с подсмехом, „благодарност нам је сигурна — на добру спрему с обадве стране, побожна сестро!“

Калуђерица поздрави духовника — њене се очи светлише. —

Јозеф се поклони својој саучесници, чију је силу и уплив он познавао — Јозеф се сад боље умота јер се у ходнику у ком лустер светлише чују неки кораци — он се не хтеде дати познати; он је паметно радио, јер он у неколико корачи угледа свога брата Франциишку.

Калуђереве су мисли биле мутне а херцежева су биле слободне, који је у двор ишао да краљици у поверљивој аудијенцији саопшти шта га принуђава да се од државних послова и службе натраг повуче.

Франциишко Серано спази подмуклог калуђера. и онај мрски утисак који му у последним годинама у двору њихов рад проузроковаше, овим му се увелича, ма да у овом калуђеру не познаде свог брата.

Он је свога ађутанта напред послао, да га пријави у великој дворани, у којој већ нека богата племићка и многе војничке особе на окупу беху, који маршала шпанског са неком оданошћу поздраве — Франциишко се надао да ће краљицу саму наћи — изненади се кад ступајући види поро-

дични савет скупљен, ког Изабела није брзо уклонити могла, премда би она и сама волела, да се са љубљеним Францишком на само разговара.

Краљица седиште у познатој дворани за примање, чија врата водећи ладовику отворена беху, она дакле седела је на једној столици поред каменитог стола на златној нози, с десна стајао је њен супруг, с лева херцег од Валенсије, у стражњем делу дворане стајао је причесник Кларет држећи зборник у рукама, а на вратима стајаху ађутанти.

Иза столице краљичине опази Серано инфанткињу Марију а у предњем делу аустријскога принца, који се у изкићеном војничком оделу поносио.

Нарваес не погледи херцега де ла Торе баш најумилатије — он није шпанском маршалу могао заборавити некадашње непријатељство.

Изабела се приметно промени у лицу, кад свог многогодишњег љубимца спази, ком је прву љубав изјавила.

Лепа инфанткиња Марија четрнаест годишње дете, радосно погледи Францишку, које нико осим њега није видео.

Он се присутнима поклони, онда приступи Изабели, која му руком добродошлицу изјави. —

„Шта нам ви доносите херцеже“ рече она гледећи му високи стас, „ми се морамо тужити на вас што вас ретко виђамо, за то вас питамо шта вас к нами доводи! Некада је друкчије било господин херцеже, били сте нам у кругу, то је време било пријетично!“

„Ваше добре речи величанство буде и код мене успомену, која ми као сан изгледа! Витешки криви путеви господе од гарде постала су својина прошлости — а ваше величанство не треба више таке одбране — много се у течају година променуло — врло много. —

„Нама је жао да се такове речи у скривеном опроштају казују, господин херцеже де ла Торе, ми би желели да остане при старом!“

„Није сакривен опроштај, већ је јаван јер сам за њега дошао молити! Имао сам част од вас господин херцеже од Валенсије последњих дана оне војне наредбе примити.“

настави Серано даље, држећи неке хартије у својој руци, ја долазим да вам их вратим, јер сам намеран да од свега одступим, и да далеко од Мадрида проводим у миру свој живот — ви се смејете величанство, ипак је то цељ мога доласка, да вас за отпуст из државне службе, и за решење свију мојих чинова замолим!“

„Миран живот да водите? о мој часни херцеже, колико мислите да иштете? Претпоставимо да вашу молбу не ћемо усвојити, него да вам дамо неограничен допуст, да прво покушате да ли ће се вама миран живот допасти! Ми мислимо да ће скоро са јавним занимањем мадридским господин маршал мењати се!“

„Њено величанство хоће да ме опомене на мач и ратнички живот ког сам некада свему претпостављао — прошла су времена величанство, немирне тежње су свршене!“

„Ви мислите да сте цељ постигли господин херцеже?“

„Онда смо величанство цељ постигли кад се вечном сну предамо — није та околост код мене — не сујетно процењивање, него жеља да последњи део мога живота у миру проведем.“

„Ми чисто сумњамо да је то херцеже де ла Торе прави узрок“ рече краљица вртећи главом, „ми држимо да шпанског маршала боље познајемо но што се он труди да се покаже.

„То је величанство пребацивање -- уједно и милост — шта ћу ја да кажем — поштедите ме од свега и пустите ме!“

„Ви хоћете да заборавите господин херцеже шта су некад ваше речи биле, кад нам оно незаборављено прорицање сенку једну од истине испусти — хоћете да заборавимо како сте с вашим пријатељима обећали да чувари нашет престола будете?“

Нарваес једва могаше код ових речи нестрплење уталожити, кад се Изабела дигне да херцегу де ла Торе ближе пређе, он употреби прилику те се у стражни део дворане повуче, дочим је краљ са Кларетом неколико речи прогунђао. —

„Њено величанство заборавља додатак оног обећања!“ одговори Серано избегавајући са учтивим поклоном.

„Тако се код племенитих предузећа изговара.“

Францишко хтеде, почем му је Изабела близу била, а Нарваес је с краљем говорио, па није на његове речи пазио, прави узрок свога одласка рећи — у том ступи Марија својој високој матери, као да је у срцу нешто ближе тераше — умиљато дете узме матер под руку и стане покрај ње, да чује маршала Серана који је кад га погледи до немог удивлења пљени. —

„Ми нисмо више за двор величанство?“ рече сад Францишко, „овде је све друкчије постало, да ми сами себи излишни долазимо, као да смо не радо виђени, и као да су нас одстранили?

„Сујета господин херцеже? истина ми нисмо мислили, да ћете ви такој тужби имати повода.“

„За нас је у свако доба била накнада величанство, не само то — у двору дува ваздух који ће нас угушити; нека ми њено величанство опрости што ја као нерадо виђени радије својевољно места правим.

Изабела погледи Францишку хтеде га нешто запитати, али поред ње стајаше инфанткиња, ипак јој дрхташе душа због неке сумње. —

„Моја ће молба испуњена бити?“

„За цело господин хрцеже, ми ћемо гледати да остварима што нам мало час изјависте, и што нам до сада не испаде за руком — ми ћемо тражити накнаду.“

„Мени се чини величанство као да је пре неколико година нађена.“

„Како господин херцеже.“

„Тешко ће ми бити, да вам, из толиких дворских слава оне означим, које ће мени незаборављење остати,“ рече полу гласно Серано сматрајући Изабелу — он је све издаље морао о значити јер је инфанткиња све разумевала.

„Ви мислите оне с којима сте ви с осталом господом гарде дошли“ дода Изабела доказујући маршалу да се она још поменутих слава сећа, јер је и он исте посећавао.

„Врло милостиво, величанство ту сам славу и ја мислио — у ладовику сам зато доказа нашао, да је моја сумња истином постала“

Краљица се мењаше у лицу — Франциишко Серано се усудио да је на оно подсети она је хтела пући од једа али кад је лице Франциишково погледала онда јој се јед у жељу поседништва претвори Изабела је љубила Серана свом душом која је љубав ретким већењем јачала — он је једини био који је могао Изабели све и сва рећи шта више и заповедати и то дотле, док се на његову љубав надаше -- он је био изгубљен, он је пао у велику омразу, кад је њу презирао и другу љубио.

Краљица и не сумњаше да Франциишко смера да се натраг повуче.

„Ја с правом кажем величанство“ дода он, „да смо ми излишни постали и да морамо места правити и ја понављам да нас ваздух од тамњана који се у овом двору препунио на поље тера.“

„Све је друкчије постало но што ми очекивасмо.“

„Ви сте се господин херцеже одсудно решили, добро дакле! ми ћемо вам дати неограничен допуст — из овога можете увидити колико нам је до вас стало, имали би још млого казати, ако нас још једном пре одласка посетите.“

„Није могуће величанство.„

Изабела погледи Франциишка са продирућим погледом око таке једне жестоко љубеће жене оштро је и дубоко допире — неповерљива мисао дрхташе јој кроз душу и преко њеног лица које јој је пребледило — управи своје очи на шпанског маршала, ког некада Франциишком зваше, пружи му руку да га продирућим погледом посматра и да докучи.

Франциишко Серанно пољуби руку — тај пољубац беше притворан. без значаја.

Изабела осети љубоморно кроз белу рукавицу, да херцег де ла Торе за навек одлази — срце јој се из радозналости узнемири — она заборави да повуче своју руку, она гледаше свога љубавника, испред кога све наклоности ишч

чезоше, и стидом постадоше она не хтеде више Примулту видети, шта је он био према,Француишки према њеном Француишки, који јој сад као неку самртну пресуду рече.

„Живите под заштитом свете богоридице величанство!“

Она хтеде заборавити, да је ту њен супруг , Нарваес и Кларет — она хтеде своју највећу жељу у овом часу испунити — она хтеде своіа Француишку задржати — присвојити.

Али се он поклони краљу и Нарваесу, Изабели и смешећој се инфанткињи, и приближи се вратма.

Краљица проклињаше свој круг — она хтеде Француишку задржати.

Херцега де ла Торе нестаде испред њених очију али је однео краљично срце ! он је одавно њу опчарао а наиме то веће — она би своју круну дала за њега — она би своје блаженство дала за докучути само да он ничији није него њен.

Њено јој друштво баш у овом тренутку несносно — и саму своју децу данас није грлила само инфанткињу Марију иритисно на своје срце, као да је у њој неког љубити хтела, што се на њену тугу силом ње растави.

Изабела се без пратње удали и оде у своју собу. Кад у тавну осветљену собу ступи види на миндерлуку некога да лежи без да се миче поред овога отац Фулгенсијо, који јој се преближи.

Краљица зачуђено стане, јер није знала шта то у њеној соби бива.

„Опростите величанство ,“ проговори овај побожни господин, који се нарочито принцу аустријском за црквеног васпитача посветио — „опростите сестра Патросинија хтеде на вечерњу молитву у ваше собе ићи , на једаред падне као мртва, и ја на њену ивку дођем ал је не смедо у њену собу натраг водити.

„Сирота рече“ тихо краљица са сажалењем , „ја сам се надала, да ће се она своје боље опростити јер јој се дуго време не понављаше !“

„Њена се уста мицаху — ми несмемо сумњати да је

то опет какав магнетичан сан, у ком се побожна сестра налази.“

Фулгенсијевим речима пробуди се у краљици одважност било јој је као да ће јој калуђерица, која јој више пута своим магнетичним саном услуге чинила — у овом часу разјашњења дати — Изабела хтеде докучити, да се њена помисао и очи при растанку Францишковом не вараше.

„Пустите ме неколико минута са побожном сестром на само! заповеди она духовнику.

Краљица се нестрпељиво преближи калуђерици, која без движења, полу отвореним очима на миндерлуку лежаше која је у овој улози врло вешта била.

„Краљица је брижна, познајеш ти њу побожна сестро? “

„Краљица љуби херцега де ла Торе, његов долазак и растанак начинише је брижну„ одговори калуђерица.

„Где се налази херцег?“

„Он се баш сад из двора жури својој палати, да се за пут спреми.“

„Куда путује херцег?“

„Краљица љуби Серана — он њу вара! он путује у Делмонте да проведе своје сватове.“

Изабела настави — „то нисам очекивала “ учини јој се да је пречула.

„У Делмонте кажеш ти побожна сестро?“

„Енрика и њено дете које је он опет нашао у двору Делмонту су који је двор њојзи дон Мигуел Серано оставио.“

„И херцег хоће“ —

„Херцег де ла Торе ће 7 јула своју свадбу са Енриком држати.“

Краљица посрне — кад је ово чула, очи јој се засветле, у њу уђе озбиљан страх.

„За четири недеље ће се Францишко венчати са оном Енриком“ — понови она готово без гласа.

Он се већ сутра враћа у Делмонте, да њу сачува и да спреми за сватове, херцег де ла Торе љуби властеоку од Делмонте као свог идола.“

„Је ли истина што ти говориш," прогунђа она дршћућим гласом, „онда нека и мене тај 7 јули у Делмонти види."

„Краљица ће у сватове ићи — али ће то бити сам бол и мржња, што ће она отуда собом донети — она ће херцега де ла Торе да упропасти!"

„Да уништи да — понови краљица — али реци како?"

„Краљица ће за то за неколико месеци прилику наћи."

„После неколико месеци — ја желим после неколико часова!"

„Војска ће се побунити" настави калуђерица даље, кад је чула Изабелине речи.

„Доста — ја знам!" повиче краљица покривши своје лице рукама, „моја ме сумња није преварила, он је дошао да се за навек опрости, а ја несрећница нисам била сама да сам му могла казати, да ја не могу гледати да он друге жене својина буде — његово лице његова хладноћа издадоше га — ја га морам још једаред видети и шћућим говорити. Ти си увек истину предсказивала, а сад ћу твоје речи да испрекрштам — које ће још ове ноћи бити, ако Францишко свој план промене — или — сачувај боже да га испуни, шта ти кажеш — или ћу остати овде, или ћу га ја уништити! Нека позна моју страст и нека осети моју руку."

Сад се краљица пожури у своју собу и заповеди да херцега де ла Торе потраже и да га овамо доведу — маркиза Бевиљева пребледи, јер још никада није своју владатељку тако разјарену видела, као да у њој вулкан кипи — она није смела ништа краљици говоритм.

Ађутанти донесоше извештаје да је маршал Серано већ отпутовао.

Изабела прими ово с једом — има вршак страсти, на ком човек није више господар исте — Краљица је била у овом магновењу само у својој ватреној љубави, која је последњим часовима још више разјарена била, она је била смртно рањена жена — у њој је љубоморство расло! —

Док се у мадридском двору ови црни планови водише, двор Делмонте је био у најсвечанијем изгледу, сви, старо

и младо трућаху се да својом руком двор оките. Цвеће је по путевима песипано, дочим кроз прозоре висаху ћилими.

Читаво је село било свечано искићено, и многобројни раденици обукоше своје свечано одело — на сваком си лицу видео радост и саучешће. Енрика је од првог часа сиротињу помагала, болне лечила и невољоицима тугу утишавала!

„Ја хоћу све да их усрећим“ рече она управитељу, „ја хоћу бар из овог малог круга који ју око мене, невољу да прогоним; и бригу коју сам ја сама добро искусила да удалим. Нека је сваком пут к мени отворен, сваком ћу моју руку пружити, ја славим свету богородицу за милост, да могу ово чинити!“

Док се Серано у Мадрид журио, Енрика је тужним раденицима нужду ублажила, не да би је хвалили, него само за то што је њено срце на то гонило! Она је била навикнута да за себе мало троши, а остали је новац за невољне употребила!

Раденици и њени потчињени су се бојали да ће она као обично нова властеока у свом богаству само уживати — али је био благослов на њих изливен, јер ова блага и пуна љубави дања не само да их је новцем помагала, него делом и саветом им била на руци — начин којим се помаже чини много!

Ко би се дакле чудити могао, код оваких доказа о њеној доброти, што се сваки отимао да својој добротворци на дан њене свадбе даде знак своје благодарности. Енрика је све ово с поносом примила. —

Венчање ће бити у Бедојевој цркви, стара Хуана од радости као да се за десет година помладила. Францишко је у свечаном свом оделу у ладовику, да за вече учини припреме, јер гости који их у цркви очекиваше хтедоше после венчања сви у Делмонте доћи — Францишко је тајно дознао да ће и Олосага инкогнито из Париза у Бедојову цркву доћи да при свечаности свог старог пријатеља учествује.

Кад је Енрика са својим једноставним оделом готова

била, прими је Францишко у дворану — он стане да јој се надиви — како лепо и дражесна без накита изгледа — Францишко се сети прошлости, кад је Енрици клечећи своје срце нудио — кад јој се заклињао, коју заклетву данас испуњава — он мораде признати да је Енрика данас још лепша него тада, јер је кроз толико патње сачувала своје чисто срце! Њено се лице преобразило кад је свом љубазнику приступила. —

Францишко падне пред њоме на колена дигне руке и рекне:

„Ја те неисказано и вечито љубим — заборави на прошлост! Ти си моја звезда, моје блаженство, тебе имати, зове се милост небесна. Ти си ми сад тек срећу и животу повратила, коју мишљах да сам за навек изгубио. Овај сам час желео — — Еенрико моја, Енрико, више нас ништа не може растати!“

Она се смешећи сагне — погледи га и падне му на прса — ту је било њено оташтво и прибежите — она је своју цељ постигла, њена се душа радоваше!

„Наша је срећа неисказано велика и овај час тако ужасан, да се бојим да неће овако остати, јер може штогод између нас наступити!“

„Даље с таким страхом Енрико моја, то су сљедства твојих мука, које си претрпела! Сад нема силе, која ће нас растати, осим божије воље — а она је и била која је нашој патњи крај учинила. Сад уживајмо овај час наше највеће среће. Помисли да благослов мога оца нас прати и да смо се ми вечито спојили!“

„Сласт је овога часа велика за моју душу — она ме надмашује. Пусти ме још једно магновење на твојим рукама то је сад моја заштита за навек!“

Францишко је претисне на своје срце — онда је одведе с басамака доле у кола у ком беху четири белца упрегнута, који ће их као на крилима у Бедојеву цркву одвести.

Беше леп летњи дан кад из Делмонте пођоше — цвеће је било по путеви посуто, и сељаци и радници стадоше код кола да Енрику и Францишка поздраве.

Код црквеног улаза очекиваше их велика радост — верни пријатељи Серанови беху искупљени да буду сведоци ове вилике славе — Прим са Маријаном, Сагаста са својим ћеркама, Топето са Доларесом, Лоренцана, Еспартеро са својом супругом а и Олосаго са Рамиром да одведу Енрику пред свете двери. —

Богати накит разног одела, учини у овој малој цркви-ци врло диван утисак.

Кад су Енрика и Франциишко пред двери клечали, и кад је свештеник Енрику запитао, дали вечитој свези рука пружа, једва је кроз плач могла рећи да, — Блаженство овога часа било је велико и дивна власница од Делмонте и херцег де ла Торе маршал шпански мењаху прстење.

Свештеник благослови њин брак.

У записник црквени су као сведоци овога венчања висока имена уведена — и Енрику сви поздрављаше и честиташе које јој удвоји радост њену.

Херцегиња од лучане је загрли — Маријана дел Кастрова грофица Реусова дубоко јој се поклони и доња Долореса Топетова је поздрави, као да је већ одавно познаваше и љубљаше, врсни контре-адмирал је својој супрузи о Енрици и њеној патњи приповедао, нико није Енрици тако стиснуо руку, нико је радосније није пољубио од Топета.

Серано радосно загрли своје пријатеље, и није се срдио кад му је дипломата Салустијано који му је руку стиснуо рекао да му — завиди.

На уласку црквеном поред стуба стајаше један циганин коме је улаз забрањен био — на његовом бледом лицу опажа се неописана радост, дочим његове ватрене очи пратише венчање. — Асино срце јако куцаше — он је хтео јасно радовати се и плакати, у грудима осећао је таку радост да му се прса распасти хтедоше — он је тајно из провалине Тебе до Делмонте дошао — тамо је дознао где ће бити венчање и дојурио је у Бедоју и стајаше на улазу да види.

Циганин је осећао да је он за Енрику излишан постао и да му је последња утеха његовог живота узета —

при свем том био је пун радости да је лепа и љубазна Енрика већ једаред до давно жељење цељи дошла.

Он није више на то мислио — он се радовао да је чувати смео, без да је више шта искао само да остане у њенојблизини као веран чувар.

Ал сад је то излишно.

Ипак је њојзи у траг ишао, као за звездом да је бар погледати може и да јој се молити сме, која му је кроз ноћ његовог живота тако светлила, да мора за њом до на крај света ићи.

Кад је Енрика испод руке са својим супругом ишла види она покрај стуба стојећег циганина.

Он је мислио, да је она сад горда да га дакле неће познати пак је хтео да избегне.

Енрика га смотри. Она се обрадује и учини свога супруга пажљивим — она га дозове, пружи му своју малу ручицу благодарно му погледавши у очи.

„Ви сте дошли да учествујете мојим најсрећним часовима, Асо од срца вам хвала сад морате с нами у Делмонте, да вас почастимо.“

„Пустите ме даље ићи, дођа Енрико — Опростите ми што сам овде стајао — ја сам једва знам како сам овамо дошао, нека ме је невидљива рука овамо довела сад сам све видео што је овде било — с богом остајте дођа Енрико — с богом — и ви господин Серано!

Циганин поздрави овај лепи пар — и тако се брзо иза зидова изгуби, да га од пратиоца нико није видио, он је хтео далеко ићи, па опет после овог растанка као што ћемо доцније видети дође — у Делмонте!

Гости су их до каруца испратили — већ је вече било кад су се двору приближили било је осветленье приправљено, а раденици с радошћу дочекају спровод овај — и сами гости виде сад да је све у Делмонте пливало у радости.

У парку су шатори подигнути били — диван је призор био кад је Рамиро Енрику и Марију познао и стару Хуану опет видио.

Енрика му захвали на бавленју у провалинама од Те-

бе, а стара Хуана примети да гроф ипак лепу Марију одликује.

Ова четир опет уједињена господина гарде поновише данас пријатељство — прошла су она времена, у ком су као стари другови многе догађаје преживели.

И стари Еспартеро, који је некада њихов строги заповедник био радовао се овој слици и он им исповеди да за част сматра што је у њиховом друштву и што се њиховим пријатељем назива — он је шњима делио мнење да у Мадридском двору шкодљив ваздух дува.

У дивно осветљеној дворани беше сто постављен камо Францишко и Енрика своје госте водише. С поља је долазио глас музике и пријатан мирис цвећа.

Херцег од лучане водио је Енрику а Францишко херцегињу к столу. Олосага је имао част до Долореса седети, остали следоваше двоје и двоје.

Кад се сви посадише за сто, остане једна столица празна, на лицу зачуђених гостију читао је Серано стару шпанску предрасуду, да несрећа предстоји што је столица једна остала празна.

„Опростите пријатељи“ повиче он „наш дон Фигуерола је предупређен и не могаше своје место заузети — на лицу неких дођа опажамо бригу — баш да видимо јели истина што предрасудни тврде. Ја у таке гатке не верерујем.“

Слуге који већ хтедоше столицу и судове са стола однети, оставе све на ове речи на своје место — ипак је код гостију завладала необична тишина.

Сваки се трудио да прекине ову тишину, почну шалу збијати — почну се смејати, куцашесе чашама и почну ревносно заливати.

Енрика пливаше у радости — стари Еспартеро задовољно гледаше Серанову супругу — сад дигне Еспартето као најстарији у овом дртштву чашу и напије младенцима утом се куцаху и певаху.

Марија која је поред Прима и Рамира седела осећала се са свим друкчија данас. ма да је Рамиро шњом братски диванио! Његова је слика лебдила пред њоме — она

се надала да ће јој се жеља још из млађаних година испунити а сад је са жалошћу осетила да се Рамирова душа на неком другом месту забавља. На њемусе то није могло приметити још мање по његовим речима — Марија је ипак то осећала!

Францишко Серано устане да захвали на здравици пошто је Олосага племенитим госпама шпанске по дворском начину наздравио. Срећан супруг Енричин узме чашу у руке и наздрави шпанској и њеним храбрим мачевима.

Кад је последњу реч изустио у стану сви да се кућају у том Францишко опази где се врата отварају и неко се приближује — Францишко Серано сав пребледи, јер као да се дух неки приближиваше, огрнут неком густом копреном пењесе тај не звани гост полако на степене, Францишко се заблене јер натраг опази у парку неколико дања и господу неку.

Гости опазе зачуђен поглед, и сви тамо погледе с чашама у руци, да виде шта ће бити.

Та се страна особа приближи — копрена се откриje.

„Краљица“ — шапне нехотице Францишко, дочим се у Енрици страховита сумња породи, ухвати Серана за руку као да би се бранити морала или њега држати. —

„Краљица је“ — зачује се из уста гостију. —

Држећи га Енрика за руку, као да га на дужност опоминьаше — у том га тренутку изненађеног нападе анатема.

Изабела ступи кроз отворена врата у дворану, дочим се у предворју видоше неколико дворкиња, дворјана и ађутаната. —

„Краљица је на сваки начин, која се сама позвала на ову свечаност, о чему јој се извештај претајио. Случај нас је близу вашег двора донео, господин херцеже де ла Торе и ми не хтедосмо пропустити, да на неколико часова ваш гост будемо!“

„Нека је њихово величанство с оданошћу поздрављено“ рече Серано, у том ступи поносно Изабели која га посматраше, чије груди чисто се надимаху, да се испод копрене приметити могло, „ипак није херцег де ла Торе ко-

ме за част овамо дођосте, него његова супруга, јер је дона Енрика од више година већ власница Делмонте — Францишко покаже поменуту, која се сва бледа дубоко поклони, дочим он поносно и усправљен ту стајаше, као и дршћућа крильица. —

„Ваша супруга — господин херцеже — ми се не сећамо никакве дође Енрике.“ —

„Је ли могуће величанство“ одговори Францишко с подсмехом. — „За памтење моје супруге треба изврсне помоћи.“ —

„Од неке Енрике смо истина некада чули, ал не могосмо помислити, да ће шпански маршал исту за супругу изабрати!“

„Ипак је тако величанство, ево овде су сведоци венчања! Ова од ране младости у срцу племенита женска је наследивши Делмонте постала дона Енрика, чије је племство и браком потврђено!“

Изабелине очи сипаху варнице на гордог заштитника своје супруге — хтеде већ излити свој гњев — седне на празну столицу. —

„Што ви за добро нађосте да нам кажете врло нас је изненадило, господин херцеже де ла Торе, ми дођосмо да посетимо Делмонте, а не једну дошу из народа, чије племенито срце ви са многим празглаголствијама уздижете,“ рече Изабела са неким презрењем, које све госте с невесели и пребледе сви, а Францишко је кипео од једа. —

„Величанство“ — рече он дршћући — „херцегиња де ла Торе је без оружја противу таких речи, јер она право гостију високо цени.“ —

Прим, који је близу Серана стајао, задржи му брзо руку, као да хтеде распаљеног задржати. —

„Ми не ћемо дошу и вас у таку неприлику да пустимо, господин херцеже — ми и не сумњамо ди сте ви тајно таки брак склопили, који вас наравно наших звања решава! Чудити се морамо господину херцегу од Лучане и грофу Реусу који нас овде предусретоше, а чудити се морамо да дону Олосагу његови дипломатски послови допуштају, да

боз нашег знања Париз напустити. Зацело нас је овај случај доста научио, и за то нам није жао, што смо узнемиравање проузроковали! Но да ми ове одморне часове у минуте прекраћујемо, неће вама господин херцеже де ла Торе чудновато бити, ми се не ћемо благодарни показивати према особама. чију смо лагу у улици Фобурговој познали!“

Францишкова се рука лати оружја — он изгуби памет готово код ових речи; пошто је видео да се Енрика дречећи стропошта — — — он хтеде заборавити да са женском има посла — он је хтео извући мач, да га није Прим на његову срећу свом снагом чврсто држао. —

Изабела гордо поздрави руком, дочим је већ до изласка дошла — гњев и раздраженост су је тако промениле, да њене дворкиње не могаху бригу своју сакрити, још се више изненадише што маршал Серано није краљицу испратио до кола — нико не изиђе — и Изабела мораде сама са својом пратњом кроз парк ићи, чисто је беснила од једа.

Калуђерица Патросинија је истину прорицала, нека дакле и у другом делу својих речи има право!

Енрика је пала Маријани на руке — бледа да се скоро сви присутни уплашише — не од страха него од једа!

Еспертеро је гледао у парк за краљицом. — Прим је шкрипећи зубима стајао, он је истина пријатељеву руку ухватио, да отклони беду, јер је познао раздраженост Серанову, ал мора признати да би и сам таки био, да га ма когод оваким речма напао.

Он пређе Францишку и пружи му руку као да га умирити хтеде, —

Марија клечаше поред своје матере, која једва к себи долазаше, а Топето је стиштавао своје песнице. —

„Триста му мука!“ гунђаше он, „то је било више но што је један од нас поднети могао — право је што је после таквих речи нико није испратио!“

Францишко Серано је био у срцу рањен — стајао је као нем, тело му дрхташе, — Прим га загрли и рече му:

„Буди стрпљив, ја ћу те осветити.!“

Херцег од Лучане и његова супруга приступе Енрици и потруде се да је умире, а Марија плакаше горко.

Свечаност ја изненада прекинута, требало је сад много времена док се првашњи мир повратио.

Олосага се насмеје и претње краљичине које се управо њега тицаху, дадоше му повода, да опет за сто седне.

„То је била она сувишна празна столица. Богове и краљеве не смемо кушати! Добро да је гвоздени пут од Валенсије и Мадрида до границе готов — бар могу брзојав прексутра у Париз отправити, који ће без сумње одмах по повратку краљичином у Мадрид посланику у Француску отићи!“

Серано је осећао да треба прекидање своје свечаности да заборави. —

И Енрика се трудила кад се Францишка сетила, да све друго победи, да догодивше се заборави. —

Опет зазвече чаше и оживи забава, при свем напрезању да веселье не беше сад као у почетку, смејали су се и шалили, али је нестало правог блеска.

После поноћи се праштаху гости руковаше се и љубише четири господина гарде, који ма да сваки од њих старији већ беше, ипак у срцу пређашње братство задржаше: То се пријатељство сада и код жена углавило!

Еспартеро удари Серана но рамену и рече му:

Вами завидим мој стари пријатељу ја сам кроз млого година научио љубе познавати — у срцу ваше супруге наћићете праву срећу живота — немојте моје моје речи наопако тумачити, него се опомените истих речи кад стари Еспартеро буде под земљом — онда ћете рећи он је истину говорио!

„Ја већ данас осећам господин херцеже, ја сам кроз више година то познао! фала вам на пријатељству!“

И Марија се с Рамиром опрости у парку где су послужитељи чекали,

„Ја ћу неколико година у Мадриду остати“ рече он њојзи, — „ако ћу да сам искрен, — нисам у Паризу ништа осим царице нашао што би мени годило. Употребићу прилику зидање мога двора, да опет овде останем — онда ћу и тебе виђати и стобом говорити моћи.“

„Дај ми да се надам одговори она“ ти знаш како си радо примљен.

„То кажеш као да би твоје речи опозвати хтела.“

„Мој Рамиро“ рече Марија и узме га за руку, као да би хтела нешто казати, ал се боји да не каже много.

Млади гроф од Теба стисне Маријину руку на своја уста — душа јој пламтише — као да јој неки глас викаше.

„Ипак ти ниси моја.“

Сад се гости крену Мадриду с кола издалека машући руком и марамом нестане их.

Серано, Енрика и Марија беху сами — то је била прва ноћ у којој је богу и људима сасвим припадала — све беше отклоњено и побеђено — Енрика Серано и Марија загрле се — нико их не узнемираваше — заборави ли су шта их чека на оно прекидање славе њихове. — —

У очајном разговору корачаху кроз ходник к дворцу. У предсобљу се опрости Марија желећи им лаку ноћ, и са Хуаном која на врати чекаше оду у спаваћу собу. —

Енрика и Францишко још уживаху свечаност овог дана. Они корачаху испод руке далеком брегу, испред кога се диван изглед на шуме и долине делмонтове ширио — пут их је водио горе.

Енрика се држећи за Францишкову руку пењала уз брег — нађу леп изглед и ту се одмараху — срце им је било пренуно радости. —

Тако се дуго ћутећи одмараху — у заборав. — Онда погледе доле зелене долине и мирна села, и преко до неба високе брегове — месец осветљаваше благословена поља — погледе доле на стари двор, који им испод ногу њихових у трави лежаше — у околини је тишина владала. — Они су хтели у хладу мирисног места одмарајући се бацити свој поглед на лепи свет. —

Францишко клечаше пред својом женом — његов поглед беше управљен на њен диван стас. — Све је било његово! Он се топио у уживању. — Он је држао њену малу белу ручицу и претисне је на своје лупајуће срце, — она га привуче и стисне на своје груди. —

Месец се иза стена изгуби — као да не хтеде свечаност ову узнемиравати, — чаробна полутавна летња ноћ се распростре, и неописана сласт почиваше на љубавнике.

XLII.

ПРОГНАНСТВО.

Славољубље, тај несити мучитељ човечије душе то је био узрок да је Нарваес, после многобројних промена и многих горких искустава, које је као министар-председник и ђенерал-капетан пређашњих година претрпео, ипак је прамио владу. Челичним рукама и гвозденом строгошћу ухвати за распуштене узде. Кад су г. 1866 саме тежње са слободом собом денеле, и које тежње у срцима шпанског народа одзива нађоше.

Херцег од Валенсије који је сад већ старац постао, али је на збрчканом лицу још једнако носио знак поштења — овај човек без срца, беше строг непријатељ оваких тежња — он је покушавао да их угуши. Он не само да је бираче политичних друштава строго пазио, него и саме мадридске грађане који од ваикада волеше на Пуетри дел Сол оној великој улици, која је срце њиховог збора била, да се о новости разговарају, ту је он њима досађивао са шпионима и тајним полицајима, који су за свој труд добро плаћенн били, и за то се услужни показиваху.

Отписи и укази почну се множити, а што је при том најгоре било, највише који као преступници затворени беху, били су невини, но ипак строго пресуђени!! Свирепост херцега од Валенсије тако је далеко ишла да је на проста дошаптавања породичне старешине и ранитеље у ланце бацао.

Некадашњи горки непријатељ духовника и инквизиције мишљаше да гвозденом строгошћу државу спасе, тако је заслепио био, да је тужбе отпадника и клеветника за готов новац тражио, које се често с губилиштем свршавало.

То је заиста било ужасно господство да се право и

слобода бореће се Шпаније у шкрин одржи, — Нарваес се ослањао на своја стара искуства, да на жалост сила претходи правди! Трпељивост угњетеног народа мора имати краја, и онда сила напрасно пређе у друге руке, које руке често крваву освету донесу. То нас учи светска историја, а Нарваес није на ово помишљао. —

Науку од 1854 године заборавили су у мадридском двору!

Једног кишовитог вечера месеца новембра 1866 год. видимо краљичиног причесника где се из двора извуче — он је понео још једно покривало, не због непогодног времена него више за то, јер се у св. Мадри желело да се не буди пажња у народу на калуђерски чин.

Краљица, која се пре неколико недеља породила није смела изаћи, и имала је данас са побожном сестром Патросинином тајни разговор — у сљед ког се услужни отац Кларет као носиоц важних докумената журио кроз мадридске улице.

Ма да је јурио ипак је опазио једног дубоко умотаног у огртачу који је као и он јурио и на њега није пазио — јер је баш било тако време да се само оваки планови најсигурније извршити могу.

Наш се калуђер журио држећи непрестано десну руку на грудима, јер је на његовом побожном срцу лежала нека хартија која је за св. Мадру благо било и које се милионима исплатити не може.

То је било Францишково писмо на краљицу ког је калуђерица Патросинија данас добила.

Нико незна је ли Изабела Патросинији ово писмено које негда љубљаше предала, или је јежовиткиња ово благо из кутије краљичине украла.

Побожном је калуђеру то све једно било, он није имао да пита него само да служи!

У калико му ноге допуштаху јурио се он Фубурговој улици.

Пажљиво, смотрено је сматрао на све стране — сад тек зазвони на дубоко узидана врата.

Брат кључар отвори му с неким побожним поздравом кад је чуо Кларетово име.

У манастиру се спремаху на бдење он се у мраку упути манастирској башти.

Кларет је познавао сваки џбун и пут, и он је знао да се откад је дружина Ласа утамањена нема никога бојати.

Како му је сад дружина Ласа на ум пала ?

Опоминьаше га звук мртвачког звона које је и онда звонило, кад је мрска држина — кад је он најбољем свом пријатељу и другу помоћи хтео посао му покварила.

Кларет стане једно магновење прислушкивајући — звук звона пробуди у њему неки страх, јер нико од њега незнађаше боље значај и ужас истога !

Онда се приближи степенима које воде у познату инквизициону дворану.

Три пута је куцнуо на висока закључана врата — и кључар је по трикратном куцању познао да је неко који је посвећен ; ипак запита ко је ; но тек кад је своје име казао, полако се отворе врата, и нека га рука ухвати, да га кроз вечити мрачни ходник проведе.

И сами духовници не смедоше унутрашњост дворане познати — до само владајући велики инквизитори беху у ове тајне посвећени.

„Јесу ли пречасни на окупу побожни брате“ запита Кларет вратара.

„Пођи за мном да те одведем к њима,“ одговори упитани и ухвати Кларета за руку.

„За ког звони свето звоно,“ запита духовник ставши једно магновење.

„За заслепљеног брата Федерику, — мене је изненадило да ти не знаш.

За брата Федерику, који је требао за кратко време да се у духовништву узвиси ?“

„Нашли су код њега пре три дана неке хартије које га водише у неку свезу са дружином Ласа. Издајник ће претрпети смрт.„

„У овој години још ? Издајници светих ствари достигнуће вршак.

„Право си казао побожни оче ! Нико и не сумњаше да је брат Федерико савезник оног Рамира, ма да се није могло разјаснити, како је у оној години опасност, у којој сам се и ја као вратар дивио моћи дружине Ласа, да су све тајне манастирске издате !“

„И Федерико носаше оне хартије. које га праведној каштизи предадоше.“

„Он је завет целомудрености погазио, он стајаше у поверљивом обрту Манофиносове ћерке — њена писма која га у издајство увукоше, носио је он на својим грудима у некој кожној кесици — и пошто се Федерико пре три дана поболео, нашли смо исто.“

Кларет код ових речи и нехотице ухвати руком оно важно писмо које је на својим грудима носио — потом пође за вратарем кроз мрачне ходнике и степене који горе црној дворани водише, звоно зазвони — врата се отворе — и Кларет види у указаној светлости три велика инквизитора Шпаније поред дугачког црног стола.

Причесник краљичин поклони се кад је ступио а врата се опет полако затворе.

„Ми те поздрављамо побожни брате“ говораше му старац Антоније „доносиш ли нам потребна писмена ?“

„Калуђерица Патросинија, наша побожна сестра шиље вам пречасни очеви преко мене жељу да вас светитељи сачувају, и ово писмо Франциишка Серана, које не само да је узор његовог рукописа, него да је прилику један део истога да на своје циљи употребите.“

Кларет извуче испод свог одела писмено п положи га на сто.

Антоније га радознало отвори — заиста је било своје руч но писмо Сераново , писано краљици године 1854. У првим редовима беху неколико речи преко тадашњих од њега саветујућих корака — после је било велико празно место, а доле у ћошку стајаше име: Франциишко Серано.

Лице деведесет годишњег Антонија чисто се преобра-

зило, потом овај важан документат преда на оцену Фулгенсијн и Рози. Врашки умишљај је био ког су калуђерица и Кларет покренули, — обешењачки план који херцега де ла Торе без питања оборити мораше — одавнажна мржња св. Мадре једва ће се извршити.

Пуковнија Оренсова ће 15. децембра због невадовољства подићи се — Нами одани официр Примулто, који је код Изабеле у немилост пао, и Масо послали су нам извештај“ — рече Антоније, он би да је праву садржину ствари приповедати хтео рећи морао: Оба ова официра ће на нашу услугу овај устанак изазвати!

„Онда неће тешко бити херцега де ла Торе са овом велеиздајом уплести — ко зна да он заиста и није уплетен“ рече краљев причесник Фулгенсијо.

„Изабела би вам благодарна била кад би ви за ово дело против херцега де ла Торе доказа набавили.“

„Ми ћемо га амо довести побожни брате, хвала теби и сестри Патросинији за вашу верну услугу!“

Кларет је видео, да су велики инквизитори све разумели, што је бистра сестра тако вешто измислила — он се поклони. —

Кад се Кларет свршивши своје посланство удалио, повуче Антпније за звоно.

Кад се за Кларетом главна врата затворе, ступи из споредне собе један служећи брат, —

„Доведи нам Јозефа, кад се из мученичке одаје врати“ заповеди Антоније.

„Свето је звоно умукло пречасни очеви, пресуда је на заслепљепим Федериком извршена, Јозеф ће бити на бденцју,“

„Радите као што вам заповедих, доведите га из манастира!“ Овај се поклони и оде.

„Подудара се све, као што калуђерица Патросинија рече,“ проговори стари Антоније, држећи писмо у руци; Јозеф ће као прави брат херцега де ла Торе моћи рукопис његов подражавати, над именом неколико речи да метне, а крајеве писма да одсече.“

„Друго је већ спремљено! Примулто ће као ађутанат

ђенерала Оренса ову хартију без муке на право место однети. Зором 15. децембра неће само устати та пуковнија, него и ђенерала Милана де л Боша!“

„Сад само да се побринемо, како ћемо херцега де ла Торе тог дана у Мадрид довести!“

„Наћи ће се већ повод да се у хитној ствари позове — он се неће устезатн, ако позив буде вешто удешен,“ рече Фулгенсија.

„Ако не дође баш онда ћемо га дати довести, ако га велеиздајничко писмо сумњивим учини,“ реча велики инквизитор Роза.

Сад се врата полако отворе — и Јозеф ступи. Он се није преварио, кад је хитно позван, што је помислио да га против његовог високог брата требају, који већ треба у клопку да падне. Калуђерица му обећала, да ће га упропастити — а он је радостан био да своје руке позајми, које као што нам је познато нису тако невеште биле!

Јозефове се очи светлиште кад се инквизорима поклони.

Кад Јозеф ближе ступи, стари Антоније пресече табак хартије на два неједнака дела — мањи падне на сто — Јозеф са хитрим својим погледом позна на њему Француцишков рукопис.

„Ми те питамо побожни оче“ рече му Антоније „хоћеш ли ти цркви и судбеном столу са једним повуком пера послужити, које си само ти у стању спровести?“

„Заповедај пречасни оче, ја сам положио заклетву послушности, и радо је вршим.“

„Онда седи тамо на крај стола, на овом празном листу, на ком је доле у ћошку име Францишка Серана“ —

„Које је мој брат својеручно писао“ — прекине га радосно Јозеф. —

„По овој прегледаоници да напишеш неколико речи, које ћу ти ја казати, држим да ти неће тешко бити да угодиш руку твога брата.“

Јозеф узме лист у руке и посмотри руку свога брата, седне на крај стола. Он метпе рукопис свога брата пред

себе. Умочи перо и погледи великог инквизитора, као да хтеде рећи:

„Ја сам спреман.“

„Буди смотрен — ми немамо другог писма, побожни оче! пиши!

Антоније казује;

„Ђенерале! 15. децембар 1866 је дан, ваше славе и наше узајмне освете!“

Јозеф разговетно реч по реч напише — име је Францишково у обичној даљини од редова остало.

Он пружи своје детињасто деле Антонију — велики се инквизитор чисто тргне — тако вештачки није очекивао! Он је био уверен да и сам херцег де ла Торе не би од свог рукописа распознао!

Фулгенсије и Роза потврде то исто.

„Ти ћеш овај документат својеручно и без сведока дону Примулту предати“ рече Антоније пажљивом Јозефу, који је сад са столице устао „својеручно и без сведока! При том ништа не говори Примулту но само: Од херцега де ла Торе!“

„Разумео сам пречасни оче. Сутра на ноћ је овај документат у његовим рукама!“

„Ми знамо да си ти веран извршилац наших великих ствари — св. Вићентије нека је с тобом!“

Јозеф се поклони. —

„Нико да не види то писмено“ опоминьаше га строго Антоније. —

„Никакво човечије око неће видети — ја ћу чувати, докле у руке не предам ономе коме сте рекли!“

Францишко Серано добије неколико дана пре 15. децембра писмо без потписа, ал га рукопис на Олосагу опоминьаше.

Бранећи св. Вићентија испадне за руком да је херцег де ла Торе у Мадрид ићи хтео, а Енрику разуме се остави у Делмонте.

Францишко није ни сањао да у клопку иде — а како би то и помислити могао, јер је без неповерења и сваког

лукавства јурио престоници, у којој ће овом приликом још неке потребе измирити — Францишко Серано је био пун карактера, да би могао што и посумњати — срце му је било чисто — шта му може бити! —

15. децембра у јутру пробуди га у његовој палати Пуетра де л Сол нека пуцњава, одмах је помислио да није какав устанак, који незадовољством често биваше. —

Францишко ђипи у свом маршалском оделу приближи се прозору и чује да се пуцњава понавља — потом чује звекет пушака. —

На неколико минута поврве грађани и војници Пласу Мајору — Даље чује кораке пуковнија. —

„Пуковније Оренсове и Милана де л Боша пуцају на војску херцега од Валенсије“ повикну поплашени гласови.

„Милан де л Бош — Примов пријатељ“ рече зачуђено Серано — „Милан и није у Мадриду — ствар ми изгледа сумњива. — Ма да сам ја мога звања решен, ипак ја остајем увек шпански маршал, а као такови имам права да отидем на место борбе!“

Пуцњава се понови брзо, и скоро дође до Францишка, дочим је он јурио кроз препуне улице, вика бораца и официре чује се на далеко.

Кад је он на Плас Мајори ступио, повукао се скоро народ у другу улицу, и сад виде он да је устанак овај озбиљан — било је незадовољних ђенерала, који су само прилику чекали, да се двору и св. Мадри освете.

Пуковнија Оренсова се тукла са војском херцега од Валенсије, и беше надвладана, шта више и сам Оренса ухапшен.

Францишко Серано се журио у касарну ђенерала Милана де л Боша — он је доцкан дошао да незадовољне официре и војнике одврати, и сад тек почне жесток бој против краљичиних пуковнија, и Серано докучи овога тренутка, да се и Конча, Месина, Орибе и Рос де Олано спремају да у устанку учествују.

Крвопролиће је тако предстојало, које је могло и буну од 1854 претећи, јер народ даваше знак да је уз усташе!

Франциишко Серано је од војске с усхићењем поздрављен, као што му је приличило — у истом магновењу дојуре к њему Нарваесови ађутанти, да га без уздржавања у двор на важан разговор позову.

Херцег де ла Торе промишљавао се једно магновење он се устезао, као да му зло предстоји — потом у кратко запита господу.

„Ко ме моли да у двор идем?“

„Херцег од Валенсије!“

„Онда му јавите да ћу доћи!“

Пошто је пуцњава једнако трајала упути се Франциишко Серано Пласу де Паласио — са озбиљним лицем и пуним поверењем на часност према Нарваесу, ма да му не беше пријатељ ступи он у двор.

У том тренутку ступи за њим стража и заузме сва врата и излазе. —

Херцег де ла Торе посматраше ову ретку појаву, ипак још непомишљаше, да се та заповест њега тиче, да се њему излазак пречи — као сваки, коме је савест чиста, тако и Серано ступи кроз врата у одаје херцега од Валенсије.

У предњој дворани нађе он млогобројне официре и ађутанте.

Он их поздрави и ступи у дворану у којој га већ Нарваес очекиваше. При столу опази стојећег Оренсу, а овом преко Нарваеса са лицем пуним једа и неком хладноћом.

Херцег де ла Торе се поклони — онда одважно ступи напред. —

Нарваес као да нешто ишчекиваше дочим своју руку на неке листове држаше који на столу покрај њега беху

„Ви сте ме умолили да овамо дођем господин херцеже“ прекине Франциишко ћутање, шта желите?

„Господин херцеже де ла Торе — ви сте наш заробљеник.

Серано осети као да га ножем неко прободе — са бледим уснама и ватреним очима усправљен стајаше он — онда гордо и спрезрењем п роговори.

„Господин херцеже од Валенсије — ви заборављате да сам ја шпански маршал, који преко ваше силе и воље стоји!“

Нарваес осети понижење ових речи — ал му лице остаде непроменљиво, као од камена, у место одговора окренесе он мирно високим вратима, отвори их — и чека на нешто —

Сад се на врати укаже краљица. Она ступи чисто претећим и дрским поношањем у дворану.

Херцег де ла Торе је једним погледом превидео, да, се она заклела да га сатари. Он није још знао начина да се изговори.

„Величанство“ рече Нарваес„ херцег де ла Торе и ђенерал Оренсо су велеиздајници — они су побунили војнике на устанак, који у овом тренутку против владе њиховог величанства голим оружијем војују!“

„Зар сте ме зато овамо звали: Тако ми светитеља, шпански маршал неће тако лако бити жртва лажне тужбе повиче Серано.“

„Ђенералу Оренсу — известите нас истинито како је текла ствар!“ рече Нарваес, дочим краљица уништавајући поглед баци на Францишку.

„Ја морам остати при мом исказу господин херцеже од Валенсије — моја је рука остала далеко од побуне.“

„Ви се надате, да ће те уверавањем вашу невиност доказати моћи, ипак је ваша пуковнија прва почела на нашу војску пуцати! Јестели по налогу херцега де ла Торе поступали?„

„Ја нисам господина херцега ни видео нити њиме говорио!“

„Онда сте њиме дописивањем у дослуку стајали — докази су у нашим рукама!„ повиче краљица сва бледа од једа.

Серано ступи корак натраг — сад познаде он, да Изабела хоће на силу да га упропасти.

„Нитков је који ваше величанство на тако што наводи“ проговори он дршћућим гласом„ пуцајте ви на бунтовнике а њихове вође доведите на суочење, да ме као веле издајника окриве! докле то не буде ја сам слободан —

тешко првоме, који се усуди руку метнути на шпанског маршала!

Нама се чини да ви неумете да уталожите своје сопствене речи, тиме нам дајете нова доказа о вашој кривици које и ми не хтедосмо веровати — не заборављајте, да нам ви савета дадосте, да бунтовнике убијемо — овде господин херцеже, које писао ове речи ?

Серано чита поражен лист онај који је Нарваес краљици пружио :

„Ђенерале ! 15 децембра је дан ваше славе и наше узајмне освете !“

„Но господин маршалу“ — — —

„То је детињарија — грозна превара — те речи нису од мене !“

„Чудновато ! ми имадосмо прилике ваш рукопис често виђати, па и не сумњамо да је ово ваше писмо, ми смо га нашли код усташки ђенерала !“

„То је нечувена превара“ повиче Францишко у највећем гњеву „довабили су ме у Мадрид — дозвали су ме овде — шта да мислим величанство ?“

„Господин херцеже“ — проговори краљица претећим гласом.

„Света ми богородица непомогла — ја те речи нисам писао.

Нарваес га дуго посматраше, потом му пружи писмо.

„Закуните се да није ваш потпис, господин херцеже де ла Торе — ипак пре него се закунете — видите добро рукопис !“

Францишко узме писмо из руку старог министра који га својим речима опоминьаше. —

Погледи пораженог и дршћућег маршала беху управљени на потпис имена — —

Францишко Серано пребледи — његова рука с писмом дрхташе — — —

„Можете ли се заклети, госп. херцеже,“ рече Нарваес.

Францишков поглед беше као укопан управљен на потпис имена он се ломио — он није те речи писао, ипак

је његов потпис био! овај му тренутак тако мучан беше да је полудети хтео — — —

„Но господин херцеже, ви ћутите!“

„Величанство — мој се потпис на зло употребио — отдкуда он долази, не могу рећи! то је нитковлук да ми од једа рука дрхће — —

„Доста“ рече Изабела „није на нами да решимо шта је било, него шта ће бити — господин херцеже од Валенсије ми вам дајемо пуну краљевску силу, да све казните, који су у овој новој буни учествовали — било делом или тајним начином ми хоћемо мира!“

Францишко Серано хтеде говорити — краљица се без поздрава окрене излазу — он се хтеде на њену правду позвати — али је он зато горд био да моли!

С једним погледом презрења рекао је све што је у овом магновењу осећао — прса му се надимаху — крв му је кроз жиле јурила —

„То ти је одговор на моје венчање,“ проговори он дршћућим гласом. „Ти си у тој завери, то сам ти на лицу читао, заслепљена краљицо тешко теби и мени.“

Францишко Серано није се против потписа свога заклети хтео — он је у савести своје невиности уверен био, даће се и ове нитковске мреже подерати морати, ако буде истраге, и мирно преда свој мач.

„Господин херцеже од Валенсије — ја сам ваш заробљеник! моја част захтева да се пред ратни суд ставим да се види где лежи велеиздаја. Вршите своју дужност!“

Нарваес узме мач — Серано буде на своју часну реч отпуштен, и као државни роб чекао је пресуду у двору Делмонту.

Устанак се за неколико дана угуши.

Склопи се неки ратни суд, који се из краљичних накарада, свештенства и Нарваеса састајао.

Овај суд пресуди усташке ђенерала на смрт.

Краљица помилује Серана, Оренса, Месина, Роса де Олана, Милана де л Боша и Орибу на десетогодишње прогнанство на канарска острва.

XLIII.

ЈОЗЕФОВ СВРШЕТАК.

Кад је херцег де ла Торе посланицу прогнанства из Мадрида примио, која је правоваљано изречена, и против које се није могао уток код краљице уложити, сав је био поражен — тек што је Енрику нашао, већ да се растати мора. — — —

Он је био жртва нитковлука, чијег покретача он није знао — није хтео знати! Читаво је издајство било иско за душу шпанског маршала, да би он иначе што против својих непријатеља осећати могао, осим презрења! Помишљао је на злоупотребу његовог рукописа, ал не могаше до резултата доћи. У чије је руке његов рукопис доћи могао, није могао докучити. Но да су његов потпис употребили, и неке окривљујуће речи вешто уметули, то је била превара, о којој је он свечано уверен био.

Освета је тако подла и сажаљења достојна била, да је Серано двор сажаљевао. Не Нарваес, он није ту споразум био — она је морала вишу протекцију имати — то је за њега била мучна мисао, у толико више, што је знао, какве последице оташтво очекују.

Први му осмех беше кад му Енрика рече да ће шњиме и она да иде. —

„Ја ћу с тобом да делим прогнанство!“ повиче она радосно и загрли свога супруга, као да га не би хтела више пустити; „ја идем с тобом мој драги Францишко! Онда је свака опасност отклоњена!“

„Мила моја женице,“ одговори потресени херцег пољубивши Енрику у чело, „то је баш и намера да нас раставе! Силом да нас раставе. Прогнаник не сме своју супругу собом повести!“

„Францишко — мој Францишко — то није могуће, то се не може захтевати!“

„Ипак је тако! Ти заборављаш да је то затвор, а у

затвор мора сам пресуђени ићи! Боје се, ако нас овде код нас у затвор или град пошљу, да би се буна подигла, за то нас шиљу на удаљено острво!“

„У затвор“ — понови Енрика —

„Друкчије се не може назвати! Преступнике мећу у званичне затворе — велике ђенерале шиљу у прогнанство! Ми се морамо опростити, Енрико, наш растанак неће дуго трајати, као што се с подсмехом смера — десет година! Зајиста, краљичино помиловање је вешт маневар, тако је прорачуњена казан, да ја намеравам пре одласка мога, у Мадрид још једаред двор посетити!“

„Не чини то Францишко — ја те заклињем. — Твоје мутне очи сведоче ми, да ће несрећа још већа бити!“

„Буди без бриге љубазна моја жено, ја хоћу само да се уверим, да ли је у двору зајиста све изгубљено, хеће ли морати пропаст доћи.“ —

„Ти то тако говориш, да ме још већма плашиш. О, сачувај се за твоју Енрику.“

„Ја знам своју дужност, а моја ће те љубав према теби до века иа исту опоминьати! Ипак не заборави, да моја част за нашу љубав јамчи, да ја тебе не саслужујем, кад се не бих као човек понашао! Ја сам за тебе много претрпео, и не хтедох се заклети — мирно и спрезрењеи сносио сам све. Нека ме мисао обузима и то страшнија, него ова моја неправедна казан; којом се поносим, — Енрико ти и не појмиш ту гнусну сплетку. — Ти и треба да си удаљена!“

„Ја напуштам тебе и наше дете — ал ја идем са ведрим челом у прогнанство! Ја и не мислим да ће се моје удаљиваше на какво зло употребити, зато ти праштајући се понављам да ћеш ти у век у свакој опасности три чувара имати, који ће за тебе свој живот жртвовати. Та тројица су Прим, Олосага и Топето! Обрати се на њих кад ти буде опасност претила; обећај ми да мене бар умириш, они су моја браћа, који ће и теби једнако пожртвоваше посведочити!“

„Али то дуго време!“ рече Енрика, а на лицу јој се опази туга и бол срца. — —

„Ми ћемо се опет пре видети, него што ти мислиш — за неколико недеља све ће се решити! Буди утешена драга Енрико, ми смо до века своји.

„То је јачајућа свест! Ја сам овде добро остављена у лепом Делмонту, да можеш без бриге бити! Ја ћу долазећег пролећа само у башта и пољу бити, ја ћу са Марином и старом Хуаном ићи по брдима и долинама и побринућу се, да кад се ти кући вратиш, да Делмонте у највећој срећи и слави нађеш!“

Францишко претисне Енрику на своје срце — свака њена реч наслађавала је његову душу. —

„Кад у свему успем, кад у селу задовољство буде; онда ћу тек помислити: мој ће Францишко бити са мном задовољан кад кући дође! Твог коња љубимца и твоје ждребе пазићу, а Марија ће лабудове и голубове ранити; о теби ћемо непрестано мислити и говорити и писаћемо ти — јер то ваљда смемо!“

„За цело драга Енрико, само ће дуго трајати док одговор добијеш, јер често на острво не иду лађе! Да не би писма радознале руке отварале, шиљи их на Топету, који ће их даље отправљати. Света богородица нека вас чува“ настави Серано кад Марија сузним очима приступи, а стара Хуана стајаше са стране бришћуи белом својом кецељом очи од суза „само смело и утешено! Ми ћемо се опет видети — надајмо се да ће онда све боље бити!“

Марија која се Енрици прильубила не могаше се од суза уздржати — она је оца свога љубила и штовала, њој се породила сумња, да се она шњиме за навек прашта — али Францишко ма да је дубоко потресен био, тешио је благим речма — он је морао чврст остати, да праштајући час још жалоснијим не учини.

Још једаред загрли обадве, онда срдачно стисне руку добре Хуапе, која као нека брижњива матрона врло поштена у својој седој коси изгледаше, препоручи свима смотреност и поверење и напусти двор.

Оне га испрате кроз парк до коња, који су њега и његовог верног слугу до Мадрида носити морали. Још је-

даред се ижљубе потом се крене праћен не само благословом своје породице, него и читавог села.

Беше непријатан децембарски дан, кад је Серано Мадриду јахао, тешки и мутни облаци, још више расеју маршала, тако да је врло ћутљив и озбиљан био.

Он је Оласагу у Паризу о пресуди и читавом спору овом известио, да пријатељ његов, ма да далеко беше о свему извештен буде шта је њега у Шпанској снашло.

Сад је само још требао узети опроштај од Топета и Прима.

Кад је Францишко у престоницу ступио и у својој палати Пуетра дел Сол одсео, учини живот грађана на њега не обичан утисак — они се зими по улицама скупљаху да чују новости и да куше новине — као да је сад са свим друкчије постало. Ретко стајаху двојица тројица заједно. Они нису маршала Серану познали јер се у неки огртач умотао, он је у толико мирније посмарао понашање народа — а узрок му је и свему познат био!

Сад у последњим годинама кретаху се више и слободније калуђери, литије су носили често — просијака беше изобилно по читавој престоници.

Серано је наумио, да пре но што своје прогнанство наступи краљицу посети оп се уверити хтеде, да је све изгубљено било, он је хтео видети, да ли ће се плашња обистинити!

Тај му пут тежак беше — он га није за себе правио, него за своје отачаство.

Кад је Серано у двор ступио, горко је осећао — све је било за чудо промењено, откад је маршал краљичине дворане избегавао! Пре му све беше познато и мило — пре дуваше ту војнички ваздух — а сад се осећаше тамњан.

Пређашњи ађутанти највише храбри официри, били су другима замењени, који пузећи одношћу и обзиром на духовнике све друго заборавише.

Кад се Серано краљичиним одајама приближи, прво смотри Кларета. Пречасни се заблене кад мимопролазећег угледа — његове зрикаве очи севаху — једва га поздрави.

Серано му једва одговори неколико речи, које је овај пре за клетву него за поздрав сматрати могао.

Стража стави пушке пред прса, кад је шпански маршал прошао; који је као и Прим највеће поштовање у читавој војсци уживао — Серано поздрављаше механично.

Кад је у ађутантску дворану ступио, замоли једнога да га краљици пријави.

„Жао ми је да вашој жељи не могу за доста учинити, сад има ауденцију дон Марфори, а налог нам је издат, да ни пошто не узнемирујемо!“

„Дон Марфори“ понови Серано питајући, „име ми је са свим непознато!“

„Дон Марфори је неки нов рођак херцега од Валенсије“ одговоре придворници с неком важношћу, „ми нисмо у стању дати налог прекорачити! Племенити дон прима данас радњу ђенералног надзорништва њеног величанства.“ Сарану се намргоди чело — он се сети сиромашног Нарваесовог рођака — дон Марфори беше код краљице и они се не смеју нипошто узнемиравати. —

„Доста“ — прогунђа херцег де ла Торе, „мени се чини тај одговор врло важан“ — онда јасно настави, „јавите њеном величанству, да маршал Серано своје прогнанство хоће да наступи!“

Пошто се дворјанин поклони, упути се Серано брзим корацима Приму и Топети, да се шњима опрости, по том да се у Кадих упути, где се имају прогнани ђенерали искупити, а одавде ће после лађом на канарско острво. —

Да се сад опет вратимо Делмонту, у ком су Енрика, Марија и стара Хуана остали.

Енрика сећаше често дубоким мислима одана. — У селу као што знамо на нсколико хиљада корачи од двора живљаше у ниској колеби нека стара сиротица, која још онда, кад је Францишко ову колебу за рај сматрао стара беше. Откад јој је муж умрьо, дошла је до прошње, јер не могаше ништа више радити.

Кад је Енрика у Делмонте дошла, настаде за стару

Лусу добро време ал јој се чињаше да ће јој се ово уживање брзо ускратити.

Енрика и Марија често посећаваху ниску колебу, носећи овој старици разне понуде.

На некокико дана по одласку Францишковом дође нека ратарка у дворац, да јави Енрици да је стара Луса још једном видети жели.

Енрика без устезања метне капу на главу, и упути се с Марином у село.

Беше ладан и мутан дан, а наше се путнице журише да старицу још у животу затеку.

Кад су пола пута прешли, опазе покрај шуме неког — обадве познаду Асу циганина, кога је још пре неколико недеља Хуана опазила.

Сиромах Асо је ипак осећао блаженство да Енрику издалека само види. Он примети да се ове две у село журе.

Стара Луса је имала још снаге и радости, да своју добротворку при уласку познати могаше — претисне јој руку, то дирне Енрику и Марију те обе седну на старичину самртну постељу.

„Света богородица нек вас благосиља — што ви сиротој Луси чините!“

Енрика јој покваси језик, и помаже јој неком лековитом есенцином чело. —

„Добра моја Лусо,“ рече Енрика, „да сам ти пре помоћи могла, радо бих учинила!“

Болно око старице чисто се насмеши — подигне очи к небу, као да рећи хтеде:

„Сад ћу ићи горе, где ћу о твојој љубави и доброти приповедати.“ — —

Стара Луса мирно заспи. — Њен живот и не беше ништа друго. но мука и патња.

Енрика и Марија молише се богу, дочим ратарке приближише се постељи.

Енрика наручи код столара леп мртвачки сандук, побрине се и за свеће, испрате је и по том се врате дворцу своме кад се већ сутон хваташе. Хладан децембарски ветар

дуваше, а наше се путнице добро умотане журише, ипак их затече ноћ на путу ; ал им је пут познат био, да би са затвореним очима ићи могле.

Марија се прильуби својој матери, јер јој се учини да из шипрага неко шушкање чује. Она ништа Енрици не рече, да не би и њу поплашила, него јој се тако прильуби, као да би на њеном срцу могла одбрану наћи против свију опасности, и чисто је вукла. —

На једаред се зачују неки кораци — Енрика стане да се окрене — али се Марија јако продере, загрли своју матер -- она је осећала да им нека опасност прети, за то је викала за помоћ. — —

Дршћући глас допре до двора и чак у село натраг јер се налажаху баш на по пута.

Сад и Енрика осети страх — после се прибере — она је већ на све навикнута била — загрли дршћућу Марију.

„Ко се то у мраку приближује," запита она јасним гласом, јер је увек мислила да је какав сељак.

Нема одговора — али кораци све ближе долазе, на највеће удивљење опазе калуђера!

Енрика сва престрављена стане, а њена уста нехотице повикну:

„Јозеф -- ми смо изгубљене!" —

Јозеф је заиста и био, који се погнуо у својој мантији умотан. — Он је знао да је Француиско далеко, он је видео Енрику и Марију кад су у село ишле, његова се душа радовала, да ће већ једном до цељи доћи! Сад га не може ништа узнемиравати, нити му сметати. Доста пута пропадоше његови покушаји, но тиме му је његова жеђ све већи мах узимала. —

Овај гнусни хула, који је свога брата одстранио, да само своју освету и врашку вољу испуни — Јозеф овај измет пакла, овај друг грофице ђенуеске и приврженик св. Мадре постигао је заиста своју цељ — Француиско као да је умро, јер десетогодишње прогнанство не беше ништа боље — Енрика и Марија и не сањаше да ће их овај нитков ноћу напасти — његове се очи светлише лице му се сме-

шило, он се упути управо Енрици, која је требала умрети — онда му још Марија остаје, лепо невино девојче да на њој излије осећање — своје страсти. —

Он без да се на вику обзирао, дође смешећи се већ близу овима, које без оружја беху — Енрика падне на колена дочим Марија помисли да бежи — онда виде она да јој је мати остала врати се матери натраг. Левом руком загрли Марија своју матер, а десном се хтеде бранити. —

„Смилуј се“ рече Енрика, „зашто нас чак довде гониш.“

У тренутку, кад Јозеф на безоружане напасти хтеде, које дршћући клечаше, учини му се као да се на Маријину вику неки кораци приближују — он слушаше — брзо се окрене на све стране, дивија радост учини га слепим и глувим, ко га овде узнемирује!

Јозеф загрли лепу Марију — са свом снагом је к себи привуче — већ је осетио дивни строј њеног тела на својим прсима — његове очи севаху као жеравица, бледе се усне кретаху издавајући му грозну намеру — овај је дивљак имао жртву на својим грудма, ал то не беше више дете, као што је он мислио. тако се у њему пробуди жеља, за Марином беше раздражен у највећој мери. —

Енрика кад види Марију у грозним рукама, ћипи — мати треба своје дете да избави, које беше у Јозефовим рукама. — —

Он извуче неко светло оружје, да га у Енричина прса забоде. — Љубав и мржња беше код њега, он хтеде и љубити и убити, пружи своју врашку руку на Енрику, да је у вечност пошље, пре него што она бежати хтеде. —

Све ово беше за неколико секуната!

Тек што Јозеф управи оружје на Енрику, а Марија повиче за помоћ, у том њега неко од натраг двема рукама укоца, да је Јозеф место Енрику себе ранити хтео, — у свом беснилу повиче, и опази више себе главу омраженог циганина!

„Асо“ проговори Енрика једва мицајући се, дочим Марија коју Јозеф сад пусти доле падне. —

„Бежите“ повиче циганин, „ја вас преклињем бежите, оставите да се ја са вампиром борим, један мора пасти!“

Енрика се потруди да Марију подигне, да следују Асовом савету — шта би она могла ослободитељу њином помоћи! Она дрхташе, повуче дете собом и више је носила но што она у стању беше ићи. —

„Брзо — у дворац!“ проговори она, „Аса треба помоћи — света богородице помози му!“

Јозеф се извуче из руку циганина не хтеде своме пљену умаћи дати — почне се борити са својим непријатељем он је добро знао, да један мора погинути!

Али је циганин био јачи и вештији од Језефа то Јозеф осети, и шкрипео је зубима да их покрхати хтеде! Аса избегне његовим ударцима, и на један пут га тако снажно за гушу дочепа, да се нитков св. Мадре грцаше. Ипак је покушавао у самртном страху да му своје оружје у прса утера: и Аса је морао сву своју снагу употребити, да се левом руком брани, дочим је десном све више и више Јозефов гркљан стишњавао.

Страшна је борба била која се дуго не могаше решити, вукоше се у дрва — борба и то ноћу тако жестока, да је већ и самог Асу гроза хватала. —

Јозеф преврне очи, јер му застаде дисање — он је осетио да циганину подлећи мора! али се не хтеде тако лако предати!

Јозефова десна рука с оружјем беше у циганској руци — зато је левом руком ухватио Асу за груди, и вукли су се све ближе селу — али дуго не могаше дисати, јер му је циганин прстима стиснуо гркљан као кљештима.

На једаред се сврши борба — Јозеф се спотакне о неки пањ — бадава се трудио да се на ногама одржи — он падне на земљу, и Аса који га не хтеде пустити падне такође на њега — вампир се бранио и рукама и ногама, да се само терета опрости, али као да је циганин шњиме срастао! Најпосле му лице пребледи надује се — очи му испадну — још последње отимање — у том се стропошта — руке му клону — и рука која је циганину кошуљу подерала и

нокте дубоко у прса забола омлитави и падне доле — Асо се насмеши као сваки који своју цељ посгигне, и који какво добро дело доврши — у том узме нож и прободе вампиру груди, крв појури и Јозеф пусти последњи уздисај — циганин је добро погодио!

У том тренутку се зачују кораци и вика, из дворца долазе слуге у помоћ — Асо их није више требао, а и није се хтео дати видети! Брзо баци лешину вампирову на своја плећа и умакне између дрва тако брзо у колико му терет допушташе; он се управо недалекој шуми упути — он је имао с Јозефом још један план, да не остане на земљи од Делмонта!

Кад су слуге с буктињама лут тражили, да циганину, који је њихову властеоку спасао, помогну; не нађоше ништа осим крвавога трага. — Они су мислили да су се може бити у борби самој удалили од пута, викаше и тражише — али узалуд!

После дужег тражења однесу Енрици извештај, да нису ништа наћи могли. Енрика је живела у страшној неизвесности, да ли Асо за Марију свој живот жртвоваше. — Она је благодарила богу за своје ослобођење, и мољаше се уједно и за свога избавитеља, који је њен анђео хранитељ био!

Асо је носио гнусну лешину даље од Делмонта. У шуми Бедојевој се одмарао, уверивши се да је вампир заиста мртав. Радовао се циганин, кад је на гнусну лешину стао да је могао рећи: Опростио сам земљу од једног развратника!

„На теби је моја освета извршена — сад ми само остаје још освета Аји оној мадридској калуђерици, за њена гнусна дела.“

Сад опет упрти Јозефову лешину на своја плећа, и носио је ближе главној вароши.

Други дан увече наједанпут угледи капије мадридске. Очекивао је глуву поноћ, и тек онда пође кроз улице Пуетра Толедо. Брзим корацима пројури кроз пусте улице од ноћних чувара, журио се Пласу Педру, и брзо пређе у хлад од кућа, близу Фубурговој улици у којој живе душе не беше.

Аса је већ малаксао од гнусног терета — али он хтеде свој план испунити!

Једва дође до манастирских зидина — полако скине Јозефову лешину — немилосрдно вури лешину о калдрму и вукао је до дубоко узидани врата — ту обеси мешину калуђерску о браву — кад духовници св. мадре врата отворе искезиће им се мртви Јозеф — — —

То хтеде Асо — да то буде страшило истине, побожних браћа св. Виђентија.

XLIV.

ПУТ ПРОПАСТИ.

Рамиро је постао капитеном гарде и био је у Мадриту — да при зидању свога дворца надгледа — провалину од Теба, која је дуго време пусто место било; ту да подигне велељепну палату царица Француска, зато је царев заступник у Мадриту, Мерцијер де Ластенда из Париза непрестано грдне своте новаца добијао.

Млади гроф од Теба кога је Инфанткиња врло љубила — није у двору био редак гост, њега је мамио раскалашни живот у двор и ласкао му је одлични дочек, на ком му млоги принчеви завидеше.

Приликом млогих дворских забава у години 1866 у зиму, разговарао се са Инфанткињом Марием.

„Ја се слажем с вами грофе Рамиро, одговори петнајесто годишња Инфанткиња„ врло ми је жао да нас је маршал Серано напустио ја незнам како то бива али вам се исповедам да често преко тога плачем — што он није више у двору — ја га поштујем!

„Онда заједно делимо осећање за њега мени је нејасно како је до његовог прогнанства могло доћи.

„Маршал се упустио у неке кораке, које би могле хрђаве последице имати, одговори Инфанткиња„ нашли су неке хартије које га оптеретише, и који ову пресуду донесоше.!

Сад поведу разговор о дворцу од Теба, у ком беше неко друштво сакупљено. Поред осталих министара и ђенерала видесмо ту и херцега Месина Цели — који је нека насљедствена права на шпански престо имао — даље је ту био млади херцег Гиргенти, о коме се у дворским круговима говорило, да је своје око бацио на Инфаниткињу Марију, — гроф Честе и млоги други, ови се скупљаху око Изабеле да посведоче тиме своје поштовање и своју услужност.

То је раскошна краљица чинила да избегне само слутњу, да својој пропасти иде. Изабела је тражила у томе утеху. она говораше са Нарваесом, и окрене се по том једном дону, који је сво друштво посматрао.

Тај дон беше ђенерал-интендант Марфори он је носио одело, по ком је и као ђенерал и као министар изгледао. Он је човек у најбољим годинама око четрдесет. Беше лепог узраста и врло поносит. Он је био врло научен ал за то беше добар пузавац и улагивало. Али његова мати беше рођака херцега од Валенсије — и због тога се и он иначе ограниченог мишлења човек увукао у двор.

Кад је пресуда Франциишка Серана изишла он је отишао њеном величанству, пао је на колена и благодарио је. — Таку смотреност љубила је Изабела, а то је Марфори знао! — Он је знао наклоност и вољу њену, то му је сво знање било, а у овој студији је дотерао до савршенства.

„Господин ђенералу“ рече му краљица, „ми имамо после ове светковине неки разговор — наше одаје стоје вам отворене!“

Ваше величанство удостоило ме је милости ја умирем у дубокој оданости“ рече ђенерал поклонивши се.

„Ми у вами сматрамо благодарног привржeнка, злоупотреба поверења то је најгрозније што се у двору доживети може.“

„Сва моја тежња ће бити, да вам те ужасне мисли отклоним и изменим!“

Марија Христина, чији муж овде не беше, разговараше ту близу са оцем Фулгенсијом о васпитању њеног

великог сина, принца од Аустрије, она је молила побожног оца да детету непрестано улива љубав према цркви, што овај поклонивши се и обећа. Он је код Марије Христине толико важио, као и побожни причесник Кларет код краљице.

Калуђерица Патросинија је све ове светковине избегавала, изузимајући црквене, и ту је играла знатну улогу на јед херцега од Валенсије, који њојзи преписиваше, да није могао у своје руке краљицу придобити. Нарваес је избегавао да јавно против калуђера устане, ал ипак им беше великн непријатељ. Нарваес је знао да га калуђери на врхунцу само трпе, јер су знали, да само његова челична рука може још мало реда одржати; они су га сматрали за нужно зло. — Обадве странке вребаше само прилику да један другог оборе! Нарваес је стар — духовници се надаше да ће он скоро свршити.

Нарваес је сматрао за зло, да је онај немоћни принц од Аустрије, који је престолонаследник, у рукама Фулгенсије, ипак не хтеде свога уплива на то употребити да му другог васпитача набави. Он је задовољан био на управи владе и чекао је само прилику да поповштину обори. Он је натраг с прекрштеним рукама стајао, и види како краљица која се милостиво са Марфором разговараше, окрене се својој матери, која се једнако са Фулгенсиом забављаше.

Његово се озбиљно лице још већма намргоди — он је осећао да ће упливом поповштине пасти — он је знао боље него што је желео, да краљ и његова супруга стоје у чељустима св. Мадре, он је више знао!

Он је докучио, да калуђерица Патросинија поново упливише на Франциика Азиса.

Краљичин супруг разговараше са грофом Честе — они се разговараху о свом великом и богатом искуству. — Њих је сматрала Марија — она је већ себи стварала слике пропасти! —

Тешко теби несрећна државо, око чијег престола се потоп налази. — —

Већ и Марија кокетира с Рамиром, а млади је херцег

од Гиргенти приметио. — Она се врло поверљиво шалила са грофом од Теба. Она нехотице подигне своју свилену хаљину својом малом ручицом тако високо, да су и гроф и херцег њену малу и нежну ножицу видели, која је на свиленој цицели црвену кокарду имала.

Рамиро пољуби младу инфанткињу у руку и — отиде.

Изабела напусти друштво праћена Маркизом од Бевиље — она претпостављаше друштву нека решења, с којима се до дубоке ноћи забављаше — Паулина ћуташе од како Серано, Прим, Олосага и Топето двор ретко посећиваху — она је знала да причесник Кларет, тај побожни саветник, дању и ноћу има слободан приступ у краљичине одаје.

Паула ћуташе — тешким срцем се опоминњаше прошлости — види садашњу промену која им под образином прети — која их све дубље мами. —

Маркиза од Бевиље хтеде опоменути — избавити — она је око краљице једина била која није као остали у хаос упала — она је за Изабелом корачала дршћућом ногом, и као да је по вулкану газила. —

„Ви сте маркизо у последњем времену са свим усамљени,“ рече јој краљица, „мени се чини као да сте се променили?“

Паула хтеде својој владатељци рећи, да би радо двор напустила да се у Француску врати — ипак је тешко Изабеле се растати, у чијем је друштву већ много година провела, поред које се дало раскошно живети, — али сад беше велика разлика, коју она није превидети могла!

Изабела кад је у своју одају ступила, одпусти дворкиње, ове јој пољубе руку и препоруче се — да иду у своје собе. —

Стара дона Марита из неког пијетета остаде још, истина она не беше за никакву помоћ — овој је краљица променила собу и то одмах до њених врата, да слободан пут има изласу.

У самој њеној одаји беху промене, тим хтеде посведочити, како краљица поред молитве сјајност и раскош љуби-

У самој њеној одаји беху промене: тим хтеде посведочити, како краљица поред молитве сјаност и раскош љуби.

Између високих прозора, који парку водише беше богато изрезани сто од ружичног дрвета, над овим је висила слика Мајке Божије, са златним кандилом, које је увек горело. На писаћем столу беше распеће, све то беше богато украшено и дивно осветљено.

Изабела опази своју свилену хаљину како је при овом осветлењу чисто трептела. Изабела је носила на врату дијамантски накит а на глави дијадему, која је напред на круну личила — она стане пред огледало, да се увери, да је њен накит богат и примамљив — као што она жели — онда се приближи столу на којим је више свећника горело. Она хтеде на диван лећи да се одмори, у том се врата отворише, и сад уђе очекивани.

„Здрави да сте нам господин ђенерал-интендант“ рече ступајућем краљица, „ми вас очекивамо!“

Марфори се поклони и пољуби Изабелу у руку. —

„Милостива краљицо“ рече издашни дон бацивши свој поглед на Изабелину руку —

„Ми смо вас позвали, да вам неку важност саопштимо које ће вам поново доказати поверење, које код нас уживате, на жалост у нашем супругу немамо енергичног саветника — а херцег од Валенсије је изврстан министар, али он нема дубокога осећања према доњи! Ви нас разумете господин ђенералу“ — настави краљица и спусти се на меки диван — „имајте доброту, успите нам шампањера и узмите места.“

Марфори учини као што му краљица заповеди — он вешто отвори боцу, наточи краљици и себи по једну чашу потом седне на диван.

Људи као Марфори, кад су у женском друштву, држе увек да су љубљени — и свуда се дрски показују!

Марфори испразни своју чашу, и с удивлењем посматраше Изабелу.

„Часни доне“ рече Изабела која као да је приметила овога погледе „ово је поверљиво питање, које на вас упра-

вљам, породична нека ствар, коју с вами хоћу да расправим. Господин херцег Гиргенти“ —

„Ког је Хенриквец приказао“ —

„На сваки начин — тај љубведостојни млади херцег изјавио ми је да је у инфанткињу Марију заљубљен! Премда он ни једној владајућој кући не припада као што знате, ипак нисам ненаклоњена, да их претенујем, ма да је сад тек у петнајстој години, да ме само једна мисао не мучи.“

Изабела обори доле очи —

„А та је мисао величанство?“

„Долази из сопственог искуства, мени се чини да она њега не воли, она се данас при светковин радије забављаше са грофом од Теба, дочим овога ни једном речју не хтеде удостојити.

„Не воли га, о то ће величанство његова брига бити.“

„Брак без љубави драги доне то је вечити терет!“

„Херцег од Гиргенти је ваљан и племенит човек, ту неће недостајати да ће величанство инфанткињу после венчања наћи у пуном задовољству и љубави! Ви се смејете величанство али се то често обистињавало.“ Изабела ово иронично прими с неким смејом.

„Ја вам могу и примере навести за противне случајеве драги доне ми нисмо сви једнако створени! Ја вам исповедам, да ме та мисао за Марином у велику бригу баца. Ја вас дакле молим да ви покушате да њој љубав према херцегу набавите!“

„То ћу с радошћу покушати“ обећа Марфори пунећи чаше, дочим га Изабела понуди слаткишем „моја краљица може свима мојим знањима располагати, јер је моја највећа жеља да само вами служим!“

Марфори падне пред Изабелом на колена.

„Не одбацујте ме, ја само за вас живим! од првог тренутка, кад ми дозвољено беше вами се приближити — опчаран сам био. Јесте Изабело не одбацујте ме — ја вас љубим.“ —

Краљица је смешећи слушала речи племенитог дона, који пред њоме клечаше —

„А ако вас не одбијем ?“—

„Онда ћете ме учинити најсрећнијим на земљи !“

„О Изабело само једну реч, један дах“ —

„Висте врло нагли, дон Марфори ?“ —

„Можете ли умерност тражити, где је тежња за вами, можете ли питати где срце и очи говоре што уста не могу.“

Изабела допусти да јој руку пољуби. —

У том тренутку јој опет падну на ум Сантилове речи:

„Ја видим како ти твојим високим ногама своју круну газиш“ — краљица дрхташе — „Како се очина клетва наслеђује — како сама твој трули престо рушиш.“

Неко куцне на врата — —

Изабела покрије рукама лице, као да нешто страховито очекиваше — Марфори у својој занесености није ништа чуо.

Сад се опет куцање јасније чуло — ко се усуђује ноћу ме узнемиривати — она се није могла никако варати, јер и по трећи пут чује куцање. —

Изабела и Марфори гледаше радознало у врата — која се полако отворише — у том ступи отац Кларет. —

„Извините величанство“ рече он забринуто, „неко се вашој одаји приближује!“

Пре него што ћемо говорити шта се овде даље збило, да се обратимо један тренутак двору, да видимо шта се тамо догађало.

Ми се врло добро опоминьемо Примовог обећања према Францишки Серану, кад је краљица у сватови све изненадила, то је обећање у грофу Реусу већ ускипело, кад је Францишко од њега опроштај узео пошашви у прогнанство.

Прим је све промене и догађаје у двору знао, и он повиче кад га је Серано загрлио, да као невин своје прогнанство наступи:

„И ја хоћу ту част да уживам да будем прогнан — ја ћу то оружаном руком израдити !“

„Наше лепо несрећно оташтво“ — одгобори Серано.

У вече тог дана, испуњен болом при растанку свога пријатеља, обуче Прим своје војничко одело, и упути се двору !

„Ја хоћу да извршим моје обећање“ проговори Прим „хоћу да осветим поругу, која се супрузи херцега де ла Торе учини!“

Он се дакле реши — јер шта може старог јунака застрашити.

Маршал Прим је у војничком оделу имао величанствен изглед. Брзим корацима се журио двору — дође до стражарске собе, у том му војници одаду прописану почаст.

Он заповеди дотичном официру, да му у помоћ четири војника даде.

Сад се с војницима упути краљичиној соби. Краљичина стража, видевши шпанског маршала ода му почаст и пусте га у краљичине предсобље.

Примово се лице пуно задовољства насмеши — он је хрђаво рачунао, кад је мислио да ће новог краљичиног милосника затећи. — Он је хтео обоје да изненади — он је мислио да има на то права, да од престола отклони сваку опасност; он је краљицу одбранио од Серановог ножа.

У тим мислима отвори он врата од собе, у којој је пређе Марита стражарила — ова соба беше мало осветљена, јер је краљичина соба отворена била — војници следоваше за њим — с мржњом против шпанских издајника извуче мач из корица, и ступи унутра. —

Краљица га пуна једа погледи, што се усуђује светлим оружјем у руци овај час њенога уживања прекидати.

Изабела се тргне натраг, кад иза грофа Реуса угледа наоружане војнике. — —

„Шта је — ко се то усуђује да у приватну собу краљичину уђе,“ викне она раздражена. —

„Маршал се Прим усуђује величанство, он је бирао: или овај корак да учини, или да и он буде саучесник предстојеће несреће, од које смо се заклели вас сачувати.“

„Ако је то тако, онда ја то с презрењем одбијам.“

Прим је гордо стајао — он је био као рис љут, јер није знао шта ће сад отпочети — натраг је стајао отац Кларет, који се смешио, што ће се гроф Реус сам сурвати јер после ове сцене има само један избор — или ће кра-

љица одбити њеног ђенерала-интенданта, или ће маршала срушити.

„Тамо стоји најгори непријатељ вашег величанства, који се на сваки начин ма и помоћу оружја отклонити мора“ — повиче Прим и покаже дона Марфора „ја знам што се ја усуђујем, да вам вашу околину удалим, која је клетва читаве земље, и која се не може и на даље око вашег престога трпети!“

„Браните се грофе Реусу, ја сам племић као и ви, не смете ме бадава тако вређати,“ повиче Марфори и извуче свој мач, да се освети, заборавивши да је у краљичиној соби.

Изабела бранећи свога милосника ступи у среду. —

„Ви сте велеиздајник — вами треба државни отпуст“ рече краљица. —

„Пре свега удовлетворења мени, господин грофе, нека вас ваше речи скупо стану!“

„Ми вас молимо дон Марфори да оставите ову ствар нами јер ми на то веће право имамо. Вама господин маршалу заповедамо, да отпустите стражу, јер дон стоји под нашом личном одбраном, а шта ћемо вами казати, боље да без сведока остане!“

„Изреците ми пресуду величанство какву хоћете! Маршал Прим је своју дужност учинио — он је своје речи без плода испунио, он радије иде на губилиште, него да му савест пребацује, да и он издајницима припада!“

„Ми вам заповедамо да у вашој палати пресуду на ваше дело очекујете, не ћемо да вас стражи предајемо. Вас ослобађамо господин грофе не само свију ваши звања и достојанства, него све од вас узимамо натраг што вам једном поверисмо!“

Прим непомичан стајаше — усне му дрхташе.

„Ваше величанство заборавља сасвим на прошлост — прогнасте маршала Серана с најхрабријим и најчаснијим ђенералима ваше државе, који не хтедоше ваше слепе скутоноше бити — јер су поштено мислили! Смилујте се величанство“ дода Прим опоминућим гласом — „још је време! Смилујте се не нас ради, него вас и вашег престола.“

Изабела се гордо окрене — Марфори на заповест краљичину тури мач у корице, — а отац Кларет је уживао од радости. –

„Било је време кад су господа краљичине гарде друкчије поверење уживали! Окрените се величанство, да не буде касно!“

„Маршал Прим као и остали нису не награђени остали,“ рече краљица, која једва могаше свој гњев утишати.

„И сад је зар заиста дошао час, у ком се одвраћате.“

„Ми имамо да управљамо, господин маршалу — а прошлост се нас ништа не тиче!“

„Онда сте изгубљени величанство — ова часна рука, која је хиљадама пута мач за ваш живот подизала, последња је која вам се нуди.“

„На вешала шњима, не трпимо издајице око нас“ повиче Изабела, читајући на лицу Марфоровом да хоће да се удали!

Прим ступи корак натраг — он је више чинио, но што је дужан био. —

„Тако идете пропасти — бог је сведок — тешко мом несрећном оташтву!“

Прим је дрхтао јер је јако тронут био — он се поклони краљици рече:

„Ја очекујем пресуду вашег величанства!

„Гордо и јуначно напусти краљичину собу — —

Сад се Изабела усправи кад се омражени удалио, у највећем гњеву рече она:

„Морају умрети — обадвојца на сваки начин“! —

XLV.

ПОНОЋНА ТИШИНА.

На једноме брежуљку северно од Гранаде лежи један далеко чврсти округ — дебео зид — скоро осамнајст стопа од црвених цигаља, са опалим торњевима, тако да све ово осим света стајаше.

Тај пусти се округ звао Аламбра!

Овде некада светлише полу месец. У дворанама Аламбре кретаху се лепо султанке, окружене златом и изобиљем, о њему и сад народне песме причају —

У Аламбри беше грдна порта, у којој пропали свет сарањен лежи — ужасно велика порта, у ком беше цветни мирис и чарне прошлости, у ком мртва тишина владаше.

На једаред се чује ноћу, као да долази тајни звук из најтањих ваздуха, као звоно издалека — долазио је глас час тише час опет јасније преко равнице, чак до далеких зидова Аламбре — —

Одкуда долазе ти чудновати звуци.

То је Силенско*) звоно, које је по казивању од тридесет сребрњака ливено, за које је јуда нашег спаситеља издао — то звоно само звони — тако се говори — кад земљи каква несрећа предстоји, или се рат приближује најпосле и брига Шпаније —

Чудновати звуци силенског звона продираше кроз нему ноћ — дођоше до обадва јахача овамо преко, који се вези упутише обадва јахача задрже своје коње — кад су чули тај тајанствени звук звона, обузме их неки божанствени страх: у моташе се у своје огртаче, да их нико не позна — они су знали знак овога звона па се у себи молише богу.

„Силенско звоно звони“ — прогунђа један, прекинувши немо ћутање. —

„Света богородица нека сачува Шпанију,“ одговори други, „нека она с нама буде да не залутамо!“

„Наш озбиљан разговор још је ужаснијим учинио ово звоно, пожуримо се, да око по ноћи будемо на врати правде!“

„Нека бог даде, да их достојно наступимо, и још достојније напустимо!“

„Зар се бојиш издаје?“

„Како би се и могао овај тајни састанак открити од једног непосвећеног! Не, не, драги пријатељу, није издај-

---

*) Неки га зваше и вилинско звоно.

ство ни опасност за нас, што ме код ових речи гоне; него озбиљност предстојећег нам часа!“

Обадва јахача тераше даље преко равнице. —

„И нико, велиш ти неће у Паризу твоје одсуство приметити,“ запита онај што напред беше.

„Ја сам се већ за то побринуо.“

„Познајеш ли ти Аламбру?“

„Ја сам био још као дететом, па се сећам да су врата правде на северној страни, дакле одавде нешто на страни.“

Они дођоше код улаза Аламбре и прођоше, па пошто су мало прислушкивали и уверивши се да никога нема, тераше даље. —

На један пут дођу до неке провалине у зидинама, која у хладовини лежаше. —

„Овде морају врата правде бити“ рече један и управи свога коња на то мрачно место, сагне се да боље угледи дубљину ове провале.

У том ое магновењу неко у мраку подигне — неки снажан глас повиче, „ко се приближује, одзив!“

„Мадрид и канарско острво“ повиче један јахач, „ако се не варам, Топето је на стражи!“

„Јесте, јест — Топето је — нека враг носи стражарење! Силазите доле! Здраво Салустијане, а ту је и маршал Прим, богу хвала, да сте на миру приспели, ви сте последњи!“

„Сад је баш поноћ превалила“ рече Олосага.

„Тачност је увек била наша ствар — да се загрлимо контре-адмиралу“ рече Прим и скочи са свога коња, „мило ми је дасмо сви на скупу!

„Па ма само за ову ноћ!“

„И то тајно као преступници.“

„Скоро ће друкчије бити! одведите ваше коње иза оних зидина, а ја ћу отворити врата, што није свакога посао!“

Док су Прим и Олосага коње сместили, приступи контре-адмирал, са једним кључем у руци дубоко у провалину, где су врата правде била. Тури кључ и двапут окрене

онда са својим рукама подупре у гвоздена врата, и полугласно изусти хеј варварин,“ у том се почну врата полако окретати.

“За мном рече он Приму и Олосагу, — дајте ми ваше руке“ извуче кључ из браве „пак кад из зидине изађемо имаћемо месечину.“ —

„Не види се никаква светлост“ рече Прим, корачајући са Олосагом за својим вођем.

„Веруј ми и ја ништа још не видим! Али не брини се, то све иде природно — још двадесет корачи па смо у гвозденом дворишту!

Прим који ништа тако није мрзио као мрак на непознатом месту, примети сад да су савили у ходу, и заиста угледа, као што му је Топета обећао, бледи зрак од месеца.

Сад изађу из мрака и дођу под неке стубове који свуд око гзозденог дворишта беху — Олосага сад стане замишљен — Топето га опомене да се пожури.

Ова три господина гарде корачаху преко марморски плоча — у хлад ових стубова. — Ту Топето отвори врата. —

Кроз неки полу таван ходник дођу до лавског дворишта — одатле је Топето даље водио —

На једаред чују издалека неки жагор — они се приближе дворани де лас Ембајадорес где ће се нека ноћна скупштина држати!

На сваки начин господа гарде, које је краљица растерала, нису за тајни скуп имали бољега места, од напуштеног двора Аламбре, и ове дворане де лас Ембајадорес са својим високим отвореним прозорима!

Кад су у дворану ступили — нађу ту маршала Серану и прогнане ђенерале Кончу, Оренса, Месину, Рос де Олано, Орибе и Милана дел Боша.

Француско четврти од њих стајаше врло забринут на балкону и посматрао је дивну околину —

Кад је кораке долазећих чуо, уђе натраг у дворану.

Озбиљним се лицем поздраве пријатељи — скаки је ванредан утисак у овом тренутку осећао —

„Дакле и ти Приму мораш Шпанију да напустиш,“ прекине Серано ћутање, пошто је свог старог друга загрлио „и ти си пао, што си истину говорио, јер си ти тражио спасење, где је све вечито изгубљено ,“

„Ја делим вашу судбину — и ја идем у прогнанство само немамо један пут! Намеравају да нас раставе, вас пошаље у далека острва океана а мене спретњом преко границе — ако ми је живот мио, да више у моје отачаство не долазим! тако мисле да набаве себи мира, тако се мисли народ и државу у пропаст увући! Тешко престолу са таким плановима, тешко круни, око које се пузавци и скутоноше купе!“

„Нема спасења, нема милости — доле са Бурбонском, која наше оташтво у пропаст води,“ рече претећи Месина.

„Силом само, са једним ужасним ударцем, можемо ми Шпанији част и мир повратити; које јој се тако јавно отима, да сва Европа с подсмехом и презрењем пружајући прст на нас гледа — срце ми се мути при изговору ових речи — нас сматрају за безчасне, што ћутимо,“ повикне распаљени старац Конча, који је са седом главом своје оташтво напустити требао — „не устежите се! не промишљавајте се! Освета, господо спасење или смрт! Ко ће још с крштеним рукама гледати да Шпанија постане глиб срамоте! На ноге господо! Послужимо општој цељи, жртвујмо живот за спасење свога оташтва!“

„Ја се слажем мој драги пријатељу“ рече Серано и пружи ђенералу Кончи руку.

„Полако господо! Ви сте сви као једна душа позиву следовали, ког је Топето из Кадихе, Олосага из Париза и нас из свију крајева овај час сакупио — то сведочи да једну мисао имамо:

„Доле са овом владом — Спасење за Шпанију“

„Добро је говорено маршалу Приму, одговоре сви једногласно.

„Овај план захтева зрелог расуђења! У овој ноћи само савез да углавимо, да ћемо слошке држати. Ми имамо у оташтву силне привржснике. ма да смо удаљени! Сва је

војска наша — сав народ је наш“ дода Прим „ако смо сложни онда је будућност Шпаније осигурана!“

„Сваки од нас броји међу ђенералима доста пријатеља — мој ће брат Манојла Конча у Мадриду остати и држаће с нами у срећи и несрећи,“ уверавваше стари ђенерал, „нас који смо овде сакупљени веже општа цељ тако да могу рећи: ја ћу устанак Шпаније и наш повратак још доживети!“

„Ништа се не сме одати, шта се у овој ноћи закључи! Метните ваше сабље једну преко друге, пријатељи,“ рече Серано и извуче свој мач „закуните се на овај свети крст, да ћете сложно и узајмно за велику цељ умрети: Спасење нашој лепој отаџбини! Са ово мало речи све је речено што нам предстоји!“

„Освета за Шпанију“ понови читаво друштo — извуку мачеве и испрекрштају.

„Закуните се да ћете верни остати нашој узајамној ствари“ рече озбиљно Серано, као да неку молитву читаше.

„Заклињемо се“ захори се у дворани.

„Закуните се да не ћете ништа одати што се овде закључи!“

„Ми се овде заклињемо!“

„Закуните се да ћете имање и крв жртвовати за оташтво, било то у јавном или тајном бојy!“

„Кунемо се“ одговоре сви као из једног грла.

„Узалуд су сви покушаји били заслепљену краљицу спасти — овако нека са својим привржениицима падне,“ настави Прим даље „доле са Бурбонском, с тим неспособним створењем! Пустите нас да бирамо поглаваре, који ће у свему руковати! Њихова реч, нека буде наша заповест, да чинимо на што смо се заклели.“

„Никакве друге поглаваре осим Серана, Прима, Олосаге и Топете,“ проговори јасно Месина, „они нека заповедају а ми ћемо слушати.“

„Нећемо друге“ понове Милан, Оренсе, Конча, Олано и Орибе.

„Фала вам Шпањолци“ рече одушевљени Прим, „ја

на вашем лицу читам да ће те ви свој избор с поносом и радошћу примити! Олосага ће у Паризу чинити припреме гледе остварања наших закључака, Топето остаје у Шпанији Серано ће с вами на острво а и ја нећу приморан бити, ако и несмем у моје оташтво — ми ће мо сви за један час натраг — и тешко непријатељу нашег оташтва свети час силно ће куцнути — ваш позив ће преко границе полуострва одјекнути и освануће нам нова зора која ће нас обасјати и избавити„ !

„Тако нека буде — нека Бог да! сад можемо без брижно преко светског мора ићи! у заједна нас мисао уједињује, та ће наше непријатеље посрамити ?

„Не само да је народ и војска с нама, него и флоте“ рече с поносним лицем контре-адмирал Топета „то је угледна моћ!„

Олосага који је дотле забринут ћутао, увиди да ће Шпанија морати пасти — он је своје оташтво жарко љубио! Олосага беше богобојажљив готово побожан — он је дакле двогубо њен кукавичлук осећао јербо је Бога искреним срцем служио! презирао је притворне црквене слуге, који свој уплив злоупотребљаваше — он је осећао да двор окружен оваким накарадама све ближе паду иде — мора дакле подлећи, Шпанија се њих мора опростити! Праве служитеље Божије врло је поштовао, дочим притворне није већ знао како да их казни.

„И ја се слажем. Спасење за Шпанију“ рече он врло озбиљно, „ја сматрам за част да сте ви мене са Сераном Примом и Топетом успоредили, са мојим старим пријатељима и друговима и ја вам обећавам, да ћу свом душом узвишеној цељи тежити! Нека је мени дозвољено да дипломацију водим, да се наши планови изврше, онда свуд имамо развијање једне моћи, која ће необорима бити, кад куцне извесни час! Кад смо ја и Прим у Аламбру јурили, Силенско звоно опоминућни доносило је свој звук до наших ушију — света богородица нека учини, да нам велику будућност обзнањује.“

„Силенско звоно звони на устанак Шпаније крајње је време“ рече Прим.

„Дакле да се растанемо моја господо! Без и једне речи сваки на свој пут, без икаквог мига који би издати могао оно, што смо ми свечано на испрекрштаним сабљама заклетвом потврдили“ закључи Серано, туривши свој мач у корице, „будите спремни на позив, очекујте радосно час, у ком ћемо Шпанију спасти — ма то после неколико година било! Топето ће са Олосагом и Примом, нужне припреме учинити и нас позвати — ако тај позив напрасно ноћу искрсне сетите се ваше заклетве, ма да сте како далеко, онда жртвујте ваш живот за нашу лепу отаџбину!“

Сви сад јасно машући рукама одговоре:

„Доле с непријатељима — спасење Шпанији — клетва грешној Бурбонској“ одјекне сад једногласно у мраморској дворани.

Нико није чуо овој договор, нико не прислушкиваше ову заверу, коју ови смели и одважни људи овај понос једног народа у поноћ углавише. То беше заклетва, коју нико на свету оборити неможе!

На Истоку се већ указује зора, кад су ови заверници из врата правде изишли — — они поседају на своје коње — четири господина гарде загрле се —

„До виђења“ — онда се разиђу — — —

Енрика и Марија по опроштају јурише у Кадих, пошто им је Францишко саопштио дан кад ће прогнани ђенерали у лађу ступити, они хтедоше још једном пре одласка Серану загрлити!

Серано се особито обрадује, јер то беше осетљив доказ верне љубави — он пољуби своју лепу и љубазну жену и Марију оне га отпрате до пристаништа. —

Морски ваздух дуваше им на сусрет, а на таласима беху небројене лађе и пароброди.

Серано претисне још једаред Енрику на своја прса, пре но што је у лађу ушао, која је имала њега и остале ђенерале у канарска острва однети — онда пољуби Марију у чело благосиљајући је, и препоручивши је свет. богородици.

По том уђе у лађу, а женске од Прима и његових слугу праћене приближе се пристаништу, да још једном одлазећег поздраве.

Стара „Цитадела“ која је само каменом и водом опкољена била изгледаше врло немило — особито за оне који се сад праштаху.

Кад се лађа отисне, која је у почетку полако пловила, Серано је свој поглед на Енрику и Марију управио, које му сад још последњи знак „срећног пута“ дадоше — лађа отплови сад даље — брзо — све брже. — —

Заповести официра допираше до њихових ушију — лађари се журише тамо амо.

Још једаред махне он њима — уз њега беху Конча, Оренсе, Месина, Олано, Орибе и Милан — све их више раздвајаше вода — све даље остаје Енрика и Марија, које дубоко у срцу Серана носише. —

Серано махне руком поздрављајући, дочим је своје очи упрьо на тврду земљу, која се све више и више у некој магли губила. — Још је могао Кадих распознавати, још је представљао слике које у Шпанији остадоше — лепу Гранаду — слике од Малаге са својим изврсним вином. — —

И сад се обала са свим изгуби, као нека црна пруга даље — све даље, док му на једаред са свим испред очију не ишчезне. — —

„Ви ћете ме пре видети, него што ви мислите — па макар и са севајућим мачем у руци“ рече он и окрене се ђенералима, који су њиме заједно тајну заклетву положили.

XLVI.

ИЗАБЕЛА У ИСПОВЕДАОНИЦИ.

Није се могло избећи, да је прогнанство опште поштованих и љубљених ђенерала несагласност не само у војсци, него и у народу изазвало, које је још увеличано осведочењем, да су ти људи слободних начела, чему се све више и више тежило — жртвом пали.

Често смо наклоњени не само жртвама, него и подлегнутима част одати. А ови су људи са својом славном прошлошћу ово заслужили у највећој мери! Они су већином жртва гадних сплетака и реакције.

Прим, који није само поштован као храбар војсковођа, чије је мило срце у сиромашни круговима у пословицу прешло, отпраћен је са својом супругом и својим сином у иноземство — и то краљичном пресудом — Серано који је велики уплив у војсци имао, претрпео је ту исту судбину — чији повод није сакривен остати могао — и за ову господу гарде који су некада понос свога народа били, на које је народ, кад су на краљичиној страни као бранитељи и савезници њени били с усхићењем уз њих био, — данас су лутке и милосници око престола, које народ с неповерењем и презрењем сматра, јер начин њиховога уплива и подлости не беше непознат у пркос свим почастима,

Бадава је сад краљица покушавала да се покаже пријатељ народу, кад су је подсмевательно поздрављали, кад је са својим супругом и Марфором Плас Мајору или Прадо посећивали — звиждали су за њом кад је у позоршите долазила, па би химну свирали, тако се понашали и према осталим члановима њене породице сваком приликом.

Краљицу су тако презирали, тако су јој име дали, да се устручавамо овде навести, а супруга Марије Христине јавно су звали трговцем робова, који је своје руке у зној и крви оних несрећних жртава окупао, који су у Кубу одведени.

Без устручавања звали су оца Кларета пузавцем и куплером, избегавали су читаву породицу краљичину, никога више нису поздрављали!

Нарваес који је дворским сплеткама леђа окренуо добро је увидио, да би у залуд било непријатељски отпочети, против тајног рада духовника а калеђерице, који све даље продужаваше — с гнушањем је пратио умножавајуће незадовољнике прогнаних. Покушавао је силом да их у ништи, а стари Фермудес, који је већ осамдесет година прешао био, имао је сад више посла, него онда

кад је Еспартеро уз краљичину матер против Карлиста се борио.

Он је сад почео тајне пресуде у двору извршивати. и по затворима — да не би се остали свет овим неправедним пресудама распаљивао и бунио. Уплив је св. Мадре овде највише допринео а сад је народ увидео да су му духовници св. мадре највећи непријатељи, мали део приврженика у земљи имали су ови црнци. —

У св. мадри је грозан утисак учинила лешина духовника Јозефа, која је чак до манастира довучена била, инквизитори су дрхтали за осветом. Бадава су покушавали тајну овог убиства докучити, морадоше се тиме задовољити, да су побожног брата великољепним спроводом у манастирским зидинама сахранили. Они су откад је Серано прогнан заузимањем и упливом Кларетовим толико већ постигли, да су ову једну жртву могли прегорети. Јозеф је служећи дружини св. Вићентија толико већ тајана извршио, које се никад открити не могу — да се Јозефова напрасна смрт лако прежалити може. —

Само једна пречага беше на путу, једну силу с пута уклонити инквизитори су знали, да се за ово дело може човек и после Јозефове смрти наћи — та пречага беше Нарваес који при свем том што није јавно против њих устајао ипак беше зато омражен што је за највишом силом тежио — а браћа св. вићентија нетрпеше то, и потрудесе да га оборе!

Краљица беше радосна и задовољна да је своје противнике у клонила и прогнала, она је још само према Серани и Приму имала обзира — и рече задовољно, да сад може слободно с утехом по својој наклоности живети, она је тако уживала да је читав путир сласти испила, и полије ђенерала-интенданта Марфорију, који се за сва уживања бринуо, дотацијама и почастима.

После прогнанства на неколико месеци усели се Рамиро у доршене своје палате — од провалине Теба постао је велељепни дворац са стубовима и балконима, са скупоценим парковима и ладовицима! Ништа није оскудевало,

а безбројне собе беху сјајно понамештане и многобројни послужитељи чекаху само на грофову заповест. Све у потпуном смислу беше овде набављено, да је гроф од Теба раскошно живети могао.

Рамиро је осећао, кад је у одаје дворца ступио, да је ипак све празно — он овде мишљаше неко створење, за које је једино и живео.

Рамиро је љубио инфанткињу Марију!

Он је сад избегавао Делмонте, ма да је стару Хуану одвећ поштовао? Он је зато избегавао да се не би честим посећивањем Делмонте што год увеличало, јер му ова Марија изгледаше као анђеоска слика — дочим она у двору, као једна страсна девојка, која га је својим погледима мамила. Тај пламен љубави беше тако силан, да није ни помишљао што између њих лежи, он је само за тим ишао, да је задобије.

Да ли га Марија као њена имењакиња из Делмонте с осећањем љубљаше, да ли га као она анђеоска слика у срцу носише?

Рамиро се надаше — јер један љубавник се увек нада ономе, што му срце осећа! Он није могао више у мучној неизвесности остати, он већ хтеде из њених уста потврду своје наде имати, — краљевски га пупољак мамише својом преварљивом лепотом — њему више не беше доста, што му је она приликом дворске светковине допустила, да јој руку стишњава — он је више нешто хтео — он је хтео њу задобити — а Марија инфанткиња је ово знала, те га је све више мамила и дражила својом лепотом?

Рамиро се са својим богатим каруцама — на којима његов грб беше — журио мадридском двору — слика младе инфанткиње не даде му мира, не даде му у својим богатим палатама уживати; он се мора мучне неизвесности опростити, он хтеде, — и не мислећи, да кад краљичина кћи грофу једном руку пружи да се понизила — решења имати! Доста је пута у мадридском двору посведочено, да је краљевој породици наклоност њенога срца најпрече — зашто не би и њему то блаженство дозвољено било, да лепу

Марију својом назове! А на њену топлу љубав он и не сумњаше, јер така претварања и превару не може једна девојка измислити! —

Каруца грофа од Теба загрме у дворском дворишту — ловци скоче доле, а послужитељи се отимаху да каруца отворе.

Кад се Рамиро скине, примети он да на страни још нека лоша каруца, ипак то не беше чудновато, је у двору мадридском беше свагда велики број шпанских племића на аудијенција.

Он се пријави инфанткињи, он беше врло често у дворани младе инфанткиње, с тога то ником није у очи пало. Учини му се као да му дворјанин нешто саопштити хтеде, што је његовој пријави противно било, ипак кад Рамиро с нестрпљењем своје вахтевање понови, као да за њега нема сметње, пожури се онај у дворану, да га пријави. —

Прођоше већ неколико минута — Рамиро постане нестрпељив — његово жарко љубеће срце не могаше овде разјашнења наћи. —

На једанпут се дворјанин укаже, —

„Нека изволи господин гроф у дворану за примање“ рече он поклонивши се. „Краљевско височаство ће имати милост сад доћи.“

Рамиро ступи у малу, жалосну одају инфанткиње, која је са плавим сомотом тапацирана била. На зиду висише слике у широким оквирима, на наслоњачама не беше златне круне.

У магновењу, кад се врата за њим затворише, учини му се као да чује смеј инфанткиње — Рамиро прислушкиваше — он се не вара, то је Марија, која се као што мишљаше са својим придворкињама шали и тако слатко смеје.

Он је посматрао по соби већ познате ствари, и како се страшно уплашио, кад на једном мраморском столу угледа официрску капу.

Рамиро хтеде ближе ступити да види чија је то капа — у њему се породи радозналост, и он се не могаше уздржати! Приближи се столу — и тек што беше у намери

руку да пружи, зашушти нешто у споредној соби, а брза се рука повуче натраг. —

Врата се отворе и укаже се инфанткиња.

Марија изгледаше усхићена — смејала се — њене плаве очи севаху радознало кад су младог забавног грофа угледале — њој као да не беше мило, што она капа на столу стајаше, ипак брзо она сакрије ту изненадну неприлику.

Ко је Изабелу у млађим годинама познавао тај се диви Маријиној једноликости — једна окретност, иста лепота и стас, тај исти крој хаљина, само лице инфанткиње беше дражесније и примамљивије од Изабелиног.

Марија пређе младом племићу — који јој се поклони кога је она љубила?

„Ја вас поздрављам господин грофе“ прошапуће она тихо, „шта је било да сам се ја мојим госпама изјаснила, да ћу вас овде видети! Без сумње је то неки знак, дон Рамиро!“

„Знак, који ме одушевљава“ рече гроф пошто је свој поглед на лепи стас инфанткиње бацио.

„Рекоше ми, да намеравате напустити Мадрид, јер сте се у свој дворац сместили — то нас је зачудило дон Рамиро!“

„Мадрид напустити звало би се блаженство оставити, како би ја то предузимао да се од вашег жарког погледа удалим!“

„Једна жар лако ожеже, дон Рамиро!“

„Ја би без устезања на то пристао, само да у вашој близини сласт осећати могу!“

„То би била смелост.“ —

„Само кад смелост има награду инфанткињо! Сјајност је мога дворца празна и ладна — вами се исповедам — јер га светлост ваших очију не обасјава!“

„То ми чудновато изгледа, дон Рамиро, шта могу моји погледи вама бити!“

„Све Марио, све“ повиче млади гроф од Теба и падне на колена, пруживши своје руке лепој инфанткињи, „ви питате? Зар се нисте уверили да ја вас самртно љубим, да вас обожавам! Удостојите ме те сласти да могу вашу ха-

лину и ваше тело додирнути; будите милостиви и добри, одговорите ми само једном повуком вашег лица, да се моји санови испуне, да ли ме одбијате — да ли ћете допустити да пред вама клечим!“

„Дон Рамиро — таквог вас никад не видох!“

„Никад се до данас нисам усудио то, што се даље није могло уздржати — никад до овог часа нисам уживао сласт с вами на само бити! Сила је моје љубави велика и силна и ја јој морадох подлећи Марио — ја не могу уздржати речи, које вам моје срце говори — Марио — Марио — чујте ме — будите моја!“ — —

Рамиро ухвати малу руку инфанткиње и притисне на своја уста. -- —

„Одговор Марио — ја вас заклињем оним што вам је најсветије — одговор! — Ви ћутите — ви се хладно осмејкујете — Марио — је ли могуће што ја на вашем лицу читам?“

„О, устаните господин грофе — како ја могу и мислити, да ћете ви моју добру жељу тако хрђаво тумачити!“

„Ја сам се окаменио Марио -- хрђаво тумачење називате ви наду мог кипећег срца? С хладноћом одговарате ви на изјаву моје љубави? Како је мени“ — рече Рамиро бришући своје чело — „јесте ли ви заиста Марија која ми таке одговоре даје? О, ви ме кушате — или хоћете да се уверите о мојој жаркој љубави, јер ме у очајање бацате — није могуће Марио што ми ви рекосте! — Не кушајте — саслушајте ме!“

„Ви ме напрасно изненадисте, дон Рамиро — како сам могла и предвидети да сте ви тако осетљиво узбуђени!“

„Ви ме гледате да клечим Марио! — Сад све знате. Одговор — једно само решење — не устежите се даље!“

„Устаните господин грофе, нека вам буде,“ рече инфанткиња, пруживши Рамиру своје руке — „молим извините ме за један тренутак!“

Рамиро изненађен погледи Марију која се удалила — какво је посланство одазвало — зашто је напустила собу сва ова питања нападоше страсног љубавника. Са раши-

реним очима је гледао на врата кроз која се са одговором вратити мора — да неће краљицу да пита за савет — дал је њено срце њему наклоњено?

Мучни тренутци нападну на Рамира који је себи сласт представљао, да Инфанткињу у свој дворац водити сме — лепу примамљиву Инфанткињу.

Врата се покрену — Рамиро се повуче натраг — место Инфанткиње, укаже ее пред њиме ђенерал-интенданат Марфори.

Иде ли као краљичин посланик? има ли да му што саопшти, да се нада Марију задобити?

„Господин гроф од Теба рече Марфори њему неким несносним гласом, као да од горе говораше„ мени је високи налог дат да вас у Филипову дворану водим, имајте доброту отпратите ме!

Рамиро беше овим позивом изненађен, у њему се породи мисао, да ће се све по његовој вољи решити — он дакле пође за ђенералом — интендантом, пун смелих нада.

Кад ступе у Филипову дворану, ту угледе млого бројни скуп изгледаше као какав породични савет, ту беху Изабела и њен супруг, Марија Христина и херцег од Ријансареса, Нарваес и још неколико министра. Осим ових опази Рамиро поред краљице грофа Гиргента у оделу шпанског ђенерала, а поред овог неколико принчева краљевске куће.

Марфори одведе грофа од Теба овом сјајном друштву и сад и инфанткињу Марију поред Изабеле опази.

Шта ће то бити — Инфанткиња беше врло радосна а гроф од Гиргенти се смејао —

„Ми смо закључили“ рече краљица „и не само гласање наших верних саветника, него и срдачна наклоност инфанткиње допринела је том закључку, да данас инфанткиња Марија грофу од Гиргенти своју руку пружи.

Рамиро посрне — он није својима ушима веровао —

„Ова свеза је више чин политике и догађај дипломације, него вршење жеље нашег краљевског детета“ настави Изабела даље, „нами је удовљетворење, да можомо све-

доке овог прстена уверити, да је искрена љубав и оданост овоме повод — ми молимо инфаиткињу Марију и грофа Гиргенти, да нам своје прстење даду, да их као знак ове садашње свезе, која ће скоро црквени благослов добити изменемо!“

Рамиро се једва одржао — срце му дрхташа — жиле му пући хтедоше — на тога је Марија позвала! То је био одговор на његово страсно питање! Она га је на то употребила — то је била њена намера — на то је његову страсну љубав понизила!

Рамиро види, како је краљица с радошћу пружено прстење мењала, како је Марију пољубила и како јој се допадало што је гроф благодарно њену руку пољубио.

Инфанткиња је неког другог била, а њега су амо довели да му у овом часу поругу спреме

Он је сав пламтио од једа — метне руку своју на свој мач, и шкрипео је са зубима — његов је поглед тражио Маријин и он мораде трпети, да срећан осмејак види на инфанткињином лицу — —

Примамљива Маријина лепота сад се код њега у нагрду претвори, а страсна љубав у мржњу — —

Она га је хтела смртно наједити! То је било много за гореће грофово срце!

Пошто је дакле краљица честитања од сакупљених примила и изјавила да иду у Анточеву цркву, удали се Рамиро брзим корацима — чисто се земља под њим њихала — врат му беше утегнут, и он нехтеде да се честитајући сагиње кад су га тако намучили.

У споредној се дворани још једаред окрене — као да се хтеде за навек растати са Марином која га је тако варала — због ње је напустио дворац Делмонте, у ком је једну сестру имао — он је ову круном укришену Марију претпостављао оној лепој Марији, — сад касно беше дознати где је невиност и срећа. Он се намамио на раскошни изглед — он је због ње ону благу и добру Марију напустио и заборавио, с којом је он у развалине од Теба код старе Хуане живео — —

Сад се сети прошлости, и као да му то беше утеха за његово рањено срце, и он сад увиди да је лакомислен био да онај одговор захтева — — —

Пошто се Рамиро удалио крене се читав двор Антоčевој цркви, и беше благодарење богу на обављени прстен. Кад се по свршеној свечаности млоги чланови краљевске породице натраг у двор врате остане Изабела у цркви, и пошто се вече приближиваше да у исповедаоницу иде.

Иста се налазила близу олтара у десном углу иконама искићена, дочим исповедаонице за народ, три на броју. налажаху се између стубова.

Краљица се умотана белом копреном приближи исповедаоници. И шпанско величанство мора у исповедаоници да клечи и за то су сомотски јастук спремили. Слабо беше осветљено, да се није распознати могло.

Кад је Изабела без пратње своје место заузела, зачуји се гласови оргуља — тамо амо клечаше по ходницима држећи у руци ружичне венце — около исповедаонице беше остављено место.

У отвореном делу исте седео је натраг наслоњен стари отац Антоније и то тако да га Изабела није видети могла, Он чује шуштање хаљина, и брзо види да краљица долази да се исповеда. Она скине копрену, и клекне молити се богу. — —

Тамњан јој замирише - краљици чисто сузе на очи ударе — та горда жена, у радости и уживању, у сјајности и дивоти свог престола да мора све ово заборавити — која је опкољена била саветницима и веселим дворјанима Изабела савије у тренутку самоће своја колена као и други људи — Изабела осети своју маленкост као и остали који се молише богу у прашини пузећи ! и те сузе што јој сад капаху, били су знак да њено срце није тако покварено било, да је шта више било за кајање, да је била жртва свог гнусног друштва.

Какви су осећаји били, који су краљицу у овом тренутку надвладали ? Она их повери Антонијевом увету,

држећи да их она немом побожном, ћутливом служитељу цркве као гробу поверава.

Моли се за моју душу пречасни рече она, јер је иста врло оптерећена! Ја љубим Франциишка Серану — ја га и данас љубим — и та је љубав крива да сам га уништила! из неке тајне кутије дала сам на савет калуђерице Патросиније једно писмо, које је Франциишко Серано пре неколико година мени писао — ја сам се најпре устезала али после кад су ми разјаснили, да би право радила да писмо предам које и учиним, без да сам знала каквоће цељи исто служити — Моли се за моју душу пречасни — ја сам познала рукопис тек, и беше ми се јасно кад Франциишко Серану у устанак од 15. децембра уплетоше!

Мило ми је било да га од Енрике раставим мени се говорило ако га невредимог оставим он би мени наудио — он је био невин! Ја сам уверена да Франциико Серано није у устанку учествовао! ипак сам га прогнала на 10 година: Реци ми пречасни, шта морам да радим да ми се за неправду опрости савест ме моја јако мучи!

„Ти имаш свако вече пре спавања са калуђерицом Патросинином да се Богу молиш и то усрдно одговори заповедајућим гласом свештеник онда ћеш опет твој мир повратити, јер што си ти чинила налази опроштаја!

„Још једну кривицу пречасни која ме тишти! прва се исповест тицала дела мржње — друга се односи на моју љубав — али обадве имају једну исту основу — моје венчање са Франциишком од Азиса беше против наклоности срца, ја сам погазила заклетву!

„Олакшај твоју грешну душу — приповеди све!“

Изабела сагне своју главу — исповеди све грехе свога живота.

Онда јој Антоније одговори благу пресуду. Кад је Изабела молитву свршила, подигне се — пусти копрену преко свог лица, и утешена напусти цркву.

Придворкиње и остали пратиоци пођу за њом а Марфори јој помогне попети се у каруца!

Тога и следећег дана беше у двору и Мадриду ти-

шина — па онда почеше опет пређашње раскошне забаве и нико није могао са радосног лица Изабелиног читати, да је она у исповедаоници горко плакала!

Мржњу су против Серана и Прима потицали — мамили су лакомислену краљицу све у нове грехе и уживања!

XLVII.

РУЖА СВ. ОЦА.

Улето године 1867 беше у шпанској врло ведар дан као да у овој благословеној земљи не беше никакве туге, жарко је сунашце тако сјајило као да неће ни бити ноћи, — ипак бешс грозна ноћ по Нарваеса, која се другим начином још мрачније од св. Мадре ширила.

У двору се славило, ту беху разне игранке, ту се тако раскалашно уживало без сваког устручавања, као да се заборавило на исповедаоницу, и на претећу награду која их очекиваше.

Млогобројни прогнаници и на смрт пресуђени брзо се заборавише — претње страначке беху далеко, а што народ и њихови посланици говораху то беше играчка, које је и дворска луда гроф Алтеро употребљавао за шалу.

Ђенерал-интендант беше све више шпанском величанству омиљен, он се непрестано бринуо за нове забаве, разуме се да то њега није коштало ни крајцаре — а и остали чланови краљичног двора радо уживаху ове забаве — само херцег од Монтпенсијера и његова супруга Луйза сестра Изабелина не слагаху се овим уживањима или што је херцег од монтенсијера штедљив био, или што се Луйза уздржавала.

После прстена Маријиног нестаде у двору неке особе која ни једне овакове забаве није пропустила —

То беше млади гроф од Теба!

На све се стране шапутало и чудише се доње у двору, како је млади гроф са неком сталношћу, краљично друштво избегавао.

Рамиро се трућаше да горко наседну ће у своме животу издржи а зато је нашао у своме дворцу најзгодније место.

Већ неколико месеци прођоше откако су га у двору мадридском Маријином прстену водили, пошто је он њојзи своју страсну љубав открио, — од тога дана беше инфанткиња супруга младог дона, кога да би лакше присвојила, употреби њега за удварача!

Рамиру беху сад те подле силетке и намере јасне, и он се много ноћи борио, док се најпосле није свечано уверио, да се он баш тим издајством сачувао од несреће, и благодари богу да није инфанткиња његова постала — он је сажаљевао грофа од Гиргенти, он му прорицаше, да ће на за кратко време проиграти, као што и њега хтеде. —

„Даље слонижавајућим сећањем“ рече Рамиро шетајући се по својим собама, „ја се дадох заслепити, ја сам слепо веровао њеним речима! Ја сам њен примамљиви поглед свему претпостављао, не сумњајући да иза овога највећа притворност лежи — ја нисам знао да змије круну носе! Даље шћеном сликом из моје душе, да се и ја не покварим — даље и са сећањем на тебе, да се учим мислити!“

Рамиро стане замишљен и сети се слике из провалије од Теба, на ком месту његов дивни дворац сад стајаше; и нехотице се сети свога детињства! Он види пажљиву Хуану — он види Марију где скаче и игра — он чује њене речи — он се морао смејати да се тог невиног говора сетио — по том се сети и оног вечера, кад је маховинску ружу на капуту носио, за један час од краљичине тафле у развалине јурио — — он виде још како му радосно мила Марија на сусрет иде, и са светлим га очима поздравља, како јој њене лице чисту љубав њеног невиног срца одаваше, и чује њено искрене речи. — —

И његово јахање ноћу паде му на ум, — како га на једној страни краљевско дете, а на другој шумска Марија зваше — и како се његов коњ окренуо краљевском детету.

„То је било лажно прорицање будућности“ рече он „круна је мамила — ја сам био луда, јер је Марија без на-

кита надсветлила — она је била бисер — а ја сам њену љубав проиграо! Не сумњај она је познала своју хладно ћу још при посети у развалине, а још боље о свадби! Би ћеш строго кажњен за то, доживећеш час понижења, да ће те одбити.“ — —

Рамиро се намршти — на његовом си лицу могао читати тешка пребацивања његове унутрашњости — — и зајиста да се сад у најбољој намери Енричиној кћери приближи — — блесак је чисте љубави прошао!

Да се онда у место краљевском детету љубазној Марији обратио — Рамиро је тражио — пошто је његово срце од оне круном украшене Марије растављено било — ону другу лепшу Марију коју ништа не красише осим невиности и њена чиста света љубав — — он се несмеде к њој приближити, он је осећао да он опом нежном цвету сад више не може чисто срце принети — метне руке на своје лице.

Неко куцне --

Рамиро ћути — кога узнемирује у његовим мислима

Један од његових слугу хтеде му јавити, да једна калуђерица хоће шњиме да дивани —

„Подај јој новце, па нека иде даље“ — заповеди Рамиро.

„Она неће милостиње она хоће да је овамо доведем, јер мора са господином грофом говорити!“ одговори слуга.

„Чудновата калуђерица шта ће са мном?“

„Она каже да из Мадрида долази са неким налогом од херцега де ла Торе!“

„Како то? херцег де ла Торе је далеко одавде на канарском острву.

„Она тако рече — ја сам њене речи поновио?

„Доведи је амо Дијасе, ја хоћу да говорим шњоме? заповоди Рамиро своме слузи — и кад се овај удали рече. чудноват догађај од херцега де ла Торе! Ја морам чути, шта калуђерица доноси!

„Дијас се за неколико минута врати натраг да упали свећу, а иза њега ступи нека висока калуђерица. Лице јој је копреном јако умотано било тако да је Рамиро није могао познати.

Калуђерица чекаше док се није слуга удалио — слаба је светлост била у соби — гроф од Теба не могаше тако брзо заборавити утисак у последњем часу ког се онако слатко опоминьао — он зачуђен и радознао погледи калуђерицу која му неколико корачи ближе ступи, држеће неку лепу кутијицу од ружичног дрвета —

„Опростите грофе“ рече она озбиљним гласом „јестел ви онај дон Рамиро који Енрику и Марију познаје ?

„То сам ја побожна сестро, шта вас доводи к мен и?“

„Налог, и то велика тајна ! Ви знате да је краљица херцега де ла Торе од његове супруге раставила —

„Херцег је прогнан — његова супруга —

„Живи у своме дворцу Делмонте ! Тако рече онај калуђер који је пре неколико дана из далеког морског острова у Кадих дошао и у Мадрит се журио ! Ја непознајем тај дворац и незнам ди лежи. Том приликом је херцег калуђеру саопштио да једну миљу од Мадрита гроф од Теба живи који Енрику и Марију познаје — тако гласе речи херцега и калуђера, које сам ја добро утубила“ рече калуђерица која сва умотана беше.

Рамиро је радознало погледи, која му у очи упадне —

„А какво је то посланство , што га је калуђер донео ! запита најпосле он.

„Висте онај гроф Рамиро, ја неморам сумњати, али да сигурније налог овај извршим реците ми вашег оца име.

Рамиро се скањивао — после изјави калуђерици :

„Ви стојите пред оним, ког је херцег де ла Торе калуђеру рекао — мој је отац министар Олосага !

„Хвала вам на том , грофе, ви сте дакле прави. Ја сам срећна што сам вас нашла, јер ће се сад сигурно извршити налог херцега ! Херцег де ла Торе је дао ову кутијицуод ружичног дрвета побожном брату, да је сачувану и затворену у Делмонте достави, у њојзи је посланица херцежева својој супрузи ! ви знате, да он чува и да свако пошиљање из канарског острва дворске накараде истражује и отварају ! Херцег је изабрао овај сигуран пут да са својом супругом дописује. Хоћетел ви ову кутијицу Енрици да предате ?

„Врло радо побожна сестро, хвала вам на вашој доброти и предосторожности! Ипак ми реците ваше име, да могу Херцегињи ваше благородство казати — —

„Пустите ме да га пређутим, нека вам је довољно грофе Рамиро да сам ја вас нашла и предала вам кутијицу! Примите је и однесите Енрици, Херцегињи де ла Торе! Немојте изгубити, или другом коме дати! Не отварајте него је одма носите у Делмонте! Сребрн кључ наћи ће Енрика овде у куверту у којој је њен супруг оставио, кад је кутијицу забравио и калуђеру предао.

„Никаква земаљска сила неће ми украсти. Још ћу ове ноћи на пут, да ову посланицу предам! увераваше Рамиро, који се радоваше што ће и Марију посетити. —

Страна калуђерица преда му кутијицу и куверт у ком се могао кључ опипати — поздрави га и брзо је нестаде. —

Рамиро се врло радовао да ће се опет видети, па није ни марио за калуђеричино име — а шта би тако поновљено питање и помогло јер би му она макар какво име казати могла.

Она напусти безбрижно дворац — ноћу стане на путу идући у Мадрит и окрене се — сад је нико не зиди и не чује — осветљеним прозорима грофа Рамира — то беше грофица Ђенуеска што је кутијицу предала! њене очи севаху кад помисли на извршење њене мржње!

Дигне своју руку дворцу —

„Иди лудо, буди ти оруђе моје освете, што сам се мртвом Јозефу и себи заклела! подај Енрици кутијицу, да прими посланицу! дивији Асо, који неможе да се растане Серанове супруге, биће на једанпут растављен. Ти ћеш Јозефу бити освећен, грофица Ђенуеска држи своју заклетву.

Грофица Ђенуеска је вешто раширила мрежу која смрт скриваше — по смрти Енричиној се надала задобити Асу па ма преко св. Мадре.

Рамиро заповеди упрегнути у каруце. Он кутијицу није пуштао из руку. Журио се да до сутра у Делмонте стигне.

„Ако друго ништа, опет ће им посланица радост на

чинити“ рече у себи Рамиро„ а за мене је једна утеха‘ што ћу им ја предати!“

„Он заповеди кочијашу и пратиоцу своме слузи, да терају у Делмонте, који им пут познат беше. Попне се држећи кутијицу у каруца. То беху она иста каруца која су га пре неколико месеци у двор возила — данас га ако и не на славу или љубав ипак на вићење возе.

Већ се зора указивала, кад је Рамиро кроз Мадрит прошао, да се одатле у пути у Делмонте — он је имао још млого часова да се вози —

Истог дана кад се гроф од Теба Енрици кроз Мадрит журио, добила је Изабела од папе неки поклон, који се као каква светиња држао.

Три су проте из Рима као ванредни изасланици св. оца, у једном златном столу са црквеном свешчаношћу пред олтар старе саборне цркве носили. —

Тамо се отвори пошто је краљица са својом свитом молитву свршила —

У њему је била знатна ружа светог оца, која је његовим молитвама кроз млого година освећена, и он исту шпанском краљу као милост неку шиље — натпис на тим изрицао је његов свети благослов.

Изабела прими плачући готово од митрополита овај знак. —

Ружа св. оца беше само одабранима послата — Изабела види у њој знак да црквени служитељи хтедоше је одликовати зато је од сад још више била благонаклоњена цркви и њеним заступницима.

Други дан беше скупоцена ружа у цркви изложена, да види свет како високо св. отац шпанско величанство држи!

Међу тим приспе Рамиро у Делмонте. Што он ближе дворцу у ком Енрика и Марија обитаваху, све немирније куцаше му његово срце — шта ће он наћи? којима речма да се приближи Марији. Он је долазио као какав обраћен, његовим горким искуством је морао са својим срцем на чисто бити.

Кад су његова каруца пред дворац стала излете слуге да прихвате високог госта, и да га својој госпи пријаве. Он им не беше стран и за то се пожуре да његов долазак јаве.

Стара Хуана беше прва, која је Рамира поздравила она га претиште на своја прса, као да још на то нека права имађаше — и Рамиро исто тако срдачно отпоздрави старицу, јер му мило беше, да је од ње тако искрено примљен! Он је својим очима тражио Енрику и Марију, ипак се није усудио да за њих пита јер стара Хуана питаше њега како живи — она га ухвати за руку и поведе га дворцу.

„То је радостан дан! О боже мој, како сам радосна, да те опет видим," рече матрона бришући сузе, које јој сметаху да свога Рамира види, „како ће се херцегиња обрадовати, да си нас ти потсетио — она се пре једног часа извезла на своје далеко добро, ипак ће се пред вече вратити" —

„Херцегиња није у дьору? — запита Рамиро изненађен.

„Није, али се не ће мање радовати кад се врати она се и прошле године теби врло радовала! оди, скини се и приповеди ми — из наше развалине је сад дворац постао.

Рамиро истина одговори, али нешто скучено јер га нека неизвесност мучаше — најпосле, кад са Хуаном у дворац уђе, и никога више не виде, запита је:

„А Марија?„

„Марија је свде, ја ћу је о твом доласку известити! ти ћеш је промењену наћи, ја незнам шта је тако тиштти! она није више тако радосна и хитра као што пређе беше као да је неки тајни јади море ипак не могу да поњам шта ју је променило! Рамиро прими овај извештај са болом — он је добро знао, шта је повод овој промени!

„Ја долазим са неком посланицом" рече најпосле он, кад је видео да Хуана Марију хтеде звати, узми ову кутијицу од ружичног дрвета с кључем да се не би Марија

пре него што дође, да радосну вест од Херцега прими пренеразила !“

„Вест од Херцега! о срећно дете,“ повиче старица, „како си ти дошао до тог блага ! да, да, нека Марија одма кутијицу отвори — а кад се Енрика врати, изненадиће се ! оди да те загрлим, сад си нам двогубо добро дошао, бар ће се Марија опет насмејати, јер је она уселила у главу прогнанство херцежево, ја примечавам промену !“

„А откад то ?“ упита Рамиро, пруживши красну кутијицу и куверт Хуани.

„Откад је амо дошла. од оног дана кад се од болести излечила, кад је свога оца нашла ! то ће бити радост не само за Енрику него и за њу, докле види одма ће лепша изгледати !“

„Допусти ми један трепутак само да јој кутијицу предам, сад ћу доћи, да будем сведок вашег састанка — ти црвениш — да, да, стара Хуана више зна, него шта ви мислите, она је вас мало по мало однеговала и пазила, а она је научила да само добра срца гледи !“

„Добра срца“ — понови Рамиро гледећи пред себе. дочим се старица са посланицом напоље журила — „ти не знаш што је Марију променило и што мене тако тишти ! о света богородице, учини да се све на боље окрене ! моља-ше се усамљени склопивши руке „упути нам мир и срећу ти познајеш наша срца — ти видиш у будућност — буди нам милостива ! нисам ли ње достојан, и небудеш ли хтео њу у вечито блаженство да водим, која то и заслужује дај је дакле у моје руке — на то ућути —

Хуана сад дође натраг — кутијица не беше више у њеним рукама, она је исту Марији са овим речима предала :

„Рамиро је дошао, наш Рамиро ! он доноси теби и матери ову посланицу од херцега ! отвори кутијиццу, види шта је у нутра, и буди радосна па онда хајде да поздравиш госта — он изгледа као да сте једно за друго рођени“ дода Хуана смешећи се „таким лицем не смеш изилазити, као да те његова посета сневеселила ! сад прво види шта је херцег послао па онда дођи — видићу на твом лицу шта си добила

„Драга Хуано, ти си ме врло обрадовала, и моја ће се мати пуна слашћу вратити! иди сад ћу ја доћи одговори Марија — она је била врло узбуђена, пребледила је и срце јој дрхташе — она се надала да Рамиро више неће у Делмонте доћи! Марија би најволела, да Рамира никад више не види, ипак јој он беше најмилији предмет њених санова — сад да га опет види — што је иначе с радошћу очекивала, то јој данас тешко било.

Хуана је њу сад саму оставила — она јој је предала кутијицу и повратила се грофу од Теба —

Марија мало блеђа но обично остане непомична — њене плаве очи управи на врата, куд је Хуана изишла — њена лепа коса падне јој на чело и на лице — све ово живо опоминњаше на Енрику умилно лице пријатност све то опоминњаше на младост њене матере.

Вече се већ приближиваше — само се видела вечерња румен по заласку сунца, још неколико тренутака па све ово мора избећи испред ноћи — —

Марија узме кутијицу у руке — пољуби је — она долази тако Марија мишљаше од њеног удаљеног оца по том отвори куверт, где нађе један мали сребрн кључић — она га тури у браву — кад заклопац подигне, падне јој наум да би боље било да је на своју матер чекала, али су Рамиро и Хуана казали, да је ова посланица за њу и Енрику одређена!

Из кутијице се осети пријатан мирис руже — Марија остави кутијицу на сто поред кога стајаше она и завири у нутра.

Свеже зелено лишће беше горе у кутијици — она смотрено подигне лишће јер је на то љубав према своме оцу гонила — —

Марија се чисто на смеши од радости— у зеленом лишћу беше једна ружа, тако свежа као да је данас узабрана! ружа беше врло дивна и велика, умиљатог мириса!

Марија се радосна насмеши на ову нежну посланицу дигне ружу из лишћа да види имали доле какво писмо од оца — само влажна земља покриваше дно —

„Он није смео за сад шта више послати,“ рече она радоспо, „он хоће да се увери, да ли ћемо заиста ми примити у своје руке, па ће тек онда с поверењем поновити о да дивне руже — ох како лепо мирише — чисто не би престила мирисати“ — дода Марија дочим је теже говорила и око срца се некако чудновато осећаше — она опет мирише ружу коју је у руци држала, и непримећаваше да јој тај мирис мозак узнемирује — неколико тренутака за тим је и цељ овога постигнута— сад падне у несвест види да све пропада, и она се надвладана отровом стропошта — викне болна за помоћ потом нестане вике — заврши се једним уздахом — Марија оде у вечити мир. —

Самртна тишина беше у овој соби — покрај руже коју још у својој руци држаше, лежала је као прекинута Марија — последњи зраци залазећег сунца, дрхташе на њеном бледом лицу.

Марија је мртва — очи јој беху затворени — крв јој престаде отицати слободно њено срце остаде од једаред као стена!

Онај отров кои је за Енрику спремљен био нашао је ову жртву — Марија је сирота од осветљиве Ајине руке пала!

Вечити мир беше у овој соби, у ком невина ружица лежаше — она се мртва смејала — она се невина у вечност преселила — њој припаде царство божије! — — —

Рамиро и Хуана чекаше на Марију — старица која је много имала да пита и да приповеда, мање је нестрпељива била него Рамиро, који је сваки час свој поглед на врата управљао. —

„Најпосле се врати Енрика — прво што је после поздрава било запита :

„Где је моје дете — где је моја Марија ?“

Сад се и Хуана уплаши, јер је већ прошло неколико часова, откад јој је кутијицу предала.

„Рамиро је донео нешто за тебе и за њу рече матрона, и ја не знам зашто није из своје собе дошла.

„Не мучи је мољаше Рамиро може бити да неће да ме поздрави! То би била пресуда за мене!“

Енрика се пожури у Маријину собу пошто је чула да је од Францишка нешто дошло да види шта је.

Хуана у брзи пође за њом.

У том тренутку чује Рамиро ужасну вику, појури тамо да види жељену Марију — —

Рамиро дакле опет види Марију — али му сад рука божија покаже што је некад избегавао, да је сад за навеки изгубио!

Енрика је своје мртво дете на својим рукама држала!

Она снажна искушана Енрика, која је све патње поднела стропошта се сад, јер је своју љубазну Марију мртву на рукама држала — Топле сузе капаху на мртво ладно лице свога детета — она прво тихо викне њено име по том јасније и тако пуно очајања, да се мислило, тај глас мора и мртву пробудити, загрли лешину и претисне је на своје срце, као да је и она шњоме у мрети хтела!

Можели бити силнијег човечијег осећања од материне љубави!

Хуана такође падне на земљу — па онда је хтела повод знати овог напрасног случаја — —

Рамиро стајаше дубоко дирнут — да га је Хуана самог на пустила прођу му кроз душу ове речи:

О мајко божија, света богородице, води све у мир и срећу! ти видиш у будућност — суди нам милостива!

Мати божија га саслуша она је решила!

Хуапа нађе на столу кутијцу од ружичног дрвета а на поду ове собе поред мртве Марије пола увенуту ружу

Ружа је извршила своју задаћу — пак је увела.

После дугог промишљавања тек и пошто су лекара из Бсдојеве довели, који је сумњао, да је отрована, јер је бадава тражио знака на мртвој Марији, падне свима та мисао у главу да је та кутијица од ружичног дрвета ужасан убилачки издајник био, који је на Енрику управљен но Марија паде жртвом.

Бадава су тражили покретача и узрок овом преступу

Рамиро ма да је невино оруђе овог дела био беше дубоко дирнут, да се није смео Енрици приближити!

Настаде велика туга у двору Делмонту!

Сељанке су долазиле, јер вест о напрасној смрти благе Марије чак до њих допре, доносише цвећа да га на преображену посцу, која у великој дворани дворца овога лежаше. Многобројни свећњаци гореше дан и ноћ поред сандука и Рамиро на изменце са Енриком и Хуаном чуваше мртвачку стражу.

Кад је ноћ наступила — кад већ никога у великој дворани не беше — онда клекне гроф од Теба усамљен поред сандука — онда крепком руком подигне покров кој вечито успавану покриваше — он погледи у промењено Маријино лице која као анђо спаваше, избављена од земаљске борбе — он је при сматрању њеног лица изгуби— кад је дуго ово бледо лице посматрао беше му као да чује неки дах, који му опоминујући га дубоко у срце продираше —

Рамиро претисне хладну мртву руку на своје усне — и као да отуд нека клетва долазаше нека света клетва, која ипак не ће мртву Марију више пробудити, њене тајне страсти неможе изазвати!

Ону ноћ пре погреба задржала је Енрика себи право а нико се не усуди опоменути је на опасност њеног здравља, јер јој одважност непоколебиме била!

Мати која своје дете још само једну ноћ поред себе, имаћаше, хтеде у последњем часу покрај љубазног и њој украденог чеда клечати и молити се богу, да још једну утеху за њено рањено срце нађе — да своје одбројане часове у болу ужива!

Хуана и Рамиро напусте наступајуће ноћи високи дворац, ког стражњи део венцима окићен беше, између којих у далеком округу без бројни лустери гореше — они оставише саму матер код свог лепог бледог детета, од кога се вечито растати мора. Венац од мирте красио је угаситу Маријину косу, а на белим хаљинама беху мирисни цветови — њено лице непромењено изгледаше — као да мирно и спокојно спава!

Енрика клечаше и покрај сандука — рукама је за-

грлила своје дете и плачним очима посматраше њено лице Францишко није на то ни помишљао, да се то десило, чега се он често бојао — Енрика је љубила Маријино лице —

Она се тргне од гнусне ладноће. — —

„Ипак си нам украдена“ рече она у очајању. — —

Без Францишкове потпоре морадох ове ужасне часове доживети! никаква разјашнења не нађох за твоју напрасну смрт, мила Марије, јер кога би могла у кратком твојим животу на мржњу и освету дражити! твоје мисли и радња беше само љубав; тек што нам срећа и мир на сусрет изиђоше, тек што узајамно осетисмо небесни благослов одвуче завидљива рука мог љубазника одавде, а сад се и ти растајеш од мене, ја сам остављена у самоћи! Лепо је било што нам после дугог мучнога и брижног времена дође — четири месеца смешила нам се пуна сласти срећа — а сад клечим на твоме сандуку без икакве наде. — —

Енрика покрије рукама своје лице, сагнувши се лешини свога детета, не видећи да неко на отвореним вратима стоји. —

Вест о Маријиној смрти дође и до лутајућега Асе — он то беше који је ноћу у дворац дошао, без да га когод смотри, да узме опроштај от Енричиног милог детета, коју је некада избавио, и као анђеоску слику поштовао. —

Асо је мирно стајао, јер је матер код Марије клечати видео, да неби дакле светињу овога часа узнемиравао он је скинуо шешир и склопи руке као да се мољаше богу

Лутајући дивији цигапин, ког су некада за вампира држали и самртно гонили, који не имађаше пријатеља — тај презрени циганин беше то, који се довукао, да док слуге и кочијаши спавају — да га неби напоље истерали — дође до Маријиног сандука — кошуља му беше напред сва издрта од шумског трња — кратке сомотске чакшире беху хрђаве и сиромашне — он не питаше а накит и сјај — само сребрн ланац циганског краља вирише испод црног шпенцла, које на рамену носио.

Асо је благо својих отаца Марији поклонио, која та-

ла тако сирота и равно својој матери бригом и невољом оптерећена беше. —

Сад је Енрика постала херцегиња де ла Торе, а Марија лежаше мртва у сандуку — она више не требаше злата ни драгог камена она лебдаше преко сјајних звезда — Енрика се усправи— она убрише чело и своје плачне очи — њен поглед беше управљен на врата.

„Ви сте Асо, о ходите овамо да видите шта ме је сад снашло!

„Ја знам већ вашу тугу тек што сам вас и Марију за сигурне и мирне сматрао, мораде ваше дете очи склопити — допустите ми, да смем поред вас један тренутак клечати, да се с вами молити смем Енрико“ — рече циганин дрхтућим гласом. —

То беше жалостан призор, кад Асо јецајући поред Енрике код мртве Марије паде, циганин са севајућим очима и дивном косом беше дубоко пригнут и жалостив. Његово срце беше мекше и племенитије но што се о њему мишљаше.

Најпосле се диже, ухвати Енрику за руку, а на лицу му се опажала дубока жалост и велика туга; очи му престаше сузити.

„Је ли истина“ питаше он, „је ли истина, да је Марија отрована!“

„Лекар тврди, ма да у ружи, која покрај мог мртвог детета лежаше не беше отрова. Кутијица, коју Рамиро донесе у којој ружа беше, за коју се тврди, да је Марији смрт задала, послата је амо од Францишка.“

„Рамиро је донесе? запита Асо брзо. „Од кога је кутијицу примио?“

„Нека калуђерица, пре него што ће амо поћи, предаде му је.“

„Нека калуђерица — тешко мени! — Беше ли велика и умотана?“

„Тако је Рамиро описиваше. Калуђерици беше наложено, да кутијицу ружичног дрвета затворену у Делмонте донесе, али почем она не знађаше пута, за то замоли Рамира да се за то побрине.“

Асо се трже, — дође му чудновата мисао.

„То је Ајино масло“ промуца, „она је та калуђерица. Ружа требаше Енрику да умртви, а детета смрт постиже!“

„Моје слуге одјурише, то исто вече кад сам Марију мртву нашла, контр-адмиралу Топету, да се најпречим путем моме мужу дође, јер ја морам дознати, да ли је он сам ту кутијицу послао.

„Остајте ми здраво, Енрико!“ рече Асо одважним гласом и пружи ожалошћеној руку. „Није херцег де ла Торе послао ту ружу, да ваше дете место вас убије! Ја знам ко је то дело учинио — и ја ћу јој се осветити!“ На лицу циганову могаше се приметити нека дивља мржња. „Не размећите ваше молбе Енрико, јер, ви би ћутали, да вам кажем кога ће моја освета задесити, ви неби више молили, кад би могли појмити колику је омразу на себе навукла. Будите ми здрави, Енрико, будите вечито здрава! Може бити да се не ћемо више никада видети, може ми сила каква предупредити блискост вашу, којој не ћу моћи одолети, ја мислим ону силу, која матер од свога детета раставља. И така сила мора на сваки начин бити, Енрико, јер без ње ме носе ноге, докле их покретати могу, ипак увек овде да настојавам, да вас видим и да сам вам на услузи! Ви знате све и без мојих речи, ви знате, да је све и сва мога живота било вас чувати, а највећа ми награда беше, кад од вас благодарност и осмејак добијем. — С Богом, Енрико! Шта ће бити кад вас и свет од овог другог чудовишта ослободим, то вам не умем рећи, али ми се чини, као да је то последњи опроштај што га сада узимам. Ја сам вас врло радо имао, Енрико. Ја мишљах да не могу никога осим вас љубити — а сад сам душевно срећан и задовољан, кад само пред вас смем изаћи. Ја сам некада друкчији био. Све сте ви то тек могућним учинили. Помислите на љубав сиротог циганина, и ако га више не видите, ако о њему више ништа не чујете, онда се помолите, кад будете клечали у лађовику поред гроба вашег детета, и за моју душу. Ваша молитва важи много, и ако ми ту милост поклоните, онда сам богато награђен за све што сам у свету доброга учинио.“

„Драги мој Асо,“ рече Енрика тронута до суза речима срдачног опроштаја, „сачувајте ми ваш живот. Не бацајте се у опасност! Моја ће вас молитва и благодарност вечито пратити. Ви сте тако добри и верни да сам вас врло заволела.“

„То су лепе речи, Енрико, опростите што вас још једнако тако зовем, таке ми речи добро чине, које ћу као чаробну слику собом понети. Ја сам тако добар и веран, рекосте ви, да сте ме врло заволели. Остајте ми здрави, Енрико, моја је последња жеља, да се ваш Франциишко скоро здрав натраг вами врати! Збогом!

Асо стиште тронутој Енрици руку, и топло узме опроштај и од мртве Марије — и изгуби се у тавној ноћи. —

Другога дана однесу Енричино дете у скупоценом сандуку, који цвећем и венцима покривен беше на гробљу. Свештеник из Бедојеве опевао је. Мноштво људи пратише. Рамиро и Хуана стајаху поред Енрике. Као да је са Марије ишчезла најлепша нада, чије извршење њему отказано беше за навек — као да је био заручник покојнице.

Гробље делмонтско примило је један цветак, што га је гнусна рука тако рано узабрала.

LIV.

ДАН ОСВЕТЕ.

Неколико недеља прођоше после ове приповетке. Сад ћемо да се вратимо у Мадрид, у улицу Теледо, која савија у циганску улицу, на крају ове беху неуредне пијаце, где мноштво мрачних и прљавих улица беше.

То је место Растро (трг) у Мадриду.

То беше слободно, отворено место, где се свашта купити могло. С једне стране беху дрвене буде; ту беше свашта, као на вашару. Смрад беше на растри, да се није могао издржати. С друге стране седеше одрпане женскиње

које пиљарише. Овде се све налазаше почевши од дроњака па до дворског огртача какве херцегиње, од дрвених циганских кашика па до великих сребрних кипова.

Ту се могаше видети слика свете богородице са старим шеширем на глави, ружичне венце на роштиљу на ком риба и маст стоји, а на рамену распећа два самокреса.

То нас све не ће зачудити, кад чујемо, да и сама црква овим продавцима своју матер Божију на продају поверава, да би до скупоценије дошла. То беше нека врста годишњих вашара. Мирис цвећа мешаше се са смрађу устојаног меса, мирис испрашених хаљина мешаше се са задајом цркнути риба, — сметња лупешког говора мењаше се са нагласјем свију покрајина — као да си у друштву самих пропалица и очајника.

На Растру у Мадриду често се догађаху смртни случајеви.

„Види тамо„ рече на један пут циганин своме суседу, гурне га „овде господине, моје су карте за једну песеду.“ „отуд долази Асо. То мора он бити, премда сомотски полуогртач и неки шиљаст шешир носи као сваки дон.“

„Зашто да није он, Вито“ одговори други циганин, гледајући где му сусед показује. „Асо је краљ, он може своје ћуди задовољити.“

„Погледај само мој Вито, он иде с једном Манолом, која гнусно изгледа.“

„Он налази на њој задовољства.“

„Но, опда нема очију! Манола има модре усне упале образе!“

„Она има кугу у телу.“

Циганин Вита ћипи, појури кроз вашар том човеку у сомотском огртачу, ког он за краљева сина сматраше — он се уверити хтеде, да ли је то заиста Асо, што са Манолом иде.

Како дође цигански краљ, који се од свију чорда одвојио, овде поред тако гнусног лика? Вита је ишао за њим, Са страхом неким упозна не само Асу, него виде на девојачком врату ону тавну пегу.

Циганин се сав стресе, јер ако Асо ову девојку само додирне, биће изгубљен. И њена близина беше већ опасна, а чудновато беше, да се тако оболевшима није забранило по јавним местима излазити.

Цигански краљ у мраку није могао видети својој сапутници тај опоминњући знак гнусне болести?

Она се смеш — али ипак је њена болест до тога степена већ дошла, да је морала осетити — она се смешила погледавши свога пратиоца, чији изглед учини на њу чудноват утисак. Он јој се допадне са својом ношњом и својим бледим лицем. У том је нападне гнусан бол, који је у лицу са свим промени.

Вита, који је некада Асин друг био, и за то је за свога четовођу љубав осећао, полако га у раме дирне.

Асо се окрене. Он спази циганина.

„Вито, ти си“, повиче радосно, „причекај ме овде сад ћу се ја вратити! О, мој стари Вито, тако дуго бесмо растављени! Чекај ме овде, имам много да ти причам!“

„Остани овде Асо, — камо ћеш! Та девојка поред тебе — има кугу!“

„Ја знам Вито, и баш за то идем шњоме. Зажмурићу па њу је само једаред пољубити.“

„Ти говориш лудо“ повиче циганин својим језиком, ког Манола није разумевала „само је дирни и ти си изгубљен!“

„Ја баш тражим кугу. Ох, ти не знаш Асине планове! Ја имам освету да извршим, Вито, освету на живот и на смрт, тако гнусну освету, што човечији ум не може ни замислити!“

„Али ти и себе казниш, кад ти ту ужасну болест као сретство твоје освете узимаш. Ти ћеш известније пропасти, него онај кога ти мрзиш“ повиче Вита ухвативши Асу за руку, да га задржи и да га опомене. „Зар ти немаш албасетовог ножа?“

„Нож је мало за ту жену, коју ја мрзим, и која у мукама мора умрети“ одговори Асо. „Осим тога, она је тако на опрези, да јој се не могу ни у цигапском, нити у дон-

ском оделу приближити. Ја сам бадава четири дана кушао до ње доћи — она избегава сваки сукоб и додир са мном, докле могу ја ножа у моје хаљине сакрити! Али она мене љуби“ повиче Асо са неким подсмехом, „она би ме хтела присвојити, — а ја би је загрлио и пољубио, пошто би већ ову Манолу пољубио. Ја хоћу ту омражену да загрлим и да је пољубим, па ћу после да скочим, па да се врашки смејем, јер сам је онда победио!“

Циганин се згрози. Освета беше тако ужасна, да је он појимао самртну мржњу Асину, који не избегаваше ни свога живота само да извесно омражену умори.

„Избери други какав план, да је убијеш, јер ће она клицати, што и ти шњоме умиреш!“

„Пусти ме Вито, ја сам се чврсто одважио да пољубим Манолу — моје срце пуно сласти смеши се на ту освету. Наслада мржње већа је но наслада љубави.“

„Мораш је убити“ —

„Понављам ти, да сам је четири дана вребао, да сви моји вешти покушаји пропадоше. Ја ћу њу загрлити, оиа ће ми хаљине узети да је сигурнија, да немам скривеног оружја, ха, ха, ха! Она ће, кад ме без обране види, притиснути ме на своја прса и пољубити — и онда је изгубљена, смрти је посвећена!“

Асо се хтеде отрћи и са Манолом пожурити.

„Ти не смеш“ повиче циганин и ухвати краљевског сина, „ти не смеш твој живот жртвовати!“

Асо и Вита пођу. Манола хтеде свом пратиоцу помоћи, али је циганин с псовком отера натраг.

„Ја те не пуштам“ дода он.

„Натраг Вито, или ћеш и ти умрети! Ја јој се морам осветити!“

„Имаш ли ти још на врату пошу светих бубица?“ затита отимајући се и борећи циганин.

„Пошу светих бубица“ повиче Асо и спусти руке доле, „шта ћеш тиме?“

„Зар ти није твој отац умирући саопштио тајну истепоше?“

„Његова смрт пре дође но штосе он надаше. Он ми је само предао благо чинганско наших отаца.“

„Пусти Манолу нека иде, видиш како дркће. Хајде са мном ја ћу ти поверити чиме да извршиш освету,“ рече Вита и повуче Асу.

„Сирота жена, она је изгубљена!“

„Подај јој злата да може лекара узети, па пођи за мном!“

Асо то и учини. Манола хтеде га у руку пољубити, али Вита је брзо трже натраг и пожури се са циганским краљем преко мрачног Растра.

„Говори“ рече он, „ја се на сваки начин сећам, да у твом благу има један ланац од црних светих бубица.“

„Ко га на врат метне проклео је!“

„Само краљице носе ланац тај, и тај што га ти имаш скинут је са једне мртве. — Стара је Сара о том једном твом оцу причала. Она није лагала, јер је знала дан и име. Учини покушај са светим бубицама наше далеке отаџбине на истоку!“

„И ти мислиш, да отров, којим су свете бубице умориле, још и данас дејствовати може?“

Вита се насмеје.

„Зар ти ниси више циганин, кад не знаш, како отров са далеког истока, којег краљице употребљавају, вечиту снагу задржава?“

„Имаш Вито право,“ рече Асо предомишљавајући се, „то ме мами, да је тим средством казним, што је она тако вешто против Марије и Енрике употребила отров. Она је неки убилачки прах по ружи посула — а ја ћу њојзи пошу свете бубица о врат обесити.“

„То је права освета — тако можеш усклицати, кад она тајним отровом паде. Не испуни ли отров више своју услугу, ипак имамо за то времена, да се ти прво кугом отрујеш, па да на њу пренесеш.“

„Имаш право Вито, она би се врло радовала, кад би видела да и ја њоме умирем. Нека она умре као она из-

дајничка краљица чинганског вође. Нека она тај ретки накит -- —“

Асо напрасно стане.

„Али како ћу ја ланац њој у руке да предам“ прогунђа он.

И Вита је мислио, јер му је Асо пре тога причао, да је сваки покушај њој близо доћи не могућан. Далеко је дакле било, да ће она пошу из страних руку себи на врат метути, још ће га напротив већим страхом сматрати, ако јој Асо даде, премда она те наките са истока није познавала.

„Ко је та жена?“ упита Вита.

„Аја! ти је знаш.“

„Аја, што је некада с нама путовала? Где се налази?“

„Она је постала калуђерица Патросинија, она је краљичина лажна богомољка.“

Вита се промисли једно магновење.

„Ако је истина што ти рече, ако је то она Аја, коју ти мрзиш калуђерица Патросинија, онда —“

„Но, онда — видиш да сам нестрпљив!“

„Говори се, да краљ ту калуђерицу љуби“ рече циганин, „како би било, кад би њему тај скупоцени накит понудио, који само по боји својој за калуђерицу беше.“

„Боље би било и сигурније, да ме ти ниси задржао, да извршим мој план!“

„Донеси ми ланац Асо, а ја ћу се побринути, да у праве руке дође.“

„Радо би то Вито видео.“

„Кад твој налог вршим, тако је исто добро и сигурно као да си га и ти извршио.“

„То знам — али ја не могу моје чезнуће очи тамо управити, да Аја отрован ланац метне!“

„Кад га донесеш признаћеш.“

Асо осети истину циганинових речи — осим тога мораде признати, да му је та мисао годила — он ће оборити гнусну калуђерицу истим оним оружјем, ког је она тајно употребљавала. Она није тако исто могла помислити на отров као и Марија.

Вита одговори, познавши неодважност циганина, лупајући га по рамену:

„Непостигне ли се, да пошу калуђерица у руке добије, онда ти твоја умишљена освета увек остаје, од које те ја задржах, јер тамо твој живот без спасења жртвујеш.“

„Нека буде дакле! Чекај ме сутра у вече на ћоши „Кале де лос ђитанос“, ја ћу ланац донети.“

„Наћи ћеш ме сутра кад сунце залазу овде спремног, да помогнем твоме плану.“

Асо му стисне руку, који се на своје место натраг поврати, дочим се он брзо упути улици Толедо. Он се није бојао да ће га ухватити и затворити, јер га његово одело не издаваше за циганика, кога су некада као вампира у св. Мадру одвукли и који је трудом и нуждом свој живот спасао. Да су га инквизитори још једаред дочепали, онда би зацело пропао, јер друштво Ласа бешо уништено, а дон Рамиро далеко. У толико више би се инквизитори радовали, јер су сумњали да је он Јозефа убио.

Асо се жураше кашији а одатле далекој шуми, у којој је благо својих отаца сакрио. Дирнуо није дуго времена благо — ипак је знао, да ће наћи оно, што му је Вита препоручио.

Већ беше у велико ноћ, куд се Асо шуми журио. Он је путеве добро познавао, та он је у помрчини и одрастао. После поноћи се роди месец који му је мало светлио.

Најпосле угледа он један брежуљак, који је шушњарком опкољен био — пре него што се Асо на брежуљак попе, стане прислушкивати, да се увери, да никога близу нема, — ништа не могаше чути ван певање ноћних птица.

Сад се брзо упути Асо брежуљку. Са цигански се вештином успужа на брег, хватајући се за грање, и дође најпосле до места где је благо сакривено било. Маховина и остале траде покриваху то место; јер Асо кад је злато и драго камење сакрио, добро је заметнуо траг.

Хитром руком раширу траву, где се у лишћу један дрвени ашов налазио, ког је још његов отац употребљавао, који ће и њему данас послужити. Он га нађе и одпочне

и одпочне брзо свој посао. Смотрено уклони маховину и ископа једну рупу до две стопе дубоку. Ово је доста споро ишло.

Месец већ поче губити светлост и зора се укаже, а он дође до плоче испод које у гвозденом сандуку благо беше. Он подигне камен, отвори незабрављен сандук, пошто је шњега земљу побацао, и узме из њега ланац, који у једном углу лежаше. Учиниму се, као да се бубице мичу, јер осетише човечији дах, као да су у његовим рукама оживеле, а за тим се насмеши, брзо затвори сандук, јер му се црвена светлост укаже.

Он опет метне камен пажљиво на гвозден сандук, поспе земљу озго, угази је јако, метне га у рупу и покрије травом и маховином.

Кад се уверио, да је сав траг заметнут и пошто је грањем забашурио и последњи знак, метне опет стари ашов у лишће, сакрије ланац у свој пршњак, и спусти се опет у долину.

Кад је на ону страну до дрва дошао, укажу се сунчани зраци. Он је са својом ноћном радњом баш на време готов био, сад се мораде мало одморити; а имао је и времена, јер је требао тек у вече тога дана да је у Мадриду.

Још је само једну мисао и једну наду имао и све је мисли управио само на ту једну цел: освета Аји!

Он се упути очекиваном часу на сусрет!

Вита га је тачно очекивао на ћоши. Он дочека умотан у ноком огртачу краљевог сина овим речима:

„Имаш ли ланац?“

„Ту је — све је још добро сачувано!“

„То сам и мислио, јер за то што су бубице отровом уморене одржале су се. То је скупоцен накит ког ти калуђерици дајеш.“

„Калуђерици?“

„Не, ја хтедох рећи, то је скупоцен накит којег ти мени повераваш, да га краљу понудим,“ рече Вита, а међу тим је пребројао бубице. „Двадесет управо, и како су се одржале! То је десет тисућа реала брат брату! Без црног злата, које дивну копчу за затварање причињаваше.“

„Да ми је само да видим, да Аја ту пошу употреби!“

„Пусти ти мене да се ја збринем за то. Ја се журим!“

Вита узе ланац, опрости се од Асе и упути се „Пласу де Паласио.“

Почело се смркавати кад је циганин до двора дошао, и дође без да га је стража видела и провуче се до ходника. Он је питао једног послужитеља за савет, јер му је саопштио да има неко посланство за краља, да му каже куда треба ићи.

Вита се пењао носећи кутијицу с ланцем чврсто испод свога огртача, као да је имао неко право, приближити се краљевским одајама. У ходницима беше јасна светлост, тако да је сам Асо дошао, морали би га калуђери познати, који поред Вите пролазише. Циганин се довуче до предњих соба, и ту га ађутанти и слуге задрже.

„Некакав просијак! Како је могуће да се оваки лупежи довде чак пропусте. Спавају ли страже!“ викне један стари дворјанин искићен орденима и чисто стиште песнице. „Просијак последње врсте у краљевским собама!? Не чувено, заиста не чувено!“

Слуге хтедоше Виту избацити.

„Ја нисам просијак, ја доносим краљу тајну посланицу!“

„Колико се пута употребљавала та лаж, да нас само обману. Познајемо ми своје људе! На поље шњиме!“

„Смилујте се високородни господине! Ја морам с краљем говорити, он ми само може ту драгоценост платити, које је моје једино имање и спасење! Гледајте овамо, ја нисам лажа.“

Вита извади испод огртача кутијицу, отвори је и покаже.

„Познајете ли ви овај накит?“

„То су свете бубице источне земље“, прогуњи дворјанин, дочим ађутанти радознале и неповерљиве погледе на странца управљаху, и приступе к њему, да ретке и врло скупоцене чувене бубице посматрају.

Господа приступе лустерима пустивши циганина близу врата.

„Без сумње о овоме се мора краљу јавити“ рече дворјанин, „ово је ланац ретке врсте!“

„И врло добро сачуван!“

„Како је овај шерет до тог скупоценог накита дошао!“

„Двадесет бубица“, бројао је са радозналим погледима дворјанин, „и ни једној да глава, или које крило недостаје, црне се и светле као црни раст!“

„Тако се што више не може направити“ тврђаше један ађутанат, „брат мој, Агаче, који је код турског посланства, послао је пре годину дана један припремак од тих светих бубица, које је од једног црнца добио, та је бубица изгледала као и ове, па знате ли шта ми је нудио Превенто златар из Пуерта дел Сол? Дивите се и онда оцените вредност ове поше — две стотине дуката?“

„Не пуштајте погнутог ниткова“ рече дворјанин, „а ја ћу се пожурити к краљевској дворани!“

Затвори кутијицу, пак се онда упути у пола осветљену дворану, која одма до собе Францишка од Азиса беше и отвори врата.

Мали, преживели краљ, са мршавим образима, са малим брцима и ћелавом главом беше тиме занимао, што је неки пријатан мирис сипао на своје руке, јер се сад тек у своје грађанско руво обукао.

Дворанин стане дубоко поклонивши се.

„Шта ми драги доносите?“ запита Францишко.

„Нешто ванредно, величанство“ одговори смешећи се дворјанин.

„Дајте да видим шта је то?“

„Једна поша од оних светих бубица са истока, које се као највећа реткост сматрају!“

„Једна поша од тога? То би била заиста не исплатима скупоценост, која се ни у самом накиту моје супруге не може наћи“ рече краљ и узе са стола кутијицу, да види шта има у њој.

„Ванредно лепо и добро очувано!“ рече он зачуђено, „заиста ја још не виде оваку реткост. — Ко је властник овога?“

„Неки странац, који на просијака личи!“

„Доведите га овамо, да докучим како је до ове скупоцености дошао, којој на далеко равне нема.“

Док је дворјанин на поље изишао да просијака, који ће са својим кањавим опанцима на ћилиме краљевске дворане ступити, пред краља уведе; сматрао је Франциш од Азиса са насладом овај скуцоцени накит — он је тиме могао каквој госпи поклон учинити, који би му као краљу и приличио. Осим тога ваљда ће се овај накит моћи за уверену цену добити.

„Просијак — до врага! тај је човек овај накит украо или нашао! Али како то! У таком би случају по Мадрида ћипило — ах, то је власник светих бубица“ рече Франциш од Азиса циганину, који је сад, праћен сабљама од два ађутанта, ступио сав издрпан унутра. „Ходите и извести те ме: ко сте ви и како сте дошли до овога накита?“

„О, највиши господине, ја сам сирома циганин, сирома човек без кућишта и отаџбине,“ рече Вита прекрстивши руке, и поклонивши се краљу ступајући му ближе, — „о највиши господине“ настави он даље, осврне се и погледи на ађутанте. „ја би говорио без слушалаца, јер што ја имам да кажем, највиши господине, приличи само за нас. а не за оне официре тамо.“

Краљ махне ађутантима да одступе. Циганин клекне и додирне скоро ћилим својим лицем.

„О највиши господине, смилујте се и откупите ми тај ланац, јер ја не знам како ћу сутра живети, иначе не би последњи део наследства мојих отаца овамо донео!“

„Ја сам мислио, да ви цигани просите по свету!“

„О, највиши господине, не ће људи више ништа да даду нами, који непрестано путујемо без отаџбине и мира!“

Краљ сад виде, да са малом жртвом може доћи до ретке скупоцености, ипак се чинио као да му не треба.

„Ланац је једностарано црн ћитано“ одговори он.

„О, највиши господине, за дар не ће бити једностран и црн. То је леп накит за какву побожну госпу, ви је својим говором називате калуђерица!“

Циганин се правио као да не зна велику цену овог накита.

„Подајте сиротом циганину, који је ове бубице од својих отаца наследио — о ви сте врло стари — подајте му милостињу, да може сутра и прексутра живети и даље путовати.“

„У далекој земљи чинганској беше овај ланац од светих бубица за краљице и побожне госпе. Удостојите се божијег царства, највиши господине, и поклопите овај свети накит каквој побожној госпи!“

Франциско од Азиса погледи циганина као да му нешто добро на ум паде. Он већ одавно грофици ђенуеској никакве милостиње ни поклона не даде. Учини му се, као да краљица неку нехатост осећаше, јер га избегаваше, и он јој хтеде доказ за њене толике услуге набавити, дакле да јој поклони ланац тај, који је, као што ђитано рече, приличио побожној сестри. Он дође до прилике, да покаже грофици ђенуеској, да он још стару љубав осећа.

Овај мали господин мора признати, да је све уживао, али му ипак грофица ђенуеска беше највећа сласт.

Вито примети, пошто се краљ дубоко замислио, сматрајући ланац, да је он у њему вешто потсетио, што Асиној цељи води.

„Ко јамчи за то, да је то твоја својина ђитано“ рече најпосле Францишко од Азиса.

„О, највиши господине, баците ме у затвор и распитајте, тражи ли когод свете бубице! Онда ми верујте највиши господине.“

„Ти имаш поштено лице. Како се зовеш?“

„Ференци, највиши господине. Ференци се зваше и мој отац, који је те свете бубице од свога оца наследио. Ја их из нужде продајем“ рече циганин Вита, да се неби калуђерица његовог именасетила, „сирома Ферепци не да другом накит свога оца него вами!“

„Ево ти мога буђелара, Ференци.“

„О, највиши господине, како сте милостиви“ повиче подли циганин и пољуби новце, „сиромашни Ференци је врло срећан!“

Франциишко од Азиса повуче за звонце и рече унутра ступајућем ађутанту:

„Послужите овог циганина са богатом вечером, он је сирома и гладан и жедан, нека се добро наједе.“

„О, највиши господине, примите благодарност,“ рече Вита, „сирома Ференци ће и у ватру за вас ићи!“

„Пођите за мном“ рече ађутант Вити који га и послуша.

Краљ се смејао за њим, узме ланац из кутијице и гледао га је са свију страна.

„Не оклевај, да га лепој и побожној грофици предаш“ рече Франциишко од Азиса тихим гласом. „Цаганин има право, што рече, да је овај црни ланац за какву побожну госпу. Грофица воли што необично, стародревности, а ја се надам, да ће јој се овај ретки накит допасти!“

Краљ метне ланац опет у кутијицу. Он и не сневаше поред какве је опасности био, јер да је једна бубица само врхом од ноге њега резнула, тешко би се избавио. Франциишко од Азиса огрне свој огртач, натуче шешир и напусти своју собу.

Кад је у ходник дошао, окрене се да не приметно у собу калуђерице Патросиније уђе, код које никакве страже не беше.

Неколико калуђера само налажаху се у првој одаји, и кад краља спазише, учине се, као да су се у ревносном говору удубили.

Франциишко од Азиса полако отвори врата, која су у њену собу за молитву водила, сумњао је да се она у то доба ту налази. Он затвори смотрено врата за собом и стане пред врата, која завесом застрта беху, обадвема их рукама развуче, да види, да ли је грофица ђенуеска присутна.

На његовом се лицу укаже задовољство. Калуђерица Патросииија клечаше, без да га је и видела. Због врућине

беше она прилично лако обучена. Чисто би човек морао веровати, да је ово неприлично одело с рачуном неким удешено, тако примамљиво изгледаше јој бели врат и њена прса, да се краљ срећним осећао, што је могаше овако кришом посматрати. Сад га је већма очарала, него кад је први пут видео.

Францишко од Азиса спусти се покрај клечеће доле, да је својим дршћућим рукама загрли.

Калуђерица се уплаши — хтеде скочити — повуче своје одело преко рамена.

Францишко јој предупреди с тихим речма:

„Ох, божанствена жено, вечито најлепша! Не брани се, пусти ме да се натраг теби вратим! Ти си краљица свију жена, све се губе испред тебе, радо би ја с тобом преступио.“

„Краљевски господине, ви нападате једну, која се побожно моли, и која се надаше удаљена од света бити!“

„Допусти ми бар, који право неко на тебе имам, да уживам у наслади, поред тебе да клечим, да те загрлити смем! Хоћеш ли да те опоменем, што си ми некада била? Пусти ме да се на твојим божанственим грудима одморим! Насмеј се и притисни ме! Свет пропада, кад на твојим прсима лежати смем?“

А Аја се заиста насмеши — и полако га загрли.

Францишко од Азиса падне на прса раскошне грофице ђенуеске, за тим брзо извади пошу од светих бубица и метне је на лепи и округли врат калуђерице. Она му допусти да јој драгоцени накит метне, она се смејала како се Францишко труди да закопча, и пошто је закопчао, дозволи му она да је пољуби. То јој је красило њен врат, као какав ружични венац.

Ружични венац ког јој је Асо послао!

Онај, мржњом и осветом задахнут циганин, није се варао, кад се он по Витином извештају надао, да ће Аја отровне бубице на себе метнути. Тим мислима се Асо увеселављао, да ће Аја од његове руке умрети

Она дремаше. Црни ланац беше па њеном лепом пу-

ном и белом врату. Поклон краљевски притискивао је њену угрејану кожу, као да су свете бубице оживеле, као да су неосетљиво својим ногама месо копале.

Чудновати снови облетаху око калуђерице. Она се с једне стране на другу превртала, неразумљиво разговарала! Аја сневаше о дивљем Аси!

LVII.

НАРВАЕСОВА СМРТ.

Рамиро со после кратког времена по повратку из Делмонта журио у Париз, без да је двор посетио, премда је грофица од Гиргенти са својим супругом на југ отпутовала, да у Гранади или Севиљу зимске месеце проведу, он се журио у Париз, где је још имао прилике да маршала Прима и његову супругу види, који се после у Лондон преселише. Рамиро беше озбиљан, јер је од њега сушти Олосага постао, дакле хтео је да се мало уклони од грозних опомена. Он је болним осећањем љубно преминулу!

Између оца и сина владаше сад живљи саобраћај но пре, и тајно дописивање везаше их са Сераном, Топетом и Примом. Он се већ озбиљно уверио, да је Марија као жртва гнусне освете пала, јер Серано није у Делмонте никакву кутијицу од ружичног дрвета послао.

Какав је грозан утисак на прогнанога у далеком острву учинила смрт његовог детета, како ужасно ова вест и остале Шпањолце потресе, уверићемо се у следећој приповетци.

Кад је краљица примила св. оца ружу, постала је језуитима моћно оружје, и паду се све више приближивала, почињућу од св. Мадре, поче сунце залазити, и обухвати сву земљу. Мир гробља лежаше наступајућом годином 1868. у Шпанији, дочим челичне руке старца Нарваеса ланцвма оптерећене беху!

Калуђерица Патросинија лежи већ неколико месеци од ужасне болести, чији повод нико није докучити могао, и за коју болест не беше лека, премда су најнаученији лекари на краљичину заповест заузимали се, да је на њеним јастуцима излече.

Говори се, да је њено тело у самим опасним ранама, које се никако не смеју залечити, које тако ужасно порушише некада дивно тело грофице Ђенуеске.

Нико није мислио, ни сама калуђерица није помишљала, да је то поша краљева, коју је Асо послао, ту ужасну болест произвела! Ако и нису отровне бубице биле у стању, као пре толико година, да најмањом повредом коже смрт нанесу, ипак проузуоковаше калуђерици ужасне болове и рањаво тело.

Она је на сваки начин после неколико дана ланац скинула с врата, да га не би у двору опазили, а лекари му слабо поклањаху пажње, они у другом чему тражише повод болести! Они пипаше по мраку тамо амо, и најпосле дођоше до тог закључка, да они болест ту не познају, и да јој нема лека.

Краљица беше јако забринута због ове несреће, која је њену лажну богомољку снашла, и ни један дан не прође, да се о њеној болести не извештаваше.

У почетку јануара 1868. беше Изабели стид да калуђерицу Патросинију посећева, пошто је херцегу од Валенсије у свима државним приликама по вољи чинила, захтевала је од истога, да болесницу пријежно посећује, а да њу неотложно извештава о њеном стању.

Нарваес је одговарао краљичиној жељи, и он се врати краљици, пошто код Патросиније ни једну послужитељку не нађе.

Овај стари, крепки ђенерао, кога поред своје строгости бар то извињаваше, што је ваљан и поштен био, ступи у краљичину дворану. Он није могао сакрити, да је врло разјарен био, да га је нешто снашло! Нарваес не беше државник, да је умео своје осећаје прекрити.

Шта је господин херцеже, ви нас плашите“, по-

виче краљица дигнувши се брзо са своје столице. „Шта се десило? — побожна сестра Патросинија — —

„Она је лажљива, опасна особа. од које се ваше величанство чувати ваља“ рече Нарваес одважним гласом, дочим се присутни ађутанти зачудише овој смелости.

Краљица без да је могла докучити шта се догодило, пребледи на ове речи министар-председника.

„Побожна сестра Патросинија — ми смо упропашћени“ —

„Извините величанство, што искрено говорим. То је мој начин, а ваше величанство нека тако прими, као што је мишљено: верно и поштено! Ја сам до сад држао калуђерицу за побожну особу, која је но то вером нагоњена— то би поштовања достојно било! У тим сам мислима с радошћу и вршио заповест вашег величанства, да полазим болесну калуђерицу! То може бити беше на срећу вашег величанства и на моју срећу, јер та је особа опасна. О н а ј е ж и г о с а н а! величанство, — мојим очима сам баш сад видео на њеној левој руци знак од џелата!“

Пошто је Изабела на ове речи херцега од Валенсије изван себе дошла, тако да већ посрне, али се руком за сто задржи; чуло се да је неко из споредне собе брзо наполе изјурио.

„Господине херцеже, ми смо се окаменили! Ваше се око преварило! Није могуће што ви говорите!“

„Ваше величанство зна, а имало је често милост уверити се, да у пркос мојој старости, моје очи врло добро впде, и да се лако не варају! И ја сам се тим врло поплашио, јер до сад нисам ни помишљао на то, да се та особа само овде прекрила, за избећи казан, или жиг што јој је џелат урисао, да прикрије испод ношива калуђерице! Ваше се величанство сме на моје речи ослонити. Кад сам по жељи краљичиној, и да вашем величанству докажем, да сам у сваком погледу, и у мени непријатним случајевима врло услужан, ступио у њену одају, хтеде дакле случај, ког ја срећним назвати морам, да никога присутног не беше Ја затачем калуђерицу у спаванју. Она је леву руку, која

не беше рањава, ваљада у сну поплашена на јастук метнула, којом се приликом рукав натраг повукао. Ја сам калуђерици говорио оне речи, што ми је ваше величанство наложило — она не одговара — у том случајно бацим поглед на руку— нека зебња прође кроз мене, кад сам урисан знак опазио — ја се приближим — то беше џелатски жиг'" —

„Доста" рече Изабела покривши лице рукама „све ће се разјаснити!"

„Ја мислим из речи вашег величанства што чујем, негодовање, да се на мене односи! Нарваес је веран слуга вашег величанства, и све што говори и каже, све је оданост његове искрености. Нарваес опомиње ваше величанство на ону особу — он вам може само саветовати, да се што пре ње опрости ге! Докле је мислио, да калуђерицу вера овде задржава, дотле је Нарваес ћутао — а сад је његова дужност да вашем величанству каже, чувајте се лажљивице, она је преступница!

Краљица не беше у стању одговарати — јер је калуђерица код ње толико исто вежила као и Нарваес! Коме да верује, коме да се обрати? Није могла веровати, да су херцежеве речи основане.—

Кад се херцег удалио, прибере се и рече, управивши своје речи на ађутанте, који ће без сумње ову новост брзо раструбити:

„Ми не ћемо пропустити, да се о овој ствари уверимо; господин херцеже, ми се надамо дс ћемо вам онда тек саопштити моћи!",

За време овог говора, пожурио се отац Кларет Патросинији — он је у споредној сали прислушкивао — зато се брже калуђеричиној соби приближи, Он још није знао значај оног жига, због ког би се сва околина у опасности налазила — шта је он марио, он је гледао само да своју моћ одржи, коју су он и калуђерица код краљице имали!

Нарваес је од тог дана био њихов јаван нротивник, што је досад избегавао да буде, које је морало изазвати борбу на живот и смрт.

Грофица ђенуеска лежаше без да је и сањала о томе, да је херцег од Валенсије највишом наредбом код ње био, — беше будна на својој болној постељи, кад је Кларет усплахирен код ње дојурио, да је она одма приметила, да се нечувено догодило.

„Побожна сестро“ рече духовник „отпусти твоје послужитељке, имам нешто врло важно да ти саопштим, које морамо у тајности држати!“

Калуђерица махне послужитељк ма да иступ, —

„Шта те тако напрасно доводи овамо побожни брате“ рече она неким гласом, који јој је одао бол њених рана.

„Чудновато се приправља, све је на коцки“ рече брзо духовник „Нарваес је баш сад известио краљицу, да — моја се уста устручавају то изговорити! — да ти на левој руци имаш жиг!“

Калуђерица ђипи као да је змија уједе — очи јој се засветле, па као да је у овом магновењу сву своју снагу опет повратила. —

„Нарваес“ — рече она — „он је о том краљицу известио.“ —

„Ја сам у споредној соби прислушкивао, па сам се пожурио, да те на ту опасност пажљивом учиним!“

Грофица се притворно насмеши и рече:

„Он хоће нас да !руши, ал буди утешен побожни брате, он сам себи копа гроб!“

Кад је краљица сумњала о томе, онда се Нарваес заклео, да је жиг на твојој руци видео, кад је он пре по часа кад тебе био, ти си спавала и ниси никога видела!“

„Дакле никога не беше код мене у соби који би га истерао, или мене пробудио —“

„Никога. иначе не би наш непријатељ имао ту срећу да тебе болну посматра!“

„Ха, платиће неверници! При свем том буди безбрижан побожни брате! Благодарим ти на твом извешћу! Изабела Бурбонска неће Нарваесовим речма поклонити пажње, она ће осетити да је то мржња!

„Ађутанти су добили псовку, они су били сведоци,

кад је саветовао, да те тебе отклоне! Још данас ће се растелалити на све стране о жигу.

Калуђерица стисне песнице — Кларет је имао право што је овом велику важност приписивао, и морало се наравно нешто предузети, да се заљуљана сила језовита опет успостави. — Кларет је добро знао да од тог решења све зависи, и да са богомољком краљичином и његов уплив пада, да трудни посао млогих година без спасења пропада, за то је нестрпљиво очекивао од калуђерице одсудне речи — он види, како се у њој нешто кува, и најпосле се насмеши она чисто опијена. —

„Ми ћемо победити побожни брате, само брзо изврши мој савет.

„Ти познајеш моју ревност, кад нашој важној ствари послужити ваља!

„Пожури се у улицу Фобургову! наступајуће ноћи поруђи да ми дође велики инквизитор Антоније, да не пропусти данас за цело овамо да дође, јер то што му рећи имам не трпи одлагања; Сутра су побожни брате наши непријатељи уништени. Буди утешен па ради као што ти рекох — још нешто! заповеди послужитељкама у предњој соби, да ме за један час саму оставе! Осим тога пружи ми пре но што се пожуриш св. Мадри, из средњег оделења мог писаћег стола један шиљаст инструменат, који ћеш испод писама тамо наћи!

„Свака твоја жеља за мене је заповест“ одговори услужни Кларет и узме од калуђерице кључ. Брзо отвори сто, пошто се увери да никога нема, отвори и у хартијама руком наиђе на неки хладан предмет, и извуче га! — —

Шта је хтела калуђерица у овом тренутку са опасним овим инструментом?

Кларет који је иначе за овакве планове одма на чисто био, није могао овде постићи, умишљени план, он се бојао да није калуђерица у бољи пореметила памећу. —

Зато је промишљао и устезао се — па онда у себи рече, да су свагда планови калуђерице прорачуњени били. Пошто је сто забравио донесе јој тај оштри инструменат.

„Хвала ти побожни оче“ рече грофица, „пожури се св. Мадри, да би часни Антоније још ове ноћи код моје болне постеље дођи могао — ја имам важно нешто да му саопштим, и требам његовог благослова, зато нека не пропушта време!“

Кларет се опрости од калуђерице, да јој жељу испуни. Кад је из њене собе изишао и послужитељкама заповест побожне сестре испоручио, да је не узнемирују; — подигне се грофица Ђенуеска са своје постеље — сумњиви се неки план у њој пробудио, који је захтевао брзо извршење — њу је тај план одушевљавао, јер је наумила да Нарваеса са свим уништи, а краљицу да преда са свим св Мадри у руке — —

То беше опасна игра, пре да се све изгуби, него да се добије! Али пошто је њу Нарваес издао, не беше до промишљања!

Она је гледала по соби — беше сама ни једног калуђера и ни једне послужитељке не беше овде — она узме десном руком оштри инструменат, брзо свуче леви рукав доле —

С највећим једом погледа на гнусни знак, који се није опрати могао. Коме џелат ово уреже, тај мора жиг у гроб однети.

„Често сам због тебе у страх и опасност долазила“ рече грофица „доста сам те крију̇ући носила! Да не ускликује онај Нарваес, да ме због тебе сруши! Нека се од моје сопствене руке уништи! Ви не поклањате калуђерици једној жени толико дрскости, нико неће веровати што си ти видео и одати хтео — ко има толико рана и болова као ја, тај се не трза, да сам себи још један урез начини; кад се тим једне љаге опрости, и кад тиме неку увеличану силу достигне, која ће довољна бити, да тебе херцеже од Валенсије сурва, дочим си се ти надао, да мене с пута уклониш да ме понизиш!“

Грофица Ђенуеска пребледивши од бола тури себи онај оштри инструменат у кожу на место где онај жиг беше — она је гризла усне и шкрипећи зубима дршћућом руком

развуче издајнички знак. Крв појури — тек кад се уверила да је онај знак уништен био, убрише рану. — —

Грофица ђенуеска уживаше од радости. — Сад могу њени непријатељи доћи — она је победила — —

У том изнемогнута падне у постељу, пошто је инструменат сакрила.

Нестрпељиво очекиваше — она је мислила, да ће сама краљица доћи, да се увери је ли Нарваес истину говорио, она је познавала свој уплив код краљице, па је знала, да она неће тако лако тешка нападања веровати!

Кад би сад одмах дошла — да ову скорашњу рану на руци калуђерке види?

То је желела грофица ђенунска, онда нека се краљица сама још више о њеном светом одређењу увери!

Изабела још не хтеде посетити болну калуђерицу, она се борила без одсудног решења. У толико одсуднија беше огорчена Аја, која је у својим плановима уживала!

Кад јој крв на рани тећи престаде, зазвони за послужитељке, да јој помогну обући се. —

Бадава се чудише преко овог догађаја — калуђерица рече послужитељци, да се она добро осећа; да би хтела дакле да напусти постељу.

Послужитељица је опомене на нову рану — али се Аја тако снажна покаже, да све опомене ништа не важише. Кад је своје побожно одело навукла, пријаве јој оца Антонију. —

Очи јој се засветле од радостн, кад послужитељци заповеди да госта унутра пусти. Од немоћи јој тело дрхташе — ипак њен дух победи слабост.

„Света богородица нека је с тобом, побожни и пречасни оче“ поздрави она унутра ступајућег „горко измучена поздравља те добродошлицом!“

„Ми се молимо за тебе сирота побожна сестро, нека ти свеци снагу улију, да можеш болове трпељиво и у тишини сносити! То нису људски болови, што их ти сносиш побожна сестро Патросинијо!“

„Ти говориш истину пречасни, ове ране на мом телу

нису земаљске! Чуј! Три ноћи једно за друго јављао ми се у сну свети Францишкус. У првој ноћи био је сав крвав — он ми као благосиљајуће пружи своје руке, и мени се учини као да ми с тела крв капаше. Следеће ноћи не беше више крвав — а у трећој се извидаше ране!"

„Свети Францишкус те је изабрао да те својим боловима испита, не сумњај!"

„Он дигне своје руке и мени ее учини као да сам чула из његових уста речи: Иди у цркву Анточеву и покажи народу твоје ране, да се расколници и јеретици поврате!"

„То је велики знак побожна сестро! Не узтежи се да заповест извршиш! Ти носиш ране светог Францишкуса изабрана" рече велики инквизитор и клекне пред њоме, која му покаже крваву рану.

„Дај ми потпоре, да извршим заповест! Одведи ме у Анточеву цркву, и сакупи народ, да сви виде и познају, да су наши противници изгубљени, да је њима огањ сигуран!"

„Ти ме удостојаваш те велике милости побожна сестро! Премда сам ја старац, ипак осећам у себи млађану снагу да те потпомоћи могу! Наши ће непријатељи бити каменисани, наша ће сила бити бескрајна!"

Калуђерица полако отиде у споредну собу, и кришом остави нож, који јој је Кларот додао, потом се врати старцу и његовом помоћу напусти двор, да у вече у Анточеву цркву уде.

Други дан је врио цео Мадрид, како нека калуђерица и то краљичина богомолка сва у крви показује своје ране, које су неизлечиме, и које су на њу на нечувени начин од св. Францишкуса прешле! Ни један лекар не могаше их уталожити, то је дакле знак неба. за неверни народ који се у цркву журио да види.

И до краљичиних ушију дође тај глас, и она се одвезе у Анточеву цркву. Народ се загушио што је похитао да види невиђено чудо.

Велики је инквизитор са предикаонице грдио свештеничке непријатеље, опоминао их је, показујући на знак

ког је побожна сестра имала, из ког кап по кап капаше на црвене плоче.

Наскоро се приближи и старо и младо њојзи, и хваташе те капи у белим марамама — болесници долазише и слепи да се тим крвавим капљицама помогну. Антоније и Роза гледаше ово с највећим задовољством.

И сама краљица која на место жига рану нађе, и сад више није сумњала о светињи своје богомољке, свака је сумња коју је Нарваес у њој пробудио ишчезла! Да јој херцер од Вазенсије не беше тако нуждан, она би га одмах отерала — а и Нарваес брзо примети, да је краљица избегавала његов састанак.

Ова обмана и лаж калуђернце још више огорче овог старог Нарваеса!

Нарваес је био у државним цословима врло строг — његова се строгост осећала у читавој земљи, јер је он држао да само тако може Шпанију избавити, у осталом он беше узор карактера!

Браћа св. Вићентије беху сами угурсузи, који све и сва употребљаваху, да само до своје цели дођу, не гледајући на средство и начин!

То је Нарваес увидео, и хтеде тим лагаријама на пут стати. Он дакле јавно отпочне борбу против калуђерице, почне опоминњати народ, да је то превара.

Већ три дана продужује крвава калуђерица своју улогу. Кад се у вече трећег дана по свршетку богослужења, које је Антоније чинодејствовао, и на ком читав двор учествоваше народ журио калуђерици да се увери, да из њених рана још једнако крв капље, чује се на једаред напољу нски жагор. Сад се чују кораци неког војничког одељења. —

Стари отац Антоније који близу Аје беше, слушао је, док најпосле не продру јаснији гласови:

„Чујте! — она је једна лажљивица — не дајте се варати — даље шњоме из алтара!“

Антоније пребледи — шта ће то бити — он беше у својој одежди подигне се да види шта ће на уласку цркве-

ном бити. У највећем гњеву беше кад је на главним дверима војнике спазио!

И калуђерица чује кораке од војске — Нарваес опкољен својим ађутантима, приближи се њојзи! —

Антоније метне своју ногу на степене — он није више сумњао, де ће непријатељ св, Мадре неку силу овде употребитп — спреман дакле беше на отпор!

Ужасан беше ово тренутак — нечувено беше то, што се световна сила усудила са оружјем у руци у цркву ући.

Нарваес се приближи уступајућој калуђерици. —

„Владајућа сила заповеда калуђерици Патросинији“ повиче Нарваес јасним гласом, „да не сме више Анточеву цркву за позориште својих лажи употребљавати! Ако иста одмах цркву не напусти, онда ће суд решити!“

Антоније прекине реч. —

„Ко се усуђује са наоружаном руком у кућу божију ући,“ повиче претећим гласом.

„Председник министарства херцег од Валенсије.“

„Грех је макар он круну носио!“

„Људи из св. Мадре су лажни свештеници — не остави ли калуђерица Патросинија Анточеву цркву, онда ћемо је затворити!“

Чују се неки гласови против св. Мадре и калуђерице.

Велики инквизитор поче проклињати — Нарваес је гордо стајао поред дршћуће Патросиније, усне јој дрхташе, сви јој севаху од једа и мржње, јер је и сама увидела, да овде нема средства да може победити. — —

Она се окрене малим вратима, да не види свог грозног непријатеља — баци поглед на Нарваеса, — пожури се дршћући двору, да код дубоко дирнуте краљице одбрану потражи, која загрли калуђерицу да би је само утешила! Са задовољством прими она допадљиве Изабелине речи — са удовлетворењем се увери она, да је краљицу за навек придобила! Кад је иста уверење добила, да се положај Нарваеса не да изменити, и да се његови сви строги кораци код краљице не примају за зло, онда се у грофици ћенуеској удвоји мржња против Нарваеса, јер је с највећим не-

задовољством увидела да краљица не може Нарваеса никако одстранити!

„Кад је тако. онда се учи и без њега владати“ прогунђа она, кад је наумила да се у своје одаје врати, он пада — он је изгубљен! Кад се ти неусуђујеш њега срушити, онда ће га моја рука казнити! Крвно непријатељство које је он против мене доказао, остаје избор између њега и мене!“

Кад је бледа калуђерица у собу своју ступила, брзо дојури к њој отац Кларет, да је извести, да Нарваес са читавим кабинетом у Аранхуес одлази, да се дакле престоница избегава, спрема се за неки нов зајам.

Знаш ли ти извесно, што ме извештаваш?“ Запита калуђерица краљичиног причесника.

Не сумњај побожна сестро! Са сутрашњим влаком одлазе сви министри, којима је на врху Нарваес у Аранхуес, а са ноћним влаком намеравају се вратити!“

Кларет је имао обичај, све што год се дешавало калуђерици или великим инквизиторима доставити — он није ни слутио какву је мисао у калуђерици данашњом новошћу пробудио — он сад види како се она у лицу мењаше —

„Сутра на ноћ велиш враћају се натраг. Нарваес на њиховом врху — знаш ли ти и час побожни брате!“

„Један час пре поноћи полази влак из Аранхуеса, а од прилике један час после по ноћи стиже овамо.“

„Прими благодарност и настави даље, да нас о кабинетском закључку извештаваш.“

Ти изгледаш потресена сестро Патресинио, ти дркћеш и врло си бледа.

„То ће проћи! Ми не смемо нашу слабост показати, јер смо онда свршили. Ти познајеш наше непријатеље и њихову моћ, ти знаш како наша ствар опасно стоји, за то не смемо ни једну прилику пропустити.

„Ја мишљах, да смо ми већ доказали, да сили нашег побожног друштва све подлећи мора!“

„Ти мислиш на Серана и Прима, који су прогнани!“

„И на Олосагу, који све више и више у немилост

пади, и на Топету који тешко осећа, да је још једиако контрс-адмирал и да ће тај остати! Та четири господина краљичине гарде, били су највећи непријитељи св. Мадре; јер су уз престо стојали — онн изгледаху непобедими! Где су остали побожна сестро? Растерани и обеснажени — падоше у заборав! То беше свештеничко дело, како дакле не би ми могли сад и мање непријатеље лукавством и силом одстранити, јер су сви према херцегу де ла Торе и маршалу Приму слаботиње!

Ти имаш пуно право побожни брате, ипак смемо у толико мање мировати, кад смо прво дело с успехом свршили! Само кад победу умемо да употребимо, можемо о правој победи говорити!"

„Твоја вештина и твој уплив једнако су велики! Нека те светитељи сачувају и учврсте, да твоје ране незаборављеног Францишкуса, које на тебе пређоше, да ти дакле не пречe твојој снази" дода Кларет поклонивши се грофпци ђенуеској —

„Ви ће те употребити влак који ће се после поноћи престоници приближити" — рече калуђерица, кад се он поклонио — „једним ударцем су сви унишнени — ако се деси случај, што не би први пут било да влак са шина сиђе" —

Грофица ђенуеска заборави на свој бол — она брзо уђе у собу своју, огрне огртач и напусти двор.

Она се упути Фобурговој улици, она је знала, да после оног догађаја може браћу св. Мадре у црној дворани наћи, и она не хтеде часа пропустити да не угаси своју жеђ за осветом!

Што се у познатој дворани св. Мадре ту ноћ закључило, није се никада издало, јер то беше ужасно, да би се сваком коса кострешила који би средство закључка дознао!

Три велика инквизитора свете Мадре баце своје кругле у суд — — —

Антоније их промеша и изручи — — три кругле беху црне боје, дакле једногласан закључак!

Сад беше још нешто да се реши.

Без разјасненја, метне Антоније једну белу и две црне кругле у суд, да сваки од њих своје одређење докучи.

Анастасио Јусто, калуђер који нас на Мерину опомиње, узме белу круглу — Антоније и Роза добише црне, они дакле имадоше закључак инквизиције извршити. —

Следећег се дана обистини оно што је Кларет калуђерици поверио — министри на врху Нарваес, напусте иза Coliseo de los tores лежећи колодвор Мадрид, да се непримстно у Аранхуес одвезу.

Беше мутан јануарски дан. Хладан влажан ваздух покриваше шпанску престоницу око познатог пута, који је поред добара доње Делакур. Наступајућег вечера спусти се магла. Улици беху пусте — чују се тек по гдекоја каруца.

Главни пут остао је отприлике хиљаду корачи од железничког пута, који преко Аранхуеса далеке провинције са Мадридом веже. Тавна се ноћ спусти на пусти предео. Чује се звиждање. —

Влак, који је после поноћи у Мадрид дошао, беше даље за север одређен, пошто се узела нова машина, привежу за кола.

Са овим влаком треба из Аранхуеса да се врати Нарваес са министари.

На торњевима шпанске престонице, избије једанајсти час, које је у лето још веће, дочим у зиму у велико ноћ беше.

Још док сахатови куцаху, приближе се с Прадо две дубоко умотане особе — осим ових не беше живе душе, така је тишина владала, да се ништа на свету чути ни приметити није могло.

На једаред стане један од тих ноћних путника мирно — „Ја се дакле не варам, да ми морамо овим путем ударити, тај нас води гвозденом путу“ рече овај окренувши се своме пратиоцу, у том он руком десну страну поља покаже.

„Ти ћеш имати право брате Розо“ одговори други крупним гласом, „пољски пут лежи пред нама, пођимо пажљиво тамо!“

Сад се обадва погнута човека окрену десно — они тихо корачаху на уском путу.

„Пре поноћи не траба да смо на мети“ рече Роза „дај ми твоју руку пречасни Антоније, овде је метнута преко шанца даска да се не изврнеш!“

„Не бој се ти за мене! корачај ти само напред!“

На скоро опазе у малом растојању на десно кућу жељезничког чувара кроз чије прозоре светлост на далеко бацаше свој зрак —

Около владаше тавна ноћ а хладан је ветар дувао преко траве и купуса којег у изобиљу на том пољу беше.

На једаред стане Роза и ухвати Антонија за руку, да и њега на пажњу пробуди -- као да се неки шушањ чује — —

„Брзо! потражимо овде заклона“ рече Роза „то су човечији кораци“!

Тек што се они сакрише, угледе они чувара, који је своју дужност вршио.

Сад као из пакла изјуре ове две гнусне особе, да се од предузећа свога не закасне. Они изабраше удесно место са којег су могли лепо долазећи влак видети, без да их когод узнемирује.

Они чекаше, док се чувар није опет у своју кућу стрпао -- мора да је поноћ.

„На дело;“ рече стари Антоније, као да је млађану снагу у соби осећао, сад је требало казан св. Мадре испунити — не закашњавајмо!“

Обадва усамљеника довуку један велики стуб, и баце га преко жељезничког пута, онда још два поред овога и четврти преко њих. То већ беше сметња, због чега би се морао влак извртнути!

Али браћа св. Вићентија не беху још са овим задовољна.

С муком довуку још неколико гвоздених шина које су покрај пута лежале, и метну их на стубове, да не би никако машина то с путо одгурати могла.

То беше гнусно дело, ког ова два човека спремаху,

да непознати број људи сатру — то беху ђаволи, подле душе, који ништа пред очима не имађаху до своје цељи — ђаволи у човечијем облику, који ове ноћи ужасну спрему предуготовише! Они су знали, да свима смрт предстоји који су у томе влаку. — То беше дело пакла, ког су обадва велика инквизитора својим рукама извршили — дело тако ужасно да се човечија душа од њега мора поплашити!

Најпосле буде све на њихове задовољство спремљено!

Антоније и Роза стану сваки на једну страну и посматраху своје дело

У том се магновењу далеко од њих засветлити неки црвени пламен —

Страх уђе у њих, кад опазе знак долазећег влака —

Антоније баци још један поглед на њихово дело, па онда да са Розом умакне, Стари велики инквизитор опази да стубови не стоје један на другом тако чврсто, као што је он желео, па дочим је Роза у далеки влак гледао, приближи се Антоноје још једаред да намести стубове боље.

Роза га баш сад хтеде опоменути. јер влак већ близу беше — у исто време види, да старац који ово хтеде брзо поправити, стропошта се — он чује јаук —јужасан га страх обузме — Антоније остане лежећи на шинама пружи му руке — он виде да је старац мучен смртним мукама узалуд је покушавао да се извуче — Роза види да ће га долазећи влак прегазити — и он ступи ближе гледајући непрестано указану светлост; он мораде великом инквизитору помоћи, још неколико минута па би старац изгубљен био! —

То беше ужасан тренутак!

„У име бога — брзо“ повиче Роза у највећем страху — ми ћемо бити прегажени!“

„Ја се не могу дићи! избави ме брате Розо избави ме! Моја ме нога изневери!“

Антоније је скрхао ногу — он још беше уплетен између стубова и шина —

Ближе, све ближе вића се сад светлост машине, сад се упути влак обамо — —

Антоније склопи руке — гнусни отац св. Мадре, читао је сад неку очајничку молитву!

„Ми смо изгубљени, чујеш ли грмљавину влака, прибери твоју снагу. ја нисам у стању сам да те дигнем — тело ми дрхће — ја те морам твојој судбини оставити!“

„Сад већ чује знак за чувара, зазвижди, потресу се све шине и стубови на њима —

Антоније се извуче — Роза му извуче ногу — са невидљивом силом избави он старца, који га дречући загрли — шкрипећи зубима упрти га и упути се пољу — — То беше последњи тренутак — јер тек што је Роза шњим сто корачи отишао, зачује се иза њих неко ужасно кврцање и крхање — —

Враговима св. Мадре не беше дато, да се радују оном што је њихово грозно дело произвело — —

Нечувена вика и јаук владаше у железници. — Неки скакаху напоље у највећем страху, управитеља и машинисту не могаху наћи, они су били распарчатани и претрпани, тек су сутра наилазили на њихова парчад. —

Из Мадрида се доведе помоћ. — Лекари рођаци путнички, кола су са свију страна јурила, да помогну — чиновници жељезнички дођоше да начине реда!

Неки су врат сломили, неки ноге изгубили, страх и покор беше.

И Нарнаес, кад је видео да су министри неповредими утекли, скочи, али осети да је и он мало повређен, премда га је мало болело, ал он то олако узме — он се тешио јер је друге видео, који су врло опасно и смртоносно рањени били.

Ко је ту ужасну несрећу проузруковао?

Испитивало се и тражило на све стране, затвараху невине, и после их неколико недеља ослободише затвора, — обећаваху грдне награде ономе, који овом у траг уђе, но ипак остаде ово грозно дело у тајности, јер се браћа св. Винћентија не издадоше!

Нарваес, који је у почетку за шалу држао, мораде ле-

каре у помоћ звати. Преписиваше му разне лекове — али боља од месеца на месец све више отимаше маха.

Св. Мадра је победила!

12. априла год. 1868 дођоше болном Нарваесу последњи часови — он захте да се причести. —

Нарваес у присуству министра и многобројне господе испусти душу. — —

Краљица, за коју је он много једа и брига имао, за коју је он толико година челичном руком управљао, та благодарна краљица, није имала ни толико времена да овом верном слузи последњу почаст укаже. — Њена свечана празна кола у којима шест коња упрегнута беху, однесу мртвачки сандук херцега од Валенсије.

То беше краљичино признање за толике верне услуге! —

LVIII.

ГОНСАЛЕС БРАВО.

Умрьо је краљ, — да живи краљ!

То су били знаци да се влада мења, тако исто викаше у мадридском двору у априлу 1868 кад је Нарваес отишао Богу на истину. —

Нарваес је умрьо — да живи Гонсалес Браво! Које тај човек питао је народ, који је позван да с нами управља? Хоћели он најпосле бити, од ког ћемо највеће добро уживати, без ког човечанство не би могло постојати? Хоће ли он нама правичност, слободу и реда набавити моћи, што ми захтевамо?

Ми ћемо то питање у неколико речи решити — Гонсалес Браво беше накарада св. Мадре, лутак инквизиције просто оруђе браће св. Вићентија!

Пошто су ови пречасни најпосле и свог последњег старог противника Нарваеса уклонили, тежиште сад само да свога човека поред краљице наместе који ће прост слуга

њин само бити! Они су то и постигли јер су поменутог Гонсалеса наместили на владу. — Кад је Нарваес умрьо, удалише се и остали министери, дођоше са Гонсалесом људи његове багре. То беше добит калуђера, да је и сам стари Антоније заборавио на своју сломијену ногу, који је најпосле и сам платио главом. На овога место дође Роза, а као трећи инквизитор разуме се отац Кларет који је већ више пута доказивао своју способност.

Од магарџије и лопова постаде велики инквизитор Шпаније!

Наступајућег лета спремаше се двор мадридска за себу у познати дворац Ескуријал, ђенерал-интендант се побринуо, да све и у свему краљици угоди.

„Мој драги дону“ рече му она пруживши му руку да јој пољуби „ви сте мој искрени пријатељ! С каквим се заузимањем бринете да ми угодите. Врло ми је мило да вас поред себе видим — ви се опет журите —

„Господин министар-председник се сад баш вашем величанству пријављује у хитној ствари. —

После кратког разговора отиде Марфори поклонивши се краљици, а она остаде удубљена у неким мислима — у њеној се души ствараху слике прошлости — слике, о којима она често сањаше на Серана и Прима — —

У том се на врати укаже министар-председник Гонсалес Браво. Он је човек једва од својих педесет година, сув и висок. —

„Ми вас поздрављамо господин председниче“ рече му Изабела „Ваше обећање да нам нешто врло важно саопштите, пробуди у нами радозналост!“

„Ја сам срећан Ваше Величанство на само да видим — милост тако поверљивог разговора и желео сам баш!“

Дакле нека тајна —

„Нека државна тајна од велике важности што вам имам саопштити “рече Гонсалес брав с неком оданошћу.

„Говорите господин председнич!“

„Ја мислим да сам некој — завери ушао у траг величанство.“ — —

„Некој завери — ви нас изненадисте — коју је контре адмирал Топето с прогнанима ђенералима удесио!

Изабела се приметно уплаши — име Топетово пробуди у њој могућност завере, јер је он осетио немилост краљичину, пошто он до данас још никаквог скока у свом звању учинио није. Изабела је осетила да би Топето имао узрока бити незадовољан.

Неко тајно дописивање с Лондоном и канарским острвима, с којима и Топето у свези стоји.

„Јесу ли та писма државним органима отварана?“

„До сад се не усудисмо, ал ипак све изгледа, као да нека тајна у свези стоји!“

„Онда ћемо контре-адмирала затворити и његов стан преметати. он има колико ми знамо два дворца у Мадриду и један у Кадиху!“

„Затвор би у очи пао величанство! Ја сам дознао, да он на флотама великог уплива има.“

Изабела се промисли — по том рече;

„Ви сте сигурни, да то дописивање постоји, које ће дон Топету посрамити!“

„Ја држим да се могу уверити — у сваком случају добро је уверити се!“

„Контре-адмирал се бави у Мадриду?“

„Он се јуче из Серановог дворца из Делмонте вратио“ рече Гонсалес Браво.

Краљица приступи столу и зазвони. Дежурни ађутанат ступи —

„Умољава се контре-адмирал Топето да ради важног преговора овамо дође. —

Ађутанат се поклони — он је разумео краљичину заповест.

„Кад нам напоменусте дворац Делмонте“ рече Изабела Гонсалесу „више не сумњамо о вашем наводу, јер и Топето припада оној господи гарде који“ — —

Изабела ућути — она хтеде рећи: који нам некада врло мили беху — али не хтеде то изговорити, да би их само заборавити могла!

„Имајте доброту господин председниче, идите тамо у дворану да прислушкујете разговор са контре-адмиралом пре тога спремите једно одељење војске, па док се он овде бави, а ви му нашим налогом претресите стан“

„У тишини у колико је могуће“ —

Гонсалес Браво препоручи се, да с радошћу краљичину заповест, изврши — он се бојао тајне силе, која се због незадовољства и мржње народа почела ширити — он је имао повода да на ту моћ помишља, јер његова влада није ништа радила, да народ задовољи и задобије.

Изабела остане у дворани — није имала дуго да чека — врсни контре-адмирал, у мислима, да је још могуће краљицу обратити, није слутио на лукавство. која је његову добродушност употребила, да му његове највеће тајне покраде!

То беше ретка особа у краљичином двору — слуге га пријаве краљици. —

Топето кад се врата отворише чисто се пренерави, кад виде краљичино промењено лице. —

„Врло је редак повод, дон Топето“ почне краљица „да вас овде видимо“ — који вас управо овамо приморава“

„Ретко мора бити, Величанство, јер сам ја код вас готово са свим заборављен!“

„Не баш мој драги дону, на нами није кривице, да сте ви први од господе наше гарде били, који се наших дворана искључише! Али маните се прошлости! Ми смо фала богу, и сада верне слуге и подупирачи, а може бити и искренији него тада!“

„Извините Величанство, ако се усудим да вама то опозовем!

Без да претерујем, и не узимајући моју личност у обзир, могу с уверењем рећи: Ваше Величанство није никада тако послужено као онда, — док маршали Прим и Серано нису прогнани! Кад ми позив данас од Вашег Величанства дође, кад сам данас после толико година из ваших уста заповест добио, да овде дођи смем; у мени се породила нада, да ће Ваше Величанство признати пропаст др-

жаве ове, да ће те дакле подле и притворне своје саветнике растерати, да је најпосле Ваше Величанство осетило верност оних у прогнанству! Ја сам поштен морнар, код мене нема притворности Величанство, за то ми допустите да вам још ово јавим: Нису то прави пријатељи који притворно и ћутећки сваку вољу вашег величанства врше — но они људи само заслужују ваше поверење, који се не устручаваху Вашем Величанству истину у очи рећи! Истина на престолу, то је ретка и скупоцена роба, Величанство, али на жалост морам вам исповедити, да свега тога код вас нема!"

„Ми смо вас мирно саслушали господин контре-адмиралу" рече краљица, а сада допустите и ви нама неколико речи! Само се фанатичари држе прошлости! Пресуде које смо на Приму и Серану изрекли, беху више него милост — да их нисмо на смрт пресудили! Ми смо правични дон Тоцету! Ми смо пре кратког времена и херцега од Монтпенсијера прогнали, јер смо се уверили, да нам мили пашанац супруг инфанткиње Луџзе неке пропаганде поче против престола покушавати. — Ми се морадосмо своје сестре растати — као што ћете знати гослоја херцегиња живи са својим супругом у Лисабону — ми смо наше осећаје надвладали, да само правични будемо и ми ћемо сваког за непријатеља нашег и издајицу сматрати" настави Изабела штро погледавши Тонету „сваког једнако казнити, који са прогнаним херцегом од Монтпенсијера или са маршалом Сераном у тајној свези стоји!"

Топето беше изненађен, јер сад му тек јасно буде, зашто га је краљица позвала. —

„Ви ћутите, господин контре-адмиралу."

„Маршал Прим и Серано то су као што се ваше величанство опоменути може моји стари пријатељи, од којих ме никаква даљина раставити не може!"

„Ваши пријатељи — врло добро! Међу тим би дон Топету паша жеља била да дознамо, да ли ви са прогницима у непрестаној свези стојите." —

Топето као да дође у неприлику — ипак се само за једно магновење даде забунити —

„Ваше величанство неће захтевати, да ја са тако старим пријатељима прекинем!“

„Ипак је та свеза приватне природе, дон Топету?“

„Преко тога рачуна да положим, не може ме никаква земаљска сила приморати, Величанство!“

„Ви хоћете да се извучете, господин контре-адмиралу Ви сте свагда часност славили, молим докажите ми, да ваши искази нису празне речи!“

Мило за драго Величанство! на часна питања мора и частан одговор бити!“

„Господин контре-адмирал — нами се чини — да сте ви у свези с вашим капитенима! Ми вас можемо на одговор позвати, приморати!“

„Говори се Величанство, одговори Топета с притворним смешењем, што га до сад никад на овом морнару не приметисмо које је само краљици приличило — говори се да је инквизиција од год. 1854 не само јавно него и тајно отпраћена“.

При свем том има наша круна средства и путева у рукама да упорне примора“ повиче љутито Изабела, јер је Топето на устанак подсетио, у ком су само он и његови пријатељи избавили престо „сад ћемо на моја питања одговор добити, без да од вас чекати морамо! Ви ћете бити сведок тог одговора, господин контре-адмиралу, ал тешко вами ако се посрамите! Ми ћемо тајитеља тако исто казнити као и делача!“

„Величанство — и краљица не сме нападати на част државног чиновника — јер је и краљица то исто!“

Изабела пребледи — усне јој дрхташе —

Топето се поклони —

„Мени се савесније чини да и у будуће ваше величанство избегавам —

„Овде останите“ продере се краљица да дочекате резултат што ће преметање вашег дворца донети!“

„Преметање мога дворца“ понови Топето тргнувши

се натраг — док сам ја овде да се мој стан премеће? Сто му мука величанство, то је гадна шала! Срећа за угурсузе, који ће ову заповест вршити, — што је ваше величанство тако смотрено било, да ме за то време овде одмами иначе не бп изнели читаву кожу! И ако сад којега затечем у моја четири зида, онда величанство“ —

„Касно ћете доћи“ рече радосна Изабела, јер баш сад ступи Гонсалес унутра, „шта сте нашли?“

„На жалост, претресање и истрага у залуд беше, величанство,“ одровори министар-председник „на сваки начин је то благовремено из дворца уклоњено!“

Топето је зубима шкрипео, он не би ништа друго желео, само да сме ову накараду св, Мадре рукама угушити. Он је ипак знао да још није време за овака јавна дела, јер би то осујетило заверу у Аламбри — Топето мораде миран бити, да не изгуби своју важну пошту!

„Да, да ви имате пуно право, господин министре,“ рече Изабела пецкајућим гласом, „за то су се побринули, да се та писма уклоне за времена. Ипак нам веле да је господин контре-адмирал у живом саобраћају са оним дворцем маршала Серана, а притом хевцежеву супругу, опу дошу из народа овим му прође ватрена чежња.

„Добро би било, да се и дворац Делмонте премеће — не треба никаква обзира имати, јер је стан једног прогнаног краљичином влашћу свако доба отворен. Господину контре-одмиралу дајемо налог да са првим влаком у Кадих иде на своје место! Ви господин председниче не пропустите још ове ноћи да нашу заповест извршите. Дворац Делмонте има се строго и до самих подрума премећати — ми смо зајиста радознали на резултак, господин контре-адмиралу!“

Топето не имађаше више речи — то није веровао, да је краљица тако далеко пошла, да премеће куће онима, који јој негда најверније чиновници беху —

„У Делмонте“ прогунђа он — „добро да је Енрика отишла, ја мислим да би ова сметеница у стању била да ону верну и поштену душу до смрти гони и злоставља.“

„Не закашњавајте, господин контре адмиралу ми ћемо се известити, да ли сте извршили нашу заповест, да у Кадих отидете!“

„Нека ваше величанство не посумња да ћу ја као до сада тачно ваше заповести извршити, — то сам баш и желео величанство да се извучем од понижавања да сутра за мном прст пружају и вичу: твој је стан премећан! — —

Изабела није одговорила — она је већ напред осећала у себи задовољство, да ће се бар у Делмонте наћи каква тајна писма, да би се само својој супарници осветити могла.

Кад се Топето удалио, рече она брзо Гонсалесу Браву:

„Вами се оставља, господин председниче, да се побринете како ћете оног дона уклонити који баш сад оде од нас! Ви сте били сведок његових речи! Ипак није тако хитно, јер нам је контре-адмирал сигуран! У првом је реду нужно она писма набавити, која по вашем мњењу долазе од прогнаних!“

„Ја ћу сам без устезања ићи у двор херцега де ла Торе!“

„Изврсно мој драги председниче! Ми вас опуномоћавамо да без икаквог обзира поступате, да ништа не штедите, — и саму супругу Серанову затворите! О знамо ми да ћете ви оправдати поверење. Будите уверени да ми успех наградити знамо, јер вам се исповедамо да је нами до тога стало, да те доказе набавимо! Не штедите ни злата ни лукавста, гледајте да са умереним жртвама до цели дођете!“

„Ја се журим величанство. — Светитељи ће моје кораке пратити, и моју радњу с успехом крунисати“ рече Гонсалес Браво и пожури се из двора, да се без устезања праћен од многих чиновника упути у дворац Делмонте.

Краљица се задовољно смешила кад је овај привржених св. Мадре напусти —

„Нема сумње, овај Топето стоји са Енриком у тајној свези — он је њој писма донео, које је са острва добио! Понижење које ће његову супругу постићи, биће ми мило

о, ја ћу је затворити, она ће моју моћ осетити, ако ми та писма и најмањег повода даду.“ —

На двору није нико слутио о краљичиној немирноћи нико није приметио њену раздраженост, кад је тог вечера у оперу дошла. —

Што је ближе био час у коме ће можда Гонсалес Браво из Делмонте са Енриком доћи, то све краљица нестрпељива биваше — њено срце силно куцаше. —

Тек другог дана, кад се сумрачити поче, јави јој се, да се председник министарства са својом пратњом натраг у Мадрид вратио — она је шиљала по њега да само што пре чује извештај! — —

Гонсалес пусти Изабелу прилично дуго у неизвесности да чека, и ступи после пред њу!

„Какво нам решење доносите“ викну му краљица?

„Добро и хрђаво величинство!“

„Најпре молимо за хрђаво!“

„Дакле супруга де ла Торе је“ — — —

„Брзо, за бога брзо пући ћу од нестрпљења!“

„Херцегиња де ла Торе је побегла!“

„Побегла“ понови Изабела у чудноватим мукама, шта то значи?“

„И ја питах тако, кад у дворцу Делмонте исту не нађох! Ја нађем тамо неку стару настојатељку, па кад за херцегињу запитах, дознам, да она није у дворцу! Стара се настојатељица заустезаше испрва кључеве ми дати.“

„Безобразлук!“

„Ипак кад сам јој највишу заповест показао, и моје јој име рекох, отвори ми собе!“

„А бављење Енричино“ — запита хитро краљица, „одговорите ми прво на то питање!“

„О томе нисам ништа докучио, власница од Делмонте беше већ утекла. — Најпосле дознам да је пре два дана отпутовала.“ —

„Куда — говорите брзо — ја слутим нешто!“

„Слуга ком сам стотину дуката дао, рече ми тешком силом, да је она свом супругу, на канарско острво отишла!“

„Без сумње, ја сам одмах зиала! Два дана пре вашег доласка — данас је трећи дан — то је приличан скок, тешко ћете је стићи — љубави достојна дођа је већ на мору“ рече срдито краљица, „она ће наћи средства и пута да до херцега дође — пући ћу од једа.“ — —

„Слуга ми рече да је у пратњи младог грофа од Теба тајно отпутовала. и да је у црном оделу, јер жали за кћером, но преко одела је бацила надглавак калуђерски!“

„Каква измишљотина, она је знала да женске немају приступа у св. Крух али често побожна браћа одавде тамо иду, зато се у то одело умотала! Какво ћемо брзо средство де предузмемо, да —“

„Да супругу херцегову задржимо“ прекине је Гонсалес Браво, „то ће тешко ићи!“

„Шта је резултат претресања дворца?“

„Ова многобројна писма, од чести од самог херцега де ла Торе, а од чести од Прима!“ —

Изабела љутито зграби завежљај, развије га, и прометала је сва нисма. — —

Краљица опази шифрирано писмо — —

Прогнаници је надмудриште!

Изабела пребледи, јер није могла шифре решити — и Гонсалес Браво беше збуњен!

Он доведе неколико вешти писара из министарства спољашњих послова, и њима га преда на решење. —

И они не знадоше знакова, најпосле они рекоше, да је то писмо вештачки измишљено.

Краљица беше врло љутита, не могавши те ноћи спавати, него око по ноћи изда заповест, да се за Енриком и њеним пратиоцем у потеру пође, давши најбољи и најбржи пароброд. —

Изабела се надаше, да ће супарницу у своје руко добити, јер Енрика ни слутила није, да се за њом потера подигла! —

LIX.

ПОВРАТАК ПРОГОЊЕНИХ.

Залазеће сунце осветљаваше широко море — непрегледна површина са црвено осветљеним талисима изгледаше као каква лава — јасне капљице скакаху горе, дочим се осветљена лепота све ближе догледу приближиваше.

На вечерним мирним таласима шушташе дивни пароброд узевши правац од шпанске земље к западу покрај Африке лежећем канарском острву — са ужасном брзином пловила је „Лигера,“ на којој беху неких осам топова.

Неки стари господин у оделу шпанског маршала стајао је напред и посматрао је доглед, поред њега један од младих шпанских официра, и преко од њих један калуђер.

Капитен од Лигере стајаше на свом месту горе, поред овога стајаше још један, имајући кожну капу са златним порубнма који су свој поглед такође на доглед управили.

„Види се земља господин маршалу“ повиче он пун задовољства, јер је и он као читава опрема лађе преко Топета његовом пријатељу Приму препоручен, чија је и била „Лигера.“ —

„До беса, дај ми Рамиро доглед, да видим има ли капитен са својим соколовим очима право“ рече маршал, „Серано и не слути, да смо му ми тако близу! Бога ми он има право, тамо преко видим два црна предмета, а овде пред нами широку обалу,“ —

„Они црни предмети то су неки од мањих острва, који су пусти јер их је вулкан изгорео. Ноћас ћемо пловити у пристаниште од св. Круха. Преко леже Канарија, Палма и тамо Феро, Лаумлота и Гомера!“

„Знам ја стари пријатељу“ одговори Прим, пун радости јер скоро беху на мети њиховог тајног пута „ја сам их некада из далека видео, ал нисам мислио да ћу их опет тако из близа видети.“

„Допустите ми грсподин грофе“ рече калуђер приступивши Приму „ и ја бих радо видео!“

„И ја као да нешто црно видим у даљини, узмите дона Енрико,“ настави он тише и даде калуђеру доглед „узмите, ја знам шта вас узнемирује — сузе? Али не, треба у век имати смелости, моја мила пријатељице, иначе се можете издати а још цељ нисмо постигли!“

„Очекивање и радост ме узнемирује, грофе Реусу“ одговори Енрика, која је читавим путем представљала калуђера, „не сумњајте, ја нисам тако непрактична у тешким и одсудним часовима!“

„То вам се мора дозволити пријатељице, иначе се не би усудили овај пут с нами предузимати, а управо и нас на њега подстаћи! Кад сам ваше писмо примио, у ком ми саопштавате, да сте се решили ма како да Франциšку опет видите, онда ми беше, као да ми неки унутарњи глас рече: Сад је време, удаљени прогнаници су спремни на силу, без устезања — напред!“

„Дон Тоnето је већ мога супруга известио, да ослобођење идуће недеље има се извести, и да ће се онда све решити!“

„Ја знам! И Олосага је о свему извештен! „Лигера“ је баш онда са Стапела дојурила, кад сам ваше писмо примио, и ја вам морам исповедити. да се нисам промишљао! Сад или никада! — повичем ја одушевљен и Маријана беше за то -- сад или никад. Брзо на дело! Сад се мора све решити. Ја се пожурим у Кадих, краљица са својим раскошним забавама није ни слутила на могућност, да јој та опасност предстоји. — Не треба штедити, нити закашњавати! — Ми смо доста чекали и молили — Сад је време да се оне речи изврше, за које се у Аламбри онако свечано заклесмо!“

Енричино се лице пренерази, јер је на догледу видела острво Тенерифу све ближе и ближе долазити — већ смотри она Пико де Тајде -- тамо иза градских зидова чами њен супруг и остали прогнани ђенерали, који ће се једва једном ослободити!

Рамиро погледи радосно Енрику — то му беше благодет, да за њу што учини — јер он и Прим знадоше да

ће излазак на суво бити много тежи; зато јој саветоваше да остане непрестано као калуђер Хенриквец па макар шта било!

Сунце већ скоро заће — а острво се све јасније виђаше, тако да се већ и светлећи прозори од св. Круха видети могоше!

Енрика је дрхтала у очекивању! чежња је тој земљи вукла, где се њен Францишко бавио — с нестрпљењем је гледала час у ком му се опет слобода смешила — она хтеде загрлити Прима, који је крв и имање заложио да њен план спроведе — она стисне Рамирову руку, који је самопрегоревањем понудио њојзи да јој буде пратилац. Рамиро је, кад је чуо Енричину жељу да свога супруга опет види, сам у Париз Олосази отишао да од њега писма на ђенерала-гувернера од острва канарског, који се шњиме опријатељио, добије, у писму више беше но што су њих двоје слутили, које ће им касније сузе и плач у радост претворити!

Капитен поче заповедати — Прим оде у лађну собу да склони неке папире, и да промени одело маршалско са оделом морнарског официра — он се не хтеде као гроф Реус познати дати, јер се мораде свака сенка избећи, а његово е прогнанс тво и војницима и чиновницима острва канарског морало познато бити. —

Лађари истакну црвене фењере, јер је већ ноћ наступила. Свеж ваздух је дувао и доносио мирис од мирте и рузмарина са острва. —

Близу цариградског канала и неапољског залива најлепше је место на земљи, где су Енрику ванредне наде одушевљавале — вечито лето беше овде, и непрестано у води трептише безбројне звезде, — вечито се сунце осмејкивало на обале острва, која земља врло плодоносна беше, и на ком ваздух чист и здрав дуваше, да се може својим природним дивотама најсрећније место на земљи назвати.

Само им је једна опасност непрестано претила — опасност на коју су њени становници већ заборавили, јер је Пико де Тајде од год 1798. онемио — почне ли опет ва-

тру блувати, остаће све пусто, јер ће острво у океан пропасти.

Да ли је шпанска краљица на то помишљала, кад је Серана на острво послала?

Енрика као кроз сан одушевљена племенитим надама посматраше црне таласе. — у њеној се души породе слике овог састанка, и са сузама се сети умрле Марије, која не беше тако срећна да се са оцем састане!

На једаред повиче капитен. —

Енрика није знала шта сад предстоји — али Рамиро види на вику капитенову приближујућу се светлост. —

„Патрола дон Рамиро“ повиче морнар доле, који је добро научен био, да маршалово име више не спомиње „патрола ђенерала-гувернера из св. Круха — она ће изјаву захтевати.“

Енрика се брижно приближи грофу од Теба.

„Оставите све мени дона Енрико“ рече он стиснувши јој руку „не може нам нико наудити!“

Светлост се приближи — опази се један топ, и на једаред се зачује глас:

„Стој“ ко је ту!“

„Нека живи шпанска краљица“ одговори капитен са Лигере.

„Сваки може викати“ — чују Енрика и Рамиро, „имате ли ви дозволу за Тенериву?“

„Зацело“ ви мислите да ћемо ми на вашим стенама воду пропуштати?“

„Како се зове ваша лађа и шта имате?“

„Лигера“ вози грофа од Теба у Тенерифу, који има нешто важно да преда дону Алонсу Канзи ђенералу-гувернеру“ рече капитен.“

„Станите — истражујте — заповеди официр патроли.

„Света богородица нека нам помогне“ рече Енрика, која је уз Рамира стајала, који је без страха потпоручика топџија гледао. —

Сад се приближе ове две лађе, и пошто је мрачна ноћ била пратише официра два морнара са фењерима у другу лађу.

„То је неко неверно момче„ прогунђа капитен са Лигере, сишавши са свога места, да са Рамиром овог официра дочекају.

„У име краљице — ваше папире, капитену“ повиче официр ступивши на Лигеру.

„Страх ће скоро престати“ помисли упитани, у том је грофу од Теба места начинио, који се са Енриком приближиваше дочим Прим, он се рачунао у просте лађаре, стајаше са стране. —

„Гроф од Теба капитен њеног величаиства шпанске краљице. —“

„Официр се дубоко поклони, јер је сад опазио одело Рамирово. —

„Доноси врло важно писмо ђенералу-гувернеру из св, Круха, дон Алонсу Конзи, — ми се надамо да се не ћемо дуго задржаватп, јер је врло журна ствар!“

„Извините господин грофе, што ми моја дужност налаже да вашу лађу просмотрим! Ја не сумњам да и ви строге наредбе познајете, који ме приморавају, да сваку лађу која се св. Круху приближи зауставим! Ви ћете дакле ту формалност само као такову сматрати и не ћете ме за то одговорним чинити!“

„Радите ви шта вам ваша служба прописује господин потпоручиче“ одговори Рамиро с поносом, —

„Заиста нов пароброд владин — ја још нисам чуо од Лигере! Изврстан строј“ рече официр — дакле ништа осим вас и ваше заштите. То онда и не морам даље премећати! Ипак које она умотана особа?

„Мој причесник, господин потпоручиче!“

„А — побожан отац — мој наклон! Ви не би због причесника господин грофе код нас у неприлику дошли!“

„Ја имам обичај свагда свога са собом водити, јер га тако волим да не могу без њега,“ рече Рамиро, „а ја се надам да не ће нико побожном Хенриквецу на путу сметње стављати — То би се без сумње у Мадриду хрђаво тумачило, кад би се морао ја, по моме повратку преко тога тужити!“

„О сахрани боже,“ рече сад официр „господин гроф

од Теба јамчи за побожног господина — не стоји ништа на путу да Лигера у град уђи може! Извините, што сам вас задржао господин грофе! част ми је препоручити се!

Рамиро му по војничком начину гордо благодари на поздраву, а Прим се окрене Енрици и промумља:

„Први смо испит прешли!“

„Лигера сад продужи свој пут и приближи се насипу св. Круха. С тороња је црвена светлост падала у море, и осветљаваше острво.

Беше ли то она светлост што их је тако мило мамила. Рамиро и Енрика гледаше преко пуни чежње. Дођу ли до пристаништа и уђу ли у град онда ће тек Енрика Францишка наћи — наће ли га она срећно, после је даље била Рамирова ствар. да га ослободи, дочим Прим мора на Лигери осгати, да бежуће прихвати те да шњима даље преко мора бежи!

Положај града не беше им добро познат, јер их описивања што у мадридској архиви беше, које је Рамиро на сваки начин добро проучио не беше му све доста јасно. Зато је у толико пажљивије гледао на доглед, да бар с поља сигуран преглед задобије.

Варош св. Круха лежаше опасана зидом једецима и таласима, између којих се пружаше језик пристаништа. На пристаништу се налазе два уска пута који у варош воде, али ови улази беху и дању и ноћу стражом заузети.

Десно беху три градића тако исто лево и иза вароши — Рамиро није знао у ком је Серано био, јер је ђенералгувернер имао обичај сваки час затворене премештати у други затвор.

И Енрика беше радознала. Месец им толико осветли да су лепо стражу познати могли, који с пушкама на шанчевима шетаху.

Кад се шанцу приближе виде рибарске опреме, пређе висе на моткама, поред овога опазе стражаре пристанишке.

Прим се приближи грофу од Теба. —

„Добро би било да овде станемо“ —

„Ја држим да се не сме време пропустити!“

„По мом мнењу се не може ове ноћи ништа чинити.“

Сад се зачује пуцњава из шанца —

„Опазили су нас — тај знак“ прогунђа Прим, „у неколико минута је овде пристанишка стража, ако је непреухитрим.“

„Онда нас пустите да изађемо на обалу дођа Енрико“ рече Рамиро калуђеру — хладна крв! ђенерал-гувернер је мога оца пријатељ, дакле имамо заклона да сваку опасност избегнемо!“

Прим махне капитену —

Овај изда заповест да спусте чамац у воду и да се снабду с војском.

Док се Енрика и Рамиро спустише, спазило се на пристаништу нека узрујаност — војници се латише пушака —официри се приближиваше и једна патролска лађа отпоче пловити.

Кад је чамац са Рамиром и калуђером Лигеру напустио — опали и по други пут. —

„До сто врага!“ чује се са стражарске лађе повикаше Рамиру, и почеше брзо к њему, „ шта је то с тим ноћним лупежима! Хоће ли опет даље?“

Енрика осети, како јој срце куцаше — ипак она с радошћу примети како је Рамиро хладнокрван стајао подигнувши се у чамац, да стражи покаже на кога се има обратити —

„Шта је то — ко је оно тамо“ рече исти онај глас, који мало час грдише — „зашто не чекају људи дан! Ко сте ви?“

„Гроф од Теба, који носи неку вест за ђенерала-гувернера, неће беспослено ову ноћ на лађи да проведе, него је рад да потражи какву гостионицу у св. Круху“ одговори Рамиро.

„Стражарна лађа дође са свим близу —

„Вест за ђенерала-гувернера — то је што друго — зашто није ваша лађа одговорила на знак, кад ви по налогу краљичином долазите!“

„Ко сте ви, што тако говорите?“

„Потпоручик њеног величанства: Луjз Лерма!“

„Но господин потпоручиче, капетан њеног величанства, гроф од Теба, жели са својим причесником на обалу изаћи!“

„То је ноћу против прописа, ко ми јамчи да сте ви тај за ког се издајете:“

„Не тако нагло Лерма“ чује Енрика другог официра од страже да рече, „па ко би иначе био.“

„Пусти ме Ориго да своју дужност вршим — пре зоре не пуштам у Крух, па био то херцег или маршал — сутра ћу вас и вашег пратиоца одвести управитељу!“

„Ја имам неку посланицу за господина ђенерала-гувернера дона Алонса Кангу“ одговори Рамиро жестоко, и збаци свој лаки огртач да покаже своје капитенско одело — „ја не бих хтео да вас због закашњења тужим, господин потпоручиче Лерма!“

„Ђенералу-гувернеру можете само одведени бити, пошто вам је дозвољено да у град уђи смете“ изјави Лерма, „ви не смете заборавити, да ми строго по налозима радити морамо, и да су исти налози пооштрени, откад се овде налази херцег де ла Торе!“

„Онда вас чним одговорним за одоцнење!“

„Ако се хоћете до у јутру са једном стражарском собом задовољити, господин грофе,“ рече потпоручик, онда ћу вам исту врло радо дати — више несам у стању да учиним

Рамиро погледи питајућим погледом калуђера — он рече у себи, да у јурту мора изнова та иста питања и одговоре понављати —

„Мој причесник и ја нисмо љуљању навикнути, које смо неколико дана сад на лађи претрпети морали, примамо вашу понуду господин потпоручиче!“

„Онда пођите с нама до дрвета — ипак само вами господин грофе, који ту посланицу доносите, указујем ову услужност“ рече Лерма са неким неповерењем према калуђеру.

„Како — зар се бојите побожног одела?“

„Бојати се, господин грофе — ви заборављате, да смо и ми вами равни официри њеног величанства!“

„Мој причесник мора уз мене бити, и он припада к посланици!“

„Па мани Лерма“ прогунђа Ориго, „калуђери имају готово свуда приступа они су изузетак!“

Лерма је грдио кроз зубе узнемиривање ноћу, ипак попусти, јер је возачима заповедио, да дрвету возе.

Рамиро уђе шњима у чамац.

Кад се довезоше до браништа, могоше лепо стражу нижих здања видети! иза ових и улаз у градске зидине, иза којих се пружаху шанчеви.

Потпоручник Лерма и његов пратиоц изиђу кед дрвета на поље, и почекају док и Рамиро и калуђер не изађоше; онда се он уверио, да је гроф од Теба својим лађарама заповедио, да се натраг Лигери врате. —

Енрика погледи са страхом последњу свезу с Примом и паробродом где се изгуби — она беше с Рамиром поверена вољи страних људи.

„Пођите за мном господин грофе“ рече Лерма не баш најпријатнијим гласом, Рамиро је ишао за официрима — калуђер је брзо погнут за њим корачао. Уђу сад у неку стражарску кућу. Десно беше соба за војнике, а лево нешто мало угледнија соба за официре — иза ове беше излаз иеки, који је градској капији водио, соба ова беше ниска са неколико сламних столица, једним столом и неколико вунених покривача,

„Лепше собе немам господин грофе“ рече Лерма, „ви сте сами криви, ако вам се не допада!“

„Будите безбрижни, ја сам на сваки недостатак навикнут, кад се службе тиче“ одговори Рамиро и ступи с калуђером у собу.

„Кад сване, одвешћу вас управитељу!“

Лерма затвори врата, да са својим другом Оригом у споредној соби не буде узнемирен — Рамиро тихим гласом понуди Енрику да седне, пошто је и сам већ сео. —

„Ми ћемо све спровести“ рече он, „кад смо само ове бесрамне предстраже прешли онда смо све добили!“

Енрика стисне Рамирову руку, јер је добро увидела,

да је он све на коцку метнуо, да само Франциишку ослободи, или у противном случају, бар ће она жељеног супруга опет видети моћи.

Лерма им пошље свећу и хладне воде —

„Нас сматрају као заробљене“ рече Рамиро полугласно, кад је опет с Енриком сам остао, ал то не треба к срцу примати, таки је пропис — чаша воде ће нам добро чинити, врло је хладна!“

Он наспе бледој Енрици и ступи онда отвореном прозору, да промотри град.

Из далека чује он кораке стражара, и брујање таласа.

Сваки четврт часа чује он с далеких градских торњева часовник избијати — одавно већ није Енрика с таким лупањем срца слушала избијање часовника. —

Док је Рамиро употребио прилику да овако тајно шанчеве посматра, морала је херцегиња де ла Торе и нехотице на то мислити, каквој се опасности она изложила! Ако је никако у град не пусте — ако је раставе од Рамира — ако јој заповеде, да скине побожно одело — —

Љубав је све у стању, љубав надвлада све препреке, Енрика ће опет свога Франциишку да види, можда ће шта више и то блаженство дочекати, да га ослобођеног собом поведе — а какав је доказ љубави дала Франциишки овим смелим подузећем!

У грозничавом нестрпљењу очекиваше она дан, који ће све решити — та мисао беше у стању сву јој бригу растерати, и нову одвашност у њој пробудити!

Енрика није ни знала, да је краљица по њеном отпутовању њен дворац Делмонте премећала — она и не слућаше, да док она с Рамиром у стражарници острва Тенерифе седи, да краљичина потера већ у Кадиху у најбржи пароброд улази да за калуђером јуре, да га заробе!

Ако се закасне за град, ако се Рамира растави — ако је потера на острву нађе — —

Енрика је осећала да јој срце силно дрхташе, — неки је страх обузме — — Прим истина близу беше, али и он не беше опуномоћен да сме у острво изаћи, осим тога није

он био у стању у тренутку јој помоћи, јер Лигера беше у заливу!

Рамиро је приметио да се око 3 часа у јутру стража променила, и да је та стража одбравила градску капију, види даље како је враћајућа се стража кроз исту капију прошла, и капују забравила — он је пажљиво сматрао војника, који је једва хиљаду корачи од њега удаљен био, — он познаде стражара, да је из седме пуковније, пређе у његовом оделењу био. — „Дал да се усудим? Он ми несме одговорити — ја ћу сиротог дерана хотимично на зло навести.“ —

Зора се већ указиваше, и Рамиро заиста познаде војника, који је пређе у његовом оделењу био, дакле учини му се тачан и поверљив деран. —

„Лоренсо“ викне он загушљивим гласом. —

Војник се брзо окрене — тражио је откуда долази глас, гледао је на све стране, беше му нејасно. —

„Лоренсо“ — понови Рамиро пружајући се више напоље — „овде! Одите мало овамо!“

Стражар опази на прозору неког официра. Премда му још јасно не беше, које то, и зашто га виче, ипак се приближи стражарници јер му не беше далеко.

„Зар ме више непознајете, Лоренсо?“ рече Рамиро. —

„Тако ми светитеља — како је то могуће — откуд ви господине грофе од Тебе овде на нашем острву!“

„Ви се неварате Лоренсо, ваш је потпоручик.“ —

„О несреће! заробљен и ухваћен!“

„Не, не, мој добри Лоренсо, то не! Ја долазим важним послом овамо — где ћу наћи сутра управитеља вашег, и после ђенерала-гувернера?“

„О фала богу, да је господин гроф из задовољства овде — то ми се боље допада! Господин управитељ Дон Вијерто има стан одма овде на крају — он је врло велика личност, Дон Примулто је његов пашанац.“

„Примулто“ — понови Рамиро и дода: „некадашњи краличин милосник — сад бар знамо какве људе пред

собом имамо. Пашанац тога Примулта неће баш најблажији бити према херцегу де ла Торе!“

„Ђенерал-гувернер Дон Алонсо Канга има своју палату овде горе на обали Фернандо!“

„Реците ми брзо, мој драги Лоренсо у ком се градићу сад налази маршал Серано?“

„Од неколико дана је маршал Серано овде у градићу Фернанду, који од зида почиње.“

„Који сте ви баш ове ноћи заузели!“

„За 24 часа од 3 до 3 часа!“

„Колико пута ви мењате стражу?“

„Свака три часа!“

„Ко има сутра на ноћ овде да стражари између дванајст и 3 часа?“

„Андалусијер Орбуес!“

„Ја би волео, да сте ви у то време овде на капији!“

„То неће ићи господине грофе!“

„Триста му мука, то би било изврсно“ рече брзо Рамиро, јер је себи могућност представљао. „Ви би ми могли велику љубав указати, Лоренсо!“

„То би врло лепо било — али —“

„Ко има кључеве од капије?“

„Поднаредник, који стражу мења!“

„Били ви могли тога склонити?“

„То би ме живота коштало!“

„А кад вам ја за сљедства добар стојим, и у најгорем случају примам вас заједно у бегство?

„За бога, шта сте ви господине наумили?“

„Могуће је мој драги Лоренсо, да ће се покушати, да ме у градићу Фернанду затворе, премда ја ништа нисам скривио, па за тај би случај хтео да осигурам себи излаз!“

„Па ако господин гроф заиста и прође кроз капију, онда ипак још остаје пристанишка стража.“ —

„Ове да уклоним, то је моја ствар!“

„После — господин гроф заборавља да смо ми на острву, да се неможе даље!“

„Мој ће пароброд Лигера зором бити овде, за случај

бежања биће спреман и наложен, да нас што брже у језеро однесе.“

Лоренсо се чешао. —

„То је смешан посао — нека није на мени закачаљка ја ћу да учиним по мом могућству!“

„Кад само знам, да ће те ви на капији бити, мој драги Лоренсо, онда сам већ умирен!“

„Онда ћу се ја са Андулусијером мењати, да се самс грофу од Теба услужним покажем.

„Смем ли на вас зидати, Лоренсо?“

„У нужди ће господин гроф и мене собом повести, ја се неби ни упуштао у таку опасност — оно је после теже избећи, но што се мисли!“

„Више се то неможе мењати — мирни, ја чујем кораке! пожурите се на вашу пошту, Лоренсо дакле између по ноћи и три часа!“

„Можете се на то ослонити господин грофе, да ћу ја овде бити.“ —

Лоренсо се пожури зиду — код куће се узори укаже потпоручик Лерма, који је около ишао, да обиђе стражу — он нађе Лоренсу на своје место, а Рамиро се брзо увуче у собу. —

Кад се сунце укаже, дође потпоручик Ориго, да грофа од Теба управитељу води.

„Чудновата повест“ рече Рамиро, „да сам знао, да на Тенерифи шпанском официру толике сметње на путу стоје, онда неби налог шпанскога посланика у Паризу никако ни примио!“

Ориго позове грофа, а овај се окрене калуђеру:

„Оче Хенриквече, молим те да код мене останеш, ја се не мислим моје навике одучити, коју и само њено величанство краљица има!“

Ориго поверује Рамировим речма, јер су и тамо чак дознали, да је краљица калуђерима и богомољкама окружена — и ја ћу помисли Ориго наћи једног духовника, кад се на суво вратим!

Енрика изиђе из стражарнице и пође за њима у ва-

рош св. Круха, која дивно изгледаше. Безбројна места с палмовима и миртама, и готово свака кућа имађаша изврсну башту са искићеним балконом.

Кад до куће управитељеве дођоше понуди потпоручик грофа и његовог пратиоца да уђу у дворану за чекање, у ком млоги морнари, војници и други просители чекаху, а Ориго отиде да јави дону Вијерту.

Рамиро и калуђер добију прилику да неколико речи проразговарају, после их ађутанти поведу у управитељеву собу.

Дон Вијерто, Примултов пашанац, беше још доста млад човек, који се у оне срећне бројао, који рођаке и пријатеље у мадридском двору имађаху. —

Рамиро и калуђер мирно ступе у дворану за примање — овде се несмеде ништа говорити, јер би били изгубљени — Вијерто бсше врло строг према прогнанцима!

„Ко сте ви“ запита Вијерто, без да их погледа. —

„Капетан њеног шпанског величанства гроф од Теба!“

„Од Теба — од Теба“ — понови управитељ — зацело какав нов племић! „Шта вас доводи у Тенерифу?“

Рамиро је гризећи усне забуњен био, јер није знао одма згодно одговорити, он је морао према Енрици обзира имати, за то је мислио кратким одговором да ће боље проћи. —

„Имам важну посланицу за ђенерала-гувернера“ рече он озбиљно.

„Где је та — и од кога је?“

„Ја мислим да нисам дужан, овде извештаја дати,“ рече Рамиро, који се на безобразлук Вијерта разлутио беше.

Управитељ погледа сад официра, и опази његовог пратиоца. —

„Шта ће тај калуђер тамо,“ запита он.

„То је мој причесник отац Хенриквец, који је увек уз мене!“

Вијерто се подсмевателно насмеши! —

„Ствар је врло нужна господин управитељу, хоћете ли ме преметати или не, то је мени све једно, ја видим да

ћу се у Шпанију вратити одма без да сам налог извршио, мораћу изјавити, какве су ми сметње на пут стављане.“

„Ви господин капетану као да заборављате да сте у граду! Али пошто ви своје посланство журним правите, да вам покажем, да ћу према вами благ бити, да ћу вас и вашег причесника одма овде премећати, па после нека вас воде ђенералу-гувернеру!“

Вијерто зазвони. —

Рамира ово изненади — али Енрика јако дрхташе, — шта јој предстоји!

„Господин гроф од Теба и његов причесник имају се доле у собу одвести да се премећу заповеди управитељ ступившем потпоручику Ориги, дотични се чиновници, имају о журном премећању известити!“

Рамиро је знао да овде нема противлења, за себе не беше му страх, али се бринуо како ће Енрику сад да ослободи, јер је иначе све пропало — он у ходу опази да је Енрика још у већој бризи, и он јој шапне да буде само одважна!

Они ту нађу више чиновника, којима Ориго достави Вијертов налог.

„После овог има ћу част да вас ђенералу-гувернеру одведем, после вам стоји читав град на расположењу,“ рече потпоручик и удали се.

„Нек те враг носи“, прогунђа Рамиро „то су проклете околности!“

„Да не воде странци какву тајну радњу“ запита један од чиновника.

„Све што имам, то је мој буђелар и ово писмо на дона Алонсо Канга!“

„А духовник тамо?“

„Мој је причесник, за кога ја јамчим!“

„Јестели ви или ваш пратиоц какву болест имали,“ запита лекар, ступивши Рамиру и прегледи га једним погледом.

„Духовник и ја потпуно смо здрави били, а и данас се осећамо. На моју част уверавам, као капитен њеног шпанског величанства и као гроф од Теба.“

„Онда немамо ништа даље“ рече војени лекар осталим чиновницима. —

„Како је с калуђером,“ запита један од њих.

„Отац Хенриквец је увек мој пратиоц, ја за њега јамчим,“ одговори Рамиро.

„Онда вам ништа више не стоји на путу, да можете и даље острво посећавати“ одговори лекар са неким војничким поздравом. —

То беше за Рамира још више за Енрику благодет — они слободније дисаху кад из собе изађу, да сад у пратњи потпоручика Ориге гувернеровој палати иду, на којег је Олосаго писмо послао. Шта је у писму било, то предавачи нису знали, ипак им је смотрени Салустијан обећао, да ће им то писмо у свему помоћи.

После дугог ходања дођу до палате дона Алонса Канге, који беше баш по шпанском укусу подигнут, напред беху два стуба, који су велики балкон носили са кога се чак у широко море видети могло.

Дон Алонсо Канга беше у оно време кад су она четири господина гарде сјајну улогу играла, њихов садруг, особито са Олосагом је учврстио тешње пријатељство: Он се у почетку под Кончом на острву Куба одликовао, а од неколико година на ову мирну пошту послат, која му приличан доходак доноси, — он је живео као мали цар, а за то се са својом породицом одао кнежевском раскошном животу.

Тешко му је било кад су Серану и остале ђенерале, који му мили и драги беху, на острво у прогнанство довели — стари гувернер проливаше тајне сузе, вршећи своју држност у спољним стварима, ипак благодарише му херцег де ла Торе на упливу, што је у градићу засебну собу добио са послугом, где му је све са неким великим обзиром чињено.

Кад је Ориго грофа од Теба и калуђера у палату гувернерову његовим ађутантима одвео, врати се он главној стражи.

Рамиро сад понови, да је дону Алонсу Канзи неко важно писмо донео. —

„Желите ли својеручно господину гувернеру да предате, господин грофе“ запита га послужитељ.

„То би желео!“

„Онда вас морам молити, да ме у градић Фернандо отпратите, јер се господин ђенерал-гувернер сад баш тамо налази.“

То је Рамиро најволео „изврсно!“ повиче он, јер је знао да је и Серано у том градићу, ипак прекрије радост и рече:

„Ја сам спреман вами да следујем! Отац хенриквец нас ваљда сме пратити, — почем и на писму стоји да га њему у руке предам.“

„Зацело господин грофе! пут није далек! тамо се преко налази градић Фернандо, узимам себи част да вас отпратим!“

„Једва дођосмо до цели“ рече Рамиро Енрици и пређе са ађутантом мост између шанчева, да најкраћи пут до капије градића Фернандо узму.

Срца им јако куцаху — Енрика је већ угледала куће и зидове, у којима се њен супруг налази, а њен Францишко није ни сањао, да му је она тако близу. Шта ће он рећи, мишљаше она, док пред њега изађем — какво ће блаженство бити, док му на прса паднем — — она убрзи своје кораке — све бриге и страх нека сад престану, јер се она ослоњала на Рамирове речи, да ће Алонса бегство одобрити!

Сад се приближе градићу Фернанду. Капија је даћу била отворена, ма да је стража чувала, јер у градићу живиште и остали грађани, млога места с травом, палмама, наранџама красиште пут. Близу дебелег зида беху апсеници, а варошке куће беху за прогнанике, прва од ових имађаше главну стражу и чиновничке дворане. Овима се упути ађутант који их је водио. „Имајте доброту унутра ући.“ —

Официр стане с учтивим поклоном код улаза да Рамира и калуђера пропусти — није му ништа овај у очи

пао, јер је свој надглавак чак на лице навукао — она хтеде питати у којој је кући херцег де ла Торе — ипак надвлада своју нестрпељивост и пође за Рамиром уз степене, који у дворану водише.

Ађутант јави ђенералу-гувернеру грофа од Теба, да доноси неко важно писмо. —

Рамиро уђе поклонивши се унутра, а Енрика остане у предсобље.

„Ви долазите из Шпаније господин грофе, шта вас доводи амо.“ Запита дон Алонсо Канга.

„Ја имам налог, вама ово писмо од дона Салустијана дон Олосаго да предам, господине гувернеру“ одговори Рамиро пруживши му поменуто писмо

„Од мог драгог Олосаге — онда сте ми двогубо здраво и добро дошли господин грофе! Од дужег времена већ не имадох срећу шњиме дописивати! Пажљиви дон Салустијано умолио је вас да ми лично предате.“ —

„На сваки начин господин гувернеру, важност писма је то захтевала!“

Канга отвори писмо. —

„Од мог доброг старог пријатеља! То ми је права радост! Како“ — повиче он на једаред погледавши Рамиру — „ви сте син дона Олосаге, господин грофе? Одите да вас загрлим! Ја треба тако да вас примим као и њега! То ћу од срца учинити“ рече Канга и претисне грофа на своја одличијама искићена прса — „тако ми свете богородице то је не очекивана радост, коју ја одавно већ доживео нисам! Допустите ми да видим шта дон Салустијан пише!“

Док је старац опет у хартију гледао, Рамиро је посматрао његово лице, које час бледо — час опет весело изгледаше, па после опет настави читање. —

„Знате ли садржај писма“ упита га најпосле Канга. —

„Речи не, ал његов значај!“

„Но мој млади пријатељу! Из тога што је дон Олосага вама ово писмо дао, доказао ми је да он свога сина, своје добро и свој живот мирно поверава, — он је знао, кад вам је ово писмо дао, да ћете пре у море скочити, не-

него то писмо у стране руке дати! Хвала богу, те сретно до мене приспесте“, рече Канга озбиљно ухвативши Рамира за руку.

„А калуђер о ком у писму стоји —“

„Калуђер Хенриквец мора се на моју заповест маршалу Серану одвести. Ви ћете, господине грофе, као што видим, овде на острву у гарнизону остати. Ја ћу вас сутра официрима приказати!“

Рамиро погледи гувернера — он беше врло изненађен.

„Сутра“ дода он „у мом је плану било“ —

„Онда ступите још данас. Гарнизону не ће бити неправа ако му данас какву свечаност спремите!“

Рамиро погледи гувернера, да бих се уверио, да и он једно исто мисле.

„Лигера ће још данас тамо на пристаништу стати, где залив у стражарнице удара. Ако имате са Сераном и осталим прогнаним ђенералима да говорите, онда ће вам се довече дати прилика. Ви сте снабдевени с новцем?“

„Изобиљно, господине гувернеру! Ја мислим да сам вас разумео! Гарнизон ће довече с вашом дозволом моје ступање славити!“

„Као што то обично бива. Зашто не би спромасима то дозволио, кад и онако ретко бива! Немојте штедити жутице, господине грофе! Имате ли још какво захтевање пре но што пођемо к мени на ручак?“

„Прогнаници су сви у градићу Фернандо?“

„На сваки начин — у оној великој кући, коју овде кроз просор видите?“

„А овај се зид до пристаништа страже пружа!“

„Тако је! Ви имате добро око, господине грофе! Ја вас не би за непријатеља желио“ рече смешећи се гувернер и приступи Рамиру, „ја видим да сте разумели. Будите смотрени мој млади пријатељу! Ма да сам друг вашег оца и оне господе од гарде био, ипак не смем за сад више чинити, до што сам вам казао! Ви сте приметили ваљада, да у гарнизону има људи, који би моје најмање колебање у Мадрид јавили, кад би катастрофа наступила, и

онда би се све отештало, ако не би и до ужасног крвопролића дошло! Одите млади пријатељу, будите мој гост!“

Рамиро беше препуњен плаповима, који се односише на гувернерове речи — изгледа повољније но што се могаше и надати. Изишав са гувернером из дворане, нађе Енрику у предсобљу, коју му као калуђера Хенриквеца прикаже.

Да ли је он знао да је то женьскиња? је ли стојало у писму? или то беше само благ осмејак што се на уснама гувернеровим опазити могаше?

Даде налог једном ађутанту, да духовника маршалу Серану одведе. Ту добије Рамиро прилику да калуђеру дошапне:

„Све је спремно! Довече ћу доћи с вама херцегу де ла Торе, да се за бегство споразумемо. Будите пажљиви и и утешени — ове ће се ноћи све решити! Гувернер је на нашој страни!“

Кад се дон Алонсо Канга у разговору са грофом од Теба уадлио, и док је стражар пристаништа заливу јурио, да Лигеру близу страже доведе, ишла је Енрика са ађутантом кроз страже са неком сигурношћу, као да у неком праву беше. А зар и није право кад свога супруга тражи? Кад се приближи кући у којој Франциško беше, срце јој поче јако лупати, да се чисто бојала, да ће се одати.

Кад прођоше стражу која је пред кућом стојала, лупне ађутант у врата.

Јасан одзив чу се из собе.

„Уђите унутра, оче Хенриквече, господин маршал Серано је у овој соби. Пошто он о вашем доласку зна, то вас не морам пријављивати даље!“

Ађутант се удали, а калуђер пажљиво у страху отвори врата.

Енрика се плашила да још кога у соби не буде. Она се зачуди какву лепу собу види. Серано је седео поред писаћег стола, довршујући нека писма. Он погледа на врата која се отворише.

„Шта је,“ повиче он „калуђер!“ Шта ће те ви овде?“

Енрика једва затвори врата за собом, пре но што се

познати даде. Али Рамирова опомена да буде пажљива, опомене је баш у време! Дрхћућим рукама затвори врата. „Не ћу да сам узнемирен! Шта тражите ви код мене“, повиче Серано горопадним гласом.

„Тебе — тебе, мој Францишко тражим ја“ рече Енрика са сузним очима, у том збаци надглавак, „тебе тражим ја, тебе сам морала наћи ма ме живота стало!“

„Сневам ли ја“ повиче Серано скочивши и с руком је склањао косу с чела, „Енрика! Моја љубљена Енрико — јеси ли заиста ти? Ја нисам држао за могуће, да ћеш се ти таким опасностима излагати! Ја још нисам познавао моћ твоје љубави! О ја сам најсрећнији на овом свету!“

Францишко загрли своју драгу и лепу жену на прса, која се у калуђерско одело обукла, да њега опет видити може — која се преко мора журила, толико патње претрпела, да само њега у његовом затвору нађе!

„О мој љубљени калуђеру — ти верно срце,“ рече Францишко пољубивши је „то је час сладости на који никад нисам помишљао!“

„Ја те морадох видети — морам те избавити, мој Францишко“ рече Енрика — „ја нисам могла дуже у самоћи живети без тебе — Марија нам је украђена!“

„Ја све знам Енрико: немој понављати ране у срцу твојим сузама! Благодаримо светој богородици да смо се и ми одржали! Наш је живот доста поремећен био — сад најпосле треба друго време да наступи! Ти знаш о завери! Прим долази да ме ослободи, и остали прогнаници треба да се врате. Сви се спремају на силан судар!“

„Прим те очекује на своме пароброду Лигери у пристаништу. Рамиро ме је овамо довео, још ове ноћи ваља бежати!“

„Тако ми Бога, то је брже дошло, но што сам ја очекивао, али сам ја слутио, кад сам тебе на својим рукама видео!“

„Рамиро је довече овде, да с тобом све уговори. — Топето се спрема за ваш дочек у Кадиху. Ове си ноћи сло-

бодан, би ћеш опет мој! С тобом ћу се журити у Шпанију натраг.“

„Једва ће престати време самоволье! Позив ће у нашем оташтву изаћи, и сви ће устати, да се јарма опросте! Сад ме пусти да уживам блаженство, да тебе посматрам верна моја жено! У овом си оделу путовала; благо мужу који овако женско срце својим назива. — Само још кратко време предстоји нам борба, онда ће нас Делмонте као какав рај окружавати! Ја тежим за тим часом, моја Енрнко, а он није далеко. — Доле с непријатељима! Спасење за Шпанију!“ —

Кад је сунце седало, дође Рамиро у собу. Серано га срдачно загрли.

„Ђенерали су о свему извештени! Првог часа после по ноћи напуштају куће овог градића, а код зида ћемо се наћи!“ извештавише брзо Рамиро.

„А стража?“

„То је моја брига, господине маршале, нико не ће вама и ђенералима на путу стојати!“

„Ти си, тако ми бога, изврстан помагачев помагач!“

„Ја треба много добра да учиним за вас, а и сам живот да жртвујем, дон Серано! Али, опростите, што вас већ напуштам! Дођа, Енрико, и ви се морате с маршалом опростити! Саветно је све спремити, да наступајуће ноћи бежимо. Имајте доброту да идемо у наш пароброд!“

„Рамиро има право, треба све у ред довести, да у последњем тренутку не буде више опасности!“

„Ја би тако радо код тебе остала“ —

„Још само неколико часова, па сам и ја код вас на Лигери, Света ће богородица над нама бдити.“

„Она нека те чува до виђења!“

Серано пољуби своју супругу, она навуче свој надглавак. —

„У по ноћи будите спремни“ рече Рамиро. „Причекајте док часовник избије једно по часа, онда безбрижно изађите из куће па преко иза зида, тамо ће те наћи мене

и ђенерале. — Лигера је наложена и чека ће нас потпуно спремна, да одма с нами отплови!“

„Имаш ли оружја за нужду?“

„Све ће те на зиду наћи — кратко је време — до виђења!“

Еприка и Рамиро напусте кућу. Серано остане нестрпељив — он је кроз прозор пратио калуђера — на капији стане исти и погледи још једном Серана, за тим се изгуби иза зида.

Рамиро се бринуо за то, пошто је гувернер на његовој страни био, да се свуда за страже и официре добро вино набави. Он се побринуо да свечаност његовог ступања што боље испадне, коју је власт преко ађутаната брзо разгласио. Он је хтео свакога да почасти, што је њему као грофу од Тебе и личило.

Рамиро се у унутрашњости смејао, задовољан тиме, што је ствар такав правац узела, и да већи део трупе, и сами сиромашнији официри, који добро вино радо пије, с радошћу и слашћу очекиваху вече и ноћ.

Орига и Лерма, потпоручици пристанишке страже, гледаху са задовољством препуне кошаре, и Лерма изрази сажаљење што је капетана грофа од Тебе тако мучио. —

„Ко је могао то и помислити!“ рече он Оризи. „Ја сам заиста неутешим! Зашто је претајио гроф своје одређење? Да сам ја то знао, ја би га одма другарски предусрео! За то ћемо му својски наздравити. Господо“ продужи он окренувши се официрима, „ми ћемо ступање грофовљево свечано да прославимо! И они на поље измучени нека имају један радостан дан!“

И сам поглед на примамљиве боце беше радост за Лерму, и онда даде дозволу да начну бурад. Стража нека у мењању такође ужива.

Наступајућег вечера беше у св. Круху ванредно расположење, у свима касарнама и осталим војничким одајама текло је вино. Ту беше певанке и весеља у изобиљу. Али највеселије беше у стражарници градића Фернанда, здравицама не беше краја.

„Овамо, господине грофе," повичу код једнога стола, „куцните се с нами! Ви да живите и љуба вашег срца!"

„Не заборављајте на нас" рече официр код другог стола, „сетите се и нас. С пуном чашом морате се куцнути! Покажите и овом приликом вашу искреност! Морате да знате пити, ако хоћете са официрима св. Круха на доброј нози да стојите!"

„Морате знати пити", понове више гласова. „У вину тек осећа човек своју снагу! Овамо грофе Теба, ви да живите!"

Рамиро је радосно јурио од стола до стола, да свима за право учини.

С радошћу примети он, да су господа прилично наквашена — а и прости војници следоваше примеру својих официра, ућоше у своје собе напустивши стражу, баце пушке у угао, и отимаше се за чаше.

Серано примети с прозора своје куће, да се стража њихова удалила. — Они су знали да се не ће вечерас много на дужност пазити, јер су видели своје старешине у каквом су стању, па се и сами пожурише да до вина дођу.

Последње писмо Топетово, које је краљицу у неку сумњу бацило, јер није могла кључа наћи, да разреши знакове, беше за Серана важан документат, јер у њему беше, да ће се за кратко време прогнаници ослободити, и тим ће се дати знак устанку. Серано је ту вест удесном приликом при шетњи осталим ђенералима саопштио — али нико од њих није мислио да је већ близу тај час!

Из касарне је долазила вика и певанка чак преко. —

Серано је гледао кроз мрак на оно место, где га Енрика и Прим на Лигери очекиваху.

„Нема милости, нема сажаљења" гунђао је херцег де ла Торе, „Шпанија је изгубљена ако со не ослободи од крвопилаца и улизица! Доле шњима, доле с краљицом и њеним накарадама!" Ако их ми не упропастимо, они ће нас упропастити. Борба, која ове ноћи почиње, важи на живот и на смрт — борба за наш опстанак! Често смо ми наше мишице нудили, али је сад то прошло!

На једаред поче на градској кули часовник избијати. Серано броји: нема преваре, то беше поноћ! Вика се из касарне непрестано чује — ниси могао човека видети. Градска капија кроз коју и грађани пролазише, беше забрављена, али се сваког минута мораде отварати, да закашњени грађани прођу. Мрак се свуда спустио, ништа се више није мицало у градићу.

На једаред опази Серано неког да се приближује — очекивани је час дошао?

Али ако је то когод други, па још који од официра?

„Но сад се мора на свашта одважити“ рече он. Он се заогрне и пажљиво отвори врата од своје собе — око куће не беше ни једнога војника, али су излаз закључали.

„Ви луде,“ проговори Францишко „пут је кроз прозор исто тако добар! Дерите се дакле, куцајте се да се чаше полупају, опите се — сутра ће те наћи празне куће. —

Серано се лако попне на прозор — без опасности се спусти напоље са зида — полако и смотрено стане на земљу — прислушкивајући посматрао је на све стране — ништа се не миче!

„Још један минут, па ми имамо оружје. Проклетство на оне, који нас овамо послаше!“

Брзим корацима дође Серано до зида — у мраку не би ни видео стражу. За неколико минута виде он неког где долази.

„Маршале Серано?“ чује он тихо.

То беше Рамиро.

„Ми смо потпуни — пожуримо се!“

Францишко поздрави пријатеље! — Конча је опоминьао на полазак, Оренса и Месина руковаху се са Сераном пуни радости. Олано му пружи напуњен самокрес и један мач. Милан и Ориба се поред зида напред журише.

„Имаш ли кључа од капије?“ запита Серано Рамира.

„Све је у реду — напред! — Проћи ћемо кроз капију!“

„Изврсно“ рече Серано ступајући напред.

Рамиро беше напред — он се бојао, да је Лоренсо,

који му је обећао, да ће на стражи бити, заборавио на своју реч — онда би све пропало!

Кад су на уговорено место дошли, Рамиро је дрхтао — морао се на све одважити.

Он метне уста на браву.

„Лоренсо“ повиче он кроз зубе.

Нема одговора, али се ипак учини Рамиру да чује кораке.

„Мој драги Лоренсу,“ понови он јасније, „јесте ли овде?“

Кораци се приближе капији.

„Лоренсо је овде, ко га виче?“

„Изврсно смотрено чељаде“ рече радосно Рамиро, „он је одржао реч, онда га не смемо заборавити! Гроф од Теба је, мој добри Лоренсо — гроф од Теба, и још неки његови пријатељи!“

„Идем да донесем кључеве — опасна ствар! Ако ме дочепају — штранга не фали!“ чује Рамира војника да гуњђа, удаливши се од капије,

„Ја мислим да он има право“ рече тихо Конча. „Сад господо оружје у руке! Кад из овога зида изиђемо, онда нас више ништа не задржи!“

„Он долази — он носи кључеве! Хваљена буди св. богородице.

Полако тури кључ у браву и окрене један пут, два пут — капија се отвори. Серано и Рамиро погледе на пристаниште и на стражарницу, од куда се неки звук чујаше.

„Ти су сви готови“ рече Лоренсо смешећи се, „леже на земљи и деру се као марва! Ту ми не беше тешке до кључа доћи — али шта је то?“

„Лоренсо броји —

Осим грофа беху још седам официра. „О преблагословена мати божија, то је маршал Серано, а ово“ —

„Мир Лоренсо, ви ће те нас пратити до Лигере!“

„Да умакнем — о боже, ја сам пропао!“

„Немојте бити луд, Лоренсо, оставите проклети кључ у брави, јер ће те нас издати шкрипањем! Више не дола-

зе, а у ствари је све једно ма још стотина дошло“ рече Рамиро и ухвати га за руку.

„То је моја смрт — то је мој последњи час“ јаукао је Лоренсо, који није знао шта ће да одпочне.

„Ако нећете с нами онда сте пропали! Брзо ви сте поднаредник кад с нами у Шпанију дођете.“

„Ви сте под нашом заштитом“ рече Серано.

Рамиро је јурио напред стражарници — на једаред стане — чује неке гласове. Хладан га зној пробије — јесу ли кључ изгубили? Он стиште песницу. Лако им је овде са пијаним људима, али ако ови почну викати, онда је све пропало.

Рамиро је шкрипео зубима, окренувши се брзо ослобођенима:

„Ако бога знате брзо полежите у траву — не шалите се да речи проговорите! Ви се Лоренсо шетајте!“

„То ми је последњи час — света Параскево! Штрањга — штрањга!“ врискао је војник, дочим се поред њега ослобођени на земљу баце.

Рамиро пређе стражарници, ту је Лерма певао.

„Проклети нитков“ гунђаше Рамиро „њега враг свуда носи.

Лерма се пијан по земљи ваљао, али би ипак све могао видети и чути — пзврсни потпоручик пристанишке страже имао је приличан стомак! Он погледи долазећег.

„Стој!“ рече он, „шта је то! Варају ли ме моје здраве очи, тамо неко долази! Је ли то когод од другова! Хеј Валеро — Ранквес — Ориго — ко је то од вас?“

„Ни један од њих, мој драги Лерма“ одговори Рамиро ступивши ближе.

„Нико од њих — да ко? Мој драги Лерма може свако рећи!“

„Ви се опет шалите. Зар не познајете вашег новог друга? Ја се смем кладити, да сте ви баш сад пили у његово здравље.

„Нек ме ђаво носи —“

„Кад би само хтео“ гунђаше Рамиро.

„Јесте ли ви зајиста гроф Теба?“ повиче Лерма раширивши руке да га загрли, „и то се зове имати срећу? Од куд ви овамо? Морате са мном у официрску собу, да се куцнете, морате да пијете братинство!“

„Сутра, драги мој потпоручиче!“

„Шта сутра! То не може сваки дан бити!“

„Ја сам мало угрејан, па хоћу без устезања —“

„Да, да, то примечавам“ повиче Лерма смешећи се, у том узме Рамира под руку. „Мени се чини, ви се љуљате мало! Још једну чашу! Овде около је пут —“

„Не, драги потпоручиче, боље да идем на параброд да спавам, већ је касно!“

„Зар сте тако слаби? То не би мислио! Спавати! Ко ће после таке славе спавати! Зајиста ви сте се данас показали заслужни!“

Рамиро се поплаши да га се не ће отрести.

„Пустите ме господине Лерма!“

„Зајиста, ви се мало љуљате —“

„Па за то ме пустите!“

„Онда ћу вас бар до ваше лађо отпратити, да непаднете!“

Рамиро је знао да ће скоро два часа избити, па се ипак морао смејати.

„Ви сте изврстан друг грофе Теба, али сте ипак мало наквашени, ха, ха, ха! Ја ћу с вами да видим, да ли вам је лађа добро угрејана. Ви ће те на њој да спавате?“

„До сутра на подне не прекидају —“

„И ваш машиниста је наквашен, кад он још сад даје ложити! Немој да паднеш драги грофе?“

„Свако добро, сутра ћемо се видети!“

Он махне на ђенерале — они пођоше брзо — дршћући Лоренсо, који се још једнако плашио, да ће га пристанишке страже дочепати, ишао је непрестано се обзирући.

На кули избије два часа.

Серано се покрај Рамира журио Лигери, одкуда се шуштање чуло. У пристаништу нико није на то пазио. Ноћ беше мрачна, па кад би стража у шанчевима и приметила

на Лигерином димњаку варнице, ипак би држала да је све у своме реду.

Рамиро пусти Серана напред — за њим уђу ђенерали. Поднаредника Лоренса пусте такође унутра.

Док је Серано прво Енрику, па после свог старог верног Прима загрлио, викне капетан кроз цев:

„Напред са полу снаге!“

Вода забрује — Лигера се крену! Енрика паде на колена. Она је скинула калуђерско одело и благодарише Богу, за спасење и ослобођење.

Кад се Лигера даље отиште, повиче Рамиро својим морнарима: „Напред!“ Прогнани оставе за собом пристаниште св. Круха у мраку — пред њима беше слобода! —

LX.

ОКРШАЈ НА ОТВОРЕНОМ ЈЕЗЕРУ.

Прим је морнарско одело скинуо. Он опет беше шпански маршал. Као два јунака стајаху Серано и Рамиро горе на Лигери поред Енрике — доле ђенерали — таласи запљускиваху чак до горе, јер им ноћни ветар у сукоб дуваше, те се они умоташе у огртаче своје, пак удисаху свеж језерски ваздух. Они сркаше слободу, да слобода беше, која им са смелим надама и плановима иђаше на сусрет.

Прогнаници се напрасно кући враћаху, и они хтедоше поклон свом оташтву понети, и то може бити својом крвљу поклон, — највећи поклон беше слобода, коју они Шпанији носише.

Раме уз раме стајаху пријатељи — Топето их је очекивао — Олосаго је чинио припреме, и сам Еспартеро стари херцег од Ваторије беше њихов привржeник, који је нестрпљиво њихов долазак очекивао.

Тај долазак треба да буде знак устанка.

Свети се час приближиваше — силенско звоно зазвони — ратари падаху на колена и мољаху се богу:

„Света богородица нека даде Шпанији спасење и уз-

вишење!“ рекоше они. — Они и не слућаху, да људи од тог дела, јунаци Аламбре пловише већ преко мора.

Час се приближаваше. Прим и Серано стајаху на Лигери, а погледи им беху на удаљено отачаство упрти.

Они изађу из залива; пароброд сиграјући пробијаше дебеле таласе и изнесе их на брзи пут.

У магновењу кад они светлећу кулу иза леђа оставише, зачује се из шанца са острва пуцњава.

Шта то значи?

Оба маршала шпанска погледаше к пристаништу, ког су баш сад оставили. А да нису њихово бегство приметили, јер у том су случају још могли на њих пуцати!?

То беше ужасан тренутак неизвесности!

„Патролица их задржа — то је пароброд краљевске марине“ повиче капетан,

Прим пребледи, а Серану се чисто смрче.

„Шта је то“ прогунђа он, дочим му се Енрика приближи и официрски налози морнарима одјекнуше.

„Патролица и пароброд јуре за Лигером“ извештаваше капетан маршале.

Из шанца се зачује и други хитац.

„Овде ће бити посла“ рече Прим озбиљно.

„Лигера је твоја Приму, предузми заповест!“

„Топови су пуни и све је за битку у приправности“ рече Прим. „Дођа Енрико увите се у ваше калуђерско одело, па идите у вашу собицу!“

„То је нова опасност, на коју нисам ни помишљала— о мој Францишко!“

„Могуће је да ће нас обадве лађе мирно пропустити, буди дакле безбрижна, драга моја женицо, само ако нас нападну упустићемо се у бој!“

„Две су лађе против Лигере! Чувај твој и мој живот“ рече Енрика загрливши свога супруга, по том се сиђе доле. Она се мољаше богу прислушкивајући шта ће бити.

„Јесте ли ви сви добро наоружани?“ запита Прим ђенерале. „Може доћи до окршаја, ако нас задрже! Момци на топове!“

„Оставите нами топове!“ повиче Конча, Оренса и Милан „нека момци код вас остану!“

„То би било хрђаво призорје! На сваки топ по један ђенерал! Зајиста да није ни шпанска краљица у најбољем свом времену могла рећи! Добро господо, само пазите на команду! Кад ђенерали нишане и опале, не може без успеха бити!“ рече Прим смешећи се. Та му се слога допадаше, а Лигера с ватром и борбом нека се подвргне испиту! „Видиш ли ти тавне обрисе на лађама“ запита он Серана, који је поред Рамира стајао показујући на море.

„Мени се чини као да се гмурају по мору!“

„Ти ниткови су у добитку, они имају светлост са куле пред собом и могу нас боље видити него ми њих!“

„Пожуримо се да избегнемо испред шанчевних топова!“

Капетан Лигере изда заповест. Пароброд се убрзи, као да је избегнути хтео обе лађе. На једаред дође им преко глас кроз цев.

Лигера као да то није чула, окрене се тако брзо десно, да су готово обе лађе на страну остале.

У том се тренутку обадве окрену.

„Станите!“ загрми од преко кроз цев, „у име шпанске краљице!“

„Нек вас враг носи“ викне Прим, „напред, капетану!“

Лигера је свом својом снагом напред јурила. После неколико минута пукне један топ, а бомба заигра по води.

„Оштро пуцају угурсузи једни. Хајде да чујемо шта желе!“

Капетан заповеди да лакше плови пароброд.

„Станите, јер ћемо вас без милости упропастити“ дојури им глас кроз цев.

„Глупаци, они мисле имају с чамцем посла“ рече Прим и отрчи горе код капетана, да им кроз цев одговори.

„Зашто претите Лигери вашим куршумима! Оставите нас у миру! Ми долазимо са пристаништа св. Круха!“

„Стојте! Кога имате на лађи?“

„Ниткови се приближују,“ прогунђа Прим.

„Је ли супруга херцега де ла Торе у калуђерском оделу на вашој лађи?“

„Чекајте одма ћете добити одговора! Пали!“ повиче Прим доле топцијама.

Четири топа опале у један мах — ужасно одјекну звук — Лигера се затресе — четири бомбе хујиште преко воде. —

Могло се приметити, да је овај неочекивани одговор збунио обе лађе.

„Сад даље!“ викне Прим своме капетану „са свом снагом напред! Угурсузи су нас познали! Ако се не варам једна је бомба пробушила патролицу!“

У том магновењу се јако засветли на острву, јер су приметили њихово бегство — са патролице избаце два топа као знак за помоћ из града. Кроз доглед се могло видети да је на шанчевима свет оживео, и да још једна патролица у помоћ иде, ипак се немају много плашити, јер је Рамирово вино у граду доста неприлике учинило.

Лигера је јурила кроз немирне таласе, а патролица као да се не хтеде у бој упуштати, него очекиваше са пристаништа помоћ, али пароброд који је потеру за Енрику носио, који ма да је већи од Лигере био, ипак беше тако исто брз, хтеде накрмити оне четири бомбе.

„Предајте се у име краљице“ повичу од преко на цев „ви имате на лађи супругу херцега де ла Торе, а ваљада и њега самог ваша је лађа слободна, ако нам заробљенике издате!“

„Ми ћемо вас у пакао послати“ повиче Прим, „рат је објављен, сад треба победити“ рече Прим своме гарнизону „јер ови угурсузи боље пуцају но што сам се надао.“

Непријатељска бомба пројури баш поред Лигере и пробије предњу катарку. Сад се начини читава буна, капетан виче, официри и морнари брзо привежу катарку штрањгама, и виде једног другога, кога је даска од катарке по врату ударила п тако јако ранила, да је пут до катарке сав црвен био од његове крви. Друге су бомбе на миру пролазиле, ипак већ непријатељска лађа савије ближе.

„Станите“ заповеди капетан, а Прим повиче ђенералима „пуцајте!“

Ужасна пуцњава загрми — као да ће цела Лигера потонути — —

„Хеј“, повиче Прим „ви ниткови!“ Чујетели како крца и пуца? То беше кугла, коју ја љубим? Да, трчите само најемници, ви гонитељи једне женскиње окрените сад другу страну да бар и капитена погодимо, после можемо мирно даље пловити!“

Примова се заповест брзо испуни — четири топа друге стране опале сад на непријатељску лађу — и Лигера остази рањене непријатеље за леђи. —

Прим није могао на доглед уверити се да ли иду још две патролице у помоћ, да гоне Лигеру — сад донесу мртвог морнара у једну собицу и Прим са Сераном се увери да га је силни ударац катарке у мртвио — он једини беше жртва овог окршаја! Лигера се јако љуљала на високим таласима, час доле час горе скачући тако да је већ машина прилично попустила, једва је лађа пловила. Једва се морнари држаху горе на мокром крову — вода је преливала —

У толико брижнија беше Енрика — она је у својој собици осећала, да је Лигера постала играчка таласа, и да је та опасност јако претила. Холуја је беснила, и таласи пљускаху о лађу и преко лађе она је благодарила богу кад је Серано са Рамиром доле сишао, да га пре пропасти још једаред загрлити може.

Прим стане, да посмотри опасност, успужа се капитену — обојица беху до коже мокри — ипак их није смелост оставила, да и ову борбу поднесу!

Више од три часа пловише Лигера у највећој опасности. Сунце се на истоку већ укаже, а холуја непрестаје. Од краљичиних нападача не беше више ни трага, доказ дакле да је Лигера ипак напред умакла —

Кад је капитен сунце угледао, насмеши се пун задовољства —

„Ни часа више господин маршалу, и ми ћемо бити мирни!“ Његово се прорицање испуни — сунце растера

облаке — холуја попусти. „Ми смо као мишеви мокри“ рече Прим сад, сишавши доле, савесно је да се за друго одело побринемо!“

Кад је Лигера око подне с радошћу Океан прешла, пустише морнарову лешину у море — сви поскидају капе и читаше неке молитве; Енрика испод руке с Францишком стајаху на страни, управивши свој поглед небу, од куда им сунце тако красно зраке своје бацаше.

На једаред чују:

„Показује се земља!“

„Шпанске се обале сад укажу из далека — с радосним срцем угледе прогнаници своје оташтво. — —

LXI.

ТОПЕТО У КАДИХУ.

Пре но што се упустимо у ову ириповетку, морамо читаоце упознати са важним догађајима, који се у Шпанији десише за време, док смо се са Лигером забављали.

Ми смо били сведоци оног догађаја, који се десио између Изабеле, Гансалеса Браво и контре-адмирала Топета у краљичиној дворани, који је изазвао потеру за Ериком.

То мора и друга сљедства имати! Изабела немогаше утишати гњега свога, због Сераиовог писма, она би милијуне дала, ко би јој то писмо прочитао — она није толико ово цеиила, колико намере и планове Серанове, које у овом писму изложеие беху.

У залуд је карљица по читаву ноћ превртала листове — она згужва неко Сераново писмо, и у иајвећем гњеву изда заповест да се дигне потера за Енриком -- „Ја мислим тог контре-адмирала Топету од ње да раставим, јер сам заповедила да одма у Кадих отиде, а баш ћу их тим опет

довести у склад — сењора која се сад херцегињом де ла Торе назива, била је већ без да сам ја и слутила на путу за Кадих, а помоћу Топетовом добиће лађу, да се у Тенерифу у Францишкова наручија пожури! Пући ћу од једа и љутине!

И тог четвртог господина гарде тако сам јако омразила, и ја осећам, да је он мој непријатељ, моја је једина нада, да она потера ухвати Ернику, па онда нека позна моју руку! Нема милости за њу, место у његове руке, доћи ће у џелатове! Нека народ прстом покаже на ту херцегињу — та омражена Енрика нека тако понижена и кажњена буде, као што само моја моћ допушта — то ће бити мом срцу права благодет!“

Тек што она зазвонити хтеде пријавио јој ађутант министар председника и ђенерала — интенданта —

„Изврсно — нека господа ступе“ повиче она држећи непрестано Сераново писмо у руци, „они су људи за моје планове!“

Марфори и Гонсалес Браво ступе дубоко поклонивши се у дворану — ми хотимично прво Марфора спомињемо јер је на сваки начин прво он ступио, а министар је познавао његов уплив — то беху верни саветници краљичини, које је на њену несрећу оним људма претпостављала, оној смелој и јуначној господи, која су у боља времена уз њу стајали!

„Драги мој дону“ насмеши се она, „ви долазите да ми дан поласка саопштите, и ми вам морамо исповедити, да се ми од срца радујемо преко тога, да скоро престоници леђа окренемо!“

Ако ваше „величанство заповеда, онда се може већ сутра двор преселити у дворац Ескуријал!“

„Изврсно, не задржавајте нас! Како се налази побожна Патросинија? Хоћел нас моћи пратити?“

„Лекари ме извештавају, да је њено стање све горе и жалосније! Ране јој причињавају ужасне болове, и изгледа као да се никад залечити неће!“

„Да се помолимо за искушану“ рече краљица подиг-

нувши очи небу, „она је неправедно много претрпела, и ми имамо код ње многа добра да чинимо! Ми неможемо довољно да заповедимо, да јој олакшице набављају! Дакле она нас неће моћи пратити!“

„Она би радо, и она ће својим јаким духом може бити и ићи, на макар против лекарског савета!“

„Тек да је у нашем кругу! Та нам љубав сузу изазива! Како се срећним осећамо, да ми осим вас тако искрена срца у нашем кругу имамо! И вас господин министре бројимо у те!“

„Милост вашег величанства усрећава! Нека ми је дозвољено, да моју услугу увек јавно посведочим“ одговори скутоноша Браво.

„Зато ће те баш ово дана имати прилику господин министре! Узмите места господо моја“ настави Изабела, показујући руком две празне столице „нами је мило, да вас обојицу при овом поверљивом разговору видим! Ви знате проналаз у дворцу Делмонту, а и то знате, да је и Топето у некој завери, чији су нам планови још непознати, али који су без сумње мрски и непријатељски!“

„Ја сам за своју дужност сматрао, да ваше величанство на исте пажљивим учиним!“ потврђиваше Гонсалес

„Ви сте били сведок, безобразног говора и начина контре-адмирала, у ком је вас господин министре у нашем присуство изобличио —

„Тај гадни дон Топето се броји у ону господу, која су пређе мислила да ће двор у своје шаке добити моћи“, рече Марфори.

„Пуно право, мој драги ђенералу, то је права реч! Насваки начин припада дон Топето оној господи, и ми морамо признати, да нам је он несносаи, на њега се неможемо ослонити, код све његове часности изгледа нам опасан, за то ћемо гледати да га уклонимо!“

„Тог сам уверења и ја“ одговори Гонсалес Браво „Контре-адмирал ме је јако увредио, да сам сматрао за част, да га у Кадиху потражим!“

„Ваљада не на двобој! Немојте жртвовати свој живот!

Не, не, господин министру, мора се други начин изабрати!

„На жалост немамо повода, да вашем величанству поднесем.“

„Пуцајте из гомиле на њега господин председниче, то је најкраћи пут рече Марфори.

„Не, не, дон Топето је вешт стрељац, за то се бојимо да ће те ви подлећи!“

„Онда би ваше величанство имало средства у рукама да победиоца казни! Ја се срадошћу жртвујем високој цељи, ѵа тиме вашем величанству услугу учиним!“

О мисмо уверени да би ви радо свој живот за нас жртвовали! За то тек нема довољно повода —

Гонсалес Браво се поклони, он је нешто поспешније пронашао!

„Онда заметните кавгу па ви њега убите, саветоваше Марфори „без казни ћете извесно проћи!

„Господин ђенералу — така дела раздражености и мржње не тражу извинења? рече Изабела, ми нећемо да знамо за тајне свезе!“

„Молим за опроштење, ако сам се у свом говору заборавио, одговори Марфори „овде се тиче неке казни, и одстрањивања! министар-председник је увређен, а дон Топета није у стању сатисфакцију дати!“

Гонсалес Браво је боље разумео речи краљичине. — „Ја ћу се као и вашег величанства одана слуга потрудити да размрсим ту ствар,“ рече он смешећи се „молим ваше величанство за обезбеђење високе милости и за три дана времена!“

„Ми знамо у колико се на вас ослонити можемо господин министру, и како су увек ваша решења изврсна! Надамо се да вас после три дана срећног и здравог у Ескуриалу опет видимо, да вам ваше услуге наградимо“ одговори краљица у пуном задовољству — „наш изврсни ђенерал интендат више прави него што је у ствари! Ми знамо боље да је он тако исто нами одан као и ви господин председниче! Да, да, мој драги доне“ окрене се краљица Марфору, „то је наше искрено мнење, што се сад изразисмо!“

Гонсалес Браво се препоручи краљици, да се одма спреми за тајни одлазак у Кадих — он није пропустио да два племића собом поведе, Хидалгосе (неки племићи у Шпанији и Португалији) вуцибатине, бивше официре Браво их поткупи, наручи им лепо одело и поведе их!

У друштву са ова два дона, журио се Браво Кадиху да потражи контре-адмирала Топету. Он је имао двогуби повод да Топету уништи, и не рачунавши увреду, а то беше Топетово непријатељство према св. Мадри и духовништву, и велики су инквизитори опоминьали свога министра да ову прилику употреби на уништење његово; а Гонсалес беше одани приврженик њихов!

Кад је он са својим пратиоцима у Кадих дошао, пошље одмах једног у Топетову палату.

Врсни контре-адмирал, који као што је Изабела слутила, на сваки начин се са Енриком нашао, и да о њеном путовању у пратњи Прима и Рамира знати мора. Он је очекивао Лигеру са прогнатим ђенералима, а то ће бити знак устанка, који треба са ратних лађа да отпочне, јер су се сви морнари и официри њему слепо поверили.

Пут од Кадиха до канарских острва захтева неколико дана, а сметње које се десише на мору пореметише рачун, ипак се надао да ће скоро Лигера доћи морати — он беше нестрпељив због умишљеног дела, људи беху већ са свим спремни, чекаше само на позив.

У тој раздражености није имао Топето времена за ништа остало! Он не бешс наклоњен, Гонсалесовом изасланству да поклони пажње, ипак га је његова част гонила —

„Шта ми ви доносите од господина министра?“ „Позив на двобој господин Контре-адмиралу“ одговори секундант.

„На самокресе? Но драги мој господине ви ћете знати, да је на мени да оружије бирам, зато је тај избор нагао био!“ рече Топето — при свем том ја нисам човек, који свом противнику намећем оружије, која му нису мила! Дон Браво воле самокресе — он се ваљада вецбао — добро!

Узмимо Самокресе! Мени би све једно било на сабље или н ожеве!

„Треба човек у свима оружијама да је изведбан као ви, господин Контре-адмиралу, да може тако одговорити као ви!“

„Маните се разговора, драги дону! известите вашег пошиљача, да усвајам његову понуду — на самокресе, двадесет корака растојање код првог хитца — петнајест меиање код другог — десет корака код трећег — но, ал тако се близу неће доћи!

„Вечерас дакле —

„Зацело, вечерас још!“

„Дон Госалес Браво има само два дана времена! Имајте доброту, вечерас у десет часова с вашим секундантом код шуме поред манастира да дођете, то може једну миљу иза Трокадере лежати!“

„Добро — а оружије?“

„Ја сам био слободан, те сам понео да вам их покажем господин Контре-адмиралу“ рече племић и пружи врсном Топети сомотску кутију, у којој два самокреса беху

„Изволите се одма уверити да је ово поклон од неке велике руке да су потпуни и једнаки господин контре-адмиралу!“

„То видим драги господние, ал чији су то самокреси“ запита Топето.

„Моји, господин Контре-адмиралу, и ја сматрам за част да ће се исти од господина министра-председника и вас употребити!“

„Добро — ја сам у одређено време на опредељено место, моји су секунданти дон Рамиро и Пасада.“

„Онда се препоручујем!“

Топето га поздрави рекавши пошто се овај удалио:

„Нека га враг носи, част моја захтева!

Топето пошље једног официра по Рамира и Пасаду с молбом, да око девет часова довече у својим каруцима изиђу иза Трокадере!

Они су знали шта предстоји, само још нису против-

ника знали. Они опашу сабља и узму самокресе, те тачно у девед часова код Топетове палате —

„Долореса је плакала и молила се за његов живот, а он јој одговори:

„То су ствари људске, моја мила Делоресо ти знаш ја увек могу рачунати на моју мирну и чврсту руку, — Даље знаш да нисам ја изазвао, дакле није моја ствар, — те ме неће савест гристи, ако тог дворског угурсуза раним! С богом, драга моја, за два часа ћемо се видити! А, моји пријатељи, здраво", новиче Топето ступајућем Ривери и Пасади „дакле код манастира се зове сад узети се на ум. — Ви нећете својима очим вероватп, док увидити мог противника!

„Нема тајне стари пријатељу", рече Риверо „реци нам које?"

„Гонсалес Браво, министар-председник њеног величанства!"

„Како — тај нитков? Чујеш Топето, ако и нећу теби за љубав да откажем, ал ти то морам исповедити том сажаљења достојном човеку у двобоју противник бити, стид је, он је мали за таку част! Нишани добро!

„Потрудићу се, јер ће иначе ан мене убити!"

„Ко даје оружије?

„Његов секундант, неки дон — заборавио сам му име он их је овде донео, два изврсна самокреса!"

„Пожуримо се," рече Пусада „да се та ствар што пре реши, задовољство баш није, ја не марим тог угурсуза да видим!"

Три ова господина седну у затворена каруца — Топето заповеди, да уз пут узму и лекара, да га собом поведу.

По том су јурила каруца, носећи четири господина кроз градску капију — десети се час приближиваше. Месечина као дан беше.

Кад су до манастира дошли, опазе још једна каруца друга странка беше већ ту.

Риверо погледи свој часовник.

„Ми се немамо извињавати, још пет минута па десет“ рече он „мени се чини да су противници нешто стали!“

„Журимо се“ пович Топето.

Риверо је опазио да они поред зида стоје —

Обе се странке у кратко позрдаве. —

„Маните се нас да напунимо самокресе“ моја господо, рече Бравосов секундант — пуните ви господин Пасадо за господина министар — председника, а ја ћу за част сматрати, да се за господина Контре адмирала побринем — на тај начин нема сумње ни пребацивања ни с једне стране.“

„Добро, да отпочнемо одмах, докле дон Риверо и други секундант забележе двадесет корака“ рече Пвсада, и сравни обадва самокрека — он се увери да су једнаки.

„Изволите узети једну куглу од ових, ја ћу другу“ и пружи Пасади кутију у којој већ све спремљено беше —

Кад је све спремљено било, предаду секунданти оружије дотичној господи — потом ступе на страну — месечина беше као дан, да су ови лако могли један на другог нишанити. Сви сад ућуте — Топето погледи самокрес и хладнокрвно пружи своју руку, кад је Риверо викнуо да је готов —

Гонсалес мало пребледи, премда се није требао бринути —

Кад су секунданти видели, да су обадва противника готова, викне један: „пали!“

У исто време опале обојица — које погодио?

Топето посрне — сад повиче:

„Сто му мука“ — то је превара! мој самокрес — није имао кугле!“

Секунданти се узбуне. —

„Он је рањен“ повиче Риверо и скочи своме пријатељу у помоћ.

„Кугла је канда забунила Топетову памет“ рече Гонсалос Браво, ја сам чуо његову куглу преко моје главе звиждукати!“

„Тако ми светитеља“ повиче Топето „моје оружије беше само прахом напуњено— пустите ме! Ја морам том угурсузу мојим мачем да покажем, да ја у боју нисам ђаче!“

Секундант дона Бравоса је пунио самокрес — он је хотимично изоставио куглу — то је гадна превара, то је издајство“ повиче Пасада.

„Напоље мачеве господо, да ово подло дело осветимо викне у највећем гњеву Риверо и извуче свој мач, да нападне Бравоса или његове секунданте —

„Ви сте врло жестоки, племенити доне — не бојите се да паднете стражи у руке, која ено баш сад амо долази рече Гонсалес, устајте пријатељи моји маните се те лудорије!“

„Проклета дечурлио — стојте да се браните“ викне Риверо и прискочи министру „имател ви страх од оне страже, или од наших мачева?“

У том се приближи један официр са шест момака, и поздрави министра —

„Видите мој господине потпоручиче како нам је? браните нас од овог нападача!“

У који мах хтедо Риверо да га удари, скочи официр у среду —

„Ви сте моји заробљеници господо!

„Само ми“ рече Риверо, „имајте доброту да и оне плашљивце затворите!“

Гонсалес брзо са својим секундантима скочи у каруца да га Пасада неби задржао —

„Њихова су ми имена позната, само још ваша незнам“ рече официр.

„Враг и пакао“ рече Пасада, умакоше нам угурсузи, Топето има право, самокрес без кугле беше напуњен!“

Официр се поплаши —

„Све ми чудноватије долази господо моја“ рече он — од краљице баш сад дође заповест, да овде у двобоју похватам господу, и да их позатварам — дон Топето лежи рањен овде — министар бежи одавде — ви окривљујете њега и његове секунданте због преваре“ —

„Крајње је време да тај нитковлук престане једаред“ рече Риверо претећим гласом „ви ваљада и сами видите да је то тако удешено, да се они племићи тамо уклоне. Вршите вашу дужност господин потпоручиче, али не пропустите и оне што су умакли да наведете, и о читавом течају ствари да известите!“

„То и хоћу господо моја, само ми се чини да ће то слабо помоћи“ рече официр приступивши рањеном. „Господин Контре-адмирал Топето, ком се ја од дужег времена с поштовањем особитом клањам!“ — Ја се на свету богородицу уздам, да рана неће тако опасна бити —

„Сто му мука, ова је рана унутра опаспија од зликоваца ових. Мој млади пријатељ, стари Топето борио се још против Карлиста, и он зна шта се од оног времена десило! Учините само, да не лежим дуго, да у залуд губим време!“

Официр је разумео Топетове речи —у Кадиху се ово брзо прочуло, и све беше спремно на окршај, јер су знали да им велико дело предстоји — а најбољи доказ да влада постојећа није способна тај је био, што су сви официри за устанак били.

Така слога чини много, све се то у мирноћи чекало и спремало, сви беху једним духом заданути.

„Официр је извршио своју дужност — он им даде неку нему опомену, рукова се и отиде. Топету превију рану и метну га на кола.

Око по ноћи се врате у Кадих. Капију им градску отворе, кад су име Контре-адмирала чули.

Топето беше врло ћутљив -

„Нема обзира — нема милости!“ гунђаше он, кад се помоћу својих пријатеља с кола скинуо“ крајње је време!“

Спасење Шпанији! одговоре Пасада и Риверо!

Дона Долореса је неговала свог рањеног супруга који је нестрпељиво очекивао да оздрави, и да снагу поврати —

Лигера је дуго крстила близу пристаништа на мору, очекивајући знак да се приближити може. —

LXII.

ИГРАНКА У СЕКУРИАЛУ.

У познатом парку стародревног дворца Ескуријала, кад се Прим Изабели удварао беше онда игранка, и пошто се није знало које под разним личинама, подсећа нас ова игранка на прошлост, у којој је примамљива краљица опкољена била господом од гарде — која их је сад у залуд око себе тражила! Друштво које се године 1868 у лето у овом парку онако весело проваћало, беше са свим друкчије од овога.

Ми би скоро тврдити могли, да осим дворских чланова, и Маркизе од Бевиље не могаше се више нико наћи —

Ђенерал Марфори, кога пређе нико познавао није, беше човек, који се само за проваћања старао. —

Маркиза од Бевиља и инфанкиња Аронта обукоше се као ловкиње, и беху краљичине помоћнице, која је на себи имала неко старо римско одело. Једна мала црна личина од танке свиле покриваше Изабелино лице — а и њена пратња, имаћаше такође малу личину —

„У дворцу Ескуријалу беше све весељем опијено, и неслутише, да се потоп подиже. —

Пођимо са смешећом се краљицом из дворца на степене — свуд около беше чаробна башта, у зеленилу се налази краљевска црквица, у којој нас умилно певање чисто мамило. — По путу беху руже и наранџе, које је дивно мирисало. —

На Марфоровима светковинама беше све и сва дозвољено. Најслободније особе беху предмет забаве. Краљица беше у оделу „л е п е Ј е л е н е“, и сам њен супруг који је као Фауст био обучен, изразио се херцегу од Ријансареса, да је Јелена лепа.

„Какву дражесну руку и ногу има“ рече краљ. —

„Као Јунија“* одговори херцег, коме су слике из митологије у последњем времену јако омиљене биле, зајиста

* Јунија је јупитирева жена.

божанствен изглед, погледните сада, кад се огртач мало подигао! Она је поред краљице најлепша у двору!

„Тако диван створ“ рече Франциишко од Азиса у себи бацивши свој поглед на Јелену „уживао сам некада на грофици Ђенуескоj“, па нисам ову лепоту нашао — и сад краљ осети неку зебњу јер је он калуђерици оне ужасне ране нанео —

Она је бледа лежала на својој постељи у мадридском двору — постигла је ужасна каштига. Асо је за свсју осветљиву душу нашао блаженство!

Та јо помисао побудила у Франциишки Азису неку опомену, пошто је он са херцегом следовао Јелени лепој!

Изабела ступи у ходнике парка, и ту је дочека неки матадор, који је имао шиљаст шешир на глави, а на ногама је имао трикот, тако је изгледао као да ништа не имађаше — то беше дон Марфори, који је краљицу испод руке узео а за њима је ишао лакрдијаш један!

И Друге личине пролазише, и опазе погнутог лакрдијаша, и питаху —

„Шта ће, шта је предузео?“

Он се смејао и извади велику задевачу и тури је Матадору чак до главића у ногу, без да је овај осетио.

Лакрдијаш је хтео пући од смеја — он се није преварио кад је помислио да је матадор у трикоту турио фату.

„Мој драги дону“ рече она „тако сте ме брзо познали!“

„Неки унутарњи глас ми рече величанство кад сте се приближили, да сте ви“ одговори Марфори.

„Како сте дивну забаву приредили, зајиста, без да вам ласкам морам признати, да оваке забаве још нисам уживала

„Немојте ваше величанство да ме застидите!“

„Маните се величанства — у оваким тренуецима као што је овај, нисам краљица него само Изабела Бурбонска, која је радо уз дона Марфорија, завите ме дона Изабела, то ми пријатније звони, а величанство оставите за престолну дворану.“

„Ви сте врло милостиви, дона Изабело, ја чиним од ваше дозволе употребу, које ми доказује, како сте према

мени добри, ја сам могао пред вами клечати, своје срце открити, без да сам знао, да и ви то исто осећате — о Изабело то је блаженство, сад сам тек све постигао, за чим сам тежио, јер су моје речи нашле одзива — о, потражимо какво скривено местанце.

„Видители оног жутог домина, дон Марфори, као да за нами јури!“

„О хајде да избегнемо његовим очима!

„Он ми је досадан“ —

„Онда да видимо које под личином!“

„Не, не — мени се чини, да није странац.

„Само један час Изабело, у ком ће те са свим моја бити!“

„Тај ће се час наћи дон Марфори, сад тек почиње свечаност, и ја желим да с вами ову летњу ноћ уживам!“

Жути се домино све ближе довлачио, сад приступи смотрено краљици.

„Извини лепа личино“ рече он, ако те за твоју малу ручицу замолим!“

Марфори је овог безобразника мерио од главе до пете.

Изабела се заустезала — Потом му пружи леву руку.

„Чудновато“ ако сам се преварио, рече он и напише на пруженој руци К. и Ј., Изабела га сад још радозналије погледи, чије је лице као и њено црном личином покривено било -- он се пажљиво окрене — те се три личине налажаху на неком страном путу парка, где никога не беше жути домино скине своју личину —

„Наш министар-председник“ рече изненађена краљица, „изврсно! то нисмо ни мислили!

Моја три одобрена дана су давно протекла — ја сам се овамо журио, па сам тражио моју краљицу.

„Да сте здраво, дон Гонсалес Браво, ми смо нестрпељиви на ваш извештај!?“

„А ја доносим, млоге новости!“

„На сваки начин добре, господине министре!“

„Како које:„

„Ви изгледате збуњени, говорите брзо! Јел био двобој?

„На сваки начин, величанство !“

„Но — ви нас мучите !„

„Контре-адмирал је рањен !„

„Само рањен — не мртав ! Ви говористе о тродневном одсуству, а као да већ 8 дана прођоше !

„Тако је величанство ! Остали пет дана пробавио сам у звању у Мадриду , пре но што сам се овамо пожурио !“

„Ми смо мислили, господине министру ! ваша се ревност све више обистињава ! А остале новости — ми смо нестрпељиви !“

„Оног дон Топету непосласте у пакао“ рече Марфоди.

„Ја се надам да сам му утукао вољу у будуће на таке сукобе.“

„А стража, коју смо вам у помоћ приредили ?

„Дође баш на време, величанство !“

„Ви сте требали њега да убијете“ рече Марфори ал сте ви њега штедили, мој драги дон Бравосу !“

„Новости — ми смо на њих запети“ рече краљица , је ли се потера коју за Енриком посласмо вратила ?“

„О њој мислим да известим !“

„Ја ћу пући ! Је су ли херцегињу из народа укебали ?“

„Потера је касно дошла, величанство !“

„Како — онда су морали сињору и њене пратиоце на мору стићи !“

„И ту су на разбијену лађу они пуцали, јер су не само херцегиња де ла Торе — него и њен супруг на лађи били“ рече Гонсалес Браво — он је знао како ће његово речи код краљице дејствовати — —

„Не само херцегиња, него и њен супруг, рекосте ви“—

„На сваки начин, величанство. Смелој је херцегињи испало за руком, да је свога супруга и прогнане ђенерала ослободила ! Пароброд ваших посланика, разбише им само катарку !“

Изабела пребледи — она својима ушима није веровала — очи јој севаху — она хитро здере своју малу личину, да боље чује —

„Херцег дела Торе је утекао“ понови она —

„Са прогнаним ђенералима ! Дона Енрика је и Гроф од Теба, они дакле вешто и смело ослободише прогнане, тако тврди пароброд који се из Тенерифе вратио. У граду се о-опазило бегство, кад је лађа херцегиње већ увелико на широком језеру била“ причаше Гонсалес Браво , и примети распаљеност краљичину.

„Јесу ли бегунци већ приспели“ пипаше она брзо.

„До мога доласка овамо не беше о томе извешћа, ја дакле сумњам !“

„Онда одма поставите на пристаниште свуда стражу, да их похватају. Вежите их у гвожђе ; а дону Енрику доведите амо да јој ја пресуду изречем — она мора умрети — нема милости !“

„Ја се журим, да заповест вашег величанства извршим.“ одговор поклонивши се министар — то му беше мио налог, да серану казни, јер је добро знао вољу св. шесдре ! да ову господу гарде уништу. —

„Још нешто, господин председниче“ рече Изабела „ту је без сумње и контре — адмирал уплетен, — и њега затворите, и баците у ланце ! Оно писмо са знаковима беше им та намера ! И оног дона Олосагу, ма да је некада наш министар био, и њега ћемо на одговор позвати , јер је и он о томе морао знати — нека осете нашу руку. Журите се господин министру ! Ми несмемо издајницима допустити да па суво изађу ! Без обзира, дон Бравосу ! Ми заповедамо !“

„Надам се да ћу ваше величанство другог дана већ известити моћи, да је госпођа херцегиња у ланцима !

„Тако дон Бравосу у ланце, растављења од маршала Серане ! који неће џелатову секиру избећи, ми се заклињемо !

„Тако је и право, рече Марфори „Све ћу да упропастим, и оног грофа од Тебе,“

Жута се домина брзо изгуби у парку — Краљица је испод руке даље усамљеном путу ишла.

Пре но што краљицу и њеног матадора даље пратимо

угустиш овог парка, где су послужитељи понамештани да краљицу когод не узмирује —

О, дон Марфори се за све побринуо! У том је парку било свака уживања, која се само код западних становника Европе наћи могу, и то у такој мери, да се зајиста устручавамо ове исте опширније износити. Изабела се непрестано забављала са својим ђенерал интендантом. —

„Ја имам само још једну жељу," рече Изабела „онда је све постигнуто! Само да ону Енрику упропастим!"

„Њу и ону продржљиву господу гарде" дода Марфори, који је Серана и Прима мрзио.

„Нека сви осете моју руку! Хоћу да заборавим на прошлост — но ће више живи умаћи — "

Они се упуте у неку ћелијицу и ту мало да у шали забораве на озбиљан разговор.

Око помоћи се уплаши Изабела, кад чује да се неки кораци приближују ћелијици. —

Један ађутант задуван ступи у нутра. —

„Шта је," запита га Изабела брзо.

„Величанство — ја сам долетио на коњу "— рече задувани ађутант „да вам донесем неку вест. —"

„Опет једна вест — дакле једва су ону Енрику и њене пратиоце затворили "запита краљица бледог ађутанта и погледи на Марфорију —

Ја сам од противне среће гоњен, вашем величанству једну вест да саопштим која ће вас изненадати!"

„Па говорите!„

„У Кадиху се подигла буна — "

„То није прва, коју ћемо и угушити и казнити!"

„Гарнизон одриче послушност, и диже оружје против пуковнија вашег величанства!"

У овом тренутку дојури други ађутант, краљица пребледи ствар је озбиљнија, него што јој се у првом тренутку учинила.

„Величанство — опростите — повиче исти, и клекне — „ја сам онемио — мој је коњ пао мртав на хиљаду корачи од парка — топови грме у Кадиху — читав се о-

круг диже — трупе вашег величанства отказују послушност!“

„Па онда ћемо их поубијати!“ повиче Изабела, „ми имамо силу за то!“

„Пуковније и вароши прелазе преко онима вођама — савет министарски сумња шта ће да закључи — послао ме је вашем величанству— Гранада, Севиља, све то тамо прелази!“

Краљица сад тек види да је та вест много озбиљнија него што је она и помислити могла.

„А ко су те претеће вође “заштита она севајућим очима„ који се усудише оружје против нас дићи?“

„Величанство — *то су маршали Прим и Серано!?*

„Ви лажете — — реците још једаред — ја вас нисам добро разумела — —!“

„Маршали Прим и Серано су дошли — све пуковније прелазе њима — —‘

Краљица посрне —- то није очекивала!

„Ископајте Сантилу“ — повиче она ужасним гласом, а то је звонило као нека опомена — он није истину прорицао а ја сам га дала убити! Маршали Прим и Серано — које сам у огледалу видела, ископајте оног Сантилу — —“

Изабела се лупи рукама по лицу, испуњена страха и очајања потом се сруши на то извешће, које је на игранци у парку Ескуријалу примила —

Ни гром је не би страшније ударио.
Краљица јецаше —

„Ископајте оног Сантилу,“ рече она у највећој тузи још једаред, и потом се обнесвешћена сурва на диван — — —

LXIII.

УСТАНАК ПОЧИЊЕ.

Док се у двору као што смо видели у августу и у почетку септембра године 1.868. у Ескуријалу уживало у

раскошу, — беше у Мадритском двору само једна личност.

То беше бледа у болној постељи лежећа калуђерица Патросинија!

Она је своју постељу дала пренети у капелицу своју — то јој је изгледало као последње безбедно место.

Она се хтела молити!

Ова ужасна Аја, која је свој живот само уживању и страстољубљу посветила, која је из Флоренције неког талијанског племића домамити знала, да њега, јер је она за вишим тежила, дакле да њега уклони, пошто је он њу у Неапољски двор одвео, где су се у оно време јежовите и лепе женскиње за господство отимали.

Та Јулија са својим лепим стасом и ружичним лицем, који је са оцем Матејом и његовом владајућом браћом у двору неапољском уговорз акључила и отуда младог Франциишку од Азиса залудела. — Она је упливом тога принца постала грофица ђенуеска која у толико силнија и опаснија постаде јер је знала своју лепоту и драж мудро одржати — она која је на себе грех за грехом, поругу за поругом навлачила, беше по жељи народа џелату предата, да је овај по заслузи збрише.

Лукава Грофица је стајала са јежовитима у свези, и помоћу њиховом избегне праведну казањ, али се жиг џелатов није могао избећи.

Она је умакла — с једном лађом дође до Шпанске обале, и као Аја се придружи оној циганској чети, коју смо напред познали — узалуд је занесени принц Францишко тражио, док је најпосле на једној месојећској забави у мадритском двору не нађе.

Грофица ђенуеска, која је своја гнусна дела продужила, није се устручавала, да на себе калуђерско одело обуче — лежаше сада на под капелице, и једва могаше измучена клекнути, јер свако и најмање мицање њеног тела проузроковаше ужасне болове.

У највећим боловима, избегавао је краљ, и гроф се гадио од њених рана, напустила је краљица, заборавише је и духовници св. Марде, откад се уверише да те лагарије

ништа више за народ не вреде — Снага је напусти, и она падне натраг у своју постељу.

Све беше изгубљено — она беше обнесвешћена жена — она дрхташе.

Кад се смркло хтеде се први пут искрено молити Богу, клекне пред распеће — дигне руке —

„Милост“ рече она, милост за моју душу — избавитељу, имај милосрђа, не остављај ме! Ја те хвалим, ја ти се заклињем, да се кајем— не одбацуј ме— имај милосрђа!“

Чудноват се смеј зачује у одаји — као да спокривача глас долази, као да је сам сатана изсмејава, што га тако брзо оставља.

Калуђерица осети неку језу — очи јој постану веће — пружене јој руке дрхташе — као да чује пресуду —

„Нема за тебе милости, ти отровна змијо“ зачује она иза себе, „ти си за навек изгубљена.

Она се окрене — продере се ужасно. —

„У пакао с тобом, људска проклетињо — твој је последњи час избио!“

„Асо,“ јецаше престављена калуђерица —

„Јесте, Асо је, који је дошао, да те ђаволу пошље, Асо је, који је јаван пут нашао, ког је дуго тражио — ха, како дршћеш гадна жено коју земља носи! Тако су и твоје жртве дрхтале, а ти си се смејала без сажаљења си их у провалу бацала; и ја ћу да се смејем док те уништим“

„Смилуј се гнусни“ рече она „не пуштај ме без покајања да угинем!“

„Касно је за твоје кајање змијо! моли се твој је последњи час избио!“

Клечећа се калуђерица приближи њему пружи му руке — Асо се тргне натраг јер јој руке и врат изгледаху као скелет, безбројне је ране имала на телу, из којих је крв цурила.

Асо се укочио и гледао је мучну калуђерицу — спусти руку у којој један нож држаше, и посматрао је следства његове поше и његовог поклона!

Освета, о којој се сад потпуно увери беше ужаснија, но што је он мислио !

„Тако живи у боловима и даље, ти богом заборављена ! Сад си невредима — то је твоја каштига од Бога, да овде напуштена у ранама лежиш. Нека те слике твојих грехова облеђу ! Клечи и моли се, ја сам задовољан, моја је освета утишана !“

Асо сакрије нож у свој пршњак, и хтеде поћи —

Она устане „тешко теби злосрећниче“ рече она — нећеш проћи некажњен, што си графицу ђенуеску тако понизио — ноћно је доба, улице су мрачне — нећеш ми умаћи !“

Калуђерица брзо отвори врата, која су у њену одају водила, брзо утрчи у нутра, и ту нађе побожну браћу, која се од ње чисто поплашише —

„Ви се чудите, да сам тако овамо дојурила. Тиче се ствари, која служи вери, да браћи св. Вићентија давно траженог непријатеља св. Мадре ухватите ! Он је сад баш изишао из капелице, пошто ми је ножем препио, којим је оца Јозефа уништио —

„Циганин —“ повичу питајући калуђери.

„Он је без сумње ! Асо сад баш изиђе из двора, брзо за њим ! Ухватитега, запушите му уста, и одвуци те га у манастир ! Ваша награда неће изостати !“

„Циганин Асо ! сад нам неће умаћи !

Двор беше празан — стража се није смела упуштати да калуђерима пута пречи, јер се у опште свуда знало, да им је калуђерима и св. Мадри, краљица пријатељ била.

Кад су ови отишли у потеру, Аја се стропошта, и брзо је њене чуварице метну у постељу.

Кад се Асо уверио, да је калуђерица кажњена упути се кроз дворске ходнике на поље. Он је осећао задовољство— Грофица ђенуеска, коју је он силно мрзио, беше људска проклетиња, она сад беше невредима, — Она горда Аја, беше му под ногу у тешким боловима. Та му је помисао годила ! Он је хтео у Кадих ићи јер је знао о Енричином путовању, да чује, да ли се вратила, да јој услучају нужде помогне•

Шта се на путу Енрици догодило, то му није познато било. — у том тренутку тек је вест у Мадрит приспела, да у Кадиху топови грме, и да прогнани ђенерали, којима је на врху Серано сад долазе.

Пошто су ађутанти добили упутства, на који начин да се немир угуши, ступи ђенерал Ескаланте пријатељ господе гарде и прогнаних ђенерала — он дакле дође у Мадрид да учини припреме, да онај корак уговорен у Аламбри, што већи и силнији буде.

Ескаланте подели у касарни пушке, пошто је најпре знатан број восковођа себи осигурао; — У Шпанији ове појаве не беху ретке особито сад, кад је опште незадовољство завладало које незадовољство пређе сад и кад већине војника;

Читава опрема беше вешта, премда се ново оружије и нове заповести издавало, Ескаланте је себи ђенерале осигурао, који су Серанови и Примови пријатељи били; а само их шест беше на броју, којима несмеде он ову ствар поверити; међу овима ђенерал Новалишес. Овај беше велики привржeник краљице, јер му је она за његову храброст поклонила неко добро, чиме је ђенерала вечито осигурала.

Може бити да је то благодарност било што је Новалишес према краљици осећао, а можда је рачунао да ће и више од краљице добити, јер се јако њојзи приљубио.

Све је то оно вече кипело, кад је Асо од грофице ђенуеске долазећи, из двора изишао, и хтеде на сокакак поћи.

На његову срећу све беше пусто и сама стража га није опазила — то му је добро дошло. Он се упути покрај кућа ладом, најпосле беше у намери, да иде пласу де Паласиосу, али наједаред осети иза себе неке кораке — он стане дакле једно магновење, да се предомисли, којој ће страни да се окрене —

Око пласа де Полосиоса беше празно — преко јурише људи — фењер који је на среди горео, није могао светлити чак до зида, поред кога је Аса стајао и предомишљавао се.

На једанпут — чује он иза леђа неки жагор — у тре-

нутку кад се он окренути хтеде, добије један жесток ударац по глави.

Асо је рукама хватао по ваздуху -- у том се сурва доле — ударац са дебелом мотком, којом га је један калуђер одаламио, обнесвести га — ударац је тако жесток био, да га је близу слепог ока погодио, морао би пасти мртав.

„Ухватите га браћо — брзо ! Како ћемо најбоље однети у гурсуза, без да когод на улици примети, рече један калуђер.

„Увите га у чаршав па да га носимо ил да га вучемо што би још саветније било „рече други и онда не ће нико видети ;

„Али ако се дере ?„

„Не ће скоро к себи доћи !“

„Ако к себи дође, тај у гурсуз циганскн !“

„Све је могуће, ако се пробуди, ти ћеш га поново одаламити !“

„Мир браћо, ја знам “повиче трећи , „натуците му моју камилавку и одело калуђерско, и узмите га преко среде, двојица нека га доле ухвате па нека га воде, као да је пијан — ако виче и онда, не ће нико узети на ум, пе ће му нико помоћи, и ми ћемо лако туда пројурити !“

„Имаш право — навуците га ; Ако се баш народ узбуни, ми ћемо га напустити, да га бар мало испесничају ако га убију — онда још боље ! Пођимо мирно шњиме напред и за један час смо до улице Фобургове !“

„Пређимо делу дакле — вас двојица пазите, докле га ми навучемо !“

Полу мртво тело Асино гураше и тураше о калдрму и о зид, док су га навукли— тело је циганина тешко, зато и немогаху брзо извршити овај посао,

Најпосле га укоцају двојица да га носе. То не беше мали труд, јер су се ноге његове вукле, а глава му се као у пијанице њијала.

Овај се спровод поред зида упути пласу Педру.

Већ су мислили калуђери, да мртваца носе, јер се при таком грувању није пробудио, на једаред Асо уздане ; као

да се из сна пробуди. Полако отвори очи, али није могао знати, где се налази — та неизвесност трајаше неколико минута.

Калуђери се узнемире, кад су то опазили, они најпре сумњаху оћел даље ићи, јер је на пласу Педри било света.

„Корачај мало ниткове?“ повиче један калуђер загушљивим гласом, „мислиш да те ја носим?„

„Ко сте ви — шта радите сампом?“запита Асо слабим гласом.

„Не отварај твоја уста расколниче, или ћемо те оставити твојој судбини!“

„Куда ме водите? шта је било то са мном? — па сами калуђери? — пуштајте ме!“

„Брзо даље, скоро смо до ћошка!“

„Пуштајте ме — шта ћете са мном“ повиче Асо, и покуша да се отме, а тим пробуди пажњу пролазећег света.

„Пуштајте ме! Помоћ! Ја сам крвав!“

За неколико секуната се искупи сав свет око калуђера, јер нису баш пријатеља млого у народу имали. Сад један од калуђера приступи народу.

„Недајте се варати, љубазни“ рече он полугласно, „овај је мало угрејан!“

„Он је крвав“ рече један из гомиле „ни сместа! Ови ниткови имају опет какво зло дело у намери; видите како рањенога вуку!“

„Немојте се варати љубазни, брат је пао на камен, јер је сувише повукао.“

Сад се сав народ насмеје на ово —

„Лажљивац — притворица — као да ми незнамо које највише пио!“

Несмејте се драги — сирома брат који за помоћ виче искрвавио се на камену!“

„Избавите ме — ја нисам калуђер“ повиче Асо и покушаваше да се извуче из њихових руку.

Непуштај их сместа убиј их!“ захори се из народа!

„Они су ме збунили, да ме у св. Мадру одвуку“ повиче Асо „они су ме ранили, да само не могу да говорим!

„Ниткови! убијце! убиј их! држите их! Да ни један не утече“ повиче народ дочим њих неколико ослободе Асу, а остали појуре за бежећим калуђерима.

Прилична се потера подигне да се хорио плас Педро.

„Доле с калуђерима — доле са св. Мадром! смрт језовитима!“

Војничка се одељења приближе — ова појава изгледаше као какав устанак, као да је народ слутио, што ће се за неколико дана догодити — то беше предсказивање неком већем устанку!

„Доле с нитковима улице Фобургове!“

„Доле са свима приврженицима св. Мадре па макар они и круну носили!“

Неки калуђери у мраку утекоше — а њене пратиоце брзо сурвају на земљу. Беснило народа беше ужасно, подераше ниткове који су Асу убити хтели, потруде се да рањеном помогну, који им је причањем својим још горе узбунио крв и мржњу против калуђера!

Војничко одељење покуша да их растера, али и сами војници признадоше, да народ има право, што мрзи калуђере

Око по ноћи се разиђе народ.

Три калуђера остадоше крвава и поцепана, а остали утекоше.

Дуго после тог чуло се те ноћи:

„Доле с нитковима св. Мадре!“

Читаву су ноћ неговали циганина, јер су га за жртву сматрали, који би без њихове помоћи морао пропасти.

Пожуримо се сада, пошто смо видели, да је Асо у пркос рани на глави, после кратког времена опоравивши се пошао у Кадих, да чује шта се тамо збило, јер је у Мадриду све нешто необично изгледало.

Исте ноћи, кад су краљици у Ескуријалу оне неповољне вести стизале, које су је ужасно поплашиле, јер су јој Серану и Прима као усташке вође именовали, добије Изабела писмо од француске царице, из кога је дознала да су Наполеон и његова супруга наклоњени били, да шпанско величанство походе.

Изабела је лакше дисала, кад је ово писмо примила чело јој се разведри, и на лицу јој се опажа гордо расположење —

Царица француска је у своме писмо узнак наклоности према Изабели и сад још називаше *својом претпостављеном и независном.* То пробуди у Изабели неку сигурност. Како би се она смела плашити, кад таку заштиту има, која се несме омаловажавати. Она мора без устезања све кораке употребити, да се овом наклоношћу користи.

Изабела је дакле захтевала, да Марфори са једним саветником за један час у њену дворану дође, а она се са својим дворкињама из Ескуријала у свој двор журила.

„Морамо признати“ рече она „да већ од дужег времена оваку ноћ доживели нисмо — једна вест за другом — ађутант за ађутантом !“

„Кральица преко свога обичаја корачаше брзо, да што пре у своје одаје стигне што најбоље сведочи да добивене вести нису без значаја.

Онда заповеди Изабела ступивши у своју радену одају, да јој доведу Марфорију и саветнике.

„Дон Браво је пре неколико часова натраг у престоницу отишао да изврши наше заповести; од вашег одсудства, дођоше нам тако важне вести, да вас за извршење истих молити морамо“ рече Изабела „ви дон Марфори знате за оно писмо из Париза — инфанткиња Марија, грофица од Гиргенти, која се са својим супругом у Паризу налази, знаће о оном писму ког смо из Париза примили ! зато би ваљало грофову жељу испунити, коју нам је пре кратког, времена саопштио.“

„Мислили ваше величанство, Олосагу да отклоне“ прекине Марфори.

„Тако је, мисмо мислили на господина Мона, који би способан био да га замене !“

„Не само да га замене и да га претече“ рече Марфори, „ја сам већ одавно хтео ваше величанство на то пажљивим учинити, да тај дон Олосаго са оном господом у свези стоји, који су познати као највећи издајници вешег величан-

ства, за те би крајње време било, Олосагу натраг позвати, а на његово место поставити господина Мона“

„Ми смо у намери, односећи се налог издати,“ одговори Изабела „брзојав нека одма однесе ову наредбу у Париз, а господин Мон нека одма тамо иде. Ђенерал Новалишес, ког смо закључили маркизом начинити, нека се војском југу упути и нека тамо бунтовнике без милости казни“! Прогнане ђенерале, које похватити треба, треба одма погубити преким судом, па ма ко био. Маркиз од Дуеро нека центрумом заповеда, а гроф Честе нека буде врховни заведник војске у Католонији, Арагонаји и Валенсији. Код најмањег покрета нека пуцају и убијају ! Ми се надамо сутра у сан Себастијан ићи, да се тамо известимо, да су покушаји прогнаних осујећени ! Ви, господин ђенерал интендант, ви ће те нас и нашег супруга пратити !“

„Кад изволљевате путовати ваше величанство ?“

„Сутра дон Марфори! 18. се нада моја сестра из француске мене у Себастијану са својим супругом царем Наполеоном, да посети ! Онде су заповести, господине дворски саветниче које ће те одма министар — председнику однети — па без милости судите лудим букачима из Кадпхе !“

Изабела је још једнако овај устанак сматрала као незнатан, премда је то често у Шпанији бивало.

Олосагово место заузме Мон — Новалишес је маркизом постао, треба да иде у Андалузију, да умири побуњене луковније и да поубија повративше се ђенерале.

„Ђенерале Серану, Дулсу, Милана и Прима“ тако је стајало у писму на управитеља Новалишеса, „да се ставе пред ратни суд, и да се поубијају.“

А за Енрику и њеног пратиоца је казала своју жељу Гонсалесу Бравосу — она се надала за неколико дана повратити мир, а за случај ако се побуна умножи имала је по своме рачуну савезника у цару Наполеону, који ће све жртвовати, да се у његовој земљи избегне пример овај, који се у француској лако породити могао.

Тако је рачунала Изабела, спремајући се на пут, о ком ћемо напред ксју рећи. Она је хтела избећи Мадрид.

Краљ је био зловољан — Отац Кларет није заборавио свој зборник да понесе. — Другог дана је јурио двор на север.

Пре него се у Мадрид вратимо, да видимо, шта се тамо догодило, морамо овде напоменути, да гроф Гиргенти није са својом супругом у браку срећан био ; као и код Француске од Азиса. Гроф Гиргенти овога сродник , беше тако исто мали и незнатан — а инфанткиња Марија крупна као краљица.

Он је приметио да грофица Марија Рамира љуби, зато је вребао прилику да га упропасти ; он је шиљао на све стране људе да га известе где се Рамиро налази, да га пошље краљици, јер је знао, да она њега и Енрику тражи ; дакле да их обоје казни.

Један од његових слугу, баш оног дана кад је краљица Ескуријал напустила, пошље му брзојавну вест да одма у Шпанију иде. И он после неколико дана отпутује из Париза, и то без да га инфанткиња као супруга свога испратила, јер је само грофа од Тебе љубила.

Новалишес намести своју војску од десет хиљада људи око Аранхуеса ; он је мислио то ће довољна сила бити да бунтовнике умири.

У Мадриту су држали пуковније у касарнама пажљиво а нико није ни слутио, да ће ђенерал Ескаланте у Кадих да иде.

Гонсалес Браво се побрине благовремено, и пошље своја добра чак преко границе, а новце пошље у Француску.

А сад је могао безбрижно гледати ток читаве ствари, у толико је мирнији био, што је држао да се све утишало.

Маркиз од Новалишес се није варао, он је хтео са својим штабом наступајуће ноћи у Аранхуес да иде, а одатле с уједињеном трупом даље на југ да продре.

У здању управе у Мадриду је владало необично кретање. Официри су долазили и одлазили — ађутанти се разбију — послужитељи су трчали тамо и амо.

Прозори су осветљени били — Маркиз од Новалишес, велики јак човек, прими последње гласове, који су од по-

јединих пуковнија долазили, пошто је најпре са заповедником ђенералног штаба за местне околности наредбу учинио.

Покрај њега је стајао Гонсалес Браво, који је баш сад неке наредбе од шпанске краљице донео. Сад ступи неки ађутант у дворану — напољу је био метеж, који је чак довде допирао.

„Шта је још ново?“ викне Новалишес ађутанту, који му се приближивао.

„Неки странац чека напоље, који хоће са господином Маркизом да говори!“

„Странац? Ја то не марим да чујем, особито данас! Пошљите га даље!“

Ађутант се удали, а после се неколико минута опет врати натраг.

„Странац неће да иде, он се заклиње свецима да има господину Маркизу важну вест да саопшти, и то у четир ока — он је немиран и скоро очајава!“

„Онда га пустите унутра!“

У реду је било, да Гонсалес Браво сад одступи — али га Новалишес задржи, да буде сведок њиховога разговора, а остале присутне официре отпусти.

Странац уђе унутра — на његовом се лицу могла опазити нестрпељивост и хитња — он је имао дугачак црн огртач и шпански шешир.

Гонсалес Браво га погледи, јер се надао, да је тај странац бунтовнички издајник; на лицу се министаровом видело да је пребледио као да је неку једноликост видио.

„Не може бити!“ рече он, кад је странац приступио.

Он сад збаци огртач.

„Гроф од Гиргенти!“ — викне зачуђени Маркиз.

„Он сам, господо моја!“ одговори гроф пријатним поздравом, који је у оделу шпанскога ђенерала обучен био. Ви се чудите о мом доласку — не беше друкчије! Чујте. Ја сам из Париза дошао, јер сам дознао неке важне ствари и то за краљицу, с тога сам и јурио овамо!

„Величанство није ни слутило о вашем доласку!

„Мој је долазак тајна, као и мој план, господо пико неслути о томе, шта сад баш из Кордове и Севиље долази !“

„Из Кордове ? — онда ће те без сумње знати више него што нам депеше јављају !“

„Ја знам све Чујте ! Један део прогнани ђенерала је је у Кадих приспео — варош је та бунтовничка — Серано купи војску, да се код Кордове смести ! Јужне су вароши врло сложне, да му се придруже, и ја мислим да ће за осам дана имати силу , која —“

„Онда више нема сумње, да је готово цео Кадих у усташким рукама“ прекине Новалишес грофа.

„Нема сумње ! Побуна сваким даном расте !“

„И маршал Прим — ?“

„О њему нисам могао ништа дознати— Серано је канда вођа, а ја вам не могу претајити, да је свуда примљен !“

Гонсалес се намршти код ових речи.

„Њега ћемо туђи и казнити,“ рече Новалишес.

„Ако га победите, господин Маркизу“ рече гроф „ал то неће тако лако ићи, као што се овде мисли, ја сам умотан имао прилику ту ствар да проучим ! Има само једно средство, један пут, да се побуна угуши !“

„А то је ?“ повичу Гонсалес и Новалишес.

„Да се са маршалом Сераном осигурамо !“

„На сваки начин је он најжешћи непријатељ њеног величанства рече министар — председник, „а ја незнам друга начина, него борбу.“

„Ја желим, шњиме да се мерим“ викне Новалишес , „зајиста је то част за мене, против славнога мача борити се !“

„Извините ме, ако вам истину исповедим господин маркизу , да ја у том случају мислим да ћете ви подлећи !“

Новалишес ово прими за увреду.

„Ви сте се расрдили на моје речи господин маркизу, ал је ипак истина ! Дође ли до јавне борбе онда ће Серано вас потући — не заборавите да ја овога часа из Кордове долазим.“

„Онда ћемо ми за нашу ствар знати умрети господин грофе!“ одговори Новалишес.

„То је врло лепо, само је штета што тиме нећете њеном величанству користити, кад преко ваших лешина побуна даље устраје! Не, не, господин Маркизу, има неко друго средство, да се маршал Серано задржи, а бунтовнике да угушите!“

„Па онда нас не мојте мучите, господин Грофе“ рече нестрпељиви Новалишес.

„Средство, које идуће ноћи у нашим рукама можемо имати — дозвољено средство, изврсно дејствујуће средство! Ви знате да је херцегиња дела Торе у пратњи оног ново скованог грофа — та како се зове —“

„Ви мислите грофа од Тебе?“ помогне му Гонсалес Браво, који такође радознао беше.

„Врло добро! који је прогнане ђенерале ослободио, и срећно се вратио —“

„То знамо на сваки начин!“ викне Гонсалес ступивши ближе.

„Дакле херцегиња и њен услужни гроф од Теба су у намери, да напусте Кадих -- поменута херцегиња ће са његовом пратњом у свој дворац Делмонте. Ове ће ноћи проћи равницу од Вега — а идуће ноћи ће бирати пут кроз варошицу Батисту —“

„Шест миља јужно од Аранхуеса —

„Тако је! врло ће лако бити да се похватају —

„Изврстан и важан предлог!“ рече Гонсалес Браво, који је при том на краљичину заповест помислио да ма како омражену Енрику у њене руке доведе.

„Важан лов за престолне ствари“ настави гроф даље „ми ћемо са херцегињом дела Торе добити и бунтовничког вођу, који ће хтети своју супругу да избави, па ће пристати на свака наша захтевања!“

Маркиз од Новалишес стајаше замишљен — његово се чело намршти.

„Ви се устежете, да то усвојите,“ повиче гроф, „јер се тиче једне госпе; ипак ви заборављатэ господин Мар-

киже, да ћемо ми овим начином избећи крвопролиће, које ће по околностима ужасно по њено величанство испасти!“

„Не закашњавајте мој драги ђенералу!“ рече Гонсалес, ступивши Маркизу ближе „краљица хоће баш ту супругу Серанову, која се усудила оне ђенерале ослободити, па ма шта коштало!“

„Онда нас пустите да ми прекрхамо господин Грофе, ја мислим, да ћете ви желети да ви једном коњаничком пуковнијом управљате, и да сутра истом заузмете шуму код Батисте?“

„Изврсно мој драги Маркиже! На тај ће нам начин испасти за руком, да победимо! господин ће министар имати доброту, да њеном величанству јави, да је Гроф Гиргенти, супруг инфанткиње Марије отишао пуковнијама.“

„Без сумње, господин Грофе! ја ћу још више назначити, за велику заслугу коју ви имате! Да на сваки начин херцегињу дела Торе ухватимо!“

„Са оним издајничким грофом од Теба, нека буде, жива или мртва мора пасти у наше шаке!“

Гонсалес Браво се препоручи грофу од Гиргенти врло радостан и пун наде, — да ће се на тај начин устанак угушити; у неповољном случају, краљици ипак услуга учињена, коју никад заборавити неће.

Гроф од Гиргенти и Маркиз од Новалишес се упуте у пратњи својих ађутаната и једним богатим штабом својим коњма и јурише колодвору, да тамо нужне наредбе учине.

План малог љубоморног грофа беше као што ћемо видети, приличан, и он се за бадава излагао опасности, кад се преобучен журио Кордови.

Предстраже усташке беху га предухитриле, заузме дакле сав троугао између Кадиха, Севиље и Кордове; и тај их успех оживљао, у толико више, што их је врсни маршал Серано предводио.

Пристаниште и тврђаву Кадих заузеше прогнани ђенерали за неколико дана по повратку своме. Лађе „Вила де Мадрид“ „Сарагоса“ „Изабела II“ „Цинсара“ и „Тетуан“ са својим гарнизонима прве су топове избавили, а Топето

са својим капитеном Јозефом Малсампом су учинили припреме.

Док је Серано са једним делом прогнаних ђенерала, поздрављен од становника Кадихе, Прим се журио, праћен од неколико лађа у Каталонију, да и тамо побуни, да се општи устанак оствари.

На управљаче у Кадиху стигну наредбе, тврђаве без крвопролића да отворе. Топови истина грмише са лађа и из шанчева али ништа не гађаху.

Серано и Топето заузму следећег дана Кадих и сву околину.

Енрика и Долореса се бурно поздраве, сузе су им од радости текле, јер за неколико недеља очекиваше их смрт или победа.

Као што краљици, тако исто и Серану допираше многе вести, на једаред му се достави о бомбардовању Кадиха, и он се реши херцегињу да уклони са бојишта. На то га је још више приморавало, кад је дознао, да је Изабела отишла у сан Себастијан, а осим тога многе племићке породице утекоше са бојнога поља.

Францишко рече Енрици :“ Рамиро ће те пратити, то ме теши, ви сте све могуће чинили“ рече Серано официру младом рукујући се шњиме“ да нас само избавите ви ћете опет пут наћи, да тим мила моја Енрика избегне овај метеж !“

„Ја ћу се журити, да вашу супругу осигурам, па да се брзо вратим, да вам помогнем !“

„Тако је млади пријатељу, нека је свака рука благословена, која се за лепу отаџбину диже ! за неколико недеља се надам да ћу те загрлити моћи, ако св. богородица с нама буде да победимо !“

„Ја се тако бојим, Францишко“ рече Енрика, узевши опроштај од свога супруга „ја не могу ништа више, но само се за тебе молити Богу !“

„Моли се ти племенита душо ! Твоје речи неће не саслушане остати ! Буди смела ! — Што си ти извела теже је и опасније било, но што ми имамо да извршимо !“

Јака путничка кола у којима су четири коња упрегнута, одвезу Енрику и Рамира, а шест момака као пратиоци и чувари беху спремљени; свима је налог дат да безусловно слушају грофа од Тебе, и пошто су у тој крајини рођени, знали су најпречи пут.

Преки путеви као и брзојавне свезе беху последње ноћи распачани. Серано испрати своју супругу неколико миља, и по опроштају се врати у Кадих, да са ново долазећим пуковнијама заузму пут Кордове да тамо силну војску смести, која је имала изгледа да ће се сваким часом у множити.

Франциишко Серано и не слућаше, да се о путовању његове супруге у Мадриду знало. --

---

LXIV.

ЗАРОБЉЕНИЦИ.

Војска ђенерала Навалишеса на дан његовог доласка у главни логор код Аранхуеса, заузела је већ више миља. Резервисте, који још долазише, треба следећег дана да су сви на месту.

Коњаници грофа Гиргента, одоше више миља напред, тако да су предстраже по бреговима лежале куда се морало проћи.

Следеће ноћи, треба свита херцегиње дела Торе кроз Батисту да прође, зато су је свуда опколили, на све стране су страже постављене биле; који би одма јавили управитељу војске како би се путници указали.

На тај начин беше мали гроф од Гиргенти сигуран, да ће их похватати.

Мрачна ноћ беше, јер су облаци заклонили сјајни месец. До по ноћи горели су фењери код војске — после се почеше један по један гасити, војници су лежали увијени у својим огртачима у дубоком спавању — преко стајаху

страже с пуним пушкама, а иза ових се налазио ђенерални штаб.

Тишина је свуда около владала — Главна је војска могла безбрижно спавати, јер су коњаници грофа од Гиргента на неколико миља напред били. Ови не имађаху ни ватре нити икаквог другог знака — хтело се све избећи, што би их могло. издати. Они спаваху стојећки поред својих коња, како би само могли на први знак већ у седлама бити.

Пуковник Цебалос, нећак грофа Честе прилично суров човек, уверио се сам пре по часа, да су војници сви по пропису снабдевени, јер би иначе кажњени били.

Пут, који је Батисти водио, није се могао у мраку распознати, за то су ставили три страже иза дрва, која около тог пута беху. Стражари су везали своје коње, и гледали су управо у варош.

То беху три брадата човека, три војника да их ни сликар лепше не би насликати могао, озбиљна лица.

„Немам мира, што маршал Серано преко код Кордове стоји,“ рече први.

„И мени се не свиди, против наших бивших војсковођа ићи!“ рече други.

„Само може једно бити“ рече трећи „шњиме или против њега бити.“

„А како стојимо са платом море? Јесте ли ви за четири недеље паре видели? Преко је друкчије, ја вам кажем! Је сил ти под Сераном кад страдао, Дијасу? Јесил ти под Сераном плату изгубио, Фернандо?„

„Не, не, Кристијане, ја се слажем с тобом“ рече Дијас „нек ме враг носи! И ја ћу преко, Виларанси нису били луди!“

„Цела пуковнија са официрима је прешла — усташима, није се ни један човек устезао — ако још две недеље овако остане, неће ђенерал Новалишес ни једне пушке око себе имати! Он мисли ми морамо да гладујемо!“

„Варошани и сељаци немају ни сами ништа шта можемо од њих захтевати?“

„То не иде даље овако, кажем вам ја, још ћу три дана чекати — онда ме више нећете видети!“ рече Кристијан.

„Ако и ми с тобом не пребегнемо!“

Дубока ноћ се ширила по путеви где су ове три страже биле, које су овај говор водиле, које, да је претпостављени какав чуо, платили би главом — незадовољство је сваким даном расло, да су ови без страха своје мисли рећи смели. Далеко од њих лежала је варош Батиста. Тишина је свуда владала —

Мора да је прешла поноћ, кад је Кристијан напрасно ћипио — усправи своју главу, јер је чуо неко шуштање из далека — Дијас и Фернандо примете то исто.

„Ја би се обесити дао, да је то њихов бич пуцао“, рече Кристијан, леже на земљу и мете уво на њу.

„Без сумње, Дијас трчи пуковнику натраг — док смо ми још овде, морамо га слушати — то су нека кола, чујете ли лупу?“

„Са свим јасно!“

Брзо, Дијасу ти мораш пуковника Целабоса довести извести га, да се нека кола приближују.“

„Задржите их!“ викне Дијас, бацивши се на коња и отиде

Кристијан и Фернандо наоружају се да пресеку пут колима, и пошто то неможе без силе проћи, извуку своје самокресе из седла и опколе пут.

„У најстрожијем случају ћемо пуцати“ повиче Кристијан загушљивим гласом своме другу „ми управо и не знамо о чему се овде ради!“

Да је само један од прогнаних ђенерала, који би преобучен покушао у Мадрит, да иде.?

„Он неће у нами непријатеље наћи!“

„Чујеш ли потковице! кола су јахачима праћена, ал се још незна колико их има.?

Најпосле угледе велика путничка кола, и за њима неколико јахача — број ових нису могли знати.

Кристијан и Фернандо чекаху, док нису двадесет ко-

рака до њих дошли, онда с обе стране приступе колима с дигнутим рукама и повичу;

„Стојте! у име краљичино!“

Управљач коња је најпре помислио на лопове, јер ошине коње и пројури кроз њихове пружене руке.

„Станите, или ћемо вам убити коње! повиче Кристијан претећим гласом.

Кочијаш опази самокресе.

У истом магновењу скоче кочијашеви пратиоци на обадва војника — они су имали самокресе и учини им се да су лопови.

Кристијан сад опази да су пратиоци слуге. а не војници.

„У име краљичино, заповедамо вам да станете! Ви сте код предстраже краљеве војске, а ми имамо заповест свака кола да задржимо.“

„Само да то није нитковлук!“ рече један слуга силазећи с коња, а кочијаш задржи своја кола.

„Сењор“ повиче Кристијан претећи; „невређајте све шпанске војнике, видители одличије! Ми нисмо пустахије!“

„Опда нас пусти, посланик Валин и његова супруга су у колима!“

Кола се мало отворе, и неки се непријатан глас чује из кола:„ Шта је, шта си стао, Јоакиме?“

„Ми смо на то приморани милостиви господине! Ови људи, који су као војници обучени тврде, да нас морају задржати, јер се приближујемо краљевској војсци!“ одговори кочијаш.

„Проклети! Шта то значи!“ повиче тај господин из кола, дочим се и женски глас чуо, „терајте одавде! То би било још бешње, дасе каква ноћна тица обуче, те да путнике на путу задржава!“

Кочијаш замахне бичем, обе се слуге баце на Кристијана, и коњи жестоко повуку покрај стојећег Фернанда, скоро да га прегазе, који ипак ухвати својом челичном руком за уздице, и заустави коње.

Док је Кристијан обема слугама претио, да ће их по-

убијати, ако само корак на пред пођу, зачују се с друге стране коњске копите.

Они у колима седећи, као да су неодважни и као да се саветују.

„Ни сместа, рекох вам“ повиче Кристијан који је сад раздражен био„ неће те нас бадава називати ноћним тицама и лоповима!“

Али будите паметни, то је — “

„Ах шта памет! ма то био ко му драго — ево управитеља, он ће вам рећи, о чемусе врзе!“

Сад прискоче шест до осам јахача, напред пуковник Цебалос, кога је Дијас довео.

Цебалос види, да обадве стране слуге коњанику Кристијану прете, и повиче на њих: „напред угурсузи, или ћу дати пуцати на вас! које у вашим колима? говорите! Ви окловате — долазите у неприлику! Охо, без сумње, ми смо добар лов учинили!“

Кола се са свим отворе, Цебалос се њима приближи

„Испрежите — или нећете! Дијас узмите уздице, али ипак морамо прво видети, да ли се не варамо!“

„Шта је — јесмоли у ратном стању да шпански грађанин са својом супругом не сме путовати без узнемиравања? Јесмо ли ми међу непријатељима, или сте ви шпански официр повиче господарев глас из кола, и нагне се из кола.

„Умерите ваш језик, господин грофе,“ одговори Целабос, и у том безобразно погледи у кола, да се увери, да један господин и једна госпоја у нутри седе и ви заборављате да сте заробљеници, и да у мојој руци стоји, да вам овде на месту убијем!“

„Света богородице“ јецаше госпа у колима „ми смо изгубљени.“

„Много вам је испало за руком, госпо херцегиња што се овде у земљи веле издојом назива! Да, да, господа и не слутише, да је ово путовање нами јављено, и да ми добре очи имамо.“

„Господин грофе — госпо хеоцегињо?“ — понови зачуђени господар кола, “ја вас не разумем, господин пуковниче!“

„Како природно ви ваше чуђењь правите, и како изврсно се ви претварати знате, господин грофе од Теба ипак вам то неће помоћи.“

„Ја незнам шта ви говорите, и шта ви од мене хоће-

те, господине мој, ја сам посланик Валин и путујем с мо јом супругом у Мадрит!“

„Посланик Валин — аха — тако, тако“ смешио се пуковника Цебалос „Ја се сећам, да сам то име заиста чуо зато није хрђав избор, ког сте ви узели! Ипак манимо се те комедије господин грофе! — Ви сте поред херцегиње, коју ви од више недеља пратите мој заробљеник! Напред пуковничкој управи! Ви нећете дуго преко ваше судбине у сумњи бити, господин гроф од Гиргенти се радује, да вам исту изрече.“

„То је самовоља — “

Речи се у колима прекину, јер је Цебалос врата затворио.

„Ви ћете остати на вашој стражи“ заповеди он Кристијану и Фернанду, Дијас нека тера коње, слуге нека јаше у нашој средини, и би ће те убијени, како се у судите на бегство и помислити! Ви господо окрене се пратиоцима „имаћете доброту, да останете поред кола, да не би когод утекао! Ја вам могу напред обећати, да ће вас краљица наградити.“

Било је, као што је Цебалос рекао. Кола пратиоци опколу, обе слуге морадоше у среди остати, Дијос је седео поред кочијаша, а сам Цебалос је јахао час једном час другом страном од кола, која су пуковничкој — управи јурила где ће још те ноћи гроф од Гиргенти изрећи пресуду.

Да, Цебалос је тако о томе уверен био, да ако ове не вредиме оставе, да ће краљици неправо бити; он је био врло радостан да је ове опасне личности у својим рукама имао.

Сад се приближиваху стражи, и кола савију иза ове шаторима.

Још беше ноћ, кад су пред шаторима стали. Ађутанти известе пуковника Цебалоса, да је гроф од Гиргенти пре једног часа, са млого бројном пратњом логор напустио.

„Дакле онда ћемо господину грофу један посао да олакшамо,“ рече Цебалос, скочивши са свога коња „дајте свећу, дувајте ђенерал — марш да се светкује нека нова жртва, за које пуковнија мора на ногама бити, да види, шта бива са краљичиним непријатељима и издајницима!“

После неколико тренутака, пошто су господина и госпу из кола скинули, задувају трубе и добош је ударао, позивао је коњанике са оруже.

Сад се у шаторима опази светлост — необично се спремање приметити могло.

Цебалос поздрави официре пуковније своје, и заповеди да заробљене изведу. довде.

Госпа је из једне несвести у другу падала — њен пратиоц, беше блед, јер су све молбе биле узалудне.

„Ја вас питам господин грофе од Теба“ говораше Цебалос њему пред скупљеним официрима , да ли још задржавате лажно име ?“

„Умилостивите се — шта сте предузели са мном ? ја вам се заклињем да сам ја посланик Валин !“

„А она госпа тамо ?“

„Моја је супруга, тако ми душе !“

„Немојте пренаглити са таком заклетвом господине грофе. Ви долазите из Кордове — !“

„На сваки начин, да са мојом супругом у Мадрид идем ! Ја ни слутио нисам о том, да мене за грофа, а моју супругу за херцегињу држати могу !“

„Ја се надам господо моја,“ окрене се Цебалос стојећим официрима „да ће те и ви као и ја мало речима грофа од Тебе веровати, и да ћете шта више мога мнења бити, да на кратко свршим : молите војничког капелана, да овамо дође !“

Хтедоше се неки гласови подићи, да се причека на повратак грофа од Гиргенти, који је заробљене познавао ипак је Цебалос хитар и одлучан био са својим наредбама да се није нико усудио, њему се противити.

„Ми ће мо господину грофу да уштедимо труд. Мени се савотно чини, да са овим издајницима не треба имати обзира ! Зар би нами боље било, да паднемо у усташке руке ? зато на кратко по чланцима преког суда ваља поступити! — Господин капелану ?“ окрене се долазећем свештенику „подајте дакле грофу од Теба и херцегињи дела Торе последњу утеху !“

Ужасне су ово речи биле за стране путнике — изриче им се смртна пресуда !

„То је убиство — не чувено убиство !“ повиче бледи

странац, „то је против народног права и закона! Ја сам посланик Валин — ја хоћу да се ставим пред ратни суд! Ја не признајем пресуду оног официра!“

„Чините вашу дужност господин капелану!“ викне Цебалос, у том се супруга нутника овога на земљу стропошта. —

Неки се од официра окрену — призор беше ужасан и убилачки — узалуд је покушавао свештеник да странца увери да је он гроф од Теба — узалуд га опоминьао на небо — странац је беснио, он се противио стражи, која га везати хтеде. —

Цебалос покаже и означи, кад се зора указивала оделење близу лежеће пешачке пуковније, које ће оделење прво слуге па после овај несрећни пар на сто корака од овог шатора поред неке шуме поубијати.

„Нема сажаленьа господо моја“ повиче он официрима на којима је приметио, да се не слажу шьиме „нема милости за таке непријатеље ньеног величанства, као ови двоје! Зар да нас усташи исмеју, ако их са читавом кожом пустимо? Никад више!“

„Али доња — херцегиња“ — усуди се један од официра да напомене.

„Ви мислите, према доњи ваља имати обзира? Мој драги пријатељу, ви заборављате, да је то она доња, која је произвела грађански рат. Кад је као човек радила, нека као човек и пресуђена буде! Ја узимам све на себе! Чините што сам вам заповедио!“

Доња беше готово мртва, кад је војници са земље подигоше, да прими причешће — одвукоше је на заповест пуковника код шуме, везаше је да изврше пресуду.

Наступајући дан осветљавао је убилачки призор, који се у краљичином логору десио, и ужасни знак опште борбе беше то.

Пешачко оделење, стави се у ред — Цебалос хтеде сам командовати.

Вежу несрећне слуге за дрва и доведу их овамо, да виде, шта са велеиздајницима бива!

С неком хладноћом командоваше Цебалос да *пуцају !*“ — а сироте жртве са голим прсима висиле су везане о стуб.

Одрешу се лешине, и метну се тамо путник и његова супруга — и самих војника срца противише се овом неделу — али претећи поглед Цебалоса, опоминьаше их на послушност — обе жртве сад се само молише и јецаху — вежу их сад за дрва — војници су своје пушке поново пунили и укоче се чекајући на цебалосову команду. —

У тренутку кад је хтео заповедити да пуцају, зачује се неки не обичан жагор из шатора и логора. Сад опале — „обуставите извршење“ — викаше из шатора, и сам пуковник Цебалос опази неке јахаче и за овим нека каруца. —

„Обуставите извршење ! Господин гроф од Гиргенти је заробио грофа од Теба и херцегињу дела Торе — преко се налази у каруцама !“ извештаваше Гиргентијев ађутант.

Сад беше касно —*посланик Валин и његова супруга, падоше као жртве гнусног Цебалоса*, они су висили мртви о стубовима !

Што смо овде причали, потпуно је исторично — тај несрећни Валин и његова супруга први су као невине жртве пали. Ово се недело пуковника Цебалоса крило.

Лешине су брзо уклонили — Цебалос се журио шаторима, у које сад баш Енрика и Рамиро са јаком заштитом дођоше.

Кад су зауставили Валинова кола код Батисте, друга је предстража опазила на страни кола, у ком је херцегиња дела Торе била, коју су шест момака пратили. Знак један, брзо извести оближње страже, а ови одма јавише грофу од Гиргенти.

Овај се мали љубоморни господин упути одма са јаком пратњом, да сам зароби грофа и херцегињу, коју се он надао да ће наћи.

Он се није преварио ! Док је Цебалос оне невине одвео и убио, надьлада лако Гиргенти са својом војком они шест момака, које је Серано својој супрузи у помоћ дао ! Рамиро види да мора подлећи, јер је Гиргентова стража јака била — његови момци и неки од краљичини лежаху

мртви на земљи, кад се он и херцегиња за заробљенике изјаве.

Ађутант грофа од Гиргента увераваше га, да ће он и херцегиња у нечем поштеђени бити, — а бежати не смедоше, јер би још горе било.

Енрика се види у рукама својих непријатеља — она је знала да неће држати речи, да ће за све платити, што се у последњим недељама догодило. Она је знала да краљица умире за тим, да је у своје руке добије; код тих мисли пребледи!

Рамиро се трудио да је ослободи. Он неби са Енриком даље ишао, да је знао, да је краљичина војска сву равницу заузела, он се надао да ће тим путем сваку неприлику избећи, а сад се види у рукама оног човека, кога је јако мрзио, — јер га је инфанткиња Марија њему претпоставила! —

Енрика и Рамиро буду одведени сваки у један шатор, и опколе их јаком стражом.

Гиргенти се журио са својима ађутантима радостан у главни стан, да ђенералу Новалишесу саопшти, да их је похватао.

Гонсалес Браво, као да је нешто слутио, дошао је баш сад у логор, и срдачно поздрави грофа од Гиргента.

„То је више од добивене битке, господин грофе.“ рече он „дозволте ми да о овоме одма известим њено величанство у Сан Себастијан!“

„Било би саветно да заробљеника осигурамо,“ рече Гиргенти.

„У запт, изврсно! господин маркиже“ окрене се Гонсалес Новалишесу, „ја се надам да нећемо више хрђаве вести добијати, да издајничке пуковније усташима прелазе — ја се шта више надам, да смо без мача победили!“

„То је за мене мало, господин министре!“

„Ја вам верујем, тако храбар ђенерал као ви не мари да ово без крви прође! Ипак се не смемо закашњавати да одма једног официра маршалу Серану у Кордове пошљем, који ће истоме предлог ставити, хоће ли да продужи

своју преузету борбу, и да нађе своју супругу мртву, или ће престати, да своју супругу не вредиму види!“ —

„Колико ја херцега дела Торе знам“ рече Новалишес озбиљно, „убиће официра, који му овај глас донесе!“

„Такови се посланици несмеју дарнути!“

„Нека су — међутим, господине министру, и ја неби добар стајао, да такав посланик из мога шатора читаву кожу изнесе!“

„Ја нисам тако страстан и забринут као ви господине маркиже“ рече Гонсалес Браво „њено величанство неће никад заборавити, да ову заслугу награди, ако вам испадне да Шпанији уштедите рат, која сљедства ми иза нас не смемо превидети!“

„Ја држим да морам господину министру одредити,“ рече гроф од Гиргенти „овде се тиче само вође усташког што он претпоставља — и ја мислим да сам чуо да херцег дела Торе своју супругу врло поштује и љуби, да ће он промислити, па ће се превити кад има избор, преко лешине своје супруге даље да се бори, или да је не вредиму опет види!“

„Ја имам узрока за то, да ту посланицу ни једном од мојих официра не поверим,“ рече Новалишес, „јер у том случају не ће Серано сумњати шта да бира — то само може један од нас ту ствар свршити! Пишите му одма једно писмо, господине министру, у ком ћете му јавити, да ћу га ја за три дана на тајни договор посетити! — Ја вам морам исповедити, да сам се тешко на то решио, али ћу ја то извести, да види величанство моју неограничену оданост!“

„Изврсно, госнодин маркиже! Ја ћу се сам журити како отправим писмо бунтовничком вођи Серани, у Сан Себастијан, да краљицу о вашој смелости известим. Будите уверени да ти нови докази ваше оданости, доносе вам лаворове венце, јер шта краси јунака лепше од одважности и племенитих мисли! Не само мачем господин маркиже, и тако ће те победити, која је победа у толико лепша, јер отклања грађански рат!“

Пре но што се пожуримо главном стану нашег јунака и његових пријатеља, морамо читаоце упознати са оним, шта се међу тим са Изабелом догодило.

LXV.

У САН СЕБАСТИЈАНУ.

Ми смо видели какав је утисак на Изабелу учинио позив царице Евђеније.

Краљица без одлагања отпутује на француску границу близу Пиренеја у варош Сан Себастијан, која на мору лежи, где ће 18. септембра дочекати цара Наполеона и његову супругу.

Изабела се надаше, да јој овај састанак мора од велике користи бити, да ће добити помоћ, јер је цар Наполеон не може одбити.

Олосага је био одозван из Париза, и путоваше у Мадрид. Његов заменик је пратио овај царски пар; тако је исто и француски посланик господин Мерсијер де Лостенде краљицу у сан Себастијан пратио, а није смео ни Марфори ни отац Кларет изостати.

Калуђерица Патросинија је отпутовала у свој манастир код Аранхуеса, пошто јој није испао план да Асу упропасти, а ране јој све већма досађиваху.

Краљичина мати је са својим супругом и млогобројном децом отпутовала у св. Адресу — она је напред увидела пропаст која је Бурбонској предстојала. —

У дворцу Сан Себастијану, чији су прозори и балкон у далеко море изглед имали, очекивала је Изабела нестрпељиво 18. септембар. Она се од овог састанка млогоме надала!

За то су време из Мадрида јурили брзојави од Гонсалеса, који су смерали на обуставу побуне; али не могаху ништа израдити; јер су већ и лађе прешле усташима, и устанак се на сва острва брзо распрострео.

Кад је краљица извештена била, да је гроф од Гиргенти против њене воље у Мадрид отишао, ужасно се је-дила! То беше знак њене нечисте савести, јер је у свима рођацима такмаце свога престола гледала, и зато се свију бојала! За то је одавно херцега Монтпенсијера и сестру, Лујзу прогнала, који су сад у Лисабону живили — а за-то је и своју кћер у Париз послала — она се плашила да се који од њих овом побуном не користи, јер се она осе-ћала врло слаба на престолу.

На заповест краљичину спремљене су биле неколико дворана, у којима ће Изабела француског цара примити.

За двадесет и четири часа после заробљене Енрике и Рамира дође Гонсалес Браво у сан Себастијан, и пријави се краљици.

Изабела једва чекаше да чује извештаје.

„Ви сте победиоц без мача, дон Бравосу, ми то чи-тамо на вашем лицу!“ рече краљица пошто јој се дворски пузавац поклони.

„На сваки начин, величанство, срећан сам донети вам вест о победи!“

Говорите мој драги дону — така нам је вест ну жна јер нас је она вест, да је гроф од Гиргенти у војску сту-пио, јако ражљутила!“

„Супруг инфанткиње Марије је ту и помогао да се вашем величанству тако важна услуга учини! То је наш узајмни труд, који са опасношћу скопчан беше, и који нам за руком испаде, да смо херцегињу дела Торе и њеног пра-тиоца грофа од Тебе заробили!“

„Херцегиња ухваћена!“ повиче радосно Изабела „то је најбоља вест, коју нам донети можете, господин минис-тру! Херцегиња ухваћена! О нечувене радости! Дал је Серано то слутио?“

„Док сам се ја овамо журио, отпутовао је господин мар-киз од Новалишеса у бунтовнички табор, који код Кордове лежи.“

„Маркиз се у суђује тако што!“

„У том случају се може на све усудити величанство!“

„Имате право, господине министру.“

„Маркиз ће — у име вашег величанства преговор водити — или да Серано продужи своје предузеће, у ком ће случају његова супруга као жртва пасти, или да престане —

„Изврсно, маршал се неће промишљати! У сваком случају заповедамо да се Енрика на сигурно место стави! Чисто би летели у престоницу! Саопштите ратном министру Кончи, да је наша жеља, да се грофу од Гиргенти још једна коњаничка пуковнија даде, то ће му одличије пријатно бити! Вас ћемо и господин маркиза знати наградити, док се у Мадрид вратимо! Наша је највећа жеља испуњена, да смо Енрику у наше руке добили! Не треба штедити господине министру, без обзира! Ми вам заповедамо да их у ланце окујете!“ —

Изабела се размећала својом силом, што је прилику добила да своју мржњу излије — она није ни слутила, да док је она своје налоге Гонсалесу издавала, да је на југу бура отпочела и да ће за неколико дана та њена радост у очајање се претворити.

„Објавите у Мадриту и у свакој већој вароши преки суд!“ рече Изабела министру, кад је овај већ поћи хтео. „Ми нећемо само херцегињу де ла Торе да плашимо, него хоћемо све духове да уверимо да смо ми господар и да остајемо! У најдубљи затвор са херцегињом и њеним пратиоцем — у ланце!“

Услужни Гонсалес Браво се журио у Мадрид натраг, дочим је краљица уживала у радости.

„Једва — једва већ!“ викне она „тешко теби која си се усудила мени пркосити, која си знала отети ми Францишка Серана! Твој је час избио!“ Двогубу победу је имала у рукама. „Ти си изгубљена, Енрико, хоћу моју мржњу на теби да излијем! Још у почетку мога живовања са Францишком, ти си ми у путу била, од десет година гониш ти моју вољу за осветом, и у век ти је испало за руком, да избегнеш мојој сили и мојим рукама — али сад ћу сав гњев на теби излити, уништићу те и за навек уклонити!

Јесте, Фраицишко Серано, ти треба да чујеш и да познаш: Тако те љубљаше краљица! Тако сам те страсно волила, да покрај тебе никакву жену не трпим — тако сам те жарко љубила, да све што се после збило, то је само сен оне сладости, коју сам на твојим прсима уживала. Тебе мишљах да грлим, да те поред себе гледим, за тебе сам некада живела.— — — Ти си то презрео и одбио!— Ти си мене напустио за ону Енрику! — Нека ти је све опроштено, све заборављено, само то не! Само онај час не ког сам доживела, кад сам у Делмонте отишла и нађох, као што ми калуђерица прорицаше! Због тога часа бићемо сви невољни — ти — ја — Енрика! Једне те ноћи мрзим, кад на јастуцима замишљена лежим — друге се ноћи жељно сећам прошлости, у којој си се поред мене бавио — онда моја душа опчарана ствара твоју слику — опет те видим — падам на твоја јуначка прса — да се растопим од сласти кад само у сну осетим, да си ме загрлио — ти, који све надмашујеш, који си ми покој узео, беше ми прва топла љубав! — — Нами беше друкчије суђено! Ми смо се за навек растали! Дадоше ми супруга — а ти си изабрао жену! Не, ти ниси бирао, ти си испунио само стару жељу твог срца — она Енрика беше твоја стара и прва љуба, а не ја — она Енрика те смеде назвати својим супругом, а не ја! Она је моју љубав проиграла, и мени срамоту нанела — ха, ти си човек који ме познајеш, ти се нећеш зачудити, кад ту Енрику видиш уништену од моје руке, ти знаш моју страст, па си је доводио у и скушење, ком ниси дорастао! Проклињи ме сад — ти ме још сад мрзиш, што те од Енрике растављам — ал ћеш ти још осетити, шта ме мучи — шта ћеш ти поднети, Францишко Серано, то сам и ја осетила. А ја би ти радо и мржњу поклонила, као и љубави!“

То су биле Изабелине мисли, кад је у вече после Бравосове вести на јастуцима се превртала — није имала сна.

Тек пред зору заспи Изабела, али и ту имађаше оне немирне снове — на једаред се виде у Мадриду, она је осећала жељу да Енрику види, као да је љубила — она јој

пешке на сусрет јурила. она је загрли и пољуби — она осети неку милоту, и као да јој Енрика рече:

„Ја сам твоја сестра — не сумњај — и ја сам за престо рођена!“ --

Ал на једаред као да Енричиног тела нестаде, и као да јој је само главу држала — сво јој тело задрхће — није смела главу погледати — по том полако погледи у главу, коју је у руци држала — падне на земљу и почне се котрљати глава, и зачује се као нека грмљавина — на једанпут јој се укаже нека слика и то ужасно гадна, као што је некад у чаробној соби Сантиловој видела. —

Из облака се спусти мноштво јахача и војске — преко — ону јуначку особу познаваше она — Францишко Серано! А овде — Прим, војска њихова здере неки огртач — Изабела у и стомс себе познаде — Серано узме њену круну на своје руке — а она се сурва у неку провалу.

Продере се од страха — и пробуди се.

Дворкиње дојуре, пуне страха.

„Није ништа“ рече краљица — „сан!“ с чела јој капаше хладан зној, а глас јој дрхташе.

Преко свога обичаја заповеди, како се родило сунце, да је обуку — она је била потресена.

Шта јој је предстојало тог дана после ове ноћи! Она неће дуго у неизвесности остати!

На запенушеном коњу донесу јој вест из Сантандре, да су ноћас четири лађе усташке напале на краљевске марине, и да се сав гарнизон усташима предао.

Изабела заповеди, из Бургоса и других близу лежећих вароши пешаке на пристаниште да пошљу, да у сташе сузбију. За неколико часова донесу јој из Мадрида вест, Изабела беше као изгубљена.

„Војни министар Конча“ закључи Саламансо свој извештај „шаље ме с молбом, да ваше величанство одма у Мадрид дође, да не би се све изгубило! Сваки пропуштени час доноси крајну опасност!“

„Ми очекујемо сутра посету француског величанства“ одговори краљица „није дакле могуће, да у Мадрид идем!“

„Онда не стоји министар Конча за ништа добар!“

„А наш верни Гонсалес Браво?“

„Шиље вашем величанству по мени, као и министар Мајалде и Белда своје оставке!“

„Гонсалес Браво, који је са радосном вешћу јучер код мене био?

„Сад је на путу, иде на француску границу, да своју супругу и своје имање преко пошље!“

„Онда смо од свију остављени?“

„Само се још министар Конча у Мадриду налази!“

„Онда га именујемо за председника и за маркиза де ла Хавана! Ми рачунамо на његову верност и дајемо му пуновласт“ рече уплашена краљица.

„Он ће знати вашем величанству за то захвалити, и-пак неможе ништа обећати, кад ваше величанство не може у Мадрид.“

„Реците господину маркизу, да му је херцежева круна сигурна, ако само још три четири дана заповедништво задржи!“

„То све може“ —

„И то није доста?“

„Опростите, величанство! — Милост је тако велика као и опасност — министар Конча“ —

„Дакле — видите ли, ја ћу пући у чекању, шта је што маркиз још захтева?“

„Конча мисли, да ваше величанство мора у агар краљевског височанства принцу од Астурије дати оставку,“ рече маркиз од Саламанса.

„Како“ — повиче Изабела поцрвенивши од једа, „захвалити? Мој господине маркиже, идите натраг у Мадрид и реците му, да ћу за три дана у двору бити, да виновнике казним! Сад тек видим, да се на никога не могу ослонити.“

„За три дана неће моћи ваше величанство проћи пут Мадрида!“

Краљица се мораде наслонити — није мислила о такој великој опасности, она је била као упропашћена, још је имала наду на долазак цара Наполеона!

„Шта захтевате од мене?“ повиче бледа краљица „шта

могу више учинити, него ново министарство склопити под Кончом!“

„Ваш повратак, величанство — *без пратње!*“

„Шта то значи?“

„Ваш повратак, величанство са вашим краљевским супругом, *али без дона Марфора*“ одговори маркиз од Саламансе.

То је било много за краљицу! То понижење пређе границу њеног стрпљења — она беше у намери, да весника казни.

„Никад — никад!“ повиче она дршћућим гласом „нека ма шта буде! Никад се нећу без дона Марфора вратити!“

„Ваше величанство несме једног дона који је у двору нерадо виђен претпостављати опасностима, која могу на вас наићи!“

„*Ја сам жена — ја љубим тога човека!*“ повиче краљица.

„Онда сам отпуштен, величанство!“

„Идите ви, идите — научићемо се да сносимо, да смо од оних остављени, коме смо до сада све поверавали, и које смо нашом милошћу обасипали. Идите у Мадрид, и саопштите наше речи, хоћемо баш да видимо, докле ће та ствар ићи! Али се ми заклињемо, да ћемо крваво да казнимо!“

„Не презирите моје последње речи, које је из мојих уста само звук свију покрајина, који су вам још верност указивали: *за три дана је све касно!*“

Маркиз од Саламансе се поклони и оде — а Изабела е стајала, као да се земља испод ње провалила. —

„За три дана је касно,“ понови она, „Бравос је побегао — Конча моја последња нада саветује ми да за љубав Алфонса захвалим — тешко мени! Сви ме напуштају — ја сам без савета.“

У том се магновењу у њој појаве слике прошлости — она помисли на устанак од године 1854. — и онда је тако остављена била — и онда се као и сада престо дрмао, док јој нису она четири господина гарде помогла.

„Помоћ“ — јецаше краљица и сакрије рукама своје лице — све је изгубљено!“

Служитељи се покрену.

Врата се отворе — унутра ступи ађутант.

„Шта је?“ запита га Изабела.

„Извините, величанство,“ рече он загушљивим гласом „весник француског двора!“

„А — весник царев“ рече Изабела, „светој богородици нека је хвала, он ће нам казати час, кад ћемо величанства очекивати. — Доведите господина Мерсијера де Лостенде унутра!“

Краљица је опет добила смелости — од Наполеона је очекивала последњу помоћ.

Француски посланик ступи унутра и поклони се.

„Ми вас поздрављамо, ви нам доносите вест коју ми жељно изгледамо“ рече краљица.

„Није очекивана вест,“ одговори Француз „посету у Сан Себастијан отказује француско величанство.“

„Цар — одрекао“ — понови Изабела — „то није могуће, онда царица није препречена — говорите“ — —

„Величанства сажалевају“ рече посланик, „да морају посету за други пут отложити. Узнемирени случајеви југа не допуштају француска величанства да вас узнемирују.“

Изабела сад увиди да јој и последња нада пропаде, да је Наполеон своје руке подигао!

Изабела очајаваше, а дон Марфори у гњеву рече:

„Не заустежимо се, пођимо одма у Мадрид“ повиче он, „покушајте силом, што се господи у Мадриду не могуће чини! Пуцајте, убијајте, бомбардујте — а пре свега не заборавите, да ви херцегињу де ла Торе у вашим рукама имате!“

„Добро дакле“ — рече краљица „заповедите један влак обашка за нас — за два часа ћемо путовати у Мадрид — тешко људма из Кадиха — тешко оној херцегињи дела Торе! Ви ћете нас пратити дону Марфоре!“

LXVI.

УСТАШИ ИДУ НАПРЕД.

Маркиз од Новалишеса, кад је Енрику и Рамира у Мадрид послао, отпутује у Кордове.

Усташка војска под Сераном смести се по шанчевима у Кордови, и пружила се далеко око Квадалквивира Образовање усташке војске брзо се произвело, јер су вође били вешти људи и ратоборни, а Серано и Прим имађаху многе привржснике у војсци као и Топето код марине. Ми смо већ напоменули, да је Кадих за неколико дана са читавим југом припао у руке усташких ђенерала, да је Прим отишао у Каталонију, Топето у Кадиху остао, а Францишко Серано да је врховно заповедништво војске примио, потпомогнут од својих пријатеља признатих ратобораца: Кабалере де Родас Исквијерде и Раје.

Проглас, ког су завереници Аламбре из Кадиха издадали, у главноме је овако гласио:

„Ми одбијамо назив „бунтовника," ког су нам наши непријатељи дали, бунтовници су само они, који закон руше, у ком су положају они — верне слуге отачбине су они, који у пркос свима сметњама, њему изгубљено поштовање опет набављају! Шпањолци! на оруже брзо! То је једино средство, да се крвопролиће избегне, а не заборављајте, да код те прилике, где народи сами могу владати, које историја сведочи. Будите као увек храбри и великодушни! Једина нада нашег непријатеља лежи у томе, да нас расеју. Осујетимо им наду у почетку још, покажимо нашим држањем, да смо увек достојни слободе, коју нам тако грозно отеше! На оруже брзо, не само нагоном мржње, која је увек стидна, не у гњеву, који је увек без свести, него са достојанством и поверењем, с којима се правичност на ваше мачеве ослања. Нека живи Шпанија! Херцег де ла Торе, Прим, Доминго Дулее, Рамон Нувилас, Примо Ривера, Антоније Кабелери де Родас, Топето."

Ово имађаше не обично дејство. Читаве пуковније, и вароши са горнизонима, и читаве покрајине изјавише се за ове спаситеље Шпаније, и радосно прелажаху у Серанову војску, те се код Кордове ушанце, свагог часа готово краљевске војске читава одељења, највише стари, извеџбани војници, који су под господом гарде против Карлиста војевали, дакле нису хтели против ових, него шњима војевати.

Усташи су закључили по могућству без мача и крвопролића напред ићи, да заузму Мадрид, и да краљицу заједно са њеним издајничким нитковима из земље изјуре. Досадашњи министар Језеф Конча, који је као што смо видели краљичиним страхом до председништва дошао, беше са Сераном и Примом тесно скопчан, али се непрестано надао, да астурског принца невино дете криве матере на престо одржи. Конча је видео, како сваки дан војска на мањак иде, он није сумњао на победу својих пријатеља, и зато је морао без сметње својима назорима служити.

Јесте, вође усташке не би можда још употребљавале мача против своје браће, они би пристали да се на престо стави принц Алфонс под Еспартером или другим којим намесником, јер је њима до тога стало да покварености и мрака из народа отклоне. — У Божијем савету беше друкчије закључено.

Маркиз је у непријатељски стан ишао на коњу праћен само једним ађутантом. Он је сигуран био, јер га је Гонсалес Серану пријавио, да његове предстраже може проћи, он је Серана од више година знао, да он племенит карактер има, који није као онај пуковник његове војске подли убица.

Обадва јахача пређу равницу. С далеког се брега виделе неке старе развалине, још из арапског времена, тесни путеви беху куда су проћи морали.

Најпосле дођу Новалишес и његев пратиоц до Квадалквивира, и виде торањ Кордови.

Предстража усташка под Кабелером де Родасом задрже ове јахаче, и то с највећом учтивошћу, само мо су се

дали познати. Одреде се два официра да их прате, који им очи везаше и одведу их у главни стан.

Тек у Серановом шатору одреше им очи. Новалишес стајаше пред херцегом дела Торе, чији изглед опет на њега леп утисак учини.

„Ми нисмо страни један другоме господин маркиже," рече Серано благим гласом „често смо се заједно борили, често смо со после добивене битке грлили, и ја мислим да један другоме не можемо пребацивати да смо хрђави војници били!"

„То су била срећна времена, господине херцеже!"

„Сјаји нам се прошлост, као неки споменик! Онда код моста де ла Торе — то беше дан!"

„Обоица бесмо млади племићи! и онда кад сте дали пуковника Валеру убити — морам вам признати, да сте узор правичности" рече Новалишес.

„Хвала вам на тим речма, ја осећам да ви истину говорите!"

„Само ја не би господин херцеже никад заклетву погазио, која ме за шпанско величанство веже! Ја би умро у боју за њу, кад не би могао победити, а ја знам да ће те ову изјаву моју поштовати! И моја је жеља, крвопролиће да се избегне, то ћете из моје посете дознати, коју вам овде у непријатељском табору чиним!"

„То је ваша одважност, да сте против устанка, ваша је одважност да некој ствари служите, која Шпанију у пропаст води. Господин маркиже, питајте вашу савест, пре но што одговорите, ја вас опоминьем на добро наше отаџбине што свему предходи, то само решити може и мора."

„Ја сам се решио господин херцеже дела Торе — ја би био безчастан, кад би сад своју пошту оставио, и не би своју дужност и даље вршио! Немојте покушавати да ме заљуљате — ја остајем на краљичиној страни!"

„Онда ми реците, шта вас амо доводи" рече Серано умирениje.

„Ми смо сами господин херцеже, нико неће чути што ћу вам саопштити! Ваша војска и моја за неколико ће се

дана ударити, ако ми не испадне, да вас овом вешћу одвратим!“

„Да ме одваратите, господин маркиже — Францишко Серано се никад не одвраћа, кад за право војује никад, чујте, никад!“

„Питање је, док чујете.“

„Нека је ма шта, ја не поречем моје речи, па да дође Изабела Бурбонска да пред мене клекне, ја више не припадам себи, него Шпанији и њеној доброј ствари!“

„Врло лепо господин херцеже, при свем том држим да ћете за неколико минута друкчије мислити!“

„На ту сам промену радознао!“

„Дакле — вест! Шта је било није моје дело, то морам напред изјавити, да моје руке не радо са женскима имају посла“ —

„Са женскима — говорите!“

„Ваша супруга господин херцеже, налази се у краљичиним рукама!“

„Моја супруга — у рукама мог непријатеља“ повиче Серано поплашен — „то није могуче — хрђаво сте извештени! Моја је супруга пре неколико дана из Кордове отишла споредним путем, у пратњи грофа од Теба!“

„И гроф је такође ухваћен!“

„А са мојих шест момака!“

„Они су већој сили подлегли.“

„То је превара — хоћете ужасно да ме преварите!“

„Ја сам сам морао госпођу херцегињу дела Торе и грофа од Тебе, који су супругом инфанткиње Марије ухваћени у Мадрид отправити!“

„Моја жена у затвору“ повиче Серано надвладан љубављу — „да је сачувам послао сам је одавде, посладох је у руке оним угурсузима, под силу оне Изабеле Бурбонске, која је за тим жеднила да је упропасти! Тешко мени, она је изгубљена!“

„Још не, господин херцеже — вашој супрузи неће ни коса увређена бити, ако од вашег плана одустанете, и

краљици се подчините — милостив ће те опроштај за цело добити!“

Серано љутито погледи маркиза — дрхташе му стиснуте песнице, као да једва може своју гњев да утиша —

„Ви сте ипак маркиз од Новалишеса“ викне он дршћућим гласом „јесте ли заиста ви који ми рече да неће коса моје жене повређена бити, ако постанем бешчасни издајник? Јесте ли ви то, који ми од милости и опроштаја говорите? Да не заборавим да смо ми некада“ — —

„Ви сте раздражени, ипак је моја дужност, да вам поновим, да можете све још на добро да окренете, и да ваша супруга не вредима остане!“

„У противном случају — ја сам радознао“ —

„Ако ви претпостављате, да до боја дође, господин херцеже, онда“ — —

Маркиз од Новалишеса се устезаше, да изговори, што је као закључено било, и што је краљица без сумње потврдила.

„Дакле — онда?“

„Онда ће ваш пут у Мадрид, само преко лешине ваше супруге бити!

Серано се продере — овај горди човек је јако дирнут био —

„То није могуће! Тако врашки не могу ни моји непријатељи бити!“ рече Серано.

„Не сумњајте ни тренутак о истини мојих речи, господин херцеже, Ви ћете се кајати! Ваше ступање напред убија вашу супругу! имајте доброту, дајте писмено, да се подчињавате и ставите ваша условља — само у том случају могу вам обећати, да ће се ваша супруга жива у ваша наручија вратити! Умекшајте се господин херцеже!“

„Само преко њене лешине води пут Мадриду“ понови Серано — на једаред ћипи — породила му се нека мисао, коју му је само ова претња пробудила.

Он хтеде Новалишеса заробити — пребледи — лагано пружи руку на звонце које је на столу било, али му

из руку падне доле, он није могао у највећем очајању безчасно дело извршити — окрене се Новалишесу и рече му:

„Избавите се — пожурите се —“

„А какво решење ми дајете, господин херцеже ?“

„Идите — — брзо, само брзо ! Мој ће одговор бити — херцегиња је у Мадриду рекосте ви ?“

„Са грофом од Теба !“

„Ако за три дана не добијете опозивање устанка, онда знајте да у Мадрид идем !“

„Сећајте се моје вести — пустите ваше срце нека говори ! Краљица ће ту претњу обистинити ! Господин херцеже де ла Торе — нисам ја крив за вашу душевну борбу — нисам ја измислио питања, која сам вам поднео ! Ја сматрам за част да се с вами борити смем, а ја ћу покушати, да вам се достојним покажем — не пуштајте ме да се од вас раставим у мислима, да сте се од мене с презрењем окренули. Видите моју руку, може бити да последњи пут пред вами стојим — гледајте овамо !“

Серано се окренесвоме непријатељу, а Новалишес повиче:

„Узмимо опроштај — ми се више нећемо видети, Серано погледи његову пружену руку — па у место да га упропасти или затвори, а он га претисне на своје груди —

„За неколико дана можда ћемо бити најжешћи непријатељи господин маркиже“ рече Серано „но сад смо два човека, који смо често један уз другог стајали — за три дана ће се све решити !“

Новалишес се рукује и отиде. —

Кад је Серано сам остао, намршти му се чело. Вест његовог непријатеља опет му узнемираваше душу, кога да спасе — *његову жену или његову отаџбину* ! Које му је дражије ?

„Врашки су удесили“ рече он, и они су знали да ме тај избор до очајања доводи ! Енрика да се спасе, ако се подчиним ! О слабости, то да ми нуде ! Енрика ће умрети ако својој отаџбини веран останем и моју заклетву не погазим. Ужасна борба ! Чудновато је што ми се нуди ! Мо-

ја жена, моја Енрика ухваћена — у рукама краљице која само чека да џелату знак даде, да омражену уклони! Тако ми Бога, Енрика је изгубљена, сирота какви је мука претрпела, да само мојом постане — и ја да јој будем убијца — моја нога, која напред коракне, да је знак њеној смрти! — Ја видим, како страда — ја видим како без дрхтања на. мене мисли — они ће је исмејати како Франциишко Серано с дигнутим мачем напред ступа — она ће све поднети! Са чврстим ногама ступа на губилиште — као нека мучитељка пружа своју главу — краљица се смеје — један јаук — а глава је доле — — тешко мени! Милост — милост св. богородица — моја жена, моја једина, љубазна жена!“ — —

Франциишко се стропошта доле — он је био мислима надвладан, да он буде убијца Енричин.

Он се дигне — сав блед — —

„То неће бити — ти мораш твоју жену избавити! ти ћеш је невредиму опет видети, ако твој мач бациш — даље са заповедништвом! Ти си човек, нико не може од тебе захтевати, да си надприродан! — нека се остали боре — ја морам моју жену да избавим, Шпанија пропада, вичете ви — Шпанија је изгубљена, ако она Изабела и даље влада — даље са свима сумњама — ја је морам спасти, па нека буде што му драго!“

Ноћ се ширила над Серановим шатором он то није приметио — он је само мислио како ће своју жену да избави, баци свој мач од себе. Ако се одма подчини краљици, и одступи од боја, онда је читаво дело ослобођења изгубљено.

То је знала краљица — то су њени лукави издајници добро прорачунили, кад му овај избор пудише!

Није ни мало имао сна — он је себи стварао већ слике како његова отаџбина пропада.

„Ти — ти си сам крив! ти си је могао избавити — ако своју отаџбину избавиш!“ —

Серано устане, ладан му зној капаше с чела — ужасно је било — —

„Нека буде“ рече он — „хоће дакле мене и жену да жртвујем за спасење Шпаније! Ми се нећемо више видети Енрико — обоје ћемо умрети! Опрости ми што ја чиним — о видим ја, да се ти јунакињо на мене смејеш, као да би рећи хтела: то је моја жеља, умримо, да само нашу лепу отаџбину спасемо! — — — Ја чујем како ми последње с Богом довикујеш, и опомињеш ме на нашу свету љабав, ти се пењеш у облаке — о узми ме собом Енрико, узми ме Божијем престолу — — ти ми дајеш знак да још останем — дочим се ти све више и више звездама пењеш — а ја да имам овде на земљи још неки посао да довршим!

С богом, Енрико — драга моја жено — час се приближује — наш је растанак кратак — за тобом ћу чим последње довршим!“ — —

Францишко падне доле — покрије рукама лице.

Шпански је маршал најжешћу борбу свога живота преживео! —

Он није видео, да је свануло и да на његовим вратима неко стоји, скинувши свој адмиралски шешир —

Топето беше то, верни брат и пријатељ херцега де ла Торе — он се чудио да Серано још не спава

„Шта је било?“

Топето приступи постељи — Серано га није чуо — он је своје лице у јастук завукао.

„Тако се не спава“ рече врсни контре-адмирал, који као забринут беше, „шта се збило Францишко?“

Херцег де ла Торе не чује.

„Францишко“ повиче Топето јасније „за име света шта се збило, покажи знак живота!“

Серано се окрене, виком пробуђен — он познаде свога пријатеља и подигне се да га поздрави.

„Ти чудновато изгледаш Францишко — на лицу ти се види раздраженост — причај ми шта се десило?“

„Ништа више пријатељу мој, него моја жена ће прва као жртва нашег устанка да подлегне“ —

„Доња Енрика — твоја супруга!“ —

„У краљичиним је рукама!“

„До сто врага!“ повиче Топето, „то је више него што се у миру поднети може, она ваљада неће једну женску злоставити!“

„Ти говориш којешта! Ја сам мислио да ми боље краљицу и њене саветнике познајемо. Мој пут у Мадрид води преко лешине моје жене, тако гласи вест, коју ми је Новалишес саопштио!“

Топето је мирно стајао — он није знао шта ће да одговори.

„Ја сам се решио,“ настави Серано „ја ћу Енрику и себе нашој ствари да жртвујем!“

„То је одважност, која је теби достојна Францишко. Дело, које таке жртве захтева, мора на добро испасти мора сјајно бити, да ће све народности на њега с у дивлењем глсдати! Ти си херој, јунак, који својој отачбини вечиту услугу чиниш! Мој драги пријатељу! То је дакле благодарност за толике услуге!

Св. богородица нека учинн, да наше дело после те жртве постигне мету, јер кад помислим да ће све узлуд бити, — падам у очајање!“

„Краљица је у Сан Себастијану — Конча је министар-председник, а онај нитков Гонсалес, на ком се морам осветити, утекао је, пошто је најпре своје благо отправио!

„Немој да клонеш! Конча неће допустити да се херцегу де ла Торе каква неправда учини“ рече Топето, метнувши своју руку Серану на раме.

„Ти знаш да Изабела Енрику мрзи — она ће је упропастити — таки су налози издати, јер ми је Новалишес ставио избор између њене смрти и моје покорности!“

„Па шта си ти одговорио?“

„Да Новалишес, ако за три дана не прими моје опозивање устанка, сматра то, да ја Мадриду ближе ступам.“

„Ја мислим ако твоја војска о овоме дозна, да ће бити грозно крвопролиће“ одговори Топето.

„Победе ће бити, и то тешко добивене победе, а ми нисмо они, који то крвопролиће изазивамо, — ја сам моју

молитву свршио, сад приступам бојy, ја се осећам доста јак за тај бој! С Богом!“

„У његов шатор ступе ђенерали и ађутанти, да од маршала Серана заповест добију,

„Ђенерали су знали да ће се до сукоба доћи, то су познали на Серановом лицу. — Топето врсни и окретни контре-адмирал, сакрије сузу — очајно решење његовог старог пријатеља, осећао је дубоко у срцу своме — он је знао ако Енрика погине, да ће и Серано сам себи тражити смрт.

Серано стајаше усправљен, са смелим лицем — као прави јунак!

„*Нека дувају трубе,*“ рече он снажним гласом *предстража, нека ступа пред непријатеља! за осам дана надам се да ћемо у Мадриду бити!*“

LXVII.

СМРТНА ПРЕСУДА.

Асо није ни слутио шта се са Енриком догодило, него је, кад га је народ од црних калуђера одбранио ишао кроз Бедојеву шуму. Пре но што је Мадрид напустио чуо је, да су се прогнани ђенерали вратили са Сераном у Кадих, даље да је калуђерица Патросинија са затворени кола отишла у Аранхуес.

Он се јако преко тога радовао, да је Енрика опет уз Серана, и нехотице се ушути у дворац Делмонте, он се хтеде уверити о њиховом састанку. Циганин Асо узме своју хегеду, да растера бригу, седне под једно дрво у шуми мислећи на Енрику. —

Он је све чинио без своје личне користи, а благодарност му за сво ово беше, помисао на Енричине речи.

Кад је циганин Асо угледао дворац Делмонте између дрва, онда се наслони на једно дрво, погледи преко и пре-

вуче гудало — пријатни се гласови морадоше чак преко чути.

Енрика није у њему!

Кад се пред ноћ Асо приближи пољани, нађе једног говедара који је говеда терао он од њега дозна, да је власница Делмонте отпутовала у Кадих.

„У Кадих“ понови Асо — „да, ви ћете имати право, тамо ће она бити“ — и кад говедар отиде рече Асо:

„У Кадих! Она је Францишки на сусрет отпутовала — у Кадих! — и ти треба Кадих да видиш“ дода он, као да га нешто у ту варош мамило, где је Серано са Енриком био, он се још те ноћи у Кадих упути:

Енрика се већ налазила у Мадриду под стражом, и то у затвору са шипкама на прозорима.

Грофа од Теба су у други затвор бацили, да се неби договарати могли. У залуд је Рамиро покушаво код официра и кључара да се ослободи, нудећи им злата, — а Енрика је мирно сносила затвор, јербо је она више кушана од Рамира.

Енрика је била тврдо уверена, да ће усташки ђенерали победити, и да ће њу Францишко ослободити, она је јуначки ово мало жртве подносила, коју за ослобођење поднети мора. Она је била одушевљена, јер је велике опасности на мору преживела, дакле уверена је била да ће њу Францишко и његови пријатељи ослободити.

Њена силна непријатељица, краљица беше далеко од Мадрида, а док она дође или заповест изда, мора њен Францишко у њеној близини бити — то се надаше Енрика седећи у затвору.

Простор који је Енрици за спавање одређен био, беше одма до те њене одаје, одвојен стакленим вратма. Но ту не беше прозора.

Једна собарица је послуживала херцегињу у затвору. Она је сваки дан добијала свеже воде и леба, и једаред на дан топлог јела. Њу то ништа није једило, јер се надаше да ће скоро избављена бити!

Два стражара стајаху под њеним прозорима, а дању

и ноћу је чуваше један официр у предсобљу, да нико није могао к њојзи доћи — њу су тако држали, као највећу преступницу.

Тако исто и са грофом од Теба поступаше, који је у залуд тражио прилику да умакне — његова је света дужност била да Енрику избави, јер је дознао, да ће њу као велеиздајницу да казне.

Краљичине судије беху у таком случају врло услужне, то је он знао. —

Код свију покушаја да умакне, не беше спасења! Он није имао близу верног пријатеља, који би га потпомоћи могао, он као и Еирика беху само краљичиним накарадама опкољени.

Писма која је из затвора Олосази шиљао, однесу управитељу, који је иста, краљици отправљао.

26. септембра дође Изабела у свој дворац ла Грања који неколико миља од Мадрида удаљен беше јер јој је Новалишес у сан Себастијану вест донео, да се Серано не да ни плашњом, ни оружјем уздрмати.

Њено прво питање беше за херцегињу де ла Торе, и она дочује да се иста под сигурном стражом налази.

„Онда се нећемо устезати, да јој пресуду изречемо," рече краљица — „ми хоћемо да посведочимо, што смо херцегу саопштили, да његов пут у Мадрид само преко лешине његове супруге води! Њена лешина нека се одвуче на војнички пут, којим дон Серано проћи мора — то је наша воља!"

„Ја се још надам величанство" рече Јозеф Конча „да ће херцег де ла Торе штедећи своју супругу избећи борбу! колико је мени познато, одустали би усташки ђенерали од свога плана, кад би ваше величанство принцу Алфонсу престо уступило, и амнестију издало."

„Даље са бешчасним понудама — ми још нисмо побеђени, господин маркиже, ма да нас је један део наших пријатеља оставио! Ми се ослањамо с поверењем на нашу војску! нема амнестије! Хоћемо да казнимо бунтовнике, и то ужасно да казнимо!"

„Вести из табора, које су данас дошле, не дају нам велике наде величанство," призпаде Конча —

Изабела погледи љутито министра-председника, који је Гонсалесово место заузео.

„Не велике наде" повиче она, „па зашто се не пошље више војске ђенералу Новалишесу ?"

„Зашто ће на равници поумирати од глади ! села су и вароши прилично измужена, а одавде је спора вожња, да су 20,000 војника ђенерала Новалишеса готово за три дана само по порције зоби добили — то производи незадовољство, величанство !"

„Онда нека се време непзвесности скрати !"

„Онда ће се за три дана, као што је Серано одговорио свршити !"

„20,000 војника," понови краљица — „а на колико се рачуна сила бунтовника ?"

„На пола"

„Онда дакле не треба да смо брижни, господин маркиже ! Онда нам је чудновато, зашто су сва господа поплашена, осим дона Марфора —

„Маршал Серано је некада са хиљадом својих војника карлистову војску од четири хиљаде људи до ногу потукао, величанство !"

„То је некада било ! Новалишес је најмање тако храбар и вешт, као херцег де ла Торе ! У осталом ми имамо повода сумњати да сте и ви његов савезник —"

Конча пребледи — то је у ствари и била истина у доброј намери, да се грађански рат избегне.

„Ми смо његову услугу краљевски наградили, господин маркиже," настави Изабела „зато ћемо сад да казнимо, као што краљици пристоји; немојте покушавати да бунтовнике у обрану узимате, ваше би речи биле без користи. Са ужасном строгошћу хоћемо да докажемо наш престо, а прва особа, која ће ту строгост осетити, нека буде ухваћена херцегиња, коју за велеиздају оптужујемо —
Не устежите се, да нашу вољу испуните — још смо шпанска краљица, а надамо се док живимо то остати !"

Конча се поклони — отиде да пред ратни суд тужбу против ухваћене херцегиње поднесе. Он је чекао из усташког табора у ком и његов брат беше сваког часа вест с условијама, која се надао да ће с провести моћи.

28. септембра изрече ратни суд у ла Грањи своју пресуду херцегињи де ла Торе и грофу од Теба — *она је гласила на смрт и то секиром*! Ипак су обоје препоручени милости краљичиној, од које је зависило, хоће ли Енрика и Рамиро ступити на губилиште.

„Истог дана прими Конча брзојав из табора, у ком ове речи беху.

„Бунтовници ступају напред!“

Конча је неодложно морао овај брзојав краљици у ла Грањи однети — он не беше у стању отклонити неприлику, која је предстојала — грађански рат отпочиње!

Кад је краљица овај важан брзојав од Конче примила и прочитала, посрне — она није веровала, да ће се тога Серано латити, она је мислила да ће он за љубав Енрици одступити од свога плана.

„Ваш је рачун био хрђав — *Серано ступа напред*!

„Тако ми светитеља,“ викне она лутито, „нека се дакле каје — он треба да нас позна! И ми хоћемо да држимо реч — сутра ће већ херцегиња де ла Торе изгубити главу од џелатове секире! Овде је господин председниче од нас изречена пресуда, прочитајте је заробљенима — побрините се да не остану без духовника!“

„Ваше величанство — рече Конча опоминућим гласом „милост је највеће преимућство круне!

„Ни речи, господин маркиже, на наш гњев! Бунтовници пркосе мојој претњи — они ступају напред — чините што вам заповедисмо! Ми вас вашим животом чинимо одговорним, лешину херцегиње одма однесите на војнички пут куда ће Серано проћи — нека види да смо наша обећања одржали!“

„Ужасно,“ хтеде Конча рећи — али он види да то не помаже.

„На јавном месту, сутра увече нека их спреме са света — ми се надамо у то време у Мадрид доћи, да се уве-

римо' дал ће џелат нашу заповест тачно извршити! Тако казни шпанска краљица велеиздајнике „журите се господин маркиже — ни речи — —

Конча отиде тешким срцем — он да однесе пресуду супруге његовог пријатеља, и грофа од Тебе!

Касно у вече стигне у Мадрид. По улицама никога није видео само војничке страже — на Пуерти дел Сол стајаху тамо амо по два грађана у разговору -- војници их отерају — само су се калуђери св. Мадре ширили.

Велики су инквизитори већ побележили неке, који ће по добивеној победи бити жртве реакције — и то само слободоумне личности.

Војници су дознали да Серано и Прим напред ступају, зато се могло у појединим собама касарне чути: „живео Серано — живео Прим!“ И официри су једва чекали прву вест са југа, то ће бити знак устанка.

По кафанама се могло опазити, да војници са грађанима за једним столом седе и разговарају, тако исто и ђаци и новинари свију врста.

Пресуда хецегиње де ла Торе се брзо прочула, која је многе узнемирила! прича о ослобођењу прогнаних ђенерала, које је дело Енричипо и њеног пратиоца, свима се допадала, од уста до уста, и најпосле због овог јуначког дела сви су били уз Енрику, свуда су њено име с поносом спомињали Напротив о Изабели није нико говорио, само њени јежовитски привржениди, које је народ прокљињао, и јавно претише св. Мадри и дону Марфору, особито откад се чуло да је краљица рекла:

„Не, — никад! ја сам жена, ја љубим тог човека!“

Те су речи јавно понављали тако, да су шпиони свуда ишли да вребају.

Све је то очекивало решење — у Мадриду беше ред и мир — све је то напред још увидела предстојећу пропаст — — само две особе беху кратковиде, Изабела и њен Марфори.

Гонсалес Браво је купио један дворац у Пау, које близу француске границе лежи, и ту се спрема да дочека своју благодетељку — краљицу!

Изабела није ни помислити хтела, да ће своју земљу напустити морати! Премда је цар Наполеон избегавао да се умеша у немир, који се у Шпанији породио, краљица је ипак толико снаге у себи осећала, да је 28. септембра Енрику и Рамира на смрт пресудила, јер се ослањала на своју војску и Новалишеса. Победили маркиз, онда ће строго све казнити, који јој толику бригу задаваху — она је била дражена и потстрекавана од Марфора.

При свој овој претњи, није смела Изабела у Мадрид да иде, као да је неки унутарњи глас опоминњаше, остаде она са Марфором, својим супругом и Кларетом у ла Гранњи; ствари су јој биле спремне да унеповољном случају може умаћи.

У св. Мадри ликоваше, кад су дознали да су Енрика, и Рамиро на смрт пресуђени.

Оно вече, кад су калуђери на пласу Педру жртвом пали, овим ће се осветити јер је св. Мадра дебро знала да Аса и Енрика у саобраћају стоје. Велики инквизитор изда наредбу да се Асо вреба, и то ван престонице да се нападне. Ако би га у хватили да га одма убију и да га довуку до св. Мадре.

Предеедник Конча, маркиз де ла Хавана, упути се у вече 26. септембра, кад се из ла Гранње у Мадрид вратио. у двор.

Пресуда краљицом изречена, да се херцегиња де ла Торе и гроф од Теба у вече идућег дана изврши налазила се још у његовим рукама — он није ништа изменити могао! Пресуду преда судијама, и сведоцима ове ексекуције, која ће се у осмом часу у вече на пласу Педру извршити

Потом извести старог Фермудеса, да у том часу буде спреман.

Утом стуни најпре у одају грофа од Теба који је мирно пресуду саслушао, само му немило беше, што ће Енрика прва пасти.

Он би лако поднео смрт — само није хтео да Енрику види умирати! На његово питање, дал би он најпре могао погиинути, учини га Конча пажљивим, да је боље и лакше

за Енрику да она прво погине, него да прво вашу смрт види па после да своју главу пружи.

Ја вам дајем за право, господин маркиже“ одговори Рамиро светлим очима, ја сам превидио нужду, зато ми немојте замерити. ако вас опоменем, да је ужасно, да једна женска гледа такав призор!“

„Ја штујем ваше осећаје, господин грофе“ рече Конча „имате ли још какву жељу или какав налог, онда вас молим, да ми саопштите, да вам последњу вољу испуним!“

„Само једну молбу“ одговори Рамиро — „препоручите џелату из Мадрида брзину и сигурност! Оштру секиру и сигурну руку, то је моја и херцегиње последња жеља!“

„Биће извршено, господин грофе — а она писма тамо!“

„Имајте доброту да сутра иста отправите — једно је на француску царицу, а друго је на дона Салустијана Олосагу! Обадва ће брат последњег дон Целестино Олосага, који се у Мадриду бави отправити у Париз. С Богом господине маркиже — нека Бог благослови и избави Шпанију!“

„Бојим се да ће земља наше отаџбине много племените крви попити — све је у залуд, што сам покушавао да отклоним, ову несрећу! Св. богородица нека је њима и нама милостива!“

„Конча сав потресен отиде. Сад му је предстајао најтежи час. Кад је у Рамирову одају свештеник ступио, ишао је Конча кроз ходник и каже официру да га херцегињи де ла Торе пријаве.

Енрика није ни слутила о овој вести, коју јој је Конча доносио — она га прими с надом. Као каква лепа. и блага краљица стајаше Енрика пред старим пријатељем свога супруга.

Он јој се поклони, па је чисто дрхтао, јер је имао пресуду из ла Грање да јој саопшти.

„Добро сте ми дошли у мој затвор господин маркиже,“ рече Енрика благим гласом, „ви ми доносите глас од херцега де ла Торе!“

„На сваки начин, госпо„ —

„Ви се устежете — ваше је лице озбиљно — одгово-

рите — искажите само све, господин маркиже — мој је супруг побеђен.“ — —

„То не, племенита госпо!“

„Онда је заробљен?“ —

Конча махаше главом. —

„Друга нека вест, нека гора, коју вам доносим! у пркос мојим покушајима, да немир умирим, у пркос претње, у случају ступања напред, да вас од краљичиног гњева сачувам, издао је маршал Серано својој војсци заповест, да отпочну бој!“

„Онда признајем мог Франциишку,“ рече Енрика „он није могао, он није смео друкчије господин маркиже!“

„Иста је заповест изазвала смртну пресуду грофу од Теба — и вами племенита херцегињо!“

„Смртну пресуду“ — понови Енрика пребледивши — то није веровати могла!

Конча јој пружи пресуду, коју је краљица потписала —

„И херцег де ла Торе зна о истој пресуди?“

„Било му је саопштено, да га одврате — херцег зна, да његa пут у Мадрид само преко ваше лешине води,“ рече Конча, као да се силом хтеде ове вести опростити. —

„Енрика је дахтала сва бледа — мало посрне, и покрије своје лице рукама — она је била надвладана овим гласом.

„Од џелата“ прогунђа она — „то је тежак сан, који ме мучи? Фнанциишко зна о овој пресуди — да га више не видим — — “

„Смелост, госпо! херцег де ла Торе хоће с вами смрт да дели за љубав отаџбине, тако ми се чини.“

Енрика убрише чело и очи — лице јој се преобрази — очи јој севаху као каква ватра.

„Јесте господин маркиже — ви имате право! Мој ми Франциишко довикује: умри са мном за нашу отаџбину — мој Франциишко не види другог спасења — он познаје своју жену! Супруга маршала Серана радо умире за божанствену ствар! То је плод, који ће нашим пожртвовањем шпанској земљи обилато родити — ја већ видим сјајну слику слобо-

де, која се иза тавне ноћи указује за коју ћемо ми смрт претрпети. Ми ћемо се горе опет састати! Није жа лост ни страх, што ја осећам — радосно уверење и одважност жртве је то, што ме до суза доводи. — Супруга јуначког борца слободе Франциишка Серана, ступи ће одушевљена на губилиште!“

„Ви сте супруга херцега де ла Торе“ рече Конча дирнут овим речима допустите ми да вам руку пољубим!“

Стари маркиз падне на колена, и пољуби је у руку.

Енрика је једва осећала — њена је душа била опчарана високим мислима, да је без воље примила поштовање клечећега.

„Само нешто кваља свечаност овог часа,“ рече она „што немогу мог супруга пре смрти видети, и шњиме говорити, и што шњиме заједно не умирем! Ви неразумете ову жељу, јер сте нежењени, па незнате шта је љубав!“

„Могу само мислити, слушајући ваш говор — сад тек видим шта ми недостаје“ рече дирнути Конча.

„Она права љубав, она од Бога нам послата љубав, не може се ни после смрти заборавити. — Мени је била суђена — поклоњена да је уживати смем — ми смо се сложили — небо нам је било отворено, то беше божанствено, за наш земаљски живот. У Франциишковим рукама да испустим душу, то би било продужење овог блаженства! То ми није суђено!“

„Ја сумњам, да ћу опет хдрцега де ла Торе видети, рече Конча, али ако суђено буде, онда ћу му казати, да је он имао најлепше и најплеменитије срце, да сам му завидио! Где се така срца растају, ту предстоји ужасно крвопролиће!“

„Надајмо се, да ће се Шпанији родити сунце слободе после ове борбе, у то име узимам опроштај од вас, господин маркиже! и молите се за моју и мога супруга душу!“

Конча увиди у овом тренутку противност између оне госпе, која је данас пресуду потписала, и између ове која је пред њиме стојала — он мораде ићи, да не изда свога осећања.

Енрика га поздрави — кад је ову одају напустио, клекне она пред распеће, које јој је отац Роза за последњу ноћ донео — он је хтеде тешити — Енрика се сама моли-ла, њој је био пут небесном оцу отворен! — —

Те ноћи однесу слуге Фермудесове своје справе на плас Педру — народ је с гнушањем избегавао — народне клетве беху јавне, и непитаху као обично које жртва. — Народ из Мадрида је знао, за кога се ово спрема — обори очи доле, као да им стид беше од овог грозног дела!

Херцегиња де ла Торе је више важила у народу него краљица Изабела!

Вече се 29. септембра 1.868 приближи. Краљичини оклопници машираху кроз мирну улицу плаco Педро и ста-ве се у два реда, као да би хтели свет да растерају — ли ове мере не помажу.

Једно одељење оклопника отпочне тај спровод, који је од двора пошао.

Три судије су ишле за овим одељењем — за овима Ен-рика у црној хаљини — опет три судије — после гроф од Теба, који је огрнуо црн огртач.

После ових видесмо два ћелава духовника, за овим шест до осам калуђера, а десет корака за њима ишао је стари Фермудес.

Улицама куда је овај спровод ишао, поврви свет — девојке клечаху — жене дизаху своју децу, и с поносом показиваху на црну дољу — људи посипаху пред њоме цвеће, да она и Рамиро по овом иду — старци су капе скидали и склапали руке. То не беше спровод на губилш-те, него највећа слава.

Свечаним поретком смести се свет око убилачке спра-ве — ни једно око није остало без суза, кад је спровод ближе дошао. На околним кућама виде се црне заставе и флорови — женско и мушко беше све у црно обучено.

Сунце се приближавало западу, кад је спровод на губилиште дошао. Фермудесове слуге стајаху на црним сте-пенима, само један од њих открије пањ, који покривен беше.

Судије се попну на степене, а у народу се чује жагор — неки вичу :

„Краљица — где је Изабела Бурбонска — у Мадрид шњоме ! Нека буде сведок !“

На све стране почне неко гунђање, јер нису видели да двор има сажаленја.

Да ли је Краљица о овоме напред знала те не хтеде у Мадрид доћи ?

Кад се херцегиња де ла Торе у својој црној хаљини на степена попела, чуло се јасно уздисање госапа — ал људи викаше !

„Видите — она умире за херцега и нас ! Она не дрхће нити се плаши ! Слава мучитељци ! Слава херцегињи де ла Торе !“

Енрика се заиста успужа горе, где ће јој последњи тренутак избити. Она беше бледа, можда од црне копрене коју је на врату имала — тело је гордо усправила — ништа је не издаваше, да се смрти плаши !

Не беше ока које се није заплакало — ипак је уживао свет у њеној смелости !

И гроф од Теба се попне без страха — поред њега се журише свештеници и калуђери горе, да своја места заузму,

Фермудес и његове слуге последњи заузеше своја места — Фермудес скине свој огртач, док је један судија пресуду читао.

Грозна мирноћа беше сад — све очи беху на херцегињу де ла Торе управљене, на Енруку, која је после тешких мука и страдања најужаснији тренутак доживела — она је била краљичина жртва — она мораде умрети ! И при самој смрти се сетила Изабелиних речи, да њена лешина неће на миру остати, него да је на пут одвуку, где мора Серано проћи.

„Извршиоче“ — викне судија који је пресуду прочитао на Фермудеса, који је своју црвену кутију већ у руци држао — „извршиоче“ чините своју дужност !“

Фермудес прими пергамент, на ком беше написано „у име краљичино“ — потом отвори кутију — светлећа се

секира опази — стари џелат покуша прстима је ли довољно оштра и пусти је на земљу.

Плач и уздисање се зачује — Енрика ово чује — окрене се свету и махаше рукама, као да је хтела опроштај узети, као да је хтела молити, да јој не чине последњи час још тежим.

„Дона Енрико Серано, херцегињо де ла Торе“ — рече Фермудес — молите се!“

Рамиро је стајао код степена — могло се приметити како се трудио да силом угуши дрхтање свога тела — не за себе, није за своју смрт осећао болове — не, да себе спасе био би у стању у овом магновењу, да са својим рукама пута слободи направи — за Енрику само, за матер Маријину, њему беше за племениту супругу Франциска Серане.

Као да је народ изазвао, који је само на прилику чекао, да се без мача ове бездушне пуковније опрости, под којом је осиромашио и пропао?

Енрика клекне — она одбије духовника рекавши му, да хоће сама да се моли — она дигне своје руке горе, и подигне своје очи — са њених уста се чуше побожне речи молитве Тако дуго клечаше она — народ се шњоме заједно молио!

Онда се подигне мирном преданошћу —

„Скините копрену с главе и врата, и метните обоје на пањ“ рече Фермудес.

Рамиро се окрене — — он је дрхтао!

Госпе м девојке сакрију своје лице са страховитом дреком.

За неколико минута и херцегиња де ла Торе је мртва жртва џелатова!

У тренутку, кад је Енрика, — која непрестано гордо стајаше као нека краљица — црну своју копрену с врата скинула, зачује се неки жагор и нека вика — то беше звук трубе чак из далека, које је све ближе долазио.

Народ се зачуди — један део народа отрчи тамо откуда су гласови долазили.

„Клекните“ — рече Фермудес, јер му је судија дао знак, да се више не устеже!

„Стој — стој“ — зачује се сад из хиљаду грла — „не извршуј! Даље са секиром!“

Енрика која клекнути ктеде покрај џелата, окрене се сад.

Гласови трубе све ближе долажаху — свет је долазио натраг. —

„Победа — победа“ — виче народ — маршал Серано! Доле са судијама! доле са Изабелом!“ —

Сад се већ укажу и коњаници.

Радост, вика претње судијама и калуђерима хорише се на све стране.

„Даље са губилишта — доле са Изабелом — Слава херцегињи де ла Торе!“ Захори се опет.

Пре ношто завршимо ову дивну сцену, дивна је зато што је Енрика спасена, морамо се вратити још једном јучерањем дану да видимо, шта се у истоме, далеко од Мадрида на југу догодило. —

LXVIII.

ПОБЕДА КОД АЛКОЛЕЈА.

Маркиз Новалишес, који је био заповедник краљевске војске у Андалузијену, у главном стану побуне, кад је Серано дао знак да ће борбу да продужи, добије 28. септембра вест од шпиона својих, да се бунтовничка војска код Алколеја сместила. Маркиз поверује, да Серано није никакав распоред у својој војсци још учинио, и он у опште и не слути, да му је краљевска војска близу. Он дакле брзо нареди својој пуковнији да напред ступа Алколеји.

Херцег де ла Торе беше са својом војском из Кордове до варошице Алколеје дошао, кад му је предстража јавила, да се поједини непријатељски јахачи дају видети, на

Вентасу, а то место беше само једним мостом од његове војске одељено.

Он одма пошље ђенерала Кабалеро де Родас са стрељцима на тај мост, да постави стражу, и три оделења коњаника.

Новалишес напротив заповеди својој предстражи, да се одвезу из Вилафранка под заповедништвом ђенерала Лиси у Кордову.

Кад је вест о овом помакнућу утабору усташких ђенерала дошла, напусти ђенерал Исквијердо табор код Кордове, а за њиме ђенерал Рој и херцег де ла Торе.

Тако су обе војске стајале, кад се у 3. часа по подне прва пуцњава чула

ужасни знак борбе је дат.

Одма за тим загрме са брежуљка пушке Новалишесове на мост од Алколеје и на тамо лежеће куће. Сукоб је овде знатан био.

Већ су официри доносили извештаје Кабалеросу, даће се за један час борба решити моратз. да се краљичина војска проређује, и да се не може на мосту дуго одржати — већ је хтео Серано усљед ове вести, да пошље са стране бригаду Саласарда да се што пре реши, у том опазе неког човека на брегу, који је сав задуван овамо јурио на брежуљак, где је Серано заповести издавао. Један од његових ађутаната, учинига на ово пажљивим.

На скоро виде, да то није војник био — али да је важан глас доносио — он је рукама махао по ваздуху, и показиваше преко на неку долину, која је близу Саласарове бригаде лежала.

Серано није издавао заповест, него је чекао на долазећег странца, кога је он за усташког ратара држао.

Зато је време беснила борба на мосту — топови су трмили, да се земља тресла, сва је околина била у магли од барута.

„То је неки циганин“ повиче један ађутант, и прискочи на сусрет долазећем, „том се несме веровати!“

„Где је маршал — ја морам — с маршалом говорити,“ једва изговори циганин.

„Реци ми твоју вест!“

„Само маршалу — за ваш живот — брзо!“

„Пустите га к мени,“ повиче херцег, „како — ја те морам познавати циганине!“

„Ја сам Асо — ви ме на сваки начин познајете“ рече циганин клекнувши доле, „ђенерал Лиси — машира преко — преко долине — да вас са стране нападну“ —

„Тако ми Бога твоја вест нам дође у своје време, Асо, бригада Саласорова нека одма на ђенерала Ласу нападне,“ повиче Серано пруживши Аси руку, дочим официри јурише да однесу заповест Серанову: то је била права помоћ у нужди — како си ти овамо дошао?“

„Ја сам пошао у Кадих, па сам са оне стене преко вашу и вашег непријатеља војску видио. Један сељак ми још јуче приповедаше, да ће до боја доћи, и зато сам хтео ваш шпион бити, да вам услугу учиним!“

„Моја супруга има право, што те је називала добрим верним пријатељем у нужди! Прими благодарност Асо! Подајте овом циганину пушку, можда судбина хоће, да нам он помогне!“

Асо се обрадује на ову Серанову заповест — он прими оруже, и умеша се са осталим војницима, који га радо као друга поздраве, јер су чули какву је услугу учинио маршалу.

Док се још један час на брежуљку борише, пошље Серано бригаду Аламинос и пуковнију Контабрик против левог крика Новалишесеве војске, која се врло храбро држала. Ватра је била ужасна! На једаред измакну мало краљевски војници са моста. Шест компанија стрељаца из Мадрида са официрима и заставом буду ухваћени.

Кабалеро де Родас опколи Ласу.

Серано је већ видео да је победио, он повиче радосно на ђенерала Ласу да му се приближи, и загрли га, остави му на вољу да се његовој војсци придружи или не.

Ласи се изјави, да ће својој, застави веран остати, да-

кле да остане као заробљеник. Серано пак знајући да ће извесно победити, пусти га на слободу!

Утом магновењу јави му ађутант један, да војска на мосту виче: *„живила слобода“*!

Та је вест за Серану била врло важна, сад се и сам тамо упути, да војницима пример одважности покаже.

„Срећно господо“ викне он своме штабу, сад је време да и ми помогнемо! Пођите замном — да покушамо наше мачеве!“

„Напред“ повиче Серано уморној војсци „победа или смрт!“

Сад се његова војска поново баци на Новалишесову војску. —

Кугле су као киша падале.

Усред ове кише, стајао је Серано и ђенерал Искви-јердо, обојицима убише коње — изгледало је као да немогу Серана да погоде, он се борио као прави јунак.

Ђенерал Новалишес је признао, да од ове тачке читав успех зависи, да се овде на мосту мора борба решити — и он се стави војсци на чело. — Нико не хтеде измаћи — сваки је хтео победити или умрети као што се заклеше!

Новалишес скине херцегу де ла Торе своју капу, а Серано му отпоздрави, — то беше редак поздрав!

Једно одељење Гиргентових коњаника ударе својим сабљама на стрељце, који се покрај Серана боришe.

Ужасни се бој развио пред мостом од Алколеја, који херцег де ла Торе не хтеде изгубити — млоги погибоше ужас беше слушати јаук рањених и умирућих.

Стрељци виде Серана да се као лав бори — он је данас показао свој ремек! То је стара истина, да човек који силом смрт тражи теже погине. Стрељци поред њега падају, ал он стоји борећи се и вичући војницима:

„Одважност — победа или смрт!“

На један пут погоди Новалишеса бомба једна — Серано га виде да је пао, па му повиче: „С Богом друже ти идеш напред, ти си одржао твоју реч! твој стари друг

ће за тобом!“ Новалишесови војници хтедоше га осветити, и за то се ужасан бој поново отпочне.

На обадва крила краљичине војске зачује се знак узмицања.

Обадва ђенерала који Новалишеса заменути хтедоше погину!

Краљичина војска почне посртати.

Серано се жестоко борио са два непријатељска официра, он није хтео свој живот јефтино продати — ипак је био спреман да мирно умре, јер је победа била сигурна! После ове борбе беше усташима пут у Мадрид отворен! Са вештом руком брзо одбије мач једног официра и завуче му свој у прса — и истом се тренутку приближи Серану један коњаник, са извученом сабљом — други му је официр толико дао посла, да је ову нову опасност превидио — поред њега стојећи стрељац, хтеде му помоћи, у том га погоди кугла а он паде.

Смрт је предстојала француски Серани — смртно оруже му већ преко главе ваздух додирује.

То беше час, кад су Енрици смртну пресуду доставили! Још један тренутак, и херцег дела Торе, победиоц Алколеја лежи мртав!

Около посрће краљичина војска — Серанови стрељци имађаху са својим противником доста посла, да нико од њих није опасност Серанову видио.

На једаред скочи између Серане и коњаника неки чудноват борац! Он не имађаше одело редовног војника, ипак се он борио у њиховој средини! Он беше гологлав, носио је широку кошулу, црне кратке чакшире од сомота. — То беше Асо — опали пушком, — са нечувеном брзином опали коњаника, сабља овога која већ на Серану подигнута беше, добије Асовим ударцем други правац, али још у падању окрзне рука ова Серанову главу — херцег посрне — Асо то види, још једном замахне својом пушком, а левом руком ухвати коња за уздицу — нико од стрељаца не дође да циганину помогне, јер су они јурили бежећег непријатеља,

Коњаник, ком је десна рука Асовим ударцем још ви-

сила, извуче левом руком свој самокрес из седла; да свој живот спасе, а Асо му је тако близу стајао, да није требао дуго нишанити!

Он опали — Асо се стропошта доле покрај Серана он се сам жртвовао, да Енрику само спасе, која му беше звезда живота!

Тек кад је Асо дрекнуо, виде Серанови војници непријатељског, коњаника — тројица опале на овог јахача и он се сурва доле с коња.

Радост се чује на све стране — трубе дуваху Викторију.

Вече се приближаваше а рањеници на мосту Алколеје јецаху и јаукаху од бола, међу којима је Серано и Асо лежао

Кад се борба утишала кад и топови ућуташе кад су јахачи за бежећим непријатељем јурили, нађу ађутанти мртвог херцега де ла Торе! Брзо дозову лекаре, и ови одма рекоше, да је маршал само обнесвешћен и да му је рана на глави лака!

Сви се на ове речи обрадују — и пре се увере но што су мислили, — Серано отвори очи — пошто му је Кабалеро де Родас неко опорављајуће пиће пружио, и лекар му ране завио, поврати му се снага.

„Где је Асо — где је мој спаситељ, циганин?“ беху му прве речи.

Нико није о њему знао — за неколико тренутака увиди га Серано међу мртвима!

„Асо — избавитељу мог живота — Асо, ти хоћеш да избегнеш моју благодарност,“ повиче Серано сав потресен

Сад отвори смртно рањени циганин још једаред своје очи — на њима беше смрт написана — лекари му дадоше само још неколико минута живота!

Херцег де ла Торе му се приближи — клекне поред њега — сузе му потеку — овај циганин, овај пустињак имађаше племенито срце што га је ретко наћи — он је свој живот за Серанову супругу изгубио, дакле заслужио је да га Серано сузним очима братом назове!

Асо му махне — има да му нешто саопшти.

„Племенита душо — тешко мени да ја тебе морам гледати да умиреш„ рече Серано и сагне се код њега, који је још мало шапутати могао.

„С Богом,“ шапне он, „с Богом остајте и реците вашој супрузи, да срадошћу умирем, да само њу и вас усрећим! Живот сиротог циганина имао је ипак своју цељ“ —

Он мораде престати — крв му из ране појури и изњегових бледих уста —

„Живите срећно!“ настави он полако опет даље, „више нема за вас опасности — ваш је брат Јозеф мртав.“—

„Мртав“ — рече Серано, —

„Он је од моје руке умрьо — молите се за мене — ја нисам друкчије могао да Енрику спасем!“

Херцег подигне очи небу, и благодари Богу да се беде опростио.

„Још нешто“ шапне Асо умирућим гласом. „брзо — иначе је пропало! Сагнитесе! Испод стене ора, не далеко од Мадрида, наћи ћете закопана злата и драгог камена — то је моје — ископајте, узмите као мој прилог шпанском устанку — употребите како ви за добро нађете — ја остављам све вашој високој ствари — с Богом — поздравите — — Енрику“ — —

Крв му на уста појури и прекине му речи — последња му реч беше Епричино име.

Уздане и у томе сврши ова племенита душа. Серано га је горко оплакиво — да га у свој шатор однети — дочим је краљичина војска бежала.

Целу ноћ су рањенике надгледали, губитци су са обе стране знатни били — ипак је сјајна победа усташка била, и пут Мадриду беше сад отворен.

Кад се Серано у свој шатор вратио, да изда заповест, да се у престоницу иде, сетисе претње, да ће Енрику мртву наћи! Та победа ће његово срце упропастити.

Он заповеди својој предстражи да се у Мадрид пожуре да тамо победу објаве, и да се све пресуде до даље подигну. То су били они што су оно вече 29. септембра у тренутку кад су Енрика и Рамиро погинути хтели, на запенушеним

коњма дојурили у Мадрид, који су онако радосно примљени.

На губилишту објаве официри крај тиранији, Серанову победу и његову заповест.

Херцегињу де ла Торе и грофа од Теба одведу у Серанову палату у Пуетри дел Сол с највећом радошћу, и непрестано викаше народ „живела! живио! — судбина шпаније беше решена.

Још те ноћи се журила Енрика, праћена Рамиром победиоцима Алколеје на сусрет — она је хтела прва пружити им лаворов венац.

Близу Аранхуеса нађе Серано препуњен пут усхићеног народа где је он мислио наћи Енричину лешину — нађе њу саму — своју милу супругу живу и здраву!

Тај састанак беше неописан — сад тек осети Серано сласт своје победе, сад се тек смешио — он пред војницима загрли своју жену.

И грофа од Теба загрли он срдачно, и да би сва војска овај срећан тренутак уживала, делио је новце војницима.

Енрика је светлим очима саслушала приповетку о боју и добивеној победи — с поносом и слашћу погледи свога супруга.

Кад је Енрика од Францишка чула, да је Асо за њега погинуо плакаше од радости и из благодарности.

„Тај племенити“ рече она Серану „он се жртвовао за нашу срећу — он нека код нас у Делмонте лежи!“

Из Аранхуеса пошље Серано Приму вест, да сад у Мадрид машира, јер се 28. септембра код Алколеја судбина шпаније решила.

Историја ће овај дан победе слободе са златним словима написати! —

LXIX.

КРАЉИЧИНО БЕГСТВО.

Кад су тог дана кад се Енрика ослободила, неки рањени ђенерали у Мадрид дошли, прелио се у народу јед, задовољише се те ноћи са виком:

„Доле са Бурбонском! Нека живи народна самоуправа! Нека живи слобода вере! Доле са језовитима!“

То су били спољни знаци народње мржње против досадање владе. Грб Бурбонске су са кућа дерали — њене слике су улицом бацали. Највећи неред беше у Мадриду, народ и војска се здружили, па ликију, без да се једна кап крви више пролила.

Конча и Рос де Олано беху свуда поздрављани, и кад у Мадрид још једна вест дође, да је краљичина војска радосна Приму прешла, да се и он престоници приближује онда се захори из хиљаду грла: *Живели људи из Алколеје живео Серано! живео Прим!* На двору истакну црвено жуту заставу са натписом: „Soberania nacional“ *Народна влада* „Нека живи слобода — доле с језовитима!“ Ни један се калуђер није видити дао.

Народ је закључио: да се св. Мадра сруши. Дан осветe је дошао, па несме без користи проћи! Народ је на овај дан столећима изгледао — народ је знао, где има свог највећег непријатеља да тражи.

Једну мисао сви су имали, једну наду која ће се једва једном испунити — то беше уништење св. Мадре! Док се народ задовољио, краљичине палате, и њених приврженика који су утекли заузети, друкчије изгледаше са палатом св. Мадре. Беше, као да имаћаху змијино гњездо пред собом, које се уништити мора, да се невредимим учини, дакле да је збришу!

„Доле са инквизицијом — доле са језовитима!“ чуло се са свију страна — „рушите палату!“ најпосле са свију страна запале св. Мадру —

Сад се запале и дрва проклете манастирске баште, где су многе жртве горко уздануле.

Народ се веселио у овом тренутку — беше му мило, да се ова палата уништила! Народу не беше трудно, близу стајати, да се увери да је св. Мадра са манастиром зајиста изгорела.

Велики инквизитори, духовници и калуђери, у кратко сви становници овог гнусног места, знајући да се овако што догодити може, благовремено су побегли из својих ћелија.

Другог дана се само место могло видити, на ком је од столећа проклетиња шпанска стајала, и сад се тек ћоше нека места у овој палати, где су многи главом пластили, јер су се и сад видили зидови, који беху ноктима и ексерима изгребени — —

Велики инквизитори и духовници, пошто су те ноћи манастир овај напустили у мраку у Анточеву цркву, да тамо краљицу и Гонсалеса Браво потраже, па оданде да беже даље са својим благом! Ове краљичине накараде, доста су држави покрали блага.

Шпањолци се радоваху, да су смелошћу оне господе гарде, избегли из невоља да су се дакле ослободили!

Краљица је била, јако уплашена кад су у ла Грањи њојзи вест донели, да је Новелишес код Алколеје потучен, и да су Серанове предстраже у Мадриду, како је ово чула одма је у страху утекла — жељезница беше већ неколико дана спремљена и наложена, за то није морала да чека Упратњи Марфора, Кларета и њеног супруга, који је над децом надзор водио, јурила је француским границама.

Код Сан Себастијана натоваре њено благо, и сад је била мало мирнија!

Првог октобра приспе краљица у француску малу варошицу ла Негресе, где јој Мерцијер де Лостенде јави, да цар Наполеон намерава да је поздрави!

Изабела је била јако потресена, кад јој се њена дворска кола приближе — једва је могла сузе задржати — то не беху сузе кајања, него знаци њеног гњева преко понижавања, да је побећи морала!

Та се огорченост у њој увеличала још већма, кад покрај њене жељезнице пројури пасажеран влак, па из њега чује да вичу!

„Живила Шпанија — доле с том краљицом!“ —

И болесна Патросинија је пратила краљицу.

Изабелу дочекају цар, царица и принц. Шпанска се краљица заплаче и загрли Евђенију, — која се трућаше да је утеши. То беше ретка појава, која се у ла Негресе на колодвору виђала!

Цар је изгледао зловољан — он није Изабелином супругу ни руке пружио! С ладним поздравом окрене се, пошто је његова супруга прогнану крљицу загрлила, Изабели, да јој хладно руку пружи.

„Драга моја пријатељице,“ рече Наполеон, јер је нешто морао рећи „пустите нека се тај процес без нас сврши — наши народи још нису довољно зрели, да се код оваких покушаја сами не упропасте!“

По том поздрави цар астурског принца а Марфора не удостоји ни једним погледом!

Наполеон и царица, краљ и краљица корачаху у дворану колодвора.

Овај састанак, ког Наполеон није избећи могао, трајао је двадесет минута, а опроштај беше такође кратак, пун жалости!

Цар је био хладан и миран — Евђенија једва задржи своје сузе, јер се сећала своје младости, у којој је у Изабелином двору најсрећније часове уживала!

Царски принц покаже чудновато лице. Краљица је покушавала да се умилно насмеје, јер се од овог састанка још нечему надаше. Мали слаби принц трчаше тамо и амо, најпосле га отац Фулгенсије опомене, шапнувши му нешто на уво.

Краљица се опет упути свом вагону за њом су ишли краљ и астурски принц, ког је цар пољубио — то беше доказ његовог интереса.

Кад је Изабела овај пољубац видила, повиче она стојећи покрај грофа Честе!

„No hé dado un abrazo á la Imperatriz!“ Ја нисам царицу пољубила! и она хтеде сићи доле, али јој царица сама пружи своје образе! Тако се брзо сиђе царица, да је Изабела само ваздух пољубила.

Царица је стајала уз цара, који је гологлав на колодвору стајао — поред ње стајаше царски принц врло дирнут овом појавом!

У краљевској дворани стајаху краљ и његова свита, напред краљица а поред ове Марфори и ожалошћени гроф Честе.

Краљевски се вагон затвори — више минута прођу у ћутању. — Сви беху забринути и жалосни као да су на каквом укопу били.

Наполеон, премда је имао велику моћ, ипак је овим призором дубоко потресен био и уплашен. — Он се није могао решити, шта треба сад радити!

Али Евђенија његова супруга, која је досад Изабелу љубила — Евђенија, на чију је помоћ Изабела рачунала, зашто није склонила свога супруга на то да Изабелу спасе, и да је одржи на престолу?

Сигурно, што су се Евђенија и њен супруг бојали, да би на његову војску читава Шпанија устала?

Ми ћемо прави узрок на свршетку ове приповетке дознати. —

Цар је за Изабелу смремио дворац Пау, да је ту гостољубиво прими, те да јој ове тешке дане ублажи.

Изабела беше од оних слабих карактера, који увек изговора нађу — она је радије изгубила престо и поштовање читавог света, него да се свога милосника одрече — а таки карактери нису за престо, таки су карактери способни за сваки грех, така је слабост корен свију зала.

LXX.

УЛАЗАК У МАДРИД.

У јутру 7. октобра 1868 обасјало је сунце шпанску главну варош, која изгледаше као каква башта — без дал

је као под Изабелом, где су морали полицајни чиновници гонити, да се улице ките, преко ноћи су све руке ревносне биле, да Мадрид у свечано одело обуку као што за цело у овакој величанствености још случаја не беше — ту су се венци плели — читав се Мадрид спремао за дочек земаљских спаситеља, — Прим и победиоц од Алколеја долазе!

С нестрпљењем очекиваху на колодвору знак, који ће јавити долазак Серана, Прима и њихове војске, кровови од кућа, прозори и балкони беху пуно женскиња.

Најпосле дође очекивани час — зачује се пуцњава — победиоци долазе — спаситељи шпаније долазе у накићену главну варош.

Прим и Серано јаше напред — радост им се на лицу опажала — за њима војска, која је на великом делу ослобођења дрско припомогла — они су посипани венцима, кад под који балкон дођоше.

На дочеку беху преко 200,000 људи, и то мноштво људи беху једно срце и једна душа — као да им је мрачна ноћ отклоњена, као да у тим људма своје спаситеље гледе!

Звона су на свима торњевима звонила.

Кад су Серано и Прим у улицу Алкала ушли, летили су хиљадама голуби, искићени патриотским гракама.

У Пуетри дел Сол чекаху их Енрика и Маријана на балкону, последња је из Париза овамо дојурила — после тешких мука и дугог растанка беху Прим и Серано опет заједно са својим супругама, и около виде своје другове и пријатеље — то беше ванредан утисак за обадва ова маршала.

„Ми смо на мети“ рече Серано, кад су Прим и њихови пријатељи при тафли седели „и св. богородица нека учини, да нам ово дело слободе до извршења истог испадне за руком!“

Кад су подигли чаше да се куцну — кад је Прим Серани приступио, ту се загрле као стари пријатељи.

То беше диван призор — ни једно око не остаде суво — Енрика и Маријана се љубише као сестре! —

У вече беше дивно осветлење и ватромет, — ту се напијало, ту се викало, *живио Прим* живио Серано! читаве ноћи.

Три дана је трајала ова свечаност, и Примова и Серанова палата беху опкољене светином.

Државни савет и воља народа определи *Серану Прима, Топету и Олосагу* за вође и заступнике.

Ова четири господина гарде, стајаху на врхунцу свога народа — и заиста нису могли бољи избор учинити! Ова четири господина која су некада сад прогнану краљицу избавили и престо јој повратили, који су у војсци и у народу љубљени, који богати и доравити беху, нису ни мислили, да може час доћи, да ће судбина шпаније у њиховим рукама почивати — од младих племића, постаде сад нешто више, они беху моћне вође!

Олосага се још бавише у Наполеоновом двору, и ми ћемо видети, како је нужно његово присуство тамо било.

Топето за неколико дана дође из Кадихе у Мадрид. Врсни контре-адмирал је забранио при свом доласку сваку почаст, ипак је на колодвору не само од морнара са лађа проздрављен, него и од војника под заповедништвом Ескалантовим примљен. Серано и Прим загрле старог пријатеља.

Кад је Контре-адмирал са својом супругом у своју палату дошао, укаже се Прим на балкону и повиче.

„Живео Топета! Живио народ! Живео Серано, слобода и војска!“

Топето повиче загрливши Прима и Серану:

„*Живели Мадрићани!*“

Серано не само да је председавао, него је и први глас имао — то је сваки одобравао, јер је свуда био љубљен и поштован.

Прим прими војну управу Топето флоте а Олосаго са Лоренсаном спољне послове.

За министре трговине позове Серано дона Рујиеса Зорилу, који беше познат као поштен и паметан човек.

Сагаста, Олосагов пријатељ прими управу унутрашњи послова.

Ромеро Ортиц буде министар правде, а Фигуреола финанције.

Тако беше први посао свршен.

LXXI.

НАПОЛЕОН И ОЛОСАГА.

Ми знамо, да је наш дипломат дон Салустијан пре по буне поводом Гиргентовим замењен господином Моном. Олосага је при свем том остао у свези са двором.

Олосага је осим тога био у тесној свези не само са Мадридом, где се његов брат Целестино налазио, него и с пријатељима Примом и Сераном тако да је сумња Изабелина кад је оно писмо са знацима и рукопис Олосагин познала, оправдана била: дипломат је са усташима споразуман, и у непрекидној свези.

Кад је Мон покушавао да царски пар на пут сан Себастијан приволе, потруди се Олосага, и то само из Париза, да овај пут осујети и видесмо чији је уплив моћнији био, а ту му је припомогао брзојав, који је мало речи садржавао:

„Гроф од Теба заробљен, и прете му шпански чиновници да ће га убити!“

Кад је Олосага овај брзојав од брата добио, пошље га у двор. Он се с правом плашио, да ће краљица Енрику и грофа спремити са света. Шта је он могао чинити, да свога сина избави? који му други пут отворен беше него цареки пар, који му се увек благонаклоњен показиваше?

Север се Шпаније још налазио у рукама краљице, и

ако се одважи, да сам преобучен у Мадрид јури, без да своме сину помогне, па још да и сам падне у опасност.

Дон Салустијан беше јако тронут — та вест увелича његову мржњу према Изабели и њеним накарадама.

Он се тешио тиме, да ће Серано знати начина да своју супругу избави.

Тог истог дана, кад му је Целестино вест послао, да усташки ђенерали напред ступају, дође у Париз грофица Реусова. Она је Олосагу тешила, који се није надао више Рамира видеги — јер то напред ступање беше знак његове смрти!

Утолико је радоснији био, кад је за неколико дана извештен о победи код Алколеја и ослобођењу Рамира и Енрике Олосага дође у Бијариц кад се Наполеон из ла Негресе вратио — сад беше време да своје дело отпочне, јер је знао да краљица гледи да Наполеона умеша.

Олосага помисли, ако заиста до тога дође, ако цар на то пристане, и пусти своју војску у шпанску земљу, ту ће се ужасна битка изродити, јер Шпањолци не беху Французима благонаклоњени, сви би војници радије погинули, него да Наполеону подлегну.

Тешку је задаћу имао Олосага у својим рукама, и он је хтео ово на добро да окрене да Шпанију и своје пријатеље спасе.

Наполеон је био зловољан и раздражен, не само на тај догађај, што је његову сусетку снашао, него и преко других случајева. Јер ако прогнанство шпанске краљице и брзо отклоњење њенога престола и није га така дирнуло опет су биле свакојаке неприлике са Прусима, и те су га бациле у бригу, јер су му млого посла задавале. Осим тога се десила и смрт у његовој родбини. — Гроф Валевски син првог Наполеона са једном лепом пољакињом, на путу се изврне и умре, а Наполеон га јако љубљаше.

Олосага већ није више хтео чекати са својим плановима.

Он се упути на дан дочека Серановог и Примовог у царски летњи дворац.

Послужитељи, који су шпанског посланика добро познавали, ставе се у ред и поклоне му се.

Олосага се пријави ађутантима за ауденцију. Кад у предсобље ступи, ту се господа ужурбају, јер нису знали да ли да га превиде или да га поздраве. Почеше се разговарати и изјаве Олосази да на жалост ових дана цар не радо прима госте.

Салустијан као да га овај непријатан одговор ни мало дирнуо није, насмеје се вешто, препоручи се и отиде да се царици пријави.

Овде беше срећнији. Наполеонова супруга га прими у своју дворану.

„Ја се усуђујем за вашу милост да молим“ рече Олосаго у чистом француском језику.

„Ви знате дон Олосаго“ одговори царица „да сам ја увек готова вами помоћи!“

„Ваша милост ми у овом часу обећава наду! Догађаји у Шпанији, који ће се преко ноћ решити, захтевају не отложну ауденцију код његовог величанства!“

„Нашто за Бога ти догађаји“ рече Евђенија, давши дворкињама знак да иду у споредне собе „нашто те промене! Салустијане — то су тешки часови!“

„Што се већ догодило, неда се преиначити, сад треба Шпанији благослов осигурати, ког намеравају усташки ђенерали угњетеној земљи да пруже! Ту друкчије није могло да буде, то је изазвала краљица Изабела!“

„Има само два пута“ настави Олосаго „или са краљицом против ослободитеља, којима имам част и ја се бројити -- или шњима против краљице!“

„Никад немогу сакрити, да сам ја уз моју несрећну сестру!“

„Што срце каже, морамо често претајити, а ко је у том тако вешт као ваше величанство!“

„Сутра у ово доба изволите управо у одаје мога супруга ићи!“

„А ја се надам да ћете ваш уплив употребити на добро мојих пријатеља и у моју корист?“

„Ја ћу покушати“ —

„Ако ие за Рамира и мене — бар за цељ шпаиије!

„И гроф од Тебе је противник, као што сам чути морала“!“

„Сваки Шпањолац који својој отаџбини добра жели!“

„Ви хоћете тим речима и мене да обвежете Салустијане ипак то код мене не иде лако! Ја немогу вами противна бити, кад ви мени кажете, да ваша цељ и ваших савезника на добро шпаније иде! Можда ће мени испасти за руком, да те странке ујединим!“

„Дао би Бог!“

„И онда“ настави Евђенија пруживши руку Олосази „доћи ће можда час, уком ћете другима очима увидити, шта је некада било“ —

„Пре свега надам се на сутрашњу аудијенцију“ —

„Ја вам је обећавам — ми узајмно радимо на нашем цељи! С Богом — и ја се надам да вас сутра видим!“

Олосага се препоручи својој високој заштитници, да другога дана иде код цара.

Стари царев дворјанин, премда је о Олосаговој посети извештен био беше врло намрштен, што је Олосага израдио ову аудијенцију — ми се преко овога слуге Наполеоновог несмемо смејати ни чудити — јер га је Наполеон врло радо имао.

Тај стари дворјанин беше познат као неко предсказивало, по његовом се лицу познавало Наполеоново расположење. Ова десна рука Наполеонова све је знала — он је знао и узрок Олосаговог уплива, и зато се трудио да према овом умиљат буде. Ипак се уздржавао својим одговорима. —

„Имајте доброту дону Олосагу, четврт часа у мојој одаји остати“ рече он, давши знак да ће цару да иде, „да видим јели овај тренутак удесан!“

Стари се удали, а Салустијан беше радостан на његову услужност, он се није варао, да овај старац има јаког уплива, јер за неколико минута отвори старац врата, и махне шпанском дипломати.

Цар беше као и Салустијан у црном оделу, седећи за својим столом у послу.

Олосага ступи на простирач и поклони му се, дочим се старац уклони.

„Ви нам доносите глас из Шпаније, дон Олосаго“ рече Наполеон „који ми радије неби примили!“

„То би ме сневеселило најмилостивији господине, кад не би висока и племенита ствар била, због које се усудих овамо доћи!“

„Висока и племенита“ — понови Наполеон неким подсмехом — „дајте ми слику од ваших намера и планова!“

„Ђенерали Серано и Прим су на радост народа у Мадрид ушли“ —

„Тако“ — понови цар, који је о овоме већ давно извештен био.

„То су они маршали из Шпаније, који су некада част имали, краљичин престо у обрану узети!“

„Ми се опомињемо — па шта се хоће?“

„Све — само не повратак краљичин, њених саветника и језовита!“

„Дакле се мисли у безаконом стању живети!“

„Начин даље владавине, још неће бити решен — за сад је оној господи, која на врхунцу стоје у почаст пало, да разведре ноћ, која је над Шпанијом тако дуго почивала — та су господа била потпора престолу!“

„Та су господа славољубива!“

„Та је оцена најмилостивији господине жалосна, јер ме она уверава да ви тој господи нисте благонаклоњени!“

„Та су господа требала, друга, боља промишљена средства и пут изабрати!“

„Све су покушавали — узалуд!“

„Ми се нећемо споразумети, дон Олосага, ми нисмо задовољни насилним решењем једног питања, које се хрђаво сабљом извојује. Краљица има права на престо!“

„Онда сте се решили, најмилостивији господине, да бежећој краљици помогнете!“—

„Па кад би хтели?

„То би изазвало хрђаве последице!“ —

„Ту нетреба спреме, да Шпанија јачој сили подлегне!“

Наполеонове се очи светлише при овим речима, управи их на овог човека, који се у име бунтовника у судио француском цару отворено овако говорити.

„Ми имамо моћ, да све ово утишамо, дон Олосаго!“

„То ми је познато, ипак би читава Шпанија као један човек устала чим би царска војска преко границе пошла! Слога чини јаким. Шпанија би за неколико недеља била пустиња, и нема народа, који не би одобравао, да се моја отаџбина опрости несносног јарма!“

Док га је Наполеон зачуђено гледао, настави он даље:

„Италија и немачки народ неби скршених руку стајали да једна земља пропадне на коју су сви очи упрли — сва би Европа букнула — и то све заједну краљицу, која се никад натраг вратити не може, и несме — њу није само Шпанија упропастила, њу је читав свет осудио. Будите благи и милостиви, дајте ми на пут за Мадрид једну вест, која ће за моју отаџбину бити поклон!“

Цар пребледи — нека заповест се врзла на његовим уснама, која је претила смрћу овом шпанском дону.

У том опасном тренутку се укаже царица! Наполеон погледи и види своју супругу плачну.

„Ја долазим најмилостивији господине, да у вами милосрђе за моју отаџбину пробудим“ рече царица болним гласом.

Олосаго се повуче натраг. — Наполеон се колебао.

„Решење питања шпанског престола“ прекине Олосага ћутање „изравнаће се; ја вам у име својих пријатеља обећавам, да се тај час неће кајати!“

„За три дана ћете од мене чути дон Олосаго“ одговори цар строго, а те речи беху знак да је довршена аудијенција, која беше од велике важности не само по Шпанију, него по читаву Европу!

Олосага дозна после три дана, да је призната влада шпанска, дакле Серано, Прим, Топето и Олосаго, и да је царева влада закључила, да се у шпанске ствари не уплеће,

даље да иста влада жели, да Олосага опет натраг у Париз дође као шпански посланик !

Тако изврсну вест није Салустијан ни очекивао — он је осетио откуд далази ! —

„Шпанија је избављена“ рече он извештачу своме ђенералу Гутијересу де Кастру, „сад се надајмо најболем !“

„Није тајна, дону Олосагу да Шпанија за овај успех вами има благодарити“ одговори ђенерал де Кастро, који је Олосагу отпратио у Мадрид.

И Олосагу народ с усхићењем и одликовањем дочека у Мадриду.

Сад отпочну избори *кортеса*, да у будуће сви посланици из свију покрајина решавати могу Салустијан се журио натраг у Париз да осујети покушаје шпанских непријатеља, који су почели против постојеће владе с језовитима бушити, међу овима беше и син дон Карлоса. — Ови у почетку 1869. запале велику Касарну :

Олосагов брат Целестин постане тајник у кортесу.

Против Топета су устајали противници и шта нису подмећали, само да га у народу омаловаже.

То су радили преоставши привржениці Изабелини и њене накараде ! Ови су били зато способни, да мржњу и презирањена рода увеличају, за то су најпосле те недостојнике уклонити морали! —

LXXII.

УБИСТВО У БУРГОСУ.

Ми смо причали већ, да су духовници и калуђери благовремено избегли од народног гњева, то беше заиста сеоба језовита и калуђера. Већина ових одоше за краљицом преко границе са тешким срцем и пуним шпаговима, остали је део тражио места где још мрак почиваше да се ту сместе.

Тако је бар Мадрид доживео да се ових грешника опрости, од тих безбожника, коју су веру тиме срамотили, што су ма каква средства употребљавали, да до своје цељи само дођу!

Они су побегли, како је први зрачак слободе сијнуо — они су осетили, да је њихово време прошло. Доста су у својим манастирским зидинама уживали. — Св. Мадра беше са земљом сравњена — стара клетва која, је на тој згради почивала, и коју су милијунима умирући понављали, једва се једном испуни.

Изабела закључи усамљени дворац Пау напустити, разуме се не без Марфори, и са својом децом праћена својим супругом.

По налогу њеном тражили су најлепши дворац у Паризу, то је доказ, да се она побринула да своје ћуди задовољи! Она је док је краљица била вукла од Шпаније годишње 45,850,000 реала.*)

Изабела се усели у павиљон Рохан у Паризу, уживала је са Марфором и својим супругом врло раскошно.

Наполеон и Евђенија држаху за саветно, пошто су се сваког упливисања одрекли, да је бар пријатно предусретну.

Цар је све избегавао, а Изабела као да је још на престолу Шпанском била!“ Кад је он с царицом и принцом Изабелу посетио, метнуо, је Изабелин орден — то беше подсмех!

Завере Изабелиних привржeника против усташких вођа имали су своје средиште у павиљону Рохану. Разкраљица хтеде астурског принца за шпански престо препоручити — она се надала, мудрошћу свога сина, ипак стари уплив задобити, она се обрати писмом на старца Еспартеру, да њему намесништво принца Алфонс понуди, и да овога тако за себе задобије!

Стари херцег и не одговори на краљичино писмо, јер шта је могао писати прогнаној краљици? Дали да је теши?

---

*) Равно 22, 925,000 франка, или 4585,000 шпанских талира.

То није хтео! Да ли да је обнадежди кад је и сам проклињао? Он је ћутао — и то ћутање беше неки одговор!

Побожни Кларет је непрестано био у саобраћају са калуђерима, који по Шпанији расејани беху, ови су све и сва покушавали да Изабелу успоставе, и да слободњачке воће код народа омразе.

Ми знамо, како су ова четири господина гарде у св. Мадри омражена била, и да се та омраза сад тек увеличала. То беше позната ствар, да је у св. Мадри велико благо сакривено било, узапћена добра шпанских грађана, и благо из Анточеве цркве уклонили су још пре ватре, иначе би се то све спржило! Браћа св. Вићентија су све ово са собом однели, као да то њихова својина беше.

Та крађа изазове наредбу нове привремене владе, да се све црквене ствари попишу, да не би их когод опет за своју сопственост сматрао, него да остане таково добро црквама.

Серано и Прим су дочули да је благо св. Мадре преко граница однесено, а један део је узео велики инквизитор Анастасије Јуста, који је у Бургос отишао.

И намесник Гутијерес де Кастро добије налог да црквене ствари у Бургосу попише, он није ни слутио да ће та заповест смртну пресуду њему донети — он није знао силу језовита и њихових привржeника, он се пожури да дату му заповест изврши.

Кад је сутра дан отишао у саборну цркву са секретарима својима, пронела се вест у народу, да хоће да покраде цркву, и да благо пошље влади. За то се и искупило мноштво људи око цркве, међу овима беше и један млад деран, који је управитеља својим оштрим погледима пратио.

„Он иде заиста у клопку“ рече један поред њега стојећи „говори се да си ти Јозефу код њега био писар.“

„Не код њега, код његових предшественика“ одговори деран са рибастом брадом, „кад је он дошао, мене истераше.

„А сад стојиш са празним стомаком тај нитков! Немој га пропустити, така је освета слатка! Ја ћу ти помоћи!“

„Не стојим ја зато овде, него сам обвезан да мотрим,

хоћели се тај Гутијерес де Кастро заиста усудити да ову цркву покраде!“

„Обвезан? сигурно од твоје матере?“

„Знашли ти ко је моја мати? то незнам ни ја!“

„Не чини ништа, мени овде у манастиру рекоше да је твоја мати калуђерица нека!

„Калуђерица — хо хо — зар сам ја међу странцима одрастао?“

„Не чини ништа, от кога имаш налог да овде чуваш?“

„Са високе стране пријатељу мој, од краљичине богомолке!“

„До врага од Патросиније! Како она до тебе дође?“

„Она мора да ме познаје,“ одговори деран ког су писар Јозеф звали „јер ми је она за награду ове ствари обећала, да ће ми нешто важно саопштити.“

„До каквог познанства неможе још писар један доћи -- ако ти, што ја не сумњам, код краљице у Паризу какво звање добијеш, сети се и мене, немој заборавити!“

„Нећу, нећу“ одговори намрштени писар „ја и сам још немам ништа а зна се како тамо ствари иду“

„Такав један писар зна све!“

„И саму глад!“

За време овог разговора беше управитељ у цркву ушао, он метне пред врата једнот стражара. Утом се магновењу зачују претње из манастира и из народа.

Да се умири народ, дође једно оделење својевољаца, и начине пут до саборне цркве.

Овај је чин јако раздражио народ.

Потом се укаже Анастасије Јусто и повиче народу и калуђерима:

„Краду нас — помозите — помозите!“

Страшна се хука подигне, народ јурне унутра — а напред беше писар Јозеф.

„Доле с управитељем, доле шњим и његовим привржениципа! Смрт лоповима!“

Гутијерес и његови секретари изненађени овом виком хтедоше у манастир склонити се, да калуђере упитају шта

желе и шта вичу. Тек што су пошли, залети се Јозеф и прободе га ножем. Баци му узицу на врат, и довуче га до слободних степена; — убијеног су улицама вукли, док нису најпосле својевољци потпомогнути од једне пуковније скочили на ове безбожнике, разчисте улице, а лешину однесу у саветничку кућу. Његови су секретари утекли један је само рањен.

Сад се предузму млога затварања, али су праве убијце побегле и тако је читав овај атентат не кажњен остао. Јозеф се упути управо у Париз, да Патросинију извести, како је њен налог изврсно испунио.

Побожна сестра је са краљицом напустила дворац Пау, да у Паризу веште лекаре потражи. — Болна Аја је патила непрестано од тешких рана, које су већ сазреле биле.

Али ни један лекар није могао излечитиАју. Болови су бескрајни били!

После убиства у Бургосу на неколико дана јаве слуге болној калуђерици, да један млад Шпањолац жели њоме говорити.

„Она се надала ко је тај странац, и заповеди да га пусте унутра.

Она се бледим лицем окрене Јозефу.

Писар Јозеф који своје родитеље ни познавао није, приближи се постељи болеснице.

„Какву ми вест доносите, млади Шпањолче“ запита она смешећи се.

„Врло добру побожна дањо! Црквено је благо сачувано од управитеља — он је умрьо, кад је хтео своју намеру извршити!“

„Сирома он је био само оруђе оних људи, који су Шпанију освојили! Чисто би плакала, што је он својом ревношћу пао као жртва!“

„Па ви би радије видели да је он своју намеру извршио“ запита писар.

„Он је умрьо као оруђе проклетих људи, који би требали у пакао да дођу — он је жртвом пао за бунтовнике

Прима и Серану! Они су требали умрети“ рече калуђерица посматрајући писара.

„Ја сам вашу жељу испунио — сад је на вами да ваше обећање одржите“ рече млади Шпањолац.

„Сећал те се своје младости Јозефе“ запита га она.

„Врло слабо.“

„Кажите ми и то мало, да вам кажем тајну вашег рођења.“

Писар је слушао пажљиво — калуђерица канда више о њему зна, него он сам.

„Једва се сећам, да је код сељакиње коју сам ја матером називао, долазила кад и кад нека лепа бледа дођа — која ме љубљаше! Један пут нас у нашој колеби посетио и један блед калуђер са рињастом брадом.“

„Јел говорио он с вами Јозефу?“

„Није, он ме је само очима мерио — ја га нисам више никад видео!“

„Тај калуђер беше ваш отац, Јозефу!“

„Одкуда знате ви то?“

„Јербо ми је наложио, да вас у случају његове смрти примим, и да се за вас старам.“

„А зар је он мртав — запита писар“ —

„На сваки начин — он је убијен!“

„А ваљда се побринуо за мене“ рече Јозеф коме је глад из очију вирила!

„Хрђаво живите, свога оца не смете корети, јер он није крив.“

„Он није оставио свом сину ни имена!“

„Ваш је отац преварен за своје наслеђство, за дворац и племство“ рече калуђерица „на вами је да себе и свога оца осветите!“

„Ја сам човек зато — говорите доњо!“

„Ваш је отац био брат маршала Серане!“

„Оног шпанског маршала, бунтовничког вође?“ рече зачуђени писар.

„Оног маршала Серане, који ће ово дана за шпанског

владаоца извикан бити — он је ваше насљедство отео, због њега ви данас гладујете и трпите невољу!"

„Говорите ли истину?"

„Тако ми светаца, ви се зовете Јозеф Серано — ви сте преварени!"

Сад се тек побуни писар Јозеф, да он може да постане богат дон, јер је он синовац оног херцега де ла Торе — очи му се засветле — сав пребледи од раздражености и страха.

„Дон Јозеф Серано из Делмонта беше ваш отац — а ви сте његов јединац, — вама све припада. Јестел гладни и жедни, голи и боси? Не устежите се, идите у Мадрид и захтевајте од херцега де ла Торе рачуне. Узмите ове новце, и осветите себе и оца свога, који је с пута уклоњен!"

„Хвала вам доњо, на вашем савету — хвала вам на свему! Ако ништа не постигнем, освета је сигурна! Јозеф Серано — то је зајиста једно име, бар ми и матер реците?"

Патросинија се уздржавала — по том рече:

„Да немислити да ћу претајити — ваш се отац није смео женити — Франциишка Куенца је име."

„Још једном вам хвала! да се пожурим у Мадрид

„Доћи ће те на време! доне Јозефе Серано!"

„А ви ћете чути од мене!"

„Не покушавајте лепим да иштете — ваш стриц стоји на врхунцу владе, која је краљицу истерала — он ће се потрудити да и вас уклони!"

„Ја ћу му доскочити — с Богом!"

Писар Јозеф се упути у Мадрид без уздржавања он осети у себи одважност — кули самокрес, он је знао сад где ће да потражи онога због кога он гладује!

Док је он у Мадрид јурио, нека нам је дозвољено, пре но што ову приповетку довршимо, да видимо шта се са неким особама догодило, које ће наше читаоце занимати!

Стара је Хауна уживала, кад је Енрику и њеног супруга опет у Делмонте видела — она плакаше од радости, јер су све бриге и страх за навек, отклоњене!

Енрика и Франциишко донесу Асину лешину у Делмонте, и метну га у своју породичну гробницу — тако једва је циганин у гробу мира нашао, најлепше место које је желео: близу Енрике!

Рамиро, гроф Теба опростивши се од становника Делмонта, отпутује у Немачку, јер га је тај народ највише занимао. Ми ћемо њега у течају новог рамана: „Тајне светске вароши" опет наћи, и чудићемо се његовој судбини.

Четири господина гарде отворе Асин тестаменат, који је на самртном часу херцегу де ла Торе саопштио — они изваде благо, које је овај племенити Шпанији оставио — то беше грдна свота, која је исцрпљеним благајнама привремене владе добро дошла. Жртве које су пренешене новчаним средствима од Прима и Серане не беху довољне за измирење шпанске војске!

Још не беше Шпанска будућност решена — *ко да буде владаоц?*

Да ли ће се прорицање које смо у почетку наших приповедака навели испунити да Францишка Серанову главу круна украси?

Кортеси су у намери да већ једном судбину Шпаније реше! —

LXXIII.

ВИСОЧАСТВО ФРАНЦИШКО СЕРАНО ШПАНСКИ ВЛАДАОЦ.

У Мадриду звоне сва звона — владаоц је изабран — оно несигурно је време прошло! њега се тицала звона — к њему јурише изасланаци из свију крајева, да му почаст и поштовање народа поднесу!

Као мућа је брзојав ову вест разнео по читавом свету — наше се пророштво испунило: *Франциишко Серано, херцег де ла Торе је Шпански владаоц*, а да се ова срећа његове куће испуни, родила му је Енрика пре неколико недеља сина; ком су име надели „Асо Серано“ за спомен Шпанског спасења!

19. јуна 1869 беше херцежево наименовање за владаоца — то беше за Мадрид ванредна сјајна светковина, а тако исто за Францишка и Енрику, слашћу испуњен пође он из палате Кортесове праћен народом у своју палату на Пуетри дел Сол, загрли Енрику — то беше божанствен час за херцега и његову супругу — текле су им сузе од радости он беше *владаоц из народа*, владаоц који је сам себи круну извојевао. —

Ту је народ непрестано викао:

Живео владаоц Шпаније! Живела Шпанија!“

То велико место беше препуњено народа. — Сваки је хтео, херцегу де ла Торе своје поштовање изјавити који је за своју отаџбину крв и имање жртвовао! И хер-

цегињи викаше да живи, која није никакву опасност избегавала, да свога супруга ослободи и спасе!

На све стране беше радост — све очи беху на балкон управљене, тако да нису могли приметити у гомили једног младића, који није на себи имао свечано одело, него изгледаше убог и прашан, који је близу стојећих грађана из Бургоса стајао, и овога познаше да је то писар Јозеф, који се после извуче и отиде на крај Пуетре дел Сол и тамо се на један стуб наслони, који је покрај неке споредне улице стајао.

Јозеф је равнодушно гледао владаочеву палату, — који његов стриц беше — који је његове очи ближе посматрао, могао је приметити, да из њих место радости светлише се мржња — он је узалуд покушавао, да до брата свога оца дође, — нису га хтели пропустити. Он је држао своју десну руку испод огртача, као да нешто држи шњоме.

А које и могао на њега пазити — све очи беху на балкон управљене, на који баш сад изађе херцег де ла Торе, да искупљеном народу захвали.

Францишко Серано величанствено изгледаше у богатом оделу, он скине своју капу и стане, држећи своју супругу десном руком, а на левој носећи свог новорођеног сина. —

Вици не беше краја — сви поскидају шешире из свију уста чуше се сад поздрав!

Францишко Серано стане на крај балкона — гологлав говораше он народу, захвали им на љубави и поверењу, које му указаху, подигне десну руку и закуне се, да ће се до смрти заузимати и бринути за своју отаџбину —

На једаред се тишина прекине. —

Пукне пушка преко овог места — а силна дрека и јаук се зачују.

Али Францишко Серано стајаше као светиња, који не беше ни окренут — кугла издајничка је преко његове главе у зид његове палате ударила! Без да је трепнуо, стајаше владаоц Шпаније мирно на балкону. —

Хтедоше убијцу јурити — који су покрај стуба стајали повичу: *„писар Јозеф је издајник“*

Францишко Серано заповеди да га не јуре.

Али неколико грађана из Бургоса ипак потрче за њим, да га народу доведу, да га овај на парчета исече.

Али бржи писар ипак утече. Видећемо овог зликовца у новом роману, где ћемо и то дознати, ко је његова мати била, коју је калуђерица краљичина Францишком Куенцом назвала. —

Кад је народ владаоца на балкону покрај Енрике невредима видио, и дете на његовим рукама, беше још већа радост но пре тога — покушај да Серану убију, још га је више у народу подигао.

Звона су нову ову радост народа пратила својим звуцима, дочим се владаоц уклони са балкона, пуцаху на Пради још последњи топови. Фринцишко Серано и Енрика примали су своје пријатеље, да у своме кругу светковину овог дана доврше. — У вече беше сјајно осветлење, да ни цар не би боље дочекан и поздрављен био! Персијски ћилими висаху по балконима — у ватри се светлише име херцега опкољено именима његових пријатеља, ватромети су пуштани, све у почаст владаочеву, који је на добро Шпаније испио своју чашу. Код његове тафле видимо Прима и Маријану, Топета и Долоресу, Олосагу и још неколико бивших прогнаних ђенерала у лепој слози. —

Четири господина гарде, стари верни пријатељи, који су узајмно победу добили, постигли су цељ свога највеће жеље. — Јуначно дело ослобођења њихове отачбине испало им је тако сјајно, да је народ с радошћу не само у ватри њихова имена метнуо, него *Серану Прима, Топету и Олосагу* вечито у срцу носи — а шта је више од благодарности народа. Божанствена је савест, коју су ова четири господина гарде испуниле, пошто су радошћу уједињени за своју отаџбину и даље споразумни, чаше испијали!

И ми ћемо да им ускликнемо једно живели! Па кад ми вести из Шпаније о срећи херцегиње де ла Торе читамо, онда ћемо сами у себи рећи: Енрика је, коју ми љубимо, Енрика је, која ту срећу заслужује! Нека Бог поживи владаоца Франциишку Серану и његову супругу! —

Ми завршујемо ову историју краљевске куће и спасеног народа са Шилеровим речма, које су код оног далеког народа одзива нашле, дивна плода донеле, и силно кроз читав свет продиру, вечито постоје и које ће се вечито у важавати:

„Не достојан је онај народ, који све што има не жртвује на своју част!“

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

ПЕТАР ПОПАДИЋ

Библиотека Матице српске

Поп. II 186